

14

16-d

K. 565.

14-15, 2, 5

1000

Tertium Volumen.

A R I S T O T E L I S

S T A G I R I T A E

L I B R I

Moralem totam Philosophiam,
complectentes,

Bibliotheca: Manie CVM Transpontine
AVERROIS CORDVBENSIS

IN MORALIA NICOMACHIA
EXPOSITIONE,

Et in Platonis Libros de Republica
Paraphrasi:

Quorum indicem versa pagina explanat.

VENETIIS APVD IVNCTAS.

M. D. LXII.

Transmissa a Clavero.

IN HOC TERTIO VOLUMINE

HÆC CONTINENTVR,

ARISTOTELIS Moralium Nichomachiorum libri Decem,
Ioanne Bernardo Feliciano interprete. fo. 1.

Magnorum Moralium libri Duo, Georgio Valla Placentino in-
terprete. 162. B

Moralium Eudemiorum libri Quatuor: Primus, Secundus, Ter-
tius, & Septimus, incerto interprete. Quartum vero, Quintū,
& Sextum in Quinto, Sexto, & Septimo Nichomachiorum re-
peries, cum idem ad verbum hi cum illis sint. 194. B

De virtutibus libellus, Alexādro Chamailardo interprete. 223. A

Politicorum libri Octo, Leonardo Aretino interprete. 226. B

Oeconomicorum libri Duo, seu vnus in duas diuisus partes, A-
retino interprete. 309. B

Eorundem Oeconomicorum libri Duo, Bernardino Donato Ve-
ronensi interprete. Primi quidem dimidium e Græco ab ipso
translatum: reliquum vero, cum Græcum codicem non habe-
ret, paraphrasi expressum. 322. A

Secundus vero, qui in Latinis alijs codicibus non nisi paucis lege-
batur, e Græco translatus. 324. C

Libri quidem omnes diligentissime castigati, ac in summas colle-
cti, & in capita diuisi.

AVERROIS in libros decem Moralium Nicomachiorum Ex-
positio diligentissime castigata, ac singulis ipsius textus capi-
tibus aptissime subordinata: cum prius transposuite multis in
locis legeretur. 1.

Paraphrasis in libros Platonis de Republica, Iacob Mantino in-
terprete. 335. H

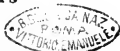
LEONARDI Aretini in libros Oeconomicorū explanatio. 311. C

Ante singula vero opera appositæ sunt ipsorum translatorū præ-
fationes, & in Moralia Eudemia ipsius Aretini: doctissimæ quæ-
dem, ac non parum ad eorum, quæ in ipsis tractantur, intelli-
gentiam conferentes.

Summarum, ac Capitum index in voluminis initio.

IOANNIS BERNARDI FELICIANI IN MORALIA ARISTOTELIS

P R A E F A T I O .

De duplici hominis felicitate, dupliciq; eius vita, actiua & contemplatiua ad quas nos præcipue in hoc opere instruit Philosophus.

VNIVSCVIVSQVE rei substantia consideratur, quatenus ab efficiente causa producit, ex eaq; procedit: perfectio vero, quatenus ad causam res producta conuertitur, eamq; imitatur. unde cum à Deo summo opifice omnia quæ uniuersum huc mundi visibilis ordinatum constituunt, in lucem fuissent producta: cæteris datum est, ut in sua quidque natura persistens, sibiq; insitum à principio statim conseruans, tacto quodam naturæ ordine ad auctorem suum referretur, atque ita perfectionem consequeretur suam: solus homo ita creatus est, ut et in perfectione sua permanere, et ab ea extirpari pro arbitrio suo posset. Nam primum ex materia quatuor simplicia corpora producta suas sedes et qualitates non præter naturam suam immutata perpetuo retinet: et ubi in commissionem uenerint, primum concretorum genus producunt: quod quamuis vita careat, ritarum tamen subiectum primum esse incipit. Commistum enim deinde ex elementis corpus ad animam vegetabilem suscipiendam idoneum fit: unde plantarum ac stirpium genus existit, quæ suam naturalem perfectionem, nisi materia aliquo defectu impedita nunquam deserunt. His succedunt brutæ animantes, quæ præter vegetandi vitam et alendi, sentiendi vim quoque adeptæ sunt. hæc simili modo naturalis tenore progredientes, bonum à natura sibi inditum deprauare non possunt. Quæ omnia sane dum id quod à summo opifice acceptum, perpetuo conseruant: ad eum conuerti quantum in ipsis est, eumq; imitari ac laudare quodam modo dicenda sunt. ut si quis quemadmodum Stoici et Epicuro placebat, siue bene viuere, siue conuenienter natura viuere, siue bene esse affectum, felicitatem esse dicat: ad omnia hæc felicitas quoque peruenitura sit. At homo post omnia, siue ut rectius dicam, ante omnia: quippe cum causâ eius omnia effectus fuerint: quasi perfectio uniuersi constitutus est: qui præter alia omnes vitas rationali anima præditus, sensum intellectui conuolueret, omniq; alia quæ sub ipso sunt, in se haberet: quo omnia ad primam illam causam conuerteret, ac re uera perficeret. Perfectus enim ipse à principio creatus nullo habitu caruit: sed sapientia etiam ipsa præditus non cogitando solum, sed intelligendo etiam uniuersales res ipsas siue illo medio simplici intellectus appulsione percipiebat: ut non immerito fortasse Platonici species rerum ante sensibilia in anima ei inditas fuisse censerint: quippe cum nondum ad intelligendum sensibus indigeret. Quia uero non sicut reliqua, naturali incitatione ferebatur, sed uoluntaria electione motus suos dirigebat: effectum est, ut ab inferioribus illeclus, quæ in se sursum debebat attrahere, vitâ sensualem concupierit: legemq; acceptâ transgressus

✠ q gressus

Feliciani

gressus de fructu scientiæ boni & mali, id est malum sub specie boni degustavit: atque ita ad degustationem ligni vitæ devenire non potuerit. Nā si sensus prima illa operatione superius astraxisset, vegetabilem postea, quæ in infimo loco est, ita affectisset, ut in rationis obedientia ipsa quoque confirmata, immortale hominis corpus in perpetuum conservasset. hoc. n. ligni vitæ significare degustatio potest. Vegetabilem. n. obedientem rationi tunc habuisse hominem, quippe qui a ratione totus regeretur, consentaneum est. Vbi autem anima sponte recedendo a Deo vitam amisit, eam corpore impetiri, sicut voluit, amplius non potuit. sed sicut non obediens Deo homo evasit, ita obedientiam totam suam amisit, & sensum a partu videlicet, & vegetativæ: sed ita tamen, ut sensitivæ, quæ nobilior est, & cognitione prædita, recuperare per virtutis exercitationem aliquantulum possit: vegetativæ, quæ post delapsum rationis in materiæ profundum sese demersit, nullo modo possit, quoad materiæ huius crassitudine non fuerit liberatus. unde mori subsequens est. Ita enim crassitudine mortalis corporis obnubilante in sensum delapsus quasi e centro ad circumferentiam diffusus, exterior ex interiore fuit effectus, in potentiamque ex actu incidit. Postea enim habitibus omnibus exturbatus, nihil in se habuit, nisi ut pro vitæ studio & exercitatione in eius naturam penè transformaretur, in quod incubisset. Nam si, ut etiam in nono horum moralium libro inquit Aristoteles, singuli ea in re cum amicis versari volunt, idque exercere in quo essentia sua consistit: qui vegetatiōi & nutritioni nullius alterius sensum habens totus vacat: is licet faciem hominis circumferat, planta potius esse & arbor, quam homo est existimandus. Qui sensibus item, ita deditus est, ut ex ipsis tantummodo vitam eroducat: cum credendum est etiam si etiam hominis formam adhuc habeat, in brutū aliquod animal abiisse. Quæ admodum si ex ratione & sensibus vivat, homo: si ex ratione sola sopitis sensibus, verus homo efficitur. Duplicem enim hominem in his moralium libri intelligit atque agnoscit Aristoteles: alterum, qui ex anima constat & corpore, quem hominem tantum appellat, qui videlicet sensus & irracionales facultates moderando civilis evadit: quem nos exteriorem nuncupamus: alterum, quem non hominem solummodo, sed cum additione verum hominem, & divinum quid vocat: quem interiorem dicimus & perfectum. Perfectio siquidem in mundi huius fabrica, eiusmodi est, ut inferius semper cum superiore connectatur, ut rerum productiones à prima causa connexa quadam serie progrediantur. omnia. n. etiam bruta ut ipse in septimo inquit, divinum quid in se insitū habent, id est divinam quandam illustrationem, quandamque rationis & intellectus notitiam, qua operationem ex virtute summam atque optimam incanditatem esse sentiunt: licet postea de factu naturæ voto frustrentur, in suamque naturam persistant. Nam quæ in homine sunt irracionales facultates, excepta vegetativæ, quæ, ut dictum est, obedientia omni privata prorsus remansit: non ea sunt naturæ, ut ratione penitus careant, ut ipse in primo manifeste declarat: sed quæcumque rationem ex se non habeant: rationales tamen in eo sunt, quod rationi subiacent, etque possunt obtemperare. Atque ita fit, ut irracionales hæ facultates dum in brutis sunt, perfectionem adipiscantur suam, si in sua natura persistant, ad vestigiūque illud rationis & illustrationis quod insitum habent, pervenerint: dum vero sunt in homine, tunc perfectiuntur, cum rationi obtemperarint. Nā ratio est ipsa non contenta esse debet, si inferior tantummodo rexerit, sed ascendere est ipsam ad intellectum necesse est. sicut enim irracionales facultates in nobis si in sua irrationalitate permaneant, imperfectæ sunt, & tunc perfectiuntur cum subditæ fiunt rationi:

Præfatio

nioni: ita ratio si in se maneat, & nō ascendat, imperfecta est. Neq; audiendi illi sunt, qui vnumquodq; in sua natura conservandum censent: & quemadmodum si equum aut bovem quis ē natura sua deijceret, equum & bovem non perficeret, sed corrumpere: ita si homo vel corpus suum negligat & castiget, vel animam suam ad superiora attollat, non servare eam naturam hominis asserunt, sed depravare: id quod et prima hominis fabrica, & Aristoteli etiam ipsi manifeste repugnat. natura enim vera hominis non hæc est, in quam est delapsus, sed ea quam amisit, in quam est restituendus: ut si corpus, cuius, ut in octavo ipse affirmat, amicitia ad animam est, ut servi ad heronem, instrumentū ad artificem, anima contumaciter resisteris: coercendum sit ac castigandum, contumeliarq; afficiendum. Sicut D. Paulus, & alij multi sancti viri fecisse conspiciuntur. Animam vero non in humanitate hac relinquendam esse, sed ad divinitatem attollendam, ut in intellectus naturam per habitum evadat, contra horum vanas suspensiones, Aristoteles quoque ipse in decimo his verbis manifestissime ostendit. Neq; vero, inquit, oportet quemadmodum nonnulli mentent, vnumquemq; cum sit homo, humana, & cum sit mortalis, mortalia cogitare: sed quatenus licet immortalem se redde- dere: omniaq; efficere, ut ex præstantissimo omnium quæ in ipso sunt, vitam traducat, id autem esse etiā vniuscuiq; videretur, siquidem præcipuum & melius est. quocirca absurdum esset, si non suam quisq; sed alicuius alterius vitam expeteret. & paulo superius: non enim quatenus homo ita vivit, sed quatenus divini quid in ipso inest: quāto autem id præstat composito, tanto quoq; eius operatio ab operatione distat, quæ ex alia virtute existit. Quod cum inquit, quid aliud facis, quam veri hominis vitam eā esse declarat, non quæ humana est, id est compositi hominis & exterioris, qui aliquantulum moderatim sensibus utitur: sed eam quæ à mortalis animalis contagione nos ita nititur separare, ut immortalibus similes efficiamur, Deiq; similitudinem amissam ad- piscamur. Nam cum homo duplex sit, exterior & interior, id est alter ex ratione & sensibus, alter ex ratione sola constans: & in composito fieri possit, ut vel ratio, sicut naturale ipsi est, in sensus principatum obtineat: vel sensus præter naturam rationem sibi obsequentem habeant: sit, ut tres præcipua vita inter homines evadant, quæ in primo libro ab ipso commemorantur: voluptaria, civilis, & contemplativa: seu ut D. Paulus appellat, carnalis animalis, & spiritalis. Sed quia voluptaria et carnalis Sar- danapali & pœdum, non hominis propria est: & cum perturbationibus tota dedita sit, ordinem parvi huius mundi disturbat ac perimit: omittenda est: inter pecudes quæ qui ea utuntur, potius quàm inter homines sunt rejiciendi. De duabus reliquis quæ ho- mini conveniunt, ad perfectionemq; eius spectant, nonnulla, quæ non ab re futura esse existimo, in præsentia differenda nobis sunt. Duplices hæc vita, duplicem quoq; hominis felicitatem constituent, alteraq; alterius præparatio, & quasi fundamentum est. Nam cum homo primum diffusus extra sit, sensibusq; & corpori immersus, civili virtute et activa indiget: quæ, ne in bestiam abeat peritus, sensusq; totus efficiatur, modera- tionem ei iniiciat, quodq; rationis est, rationi, quod sensuum, sensibus tribuat: ita vi- delicet, ut brutis affectibus aliquantulum indulgeat, cum modo tamen, & regula- rationis: ut ea liberam habeat potestatem, dominatrixq; sit, affectibusq; omnibus quasi minus tris imperes, eiq; utatur quomodo cunque volueris. Deinde vero ubi ita præpara- tus homo est, ad alteram suscipiendam evadit idoneus: quæ cum veri hominis virtus sit, quod rationis est, rationi triuens, quod sensuum & corporis est, in naturam ani-

Feliciani

ma purificat, & à brutis affectibus penitus liberat: ita ut perturbationū omni sordē expurgata ad contemplationem festinet, penetratq; materia ac carnali hac nebula ad diuinam naturam ascendat. Vnde et priorem illam virtutem humanam in primo appellat, eo quòd hac diuina sit: & illa homo diffusus ad exteriora permaneat, hac ad interiora se retrahat ac colligat. Neq; tamen in vtrifq; rationi idem munus esse censendum est. in actiua, ratio deorsum ad effectus moderandos ac regendos, sibi; subiiciendos spectat: in contemplatiua sursum attollitur. Cum, n. rationalis anima, ut ipse in sexto inquit, duas habeat facultates, alteram qua scit & circa necessaria atq; ea versatur, qua semper eodem modo sese habent: alteram, qua consultat & ratiocinatur circa ea qua contingunt, & aliter atque aliter euenire consueuerunt: illa superiore, quem contemplatiuū etiam intellectum vocat, in contemplatiua, altera in actiua vtitur, qui actiuis intellectus nuncupatur. Neq; vero hic contemplatiuam vitam seu virtutē eam intelligendam velim, qua cognitioni & speculationi cuiuslibet operam dāt omīssis moralibus actionibus, ac neglectis: sed eam ut Enīstratus quoq; in primo significat, qua bonas morales actiones subsequens sopitis ac penē sublati affectibus cognitiones omnes ac speculationes in eum finem dirigit, ut in Dei cognitionem & amorem veniamus, ibique acquiescamus: adeoq; operantem habet voluntatem, ut nonnulli grauissimī illi quidē theologi beatitudinem non in intellectu, sed in voluntate etiam primo esse contendunt: & duo semper respicit, inferiora, ut nos ab illis mundis ac puris conseruet, magisq; ac magis abstrahat: superiora, ut nos illis similes reddat, atq; ita perficiat: quippe cum intellectus eorum sit, qua sunt ad aliquid perfectionemq; tunc assequatur suam, cum attollitur, intelligibilibusq; rebus applicatur. Nam cum actiua tanquā fundamentum sit, contemplatiua ut tectum: absurdum esset, si vel tectum sine fundamentu, vel fundamentū sine tecto constitueremus: vel ita vteruq; locaremus, ut neq; tectū fundamento, neq; fundamentum tecto correspondere. id quod illi profectō facimus, qui vel nulla cura morum habitū, vel deprauatam morum rationem sequuti sciētiae aliquid rerum & speculationi incumbunt contemplatiuā vitam exercere se existimantes: qui scilicet ridiculi sunt: cum, n. principium nondum attingerint, ad finem se peruenisse opinantur: à quo tamen longius absesse sunt existimandi, quā rudes aliqui cerdones, qui moribus tamen aliquantulum studeant: quòd illi quotidianis vitæ flagitijs ab ingressu semper, & primo gradu sese arceant: hi cum fundamentum iacere nitantur, in graduq; iam sint, aptiores proculdubio ad contemplationem sunt, quā quiuis alioqui vel celerimus philosophus moribus destitutus. Licet enim contemplationis cognitio natura actionem precedat, sicut tecti consideratio fundamentum: quantum ad nos tamen spectat, actio ipsa & operatio moralū principium omnium est, quin ipsum quoque actiois cognitionem antecedit. Nam si ut in primo libro ostendit, neq; pueri, neq; qui sicut pueri i perturbationi affectionibus sum, et principia nō habet, ut intemperantes idonei ad morale disciplinā percipiendā nō sunt, nisi prius in morali aliqua actione assueuerint, quo assensu rationibus valeant: nisi prius oprimur hoies, doceri nullo mō possunt: quippe cum rationes oēs qua ad finē tendunt, sine peruerso partim non percipiuntur, partim falsæ esse videntur. Sicut, n. in decimo docet, oratio & doctrina non in oībus vni habet, sed oportet ut præcūctis iudiciorū animus sit ad recte et gaudendū et odio prosequendum, non secus ac terra qua semen sit nutritura: si, n. præcūcta sit, fructū feri: sui iuinus, et spinas producit, & frumenti semen iniectū corrumpit, ac perdit. sic animus noster nisi prius

Præfatio

præcurat fuerit, falsâq; opinione expurgatus, veritatē vel nullo pacto admittet, vel si mō id aliquando cōtingat, frustra admittet. prauus. n. nō rationi, sed violētia & necessitatē cedere cōsuevit. Quocirca quia prauus et puer neq; scire nisi operaretur prius, neq; operari nisi sciret quid sibi faciendū esset, poterat, nisi cogeretur: et qui cogere volebat quasi inuidus & malignus odio ab omnibus habebatur: inuētæ sunt leges, ut ipse itē in fine decimi inquit, q̄ licet hoībus in vna ciuitatē collectis bene agēdi necessitatē imponerēt, odiose tamen ac moleste minime eēt futuræ: quo sub bonis institutionibus assueti hoīes idonei ad morales disciplinas frugalitatēq; discendā efficerentur, quæ prauis et p̄paratis recte oīa ad cōtēplationē tendentia intelligere valerēt. Tēperantia siquidē seu frugalitas, quā *omnes* vocāt, ut in sexto ait, ea præcipue eēt, q̄ prudentia & eā opinione in animis nostris cōseruat, quæ ad agēdas res spectat, id est finales rerū agendarū causas, ut honestū & bonū vnumquodq; nobis eē videatur, qui. n. dolore vel voluptate perturbatus est, nihil hmoi recte percipit. Adde quod ea quoq; peruersæ in cōtēplatione intelligit, q̄ hmoi morum institutioni respondent: ut est, de creatione mundi, de immortalitate aīæ, de providentia Dei, de resurrectione, atq; alijs hmoi, quæ moralis vitæ recte institutæ ita annexa sunt, ut quāto quis moribus magis est deprauatus, sensibusq; inuolutus, tāto minus ea probabili existimet. Vtcur pueri cū esse mathematici possint, naturales aut sapiētes non possint, ut in eodē hoc sexto inquit, inde ēt cā sumi valeat, non tā quod experientia careant, quam hmoi disciplinis opus est, quā quod ex perturbationibus vitæ traducere consueuerim. perturbatio autē ut ipse ēt in eodē hoc libro asserit, nō de circulo aut triangulo atq; hmoi mathematicis, sed alijs in nobis opinionibus corrumptat. Pro certo. n. habendū illud est, duas has vitas alīnā & cōtēplatiuā ita inter se correspondere, seseq; ita mutuo cōsequi: ut si altera sit praua, prauā quoq; esse alterā: si altera sit bona, alterā quoq; esse bonā necesse sit. Nā si quis hominē esse natū existimet, ut cū inuentu saginetur, veneriq; indulgeat: in quid de immortalitate sua cogitare unquā poterit? Quid de mundi creatione in memē eius cadere & intelligentiā posse credendū est, qui sine ulla consideratiōe virtutis, quasi perpetuo quodā torrente delatus ita viuit, ut quo quis modo vitā traduxerit, non laborandū esse censeat? Qui vero rapiendū sibi esse aliena, & adulteriū, aliāq; flagitia cōmittenda in vita existimat: rationes de Dei providentiā nullo mō admittet. At qui animo neq; unquam à vitis resurrectionis, neq; eē resurgēdū ad cōtēplatiuā opinatur, resurrectionē corporis ea p̄te quo pacto queat, nō video. Alīna siquidē vitæ p̄fectio cōtēplatiuæ perfectionē nobis manifestat: Vt regula morū puritatisq; atq; integritatis vitæ siquis vti ad dignoscendā dispeculationē veritatē in vnaquaq; philosophorū seclā voluerit minus, erraturus sit, quā si ea neglecta ad vniū examē deuemat: Vnde vō immerito ad cognoscendā veritatē via amoris, quā intellectu lōge esse cōpendiosior dicitur. quippe cū amor rectus et voluntas bona nō nisi a vera intellectu hōe possit existere, intellectu siquidē veri voluntatē ad volēdū bonū magis inducit, quā falsi cognitio. Quæ igitur ita afficit voluntatē cognitio, ut eā astrahat, & Deo maxime vniat, verior cēfenda est: id q̄ creatiōis mundi, immortalitatis aīæ, providentiæ Dei, et resurrectionis nostræ cognitionē facere nemini dubiū est. n. cū oīa creasse Deū animo concipimus nostri causa, ut beatitudinē cōsequamur, nos immortalibus animis creasse profusus cognoscimus, atq; ob id nobis providere ipsum sine dubio credimus, ac p̄p̄a ut beatitudo hæc toti homini conueniat, resurrecturos speramus. hæc enim omnes quæstiones cōnexæ ita inter se sunt, ut qui vnam perturbat, om-

Felicant

nes necessario ceteras deprauet ac destruat, qui vnum statuit, ceteras omnes cōcedat, necesse sit. Horum itaque cognitio maxime attrahere voluntatem nostram ad Dei dilectionem bonamq; actionem videtur. Reliquæ vero omnes intellectiōnes deprimunt humanam, & vel brutum efficiunt et carnalem, vel animale. atque ita fit vt intellectus affectum, & affectus intellectum mutuo sese perficiant. id quod veritas ipsa etiā declarat, cum inquit, de veræ contemplationis cognitione, & recto proposito veri cognoscendi intelligens, nemo venire ad me potest, nisi pater meus traxerit ipsum. & alibi, bone actionis perfectionem, quam solus ipse tradidit Dominus, significas, nemo venit ad patrem, nisi per me. Nihil enim aliud omnes Philosophorum schola mihi videntur studuisse, quam vt hominem ad perfectionem vtriusque huius vitæ institutionibus reducerent. Sed id sanè humanum non erat. Et si enim, quantum ad sensitiuam partem spectat, restituere aliquantulum hominem humana institutio poterat: vegetatiuam tamē in sua inobedientia prorsus relinquebat: vt si homo & perfecte, & totus esset restitutus, Diuino auxilio supernaturalis opus omnino fuerit: concedendaque omnino resurrectio sit, qua vegetatiua sub rationis obedientia meliori quodam, atq; ineffabili modo restituatur. Quocirca quamuis illi multum diuq; per tot secula, totq; nationes laborauerint: nihil vnquam tamen efficere potuerunt. p̄ter. n. quā quod in via pleriq; aberrabant: adeo difficilia dogmata et laboriosa inueniebāt, vt et ea percipere ingenij uo mediocriter esset, et assequi laboris nō exigui. nā vix vnus atq; alter reperiebatur, qui toto auro laboras eā perfectionē licet humanam atq; imperfectionem consequi posset: miraculumq; esse videbatur, si in toto orbe vnus per singulas ætates claruisset, qui philosophi vitam traduceret. Posteaquam vero Christi Dei nostri benignitas nos illustrauit, sapientiaq; sua ad exteriora diffusos quasi erraticas pecudes ad interiora reduxit: effectum est, vt omnes euaserimus dociles Deo: omnesq; tam pueri quam senes, tam famule quam viri, tam serui quam liberi fieri perfecti philosophi breui valeamus. duobus enim charitatis præceptis & fide instructus quilibet tam ad actionem quam ad contemplatiuā bonitate & veritate paratissimus euadit, vt gloriandum nemini amplius sit, id quod sapientes nonnullos fecisse memoria proditum est, quod vir natus sit, & non mulier: quod Græcus & non Barbarus: quod Atheniensis & non ex alia Græciæ ciuitate: cū neq; viri neque mulieris, neque Græci, neque Barbari, neque Atheniensis, neq; alterius cuiuspiam vllum discrimen sit ad felicitatem hanc religionis nostræ, quæ sola vera est, capeSSendam: sed omnes in Christo vnum simus: ad philosophiam cuius omnes, modo velimus, admittimur. Cum enim Charitatis præcepta explicata sunt, vt licet finem & perfectionem non includant, qua ad inimicos etiam amandos, & relinquenda omnia, id est ad omnia mundana contemnenda iuducimur, quod in affectu est, sed actu tantum & opere præfiniantur, id quod Dominus etiā ipse declarat: nam cum dixisset diligite inimicos vestros, opera statim subiungit, & benefacite, inquit, ijs qui oderunt vos: non solum tamen opera exteriora requirunt, vt sine affectu simus, & corde arido solas manus ad opera moueamus. Quin in eo etiam quod pœna & præmium proponitur, affectus aliquos internos comprehendunt, vt si quis sine pœne timore, sine spe præmij ea seruauit, vel non sine charitate aliqua esse possit, vel ad charitatem certe tendat, eamq; introducat: pluresq; sint, quos timor, & spes corrigit, quam amor dirigat: quippe cum qui perfectionem, id est salutem suam, quæ gloria Dei est, gloria enim Dei omnes indigemus, inquit diuus Paulus, cupit, & causa eius damnationis penā timet,

in Deum

Præfatio

in Deum sicut ferri more odisse nullo pacto potest, ita amari etiam necesse sit, cum eum salutis sue causa fecisse omnia cognoscatur. Cumq; tribus præcipue rebus erudiri homines consueverint, timore, spe, et virtutum exercitatione: in hac communi omnium civitate quæ est Ecclesia, ne interclusa ulli etiam imbecillo atque imperfecto via salutis existeretur, tribus quoq; his dispensationis nominibus Deus in sacris eloquijs nobis se manifestavit. nam et rationum Deus dicitur, ut terrore nos pauca coerceat: et salutis Deus, ut spe gloria nos erigat: et Deus virtutum quoque appellatur, ut per exercitationem virtutum, quasi in nobis habere Deum existimantes, ad perfectionem nostram festinemus, quæ vera philosophia est. Sed enim quia video apud nonnullos ex nostris philosophiæ nomen adeo male audire, ut et ex eius contemplatione non solum utilitatem aliquam ad vitam hominum pervenire non opinentur: sed nocere etiam, et religioni nostræ, id est veritati repugnare eam existimant: et actionem eius ita contemnendam censuant, ut non modo inanem eam esse dicant, verum etiam peccatum esse eam affirmare non vereantur: quippe cum nihil prosit, siquis eam vel exactissimè exequens fide tamen caruerit: non secus ac qui vel peritissimus sit gubernator, et navim in scopulum dirigat, portum eum esse ratus, vel celerissimus cursor cum sit, præter curriculum, illac se ad metam peruenturum opinatus excurrat: venia ab his mihi impetranda est, paceq; ipsorum dicendum: primum fidem nostram, sicut iustitiæ lumen quæquam non derogat, qui enim potestati, divus Paulus inquit, resistit, Dei ordinationi resistit, ita scientiam humanam et virtutem non tollere, sed perficere: Deinde me hic philosophiam appellare non eam quæ falsis præcipiat, quæq; fallacibus tantum captationibus discipulos exerceat suos, ut tanto magis in ea profecisse videatur, quanto magis quis et promptius ad veritatem impugnandam fuerit instructus: ab hac si quidem cavendum. D. Paulus etiam monet, ne per philosophiam seducamur: sed eam, quæ recte et in cognitione, rerum verum et falsum indagat: et in actionibus vitæ bonum et malum inquirat et docet. hæc enim quantum rerum creaturarum, et naturæ perquisitione illustrare animum nostrum possit, si morum moderatio non negligatur. D. Paulus idem testatur, cum inquit: qui cum Deum cognovissent, non sicut Deum glorificaverunt, sed enauverunt in cogitationibus suis. et paulo post, replei omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitia, invidia, homicidio, etc. quasi declararet manifeste non modo non repugnare divinæ illuminationi philosophiam: verum efficere etiam posse, ut in Dei cognitionem aliquatenus veniamus, si recte eam et sincere fuerimus persequuti: id est, non tam verbis et disputatione, quam actionibus et vitæ eam tractaverimus. Neque enim referre multum existimamus, modo sciat quispiam, certissimèq; rationibus persuasam habeat veritatem, si quas in se habet quodammodo involutas, explicare alijs rationes non poterit: quippe cum id insancundie non ignorantia attribundum sit. Hi enim rationes intelligunt sibi tantum, cum re non verbis bene et operantur et contemplantur. qui vero in rationibus sunt exercitati, plerumque cum traductionem vitæ negligunt, in eorum ostentatione evanescent, cumq; alijs nitantur suadere, seipos imperfuasos semper relinquunt: tantoq; maiore digni reprehensione sunt, quod negligentia et vitio proprio res præclarissimæ, id est philosophiæ infamiam apud omnes conciliant. Cum autem actionem calumniantur, me hic intelligant, velim, non de ea loqui quæ vel ignorantia aliqua, vel inani quadam gloria, vel huiusmodi aliquo vitio fuerit depravata, sine ulla Dei cognitione, sed de sincera ac pura, de

Feliciani

ra, de qua hic agit Arist. ut si caligine discussu vel meta, vel portus appaeruerit, facilius eo peruenitur puer, qui et promectus aliquantulum sit, et vel in nauis gubernanda, vel in celeritate acquirenda sese exercuerit. Nauim. n. in scopulum dirigit, et currit extra stadium, et portus, aut metam illic sibi videtur videre, qui vel sibi quod non debet, arrogat, vel inani gloria intumescit, aut aliquo alio vitio peruersum finem habet: ita, ut eius quoque opera quae videntur bona, peccata sint, et ad perniciem deducant. Qui vero virtutis causa et honestati, id est cognoscendi Dei desiderio vel ex virtute operatur, vel conatur operari, is licet metam adhuc non videat, extra curriculum tamen non vagatur: quippe cum o. lumen, atque omne bonum, quamuis naturale id sit, atque adhuc imperfectum, non nisi ad fontem tamen omnis luminis, omnique boni, a quo emanauit, i. ad Deum ipsum nos dirigat. Currit ergo is intra stadium, nec finem peruersum habet, sed imperfectum, donec ei sol iustitiae orisatur, qui currenti et satagenti, quamuis neque currentis, neque satagentis id sit, vult exoriri. nam non currentis, et ocioso diuina scriptura inclamat, surge qui dormis, et illuminabit te Christus. Vnusquisque. u. ut inquit diuus Petrus, qui iustitiam operatur, i. omni genti acceptus Deo est. Licet. n. sine fide charitate viuificata, re. et opus agi non possit, actio bona tamen, hoc est non deprauata, quamuis adhuc sit imperfecta, ad charitatem ita animos nostros preparat, sicut frequentati actus ad habitum virtutis consequendum faciunt: quamuis non nisi ex habitu boni opus queat existerre. Nam si recte aduertamus, homo cum quatenus homo operatur, in lumine, et lege etiam sola naturali, ita agit, ut sicut ratione carentibus animalibus superior, ita intelligibilibus naturis, et Deo inferior se esse agnoscat. Cumque, ut superius dictum est, comparatum natura ita sit, ut in perfectione adipiscenda inferius cum superiore connectatur: si in statu suo permaneat homo, et non deprauetur, actiones omnes suas ad Deum dirigit: neque si quid perfectionis fuerit assequutus, id sibi ita arrogabit, ut a superioris naturae id habere non agnoscat, cuius bonitatis participationem persequitur. Id quod ad gratiam Dei consequenda plurimum facere censendum est: non quod actiones hae causam accedendi illam gratiae exhibeant, sed quod efficiant, ne nos a gratia refugiamus, etque resistamus. Sicut. n. male agendo a Deo auertimur, et recte dimus, ita ad Deum si non prorsus bene agendo, saltem minus male agendo accedimus, et quantum in nobis est, conuertimur, ut illustrationem eius gratis omnibus exhibitam non repudiemus. Etsi enim non claudere oculos non est in causa ut sol nos radijs suis illuminet, non clauderet tamen oculos, ut a sole illuminemur, facit. tanta. n. benignitate erga nos uti voluit Deus, ut impertiri se, non nisi uobis non nolentibus velit. Nam qui oia nulla Dei habitatio sibi attribuit, vel cam beneficiorum Dei in se esse existimat, quod Pelagius sciendum fenebat, corrupta natura est, de qua philosophus hic non loquitur: cuius sunt actiones, quia a lumine naturali etiam deueniat, et qualibet gratia destituta sunt. sancti nostri qui contra Pelagianos disputant, actiones hominis sine Dei gratia appellare merito consueverunt. Non igitur vituperanda Philosophia haec sumi. sed Christiani, et p. animi est, nullum diuinum auxilium sine naturale id sit, sine supernaturali, negligere, sed cum omnia fecerimus, expertique pro viribus fuerimus, omnia Deo ferre accepta, ac dicere siuis inuitiles sumus. Verumtamen ut in praesentia reliqua philosophorum qui su. inde in u. re genus humanum ope hac diuina pro viribus conu. sunt, docuerit praetermissa: haec doctrina Aristotelica quam integra, quam absoluta, quam exacta, quam sincera, quam sancta sit, dubitare nemi. existimo, qui in o. cano te.

mere

Præfatio

metre et indiligenter fuerit exercitatus. Si. n. moralis huius operis perfectionē considerare nos: omittamusq; candidissimum verborum ornatū, acutissimam argumentorū collectionē, gravisimam sententiarū declarationem, quibus omnibus cū alibi consuevit, in hic potissimum utitur Aristot. velimusq; integritati tantum aeternæ et contemplatiuæ uitæ quas hic instituit, animum advertere: nihil inuenimus, quod expurgandarum animarū sordium diligentia aque ad Christianum apicem deducere homines possit: non ut eum quidē consequantur, tantum tamen ab eo absint, quantum in eo nondum constituti sunt: nihilq; quod animum nostrum humana videlicet ratione ita attollat, hominemq; exterius constitutum ita moderetur, ut ad suscipiendam supremi intellectus, Dei; illustrationem, nisi ipse repudiet, aptissimus reddatur. Cum. n. duplicem hominem, sicut dicitur: intelligat: alterum, qui ex anima et corpore constat, qui exterior homo est: alterum intellectum solum: vocat autem intellectum, rationalem vitam, qua homo interior enadit, quem vere et primo et maxime hominem esse statuit: duplicem quoq; felicitatem eius inuenit, viam intellectualem et perfectam, quam contemplatiuā nominat, de qua in decimo libro qui finis huius operis est, vtpote summam omnium virtutum circumscriptura, tractaturus est: alteram aeternā, quæ cum externis rebus existit, quam in primo libro quantum sit, inquit: atq; eam operationem ex virtute in vitam perfectam esse definiit. quæ quidem operatio, quia licet non ex se, sed ratione materiæ circa quam versatur, et corpore indiget et externis, id est vegetatione sensuum, sanitate, robore, pulchritudine, nobilitate, diuitiis, amicis, et cæteris fortune bonis: vnde acquiratur, considerat. et licet præclarissimum Dei domum absolute non sit, sed studium etiam nostrū requirat, disciplina tamen et diligentia acquiri ab omnibus posse, eo quod in virtute præcipue consistit, virtusq; stabilissima felicitatis causa est: ut donec permanferit id quod dominium obinet, id est operatio virtutis, nunquam efficiat vllus calamitatum miser quissimam possit: licet beatus dicendus non sit. Tū quia virtutes morales in irrationali parte existunt, de animæ diuisione nonnulla agit, virtutesq; alias intellectuales quæ in ratione prædita parte sunt, alias morales quæ in irrationali existunt, et inquit: irracionalesq; partem in ratione carentem, et rationis aliquatenus capacē diuidit. Quia vero felicitas hæc, licet et corporis bonis et fortune etiam indigeat, in virtute tamen potissimum consistit: in secundo de virtutibus moralibus prius tractare incipit, easque a more et assuetudine dici asserit, eo quod non natura nobis insunt, sed exercitatione comparantur: quippe cum in naturalibus facultates præcedere operationem solent: in virtutibus e contrario habitus operationem subsequantur. versariq; eas circa voluptatem et dolorem præcipue: esseque habitus diffinit, quibus homo et bonus ipse efficitur. et bene opus suum reddit. duplicemq; esse mediocritatem quantum ad rem, et quantum ad nos attinet, virtutesque in mediocritate quantum ad nos consistere. easq; omnes cum extremis suis descriptione facta enumerat. Postea docet quo modo ad mediocritatem hanc reduci valeamus: a voluptateq; præcipue cauendū esse monet: mediocritatesq; quantum ad nos videlicet spectat, inter duo vitiorum extrema esse demonstrat. Deinde quia virtus et vitium electionem requirebat, quæ in nostra est potestate: quid spontaneum esset existimandum, quid item inuium in tertio prius considerans, ut virtutem et vitium in nostra sita esse potestate ostendit, ad virtutū tractationem postmodum descendit: de fortitudineq; et temperantia agit, earūq; extremis: definitionibus, et diuisionibus, proprietatibusq; et virtutū et vitiorum diligenter

Feliciani

genter assignatis. Tum in quarto de reliquis plerisque, id est liberalitate, magnificentia, magnanimitate, de moderato honoris studio, de comitate, de veritate, reliquisque quibus societas hominum exercere necesse est, pertractat.

In quinto absolutam de iustitia disputationem persequitur: et alteram universalem, alteram particularem esse ostendit: universalemque omnes virtutes in se completi: particularem alteram distributam, alteram commutatam et emendatam esse, quarum altera arithmetica, altera geometrie a proportionibus constet. ubi de iure et iniuria, de iure naturali, legitimo, civili, herili, de aequo et bono diligenter disserit. Postea quia virtutes hae actus quae in parte appetitiva et sensuali existunt, recta prudentia ratione quae intellectiva et rationalis est, moderamen accipiunt, perque eas ad intellectus ascensus preparatur: sextus virtutibus intellectibus totus dicitur. et sicut in primo irrationale animae partem divisit, quia de moralibus virtutibus erat acturus, quo in ea existerent: sic hic rationem distinguit, intellectumque, id est animam rationalem in duas facultates dividit, consultativam, et scientificam, seu in opinativam et cognitivam: eumque alteram, id est consultativam in intellectum actuum distribuat, et effectivum: actui prudentiam esse, effectivum autem declarat: quas inter se in eo multum distare docet, quod qui in arte sponte peccat, melior sit, quam qui iniustus: in prudentia e contrario, qui iniustus peccat, quam qui sponte, melior multo existimetur scientificam partem contemplativam seu speculativam intellectum appellat. sed cum in vel principia tantum percipiat, vel ea quae ex principijs existunt tantum, vel utraque et eorum principiorum est capax, intellectus: eum conclusarum rerum ex principijs, scientia: eum utrorumque, sapientia nuncupatur. ita ut sapientiam esse nihil aliud quam scientiam et intellectum simul asserat. prudentiam vero esse eam quae cum moralis virtutis scopum idoneum proposuerit, ea quae ad scopum ipsum tendunt, recta perducit. Cuius partes omnes examinando diligenter quid bona consultatio, quid solertia, quid sententia, et reliqua huiusmodi sint, pertractat. Posthac autem, ut nihil quod ad rem facere videretur, inexcussimè inquireret: quia nonnulla esse inveniebatur, quae vel supra virtutem moralem, vel infra eandem esse videretur: in septimo ea persequens est. nam cum quis supra omnes iustos iustitia, supra omnes fortes fortitudo, supra omnes temperantes temperantia, et ceteris huiusmodi excellat: hunc non virtute absolutam, sed heroicam et divinam virtute praeditum esse affirmat. quemadmodum contra si quis immanis adeo sit, ut virtutibus omnibus omnes superet, non vitio sed feritate et immanitate instructum esse ait. Cum vero quis temperanter agit cum pugna tamen, et appetitus resistentia, cum non proprie virtutem habere, sed esse continentem ostendit: quippe cum vera virtus nullam in se repugnantiam irrationalium facultatum patitur. sicut enim praeiudicium et vitiosum proprie non dicit, sed incontinentem, qui cum sciat quid agendum sibi sit in universali, in particularibus ipsi ignorantiae ex affectuum perturbatione oborta, intemperanter tamen agit. unde lestitias quia universalem existimationem nullam habent, minime esse incontinentes. hic autem quoniam non ex eo quod persuasus sit, voluptates sectatur, patientia etiam ducitur: atque igitur intemperante qui persuasus est, longe melior est, neque incontinentia cum principium corruptum non habeat, vitium esse existimatur. Quia vero continens et incontinentis voluptate maxime et dolore moneri consuevit, virtutesque omnes morales ut in secundo ostendit, circa duos hos affectus videntur existere: voluptasque et dolor duo quasi consil-

toris,

Præfatio

peret, ut dicebat Plato, vita hominū sunt: at quæ iocundo ab adolescentiā ita institutis esse oportet homines, ut his gaudeant & doleant, quibus gaudere & dolere debent: voluptasq; præterea spectare ad felicitatem actiuam & humanam videtur: de voluptate nonnulla agit, quos eius sunt genera, prauas alias, alias honestas, alias neutras esse declarat. Vbi vero de virtutibus moralibus, & ijs quæ subsequuntur, id est intellectu, tum de ijs quæ vel supra vel infra morales esse videbantur, satis explicauit: quia ad felicitatem hominis quæ ex anima & corpore constabat, primum animæ, quæ ad essentiam eius spectant, deinde corporis, quæ sunt necessaria, tum fortune bonâ requirebantur, quæ vtilia sunt, atque adiutoria, & externi appellatur: atque inter externa amicitia maximum erat, ita ut aut virtus quædam cē, aut cum virtute existere ut ipse inquit, videretur: nonnulliq; iustitia quæ distributiuam partem existimarent: de amicitia in octauo & nono exactissime pertractas. In octauo quæ sit amicitia: tresq; eius esse species vtilem, iucundam, honestam ostendit: ut in honestate inter similes, in utilitate & iucunditate inter dissimiles existat: honestaq; amicitia sola proprie amicitia dicatur. atque amicitia perfecta nō posse fieri, ut quispiam amicus multus sit, quæadmodum neque ut amore multorum simul aliquis capiatur, quippe cum id natura spectare ad vnum soleat. Sed cum hæc inter æquales personas sunt, de aliâ agit quæ inter inæquales reperitur: quo modoq; ea seruanda sit, docet: tum de civili, de domestica, de naturali quæ inter consanguineos est: de sodalitia, alijsq; huiusmodi diligentissime omnia indugat. postea de querelis quæ contingere in amicitijs soleant: plurimasq; in vtili amicitia, nullas in honesta contingere ait. In nono postea reliqua de amicitia persequitur, quæ videlicet in dubium venire poterant. querelæ amicitiarum quo pacto tollende sunt: quando dissoluende amicitia: quando seruandæ. vtrum amicitia sit beneuolentia, vtrum concordia. cur qui beneficia consulerunt, magis vident: quia, scilicet opera sua amant, & honeste factum quod in affectu est: & quia laboriosius est dare quàm accipere. vtrum sui amor sit laudabilis: esse quidem in probò viro, qui vero se amat, & non corpus & sensum: atq; ita, ut mensura amoris erga alios etiam sit. vnde quia scelesti manifeste se non amant, eos neque aliorum amicos esse posse: querere tamen consuetudines aliorum quoniam conscientiam scelerum molestantur, ut seipsos fugiant. At felicem amicis iudgere tantum probis & honestis non vtilibus & iucundis: primum, ut operationes eorum videns, quia sua inspicere non ita potest, perinde oblectetur ac suis: secundo, ut iucunde semper viuat assidua operatione tum sua, tum amici: tertio, ut amici operatione inspecta magis excitetur. Postea vtrum amici plurimi faciendi sint: querit: docetq; in vtili amicitia & voluptuosa id non posse, in honesta satis esse si vel paucos, id est duos aut tres habuerimas. qui enim multorum sunt amici, eos nemini esse amicos nisi civiliter posse. tum in aduersa ne an in prospera fortuna opus magis amicis sit, considerat: in aduersaq; necessariam esse, in prospera honestam magis amicorum præsentiam esse declarat. Sequuntur de contemplatiua virtute agere: sed quia ea summam in se voluptatem habet, de voluptate prius in principio decimum nonnulla considerat, vterumq; de ea opiniones persequitur. voluptatesq; esse diuersas tum pro ratione operationum statuit, ut sensum alia, alia intellectus sunt: & quæ sunt sensuum quoq; inter se esse diuersas, ita ut altera alteram corrumpat. tum pro ratione bonitatis aut improbitatis: quæ enim malam operationem sequitur, est mala, quæ bonam, bona: quæ item à mala cupiditate promouet, praua, quæ à bona, bona censenda est.

Felicitati

est. tum pro ratione purioris instrumenti, aut impurioris, nam quæ ex visu fit, est purior, quam quæ ex odoratu: quæ ex odoratu, quam quæ ex gustu & tactu, quæ intermedium est. tum pro ratione subiectorum: alia siquidem bonius, alia canis voluptas est. cumq; in homine diuersæ sunt huiusmodi voluptates, ea propria eius est, quæ & intellectu & affectu bene instituti hominis est. Posteaquam hæc absoluit, ad tractationem de felicitate veri hominis & interioris descendit, cui præsidet sapientia, eamq; esse operationem ex virtute quæ præstantissima in homine est, quæ ad contemplatiui intellectus, eamq; esse ætina longe præstantiorem octo causis ostendit: quia eius partis hominis est, qui proprie est boni, & circa sua obiecta quæ sunt intelligibilia retrahitur: ætina vero circa exteriora diffunditur. quia est ætina, quia iucundior multo est, magisq; sinceræ & minus interruptas habet voluptates. quia ex se sufficit, paucisq; admodum extrinsecus indiget. quia est tanquam finis, & ex sese diligitur: ætina vero propter contemplatiuam appetitur. quia in ocio & quiete consistit, ætina in turbatione & negotio: bellum vero ob pacem, & negotii ob ocium fit. quia est sublimior & diuina: ætina vero humana, quia est ex intellectu qui est solius hominis: ætina vero etiam brutorum adiunctas facultates habet: quibus non tam Christiana nostra perfectio adiungitur, quia in futurum ei perseverabit, neq; auferetur. Postremo de ætina nonnulla reseruit, ut & eam ex cõparatione longe inferiorem esse ostendat: & ad ciuilem doctrinam tradendam transiit, idoneum faciat. cum. n. qui imbutus prius non est bona vite institutione, aptus ad disciplinam moralem intelligendam esse non possit, ut in superioribus libris & in primo præsertim sapius docuit: atq; iccirco assuetudine prius aliqua endigeat, assuetudinemq; hæc non nisi leges valeant afferre, quæ præmis propositis à virtutibus deterrere, præmissis ad virtutem ciues incitent atque inducant: quo pacto idoneus alioquin ad condendas leges efficiatur, declaraturn se in sequentibus rerum publicarum libris pulleat. Atq; hæc totius huius doctrine summa est. Quia vero nonnulli esse scio, quos non tam doctrinam quam suasionem in hmoi negotio requirendam censent: monitiones eius quasdam & incitationes castigationesq; subiungam: quas, sicut pium magistrum decebat, inter docendum opportune locis suis inseruit. Primum. n. ut ad studium et industriam auditorem incitet, qualis huius discipline esse idoneus auditor debeat, monet: nihil interesse inquit iuuenisse aliquis ætate sit, an moribus. huiusmodi. n. hominibus inutilem esse hæc cognitionem non secus atq; incontinentibus: quippe cū huius discipline finis non cognitio, sed actio sit. Ad aliasq; artes consequendas non solere electionem aut stabilitatem requiri, sed ipsam solā cognitionem sufficere: ad virtutes vero cognitionem parum, vel nihil valere: reliqua id est electionem & agendi perseverantiam multum ac totum conferre. nō agendo. n. non nō non effici quempiam bonū, sed ne in eo quidem statu esse, ut effici possit. Cognoscere item iusta & iniusta nullam sapientiā esse existimare homines quia à legibus ea præscribuntur: cū tamen quæ leges statuum, minus iusta sunt, quam medicamenta, salubria. difficiliora. n. cognitu iusta, quam salubria sunt. salubria vero non ex libris cognoscit, sed experientia & habitu. ab artifice qui artem exercet: sic iusta, ab eo qui operetur. atq; hæc inquit, quo subinde videlicet inculcet, non esse negligendū, neq; cognitioni tantum acquiescendū: quippe cū cognitio in hmoi moralibus ex actione ipsa eueniat. neq; legis periti magis iusta sciūt, quā qui, licet nunquā viderint leges, iniustitie habitu sibi agendo cōtraxerunt. non. n. sciri esse si virtutem cognoverimus, id quod subinde repetit, sed ut eam habeamus, atq; utamur, esse enitendum.

Præfatio

nam si verba ad reddendos hoīes probos sufficerent, multas sanè & magnas mercedes acciperent: quippe cū qui discit hæc tantū, similis egrotanti sit, qui libenter quidem medicū audiat & percipiat, nihil tamen agat. Orationemq; non in omnibus vim habere, sed opus esse, ut præcilius sit auditoris animus, non secus ac terra, q̄ nutritur: semē sit. Satisq; eē si quāvis omnia adfuit, omniaq; facimus quæ debemus, quibus probi effici videntur: enadere virtutis participes possumus. Contentos.n. esse nos non debere quòd apti ad operandum simus, sed operandum oīno esse. sicut.n. in olympiis certaminibus non pulcherrimos & robustissimos, sed qui decerant & vincunt, coronari: sic us vita non qui sunt idonei, sed qui operantur, felicitatē consequi. felicitatē.n. licet diuinius deur, esse tamē eiusmodi, ut laborem nostrum ei, nostramq; electionem requirat; atque adeo esse communiē, ut disciplina & diligentia comparari ab omnibus possit. quòd alacritatem omnibus exhibeat ad bonū consequendum, nisi ignavi admodū esse ac desides voluerimus. Postea ut non tantū ad operandi diligentia homines incitet, sed & voluptuosa vita etiam auocet ac deterreat: seruales prorsus pecudes appellat eos, qui voluptariam vitam seclantur, & principes Sardapalos: quo sugillatione atque insamia notati erubescant, atque ad temperantē vitam redeant. Resoluiq; membris corpore viri similes esse incontinentes. Ac voluptates quidem turpes, non esse nisi corrupti hominibus dicendas voluptates: quibus videlicet voluptates videntur. sicut non esse dulcia neq; amara ea quæ videntur egrotis. corporisq; voluptates, quia sepe in ipsas incidunt hoīes, cuiuslibetq; facile occurrunt, nominis huius hereditariū fuisse adeptas. atq; iccirco intemperantia merito esse vituperabilem quia nobis inest, non quatenus hoīes, sed quatenus animalia sumus: ut seruum sit talibus oblectari. Neque veterum iantium modo voluptates hoc modo carpit, quo ab eis vnumquēq; qui hominem se agnoscit, deterrat: sed leuius etiam, quæ tamen cum à feriis homines auocant, tum nimia relaxatione ad libidines reddunt propensiores. lusiones enim voluptuosas damnat, in quibus propterea positam esse felicitatem homines opinantur, quia tyrannos & in potestate constitutos eis vii vident. Neque enim, inquit, si isti principes & tyranni, quia sine re & liberalis voluptatis gustum non habent, ad corporis voluptates confugimus, propterea et si magis expetendas esse existimandum est. nam & pueri quæ apud se in pretio sunt, periculisissima eē opinantur. Quod cū inquit, quā vilipendit & grauiter castigat horū vitā, quā beatā ipsi arbitrantur. philosophia.n. habere in se mirabiles & puritate & stabilitate voluptates: locum & lulum ut negociari postea possumus, admittit solere, non ut dissoluamur. Sed fort. asse, inquit, eiusmodi aliquis est, ut diligentiam non adhibeat? at ut eiusmodi sint homines, & intemperantes efficiantur, ipsi in causa sunt, dum remisse & dissolute viuunt, & in continua vitiorum operatione versantur. habitum enim sponte acquirunt, à quo postea liberari non possunt, cum volunt. nam neque qui egrotant, sanos effici cum volunt, posse: licet vel intemperanter agendo, vel medicis non obtemperando sponte in morbum inuiderint. non si iucunda & molesta violenta esse quispiam opinatur, oīa sibi violenta esse existimabit. sed ridiculum eē in externis potius cām referre, quā in nosmetipsos, quòd huiusmodi rebus facile moueamur: & honesta nobis, turpia incūdis adscribere. Quocirca, quia vitia ei virtutes in nostra potestate sunt, ut ad mediocritatē reducamur, monet. quā re seclādū eē inquit ad q̄ nos simus peliores, atq; in cōtrariū, eorū more qui ligna distorta dirigunt, nos ipsos abstrahēdū, quòd puenire ad mediū virtutis valeamus: voluptatēq; præcipue vitandā, quippe quæ

Feliciani

que corrumpere iudicium soleat, et sicut Troianorum proceres Helenam, licet pulchra esse videretur, dimiserunt, ita à nobis voluptatem ob pulchritudinem ne nos corrumpat, esse repudiandum. Quid cum ebrium duplici pena dignum esse ait, eo quod et se priuavit sponte ratione, et ebriosa prauè agat: Vel qui se occiderit, ignominia quadam afficit dum indignus cinium sepultura indicatur: nonne hominem à lésione sibi ipsi aut in ea quam corporis inferenda deterret? Quam cupideates hominum moderatur, cum non debere optare à Dijs homines inquit diuitias, honores, sanitatem, et cetera quæ simpliciter bona appellantur: quæ ex sua natura quidem et bene affectus bona cum sint, non omnibus bona enadunt. Ideo esse optandum, non ut quæ simpliciter sunt bona, consequamur, sed ut ea nobis bene vertant, ac bona sint, quæ autem nobis bona sunt, esse eligendum. Quam ad tolerantiam confirmat, cum molles carpit qui pallium per terram trahunt, ne felices si ipsum tollant, laborent: qui cum agrotantes imitentur, miseros se esse non existimant: cum miseris similes sint. Quam ab amore vano abducit, cum amatores deridet: qui sicut amant, ita se esse amandos censent. Nam si simili modo essent amabiles, fortasse censere ita deberent: Quam in amicitia sinceritatem seruandam monei, cum amicos qui simul it se esse veros, et non sunt, magis esse accusandos ait quam qui monetem adulterant, eo quod circarem preciosiores peccant. Cum vero orationes de ijs quæ in affectibus et actionibus consistunt, minorem quam opera ipsa habere probabilitatem inquit: cumque discrepant ab ijs quæ sensu percipiuntur, contemptas veritatem quoque ipsam perimere: ita ut vere orationes non solum ad cognoscendum, sed ad vitam quoque ipsam instituendam vtilissima sint: quid aliud facit, quam consulit, ut tam veritatem in oratione, quam probitatem in moribus semper conseruemus? Moris autem institutioni quanta adhiberi diligentia debeat, ostendit, cum monei ut quamvis leges bene institutæ sint, debere unumquemque tamen priuatam et liberorum et amicorum suorum curam habere: magis enim videri singula absolui si priuata cura adhibeatur. Ut vero stimulos etiam aliquos ad contemplationem hominibus adhibeat, sui amatorem esse eum inquit, qui se proprie amat, id est praeipuum sui partem, sicut enim ciuitas maxime id videtur esse, quod in ipsa praeclarissimum est, ita et homo: quasi incitans omnes ad honesta facienda, partemque suam intellectualem praeipue excolendam. quod efficacius persequitur, quasi votum suum manifestans, cum inquit: si omnes ad honesta consequenda certarent: et publice omnibus, et priuatim singulis maxima bona euenirent: siquidem virtus tale quid est, ut quo perfectius fuerit excolta, eo maiores utilitates semper asserat, neque enim debere nos cum sumus mortales mortalia cogitare, sed extolli et immortales quatenus fieri potest, reddi: absurdumque esse si non suam quisque, sed alienam vitam exspectat: quasi in erubesceniam inducens, si intellectualem et rationalem vitam negligamus: quippe cum non homines, sed alterius naturæ animalia futuri sumus. Nam cum eum qui ex intellectu operatur, eumque excolit atque optime afficit, Deo esse carissimum videri ait: Consentaneum enim esse Deum re illa quæ optima est, ipsique cognata, et intellectu delectari: eosque qui eam maxime amant et honorant, remunerari: pie admodum et providentiae Dei et immortalitatis nostræ sergificatione amplectendam contemplationis puritatem inuitat. Sed de his haecenus. Satis enim esse hæc ad perfectionem morali huius institutionis declarandam unumque possunt. Cum igitur hæc Aristoteli athena adeo sincera sit, ut a nostra Christiana nihil plane dissentire videatur: nisi quatenus illa paulo perfectius ac sublimius adhuc

Præfatio

adhuc hominem prouehit: ita ut non solum vitia oīa, ut ipsa hæc facit, eradicet: verum et exiguas omnes radicum fibras vnde timeri pullulatio aliqua possit, diligenter perscrutandas euellendasq; censeat: Cumq; actiua, ut diximus fundamentum contemplatiua sit, eiq; correspondeat: simili modo contemplatiua quoq; et rationalis, quam philosophus hic tradit, non differre à Christianorum speculatione, nisi in eadem hæc perfectione credendum est, si morali huic fabricæ consensu eam esse eam debere existimamus. Nam quæ de eternitate mūdi, de anima, nonnulliq; alijs huiusmodi disputat, magis ad morem ipsius quo vti in rebus omnibus pertractandis consuevit, quam ad impietatē aliquam referenda sunt. A natura n. non solet recedere Aristotele. ut etiam quæ supra naturam sunt, sicut et nonnulli philosophi eius Græci interpretes asserunt, eo modo consideret, quo naturā respiciunt, quatenusq; in natura constituta sunt: contrario modo quā Plato consueuerit, qui naturalia quoq; paulum à natura subleuando indagat, ut propterea quoq; in multis dissensire inter se hi philosophi videantur, cū tamen in viâ et modo considerandū rerum plerūq; magis, quā in rebus ipsis discrepant. Si enim de Dei prouidentia interdum ita loquitur, ut eam, cū intra vniuersalia tantum contineat, nimis parcam statuere videatur, ac propterea à nonnullis ex nostris Epicuro, qui eam penitus tollebat, inferior iudicetur: ita dicere ipsum censendum est, non quod eam ad particularia quoq; vel exactissime diffundi nō putaret, sed quod ordinariè particularibus ita prouidere animaduertet, ut modum et ordinē naturalem non impediret, ad quē ipse respiciendo, ut diximus, omnia per tractat. Si de anima mortales aliquas rationes asserit, ut quibusdā videtur, eā verissime ac certissime sunt existimanda, si de anima eā intelliguntur, quæ materiam respicit, corpusq; mortale informant, ac perficiunt. Si itē de eternitate motus nonnulla dicit, quibus mundum non esse genitum demonstrat, contra religionem nostram eā esse minime sunt existimanda. verum enim esse id constat, si ad naturālē hunc ordinem quem ipse spectat, consideremus. non enim ex hæc alterationū serie ac vicissitudine à principio creatum esse mundum asserimus, sed ex creatione eius alterationum seriem postea successisse. Alioquin enim absurdū esset, si vel ea nunquam incepisse assereremus, quæ quotidie incipere videmus, vel infinitum actu concederemus, quod quo pacto effugere possimus, si infinitos numero homines, id quod in eternitate mundi omnino dandum est, præcessisse constitemus, non intelligo. Quippe cum infinitum eandem vim tam si sit, quā si fuerit, habere videatur. utrobique. n. excludi à potestate videtur, sine qua esse nullo pacto potest. Adde quod ipse etiam Aristoteles tantum abest, ut quæ de eternitate mundi disputat, certa esse et vera existimet, ut in libri dialectici problema de eternitate mundi pro neutra parte certis habere rationes asserat. Nā si mortalem quoq; animam dixerimus, multa absurda sequantur, necesse est. primum vel non esse creatum mundum, quod absurdum esse ostendimus, vel si sit creatus, frustra esse: deinde nullum Dei esse prouidentium, quippe cū hominis res, quæ in hac vita finirentur, temere, et non pro merito cuiusq; succedant. Quod si sit, vel Deum non esse, vel non intelligere, quæ aut creauit, aut inferiora ipso sunt, censendum est. At si docendi viam qua humana hæc sensuiq; exposita ad clariorē demonstrationem respicit hic Philosophus, animaduertamus: facile intelligemus eius rationalem tractationem etiam si verbis aliquando videatur, finis tamen a morali quæ sanctissima est, nusquam discrepare: si modo sibi eum constare existimemus: gradūq; vite actiue, ut verisimile est, ita supposuisse, ut ad contemplatiuam ad amicum respon-

deat. *Moralis. n. licet & actiua non tam agendi et operandi, quam discendi et principium est.* sicut idem *Græci* auctores monent: qui in disciplina *Aristotelica* ac philosophica, quia animus noster ad bonum agendum & verum intelligendum instruitur, principium à morali institutione sumi oportere eā ob eam affirmant, quia instrumenta, cuiusmodi sunt dialecticæ rationes, ea sunt naturæ, ut bene & male uti eis quispiam possit, nisi autem prius bona morum institutione recte præparatum habuerit. Quia tamen hæc *Aristo.* dialecticis demonstrationibus quatenus rei materia patitur, satis exquisitè pertractat: ideo oportere, ut qui discipulus eius esse vult, simplici primū aliqua morum institutione imbutus, deinde logica eius disciplina percepta, qua intelligere argumentandi rationes valeat, ad hoc opus audiendum sese ante omnia conferat: ut stabili hoc fundamentum iacto superextruere cetera quæ ad contemplationē spectant, firmiter possit. Qui. n. hoc vel non subiicit, vel ineptum ac labas subiicit, cum non habeat, ubi insistat, euasit in cogitationibus, ut inquit *D. Paulus*, contemplationūq; totā edificationē ruinosa efficit. Quapropter, cum plerique hodie hæc via nūmine ingredientur, neq; fundamentum iactant, neq; in gymnasiis publicis locū ullum præcipuum habeat, neq; priuatim à quocūq; nisi disputandi tantū aliquando causa nō agendi consideretur: mirandū nihil esse existimo, si nonnulli inueniantur, qui cū peripateticos se esse iactent, vel philosophi hūc ipsum, vel nostra condemnent. nā cū in euoluendis eius libri non id student, ut consentanea rō actioni euadat, consentansq; utraq; doctrina seruetur: in multa absurda necesseario incidunt: ut & impia nonnulla eius dogmata cogantur fateri: & philosophi tūc ipsam adeo a religione nostra discrepare asserant, ut qui ea fuerit imbutus, si eam se qui velit, esse bonus Christianus non possit, quasi fieri nullo modo queat, ut nos vel rerū verarū cognitio, & veritate, vel creaturarū scientia à creatore alienet. Cū præterea neq; *Aristotelicæ* virtutis & felicitatis verū sensum perceperint, si quæ viderint aut audierint ex nostris primum ac sanctū virū, qui vel voluptatibus adeo se abdicarit, ut delectare sensus omni ex parte refugiat: vel posthabitis omnibus & corporis & fortune bonis in solitudine aliquando secesserit, ibiq; a commercio hominū separatam viā intraxe-rit sola virtute contentus: vel honorem ab hominibus & gloriā contempserit: vel iocosa loquutione protus à consuetudine sua reiicerit: vel mori potius aliquando preposuerit, quam quippiā de perfectione sua relaxare voluerit: non quasi perfectiorē admirantur, sed in rusticū, modo stupidum, modo ineptū, modo humilē & abiectum, ino- grestem esse dicunt. *Homine. n. soc. abile* esse animal iactant: ut consortio hominū se priuare non solum ab utilitate publica, verum et ab omni protus humanitate alienū sit. Felicitatemq; bonā eī reliqua non ea tantū quæ anima sunt, requirere, neq; virtute sola esse contentā: ut prius se felicitate, qui vel corpus negligit, vel fortunas: similisq; eē artificis censetur, qui ut melius operetur, instrumenta abiciat. Virtutē item in medio-ritate consistere asserunt: unde non eum esse virtute præditum qui voluptates corporis, vel honorem, vel iocum ē vita sibi penitus circunciderit, sed qui hæc omnia moderari sciat. Vitā vero ita facile negligere cum felicitas vitam eī perfectam longum requirat, esse eius qui felicitatem etiam ipsam contemnat. Atq; hæc dum dicunt, felices se eē opinantur, dum & semper quod perfectius se esse vident, damnant: & hominē rationi- bus & sibi & plerisq; aliis nunquam perfectiorem & puriorem vitam esse inquirendā, sed genio & curandæ cui iucunde semper indulgendum esse persuadent. Cum tamen si studio

Præfatio

si studio cognoscendæ veritatis, & non affectibus suis patrocinandi hæc dicerent, Aristotelem ipsum habeant, qui felicitatem hæc, quâ dicunt, non esse verâ hominî manifeste declarat, sed humanam & civilem, quæ hominî tantû exteriori conveniat, nō interiorem & verum hominem perficiat: ad quam nostri illi festinandû censent. sicut. n. prior hæc humana felicitas & æstima plurimis: ita illa paucissimis indiget: solaq; virtute est contenta, nisi quatenus corpori necessitas postulât. Quæ. n. Alexâ in libello de felicitate contra Stoicos disputat, eam sola virtute non esse contentâ asserens: de felicitate tantum hæc humana & imperfecta dicuntur: ut Eustratius quoq; in decimo ostendit: in illa autē quæ veri hominî est nullam vim habent. Nā ut ipse Aristot. in decimo inquit, contemplanti nulla hmōi rerum ad operationem quidem indigentia est, quin se re contemplationi esse impedimento consueverunt, quatenus tamen homo, est cum pluribusq; vitam degit, ex virtute agere proponit. talibus igitur ad humane se gerendum indigebit. Vbi etiam illud animaduertendum, asserere Aristoteli hominem verum & contemplatiuū nō esse sociabilem, neq; cum pluribus vitam traducere: ut varia etiâ istorū hæc ex parte iactatio euadat. Nam cum nonnulla ob necessitatē indita in natura hominîs sunt, si sublata ea necessitas fuerit, summæ virtutis esse censendum est, si omne studium, omnisq; labor postea adhibeatur, ut ea quoq; penitus auferatur. ubi. n. incidit in potentiam homo, extrinsecusq; excessit, auxilio aliorum statim indiguit: utq; & ipse abieretur assidue, & genus suum in posterum propagaret, opus habuit voluptate quæ subinde ipsum instigaret. Vnde cum se recolligit, & ab exteriori hac diffusione retrahit, nullius auxilio, nullaq; propagatione indigere incipit, nullaq; vitæ alitione, nisi quatenus ad sustentandū corpus sufficiat: ad quā adeo paucis contentus est, ut ea quæ vitæ exteriori necessitaria tantū sunt, vana ei esse existimet. vanitati. n. id est huiusmodi necessariis inquit D. Paulus subiectam esse creaturam propter eū qui eam subiecit inspicere: quasi si vel hac corporis vitæ ad virtutum exercitationē opus non esset, vel aliquādo nō speraremus fore, ut hæc etiâ sublata, quādo videlicet vegetatiua ad obedientiam rationis p̄ resurrectionē l cet diuiniore quodā modo fuerit restituta, sola contemplatiua in vobis perpetuo confirmaretur: nulli prorsus corporis cura habēda nobis esset. ut nō immerito quatenus fieri pōt, qn̄ perfectionē hæc affectant, ab his se abstrahant: laudatiq; summo opere nonnulli fuerint, quod adeo ab his mūdani sese subdlexerint, ut p̄ multos annos hominem vllū, cuius consortium esse alijs iucundissimū soles, non viderint: quippe eū qui ob virtutē eo prouecti sunt, ut humana societate non indigerent, Deo vincti iā eā intelligantur. Adde quod si contemplatiuā felicitatē quoq; omittere in præsentia velimus, isti nihilominus respondere ex Arist. iuria possemus: si ea quæ in nostris donant, iū ad Heroicā virtutē referremus, quæ ut in septimo docet, omnia excellentius ac sublimius quam moralis exequitur: tum ad moralem ipsam: nam non semper donec viuimus, uti prudentia opus sit, ut p̄p̄a prudentia nō possit esse obliuio, ut ipse in sexto inquit, quippe eū cuius subiecta semper nobis sint obuia, neq; vllus locus, vllū tempus, vlla actio, vllus affectus reperiat, in quibus non requiratur prudentia, quæ virtutū moralium reuera ratio est: extra vero tempus, aut locū, aut actionē, aut affectum esse nemo possit, dū viuūt: sit, ut morali, id est æstima virtute semper aliquatenus uti viuus quisq; etiā contemplatiuus debeat. Quapropter, quia felicitas in virtutis operatione cōsistit, operatio vero alicuius in qualibet occasione semper existit: ex virtute aliqua semp̄ operari vnusquisq; pōt, dum viuūt. neq; ab opere operadi instrumētā cōsensus est, qui ea abij-

Feliciani

eit, quæ ad operandum sibi sunt impedimento. quippe cum & diuitiæ & sanitas & va-
 lida externa ancipitis naturæ sint, ut sicut prodesse, ita obesse aliquibus ad virtutem
 exequendam valeant: ut ea rejicere à se quisque debeat, quæ sibi esse impedimento sentit.
 quemadmodum neque faber, si malleum rejiceret, qui cusionem semper ei soleret deprauare,
 vituperatione eei dignus, neque priuare se instrumentis magis quam aptare diceretur.
 Præterea in primo felicitatem hanc esse eiusmodi inquit, ut a quocunque possit comparari.
 vi. quasi si adsit virtus, cum Dei præclarissimum donum sit felicitas, cætera facile sub-
 sequantur: si non adsit, nulla eiusmodi externa prosperitas contingere queat, quæ felicem
 hominem, vel potius non infelicem efficiat. Querite primum regnum Dei et cætera adij-
 cientur vobis, inquit veritas. Sed sunt qui se ridiculo quodam modo decipiunt: nam cum
 felicitatē in operatione ex virtute consistere iactent, operationem vero hanc corporis bo-
 nis & externis indigeret tanquam instrumentis: prius instrumentis cōquirendū sibi va-
 candum censent. quasi ubi voluerint, virtutem postea comparare sibi facile possint. atque
 ita dum posthabita virtute vel corpori curando vacant, intemperantia & audacia: vel
 pecunijs colligendis student, auaritia & iniustitia eos præoccupat. ut signis esset qui dū
 instrumenta ad extruendā domum hinc inde cōquireret, luteræ & ligna, cæteraque qui-
 bus domus extruitur, nulla cura habita dissipanda ac perdenda curaret: simul his om-
 nino esse videretur. Tam & si dicere etiam possumus ex accidenti felicitatē rebus ex-
 ternis indigere, non ex se, & sui causa, alioqui fortuna in diffinitioe eius assumeretur:
 sed ob subiectas res, in quibus ciuiliu versari consuevit. Non secus ac faber malleo indi-
 get, nō ut opus suum absolute efficiat, quod sine malleo etiam ex vi artis potest efficere,
 sed ut id in ferro, quod tractari nequit, nisi malleus adhibeatur, efficiat. Temperantia
 vero, licet quantum ad habitum iam acquisitum spectat, repugnantia irrationalis fa-
 cultatis careat, quia iusurgere in eum non ita vehementer solet: dum viuimus tamen
 in continua acquisitione consistere ob id dici quodam modo potest, quod infirmitatē car-
 nis non tollit, & affectus ac præcipue cupiditates circa quas versatur temperantia, ea
 semper sunt natura, ut si liberæ aliquantulum sinantur, & assidua frenatione non co-
 hibeantur, profundius petulantius consueuerint: ut retrahere nos ad contrarium sapenu-
 mero necesse sit, dum in via sumus: in via autē iustissimè sumus, quando in viæ terminus
 fugereque vel mediocrem voluptatē non quia mala sit, sed quia fallax, latemurque sese in-
 sinuamus. adde quod ut ipse in tercio, inquit, merito esse vituperabilis corporis voluptas
 propterea debet, quia nobis inest, non quatenus homines, sed quatenus sumus animalia:
 ut talibus oblectari & acquiescere feruū sit. Quæ sane voluptas quam perniciosam
 vim habeat, inde perspicere vel manifestissime possumus, quod tyranni cum iuuenes &
 puellas martyres à vera religione tormentis & cruciatibus amouere non possent, sed
 prius ipsinouis suppliciorum generibus excogitandis, quam martyres tolerandis essent
 defatigati, postremo ad voluptatem non tam meretriciam, quam coniugale ei tanquam
 ad violentissimam machinā confugiebant: & quos igne & ferro non potuerunt, vo-
 luptate se expugnatos cōfidebant. eo quod voluptas animum hominis adeo turbet, ut
 eu leni qualibet de causa in idololatriā, & profundissimam vitiōrū voraginem sit præ-
 cipitatus. Cum igitur in appetitu cibi & potus, & amoris moderando temperantia cō-
 sistat, & amor exuperationi similis sit, sicut in octauo inquit, ut nisi vnum amare ve-
 hementer non valeamus: Deum vero amare supra omnia debeamus: sit, ut coniugio
 etiam sese homo abdicare debeat, si amoris affectu erga Deum uti præcipue vult. Vel-
 le autem

Præfatio

le autem omnino cum necesse est, qui ad contemplativam felicitatem festinat. minus enim, ut ex sanctis nostris quidam ait, Deum amat, qui cum Deo amat aliquid, quod non propter Deum amat. Sed insurgent hoc loco video aliqui ex ijs, qui homines se esse volunt, neque divinas increpationes illas timeant: sicut homines moriemini: & vade retro sathana, quia sapiens quia sunt hominum, non quia sunt Dei: insurgent inquam, et dicent, amicitiam erga naturam dissimilem, & in nimia excellentia nullam esse posse, atque: ideo erga Deum cum homine non posse esse amicitiam, ut ipse inquit in octavo, qui tam si intelligerent, de quo amicitia genere loquatur, nihil haberent, opinor, quod dicerent. de ea, nam amicitia agit, in qua homo & humilis permanet, non attollitur & Deus efficitur: nam cum altera illa perfectiore vita & contemplativa ita transformetur, ut similes Deo evadamus: Deusque nos ut cognatos effectus amet, ut in decimo ait: non video cur non amare Deum, et vehementissimo amore debeamus. ubi, nam, maior transmutatio, maior adhesio, ubi maior adhesio, maior quoque amor sit, necesse est, maior aut transmutatio spiritus & nature est, qua in Deum immutatur, Deoque similes efficitur: licet per participationem id fiat: quam induimus, qua cum hominibus vivimus. Adde quod summa ipsa veritas sponsum se animarum nostrarum appellat: ut coniugali etiam hoc amore alio distrahi eum, qui ad perfectionem tendit, non debere significet. Id quod D. Paulus etiam declarat, cum coniugij mysterium Christianis interpretatur, cum ait, erit duo in carne una, magnum mysterium dico vobis, id est Christus cum ecclesia. quippe cum affectus tunc potissimum perficiatur, cum ad intellectum & Deum vehementia et sua servata attrahitur. Sicut, ut quanto vehementior fuerit, cum ratione detrahit, maiorem animo turbationem inducit: ita quanto vehementius incitatus a ratione attrahitur, eo tranquillorem animum reddere censendus est. & sicut ille magis distrahit, ita hic magis retrahit, atque vivit. Cumque præterea cibi & potus voluptas medicinae causa nobis data sit, ne fami & sitis morbo interimamur, adeoque dolose siarepat, ut sub specie necessitatis in lasciviam desumeret: & peccata cum sunt lapsus, in precipitium imprudens sepe numero inducat: ut si quis irretitus aliquo vel levisimo est, periculum sit, ne mole eius in gravissimum detrahatur: perinde ac si quis est summa rupe vestigijs delabatur, nisi statim sese contineat, id quod in vitijs & peccatis penitentia præstat: in profundissimam vallem præceps feratur, necesse est: danda opera est, ut omnibus expurgemur, & quæ ex se etiam conceduntur, aliquando caueamus: id quod timor efficit, quem nostri perfectiorem timorem appellant, qui sanctos omnes viros semper committat, quem custodem virtutum esse aunt: voluptatesque alioqui non malas, ne male nobis in occasione efficiantur, severissime evitemus: præsertim cum ipse & in secundo voluptatem et si sit pulchra & decora, esse dimittendam non secus atque Helenam, ne mali alicuius nobis occasionem præbeat: & in septimo fraudes necere eam, & insidijs contra nos uti: non secus ac Venus cesto suo, quo vel prudentes decipit ipsos. ut qui vel levisimas voluptates hac de causa fugit, non stupidus, sed temperatissimus esse censeatur. Quin, illi qui ciborum condimenta varia & suavitates inquirunt, ut diuturnior & ampliore usus & potus medicina sibi opus sit, non secus præternaturam facere sunt existimandi, quam si quis daret operam, ut in eo statim semper se conservaret, ut veratrum, aut aliquod aliud huiusmodi medicamentum sumere cogeretur. medicamina, moderate & quando opus est, sumpta, prodest: immoderate & non suo tempore, depravat ac perdit. Qui vero honorem contemnit & gloriam: si hac eadem cautione faciat, ut sibi ad super-

Feliciani Præfatio

biam occasionem præcidat: prudens potius est existimandus, quam vituperandus: si propterea facit, quia res humanas parui æstimat: magnanimus potius quam vilis, prædicandus est. magnanimus siquidem, ut in quarto inquit, cum ornamento omnium virtutum præditus sit honore qui a Deo exhibetur, est contentus, viliâq; omnia & abiecta hæc humilia esse opinatur. De ioco sanè plura minime dicenda mihi esse arbitror, cum superuacuum quoddam esse videatur. quippe cum ipse quoq; Arist. in decimo eum admodum vili loco habeat, & non nisi ut remedium admittendum: & quia, ut in septimo inquit, semper laborat animal, siue audiat, siue videat, relaxationis tamen causa adhibendum censet: ita ut si relaxationem quispiam nullam non requirat, vel quia perfectione iam est consequutus, vel quia timet, ne cum relaxatione perniciose aliqua voluptas surrepat: eum penitus tollere longe melius sit. Nihilus qui contentione aliquam in se habens, delinquendi pueris sunt. præter. n. quam quod nulla alia re nisi vana aliqua excellentia opinione delectant: id quod sicut puerile est, ita a probro viro esse alienum debet: adeo turbare interdum animum hominum solent, ut inde petere relaxationem volunt, inde contractionem maiorem, & afflictationem consequantur: atq; id quod prius est, ex turbatione ei idonei fiant, ut in gratia aliqua vitia delabantur. Consortio vero hominum se privare, tantum abest, ut alienum vel ab humanitate vel ab utilitate sit, sicut isti dicunt, ut qui id facit, & multo magis amicus omnibus sit: & prodesse etiam multo magis possit, nisi amor probi viri erga seipsum regula est erga alium amicitia, ut in nono manifestissime declarat: qui se se vere amat, id quod qui in solitudine se se retrahit, potissimum facit: is est in solitudine proborum omnium est amicus, eisque, non secus ac sibi bona vult atq; optat. si. n. esset cuius unus civitatis: pauciores amaret: & quod ex eo consequitur, benefacere paucioribus posset, cum et ipse Arist. in quinto innuere videtur, cum qui bonus cuius sit: bonum virum interdum esse non posse: quippe cum multis civitatibus contrariis iustis se habeant instituta, ut necesse quasi omnino sit, siquis velimur & omnibus esse debeat amicus sit solitarius, id est sit civis civitatis, id est Christiane civis. quippe cum nisi eis quos amat quispiam, benefaciat, beneficiat aut non nisi cum occasio cõtingat: at qui plures amat, plures proculdubio cum occasio se offeri, beneficio afficiat. Si vero dicant solitarii, sibi occasionem benefaciendi præcidere, dum refugit à societate aliorum: scire illud debent fugere occasionem cum non potest quispiam, ut possit, cum occasio se obtulerit, nihil aliud esse, quam occasionem summo opere querere. Accedit quod consuetudinem habere posse probum virum unius videlicet aut alterius, in nono declarat: cum & pauci admodum reperiantur boni viri, & ipse eis non indigeat, nisi ut oblectetur, operariq; iuvendus videndo possit: quas, id imbecillitati est potius naturæ quàm perfectioni ascribat. Nihil enim felicitatem unam perfectam requirere aiunt, ut negligenda ita temere vita non sit: Aristotelem ipsum audiant, qui moralem felicitatem in nono asserit brevis tpe lætari vehementer magis electurum esse, quàm longo leniter: et vivere honeste uno anno, quàm multis quomodolibet. ut vita perfecta non tam longa, quàm absoluta & integra intelligendum esse declarat. Atq; hæc in præsentia mihi dicenda existimaui, ut quod moralem nostrorum vitam & aliam multo esse hac peripatetica exquisitiorem, perfectioremq; non putet: id. n. ex se satis constat: sed ut Aristotelicam hanc & aliam felicitatem longe sanctiorem ac puriorem, quàm prima fronte præ se ferre philosophia videatur, si perpendere diligentius re voluerit, innuere unumquemque posse demonstrare hocq; Arist. opus esse eiusmodi, ut si non exacte perficere, præparare tamen, & deducere ad perfectionem hominū mirifice valeat.

Index

Index

INDEX SVMMARVM,

AC CAPITVM LIBRORVM,

QVI IN HOC VOLVME

CONTINENTVR...

Summa, ac Capita Primi Libri
Moralium Nicomachiorum.

E finium diuersitate. De felicitate, sine ac summo bono ipsius felici. De anima duplici parte, ac virtutis diuisione.

fo. 1. D

De vniuersali boni appetitu, ac finium diuersitate. Cap. 1.

1. D

Quod prius agibilem finis, qui civilis sit facultatis. Cap. 2.

1. L

De modo procedendi, et audire morali. Cap. 3.

2. H

De summo bono, et recta auditoris educatione. Cap. 4.

3. G

Quod felicitas non sit voluptas, honor, virtus, aut diuitie. Cap. 5.

4. G

Quod non sit idem. Cap. 6.

5. E

De felicitatis subiecto, substantia, et preceptis in vnaquaque scientia obseruadis.

Cap. 7.

7. G

De dictorum antiquorum cum vera felicitate consensu, ac de triplici bono ad felicitatem necessario. Cap. 8.

10. B

De modo assequende felicitatis. Caput 9.

11. L

Quis in hac vita dicendus sit felix. Caput 10.

12. I

Quod posterorum fortune ad defunctos pertineant. Cap. 11.

14. I

Quod felicitas bonum sit honorabile potius, quam laudabile. Cap. 12.

15. E

De duplici anima parte, ac virtutis diuisione. Cap. 13.

16. A

Summa, ac Capita Secundi Libri
Moralium Nicomachiorum.

De virtute in genere, ac eius essentia. Quo pacto mediocritates inter extrema disponantur, vitiaque ac virtutes opponantur, et quibus preceptis ad medium ducamur.

18. B

De productione virtutis intellectiue, ac moralis. Cap. 1.

ibid.

Quod virtus ab excessu et defectu corrumpatur, ad mediocres inclinans operationes. Cap. 2.

19. G

Virtutem moralem esse circa voluptates. Cap. 3.

20. K

Quod inter iusta agere, et iuste agere differentia sit. Cap. 4.

22. A

De affectu, facultate, et habitum esse genus virtutis. Cap. 5.

22. M

De duplici mediocritate, et virtutis substantia. Cap. 6.

23. H

Mediocritatum inter duo extrema dispositio. Cap. 7.

25. G

De virtutum, ac vitiorum mutua oppositione. Cap. 8.

27. I

De preceptis, que ad ipsum medium ducunt. Cap. 9.

28. H

Summa, ac Capita Tertii Libri
Moralium Nicomachiorum.

De spontaneo, et inuito, ac de iis, que ad spontaneum consequuntur. De fortitudine: De temperantia: ipsarum speciebz, atque extremis.

fo. 29. K

De spontaneo, et inuito. Cap. 1.

ibid.

De electione. Cap. 2.

32. I

De consultatione. Cap. 3.

33. K

De voluntate, et eo quod est voluntate appetibile. Cap. 4.

35. I

De iis, que in nostra sunt potestate. Cap. 5.

36. E

De fortitudine, et forti. Cap. 6.

38. L

De terribiliu diuersitate, et fortitudinis extremis. Cap. 7.

39. K

++ üü De

Index

De quinq; modis fortitudinis non vera.
Cap. 8. 40. L

De proprietatibus fortitudinis. ca. 9. 43. A

De temperantia, et eius extremis. C. 10. 43. K

Diversas cupiditatum species esse. Cap.

11. 45. B

De temperantia extremis. Cap. 12. 46. D

Summa, ac Capita Quarti Libri
Moralium Nicomachiorum.

DE liberalitate. De magnificencia.

De magnanimitate. De moderato

honoris studio. De mansuetudine. De co-

mitate. De veracitate. De facundia: ip-

sarumq; omnium extremis. De verecu-

dia. fo. 47. D

De liberalitate, et eius extremis. ca. 1. ibi.

De magnificencia, & eius extremis. Ca-

pi. 2. 51. F

De magnanimitate, & eius extremis.

Cap. 3. 53. H

De moderato honore studio, & eius ex-

trems. Cap. 4. 57. B

De mansuetudine, eiusq; extremis. Ca-

pi. 5. 57. L

De comitate, et eius extremis. ca. 6. 59. C

De veracitate, et eius extremis. c. 7. 60. E

De facundia, et eius extremis. c. 8. 61. I

De verecundia. Cap. 9. 62. L

Summa, ac Capita Quinti Libri
Moralium Nicomachiorum.

DE iustitia, & iniustitia. De iure, et

iniuria, ac ipsorum speciebus. De

equitate & equo. 63. G

De iustitia & iniustitia, & modis ini-

sti. Cap. 1. ibid.

Quid iustitia particularis & quatuorplex.

Cap. 2. 65. I

De iure distributivo. Cap. 3. 67. E

De iure commutativo, & emendativo.

Cap. 4. 68. I

De restitutione, nummo, & indigentia.

Cap. 5. 70. E

De iniuria, & iure civili, herili, & fami-

liari. Cap. 6. 72. I

De iure naturali & legisio. Ca. 7. 73. G

De triplici documento, quod alijs irroga-

tur. Cap. 8. 74. E

De eo qd est pati iniuriā. Cap. 9. 76. A

De equitate, equo, et bono. Ca. 10. 78. E

De eo quod est facere iniuriam sibi ipsi.

Cap. 11. 79. H

Summa, ac Capita Sexti Libri
Moralium Nicomachiorū.

DE principijs agendi. De intellectu

habituibus, scia. s. arte, in intellectu, sa-

pientia et prudentia. De prudentia parti-

bus, et hu, q ad ea consequuntur. De sa-

pient. a, ac prudentia utilitate. De natura

li virtutis, ac virtutum & prudentia

connexione. fo. 81. B

De reclamatione, duplici virtute & par-

tibus anime. Cap. 1. ibid.

De principijs agendi. Cap. 2. 82. B

Habituū intellectuales enumeratio: qd seia

obiectū, et q proprietates. Ca. 3. 82. M

De arte. Cap. 4. 83. H

De prudentia. Cap. 5. 74. C

De intellectu. Cap. 6. 85. D

De sapientia. Cap. 7. 85. G

De partibus prudentia. Cap. 8. 86. L

De bona consultatione. Cap. 9. 88. B

De perspicacia. Cap. 10. 89. C

De sententia. Cap. 11. 89. K

De utilitate sapientia, & prudentia.

Cap. 12. 90. H

De naturali virtute, & de virtutum, &

prudentia connexione. Cap. 13. 92. A

Summa, ac Capita Septimi Libri

Moralium Nicomachiorum.

DE heroica virtute. De continentia, &

earū oppositi. De continente, et in-

continente. De voluptate, & ipsius spe-

ciebus, ac de dolore. fo. 93. H

De heroica virtute, continentia, et earum

oppositi. Cap. 1. ibid.

De continēte, et incontinēte. Cap. 2. 94. E

Quonā pacto incontinentes agūt. c. 3. 96. G

Circa qua continens, & incontinens ver-

seitur.

Index

versetur. Cap. 4. 98. L
 Circa incūda pter naturā nō ē incōiū
 tiam, eiusq; duas ēē spēs. Cap. 5. 100. E
 De incontinentia irae, & ad voluptatū
 differētijs, et vitio hūano. C. 6. 101. H
 De continente, incontinente, tolerante, &
 molli. Cap. 7. 103. B
 Quae incontinentis & intemperantis dif-
 ferentia sit. Cap. 8. 104. G
 De continentis & pertinacis convenien-
 tia, & differentia. Cap. 9. 105. G
 Prudentiam & incontinentiam simul in
 eodem non esse. Cap. 10. 106. L
 De voluptate. Cap. 11. 107. K
 Improbatio rationum de voluptate. Ca-
 pi. 12. 108. B
 De voluptatū speciebus. Ca. 13. 108. K
 De corporis voluptatibus. C. 14. 109. D
 Summa, ac Capita Octavi Libri
 Moralium Nicomachiorum.
De amicitia, & eius spēsbus. De ami-
 cis; ac de multis, q̄ circa amicitia et
 amicos sunt consideranda. 110. A
 De amicitia. Cap. 1. ibid.
 De amabili. Cap. 2. 111. E
 De speciebus amicitiae. Cap. 3. 112. B
 Honestam amicitiam proprie dici amici-
 tia, ultas vero ex accidētis C. 4. 113. M
 Qui dicendi amici, & qui apti ad amici-
 tiam. Cap. 5. 114. M
 In qua amicitia plures possint esse amici.
 Cap. 6. 116. A
 De amicitia i sup̄minetia. C. 7. 117. D
 Amicitia magis consistere in eo, qd amet,
 quam ut ametur. Cap. 8. 118. D
 De civilis amicitia. Cap. 9. 119. G
 De speciebus civilitatis. Ca. 10. 120. H
 De amicitia regia, paterna, familiari, &
 fraterna. Cap. 11. 122. B
 De amicitia soldalitia, & filiali. Capi.
 12. 123. C
 De duplici inre, & de compensanda ami-
 citia. Cap. 13. 124. L
 De quarēlis in amicitia per supereminē-

tiam, & de abdicatiōe. Ca. 14. 126. L
 Summa, ac Capita Noni Libri
 Moralium Nicomachiorum.

De amicitiae consēratione, ac ipsius
 operibus. De benevolētia, cōcordia,
 beneficētia, amore sui. De amicū felici,
 amicorū numero, in qua fortuna sint ha-
 bēda, et ipsorū p̄cipuo munere. f. 128. A
 Quae consēuet amicitia. Cap. 1. 128. A
 Singulis pro dignitate beneficia esse repē-
 denda. Cap. 2. 129. M
 Quādo servāda amicitia. Cap. 3. 131. E
 Quae opera amicitiae, & quod nō sint pra-
 uorum. Cap. 4. 132. E
 De benevolentia. Cap. 5. 134. A
 De concordia. Cap. 6. 134. K
 De beneficentia. Cap. 7. 135. G
 De amore sui. Cap. 8. 136. K
 De amicū felici, & quibus indigeat.
 Cap. 9. 138. K
 De numero amicorum, multae an pauci
 habendi sint. Cap. 10. 104. D
 Vtra i fortuna hndi sint amici. c. xi. 141. c
 De p̄cipuo numero amicorum, & bono-
 ru & malorū amicitia. Ca. 12. 142. F

Summa, ac Capita Decimi Libri
 Moralium Nicomachiorum.

De voluptate, ac eius spēsbus. De feli-
 citate, & cōtēplativa & acliua: p̄-
 paratioq; ac sermonis continuatio ad li-
 bros de Republica. fo. 143. B
 De voluptate. Cap. 1. ibid.
 Opinio Eudoxi d' voluptate. C. 2. 143. L
 Dicētū voluptatē nō ēē bonū cōsuetio,
 et si nō oīs expetibilis sit. Ca. 3. 145. A
 Quid nam sit voluptas, & quomodo ope-
 rationē perficiat. Cap. 4. 146. M
 Voluptates inter se spēs differē. c. 5. 149. C
 De felicitate. Cap. 6. 151. D
 De felicitate cōtēplativa. Ca. 7. 152. G
 De felicitate acliua, & p̄cipuo mune-
 re operationū. Cap. 8. 154. D
 Peroratio operis. Ca. 9. 156. I

Summa

Index

Summa, ac Capita Primi Libri Magnorum Moralium.

DE bono. De virtute in genere. De vitroneo, ac alijs, qua ad ipsum spectant. De virtutis speciebus. De veritate, ac iis, quibus ipsam conieclamus. fo. 162. B
De virtute agendum esse, & antiquorum de ea afferuntur opiniones. Cap. 1. ibid.
De bono in communi. Cap. 2. 162. I
Quot modis dicatur bonum. C. 3. 163. K
Virtutem in anima esse: felicitate vero in actione consistere, & in etate perfecta. Cap. 4. 164. I
De anime altrice portione quadā: & in ipsa virtutem non esse. Cap. 5. 165. A
Diviso anima: & virtutē ab excessu, defectuq; corrupti. Cap. 6. 165. D
Virtutem inter voluptatem & aegritudinem collocari. Et unde moralis virtus dicta sit. Cap. 7. 165. H
De affectibus, potentijs, & habitibus. Cap. 8. 165. L
Quid mediocritati opponatur. Ca. 9. 166. G
Probos & malos esse in nobis existerē: ubi redarguitur Socrates aliter opinatus. Caput. 10. 166. H
De spontaneo, & tribus appetitus generibus. Cap. 11. 167. D
Socratica argumentatio, qua vitroneum non esse dicit. Cap. 12. 167. H
De vi. Cap. 13. 167. L
De necessitate. Cap. 14. 168. A
Spontaneum animi sententia esse, & quotupliciter iustum dicitur. C. 15. 168. B
De proposito. Cap. 16. 168. D
De animi sententia. Cap. 17. 169. B
Cuius nam rei virtus coniectrix sit. Ca. 18. 169. C
De fortitudine, & forti. Ca. 19. 169. H
De temperantia, & temperate. C. 20. 170. E
De mansuetudine, & mansueto. Caput 21. 170. H
De liberalitate, liberali, & eorum extremis: ac de plurimis auaritia speciebus.

Cap. 22. 170. K
De magnanimitate, magnanimo, & eorum extremis. Cap. 23. 171. A
De magnificencia, magnanimo, & eorum extremis. Cap. 24. 171. C
De indignatione, indignabundo, & eorum extremis. Cap. 25. 171. F
De grauitate, graui, & eorum extremis: Cap. 26. 171. G
De verecundia, verecundo, & eorum extremis. Cap. 27. 171. I
De vrbauitate, vrbano, & eorum extremis. Cap. 28. 171. K
De amicitia, amico, & eorum extremis. Cap. 29. 171. L
De veritate, vero, & eorum extremis. Cap. 30. 171. M
De iniustitia, iusto, & eorum oppositiu. Caput. 31. 172. B
De duplici aia ronalis ptibus, et quo pacto a se inuicē distinguatur. C. 32. 174. I
De veritate, & iis quibus ipsam conieclamus. Cap. 33. 175. A
Summa, ac Capita Secundi Libri
Magnorum Moralium.
DE aequitate, modestia & promptitudine, feritate, incontinētia, et cōsuetudine, voluptate, prospera fortuna, honesta probitate reuera rōne, ac amicitia 176. g
De aequitate, ac aequo. Cap. 1. ibidem.
De modestia, & modesto. Cap. 2. 176. I
De promptitudine. Cap. 3. 176. K
Dubitationes qdā circa iustitiā: prudentiā ēt, necnō et alias virtutes. C. 4. 176. M
De continētia, & incōtinētia, ac feritate agendum. esse. Cap. 5. 177. M
De feritate. Cap. 6. 178. A
De incōtinētia, et cōtinētia. Ca. 7. 178. C
De voluptate. Cap. 8. 181. C
De prospera fortuna. Cap. 9. 183. E
De honesta probitate, honesto ac bono. Cap. 10. 184. A
De reuerentia. Cap. 11. 184. D
De amicitia, & amico. Cap. 12. 184. I
De

Index

De amicitia erga se. Cap. 13. 186. K
De affinitate. Cap. 14. 187. C
An beneuolentia amicitia sit. e. 15. 187. E
De concordia. Cap. 16. 187. G
Quo probus sese amabit. Cap. 17. 187. I
De eo quod sibi satis. Cap. 18. 188. A
De multorum amicitia. Cap. 19. 188. F
Quo amico utendum sit. Ca. 20. 188. H
Summa, ac Capita Primi Libri
Moralium Eudemiorum.

Circa beatam vitam ac felicitatem con-
siderationes quamprimum: Et non
dari ipsius boni ideam. fo. 194. B
De beata vita agendum esse: de eoque, in
quo consistat, variae opiniones. Cap. 1. ibid.
Dubitationes de vita excellentissima, et
eam secundum diuersos in diuersis poni
generibus. Cap. 2. 194. M
Socratis opinio de virtute: ac ipsius redar-
gutio. Cap. 3. 196. B
Bonorum diuisio: ac in quo membro felici-
tatis sit constituenda. Cap. 4. 196. H
Non dari ipsius boni ideam. C. 5. 196. L
Summa, ac Capita Secundi Libri
Moralium Eudemiorum.

De virtute in uniuersum. Quo pacto
inter vitia virtutes constituuntur,
ac inter se opponantur. De voluntario, vio-
lento, ac electione. De fine ac iis, quae ad
ipsum ducunt: ac quis sit ipsius virtutis
finis. fo. 197. M
Bonorum diuisio. Virtutem in opere existe-
re: quisque ipsius opus. Cap. 1. ibidem.
Anima duas esse partes, ratione participan-
tes. virtutis item duas esse species. Ca-
put. 2. 198. I
Moralem virtutem circa incunda ac trista
versari. Cap. 3. 199. A
Quid per haec nomina, Mos, Affectus, Po-
tentia, ac Habitus significetur. c. 4. 199. E
Morales virtutes omnes circa medium in-
ter excessum, ac defectum versari ipsarumque
omnium per exempla adumbratio. Ca-
put. 5. 199. H

Virtutes omnes morales circa dolores, ac vo-
luptates versari, easque mediocritates esse
inter extrema: quae et ipsis, et sibi in-
uicem pugnant. Cap. 6. 200. F
Quarum actionum homo principium sit,
et dominus. Cap. 7. 201. B
De voluntario. Cap. 8. 201. K
De violento. Cap. 9. 202. H
De electione. Cap. 10. 203. K
De fine, et iis, quae ad finem ducunt ubi vir-
tutis assignatur definitio. C. 11. 204. L
Virtutem actionem non peccabilem, finemque
rectum reddere. Cap. 12. 205. F
Summa, ac Capita Tertij Libri
Moralium Eudemiorum.

De virtutibus moralibus, omnibus,
iustitia excepta. 206. B
De fortitudine, fortis, et eorum extremis. c. 1. ibi.
De quinque speciebus fortitudinis non ve-
re. Cap. 2. 206. K
Quae dicantur horribilia. Cap. 3. 207. A
De temperantia, et eius extremis. C. 4. 207. L
De misuetudine, et eius extremis. c. 5. 208. I
De liberalitate, et eius extremis. c. 6. 208. L
De magnanimitate, et eius extremis. Ca-
put. 7. 209. C
De magnifico, et eius extremis. c. 8. 210. B
De indignatione, verecundia, amicitia, gra-
uitate, veracitate, veritate. c. 9. 210. E

Pro Quarto, Quinto, et Sexto sequen-
tibus libris lege Quintum, Sextum, ac
Septimum Nicomachiorum. huc enim
ex eo loco translatus fuisse, nullo penitus
mutato verbo: ut in Graecis exempla-
ribus videre licet.

Summa, ac Capita Septimi Libri
Moralium Eudemiorum.

De amicitia, ac eius speciebus. De ami-
cis, ac multis, quae circa haec sunt co-
sideranda. De beneuolentia, concordia,
ac probitate. fo. 211. C
De amicitia, ubi dubitatur, an sit in simi-
libus

Index

libus vel in contrarijs. Cap. 1. ibidem.
 Quale sit id quod ametur, incundum, an
 bonum. Cap. 2. 211. M
 De tribus amicitia speciebus: & quæ ip-
 sarum proprie sit amicitia. Ca. 3. 212. D
 De amicorum diuersitate, & qui proprie
 dicendi amici. Cap. 4. 212. L
 De amicitia secundum excessum. C. 5. 214. D
 Quo pacto similitum, quoniam contrariorum,
 dicatur esse amicitia. Cap. 6. 215. A
 An quispiam sibi ipsi amicus esse queat.
 Cap. 7. 215. F
 De benevolentia Cap. 8. 216. B
 De concordia. Cap. 9. 216. D
 Cur magis amantes beneficijs afficientes,
 quam affectu dicantur. Ca. 10. 216. G
 Amicitia omnem in aequalitate quadam
 consistere: ubi de ciuitatis speciebus q-
 dam. Cap. 11. 216. I
 In omni amicitia compensationem fieri de-
 bere. Cap. 12. 217. F
 Vitalem amicitiam, aliam legalem, mor-
 alem aliam esse: in earum accusationes fie-
 ri. Cap. 13. 217. I
 An bono, an retribuenti prestandum sit
 beneficium. Cap. 14. 218. H
 An sibi in omnibus sufficiens, amico indi-
 geat: de amicorum numero, & interdu
 nos amari abesse velie. Ca. 15. 219. A
 Quo pacto amico utendum. Et virtutes
 non essentias. Cap. 16. 220. E
 An fortunatus, infortunatusue quis natu-
 ra sit. Cap. 17. 220. L
 An fortuna causa sit, ut concupiscamus, et
 quod sit motus in anima principium.
 Cap. 18. 221. L
 De probitate: & quis sit anima prestan-
 tissimus terminus. Cap. 19. 222. C
 Capita Libelli de virtutibus.
Que sint laudabilia, quæue vitupe-
 rabilia: & cuius aia partis, singu-
 le sint rationes. fo. 223. B
 Quid sit vnaquæque virtus. 223. C
 Quid sit vnumquodque vitium. 223. F

Que sint vniuscuiusque virtutis pro-
 pria. 223. H

Que sint vniuscuiusque virtutis propria. 224. G

Quid virtutis sit in vniuersum. 224. L
 Summa, ac Capita Primi Libri
 Politicorum.

De ciuitate, domo, pago, re familia-
 ri, seruis, dominationibus, ac serui-
 tutibus, possessione, acquisitionibus ne-
 cessaria, ac numularia, & personarum in
 re domesticæ existentium virtutibus. 226. B

De ciuitate, eius gubernatore, partibus, do-
 mo, pago. Cap. 1. ibidem.

Quid ciuitas, quod hoc ciuile sit aut, quod
 partibus ciuitatis prior sit. Cap. 2. 226. M

De re familiari, domino, seruo, re posses-
 sa, imperandi ac parendi necessitate, ac
 utilitate. Cap. 3. 227. F

De duplici seruo, potentia gubernandi, do-
 minationis ac gubernationis differentia.
 Cap. 4. 228. I

De possessione, acquisitioneque secundum na-
 turam, ac necessaria, animalium præci-
 pueque hominum vitis varijs, ac veri di-
 uitijs. Cap. 5. 229. H

De numularia acquisitione, quod sit pter na-
 turam, et quod differat à cura rei familia-
 ris: ubi multa de numi usu. C. 6. 230. F

De acquisitione necessaria, numularia, et
 speciebus eius. Cap. 7. 231. H

De partibus rei domesticæ, ac differentia,
 virtutibus mulieris, serui, pueri, impera-
 tis, patris et artificum. Cap. 8. 232. F

Summa, ac Capita Secundi Libri
 Politicorum.

Diuersæ Respublicæ examinantur, in
 cæ comparantur, ac improbantur. 233. L

Non omnem vniuersam, ac communitatē in ciui-
 tate querendū esse, contra Socratis rem
 publicam ad Platonem. Cap. 1. ibidem

Socraticæ opinionis improbatio, mulierum,
 ac filiorum communitatem in republica
 constituentem. Cap. 2. 236. I

Contra eundem de facultatū communitate,

Index

ac magistratuum in repub. constitutione,
ubi erroris sui causa exponitur. C. 3. 233. I
De ea repub. Socrati in parte in qua de legi-
bus agit: et eius redargutio. c. 4. 237. E
De Phalea, quae Carthaginiensium est
republica. Cap. 5. 240. I
De Hippodami, & Mulesiorum republi-
ca. Cap. 6. 237. M
De Lacedaemoniorum repub. Ca. 7. 241. E
De Cretensium republica. Cap. 8. 243. E
Superiorum rerum publicarum compara-
tio. Cap. 9. 224. D
De republica Solonis, & varijs institutio-
nibus rerum publicarum. Ca. 10. 245. D
Summa, ac Capita Tertij Libri
Politico-
rum.

DE ciuitate, ciues, rerum publicarum
speciebus dominatore ciuitatis, viris
eā constituentibus, unus viri virtutes
excellere, a regia gubernatione. 246. E
De ciuitate, & ciue, quid sit verumque de
ciuitate donatis, de magistratibus, de ius-
tite & iniuste ciuibus. Cap. 1. ibidem.
Quo pacto ciuitatem eandē, vel non ean-
dem dicere debeamus. Cap. 2. 247. G
De virtute absolute viri boni, & boni ci-
uis, nū sit eadem an altera. De virtute
ciuii qui praestit, & qui parat. An opifi-
ces sint dicendi ciues. Cap. 3. 247. M
Quid sit respublica, & ipsius finis. Quot
sint imperij in re familiari modi. Quid
respu. recta, quidue lapsa. C. 4. 249. H
De diuisione, & definitionibus rerum pub-
licarum, & de earum transgressionem.
Cap. 5. 250. D
De iusto paucorum ac populari gubernati-
oni. De ciuitatis fine, virtute, ac vir-
tute. Cap. 6. 251. A
Quem oporteat in ciuitate dominari, &
nonnulla de repetundis rationibus. Ca-
put. 7. 251. M
Ex nobilibus, ingenuis, opulentis viris con-
stituentem esse ciuitatem, iustitia virtu-
te bellica in ea opus esse: & ad quos le-

gislator respicere debeat. Ca. 8. 253. E
An unus qui ceteros virtute excellat, ciui-
tatis pars sit ponendus. De ostracismo, et
quid ab optima repub. de viro illo agen-
dum sit. Cap. 9. 254. H
De rep. regia, et regū speciebus. C. x. 255. F
De speciebus iterum regia potestatis. An
ab optimo viro regi, vel ab optimis legi-
bus gubernari magis expediat. Cui ubi
lex providere non potest, providendi dā-
da sit potestas. De permutatione ex una
in alterā repub. speciem. Et de custodi-
bus regis. Cap. 11. 256. C
De Regia minus tantum, & absolute po-
testate. & an ipsum, legemue domina-
ri melius sit. Et quae multitudo a regi-
bus, quae ab alijs viris apta sit guber-
nari. Cap. 12. 257. D
Summa, ac Capita Quarti Libri
Politico-
rum.

DE varijs rebus publicis, ac ipsarū spe-
ciebus: & tandem de optima. Qui
apti sint ad mārē publicam, quique ad
aliā. De earum mutui deceptionibus.
De republica partibus, consilijs scilicet,
magistratibus, & iudicijs. 258. L
De optima republica, & alijs etiam a le-
gislatore cognoscendis. Cap. 1. ibidē.
De speciebus rerū publicarū, transgressio-
nibus, ac de ijs quae a ciuili viro sunt ex-
quirenda. Cap. 2. 259. G
Quae sit rerum publicarum diuersitatis
causa: & quae sint earum species prae-
cipuae, tum ex aliorum, tum vero ex pro-
pria opinione. Cap. 3. 260. A
De populari gubernatione, ciuitatis par-
tibus, speciebus plebis, nobilitum, ac po-
pulari gubernationis. Cap. 4. 260. G
Quod quatuor sint species paucorum gu-
bernationi, & de permixtis gubernatio-
nibus. Cap. 5. 261. F
De speciebus popularis, & paucorum po-
tentiae, & causis earum. Cap. 6. 262. I
In quot species Plato respublicas diuiserit

Index

De optimatum varijs speciebus. Cap. 7. 263. E
De ea qua nomine generis respublica peculiariter appellatur. Quid sit ea, quam esse su potestatem dicunt. De bonis legibus. De finibus optimatus, popularis, & paucorum potentia. Cap. 8. 263. I
Quo pacto ea, que respublica appellatur, constituitur ex paucorum potentia & populari, et de modis mixtionis. c. 9. 264. D
De tyrannide, & modis tyrannidis. Cap. 10. 264. L
De optima republica, paribus civitatis, mediocritate scilicet excessu, atque defectu. Cap. 11. 265. C
Qua multitudo apta sit ad popularem, aut paucorum gubernationem. Et legislatores semper ad medios respicere debere. Cap. 12. 266. F
De simulatis legibus paucorum, ac popularium contra se invicem, ac earum temperamento: de gubernatoribus, & cur ex regia prius, in alias gubernationes facta sit mutatio. Cap. 13. 266. M
De paribus reipublice, consilijs scilicet, magistratibus, iudicijs, de consultandi potestate, & membris eius. C. 14. 267. H
De magistratibus proprijs, necessarijs, & honestis, & de magistratuum constitutionibus. Cap. 15. 268. H
De iudicijs, & eorum speciebus, & de modo iudiciorum. Cap. 16. 270. A
Summa, ac Capita Quinti Libri Politicorum.
DE rerum publicarum mutationibus, seditionibus, earum causis, ac mediculis. De diversarum specierum rerum publicarum mutationibus, ac ipsarum conservandarum modis. De regni, ac tyrannidis mutationibus, ac conservatione. 270. I
De causis mutationum rerum publicarum, & de earum inaequalitate & aequalitate, & iusto & instabilitate. Cap. 1. ibidem.
De seditionibus paucorum, & popularium,

pro quibus rebus seditiones oriuntur, & que sint earum cause. Cap. 2. 271. F
Quo pacto ob dictas causas eveniunt seditiones. Cap. 3. 271. K
De mediculis, & documentis circa seditiones. Cap. 4. 272. L
De mutationibus popularis gubernationis, & earum modis. Cap. 5. 273. L
De mutationibus paucorum potentia, & earum modis. Cap. 6. 274. H
De mutationibus optimatum potentia, et earum modis. Cap. 7. 275. L
De conservatione rerum publicarum modis viginti. Cap. 8. 276. K
Quas condiciones habere oporteat principes magistratus suscepturos. De preceptis, quibus popularis status, aut paucorum potentia serventur. Cap. 9. 278. D
De mutationibus regni, & tyrannidis. Cap. 10. 279. D
Per que regna servantur, & quibus modis retineantur tyrannides. C. 11. 281. H
Que gubernationes minimum durant. Que fuerit Socratis opinio apud Platonem, et eius reprobatio. Cap. 12. 283. L
Summa, ac Capita Sexti Libri Politicorum.

DE Popularem ac paucorum gubernationum institutionibus speciebus, legibus, ac paribus: Nec non de magistratuum speciebus, et eorum officijs. 285. B
Quod, quare rebus publicis, paucorum potentia & popularibus gubernationibus conveniant, considerandi sit. Cap. 1. ibidem.
Quis sit finis popularis gubernationis, & de quibusdam popularium gubernationum peculiaribus. Cap. 2. 285. H
Quo pacto in populari gubernatione census partiendi sint. Cap. 3. 286. D
De quatuor speciebus popularium, ad quos pertineant, de earum legibus, & fragmentis. Cap. 4. 286. I
Ad populares institutiones precepta. Cap. 5. 287. K
De

Index

De speciebus paucorum potentia, ordinatione census ex populo assumendi, quae paucorum gubernationes potiores, & q̄ deterrima. Cap. 6. 288. H

Quae partes multitudinis principia sunt, & quae: ac totidē sunt partes ad bellū et p̄cepta ad paucorū potētiās. c. 7. 288. M

De Magistratibus, & eorum speciebus, et quibus rebus p̄ficiendi sunt. C. 8. 289. E

Summa, ac Capita Septimi Libri Politicorum.

DE Optima vita, ac ciuitate beata. De eius conuenienti multitudine rebus maritimis, ciuibus, partibus, distributione, edificijs, ac locis varijs, De ciuiū institutione. De coniugijs, filiorum procreatione, victu, ac institutione. 290. L

De Optima vita, & ciuitate beata. Caput. 1. ibid.

An eadem sunt felicitas, & optima vita. An cōtemplatiua, an actiua vita sit praefēda. De optima reipublica dispositione, placitis aliorum, & officio legislatoris. Cap. 2. 291. H

De controuersia in vsu vitae cum virtute, dominatu, & praesentia vite cōtēplatiuae. Cap. 3. 292. H

Quanta debeat esse multitudo ad conuenientem ciuitatis magnitudinem. Caput. 4. 293. C

Optima regionis, & situs vr̄bis conditiones. Cap. 5. 294. A

An cōmunis maris turbanantica, & naualis potētia ciuitatibus recte institutis expedit, vel ne. Cap. 6. 294. E

Quales debēt esse natura cines, de quo laudantur Graeci, & quales vr̄bis custodes. Cap. 7. 294. M

Quod non omnia, sine quibus ciuitas stare nequeat, sint eius partes, & quae sint ipsius partes propriae. Cap. 8. 295. F

Quae ciuitatis partes quibus hominum generibus conueniunt. Cap. 9. 295. M

De distributione ciuitatis, commessationibus,

partitione regionis, cultoribus, & agricolis. Cap. 10. 296. H

De situ vr̄bis, locis in ea ad diuersa accōmodatis, priuatis aedibus, mœnjs, & ipsius ornatu. Cap. 11. 297. F

De aedibus sacris, foris, & locis commessationum. Cap. 12. 298. C

In quibus bene agere consistat. De felicitate, & de ijs, quibus homines sunt studio si. Cap. 13. 298. I

Quos oporteat esse imperantes, & parentes, eosdem ne an diuersos: pariter & ipsorum disciplinam. Et ad quae respicere debeat legum positor, ac de quibus ipse non laudatur. Cap. 14. 299. F

Quibus virtutibus & pacis, & belli tempore opus sit, & a quo primum eruditio facienda sit. Cap. 15. 300. I

Quae circa coniugia, ac liberorum procreationem consideranda sunt, ac peragenda. Cap. 16. 301. E

De victu, & institutione puerorum. Caput. 17. 302. E

Summa, ac Capita Octauilibrī Politicorum.

DE puerorum institutione, & de ijs, quae ipsi addiscere consueuerūt. De Musica, eius speciebus, ac musicalibus instrumentis: quaeq; quibus conueniant. fo. 303. E

Quod faciēda sit circa pueros institutio: & ea quidem publice. Cap. 1. ibidem.

Qualis, quarumq; rerum, & cuius gratia debeat esse puerorum institutio. Caput. 2. 303. H

Quatuor esse, quae pueri discere consueverunt, quarum alijs oeci, alijs negotij causa vitimur. Cap. 3. 304. A

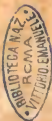
De Gymnastica, & puerorum exercendorum disciplina. Cap. 4. 304. I

De Musica, pulchra disceptatio: de eius effectibus, & eam ad puerorum disciplinam esse adhibendam. Cap. 5. 305. C

De

Index

De Musica quid discendum, ac ea utendū, quidne minime: vbi de Musicis instru- mentis quamplura. Cap. 6. 306. H	Athenienses. 5. 318. H
Harmonij, & rhythmus omnibus uten- dum esse: diuersis tamen ad diuersa, ac secundum aetates diuersas: vbi de harmo- niarū differentijs multa. Ca. 7. 307. G	Biſantij. 3. 318. B
Summa, ac Capita Primi Libri Oeconomicorum, Aretino interprete.	Callistratus. 12. 331. E
De ijs, quæ ad rem atinent familia- rē, eiꝯ sunt propria. De varijs erga diuersos Oeconomi legibus. 309. B	Carthaginienses. 10. 329. B
Quomodo differant, & conueniant inter se Politica, & Oeconomica, & quis ear- um sit ordo. Cap. 2. ibid.	Chabrias. 25. 332. A. 334. B
De partibus domus, & vnde sit sumenda possessio. Cap. 2. 309. E	Charidemus. 30. 332. I
Quod viri et mulieris societ. as secundum naturam sit necessaria, & quod multa commoda contineat. Cap. 3. 309. H	Chij. 12. 329. D
Leges viri ad uxorem. Cap. 4. 309. M	Clazomenij. 16. 329. M
Leges domini ad seruos. Cap. 5. 310. C	Cleomenes. 33. 333. C. 334. C
Leges Oeconomi. Cap. 6. 310. H	Condalus. 14. 329. G
Summa, ac Capita Secundi Libri Oeconomicorum.	Cotys. 27. 332. E
De officijs, & legibus, tum proprijs, tū mutuis viri et mulieris. 317. M	Cypsellus. 1. 327. M
Leges probæ mulieris. Cap. 1. ibid.	Cyziceni. 11. 329. D
Leges viri ad uxorem. Cap. 2. 318. H	Didales. 24. 331. K
Testimonia superiorum praeceptorum ex Homero. Cap. 3. 319. D	Dionysius. 10. 330. E. 334. F
Cōes leges viri, & uxoris. Ca. 4. 319. K	Ephesij. 19. 330. D
Hæc eadē capita inuenies in Domui tras- latione in margine notata.	Euasēs. 32. 333. B
Exemplorum in Secundo Oecono- micorum Libro, Donato in- terprete, Elenchus.	Heraclenses. 8. 328. M
A Bydeni. 15. 330. D	Hippias. 4. 328. F
Antimenes. 34. 333. I. 334. C	Iphicrates. 26. 332. D
Antissius. 6. 328. I	Lacedæmonij. 9. 329. A
Aristoteles Rhodius. 15. 329. I	Lampsaceni. 7. 328. K
	Lydamis. 2. 328. A
	Mausolus. 13. 329. E
	Memnon. 29. 332. G
	Mendes. 21. 331. C
	Mentor. 28. 332. F
	Ophelas. 35. 333. M
	Philoxenus. 31. 332. M
	Pythocles. 36. 334. A
	Selybriani. 17. 330. C
	Stabelbius. 40. 334. D
	Timothæus. 23. 331. F
	P Araphrasīs Auerrois in libros de Re publica Platonis Tractatus Pri- mus. 335. H
	Tractatus Secundus. 352. L
	Tractatus Tertius. 361. B
	Quibus libris Platonis correspondeant, et quæ Auerroes pertractet, in margine leges.
	F I N I S.
	Aristotelis

ARISTOTELIS STAGIRITAE,

PERIPATETICORVM PRINCIPIS
MORALIVM NICOMACHIORVM
LIBER PRIMVS,

Ioanne Bernardo Feliciano interprete:

Cum

Auerrois Cordubensis expositione.

SVMMA LIBRI.

De finium diuersitate. De felicitate, fine ac summo bono ipsius felicitis.
De animæ duplici parte, ac virtutis diuisione.

De vniuersali boni appetitu ac finium diuersitate.

Cap. I.

Q^{uod} n^{on} est ars, om-
nisq^{ue} discendi
via, actio itē,
atq^{ue} electio bo-
num quoddā
expetere vide-
tur. quapro-

pter bene id esse bonum ipsum
asseruerunt, quod omnia expe-
tunt. Finium vero quædā videt^{ur}
esse differentia. alij enim opera-
tiones, alij præter has opera quæ-
dam sunt. At quorum præter
actiones fines aliqui sunt: in his
opera ipsa operationibus cen-
sentur præstantiora. Cum autē
multæ & actiones & scientiæ et
artes sint, multi etiam fines eua-

dant, necesse est. medicinæ qui-
dem, sanitas: nauium extructri-
cis, nauis: militaris, victoria: do-
mesticæ ac familiaris, diuitiæ ip-
sæ. Quæcunq^{ue} vero huiusmodi
sunt, sub vnam aliquam facul-
tatem & potentiā reducuntur:
quæ admodum sub equestrem
frenorum effectrix, aliæq^{ue} om-
nes quæ equestria instrumenta
conficiunt: atq^{ue} hæc, omnisq^{ue}
demum actio bellica sub mili-
tarē: atq^{ue} eodem modo sub alias
aliæ. atq^{ue} in his omnibus fines eā-
rū quæ architectonicæ habent^{ur},
magis q^{uam} reliqui oēs aliarū quæ
subiacent, expetēdi sunt: nam
illos quoq^{ue} horum cā sectamur.

Moral. cū cō. Auer. A Neq^{ue}

Hand est,
q^{uod} omnia
appetunt.

Finis dif-
ferentia.

Moralium Nicomachiorum

G Neq; tñ intereſt quicquā, ſiue operationes ipſæ fines actionū ſint, ſiue præter ipſas aliud quicpiā, ſicut in antedictis ſcientijs.

DETERMINATIO PRIMI TRAC. LIBRI NICOMACHIAE ARISTOTELIS.

Ixit Ariſtoteles. Quoniam omniſars, & omniſſcientia, & omniſactio, & omniſelectio rei eſt

alicuius, per vnāquamq; quidem earū bonum aliquod intendi & deſiderari videtur: & eſt finis intētus

H per artē, aut ſcientiam, aut actionē, aut electionem. & cū ſit finis iſtarum cunctarū hoc, quod omnia appetunt: & ſit finis earū omnium: & manifeſtū eſt q̄ omnia appetit bonum. Et p̄pterea bene dixit qui deſcripſit bonū per hoc, q̄ ipſum eſt, q̄ omnia appetūt. Et diuerſitas quidem inter fines intentos p̄ artes eſſe videtur, non p̄ diuerſitatem artiū tantū: licet ex eo quod fines in quibusdam artium ſunt actiones ipſæmet, vt in arte ſaltandi & percutiēdi citharam: & in quibusdam earū fines ſunt acta & non actiones, vt ſanitas in arte medicinæ. In artibus aut,

Bene dixit qui deſcripſit bonū qđ eſt id, qđ oīa appetunt.
In artib⁹, in quib⁹ hñes ſunt acta & nō actiones, acta ſunt meliora actionib⁹.

Eadem diſtinctio habetur. 2.
Phy. cō. 3.

Viā. 1. Me
ta. cō. 44.

In quibus fines ſunt acta, nō actiones, acta meliora ſunt actionibus: cū actiones, quæ ſunt in ipſis, ſint gratia actōrū. Dixit. Cū itaq; ſint artes & ſciētix plures, & erunt fines plures. vt artis medicinæ finis eſt ſanitas: & artis operandi naues, nauigiū: & artis gubernādi bella, victōria: & artis gubernandi domū, finis eſt opulētia. Dixit. Artium autē quædam ſunt ſubalternæ alijs: vt ars frenorū, & reliquæ artes, quibus

vtitur equetris, ſunt ſub arte bellica: & ſiſt omniſ actio bellica eſt ſub arte gubernandi bella, & ſiſt in alijs generibus rerū, in quibus ſpeculant artes, ſicut inueniuntur in eis artes plures ſub arte vna principali ſin illo genere. & in omnib⁹ iſtis finis artis principalis dignior eſt & melior fine artis, quæ ſub ipſa eſt. fines enim artis, quæ ſub principali eſt, nō quæ quæſitur niſi gratia finis artis principalis. & nō eſt dñā in his, i hoc, vt fines earum ſint actiones aut acta.

Quod vnus agibilibus finis, qui ciuilibus facultatibus. Cap. 2.

Sigitur agendarū rerum finis aliquis eſt, quē propter ipſum, & propter quē alia volumus, neq; omnia ob aliud eligimus (in infinitum enim ita fieret progreſſus, vanuſq; & inanis appetitus noſter eſſet) perſpicuum eſt eū ſummū bonū, atq; optimū futurū. Nonne igit magnū ad vitā cognitio iplius momentum aſſert: nam ſi quē admodum ſagittarij, ſcopū habeamus, magis bonum & honeſtum aſſequi poſſem⁹. Quod ſi ita eſt, experiendum quidnam ſit, figura comprehendere: cuiuſq; ſciētix, vel facultatis cenſeatur. Videretur autē eſſe eius quæ maxime principalis, maximeq; architectonica eſt: cuiuſmodi ciuilibis appareret. Quippe cū ea ſit, quæ quaſnam eſſe in ciuitatibus ſciētias oporteat: tum quales quemq; diſcere, & quouſq; cōſtituat. Videamusq; vel maxie honorabiles facultates, qualis

A qualis ē militaris, familiaris, & oratoria, sub ea esse collocatas. Cū enim ceteris actiuis sciētis hęc vtať, quid itē agendū, a qui bustq; abstinendū p̄scribat, ac fanciat: eius finis aliarū omniū fines cōplectetur: efficieturq; vti bonū ipsum humanū sit. Nā si ēt & vni homini & ciuitati bonū idem sit: bonū tñ ciuitatis & acquirere & conseruare, maius quid ac diuinius videt. Ac cōtentus quid ē esse ēt vnusquisq; pōt, si vni soli: pulchrius tñ ac diuinius, si genti acciuitatib; bonū efficiatur. Hęc igitur sunt, quę discendi hęc via, quę ciuilib; quędam est, appetit.

Dixit. Necessē est autē vt sint in istis reb; quę agunt, res, quas volumus p̄ seipsas, & sint res, quas volumus p̄ aliud: & vt non sit oīs actio ex actionibus humanis volita p̄ rem aliā. si enim sic esset, procederē in infinitū, nec esset finis comprehensus, & esset desyderiū inano. Cū itaq; sint hic artes, actiones quārū quærūtur p̄ aliud & artes, actiones quārū quærūtur p̄ se: manifestū est qd finis eius, quę quærūt p̄ se, est bonū perfectū & optimū rerū, cū sint reliqua bona quærūta p̄ se huius boni: & hoc siue sit istud bonū vnum aut multa: aut sit artis vnus, aut artium plurium. Dixit. Et cognitio huius boni ē vltima in vita humana: & est grande adiutoriū in venustate eius. intelligo p̄ vitā ciuilitates. Cognito nāq; fine, determinātur actiones, quę ducūt ad ipsum, & quę remouēt ab ipso, & dirigitur intentio versus ipsum,

Quęadmodum enim accidit balistarijs, qui p̄fixo eis signo, dirigūt sagittas suas cōtra ipsum, & sic certius attingūt ipsum: & taliter se habent hōes in adpiscendo id, quod oportet cognito ipso, vq; dirigunt actiones suas, p̄ quas applicant ad ipsum. Conandū est igit nobis hic ad cōprehendendum finem istum fm viā descriptionis & exēpli, s. sermōni vsi: & ad declarandū quid est, & cuius sciētariū & artū est. Videtur autē esse potissime artū, & maxime principāis: & hmoi quidem est ars gubernandi ciuitates. Etenim hęc ars principat omni bus artibus, cū determinet quas artes & scias oportet esse in ciuitatib; & quas artes & scias oportet exercere vnūquemq; hominū, & quas artes & scias oportet exercere quosdā hominū, & vsq; ad quē finē oportet discipulos peruenire in discēdo artes. Cū igitur hęc ars taliter se habeat ad reliquas artū, est principalior earū. Et patet hoc ēt ex eo, qd honoratiorē artium & nobiliores earū supponunt huic arti: vtpote regitiua belli, & regitiua domus, & rhetorica: s. ipsa ordinat has artes, & metit eas. Si ergo fuerit hęc ars, s. regitiua ciuitatum,

F vtens reliquis artib; & mēsurās eas, & ponēs quid oportet operari, & a quo oportet abstinere de omni re: necessariū est vt sit finis eius amplectēs reliquos fines artū. Cumq; sit bonū, quod intēdit hęc ars, illud bonū, quod cōtinet oīa bona, est necessariū qd sit finis eius bonū illud, qd appropriat homini in eo qd hō. Et si enim bonū, quod appropriat homini vni, sit bonum illud in specie, quod appropriatur vniuersitati ciuū maius & pfectius: istud quidē

Arz guber
nādt ciui-
tates prin-
cipat oib;
artibus.

E

A ij est,

Moralium Nicomachiorum.

G est, posito qd bonū perfectum possibile est haberi à solitario, sicut posse est haberi à ciue. si aut hoc non appropriatur, tunc manifestius est qd hoc bonū necessariū est inquiri, scilicet bonū, quod appropriatur ciuitati. Dixit. Et si fuerit susceptio huius boni, & cōseruatio ipsi ne tollat, amabilis quidē vni, scilicet vt inueniatur ei, et cōseruetur, erit inuētio ei⁹ ciuib⁹, & cōseruatio sua ipsi melior & honoratior: & hoc est, quod intendimus p hunc librū, scilicet inuentio huius boni, & cōseruatio ipsius ciuitatis.

H De modo procedendi, & auditors morali. Cap. 3.

Exacta tractatio nō sūt mō in vnoquoq; genere exquirenda. Idē. 2. Met. 1. 15.

Satis vero hac de re dictum existimet: si perinde explicatū fuerit, ac subiecta materia postulat. Nā exacta tractatio nō simili modo i vnoquoq; genere exquirenda est: quēadmodū neq; in artium opificijs. Hōnesta autē & iusta, de quibus ciuilis cōsiderat, tantam differentia, tantumq; errorē in se habent: vt lege, nō natura esse videatur. In bonis ēt talem quandam errorē inesse propterea patet, qd multis dāna ex ipsis eueniūt: nōnulli enim ob diuitias, alij ob fortitudinē perire. Contenti igit erimus, si nos, cū de talibus & ex talibus differamus, pingui quadam minerua, atq; adūbrata figuratōe verū ostēdamus: cūq; de ijs, quæ plerūq; eueniūt, atq; ex ijs rōcinemur, similia ēt cōcluserimus. Eodem modo ēt vnusquisq; debet ea, quæ de aliquo dñr, admittere.

est enim eruditi eatenus exacta in vnoquoq; genere explicatio nē requirere, quatenus pati rei ipsius natura pōt. Nam & mathematicū suasionibus vtentē approbare: & ab oratore demōstrationes exigere, sūt vitiū vñ. Verū vnusquisq; ea recte iudicat, quæ cognoscit: atq; eorū bonus iudex est. vnāquamq; igit rem bene iudicat, qui in ea absolute vero oīa, qui in oībus eruditus est. Atq; hinc fit, vt iuuenis auditor ciuilis idoneus esse nō possit: quippe cū imperitus actionē vitæ sit, ex quib⁹, & de quibus rōnes conficiunt. Adde qd cū perturbationes sequatur, frustra & inutiliter audiet. finis enim nō cognitio, sed actio est. Interest autē nihil, iuuenis etate, an moribus iuuenilis aliquis sit. nō enim defectus penes tempus est: sed quia & viuit, & singula persequitur ex perturbatione. Talibus enim cognitio, perinde atq; incōtinentibus inutilis euadit. Illis autē esse perquam vtilis potest: qui secundū rationē & appetitiones & actiones suas moderantur. Ac de auditors quidē, & quo modo admittere huiusmodi rationes debeant, quidq; proponamus, hactenus exorsus sit.

Dixit. Oportet autē vt sufficiat quod dicet in hoc, qū fuerint sermones inducti fm qd possibile est in materia subiecta. vult vt sint propositiones inductarum, sicut in pluribus, non autem necessarie.

Dixit.

A Dixit. Non enim inquirēda est certitudo in omnibus artibus eodem modo: immo oportet ut requiratur in omni arte finis materiam, in qua speculatur talis ars: quemadmodum neque oportet ut inquiratur certitudo in omnibus, quæ aguntur, vno modo. Dixit. Res autē pulchræ & pertinentes iustitiæ: & sunt illæ, in quibus speculatur hæc ars, scilicet regitina ciuitatum: tantam habent diuersitatem incidentem eis, & errorem, eo quod materia sua sit possibilis, quod plures opinati sunt quod bona & iustas sint nobis tantum per legem, id est per positionem: & quod non est hic aliquid bonum & iustum per naturam. Et iam accidit simile huic errori in bonis, quæ in se bona sunt, eo quod iam accidit pluribus hominum ex ipsis no-
B commentum: ut quibusdam iam contingit periculum ex parte diuitiarum, & alijs ex parte fortitudinis. Dixit. Et per hoc intentionis quidem & voluntatis nostræ est, ut perueniamus ad veritatem istarum rerum per viam grossam, & exemplarem, scilicet per definitiones & descriptiones, quæ adaptantur rebus existentibus in illa specie, ut in pluribus, sed non omnibus: sicut est dispositio in definitionibus materię necessariæ, & per demonstrationes quidē, in quibus sint conclusiones sic in pluribus. Dixit. Et enim prudens. Intendo instructum in arte Logices vltimare inquisitionem certitudinis in sermone in vno quoque genere, in quo sit speculatio, scilicet quod sustinet natura illius generis. Equale enim peccatum est, si receperis sufficientiā persuasiuam a domino doctrinaliū, aut exegeris demonstrationem a rhetore. Dixit. Et unusquisque hominum recte diri-

git iudiciū circa rem, in qua sciens fuerit. Et iudex discretus in re quadā est, qui dirigit iudiciū in re illa eadem, & est prudens in illo genere, id est cognitor Logices particularis; quæ appropriat illi generi. bonus autē iudicator absolute est, qui recte iudicat de omni re, de recto vique, & non recto; & iste est prudens absolute: dico eū, qui prudens est in arte Logices cōis.

Dixit. Et per hoc doctrina civilis non pertinet auditori puero. nam puer inexpertus est actionū, quæ debent esse in vita, scilicet non discernit rectum a non recto. sermo autē hic non est nisi de his actionibus, & in his. Dixit. Et quoniam ecce puer persecutor est eorum, ad quæ ducit eū anima sua ex desiderijs, erit audiuius eius sermonis nostri frustra & inutiliter: quoniam finis non est in eo, de quo loquimur hic, non est scire, sed agere. Dixit. Et non differt ut sit qui est in hac dispositione puer etate, aut puer moribus. defectus enim sequens virum desiderijs non est ex breuitate temporis. nam si esset sic, non inueniret senex persecutor desiderij. & per hoc non proficiunt iuuenes per hanc cognitionē: sicut nec proficiunt per eam completi, qui non re-
E tinent se a delectationibus. Dixit. Illis autē, qui desiderant & agunt, scilicet quod dicat intellectus, & ratio, perutilis est scientia, quæ hic tractatur.

Dixit. Hoc igitur est, ad quod nos oportuit peruenire in proœmio nostri sermonis, scilicet qualis debeat esse discipulus huius artis in moribus suis. Et quod est propositum nostrum in hoc sermone, & est gubernatio civilis: & cuius generis sunt rationes nationes, quibus vimur in tempore, scilicet oportet esse ordinem earum in credulitate, aut formatione.

Moralium Nicomachiorum

De summo bono, & recta auditoris educatione. Cap. 4.

Nunciam dicamus repetita oratione, quoniam omnis cognitio, oisq; electio boni quoddam appetit: quidnam illud sit, quod civilem appetere dicimus: quidq; illud, quod omnium agendorum bonorum summum est. De nomine sane inter omnes ferre constat, nam & plerique & elegantes felicitatem id appellant: & felicem esse idem quod bene vivere, beneq; agere esse opinantur.

H De felicitate vero, quoniam sit, dissentiunt. neque simili modo & vulgaris & sapientes eam definiunt, nonnulli enim aliquid ex his, quae evidentia, manifestaeque sunt, ut voluptatem, ut diuitias, ut honorem: alij aliud eam esse dicunt, saepe est sit, ut idem de ea diuersa opinetur. cum enim aegrotat, sanitatem: cum pauper est, diuitias summum bonum putat, qui autem ignorantis conscientia sibi ipsis sunt, eos admiratur, qui magni quid ac supra vires suas referunt. Nonnulli vero praeter multa haec bona aliud quoddam per se bonum esse existimarunt: quod esset in causa, ut omnia etiam haec bona sint. Sed omnes velle opiniones exquirere superuacaneum fortasse est: satisque erit, si eas solummodo inuestigemus, quae extant maxime ac supereminent: vel videntur rationem aliquam in se habere. Neque tamen illud nos lateat, differre inter se disputationes, quae vel a principijs fiunt, vel ad principia,

Recte enim et Plato de hoc dubitabat: quarebatque, utrum ne ab

initijs an ad initia via esset: perinde atque in stadio, a munerarijs ne ad metum, an e contrario. Nam a notis est incipiendum, ea autem duobus modis sunt: alia, n. sunt nobis, alia absolute ac simpliciter nota, fortasse igitur ab his nobis est incipiendum, quae nobis nota sunt. Quocirca bene moribus institutus esse debet, qui de honestis et iustis, ac omni denique civili re convenienter auditurus. principium enim est, quod sit atque id si satis constiterit: nihil amplius erit opus indagare, cur sit. Et quod eius modi est: vel iam habet: vel accipere principia facile potest. Cui vero neutrum horum adest, Hesiodum audiat haec dicentem.

Optimus ille, potest qui ex se cognoscere cuncta,

Ille bonus, monitis qui aliorum obtemperat, atque,

Ex se nec novit, nec quae bene consulit alter

Percipit, admittitque animo: est ignavus, inersque.

Dixit. Nunc autem reuertamur ad id, a quo incepimus a principio, & dicamus, cum per omnem cognitionem, & omnem electionem non dederetur nisi bonum aliquod, quod est bonum, quod ars gubernandi civitates habet, & incendit: & est illud, quod appetimus per ipsam, si bonum excellentius & altius omnium bonorum. Dicimus igitur quod pene ab oibus concordatum est in esse eius, & in ipsius nominatione. nam plures hominum & peritiores

An ab initijs an ad initia via esset recte Plato dubitabat.

L

M

Aperiores ipsorum opinati sunt quod decor vite & decor conversationis est, ut conversatione acquirere faciat felicitatem. Veruntamen inuenimus eos dissidentes, & in definitione huius felicitatis, id est dissentiunt in hoc quid sit. Quidam enim hominum dixerunt, quod felicitas est aliquid ex rebus apparentibus: de quibus manifestum est ipsas esse bonum. Quidam ergo dixerunt ipsam esse voluptatem: quidam autem diuitias & opulentiam: quidam vero honorem: alij autem aliud aliquid praeter haec. Et vltimo considerando in opinionibus hominum circa ipsam, inuenies quolibet sectam ponentem eam in parte alteram ab ea, in qua ponit ipsam secta alia: ita quod inuenimus vnum eundem variantem dictionem suam circa ipsam secundum varietatem status sui. Infirmus autem dicit sanitatem: depauperatus autem diuitias. D. Cum autem plures recognoscunt ignorantiam tuam de quiditate ipsius cum hoc quod conveniunt in confessione sui esse eam, admiratur dictum eius, quod dixerit de ea dictione super excellentem hoc, quod ipsi intelligunt de ea. D. Et iam putaverunt quidam quod hoc est bonum aliquod existens per se extra animam praeter bona ista multa: & quod bonum hoc est causa bonis omnibus ut sint bona. vnde quod isti opinati fuerint quod cognitio huius boni quod extra, & applicatio ad ipsum est beatitudo: ut dicentes ideas esse. D. Fortassis autem inquisitio de omnibus opinionibus dictis de beatitudine onerosa est & inanis: sufficit enim de famosioribus earum inquirere, aut de quibus putatur quod in ipsis sit argumentum persuasivum. D. Et non oportet ut nos lateat quid interest inter demones, qui sunt ex principiis rerum primarum, & inter demones, quae ducunt

ad cognitionem causarum, videlicet quod inter eas est diuina magna secundum quod declaratum est in Lib. Demonstrationis. Dixit. Et pro hoc recte dubitavit Plato circa hanc intentionem, & dixit. utrum via, quae ducit ad principia, est sicut via, quae a doctore exercitij in stadio tendit ad postremum stadium, aut converso. Veruntamen vltimum oportet ut incipiamus in doctrina a rebus manifestis. Res autem istae dupliciter sunt. quaedam earum sunt manifestae secundum nos tantum, & sunt illae, ex quibus procedimus ad principia absolute: & quaedam earum sunt manifestae simpliciter, & sunt illae, quae manifestae sunt secundum nos & secundum naturam: & ex his equidem procedimus a priori & ad posterius. In hoc autem fortassis expedit est ut incipiamus a rebus manifestis apud nos. Vnde oportet eum, qui vult instrui in rebus pulchris & iustis, & vltimo in rebus pertinentibus civilitati instructione sufficiente ut sint mores eius secundum quod oportet. Qui enim talis fuerit in moribus, iam habet scientiam huius rerum, quare sunt tantum, quod est principium scientiae rei. si autem hic contentus fuerit, non est indigens in virtute sua scientiae, quare res est: & est principium, quod ordinatur post scientiam, quia res est. Qui ergo fuerit talis in moribus, habet principia & suscipiet ea facile: dico principium quare, & principium pro quod. Qui autem neutram adaptationem habuerit, id est nec esse nec causam, animaduertat sermone Poetae dicentis. Optimus est hominum qui a semetipso intelligit quid expedit. qui autem ab altero hoc intelligit, est in via directionis, qui vero nec a semetipso intelligit nec ab altero recipi, hic vir est inutilis.

Idem. 1.
Phy. 1. 2. 1.

E

F

A iiij Quid

Moralium Nicomachiorum

G Quod felicitas non sit voluptas, honor, virtus, aut diuitie. Cap. 3.

Sed nos eò redcamus, vnde digressi sumus. Bonū enim & felicitatē non absq; rōne homines ex varijs viuendi modis videntur existimare. pleriq; quidē atq; importunissimi voluptatē esse putant: vnde etiam fructuioni deditam vitam amāt. Tres enim sunt, quæ maxime excellent vitæ, hæc, quā modo dixi: tum ciuilis: ac cōtemplatiua tertia. Pleriq; igitur seruiles **H** prorsus videntur, cū pecudum vitā eligāt: rationē tamen propterea cōsequuntur, quia multi ex ijs, qui in potestatibus sunt constituti, dissolutā perinde ac Sardanapalus vitā traducunt. Elegātes vero & ad agendū idonei, honorē esse felicitatē existimant: hic enim ciuilis vitæ ferē finis est. Sed hic tū remotior aliquantulo esse ab eo ipso qđ quærimus, bono videtur: magis enī in ijs qui honorem exhibent, q̃ qui eo afficiuntur, consistit. **I** num vero ipsum cuiusmodi esse diuinamus: vt propriū quoddā sit, quod auferri facile nequeat. Præterea sectari honorem ob id videntur, vt seipsi bonos eē credant. Quærūt enim a prudentibus, & ab ijs a quib; cognoscuntur, & ob virtutē honore affici. Perpicuum igitur est, horū ēt ipsorū sentētia honore virtutē esse potiorē. vnde fortasse ēt aliquis magis esse eam ciuilis vitæ finem existimaret, sed imperfe-

ctior tñ etiam ipsa est. Videtur enim fieri posse, vt qui virtutē habeat, vel dormiat, vel in vita nihil agat: malis præterea affligat, sitq; maxime infortunatus: cuiusmodi hominē sane felicē appellari nemo, nisi qui seruare positionē velit. Ac de his quidem hætenus: satis enim ēt in circularib; de ipsis dictum est. Tertia vita est cōtemplatiua, de qua in sequētibus cōsiderabimus. Pecuniaria vero violenta quædā est: & diuitie neq; ipse proculdubio sunt id quod querit, bonū: sunt enim vtilēs, alteriusq; causā cōparantur. Iccirco ea potius, quæ prius dicta sunt, esse fines aliquis existimaret, eō qđ pp se expetuntur. sed neq; illa tamen videntur: licet multæ ad ipsa hæc cōiectæ rōnes fuerint. hæc igitur missa faciamus.

Dixit. Incipiamus ergo, & dicimus qđ homines in opinione sua de bono & felicitate, qm existimant in vita fm qđ vidēt, nō deauerunt a rectitudine. hæc enim est res in qua cōueniunt. Veruntū vul **M** gares & grossi putāt qđ hoc bonum sit voluptas: & qđ vita ciuilis faciens lucrari felicitatē, est vita lucratiua voluptatis, & sunt quidem famosi, ppea qđ multi potētes sup res regni simulant Sardanapalo in immergendo se voluptatibus. Illi aut, q ducūt vitā bonā, & opatores sunt actionū nobiliū, s. q preligūt honestū, effiāt bonū istud eē honorē: & q vitā hūana est ad lucrādū hoc bonū, do nec ferē putet qđ honor sit finis gubernatorū ciuita tū, dico principes. Cūmq;

Honor magis ē in ijs, qui honore exhibēt, q̃ qui eo afficiuntur.

A Cumq; exquisite consideratz fuerint vitæ, videt q̄ excellentiores earum & spollentes sint tres: vita voluptuosa, & vita honoris, & vita cōtemplatiua. dico fm̄ illos, qui digniorē iudicant cōtēplationē & virtutē. Vulgares autē videmus propinquos seruis & eligentes vitam pecudū in dicto suo, q̄ finis vitæ humane sit voluptas. Dicit. Eorū verō, q̄ dixerunt q̄ finis sit honor, apparet corruptio ex eo, q̄ d re honoris manifestū est q̄ ipse vilior est q̄ suo bono

B no pactum viuēdi humanū. Videt enim q̄ honor potius est in honoratē q̄ in honorato: dico bonū illud. qd̄ est honor. bonū autē, qd̄ est felicitas, nō est nisi in actore suo: & pp̄ hoc difficilis ē ablatio eius ab ipso. Amplius patens est q̄ multi illorū, qui q̄runt honorē, maxime q̄runt ipsum quatenus p̄ hoc affirmant se eē bonos: & iō q̄runt honorē ab intelligentib⁹, & ab his, q̄ noti sūt à virtute. manifestū est ergo fm̄ viā ipsorū q̄ virtus melior ē honore, quare fortasse cōstiman dū est virtutē potius esse finē vitæ ciuilis q̄ aliud. Attamen insufficiens vī esse & hoc. Si n. sic esset, nullū oporteret excusare se à somno. videmus. n. se posse dormire hoīem, & habere virtutem. Et fm̄ hanc ē radicem possibile est ei vt sit felix, & nihil operans tota vita sua, aut laborans, vel carens prosperitate ī maiorib⁹ rerū suarū. Et manifestū est q̄ non opinat̄ aliquis de hmōi ipsum esse beatū: neq; dicit hoc de tali, nisi velit p̄ hoc custodire positionē, vel radicē, quā posuit, & crudelitātē quā defendit: dico fm̄ modū contradictionis lingua sua, non corde. Dicit. Etiam diximus de istis reb⁹ in dictis nostris famosius

quantū sufficit. De vita autē tertia, & est vita cōtemplatiuorum, perscrutabimur in postremo. Dicit. In crū autē & diuitiū manifestū est q̄ non sunt bonum, qd̄ queritur per regimen ciuile. vilia quidē enim sunt, ad aliud, & non queruntur nisi propter aliud: felicitas autē nō q̄rit nisi p̄ se: quare prædicta potius æstimāda sunt fines nō esse, cū nō querantur p̄ se. & ideo locuti fuimus multū de eis in alio loco, & ondīm⁹ fœdū esse dictū dicentis eas esse fines. op̄ 3 ergo vt relinquamus illa:

Quod non sit Idea. Cap. 6. **E**

M Elius verō fortasse est, vt vīe cōsideremus, & quō dicat̄ inquiram⁹, quanq̄ arduā nobis hanc questionē futurā esse video: p̄pterea q̄ amici sunt, qui formas introduxerunt. Sed forsā rectius est, & oportere videret̄ vt p̄ veritatis salute vnusquisq; & p̄feram philosophi sua quoq; p̄pria refutarent. Nā licet amici ambo sint, sanctum est veritatē ipsis ī honore anteponere. Qui igit̄ hāc opinionē attulerunt, in illis ideas nullas faciebāt, ī quib⁹ prius et posterius aliquid diceret̄. Vnde neq; numerorū speciei, id est idē cōstituebāt. At bonū dī & in eo quod est quid, & in quali, et in eo qd̄ est ad aliqd. Quod vero per se est et substantia, prius eo natura est qd̄ est ad aliquid. esse. n. hoc appendix qd̄ videt atq; accidens eius qd̄ est. Quare communis aliqua in his idea esse non potest. Præterea

Rectius est
p̄ veritatis
salute sua
p̄pria re-
futare p̄fer-
tum Philo-
sophum.

Quod p̄ se
ē prius na-
tura est eo
qd̄ est ad
aliquid.

Honor po-
tius ē i ho-
noratē q̄ i
honorato.

Moralium Nicomachiorum

Eterea cum bonum totidem modis dicatur, quod illud quod est (nam et in substantia dicitur, ut Deus & mens: et in qualitate virus: & in quantitate mediocre: et in eo quod est ad aliquid, utile: & in tempore: occasio: et in ubi, diuersatio: & alia huiusmodi) perspicuum est esse aliquod vltimum atque vnum esse non posse. non enim in offibus denuncupationibus, id est predicamentis, sed in vno tantum diceretur. Præterea in his quæ vnam habent ideam, vna quoque scilicet est atque ita bonorum omnium vna quedam scilicet est.

H sed multæ sunt scientiæ eorum etiam quæ sub vna denuncupatione constituantur. ut occasionist in bello, militaris ars: in morbo, medicina. & mediocris: in alimento, medicina: in laboribus, exercitatoria. Dubitaret autem quod spiritus quid nā velint per se vnum quodque dicere: si & in per se homine & in homine vna & eadem ratio hominis est. nā quatenus homo, nihil different. Quod si ita

I est, neque quatenus bonum, quicquid distabunt. Veruntamen neque quia sempiternum aliquid est, ideo magis bonum erit: si quidem neque albi quod diutius, quod quod vno die tantum durat, albius est. Probabilius autem de ipso Pythagorei dicere videntur: cum vnum in bonorum consortio constituat: quos quidem sequutus videtur etiam Speusippus. Sed de his alia sit dissertatio. In his vero quæ dicta sunt, controuersia quedam subest:

propterea quod non de omni bono rationes dictæ sunt: sed secundum vnam speciem ea dicuntur, quæ per se amantur & appetuntur: quæ vero hæc conferunt, aut efficiunt quodammodo, aut contraria præhibent: propter hæc alio quoque modo bona dicuntur. Perspicuum igitur est bona duobus modis dici: alia per se, alia propter ea quæ per se dicuntur. Si iungamus igitur bona hæc per se ab utilibus: ac considerauerimus an ea secundum vnam ideam dicantur: Qualia vero esse per se bona aliquis statueret: et an ea quæ vel si sola relinquantur, perfectæ sunt: ut sapere: ut videre: ut voluptates nonnullæ, & honores. nam licet hæc ob aliud quippiam perfectæmur: esse tamen ex his quæ sunt per se bona, statuere aliquis posset. An ne aliud quidem quippiam præter ideam? Quare vana erit species. Quod si hæc quoque per se bona sunt, necesse erit eadem in omnibus ipsis boni ratione existere: quemadmodum eadem in niue et cerusa albedinis ratio est: at honoris, prudentiæ, & voluptatis id eo quod bona sunt, diuersæ ac differentes rationes reperiuntur. Non est igitur boni commune quid in vna idea. Sed quoniam modo dicuntur: non enim videntur esse æquiocata fortuna: nunquid eo quod ab vno sunt, vel ad vnum omnia ipsa conferuntur? An magis secundum proportionem, nam quemadmodum in corpore est visus: sic in anima est mens: & aliud in alio. Sed

Bona alia
per se, alia
propter ea
per se.

L

M

Albi diutius
nō ē
albius al-
bo vnius
diei.

Aomittenda in praesentia fortasse hæc sunt. exacte enim de his tractare ad aliam magis philosophiam spectat. Simili modo et de idea. Nam etiam si vnum aliquod sit, quod communiter denuncietur bonum, aut separabile quid ipsum per se sit: manifestum est id neque agi neque acquiri ab homine posse. Nunc autem tale quid querit. Melius vero fortasse alicui videre est esse, si ipsum cognosceremus ad ea quæ acquiri atque agi possunt, bona. nam quasi **E**xemplum id habentes magis ea quam nobis bona sunt cognoscere, et si cognouerimus consequi et possemus. Hæc quidem ratio probabilitatem quamdam habet: a scientibus tamen vix dissentire. omnes enim cum bonum quoddam appetant, idque quod sibi deest, inquirent: cognitionem eius prætermittunt. Dubium sane etiam est, quam utilitatem consequetur textor aut faber in sua arte: si bonum ipsum cognorit. vel quo modo medicus ad medendum, aut dux ad imperandum peritior reddetur: si ideam ipsam contemplatus fuerit. Nam neque ita speculari sanitatem medicus vix, sed homines sanitatem: imo vero fortasse huius homines sanitatem: quippe cum singulis medeat, ac de his quidem hæc tenus.

Dixit De bono autem vix, quod opinantur quidam beatitudinem esse, melius visum est nobis ut hoc scrutemur, & consideremus qualiter se habet: quanvis inquisitio de ipso grauis sit nobis, propter hoc, quod quidam ami-

corum nostrorum dixerunt ideas **D** esse. Veruntamen visum est nobis melius esse, ut obseruemus veritatem, & expendamus proprietatem sermonum nostrorum in eius defensione, quam fuerit necessarium hoc nobis, et si non positemur philosophia: quanto magis ipsam profitentes & dignissimam iudicantes & anteposcentes. etenim quam fuerit nobis duo a micis dissidentes quorum alter veritas, veritati consentiendum. **D.** Qui autem hæc tenuerunt opinionem, positionem idearum, non posuerunt eas existere in rebus, quibus est prius & posterius in eis: sed in rebus vnius ordinis in eis: & ideo non posuerunt ideas. Veruntamen ex dictis eorum sequitur ut sint idee in hominibus, & coordinatis: cum bonum vix dicat de substantia, & de quali, & de relatione, sitque substantia relatione prior naturaliter. plura namque sunt relationis, quæ videntur non habere esse nisi in anima. & de multis eorum manifestum est, quod sunt res accidentes alteri, quod ita sit, neque horum erunt idee cõtes extra animam. Amplius bonum his modis dicitur, quibus & ens. bonum enim dicitur de substantia, quæ admodum de Deo & intellectu, quod est bonus: & dicitur de quali, ut de virtute: & de quanto, ut de æquali: & de relatione, ut de conferente: & dicitur de tempore, ut de hora conveniente: & dicitur de loco, ut de habitatione. eodem modo de reliquis rebus, de quibus dicitur nomen ens, vix de decem predicamentis. Cuiusque nomen boni synonymum dicitur nomini entis, dicitur ambiguum de decem predicamentis. non secundum intentionem vnam, quam precipiet decem predicamenta: & manifestum est quod non est hoc bonum vni cõte vix. Si non sic esset, non diceretur de omnibus predicamentis, sed de vno ipsorum tantum. Nam natura

E. Ponentes ideas, non posuerunt eas in rebus, in quibus est prius & posterius.

Ens & bonum sunt nomina ambigua.

vna

Moralium Nicomachiorum

- G** vna cōis non est nisi in p̄dicamēto vno. & cū nō sit hęc nā cōis oib' rebus, tunc nō est hęc idea v̄fis. i. extra animā vna, fm q̄ videbat hic Plato. D. Ampli' scia qdē, eorū q̄ i vna sunt idea, vna est scia: si ergo bonorum omnium vna esset idea, esset eorum omnium vna scia. non est aut sic. sed nos inuenimus bonis, q̄ sunt in vno p̄dicamento, scientias plures, vt horz conueniēti: est n. in p̄dicato quando. veruntamē scia horz conuenientis in bello pertinet ad artē bellandi: & cōueniētis in medicatione p̄tinet artū medicinz. sicq; est de scia temperati, quod est ad aliqd. scia autē quidē eius in dicta pertinet artū medicinz: & in la bore pertinet scīz exercitiorum. D. Veruntū dubitatoris ē vt dubitet in hoc, & dicat, qm̄ nō est hic bonum nisi bonū particulare, & terminus boni particularis, & v̄fsest vnus: & terminus hoīs particularis & v̄fis: & enim sicut non est dīa inter vtrūque in esse hominem, scilicet inter particulare & v̄fse, sic se habet in bono v̄f & particulari. & cū sic sit, nō est differentia inter bonū, & bonū, s. vniuersale & particulare, nisi
- I** q̄ vnum eorum est perpetuum, s. v̄fse, & alterum non perpetuum. Et non facit longitudo tēporis in vno eorū, & breuitas eius in altero necessario diuersitatem, i. in substantia eorū in magis & minus, neq; in fortius & debilius. vt in albo lōgi tēporis: ipsum. n. nō est magis album albo brevis tēporis. D. Et v̄f probabilius esse, qd̄ dixerūt in hac intētionē Pythagorici, s. q̄ est idea cōis separata, qm̄ posuerunt q̄ hęc idea, q̄ ē bonū absolutum, est ipsum vnū. & sūst secutus est eos in hoc s̄p̄s ip̄s
- pus quidā alius. D. Veruntū speculatio in eē idez v̄fis alterius est sciz. In hac autē nostra qōne videt esse dubitatio quēdā, ex hoc q̄ pōt quis dicere, qm̄ sermo, in quo arguistis bona esse multa, est de omni bono: quēsitū aut hoc non est oē bonum, sed bona quz sunt bona per se: & hęc dicunt fm vnā spēm. Illa autē, quē dicunt cum his per modū x̄quocationis, sunt factiua horū, & custoditiua aliquo modorū, aut prohibitiua cōtrariorū. de his. n. nō dicitur q̄ sunt bona nisi gratia istorū, s. q̄ sunt bona p̄ se. D. Sed cū sit manifestū q̄ bona dicunt fm duos modos, s. bona per se, & bona ḡa istorū, i. vtilia ad hoc: & sit quidē p̄seruatio hęc de bonis, quē sunt bona p̄ se: t̄c op̄z vt ingram' de istis bonis an sint in vna idea, an nō. Dicim' ergo q̄ nō credit aliq̄s q̄ hęc sint bōa p̄ se, nisi bona q̄ s̄runt fm suā singularitatē, & qm̄ i se distinguūt: vt intellect' & speculatio, & quēdā voluptates & honores. has etenim res & si gramus fm viā dicētū ideaz ḡa rei alterius, s. idez, tñ pōt q̄s fm modū aliq̄e ponere in bonis per se: nisi sit ita, q̄ non ponat aliqd̄ bonū p̄ter quā ideam. erit ergo spēs inanis, dico cōpositū ex materia & forma. Si aut fuerint bona hęc ex bonis p̄ se, dico cōposita: & sit bonū in ip̄s vnum: oportet vt sit terminus boni in eis vnus & idem, sicut terminus albi, qui est vnus in niue, & in cerusa, & in alijs rebus albis, s. non diuersificat terminus albi ex eē suo i niue & in cerusa. D. Manifestū vero ē q̄ defōnes istorū bonorū triū, q̄ sunt bona per se, dico honorē, intellectū, voluptatē, altera sunt & diuersa fm q̄ bona. Et cū ita sit, non

Nō diuersificat terminus albi ex eē suo in niue, & i cerusa.

Albū Ion
gi tēporis
nō ē ma
gis album
albo bre
uis r̄gis.

hūit

A hñt bonū cōe eis idem vñum, ita qđ dicat nomen boni de ipsis vñi uoce: neq; ēt dicitur de eis pure æquoce, ita qđ nihil habeant cōitatis nisi in noīe solo. illa. n. quē sic se habēt, nō

Nota hic
diuerfos
gradus &
modos a-
nalogie.
vide. 4.
Meta. tex.
ed. 1.

participant nisi solā dictionē. Conuenientius autē est vt nomē boni dictū de ipsis sit ex spēsbus picipationis, qđ nominat ambiguitas: si sit vt nomen ambiguum, qđ dī de rebus multis: aut quia veniunt oīno ab intentione vna: aut qđ tendunt ad finē vñū: aut qđ dicunt de rebus multis cōsimilibus, sicut est nomē picipij, quod dī de corde in aīali & de fundamēto in pariete. est. n. cōparatio cordis ad animal, sicut comparatio fundamēti ad parietē: & sicut nomen perfectionis dictū de intellectu & sensu. etenim habitudo intellectus ad animā ē sicut habitudo sensus ad corpus, & dignius hīstrib⁹ bonis est vt sit nomē boni dictū de eis fm viā, quæ dicit de proportionalibus. D. Oportet autē vt dimittamus hāc pscrutationē in hoc loco: alterius. n. inquisitionis est. vult qđ sint artes Logices vel Philosophiæ prīæ.

B D. Et sicut sermo de ideis & inuestigatio de ipsis inquantū sunt ideæ p-tinet scīæ alteri. vult Philosophiam primā. D. Qđ autē hic apparet, est qđ si fuerit bonū qđ sitū nominatū, vñ felicitas, reserit per se non cōe p-dicabile de nobis aut separatū. nā cōmune illud bonū non est inuenibile nec acq-sibile. Nos autē ī hoc loco quidē inquirimus bonū potens acq-ri a nobis, ē operabile p voluntatē: cū sit quidē hęc scīa speculans in rebus, quarū principiū est volūtas, i. cuius fuētio ptinet nobis. D. Fortassis autē putabit quis qđ bonū acq-sibile melius inueniet quidē, qđ co-

Sermo de
ideis īquā
tum sūnt
ideæ pri-
net ad pri-
mā Philo-
sophiā.

Hęc scīa
speculat
res, quarū
principiū
ē volūtas.

gnitū fuerit bonū vñe, quod se habet ad bonum, quod est acquisibi-le ad modū exemplaris, qđ habētes erimus in cognitione rei p-fectionis. Et qđ sciuerimus bonū, qđ est tanquā exemplar boni, qđ est possibile haberi a nobis, erimus potentiores ad eius innētionē. Dico autē qđ si ali-qđ probabiliter habet sermo iste, verūtñ hęc assertio diffionare vñe fm qđ se res hēt in oībus scientijs & artibus: dico dictū dicentis, qđ hęc sunt bona vñā, qđ sunt exēplaria vñi uscūsq; existētis boni: & qđ non sūt res istas qui nō sciuerit vñe illi rei, sicut non scit rē qui nō sciuit exemplar eius. Videmus. n. in oīb⁹ scientijs nō inq-ri in totalitate earū, nisi vt scīat resignorata in tali scīa, qđ scīta per demones iā perfectē habetur scīa eius: & si non scīatur vñe illud, qđ est exemplar ipsius, & eius idea, īquā dixerunt ponētes ideas. & si sic esset, tūc cōditionaret in cognitione ierum speculatiuarū. neq; et excusatio oībus artibus & oībus scientijs ignoratiē quid cōferat auxilij in notitia artū & scientiarum cognitio ipsi⁹. Etenim de nā artū naturalium & scīarū est, vt non occultetur ei hōmō auxiliij quantitas, & ne ignorentēā, intendo, qđ non oportet retignorari a textorē, & a carpentario quantum cōfert scīa ideæ vñs artis suę ad scīdū artē suā: neq; a medico, qđ sit magis medic⁹, intēdēdo ad ideā medicinę vñem: neq; a duce exercit⁹, qđ sit pfectius factū eius, qđ specularus fuerit hanc ideā.

E Sed de notis ē, qđ medic⁹ nō speculatur in sanitate isto mō, neq; idiget ī cognitōe sanitatis vt speculet for-mā sanitatis vñem: imo certe speculatur in sanitate hōis cōpositi: intelli-

F Sed de notis ē, qđ medic⁹ nō speculatur in sanitate isto mō, neq; idiget ī cognitōe sanitatis vt speculet formā sanitatis vñem: imo certe speculatur in sanitate hōis cōpositi: intelli-

Sed de notis ē, qđ medic⁹ nō speculatur in sanitate isto mō, neq; idiget ī cognitōe sanitatis vt speculet formā sanitatis vñem: imo certe speculatur in sanitate hōis cōpositi: intelli-

Moralium Nicomachiorum

Go speciem & non in specie tantum, verum in sanitate hominis particulari signati, & Socratis vel Platonis: quoniam certe medetur idiocriti, non sapienti.

De felicitatis subiecto, substantia, & preceptis in vnaquaque scientia observandis. Cap. 7.

NVnc rursus redeamus ad id, quod quaerimus, bonum: quidquid id sit inuestigamus. Vnde nunc aliud in alia actione, atque arte esse. nam aliud in medicina, aliud in re militari, & reli-

His sinit. Quid igitur vniuscuiusque bonum est? An id, cuius gratia cetera aguntur. hoc autem est in medicina sanitas: in arte militari victoria: in edificatoria domus: in omni denique actione & electione finis ipse, cuius gratia reliqua opera aguntur. Quare si quis communitate agendorum omnium finis est, id agendum bonum erit. Sin plures, hi ipsi. Iam vero digrediendo in idem devenit oratio. Quocirca magis enitendum, ut hoc idem declarem. Quoniam vero plures

I esse fines videntur: & horum quoddam ob aliud expetimus, ut divitias, tibias, instrumenta denique omnia: non omnes esse perfectos perspicuum est. at optimus finis esse quid perfectum vnde. Quare si vnum aliquid erit quod perfectum sit, id erit quod quaerimus: sin plura, id quod perfectissimum horum est. Id autem, quod per se sectandum est, eo perfectius dicimus, quod propter aliud appetimus: quodque nunquam ob aliud eligendum est,

his quod & per se & ob aliud expetuntur, absolute autem perfectum, quod semper per se: nunquam ob aliud expetendum est. Eiusmodi autem vnde felicitas maxime est. hanc namque, propter se ipsam semper, & nunquam ob aliud expetimus. At honorem, voluptatem, mentem, ac virtutem omnem et propter ipsam expetimus: quippe cum eadem expeteremus, et si nihil inde nobis eveniret: felicitatis tantum causa et ipsa eadem expetimus, ex his felices nos futuros existimantes, horum vero causa nullus felicitatem, neque omnino ob aliud quippiam expetit. Idem vero et est sufficientia vnde evenire, perfectum, nam bonum est sufficientes apparet. Sufficientes autem dicimus non ipsi soli, qui vitam solitariam agit, sed parentibus, sed filiis, sed uxori, amicis denique ac civibus: quoniam quidem homo civilis natura est. Horum terminus aliquis statuendus est. nam si ad parentes, & nepotes & amicorum amicos hoc pertenderimus: in infinitum res progredietur. Sed de hoc alius considerandum. Sufficientes vero id esse statuimus, quod si solum relinquantur, sufficientes atque expetibile vitam, nulliusque rei indigam facit. Tale autem est felicitatem ipsam existimamus. Quoniam et maxime omnium expetendam, si cum alijs non connumeretur: si vero connumeretur, perspicuum est eam vel cum minio quod ex bonis magis expetendam fore. siquidem honorum supereminencia sit id, quod adiungitur. maius vero bonum magis semper expetendum est. Itaque felicitas cum agendorum finis sit, perfectum

Perfectus
quod per se
quod per aliud
sectandum est

Maius bonum
magis semper
expetendum

sectum

Afectum quoddā ac sufficiens vñ. Sed fortasse si dicamus felicitatē optimū esse, cōcessum quoddā ab oib⁹ vñ: adhuc tñ desyderat, vt euidētius quid ea sit, exponamus. Fortasse vero hoc fieret, si hoīs opus sumeret, nā quē admodū tibicini & statuario, alijsq; artificibus, & deniq; oībus, quorū opus aliqđ & actio existit, in opere bonū ipsum, & id qđ bene est, vñ consistere: ita homini quoq; si mō eius aliqđ opus est, eē videret. Vñ igit fa-
Bbri et tutoris opera sunt aliqua, & actiōes: hoīs vñ opus ē nūllū, sed natura hō ociosus ē? An quēadmodū, oculi, pedis, manus, & deniq; vniuscuiusq; mēbri opus quoddā extat: sic etiā hoīs p̄ter oīa hęc opus quoddā statuere aliquis posset. Quid nā igit hoc erit? nā viuere cōeēt cū plantis vñ: nunc vero propriū quoddā est, quod querit. vñ de nutriendi augendiq; vita oīs separāda est. Sequit̄ sentiendi vita. sed ea quoq; cum equo
C& boue & oībus demū animali bus cōis vñ. Reliqua ē igit actiua qđam vita, eius quod ratione p̄ditum est. Id autē partim rationi obtemperat: partim eā habet, atq; intelligit. Sed cum duobus modis ē hęc dicatur, ea quæ est in operatione, statuēda ē. Quōd si est opus hominis animæ operatio fm̄ rationem, vel non sine ratione, idemq; genere esse opus hui⁹, & huius p̄bi asseueramus: vt citharædi, et

probi citharædi: et absolute in oībus, si excellētia virtutis operi fuit adiuncta: citharædi .n. ē cithara canere: probi citharædi bene id facere. Quōd si, iquā, ita est: et hoīs opus esse vitā quā dā statuimus: eamq; animę operationē & actiōē cū rōne esse asseueramus: ac p̄bi viri bene hęc, recteq; exequi eē cōsemus: singula autē bene ex propria virtute perficiunt. Si ita est: operatio atq; ex virtute bonū humanū efficiet. Si plēs sint virtutes, ex optima & perfectissima. Et insup in vitā p̄fecta. ver. n. neq; vna hirundo, neq; vnus dies facit: ita quoq; beatū & felicē hominē neq; vnus dies, neq; breue aliquod tēpus efficiet. Bonū igit ipsum ita circūscriptū sit, oportet. n. fortasse prius figurare, deinde postea depingere. Videret autē cuiuslibet eē ea, qđ bene circūscriptiōe sunt cōprehensa, producere ac distinguere: & tēpus taliū inuentor, vel adiutor ben⁹ eē. vñ & artū facta sunt incrementa, cuiuslibet, n. est qđ deest, addere. Oportet autē eorū, qđ ante dicta sūt, meminisse: et exactā tractationē non eodē mō in oībus requirere: sed in singulis, prout subiecta materia postulat. Atq; id eaten⁹, quatenus arti vnicuiq; cōuenit, faber. n. & geometra diuerso mō rectū angulū vtriq; cōsiderāt: ille quatenus solummodo ad op⁹ vtile ē: hic cū veritatis speculator sit, quid, & quale sit, indagat.

Operatio ex virtute bonū humanū est.

Et vna hirundo non facit ver, neq; vn⁹ dies.

In singulis prout subiecta materia postulat, tractatio faciēda ē.

Opus hoīs ē atq; operatio secundū rationē.

Moralium Nicoimachiorum

Gat. Eodem mō in alijs quoq;
faciendū est: ne plura ornamen-
ta extrinsec⁹ q̄ ipsum opus eu-
dant. Neq; simili mō in oib⁹
cā requirenda est: sed est in qui-
busdā satis, si bene demonstratū

Nō i oib⁹
sibi mō cā
pquiren-
da est.

Principio-
rū diuer-
sa ē cōsi-
deratio.

H fuerit, q; sint: id quod ē in prin-
cipijs ipsis contingit. q; autē sit
aliqd, primum ac principium
quoddā est. Ex principijs vero
alia sunt, quę inductione, alia q̄
sensu: nōnulla quę assuetudine
quoddā: alia q̄ alio quoddā modo
cōsiderant. Singula autē ita sunt
tractanda, vt natura eorū postu-
lat: dandaq; ē opera, vt recte de-
finiant: magnum. n. afferre mo-
mētū ad ea quę sequunt, cōsue-
uere. videtur. n. principii plus
q̄ dimidium totius esse: cōplu-
raq; eorum quę in qōnem ve-
niunt, per ipsum manifestātur.

Principiū
vī plusq̄
dimidiū
totius est.

Dixit. Hoc ergo ē, qd̄ dicet nos
oportuit in cōtradictiōe hui⁹
opōnis. Reuertamur itaq; ad id, in
cui⁹ via fuimus, scilicet loquēdū de bo-
no q̄sito ī arte gubernādi ciuitates
qd̄ est. Dicim⁹ ergo, qm̄ patens ē q;
bonū intentū per vnūquēq; actū
& per vnāquāq; artū diuersifica-
tur à bono intēto p̄ artē alteram &
actū alterū: bonū ergo vniuscuius-
q; artis patet, q; est illud, grā cuius
agit ars illa vniuersa, q; agit. Est ita-
q; in medicina sanitas: ī arte bellica
supatio: in edificatoria dom⁹, & eu-
dē mō in relijs. & hoc bonū ē finis
intētus in oī actione & p̄lectiōe;
etenim oēs homines non agunt qd̄
agunt, nisi p̄ finem intentum per
illā actionem. Vnde necessariū est,
si est hic aliquid vnum, qd̄ est finis

omniū q; agunt, vt sit ipsum bonū. **K**
qd̄ op̄ agi: & vt sit istud bonū felici-
tas. Si autē sunt hic bōa multa hmoi
sue duo, siue plura, grā quorū que-
runt aliqua bona reliqua, & ipsa nō
querunt grā rei alterius: op̄ vt sint
bona oīa simul ipsa felicitas, q; q̄rit.
nō est. n. dīa in hac nostra inuesti-
gatione in hoc loco, vt sit hic bonū
vnū, aut multa: cū nos quidē in gra-
mus felicitatē cōem vniuersitati ho-
minū. & qm̄ quidē sic est, tunc op̄
vt ingramus declarationē hui⁹ boni
oīs quid est, siue sit vnum, siue
multa. Dicimus igit q;, cū sit ma-
nifestū q; fines sunt multi, & q; nos
eligimus quoddā eorū cā rei alteri⁹:
quēadmodū diuitias & citharam &
simp̄r vniuersitatē instrumentorū
oīum: patet q; nō oēs fines sunt p-
fecti. op̄ aut vt illud optimum, qd̄
nos ingrimus, sit res cōpleta p̄fecta.
Necessariū est ergo, si fuerit hic bo-
nū cōpletū vnū tm̄, vt hoc sit bonū
illud qd̄ q̄rit, si autē plura, vī illa cū
sint illa bona q̄sita p̄ seipsa. Et nos
dicimus q; res quę sita p̄ seipsam p-
fectior ē q̄sita p̄ aliud: quodq; eli-
gimus qm̄q; p̄ se p̄fectius est eo, qd̄
eligimus aliquā p̄ aliud. Et vī, cū
nos credamus q; vere p̄fectū est il-
lud, qd̄ semp p̄ se eligimus, & nun-
quā propter aliud: manifestū est q;
bonum tale oportet vt sit felicitas.
Honorē autē & delectationē & vir-
tutem patensest q; eligimus aliquā
p̄ se, qm̄ estimamus esse ea felicitatē:
eligimus autē & felicitatis grā,
qm̄ estimamus quidē per aliqd̄ ipso-
rum ad felicitatē, si ipsorum media-
tione. De felicitate autē oēs conue-
niunt q; nūquā eligitur istorū gra-
tia, neq; penitus alterius rei grā. Et
ē palā q; seq̄t ipsā hęc credulitas ab
vni-

In hoc li-
bro inue-
stigat fel-
citas com-
munis vni-
uersitati
hominū.

L

M

U

A vniuersitate hoſum, eo q̄ eſt i ſeipſa ſufficiens. & hæc eſt p̄prietas boni p̄fecti, ſ. vt ſit ſufficiens in ſe, non egens ſecum alterius à ſe. D. non intendendo aut̄ per dictum meū, q̄ bonū quæſitū eſt res ſufficiens p̄ ſe, q̄ ſufficiat homini hoc bonum exiſtēti ſolitario, i. q̄ vita ſua ſit vita hoſi ſe parati ſolitarij: immo equidem intendendo vt uiuat cū alijs, vt puta filijs, parentibus, vxore, & cimbis. eſt. n. natura ciuiliſ homo, i. non ei poſſis vita abſq; ciuium vicinitate, aut neceſſaria, aut melior. D. Verū tamen oportet vt ſit hoſ quātitas termina ta filiorū, parētum, amicorū: aliter enim p̄cederet in infinitū. Scrutabimur aut̄ de hac intentione poſt. Ponamus tñ hoc, q̄ ſufficientia in hoc eſt illa, quā cū ſibi ſegregaue rit hō, ponet vitā ſuam exoptatam non indigentem re altera p̄ter eam, quam ſibi fecit ſingularē. Videmus itaq; q̄ hæc eſt p̄prietatſ felicitatiſ. neq; connumerat̄ felicitatſ boniſ tā quam cōequalib; ſed ſi connumeretur, connumerabit̄ eiſ tanquā minus digniſ, eligibiliore ea exiſtente. nā bona adinuicē ſeſe ſuperāt. & q̄ ſunt ipſorū magiſ bona, min⁹ boniſ ſunt eligibiliora: maximūq; bonorū oīum ſemp̄ p̄ ceteriſ eligibiliſſimum. Et ex hoc patet q̄ felicitatſ eſt res p̄fecta p̄ ſe ſufficiēſ finiſ rerum agendarum. Iſtud aut̄ fortatiſ eſt, in quo concordatū eſt in re felicitatiſ, ſ. eſſe ea optimū rerū: ſed ad quod intēdimus, ſciendū hoc de ea eſt ſcire quid eſt: D. Et forte contingit nobiſ, qñ nos nouerim⁹ actum hoſiſ quid eſt. ſicut. n. videm⁹ q̄ bonum vniuſcuiuſq; rei artificialiſ & naturaliſ non eſt niſi in illo actu, q̄ appropriat̄ ipſi, ſic oportet vt ſit bo

num, qd̄ appropriat̄ hoſi in actionē ſua. Verbi gratia, i. artiſicib; bonitatſ citharædi eſt in citharizatione, q̄ eſt actus ei; & ſiſt in alijs. inconueniēter enim eſt vt ponam⁹ q̄ carpentarij, & ſtructurorſ ſtatuarū ſunt actionēſ & operationēſ p̄prie, & nō ponamus hoſi actionēſ p̄prie: ſed ocioſum ponemus eū. Etenim palā eſt q̄, ſicut oculi, & manus, & pedes, & vniuſcuiuſq; ex mēbris eſt actus p̄prie, ſic oportet vt ſit hoſ; qui eſt aggregatus ex oſb⁹ hiſ vn⁹ act⁹ p̄ter oēſ iſtoſ. De hoc igit̄ actu perſcrutemur quid eſt. Videmus itaq; in hoſe actionēſ multat: agit nanq; actionēſ clementi, & actionēſ ſenſuſ, & actionēſ rōniſ. non conuenit aut̄ vt dicamus q̄ ſua hoſiſ actio eſt vt creſcat & nutria. eſt. n. actio hæc cōiſ ei & terræ naſcentib; ſ. participant ei in hoc terræ naſcentia: noſ vero quærimus hic certe actū ſuū p̄prie. oportet itaq; vt relinquamus actū virtutiſ nutritiue in hac inquiſitione. De virtute quoq; ſecunda, q̄ ſequit̄ hanc, & eſt virt⁹ ſenſibilis, palā eſt, q̄ eſt participata ab hoſe, equo, & leone, boue, & alijs ani malib⁹. Remanet ergo vt ſit rō act⁹ p̄prie ei, in quo ipſi aliud nō participat. ſi. n. participaret, iā non eſſet ei actus p̄prie. Et de hac parte aīæ, q̄ aſcribit̄ homini, apparet q̄ ſ duæ partēſ, pars intelligentiſ, i. apprehenſiua imperantiſ: & pars obediētiſ intelligenti. vult p̄ obediētiſ & obſequentiſ, partē habentē virtuteſ moraliſ: & p̄ intelligentē, iudicantiſ de recto. D. Cumq; hæc pars aīæ dicta ſit dupl̄, de eo quod ipſi⁹ eſt potentia, & de eo qd̄ ipſi; eſt actu, dicamus de eo qd̄ eſt actu. digni;ſ. n. eſt vt de eo fiat ſermo, cū ſit p̄ſe-

Moral. cū cō. Auer. B. cūſ.

Moralium Nicomachiorum

G De summo bono, & recta auditoris educatione. Cap. 4.

NVnciam dicamus repetita oratione, quoniam omnis cognitio, omnis electio bonum quoddam appetit: quidnam illud sit, quod civilem appetere dicimus: quidque illud, quod omnium agendorum bonorum summum est. De nomine sane inter omnes ferè constat, nam & plerique & elegantes felicitatem id appellant: & felicem esse idem quod bene vivere, beneque agere esse opinantur.

H De felicitate vero, quoniam sit, diffinitionem, neque simili modo & vulgus & sapientes eam definiunt, nonnulli enim aliquid ex his, quæ evidenter, manifestaque sunt, ut voluptatem, ut diuitias, ut honorem: alij aliud eam esse dicunt, sepe et sit, ut idem de ea diuersa opinetur, cum enim ægrotat, sanitatem: cum pauper est, diuitias summum bonum putat, qui autem ignorantem conscientiam sibi ipsis sunt, eos admirantur, qui magni quid ac supra vires suas referunt. Nonnulli vero præter multa hæc bona aliud quoddam per se bonum esse existimant: quod esset in causa, ut omnia etiam hæc bona sint. Sed omnes velle opiniones exquirere superuacaneum fortasse est: satisque erit, si eas solummodo inuestigemus, quæ extant maxime ac supereminet: vel videntur rationem aliquam in se habere. Neque tamen illud nos lateat, differre iter se disputationes, quæ vel à principijs sunt, vel ad principia,

Recte enim et Plato de hoc dubitabat: quærebatque, utrum ne ab

initijs an ad initia via esset: perinde atque in stadio, à munerarijs ne ad metam, an e contrario. Nam à notis est incipiendum, ea autem duobus modis sunt: alia, nam sunt nobis, alia absolute ac simpliciter nota, fortasse igitur ab his nobis est incipiendum, quæ nobis nota sunt. Quocirca bene moribus institutus esse debet, qui de honestis et iustis, ac omni denique civili re convenienter auditurus. principium enim est, quod sit atque id si satis constiterit: nihil amplius erit opus indagare, cur sit. Et quæ eiusmodi est: vel iam habet: vel accipere principia facile potest. Cui vero neutrum horum adest, Hesiodum audiat hæc dicentem.

Optimus ille, potest qui ex se cognoscere cuncta. Ille bonus, monitis qui aliorum obtemperat. atque, Ex se nec nouit, nec quæ bene consulit alter. Percipit, admittitque animo: est ignauus, inersque.

Dixit. Nunc autem reuertamur ad id, à quo incepimus à principio, & dicamus, cum per omnem cognitionem, & omnem electionem non delyderetur nisi bonum aliquod, quod est bonum, quod ars gubernandi ciuitates habet, & intendit: & est illud, quod appetimus per ipsam, scilicet bonum excellentius & altius omnium bonorum. Dicimus igitur quod pene ab omnibus concordatum est in esse eius, & in ipsius nominatione, nam plures hominum & petitores

An ab initijs an ad initia via esset recte Plato dubitabat.

L

M

Aperiores ipsorum opinati sunt quod decor vite & decor conversationis est, ut conversatione acquirere faciat felicitatem. Veruntamen inuenimus eos dissentientes, & in definitione huius felicitatis, id est dissentientes in hoc quid sit. Quidam enim hominum dixerunt, quod felicitas est aliquid ex rebus apparentibus: de quibus manifestum est ipsas esse bonum. Quidam ergo dixerunt ipsam esse voluptatem: quidam autem diuitias & opulentiam: quidam vero honorem: alij autem aliud aliquid præter hæc. Et versus considerando in opinionibus hominum circa ipsam, inuenies

B quolibet sectam ponentem eam in parte alteram ab ea, in qua ponit ipsam sectam aliam: ita quod inuenimus vnum eundem variantem dictionem suam circa ipsam secundum varietatem status sui. Infirmus autem dicit sanitatem: depauperatus autem diuitias. D. Cum autem plures recognoscunt ignorantiam suam de quiditate ipsius, hoc quod conveniunt in confessione sui esse eam, admiratur dictum eius, quod dixerit de ea dictione superexcellente hoc, quod ipsi intelligunt de ea. D. Et iam putaverunt quidam quod hoc est bonum aliquod existens se per extra animam præter bona ista multa: & quod bonum hoc est causa bonis omnibus ut sint bona. unde quod isti opinati fuerint quod cognitio huius boni quod extra, & applicatio ad ipsum est beatitudo: ut dicentes ideas esse.

C Fortassis autem inquisitio de omnibus opinionibus dictis de beatitudine onerosa est & inanis: sufficit enim de famosiore earum inquirere, aut de quibus putat quod in ipsis sit argumentum persuasivum. D. Et non oportet ut nos lateat quod interest inter demones, qui sunt ex principiis rerum primarum, & inter demones, quæ ducunt

ad cognitionem causarum, videlicet quod inter eas est diuisio magna secundum quod declaratum est in Lib. demonstrationis.

Dixit. Et propter hoc recte dubitavit Plato circa hanc intentionem, & dixit. utrum via, quæ ducit ad principia, est sicut via, quæ a doctore exercitij in stadio tendit ad postremum stadium, aut e converso. Veruntamen versus oportet ut incipiamus in doctrina a rebus manifestis. Res autem istæ dupliciter sunt, quædam earum sunt manifestæ secundum nos tantum, & sunt illæ, ex quibus procedimus ad principia absolute: & quædam earum sunt manifestæ simpliciter, & sunt illæ, quæ manifestæ sunt secundum nos & secundum naturam: & ex his equidem procedimus a priori & ad posterius. In hoc autem fortassis expedit ut incipiamus a rebus manifestis apud nos. Unde oportet eum, qui vult instrui in rebus pulchris & iustis, & versus in rebus pertinentibus civilitati instructione sufficiente ut sint mores eius secundum quod oportet. Qui enim talis fuerit in moribus, iam habet scientiam harum rerum, quare sunt tantum, quod est principium scientiæ rei. si autem hic contentus fuerit, non est indigens in virtute sua scientiæ, quare res est: & est principium, quod ordinatur post scientiam, quia, res est. Qui ergo fuerit talis in moribus, habet principia & suscipiet ea facile: dico principium quare, & principium propter quid. Qui autem neutram adaptationem habuerit, id est necesse nec causam, animaduertat sermonem Poetæ dictantis. Optimus est hominum qui a semetipso intelligit quid expedit. qui autem ab altero hoc intelligit, est in via directionis. qui vero nec a semetipso intelligit nec ab altero recipit, hic vitæ est inutilis.

A iiij Quod

Idem. 1.
Phy. l. c. 2.

E

F

Moralium Nicomachiorum

G *Quid felicitas non sit voluptas, honor, virtus, aut diuitie. Cap. 3.*

Sed nos eò redeamus, vnde digressi sumus. Bonū enim & felicitatē non absq; rōne homines ex varijs viuendi modis videntur existimare, pleriq; quidē atq; importunissimi voluptatē esse putant: vnde etiam fruitioni deditam vitam amāt. Tres enim sunt, quæ maxime excellunt vitæ, hæc, quā modo dixi: tum ciuilis: ac cōtemplatiua tertia. Pleriq; igitur seruiles

H prorsus videntur, cū pecudum vitā eligāt: rationē tamen propterea cōsequuntur, quia multi ex ijs, qui in potestatibus sunt constituti, dissolutā perinde ac Sardanapalus vitā traducunt. Elegātes vero & ad agendū idonei, honorē esse felicitatē existimant: hic enim ciuilis vitæ ferē finis est. Sed hic tñ remotior ali quantulo esse ab eo ipso qđ quærimus, bono videtur: magis enī in ijs qui honorem exhibent, q̃ qui eo afficiuntur, consistit. bo-

I num vero ipsum cuiusmodi esse diuinamus: vt propriū quoddā sit, quod auferri facile nequeat. Præterea sectari honorem ob id videntur, vt seipsi bonos eē credant. Quærūt enim à prudentibus, & ab ijs à quib; cognoscuntur, & ob virtutē honore affici. Perspicuum igitur est, horū ēt ipsorū sententiā honore virtutē esse potiorē. vnde fortasse ēt aliquis magis esse eam ciuilis vitæ finem existimaret, sed imperfe-

ctior tñ etiam ipsa est. Videtur enim fieri posse, vt qui virtutē habeat, vel dormiat, vel in vita nihil agat: malis præterea affligat, sitq; maxime infortunatus: cuiusmodi hominē sane felicē appellari nemo, nisi qui seruare positionē velit. Ac de his quidem hætenus: satis enim ēt in circularib; de ipsis dictum est. Tertia vita est cōtemplatiua, de qua in sequētib; cōsiderabimus. Pecuniaria vero violenta quædā est: & diuitiæ neq; ipse proculdubio sunt id quod quærit, bonū: sunt enim viles, aliterq; causā cōparantur. Iccirco ea potius, quæ prius dicta sunt, esse fines aliquis existimaret, eō qđ pp se experītur, sed neq; illa tamen videntur: licet multæ ad ipsa hæc cōiectæ rōnes fuerint, hæc igitur missa faciamus.

Dixit. Incipiamus ergo, & dicimus qđ hōes in opinione sua de bono & felicitate, qm existimant in vita sū qđ vidēt, nō deuiuerunt à rectitudine. hæc enim est res in qua cōueniunt. Veruntū vulgares & grōssi putāt qđ hoc bonum sit voluptas: & qđ vita ciuilis faciens lucrari felicitatē, est vita lucratiua voluptatis, & sunt quidem famosi, ppea qđ multi potētes sup res regni similes Sardanapalo in immergendo se voluptatibus. Illi aut, qđ ducūt vitā bonā, & opatores sunt actionū nobiliū, qđ præligūt honestū, efficiāt bonū istud eē honorē: & qđ vitā hūana est ad lucrādū hoc bonū, do nec ferē putet qđ honor sit finis gubernatorū ciuita tū, dico principes. Cūmq;

Honor magis ē in ijs, qui honore exhibēt, q̃ qui eo afficiuntur.

Liber Primus.

5

Cumq; exquisite considerate fuerint vite, videt q; excellentiores earum & ppollentes sint tres: vita voluptuosa, & vita honoris, & vita contemplatiua. dico fm illos, qui dignore iudicant contemplatione & virtute. Vulgares autē videmus propinquos seruis & eligentes vitam pecudū in dicto suo, q; finis vite humane sit voluptas. Dicit. Eorū vero, q; dixerunt q; finis sit honor, apparet corruptio ex eo, q; d re honoris manifestū est q; ipse vilior est q; sito bono pactum viuēdi humanū. Videt enim q; honor potius est in honorate q; in honorato: dico bonū illud qd est honor. bonū aut, qd est felicitas, nō est nisi in actore suo: & pp hoc difficilis ē ablatio eius ab ipso. Amplius patens est q; multi illorū, qui q̄runt honorē, maxime q̄runt ipsum quatenus p hoc affirmant se ēē bonos: & iō q̄runt honorē ab intelligentib;, & ab his, q; noti sūt a virtute. manifestū est ergo fm viā ipsorū q; virtus melior ē honore, quare fortasse estimandū est virtutē potius esse finē vite ciuilis q; aliud. Attamen insufficiens vī esse & hoc. Si n. sic esset, nullū oporteret excusare se a somno. videmus. n. se posse dormire hōsem, & habere virtutem. Et fm hanc ē radicem possibile est ei vt sit felix, & nihil operans rota vita sua, aut laborans, vel carens prosperitate i maiorib; rerū suarū. Et manifestū est q; non opinat aliquis de hmōi ipsum esse beatū: neq; dicit hoc de tali, nisi velit p hoc custodire positionē, vel radicē, quā posuit, & crudelitate quā defendit: dico fm modū contradictionis lingua sua, non corde. Dicit. Et iam diximus de istis reb; in dictis nostris famosis

quantū sufficit. De vita autē tertia, & est vita cōtemplatiuorum, perscrutabimur in postremo. Dicit. Lucrū autē & diuini manifestū est q; non sunt bonum, qd quēritur per regimen ciuile. vilia quidē enim sunt, ad aliud, & non quēruntur nisi propter aliud: felicitas aut nō q̄rit nisi p se: quare pradipta potius æstimāda sunt fines nō esse, cū nō quērantur p se. & ideo locuti fuimus multū de eis in alio loco, & oīdīm; fædū esse dictū dicentis eas esse fines. op; ergo vt relinquamus illa.

Quod non sit Idea. Cap. 6.

Melius verō fortasse est, vt vīe cōsideremus, & quō dicat inquiram; quanq; arduā nobis hanc quæstionē futurā esse video: ppte; tea q; amici sunt, qui formas introduxerunt. Sed forsā rectius eē, & oportere videret: vt p veritatis salute vniūsq; & pferatū philosophi sua quoq; p;pria refutarent. Nā licet amici ambo sint, sanctum est veritatē ipsis i honore antepone. Qui igit hāc opinionē attulerunt, in illis ideas nullas faciebāt, i quib; prius et posterius aliquid diceret. Vnde neq; numerorū specie, id est idē cōstituebāt. At bonū dī & in eo quod est quid, & in quali, et in eo qd est ad aliqd. Quod vero per se est et substantia, prius eo natura est qd est ad aliquid. esse. n. hoc appendix qdā videt atq; accidens eius qd est. Quare communis aliqua in his idea esse non potest. Preterea

Rectius est
p veritatis
salute sua
ppria re-
futare pfer-
atū Philo-
sophum.

Quod p se
ē prius na-
tura est eo
qd est ad
aliquid.

Honor po-
tius ē i ho-
noratē q; i
honorato.

E se a somno. videmus. n. se posse dormire hōsem, & habere virtutem. Et fm hanc ē radicem possibile est ei vt sit felix, & nihil operans rota vita sua, aut laborans, vel carens prosperitate i maiorib; rerū suarū. Et manifestū est q; non opinat aliquis de hmōi ipsum esse beatū: neq; dicit hoc de tali, nisi velit p hoc custodire positionē, vel radicē, quā posuit, & crudelitate quā defendit: dico fm modū contradictionis lingua sua, non corde. Dicit. Et iam diximus de istis reb; in dictis nostris famosis

Moralium Nicomachiorum

Eterea cū bonum totidem mo-
dis dicatur, quod illud quod est
(nam et in substantia dicitur, ut
Deus & mēs: et in qualitate vir-
tus: & in quantitate mediocritas: et
in eo quod est ad aliquid, vtile:
& in tēpore: occasio: et in vbi, di-
uersatio: & alia huiusmodi) pspiciū
est cōe aliquod vñ atq; vnū
esse non posse. non enim in oī-
bus denuncupationibus, id est
prædicamentis, sed in vno tan-
tum diceretur. Præterea in ijs
quæ vnā habent ideam, vna
quoq; scia est: atque ita bonorū
omnium vna quædam scia est.
sed multæ sunt scientiæ eorum
etiam quæ sub vna denuncupa-
tione cōstituunt. ut occasionist
i bello, militaris ars: in morbo,
medicina. & mediocritas: in ali-
mento, medicina: in laboribus,
exercitatoria. Dubitaret autē q-
spia quid nā velint per se vnū
quodq; dicere: si & in per se ho-
mine & in homine vna & eadē
ratio hominis est. nā quatenus
hō, nihil different. Quod si ita
est, neq; quatenus bonum, quic-
quā distabunt. Veruntā neque
quia sempiternum aliquid est,
ideo magis bonum erit: si quidē
neq; albū quod diutius, q; quod
vno die tñ durat, albius ē. Pro-
babilius autem de ipso Pytha-
gorei dicere vident: cū vnū in
bonorum consortio constituat
quos quidē sequutus videt etiā
Speusippus. Sed de his alia sit
dissertatio. In ijs vero q; dicta
sunt, cōtrouersia qdam subest:

propterea q; non de oī bono tā
tiones dictæ sunt: sed fm vnā
speciem ea dicuntur, quæ per se
amantur & appetuntur: q; ve-
rō hæc conseruant, aut efficiunt
quodammodo, aut cōtraria, p-
hibent: ppter hæc aliq; modo
bona dicunt. Perspicuum igit
est bona duob; modis dici: alia
per se, alia propter ea q; per se di-
cuntur. Seiungamus igitur bo-
na hæc per se ab vtilibus: ac cō-
sideremus an ea fm vnā ideā
dicantur: Qualia vero esse per
se bona aliquis statueret: an ea
q; vel si sola relinquant, perseq-
mur: ut sapere: ut videre: ut vo-
luptates nonnullæ, & honores.
nam licet hæc ob aliud quippiā
persequamur: esse tñ ex ijs quæ
sunt per se bona, statuere aliq;
posset. An ne aliud quidē quip-
piā præter ideam? Quare vana
erit species. Quod si hæc quoq;
per se bona sunt, necesse erit eā-
dem in oībus ipsis boni rationē
existere: quemadmodū eadem
in niue et cerusa albedinis ratio
est: at honoris, prudentiæ, & vo-
luptatis i eo q; bona sunt, diuer-
sæ ac differentes rōnes reperiun-
tur. Nō est igitur bonū cōmu-
ne quid in vna idea. Sed quonā
modo dicuntur: non enim vi-
dentur esse equiuoca a fortuna:
nunquid eō q; ab vno sunt, vel
ad vnum omnia ipsa conseruntur?
An magis fm proportio-
nem, nam quemadmodum in
corpore est visus: sic in anima
est mens: & aliud in alio. Sed
omit-

Bona alia
p se, alia
p ea, quæ
per se.

Albū diu-
tius nō ē
albius al-
bo vnus
diei.

Aomittenda in praesentia fortasse haec sunt. exacte enim de his tractare ad aliam magis philosophiam spectat. Simili modo est de idea. Nam etiam si vnum aliquod sit, quod communiter denuncietur bonum, aut separabile quid ipsum per se sit: manifestum est id neque agi neque acquiri ab homine posse. Nunc autem tale quid quirit. Melius vero fortasse alicui videretur esse, si ipsum cognosceremus ad ea quae acquiri atque agi possunt, bona. nam quasi **E**xemplum id habentes magis ea quam nobis bona sunt cognoscere, et si cognouerimus consequi et possemus. Haec quidem ratio probabilitatem quadam habet: ad sciendum tamen videri dissentire. omnes enim cum bonum quoddam appetant, idque quod sibi deest, inquirant: cognitionem eius praetermittunt. Dubium sane etiam est, quam utilitatem consequetur textor aut faber in sua arte: si bonum ipsum cognorit. vel quo modo medicus ad medendum, aut dux ad imperandum peritior reddetur: si ideam ipsam contemplantur fuerit. Nam neque ita speculari sanitatem medicus videtur, sed hominis sanitatem: imo vero fortasse huius hominis sanitatem: quippe cum singulis medeat. ac de his quidem haec tenus.

Dixit De bono autem videri, quod opinantur quidam beatitudinem esse, melius visum est nobis ut hoc scrutemur, & consideremus qualiter se habet: quanvis inquisitio de ipso grauis sit nobis, propter hoc, quod quidam ami-

corum nostrorum dixerunt ideas **D**esse. Veruntamen visum est aobis melius esse, ut obseruemus veritatem, & expendamus proprietatem sermonum nostrorum in eius defensione, quam fuerit necessarium hoc nobis, et si non philosophiam philosophia: quanto magis ipsam profitentes & dignissimam iudicantes & anteponentes. etenim quam fuerit nobis duo amici dissidentes quorum alter veritas, veritati consentiens. **D.** Qui autem haec tenuerunt opinionem, & positionem idearum, non posuerunt eas existere in rebus, in quibus est prius & posterius in eis: sed in rebus vnius ordinis in eis: & ideo non posuerunt ideas. Veruntamen ex dictis contrahitur ut sint idem in hominibus rebus, & coordinatis: cum bonum videri dicat de substantia, & de qualitate, & de relatione, sitque substantia relatione prior naturaliter. plura namque sunt relationis, quae videntur non habere esse nisi in anima. & de multis eorum manifestum est, quod sunt res accidentales alteri, quod ita sit, neque horum erunt idem eorum extra animam. Amplius bonum his modis dicitur, quibus & ens bonum enim dicitur de substantia, quae admodum de Deo & intellectu, quod est bonus: & dicitur de quali, ut de virtute: & de quanto, ut de aequali: & de relatione, ut de conferente: & dicitur de tempore, ut de hora conveniente: & dicitur de loco, ut de habitatione. eodem modo de reliquis rebus, de quibus dicitur nomen ens, vix de deesse praedicamentis. Cum igitur nomen boni synonyme dicatur nomini entis, dicitur ambigue de deesse praedicamentis. id non secundum intentionem vnam, quam participet deesse praedicamenta: & manifestum est quod non est hoc bonum vnum eorum videri. Si non sic esset, non diceretur de omnibus praedicamentis, sed de vno ipsum tantum. Nam natura

E Ponentes ideas, non posuerunt eas in rebus, in quibus est prius & posterius.

Ens & bonum sunt nomina ambigua.

Moralium Nicomachiorum

G vna cōis non est nisi in p̄dicamēto vno. & cū nō sit hęc nā cōis oib⁹ rebus, tunc nō est hęc idea v̄sis. i. extra animā vna, s̄m q̄ videbat hic Plato. D. Ampli⁹ sc̄ia qdē, eorū q̄ i vna sunt idea, vna est sc̄ia: si ergo bonorum omnium vna esset idea, esset eorum omnium vna sc̄ia. non est aut̄ sic. sed nos inuenimus bonis, q̄ sunt in vno p̄dicamento, sc̄ientias plures, vt horā conueniēti: est n. in p̄dicato quando. veruntamē sc̄ia horā conuenientis in bello pertinet ad artē bellandi: & cōueniētis in medicatione p̄inet artē medicinā. sicq̄; est de sc̄ia temperati, quod est ad aliqd. sc̄ia autē quidē eius in diēta pertinet artē medicinē: & in labore pertinet sc̄is exercitiorum. D. Veruntū dubitatoris ē vt dubitet in hoc, & dicat, qm̄ nō est hic bonum nisi bonū particulare, & terminus boni particularis, & v̄sis est vnus: & terminus hoīs particularis & v̄sis: & enim sicut non est d̄ria inter vtrumque in esse hominem, scilicet inter particulare & v̄se, sic se habet in bono v̄si & particulari. & cū sic sit, nō est differentia inter bonū, & bonū, s. vniuersale & particulare, nisi

I q̄ vnum eorum est perpetuum, s. v̄se, & alterum non perpetuum. Et non facit longitudo tēporis in vno eorū, & breuitas eius in altero necessario diuersitatem, i. in substantia eorū in magis & minus, neq̄; in fortius & debilius. vt in albo lōgi tēporis: ipsum. n. nō est magis album albo brevis tēporis. D. Et v̄ probabilius esse, qd̄ dixerūt in hac intētio-
ne Pythagorici, s. q̄ est idea cōis separata, qm̄ posuerunt q̄ hęc idea, q̄ ē bonū absolutum, est ipsum vnū. & s̄s̄t secutus est eos in hoc s̄p̄e usip

pus quidā alius. D. Veruntū speculatio in eē ideā v̄sis alterius est sc̄ia. In hac autē nostra qōne videt̄ esse dubitatio quēdā, ex hoc q̄ pōt quis dicere, qm̄ sermo, in quo arguistis bona esse multa, est de omni bono: quesitū aut̄ hoc non est oē bonum, sed bona quæ sunt bona per se: & hęc dicunt̄ s̄m vnā spēm. Illa autē, quæ dicunt̄ cum his per modū æquocationis, sunt factiua horū, & custoditiua aliquo modorū, aut prohibitiua cōtrariorū. de his. n. nō dicitur q̄ sint bona nisi gratia istorū, s. q̄ sunt bona p̄ se. D. Sed cū sit manifestū q̄ bona dicunt̄ s̄m duos modos, s. bona per se, & bona ḡsa istorū, i. vtilia ad hoc: & sit quidē p̄seruatio hęc de bonis, quæ sunt bona p̄ se: tūc op̄; vt in gram⁹ de istis bonis an sint in vna ideā, an nō. Dicim⁹ ergo q̄ nō credit aliq̄s q̄ hęc sint bōa p̄ se, nisi bona q̄ q̄runt̄ s̄m suā singularitatē, & qm̄ i se distinguūt̄ vt itellect⁹ & speculatio, & quēdā voluptates & honores. has etenim res & si q̄ramus s̄m viā dicētū ideā ḡsa rei alterius, s. ideā, tñ pōt q̄s s̄m modū aliq̄ue ponere in bonis per se: nisi sit ita, q̄ non ponat aliqd̄ bonū p̄ter quā ideā. erit ergo spēs inanis, dico cōpositū ex materia & forma. Si aut̄ fuerint bona hęc ex bonis p̄ se, dico cōposita: & sit bonū in ipsi⁹ vnum: oportet vt sit terminus boni in eis vnus & idem, sicut terminus albi, qui est vnus in niue, & in cerusa, & in alijs rebus albis, s. nō diuersificat̄ terminus albi ex eē suo i niue & in cerusa. D. Manifestū vero ē q̄ defōnes istorū bonorū triū, q̄ sunt bona per se, dico honorē, intellectū, voluptatē, altera sunt & diuersa s̄m q̄ bona. Et cū ita sit, non

Nō diuersificat̄ terminus albi ex eē suo in niue, & i cerusa.

Albū lon-
gi tēporis
nō ē ma-
gis album
albo bre-
uis tēp̄is.

A hñt bonū cōe eisidem vnum, ita qđ dicat nomen boni de ipsis vniuoce: neq; ēt dicitur de eis pure æquoce, ita qđ nihil habeant cōitatis nisi in noīe solo. illa n. quē sic se habēt, nō participant nisi solā dictionē. Conuenientius autē est vt nomē boni dictū de ipsis sit ex spēbus picipationis, qđ nominat ambiguitas: si sit vt nomen ambiguum, qđ dī de rebus multis: aut quia veniunt oīno ab intentione vna: aut qđ tendunt ad finē vnū: aut qđ dicunt de rebus multis cōsimilibus, sicut est nomē priuicipij, quod dī de corde in aīali & de fundamēto in pariete. est n. cōparatio cordis ad animal, sicut comparatio fundamēti ad parietē: & sūf nomen perfectionis dictū de intellectu & sensu. etenim habitudo intellectus ad animā ē sicut habitudo sensus ad corpus. & dignius his tribus bonis est vt sit nomē boni dictū de eis fm viā, quā dicit de proportionalibus. D. Oportet autē vt dimittamus hāc pserutationē in hoc loco: alterius. n. inquisitionis est. vult qđ sint artes Logices vel Philosophiē priā.

C D. Et sūf sermo de ideis & inuestigatio de ipsis inquantū sunt ideę p tinet scāe alteri. vult Philosophiam primā. D. Qđ autē hic apparet, est qđ si fuerit bonū qđ sitū nominatū, včq; felicitas, reserit per se non cōe pđicabile de nobis aut separatū. nā cōmune illud bonū non est inuenibile nec acq; sibile. Nos autē in hoc loco quidē inquirimus bonū potens acq; ri a nobis, & operabile p voluntatē: cū sit quidē hęc scāa speculans in rebus, quarū principiū est volūtas, i. cuius iuctio ptineat nobis. D. Fortassis autē putabit quis qđ bonū acq; sibile melius inueniet quidē, qđ cognitū fuerit bonū vīe, quod se ha-

D bet ad bonum, quod est acquisibile ad modū exemplaris, qđ habētes erimus in cognitione rei pfectionis. Et qđ sciuerimus bonū, qđ est tanquā exemplar boni, qđ est possibile haberi a nobis, erimus potentiores ad eius inuentionē. Dico autē qđ si aliqđ probabilitatis habet sermo iste, verūtū hęc assertio dissonare vī ei fm qđ se res hēt in oībus scientijs & artibus: dico dictū dicentis, qđ hęc sunt bona vīa, qđ sunt exēplaria vniuscūiusq; existētis boni: & qđ non sūt res istas qui nō sciuerit vīe illi rei, sicut non scit rē qui uō sciuit exemplar eius. Videmus n. in oīb⁹ scientijs nō inq; ri in totalitate earū, nisi vt sciat resignorata in tali scāa, qđ scita per demōnes iā perfectę habetur scāa eius: & si non sciatur vīe illud, qđ est exemplar ipsius, & eius idea, & quā dixerunt ponētes ideas. & si sic esset, tūc cōditionaret in cognitione rerum speculatiuarū. neq; ēt excusatio oībus artibus & oībus scientijs ignoratię quid cōferat auxilij in notitia artū & scientiarum cognitio ipsi⁹. Etenim de nā artū naturalium & scāarū est, vt non occultetur ei hōi auxilij quantitas, & ne ignorent eā, intendo, qđ non porteret ignorari a textō, & a cōparatio quantum cōfert scāa ideę vīis artis suę ad sciēdū artē suā: neq; a medico, qđ sit magis medic⁹, intēdēdo ad ideā medicinę vīem: neq; a duce exercit⁹, qđ sit pfectius factū eius, qđ specularis fuerit hanc ideā. Sed de notis ē, qđ medic⁹ nō speculatur in sanitate isto mō, neq; idiget in cognitiōe sanitatis vt speculet for mā sanitatis vīem: imo certe speculatur in sanitate hōis cōpositi: intelli-

Sed de notis ē, qđ medicus non speculatur for mā sanitatis vīem sime dēdo. Idē i. pōnio Metaj. hy.

Nota hic diuersos gradus & modos analogie. vide. 4. Meta. tex. ed.

Sermo de ideis loquarum sunt ideę p tinet ad primā Philosophiā.

Hęc scāa speculatur, quarū principiū ē volūtas.

Moralium Nicomachiorum

Go speciem & non in specie tantum, verum in sanitate hominis particularis signati, s. Socratis vel Platonis: qm̄ certe medet Idividuū, n̄ spēm.

De felicitatis subiecto, substantia, & praeceptis in vnaquaq; scientia observandis. Cap. 7.

NVnc rursus redeam⁹ ad id, qd̄ q̄rimus, bonum: quidq; id sit inuestigamus. vñ. n. aliud in alia actione, atq; arte esse. nā aliud in medicina, aliud in re militari, & reli-

Hqs sit. Quid igit vniuscuiusq; bonum est? An id, cuius gr̄a cetera agunt. hoc aut̄ est in medicina sanitas: in arte militari victoria: in edificatoria domus: i oī deniq; actione & electione finis ipse, cui⁹ gratia reliqua oīa oēs agunt. Quare si quis cōmuniter agendorum omnīū finis est, id agēdū bonū erit. Sin plures, hi ipsi. Iā vero digrediendo in idē deuenit oratio. Quocirca magis enitēdū, vt hoc idem declarem⁹. Qm̄ vero plures

Iesse fines vident: & horū quosdā ob aliud expetimus, vt diuitias, tibias, instrumenta deniq; oīa: non oēs esse perfectos perspicuū est. at optimus finis esse quid perfectū vñ. Quare si vnū aliquid erit quod pfectū sit, id erit quod querimus: sin plura, id quod perfectissimū horū est. Id autē, quod per se sectandum ē, eo perfectius dicimus, quod propter aliud appetimus: qd̄q; nunquā ob aliud eligendū est,

h̄s q̄ & per se & ob aliud expetunt. absolute aut̄ pfectū, qd̄ seper per se: nunquā ob aliud expetēdū est. Eiusmodi aut̄ vñ felicitas maxime ēē. hāc. n. ppter seipsam semper, & nunquā ob aliud expetim⁹. At honorē, voluptatē, mentē, ac virtutē oēm ēt p̄ ipsa expetimus: quippe cū eadē expeteremus, ēt si nihil idē nobis eueniret: felicitatis tū cā ēt ipsa eadē expetim⁹, ex his felices nos futuros existimātes. horū vero cā nullus felicitatē, neq; oīno ob aliud quippiā expetit. Idē vero ēt ē sufficiētia vñ euenire. perfectū. n. bonū ēē sufficiēs apparet. Sufficiens aut̄ dicimus nō ipsi soli, qui vitā solitariā agit, sed parētib⁹, sed filiis, sed vxori, amicis deniq; ac ciuib⁹: qñquidē hō ciuilis natura est. Horū tñ terminus aliquis statuēdus est. nā si ad parētes, & nepotes & amicorū amicos hoc p̄derimus: in infinitū res p̄grediet. Sed de hoc alibi cōsiderādū. Sufficiens vero id esse statuimus, qd̄ si solū relinquat, sufficiētē atq; expetibilē vitā, nulliusq; rei indigā facit. Talē aut̄ ēē felicitatē ipsam existimam⁹. Quin ēt maxime oīum expetendā, si cū alijs nō cōnumerē: si vero connumerē, perspicuū ē eā vel cū min⁹ q̄q; ex bonis magis expetēdā fore. siquidē bonorū sup̄eminētia sit id, qd̄ adiungit. maius vero bonū magis semper expetēdū ē. Itaq; felicitas cū agēdorū finis sit, pfectum

Perfectus qd̄ p se. qd̄ p aliud

Mai⁹ bonū magis semper expetēdū.

Afectum quoddā ac sufficiens vñ. Sed fortasse si dicamus felicitatē optimū esse, cōcessum quoddā ab oib⁹ vñ: adhuc tñ desyderat, vt euidentius quid ea sit, exponamus. Fortasse vero hoc fieret, si hoīs opus sumeret. nā quē admodū tibicini & statuario, alijsq; artificibus, & deniq; oībus, quorū opus aliqd & actio existit, in opere bonū ipsum, & id qd bene est, vñ consistere: ita homini quoq; si mō eius aliqd opus est, eē videret. Vtrū igit fa-
Bbri et futoris opera sunt aliqua, & actiōes: hoīs vero opus ē nullū, sed naturā hō ociosus ē? An quēadmodū, oculi, pedis, manus, & deniq; vniuscuiusq; mēbri opus quoddā extat: sic etiā hoīs preter oīa hęc opus quoddā statuere aliquis posset. Quid nā igit hoc erit? nā viuere cōe-
Cēt cū plantis vñ: nunc vero propriū quoddā est, quod queris, vnde nutriendi augendiq; vita oīs separāda est. Sequit sentien-
di vita. sed ea quoq; cum equo & boue & oībus demū animali-
bus cōis vñ. Reliqua ē igit acti-
ua qdam vita, eius quod ratio-
ne prēditum est. Id autē partim rationi obtemperat: partim eā
habet, atq; intelligit. Sed cum
duobus modis ē hęc dicatur,
ea quę est in operatione, statuē
da ē. Quod si est opus hominis
animę operatio fm rationem,
vel non sine ratione, idemq; ge-
nere esse opus hui⁹, & huius p-
bi asseueramus: vt citharœdi, et

probi citharœdi: et absolute in
oībus, si excellētia virtutis ope-
ri fuit adiuncta: citharœdi .n. ē
cithara canere: probi citharœ-
di bene id facere. Quod si, iquā,
ita est: et hoīs opus esse vitā quā
dā statuimus: camq; animę ope-
rationē & actiōē cū rōne esse
asseueramus: ac pbi viri bene
hęc, recteq; exequi eē cēsemus:
singula autē bene ex propria vir-
tute perficiunt. Si ita est: ope-
ratio atq; ex virtute bonū huma-
nū efficiit. Si plēs sint virtutes,
ex optima & perfectissima. Et
insup in vitā pfecta, ver. n. neq;
vna hirundo, neq; vnus dies fa-
cit: ita quoq; beatū & felicē ho-
minē neq; vnus dies, neq; bre-
ue aliquod tēpus efficiet. Bonū
igit ipsum ita circumscriptū sit,
oportet. n. fortasse prius figura-
re, deinde postea depingere. Vi-
deret autē cuiuslibet eē ea, q̄ be-
ne circūscriptiōe sunt cōprehē-
sa, producere ac distinguere: &
tēpus taliū inuentor, vel adiu-
tor ben⁹ eē. vnde & artii facta
sunt incremēta. cuiuslibet, n. est
qd deest, addere. Oportet autē
eorū, q̄ ante dicta sūt, meminisse:
et exactā tractationē non eo-
dē mō in oībus requirere: sed
in singulis, prout subiecta mate-
ria postulat. Atq; id eaten⁹, qua-
tenus arti vnicuiq; cōuenit, fa-
ber. n. & geometra diuerso mō
rectū angullū vtriq; cōsiderāt:
ille quatenus solūmodo ad op⁹
vtile ē: hic cū veritatis specu-
lator sit, quid, & quale sit, inda-
gat.

Opatio ex
virtute bo-
nū huma-
num est.

Vna hirs
do nō fa-
cit ver, ne
q; vnus dies.

In singu-
lis prout
subiecta
materia
postulat,
ita statio
facienda ē.

Opus hoīs
ē atq; ope-
ratio secun-
dū rationē.

Moralium Nicomachiorum

Gat. Eodem mō in alijs quoq; faciendū est: ne plura ornamenta extrinsec⁹ q̄ ipsum opus eadant. Neq; simili mō in oībus cā requirenda est: sed est in quibūdā satis, si bene demonstratū fuerit, q̄ sint id quod ē in principijs ipsis contingit. q̄ autē sit aliqd, primum ac principium quoddā est. Ex principijs vero alia sunt, quę inductione, alia q̄ sensu: nō nulla quę assuetudine quadā: alia q̄ alio quoddā modo cōsiderant. Singula autē ita sunt tractanda, vt natura eorū postulat: dandaq; ē opera, vt recte definiant: magnum. n. afferre mōmētū ad ea quę sequunt, cōsuevere. videtur. n. principii plus q̄ dimidium totius esse: cōpluraq; eorum quę in qōnem veniunt, per ipsum manifestatur.

Nō i oīb;
sūt mō cā
pquenda
da est.

Principiorū
diuersa
ē cōsideratio.

H

Principiū
vt plusq;
dimidiū
totius est.

Dixit. Hoc ergo ē, qd̄ dicē nos oportuit in cōtradictione hui⁹ opōnis. Reuertamur itaq; ad id, in cui⁹ via fuimus, scilicet loquēdū de bono q̄sito i arte gubernādi ciuitates qd̄ est. Dicim⁹ ergo, qm̄ patens ē q̄ bonū intentū per vnūquēq; actū & per vnāquāq; artū diuersificatur à bono intēto p̄ artē alteram & actū alterū: bonū ergo vniuscuiusq; artis patet, q̄ est illud, grā cuius agit ars illa vniuersa, q̄ agit. Est itaq; in medicina sanitas: i arte bellica supatio: in edificatoria dom⁹, & eodē mō in relijs. & hoc bonū ē finis intētus in oī actione & p̄clectione; etenim oēs homines non agunt qd̄ agunt, nisi p̄ finem intentum per illā actionem. Vnde necessariū est, si est hic aliquid vnum, qd̄ est finis

omniū q̄ agunt, vt sit ipsum bonū. **K** qd̄ op̄ agi: & vt sit istud bonū felicitas. Si autē sunt hic bōa multa hmoi sue duo, siue plura, grā quorū quęrunť aliqua bona reliqua, & ipsa nō quęrunť grā rei alterius: op̄ 3 vt sint bona oīa simul ipsa felicitas, q̄ q̄rit. nō est. n. dīa in hac nostra inuestigatione in hoc loco, vt sit hic bonū vnū, aut multa: cū nos quidē in gramus felicitatē cōem vniuersitati hominū. & qm̄ quidē sic est, tunc op̄ 3 vt in gramus declarationē hui⁹ boni cōis quid est, siue sit vnum, siue multa. Dicimus igit q̄, cū sit manifestū q̄ fines sunt multi, & q̄ nos eligimus quoddā eorū cā rei alteri⁹: quēadmodū diuitias & citharam & simp̄r vniuersitatē instrumentorū oīum: patet q̄ nō oēs fines sunt p̄fecti. op̄ 3 aut vt illud optimum, qd̄ nos in gramus, sit res cōpleta p̄fecta. Necessariū est ergo, si fuerit hic bonū cōpletū vnū tm̄, vt hoc sit bonū illud qd̄ q̄rit, si autē plura, vt illa cū sint illa bona q̄sita p̄ seipsa. Et nos dicimus q̄ res quęsita p̄ seipsam p̄fectior ē q̄sita p̄ aliud: quodq; eligimus qm̄q; p̄ se p̄fectius est eo, qd̄ eligimus aliqñ p̄ aliud. Et vtr, cū nos credamus q̄ vere p̄fectū est illud, qd̄ semp p̄ se eligimus, & nunquā propter aliud: manifestū est q̄ bonum tale oportet vt sit felicitas. Honorē autē & delectationē & virtutem patens est q̄ eligimus aliqñ p̄ se, qm̄ estimamus esse ea felicitatē: eligimus autē & felicitatis grā, qm̄ estimamus quidē per aliqd̄ ipso rum ad felicitatē, si ipsorum mediatione. De felicitate autē oēs conueniunt q̄ nūquā eligitur istorū gratia, neq; penitus alterius rei grā. Et ē palā q̄ seq̄ ē ipsā hęc credulitas ab

In hoc libro inuestigat felicitas communis vniuersitati hominū.

L

M

vni-

A vniuersitate hoſum, eo qd eſt i ſeipſa ſufficiens. & hæc eſt p̄prietas boni p̄fecti, ſ. vt ſit ſufficiens in ſe, non egens ſecum alterius a ſe. D. non intendendo aut̄ per dictum meſi, qd bonū quæſitū eſt res ſufficiens p ſe, qd ſufficiat homini hoc bonum exiſtēti ſolitario, i. qd vita ſua ſit vita hoſi ſe parati ſolitarij; immo equidem intendendo vt viuatur cū alijs, vtputa filijs, parentibus, vxore, & ciniſus. eſt. n. natura ciuiliſ homo, i. non ei poſſit vita abſq; ciuium vicinitate, aut neceſſaria, aut melior. D. Verſitamen oportet vt ſit hoſi quātitas termina

B ta ſiliorū, parētum, amicorū: aliter enim p̄cederet in infinitū. Scrutabimur aut̄ de hac intentione poſſe. Ponamus tñ hoc, qd ſufficiencia in hoc eſt illa, quā cū ſibi ſegregaue rit hō, ponet vitā ſuam exoptatam non indigentem re altera p̄ter eam, quam ſibi fecit ſingularē. Videmus itaq; qd hæc eſt p̄prietatſ felicitatiſ. neq; connumeratſ felicitatſ boniſ tā quam coequalib; ſed ſi connumeretur, connumerabit̄ ſe iſis tanquā minus digniſ, eligibiliore ea exiſtente. nā bona adinuicē ſe ſuperāt. & qd ſunt ipſorū magiſ bona, min⁹ boniſ ſunt eligibiliora: maximūq; bonorū oſum ſemp p̄ter ceteriſ eligibiliſſimum. Et ex hoc patet qd felicitatſ eſt res p̄fecta p ſe ſufficiēſ ſiniſ rerum agendarum. Iſtud aut̄ fortatiſ eſt, in quo concordatū eſt in re felicitatiſ, ſ. eſſe eā optimū rerū: ſed ad quod intēdim; ſciendū hoc de ea eſt ſcire quid eſt: D. Et forte contingit nobiſ, qñ nos nouerim⁹ actum hoſiſ quid eſt, ſicut. n. videm⁹ qd bonum vniuerſaliuſq; rei artificialiſ & naturalis non eſt niſi in illo actu, qd appropriat̄ ipſi, ſic oportet vt ſit bo

num, qd appropriat̄ hoſi in actionē ſua. Verbi gratia, i artiſcib; bonitatſ citharœdi eſt in citharizatione, qd eſt actus ei; & ſiſt in alijs. inconueniēter enim eſt vt ponam⁹ qd carpentarij, & ſtructurorū ſtatuarū ſunt actioneſ & operationeſ p̄prie, & nō ponamus hoſi actionē p̄prietā: ſed ocioſum ponemus eſſe. Etenim palā eſt qd, ſicut oculi, & manuſ, & pedes, & vniuerſi; ex mēbris eſt actus p̄prie, ſic oportet vt ſit hoſi; qui eſt aggregat⁹ ex oſib⁹ hiſ vñ act⁹ p̄ter oēſ iſtoſ. De hoc igit̄ actu perſcrutemur quid eſt. Videmus itaq; in hoſe actioneſ multat: agit nanc; actioneſ crementi, & actioneſ ſenſuſ, & actioneſ rōniſ. non conuenit aut̄ vt dicamus qd ſua hoſi actio eſt vt creſcat & nutriet̄. eſt. n. actio hæc ei; & terræ naſcentib; ſ. participant ei in hoc terræ naſcentia: noſ vero quærim⁹ hic certe actū ſuum p̄prie. oportet itaq; vt relinquamus actū virtutiſ nutritiæ in hac inqueſtione. De virtute quoq; ſecunda, qd ſequitur hanc, & eſt virt⁹ ſenſibilis, palā eſt, qd eſt participata ab hoſe, equo, & leone, boue, & alijs animalib⁹. Remanet ergo vt ſit rō act⁹ p̄prie ei, in quo ipſi aliud nō participat. ſi. n. participaret, iā non eſſet ei act⁹ p̄prie. Et de hac parte aīæ, qd aſcribit̄ homini, apparet qd eſt duæ parteſ, pars intelligentiſ, i. apprehenſiua imperant; & pars obediētiſ intelligentiſ. vult p obediētiſ & obſequentiſ, partē habentē virtuteſ moraleſ: & p intelligentē, iudicantē de recto. D. Cumq; hæc pars aīæ dicta ſit dupl̄, de eo quod ipſi eſt potentia, & de eo qd ipſuſ eſt actu, dicamus de eo qd eſt actu. digni⁹. n. eſt vt de eo fiat ſermo, cū ſit p̄ſe

Moral. cū cō. Auer. B cti⁹.

Moralium Nicomachiorum

Quius. Dicamus ergo quod, si actus hominis equidē est rō aut non sine ratione, actumq; p̄ficientis in arte, & actum periti in ipsa dicimus actum vnū genere: vt pote p̄ficientis in ci- tharizando actū ci-tharizationē di- cimus, & periti eundem periti cum distinguimus ab ip̄erito, dicentes ip- sum hunc actum bene facere: tunc oportet vt sit actus hoīa, siue malus siue bonus, vtrūq; qdā. Et intendo per hanc vitam, actionē aīa procedētē à deliberatione versus finem deter- minatū, & actio hoīs virtuosi ē hęc actio, qn̄ fuerit fm̄ q̄ oportet ex bo- nitate. & bonificat quidem vnus- cuiusq; rei actio fm̄ virtutem suā. equi itaq; boni actio bonificat fm̄ virtutē suā; & sic est in qualibet re ex ceteris entibus. Bonum ergo, qd̄ appropriat hoī, est actio aīa rōna- lis, siens fm̄ q̄ virtus exigit. Si vero plures fuerint virtutes, est actio siēs fm̄ q̄ oportet, melior earum, & cō- pletior ī bonitate. Inueniē aut actio hęc in vita completa: in alijs, n. non vsquequaque p̄ficitur, nec inueniē vt in pluribus: sed si fuerit tibi, erit ī paucioribus, & raro aut semel. Sed p̄ actionem vnam studiosam nō ac- quiris beatitudo: que madmōdū ne- que per vnā habitudinem, neq; per vnam diē temperati aeris pronosti- catio est aeris veris: & sic aut nō fa- cit hoīem beatum dies vna vīte sue, neq; tempus parū, sed oportet vt operet vita sua tota, aut maiore par- tem sui opera beatitudinis. erit ita- que ī vita completa. Dixit. Hoc est ergo bonum illud, cui⁹ oportet nos determinare partes & modos. & for- san oportebit nos primis circūscri- bere ipsum, i. definitionē vī, deinde determinare post hoc, partes eius.

Videat. n. opportnū ēē vnīcuique; vt p̄mittat studiū suū in determina- tione rerū vniustarū, & in comp̄o- hensione earū: tempus autē est inus- tor harum rerum sua longitudine; aut est conferens in hoc magnū ad- iutoriu. vnde sunt artium addita- menta cū tēporis lōgitudine. & hoc qm̄ p̄inet vnīcuiq; artificum vt ad- dat in arte sua, qn̄ post ei fuerit, qd̄ deficit ex arte, & custodiat quod ha- buit ab altero: ex ipsa. D. non oporteret aut in oī eo qd̄ agimus, inquire- re cōtitudinem vnō mō: sed oporteret vt sit certificatio in vnaqua; ar- tium fm̄ subiectam materiā in ipsa, & quantū p̄inet illi arti. Multæ nā- que artes conueniunt in speculatio- ne de rebus vīsdē: differūt autē ī ma- gis & minus. vt carpentarius & geo- meter inquirūt cōgnitiōē recti an- guli: verūcū carpentarius nō inqui- rit de ipso nisi inquantū vtilis est in illa arte: geometer aut quid est sim- plex, & q̄ rerū est: n. speculatur ve- ritatis suæ. & sistit est in pluribus eo- rum, de quibus speculat ars medici- næ, & sciētia naturalis. D. Et fm̄ hęc materiā oportet vt in alijs rebus, ne multiplices sup nos īquisitiō cogni- tionis eius, quod excedit op⁹ nego- cij de non operandis, cū nō sit ei vtilitas ī operatione negotij. D. Ne- que et oportet vt inquiram⁹ cogni- tionem canlarū ī vnamquāq; rerū fm̄ modū vnū: sed sufficit in q̄ bus- dā scire tm̄ quare sunt: sicut est in principijs primis, primum. n. princi- piū primorum est scīa nra rei, quon- iā est principiorū. Principiorū sūt qdā sunt q̄ sciunt inductionē: & qdā q̄ sensu, i. prima individualia: qdā q̄ assuetudine & vītatione: intē- do experientiam: & qdā sunt q̄ sci- tur

Atur per vias alias. vul. vt existimo, ex parte sermonum exponendum ea, & ex parte viæ diuisionis, & q si milat' his. ex rebus dirigentibus ad comprehensionē certitudinis p aliquid, qd non agit actionē sylli. D. Oportet ergo vt requiramus vsum vniuscuiusq; principiorū fm debitum naturæ suæ, i. requiramus cognitionem eius fm modum, quem exigit natura eius: & vt studeamus valde in comprehensione ipsorum, & in eorum terminatiōe termino, quo oportet. etenim vtilitas cognoscendi ea magna est in his, quæ sequuntur ipsa. id enim putat de principio rei, ipsum esse plus q medieta tem sui vniuersi: cum plura quæstio rum in vna eadem arte declarent & appareant p apparitionē principij.

De dictorum antiquorū cum vera felicitate consensu, ac de triplici bono, id felicitatem necessario. Ca. 8.

Considerādumq; est de ipsa non solū ex conclusio ne, exq; nōs quibus rō constat, verum ēt ex nōs quæ de ipsa dñr: cum vero. n. consonant oīa, q in re insunt: à falso aut cito dissonant ac discrepant. Cum igit bonas tres ptes distributa sint, & alia externa, alia circa animā, alia circa corpus dicant: q circa aīam sunt, maxime proprie, ac maxime bona appellam⁹: actio nes aut & operationes aīales circa aīam statuim⁹. Quare ex hac opinione, q antiqua ē & a philo sophis concessa, recte hoc diceret. Recte ēt constitutū fuit, actio nes quasdam & operationes si

nem ipsum dici: ita enim ex bonis aīæ sunt, non externis. Con sentit etiam cum ratione hac illud, quod aiunt, bene viuere, ac bene agere felicē. ferē enim bona quædā vita, & bona actio felicitas dñ. Vident autem omnia quæ circa felicitatem inquiruntur, inesse huic, quod a nobis dictum est. alijs enim virtus, alijs prudentia, nonnullis sapientia quædam esse felicitas videt: quibusdam hæc, aut aliquid ex his cum voluptate, vel non sine voluptate, sunt ēt qui simul externam prosperitatem assumant. Atque ex his alia multi & antiqui, alia pauci & illustres viri dicunt: quos sanē aberrare tota via vtrosq; minime: sed in vno saltē aliquo, vel in plerisq; asse qui veritatē verisimile ē. Cum illis sanē qui dicunt oēm virtutem, vel quādā eam esse nra cō sentit oratio: quippe cum huius sit operatio secundum virtutē, interest tamen non parum fortasse i possessione, ne an i vsu, & in habitu item, an in operatione esse optimum existimemus. Fieri enim potest vt habitus licet adsit, nullum tamen bonum efficiat: id quod in dormiente, vel alio aliquo modo manente ocioso homine euenit. vt operatio autem nihil boni agat, non datur, aget enim necessario, & bene etiam aget. Sicut autem in Olympijs non pulcherrimi, & robustissimi coronant: sed qui decerant: ex his, n. nōnulli vscūt

B ij sic

Et vero oīa consonant, quæ i re insunt, a falso aut cito dissonant. Idē. i. priorū sec. 3.

Moralium Nicomachiorum

G sic ex honestis probisque hominibus in vita illi qui recte agunt, com-
potes sunt. Estque ipsorum vita sua-
vis ac iucunda. Lætare. n. ex affe-
ctionibus animæ est. unicuique autem
id est iucundum, ad quod spectan-
do talis rei studiosus quispiam
dicitur: ut equus equorum, specta-
culum spectaculorum studioso:
eodem modo & iustitiæ amator
iusta: & in vniuersum virtutis
studioso virtus. Apud plerumque
vero iucunda inter se pugnant,
propterea quod eiusmodi natura mi-
nime sunt: sed quæ studiosis ho-

H nestatis sunt iucunda, ea natura
iucunda sunt, ac voluptuosa: ta-
les autem sunt actiones, quæ ex vir-
tute proueniunt. Ipsorum autem
vita voluptate quasi appendice
aliqua minime indiget: sed in se
eam habet. Præter ea. n. quæ dicta
sunt, qui bonis actionibus non
delectatur, bonum minime est. neque
enim vel iustum quempiam dixe-
ris, qui iuste agendo non delecte-
tur: vel liberalē, qui liberalibus
actionibus non gaudeat: & in alijs
simili modo. Quod si ita est: actiones
secundum virtutem per se iucundæ
sunt: Quin et bonæ & honestæ:
atque vnumquodque horum maxi-
me. si modo de ipsis probus be-
ne iudicat: iudicat autem, ut dixi-
mus. Optima igitur, pulcherrima,
& iucundissima res est felicitas:
neque distincta hæc sunt: sicut De
liacum illud epigramma præscribit:

Quæ actio-
nibus bo-
nis non de-
lectatur, bo-
nus mini-
me est.

Felicitas
optima, pul-
cherrima,
& iucundis-
sima res est.

- „ Si valet, optima: si est iustus, pul-
cherrima res est:
„ Iucundissima, si quis quod amat potius

optima. n. hæc operationibus secundum vir-
tutem sunt: has autem, aut vnam
ex his, quæ optima sit, felicitatem
esse affirmamus. Videtur tamen etiam
ipsa externis bonis, sicut dixi-
mus, indigere. fieri. n. non potest,
vel non facile sit: ut cui necessa-
ria non suppetunt, is bona atque
honestæ agat. Multa etenim &
per amicos, & diuitias, & ciuile
potentiam quasi per instrumenta
quædam agunt. Quibusdam vero
priuati nonnulli, ut nobilitate,
bona prole, pulchritudine bea-
titudinem maculant. non. n. felici-
tatis admodum compositus ille est,
qui vel specie prorsus deformis
vel genere ignobilis, vel solitarius
est, ac prole carens. Nec minus
est fortasse, si alicui pessimi filij
fuerint, aut boni mortui sint. Vi-
detur igitur, ut diximus, tali et pro-
speritate felicitas indigere. Vnde
nonnulli idem eam cum bona
fortuna, alij cum virtute esse dicunt.

Dixit. Perferendum est autem de
disto bono, & modo eius secundum me-
ritum materię subiectę in hac arte, &
secundum quantitatem quam meretur hæc ars.
neque contenti sumus ut sit inuestiga-
tio nostra de ipso ex propositionibus, sed
ex rebus, quæ dñr de ipso. vult credula-
tates antiquorum famosorum in eo,
& positiones eorum in ipso, aut pluri-
um ex ipsis, aut famosorum ex eis
etenim quidlibet concordat vero &
attestat ei: a falso autem velociter di-
noscitur verum, & elongatur ab eo.
D. Cum autem palam sit quod bona tria
sunt modorum, videlicet bona extrin-
seca, bona animæ, & bona corporis: dici-
mus quod principaliora & digniora
sunt

A sint bona, sunt ea, q̄ ex ipsis sunt ani-
ma. hæc aut sunt certæ actiones, &
operationes, q̄ pertinent aīæ. **D.** Et
cum sic sit, bene dictum fuit in de-
terminatione boni humani in opi-
natione antiqua, in qua conuenie-
runt philosophantes, q̄ finis inten-
tus sunt actiones q̄dam & operatio-
nes. Et recte dictum fuit hic de eis:
etenim per hūc modum fit finis: p-
prie finis bonorū aīæ, non finis bo-
norum, q̄ sunt extra. **D.** Quod autē
attestat huic dicto, & cōuenit cum
ipso, est hoc, quod habet beatus de
honestate vitæ, & venustate opera-
tionū. **Nam** oēs Antiqui ferē p hoc
determinauerunt felicitatem, q̄ ip-
sa est decor vitæ, & venustas opinio-
num. **D.** Et iam apparet ex hoc, q̄
oīa, quæ requirūtur in felicitate, ne-
cesse habere felicem. Quidā. n. opi-
nati sunt felicitatē esse virtutem &
prudentiā: alij autē sapientiam quā-
dam: & alius pter hos opinatus est
eam esse oēs has res, aut quasdam
earū. intendō oēs virtutes & oēs sa-
pientias, aut quasdam earum. & oēs
hi conditionauerunt felicitatē esse
hoc, aut cum delectatione, aut nō si-
ne delectatiōe. Et quidā alij aggre-
C gauerunt bonis aīæ cōuenientiam
bonorum q̄ sunt extra: & est q̄ no-
minat prosperitas sūcessuū. **D.** Et
quidā istarū opinionū dixerūt de
felicitate multi antiquorū: & quā-
dā aut earum dixerunt pauci famo-
sorū ex sapientibus. **D.** Et non pec-
cavit aliquis eorū in toto eo, quod
credidit de hoc: sed ipsi recte senser-
unt, aut in re vna eius de quo dixe-
runt, aut in pluribus. Qui ergo ex
ipsis dixerunt q̄ felicitas est virtus,
& q̄ dixerunt q̄ est actus quidā vir-
tutis, dictū eorū est cōueniens mō

quodā. Etenim act⁹, q̄ fit finis exige-
tū virtutis, virtus est. Quāvis for-
tassis non sit modica dīa inter cre-
ditore q̄ sit felicitas ī possessione &
habitu, & creditore q̄ sit in actu &
in vsu posse. n. est vt sit hō habitum
habens, & nihil boni agens penitus:
vrputa in virtuoso dormiente, aut
aliter impedito aliquo modorū im-
pedimenti. Qñ aut inuenit act⁹ hu-
iusmodi, non est posse quin ab eo p-
cedat in hac dispositiōe bonū: eō q̄
in hac dispositione agit necessario,
& bonū facit actum. Et quēadmo-
dum in cāpis duellorum non robu-
sti & ad exercitia doctissimi cōcer-
tantiū non agentes, dona p̄miorū
recipiunt, sed agiles agonizantes &
triumphātes: sic virtuosī & electi ex
hoībus in vita sua certissime sunt il-
li, qui agunt actiones suas fm recti-
tudine & æqualitate, non illi quibus
existit habitus, a quo fuit istæ actio-
nes absq; eo q̄ operent. & est vita il-
lorū delectabilis p se. p̄ hoc. n. dele-
ctabilitas est ex rebus p̄nētib⁹ ani-
mæ, & sunt amantes has opationes:
qd̄ intendo q̄ delectatio quidē ē ex
bonis aīæ. Et vnusquisq; horum de-
lectat in re quam amat. verbi grā,
amator equorū delectat in aspectu
eorū: & amator speculationis dele-
ctat in speculando: & c̄līst̄ amator eq̄-
tatis delectat in rebus p̄portionatis
æquitati, intendēdo res iustas, & vlt̄
amatores virtutū delectant in reb⁹
virtutis. **D.** Res autē delectabiles
apud plures horum rebus venustis
aduersant: eō q̄ res venustæ nō sūt
nobis delectabiles ā principio rei, &
fm naturā, sicut ē dispō in delecta-
tionib⁹ copalibus: res delectabiles
fm naturā sunt delectabiles apud a-
matores boni. res aut venustæ vlt̄ p̄p̄ol-

AA⁹, qui
fit scdm
exigentia
virtutis
virtus est.

E.

Moralium Nicomachiorum

Ghræ sunt actiones, q̄ sunt fm̄ imperium virtutis. Oportet ergo vt hæ actiones delectabiles sint fm̄ seipsas amatoribus pulchræ. Et pp̄ hoc nō indigent in vita sua delectatione addita sup̄ suam delectationē, cum sit in eis existens in sua vita metipsa. etenim non inuenit homo liberalis, nisi qui est gaudens in operationibus pulchris: neq; vllus dicit hominem iustum, nisi eum qui amat res iustas: neque dicit de hōe q̄ sit largus, nisi de eo qui amat res proportionatas largitati: & fm̄ hoc se hēt ī ceteris virtutibus. Et, cum sic sit, tūc

H actiones, q̄ sūt ad imperium virtutis delectabiles sunt p̄ seipsas: & sunt cum hoc etiam decoræ pulchræ. & vnaqueq; istarū actionum proprie erit talis, cum iudicauerit de ea studiosus iudicium rectum: intendo in genere, & hora, & quantitate. & iudicium studiosi de eis est iudiciū rectum. Et cum sic sit, nobilissima & optima rerū erit felicitas: & delectatio absolute existit in ea. Dixit. Et non determinata sunt hæc & distincta, quemadmodum in tabula Delicæ. Etenim illic scriptū est. Optima rerū iustissima earum, & elegantissima desideratissima earū. oia. n. hæc insunt actionibus virtutis. intēdo q̄ sit melior rerum, eō q̄ sit iustior earum, & virtuosior earū, eō q̄ sanior earum, & delectabilior earum, eō q̄ desideratior earum. Dixit. Et nos dicim⁹ q̄ felicitas aut est hæc bona: & dico illa, quæ sunt ī aīa & in corpore & extra: aut vnum horum, & ē melius ipsorum. intendo illud, quod est ī aīa, fm̄ q̄ dixim⁹. verū patēs est, q̄ beatitudo hic eget bonis exterioribus, vt dixim⁹. de īmpossibilibus. n. est, aut de difficilib⁹

opari hōem res venustas absq; fragio illorū, q̄ sunt extra. multa nā que bona agunt, & p̄fectus ī filiis, coadunantibus exteriorib⁹, t̄quā instrumentis: vt pecunia in largitate, & amics & adiutorib⁹ in bello. Amplius q̄dam, dum deficiunt felici, perturbant eius felicitatē: vt nobilitas generis, & pulchritudo formæ. Nō enim vī felix, q̄ turpissimus & deformissimus est, & q̄ fuerit generis vilis, & q̄ fuerit solus absq; ple. Et fortassis ē minoris beatitudinis isto habēs filios, aut amicos malos: aut cui filij boni & amici boni fuerint, sed mortui sunt. Verisimile est ergo, vt sit res, sicut diximus, q̄ felix eget sup̄ fragio exteriorum.

De modo assequende felicitatē. Cap. 9.

Vnde etiam dubitat, vtrū disciplina, an assuetudine, an alia quapiā exercitatione acquiri possit: an ex aliqua diuina sorte, an ex fortuna proueniat. Si tamen aliquod aliud est ā Dñs, hominib⁹ exhibitū donū, verisimile est felicitatem quoq; ā dñs exhiberi: ac tanto magis, quanto ipsa oīum humanarum rerū optima est. Sed hoc fortasse ad aliam magis disceptationē spectat, videtur tamen, licet ā Dñs nō mittatur, sed vel ex virtute, vel disciplina aliqua, vel exercitatione accedat: ex diuinissimis rebus felicitas esse: quippe cū præmium virtutis & finis optimū quoddam ac diuinum, beatumq; esse videatur. Estq; præterea quoddam longe commune. disciplina enim quadam ac diligētia acquiri

Aquiri ab omnibus potest, modo ad virtutem consequendam læsi ac manci non fuerint. Quod si melius est hoc mō, q̄ ob fortunā felicē vnumquēq; esse: rem ita se habere consentaneū est. si quidē & ea q̄ fin naturā sunt, & ea sūt q̄ aut ex arte, aut quapiā alia cā & sc̄ipue optimā proueniunt sicut q̄ pulcherrime fieri pōt, ita suapte natura se habent. Qd̄ vero maximū ac pulcherrimum est, id fortunæ cōmittere, **B** valde prauum est. Immo ex rōne ipsa patet id quod q̄rit. eē. n. eā animi quandā operationem finī virtutē definitum est. Ex reliquis vero bonis alia inesse ipsi necesse est: alia adiutricia atque vtilia istrumētaria natura sūt. Atq; hæc cum ijs, q̄ in principio diximus, consentirent. finē. n. ciuilis facultatis optimū esse statuēbamus. at hæc magnā diligētiam adhibet, vt ciues quodam modo afficiat, bonosq; & ad honesta agēda idoneos reddat. **C** merito igit neq; bouē, neq; equū, aut quippiā aliud aīal felix appellamus; quippe cū nullū ex ipsis talis operationis esse particeps possit. Eadē ēr de cā neque puer felix estimandū. n. est ad tales res agēdas per ætatē idoneus. qui vero dñr felices, spe dñr. Nā sicut diximus, & perfectā virtute, & vita perfectā opus est. Mutationes, & variæ fortunæ in vita contingunt: & fieri pōt, vt qui maxime prosperitate floruerit, is in senectute in-

magnas calamitates incidat. **B**icut in Heroicis de Priamo fabulis p̄ditū est. At eū q̄ talib⁹ fortunis vñs, miserabilisq; mortu⁹ fuerit, felicē p̄fecto dicit nemo.

Dixit. Et pp hoc qdā posuerūt beatitudinē virtutē, & bonitatē fortunæ: & alij posuerūt felicitatē & virtutē idē eē. Et pp hāc diuersitatē accidit dubitatio circa felicitatē, an sit res discibilis ac acquisibilis p̄ assuetudinē, aut alio mō adipiscēdi, vt p̄ p̄uidentiā diuinā circa hominē, aut p̄ fortunā & casum. Sed manifestū est qd, si fuerint hic res aliquæ, quas largiē De⁹ hoībus, dignū est vt sit felicitas ab eo donata ipsis, maxime cū sit p̄stantior rerū, q̄ p̄ueniat hoībus. Verūtū speculatio in hoc magis vñ p̄tinere negocio alteri. & manifestū est, qm̄ si non fuerit donata a Deo: sed si fuerit p̄ virtutē aut disciplinā, aut p̄ acquisitionē q̄ est eorū, q̄ sunt in fine honorabilitatis & excellentiæ, qd. n. finis ē virtutis, & de quo patens est qd est optima rerū, est quid diuinū. & illud qd gaudet, apparet etiā de eo, qm̄, si fuerit acquisibilis, erit exposita multis hoībus posse. n. est vt acquiratē p̄ disciplinā & studiū hoīs, qui non fuerit naturaliter claudicans ad receptionem virtutis. Si igit fieri beatitudinis per acquisitionē, melius est fieri suo p̄ casum & fortunam, oportet vt fiant p̄ acquisitionē. Et quemadmodum res naturales aptæ natæ sūt fieri meliori modorū & cōpetētiōri, sic res artificiales oportet vt fiant meliori modorū, l. vt sint acquisibiles non a cidentibus nobis a casu, & proprie nobilissima artūm dico eam, quæ est regitiuā ciuitatum.

B iij &

Pueri non sunt felices, nisi spe.

Moralium Nicomachiorum

G & intendo vt non sit bonū comprehensibile p ipsam ens ab euentu vel casu. maximum nepe peccatū & cōcedere esse à casu excellentiorē rerū s. felicitatē & à fortuna. Et vtr iam manifesta est res q̄ sita ex eo qd̄ præcessit de sermone, scilicet quid ē felicitas. & diximus qd̄ est actio quādam animæ fm imperiū virtutis: reliqua autē bona, q̄ sunt extra, q̄dam sunt necessaria ad esse huius boni, & q̄dam sunt vtilia ad ipsum. i. ipsum existit pp ea ī dispōne meliori, & sunt ei tā quā loco instrumenti. Et totus iste sermo est conueniens ei, qd̄ præcessit

H de sermone nfo. nos enim posuim⁹ qd̄ finis regiminis ciuitatū est nobilior & maximū studium in regimine ciuitatum est, vt fiant ciues boni & operatores bonorū. Dixit. Et pp hoc necessario non diximus de bono, neq; d̄ equo, neq; de aliquo alio ex aīalibus q̄ sint felicia. non est. n. aliqd̄ ex ipsis, quod cōiceret hūmō in hoc actu. Et propter hāc ēt causam non dicimus puerum felicē nondū enim completus, neq; operat⁹ opera felicitatis ppter imbecillitatem ætatis. Qui autem ex pueris nominatus fuerit felix, notatur propter

I spem futurę felicitatis: indiget. n. sicut in felicitate virtute perfecta, & vita completa.

Quis in hac vita dicendus sit felix. c. 10.

NUnquid igitur neq; ali⁹ quispiam homo quoad viuū, felix dicendus est: sed ex sententia Solonis finem spectare oportet. Si que ita statuendum est, felix ne tunc erit aliquis, vbi mortu⁹ fuerit. An hoc absurdum penitus est, p̄sertim

apud nos, qui felicitatē operationē quādam esse dicim⁹. Quod si mortuū felicem esse non dicimus, neq; Solon id voluit: sedolummodo hōem dixit tūc beatum appellari tuto posse, quippe qui extra oīa mala & ifortunia iam collocatus sit: hoc quoque dubitationē quādam habet. Videi enim mortuo bonū & malum adesse, perinde ac viuēti & non sentienti: vt honores, & infamiz: filiorum & oīno posterorum prosperæ, & aduersæ fortunæ. Dubitationē etiam hęc afferunt, fieri enim potest vt ei qui vsq; ad senectutem beate vixerit, secundumq; rationem mortuus sit: multæ mutationes ī posteris ac nepotibus cōtingāt: vt alij boni sint, vitamq; pro dignitate consequantur, alij contra, qui sane in distantijs erga parētes multis mōis sese habere possunt. Absurdū igit̄ esset, si mortuus simul ēt mutare: & modo felix, modo miser efficere. Absurdum quoq; est, si nihil neq; ad aliquod tēpus posterorū res ad parentes pertineāt. Sed redeundū ad id, de quo pri⁹ dubitabam⁹: ex illo. n. fortasse ēt id qd̄ nunc q̄rit, cōsiderabit. Si igit̄ finē spectare oportet, & tunc beatum vnumquemq; dicere, nō qd̄ sit, sed qd̄ prius erat beatus: quomodo absurdum non est, si quādo est felix, nō vere dici potest de ipso id quod ei inest: iccirco quia eos qui adhuc viuunt, ob mutationes appellare felices nolumus

A humus: felicitatēq; stabile quid
esse ac minime mutabile: fortun-
as vero sæpe circa eosdem re-
uolui existimamus. Perspicuū
enim est, si sequi fortunas veli-
mus, nos eundem felicē, & rur-
sus miserum sæpe esse dicturos:
Chamæleontem quendam, im-
becilliterq; stabilitū felicē faciē-
tes. An sequi fortunas minime
rectum est: quippe cum in ipsis,
ut benē vel male viuamus, ne-
quaquam situm sit: sed ipsis hu-
mana vita, sicut diximus, solū
B modo indigeat, sed in operatio-
nibus sūm virtutem felicitatis: i
contrarijs cōtrarij præcipua vis
collocata est. Attestat autē huic
sententiæ, & id de quo nunc du-
bitauim⁹, in nullo enim ex ope-
ribus humanis, sicut i operatio-
nib⁹ sūm uirtutem firmitas est.
hæ siquidem stabiliores ēt sciē-
tijs vidētur: atq; ex his ipsis sta-
biliores, q̄ præstantiores: eo q̄
beati in his maxime & assidue
uiuere consueuerūt. hoc. n. simi-
le causæ est, ut in ipsis obliuio
C nulla contingat. Ineritigitur id
quod queritur, ipsi felici: eritq;
per totā vitam talis. semper, n.
vel maxime osum eaaget & cō-
templabit, q̄ sunt sūm virtutem:
fortunasq; pulcherrime seret, at-
que oī ex parte prorsus accura-
te atq; apte: quippe qui, vere bo-
nus & quadratus absq; vitupe-
ratione sit. Cum multa autē sint,
quæ a fortuna eueniunt, quæ, &
magnitudine & paruitate inter
se differunt, parua tam secunda
q̄ aduersa vitæ nullum momē-
tum asferre perspicuum est: ma-
gna vero & multa si bona sint,
beatorem vitam reddent: nam
& ipsa sunt ad augendum orna-
tum idonea, & vsus ipsorū pul-
cher honestusq; est, si cōtra eue-
niant, premunt, ac lædunt beati-
tudinem: quippe cum & mole-
stias asferant, & multis opera-
tionibus impedimēto sint. Qd̄
si operationes vitæ dñæ sunt,
quemadmodum diximus: nul-
lus ex beatis miser efficeretur.
nunquam enim odiosum quip-
E piam, ac prauū aget. Nam eum
qui re vera bonus est, ac prudēs
decore oēm fortunam perferre,
& pro facultatibus semper pul-
cherrima quæq; atq; optia age-
re existimamus. perinde ac du-
cem bonum præsentī exercitu
maxime bellice vti: & sutorem
ex datis corijs pulcherrimū cal-
ceum facere: atq; eodē modo re-
li quos artifices putam⁹. Quod
si ita est, felix quidem miser nū-
quam efficiet: beatus tñ nō erit,
si in Priami calamitates incide-
F rit. Neq; etiam varius quidam
erit, ac mutabilis. neq; n. vel fa-
cile v̄sa quibuslibet ifortunjs,
sed a multis & ingentibus a feli-
citate dimouebitur. Atq; ex tā-
libus effici rursus felix in paruo
tempore non poterit: sed si mo-
do id licet, in multo quodam ac
perfecto tempore continget, si i
eo magnas aliquas ac præclaras
res fuerit consecutus. Quid igit
verat, quo minus eum felicem
dicā-

In nullo
ex opibus
nris, sicut
in opatio-
nib⁹ secū-
dū virtutē
firmitas ē.

Felix mis-
er nung-
quam efficietur.

Moralium Nicomachiorum

G dicamus, qui ex perfecta virtute operatur: externisq; bonis abutitur: fuerit instructus, non quolibet tempore, sed perfectior. An addendum qui & victurus ita est, & secundum rationem vita defuncturus: nam futurum incertum nobis est: felicitatem vero finem, ac perfectum quid omnino & prorsus constituimus. Si vero ita est: ex his qui viuunt, beatos eos dicimus, quibus hæc quæ dicta sunt, & ad sunt, & aderunt: ac beatos quidem ut homines. Sed de his quid hæcenus definitum sit.

Hic exponitur finem cap. præcedentis.

Dixit. Potest autem quis dicere, quoniam contingere est in vita hominis mutationes multas & casus varios: & est possibile in eo qui est valde abundans in vita, ut toleret infortunia magna in senectute, sicut pressi sunt plures hominum. qui vero talibus oppressus infortunijs motus, a nullo nominatur beatus. Et secundum hanc consyderationem nullus utique iudicabitur beatus, quousque vixerit. Et propter hoc dicit Solon, quod oportet ut expectent extremam vitam homines, & tandem iudicentur beatus, aut infelix. Veruntamen si oporteat hanc credere opinionem, tunc non erit homo felix nisi post mortem. Hic tamen sermo est valde inobueniens, quod nos credimus in hac vita: cum nos opinemur quod felicitas est proprie actus quidam. Et propter hoc non nominamus mortuum felicem, neque Solon voluit hanc intentionem, sed quod quis confidenter noscere possit mortuum felicem, ideo quod iam non est posse ut accidunt ei mala, neque calamitates. D. Et in hac ea de intentione locus est dubitationis. putat. n. de mortuo quod ipsi contingat

bonum & malum, sicut viuo, quæ quis non sentiat ipsa, veluti honores corporis sui & conuitia, & directio status filiorum, & nepotum & pueritates ipsorum. Et in rebus istis et est estimatio altera: ideo quod post est in eo, qui viuunt vita sua usque ad senectutem felix, & motus in hac dispositione, ut accidunt ei tales permutationes in filiis, scilicet ut sit quidam eorum bonæ conversationis, honeste in vita: quidam uero e contrario. etenim manifestum est, quod existit inter patres & filios diuersitas & distantia, scilicet non oportet ut bonus semper generet bonum. Veruntamen si posuerimus istud sic, sequetur ex hoc inconueniens: & est ut transmutetur mortuus transmutatione aliorum a se. erit ergo quique felix, ut cum fuerit ei filius virtuosus, & quique infelix, ut quoniam fuerit ei filius peruersus. Si vero posuerimus quod non mutat ex filiorum mutatione, erit et inconueniens. non enim erit inter patres & filios penitentia: istud ergo erit quod sequitur ex dubitatione in hac questione. D. Sed oportet ut redeamus ad locum, in quo primo incidit dubitatio, scilicet quoniam nominatur homo felix, & forte declarabitur ex eo, quod ante determinauimus illud, de quo perferuntur in hoc loco. Dicimus ergo quod, si est expectandus homo usque ad postremum vite suæ, & tunc nominandus felix, non ideo quod existat felix illa hora, scilicet post mortem suam, sed quia ante hoc fuit felix, scilicet in vita: sequitur ne noietur quoniam fuerit felix ab eo, in quo existit, sed quoniam perdidit felicitatem. & hoc est inconueniens: & est manifeste sequens eos, qui dicunt istud. nolunt. n. viuos noscere beatos, quod diu durauerint viuētes permutationes posses accidere eis. An
plius

Aplius ipsi cōcedunt q̄ beatitudo est ex reb⁹ permāsuīs & stabilib⁹. & cū hoc ita sit, est necessariū ne sit felicitas, neq; eius cōtrariū ex rebus accidentibus variabilibus vicissitudinarijs frequēter circa aliquos eisdem in vita sua. hæc enim accidētia contingētia sunt a casu. Si ergo ponētes ista, sumamus felicitatē & infelicitatem, inueniem⁹ hominem vnū eundē multoties vita sua felicē, multoties infelicē. Attribuētes igitur felicitatem casui, ponemus felicitatē stabilem, humanā, & idem ex specieb⁹ felicitatis vilioris animalium. hmo enim casualitates accidunt pluribus animalū, & vlt attribuerē felicitatē ei quod accidit ex casu, penitus est abiq; cōstituzione: eo q̄ bonitas & malicia nō existunt a casu, sed vita hoīs indiget in cōplemento sui bonitate casus. Dominiū autē sup felicitatē nō est in bonitate casus, immo in actib⁹ fientibus fm exigentiā virtutis, & cōtrarij horū actūū existūt cōtrario felicitatis. **D.** Attestat autē huic sermoni, quod diximus de felicitate, s. q̄ oportet vt sit stabilis & permānēs: circa autē nihil casualiū inuenit⁹ stabilitas, nisi fuerit cū virtute. Etenim isti actus sunt, de qbus putat⁹ q̄ sint firmissimi & pmanētissimi, quæ admodum scē: & honorabiliores istorū actūū, & excellentiores eorū sunt, qui fuerint magis pmanſui & magis perpetui. perpetuant autē actus felicū, eo q̄ isti viuunt p istos actus vita durabili continua tota vita sua. Inuenit igit⁹ felici semp res illa, fm quam felix existit, quādiu felix ipse inuēt⁹ fuerit. & hoc est, qm virtuosus perfecte virtutis est ille, q̄ scit res virtutis, & operat⁹ eas semper, fm q̄ melius scibiles

& operabiles sunt ab aliquo hominē. **D.** Et est tñ hic decentissimus hominū in sustinēdo infortuniā abiq; eo q̄ in hoc aliqd adhæreat ei vituperij. **D.** Cumq; sint hic multæ res cōtingentes casualiter, & sint diuersæ in magnitudine & paruitate: manifestū est q̄ paruq; ex ipsis, siue in bonitate siue in malitia, vitā hoīs nō inclināt, neq; versus felicitatem, neq; versus infelicitatē: intēdendo q̄ qn ex ipsis cōtingūt felici, nō permutat ipsum ad infelicitatē: neq; si bona ei cōtingerint, pmutabunt ipsum ad felicitatē cōpletiorē. Quæ autē ex ipsis grādes fuerint, & multæ, qn fuerint bonæ, ponēt vitā hoīs amplioris felicitatis, eo q̄ nō cōferūt ad ei⁹ decorē & splendorē, & erit vsus hominis illius in ipsa vsus bon⁹ studio sus. & qn fuerit cōuerso, cōturbant & corrumpūt felicitatē. hæc enim accidentia, inducūt sup habentē anxietatē, & impediūt ipsum a multis actibus felicitatis. Veruntū tolerans hæc aliquant⁹ propinquius est felici, qn tolerauit quod multiplicatur & magnificat⁹ ex infortunijs tolerātia facili, postquā nō fuerit hæc tolerātia pp priuationē sensus doloris, sed pp nobilitatem & magnitudinem animi sui. **Cumq; sint, sicut diximus, operationes dominātes rei vitæ, quæ est felicitas fm veritatē, nō erit aliquis felicū miser in aliqua horarum ex parte operationum. Nunquā enim operabit⁹ operationes malas vituperabiles. qm bonus fm veritatem sapiēs est, quem videmus tolerare omne, quod accidit ei ex infortunijs tolerātia decenti. & operabitur semper ex rebus operabilibus melius & decētius, ad similitudinē circumspecti ducis exercitus, qui**

Moralium Nicomachiorum

G qui vitur exercitu suo in vltione inimicorū suorum optimo modo bellandi quacūq; hora, qui possibilibis fuerit illa hora, & ad similitudinē peritū artificis coriarij, qui ex presentibus corijs optimū calceū qui possit fieri operat ex illis corijs: & sic in ceteris artificib⁹. Et cū sic sit, tūc nō erit beat⁹ in aliquā horarū miser et infelix: sed perseverabit spectabilis ens, & laudabiliter se habēs, quāuis irruat sup ipsum infortunia irruentia: sicut dī de Iob, cui sit laus. Neq; ēt erit mutabilis cito. nō enim est illis, qui facile felicitate pmutetur.

H & nō solū non pmutat ipsum ab ea infortunia parua: sed neq; immania infortuniorū. D Neq; beatus sit certissime beat⁹, qn res virtuosas tpe paruo acceperit: sed cū cōtinuerit tpe longo res decoras. Cū ergo sic sit, quid phibet vt dicat q beat⁹ pfecte beatitudinis est, q agitationes suas, fm q oportere facit virtutis pfecta: & cū hoc suffragantur ei res, quae extrinsecus sunt nō quanto libet tpe paruo, sed fm totalitatē vitae suae. D, Oportet aut vt adiugamus huic dicto q sic viuāt, & vsq; dū moriatur sic pseueret. occultum

I enim est nobis quid futurū sit de rebus. felicitatē ergo ponimus certissime finē modis oibus & perfectam. Cū ita sit, tunc equidē nominamus ex viuis beatos illos, quib⁹ existunt res, quā ū fecimus mentionē in tpe suo praesenti, & existēt in futuro. nō nominamus aut eos beatos, nisi fm q homines tantum, non aliter.

Quod posterorum fortuna ad defunctos pertineant. Cap. 11.

Fortunas vero posterorum atq; amicorum omniū di-

cere nihil cōferre, longe esse ab amicicia alienū, quin ēt opinio-
nibus contrariū videt. Cū tñ multa sint ea quae eueniunt, variasq; habeant dñas: & alia magis, alia minus pertineant: sigillatim oīa distinguere prolixum atq; infinitum vī: si autem vīr ac figura dixerimus, satis fortasse erit, si videlicet quēadmodū & ex eius calamitatib⁹ aliq; pondus ac momentū quoddam ad vitā afferūt, aliae leuiiores videntur: sic quoq; ea quae amicis sunt omnibus accidūt. In singulis vero calamitatibus dñia ea est, videntibusne, an mortuis contingant, quae sanē multo maior est, q si nefariae res ac dirae in Tragœdijs praexistant, an agātur. Considerāda igitur hoc modo ēt dñia est. Magis autem fortasse dubitandū de vitā defuncti, an boni alicuius vel contrarij possint esse participes. Viderur enim ex his etiam si pertingat ad ipsos quippiam, siue bonum siue contrarium: exile quoddam ac paruum id esse, vel absolute & simpliciter, vel ipsi. Sin minus, tantum saltem ac tale: vt neque felices eos qui non sunt, facere: neque eos qui sunt, priuare felicitate possit. Conferre igitur quid defunctis prosperi amicorū successus videntur: simili modo etiam infortunia: ita tamen ac tantum, vt neque felices reddere infelices, neque quippiam tale efficere valeant.

Dixit.

A Dixit. Hæc est ergo quantitas eius, quod nō oportuit determinare in istis rebus. Dicto autē de hoc, q̄ infortunia fientia circa filios mortui, & amicos ipsius oēs, nullā habent penitus dependentiā ad ipsum, dictio est irreceptibilis penit⁹: eo q̄ est contraria ei, quod credunt homines. Cūmq; sint res accedētes ipsis multæ, & diuersimodæ, quædamq; earū maiorē & quædam minorē habentes cū mortuo depēdentiā: erit occupatio circa earū diuisionē vsq; ad particularia, & earum enumerationē proximitatē habens, cui nō est finis. Cū vero dicta fuerit in eis dictio vñs, & fm viam descriptionis cōprehēdētis plurimū reitum forsau sufficit hoc, quod dicemus in eis. Et est qm̄ quæadmodum infortunia cōtingentia mortuo in vita eius, quædā grauius tolerant ab ipso & aliqua impedimēta vitæ faciūt, alia autē facilius nec impediunt vitæ eius in aliquo: sic est quod cōtingit filiis & amicis oib⁹.

Dixit. Verūtamen vñs quodq; accidentiū, quæ viuis accidunt, diuersificantur in malicia ab eis, quæ accidunt eis, qn̄ fuerint mortui ad modum diuersificationis rerū malarū inuentarū in orationibus poetarū ab ipsis existentibus in opere intendo q̄ operatio istarū est vehementioris malitiæ. i. operatū ex ipsis petiū est vehemētē q̄ dictū. Oportet igitur nos distinguere hanc diuersitatē ad dissolūendum dubitationē accidentē in re mortuorū, & speculari si sint participantes viuis in aliquo bonorū aut suorū cōtrariorū. Verisimile autē videtur, si cōtinuas ipsis aliquid ex his rebus, siue bonū siue malū, paruum quid & exile cē.

& hoc, qm̄ non est possibile vt contingat vtriq; partiū, sc. viuis & mortuis fm modum vñs: neq; pōt est vt mortuis contingat absq; viuis. Iam ergo relinquatur vt sit q̄ mortuis cōtingit ex his fm quātitatē, quæ nō ponit infelices felices, si bonum fuerit: neq; felices infelices, si malū. D. Apparet ergo iā ex hoc dicto q̄ bonitas dispōnis viuorum & malitia dispōnis eorum, dependentiā habet cū mortuis. intēdo q̄ illi, qui sunt ex parte illorū mortuorū, quandam habent cū eis dependentiā fm quātitatē, quæ nō ponit felice infelicē, neq; infelicem felicem. **E**

Quod felicitas bonum sit honorabile patitur, quāmlaudabile. Cap. 12.

H Is ita definitis de felicitate, cōsideremus vtrū ex his sit, quæ laude, an potius quæ honore digna habent. nam eā non esse inter facultates reponēdam manifestum est. Videtur autē omne laudabile p̄p̄ea laudari, quia qualitatē aliqua præditū est, & ad aliquid quodam modo referē. iustū enim & fortē, & omnino bonū virum, quinetiā virtutē ob actiones & opera solemus laudare: robustū quoq; & cursui habile, & vñūquenq; ex alijs, nō alia de causa, q̄ q̄ qualitate quadam præditi sunt, & ad bonū quoddā, honestūmq; quodam mō se habent. Atq; hoc ex Deorum laudibus perspicuū est. nam cū ad nos referunt, ridiculi videntur, id autē cōtingit ex eo q̄ laudes per relationē, vt diximus, efficiuntur.

At

Moralium Nicomachiorum

¶ At si talium est laus, optimorū sanē nullā esse laudē constat, sed maius quiddā ac melius, quem admodū vī. Deos. n. beatos ac felices dicimus. beatos itē dicimus viros eos, qui maxime diuini sunt. Simili modo ēt bona. nemo. n. felicitatē laudat, quē admodū iustitiam: sed vt diuinius quid ac melius, beatā rē dicit, ac prędicat. Recte ēt videt Eudoxus in defensione voluptatis principatū ei attribuere. ex eo enim q̄ non laudat, cūm

H bonū sit, indicari existimabat eā rebus laudabilibus esse pręstantiorē. talem autē esse Deum, & bonū ipsum censebat: quippe cū ad hęc reliqua etiam referant. Laus enim virtutis ē. Idonei. n. ad honestas res agendas ex ea efficiuntur. Cōmendationes vero operū sunt, cā animę q̄ corporis simili modo. Verū hęc exacte tractare forsitan eorum magis est, quorū labor in laudationibus conficiēdis versat. nobis vero satis id esse debet, q̄ ex his q̄ dixim⁹, ex honorabilib⁹ perfectisq; rebus esse felicitatē constat. Vī autem & ex eo ita se habere, quia principū est: huius. n. gratia reliqua oīa omnes agimus. principū vero & causam bonorū honorabile quoddam ac diuinum statuimus.

Dixit. His itaq; determinatis perscrutemur de felicitate, an est ex rebus laudabilibus aut ex rebus sublimibus, quę sunt excellētiore laudatione. & hoc qm̄ manifestum

est eā non esse ex potentijis effectiuis, q̄ relatiue dicunt ad aliquid, & sunt quale qd dā. Et eo, qd laudat nō laudatur nisi per quale aliqd, & per relationē ad aliqd. Nos etenim nō laudamus iustitiā, & fortitudinem, & vī bonum & virtutem, nisi propter actiones existentes ab eis, aut qd contingit ab eis. & similiter robustum & bonum cursum, & vñ quodq; quod similatur virtutibus corporalibus, equidē laudamus, eo q̄ sunt cū quali quodā, & cum relatione ad aliqd alterum. Cūq; fuerint laudes p̄nentes hmōi rebus: tunc manifestū q̄ res, q̄ sunt in fine bonitatis, nō habent laudē: sed sunt excellentiores & p̄stantiores laudatione, quē admodum patet ex re ipsarum: qm̄ nos referim⁹ deificatos, & electos hominū ad felicitatē. Et laudat aliquis felicitatē, quē admodū laudat tristitiā: immo potius magnificat eam & honorat, sm̄ q̄ ipsa est res diuina & optima. D. Et putat de Eudoxo Poeta q̄ voluptatē posuerit in rebus, q̄ sunt in fine bonitatis. qm̄, cū sit laudabiliū, posuit eā ex reb⁹ bonis, quę sunt meliores rebus laudabilibus. D. Res autem, quę p̄stantiores sunt laudatione, Deus est excessus & bonū absolute. & hoc, qm̄ reliqua bonorum virtutis non referuntur nisi ad Deum & ad bonum. Laus autē poetica equidem pertinet virtuti, cum nos simus operātes res decōras per virtutē: & sint laudes quidem p̄nentes actionibus aīalibus & corporalibus sm̄ modum vñ. D. De his autē perscrutari vsq; ad vltimū fortassis magis pertinet ad eos, quorū studium est ad laudū operationē: intendo poetas, nobis autē iam manifestū est ex

his

A his quę diximus q̄ felicitas est ex rebus sublimibus & perfectis. Et videt̄ equidē esse talis, eo q̄ est principiū fm viā finis. nos. n. oēs facimus quidē reliquas res oēs g̃ra ipsius, & credimus de eo, qd̄ est principiū bonorū & cā ipsorū, qm̄ est res diuina,

*De duplici anima parte, ac virtutis
diuisione. Cap. 13.*

Quoniam igitur felicitas, animę per virtutē perfectam operatio qdā est: de virtute considerandum v̄r. hoc. n. modo fortasse efficietur, vt melius de felicitate et contēplemur. V̄r autē & is, qui re vera ciuilis est, circa hāc maxime laborare. propositū. n. eius est, vt ciues bonos, legibustq; obtēperātes efficiat. Atq; huiusce rei argumentū tā Crētensū q̄ Lacedæmoniorū legislatores habemus: & si q̄ alij tales extiterūt. Quod si ciuilis facultatis hęc cōsideratio est, patet inquisitio nē hāc perinde atq; ā principio proposuimus, futurā. De virtute autē humana scilicet considerandū est: nā & de bono humano, et de felicitate humana queramus. Virtutē vero humanā dicimus nō corporis, sed animę. felicitatem quoq; animę operationē appellamus. Sed si hęc ita se habent, perspicuum est, ciuile quę ad animā spectat, quodāmodo cognoscere oportere: quemadmodū oculum, et totū corpus, eū qui curaturus est, Atq; eo magis, quō ciuilis

facultas honorabilior, meliorq; medicina ē. Elegātes quoq; me dici multa circa cognitionē corporis pertractant. Cōtēplandū igit̄ ēt ciuili hōi de ania est: atq; id, horū cā, & quatenus satis est ad ea q̄ hic querunt. nā exacti⁹ absolutiusq; rē hāc excutere laboriosius fortasse est ac difficilius, quā pręsenti negotio cōueniat. Dicuntur autē de ipsa in extrarijs et disputationibus, nonnulla, q̄ satis sunt: vt cōdumq; ip̄sis est. Quemadmodū alteram partē eius esse rōnis participē, alterā expertē, nā vtrū distinctę sint, vt corporis partes et oīa diuisibilia: an rōne tm̄ duę sint, re autem separari inter se minime possint, vt in circunferentia cōuexū & concauum: illud veronihil ad, ppositū refert. Irrationalis autē partis, alia cōi & vegetali perlimilis est. ita appello eā, q̄ augendi, et alendi cā est. tālē. n. animę facultatē in oībus q̄ alunt, statueret aliquis: & in fortibus quoq;: quin et eandē hāc in perfectis: et cōuenientius ēt, q̄ aliā quampiā. Huius autē cōis quędā virtus, nō humana appareret: quippe cū pars hęc et facultas in somnis maxime operari videat̄: bon⁹ autē et malus discerni in somno minime possit. Vnde inquirunt felices in dimidia pte vitę ā miseris nihil distare. Atq; hoc cōueniēter euēit. oīū. n. aīę somn⁹ ē. q̄ vel bōa vel mala dī. Nisi q̄ten⁹ paululū motiones aliq̄ ad eā ptingūt: eaten⁹. n. mo-

*Felices in
dimidia
pte vitę ā
miseris ni
hil distat.*

mo-

Moralium Nicomachiorum

O modeſtorum meliora q̄ quorūlibet viſa apparent. Ac de his quidem ſatis, atq; hæc nutriendi facultas, eſt enim humanæ virtutis expers, omittenda eſt. Videtur aut̄ et altera quædam natura animæ irrationalis eſſe: quæ rationis tamen quadam ex parte capax ſit. Continentis. n. & incontinentis rationem, animæ item id, quod rationem habet laudamus: quippe cū recte & ad optima incitet. videtur tamen aliud quid eſt in iſtis inſe-

H ſe, quod pugnet, reſiſtatq; rationi. Planē. n. quemadmodum reſoluta corporis membra ſi ad dextrā mouere volueris, e contrario in ſiniſtram deſeruntur: ſic quoq; in anima contingit. in contrarias enim partes incontinentium appetitiōes feruntur. Sed in corporibus quidē quod præter propoſitum fertur, videmus: in anima non videmus. Fortaſſe autem nihilominus in anima quoq; eſſe quippiā præter rationem exiſtimandū eſt, quod ei aduerſetur ac reſiſtat:

I quo mō vero diuerſum ſit, nihil reſert. Quod tñ etiā ipſum rationis eſſe particeps videtur, quemadmodum diximus: continentis enim rationi obtemperat. Atq; etiam magis fortaſſe in temperantē ac forti obediens eſt: omnia. n. in his rationi cōſonant. Eſſe igitur irrationalis quoq; hæc duplex videtur. nā vegetalis nullo modo cū ratione communicat: concupiſcibi-

lis autē & omnino appetibilis. **K** particeps rationis quodam modo eſt: quatenus ipſi obedit; imperiōq; eius obſequatur. Ita proſecto & patris & amicorum habere rationem dicimus, & non ſicut mathematicorum. Parere autem quodam modo rationi irrationalem hanc partem admonitio, & omnis increpatio, & cohortatio indicat. Quod ſi dicendum eſt hanc quoq; partem rationem habere, duplex erit ea quæ rationem habet: altera. n. proprie et in ſe eam habet. **L** altera ita, vt is qui dicto patris audiens eſt. Virtus quoque ſim hanc differentiam diſtinguitur. nam alias ex ipſis intellectiuiſ, alias morales dicimus: ſapientiam, perſpicaciā, & prudentiam, intellectiuiſ: liberalitatem & temperantiā morales. Cū. n. de moribus loquimur, non ſapientem aut perſpicacem, ſed manſuetum aut temperantem aliquē dicimus. Laudamus etiam ſapientem ex habitu: habitus vero laudabiles **M** virtutes appellamus.

Dixit. Cumq; ita ſit felicitas actus quidā animæ. ſciens ſim virtutem perfectam, ſcrutandum eſt de virtute perfecta quid eſt: & quæ ſunt ſpecies eius. ſorte etenim erit ſpeculatio noſtra i felicitatem, qñ proceſſerimus hæc via doctrinæ, commodior & nobilior. **D.** Videtur autem de eo, qui eſt ſim veritatē gubernator ciuiſis, q̄ ſtudiū quoddam ſuum eſt de virtute proprie: ideo

¶ *q*ue vehementia voluntatis suę est, vt reddat ciues bonos, & legis obeditores. Et huius exemplū sunt positores legum Cretensiu, & Lacedæmonum, & si qui alij sunt huiusmodi. Et quidē est propositū nostrū in hac perſcrutatione ad gubernationem ciuitatum: manifestū est, q̄ quæſtio & inuestigatio nostra fiet ſm intentionē nostrā, quę fuit à principio. Oportet ergo, vt perſcrutemur de virtute humana. & hoc patet, cū inquiramus bonum humanū, & felicitatē humanā. Non intendo autē per virtutē humanā virtutē corporis, sed virtutē aīæ: cū dixerimus q̄ felicitas est actus aīæ. & cū sit res ſm hoc, necessariū est ciuili vt speculetur in re habitu aīæ, cū dixerimus q̄ est actus eius. Sciendū est igitur à ciuili dispōnes aīæ q̄liter sunt, & quot sunt: sicut est sciendū medico curatori oculorū, & curatori corporis & dispōnes oculorū, & corporis oēs, & quot sunt. Immo istud magis necessariū est, eo q̄ gubernatio ciuitatū honoratior & melior ē arte medicinæ: cū sit ciuitas honorabilior corpore. Periti autē medicorum valde subtiliāt inquisitionem

Gubernatio ciuitatū honoratior & melior est arte medicinæ.

¶ *C* de dispōnibus corporis: gubernatorē ergo ciuitatum speculari oportet in dispōnibus animę: speculari autē inquantū sufficit. I hęc quæſita. Subtiliatio perſcrutationis ultra hanc quantitatem fortassis laboriosa sit, & egrediens ab eo, qđ intendimus in hoc libro. **D.** Et iā dictum est in scia Naturali de dispositionibus animę, in quo est sufficiētia: & oportet vt quibusdam illorū vtamur hic, id est quibus indiguerimus. Diximus ergo q̄ quiddam animæ est rationale, & quiddam

eius rationale. **D.** non indigemus autem in hac perſcrutatione, in cuius via sumus, inquisitione, an sint distincta, vt mēbra corporis, & vt oīs res diuisibilis: aut sint ratione, id est definitiōe duo & indistincta natura, i. subiecto: vt conuexum & gibbosum in arcu circulari. hæc. n. perſcrutatio propria est sciz Naturali: & rationale est quod est vegetatiuum, scilicet plantatiuum. Et intelligo per plantatiuum, partem animę, quę est causa nutrimenti. & crementi. & hæc vis ex viribus animæ est in omnibus, quę nutriuntur. & est inuenta in embryonibus **E.** & in animalibus perfectis. & hoc quidem est ita, eo q̄ hæc vis primitus est i his rebus absq; alijs. Dixit. Apparet autē q̄ huic potentiæ est virtus cōis, quā participāt plantę, & animalia. & pp hoc nō est humana, & de membro animalium, in quo est hęc vis, & quod operatur p hanc vim q̄ operetur per ipsam in hora somni & vigilię. partis autem animę, qua bonum operatur & malum, fere nō manifestatur actio hora somni, vt illius. Et ideo dicitur quon est differentia inter felices & infelices in dimidio vitę ipsorum. **F.** & hoc rectum est, propterea q̄ somnus est ocium animæ illius, de qua dicitur q̄ est virtuosa aut viciosa, nisi sint quidā moruū eius pertranſeutes in corpore paulatim ad vim rationalem vel rememorationem partis nutritiue animæ, & fiant pp hoc phantasmata bonorum horarū somni meliora phantasmatibus malorum. Dixit. Et iam loeuti fuimus de istis rebus quantum sufficit. & oportet vt relinquamus potentiam animę nutritiuam: expers enim est

Moral. cū cō. Auct. C vir-

Moralium Nicomachiorum

Virtus humanæ. D. Vt autem quod sit animæ hominis natura, alia quædam irrationalis, participans tamen rationem aliquo modo, & hoc, eo quod exaudibilis est rationis & obediens ei. & propter hoc laudatur qui continet animam suam à voluptatibus: quemadmodum laudatur qui continet rationem suam & partem animæ suæ rationalem. qui. n. talis est, directus est, & inquisitor est rerum pertinentium virtuti. Et apparet, quod in nobis est aliquid aliud præter partem rationalem contrariis rationi, & ducens ad diuersum partem, ad quam ducit rationalis. Et accidit autem in hac dispoñe simile eius, quod accidit membris paralyticis, quoniam volumus ea mouere ad aliquam partem, & ipsa inclinantur ad aliam: talis. n. est dispoñ istius animæ cum anima rationali. Rationalis namque, quoniam voluerit mouere versus rem aliquam, & fuerit vis contraria ei, vincens mouebit ad contrarium illius rei. & propter hoc erunt motus eorum, qui non continent animas suas à voluptatibus ad contrarium rectitudinis, sicut est dispoñ in membro paralytico, nisi quod motus membri inordinati moti in corpore est res mota, videmus enim eum ocularim: in anima autem non videmus ocularim sensu. Veruntamen fortassis oportet ut sciamus quod in anima est aliquid diuersum rationi, contrariis ei, & contradiens non minus quam in corpore credimus esse motiones contrariantes motionibus naturalibus. etenim ut quæ res sensibiles sunt, & hæc eadem pars est illa, de cuius natura est, ut obediat rationi ducenti ipsam: & fortassis in casto, & forti facilius consentit, & obedit rationi, in eo quod operationes eius & omnes convenientes sunt rationi. Cuiusque sic se habeat res, tunc palam

est quod illa, quæ est non rationalis est partibus animæ, & duobus modis planariua, quæ non participat ratione aliqua modo: & concupiscibilis, quæ participat ratione, secundum quod obediibilis est ei naturaliter, & ex his quæ significant super hoc, quod obediibilis est ei naturaliter. Et ex his, quæ significant super hoc, quod obediibilis est rationi, est impressio, quam facit in nobis redargutio: & cum est effectus in nobis redargutionis et exhortationis & amonitionis & reprehensionis & castigationis. & propter hoc manifestum est quod, quoniam attrahimus rationem animæ, hoc est secundum duos modos: quorum unus dicitur vere & per se, & est pars apprehensiuæ iudicariuæ: & altera est pars obediens huic, & est illa pars, cui accidit ex parte rationis simile ei, quod accidit filio de obediendo patri, & obediens ei nisi fuerit, neque naturaliter, & est filius rebellis. D. Virtus ergo primo diuisa in duas virtutes, quarum una est intellectualis, & est apprehensiuæ: altera vero obediens, & est virtus moralis. & sapientia, & prudentia, & intelligentia species sunt intellectualis: liberalitas vero & castitas, & quæ his similes, species sunt moralis. Et hoc manifestum est, quia quoniam dicimus de moribus hominis, non dicimus de eo, quod sapiens aut intelligens: sed quod humilis: aut castus. sapiens autem laudatur secundum industriam scientialem, quam habet: & vniuersaliter quod fuerit ex habitibus animalibus laudabile nominamus virtutes. Et hic terminatur intentio huius tractatus, & est prius istius libri. & sint grates Deo donatori sapientiæ, & largitori felicitatis.

Aristotelis

PARISTOTELIS

Moralium Nicomachiorum

LIBER SECUNDVS,

Cum Auer. Expositione.

SYMMA LIBRI.

De virtute in genere, ac eius essentia. Quo pacto mediocritates inter extrema disponantur: vitiisq; ac virtutes opponantur. Et quibus praeceptis ad medium ducamur.

De productione virtutis intellectuale,
ac moralis. Cap. 1.

Vm duplex igitur virtus sit, quemadmodum diximus, intellectiua et moralis: intellectiua vt

plurimum ex doctrina habet et generationem & incrementum; vnde et experientia et tempore indiget: moralis vero ex more, id est assuetudine acquiritur: vnde et nomen habuit, parua si more immutatione facta. Ex quo et patet, nullam ex moralibus virtutibus natura in nobis acquiri. Nihil enim ex his, quae natura sunt, assuescere aliter potest. vt lapis, cum natura deorsum feratur, nunquam sursum ferri assuescet: neq; si millies quippiam eum sursum proiciendo velit assuesfacere, neq; ignis deorsum ferri: neq; aliud quippiam aliter quam natura comparatum sit, vnquam assuescet. neq; igitur natura, neq; praeter naturam virtutes habet in nobis acquiruntur: sed cum

idonei ad ipsas suscipiendas natura sumus, assuetudine perficimur. Praeterea eorum quae natura nobis eueniunt, facultates prius accipimus, deinde reddimus operationes: id quod in sensibus perspicuum est. non enim ex eo quod sapere vel vidimus, vel audimus sensus & videndi et audiendi accipimus: sed e contrario, habentes vti sumus, & non vti habuimus, sed virtutes accipimus, vbi prius fuerimus operati: quoadmodum et in alijs artibus. quae n. vbi didicerim, facere oportet: ea faciendo discimus. sicut enim edificando edificatores, cithara canendo citharocedi efficiuntur: ita quoque iusta agendo iusti, temperantia temperantes, fortia fortes euadimus. Huic rei attestatur id, quod in ciuitatibus fieri consuevit: legum latores enim ciues assuescendo bonos reddunt: haecque est vniuscuiusque legum latoris voluntas, qui vero id bene non efficiunt, peccant. atque si hoc bona respublica a mala differt. Accedit quod ex hisdem & per eadem omnis virtus & acquiritur, & corrumpitur: simili modo etiam ars. ex eo enim quod citharam pulsant, & boni & mali citharistae euadunt. eadem ratione quoque edificatores, et reliqui omnes. nam ex eo quod edificant bene, boni: ex eo quod male, mali efficiuntur. nisi nam ita esset, nullo opus esset doctorum, sed omnes vel boni fierent, vel mali. Ita igitur in virtutibus quoque est: agendo enim quae ad

C ij com-

Moralium Nicomachiorum

E commercia hominum spectat, alij iusti, alij iniusti efficiuntur: agendo q̄ in terribilibus rebus existit, assuescēdoq; vel cōfide-
revel timere, alij fortes, alij igna-
ui euadim⁹. pari mō in ijs q̄ ad
cupiditates et iras pertinent, tē-
perantes alij, & māsueti. alij ira-
cundi & intēperantes fieri con-
spiciuntur: illi, q̄ hoc: hi, q̄ illo
modo in illis se gerūt. & vt vno
verbo dicā, ex similibus opera-
tiōibus habitus fiūt. vnde ope-
rationes qualitate quadam prę-
ditas oportet reddere, quippe
cum ex earum differentijs habi-
tus quoque consequantur. non
igitur parū refert, sic ne, an sic
statim ab adolescentia consue-
scat aliquis: sed quāpluri-
mum: immo totum in eo peni-
tus consistit.

DETERMINATIO II. TRACT. LIBRI NICOMACHIAE ARISTOTELIS.

I Vm itaque virtutes sint
duorum modorum, in-
tellectualis videlicet, &
moralis: intellectualis
plerumque & fit & augetur in nobis
per doctrinam: & ideo indigemus
in cōprehensione eius exercitati-
one multa & spacio temporis longi:
moralis vero comprehenditur per
assuefactionem. & propter hoc, Grę-
ci deriuant nomen moris à nomi-
ne consuetudinis eliterantes ipsum
de literatiōe notitiam faciente, fm
q̄ currit consuetudo in nomini-
bus deriuatiuis. D. Et fieri autem vir-

tutum acquisitione per consuetudinem, & per exercitationem in actio-
nibus earum apparet: quoniā nul-
la virtutum moralium inuenitur
in nobis per naturā. Nullius enim
rei per naturam existentis contra-
riū acquireretur per assuetudinem.
lapis enim, qui naturaliter deorsum
descendit, quanuis quis proijciat
ipsum sursum vicibus innumerabi-
libus, quarum non comprehendit-
ur multitudo, volēs per hoc assue-
facere ipsum moueri sursum, nun-
quam habebit possibilitatē in hoc.
& similiter ignis nō est possibile vt
recipiat per assuetudinē diuersum
motus suę. & vniuersaliter ni-
hil eorum, quę naturaliter habent
actum aliquem, possibile est per
consuetudinem recipere dispositio-
nem, à qua procedit actus alius ab
illo actu naturali, qui est ei. & si ef-
fet nobis aliquid virtutum vel vi-
tiorum naturaliter, tunc non esset
nobis possibile acquirere oppositū
per assuefactionem. cumq; sic fit,
tunc virtutes non sunt in nobis fm
naturam neque pręter naturam, sci-
licet inuoluntarie vel coacte: sed
nos naturati sumus ad earum rece-
ptionem, & comprehensionem ear-
um in nobis per assuetudinē. Am-
plius omne, qd̄ in nobis existit na-
turaliter, primitus existit in nobis p
potentiam, deinde erit in nobis ad
postremū per seipsum existens per
actum non ex parte nostrę electio-
nis. intendo q̄ non erit in nobis, eo
q̄ nos assuefacimus ipsum, sicut se
habet in virtutibus. & hoc mani-
festū est in sensibus. etenim ipsi sūt
primitus in nobis potentia, & tan-
dem conuertuntur in nobis ad actū
ex se. huiusmodi exemplum est, q̄
ho-

A homo primitus videns est potentia: deinde fit videns actu, non eo quod videtur multotiens. & similiter sumus audientes actu, postquam fuimus audientes potentia: non eo quod assueuerimus auditum, i. quod audiuerimus multotiens, sed res est conuerso. intendo quod nos viuimus eis, eo quod existunt in nobis, non quod existant in nobis ex usu earum. Virtutes autem inueniuntur nobis, postquam nos fecerimus eas multotiens, sicut est in reliquis artibus operariis. intendo quod acquiritur quidem nobis ars per assuefactionem operum artis. & propter hoc addiscimus res, quas facimus postquam primitus fecerimus eas: ut edificatores erimus edificatores, & citharizantes erimus cithariste: & quando facti fuerimus edificatores & cithariste, edificabimus & citharizabimus, sed quod oportet. & hæc est differentia inter actionem primam & secundam. & similiter facientes res iustitiae erimus iusti, & facientes res castitatis erimus casti, & facientes res fortitudinis erimus fortes. **D.** Et attestatur huic, quod videmus contingere in ciuitatibus. videmus enim quod possitores legum per hoc, quod assuefaciunt ciues de actione boni, faciunt eos fieri bonos. & hæc est voluntas & intentio omnis legislatoris: nisi quod qui non decenter fecerit hoc, peccat. & per hoc diuersificatur ciuitas bona à ciuitate mala. Dixit. Amplius virtus omnis eadem sit bona aut mala ex rebus vni eisdem, & per res vnas easdem. & similiter omnis ars. verbi gratia, bonus in percutiendo citharam, & in alijs in hoc non sunt tales nisi ex parte per-

cutiendi citharam. & similiter se habet in edificatoria, & in ceteris artificijs. Etenim ex edificatione bona bonus fit edificator, ex mala malus. nam si non sic esset, non indigeretur doctore in aliquo, intendendo quod doctor docet discipulum actionem bonam, quam, cum fecerit discipulus, fit ab eo actio bona in illo artificio. & si non esset res taliter, essent omnes aut perfecti in artibus, aut imperfecti in eis: intendo quod non inueniretur in eisambo modi simul! Cumque sic se habeat res in artibus, erit similiter in virtutibus conuersationem. n. ad seinuicem facientes homines, quidam siue iusti, actiones iustitiae facientes: alij autem iniusti, actiones iniuriarum agentes. & hoc modo se habet res circa pericula. conuersantium. n. inter res timorosas, quidam sunt fortes, alij vero timidi. & similiter exercitatio in actionibus concupiscentiarum & iræ, sunt quidam casti, mansueti, & humiles: & quidam incontinentes, proterui, & iracundi: & sunt equidem tales ex conuersatione sic vel sic in rebus huiusmodi. & vniuersaliter habitudines animales non fiunt nobis nisi ex parte operationum. Et propter hoc, oportet ut currant operationes nostrae modo debito: etenim secundum diuersitatem operationum est quod sequitur ipsas ex diuersitate habitudinum. & propter hoc non differt modicum ut assuefaciant hominem à pueritia sua ad operationes bonas aut malas, sed multum differt: immo est tota differentia in habitudine hominis.

C. iij Quod

Moralium Nicomachiorum

¶ Quod virtus ab excessu & defectu corrumpatur, ad mediocres inclinans operationes. Cap. 2.

Quoniam igitur præsens tractatio non est speculationis causa; quemadmodum alia (non enim fit, ut cognoscamus quid sit virtus, sed ut boni efficiamur: alioqui nulla eius esset utilitas) necesse est, ut de actionibus, quomodo agendæ sint, consideremus: quippe cum in eis sita vis sit, ut

¶ habitus quoque præditi qualitate quadam reddantur, sicut hic diximus. Agere igitur secundum rectam rationem commune est, & in præsentia ita sumatur: dicitur autem postea de ipso, & quid sit recta ratio, & quo modo ad alias virtutes sese habeat: Illudque prius concessum apud nos constet, omnem de agendis disputationem figuram quadam, non autem exacte pertractari oportere: quemadmodum in principio etiam docui-

¶ mus, cum pro subiecta materia rationes esse postulandas, quæque in actionibus versantur, utiliaque sunt, nullam habere stabilitatem, sicuti neque salubria diceremus. Cumque universalis ratio eiusmodi sit, minus exquisitam quoque particularem esse manifestum est: quippe cum neque sub artem, neque sub præceptionem aliquam cadat: debeantque illi qui

agunt, subinde opportunitatem observare: id quod in medicina; & in gubernandi arte conspiciatur. Verum licet talis præsens hæc tractatio sit, entendum est tamen, ut ei succurramus. Primum igitur illud considerandum: res huiusce modi & a defectu & ab excessu corrumpi solere (opus enim est ut in obscuris manifesta adducamus testimonia) sicut in viribus. & sanitate conspiciamus. quæ enim nimium excedunt modum excitationes, et quæ item deficiunt, vires corrumpunt: simili modo potus et cibi nimis vel copiosi vel tenues sanitatem: moderata vero omnia & faciunt, & augent, & conseruant. Idem quoque in temperantia, & fortitudine, & alijs virtutibus fit. Qui enim omnia fugit & timet, neque quicquam sustinet, ignavus: qui contra nihil omnino timet, sed omnia adit, audax efficitur. Ita etiam qui omni voluptate fruitur, à nullaque abstinet, intemperans: qui omnes fugit: quem admodum agrestes, stupidus quidam est. nam & temperantia & fortitudo ab excessu et defectu corrumpi, à mediocritate autem conseruari consuevit. At vero non solum generationes & incrementa & corruptiones ex hisdem & ab eisdem efficiuntur: verum etiam operationes in hisdem quoque erunt.

nam

Nam in alijs, quæ manifestiora sunt, res ita se habet: ut in visibus. nam & ille tum ex mul-
ti cibi sumptione, tum ex mul-
tis laboribus sustinendis com-
pascitur: & utraque hæc præ-
stare maxime omnium robu-
sus potest. Idem in virtutibus
contingit: ex eo enim quod ab-
stinemus à voluptatibus, effi-
cimur temperantes: & effecti
temperantes maxime abstinere
à voluptatibus possumus.
pari ratione in fortitudine, as-
suendo formidanda contem-
nere, & sustinere fortes effici-
mur: effecti vero, maxime sus-
tinere ac pati terribilia pos-
sumus.

Dixit. Cum itaque non sit in-
tentio nostra in hoc libro, in-
tentio speculationis & scientiæ tan-
tum, quemadmodum in libris alijs,
sed intentio operationis (perscruta-
tio enim nostra in ipso non est ut
sciamus quid est virtus tantum, sed
ut operemur eam & boni fiamus:
E aliter enim non esset nobis in scien-
tia ipsius utilitas) oportet necessa-
rio ut perscrutemur de actionibus
qualiter est nobis operandum eas,
nam quemadmodum diximus se-
cundum earum diuersitatem diuer-
sificabuntur animæ dispositiones:
Dixit. Ponamus igitur radicem uni-
uersalem eis communem, & est,
quod actiones faciendum est secun-
dum rationem rectam: & dicemus
in postremo quæ est illa discretio re-
cta, & qualis est habitudo sua ad
reliquas virtutes. Et ponamus etiã

quod totus sermo, qui dicitur in
omnibus istis, non dicitur nisi se-
cundum viam descriptionis, non
secundum viam vltimæ perscruta-
tionis. intendo quæ comprehen-
dat plurimum rei, ut diximus à
principio descriptionis: quoniam cer-
tutudo sermonis in omni re oportet
ut sit secundum materiam ip-
sius. hæc autem materia mutabilis
est. & hoc, quoniam res effectiuæ
virtutum & proficientes non ha-
bent aliquid firmum secundum di-
spositionem vnam, sicut etiam est
dispositio in rebus effectiuis sani-
tatis. etenim ex ipsis non est ali-
quid firmitatem habens secundum
dispositionem vnam. Cumque ho-
res in vniuersalibus, quæ sunt in
hac scientia isto modo, quoniam
non tolerant certitudinem inquisi-
tionem propter sui mutabilitatem,
potius est sic in particularibus;
scilicet quod non est possibilis in
eis certificatoria inquisitio: quo-
niam non sunt comprehensæ ne-
que ætata sub arte neque sub præ-
cepto vno. & necessarium est agen-
tis semper ut speculetur in expedi-
ent ex ipsis in illa hora, in qua ipse
est: sicut se habet in medicina, &
in arte nautarum. Veruntamen &
si sit sermo ille, in cuius via sumus
currens hoc cursu: tamen oportet
secundum dispositionem aliquam
ut dicamus qualiter speculandum;
& unde incipiendum in speculatio-
ne. Dicimus ergo quod primum,
quod ponimus huic speculationi,
est quod de naturæ vniuersi, & eiusdem actus
est ut corrumpatur ex additione &
diminutione. Et oportet ut signi-
ficemus super hoc, quod occultatur
ex hac intentione in aliqua rerum,

Moraliū Nicomachiōrum

G per hoc quod apparet ex eis in quibusdam earum, vt quod videmus in fortitudine & sanitate. etenim exercitia superfluentia & deficientia corumpunt fortitudinem: & similiter cibus & potus superfluentes super id quod oportet: aut diminuti ab eo quod expedit, corrumpunt sanitatem: commensurati autem conseruant sanitatem & augmentant. Et similiter est in castitate, & fortitudine, & ceteris virtutibus. Qui enim fugit ab omni re & timet ipsam & non tolerat aliquid, hic est timidus: qui autem non timet

H aliquid penitus, nec terretur ab ipso, hic audax est: medius autem in hac fortis est. Sicut qui omnem voluptatem respuit, & qui omni voluptati expositus est, neuter horum habet castitatem. cum itaque sic se habeat res, virtutes quidem corrumpuntur ex superfluitate & indigentia, conseruat autem eas mediocritas. D. Et non diuersificant quidem dispositiones solui ex parte vitationis rerum earumdem vitatione diuersificata: sed actiones, quae vitantur in rebus vni vitatione vna, diuersificantur ex parte acceptionis dispositionum propter illas actiones. & hoc euidentius est in rebus illis, quae sunt magis manifestae apud nos quam res istae. Verbi gratia, virtus corporalis acquiritur ex acceptione multum cibi & tolerantia multum laboris: & quando facti fuerimus vigorosiores, erimus potentiores ad vitationem laboris multum & cibi multum. Et talis est dispositio in virtutibus. etenim castissimus ex retrahendo nos a voluptatibus. & quando facti fuerimus casti, erimus potentiores ad retrahendum nos a voluptatibus. Et isto modo se habet in fortitudine. nam quando assueuerimus vilipendere terri-

bilia timorosa, simus tolerantiores ea: & quando facti fuerimus tolerantiores earum, erimus potentiores ad eorum vilipensionem.

Virtutem moralem esse circa voluptates, ac dolores. Cap. 3.

Signum autem habitum sit, vel voluptas vel aegritudo, quod facta subsequitur. Nam, qui a corporis voluptatibus abstinet, si eo ipso gaudet, temperans: si dolet, intemperans est existimandus. qui item sustinet terribilia & vel gaudet, vel certe non dolet, fortis: qui autem dolet, ignauus est. moralis enim virtus circa voluptates doloresque versatur: quippe cum ob voluptatem mala agamus: ob dolorem vero ab honestis abstinemus. Quapropter, vt Plato inquit, ab adolescentia ita institutos esse oportet homines, vt his gaudeat, et doceat, quibus gaudere et dolere debet: haec. n. recta eruditio est. Preterea si virtutes circa actiones et affectus sunt, et omnem affectum, omnemque actionem sequitur vel voluptas vel dolor: ideo virtus circa voluptates et dolores versatur: indicant id punitiones, quae per dolores adhibentur: sunt enim medicationes quaedam: at medicationes per contraria fieri consueuerunt. Preterea, quae admodum et prius diximus, omnis animae habitus ad ea, & circa ea naturam suam habet, a quibus deterior fieri et melior consuevit: at per voluptates

Omnis affectus, omnisque actio ne sequitur voluptas vel dolor.

Res & aegritudines prauī habit⁹ sunt, dū persequuntur aut fugiunt hoīes aut quas nō debēt, aut qñ non debēt, aut quemadmodū nō debent, aut quot alijs modis ā rōne talia p̄scribunt. Vnde ēt definientes virtutes nō nulli impatibilitates, tranquillitatesq; esse qualdā cas alserūt: non tñ recte: quia absolute dicunt, neq; addunt, vt oportet, et qñ, & cætera quæ adiungūtur: talis igitur virtus esse circa voluptates et dolores facultas quædam ponitur: quæ optimas res agat: vitium autem contrariū. De hīdem autem etiā inde esse manifestum poterit: q; cū tria sint quæ in electionē, tria item quæ in repudiationem cadunt, honestū, vtile, & iucundum: & tria contraria, turpe, inutile, & molestū: circa omnia hæc bon⁹ vir recte agit, mal⁹ vero peccat. ac p̄cipue circa voluptatem. nam & cōis hæc est animalib⁹, & omnia, quæ in optionem veniunt, cōsequitur: quippe cum tam honestū, q; vtile iucundum ac voluptuosum videat. Adde q; ab infantia ipsa voluptas in oībus nobis inoleuit: vt difficile sit affectū eiusmodi vitæ nostræ penē incorporatū atq; imbibitū extergere. Quinetiā ad regulam voluptatis & doloris actiones dirigere alijs magis, alijs minus cōsueuimus: vt propterea p̄sentē tractationē circa hæc versari necesse sit. nō enim parū ad actiones facit bene ne

an male gaudeamus, aut doleamus. Præterea voluptati repugnare difficilius est, q; iræ, vt Heraclitus inquit: at circa id qd difficilius est, semp & ars & virtus versat: quod enim bene fit, melius in eo est, quare pp hoc etiā circa voluptates & dolores totū negociū & moralis & ciuilis versabit. qui enim bene his vtetur, bonus: qui male, erit malus. Virtutē igitē circa voluptatem et dolorē versari, ab hīdēq; ā quibus fit, & augeri & corrūpi, cū scilicet non eodē modo existunt, necnon circa eadem operari, ex quibus ortum habet, satis dictum sit.

Dixit. Oportet autē vt ponamus signū existentie dispositionū virtualiū in nobis hoc, quod sequitur nos p̄sens operationes de voluptate & tristitia. Etenim qui ex retractione ā corporalib⁹ lætatur, habitū hēt, ā quo denominādus est castus: qui vero ex retractione ab his tristat, incastus. Sift qui tolerat pericula vehementia, & est gaudens cū his aut nō tristis, fortis est: qui autē suffert ea, & tristat ex eis, ille timidus est. & quidē hoc h: qm virtus moralis equidē est vt placeant hominī ea, quæ oportet vt placeant ei: & displiceāt ei, q; oportet vt displiceant. ideo q; nos quidē facimus mala delectatiōis causa & retrahimur ā bonis, causa eius quod est in ipsis ex cōtristatione. Et propter hoc oportet, quemadmodum Plato dixit, vt incedatur cū homine ex pueritia sua, via ducente ipsum ad hoc, vt gaudeat in his, in quibus est gaudendū.

Circa diff
cilius, sp
ars, & virt
versatur.

Moralium Nicomachiorum

G & tristiter in his, in quibus est tristitia. dum hæc enim æqualis est, & sana doctrina. Amplius virtutes quidē existūt in actionibus & passionibus: omnem autē actionem & passionē sequitur delectatio & contristatio: & p hoc oportet vt sit virtus circa delectationē & tristitias. intendo vt ipse ambæ delectationes & tristitiae sint fm q oportet. Et de his, quæ super hoc significat, est q prohibitio accidentiū malorū & refrenatio ipsorū, sit quidem p istas ambas res: intendo p delectationē & tristitiā, quā ponūt illi de ciuitatibus. refrenationes enim siue resistētiæ, medicinarū quædā sunt. medicinarū autē naturæ sunt fieri p contrariū. Et sicut ante diximus, vnaquæq; ex dispoñib⁹ animæ existit in illis rebus, quæ appropriant illi dispoñi, & circa res, a quibus illa dispoñi innata ē fieri peior & melior. v.g. dispositio animæ nominata iniustitia aut iniustitia inuenitur quidē a rebus appropriatis vt possessionibus & honoribus, & quā similes istis, & circa res istas versat. & homines quidem fiūt deteriores pp delectationes & tristitias, fm q requirūt ex ipsis quod nō oportet:

H & faciunt hoc in hora, in qua non oportet, aut eo modo quo nō oportet, & vlt præter modum aliquē ex modis, quos determinat intellectus sanus circa delectationē & tristitiā, Dixit. Et propter hoc definiuerunt virtutes esse mortem concupiscentiarū & quietem earum. nō fuit autem recte dictū sic absolute, sed cū hac determinatione fm q oportet, & i hora qua oportet, & cetera, quæ excipienda sunt in hoc. Dixit. Iam igitur posuimus q virtus existit in delectatione & tristitia: intendo in

hoc vt delectemur in quo oportet, & vt tristemur i quo oportet. & patuit, quā ipsa operatiua est optimorum, malitia e contrario. Dixit. Et delectabūt nos ista, quorū fecimus mentionem per hoc, quod dico, scilicet res quas eligimus, sunt tres, decorū, siue decēs, vtile siue expediens, delectabile siue voluptas. & horū contraria tria, indecēs vel turpe, inutile vel damnosum, cōtristans vel molestū: & bonus est ille, qui in oībus his directus est: malus autē, qui peccās est in oībus his, & pprie in voluptate: intendo eū qui delectat, non vt oportet. & hoc, quā delectatio cōis est omnib⁹ animalibus, & sequitur oīa ea, quæ habēt eligentiam, i. eligibilia, etenim decēs & vtile eligibilia sunt & delectabilia. Dixit. Et hoc quidē difficile est nobis, intendit accedens illud, qd est delectatio & cōsequens ipsius: ideo q existit in nobis naturaliter, & est natū nobiscū, & cōnūtritū nobis ab infantia: & pp hoc sumus cōmensurantes actiones, cōtrā sequens delectationis & tristitiæ. Et quidā nostrū in hoc præcellunt quosdam. & oportet necessario pp oīa hæc vt sit nostra intentio in hoc Libro toto circa delectationē & tristitiā: intendo vt delectemur in quo oportet, & tristemur i quo oportet, non enim modicū differt delectari aut tritari in quibus actionū opt. Et iā palam est, q virtus est in delectatione tristitia, eo q circa delectationē difficilior est q̄ circa iram: quæadmodum dixit Heraclitus: & ars & virtus semper quidem sunt in actione rei difficilis: ppea q in ea bonū & optimū, fm hoc ergo oportet vt sit intentio intendētis virtutē & ciuitatem in hoc Libro toto, circa

Liber Secundus

22

A circa delectationē & tristitiam. nā qui vsus fuerit istis fm q̄ oportet, erit bon⁹: qui vero aliter q̄ oportet, erit malus. Iam ergo manifestū est, q̄ virtus quidē exilit in delectatione & tristitia: & q̄ ex quibus fit & ager, ex his eisdem corrūpitur & minuit vsitata eas diuersimode: & q̄ agit, postquam perficitur in rebus illis, de quibus generatur.

Qua inter iusta agere & iuste agere differētia sit. Cap. 4.

D Vbitaret autē quispiam, quo modo dicamus iustos iusta agēdo, tēperantia temperantes effici oportere. nā si agūt iā iusta & tēperantia, iusti iā sunt, & tēperantes: sicut si grāmatica & musica, grāmatici & musici iā sunt. An neq̄ in artibus ita res se habet: quippē cū possit grammaticū quippiā aliqs facere, vel ex fortuna, vel alio suggerēte. tunc tñ erit grāmaticus, si & grammaticum aliquid, & grammatice faciet: hoc ē ex grāmatica arte, q̄ in ipso ē. Pręterea, neq̄ fikt hoc est in artibus & virtutibus. quę enim ab artibus fiūt, id in se ipsis habēt, & bene effectę sint: satis si quidē illud est, vt quoquo modo efficiantur. quę vero fm virtutes fiunt, nō si aliquo modo ipsę se habeāt, cōtinuo iuste & tēperanter agunt: sed si ēt qui agit, aliquo mō affectus agit: primū quidē, si sciens: deinde, si eligēs: atq̄ eligēs propter ipsa: tertio, si stabili atq̄ immutabili affectu pręditus agit. Hęc vero ad

alias artes consęquendas cōnū. **D** merari nō solent, sed ipsa sola cōgnitio sufficit: ad virtutes autē cognitio parum, vel nihil valet: reliqua nō parum, sed multumq̄ ac totū conferunt: quippe quę ex eo ēt comparentur, q̄ sępe iusta & temperantia aguntur. Res igitur iustę & temperatę dicūtur, cū fuerint tales, quales vir iustus vel temperās ageret. iustus vero vir & temperās est, nō q̄ hęc agit: sed qui ēt ita agit, vt iusti & tēperatę solent. Recte igit ex eo q̄ iusta agit, iustus: & ex eo q̄ temperantia, temperans fieri dicitur. nō agendo autē hęc, ne futurū quidē esset, vt bonus quispiam euaderet. Pleriq̄ tñ cū hęc non agant, ad disputationē confugiunt, putātq̄ ita se philosophari, ac probos futuros: qui sanē perindē faciunt, atq̄ ægroatētes: qui cū medicos diligenter audiant, nihil tñ eorum, quę ab ipsis mandantur, efficiunt. sicut igitur neq̄ illi corpore vnquam bene valēbunt, dum ita curantur: sic neq̄ isti animo, dū ita philosophantur, bene habebunt.

D Ixit. Et fortassis hęsitabit q̄s, & dicet, vnde oportet vt agat hō actiones iustitię, donec fiat iustus: quia iustitia & castitas nō generant nisi ab actibus iustitię & castitatis: & actus iustitię & castitatis nō inveniunt nisi a iustitia & castitate. Nos igitur dicimus, qm̄ omnis, q̄ iusta agit, iustuse ē, & q̄ casta castus est, sicut quicunq̄ scripturalia agit scriptor

Moralium Nicomachiorum

- G** scriptor est, & qui actiones cantoris agit, cantor est. Hæc aut hæsitatio soluitur p hoc quod dico, & est q res in artibus nō sic se habent, nedū in his quæ sunt à virtutibus. intendo q nō quilibet, qui agit actionē aliquius artis, est de artificialib⁹ illius artis. possibile enim est vt aliquis, q nō est scriptor, scribat literā aliquā casu, aut aliquam, quam alius prædescripserit. & hoc modo adificat ars scribendi: & sit quidā homo scriptor, non qui fecerit quodlibet scripturaliū qualuercunq; sed qū fecerit fm q scriptor faceret. intendo q faciat fm habitū scripturalem, qui fit in ipso. Amplius artes & virtutes in hac intentione non se habēt vno modo. & hoc, qm bonitas rerū accidentium ab arte existit quidē à se ipsis. & pp hoc sufficit artifice ad bonitatē artificij sui, si res quā efficit, fuerit ipsa bona. Rebus aut sentib⁹ fm viam virtutum, nō sufficit vt in se sint bonæ tantum: sed, & vt facientes sint habentes se aliquid, v g. vt iusta & casta facientes, aliquid se habeant, primo vt sciant res, quas facient. secundo vt sint electores earum per se, s. propter actiones ipsas.
- I** tertio vt sint firmæ habentes se non mutabiliter, i. vt perpetuent actiones. Istarum aut conditionū nihil opponitur in artificijs, præterquā vt sit artifex sciens eius, quod facit. Conditiones aut, in qua communicant artes virtutibus, s. scientiæ eius quod agitur, nō est necessitas in virtutibus, vt in artibus. aut enim modicū indiget ea in virtutibus, & minus q in artibus, aut nō indiget ea. Aliarum aut duarum conditionum utilitas nō est modica: immo in eis est tota utilitas, & istæ duæ conditiones acquiruntur quidē in virtutibus ex frequēter agere actiones, de quibus dicit q sunt actiones virtutū. verbi gratia, electio actionum iustitiæ pp seipsas, & cōstantia in ipsis acquiruntur quidem ex frequēti reiteratione actionū: de quibus dicitur q sunt actiones iustitiæ. & sic acquiruntur quidē hæ duæ conditiones in castitate p reiterationē actionum: de quibus dicit q sunt ex actionibus castitatis. actiones aut iustitiæ & castitatis sunt actiones, quæ fluunt fm exemplū actionū iusti & actionum casti. & iust⁹ & castus nō sunt, qui faciūt actiones iustitiæ & actiones castitatis fm modum, fm quem faciunt ea non iustus & non castus. Siquidē igitur ex faciendo actiones iustitiæ, fit homo iustus, & ex faciendo actiones castitatis castus: nō erit aliquis hominum iustus, absq; eo q faciat actiones iustitiæ, neq; cast⁹ absq; eo q faciat actiones castitatis.
- Dixit. Verū tamen illi, qui sunt de numero plurium, non faciunt has actiones, sed nituntur ad sciendum eas. & æstimant per hoc, q ipsi philosophando erunt per sciētiam virtutis virtuosī. & hoc factum ipsorum simile est facto infirmorum, qui audiunt quod præcipiūt eis medicum diligentia & studiose, & nihil tñ faciunt præceptorum. & sicut illorum corpora non sanantur p huiusmodi regimen: sic nec istorum animæ per hunc philosophandi modum rectificantur.
- De affectibus, facultate, habitu. & habitum esse genus virtutis. Cap. 5.*
- P**ost hæc autē quid sit ipsa virtus, considerandū est. Quoniā igitur. tria sunt, quæ

Aque in anima efficiuntur, affectus, facultates, habitus: aliquid ex his esse virtutem necesse est. Affectus autem voco cupiditatem, iram, ex candelcentiam, timorem, fiduciam, inuidiam, gaudium, amicitiam, odium, desiderium, emulationem, misericordiam: ea denique omnia, quae volupras vel dolor consequitur. Facultates vero seu potentias eas, quibus idonei esse dicimur, ut his omnibus afficiamur: id est quibus vel irasci, vel dolere, vel misereri possumus. Sed habitus eos appello, quibus vel bene vel male ad affectus nos habemus: ut ad irascendum, si vehementer aut remisisse, male: si mediocriter bene. simili modo ad reliqua. Affectus igitur, neque ipse virtutes, neque ipsa vitia sunt. Nam neque ex illis boni vel mali dicimur, sed ex virtutibus aut vitiis, neque ex illis laudari, aut vituperari consuevimus, non enim qui timet aut irascitur, laudatur: neque qui irascitur absolute, vituperatur, sed qui quodammodo ita afficitur: sed ex virtutibus & vitiis & laudamur & vituperamur. Praeterea irascimur et timeamus sine electione: virtutes vero sunt electiones quaedam, aut non sine electione existunt. Ad haec, ex affectibus moueri dicimur, ex virtutibus vero & vitiis non moueri, sed quodam modo disponi. Propterea neque facultates & potentiae sunt: quippe cum neque boni neque mali ob id dicamur, quod absolute ita agere possumus: neque laudamur aut vituperemur, Adde

quod facultate praediti & potentes natura sumus: boni aut mali, sicut superius diximus, natura minime efficiuntur. Si ergo virtutes neque affectus sunt neque facultates: habitus necessario sunt. Quid igitur sit virtus genere, ita dictum est.

Post haec autem, inquirendum & speculandum quid est virtus. Dicimus itaque, quod cum res, quae inveniuntur in anima, sint tres, scilicet, accidentia, affectus, & dispositiones: quod istorum erit virtus. Et intendo per accidentia, concupiscentiam, iram, timorem, audaciam, inuidiam, gaudium, amorem, odium, desiderium, zelum, misericordiam: & vix omne, quod sequitur delectatio aut tristitia. Et intendo per potentias res, ex parte quarum denominatur ab his accidentibus. intendo res, per quas possumus irasci, & tristiari, & misereri. Et dico per dispositiones habitudines, per quas sumus ad ista accidentia habentes nos male aut bene. v. g. quoniam nos, quoniam irascimur ira vehementi, i. magis quam oportet, aut ira remissa, i. minus quam oportet, erit habitudo nostra penes hanc dispositionem peruersa. quoniam vero mediocriter, erit habitudo nostra in hoc directa. & sic se habet res in ceteris actionibus. Non erunt igitur virtutes, neque vitia accidentia, vel passionibus. nam penes ea neque virtuosi neque vitiosi dicimur: sed penes virtutes dicimur tales. Ad huc non laudamur neque vituperamur penes accidentia. non enim qui irascitur laudatur propter iram neque vituperatur: & si habet se circa timorem: sed vituperatur quidem, quoniam irascitur ira, qua non oportet: laudatur autem quoniam irascitur, quae admodum oportet. cum igitur penes virtutes laus cadat & vituperium, penes

*Mal. cod. nō habet accidentiam.

a. Affecti.

Moralium Nicomachiorum

Genes accidentia aut non, manifestum est quod accidentia non sunt virtutes. Amplius irascimur & timemus involuntarie: virtutes aut & malitiae aut voluntates sunt, aut non praeter voluntatem. & cum hoc dicitur et de nobis quod sumus patientes per accidentia: per virtutes aut & vitia non dicimur moveri, sed disponi aliquo modo. Et propter hoc apparet quod etiam virtutes non sunt potentiae. non enim dicimur boni neque mali, eo quod habemus potentiam recipiendi accidentia, neque laudamur neque vituperamur ex hac parte. Amplius potentes sumus natura, fieri boni vel mali, boni autem vel mali non sumus natura, sicut iam ante diximus. Si ergo virtutes non sunt accidentia neque potentiae, remanet ut sint habitus. Iam ergo manifestum est quid sit virtus secundum genus.

De duplici mediocritate, et virtutis substantia. Cap. 6.

Oportet autem ut non solum ita dicamus, habitum esse virtutem: sed qualis nam habitus ea sit, quoque explicemus. Dicendum est igitur omnem virtutem, & ipsum id cuius est virtus, bene affectum reddere, & opus eius bene efficere. exempli gratia, oculi virtus & oculum ipsum, & opus ipsum bonum facit: quippe cum oculi virtute fiat, ut bene inspiciamus. simili modo equi virtus & equum ipsum probum efficit, & ad eursum, gestandumque, fessorem, ac sustinendos hostes idoneum. Quod si in omnibus ita se habent res, virtus quoque hominis nihil aliud erit quam habitus, ex quo & bonus homo ipse efficiet, et bene opus suum reddet,

quo modo autem id fiet, & antea diximus, & nunc etiam esse manifestum poterit: si qualis nam sit natura ipsius virtutis coterminemur. In omni igitur re continua ac diuisibili, aliud plerumque, alius minus, aliud aequale accipere possumus: atque haec vel quantum ad ipsam rem attinet, vel quantum ad nos, aequale autem inter excessum & defectum medium quoddam est. Ac rei quidem medium id dico, quod ab utroque extremo eque distat: estque unum & idem omnibus. quantum vero ad nos, quod neque modum excedit, neque deficit: idque non unum & idem apud omnes est. verbi causa, si decem plura sunt, & duo pauciora: sex media accipiunt quantum ad rem: quippe quae ex aequo et superent, & superentur. id quod secundum arithmetica rationem medium est. Quantum ad nos vero: non ita est accipiendum. non enim si alicui decem minas comedere multum est, duas parum: sex ei Alipta comedendas praecipiet. nam fortasse id quoque ei qui sumpturus sit, erit vel nimium vel parum: Miloni quidem parum: nimium autem ei qui exercitatio nem incipiat. Idem in cursu & lucta considerandum est. Ita igitur unusquisque scientiae alicuius particeps excessum & defectum fugiens, medium quaerit, atque eligat: ac medium quidem non rei, sed quod quantum ad nos medium est. Quod si omnis scientia ad medium spectat, atque ad ipsum sua opera

Mediam quid

Mediam quid

L

M

Mediam quid

A opera dirigens ita opus bene absoluit: vt de bene absolutis operibus illud dici consueuerit, vt neq; demi neq; addi quicquam posse fateamur: quasi excessus & defectus quod bene est, corrumpat: mediocritas cōseruet. Si boni igitur artifices, vt nūc dicebamus, ad hoc spectantes operantur: virtus vero omni arte exactior est & melior, quē admodū ēt natura: efficitur proculdubio vt ea mediū coniectris ac collimatrix sit. De morali loquor.

Hæc enim circa affectus & actiones versat: in quibus excessus et defectus & medium est: vt & timeat, & cōfidat aliquis, cupiat & abhorreat, irascat & misereatur, ac demū lætet & doleat magis & minus: atq; vtraq; hæc nō bene. nā qñ oportet, & ob quæ, & erga quos, & cuius causa, & vt oportet, hæc facere, mediū est atq; optimū: id quod est ipsius uirtutis. Sili modo circa actiones est excessus & defectus et mediū. at virtus circa affectus actionesq; versat: in quibus excessus peccat, defectus vituperat, mediū vero et laudē et rectā exequutionem cōsequitur. Hæc aut vtraq; ad virtutē pertinent. mediocritas igitur quēdam virtus erit, cum mediū ipsius coniectrix, collimatrixq; sit. Præterea peccare multis modis possumus: malum, n. est infiniti, vt Pythagorici cōieciabant, bonum autē finiti: recte agere vno vero modo tm̄ licet, atq; iccirco illud facile, hoc diffi-

cile est, facile siquidē est à scopo aberrare, sicut ipsum attingere difficile. ob id igitur excessus & defectus vitij est, virtutis mediocritas, nam, Simplicius bonus ē, si malus om̄mode. Virtus igitur est habitus electiuus in mediocritate quantū ad nos cōsistens: quæ quidem mediocritas ratione præfinita sit: atq; ita, vt prudens præfiniret: mediocritas autē duorum vitiorum, alterius p. excessum, alterius p. defectum, atq; eo ētq; vitia alia deficiūt ab eo quod fieri debet, alia exuperāt & in affectibus & in actionibus: virtus vero mediū & inuenit, & eligit. Quapp̄ substantia quidē & rōne q̄ quid sit res exponit, mediocritas: quantum ad optimū autē spectat, & quod bene se habet: extremitas virtus est. Neq; tm̄ omnis actio, omnisq; affectus mediocritatē admittit. nōnulli enim sunt affectus, qui statim vel ipso noīe cum prauitate implicantur: vt maleuolentia, impudētia, & inuidia: & itē actiones, vt adulterium, furtū, homicidiū. omnia enī hæc & huiuscemodi ita appellant, quia nō excessus ipsorum aut defectus, sed ipsa mala sunt: vt nullo modo possit quispiā in ipsis recte agere, s; peccare semper necesse sit: neq; bene, aut nō bene se gerat, dum quatenus & quando, & quomodo oportet; adulterium cōmittit: sed dum absolute vnumquodq; horum facit, continuo peccet. Perindē igitur

Virtutis definitio.

Moralium Nicomachiorum

Igitur est, ac si quis iniuste, ignaue, intemperaterq; agendo porrienda esse mediocritate, excessumq; & defectu censeat: nam hoc modo exuperationis & defectio nis mediocritas, exuperationis item exuperatio, & defectio nis defectio sueniret. Quoadmodu aut temperatiae & fortitudinis nullus est excessus aut defectus, propterea qd medium ipsum extremum est quodam modo est: ita neq; illoru mediocritas vlla, aut excessus aut defectus esse potest.

N sed utrunq; agatur, peccatum est, omnino enim neq; exuperationis aut defectio nis mediocritas, neq; mediocritatis exuperatio aut defectio vlla est.

Cognitio
rei in suo
genere no
est suffi-
ciens.

Non oportet aut vt hoc contenti simus, quoniam virtus est habitus tm: sed determinemus qualis habitus sit, cum non sufficiat cognitio rei in genere suo. Dicim' ergo qd ois habitus ponit rem, cuius est virtus, bona & actu eius bonu. v.g. oculi virtus oculu reddit bonu & actu eius bonu, eo qd virtute oculi videmus visionem bona, & est oculi ea bonus. & sicut virtus equi ipm reddit bonu ferocem, flexibilem equitanti, tolerantem impugnantem. Cuiq; hoc sit coe omni virtuti, tunc virt' hominis est habitus, per que homo fit bonus, & ponit actu eius bonu, & iam determinauimus via ad hoc qualiter fiat. vult fm qd aestimo, vt visitetur delectatio, fm qd oportet, & tristitia secundum quod oportet.

Dixit. Et declarabitur etiam nobis, si cōsiderauimus in natura virtutis, quae natura est. Dicim' ergo,

q in omni continuo & discreto possibile est nobis accipere rem aliquam maiorem, & aliquam minorem & aliquam aequalem: & hoc vel in re ipsa, vel in relatione ad nos. & equale est medium inter superabundantiam & diminutionem. Et intendo per medium fm se hoc, quod distat ab utroq; extremorum equa distantia. & hoc medium est vnu & idem in omni re. medium autem in relatione quoad nos, non est vnu & idem in omni re. v.g. medium fm se, sex inter duo & decem: superat enim duo in quatuor & superatur a decem in quatuor. hoc ergo medium semper est. res vna in se, neq; additu neq; diminutu. medium aut quod ad nos non oportet accipi illo modo. intendo qd sit res vna nec additione nec diminutionem accipiens. non enim qn accipite aliquem hominem decem minas multum est, & accipite duas minas parum, oportet vt cōmensuratum homini, ad que innuit doctor exercitij sit accipere sex minas. forte etenim qd haec quantitas paru aut multu erit accipienti. v.g. exercitato modicu incipienti aut exercitia multu. & sic se habet in cursu & in lucta, intendo qd medium in quantitate cibationis vniuscuiusq; istorum alteru est a quantitate cibationis alterius. Dixit. Et fm hunc modum fugit omnia artifex in arte sua superfluitatem, & indigentiam: inquit aut medium & eligit ipsum. & intendo medium quo ad nos, non medium rei. Et quia ois res in bonitate operationis suae intendit medium, & ad ipsum dirigit operationes suas: & ideo cōsueuerunt homines dicere de operibus bonis qd ipsa sunt, in qb' no est possis additio neq; diminutio: eo qd fm

A secundum ipsos additio & diminutio corrumpunt bonitatem, medium vero conseruat ipsam. Cum itaque periti artifices, ut diximus, operentur animaduertentes, & intendentes medium: virtus autem omni arte melior sit & certior, quemadmodum & natura, intendendo, quod ipsa est melior arte: de necessitate erit virtus intendens intentioni medij, intendendo virtutem moralem. Cumque sit virtus equidem finis circa passionem & actionem, necessarium est in ipsa esse additionem, & diminutionem, & medium. Verbi gratia, quando nos fuimus timentes, aut audentes, aut concupiscentes, aut irascentes, aut miserescentes, & vultu delectantes, aut tristates magis quam oportet aut minus, non erimus circa medium, quod aut oportet, & quando oportet, & in quibus oportet, & medium virtuosum, & haec est intentio virtutis. Et secundum hanc similitudinem inuenitur in actionibus additio, & diminutio, & medium. & virtus etiam inuenitur in passionibus quidem & actionibus. & in passionibus inuenitur additio & diminutio & medium: & additio & diminutio vituperabilia sunt, & medium laudabile & virtus laudabilis. Virtus igitur mediocritas quaedam est, cum intendat medium. Adhuc errare quidem contingit multis modis, error autem malum, malum intendit ad partem infinitatis: quemadmodum ipsum determinauerunt Pythagorici: bonum autem est ex parte finitatis. intendendo quod mala multa sunt: bonum autem vnum, eo quod rectum: rectum autem vnum. & per hoc fit malum cito & facilliter: bonum autem tarde & difficiliter. facillimum enim est ut erret homo a proposito signo, & difficillimum ut inue-

niat ipsum. & per hoc erit additio & diminutio ex parte malitiae: mediocritas autem bonitas & virtus. intendendo quod additio & diminutio errores sunt ex parte infiniti, mediocritas autem recta est & vna. & propterea boni sunt secundum modum vnum boni, mali autem sunt mali multis modis. Et cum sic sit, erit virtus habitus, vel electius, vel voluntarius in mediocritate existens, quae est mediocritas quo ad nos, determinata per rationem in relatione ad virtuosos ex hominibus. & est mediocritas inter duo vitia: quorum vnum est ex parte additionis, & alterum ex parte diminutionis: id est quaedam vitiorum sunt vitia ex parte diminutionis, siue ab eo, quod oportet in passionibus & actionibus: & alia ex parte additionis siue supra his, quod oportet in ipsis. Dixit. Virtus autem medium inuenit, & facit ipsum. Erit igitur per hoc virtus secundum substantiam suam & rationem significantem super quiditatem suam medietas: secundum quod nobile & optimum extremitas & finis, cum dicitur fines meliores medijs. Dixit. Non recipit autem necessario omnis actio & omnis passio vel omne accidens medietatem. & hoc quoniam quaedam accidentium mala vel malum per naturam suam secundum additionem & diminutionem, ut detractio, & inuerecundia, & inuidia: & quaedam actionum, ut homicidium, furtum, adulterium haec non sunt in se ipsis malum in omni hora, & omnes ex ipsis est mala. Et si non est in extremitatibus vituperabilibus medietas, neque additio, neque diminutio, ut iniustitia & timiditas & incontinentia. vel si non, erit additionis & diminutionis medietas, & additionis additio, & diminutionis diminutio.

Virtutis definitio.

Proprie quid rectum cito fit & facilliter bonum autem tarde & difficiliter.

Moral. cum co. Auer. D &

Moralium Nicomachiorum

E & sicut castitatis & fortitudinis nō est superfluitas neq; indigentia, cō q̄ sint medietates, medietas autē est extremitas & finis modo aliquo: in tendit modo illo, quo est indiuisibilis secundum magis & minus, sic se habet in extremitatibus.

Mediocris inter duo extrema dispositio. Cap. 7.

AT vero non oportet solū vtr̄ hęc dicere, sed particularibus ēt accommodare. quæ. n. de actionibus sūt disputationes, si vtr̄ tractātur, cōmuniores: si particulariter, vtr̄iores sunt. circa particularia. n. actiones versantur, quibus consentanea eē debent quæ dicunt. Sumenda igitur hęc ex descriptione sunt. Circa timores quidē & fiducias mediocritas fortitudo est. eorum vero qui excedūt, ille qui in trepiditate excedit, vacat noīe: multa. n. sunt, q̄ nomē non habēt: qui confidendo exuperat, audax est. at qui et in timēdo exuperat, & in confidēdo deficit, is est ignauus. Circa voluptates vero & ægritudines non oēs, sed corporales, atq; eas maxime q̄ in tactu existūt, circa ægritudines autē min⁹, mediocritas temperantia est: excessus intēperantia. at quia nō admodum inueniri consueuerūt, qui in uoluptatibus deficiant: ita circo neq; nomē aliq̄d huiusce modi hoīes adepti sunt: sed stupidi appellētur. Circa dationē acceptionēq; pecuniarū mediocritas est liberalitas: excessus &

defectus, prodigalitas & illiberalitas seu avaritia: in quib⁹ cōtrario mō excedunt & deficiūt hoīes, prodigus. n. in largiendo excedit, i accipiēdo deficit: avarus cōtra, excedit in accipiēdo, in dando deficit. Ac de his quidē nūc figura quadā ac summatim dicimus, hac ipsa breuitate contenti: postea accurati⁹ de ijs dē ptractabimus ac definiē⁹. Jam circa pecunias aliq̄ quoque sunt dispōnes, ē quibus mediocritas magnificentia est. nā magnificus ā liberali eo differt, q̄ ille circa parua, hic circa magna versatur. excessus est decori imperitia, seu indecorum, & ineptitudo operaria: defectus paruifcentia: quæ vitia differunt ēt ipsa ab ijs, quæ circa liberalitatē sunt. quo mō vero differant, posterī⁹ dicet. At vero circa honorem & ignominiā mediocritas est magnanimitas: excessus inflatio q̄ dī: defect⁹ pusillanimitas. Sicut autē magnificentiæ liberalitatē correspondere dixim⁹: ut i eo ab illa differret, q̄ circa parua versat: ita magnanimitati, q̄ in magno honore versat, alia q̄dā virtus correspondet, cui⁹ circa parua officiū ē. sit. n. vt sicut oportet, honor appetat: & magis ēt vel min⁹ q̄ oportet, vñ q̄ i appetitione hac excedit, ambitiosus: q̄ deficit, iambitiosus dī: medi⁹ noīe vacat. dispōnes quoque ipse inoiatē sunt: ambitiositū, excepta, q̄ ambitiositas dī. hincq; euenit, vt extremi de media

- A** dia sede decertent. & nos quoque medium interdū ambitiosum, interdum inambitiosum vocitamus. & modo ambitiosum, modo inambitiosum laudamus. Quia de causa vero id fiat, in sequentibus dicet. nunc autē de reliquis eo modo quo coepimus, pertractandū est. Circa irā igitur excessus, & defectus, & mediocritas quoque est: sed, cum nobis serē careant, medium māsuertū, mediocritatem mansuetudinē
- B** vocabimus. ex extremis vero ille qui excedit, iracundus sit, & vitium iracūdia: qui deficit, irē vacuus: & defectus irē vacuitas appelletur. Sunt autem et aliae tres mediocritates, quae similitudinem quandam inter se habent, sed tamen differunt: cum enim circa sermonum, actionumque communem omnes versentur, in eo sunt dissimiles, quia una circa verū, quod in ipsis est, aliae circa iucundum negotium suum habent: quod quidem iucundum duplex, alterū
- C** in ioco, alterum in omnibus vitae commercijs consistit. Dicendū igitur de his quoque est, ut magis in omnibus mediocritatem esse laudabilem perspiciamus, extrema vero neque recta, neque laudabilia, sed vituperatione digna haberi. ex his vero pleraque nosse et ipsa vacant, sed tentandum tamen si cut in ceteris, nomina quoque his inuenire: quod & dilucidior fiat, & facilius intelligi oportet possit. Circa verū igitur quod mediocritas est, verax mediocritas ipsa veritas seu veracitas nuncupetur. fictio vero, si in maius quid, quam re vera sit tendit, arrogantia, & qui eam habet arrogans: si in minus, dissimulatio, qui quae est praeditus, dissimulatur appellatur. Circa iucundum vero, si est in ioco mediocritas, facetus, & dispositio ipsa facetudo est, excessus scurrilitas, & qui ea est praeditus, scurra: qui autem deficit, rusticus quidam, & rusticitas ipsa habitus dicitur. si est in ceteris vitae commercijs, qui sicut debet iucundus est, amicus, & mediocritas amicitiae: qui excedit, si nullius rei causa, obsequiosus: si ob utilitatem aliquam suam id facit, adulator: at qui deficit, in omnibus iniucunde se gerit, litigiosus quidam & morosus appellatur. Sunt quoque in affectibus, & in his quae circa affectus sunt, mediocritates quidam. verecūdia. n. uirtus quidem non est, sed laudat tamen simili modo verecundus. nam & in his alius mediocritas dicitur, alius excedens, alius deficientes. atque excedens quidem quasi pauidus qui in omnibus verecundat: deficientis qui nihil omnino verec, impudens: mediocritas verecundus appellatur. Indignatio quoque inuidiae mediocritas est & maleuolentiae: qui quidem habitus circa illam aegritudinē & voluptatē versant, quae suscipitur ex his quae alijs contingunt. indignabundus enim dolore afficitur, cum aliquos prospera fortuna indigne vti videt. inuidus vero hunc excedens ex omnibus

Moralium Nicomachiorum

G dolorem percipit. at maleuolus tantum a dolendo deficit, vt et gaudeat. Ac de his quidem alio erit differendi locus. De iustitia quoque, quia non simpliciter dicitur, postea distinguemus. ac de vtraque quo modo mediocritates sint, explicabimus. de virtutibus item rationalibus sibi modo.

Dixit. Non oportet vt contenti simus in re virtutis hac definitione vniuersali aggregatiua: sed oportet vt adaptem eam ad omnes res particulares, id ad omnes virtutes. dictiones enim vites aggregatiue, non sunt in fine certitudinis: particulares autem sunt magis appropinquantes ad verum, in hac materia: ideo quod actiones non sunt nisi circa particularia.

H nes enim vites aggregatiue, non sunt in fine certitudinis: particulares autem sunt magis appropinquantes ad verum, in hac materia: ideo quod actiones non sunt nisi circa particularia. Oportet igitur vt hanc descriptionem adaptem vnicuique, ex ipsis secundum viam exempli, donec determinet vnumquodque ex eis per hoc quod appropriat ei. Dicimus ergo quod fortitudo est medietas inter timorem et audaciam. superabundantia autem in priuatione timoris non habet locum in lingua graeca. superabundantia autem in audacia dicitur procacitas et superabundans in timore. deficiens vero in audacia dicitur timidus. Dixit. Medietas autem non inuenitur in omnibus delectationibus. et sunt delectationes ex eorum a natura: et inuentio eius in tristitia minus est quam in delectatione. medietas vero, quae inuenitur in ipsis, est illa, quae notatur castitas: superfluitas autem in eis est, quae nominatur incontinentia. diminutio autem circa delectationem ferè non inuenitur, in rara est vel pauca inuentio eius. et per hoc non ei positum nomen in nostra lingua. nominemus ergo ipsam insensibili

tatem. Dixit. Medietas autem, quae in eo, quod est inter dationem et acceptionem largitas. additio autem in eis et defectio est prodigalitas et auaritia. et moderati his moribus, contrariantur sibi adinuicem in eo, in quo potest additio et diminutio. prodigus ergo superabundat in datione, et deficit in acceptione, et auarus superabundat in acceptione, et deficit in datione. Dixit. Sufficiat autem haec quantitas sermonis in his rebus, cum sumus quidem rememorantes eas secundum matrem, et secundum viam descriptionis, id est vniuersalis, sic se habens in pluribus: post vero distinguemus eas, et definiemus certitudinaster. Dixit. Et inueniuntur dispositiones aliae in datione et acceptione. et medius in ipsis est qui notatur magnificus: et est ille, qui expendit excellenter in gradibus, in quibus decens fuerit haec expensa. excessus autem dicitur graece quidem, a procalia et banausia: arabice vero albadacu. et deficientia nominatur micropropria: et arabice medeleterum. et extremitates magnificentiae diuersificantur ab extremitatibus largitatis: et sicut magnificentia diuersificatur a largitate. rem autem in qua diuersificantur, posterius dicemus. Dixit. Medius autem circa appetitum honoris et priuationem ipsius est ille, qui notatur magnanimus: superabundantia autem in hoc est ambitiositas, et deficientia pusillanimitas. Quoadmodum autem diximus quod largitativus est proportio ad magnificentiam, cum sint differentes in re modica, scilicet quia magnificentia est mediocritas in distributione circa eximia, et largitas est mediocritas distribuendi circa exilia: sic dicimus quod inuenitur circa honorem dispositio quaedam, pro-

A proportio cuius ad magnanimitatem est sicut proportio largitatis ad magnificentiam: cum hæc dispositio nomine honoris in rebus parvis, magnanimitas vero in magnis. & hoc, quoniam potest esse, ut desideremus honorem ut oportet, & amplius quam oportet, & minus quam oportet: sicut inuenitur hoc circa pecunias. Superabundans ergo in appetitu eius, dicitur amator honoris, & deficiens dicitur non amator honoris: medius autem mediū non habet, & extrema nomen non habet, propter quod amator honoris. Dixit. Et per hoc forsitan laudamus eum qui non amat honorem: & fortasse uosamus medium amatorem honoris: & fortasse nosamus eum non amatorem honoris. Et dicimus post causam, quare facimus hoc, nunc autem re-enunciabimus per descriptiones dispositiones residuas secundum modum, quem proposuimus. Dicimus ergo, quod inuenitur in illa, superabundantia, & diminutio, & medium: & extrema ferè inominata sunt. mediocritas autem inasuetum dicimus, & mediocritatem inasuetudinem, superabundantem nunc iracundum, & malitiam iracundiam, & deficientem in irascibile. Dixit. Et sunt hæc ex dispositionibus alie tres medietates: inter quas est communicatio & similitudo, & sunt cum hoc diuersificatæ. & hoc, quoniam cōstant quod inueniuntur circa sermones & actiones: & diuersificantur hoc, quod quædam inueniuntur circa verum, & quædam circa delectationem, id est per eas intendit delectatio, earum autem, quæ sunt circa delectationem, quædam sunt circa ludicra, quædam vero circa opes, in quod deducitur uita hominum. Dixit. Oportet igitur ut determinemus has dispositiones, quatenus palam fiat

nobis quod mediocritas in omnibus his laudabilis & directa est: extremitates autem neque directe, neque laudabiles, sed vituperabiles. Dixit. Plures autem harum dispositionum non habet notitia. unde oportet ut ponamus eis notitia, sicut fecimus in alijs: ut fiant per hoc nobis faciliores & manifestiores. Dicimus ergo quod circa usum verum is medius noletur verax, & noletur medietas veracitas, circa simulationem vero veritatis, superabundans noletur superbus: & dispositio noletur superbia, deficiens autem nominetur ironia, & dispositio nominetur ironia. Quod autem fuerit ex ijs circa delectationem, dico per quod intenditur delectatio in ludicris, medius in hoc dicitur arabice addarifu, græce autem eutrapelos: & potest latine apte dici iocans: & dispositio græce eutrapelia, arabice addarafu. Superfluitas autem græce bomolochia, arabice vero almiraram. & finem hanc dispositionem græce bomolooos, arabice autem almegitai: & deficientia græce dicitur agricia, & arabice alfedemetu: & habens eam græce agricos, arabice autem alfedimi. Modus autem secundus delectationis ille, scilicet per quem intenditur delectabile, quod est in deductione vite hominum. Si in conuersatione viuendi est circa amicitias, & medius in his dicitur amicus, medietas amicitia. qui autem superabundat, ita quod nullius gratia, placidus: qui autem per aliquam utilitatem sui, dicitur adulator: & qui deficit in omnibusque, indelectabilis est, hic dysscolos dicitur. Dixit. Et media quoque inueniuntur in passionibus, quod virtutes non sunt, ut verecundia, quod non est virtus: verumtamen laudabilis existit. & si verecundus medius est, superabundans autem, scilicet qui verecundatur de qua-

Moralium Nicomachiorum

Glibet re, cataplix dñ. qui autem deficit & penitus non verecundat, inue recūdus vel anēschyntos dñ, vel est: Dixit. Et ē hęc ē dispositio media inter inuidiam & grāe epichēreca cia: & arabice schemetin: q̄ grēce dñ Nemesis. & hęc dispōnes tres sūt de genere accidentium delectationis, & tristitię: quas habet homo pp res quas habet homo q̄ contingunt notis & propinquis. medius aut in his passionibus dñ grāe nemeseios: & est ille qui tristet pp bonum qđ recipiunt indigni vel immeriti. super abundans aut in hoc, & est ille qui dolet pp bonum, qđ contingit eicunq;: inuid⁹ est. schemetin aut est ille, cuius tristitia de bono alicuius notorum suorum ad hoc peruenit, vt lætet de malis contingentib⁹ ip sis. Dixit. Et loquamur de hoc in alio loco ab isto. Qm̄ aut iustitia dñ duobus modis, determinabimus post utrūq; modorum, & dicem⁹ qualiter est medium in vnoquoq; eorū: & similiter dicemus reliquas virtutes intellectuales.

*De virtutum ac vitiorum mutua
oppositiōe. Cap. 8.*

I**C**um tres autem dispōnes sint, duo scilicet vitia, p excessum vnum, alterū p defectum, & virtus vna quæ mediocritas est: oēs oībus quodam modo opponunt. extremę enim & medię, & inter se cōtrarię sunt: medię vero extremis. nam quemadmodum æquale si minori comparet, maius: si maiori, minus euadit: ita quoq; medi⁹ habitus tā in affectibus q̄ in actionibus, si ad defectus specte

mus, excedūt: si ad excessus, deficiunt. fortis. n. respectu ignaui audax: respectu audacis contra ignauus videt. simili modo etiā temperans, si ad stupidū refertur, intemperans: si ad intemperantē, stupid⁹. item liberalis ad avarum comparatus, prodig⁹: ad prodigū vero avarus. vnde efficit, vt extremi mediū ad alterum vterq; expellant: & fortē quidem timidus audacē, audax timidum vocet. atq; i alijs simili modo. Cum hęc igit ita inter sese opposita sint: extremis maior inter se q̄ cum medio cōtrarietas est, quippe cū longius a se mutuo q̄ a medio distent. quę admodum magnum a paruo & paruum a magno abest lōgius, q̄ alterutrum ab eo qđ æquale est. Adde qđ nōnullis extremis cum medio esse similitudo qđā videt: vt audacię cum fortitudine, & prodigalitati cum liberalitate. at extremis inter sese maxima est dissimilitudo. Quę vero maxime a se mutuo distant, contraria esse definiunt: quare fit, vt magis contraria ea sint, q̄ magis distant. Iam vero medi⁹ in nonnullis defectus, in nōnullis excessus magis opponit: exēpli gratia, fortitudini nequaquā audacia q̄ est excessus, sed ignauia q̄ est defectus, magis aduersatur: tēperantię item nō stupiditas q̄ deficit, sed q̄ excedit, in tēperantia magis opposita est. Id vero duab⁹ de causis euenit, vna est ex ipsa re: nam quia pōpius

Apius est & similis medio alterum extremum, iccirco non id, sed contrariū magis opponim⁹. Ut qm̄ similior eē fortitudini, priorq; audacia vī, ignauia uero dissimilior: ignauiam fortitudinī magis opponimus. quippe cum ea, q̄ magis à medio distāt, magis contraria esse videant^r. atque hæc vna ex re ipsa cā est. Altera ē ex nobis ipsis, ad q̄. n. nos natura quodā mō magis sum⁹ affecti, ea medio magis eē contraria videntur: verbi cā, ad volutates natura magis sumus affecti, iccirco ad intemperantiam sumus, q̄ ad modestiam, p̄cliuiores. hæc igit magis contraria eē dicimus, ad q̄ maius incrementum in nobis fit: ac propterea, in temperantia, q̄ est excessus, temperantia magis contraria est.

Dixit. Et vtr̄ dispositiones oēs tres sunt: duę quarum malicie sunt, vna ex parte additionis, & altera ex parte diminutionis, tertia vero virt⁹ est & ē medietas: & omnes istę adinuicem sibi contrariantur.

Aduē enim extremitates contrariantur medio & contrariantur vtraq; alteri, & medium ē contrariat^r extremitatibus. sicut enim æquale superfluens est comparatione ad minus, & deficiens comparatione ad magis, sic dispositiones medię, quę sunt in passionibus & actionibus superabundant in comparatione ad dispositiones deficientes, & deficiūt in comparatione ad superabundantes. Fortis namq; in comparatione ad timidum videtur procax: & ī comparatione ad procacem timid⁹. & si

modestus in comparatione ad incontinentem insensibilis videtur: & in comparatione ad insensibilem incontinens, & largus comparatione ad avarum videtur prodigus: & comparatione ad prodigum avarus, & propterea medi⁹ inter extremitates contrariatur vtriq; extremitatum, & nominatur nomine sui contrarij. nominatur ergo fortis in comparatione ad procacem timid⁹: & est vnum contrariorum: & nōsatur procax in comparatione ad timidum, quod est alterum suorum contrariorum, & similiter se habet ī reliquis medijs. Cumq; media contrariantur extremis, erit contrariatio eorum adinuicem maior contrariatione ipsorū ad medium. etenim distantia extremorum abinuicem, maior est distantia vtriusq; ipsorū à medio. Adhuc similitudo quædam inuenitur extremorum quorundā ad medium: nam procacitas similis est fortitudini, & prodigalitas largitati: extremis autem nulla est similitudo adinuicem: & res distantes abinuicem vltima distantia definiunt esse contraria: necesse ē ergo res magis distātes magis esse contrarias. Et q̄dam extremitatū magis contrariantur medio q̄ aliz in additione & diminutione, verbi g̃sa, fortitudini contrariat^r timiditas, q̄ est defectio magis q̄ contrariet ei procacitas, q̄ est additio. modestia aut magis contrariat^r incontinentia, q̄ est superfluitas, q̄ insensibilitas, q̄ est defectio. Contingit aut hoc quidem pp̄ cās duas, quarum vna est ex parte rei: altera vero ex parte nostri. Ex parte quidē rei, qm̄ quando fuerit vnum extremorum similis medio q̄ alterum, minus videt^r contraria ipsi medio,

D iij alterum

Moralium Nicomachiorum

G alterum vero magis. verbi gr̃a qm̃ procacitas familiarior videtur fortitudini, q̃ timiditas, & propinquior ei erit timiditas magis cōtraria ipsi q̃ procacitas: ideo q̃ res distantes a medio, magis sunt contrariantes eidē. Ex parte vero nostri: qm̃ extremitates, ad quas nos sumus decliniores, magis contrariē videntur eē medio. vt qm̃ naturaliter declinamus magis ad delectationem: & pp̃ hoc ad incontinentiam proniores sum⁹. q̃ ad insensibilitatē: pp̃ hoc, incontinentia ens superfluitas magis cōtrariari ṽf̃ modestiē q̃ insensibilitas.

H De preceptis, quæ ad ipsam medium ducunt. Cap. 9.

Virtutē igitur morālē mediocritatem esse, atq; id quo mō: mediocritatēq; esse duorum vitiōrū, quorū alterum per excessum, alterū per defectum sit: necnon eiusmodi eam esse, propterea q̃ mediū cōiectrix est, qd̃ in affectib⁹ actionibusq; existit, satis dictum est. Iccirco, probum esse ēt difficile est: quippe cū in vnaquaq; re medium sūenire sit difficile. vt

I circuli medium deprehendere non cui libet, sed scientis solum mō est: sic quoq; & irasci, & dare pecuniā, & sumpt⁹ facere cuiuslibet est, & facile: at cui, & q̃tum, & qñ, & cuius cā, & quo modo oporteat eadem hæc facere, nō cuiuslibet, neq; facile est: siquidem recte facere, & rarum est, & laudabile, quēadmodū ēt honestū. Quo circa, oportet eū, qui mediū coniectare vult, pri-

mū a magis cōtrario recedere, **K** quemadmodum etiam Calypso ita monebat,

Sic procul a fumo, atq; vndis ⁂ cohibere carinam.

Sis memor.

ex extremis. n. alterū magis, alterū min⁹ peccabile est. Qm̃ igitur mediū assequi ita exquisitē difficile est: secūda, vt inquit, nauigationē minima ex malis sumenda sunt. Id autē erit eo maxime mō, quo diximus. Spectandū vero est, ad q̃ nos procliuiores sim⁹, quippe cū aliā ad alia **L** natura propēsi sint: id qd̃ ex uoluptate & dolore qui nobis euenit, facile p̃spiciemus: atq; in cōtrarium nos ipsos abstrahēdū, nā si procul a peccando nos ipsos remouerimus, ad mediū deueniem⁹, id qd̃ qui ligna distorta dirigunt, facere consueuerūt. In oībus autē a iucūditate & uoluptate maxime cauendū ē: nō enim de ipsa incorrupti iudicamus. Qd̃ ergo Troianorū proceres erga Helenā fecerunt, id nobis quoq; erga uoluptatē faciēdū est: in oībusq; voce illorū erga ipsam vtēdū. si. n. ita a nobis ipsam dimiserimus, minus peccabim⁹. Hæc igit̃ faciētes, vt summatim dicā, maxime mediū assequi poterimus. Quāq; id fortasse difficile admodū est, & p̃cipue in particularib⁹ ac singulis. nō. n. facile definire possum⁹ quo mō, & quib⁹, & ob q̃, & q̃tenus irascendū sit, nos nāq; interdū eos qui deficiūt, laudam⁹

&

A & mansuetos vocam⁹: interdū qui exasperatur, in sensib⁹ sunt, viriles appellamus. qui vero parum à recte agendo siue ad maius, siue ad minus declinat: non vituperat: sed qui multū exceditis. n. minime latet. quousq⁹ aut & quatenus reprehēdendus aliquis sit, definiri rōne non facile pōt. nō. n. statui diuersum quippiā à sensibilibus debet. talia vero in particularibus constituta sunt, & in sensu iudiciū est. Hoc itaq⁹ tm̄ id declarat, mediū habitum in oib⁹ esse laudabilem: oportereq⁹ modo ad excessum, mō ad defectū declinare: ita. n. facillime fiet, vt mediū, rectūq⁹ ipsum assequamur.

Dixit. Iam ergo diximus sufficienter, q⁹ virt⁹ moralis est medium, & quō sit mediū: & q⁹ mediū eius est qd̄ inter duas malitias, quarum vna est ex parte supfluitatis, & altera ex parte diminutiōis: & q⁹ sit virtus quidē eō q⁹ intendit intentionē mediij in passionibus & actionibus. Et pp̄ hoc difficile est fieri virtuosum, eō q⁹ sumptio mediij ī vnaqua; rerū difficilis est. vtpote medium circuli non quis pōt accipere, sed partem in hoc. & sicut irasci & dare pecuniā & expendere facile est, & ad quod vnusquisq⁹ potēs est: verū si facere hoc cui oportet, & quātū oportet, & qñ oportet, & vbi oportet, non oīs est, neq⁹ facile. hoc autē est factum bonum, rarū, laudabile, & decorū. Dixit. Et ppter ea oportet vt oīs, qui intendit inuēctioni mediij, elonget⁹ ab extremitate magis contrariante medio. nam in qua-

dam extremitate errat magis, & in quadam minus. Cū itaq⁹ inuēctio mediij fm̄ veritatem grauis sit & difficilis, oportet vt inquiramus coordinationem, p̄pinquam medio, qñ non possumus habere: & est vt sit hoc, qd̄ operamur de malo min⁹ quod posse est, & p qd̄ maxime idonei erimus ad hoc faciendū. isto mō est vt consideremus mala, ad q̄ nos sumus proniores naturaliter, & qui dam hoīum ad qd̄dam mala magis proni sunt naturaliter. Illud autē, p quod sciemus rem, ad quam sumus proniores, est delectatio & tristitia contingētes nobis in illa re. intēdo q⁹ in malo, ad quod sumus proniores, magis delectamur: & ī eo, à quo sum⁹ remotiores, magis tristamur. Qñ igit⁹ perceperim⁹ fm̄ hanc viā, oportet vt retraham⁹ nos ab ipso ad oppositam partem. quāto. n. magis nos elongauerimus à peccato volūtarie, tanto appropinquabimus ad medium naturaliter dimittēdo animas nras naturę proprię, ad similitudinem eius qd̄ accidit eis, qui dirigunt trabes curuas. distorquet. n. eas ad partem contrariā ultra rectitudinem: tandemq⁹ cū dimissę fuerint, ad rectitudinē conuerunt. **D.** Oportet vt caute habeamus nos in iudicando de re, q⁹ talis est, aut nō talis pp̄ illud, quod accidit circa hoc de delectatione & tristitia. difficile nepe nobis est iudicare de aliquo, ī quo delectamur naturaliter, & ad qd̄ proni sumus q⁹ non sit rectū. & sicut est nobis iudicare de eo, in quo tristamur, q⁹ sit rectū & necessariū ad faciendū. **D.** Et oportet vt assue-scamus vt sit illud, qd̄ occupat nos ex delectatione ī rebus, sicut ei quod occupat inueteratos ex tristitia ī p-

Moralium Nicomachiorum

G sis: & ut vitemus sermonē ipsorū,
quē dicunt in vituperatione rerum
delectabiliū. qñ. n. proiecerim⁹ à no
bis delectationē fm hanc viā, min⁹
peccabimus. & vlt dico q qñ feceri
mus hoc, potētes erimus ad inue
niendū mediū, & ad accipiendū ip
sum. Et fortassis difficile est & graue
& proprie in particularibus. non. n.
facile est, vt determinemus in vna
qua; rerum particularium, donec
sciamus qualiter est irascendū no
bis in quibuslibet rebus, & cui irascē
dum, & in qua rerū, & quantū tps ī
vnaqua; earū. Et ppter ea q latet

H hęc intentio, fortassis laudam⁹ eū,
qui minorat irā suā, & noīam⁹ ip
sum mansuetū & humilē. & fortas
se laudamus eum, q aggrauat iram
suā, & noīamus eum fm diuersita
tem huius. veruntm, qui parū excedit
à rectitudine, siue ad superfluita
tem, siue ad diminutionē, nō est vi
tuperabilis. qui vero excedit multū
ab aliqua partiū, hic vituperat. non
enim latet excessus eius qñ ad hanc
deuenerit quantitatē. sed neq; facile
est determinare sermone quantita
tē, ad quā cū deuenerit hō, d hī erit
vituperandus, cū hoc non sit ido
neū facere, neq; in his neq; in alijs
sensibilibus. iudiciū. n. de hīdōi re
bus in sensu est. Dixit. Quantitas er
go ei⁹, qd dixit ī reb⁹ istis, signat q
dispō media in oib⁹ laudabilis ē: &
q qñq; oportet declinare ad superflui
tatē, qñ fuerit alie nre prouiores ad
defectionē. & qñq; ad defectionem,
quando fuerint animæ prouiores
ad superfluitatem. etenim per hanc
viā comprehendem⁹ medium &
deceprum Ethic finit huius tra
ctatus intentio.

A R I S T O T E L I S A Moralium Nicomachiorum

LIBER TERTIUS,

Cum Auer. Exposit.

SYMMA LIBRI

De spontaneo, & inuito: ac de ijs
quę ad spontaneam cōsequuntur:
De fortitudine: De temperantia: ip
sarum speciebus, atq; extremis.

De spontaneo, & inuito. Cap. 1.

Vm virtus circa af
fect⁹ actionesq; ver
set, cumq; in sponta
neis laudes & vitu
perationes, in inuita
tis venia, iterdum ēt misericor
dia existat: necessarium fortasse
est nō, qui de virtute cōsiderāt,
spontaneum, & inuitum defini
re: id qd ēt nō qui leges fanciūt,
ad p̄mia, p̄nasq; instituendas
minime inutile est. Vident⁹ vero
inuita ea esse, q aut vi, aut igno
ratione efficiunt. Id aut est vio
lentum, cuius principiū extrin
sec⁹ eiusmodi est, vt ei neq; qui
agit, neq; qui patitur, quippiā
conferat: quemadmodū si ven
tus aliquo, aut hostes qui pote
statem habeant, nos detulerint.
Quęcunq; autem timore maio
rum malorū, † vel ob honestū
aliquid aguntur: vt si tyrann⁹ ali
quibus quorum, parentes ac li
beros in potestate haberet, tur
pe aliquid agere iuberet, quicq;
id agerent, salui essent, qui non
agerent

Violentū
quid.
M

† q ob bo
num.

Agerent perirent: vtrum spontanea sint, an inuita, controuersum est. Tale quid ē in iacturis cōtingit, quē in tempestatibus fieri consueuerunt. nemo enim sponte absolute sua abh̄cit, sed ob salutem tū suam, tū aliorum oēs, modo mentis cōpotes sint, facere id vident. Mistæ igit huiusmodi actiōes cū sint, spontaneis tamen magis sunt similes: quippe cū eligendæ sint, nūc cū aguntur, finis vero actiōnis in occasiōe sit. & spontaneū

Igitur et inuitum, qñ id agit q̄que, dicendū est: agit autē sponte: principium enim mouendi instrumētarias partes in huiusmodi actionibus in ipso est: at quorū principiū in ipso est, ea agere vel nō agere i ipso quo q̄ ē sitū. spōtanea igit huiusmodi sunt, simp̄t̄ vero inuita: quippe cū tale quippiā p se eligat nemo. Ob actiones autē huiusmodi interdū ēt laudātur hoīes, cum pro magnis & honestis rebus turpe aliqd, aut molestū sustinuerint: si vero econtra rio, vituperant. nā turpissima sustinere nullius honestæ, aut mediocris rei causa, malū est. Ob nōnulla vero, laus qdē minime, sed venia exhibetur: cū ea q̄ non debet, agit quispiā ob eiusmodi, q̄ & humanā naturā excedūt, et à nullo sustinerent. qdā autem fortasse sunt, ad quē perpetranda nemo cogi, cōpelliue pōt: sed poti⁹ extrema q̄q̄ pati, ac mori cōuenit, etenim i

dicula ea sunt, q̄ Euripideū Alc. mgonē ad matrem interficiendā cōpulerunt. Sed difficile interdum est iudicare, quale pro quali eligēdū, ac quid pro quo sustinendum sit: difficilior ē in hīs, q̄ decreuerimus, persistere. vt plurimū enim q̄ expectantur molesta, q̄ vero cogūt, turpia sunt: vnde et laudes et vituperia hīs cōtingere cōsueuerūt, qui vel fuerūt, vel nō fuerunt, coacti. Qualia igitur esse violenta dicēda sunt? An simp̄t̄ cū et cā extrinsecus fuerit, & qui agit, nihil cōtulerit. q̄ vero licet p se inuita sint, nūc tñ & pro his eligenda fuerint, principiumq̄ in agente habuerint: ea per se inuita, nunc autē & p his spontanea sunt: immo sunt spontaneis similia. actiones. n. circa particularia sunt: hęc autem spōtaneæ sunt, qñ igitur differentia multæ in particularibus existunt: qualia pro qualibus eligenda sint, definiri non facile potest. Quod si quispiam & iucūda & molesta esse violēta iccirco dixerit, q̄ extrinsecus sint & nos cogant: is efficiet, vt ea ratione oīa sibi esse violenta vnusquisque putet: quippe cū horū causa oīa omnes agant: alij violentēter & inuiti ob molestū: alij ob iucundum cum voluptate. Sed ridiculū sanē est in externa potius causam referre quā in se ipsum, q̄ huiusmodi reb⁹ facile capiat: & honesta sibi, turpia iucundis ascribere. Videtur autē

vio-

Moralium Nicomachiorum

G violentum id esse, cuius principium extrinsecus est, nihilq; ad id confert ille qui cogitur. at qd ob ignoracionem fit, non spontaneum quidem oē est: sed inuitum id est, quod vel dolorē vel poenitentia affert. qui enim cū ex ignoracione quippiam egerit, factum minime agere fert: is sanē neq; spōte egit, id qd ignorauit: neq; inuitus, cū non doleat. **ex** hīs igit, qui ex ignoracione agunt, quem facti poenitet, se cisse inuit⁹ videt: quem nō poenitet, quia tñ diuersus est, non sponte egisse dicat. nā quia differt, melius est vt nomen quoq; propriū habeat. Diuersum quoque est ex ignoracione, & ignorantem agere. qui. n. vel ebrius est, vel iratus, nō videt ex ignoracione agere, sed ob aliud quippiam ex hīs q̄ dicta sunt: quippe cū nō sciens, sed ignorās agat. Vnusquisq; igit prau⁹ quid agēdum, a quibusq; abstinendum sit, ignorat: obq; huiuscemodi errorem iniusti, & oīno mali homines efficiunt. Inuitus igitur dici debet, nō si quis ignorat id quod conducit. non. n. ignoratio, quæ in electione consistit, inuiti est causa, sed prauitatis: neque ea quæ est vniuersalis: quippe cū ob eam hoīes vituperentur, sed ea, q̄ circa particularia versat, in quib⁹ & circa q̄ actio existit. in his. n. & misericordia & venia locū habet. nā qui horum aliquid ignorat, is sanē inuit⁹ agit. Meli⁹ aut fortasse est,

Violentū
quid.

Diferent
ē ex igno-
ratione &
ignorantē
agere.

vt hæc quæ nā. & quot sint, explicemus. considerandū igitur est, quis, & quid, & circa quid: aut in quo agat: interdum etiā quo, vt instrumento: & cui⁹ cā, vt salutis: & quo modo, vt sensim an vehementer. hæc. n. oīa nisi insanus sit; nemo ignorat: sed neq; ipsum agētem: quo pacto enim se ipsum ignorauerit quispiam: ignorare tñ id quod agit, aliquis pōtē exempli causa, cū lapsos se dicēdo eē īquūt, aut ignorasse arcanum esse: vt

Aeschylus mysteria: aut ostendere Volentes emisisse, vt catapultam. existimare ēt aliquis filium esse hostem posset; vt Merope: & mucronatam hastā retusam esse: & lapidē esse pumicem. posset item quis salutis cā verberans ac feriēs interficere: & monstrare volens, quemadmodum faciunt n̄ qui summis manibus certant, pcutere. Cū in oībus igitur his, in quib⁹ est actio, ignorantia contingat: fit, vt qui aliquid ex his ignorauerit, inuitus egisse videatur. atq; id in præcipuis maxime. præcipua autē esse ea videntur ī quibus ipsa actio est, & id cuius cā quippiā fit. Oportet tñ, vt actio hæc q̄ ex tali ignoracione inuoluntarie facta esse dī, dolorem ac poenitentiam afferat. Cū igitur inuitū sit, quod vel vi, vel igno-

ratione agitur. spontaneū illud esse videbitur, cuius principū est in eo qui agit, particularia cognoscente in quibus actio cō-

Spōtaneū
quid.

A sistit. Fortasse enim non recte dicuntur inuita ea esse, quæ vel ex ira, vel ex cupiditate efficiuntur. Primum enim nullum ex alijs animalibus sponte ager: sed neque pueri. Deinde, vtrum nihil ex his quæ vel ex cupiditate, vel ex ira agimus, sponte faciemus? an honesta sponte, turpia inuiti agemus? An id ridiculum existimandum est, cum vna causa vtrorumque sit. Absurdum fortasse etiam est, inuita ea esse dicere, quod oportet appetere. oportet autem & ob aliqua irasci, & nonnulla appetere, vt sanitatē, & disciplinam. videnturque ea quæ inuita sunt, molesta: quæ ex cupiditate fiunt, iucunda esse. Præterea quid interest inter ea quæ ex ratione, aut ex ira peccamus, ad hoc vt inuiti fecisse videamur? fugienda enim ambo sunt: videnturque irrationales affectus nihilominus humani esse: actionesque ipsius hominis ab ira, & cupiditate proficiuntur: vt absurdum sit inuita hæc existimare.

DETERMINATIO III. TRACT.
LIBRI NICOMACHIAE
ARISTOTELIS.

Dixit. Quoniam quidem autem virtus circa passiones & actiones existit, & laus sit vel vituperatio in finibus a nobis sponte, & indulgentia a nobis in spontanea, & fortassis misericordia: tunc fortitan necessarium est ei, qui de virtu

te scrutatur, determinare facta sientia sponte, & sientia in spontanea. & cognitio huius intentionis etiam utilis est legum positoribus causa impendendi honores, et infligendi poenas loco suo. Dixit. Purantur autem spontanea res fictes coacte, vel ignoranter a faciente eas. & res, quæ veraciter in spontanea fit, est illa, cuius fiendi principium ab extrinseco est, & in nullo coadiutor est agens vel patiens. vt si ventus leuet aliquem de loco ad locum penitus existentem in hoc impotentem sui. Si vero fecerit is aliquid suspicionem malorum grandium, metuens incidere in ea, si non fecerit ipsum, velut sicut tyrannus iubet aliquos potentes, tamen suimet existentes, quælibet ignominiosa exercere in parietes, & qui exerceant euadunt, qui vero non interficiuntur: hoc dubium est an sit de spontaneis. Et similatur huic illud, quod fit in tempestatibus maris de iactibus sarcinarum. nullus enim sponte iactat res suas in tali dispositione constitutus. omnis autem intellectum habens, agit hoc causa propriæ salutis, & eorum qui cum ipso sunt. Et sunt quidem huiusmodi actiones mixtæ ex spontaneo, & in spontaneo: tamen potius sunt de genere spontanei. fiunt. n. in hora, quæ facit eas cum prælectione faciens: & huius actionis, & cōplectio attribui spontaneo vel in spontaneo fm horā, in qua agitur. Factor autem istarū rerū in hora faciendi eas, spontaneus est & eligens. etenim principium mouendi membra sua organica in hominū actionibus in ipso est, & in quo fiunt principium agendi aliquid in ipso est, & actio illius hominū: ergo fiunt sponte. verum

Oportet aliquando irasci.

Moralium Nicomachiorum

Cur tamen in spontaneis sunt simpli-
nam nullus aliquid aliud eligit pp
seipsam. In huius aut operationibus
fortasse laudatur homo, qm tolera-
uit in ipsis res turpes malas, in cuius ben-
eseis pp aliqua grandia decora. si
vero fecerit huius contrarium, vitupe-
ratur: turpia enim tolerare non pp
aliquod decorum factum, est hominis
vilis. & istud est de eis, q significant
q sunt intrantes in actiones sponta-
neas. Propter vero quasdam istarum re-
rum non laudatur homo: intendit res tur-
pes, ad quas cogit: sed indulget ei,
qm fecerit eas pp causas, quae exce-
dunt vel superant naturam hominis, et

Non potest aliquis tolerare.
D. Sunt autem fortassis aliqua his, ad
quae non est recipienda velatenus co-
actio, sed praemoriendum potius, aut
tolerandum periculum, q sequi possunt ex
resutatione coactionis: ut q moria-
tur homo potius qm q interficiat patrem
& matrem. D. Eadem enim, q coegerunt
Alcmaeona occidere matrem suam, ri-
diculosa sunt. vult ut existimo q fue-
rint res parvae. D. Est autem difficile,
ut determinem sermonem quale quid
sufferendum est & tolerandum, aut qua-
le quid non tolerandum. & difficilius

In hoc est determinare in qualis rei to-
lerantia est perseverandum, & quascumq;
molestias tolerandum. Item q ea, quae
expectantur, vituperabilia sunt & tri-
stia: illa vero, ad quae cogimur, foeda
& molesta. & pp hoc sequitur hominem
laus vel vituperium ex hoc, q recipit
coactionem, vel non recipit. intendit q
in aliquo loco laudat, eo q non reci-
pit coactionem: & indulget ei in ali-
quo loco receptio coactionis, & in
aliquo loco vituperat. D. Oportet
igitur ut revertamur ad dicendum res,
q sunt in spontaneis, quae res sunt.

Dicimus ergo q ea, q absolute sunt
in spontanea, sunt ea, quorum causa
sunt ab extra, & nullum coadiutorium
habet ab extrinseco. illa autem, q in spo-
taneis sunt, eo q principium faciendi
ea ab extrinseco est primum, in hora
autem, qua facimus ea, praeligimus ipsa
prae quibusdam alijs, & principium fa-
ctionis suae quantum ad hoc in nobis
est, finem se quidem in spontanea sunt:
sunt autem in hora, in qua eligimus ea
prae alijs de his q sunt spontanea, &
sunt similia spontaneis, ideo q
actiones non sunt nisi in particulari-
bus: & particularia quidem agunt sponte.

Et pp hoc, non est facile sermone de-
terminare quas actiones, quae admo-
dum diximus, oportet praeligere alijs.
diuersitas. n. multa est in particula-
ribus. Si vero dixerit quis q res de-
corae & delectabiles sunt de genere
cogentium, eo q res pulchra & de-
lectabilis est de eo quod cogit nos ad
actionem ab extrinseco: sequitur finem
hunc modum, ut oia fiant coacte vel
violenter. oes enim agunt quaecumq;
agunt gratia istorum: intendit pulchrum
& delectabile. qui autem agit aliquid
coacte & in spontanea, tristatur cum ip-
so. qui vero facit aliquid pp bonum
& delectabile, delectatur cum ipso.

D. Et ridiculosum est ut homo coram
quae facit, causam ponat res, q sunt
ab extrinseco tamen: & ipse cum hoc faci-
lis est ad cadendum in ea, & ad sedu-
cendum p ipsa, & ut bonorum causa
seipsum, turpium autem delectationem.

D. Cumque sic sit, ut q factum coacte
sit illud, cuius principium ab extra
est, absque eo q sit ei adiutorium a seip-
so: & q sit praeter scientiam facientis
ipsum: non etiam totum sit in spon-
taneum. & hoc, quod bona res, actio cu-
sus tristitiam affert & penitentiam, sit

Factum om-
ne qd sit

A sit quidem in spontanea. Qui autem facit rem aliquam, quæcūq; rerū fuerit inscius, sed non tristatur de actione, non facit quidem ea sponte, cum non sciat ea: neq; facit ea in spontanea, cum non tristetur cum ipsa. Qui autem facit aliquid, & est sciens ipsum, si penitet quidem de facto suo, tunc iam putabat ipsum fecisse in spontanea. si vero impertinens fuerit de facto suo, immo potius gaudeat de ipso, putandum est qd sponte fecerit ipsum. & Equidem inter utroq; factores diffra. Et melius est ut utiq; habeat nomen propriū. & ut aliud esse ut quis agat

B aliquid & non sciat ipsum, & ut agat aliquid pignorantiam. & hoc, quoniam ebrius & furiosus non putatur facere hoc, quod faciunt in hora ebrietatis & furoris absq; cognitione: verū tamen faciūt hoc quod faciūt, & sunt ignorantantes in faciēdo. Etenim omnis malus ignoras est illud, quod oportet ipsum facere, & res a quib; op; ipsum abstinere: & p; hanc ignorantiam si ut iniusti & sumpti mali. volo dicere eo qd faciunt quidem res, quas sciunt, ignorat autem sint bonæ vel malæ.

Dixit. Et non est de natura actionis ut dicat de ea qd facta est in spontanea, quoniam factor ei; fuerit ignoras ea, quæ adhærēt ei, & sequitur ipsam, eo qd ignorantia electionis (intendo electionē omissionē disciplinæ) non est causa ut fiat actio in spontanea, sed est causa malitiæ. & ista ignorantia non est rerum vniuersalium. p; istas enim non fit vituperatio: sed fit quidem p; ignorantiam rerū particularium, cum sint hæ, in quibus fit actio, & inuenitur ignorantia quarundam istarū, misericordia & ignorantia. qui enim de his ignorauerit aliquid, agit eadem ipsum in spontanea.

D. Et p; hoc oportet agentem determinare quæ agit, & scire qd sunt, & quot sunt, & quis agit ea, & quid est illud quod agit, & in quo agit, & quæ agit, v. g. remisit aut intente.

D. hæc igitur omnia nullus ignorabit nisi velans. & manifestū est qd non ignorabit agēs quod agit. non enim ignorat aliquis seipsum quoniam fuerit agens, intendo quoniam ipse actor. & p; hoc conatur excusare malos dicentes eos esse dementes, & non scientes qd illud, quod dicūt, est de eis, quæ non sunt dicēda. & ignorantia eius quod facit hō, & cū quo facit, & in quæ facit, attribuitur errori qui excusabilis est. ut qd vult proijcere aliquid, & euadit de manu eius, & infert damnum. & qd putat filiū inimicū esse & occidit eū. & qui putat de re, quæ est lapis, eā non esse lapidem, & percutit eā. aut qui putat de re, qd est acuta, eam non esse acutā, & percutit eā. & interficit: & forsā facit quis monstrare alij rem aliquā, & pūgit eā digito suo, & interficit. Cū ergo existat ignorantia in his, circa qd existit opatio, estimabit de eo quid aliquid horū ignorauerit qd facit ipsum in spontanea: & p; p; qd ignorauerit potiora, qd sunt in ipsis. & putat potiora esse illa, in quib; fit actio, & illud cuius cā fit: & oportet ut factor eius, qd hoc modo fit p; ignorantia, sit tristans p; ipsum & penitens. Cum igitur dicatur de eo, quod fit coacte aut inscienter, qd fit in spontanea palam est qd hoc, quod agitur sponte est cuius agendi principium est in agente ipsū: & agens ipsum scit particularia, in quibus fit actio. Dixit. Fortassis enim non rationabiliter dictum est in spontanea fieri, qd fit ex cōcupiscentia & iracundia.

primo

Moralium Nicomachiorum

G primo quidem, qm̄ nullum animalum præter hominē agit sponte ali-
quid: neq; et pueri: neq; et agemus
sponte aliquid eorū, quæ ex concu-
piscencia fiunt aut iracundia. & age-
mus bona quidem spontanee, mala
vero in spontanee: qđ ridiculosum
est, vna existente causa: intendo in
bonū & malum. & est in cōueniens
vt dicatur qđ concupiscencia nostri
eius, quod concupiscendū est, & ira
nostra ei, cui est irascendum, est in-
spontanee. dignū enim est vt irasca-
mur in quibuscūq; rebus, & vt concu-
piscamus quasdam rerum: & vult sa-
nitate & disciplinā. & putatur de re-
bus, quæ fiunt in spontanee, inferre
eis tristitiā: & eas quæ fm̄ concupi-
scentiā fiunt, conferre delectationē.
Et id quod fit in spontanee, palā est
qđ est indifferens ei quod fit p̄ erro-
rem rōnis, cū sint ambo fugibilia
& cōtristabilia: & passiones bestia-
les videmus non minus existere in
hominibus, quā in reliquis anima-
libus. in cōueniens igitur est in spon-
taneum dicere quod fit ab istis.

De electione. Cap. 2.

I Cvm quid sit spontaneū,
quidq; inuitū definiueri-
mus: sequit̄ vt de electio-
ne iā differamus: quippe quæ &
virtuti maxime esse affinis, &
magis q̄ actiones mores ipsos
iudicare videatur. Electio vero
spontaneū quoddam esse appa-
ret: nō idem tñ prorsus est. spon-
taneum enim latius patet, nam
& spontaneum cū pueris & reli-
quis animalibus cōe est, electio
minime: & quæ de improviso
fiunt, spontanea sunt, nō aut̄ ex

electione. Qui vero est vel cupi-
ditatē, vel iram, vel voluntatē,
vel opinionē quādam esse affir-
mant, nō recte dicere videntur:
electio enim non est cōis nobis
cū brutis, sed cupiditas & ira, ē.
Et incontinens cum cupiditate
quidē agit, non tñ cum electio-
ne: continens contra cū electio-
ne, & nō cum cupiditate. Adde
qđ electioni cupiditas aduersat̄:
cupiditas aut̄ cupiditati mini-
me. Cupiditas præterea iucūdi
& molesti est: electio neq; iucun-
di, neq; molesti. Sed ira quoq; ē
esse multo minus videtur: mini-
me enim quæ ex ira fiūt, ex ele-
ctione facta esse existimantur.
At vero neq; voluntas vllō mo-
do est: licet proxima ei esse vi-
deatur. electio siquidem eorum
minime est, quæ fieri nō possūt:
quæ si quis diceret se eligere, sto-
lidus esse videretur: volūtas ve-
ro est: vt immortalitatis, volun-
tas præterea est eorum ēt, quæ
nullo modo ab eo qui vult, agi
queunt: vt histriōē aliquē, aut
athletam victorē euadere. cuius
modi sanē nihil quispiā eligit:
sed ea solūmodo quæ ex se se fie-
ri posse existimauerit, voluntas
præterea finis magis est: electio
vero eorū quæ ad finē spectant.
vt, sani esse volumus: eligimus
vero ea, quib⁹ sani eē valeam⁹.
felices quoq; esse volumus, atq;
ita dicim⁹: dicere vero, eligim⁹
felices esse, minime cōuenit. om-
nino enim in ijs esse electio vř,
quæ i nostra potestate sita sunt.
Verum

Verum neq; opinio est. opinio enim circa omnia versatur, nec minus circa æterna, & quæ fieri nequeant: quàm quæ in nostra sita sunt potestate. adde q; vero & falso, non bono & malo distinguat: at electio his magis. In vniuersum vero esse idē, cum opinione electionē fortasse neq; diceret quispiā: sed ne cū aliqua quidē in particulari. bona etenim aut mala eligēdo qualitate quadam affecti sumus? opinādo autē minime. Et eligimus capere aliud, aut fugere, aut eiusmodi quippiā: opinamur vero qd sit aliquid, aut cui, aut quo modo cōferat, sed accipere vel fugere nō admodum opinamur. & electio quidē laudat, eō q; eius est, cuius esse magis oportet, aut q; recta est: opinio, quia est vera. Quæ itē maxime scimus eē bona, eligimus: quæ nō admodū scimus, ea opinamur. videturq; nō hīdē optima & eligere & opinari: sed nōnulli sunt, qui meli⁹ opinant, ob vitii tñ ea quæ nō decet, eligere cōsueuerūt. Antecedat aut an sequat electionem opinio, nihil interest: non enim id nūc cōsideramus: sed an idē eū opinione aliqua electio sit. Quid igit aut quale est electio, qñ nihil eorū est quæ dicta sūt: spontaneū sanē esse quoddā vī. nō omne tñ spontaneum eligibile est: sed id scilicet, quod est praeconsultatū: quippe cum electio seu propositū cum rōne, ac cogitatione existat: id quod si-

gnificare nomen ētīpsūm videtur. quasi id quod eligitur seu proponitur, ex alijs legatur, ponaturē ante alia.

Dixit. Determinatis autē spontaneo & inspontaneo, cōsequenter de eligētia dicēdū erit. hæc enim magis propria vī esse rebus sentientibus p virtutem, & est quæ iudicat de moribus ex operationibus. Dicim⁹ ergo, q; manifestū est de electione, q; est spōtanea: & nō est intētio electionis, intētio spōtanei: eō q; spontaneū cōius est eo, quod sit per electionem. cōicant enim in eo pueri, & aīalia irrationabilia & rōnabilia: in electione aut nō. & de rebus, quæ subito fiunt non dicimus q; fiant p electionē. Qui vero dicūt eligētiā concupiscentiā, aut iram, aut velle, aut opinionē quandam, i. credulitatem, nō vidētur in hoc recte dicere: ideo q; eligētia non est cōis oibus animalibus, concupiscentia aut, & ira cōis est eis. Et incōtinens fm concupiscentiam quidem operatur, fm eligētiā vero non: continens autē ecōuerso fm eligētiā quidē operatur, fm concupiscentiam aut nō. Concupiscentia ergo eligētiæ cōtrariatur, sed nō contranatur cōcupiscentia cōcupiscentiæ. & concupiscentia delectabilis est & cōtristabilis, i. remotionis ab ipso: eligētia aut non. & ira ēt non est eligētia, propterea q; res, quæ fiunt p iram, parū fiunt per electionem. Et ēt non est electio velle: quis videatur ei esse propinqua, eō q; electio nō est impossibiliū, velle aut est. si enim dixerit quis q; impossibilia eliguntur, stultus reputabitur: velle vero inuenit circa res impossibiles. v.g. velle Moral. cū cō. Auer. E mus

Moralium Nicomachiorum

G mus immortales esse. & velle et retu-
est, quarum operatio non est in nobis:
ut athletam vincere, aut hypocritam.
& nullus quidem eligit homini res:
immo res eas eligit, quarum in se vi-
det actionem. & adhuc velle quidem
maxime finis: eligentia autem non
est nisi eorum quae ducunt ad finem.
v.g. sanari volumus: eligimus autem
per quae sanamur. & felices esse vel-
lemus, & asserimus nos velle: non est
autem dicendum eligere nos fieri felices,
ideo quod vult eligentia videtur earum
esse, quae facere in nobis est.
Neque et eligentia opinio est. ideo
H quod opinio in omnibus est: non enim
in perpetuis, & impossibilibus minus
est quam in his, quae ex parte nostri sunt.
& opinio diuiditur in verum & falsum:
electio vero in bonum & malum.
D. & vult non dicet fortasse quis opi-
nionem eligentiam villo modo vni esse.
etenim secundum electionem nostram boni
& mali quales dicimur, scilicet boni vel
mali: secundum autem opinionem, non. Et per
electionem requirimus aliquid & fugi-
mus ab aliquo: per opinionem autem
opinantes scimus quid est res, aut cui
conuenit, aut qualiter conuenit, in-
quisitio autem rei, aut fuga ab ipsa re
ferre non fit per opinionem tantum. & ele-
ctio maxime laudatur, eo quod sit recta:
opinio autem, eo quod veri. Et eligimus
res, quas scimus proprie bonas: opi-
namur autem res, quas ferre non scimus.
& non vult eidem ipsi esse eligentes quod
melius, & opinantes quod melius: mul-
ti enim opinantur quidem quod melius,
per malinam vero suam eligunt id,
quod deterius est. Vtrum autem opinio
praecedat electionem, aut sequatur, in
hoc non est diuersitas. & haec non est
res, de qua inquirimus: veruntamen
quod inquirimus, est ut sciamus an electio

Velle est re-
spectu fi-
nis, electio
respectu eo-
rum, quae sunt
ad finem.

& opinio conueniant in aliqua re. **K**

D. Cum igitur eligentia non sit ali-
quid eorum, quae commemorauimus,
videamus quid est & quale quod
est. Dicimus ergo quoniam videtur quod sit
spontaneum. veruntamen non omne,
quod sit sponte, est ex electione: sed
electum est ut cum hoc sit praeconsu-
lium, ideo quod electio quidem sit per
rationem & intellectum.

De consultatione. Cap. 3.

Verum consultant ne de om-
nibus homines, quod li-
betque est consultabile: an
de quibusdam non est consultatio. **L**
Sed fortasse consultabile id dicen-
dum est, de quo mentis compos
vir, non quiuis vel stolidus vel
infans consultaret. De aeternis
autem nemo consultat: ut de mundo,
aut diametro & latere, quod nulla
inter se aequabilitate conueniant:
at neque de his quae in motu quidem
sunt, sed semper tantum circa eadem ver-
santur, siue necessitate, siue natu-
ra, siue aliqua alia de causa: ut de sol-
stitijs, atque ortibus: neque de his quae
alias aliter eueniunt: ut de siccita-
tibus, & imbribus: neque item de
his quae fortuna contingunt: ut de
thesauri inuentione. Sed neque de
humanis omnibus consultamus, ver-
bi causa quoniam Scythiae optime admi-
nistrare rempublicam possint, nullus ex
Lacedaemonijs consultat: nihil enim
ex his eiusmodi est, ut agi per nos
ipsum valeat. Consultamus autem de
agendis rebus, atque his quae in nostra
sunt potestate: haec enim re-
stant: quippe cum causae nullae ali-
cui videantur, quam natura, & necessi-
tas,

Atas, & fortuna: mens præterea, atq; oē id quod per hofem agit: Vnusquisq; autē de hīs, quæ p ipsum agi possunt, consultet. Ac circa quidē exquisitas ac certas sciētias, easq; quæ ex se sibi sufficiūt, nulla cōsultatio est: vt de literis; nō enim dubitam⁹, quō scribendum sit. Sed de hīs, quæcunq; per nos fiunt, neq; semp eodem modo eueniant, cōsultamus. vt de hīs quæ ad medicam artē spectant, & pecuniariam: atq; eō magis ēt in gubernandi

B arte deliberamus, q̄ exercitatoria, quanto minus exactis, atq; exquisitis rationibus cōstat. ac simili modo de reliquis. Magis ēt in t artibus q̄ in scientiis cōsultatio est: eō q in ipsis magis ambigere cōsueuimus. Cōsultatio autē de illis est, quæ vtplurimum quidem fiunt: incerta tñ sunt quō euadant: & in quibus indeterminatio existit. Ad magnas vero res consultores ēt adhibere cōsueuimus, nobis ipsis diffidentes, quasi sufficere ad discernendū soli nequeamus. Ac cōsultamus quidē nō de finib⁹, sed de hīs quæ ad finē tendunt. nā neq; medicus an sanare: neq; orator an psuadere: neq; ciuilis an bene legibus institutā patriā reddere debeat: neq; ex alijs q̄spiā de fine cōsultat. sed oēs, cum finem quēdam statuerint, quo modo, ac p quæ euenire is possit, deliberāt: siq; is p plura fieri posse videat, p quod nā facillime atq; optime fieri queat, cō-

siderat. si p vñū, quo modo per id effici recte valeat: & illud itē p quid, atq; id tantisper, donec ad primā cām deuenerint: id qđ in inuentione extremū est. Qui enim cōsultat, quærere vř & resolvere p̄dicto modo, quēadmodum designationē. Non q̄libet autē quæstio cōsultatio est, vt mathematica: sed quælibet tñ cōsultatio, inquisitio est. & qđ extremū est in resolutionē, in generatione esse primū vř. atq; hīcū in rem quæ fieri nequeat, inciderint, desistūt: vt si pecunijs opus sit, earūq; expeditio nullo mō appareat: si vero fieri posses videat, eā aggrediūtur. fieri autē posse ea dicitur, quæ p nos fieri possunt: nā quæ p amicos sūt, p nos quodā modo fieri videntur: quippe cūm principiū in nobis sit. Quēritur autē interdum instrā, interdum vsus ipsorum, si i modo quoq; in reliq; interdū p quod, interdū quo pacto, aut p quid quippiā fieri debeat. Videtur autē, quēadmodū dictum est, homo esse actionū principium: cōsultatio vero de hīs esse, quæ ab ipso homine agi queunt: actiones autē aliorū causa fiunt. nō est igitur cōsultabilis finis: sed ea in cōsultationem veniunt, quæ ad finē ipsum spectant: neq; hæc tñ particularia: vt, an panis hoc sit, vel subigat, vel qualitate affect⁹ sit, vt oportet: ad sensum enim hæc p̄tinēt. nam si semper consultaret quispiam, infinite progredetur.

Extremū i resolutionē in gñone videtur eē primū.

ta. l. opinionibus.

16. cōsultatio de finibus, sed de his quæ ad finem tendunt.

Moralium Nicomachiorum

- C**ōsultabile autē & eligibile idē est: nisi q̄ eligibile definitū iam est: quippe cū nihil aliud sit, q̄ id qd ex deliberatione ante positum fuerit. definit enim vnusquisq; tūc inquirere quo modo sibi agendū sit, cū in seipsum principiū reduxerit, in eamq; sui partē, quæ principatū obtinet: ea enim est quæ eligit. Hoc autē ex antiquis, et rebus publicis manifestum est, quas Homerus imitabat. nam reges ea, quæ elegerāt, ad populū referebant.
- H** Cum igitur eligibile nihil aliud sit q̄ cōsultabile appetibile eorū quæ in nobis sunt: & electio quoq; eorum quæ in nobis sunt cōsultatiua appetitio erit. simul enim atq; cōsultauius, iudicamus: atq; inde secūdum * cōsultationem appetimus. Circa quæ igitur verifetur electio, quodq; eorum sit, quæ ad fines tendūt, figura dictum iam sit.

* a. l. volū-
tatem

- D**ixit. Et videtur nomen eligentis significare in idiomate nostro electionem alicuius præ alio.
- I** Cūq; notum sit, q̄ electio nō sit nisi in spontaneo à cōsilio, sciēdum est vtrū cōsiliū cōuenit in omni re, ita q̄ oīa sunt cōsiliabilia: aut quædam sunt, in quibus nō est cōsiliandum. & fortassis dicēdū est q̄ illud, sup̄ quod cadit cōsiliū, nō est illud, de quo cōsiliat stultus & demens, sed in quo cōsiliat discretus. Et non inuenimus aliquē vtentē cōsilio in rebus perpetuis, scilicet in esse mūdi, & in suo fieri, aut i sua antiquitate: neq; in diametro vtrū est cōicans alteri, aut nō: neq; vlt cōsiliatur in rebus

sientibus p̄ motū, siue fuerit ex parte materiae, siue ex parte formæ, siue per causas alias: vtpote in priuatione pluuiæ & multitudine sua: neq; cōsiliatur et aliquis in his q̄ casu fiunt, vt in inuentione thesauri. Neq; cōsiliatur aliquis in quibuslibet rebus quorūlibet hominum. nullus enim Lacedæmoniorū cōsiliatur quasi scythæ, qui nullā vicinitatem cū eis habet, optima vita viuunt. nihil. n. agendorū hominū à nobis valde distantū fieri habet p̄ nos. Cōsiliatur autē de rebus, quarū actio in nobis est, & currit p̄ man⁹ nfas. & hoc, qm̄ putatur q̄ causæ rerū sint materia aut forma, aut casus, aut intellectus: & oē qd sit mediātibus hoīb⁹, & vnusq; q; cōsiliat in eis, quæ potē est ipsum agere, & quæ currūt p̄ manum eius. Et nō est cōsiliū in artibus ceteris sufficientibus p̄ se: intendō eas, in quibus nō expectātur causæ ab extrinseco: vt ars scribēdi, nullus enim dubitat in scribendo, ita q̄ indigeat cōsilio, quasi scribēdæ sint literæ. Et nō cōsiliatur, nisi in eo, cuius factio in nobis est: cū nō fuerit fin modū vnū & eundem: sicut se habet in arte medicinæ & in oīb⁹ facultatibus. & cōsiliatur magis in M negocijs marinalib⁹ q̄ in exercitijs, fin q̄ illa deficiūt ab alijs in certitudine agendorū: intendō q̄ ars exercitiij potēior est in certitudine agēdi recte q̄ ars marinalis. & hoc nō se hēt in ceteris artib⁹ residuis, q̄ vtunt⁹ cōsilio: intendō q̄ superāt in hac intentione. Et vsus cōsiliationis in artibus magis est q̄ in sciētijs, & pprie in quo nobis ex ipsis incidit sapius dubitatio. Et cōsiliatio equidē fit in reb⁹ frequētius adueniētijs, in qb⁹ nō est manifestū ad qd res deuen-
tura

Atura sit: & in rebus, quarū finis in cōprehensus indefinitus est. D. Et requirimus cōsiliari ē in rebus grandibus, in quibus nō cōfidim⁹ nobis metip̄s de sufficiētia cōsiliij in ipsis, & in opationibus suis. Et de finibus quidē nō cōsiliamur: immo p̄prie cōsiliamur de his, q̄ ducūt ad fines. & hoc, qm̄ medicus nō consultat de sanitate ipsa, sed de his q̄ ducūt ad sanitatē. & rhetor sibi non cōsultat de p̄suasione metip̄s, sed de his q̄ persuadet. & sibi ciuitatum gubernatores nō cōsultant in ipsismet operationibus studiosis, & positiōibus quas ponūt: sed cōsultant quidē in his, p̄ quā sunt huiusmodi operationes. & v̄t nemo cōsultat de fine metip̄so: sed oīs hō ponit finē quendā, & inquit de ip̄so qualiter fiat & per quid fiat. & qm̄ manifestū fuerit q̄ plura sunt, p̄ quā habēdus est finis, inquirūt ea, p̄ quā facilius & meli⁹ possit fieri. & qm̄ finis cōpleri poterit p̄ rem vnā, inquirūt illam rem, quā erit & p̄ quid erit: & deinde inquirūt de illa re secunda qualiter erit, & p̄ quid erit: & nō de finē ab

Conquiredo sic, donec perueniant ad cām primā, q̄ est postrema * in esse. ille. n. qui cōsultat, inquit quidem fm̄ viā resolutionis p̄ cōuersionem. & ista est via inquisitionis fm̄ modum resolutionis p̄ cōuersionem. Et iā manifestū est, q̄ nō oīs inquisitio ē cōsiliatio, vt inquisitio in doctrinis, & v̄t in speculatiuis. cūmq; sic sit, erit oīs cōsiliatio inquisitio, & nō cōuertitur. & vltimū in via resolutionis p̄ cōuersionē est primū in inquisitionem, vltimū in esse: & est illud, ḡra cuius sunt reliqua, de quibus inquiris. & p̄ hoc ponunt ipsum primū in inquisitione, & tan

dem requirūt ea, ex quibus necessaria est esse eius. & si inueniūt in inquisitione aliquid imposse, desinūt ab ipsa, v.g. qm̄ indiget pecunia, & visum fuerit nō esse posse eius adaptionē sine inquisitione, intendunt eius acquisitionē: & si fuerit posse, perquirūt eā: & si impossē desinunt ab ea. posia aut sunt ea, quorū actio in nobis est. & hoc, qm̄ ea quā posse est fieri p̄ amicos nostros, potestas eorū est in nobis modo quodam. principij enim eorum est in nobis. Et in rebus quidē, quā inquirūt alterius rei causā, fortassis inquisitio sit instrorum, p̄ quā agitur res illa: & fortassis sit inquisitio modi vtendi illis instrumētis: & sic se habet in alijs rebus remanētibus; de quibus inuestigat gratia alterius rei fortassis. etenim inquiris de eis in eo per quod hēt fieri actio: & forsan inquiris in eis de modo, p̄ quē hēt fieri. D. Et v̄t, sicut diximus, hō esse principium actionū suarum: & cōsiliū sit in operādis ab eo: & operationū quādam sunt gratia quarundam. finis vero, quē ad modum diximus, nō est de quo sit cōsiliandum: sed cōsiliatur quidē de his, quā ducunt ad finē, neq; ē cōsiliatur in rebus particularibus notis sensu comprehensis: qm̄ sunt fm̄ q̄ oportet. vt qm̄ non cōsiliatur, q̄ hęc res bona, aut hęc res sana: aut q̄ hęc res facta est vt oportet: cū hoc notū sit in sensu. & hoc ideo, qm̄ ista sunt principia cōsiliationis. si ergo de his fuerit cōsiliandū, indigemus alijs principijs, & p̄cedet res ad infinitū: quod est imposse. Et res quidē cōsiliabilis & eligibilis vna est intentio determinata, & cōsiliabilis intentio indeterminata. & est q̄d eligibile determi

E iij natū,

Forre legē
dū in inq̄
sitione.

Moralium Nicomachiorum

G natum, eo q̄ res, in quā assensum ē ad faciendū ipsam p̄ p̄indiciū cōsiliij super ipsam, qm̄ bona. & p̄ hoc vnusquisq; hominū cessat ab inquisitione & cōsiliatione, qm̄ in seipsum redixerit, & principiū ad id, qd̄ vidit in illa re: & hæc est res, q̄ eligi: intēdo illud, de quo iudicatū est ipsum esse bonū. D. manifestatur aut̄ q̄ eligibile est illud, in quo cōsiliat̄ ex antiquis ciuitatibus, quas seq̄uebat̄ Homerus. dicebat enim q̄ reges mandabāt plebi obseruare res, quas eligebāt per cōsiliū. vult fm̄ q̄ estimo p̄ cōsiliū, illud p̄ quod fuit

H electio ipsarū illarū: nō q̄ ipsi imponerēt eis res p̄ impositionem, ad modū eius, qd̄ accidit apud nos in legib⁹, & qm̄ sic est: Itē eligibile est, in quo sit cōsiliatio cū cōsideratiōe eius fm̄ q̄ in nobis est agere ipsum. Cūq; iudicauerimus sup̄ aliqd̄ per cōsiliatiōē, desyderamus ipsum p̄ voluntatem, & nitimur in ipsum. D. His ergo determinauimus eligibile quid est fm̄ viā descriptionis, i. desidiōis vsq; & dixim⁹ in qua re sit, & q̄ sit in rebus, q̄ ducūt ad fines, & diximus voluntatem esse finium.

I De voluntate, & eo quod est voluntate appetibile. Cap. 4.

Voluntatem vero finis ipsius esse, dictū iā est: quæ sanē nōnullis videt̄ boni ipsius esse, nōnullis apparentis boni. sed euenit, vt & illis q̄ bonum esse volūrate appetibile asserūt: id quod vult is, qui nō recte eligit, non sit voluntate appetibile: nā si est volūrate appetibile, erit continuo etiam bonum: at malum forte est: & illis

qui bonū apparens volūrate appetibile esse inquit, nihil sit natura volūrate appetibile: sed quod vniciq; ita visum fuerit: at aliud alijs vī: & aliquādo etiā si ita inciderit, contraria appareant. Quod si hæc non placeant, nunquid dicendū, simplr̄ quidem ac reuera voluntate appetibile esse id quod est bonū: vniciq; vero id, qd̄ vī vniciq; ac probō, quidem, quod re vera ē est, videri: improbo, quodcunq; inciderit. quæadmodū ē in corporib⁹ euenit: bene enim affectis salubria ea sunt, quæ re vera sunt eiusmodi: morbo correptis diuersa. simili modo amara, & dulcia, & calida, & grauiā, & id gen⁹ reliqua. singula enim prob⁹ vir recte iudicat: & in singulis verū ipsi apparet. In vno quoq; enim habitu, ppria quædam & honesta & iucunda sunt, & in singulis plurimū fortasse probus vir in dignoscēdo eo qd̄ verū est, differt: quippe qui tanquā regula ac mensura ipsorum sit: plerisq; autē ē vulgo hominibus deceptio surrepere ob voluntatem vī: quibus scilicet voluntas, licet nō sit, bonum tñ apparet. eligunt enim iucunditatem quasi bonum, dolorē quasi malum fugiunt.

Dixit. Quidam aut̄ hominū putant q̄ volūtas sit boni, quidā putāt q̄ sit ei⁹ quod videtur bonū. & sequitur dicentes q̄ volūtas sit bonum vt nō sit volūtas, nisi id, quod ē bonum per se & rectum. cum enim fuerit

Suerit quid ex volitis, erit bonū. hoc autē est inconueniens. forsitan enim accidit multis velle eoshoc, quod ē malū: & ipsum vī bonum. dicentes vero volitum esse hoc, quod vī bonum, sequitur hoc nō esse aliquid volitum p naturā, sed erit illud, quod volet vnusquisq; hominum, sūm q; sibi visum fuerit, donec velit aliquid, & eius contrariū abominet. intēdo q; velit rem vnā eandem vnus, & cōtrariā eius alter: immo iam volēt vnus idem duo cōtraria in horis diuersis. si ergo sic se habuerit res, nō erit aliquid volitū per naturam. &

Hoc iterū est inconueniens. Si igitur non fuerint persuasiuæ hæc duæ opinionēs, oportet vt dicamus quū bonū illud, quod est bonum per se, est simplr volitum & sūm veritatē, vnusquisq; hominū vult ipsum, sūm q; ei vi detur bonus. ergo vult bonū illud, quod est in veritate: malus vero illud, de quo contingit vt videat ei q; sit bonū. Et hoc quū perceptio vel apprehensio, quam habet bonus vel virtuosus de bono, & iudicium eius de ipso, similitur iudicio sanorum sentientibus de rebus sensibilibus: & iudiciū vero mali de ipso similitur iudicio infirmorū. Et illi,

Et illi, qui sunt in dispōne sanitatis, discernunt sapores rerū, qui sunt eis in veritate: intēdo q; ipsi iudicāt de dulci, q; dulce, & de illo, qđ est amarū, q; amarū: illi autē, qui sunt infirmi, faciūt huius diuersum: intēdo q; iudicāt de dulci, q; amarū: & sūm contingit eis in vocib⁹ grauib⁹, & acutis, & odoribus, & reliquis sensibilibus, & qñ sic est, bonus ergo est ille, qui iudicat de vnaqua; rerū iudiciū sanū, & vī ei verū in vnaqua; earū: cō q; in vnaqua; dispōnum

sunt res venustæ, & res delectabiles, nō secundū. q; imaginatur de ipsis.

D. & dignū est vt sit bono magna precellentia sup alterū in eo q; iudicet de vero, & in dimissione ei⁹, qđ dimittit vnusquisq; ex reb⁹: etenim ipse existit tanq; regula & mensura rebus, p quā iudicat de ipsis. & verisile est, q; error in hoc accidēs multis hominū nō accidat nisi delectationis cā: cō q; ipsæ vident bonæ, & non sunt: ita q; volunt delectabile quasi bonum, & a tristī fugiunt quasi a malo.

De ijs q; in nostra sunt potestate. Cap. 5. E.

Cvm igitur voluntate appetibilis finis sit, cōsultabilia autē & eligibilia ea q; ad finē spectāt: actiones quę circa hæc fiunt, & ex electione, & spōtanæ: et proculdubio sunt. at virtutū opationes circa hæc versant: efficitur igitur, vt virt⁹ quoq; in nobis & sūm vitiū sit. In quib⁹ enim in nra potestate situm est agere, situm est et non agere: & in quibus nō agere, simili modo et agere. quapropter si agere cū honestū sit, in nostra ē potestate, nō agere quoq; cū turpe sit, in nobis erit collocatū. si item nō agere, cū honestum sit, in nobis est, agere quoq; cū turpe sit, erit nostrę facultatis. Quod si honesta agere & turpia, & simili modo nō agere in nra est potestate: id autē erat, vt boni & mali sim⁹: in nra potestate quoq; erit, vt & frugi sim⁹, & nequā. Nā dicere neminem neque sponte improbum,

E iij neq;

Bon⁹ est ille, q; iudicat de vnaqua; rerū iudiciū sanum.

Moralium Nicomachiorum

Nemo be-
at⁹ inuit⁹
euadit.

E neq; inuitum beatū esse, alterū
falsum esse, alterū verum videt:
quippe cūm beatus nemo inui-
tus euadat: improbitas vero spon-
tanea sit. Alioqui hīs quæ nūc di-
cta sunt, repugnandū est: dicen-
dumq; hominē principiū mini-
mū esse: neq; actionū sicut filio-
rum esse generatorem. Quod si
hæc videntur, neq; in alia prin-
cipia referre actiones n̄ras pos-
sumus, q̄ in ea q̄ in nobis sunt:
quorū principia in nobis sunt,
et ip̄a in nobis esse, & spōtanea
neceſſe est. His attestari & priua-
tim singuli, et ip̄i legumlatores
vident: qui eos, qui mala perpe-
trant, castigant ac puniunt, si tñ
neq; vi coacti ea egerint, neque
ex ignorance, cuius ip̄i sibi
causam nō exhibuerint: eos autē
qui honesta agūt, honorib⁹ pro-
sequunt: vt & hos incitēt, & il-
los, phibeant. Atqui ad ea, quæ
neq; spōtanea sunt, neq; sunt in
nobis, agēda hortat nemo: quip-
pe cū nihil antiquū sit, vt psuali-
simus aut caleſcieri, aut dolere,
aut esurire, aut quoduis aliud
eiufmodi: nihilo, n. minus ea pa-
tiemur. Nam ob ignorance ē et
puniūt, si sibi ip̄se ignoranceis
causa quispiam fuisse videatur.
Vnde ebrīis duplices pœnæ insti-
tutæ sunt. in ip̄so enī q̄ inebriat⁹
principiū est: cūm sui quisq; in
eo dñs sit, vt nō inebriet: id qd̄
ignorationis ē causa. Eos quoq;
puniūt, qui aliquid eorū igno-
rant, q̄ ad leges p̄tinēt: q̄ quidē
et ſciri debeāt, et difficilia n̄ sint.

Simili modo et in alijs, quæcūq; **K**
ignorare p negligentia vident,
eo q̄ in ip̄is sit non ignorare:
quippe qui adhibedæ diligentie
dñi sint, ac potestatem habeant.
Sed fortasse eiufmodi aliquis ē,
vt diligentia nō adhibeat, at vt
eiufmodi sint hoſes, atq; & inui-
ſti & intēperantes euadant, ip̄i
in cā sunt: dum & diſſolutæ ac
remiſſe viuūt, & maleſicia ppe-
trāt, & in cōpotationibus, tali-
busq; alijs libidinibus ætatē de-
gūt. opationes enim, q̄ circa ſin-
gula sunt, tales hoſes reddunt:
atq; hoc ex hīs eſſe manifeſtū po-
teſt, q̄ ad quodlibet certamen,
aut actionē ſeſe exercēt: id enim
operari aſidue ſolēt. ignorare
igit ex opationib⁹ circa ſingula
habitus exiſtere, valde ſtupidi
hominis eſt. Abſurdū præterea
eſt, & eum qui iniuſte agit, inui-
ſtum eſſe nolle: & eū qui intem-
peranter, intēperantē. ſed ſiquis
nō ignorās ea agit, ex quibus in-
iuſtus efficitur: ſponte iniuſtus
eſt. non tñ ſi voluerit, iniuſtus
eſſe deſinet, & iuſtus erit. Nam
neq; qui ægrotat, ſanus efficit⁹:
licet, ſi ita cōtigerit, ſponte ægro-
tet, tum intemperatē viuēdo,
tum medicorū præceptis nō ob-
temperādo: verū tunc quidem
licebat ei nō ægrotare: vbi tñ ſe
mel neglexit, nō amplius licet.
Quēadmodū neq; qui lapidem
proiecit, reſumere cū amplius
potēſt, quamuis in eo emittēdi
ac, p̄ſciendi facultas fuerit: prin-
cipium enim in ip̄o erat: eodē
modo

A modo quoq; & iniusto & intēperāti à principio licebat nō eē eiufmodi: vnde spōte eiufmodi sunt: vbi vero semel tales euaserūt, nō amplius nō eē tales eis licet. Sed neq; animi solum vitia spōtanea sunt, verū corporis ēt in nōnullis, quos si increpare cōsueuimus, qui. n. natura defor- mes sunt, eos reprehēdit nemo: sed illos q; pociū & negligentia tales euaserunt: simili mō si turpitudine vel ex iffirmitate, vel ex mēbri alicuius mutilatione cō- tigerit, nullus. n. ei, qui vel natu- ra vel ex morbo, vř ex vulnere factus sit cecus, cecitatē expro- prabit, sed miserebitur potius: at eū obiurgāt oēs, qui ex temu- lētia, vel alia quapiā intēperan- tia excēcatus fuerit. atq; ita sit, vt vitia corporis, q; f nostra po- testate sunt, vituperent: quē nō sunt, minime. q; si ita est, in alijs quoq; vitia, q; reprehēdunt, in nostra erūt potestate. Quōd si quis dixerit: oēs id appetūt, qđ bonum esse ipsis videt: visionis aut dominiū hēt nemo: sed talis vnicuique finis apparet, qualis quisq; ē. Verū si vnusquisq; ha- bituū sibi quodā mō i cā est, vi- sionis quoq; quodam mō erit: sin aut nemo sibi est in causa, vt mala faciat, sed ex ignoratiōe si- nis ea agit, ex ijsq; sūmū bonū consequuturū existimat: appe- titio vero finis minime sponta- nea est, sed oportet vt vnusq; sp; idoneus natus sit, habeatq; qua si visū, quo recte valeat discer-

nere, & id qđ vere bonū est eli- gere: siq; is est bono ingenio p̄di- tus, cui bōa hęc naturę affectio insita est: qđ. n. maximum est, & pulcherrimū, quodq; ab alio accipere aut discere nullo mo- do licet, id quale natura est, tale ipse habebit: atq; ita quidē be- ne & recte natura esse affectum ipsa erit perfecta ac vera naturę habilitas atq; aptitudo. Si squā hęc vera sunt, cur magis virtus q; vitiū sponte acquirat, non vi- deo. vtrinq; enim tam bono, q; malo simili mō finis vel natu- ra vel quomodocunq; et appa- ret, & statuitur: ad quē postea cætera referēs quocunq; agūt. siue igitur finis nō natura vni- cuiq; apparet, qualiscūq; is sit, sed aliquid ēt apud ipsum est: si ue naturalis quidē finis ē, quia tñ reliqua prob⁹ vir spōte agit, virtus spōtanea est: nihilomin⁹ vitiū quoq; spōtaneū sit, neces- se ē. nā sūt quoq; malo in actio- nibus ineēt facultas, vt ex sese agat: ēt si in fine non sit. Si ergo quēadmodū dē, spontaneę sunt virtutes: habituū. n. coauctores quodā mō nos sum⁹, ex eoq; q; sumus qualitate quadā affecti talē ēt finē statuimus: vitia qp- pe quē simili rōne efficiant, ip- sa ēt spontanea erunt. Ac cōiter quidē de virtutibus à nobis di- ctū est: genusq; ipsarum figura quadā, i. ipsas mediocritates eē, atq; habitus: † à quibus itē fiāt: ad ipsasq; agendas idoneos esse hōes fm ipsas: in nobisq; etiam

† a. l. ex quibus.

Moralium Nicomachiorum

G eas ēē, et spōtaneas: atq; ita de-
mum, vt recta ratio p̄scripserit.
Nō sūt. At mō actiōes spōtaneas
sunt, atq; habitus, actionum. n.
ā principio v̄sq; ad finē dñi su-
mus, cū singula quēq; cognosca-
m⁹: at habitū p̄cipij tm̄ facul-
tas ī nobis ē: singulorū aut addi-
tio nō nota: quēadmodū ī egro-
tationibus. qm̄ tñ in nostra erat
potestate vel ita, vel nō ita vt ī:
ēt habitus ipsi spontanei sunt.

Dixit. Cū ergo sic finis volitū ē,
& oē qd ducit ad finē consilia-
Hbile & electū: tunc actiones, q̄ sunt
in his, sunt fientes spōte & p̄ electio-
nē: opatiōes aut virtutis in his sūt:
intendo in actionibus electionis &
spōtaneis. estq; virtus rerū, quas fa-
cere ī nobis est, & sūt virtū, Et hoc,
qm̄ res, quas facere in nobis est: &
non facere eas in nobis est. intendo
q; rerū, quarū in nobis est potentia
faciendi eas, in nobis quoq; est po-
tētia nō faciēdi eas: & in quibus re-
bus dicim⁹ sic, ī his quoq; possum⁹
dicere nō. & si fuerit in nobis facere
res pulchras, ergo & facere restur-
pes in nobis est. Cūq; fuerit in no-
Ibis facere res pulchras, & resturpes,
& fuerit in nobis facere eas & nō fa-
cere: sitq; hęc intentio esse nos bo-
nos & eē nos malos: intendo, q; qñ
fecerimus pulchra, & nō fecerimus
turpia, sumus boni: & ecōuerso, qñ
fecerimus turpia, & non fecerimus
pulchra, sumus mali: ergo manife-
stū est, qm̄ in nobis ē vt simus boni et
mali. D. Sermonis aut dicētis q; ne-
mo malus spōte, neq; bene ī spōta-
nee; v̄, quiddā falsum est, quiddā
vero verū. & hoc, qm̄ nemo ī spon-
tanē sit bonus: malitia aut sponte

fit. D. Sic ergo dicendū nobis est in
his rebus. at oportebit esse dubita-
tionē in eo q; nūc diximus & hoc,
vt non dicamus hominē principiū
esse neq; generatorem actionū, si-
cut est generator filiorū. nisi q; pa-
tens est, quod qñ inueniūtur ei istae
actiones: & non est possibile nobis
vt reducamus eas ad alia principia,
p̄terq; quē in nobis sunt: tunc de
manifestis est, q; id de rebus, cuius
principiū in nobis ē, ipsum quoq; ī
nobis ē, & est de fientibus spōte. D.
Vt autem vnusquisq; ex hoīs co-
muniter & legū latores proprie te-
stificari huic dicto, cū puniant fa-
cientem malitiam verbo ad verbū,
qñ nō peruenit hoc factū coacte,
& p̄ ignorantiam eius, & v̄ cuius
ipse cā huius facti. laudant aut eos,
qui agunt actiones pulchras, quate-
nus instigant hos ad hoc factum, il-
los autē diuertant a facto illo. Si er-
go non esset ex parte ipsorum facere
malitiam & virtutē, non instiga-
rēt eos ad virtutē, neq; prohiberet
eos a malitia, nec punirent p̄ ipsa.
nullus. n. hortatur alium ad agēdū
aliquid, qd in ipso nō est, intēdo ad
qd non pōt, & q; nō sit ab eo spon-
te. cū nihil prosit exigere ab hoīe, vt
nō calefiat corpus suum, aut vt non
doleat neq; timeat: & v̄, vt non ac-
cipiat ipsum aliquid ex his, quē cur-
runt hoc cursu. etenim hic accipit
nos, p̄culdubio, nec est nobis possē,
vt nō accipiant nos. D. Et pūnim⁹
quidē domini legum pro ignorantia:
cū de quo putat q; voluntas sua
fuit cā ignorantia: vt in ebrijs. du-
plicat. n. penes eas, eō q; principiū
huius facti in ebrio est, cū fuerit in
ipso nō inebriari. hoc aut ignorātis
cā. Et puniunt et eos, qui ignorant
res

A res necessarias in lege, quarum intellectus non est ei difficilis. Et sunt puniunt pro facto rerum, de quarum putant factoribus quod ignorent eas propter discendi pigritiam: eo quod in ipsis erat non ignorare eas, cum in ipsis esset studere in eis. quinimo si eis erat ut essent cause ipsarum: ideo quod quando ipsi fuerint boni, erunt cause facti boni. in ipsis ergo est ut agant bonum, & ut sint in dispo- ne, per quam fiat factores boni, & eadem ipsis eodem modo, qui operantur malum, ut per factum suum causa ut sit iniustus. & qui durat in potatione vini, est causa sibi ut fiat intemperatus. nam

B actiones in vnaqua;que re: faciunt agere esse illarum dispo- nunt & habituum, propter quod ab bonum & ad malum. & hoc manifestum est ex eo, quod acquirere facit exercitatio & frequentatio in vnaqua;que rerum ex rebus, quod aguntur quicquid; modum aguntur intendo quod frequentia acquirere facit habitum, per quem fit perseverantia in illo actu. Dignoscere igitur quod dispo- nes & habitus non sunt hominum, nisi ex actione sua in quibuslibet rebus singularibus, & de natura eius, quod sensum non habet. Amplius de his, quod propter rationem sunt, est ut iniustus nolit esse iniustus, & agat actiones iniusticie: et ut intemperatus nolit esse intemperatus, & agat actiones intemperantie. & si non sit homo iniustus, & est ignorans actiones, quas agit, sit utique, per eas iniustus: & non sit homo iustus, quando voluerit ut faciat actiones iusticie. & ipse non cohibet se ab iniustitia. nec infirmus est si sanus, quando voluerit sanitatem, & ipse non custodit regimen suum. cumque hoc sic fuerit, tunc ille, qui non custodit regimen suum, neque recipit quod datur ei medici, quando infirmatus fuerit, infirmatur eodem modo sponte, & de voluntate sua. & quod de posse fuit ei in illa

hora non infirmari: verumtamen non eligit illud. Imo si hac dispo- ne est, tanquam qui proicit lapidem, neque; & ei posse ut restituatur ipsum: sed tamen in principio rei erat posse ipsi non accipere ipsum ad proiciendum cum eo. Principium ergo rei in accipiendo lapidem & proiciendo; cum ipso in eo erat. & sit est dispo- ne in iniustitia & in intemperantia: etenim in ipso erat in principio rei non facere illud. sed hoc igitur iustus sit iniustus sponte, & temperans intemperans. quando autem conversi fuerint ad hanc dispo- ne & habitum, iam non posse eis non esse tales: sicut se habet in eo quod proicit lapidem, D. Et non solum malicie atque sunt sponte, verum et in quibusdam hominum malicie corporis sunt sponte: & sunt illi, quibus impropereamus illud, quod accidit eis de hoc. Nemo namque; impropereat ei, quod deformis fuerit naturaliter: impropereat autem ei, & vituperatur eum, quod talis fuerit ex segnitia & negligentia: et sic se habet in segnitie sicut per naturam. nemo neque impropereat ceco per naturam, aut causa segnitie, aut causa plagne, sed potius misereatur illi vero, quem accipit cecitas ex multa vini potatione, aut per aliquam aliam causam intemperantie, unusquisque; impropereat, et maledicit. Pro malicijs ergo corporis, quod ex parte nostri sunt, vituperamus habentes: sed pro his, quod non sunt ex parte nostri, non. et cum sic sit, in dispo- nibus corporis, in reliquis quoque; malicijs, in quibus vituperamus habentes eas, actiones in nobis sunt. Si autem dixerit quis quod omnes homines desiderant illud, de quo eis visum sit bonum: sed visum non est in posse eorum. at vero unicuique; eorum talis finis videtur qualis dispo- nis ipse fuerit: et hoc est per necessitatem consequendi dispo- nes suas. Si ergo fuerit unusquisque; hominum per aliquam modorum causa dispositio-

nis

Moralium Nicomachiorum

Gnis sui ipsius, & fuerit phantasia sua sequens sui dispositione, erit et causa phantasiae suae. si autem non, non erit aliquis hominum causa faciendi malum: verum non erit causa eius nisi per ignorantiam eius finis. ideoque putat quod est optima rerum hominum, ut sit desiderium eius ad finem per hoc, quod videtur ei de ipso non voluntarium solum: immo indiget ut sit ei per naturam haec pars a se in fine bonitatis: quemadmodum indiget ut sit visus, quo discernerit discretione bona & cum sic sit, indiget vere bonum esse, secundum quod naturatus est ad ipsum: & haec est perfecta & vera bonitas naturae. Cumque sit hoc verum, non erit magis sponte virtus quam malitia. nam secundum modum unum existit finis bono & malo, siue per naturam, siue qualitercunque positum fuerit, aut visum: & ceterae rerum, quae sunt ante finem, quas faciunt, secundum quaecunque modum sunt. non enim faciunt eas nisi propter finem. si ergo non fuerit finis, siue bonum siue malus fuerit, unicuique hominum per naturam: aut fuerit per naturam & faciat bonus hoc, quod ante finem sponte, & malus sit, tunc virtus sit sponte, & malitia sit sponte, non minus hac, cum inveniatur malum in actionibus, & in finem per se. Si igitur, ut dixi, fuerint virtutes fieri sponte, eo quod nos causa sumus dispositionum, propter quas de nobis, quod sumus virtuosus aliquo modo, & quod quales nos sumus, tale finem ponimus, id est facimus ipsum, & est in dispositione in qua nos sumus. erunt ergo iterum tunc malitiae sponte, sicut & virtutes. D. iam ergo determinauimus re virtutum determinatione communi, & mentionem fecimus generis earum secundum viam descriptionis: & diximus quod sunt medietates, & quod sunt dispo-

nes, id est dispositiones mediae: & quod sunt operationes rationes rerum illarum, a quibus fiunt per se: & quod actus earum in nobis: & quod sunt sponte, & secundum quod iubet recta ratio. D. Non sunt autem actiones sponte ad similitudinem habituum. nos etenim domini sumus & potentes actionum. ad principium actionis usque, ad postremum ei, ad scilicet dum partes actionum. Super habitum autem principia potentes quod de sumus: partes vero ipsorum & additamenta in cognita sunt: & proprie habitum maiorum: quae admodum in egritudine dispositione. intendo quoniam principia ipsarum in nobis sunt, quoniam non cōseruamus nos per dietas & exercitia: additamenta vero earum ignota: veruntamen ex quo fuerint res in principio earum in nobis, erunt utique, ex his, quae fiunt sponte.

De fortitudine, & forti. Cap. 6.

Sed iam repetita oratione, de singulis virtutibus, quae nam sint, & quales, & quo modo differamus: ita enim fiet, ut etiam quot sint, facile constet. Ac primum dicam de fortitudine: quam quidem esse mediocritatem quae circa timores, fiduciasque versetur, superius dictum iam est. Timemus autem ea, quae terribilia sunt. ea vero sunt, ut simpliciter dicamus, mala: unde et timorem expectationem mali esse definiunt. ac timemus quidem mala omnia: ut infamiam, paupertatem, morbum, solitudinem amicorum, mortem. Non circa omnia tamen esse vir fortis videtur: quippe cum nonnulla omnino timere debeamus, quae, & timere honestum, & non timere turpe est: ut, infamiam, qui, non eam timet, moderate-

A destus ac verecundus: qui non timet, impudens est. à nōnullis tñ p translationē fortis appellatur: cū simile quid cū forti viro ēt ipse habeat. nā ēt fortis intrepidus qdā est, timoreq; vacuus. Paupertatē autē fortasse timere nō licet, neq; morbū, neq; oīno quippiā, qd neq; à vitio proficiscatur, neq; p nos ipsos fiat. Sed neq; qui in his est intrepidus, fortis est: sed ex similitudine tñ fortis dñ. nonnulli siquidē sunt, qui licet in bellicis periculis sint timidi: liberales tñ sunt, & in abñciendis pecunijs fidenter se gerunt. Neq; præterea si quis filiorū aut vxoris cōtumeiliā, aut inuidiā, aut tale quippiā timet: is timidus est: neq; fortis, si flagris cēdendus cōfidit. Circa qualia igitur terribilia fortis versatur? An circa maxima. ne mo enim tolerantior malorū ē. mors aut maxime oīum rerum est horribilis: quippe cū terminus sit: nihilq; amplius hoī mor tuo neq; bonū, neq; malū ēē videatur. Sed neq; circa mortem quālibet versari fortis vñ: vt si in mari, vel morbo contigerit. Circa qualē igitur versabitur? An circa eā, quē i pulcherrimis rebus cōtingit: cuiusmodi sunt, quē in bello oppetunt: in maximo scilicet & pulcherrimo periculo. His cōsentiunt ēt honores, qui & à ciuitatibus, & à regibus instituti sunt. Ille itaq; pprie vir fortis dicet, qui circa præclarā mortē spaudus fuerit, circaq;

ea q mortē afferūt, cū proxima sunt. cuiusmodi aut maxie sunt, quē in bello occurrere cōsueuerunt. Veruntñ et in mari & in morbis vir fortis impaudus ē: nō ita tñ, vt maritimi hoīes: hi n. desperata salute sua egre cuiusmodi genus mortis ferūt, illi bona spe ob nauigādī peritiā freti sunt. Fortes præterea in ijs viriliter se gerunt, in qbus vires spectantur. aut præclarum est mori: quorum neutrum in talibus generibus necis exiit.

Dixit. Reuertamur itaq; & dicamus de vnoquoq; istorum habituū quid est, & in quibus rebus exiit, & qualiter est: & manifestabit ex hoc quorū sūt. Loquamur autē primo in fortitudine. **D.** Diximus autē in eo, qd pterijt de re fortitudinis, q est medietas in eo, qd est inter timorē & audaciā. Et timeo qdē res timorosas. & hęc sunt vñ mala, & pp hoc definiūt timorē, dicentes q est suspitio mali incidere apti. ac eius timorē incidia, vt est mala: vt in famia, aut paupertas, aut egritudo, aut priuatio amicorum, aut mors. **Nō** vñ autē circa oīa hęc hoīem fortē ēē. qdā nāq; op; timere: & eorū timor decēs ē, nō timere vero indecēs, vt actiōes isamabiles. q. n. timet has & formidat, hic verecūdus est: q. vero nō timet eas neq; formidat, ē inuerecūdus. quidā tñ iā nominauerūt hūc fortē p modū picipationis i. nō ē: iō q in eo est aliqd, qd si milat ei qd est in forte: & hoc, qm fortis nō timet. Fortassis autē in paupertatē & egritudine nō op; timere, neq; penitus aliqd eorū, q cōtingūt à malo nō sñte ab hoīe, neq; p

Mors maxime omnium rerum est horribilis.

cuius

Moralium Nicomachiorum

Eius adiutoriū. Veruntū qui timet ista, fortassis: neq; nominamus eū fortē, nisi fm viā similitudinis. & hoc, qm hoīum qdā timidi sunt in bellis, & cū hoc pportionant ad audaciā: intēdo q; sunt audaces ad expēdēdū pecuniā, quā habent inter manus. Et neq; q timet verecūdiā circa filios, & amicos, aut circa aliqd simile, istimidus ē. neq; q pceptus est in flagellorū verbera, cū proacitate fortis ē. D. Si itaq; isto mō est tū cin quo ex timorosis, opz vt dica mus hoīem fortē. Dicamus igit q hoc eitia maximis eorū. nullus. n.

Inuenit toleratior eo terribiliū: intēdo eū, q tolerat maxima ipsorū: terribilia autē & maxima sunt ea, ex qbus suspicat mors, eo q ipsa est finis: sed vī mortuo post mortē aliqd accidere, aut de bono, aut de malo. Nō aut vī fortis ille, q nō timet quācūq; mortē, vt pura mortē in mari, aut egritudinibus, sed fortis ē ille q nō timet mortē, q ē ex pte rerū decentiū valde: & ē mors cōtingēs in bello. & hoc, qm hęc mors est in maxio & optimo piculo. Et iam cōuenerūt hoīes in hoc, q maxime exaltādus, & magnificādus, q mortē sustinuerit in bellis cū regib⁹. & dī qdē fm vītātē fortis ille, q mortē decentē non declinat, neq; res q subito mortē ingerūt cū appropinquāt sibi: & hęc proprie sunt ea, q ī bello. Et nō solū fortis ē ille, q hanc mortē nō declinat, verū et ille, qui nō metuit mortē fientē in mari, & ī egritudinib⁹. Et nō ē habitudo huius ad timorē mortis in mari, sicut habitudo marinariorū. & hoc, qm fortis diffidit de euasione in mari, & grauis est ei modus huius mortis: & marinarij autē cōmēsurāt euasio

nem pp longam experientiam. sed neuter tamē modorum istius mortis decens est vel pulcher.

De terribiliū diuersitate, & fortitudinis extremis. Cap. 7.

ID aut qd terrorē incutit, nō oībus est idē: dicimusq; aliquid supra hominē esse: qd quidē vnicuiq; sanæ mentis homini terribile est. atq; hoīem nō excedūt, magnitudine differūt, et eo q magis vel minus efficiūtur. simili mō ea q fiduciā nobis afferunt. Fortis autē vir, vt hō, erit interritus: timebit tñ et ipse hmōi mala. sed vt opz tñ, & vt rō p̄scribit, honestatis cā sustinebit, ac feret: quippe cū hic finis virtutis sit. efficiūt autē vt magis & minus hęc timeamus: itē vt ea quę nō sunt terribilia, quasi terribilia sint, timeamus. Peccataq; cōmittunt aliud cū timeamus ea q nō oportet, aliud cū nō sicut opz, aliud cū non oportet, vel aliquid eiusmodi. similiter quoq; circa ea quę fiduciā afferūt. Qui igit ea q opz, & cuius cā oportet, et vt oportet. sustinet, ac timet, & simili mō et confidit: fortis est: quippe cū t pro dignitate & sicut rō p̄scribit, fortis vir & patitur, & agat. Finis aut vniuscuiusq; operatiōis est, qui fm habitū existit: at viro forti fortitudo ipsa honesta res est: talis igit erit et finis: quippe cū sine singula definiant: honestatisq; cā fortis vir sustineat, atq; agat ea q ex ipsa fortitudine sunt. Ex il

† a. l. ex habitu.

Alis vero qui exuperat, qui strepiditate excedit, nomine vacat: multa. n. hmoi nominibus vacare superius a nobis dictum est: posset tñ eē infans quidā, atq; indolēs, siquidē neq; terræ motus neq; vndationes timeat: id qđ Celtas facere dicunt. At qui cōfidēdo ī terribilib⁹ rebus excellit, audax est: qui qđē audax et arrogās eē, & fortitudinis affectator vř. sicut. n. ille circa formidabiles res se gerit, ita hic ipse videri vult: ī quibusq; pōt, il lū imitat, vnde efficit, vt pleriq; ex ipsis timidaudaces sint: ī his. n. audacter se gerētes formidolosa nō sustinēt. Qui aut timendo excedit, is ē ignauus: nā & q nō oportet, & sicut non opz, timet: & reliqua eiusmodi oīa ipsum consequunt. cōsidendo ēt deficit. sed ī doloribus excedēs magis est manifest⁹: quippe cū desperabundus quidā sit, ignauus: oīa. n. timet. e contrario fortis: cōsidere. n. bene sperātis hominis est. Circa hęc igit et ignauus & audax & fortis versant: diuerso tñ mō. illi enim excedunt, & deficiūt: hic mediocriter se gerit, atq; vt oportet. atq; audaces quidem p̄cipites sunt, voluntq; ante ipsa pericula periclitari, in ipsis vero constituti abssistunt: sed fortes in operib⁹ ipsis acres ac celeres, antea quieti sunt. Itaq; sicut dictū est, fortitudo mediocritas est circa terribilia, et ea que fiduciā afferunt, in ijs rebus, quas diximus: & ea

de causa quia honestum est, eligit, ac sustinet: vel quia id nō facere turpe est. Mori autē vt vel paupertatē, vel amorē, vel molesti quippiam fugiamus, fortis viri minime est, sed poti⁹ rimi di: quippe cū laboriosa fugere mollicies sit. neq; hanc mortem sustinet quispiā quia honestum sit, sed vt malū euitet ac fugiat. fortitudo igitur tale quippiā ē.

Dixit. Et nō ē res timorosa vna & eadē oī homini: sunt enim hę res excellentes naturā hominis: & hmoi expauescit oīs intellectum habens. ea vero, que excedunt naturā hominis, diuersificantur in magnitudine, & multitudine, & paucitate: & sūt res sup quas audeat. Cor itaq; fortis, nō trepidat, neq; mutatur, quemadmodū aliorū hominū: veruntū metuit terribilia. put opz, & fm q dictat intellectus, & sustinet propter honestatē & decorū: hic. n. est finis virtutis & eius intentio. D. & timet a rebus timorosis magis & minus q opz: & timet ēt a rebus nō timotosis quasi a timorosis. Et vř peccat ī hoc, qñ fuerit metus rei, de qua non opz timeri, & quomodo nō oportet, siue minus siue magis, & vbi nō opz, aut q currit hoc cursu, & sūt se hēt res in audacia super timorosa, si tuenit ibi directio, & peccatū. nempe qui tolerat ea, q oportet tolerari, & gfa cuius oportet & timet ea quēadmodū oportet, & qñ oportet, & gaudet sup ea, & ē in hac dispōne, hic fortis est. & hoc, qñ fortis est, qui agit & patit, quēadmodū dictat, & oportere facit habitus & discretio. Et finis oīs actionis est q sit fm habitum: & fortitudo

Moralium Nicomachiorum

Gdo est res decora forti. & si finis eius est et res decora. & hoc, quoniam omnes res definitur quidem per finem. Fortis igitur hoc quod suffert, decoris gratia suffert. & agit quod hoc, quod existit fortitudo. D. Addens autem super fortem, in privatione quidem metus, nomen non habet in idiomate nostro. intendit privatum motum omnino, id est in omni re. & iam diximus in precedentibus, quod multa carent nomine. Veruntamen nihil penitus timet, neque terrae motus neque, pcellas, hic est amens & in sensibilibus ad dolorem: sicut narrat de Celis. Ille vero, qui superfluit in bello super

Hrestimorosa est pax. & putat de pace, quod sit simulator fortitudinis. vult enim ut appareat audax super restimorosa atque fortis. nititur igitur assimilari ei quantum potest. & cum hoc inveniunt plures eorum timidi proceres. & hoc, quoniam irruunt audacter, sed non sufferunt terribilia, superexcedens autem in metu est timidus. & hunc de necessitate sequitur ut sit timens, a quo non est timendum, & ut non oportet, & quoniam non oportet, & ubi non oportet. & est deficiens a securitate & a vira delectabili, & superfluit in tristitia, id est tristat & timet nimis. & propter hoc fit res

Ieius manifestior in his. Timidus itaque modicam habet fiduciam & difficile, & expauescit ab omni re: fortis vero contrarius est ei: eo quod audacia existit ei, qui multa habet confidentiam, & facile. Timidus itaque, & procer, & fortis circa has tres inveniunt ac diuersificant in ipsis. nam procer superfluit in ipsis: & timidus deficit: & fortis mediocriter existit in eis, agens eas quae admodum oportet. & procer pcepit, & anhelat ad ingressum terribilium: ferre autem expies declinat eas ab eis. & fortis vero, quoniam experitur actiones, reddit

acutus & agilis, & ante hoc existit morosus. Fortitudo igitur, ut diximus, medietas est in eo quod est inter timorosa & audacia. & haec sunt, de quibus diximus, quod fortis eligit in eis decem & tolerat ea: & diuersum huius turpe reputat. D. Eligere autem mortem fugiendo egestatem, aut amorem, aut aliquam tristitiam, non de natura fortis est, sed potius timidi. & hoc, quoniam fugere ab inferente dolore vel tristitia turpe est. & tolerat hoc fortis, quia pulchrum sit: sed fugit a malis. Quod ergo se habet isto modo fortitudo.

De quinque modis fortitudinis non vera. Cap. 8.

Dicuntur autem et aliae fortitudines quinque modis.

Primum civilis: maxime enim ea similis est: quippe cum ciues tum ob multas & oppropria, tum ob honores legibus institutos pericula subeant: atque ob id fortissimi esse videantur illi, apud quos sicut ignaui ignominia, ita fortes honore afficiunt. tales etiam Homerus inducit: ut Diomedem, & Hectorem.

Nam mihi Pulydamas faciet comiticia primus. et Diomedes. Sic aliquando inter Troas iactabitur Hector:

Tydidem metuens, a me est in castra fugatus.

Atque haec quod fortitudo illi maxime, quam prius dicta est, assimilatur, propterea quod ob virtutem existit: ob verecundiam siquidem, & honesti appetitionem, honoris scilicet, & opprobrium, quod turpe est fugiendi causa. Eodem referre etiam eos quispiam posset, qui ab his, qui pri-

A principatum obtinent cogunt: peiores tñ in eo sunt, q̄ non ob pudorem, sed ob timorem id faciunt: atq; vt non quod turpe, sed quod molestum est, fugiant. cogit enim illi qui potestatem in alios habent: vt Hector:

Si vero pugnam, quem detrectare videbo:

Is certe nulla poterit ratione cauere.

Quin auibus, canibusq; obiect⁹ præda voretur.

B Et qui imperant, & si recesserit, verberant, idem faciunt: nec nō qui ante fossas, vel tale quippiā acies instruit: oēs enim cogit. Verum nō ob necessitatem, sed ob honestatem fortē esse oportet. Videtur autē vniuscuiusq; ē rei experientia fortitudo quēdam esse: vnde ēt Socrates fortitudinem esse sciētiam existimabat. Ac tales quidem alij alij in rebus sunt: in bellicis vero milites: quippe cū multę vā res belli esse videātur, quas ipsi maxime exploratas habent. vnde ob id fortes vident, quia cuiusmodi res illę sint, alij ignorant. atq; ita & subire eas, & nihil pati ex peritia militari maxime possunt. Item & cauere, & pcutere, cū armis vti valeāt, eaq; habeant, quę & ad faciendū & nō patiendū maxime idonea sunt. vt cum alij quasi inermibus armati, & quasi certandi iuperitis athletę ipsi decertent. In huiuscemodi. n. certaminib⁹ nō fortissimi quicq; pugnacissimi

etiam sunt: sed qui robore maxime præditi sunt, corporaq; optima habent. Nam milites timidi tunc efficiuntur, cū vel crescit periculum, vel copijs & apparatibus destituuntur: primi. n. fugiunt. at ciuilis exercit⁹ manet, mortemq; oppetit. Id qđ in Hermaeo contigit: huic. n. turpe ē fuggere: morsq; huiuscemodi salutis anteposenda. illi vero initio tāquam superiores periculis sese exponunt: cognita deinde re, fugiunt, mortem magis q̄ turpitudinē metuentes. sed vir fortis talis minime ē. Et irā quoq; in fortitudinem referunt. fortes enim vident esse illi ēt, qui iracunde perinde ac ferę cōtra vulnerantes feruntur. propterea q̄ fortes iracundi esse cōsueuerūt. ira enim est maxime ad pericula subeunda * perrectrix, ac præcipitatrix. vnde etiā Homerus: vires inñcit ira: & aſos irāq; ciebat: & per nares acris subijit furor: & sanguis ferbuit intus: oſa enim eiusmodi excitationē atq; impetum irę significāt. sed fortes quidem honestatis causa agunt, ira tñ ipsos adiuvat: ferę autem ob dolorem: ppter ea q̄ enim vel pculſę sunt, vel timēt incitant: nam si in syluis vel saltibus suis fuerint, non irruunt. Nō igit^r fortes sunt. quippe q̄ dolore & ira in periculum impulsę feruntur, nihil mali ac molesti præuidentes. nam eo modo etiā asini essent fortes, cū esuriunt: qui si etiam verberētur, a

Moral. cū cō. Auct. F. pabu-

* a. Lincim

etix

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

Moralium Nicomachiorum

C pabulo minime recedūt. Quin etiam adulteri multa oblibidinē audacia perpetrant. non igit sūt fortes, qui ex dolore, aut ira in periculum impellunt. Maxime autem naturalis esse hæc videt, quæ est ex ira: videturq; cē fortitudo, vbi electionem, & id cuius causa faciendum vnumquodq; est, assumpserit: & hoies etiam cum irascuntur, dolentē tātum cum vlscuntur. qui autē ob hæc faciunt quippiā, pugnares quidem sunt, sed non fortes: **H** quippe cum non honestatis causa, neq; vt ratio præscribit, sed ob affectum agant: similitudinē tñ quandam habent. Neq; etiā illi, qui bene sperāt, fortes sunt. nam propterea in periculis confidūt, quia & sæpe & multos vicerunt: similes tñ sunt, eò q; vtri que sunt confidentes. sed fortes ob antedicta confidunt: hi autē, quia se superiores esse, nihilq; mali vicissim ppeffuros existimāt: id quod ebrj quoque facere cōsueuerunt: in bonam. n. spem inducunt: cum vero ipsis talia nō contingunt, quæ sperauerāt, fugiunt. At vero fortis viri erat, ea q; terribilia homini & sunt et vident, ea de cā sustinere, quia id facere honestū: non facere turpe est. Ideo esse ēt fortioris videtur in improuisis terroribus instrepidum, imperturbatumq; se se præstare, q̄ in conspicuis: ex habitu. n. id magis proficisci tur minusq; ex preparatione. Nam q̄ antea palam fiunt, ex confide

ratione quispiam eligere ac rōne potest: q̄ repente accidit, nō nisi ex habitu. Fortes ēt vident esse illi qui ignorant: & sanē nō longe absunt à bene sperantib;: in eo tñ sunt peiores, q; hi nullā habent sui existimationem: illi habent. vnde etiam aliquandiu manēt: hi vero decepti si vel cognouerit aliud quid esse, vel suspicati fuerit, fugiunt. Id quod Argiui fecerūt, cum in Laconas q̄ si essent Sicyoni, incidissent. Quales igitur sint fortes viri, & qui videantur fortes, dictū iā ē.

Dicitur autē fortitudo aliter quinq; modis. Primus, modus est fortitudo ciuilis videtur, magis proprius homini post fortitudinem, q̄ est fm veritate. & hoc, qm̄ cives videtur periculosa tolerare pp hoc, q; mandāt leges ex penis & opprobrijs infligēdis ei qui fugerit à bellis: & propter honores exhibendos ei, qui perseuerauerit in ipsis. & propterea putatur de eis q; sine fortissimi hominum, eò q; timidi sint viri opprobriorū, fortes vero sint viri honorum. Hæc autē fortitudo similis existit fortitudini, quam de terminauimus primitus: eò q; ipsa sit quidem pp virtutem modo quodam, cum sit quidem pp verecūdiā, & desiderium pulchri: videlicet ppter consecutionem honoris & fugam opprobrij, cum sit opprobrij turpe. Neq; similes existunt eis, qui fortitudinem exercent pp necessitatem & coactionem principantium ipsis & minantium poenas, si non p seuerent. & propterea viliores sunt istis, qui fortitudinem exercent timoris causa non verecūdiæ, & fugientes

Primus
modus
fortitudi
nis.

M

Secundus
modus.

Tertius
modus

Agientes triste non turpe. & hoc, qm̄
domini spellunt consecutores suos
ad fortitudinem, sicut fecit Hector,
qm̄ dixit, quem vero videro fugien-
tē à bello, projiciam ipsum lupis &
auibus ad deuorandum. Et idem fa-
ctum faciunt illi, qui mandant vt p-
cutiantur illi, qui fugiunt à bellis, et
illis, qui fortitudinem exercent pp
coactiōē & necessitatē, quia actio-
nes ipsorum perseuerare faciunt in
fortitudine. Non sunt autē isti for-
tes. oportet n. vt fortis faciat hoc qd
facit, non qm̄ coact⁹ ad hoc, sed qm̄
videt qd est factum decorum. Sed
autē modus fortitudinis est, qui fit
pp peritiā & experientiam in vna
quaq; rerum. & pp hoc putabat So-
crates fortitudinem esse scientiam.
Et inueniunt quidem homines p-
ualere pp experientiam in vnaqua-
que rerum quas frequentant. ideo
milites inueniunt in bellis in hac di-
spōsitione. ī bellis pēppe multę res
nouę ac recentes emergunt, quarū
isti p-pxie certitudinem habent.
Vident itaq; fortes, eō qd fortitudi-
nem habent siue potentiam operā-
di in bello ea, quę non possunt alijs
operari, pp hoc quod habet de sciē-
tia in ipsis securantur ergo ab occa-
sionibus, quas parant eis alij: & pro-
pter multiplicem aptitudinem ipso-
rum possibile est eis vt p-feruent
se ab incurſu rei cuiuslibet. & sunt
potentes ad inferendū quęlibet ini-
micis suis ex potentia, quam habet
super vsum armorum: cū sint in
dispositione, qua p-parant eis vt
noceant ipsi inimicis absq; receptio-
ne nocimenti ab eis. Sunt igitur ha-
bentes tanquā armati, consiliū
habentes cum infermibus, & tanquā
edocti ad bella, p-stantes eū igna-

ris artis bellandi. & hoc, qm̄ in hmoi
non fortes p-ccellentes sunt in bel-
lo, sed qui scientiores sunt artis p-
liandi: quemadmodum bellicosio-
res ferunt robustiores, & quorum
habitus corporis existit valitudi-
nis habitudo. D. At vero milites su-
per ex crescente periculo & multitu-
dine p-ualete eorū p-parationi
titubant, & primi sunt fugientium
mortem. sed fortitudinem habētes
ciuilem, perseuerant, mortem expe-
ctantes: eō qd existimant fugam tur-
pem, & mortem eligibiliore euasio-
ne cum fuga opprobriosa. Et erudi-
ti quidem ī bellicis in principio rei
viriliter agunt, confidentes de peri-
tia quam habent: cognoscentes autē
mortis instantiam, in fugam cōuer-
tunt, amplius mortem metuētēs q̄
fugę turpitudinē fortis aut non sic:
fortitudinis enim aduertit decorē,
non rem extrinsecam. Terti⁹ vero
modus fortitudinis est fortitudo p-
portionata furori. putat. n. qd qd fa-
cit aliquid pp irę exuberantiā, for-
tis existit ī hoc. & ista est fortitudo,
q̄ feris attribuit, q̄ insulsum faciunt
in prouocantes eas. & istud ē putat-
ur: eō qd fortis fm veritatem irascit
in hora, qua exerceat fortitudinē: in-
tendo qd putat pp istud cōuersum,
scq; iratus sit fortis. & est quidē for-
tis iratus: eō qd ineuitabile est, quin
prouocet in hora agonis, & confli-
ctus ira ipsius, quemadmodū dixit
Homerus describēs fortē. descripsit
ergo eū p hoc, qd irat⁹, & qd spugnās
eum excitabat in eo vim iracundię
& qd ebulliebat sanguis eius. oēs er-
go res istę, intendo qd accidunt ī ho-
ra, signant sup incitationem irę &
eius prouocationē: veruntū fortis
agit hoc, quod agit propter deco-

F ij rem.

Moralium Nicomachiorum

Grem. & ira promouet ei⁹ actionem: feræ autem agunt pp illatam molestiam: intendo pp verbera, aut metum. nam, si essent i latebris suis aut speluncis, non profiliarent. Non est igit fortitudo, cum fuerit instigatio ad actiones dolor & iracundia absque aliqua p^uisione piculorū. & si nō esset hoc, qd accidit i eis hora famis suæ, s. q non dimittunt p^udā, q̄-uis pcutiant, habentes se ad similitu-

Quartus
modus.

Quartus verò mod⁹ est fortitudo, cōcupiscē-
tix. amatores. n. audacter aggrediū-
tur terribilia cā concupiscētix. & ve-

Hisimilius est vt sit ex parte naturæ
cōcupiscētialis, q̄ vt sit ex parte ira-
cundix. Et qn ad eā relata fuerit eli-
gentia & cōsultatio rei, cuius grā sit,
cōuertet in fortitudinem. & hōes,
qn irascunt, anxietatem sustinent:
cū vero vltionem adipiscunt, de-
lectant. qui itaq; horum grā bellico
si existunt, nequaquam sunt fortes:
nō. n. qd agūt, agūt pp decorū, neq;
fm q distat descriptio pp accidens
aliquod. veruntā habent aliquid si-
mile ei quod habent fortes, & pp il-
lud fortes noantur.

Quintus
modus.

Quintus autē
modus est, qui fit pp frequentē vi-
Ictorem inimicorum: intēdo pp af-
suetudinem. & hæc et non est forti-
tudo. illi. n. qui multā de seipsis ha-
bent confidentiam pp consuetudi-
nem non sunt fortes. non. n. sunt au-
dacter habentes in grauioribus, nisi
quia sepe vicerunt gentes multas: si
milant aut fortibus, eo q vtriq; au-
dent. attamen fortes audent pp ea,
quorum p^ucessit memoratio: isti
vero pp creditionem suam, q valē-
tiores sint eis qui contra agūt: & q
non recipiant ab eis iuocementum.
& simile huic factō agunt inebriati

propter illud, ad quod deueniunt in
hora ebrietatis ex confidentia de se
ipsis. qn vero non euenit eis res fm
q putabant, fugiunt: p^usecuerantes
autem agere in reb⁹ timorem incu-
tientibus hominibus, & de quib⁹ ap-
paret q sint tales de natura, fortis ē.
& facit quidem fortis hoc, eo q vi-
det q factum decorum est, & q desi-
stere ab eo turpe. Et propter hoc pu-
tatur de forti, q est intimosus su-
bito irruentibus: & ex improviso
intimidus & intrepid⁹, quinimmo
fortior existit in his q in paulatinis
& apparentibus ipsi, antequam inci-
dat i ea: & hoc, quoniam iste timor
accidens forti est quidem magis &
minus ex parte dispositionis: intēdo
illam, quæ est actu, nō ex parte apti-
tudinis. In rebus aut manifestis atq;
apparetibus, antequam cadat i eas,
cogitat homo & discernit eas & eli-
git: res autem subitaneas fm quan-
tatem habitus, i. actu existentis, nā
non est in his possibilis consiliatio.
Etiam putatur de ignorante rem,
quod fortis: sed nō est longe à be-
ne confidente. attamē vilior eo exi-
stet, ideo q confidentia illi est radix
subiecta, cui innixus operat: isti ve-
ro nihil tale existit, & propterea nō
perseuerat aliquo tempore: intēdo
propter ignorantiam eius, & confi-
dentis quidem tollitur fiducia. Di-
xit illi autem, qui profiliunt ad bel-
landum per modum astutix cōtra
aliquam gentem appropriatā, per-
cipientes quidem aut eximenes: q
quibus bellantur, alij sunt ab his, q-
bus bellati intendebant, fugiunt:
quemadmodum fecerunt Græci p-
cipientes adesse in bello Lacones,
cū ipsi exiissent contra Sicio-
mos dimicaturi.

De

De proprietatibus fortitudinis. Cap. 9.

Quamuis autē circa fiducias & timores versetur fortitudo: non simili modo tñ in vtrisque, sed in timendis reb⁹ magis spectat. q enim in his imperturbatus fuerit, sicutq; debet se gesserit: is magis est fortis, q̄ qui in illis, q fiduciam afferunt. Tolerādis igitur molestis reb⁹ hoīes, sicut dictum est, fortes dñr. vnde etiam molesta res est fortitudo, & merito laudat: quippe cū molesta sustinere, q̄ a iucundis abstinere difficilius sit. Veruntñ fortitudinis finis iucundus quidē esse videri pōt, sed obscurari tñ ab hīs, q circum ipsum accidunt: quemadmodum in gymniciis certaminibus euenit. Pugili, n. iucundus sanē finis est, cui⁹ causa agit, coronæ videlicet & honores: verbera vero, cum sit carneus, dolorem afferunt: atq; omnis demum labor molestus est. quia autē hęc multa sunt, finis ipse cuius causa certamen subijt, parua res cum sit, nullā in se habere iucunditatem videt. Si igitur circa fortitudinē idē est, mors & vulnera molesta quidē erūt forti viro, & inuito contingēt: sustinebuntur tñ, quia id facere honestum, non facere turpe est. Ac quō magis omni virtute ornar⁹, & felicius fuerit, cō magis ob mortē dolebit: quippe cū eiusmodi vir maxime dignus sit, qui viuat: maximisq; bonis sciens priuetur: quod dolorem

affert. nihilo minus tamen fortis erit: & fortasse etiam magis, quia honestatem in bello oībus his antepōit. Non igitur in omnibus virtutibus inest, vt cum iucunditate operemur: nisi quatenus finem ipsum attingimus. Nihil autem fortasse prohibet, quin milites optimi sint illi, qui non modo tales, sed etiam min⁹ fortes, & nullo alio bono præditi sunt: hi enim prompti sunt ad pericula obeūda, vitamq; cum paruo lucro commutant. Ac de fortitudine quidem hæten⁹ dictum sit. nam quid ea sit, ex antedictis figura quadam cōprehendere non est difficile.

Dixit. Iam itaq; determinauimus fortes fm veritatē, & eos de quibus putatur, q̄ fortes quidem homines sunt. Et fortitudo quidem inuenitur in rebus timorosis, & in rebus pertinentib⁹ audaciæ: sed nō fm similitudinem vnā: immo dignum est vt sit vigorosior in timorosis. qui enim intrepidus persistit in his rebus, fm dispositionem quam oportet, amplioris est fortitudinis, cō q̄ suffert ea, quæ pertinent audaciæ. Res igitur est, vt dixim⁹, qm̄ sufferunt tristitia. & ideo fit fortitudo contristans. & dignum quidem vt laudetur amplius q̄ temperātia: sufferre enī tristitia difficilius ē q̄ a delectantibus se cohibere. Dixit. At tamen finis intentus per fortitudinem delectabilis quidem videtur, nisi q̄ occultatur eius delectatio p tristitia circūstantia ipsum: vt contingit in agonis & conflictibus, quorum finis quidem delectans, puta

Moralium Nicomachiorum

Premia & honores: exceptio vero verberum dolorosa, cum carnes attingat. & similiter omnis dolor fies ex multiplicatiōe verberum, & res, causa cui⁹ incumbūt tristitia, ad hoc deuenit, vt non appareat in ea delectatio & si sit in ea. Si igitur sic se habeat in fortitudine, sunt mors & vulnera, fortī quidem tristitia & in spō-anea: tolerat autē ea, aut quia pulchrum, aut quia non tolerare turpe. Et quanto fuerit virtutis perfectioris & amplioris felicitatis, tanto plus de morte tristabitur, qui enī in hoc statu fuerit, dignissimus est vita. & hoc, quoniam priuatur bonis magnis valde, & hoc est sciens ipse: hoc autem est res contristans, veruntamen non contristatur ex hoc ppter defectum, quem habeat fortitudinis. fortassis autem pælectio eius rei decore, quam lucratur in bellis, amplior est illis rebus, quibus priuatur per mortem. Et per hanc causam deuenit ad hoc res decora, vt delectet intellectum in omnibus virtutibus: veruntamen hoc proprie sic fit, finem intentum animaduertendo. Dixit. Fortassis autē non est quid prohibeat, qui in streuitate militari inueniatur, qui nō est in hac habitudine fortitudinis, immo minoratus ab ea: & est ille, cui non est aliquid aliud laudabile, cuius timeatur amissionem per mortem. talis igitur paratus est vehemētibz periculis, & seipsum lucris modicis exponit. Dixit. Hoc est igitur quod oportuit dicere de fortitudine: nec erit nobis difficile scire ex eo, per quod deter-

minauim⁹, eā finem
nā descriptionis qd ē.

De temperantia, & eius extremis.
Cap. 10.

Post hanc autem dicamus de temperantia: hæ enim irationalium partiū esse virtutes videntur. Ac temperantiam quidem medioeritatē esse circa voluptates a nobis dictū iam est: nā minus, nec simili modo circa dolores versatur. in his ē intemperantia existit. Circa quales vero sit voluptates definiri dū est animarū ac corporis voluptates distinguendæ: vt ambrosiositas, & discendi cupiditas. Vterq; enim ex his ea re gaudet, cuius est cupidus: corpusq; minime, sed cogitationem potius affectam habet. atq; hi qui in talibus voluptatibz cōstituti sūt, neq; temperantes, neq; intemperantes dñr. non secus ē qui in alijs sunt, quæ ad corpus nō spectant. qui. n. fabularū, narratiōnūq; studiosi sunt, & de quibus libet rebus colloquēdo dies cōterunt: nugaces appellare cōsumimus, nō intēperātes. neq; eos intēperantes dicim⁹, qui vel pecuniarū, vel amicorū cā dolore afficiunt. Sed circa corporis voluptates tēperantia solummodo versatur atq; eas non oēs. Qui enim ijs gaudent, q̄ visu percipiunt, vt colore, figura, pictura: neq; tēperantes, neq; intemperantes dñr: licet esse videant: & vt oportet, etiam his, & per excelsum, & defectum gaudeant. Simili modo in ijs, q̄ ad auditū pertinent, neq; n. quispiam vel eos

A eos qui supra modum cantib⁹, aut fabularum actione oblectantur intemperantes: vel eos, qui ut oportet, idem faciunt, temperantes appellavit. Neque ite eos, qui odoribus gaudent, nisi secundum accedens, nam qui malorum, vel rosarum, vel suffumetorum, olfactu delectantur, minime vocamus intemperantes: sed eos potius, qui vnguentorum, aut opsoniorum odore illiciuntur: quippe cum his propterea oblectentur intemperantes, quia per hæc in recordationem concupitarum rerum venire consueverunt. Videre, enim, et quoslibet alios licet, cum curiunt, cibario rerum odoribus oblectari, at vero talibus oblectari intemperantis est: ab eo, enim, concupiscit res eiusmodi sunt. Adde quod neque ceteris animalibus ex his sensibus voluptas precipue, nisi ex accidenti, nam neque canes odore leporum, sed comedendi gaudent, sensum vero odor præbuit, neque leo bouis voce, sed esu latat: ex voce autem prope eum esse cum senserit, ea ut oblectari, si modo neque si viderit, aut inuenerit ceruum, vel sylvestrem capram, voluptate aliqua afficit, nisi quia cibum inde habebit. Circa eiusmodi igitur voluptates temperantia & intemperantia versatur, quod ceteris quoque animalibus cõsistent: seruilescit enim id ac ferinæ habent. hæc autem sunt & tactus, & gustatus. Sed gustatu parum vel nihil uti videntur: quippe cum gustatus iudicium saporum sit, id quod faciunt hi, qui vel vinum explorant, vel opsonia condiunt, at non ad modum his oblectantur, vel non quatenus intemperantes, sed frictione ipsa, quod tota per tactum efficitur in cibis, in potibus, & his quæ venerea nuncupantur. Unde gule dedit quidam Philoxenus Eryxius guttur sibi longius gravis collo dari optabat: utpote qui tactu oblectaretur, tactus autem sensus est maxime cõs, circa quem intemperantia versatur. Et merito esse vituperabilis videri, propterea debet: quia nobis inest, non quatenus homines, sed quatenus sumus animalia. Talibus igitur oblectari, & acquiescere ferinum est. Nam voluptates, quod maxime liberales per tactum efficiuntur, exceptæ ab his sunt: ut illæ sunt, quæ in gymnasiis per frictionem, calefactionemque fieri consueverunt, non enim circa totum corpus, sed circa partes quasdam intemperantis tactus versatur.

Dixit. Et nos quidem determinabimus post hoc de re temperantiae. videntur etenim ambæ hæc virtutes esse quidem partibus animæ irrationabilibus. Etiam diximus quod castitas medium existit delectationum. & iam inuenitur in tristitijs etiam, sed minus quam in delectationibus & dissimiliter. & incastitas ei opposita circa easdem res inuenitur, circa quas castitas, nos autem determinabimus hic delectationes, in quibus inuenitur, & quæ delectationes sunt. Dicimus ergo, quod virtutum, quæ inueniuntur in delectatione, quædam sunt corporales, & quædam

Moralium Nicomachiorum

Edam animales & aſales quidē, ut ap-
petitus honoris & appetitus ſciētiae.
de vtriſq; enim horū, qñ receperit
homo hoc, quod amat, gaudet, prae-
terquam patiat aliqua pars corporis:
ſed quod patiatur ex eo intelle-
ctus eſt. neq; de affectis his delecta-
tionib⁹ dī, q; caſti neq; q; incaſti. &
ſiſt non dī de affectis reliquis dele-
ctationibus, q non ſunt corporales.
& hoc, qm eos, qui amant hiltorias
& fabulas, & eos qui finiūt dies ſuos
in loquendo de quacunq; re cōtrīn-
gat, noſam⁹ quidem eos exercitatio-
res, imperatores autem non. neque

Hetiam nominamus ſic eos, qui gau-
dent pecunia & amicis, & triſtātur
eorum amiſſione. Qñq; ſic ſit, tunc
caſtitas eſt quidem in delectatione
corporali, non in hac omni. Nā eos,
qui gaudent de eo quod apprehen-
dit viſus, ut coloribus & figuris, non
nominamus caſtos neq; incaſtos: &
ſi putet⁹ de iſtis, q gaudent in his re-
bus quomodo oportet, & amplius
q oportet, & minus q oportet. Et ſi
miſiter ſe habet in eo quod apprehē-
dit auditus. nemo enim incaſtos
nominat eos, qui ſuperflue gaudēt
conſonantijs, & repraeſentationib⁹:
neq; caſtos eos, q quō oportet. Ne-
que eos qui gaudent, eo q apprehē-
dit odoratus: niſi fortalle nomine-
mus eos ſic per accidens. etenim eos
qui gaudent pomorum odorib⁹, &
roſarum, & theris, non noſiam⁹ in
caſtos, ſed eos, qui coquinā, & pig-
mentorum & pulmentorum. nam
gaudet his incaſtus, eo q faciunt eū
rememorari deſyderiorū ſuorum.
Videm⁹ at quosſā alios, qñ eſuriūt,
gaudere odoribus cibariorum: qd
equidē incaſti eſt: eo q ad hoc ſunt
eius deſyderia. Neq; et inuenit⁹ dele-

ctatio ceteris aſalibus greſſibilibus
in hiſ tribus ſenſib⁹, niſi fuerit p ac-
cidens. canes. n. non gaudent odoribus
leporū, ſed comēſtione: & odor
ducit eos ad ſentiuendum ipſos. neq;
et leo gaudet voce bouis, ſed comē-
ſtione eius: p vocem aut⁹ eius ſentit,
q eſt propinquus ei: & propter hoc
videmus eum gaudentem ad vocē
eius. ſiſt non gaudet qñ viderit, aut
inuenit ceterum vel hircum ſyſtue
ſtrem: immo gaudet eo quod inue-
nit, quo paſcatur. Caſtitas & incaſti-
tas non inueniatur niſi i hōi de-
lectationib⁹, in quibus participat
hō reliquis aſalibus, & pp hoc ſit ut
ſenſus, qui eas apprehendunt, pro-
portionentur ſeruis & ſeris, & ſunt
ſenſus & tactus & guſtus. Et patens
eſt de eiſ in re guſtus, q ipſi aut pa-
rum ſunt vtentes eo, aut non vtun-
tur eo penitus. & hoc, qm discrepa-
tio ſaporū ē quidē p ſenſum guſt⁹:
quō faciunt illi, q potus probant, &
qui ſercula coquinā ſapida reddūt
ſuis condimentis. D Incaſtus aut⁹ ſe-
rē non gaudet rebus iſtis metipſis:
ſed gaudet quidē, eo q apprehendit
tactū tm ex cibis & potib⁹ & coitu.
Et pp hoc optabat vn⁹ ex ipſis, cūm
eſſet amator ſerculorū coquinaliū,
ut eſſent fauces eius lōgitudine ſau-
cium grnis, ut prolongaret delecta-
tio i tactu cibaliū. cōior igit⁹ ſenſuū,
intendo inuentū in oīb⁹ aſalib⁹, eſt
ſenſus ille, penes quē ſit caſtitas. Et
iuſtum eſt nos opinari a nobis, q
ſenſuſ iſte opprobrioſus eſt nobis,
cūm non ſit nobis ſm q nos ſum⁹
hōies, ſed ſm q nos ſum⁹ aſalia. De
clinare igit⁹ ad hāc ſenſibilia, & ve-
hementer diligere ea, equidē de na-
tura ſerarū. D. Oportet aut⁹ vt ſepa-
remus ab hys delectationib⁹ tactua-
libus,

I libris, in quibus inuenit castitas & incastitas eas, q̄ maxime conueniunt liberalibus: & sunt illæ q̄ sūt i exercitatione ex fricatione & calefactione. & hęc, qm̄ tactus iste sit p̄ totum corpus: tactus vero p̄ quem delectatur incastus, non sit in toto corpore suo: sed sit e quidem in quibusdam membrorum suorum.

Dixeris: cupido est spes esse. Cap. 11.

AT vero cupiditatum alię cōmunes vident̄ eē, alię proprię, atq; apposititę. Vt alimenti cupiditas naturalis est: sic cum enim vel humidum alimētum, vel ēt vtrunq; cum indigent, oēs cupiūt, quin ēt appetit & iuuenis, vt iquit Homerus, florēsq; cubile: tale vero ac tale, vel eadem non oēs, iccirco nostrum esse id videt̄. Habet tñ & aliquid naturale: quippe cū alia alijs iucunda sint, & oībus suauiora q̄dam sint ceteris quibuslibet. In naturalibus igit̄ cupiditatibus pauci: atq; hi i uno, i nimio peccant, qui. n. comedit vel vilia q̄libet, aut bibit, quoad supra modum repleatur: is multitudine naturalis cupiditatis terminos excedit. naturalis enim cupiditas indigētix repletio est. atq; iccirco hmoi hōes ventris furētes appellant̄: propterea q̄ vltra q̄ deceat, ventri replendo student. ac tales quidem euadunt n̄, qui seruili admodū ingenio pręditi sunt. Circa vero proprias cupiditates multi, ac multis modis peccant, nam

cū talis cuiusdam rei studiosi hōes dicant, quia oblectant vel quibus non oportet, vel magis q̄ pleriq; faciāt, vel nō vt oportet, vel non quo oportet: in omnibus sanē intemperantes excidunt: quippe qui & gaudent nō nullis, quibus non oportet, quæ odio p̄fecto digna sunt. & si aliis quibus gaudendum est, magis q̄ oportet, quamq; pleriq; gaudeant, id facere consueverunt. Atq; excessum quidē circa voluptates intemperantiā esse, ac vituperabilē p̄spiciū est. Circa at̄ dolores non quēadmodū in fortitudine, ita hic sustinendo temperans, non sustinēdo intemperās dē: sed intemperans vnusquisq; est, dū propterea q̄ iucunda nō consequitur, magis q̄ oportet, dolet: doloremq; ipsi affert voluptas: temperans, dum absentia, abstinentiaq; voluptatis nullo dolore afficitur. Intemperās igitur iucunda oīa appetit, vel ea quæ maxime iucunditatē afferunt: duci q; a cupiditate adeo, vt ea oībus alijs anteponat: atq; ita fit, vt doleat, dū & voto frustratur, & cupit: quippe cū non sine dolore cupiditas sit. dolere aut̄ ob voluptatem absurdum videtur. At qui deficiant circa voluptates, minusq; q̄ oporteat illis oblectentur, non ferē inueniunt̄: talis. n. stupiditas humana non est. nam cetera afalia cū delectū ciborū habeāt, alijs oblectantur, alijs minime, si vero quispiam sit, cui nihil sit iucundum,

Moralium Nicomachiorum

Cum, nullaq; inter hunc & illū cibum differentia sitis sanè procul esse ab hōis natura videtur. Quocirca, quia eiusmodi hōes nō admodum esse cōsueverūt, effectum est; vt ne nōmē quidē vllum consequuti sint. Temperans autē circa hanc mediocriter se habet: nā neque hīs oblectat; quibus intemperans maxime consuevit, sed potius ægre afficitur: neque oīno hīs gaudet et quib; non oportet: neq; vlla aliqua hūmōi re vchemēter oblectat. neque si absit, dolet: neque cupit nisi mediocriter neque magis q̄ decet, quapiā re, neque qm̄ non decet, afficit: neq; demū tale aliquid appetit: sed ea tūmodo iucūda; q̄ vel ad sanitatem, vel ad bonam habitudinem faciūt: atque ea quidem mediocriter, & sicut decet, & cetera ē, q̄ his im-

* a. vel q̄. rū ad honestatem spectat, v. facultates.
pedimento non sint, * vel p̄ter honestatē, vel sup̄a facultates, nā qui ita facit, magis tales voluptates amat, q̄ dignum sit. At temperās non eiusmodi est, sed sicut recta ratio præscribit.

Dixit. Vtrum autem ex concupiscentijs aliquid cōc esse oībus animalibus, & aliquid propriū: vt concupiscentia cibi & naturalis est & cōis, oīs nanq; cuius corpus indigens est cibo, desyderat cibum hūmidū aut siccū. & fortuito vtrūque simul & adolescens & perfectus desyderat cum eis coitū. desyderiū autē huius cibi vel illius vel vni⁹ eiusdem cibi, non est omnis, cuius corpus indiget nutrimento. Et p̄pter

hoc cōtingit vt sit desyderiū iustiarum rerum ex parte nostri, i. pelectionem nostram: & tū non est quidem totū ex parte nostri. Verum in hoc est aliquid naturale. & hoc qm̄ hōes diuersificant in eis: eo q̄ delectat eos naturaliter. quendā ergo delectat aliquid, & aliū aliud ab hoc: & qdam delectant quosdam plus q̄ alios. D. Pauci vero sunt, qui peccāt in vado desyderijs naturalibus: qm̄ vero accidit in his peccatum, plm̄ illius sit in te vna, sin pluri, qui comedat & bibat hoc quod cōtingit eum desyderare naturaliter, donec superfluat in repletionē ex ipso, p. transit quidem rem naturalem in multitudinē. desyderium vero naturale non est nisi ad replendum; quod diuersificauit defectio, & non excedit ipsam vsque ad additionem. Et propter hoc dicitur de eis, qui excedunt in hoc vsque ad additionem, q̄ sunt domini ventrium sine ventriculi: eo q̄ implent vētres suos amplius q̄ indigeant: & in hac dispositione inueniuntur serui. In delectationibus autē proprijs, multi ex hominibus peccant multis modis. & hoc, qm̄ multi amatores huiusmodi rerum, peccant in eis: aut quia delectantur aliquo, quo non oportet delectari: aut quia vituntur eo amplius q̄ oportet: aut quia vituntur p̄ modum, quo, communis hōiū vitis his rebus: aut fm̄ q̄ non oportet, iam ergo patet, q̄ in castitas superfluitas est in delectationibus, & q̄ vituperabilis. In tristitijs autē non dī aliquis incastus, quia tolerat ea & suffert: sicut dicitur eis fortis. neq; dī incastus, qm̄ non tolerat eas. verum tū iam non notat etiam castus, eo q̄ nō tristit p̄ carentiam desy-

A deſiderat. Incaſtus ergo concupiſcit
oſa delectabilia, & ex delectabilib⁹
delectabilia: & puenit ex ꝑſecutione
concupiſcentię ad hoc vt ſem
per cñſa eligat delectabilia: ideoq;
angſtiat ſcū non acceperit ea de
ſyderans, & hoc, qm̄ deſideriū
eriliſia ſequit ꝑꝑ priuationē rei de
lectantis. attamen inconueniens vť
ꝑꝑ cām delectabilis contriſtari. D.
Et ſerē non eſt inuenire hoīem de
ficienſē ab oībus delectationib⁹: in
tendo vel gaudeat eis min⁹ q̄ oportet:
eo q̄ hęc maneries inſenſibilita
tis non eſt de natura hoīum. & hoc,
qū cetera aīalium diſcernunt ſpēs
nūtrimentoꝝ, & quibuſdā eorum
delectant, quibuſdā vero non. Vť er
go inueniat aliquis, cui nihil ſit de
lectabile, longe eſt ab eſſe hoīs. & ꝑꝑ
paucitatem inuentionis eius nō eſt
poſitum ei nomen. Caſtus itaq; me
diu eſt in iſtis. n. n. delectat quib⁹
delectat incaſtus proprie: quin
immo moleſtat. & non delectat pe
nitus, quo non oportet delectari: ne
que vehemens ſit deſiderium eius
ad aliquid ex iſtis: & nō angſtiat,
qm̄ tollunt delectabilia; & non concu
piſcit niſi ſm̄ quantitātē moderate,
neq; amplius q̄ oportet, neq; in ho
ra, qua non oportet, neq; quod nō
oportet: & vť non deſiderat aliqd
immenſurate. Res vero ſanitati ꝑ
rinentes & æqualitati habitudinis;
& cum hoc habentes delectationē,
deſiderat in quantitātē menſurata,
& qſo oportet: reliquas vero de
lectationes dimittit: aut ideo q̄ rec
edentes ſunt à bono aut quia im
pedimentum præſtantes ſubſtātię no
ſtrę in complemento. & hoc qm̄ q̄
feſtinat ad iſtas delectationes, amat
delectationes amplius q̄ mereatur.

ſed caſtus non ſic: immo deſiderat D
ſm̄ imperium diſcretionis ſanę vel
rectę rationis.

De temperantia extremis. Cap. 11.

Intemperantia vero ſpon
ta neo magis ſimilis, q̄ ignauia
videtur: quippe cum hęc ex
voluptate, illa ex dolor exiſtat:
ex quibus altera eligenda: alter
fugiendus eſt. Ac dolor quidem
exturbat & corrumpit naturā
eius, qui eo afficit: voluptas autē
nihil tale facit. Magisq; ſpon
ta nea ē: atq; iccirco maiori oppro
brio ꝑſequenda. Nā & aſſueſce
re hiſ rebus, cū plures in vitā
hoīm eiufmodi ſint, facilius eſt
& aſſuetudo ipſa piculo vacat,
in formidoloſis autē rebus cōtra
riū eſt. Ignauia ēt non ſimili mō
vt particularia eſſe ſpōtanea vi
deri poſſet: ipſa. n. doloris eſt ex
pers: res autē particulares dolore
adeo exturbant, vt & arma abi
cere, & cetera indecore gerere
hoīes nō vereant: atque iccirco
eſſe ēt violentę vident. Ac intē
peranti e contrario euenit. parti
cularia. n. quippe cū ea concu
piſcat, atque appetat, ſpontanea
ſunt: totū autē atque vniuerſum
minus. nemo. n. eſt, qui intē
pēras eē cupiat. Nomē autē ipſum
intēperantię ſeu incaltigatiōis
de puerilibus peccatis dicere cō
ſueuimus. vtrū vero ab vtrō di
cat, nihil ad præſens negociū rē
fert: poſterius. n. à priore dictū
eſſe ſatis conſtat: ac non ma
le

Moralium Nicomachiorum

Cle videt fuisse translātū . nā qđ turpia appetit, incrementumq; magnum accipit, castigandum est ac temperandū : huiusmodi autē maxime est et cupiditas et puer: quippe cū & ex cupiditate viuant pueri, et maxime in ipsis voluptatis vigeat appetitio. Si igit non obediēs, neq; imperanti subditū id fuerit, longelateq; effere: infatigabilis siquidē rerū iucundarū appetitio ē, et stulto vñdecūq; occurrit, cupiditatis pręterea operatio qđ cognatū sibi est, auget: & si magnę vehementesq; fuerint cupiditates, rōnē extrudunt. Qua propter mediocres eas eē oportet, ac paucas, rationiq; minime aduersantes. Atq; id qđ tale est, obediēs, ac castigatū temperatūq; appellamus. Sicut, n. puerū ad pädagogi pręceptū viuere oportet: ita cōcupiscibilē animę facultatē rōnis imperio obtemperare: atq; ideo tēperantis cupiditas cū rōne cōsentiat, necesse est: quippe cū verisq; propositis scopus honestas sit. nam & tēperans cupit quę oportet, & qñ oportet: et ratio quoq; ita pręscribit. Atq; hęc de tēperantia dicta a nobis sint.

Dixit. Incastitas autē similior est ei qđ sit sponte, quā timiditas: propterea qđ incastitas sit delectationis cā: timiditas autem & tristitia & delectatio est qđ appetitur: tristitia vero a quo fugitur: eō qđ tristitia permutat & corrumpit naturam habentis ipsā: sed delecta-

tio non facit, qñ non recipitur. **D**ignior ergo est vt fiat sponte: intendo qđ actū incastitatis fm delectationem dignior est vt fiat sponte quā actus timiditatis fm timorem. Et propter hoc magis sequitur opprobrium ex parte eius, quā sequatur illud, qđ fit ex parte tristitię. & hoc, qm̄ declinatio nra ad declinationē facilis est: cū in mūdo multa sint delectabilia, neq; assuefactio eorū vllam habet difficultatē. In timore sis vero se habet: eō uerso intēdo qđ tolerare ea difficile ē. D. Et a timiditate quidem non vñ fugi, quemadmodū fugitur a rebus particularibus timorosis: ideo qđ in timiditate nō est tristitia, res autem timore se cogunt eū, cui accidunt ad actiones turpes: ita qđ ad arma reiectiones, & ad committendū cętera turpia. propter hoc igitur vt de eo qđ facit homo apud istas dispōnes, qđ facit ipsum in spontaneę. Qđ autem accidit propter incastitatē est eō uerso. intendo qđ particularia rerū delectabilia, quę concupiscit, hñt ab eo sponte, eō qđ concupiscit & de syderat ea: vñ autem eorum minus est in eis in hoc. & hoc, qm̄ nullus inuenitur, qui desyderet esse castus. **D.** Et nos quidem in idiomate nostro absolute dicimus nomen in castitatis de peccato, qđ sit a pueris, eō, qđ similitudo quędam est inter istas duas intentiones: intendo intentionem incastitatis secundum veritatem, & hanc intentionem, quę ipsius inuenitur. Certificare autem quod eorum ab altero denominatum aut transumptum sit, non indigemus in hoc loco. vult iō qđ est inquisitio idiomatis. D. nisi qđ manifestum est qđ nomē postremū in

De liberalitate. De magnificen-
tia. De magnanimitate. De mo-
derato honoris studio. De mansue-
tutine. De comitate. De veraci-
tate. De facetudine: ipsarumq; om-
nium extremis. De verecundia.

De liberalitate et eius extre-
mis. Cap. 1.

Vnc dicamus de li-
beralitate. Circa
pecunias autē esse
mediocritas vñ. li-
beralis. n. nō in bel-

licis rebus, neq; in ijs in quibus
tēperans, neq; itē in iudicijs, sed
in datione, acceptioneq; pecu-
niarum, ac magis in datione lau-
dē meretur. pecunias autē om-
nia ea dicimus, quorū aestima-
tionē numus metitur. Prodigali-
tas atq; illiberalitas excessus
et defectus circa pecunias sunt.
atq; illiberalitatē quidem illis
semp attribuiamus, qui magis q̃
debet, pecunias studēt: at prodigi-
galitatē complicantes alijs in
terdū adiungimus: nā & incon-
tinētes, & eos qui in intēperan-
tiā opes cōsumūt, prodigos vo-
care consueuimus. iccirco hu-
iusmodi hoīes esse improbis-
simi vident, p̃p̃ea q̃ multa simul
vitia habēt: non tñ proprie ita

Quibus il-
liberalita-
tē, quib; ue-
p̃digi-
galitatē at-
tribuam⁹.

A in positione accommodatū est à pri-
mo. D. videtur itaq; non malum,
immo bonum esse vt trāsmutetur
ab isto. etenim oportet recondi &
refrenari turpia cupientem & desy-
derantem & in hoc excedentem. ta-
liter autem se habet desyderium &
pueritia. & hoc, qm̃ pueri quidem
viuunt per desyderiū proprie: ete-
nim cōcupiscentia siue cupiditas de-
lectabilis in ipsis sit proprie. Si igitur
puer non fuerit obsequēdo mā-
dato educantis ipsum, superfluet in
persequendo qđ delectat. & hoc,
quoniam penitus insatiabilis est ei,

B qui intellectum non habet, concu-
piscencia rei delectabilis: & actus de-
syderij suum simile augmētat. & si
fuerit desyderiū magnū vehemēs p-
uertit rationem. Propter hoc igitur
oportet vt sit fiñ mensuram, & vt
sit paucum, & non cōtrariās discre-
tionī. Qui autem talis fuerit, nomi-
natur obediens, disciplinabilis. Et
quemadmodum autem oportet vt
sit desyderium pueri, prout visum
fuerit doctori, sic oportet vt pars cō-
cupiscibilis sit prout imperauit ratio.
ideoq; oportet in casto vt pars

C concupiscibilis concordans sit ratio-
ni: ita videlicet, vt ambo bonū
velint, & intendant. Castus igitur
desyderat quod oportet desyderari,
& qualiter oportet, & quando
oportet: & similiter etiam or-
dinat ratio res istas. Dixit.

Hoc itaque
est, quod
oportet
bat nos dicere
de casti-
tate.

i desyde-
riū fuerit
magnum
vehemēs
euerit
rationem.

Moralium Nicomathiorum

G appellatur. Debet. n. pdigus eē is, qui vno tm vitio fit pditus, vtf. fortunas suas cōsumat. prodigus. n. seu inſeruat⁹ ē, qui p se ipſe pdit. nā eſſe ſui ipſius perditio vñ ē bonorū diſſipatio: vt pote cū ea ſint, ex quibus vitam traducamus. Atq; ad hunc modū ſanē prodigalitatem accipimus. Iſ aut, quorū eſt vſus aliquis, et bene & male vti licet: at diuitiæ ex vtēſibilibus ſunt: optime vtro vnaquæq; re vtīſis, qui virtutē vnicuiq; rei conuenientē habet: & diuitiſ igitur

H is optime vtēſ, q ea virtute erit prāditus, q circa diuitias verſatur. atq; hic ipſe vir liberalis eſt. Vſus autē pecuniarū ſump⁹ ac datio, acceptio vero et conſervatio eſſe poſſeſſio potius vñ. atq; iccirco liberalis viri magis ē dare qbus oportet, q accipere vnde oportet, et non accipere vnde nō oportet. † magis. n. beneficio afficere, q affici, & honeſta agere, q non agere turpia, virtutis proprium eſt. At obſcurum

† Virtutis magis eſt beneficio afficere, q affici: &

honeste agere q. si agere turpia.

I nō eſt ex datione cōſequi vt beneficia conſeramus, honeſtaq; agam⁹: ex acceptiōe vero vt beneficiſ afficiamur, nō agam⁹q; turpia. gratia itē ei qui dat, exhibet, non ei qui nō accipit: & laus ē magis. non accipere præterea q dare facilius eſt: ſuum. n. quiſq; magis nō profundere, q alienum non accipere cōſuevit. Liberales quoq; illi dicunt qui dant: qui autem non accipiunt non liberalitatis, ſed iuſtitia

non minus laudē cōſequuntur: **M** qui verō accipiunt, ne prorſus quidē laudant. Quin et liberales maxime oſum ferē, q virtute quapiam alia prādicti ſunt, amari cōſueverunt: vtilitatem n. afferunt: at id in dariōe collocatum eſt. At vero oēs ex virtute actiōes & honeſte ſunt, & honeſtatis cauſa ſiunt: et liberalis igitur honeſtatis cā dabit, et recte dabit enim et quibus, et q̄cunq; & qū oportet: reliquisq; alijs modis, qui rectam dationē conſequuntur: atq; id vel iucunde, vel ſine dolore. q̄ enim ex virtute fit, id vel cum voluptate, vel ſine dolore certe efficitur: minime aut moleſtum eſt. nam neq; qui vel iſs quibus nō oportet, vel non honeſtatis, ſed alia quapiam cā dat, eſſe liberalis dicetur, ſed alius quidā. neq; qui moleſte dat: iſ. n. pecunias honeſtis actiōibus anteponeret: at hoc minime liberalis ē. Sed neque accipiet vnde non oportet: nō. n. eius, q non magnificat pecunias, talis acceptio eſt. neque erit petax: nō. n. ad eum ſpectat qui beneficia in alios cōfert, vt facile beneficiſ afficiatur. vnde aut oportet, accipiet, ex pprijs videlicet poſſeſſionibus: nō q̄a honeſtū id ſit, ſed quia neceſſarium, vt habeat qd det. neq; res ſuas negliget: quippe cū ex ipſis velit aliquibus ſuppeditare. neque dabit quibuslibet, vt habeat qd det quibus oportet, & quando, & vbi honeſtum eſt. Libe-

A Liberalis viri et valde est ita in dādo excedere, vt pauciora sibi relinquat: quippe cōm ad se minime respicere liberalis, p̄priū sit. Liberalitas tñ pro facultatibus dī: non enim in multitudi-
B ne eorū quæ dantur, sed in habi-
 tu ei⁹ qui dat, actio liberalis cō-
 sistit: qui quidē habitus est, qui dat pro facultatibus. Vnde nihil
 vetat, qui n liberalior aliq̄ sit, qui pauciora dederit, si mō ex paucioribus ēt fuerit elargitus. Illi autē esse liberaliores vidētur,
 qui nō ipsi acquisiuerūt facultates, sed ab alijs acceperunt: p̄p̄ea q̄ indigentia experti minime sūt: & oēs sua ip̄orū opera, vt parētes, & poēt̄, magis amare cōsueuerunt. At vero facile nō est, vt liberalis diues sit, qui neq̄ accipiēdi, neq̄ cōseruādi, sed erogādi potius est studiosus: neq̄ pecunias p̄p̄ ip̄as, sed dandi causa aestimat. Atq̄ iccirco crimini dari fortunę cōsueuit, q̄ qui maxime digni sunt, minime diteſcāt. Id autē nō absq̄ ratione accidit: quippe cū fieri minime possit, vt habeat pecunias is, qui nullā diligētiā adhibet, vt eas habeat, id quod in ceteris ēt rebus fit. Non dabit tñ quibus nō oportet, neq̄ qñ non oportet, & reliqua huiuscemodi: alioqui non ageret fm liberalitatē: neq̄ ita expensas pecunias posset in ea, quæ debet, expendere. Sicut enī diximus, is est liberalis, qui pro facultatibus, & in ea quę debet, sumptus facit: qui vero excedit

pdigus, atq̄ ideo tyrannos prodigos non dicimus: facile enim esse minime videtur, vt datio nib⁹ & sumptib⁹ excedere opū multitudinē possint. Cū igitur liberalitas mediocritas sit, quæ circa pecuniarū dationem acceptionemq̄ versatur: liberalis dabit & expendet in ea quæ oportet, & quocūq̄ oportet, tam in paruis, q̄ in magnis, atq̄ id iucunde faciet: accipiet itē & vnq̄ de oportet, & quocūque op̄. Nam cū virtus circa vtraque sit mediocritas, vtraq̄ vt debet, faciet. moderatā enim dationē talis acceptio consequitur: quæ autē non est talis, contraria est, quæ igitur consequuntur, in eodem simul contingunt: quæ vero sunt cōtrarię, minime. Quod si inciderit, vt præt̄ q̄ deceat, & bene se habeat expendendi: dolebit quidē, sed moderate, & sic ut debet. nā ob quæ oportet, & sicut oportet, & lætari & dolere ad virtutē spectat. Est etiā liberalis quātum ad pecunias attinet, in societate vitæ perfacilis, iniuria. n. affici pōt, cū magni pecunias nō aestimet. magisq̄ ægre fert, siquid quod oportuerit: nō expēderit: q̄ dolet, si quid expēderit, quod minime debuerit. neque Simonidi assentitur. pdigus vero ēt in his peccat: nā ob q̄ oportet, & sicut oportet, neq̄ lætari, neque dolere. id quod p̄gredientibus manifestius patebit. Dictū a nobis est prodigalitatē & illiberalitatē excessus

Ad virtutē spectat ob q̄ op̄, & sicut oportet, lætari & dolere.

Nō s̄ multitudine dāorū, sed i habitu ei⁹ qui dat, actio liberalis cōsistit.

Imas oēs sua ip̄orū opera cōsueuerunt.

ad 10. 11

Moralium Nicomachiorum

Grus esse & defectus: atq; eas in duobus, datione & acceptione consistere: nam et sumptus in datione reponimus. Prodigalitas enim in dando & non accipiendo excedit: in accipiendo autem deficit. illiberalitas contra in dando deficit, in accipiendo excedit: sed in parvis tamen. Ac quæ ad prodigalitatē quidem spectant, non admodum coaugeri consueverunt: quippe cum facile minime sit, ut qui nulla ex parte accipit, omnibus largiatur. cito enim priuatos eos hostes qui dant, facultas deferit: qui quidem prodigi esse et videntur: id est inseruati. Nam quod huiusmodi est, non paulo melior illiberali esse videretur: cum & ab gratia, & inopia curari facile possit: atque ita ad medium redire. cum enim ea habeat, quæ sunt liberalis, quippe qui det quidem & non accipiat, sed neutrum tamen neque ut debet, neque bene faciat: si ad hoc tantum vel assueverit, vel aliquo alio modo fuerit mutatus, liberalis euadet. fiet siquidem ut & det quibus oportet, & non accipiat unde non oportet. unde neque esse moribus prauus videtur. in dando enim & non accipiendo excedere non mali & ignobilis, sed stolidi potius hominis est. Qui autem hoc modo est prodigus, longe illiberali & auaro, cum ob antedicta, tum propterea esse melior vir: quia ipse multis, illiberalis nemini, predest, immo ne sibi ipse quidem utilis est. Plerique tamen prodigi, sicut dictum est, et unde

non oportet, accipiunt: atque in hoc sunt illiberales: qui ideo ad accipiendum prompti efficiunt, quia cum velint expendere, facere id facile nequeunt. cito enim ipsis opes deficiunt: ut aliunde sibi comparare eas cogant. quoniam præterea nullam honestatis curam habent, vndeque nullo habito defectu accipiunt. dare enim cum cupiant, quo pacto & unde id faciant, non curant. Quapropter, neque liberales eorum dationes sunt, cum non sint honestæ, neque huius ipsius causa, neque ut oportet, efficiunt: immo interdum eos, quos oportet retinere esse pauperes, diuites reddunt: atque ipsi qui moderati sunt moribus, nihil, adulatoribus autem & cæteris, qui aliam quampiam voluptatē ipsis sumministrant, multa largiuntur. unde efficitur, ut plerique ex his intemperantes et sint. nam & quia facile expendunt, in intemperantias et profusos sumptus faciunt: & quia non ad honestatē spectantes viuunt, ad voluptates quoque declinant. Prodigus igitur si incorrectus permaneat, in hæc transit: si curationem admitterat, ad mediocritatē deuenire, honestatēque potest. At illiberalitas incurabilis est. nam & senectus & omnis imbecillitas reddere illiberales viri: magisque quam prodigalitas, hominibus natura insita est: nam plerique sunt pecuniarum cupidi magis, quam ad dandum propensi: & late patet, multiformis est. Multi enim modi esse illiberalitatis videtur, nam cum in duobus constituta

Cur prodigus illiberali merito hoc sit.

Astituta sit in dandi excessu, et de
fectu accipiendi: non oībus inte
gra adest, sed interdū separatur.
atq; ita sit, vt nōnulli in accipiē
do excedant, alij in dando defi
ciant. nā qui his nominib⁹ pīditi
sunt, vt dicant^r parci, tenaces, re
tracti, et restricti, oēs ī dādo defi
ciant. Non appetūt aut aliena,
neq; accipere volunt alij ob pro
bitatē quandā, turpiūq; rerū
imitationē. vident^r. n. aliqui, vel
certe dicunt, ppea t^r conseruare,
ne aliqui agere turpe aliquid co
gant. iter hos est et cuminifeca,
& vnusquisq; ali⁹ hmōi, qui no
mē sortitus est ab excessu, qd ne
mini quicquā daturus sit. Alj
ob timorē ab alienis abstinent:
ppea q^d facile minime est, vt si
aliquis aliena acceperit, alj ab
eo quicquā nō accipiant: atque
iccirco neq; accipere, neq; dare
ipsis his placet. Nōnulli vero ī
accipiēdo excedūt, dū & vnde
cunq; & quodecūq; accipere nō
verent^r: vt sunt, qⁱ illiberalia opi
ficia exercēt, & lenones, et id ge
nus ceteri: & sceneratores, t^r qui
ēt parua magnis cū vsuris acci
piūt. qui quidem oēs neq; vnde
debēt, neq; quantū debēt, acci
piunt. Cōmunis aut his omni
bus turpis q̄stus vī: causa. n. lu
cri oēs, atque eius parui, oppro
bria subeunt. Nā qui magna vn
de nō oportet, & quæ non oport
et, accipiunt, vt tyrannos, qui
vrbes populant, & templa diri
piunt: nō illiberales, sed impro
bos potius, sed impios, sed iniu

a. l. obfer
tare.

a. l. qui
aulacū
c magnis
ū vsuris
accipiūt.

stos appellare cōsueuimus. At
aleator, & fur seu spoliator, et la
tro ex illiberalibus ēt ipsi sunt:
cū turpi lucro dediti sint. vtri
que. n. lucri cā negocian^r, & op
probria sustinent. & hi quidem
pericula maxima acceptiōis cā
subeūt: illi ab amicis quibus da
re deberēt, lucrant^r. vtriq; igit^r
cū vnde nō op^z, velint lucrum
cōparā, turpi lucro dediti sūt.
atq; oēs huiuscemodi acceptio
nes sunt illiberales. Merito verō
illiberalitas cōtraria liberalita
ti ppea esse dī, q^d maius malum
q̄ prodigalitas est. magisq; ī ea
peccant hoīes, q̄ in prodigali
te, de qua superius iā diximus.
De liberalitate igit^r, et oppositis
vitjs hactenus dictū sit.

DETERMINATIO IIII. TRACT.
LIBRI NICOMACHIAE
ARISTOTELIS.

Ixit. Post hoc aut dicen
dū de largitate quid est.
Videtur itaq; medietas
esse circa pecunias. nō. n.
laudatur largitas circa bellica, neq;
circa ea, in quibus fit hō temperat⁹
vel castus, neq; circa iudicia, sed cir
ca dationem & acceptiōē pecunia
rum. dignius autē est vt sit circa da
tiōē. & intelligo per pecunias, om
ne illud, qd æquipollet numismati.
Et prodigalitas quidem superfluit:
auaritia vero deficit à medietate
hac. Et nos qui dem referimus auar
itiam ad eos, qui plus debito amāt
& laborant ad pecuniarum coacer
uationem: prodigalitatem vero ad
Moral. cū cō. Auct. G im-

Moralium Nicomachiorum

Gimmetos concupiscentijs & expen-
ditibus quicquid habent in volu-
ptatibus. huiusmodi. n. nominan-
tur prodigi: ideo deteriores viden-
tur alijs ab eis. plura enim mala si-
mul inveniuntur in his pp multi-
plices maneries suarū concupiscenti-
arum: & propterea non bene con-
uenit eis illud nomen. De natura
nanq; est prodigi vt sit in eo malū
vnum: & est dissipatio vel perditio
pecuniæ suæ. & hoc, qm prodigus

Prodigus
mactat se
ipsū ma-
nu sua.

Hniam compleatur. fm igitur hunc
modum est prodigalitas. D. Et ea,
quibus indiget, sunt quæ expen-
duntur vsu bono, & quæ vsu prauo,
& diuicij sunt de rebus vtilitatē af-
ferentibus: & directus, ille scilicet qui vir-
tutem habet in vnaqua; rerū, vti-
tur vnaqua; rerū meliori modo-
rū: & virtuosus se habens circa pecu-
nias vtitur eis optime: & hic est lar-
gus. D. Est autem scitum qd vsus pe-
cuniæ est expensio eius & datio: ag-
gregatio vero eius & cōseruatio lu-
cratio ipsius est. est ergo de natura
largi potius vt det vbi oportet, qd vt
accipiat vnde oportet, & vt nō acci-
piat vnde non opz. de natura & n.
virtutis est, vt sit homo per eā con-
ferens potius beneficia alteri qd ab
altero ea recipiat: & vt sit p eā ope-
rans honestum potius qd a turpi de-
clinans. D. Et de non occultis est:
qm beneficium & famosum vel no-
torium donum inveniuntur in da-
tione: & qm receptio beneficij ab
altero a se: & vt non faciat turpe in-
veniuntur in acceptione & retribu-
tione, & gratiæ debentur quidē da-
tori: non ei qui accipit: & grates et

& cohibito ab acceptione facilius
est quā datio: eo qd dare habita-
grauius est qd dimittere acceptionē
eius quod non habetur. Largi autē
sunt illi qui dant: sed qui accipiunt
non laudantur, qm largi. veruntū
qm equaliter se habent in acceptio-
ne, non minus sunt in vsu equali-
tatis qd largi. attamen non laudan-
tur valde: sed largi diliguntur & laudā-
tur valde: eo qd proficiunt, & profe-
ctus eorū existit per ipsorum dona-
tione. D. Et factum quidem vir-
tutis decorū est, et propter decorū
fit. et factum eius rectum est: eo qd
ipsa facit equidem cui oportet, et
quantum opotret, et vlt facit om-
nes res fm equalitate certam. et pro-
priū factū virtutis est quod sit de-
lectabiliter et absq; tristitia. Qui ve-
ro dat cui non opz, et non propter
decorum, sed pp eā aliam, hic nō
est largus, sed nominandus est no-
mine alio. neq; et qui dat et trista-
tur, largus est. et hoc, qm ptelegit
diuitias facto pulchro: hoc autem
nō est de facto largi. Et non accipit
et aliquid vnde nō opz: et hoc, qm
hæc acceptio nō est de natura eius,
qui nō honorat pecunias. neq; etiā
interrogat vel petit ab aliquo: ppea
qd nō est facile bono et beneficio vt
recipiat beneficiū ab aliquo. accipit
autē vnde oportet accipere: inten-
do a possessionibus suis: non quia
hoc pulchrum sit, sed qm coactus
ad hoc, quatenus habeat qd det. neq;
et perdit hoc, qd habet cū accipiat
quidē pecuniā vt aliquibus dignis
sufficiat per ipsam. et non indifferē-
ter cuicunq; tribuit: sed confyde-
rat cui oportet, et qm, et cuius grā, et
vt datio eius fiat decēter. Et de natu-
ra quidē largi valde est vt addat in-
da-

- A** datione, donec non relinquat sibi ipsi nisi modicū, cum non sit eius intentio respectu sui ipsius. Largitas autem est quidem secundum id quod possidet largus, non enim largior est multum dante ex multo possessione modicū dante ex modica possessione: donec præcellat datio eius secundum proportionem eius ad possessionem dationem alterius. D. Et scimus quod illi, qui non acquirunt diuitias per seipsum, sed occupant eas absque acquisitione, largiores sunt alijs, eo quod non transferunt vexationem & anxietatem indigentem in earum acquisitione, neque et fuerunt.
- B** hec diuitie aliquid oportet ex operibus ipsorum, ut per hoc ament eas, cum omnes homines ament opera sua: ut parentes qui natos suos amant, & poetae qui amant metra sua. & per hoc fit ut acquiritor pecunie amet esse. Et difficile quidem est ditari largum vel diuitem fieri: cum non accipiat aliquid neque cōseruet, immo distribuat pecuniam: neque honoret eam per seipsum sed distribuendi causa. Veruntamen homines culpant fortunam circa largos, & dicunt: ferre nunquam ditatur ille, qui meretur diuitias. attamen hoc non accidit circa largos propter rationem.
- C** & casu: eo quod non est possibile alicui ut fiat pecuniosus nisi intendat pecuniarum aggregationi: quemadmodum non fit in alijs rebus: intendit quod non sit alicui aliquid absque eo quod intendat, & labore ad illud. D. Et non dat largus, sicut diximus, cui non oportet, & non ut non oportet: & sic de reliquis dispositionibus quae non conveniunt. si enim fecerit hoc, non erit factum eius ad imperium virtutis: & si expenderit pecuniam suam, in his non erit expensa eius prout oportet. Res igitur est, quicquidmodum diximus, scilicet quod largus expendit secundum quantitatem habitorem, & in quibus oportet: qui vero superfluerit in his prodigus. & per hoc non nominatur superflue diuites prodigi: eo quod expensa eorum non superexcrevit in comparatione multitudinis diuitiarum suarum. Cuiusque sit largitas in datione & acceptioe pecuniarum, tunc largus quidem dat & expedit in quo oportet & quantum oportet: & hoc in parvo & in multo modo debito & delectabiliter: & accipit unde necesse est, cum necesse est. Et hoc, quoniam virtus cum sit medietas in eo quod est inter utramque res simul, erit largus agens eas ambas simul secundum quod oportet: intendo quod dat ut oportet & accipit ut oportet, & hoc, quoniam dationem virtuosam sequitur habet acceptio. quoniam vero acceptio non fuerit habet, contraria erit virtuti: ideo quod acceptio & datio, quarum utraque sequitur suam comparem, necessario fiunt secundum aptitudinem unam eandem. & intendo, quoniam qui dat ut oportet, accipit ut oportet: & dat ut non oportet, quia accipit ut non oportet. ut autem inueniantur duo contraria ex istis in dispositione una non contingit. Et per hoc, quando accidit largo ut expedit pecuniam suam aliter quod expedit, & preter rectitudinem, anxietatur & tristatur si vero expenderit eam mensurate, et secundum quod oportet, gaudet et delectatur ex hoc. igitur virtutis est ut delectetur homo, et gaudeat ex isto: anxietatur autem & tristatur ex altero. D. Et largus bonam facit communicationem in pecunia: non enim potest iniuriari cum non honoret pecuniam. et vehemens sit eius anxietas, quoniam non expedit, in quo necessaria est expensa. prodigus vero peccat in his, eo quod non de-

Non fit aliquid alicui, nisi fideat et laboret ad illud.

Moralium Nicomachiorum

- C**itat, in quibus est delectandū: neq; et tristat, in quibus est tristandum, Et qñ procellerimus i sermone, apparebit hęc intentio magis. iā autē diximus q prodigalitas & auaritia sunt additio & diminutio, & sunt i duabus rebus, s. in acceptione & in datione. Prodigalitas quidem addit super medietatē in datione: & deficit à medietate, quæ est in acceptione. auaritia autē deficit à medietate in datione, & addit super ipsam in acceptione: præterquā in rebus paucis. Duæ ergo dispositiones prodigalitatē ferē non coniungunt & non
- H** perdurant: eo q nō est possibile homini vel nō facile ei vt det cuilibet, & à nemine accipiat qcquā. cui. n. nihil restauratur, habita finiunt velociter: quibus aut non restaurant, sunt illi, de qbus putatur q sint, pdigi. Attamen de prodigo videtur q sit multo melior avaro. & hoc, qm ablatio vel perditio dispōis prodigi, & rectificatio ipsius facilius est ex parte ætatis vel difficultatis: & potest ei vt appropinquet medio, cū in eo inueniatur qd inuenit in largo, s. q dat & non accipit: nisi q differētia inter ipsum & largum est, q ipse neutrum horū agit; pro ut oportet. Si ergo experefactus fuerit, & obedibile se reddiderit ad transmūtandū, ab hoc efficitur largus: & hoc per cōmensurationē huius facti, s. vt det cui oportet, & non accipiat vnde non oportet. & propter hoc putatur de eo q nō sit peruersi moris vel malæ creatiōis: qm non est de natura mali & vilis vt fluat in datione & non accipiat, imo hoc non est nisi de natura opulenti. D. Qui itaq; fuerit prodigus fm hunc modum, scimus de ipso, q
- multo melior est avaro, ppter causas, quarū fecimus mentionem: & qm prodigus multis hominū proficit, avarus autē nemini neq; sibi metipsi. Veruntū plures prodigorum, quemadmodum diximus, accipiunt aliquid vnde non oportet. sunt ergo fm hunc modum avari, & non accipiunt nisi quia volunt expēdere, aut quatenus facultatem habeant expendendi. habita enim ab ipsis velociter consumuntur: coguntur igitur ad acquirendū ex locis alijs. & qm ipsi cum hoc non sollicitantur ad rem honestā & decoram, tunc angustiantur corū pectora, & accipiunt ex o loco, in quo quasi venandi oportunitatem inveniunt & hoc, qm non desyderant nisi vt dent, neq; curant vnde accipiat & qualiter. Et ideo fit vt dationes ipsorum non proportionent largitati, neq; sunt decori: neq; agunt eas propter decorū, neq; quemadmodū oportet. aut ipsi fortassis dicant eū cui pertinet vt sit pauper, & ei q mores habet honestos, non dant qcquam: & fortasse pecuniā multam dant, requirendi eam ab ipsis adulatorie, aut per modum alium delectantē eos. & propter hoc plures ipsorū submerguntur in delectationibus suis. cū. n. expendere sit facile eis, conuertunt expensas suas in sua desyderia: quoniamq; vita & conuersatio ipsorū non est decens neq; decora, prout sūt ac decliues in voluptate. Cū itaq; prodigus nō fuerit obedibilis disciplinæ, traducitur ad ista: cū autē studiosus sui ipsius fuerit, et circūspecte se suā animaduertit ad mediū, et cōuertet ad id qd opportunum est. Anaritia autem est pestis irremediabilis. & huius cā est,

Aest, qm̄ putatur de senectute & de omni debilitate q̄ reddant habentem eas auarū. & hoīes per naturā prouiores sunt ad eam q̄ ad prodigalitatē. plures enim hominū amāt collectionē pecuniā, magisquā eius distributionem. Auaritia autem siue illiberalitas de multis rebus dicitur, & est multarum specierum. Et putatur q̄ sint multę eius dispōnes. cū m. n. inuenitur circa duas res, scilicet in defectu dationis & superfluitate acceptionis, sit ne aggregentur ambę eius species vtr̄ i vno aliquo, sed fortasse seiungunt, donec superfluant quidā hoīum in accipiendo, & quidā corū deficiāt in dando. & hoc, qm̄ ille, qui nominat schahyan, & leymen, & bachilen, est ille, qui deficit ad dationē, sed nō concupiscit opes alterius, nec vult accipere quicquā ab aliquo. Et quidā ipso forum faciunt hoc, vt recedant a susceptione rei turpis, etenim ipsi dicūt q̄ conseruant opes suas, timēdo ne conuertant ad actum rei turpis. Et de istis est ille, quē nominat vulgus numeratione lentiū, & q̄ similitur huic non nominant eos per hōi res, nisi propter superfluitatē retentionis suā ad hoc, ne vlli dent quicquā. Et quidā ipso rum cohibēt se, ne accipiant aliqd ab aliquo: eō q̄ vidēt nō esse rem facīlē vt accipiat homo rē alterius, & non largiat alteri de suo. sunt itaq; ppter hoc cōtinētes se ab acceptione, neq; largiuntur aliquid de suo. Quidā vero valde excedunt in acceptione, donec accipiunt ex oī parte, & oī modo & oē quod possunt: quemadmodum faciūt lenę, & prostibularij, & similes istis qui accipiūt modicum pro multo. etenim oēs isti accipiunt vnde non oportet, & quantū nō oportet. Et cōe est eis lucrum turpe: oēs nanq; ipsi portant opprobrium & inuerecundiā publicam causa lucri parui. Et hoc, q̄ qui eximia vnde non oportet accipiunt, nō nomina mus auaros, vt tyrannos, qm̄ depredant ciuitates, & expoliant altaria: sed dignius est vt nominemus eos malos, & incredulos, & iniuriantes. Lusores aut talorum, & alearum, & latrones sunt de auaris, eō q̄ requirunt lucra turpia. & faciunt hoc q̄ faciūt lucri cā, & sustinent ignominiam. & latrones sustinent dūcrimina maxima rapiendi siue accipiendo cā: & aleatores lucrant de amicis suis, qbus opportunius fuerat vt darent vtriq;. itaq; tam aleatores quā latrones quærunt lucra, vnde non oportet, sunt igitur p hoc lucratores lucrorū turpiū voluntarie. D. Et oēs isti modi accipendi de natura sunt auaritię: & necessario dicit q̄ auaritia sit cōtraria largitati. auaritia. n. maior malitia est quā prodigalitas: & plus peccat in ea homines q̄ in prodigalitate. D. Tantū igit nos oportebit dicere de largitate, & de malitijs contrarijs ei.

De magnificencia, & eius extremis. Cap. 2.

Sequi videtur, vt de magnificencia seu magnidecencia differamus. nam et ipsa esse quædam virtus vtr̄, quę circa pecunias versatur: non in omnes tñ quę ad pecunias spectāt, actiones, sicut liberalitas, diffunditur, sed in sumptuosas tantum: atq; in his liberalitatem magnitudine excellit, nam sicut nō

C iij men

Moralium Nicomachiorum

Men ipsum significat, in magnitudine decens sumptus est, magnitudo autem est ad aliquid, non enim aut triremis, aut supplicationum prefecto idem sumptus est: sed qui est decorus & ipsi, et in quo, & circa quod sit. At qui in paruis aut mediocribus pro dignitate sumptus facit, magnificus minime dicitur: ut id, Mendico panem poscenti saepe ferebatur: sed qui in magnis, nam qui est magnificus, liberalis est continuo est: liberalis autem, non continuo magnificus. Huius vero habitus defectus paruificentia seu paruidentia, excessus decori imperitia & ineptitudo quaedam operaria appellatur, & eiusmodi ceteri habitus, qui non excedunt magnitudine circa quae oportet: sed in quibus non oportet, & sicut non opus, splendorem affectant. Verum de his posterius dicemus. Magnificus autem seu magnidecens esse scienti similis videtur: quippe qui & quod decet contemplari, & magnos consone facere sumptus possit, quemadmodum, n. in principio diximus, habitus operationibus definitur, & his quorum habitus est: magnifici vero sumptus, et magni sunt, et decentes: ita igitur erunt et opera. ita, n. fiet, ut sumptus, et magnus, & operi decorus euadat: ut et opus sumptu, et sumptum opere dignum esse oportet, vel etiam sumptum excedere. Atque huiusmodi sumptus magnificus honestatis causa faciet: com-

mune, n. hoc est virtutibus: iu- cunde est & large: eo quod nimis exacta ratio paruifici est: confidenter magis quo modo pulcherrimum ac decentissimum opus efficitur, quam quanti consistet, quomodoque fieri minimo pretio possit. Necesse vero est, ut magnificus sit etiam liberalis. nam & liberalis expendet, & quae opus, & si cut oportet, in his tamen quod est magnum, magnifici est: ut magnitudo. Si circa eadem liberalitas sit, et ab aequali sumptu opus magnificientius faciet, non, n. ea, L de & possessionis & operis virtus est, nam possessio anteponitur, quae est dignissima ac preciosissima: opus, quod magnum & pulchrum est, talis, n. rei spectatio est admirabilis, quod autem est magnificum, est admirabile: operisque magnificientia virtus in magnitudine est. Ex impensis autem quas honorabiles dicimus, illae sunt, quae ad Deorum donaria, edificationes, & sacrificia pertinent: quaeque ad omne denique geniorum numen spectant, quae item ad publicam munificentiam gloriosae sunt: ut, sicuti vel ludorum edendorum, vel triremium extruendarum, vel epuli ciuitati exhibendi splendide gerenda praefectura existimant. In omnibus autem, sicut dictum est, ad agentem quoque haberi relatio debet, quia nam, & ex quibus facultatibus agat, digni, a. his esse sumptus debent, & non solum operi, verum et facienti decenter esse accommodati, Atque ideo pau-

per

Aper nequaquā esse magnificus pōt, cū ea nō habeat, ex quibus sumptus decenter faciat. nā q id aggredit, stultus est: prāter dignitatē enim aget, prāterq id quod opz, id autem fm virtutē est, quod recte fit. Decent ēt eos hmōi sumptus, quibus tale aliquid pcesit vel ab ipsis factū, vel à maioribus, vel ab ijs qui ad ipsos pertinent: nobiles itē, & illustres, & qui sunt hmōi. oīa nanq hēc magnitudinē in se habent & dignitatē. Ac maxime quidē talis magnificus est: i talibusq; impensis magnificentia, sicut dictū est, versat: quippeque et maximæ sint, et honorificentissimæ. Sed ex priuatis tñ ēt illæ ad magnificū spectāt, q semel fieri consueuerunt: vt nuptiæ, et siq tale ē: et si alicui rei vel tota ciuitas studet, vel q in dignitate cōstituti sunt: quæ ēt ad hospitum susceptiones, & dimissiones attinent, ad munera itē & remunerationes. nō. n. magnificus in suum, sed in publicū decus sumptuosus ē. muna autem quandam cū templorū donarijs habent similitudinē. Magnifici ēt est, ita ædes extruere vt diuitijs cōueniant: quippe cū ēt hoc ornamentū, quoddā sit, & in ea opera sumptus magis facere, quæ sunt magis diuturna: pulcherrima. n. hęc sunt. et in singulis decorū seruare: nam non eadē sunt Dñs & hominibus, aut ad templum & sepulchrum ornandum ac-

commodata. Et qm vnusquisq **D** sumptus suo in genere est magnus, magnificentissimus est ille, qui in magna re est magnus. Hic vero, qui in his magn⁹ est, estq; inter magnitudinem quæ est in opere, et eā quæ est in sumptu, dñia. pila. n. & lecythus pulcherrima puerilis quidē domi in se habent magnificentiam: huiusce tñ rei precium paruum est, & illiberale. atq; iccirco magnifici est, vt in quocunq; genere quippiam fecerit, magnifice id faciat. quod. n. eiusmodi est, **E** & superari non facile pōt: & ita se habet, vt sumpt⁹ dignitas postulat. Ac magnificus quidē talis est. At qui excedit ineptusq; est, sumptus faciendo supra q; deceat, excedit, sicut dictū est. i paruis. n. rebus multa impedit: splendorēq; absone affectat: vt qui & sodales, qui symbolū dederunt, nuptiali conuiuio excipit: et cōdilitatē gerēs comœdis i transitu purpurā exhibet, sicut Megarēses cōsueuerāt: atq; hęc oīa non honestatis, sed ostentandarū diuitiarū cā faciet, vt inde in admirationē sui hōes adducat. atq; vbi multa oporteat expendere, pauca: vbi pauca, multa expēdet. At paruificus in oībus deficiet: nam & si magnos sumptus fecerit, in paruo deficiēdo postea honestatē pdet: & qdcunq; fecerit cūctādo faciet, spectādoq; id, vt q; minimū expēdat: conquereturq; in super, ac maiora q; decet, se facere om-

Moralium Nicomachiorum

Gnia existimabit. Ac sunt quidē habitus hi vitia: non tñ hmōi, vt opprobria afferant: propterea q̄ neq; alijs nocent, neq; deformes admodum sunt.

Dixit. Et oportet post hoc loq̄ de magnificētia. vñ etenim q̄ & ipsa virtus sit circa opes. non cōplectitur tñ oēs actiones, q̄ sunt circa opes, veluti largitas: sed est quidā circa expendere tñ tñ. præcellit aut largitas in expendendo multitudine eorū quę expēdunt, & immensitate: quē admodum significat

H nomē eius in lingua Græcorum. significat. n. congruitatem expendendi in grādibus: & grande quidē dī ad aliquid: ideo expēsa circa aliquā multitudinē est. grandis in cōparatione expensę circa vnū in multitudine. cōgruitas autē expendendi est circa expensorē, & id in quo expēdit. Et de expēdente quidē in rebus paruis, vt contentu eo qđ congruit circa expensionē in eis, nō dī q̄ sit magnificus: sed proprie de eo qui in grādibus. & hoc, qm̄ magnificus largus quidē est: largus vero nō de necessitate ē magnificus. De-

Ifectus vero in magnificētia nedelēten, & additio sup̄ ipsam vocat hadathan, & tarmāathan. & non excedit bodachum magnificum magnitudine eius qđ facit ī rebus, quę congruunt: sed magnitudine eius, qđ facit in eo qđ oportet, & non cohibet se ab eo quod non oportet. Et determinabimus dispositionem eius posterius. Magnificus autem similatur scienti: propterea q̄ scire pōt quid congruat: & expēdit expensas excellētes studiose. & hoc, qm̄ res se habet, vt diximus, à prin-

cipio, s. q̄ dispositio acquiritur & determinatur vel definit per actiones, cū sit ipsa, quę agit actione. expensę igitur magnifici expensę sunt excellētes & cōgruę: & similiter et opus eius. & hoc, qm̄ expensa eius pertingit ex magnitudine sui & congruitatē sui ex parte operis, ad hoc vt fiat opus in ea equale expensę, & expensa equalis operi: aut fiat opus superans expēsam. D. Cūque currant actiōes magnifici hoc cursu, tunc quidem agere eas gratia decori & honesti. hoc n. est cōe virtutibus, & agit et eas cum delectatione & alacritate: ideo q̄ perferuatō certūficatua in cōmensuratione, & subtilitatio nimia in circūspēctione est medelētum. & circūspēctio quidem eius, vt fiat hoc qđ operatur in fine bonitatis & honorificētię, maior est q̄ circūspēctio eius, vt quantitas eius, qđ expēdit modica. Cūq; sic sit, oportet vt sit magnificus largus. nam largus expēdit qđ oportet, & vt oportet. & pp magnanimitatem magnifici agit hoc, quod agit largus, & expēdit ad similitudinē expensę, quam expēdit fm̄ excellentius, qđ sit ex opere. & hoc, qm̄ virtuositas possessionis, M intendo diuitias, & virtuositas operis nō est vna. & ideo q̄ virtuositas possessionis est vt sit pars eius ex pecunia plus, & vt sit pecunia bona vt arum: virtuositas autē operis est vt sit grande. & qui contēplatus fuerit hoc modo opus, miret de ipso. & pp hoc est magnificus res admiranda, & magnificentia virtus quā facit in maximis expensis. Et est de expensis, de quibus dī q̄ sunt præciosę & honorificę: vt expensę in rebus diuinis: intendo sacrificia, &

A & vota, & opera vtenfibiliū : & oīa quæ sunt ad ornamenta diuinorū : & quod distribuitur cōitati, vt hospitahitas & donationes, distributio victualium illis de ciuitate. Atq; res istæ, quæadmodum diximus, ppor tionantur actoribus suis, id est facto res earū determinātur per ipsas, cū scitum fuerit qui sunt, & de quibus opinionibus expēdunt. nō enim solum oportet vt opes cōueniant operationi: sed & ipsum operantē cōuenientē oportet esse. Ideoq; non erit miser magnificus, cū nō habeat pecuniā, ex qua possit facere expensas multas, fm q̄ cōgruit & necesse est. quicunq; vero miserorū hoc conatus fuerit, demens est vt conetur rē excedentē posse suum, & quod oportet. nam res quidē sit fm imperium virtutis, cū fuerit habēs se fm rectitudinē. Et magnificētia quidem cōuenit ei, qui in his rebus habet aliquā præeminentiā: siue p̄ seipsum, siue p̄ suos antecessores, scilicet qui habuerit honorificentia & generositate, & q̄ simulatur istis. hmōi etenim rebus p̄inet excellentia & potestas. Dignius igit̄ est vt sit magnificus ille, qui est cū hac determinatione, & vt sit magnificus in expēsis hmōi, quæadmodum determinauimus, eo q̄ sunt maximæ expensarū & honorabilissimæ. Et expēse propriæ magnificis sunt oē illud, quod expēdat in vna vice, vt expēse nuptiales, & quod eis est simile: aut quæ cōicantilli de ciuitate fm totalitatē suam : aut honoratiores ipsorū, aut in expediedo nuncios, aut in faciendo encenia. & hoc, qm̄ quidem magnificus non est expensalis in rebus suis, sed in rebus cōibus: & est quidē similitudo aliqua inter encenia, &

oblaciones, & sacrificia. Et magnificus interdū fabricat habitaculū cōueniens sibi. etenim hoc decorū est ei. & plurimū quod expēdit, est in rebus permanentibus tpe longo, cū sit hoc decens & optimū. & expēdit in omni operatione sua hoc, quod cōuenit ei. & hoc, qm̄ res pertinentes Deo, & res pertinentes hominibus nō sunt res vnæ eadem: neq; res pertinentes loco oratorio sunt res pertinentes loco sepulturæ: & tñ sunt interdum in generibus expensarū expēse vnæ in genere suo. Honorabilior igit̄ expensarū est expensa magna siens in re magna. Inter magnitudinem aut̄ in opere & magnitudinem in expensa diūa est. etenim donum troci & flagelli propellentis ipsum ex magnis est, quo ad exultationē pueri ex ipso: attamen preciū eius paruum est & modicum. & p̄ hæc opera magnifici in quacunque mā vel quocunq; genere fiant, studiose fiunt & magnifice & hoc, qm̄ ad similitudinē huius facti nō deficiat cōmensuratio eius a mēsurā rei, in qua expēdit. Determinatio itaq; magnifici hæc est. D. Qui aut̄ super fuit in isto est ille, qui d̄ arabice ba dichun. & sup̄fuit quidē eo q̄ excedit mensurā debitam, & optimā, vt diximus, cōsumit enim in qua indiget modicis expensis multa, & transgredit̄ terminū in pluribus: vt præparans cōuiuini nuptiale, & cōsumens ipsum cū adulatoribus, & histrionibus confluentibus ad ipsum, & qui suspendit cortinas purpureas sup̄ portas exteriores, sicut faciunt ambitiosi, & inanis gloriæ cupidi. & nō facit hoc, quod facit amādo honestū & decorū : sed vt videatur ab hōibus abundare diuitijs, & existimant

Moralium Nicomachiorum

C mant q̄ per hoc mirentur de factis suis. vbi vero oporteret expēdere copiose, modicū expendit: & vbi oportet modicū, expendit multum. Deficiens vero à magnifico, qui arabice dicitur nedium, deficiens est à magnifico in omni re, & p̄dit res grandes in eo q̄ diminuit ex rebus. corrumpitur igitur decorū, & destruit ipsum, & laborat ī omni, quod agere vult, vt sit exilis expensa ipsius. & sicut eius datio & in omni qd agit, videtur ei quod plus est q̄ oportet. Hęc igitur morum maneries malitiae sunt: attamen non acquirūt dominis suis oppropria. nō sunt enim damna inferentes vicinis ipsorum, & non sunt turpes valde.

De magnanimitate, & eius extremis. Cap. 3.

I Am vero magnanimitas circa magna, vel ex noīe versari vī. circa qualia aut versetur, primū assumamus. qua in re nihil refert, habitū ne ipsum, an eū, qui fm habitum est, considerem⁹. Esse sanē magnanim⁹ is videtur, qui cū magnis sit dign⁹, magnis quoq̄ sese dignū esse existimat: nā qui nō pro dignitate id facit, stolidus est: at virtute præditus neq̄ stolidus, neq̄ stultus est quispiā. Atq̄ est quidē magnanimus hic, quē dicimus. Qui autem paruis est dignus, eisdemq̄ se dignū censet, temperans, non magnanimus est: quippe cū magnanimitas in magnitudine consistat, perinde ac pulchritudo in magno corpore, nam parui elegantes,

& concinni, non autem pulchri dicuntur. Atqui cū sit indignus, dignum se magnis putat, inflatus quidam est, non omnis tñ est inflatus, qui maioribus, quā sit, dignum se esse censet. Qui autem minoribus dignum q̄ sit, se esse arbitratur, pusillanimus est: siue magnis, siue mediocribus, siue ēt paruis dignus sit, modo minoribus dignum se esse censet. maxime tñ esse videretur huiusmodi, is qui magnis est dignus, nam quid fecisset, si tantis nō esset dignus? Est igitur magnanimus magnitudine extremus, in eo vero quod oportet, medius: eo enim dignū se censet, quod pro dignitate ē. illi autē excedūt, & deficiunt. Si autē magnis se esse dignū existimat magnanimus, dignus cū sit, & præcipue maximis, circa vnū maxime versabitur: quod qd sit ex dignitate ipsa definendum est. dignitas autē ad externa bona dī: quorū maximū id esse statueremus, quod dñs attribuiamus, quodq̄ maxime appetunt, qui in dignitate constituti sunt, quod itē ob præclarissimas res dari præmium consuevit: at huiusmodi ē honor: externorū enim bonorum id maximū est: circa honores igitur & ignominias vt oportet, versat magnanim⁹. Quin absq̄ rōne quoque magnanimi munus circa honorem esse apparet. magni etenī viri honore se ipsos dignos maxime existimāt, ac pro dignitate

* a. l. mode
stus.

Atate illi quidē, sed pusillanimus deficit, tā si ad ipsum, q̄ si ad magnanimi dignitatē spectemus. inflatus autē ad se solummodo, nō autē ad magnanimum excedit. At magnanimus siquidē maximis est dignus, optimus quoq̄ sit necesse ē. maiori enim honore dign⁹ est, qui est melior: maximis vero, qui est optimus. op³ igit^r vt qui magnanimus re vera est, bonus ēt sit, esse ēt magnanimi v^r id quod in vnaqua^q virtute magnum est, nulloq̄ pacto ei conuenit vt * suasionē aliqua fraudulēter vta^r, ac fugiat, aut iniuste agat. cuius enim cā turpe aliquid faciet is, cui nihil est magnū, nā si quis diligenter singula cōsideret, magnanimus si nō est bon⁹, prorsus ridiculus videbit^r. immo neq̄ honore qdē erit dignus, si sit malus: quippe cū virtutis prēmii sit honor, bonisq̄ attribuat^r. Vide^r igitur magnanimitas quasi ornāmētū quoddā esse virtutū: nā & maiores ipsas reddit, & sine ipse esse nō pōt. ac propterea re vera ē magnanimitū difficile est, cū id existeret sine integritate nullo modo queat. Ac maxime quidē magnanim⁹ circa honores & ignominias versat^r, ob eosq̄ honores qui & magni sunt, & a probris viris exhibent^r, mediocriter quidem letabit^r, vt pote sibi accommodatos, vel ēt minores q̄ sibi cōueniat: integre enim & absolute virtutis nullus honor tribui dignus pōt: admittet tamē

cos magnanim⁹ a probis viris, **D** licet inferiores sint, ppter ea q̄ nō habēt illi maiores quib⁹ afficere ipsum valeat. sed qui a quibuslibet ē vulgo hominib⁹, ob paruasq̄ res exhibent^r, eos prorsus contemnet: non enim est eis dignus. simili modo etiam ignominia, quippe quæ circa ipsum iure non accidat. Maxime igit^r, sicut dictum est, circa honores versatur magnanimus, nihilo minus tñ & in diuitijs, & potestatibus, & omni tam prospera q̄ aduersa fortuna, quomodo- **E** cunq̄ cōtigerit, moderate se gerit: vt neq̄ in prosperis successibus letitia gestiat, neq̄ in aduersis rebus tristitia supra modum obruatur. Nam neq̄ circa honorem quasi maxima res sit, ita se gerit. potestates autē & diuitiæ ob honorē expetendæ sunt: qui enim ipsas habent, ob eas affici honoribus volunt. cui vero vel honor ipse paruus est, ei cætera quoq̄ sunt parua. Quapropter magnanimi esse ēt contemptores videntur. Quin ēt fortunæ **F** prosperitates vident^r cōferre ad magnanimitatem, qui enim nobiles sunt, & diuites, & in potestate cōstituti honore digni habentur. in excellētia enim quidam sunt, oē autē, quod bono alio quo excellit, est honorabilius. propterea huiusmodi res magis reddere magnanimos homines consueuerunt: nanq̄ a quibusdam honorantur. sed re vera solus bonus honorandus est. cui

maiori ho
at dign⁹
q̄ est me
or: maxi
is, qui o
imius.

B
a. l. q̄ ali
ae lase
t, re⁹ sit.
i. l. aliq̄
f lase
glat.

honor vir
tis ē pze
ium.

Moralium Nicomachiorum

E cui tñ vtraque insunt, is magis habet dignus, qui honore afficiat. Qui aut sine virtute hmōi bona possidet: neq; merito magnis honorib⁹ dignos se esse arbitrat⁹. neq; recte magnanimi dicuntur: quippe cū hāc absq; integra atq; absoluta virtute eē nō possint: sed cōtemptores, cōtumeliosi, atq; hmōi vitijs prādicti efficiunt. nō facile enim fit, vt sine virtute cōsone ac moderate prosperos rerum succellus quispiā ferat. dū igitur hi ferre

H prosperā fortunā nequeunt, putantq; se alios excellere, omnes alios despiciūt: ipsi vero agunt quodcunq; forte inciderit. imitantur enim magnanimū, licet ei similes minime sint. atq; id faciunt in quib⁹ possunt. quæ enī ex virtute sunt, ea nō agunt, sed cōtemnūt alios. At magnanim⁹ iure ac merito cōtemnūt: nā vere opinatur. pleriq; aliī aūt ita vt forte incidit. Neq; vero aut

I parū periclitās, aut frequēte periclitās, ppea q; pauca sunt, quę magnificiat: sed magni periclitans est. & cū periclitatur, vitæ suæ nō parciat, quasi dignū oīno nō sit ei viuere. Talisq; est, vt afficiat beneficijs alios, ipse affici erubescat. excellētis enim illud est: hoc eius, qui excellitur. estq; ei usmodi, vt plura retribuat. ita enim fiet, vt qui prior cōtulerit beneficiū, insuper debeat, beneficiumq; accepisse videatur. Meminisse præterea eorum videtur, quib⁹ benigne fecerint: eorum autē a quib⁹ acceperint, minime. quippe cū is, qui accepit, minor sit eo qui beneficiū cōtulerit: ipsi autem velint esse superiores: vnde ēt illa iucunde, hāc iniucunde audire cōsueverunt. Atq; ideo neque Thetis beneficia loui dē cōmemorare: neq; Lacedæmonij ad Athenienses: sed tantūmodo ea, quib⁹ fuerant affecti. Magnanimi quoq; est⁹ a nemine quippiā, aut vix tandē petere, sed prompte alijs ministrare: præstareq; se apud eos qui in dignitate sunt, præclarāq; fortuna vtuntur, magnū: apud mediocris fortis homines mediocrem: eo q; illos superare difficile, atq; egregiū, hos facile est. & inter illos gloriari est a generoso animo minime alienū, inter humiles vero iudicium: quæadmodum inter imbecillos viribus nō contendere. Neque ad honoratas res accedere, aut vbi aliī principatum obtinent: ociosumq; esse ac cūctatorē, nisi vbi magnus aliquis honor magnūq; opus est: paucasq; res agēdas, sed magnas eas ac celebres aggredi. Necesse ēt est vt aperte tam odium q̃ amorem prę se ferat: latere enim velle timētis hominis est. Maioremq; curā veritatis, q̃ opinionis hēat: dicatq; & agat oīa aperte: id enim est cōtemporis. ideo liberior in loquēdo est: est enim ēt eius, qui liberior in loquendo sit. vnde est & contemptor, & verax, nisi vbi per dissimulationem loquitur.

*a. l. nemine
ne iudicet

*a. l. viribus
cōtendere

*a. l. frequē-
ti pericli-
tans, aut li-
berius peri-
clitans.

A dissimulatione aut vti ad multitudinem. Magnanimi quoque propriū id est, vt viuere ad alterius arbitriū non possit, nisi ad amici: est enim seruale. vnde et oēs adulatōres famulari: & humiles homines adulatōres sunt. Adde q̄ neq̄ est admirator: nihil, n. magnū ipsi est. neq̄ iniuriarū memor: quippe cū magnanimi non sit meminisse, & prefertim malorū, sed ea potius despicere. Neq̄ hominiloquus: neque, n. aut de se, aut de altero **B** quippiā dicet. neq̄ vt vel ipse laudet, vel alij vituperentur, curat: sed neq̄ est laudator: atque iccirco fit, vt neq̄ maledicus ne in inimicos quidē, nisi ob cōtumeliā sit. De necessarijs itē, aut paruis minime ē querulus, aut precabundus: ita enim se gerere eius hōis est, qui circa hęc studeat. eiusmodi p̄terea est, vt honesta potius & infructuosa, q̄ fructuosa & vtilia acquirat, & possideat: est enim ei⁹ qui ex se sufficiat. Quin et motus ipse **C** magnanimi esse tardus v̄r, & vox grauis, & loquutio stabilis. nā neq̄ qui circa pauca studet, est festinabundus: neq̄ qui nihil magnū existimat, contentus & vehemēs. acuta aut vox, & celebritas ex his efficit. Actalis quidem magnanimus est. Qui autem deficit, pusillanimus: q̄ excedit, inflatus est. sed neq̄ hi tñ mali, non enim malefici sunt: sed esse peccātes videntur. pusillanimo enim cū bonis dignus sit, seip

sum ijs ipsis priuat, quib⁹ est dignus: videturq̄ prauum quoddam in eo habere, q̄ & bonis dignum se nō esse existimat, & se ipsum et ignorat. alioqui cū bona sint, quibus esse dignus, ea proculdubio appeteret. Non tñ huiusmodi homines stolidi, sed esse * intelligētes potius videntur: talisq̄ opinio peiores etiam ipsos reddit. singuli enim ea q̄ dignitati suae cōueniunt, appetere cōsueuerunt: adde q̄ & ab honestis actionib⁹ & studijs q̄si sint idigni, & ab externis quoq̄ bonis simili modo abstinēt. At inflati stolidi sunt, seq̄ ipsos ignorant: atq̄ id palam: quasi, n. sint digni, honorabiles res aggrediuntur: deinde redarguuntur: vestituq̄ et, & habitu, atq̄ huiuscemodi rebus ornātur: p̄sperasq̄ fortunas suas esse manifestas volunt: de ipsisq̄ p̄dicāt, quasi ob eas honores sint consequuturi. Magnanimitati aut pusillanimitas magis est opposita, q̄ inflatio: quippe quæ & magis cōtingat, & peior sit. Magnanimitas igitur circa honorem magnū, sicut dictum est, versatur.

Dixit. Magnanimitas aut videtur esse in rebus magnis, quæ admodum significat nomē eius, determinemus igitur primitus res, in quibus inuenitur. & nō differt siue speculemur magnanimitate, vel in magnanimo. Et v̄r q̄ magnanimus sit ille, qui pręparat animū suū vel seipsum ad res eximias, ens aptus ad hoc, qui enim fecerit hoc absq̄ merito,

* a. l. pigri.

E

P

-

Moralium Nicomachiorum

Grito, stultus est neq; ignarus, qui ergo fuerit huius dispōnis, est magnanimus. Qui vero aptus fuerit ad res exiles & pro tali se exhibuerit, est hō sanx opinionis, nō aut magnanim⁹: eo q̃ magnanim⁹ circa grādia est: quēadmodū venūstas circa corpora grādia est, formositas vero circa corpora. Qui aut exhibet seipsum tanquā aptū grandibus, nō existens aut, est qui Arabice dī murefennichū, & Laune potest ambitiosus nominari, & non omnis, qui seipsum tanquā ingerit dignū pluribus q̃ mereatur, superambitosus ē.

H Qui vero seipsum minus idoneum reddit q̃ mereat, hic pusillanimus est: siue in se idoneus sit ad grādia, aut ad mediocria, aut ad exilia: dūmodo in morem se reddat suo modulo. de isto igit̃ putat q̃ pprie sit pusillanimus. qui aut magnorū est metitorū & ad parua se commetit, hic potius talis est. q̃ enim meretur grādia, & seipsum adaptat minoribus, tūc qd sit nō mereat ea re: intendit q̃ tūc potissime rebns exilibus se exhiberet. Magnanimi igit̃ finis est in magnitudine terū, quas operat⁹ est, & medius in operādo ipsas, & exhibet se idoneū ad q̃ oportet & fm q̃ oportet. pusillanim⁹ vero deficit ab ipso ī hoc. Cū itaq; sit magnanimus, idoneū seipsum reddens ad res magnas, emeritus ens ad hoc, & pprie ad res: q̃ sunt in fine magnitudinis, necessariū est vt hoc sit ī re vna: & meritū quidē est fm ea bona, q̃ ab extra sunt: & est illa res vna, q̃ ab extra maxima earū: & est cum quo seruit Deo excelso: & qd desiderat qui sunt sublimiū potestātū, & strenui in reb⁹, q̃ sunt in fine venustatis. quod aut currit hoc cursu

honorificētia est: ipsa. n. excellēti⁹ est bonorū q̃ sunt ab extra. magnanimitas igit̃ inueniē quidē in appetitu bonorū & priuatione fm modum debitū. Et manifestū est abiq; syllo de re magnificorū q̃ expetūt honorem p hoc, q̃ maximi hominum pprie idoneos se credunt ad honores: & faciūt hoc fm quantitatem meriti. Pusillanimus aut deficit ab hoc, ad qd ipse idone⁹ existit, & ab eo quod meret magnanimus. Superambitosus aut addit sup meritū sui ipsius, sed nō sup hoc, quod meret magnanimus. D. Cū enim magnanimus meritor existat maxi mi, qd in reb⁹ est, erit optim⁹ hominū. & hoc, qm bonus semp meretur quod magnū est in reb⁹: & optim⁹ quod maximū. necessariū igit̃ est vt magnanimus sit bonus. & vt de magnanimo q̃ sit ei ī vnaquaq; virtutē, quod magnum est ex ipsis. nō conueniē igit̃ ei penitus vt fūgiat, qm mouerit ipsum aliqd modicum quid, neq; vt iniuriē: & hoc, qm respectu cuius non magnificat aliqd, hunc nō producet anim⁹ suus ad factū turpe. D. manifestabitur aut particularia prosequēt q̃ magnanimus, qm non fuerit bonus: M
diculo erit in omnibus: neq; merbitur honorari ēr, qm fuerit malus: cū honor equidem premiū sit virtutis, & accipit quidē ipsum probi ex hominib⁹. Vide igit̃ q̃ sit magnanimitas ornatus virtutū: eo q̃ magnificat eas, neq; est magnanimitas nisi p virtutes. & pp hoc difficile est inueniri magnanimum fm virtutē: non enim possibile est inueniri nisi bonū & beneficū. Cumq; sic sit, non inuenitur magnanimus pprie nisi in honorib⁹ & in priuatione

A tipne eorum . & qñ honoratur fm
eximia, & à meliorib⁹ hominũ gau
det gaudio modico : ideo q̃ in hoc
nō recipit ab eis, nisi quod debet ei
ex merito aut minus debito. virtuti
etenim pfecta nō inuenit honor &
reuerētia æqualis ei, & quantū me
ret. veruntñ multotiēs accipiat iste
hunc honorē, eò q̃ nō est posse ho
norumib⁹ suis vt honorēt eū plus
hac quātitate. qñ aut honoratur fm
exilia & à vilioribus hominũ, igno
minia fit ei p hoc & vilipensio : est
enim aliud à suo merito . & sifr se
hēt res sua in priuatione honoris,
B intendo q̃, qñ priuatur eo, vilipen
sum se reputat . aliter enim nō esset
iustus in semetipsum . Magnanim⁹
ergo, quēadmodū determinauim⁹,
requirit honores magis omni re, &
requirit diuitias & potestates . oīs
aut felicitas & infelicitas cōtingens
ei ab extrinseco vñ ei, q̃ sit cū men
sura . Nō igit ex prosperitate extol
lit, neq; ex aduersitate deprimitur.
neq; apud ipsum honor est de ma
ximis reb⁹ : potestas aut & diuitiē nō
eligunt nisi pp honorem . qui enim
habuerit potestates & diuitias, amat
vt honorē p ipsas : cui vero modic
us honor fuerit, huic ē residuē res
aliæ minorātur : ideoq; videt isti
esse dñi abundantiarū . Et iā quidē
putatur de felicitantibus exteriorib⁹
q̃ adiuuet ad magnanimitatem : vt
generositas , potestas , & diuitiæ, eò
q̃ generosi merentur honorem . &
sifr potentes & diuites, ideo q̃ ha
bent valorem & bonitatem ex reb⁹
virtuosis : & omnis virtuosī meritū
potissimum honor est . ideoq; cū
existunt istæ res magnanimis, effi
ciunt eos magnanimiores . & ideo
nunquā honorificānt quidā quos

dam pp ista bona exteriora : hono
ratus autē, fm q̃ solus bonus est : &
ille, in quo aggregantur ambæ res,
magis meret honorari . Et illi autē,
quibus inueniuntur ista absq; eo q̃
virtuosi existant , non se reddunt
idoneos ad res eximias ex honorifi
centia fm viam rationis : intendo
fm viam laudationis . neq; dicūt de
eis q̃ sint magnanimi fm certitudi
nem . & honorantur quidem fm q̃
res istæ nō penitus vacuæ inueniun
tur à virtute . cū enim inuentæ fue
runt vacuæ à virtute, expositi erunt
linguosis : intendit poetas & retho
res . & hoc, qñ non facile inuenit q̃
bona in homine aliquo fm q̃ oportet
absq; virtute . qñ vero non inue
niuntur in eis bona fm q̃ oportet
& ipsi putant q̃ in hoc præcellant
alios, à se vilipendunt hoīes . sciunt
vero hoīes hoc quod est in eis : imi
tantur enim magnanimos, licet dif
similes eis existāt . & imitant⁹ quidē
in quibus possunt : atamen nō ope
rantur fm virtutis exigētiam . & pp
assimilationē suam, cū magnanimi
vilipēdunt alios à se . & hoc, qñ ma
gnanimus fm veritatem ex debito
parui pendit alios, eò q̃ credit verū
vulgus autē credit quodcunq; cōtin
git eis . Et magnanimus quidē non
est frequēs discrimini : veruntamē,
cū ceciderit in ea⁹, magnus existit
in eis : vitamq; suā parui pēdit , inde
bitum iudicans vt superuiuat discer
mini . Et magnanimus impēfor est
beneficiorum hominibus, & ex im
pensis sibi beneficio verēcundatur :
eò q̃ illud est, de natura exercentis
virtutem , istud vero est de natura
eius, erga quem virtus exercetur . &
quando beneficiū ei impensum fue
rit, retribuit retributionē multam .
& hoc

Moralium Nicomachiorum

S & hoc p rem amatā ei, qui incepit beneficiū: & cum hoc nō est tardus ad retribuēdum. Et putat de eis, q ipsi recorde nō beneficiorū, & quā impendūt, nō recordantes sibi impensorū: eo quod inferior est beneficiarius beneficiēte. cum q; magnanimus amet excellentiā, delectat ipsum audire suū beneficiū: piget aut ipsum audire hoc, p quod fuerit ei benefactū. Est q; de nā magnanimi vt nihil ei deficiat, cū grauiter ferat defectū: & de natura eius est, vt expedire & prompte seruiat ei, & vt magnificet in cōspectu magnatis, qui dū potestariū sunt & felicitariū: & vt apud mediocres hominū humilis inueniat. nam exaltatio eius sup dominos potestariū & felicitatum difficile est & honorificū: sup istos autē facile. & excellētia sup illos nō vile est: super istos autē modici valoris. Amplius de nā eius est, vt sit tardus in motu, & plongerat expediendo rum, nisi in loco honorificētiē grandis & facti excellētis. & facta ei sunt pauca, sed eximia diuulgata. Odit palā, & amat palā. latitare etenim timidi est. Et plus veritati innitit, q priuationi: & palam loquit, & facit: parui pēdit etenim res. & pp hoc est seuerus & verax, nisi in reb, in qb indiget solatio & ioco. & interdum ioculose est mult s hominū. Et est q nō pōt cōmode viuere in venando gratiā & amorem hominū: etenim factū illud factū seruorū est. & pp hoc oēs adulatōres sunt quasi operarij cōductitij siue mercenarij: & illi de gēte minuta adulatōres sunt. Neq; admirat quicquā, cū nō sit aliquid respectu eius eximiū. neq; iniuriarū vltiones meditat in annos, cū nō sit de nā magnanimi vt magnorum seruet memoriā aliquo mō: quin immo de natura ei est dissimulatio eorū & auersio ab ipsis. Neq; de nā eius vt narret hominibus neq; de se neq; de alijs. nō enim ad hoc suā opponit diligētiā, vt seipsum laudet, neq; vt aliū vituperet: neq; enim laudator est. & pp hoc nō est maledicus, neq; de inimicis suis, nisi cū indigerit nlmis, & in rebus necessarijs. Neq; est lamentator, neq; supplicator. hoc etenim prinet ei, qui vehemēti diligētia requirit res istas. & instat impetrationi rerū excellentiū, quā sunt absq; fructu, ampli q impetrationi rerū fructuosarū vtiliū. hic etenim mōs quidē est ei, q sibi metipso sufficiens est proprie. Et v de magnanimo q sitardi motus, grauis vocis, morosus in loquēdo. cuius enim vehementia nō est nisi in reb paucis, nō eger agilitate: qm cui nihil est multum cordi, talis nō est curiosus. acuitas aut vocis & mor velocitas inueniuntur quidē agili & curioso. Hęc itaq; est determinatio magnanimi. D. Qui vero addit sup istū Arabice dē mutafennichū, & pōt Latine ambitiosus vel vanagloriosus vel superbitiosus nominari. qui aut deficiat ab ipso, pusillanimus dē. veruntū istis moribus morigerati nō putantur iniqui vel mali: nō enim malefactores sunt sed errantes potius. & hoc, qm pusillanimus idoneus ē ad aliqua, & indignū se reputat ad ipsa. videtur ergo in hoc malitia quēdā esse: eo q nō intromittit se de bonis suā pertinentibus idoneitati, & est ignarus sui ipsius. aliter enim appeteret ea quā meret, cū bona sunt. Et hmoi non sunt stulti, sed potius ignari. videt itaq; q hęc opinio de ipsis

A ipsi deteriores ponat eos alijs à se : cum vnusquisq; hoim appetat hoc, ad quod est idoneus. & isti fugiunt ab operationib⁹ & artibus bonis, eò q̃ reputant se non esse idoneos earum. & sibi se haberi bonis exterioribus. Superambitiosi autē stulti sūt, & ignari suipsius simul. & hoc pate re est manifestum in re ipsorum: accipiunt namq; res preciosas, ac si sint idonei earum; & ex hoc incurrunt infamiam. & ornant se vestibus & apparatus, & quę his sunt similia: & amant, vt diuulgentur benefacta eorum: & multa prædicant de seipsis, quatenus honorentur ab hoib⁹ per hoc. Opponitur autē magnanimo pusillanimus plus q̃ superambitiosus: nam pusillanimitas deterior est superambitiositate. Et magnanimus requirit magnificentiā condicentem sibi, quemadmodum prædiximus.

De moderato honoris studio, & eius extremis. Cap. 4.

Circa honorem autē esse q̃dam alia virtus etiā videtur, vt superius diximus, q̃ magnanimitati ita respōdet, vt magnificentię liberalitas: illę enī vtręq; sicut à magnis abstinēt, sic in mediocribus & paruis nos vt oportet, afficiunt, ac disponunt. Quemadmodū autē in datione & acceptione pecuniarum & mediocritas est & excessus & defectus: ita quoque in honoris appetitione licet & magis q̃ oportet & minus, & vnde oportet, & vt oportet, vnumquęq; se gerere. nam & ambitiosum vituperamus, quippe qui

& magis q̃ oportet, & vnde nō oportet, honorem affectet: & in ambitiosum, eò q̃ ne ob honesta quidē facta honore affici velit. Interdum tñ fit, vt vel ambitiosum quasi virilem & elegantē, vel inambitiosum quasi modestum & temperantem laude prosequamur, vt superioribus in libris dictum iam est. Perspicuum autem est cum pluribus modis talis cuiusdam rei studiosus & cupidus aliquis dicat, nō semper nos ad idem honoris cupidum, id est ambitiosum referre: sed cum laudamus, ad id q̃ magis q̃ pleriq; ē vulgo: cum vituperamus ad id quod magis q̃ oporteat, honores ipsos appetat. Quia vero nō ē uacat mediocritas, fit, vt de ea quasi deserta sede extrema decertēt. Verum in quib⁹ est excessus & defect⁹, ibidem quoq; esse mediū necesse est. appetunt autē honores & magis & minus: ergo etiā vt oportet. Laudatur igitur hic habitus, q̃ est circa honorē nō ē vacans mediocritas: quæ sanē si ambitioni comparetur, inambitiositas: si inambitiositati, ambitiositas: si vtriusq; vtraq; eē quodam modo videtur. Id quod ēt circa alias virtutes est. Extremi autem hic videntur inter se opponi, propterea q̃ t̃ mediū nulum nomen t̃ sortitum est.

Dixit. Et videt q̃ proportio appetitus honoris ad magnanimitatem sit proportio largitatis ad magnificentiā. etenim hæc duæ vir-

† a. l. medius.
† a. l. fortitudo.

Moral. cū cō. Auer. H. tutes

Moralium Nicomachiorum

Gutes, intendo largitatem vel liberalitatem, & appetitum honoris, non sunt in rebus grandibus: sed proprie in rebus parvis secundum modum debitum. magnanimitas autem & magnificentia sunt in grandibus rebus. Et similiter quidem appetitus honoris largitatis: eo quod quemadmodum in acceptione & datione est mediocritas, & superfluitas, & defectus, sic est in desiderio honoris: intendo quod sit plus quam oportet, & minus quam oportet, & unde non oportet. Ille autem, qui non amat honorem, est ille, qui neque in rebus deestibus amat honorari. D. Et for-

H tasse laudamus amatorem honoris, eo quod virilis est, & amans decorum. & forsan laudamus eum, qui non amat honorem, eo quod modestus & temperatus secundum quod dicimus in precedentibus. Et manifestum est quod amator honoris, cum dicat secundum plures modos, non laudamus amatorem honoris in omni loco, cum non dicat semper de re una eadem: sed laudamus plus quam laudet ipsum vulgus, vel plures hominum, quando se habuerit debito modo, & ut oportet: vituperamus autem, quando exiuerit ab opportuno. Et cum sit medium in eo quod est iter hec duo,

I non habens nomen, verisimile est ut accidat dubitatio in extremitatibus: intendo quod in eo, quod declinat versus extremitates dubitat: de medio vero secundum veritatem palam est, quod laudabile. Et in quibuscumque rebus fuerit superfluitas & diminutio, in ipsis est est mediocritas. cumque sit sic, appetens honorem plus quam oportet, & minus quam oportet, erit hic appetens honorem ut oportet. Laudat quidem hec dispositio, eo quod est mediocritas in appetitu vel amore honoris, aut vere innotata est. & palam est de re eis,

quod in comparatione amoris honoris est non amor honoris: & in comparatione ad non amorem honoris est amor honoris hanc ergo dispositio, scilicet media, utriusque reliquarum comparata, quodammodo erit utraque. Et videtur quod intentio inuenta sit etiam in ceteris virtutibus: intendo quod media in eis sunt ipsa extrema quodammodo, & sunt alia ab ipsis modo alio. Et iam patet de re extremorum in hoc more: quoniam opposita sunt: quoniam medium innotatum est.

De mansuetudine, eiusque extremis. Ca. 5.

Am vero mansuetudo circa iram mediocritas est. nam cum nose hac si recareat medium, & ferè est extrema, ad medium mansuetudinem ipsam referimus: licet ad defectum qui nomen non habet, declinare magis videatur. at excessus iracundia quodam dici potest: nam affectus est ira, quam efficiunt, sunt multa & diuersa. Qui igitur ob id quod oportet, & quibus oportet irascitur, adde et quo modo, & quando, & quousque debet, laudat: effectus is mansuetus potest: quippe cum mansuetudo ipsa laude afficiatur. Mansuetus enim ille est, qui perturbatio vacat, & ab affectu minime ducitur, sed quemadmodum ratio ipsa statuerit, ita & ob id, & tam diu succenset: peccareque potius videtur in defectu: quippe qui non ad ultionem, sed ad veniam dandam promptior sit. At defectus, siue ira vacuitas quædam sit, siue quippiam aliud, vituperatur: nam qui & ob id quod oportet, & sicut

*Inter de
ctus qu
pacto ut
perabile*

A sicut oportet, & qñ, & in quos oportet, non irascuntur, hi profecto esse stolidi videtur. qui. n. non irascit, neq; videtur sentire, neq; dolor affici, neq; eē idone⁹ ad vlciendū. At tolerare si la- cessaris, pati⁹q; vt tui contume- lia afficiantur, seruire pfecto est. Excessus vero fm omnes qui- dē modos fit: nam & in quos nō oportet, & ob quē non oportet, & magis item, & citius, & diu- tius q̄ oportet, existit: nō tñ ita, ut vniuersa eidē infint: non. n. id pōt. nam malum ēt seipsum per- dit, & si integrum sit, intolerabi- le euadit. Iracundi igit, cito qui- dem irascunt, & quibus non de- bent, & ob q̄ non debent, & ma- gis q̄ oportet: sed, quod optimū in se habent, cito ēt desistūt. hoc autem ipsis propterea euenit, quia irā minime continent, sed reddunt, vnde ob celeritatē ma- nifesti sunt, deīde cessant. supra modum aut celeres sunt; & ad oēs res & quacunq; de causa ira- cundi, q̄ qui sunt excandescētes

C & summe biliosi, vnde nomē ēt habent. Acerbi vero difficulter reconciliantur, & longo tempo- re irascuntur. continent enī irā, & non nisi vbi reddiderint, ces- sant: nam vltio his irā sedat, dū voluptatem loco doloris indu- cit: qd̄ quousq; non euenit, gra- uatum aīum habent. quia vero id non est manifestum: neq; sua siōe apud eos vtiē quispiā: & ip- si secum irā concoquere non ni- si mora quadā temporis possūt,

suntq; hmōi hoīes tum sibi ipsi **D** molestissimi, tum hīs qui maxi- me ipsis sunt amici. Infestos aut eos dicimus, qui & ob quā nō debent, & magis item q̄ debēt, & diutius succensent: & placari sine vltione t̄ vel ēt punitiōe nō possunt. At vero mansuetudini excessum magis opponim⁹: qp̄ pe cūm & magis fiat: humanū enim magis est vindiētā sume- re: & ad conuictum hoīum infe- sti etiam peiores sint. Quod aut- tum in superioribus ēt libris di- ximus, tum ex hīs q̄ dñr, satis cō- stat, quo modo, quibus, ob quē, quanto tempore irascēdum sit, quousq; item aliquis p̄grediēs vel recte facturus sit, vel pecca- turus non est facile definire, qui enim paululum transgrediē, nō vituperatur, siue ad nimium, si- ue ad parum deflexerit: immo interdū & eos qui deficiūt, lau- damus, māsuetoq; appellam⁹: & eos qui infesti sunt, tanquam ad imperandum idoneos, viri- les nuncupare cōsueuim⁹. Quā- tū igit, & quo mō quispiā trans- gressus sit vituperandus, statui- rōne non facile pōt: in particula- ribus. n. & sensu iudiciū est. Ve- runtū illud sati p̄spicuum est, si- cut medium habitum, quo effi- ciē, vt & quibus oportet, irasca- mur, & ob q̄, & q̄ mō oportet, & fm cetera oīa hmōi, eē laudā- dū: ita excessum & defectū, si pa- rū qdē peccāt, parū: si paulo am- pli⁹, magis: si multū, vehemen- ter esse vituperandos, ex quo

† a. l. & p̄d-
tione.

E

Qui parū
transgredi-
tur nō vi-
tuperatur

H ij effici-

alium et
ipsum p
it

Moralium Nicomachiorum

Efficitur, vt medium habitū cō
sectandum esse manifestum sit.
Atq; hæc de habitib⁹, qui circa
iram existunt, dicta sufficiant.

Dixit. Et mansuetudo mediocri-
tas est circa iram. cum autē me-
dium non habeat nomē in hoc mo-
re, & ferē sūt de extremis, nomi-
nauius medium māsuētum, cum
sit propinquior extremo, quod est
ex parte defectus: & est illud, qd nō
habet nomen: intendo in irascibi-
lem, & priuatū ira. extremū autē
alterum, quod ē ex parte superflui-
tatis, est ille, qui nominatur iracun-
dus vel furiosus: & hoc, qm̄ hæc pas-
sio nominatur vtr̄ ira: res autē indu-
centes hanc passionem sūt multæ
diuersæ. Et qui irascit̄ ei, cui est ira-
scēdum, & pro quibus est irascēdū,
& vt oportet, & qn̄ oportet, & quan-
tum, hic claudat. Et conueniens est
v̄ iste sit ipse māsuētus, cum man-
suetudo laudetur. & hoc, qm̄ de na-
tura mansueti est vt sit moderatus,
non vlciscens pp̄ iram, sed est i hoc
quod ordinauerit intellectus, & est
eius exacerbatio in mensura horæ
sui q̄ mensurauerit intellectus: &

Iponit q̄ peccatum in mansuetudi-
ne sit quidem maxime in defectu:
eō q̄ mansuetus non est amans vin-
dictam, sed ignoscens & acceptans
excusationem culpæ defectus. Ergo
in hac passione, siue fuerit priuatio
iræ, siue quicquid fuerit, vituperabi-
lis est, qui enim nō irascunt̄ cui ira-
scēdum, reputantur insensibiles et
incontristabiles: cumq; vir non ira-
scitur, non queret vindictam. Et to-
lerantia auditionis vituperij, & nō
irasci pro p̄ximis suis, & p̄ eis quos
habet in reuerentia & veneratione,

moris seruorum est. Et superfluitas **K**
& contingens in oībus istis: intendo
vt irascatur homo cui non oportet,
& ex quibus non oportet, & vehe-
mentius q̄ oportet, & diutius q̄ oportet.
veruntū oīa hæc non aggregan-
tur in re vna eadem: ideo q̄ hoc nō
est posse: propterea q̄ malū est cor-
ruptiuum sui ipsius, qm̄ aggregatæ
fuerint oēs eius partes, cum non sit
hoc tolerabile. ad irascibilem. n. fe-
stinat ira, ex quo non oportet, & cui
non oportet, & plus q̄ oportet. & se-
dat̄ ira eius velociter: & istud meli⁹
est, quod est in eis. & accidit qui-
dem iplis vt tales existant, eō q̄ **L**
non recipiunt iram, sed exaggerat:
& pp̄ acuitatem ipsoꝝ manifestat
iram, & tandem quiescunt. qui autē
adunt sup̄ istos, sūt veloces, ad ira-
scendum acuti: qui irascunt̄ ex oī-
ni re, & in oī re. Iræ itaq; qui ama-
ricatum habet animū difficilis est
separatio: & permanet tempore lō-
go, eō q̄ reprimat iram suam: quie-
scit autē ab irascendo, cum fuerit ei
satisfactū: eō q̄ satisfactio quietat
iram, adeo q̄ acquirit dño suo dele-
ctationem cum tristitia. cum vero
non sumptent satisfactionem, cōti-
nuat eorum iracundia. & hoc, qm̄ **M**
cum non fuerint manifestantes ira-
cundiam suam nou p̄parat̄ alicui se-
datio ipsoꝝ. & pp̄ hoc durat eo-
rum iracundia tēpore longo: & qui
fuerit cum hac dispositione, contri-
stans est seipsum, & amicos suos p̄-
prie. Illos ergo, qui irascunt̄ ex qui-
bus non oportet, & plus q̄ oportet,
& diutius q̄ oportet. & nō misescit
nec parcunt, donec sumptent satis-
factionem & vindictam, potius opo-
nimus mansuetudini q̄ extremi-
tatem alteram: intendo priuationē
iræ.

A irz. & qui habent vindictam virilitatis, & qui irascuntur ira ipsorum, male sunt societatis & amicitiae. Et ita patet ex eo quod diximus in precedentibus, & eo quod dicimus nunc, quod non est facile definire iram sermonis, qualiter oportet ut fiat in loco, & quantum, quod diu, & usque ad quem terminum, donec dirigatur in ipsa ut peccetur. Si ergo pertranseat terminus in ira modicum versus superfluitatem, vel versus defectum, non vituperatur. nos namque fortassis laudamus deficientes, non autem eos manifestos: quorum autem grauis sit ira proportionatur virilitati, eo quod apti sunt principatui. Non est autem facile nobis sermone determinare usquequo pertransiens in ira modum & quantitatem, erit quis vituperabilis: ideo quod est res particularis, quod sensu discernitur: & per hoc quod appropriatur unicuique singularium ex ipsa. & hoc infinitum est. Veruntamen potest est nobis ut perueniamus in declaratione huius ad hanc quantitatem. Dicimus ergo quod disponit media, per quam fit ira, contra quem irascendum, & quantum oportet: & similia huiusmodi ex conditionibus laudabilis est superfluitas vero & defectio vituperabiles. quoniam ergo modicum pertransibit medium, vituperatur vituperatio modico: quoniam plus, plus: & quoniam multum, multum. cumque sic sit, manifestum est, quod oportet ut exhibeamus nos per dispositionem media.

De comitate, & eius exigentis. Cap. 6.

A T in congressionibus quoque & conuictu, sermonumque & negotiorum communione esse alii placidi & obsequiosi videntur, qui omnia in gra-

tiam laudant, nullaque in re aduersantur: sed minime molestos existimant se esse oportere nos, quibus cum habent consuetudinem. alii e contrario in omnibus aduersantur, nullamque sibi habendam rationem putant, ne molesti sint: qui morosi & litigiosi nuncupantur. Verum sicut hos utrosque habitus esse vituperabiles: ita medium esse laudabilem constat, quod videlicet efficitur, ut unusquisque & quod oportet, & sicut oportet, vel admittat, vel grauare ferat. Nomen tamen huic medio nulum impositum est: sed amicitiae maxime similis videtur. talis. non est qui habitu hoc medio est praeditus, qualem modestum ac primum amicum esse volumus: si id videlicet assumpserit, ut diligat. nam ab amicitia in eo differt, quod est sine affectu diligendi eos, quibuscum versatur. non. non. quia vel amat, vel odit, suscipit singula ut debet, sed quia est talis: quippe cum idem facturus sit tam apud notos, quam ignotos: tam apud familiares, quam eos, quibus cum nulla familiaritas intercesserit. ubique tamen prout singulis conueniet. non. non. perinde familiares atque externos aut studio persequi, aut dolore afficere nos conuenit. In vniuersum igitur dictum est in congressionibus hunc ut oportet, se esse gesturum. spectans autem ad honestatem & utilitatem id attendit, ut dolorem non afferat, vel collatificet & obsequatur. videtur enim circa voluptates, doloresque

Moralium Nicomachiorum

G eos versari, qui in congressioni-
bus existunt: in quib⁹ si vel nō
honestum ipsi fuerit, vel dāno-
sū ēt obsequi, id minime faciet,
sed grauare se geret, potiusq; eē
molestus volet. si itē obsequiū
facienti aut dedecus, atq; id nō
paruum aut damnum, aduersa-
rio autem dolorē paruū allatu-
ra sit, non admittet, sed ægre fe-
ret ac repudiabit. diuer so autē
modo cum ijs qui in dignitate
H constituti sunt & priuatis, cum
magis item & minus familiari-
bus, cæterisq; diuersi inter se ge-
neris hoībus cōgressiōes faciet:
singulisq; id quod decet, attri-
buet, ac collætificare quidē per
se eliget, cauebitq; contristare.
sed euenientia tñ ipsa, si maiora
fuerint, honestatem iquā & vti-
litatem consequet: voluptatisq;
cā magnā, q̄ postea subsequutu-
ra sit, paruū dolorem asferre nō
verebit. Ac medius quidē talis
I est, nomenq; non habet. Qui au-
tem obsequit, si nulla alia de cā
id facit, nisi vt iucundus sit, pla-
cidus est & obsequiosus: si vt e-
molumentum aliquod adipisca-
tur, atq; id vspocunq; rebus, q̄
pecunq; comparant, adu-
lator, at cū qui omnia moleste
accipit, esse morosum & litigio-
sum iam dixim⁹. quia vero me-
dium caret noīe, inter sese extre-
ma ipsa opponi videntur.

Dixit. Etiam determinauimus
dispōnes inuentas in ira. Dispo-
sitiones autem, quæ sunt in societa-
bus & in colloctionibus, & cōmu-

nicationibus nunc dicemus. Qui er-
go per istas intendunt, & capi ſūt be-
niuoletias hominum, & sunt illi q̄
nituntur vt delectari faciant per af-
fociationem suam alios, & nō offen-
dunt neq; moleſtāt aliquem ex eis
quibuscum viuunt in aliquo, quin
inmo vident vt non cōtristent eū,
quē affociant, sunt quidam modus
hoīum. Et sunt alij contrarij istis, q̄
diuerſificānt eis in oībus suis dispo-
sitionibus, quibus non est cordi, ne
que curāt de aliquo ex eis, q̄ approp-
riant alij ab ipsis: & sunt illi, q̄ no-
minantur maligni, dyscoli, & intra-
ctabiles. Et manifestum est q̄ dux
L dispositiones, intendo extremitates
ex ipsis vtuperabiles sunt: & dispō
media inter ipsas laudabilis nos. n.
per hanc recipimus quod oportet,
& vt oportet. & pp hoc in habenti-
bus eas malitia est, & non est eis no-
men. D. Et ſimilatur mos iste dile-
ctioni. qui. n. est t dispōne media hū-
ius moris, proprietates ei⁹ siue attribu-
tio est attributio dilectoris. & hoc,
qm̄ quasi declinamus ad hoc, vt di-
camus q̄ blandus & tractabilis dile-
ctor noster pp velocitatē sui ad re-
cipiendum ſocietatem, & familiari-
ratem exhibendum. attamen diuer
M ſificatur mos iste à dilectione: eō q̄
vacuus est eius passionis, quæ in di-
lectione existit: cū non ſollicit⁹
p ſocietatem eius, quem diligit, quē
admodū ſollicitat dilector. & hoc,
qm̄ ipse non recipit vnumquemq;
quem recipit ſm q̄ oportet ad amā-
dum ipsum, & non obediendū, sed
recipit quidem eum, quem recipit:
eō q̄ natura ſua talis est. & pp hoc
amat cognitū & incognitū, &
familiarē & nō familiarem ſm mō-
dum vnum. neq; facit hoc, quod ſit
cit

Arit de hoc i vnaqua; rerum, fm q
ei pertinet. non. n. oportet vt sit cu-
ra eius pro extraneis & familiarib⁹,
& receptio eius ipsorum secundum
modu vnum,uerunt nō molestat
aliquem. D. Et iam diximus quali-
ter oportet esse associationem & cō-
uictum. & qn proportionaueris dis-
spōnes eius, intendo associans ad fa-
ctum honesti & vtilis, videbis intē-
dere ipsum in eis, vt non cōtristet ali-
quem, aut, vt hilarem eum faciat. vi-
detur enim q dispositiones conui-
uendi vel associandi sunt circa dele-
ctationem & tristitiam : & i quo ex
Istis non fuerit res honesta, l. fuerit
in ipso res damnosa, graue est habē-
ri eas, vt hilarem faciat aliquem, &
interdum eligit vt cōtristet. & istud
acquirere facit factorem eius turpi-
tudinem: & hæc turpitudō, aut erit
non in modico, aut erit eius contra-
rium. dispō aut huic contraria: intē-
do eam, i qua est honestum vel vti-
le, neq; molestationem modicā re-
cipit, graue n. esset hoc habenti ip-
sam. conuinit autem potentib⁹, &
plebeis, & perfecte notis, & min⁹ no-
tis conuictu diuerso fm debitū mo-
dum: scin ceteris dispositionib⁹ di-
uersificatis alijs tribuit vnicuiq; qd
suum est: & verecundatur de eo qd
hilarem facit eum solum, & sine suo
grato est contristare eum aliquem.
& si fuerint res, ad quas conuertun-
tur eius dispōnes ex rebus gradib⁹,
intēdo honestum & vtile, declinat
ad illud & plane conuersatur in eo:
& interdum contristat contristatio-
ne modica p illud, quod sequitur
post ex delectatione: intendo quare
nus postea hilare faciat. Hæc igit ē
determinatio medij in hoc more:
intēdo associationem, & non est ei

nomen positu. Qui vero hilares fa-
ciunt quoscunq; indifferenter, & in-
tēdo ipsorum est vt gaudere faciāt
hoies absq; cā, sunt illi, qui placeat
piunt hoibus. qui autem hoc emo-
lumentu causa faciūt, noiantur adu-
latores: qui autem rixosus est & in-
oibus intractabilis est, vt iam dixi-
mus, malignus & dyscolus. Et iā de-
clarauimus de re extremitatum am-
barū q sunt oppositæ: & q mediū
innominatum est.

De veracitate, & eius extremis. Cap. 7.

Circa eadem ferē etiam ar-
rogantiæ mediocritas ver
satur: quæ quidem etiam
ipsa nomen non habet, non ab-
re aut erit, vt de his quoq; disse-
ramus. nam & singula pertractā-
do melius q ad mores spectant,
percipere poterim⁹: & virtutes
esse mediocritates tunc demū
credemus, vbi in oibus id ita se
habere perspexerimus. In cōui-
uēdo igit qui cum voluptate &
dolore congressiones faciunt, di-
cti iam sunt. nunc de veracibus
& mentiētibus, atq; id tam ver-
bis, quam actionibus & fictio-
ne dicendum est. Arrogans qui-
dem est is, qui illustria qdā vel
q non habet, vel maiora q ha-
beat, fingit, ac sibi vēdicat. dissi-
mulator contra, qui q sibi infūt
vel negat, vel diminuit. At me-
dius cum sit ipse ille qui est, &
tam vita q verbis verax, ea ip-
sa planē quæ sibi infunt, neque
maiora, neque minora esse con-
fiteretur. Atque horū vnūquodq;
potest & alicuius & nullius rei

H iiij causa

Moralium Nicomachiorum

G causa fieri, qualis aut vnusquisque est, talia er, nisi alicuius rei causa faciat, & agit & dicit: nec non ita vitam quoque sua oem instituit, ac per se quidem mendacium prauum est et vituperatione dignum, verum honestum & laudabile. iccirco fit, vt verax ipse qui e medijs, laudem mereatur: mēcientes autē vituperio afficiendi sint: vtrique illi quidem, sed magis tñ arrogans. Sed de vtrisque his iā dicamus: ac prius de veraci. non. n. de eo

Qualis est vnusquisque, talia ē agit, & dicit. Médaciū p se prauū & vituperatione dignum est

H intelligi volumus, qui in pactio nibus verū dicit, atque hīs quæ ad iniustitiam vel iustitiam spectant: id. n. est alterius virtutis: sed de eo qui licet nihil hmoi in ter sit, & vita & verbis propter ea verū dicit, quia talis ex habitu ē: qui sanē, cū sit hmoi, merito esse probus videt. qui. n. veritatis est studiosus, & vbi nihil refert, verū dicit: multo magis vbi referet, id faciet. vbi. n. turpe est mendacium, cauebit profecto, qd per se ē vitabat. Talis aut est laudabilis: licet magis ad id declinet, quod vero minus ē, nā quia iuidiosū sunt nimis excellentiæ, id esse moderatius videt, atque aptius. Qui aut maiora q̄ habeat, fingit, si id nullius rei causa facit, prauo quidē silis est: alioqui. n. minime gauderet mendacio: vanus tñ potius vř, q̄ malus. Sin alicuius causa, aut glorię & honoris: atq; is non ad modum est vituperabilis, sicut arrogans: aut argenti, eorumq;

q̄ ad argentum pertinet, qui de k formior est. At arrogans non in potestate, sed in electione consistit: ex habitu enim & quia ē talis, arrogans est. Quemadmodū ē mendax, alter est, qui mendacio ipso gaudet: alter, q̄ vel gloriam vel lucrū appetit. Qui igit glorię causa arrogāter se gerūt, eiusmodi res simulant, ob quas laudari, felicesq; prædicari homines consueuerunt: qui lucri, eas quarum fruitione aliq̄ oblectant: quæq; etiam si nō adsint, latere facile possunt: vt medicū esse, aut vatem, aut sapientem, atque iccirco plerique hmoi res sibi fingūt atque arrogāt: quippe cum i ipsi ea sint, q̄ dixim⁹. At dissimulatores minus q̄ sit dicentes, moribus esse elegatiores vident. apparet. n. eos non q̄stus grā id facere, sed vt euitēt importunitatem, ac fastum. atque hi quoq; maxime illustria & clara solēt recusare: quemadmodum ēt Socra. faciebat. Qui aut parua & manifesta dissimulant, & versute delicati dñr, & cōtemnendi sunt. Adde q̄ hæc arrogantia interdum uidet: ut La cedæmoniorum uestitū, nā ē excessus, q̄ nimis defectus ad arrogantiam spectat. qui vero moderate dissimulatione utuntur, eaq; dissimulant, quæ non nimis sunt aperta, atque añ oculos posita elegantes videntur. Ac ueraci quidem arrogans magis opponitur: peior enim est.

M
† a. l. verū te gloriōs

Dixit.

Dixit. Et in his rebus inuenitur medium elationis & hoc medium, qđ in elatione est, non hēt no-
men. & nō est malum vt has res de-
terminemus Dixit & fortassis perfe-
ctius cognoscentes erimus dispōnes
morum, qñ sciuerimus ex definitio-
ne vel termino eatum, q ipse sunt
medium: & securi erimus de hoc, q
virtutes medię sunt, qñ sciuerimus
q ipse sic sunt in vniuerso. D. Iā au-
tem diximus de his, qui vtunt affo-
riationibus loco delectationis & tri-
stitię. nunc vero determinabimus
de illis, qui verax: existunt, vel mē-
daces fm modum vnum in dictis &
in factis, i. veraces & simulatores. Di-
cim⁹ ergo q putat de elato q simu-
let inesse sibi res honorabiles, & nō
sunt: & inesse sibi res eximias, qua-
rum non hēt potestātē, vel ad quas
non pōt. Qui aut vtitur ironia, est
fm diuersum istius: eō q aut negat
quod inest ei ironię cā, aut vilefacit
ipsum. Medium vero horum est ve-
rax in modo suo viuendi & i dicto:
& confitetur hoc, quod in ipso est pre-
terquā addat in hoc, aut diminuat.
Et forsā vnusquisq; facit hoc qđ fa-
cit, pp aliquam rerum: & forsitan fa-
cit ipsum non pp aliquid penitus &
vnusquisq; ipsorum dicit, & facit se-
cundum q ipse est. & sūt vsus viuē-
di est fm q ipse est, dū non facit qđ
facit pp aliquam rerum. & menda-
cium in seipso malum est vituperabi-
le: veritas autem bona laudabilis,
idest ideoq; verax, & est medi⁹, lau-
dabilis existit: extrēmi vero mēda-
ces sunt, & ambo vituperabiles: & p
prie superelatus vel superbus. hic. n.
magis mendax est. D. Et nos deter-
minabimus eos simul, incipientes a
verace. nolimus autē per veracē

eum, qui verax in eo q configentur
hofes sibi inuicem, fictio & simula-
tio: & est id, in quo veritas adducit
ad iusticiam, & mendacium ad iniu-
sticiam: istud enim ē de natura vir-
tutis alterius: sed volumus p ipsum
veracem, illum, in quem non cadit
controuersia & diuersitas: & est il-
le, qui verax est de seipso & de vsu
suo viuendi: ideo q status eius ē sta-
tus iste. & videt de eo q sit quasi sub
missas habens alas: & hoc, eō q ama-
tor sit veritatis. & si fuerit verax in
eo, vbi nō habet locum veritas, tūc
dignius est vt verax sit, vbi locū ha-
bet: ideo q qui veretur mendaciū
pp seipsum: intendo eō q menda-
cium hoc nō veretur ipsum ppter
quantitatem vel mēsuram, aliquā.
Quiq; fuerit cū hac determinatio-
ne, hic laudabilis existit. & manife-
stum est de re ipsi⁹ qui declinat am-
plius ad deficientiam q studiosior
est veritatis eo, qui declinat ad su-
peruitatem: eō q supposititas pondero-
sa vel grauis est. Qui autē simulat
magis q in eo sit absq; causa, iā ma-
lus videt. non. n. aliter vteretur mē-
dacio, sed potius vanus est q̄ malus.
Si autem simulat pp aliam cām, &
est causa illa gloria vel honor, tunc
non est valde vituperabilis vel sup-
elatus. Si vero fuerit hoc causa pecu-
nię vel eius, quod ducit ad pecuniā,
tunc turpior est eius dispō dispositi-
one superelati. Et superelatus non
est superelatus potentia tm: inten-
do naturaliter, sed & fm electionē:
eō q est superelatus quidem p natu-
ram & morigerationem ad similitu-
dinem mendacis. Etenim quidā ex
mendacibus mentiuntur, gauden-
do ex mendacio: quidam vero mē-
tiunt, & desyderantes ex hoc exaltari.
Qui

Moralium Nicomachiorum

- G** Qui ergo vtunt relatione, vt per hoc exaltenr, ſimulant res, pp quas laudant hoſes, & pro felicibus habent, qui vero vtunt ea emolumentum vel lucri cā, ſimulant res, in quibus ſequuntur eos illi, quib⁹ appropinquāt, & res quas poſſe eſt eē: & latet de eis, qm tales ad ſimilitudinem eius qd faciunt oſtenſores, & medici, & ſapientes: ideo qm res iſtæ latent pp iſtud, ergo plures hoſum ſimulant res hmoi & fingunt eas: intendo q inſiteis res, quas diximus, id eſt q ſunt ſapientes & oſtenſores. Contrarij autem ſuperelatus & ſunt vilificati ſe, eo q dicunt de ſe minus q ſit in eis, patens eſt de re ipſorum, qm placetiores ſunt ſm mores, eo q putatur de eis q non dicant de ſe hoc, quod dicunt qrentes per hoc lucrari, ſed fugientes cognosci, & ipſi nō deueniunt ad vltimum in negatione rerum honorabilium, quæ admodum faciebat Socrates. At illi, qui ſimulant reſ exiles apparabiles, nominantur doſoſi vel fraudulenti, & ſunt viliores oſum. & hoc, qm ſupfluitas & deficientia nimia proportionant vituperabilibus. Sed qui vtunt reb⁹ iſtis meſurate, & in rebus non vilibus valde, & non apparabilibus, palam eſt de re ipſorum q acceptabiles ſunt. Et manifeſtum eſt q vilificantes ſe oppoſiti ſunt veraci, eo q ſunt digniores eo.
- I** di. differētia quoq in eo eſt, vt & inter tales quosdam dicam⁹, & tales audiamus. Circa quæ exceſſum ē eſſe medi⁹, & defectū perſpicuum eſt. Qui igiſ ridiculis excedunt, ſcurræ eſſe atq imoportuni videntur: qui ridicula penitus affectant, adeo vt ſtudeant potius riſum mouere, q honeſte loqui, doloreq eum nō afficere quem cauillant. Qui autem neq ipſi quicquam ridiculi dicūt, neq alios dicētes equo animo patiuntur, ruſtici & duri ſunt. At qui apte ac moderate iocantur, faceti ac verſatiles dicunt, quaſi ad verſionem apti: morum enim huiuſcemodi eſſe videntur motiones: atq vt corpora, ita ē mores ex motionib⁹ iudicantur. Qm vero ridiculū admodum redundat, & pleriq ſunt, qui iocis delectant & cauillis magis q deceat: effectum eſt, vt ſcurræ quaſi elegantes faceti nuncupent: qſ tñ differre ab elegantibus, ac non parū quidē ex ijs q dixim⁹, manifeſtū ē. Huic aut medio habitui cōgruit ē vrbaniſas ſeu dexteritas. Vrbaniſas vero eſt ac dexteri hoſ talia dicere & audire, qualia pbo atq ingenuo cōueniunt. Quædā m. ſunt, q & ioco dicere & audire talē hoſem decet: & ingenui hoſ locus à ſeruilib⁹, & itē eruditi ab ineruditi ioco diſtat. Id qd ex co mœdijs veterib⁹ & nouis licet vnicuiq pſpicere: illis enim uerborum obſcœnitas, his obſcœnitatis ſuſpicio tñ riſum faciebat.

Ut corpora, ita et mores ex motionibus iudicantur.

NC

De ſacietudine, & ſuis extremis. Cap. 8.

CUm autem in vita reges etiam qdam ſit, i qua homines ioco vtantur: videtur ē hic eſſe congreſſio quædam moderata & dicendi ea q oportet, & vt oportet, & audire

Hæc

- A** Hæc aut in honestate nō parū habent dñam. Vtrum igitur ea re definiendus est aptus cauillator, q̄ ea dicat quæ ingenuum hominem decet, an q̄ molestia non afficiat audientem, aut etiā oblectetur? An hoc quoq̄ nullā certam definitionem admittit. aliud enim aliq̄ & odiosum & iucundū esse consuevit: quocirca talia ēt audiet: nam quæ quisq̄ audire patitur, eadem quoq̄ facere videt. sed nō omnia faciet: cauillum enim conuiciū quoddam est, legum latores aut, cum nonnulla conuicia prohibeant, debebant fortasse cauilla ēt vetare. Elegās igitur & ingenuus quasi sibi ipse lex sit, ita se geret. ac talis quidem medius est, siue vrbānus & dexter, siue facetus appellāsus sit. Scurra aut cū superet ridiculis, neq̄ sibi neque alijs parcat, mō risum moueat: eatq̄ dicit, quorū nihil elegās diceret, nōnulla aut ne audiret qdē. At rusticus est ad huiuscemodi cōsuetudines ineptus: cū enim nihil ipse cōferat, oīa xgre accipit. Ac requies sanē & iocus in vita esse necessaria vident. Tres igitur hæ, quas dixim⁹ mediocritates, in vita sunt: quæ in verborum oēs, actionumq̄ quarundam cōitate versantur: in quib⁹ illud interest, q̄ vna circa veritatem, reliquæ circa iucunditatem consistunt: ex ijs vero quæ circa voluptatem sunt, altera in iocis: altera in reliquis vitæ consuetudinibus locum habet.
- D**ixit. Et ex quo est hominū in vita sua tranquillitas, & ē vsus eius viuēdi hora huius tranquillitatis in solatio iocoso, tunc vñ q̄ hic ēt est associatio saporifera, in qua collocutio sit de eo, quod oportet, & vt oportet. Et manifestū est q̄ i his ēt est superfluitas, & defectus, & mediū. Et hoc, qm̄ illi, qui excedunt in eo, de quo ridetur, putatur de eis q̄ sint placētes: eō q̄ ducuntur ad res, de quibus ridet de necessitate. & intentio ipsorū vñ plurimum est, vñ deat de ipsis, & vt sit sermo eorum sermo placēs, & vt nō cōtristent eū, cū quo iocantur. De illis aut, qui dicunt aliquid prouocationi risus, & moleste ferunt eū, qui tale quid dixerit, putat q̄ syluestres sint & sepi. Qui aut vtuntur ioco saporose, nominantur cōpositi apti: ideo q̄ istæ dispositiones oēs sunt, de quibus putatur q̄ sint vni⁹ & eiūsdē moris. quæ admodum enim ex morib⁹ corporū iudicatur super dispositiones eorum, similiter se habent mores. Et qñ detegitur res prouocatiua risus, & exhilarat presentes ioco & gestulationi plus q̄ oportet, nominatur factor eius representator, & ioculator. Manifestū est aut ex eo qd iam diximus, q̄ homines diuersificantur diuersitate; nō his rebus tm̄. Et liberalitas vultus proprie est in dispositione media: intendo q̄ nomen liberalitas vult⁹ appropriatur dispositioni mediz in hoc more. & de natura soluti vel liberi vultus est vt dicat & audiat quod congruit viro suauiter liberali ad dicendum & audiendum. Sunt etenim hic res cōuenientes ei, qui huius fuerit dispositionis ac dicendum; & audiendū sm̄ modum ioci. & iocus liberi diuersificatur

Moralium Nicomachiorum

Gficatur à ioco serui: iocusq; eruditi diuersus est à ioco ineruditi. Et sci- tur hoc ex poematibus, quæ posue- runt Antiqui & Moderni in satyri- cis vel reprehensiuis. & hoc, quoniã quidam ex ipsis sunt, quos ridere fa- cit turpiloquium: & quidam, quos ridere facit suspitio: & inter istas duas res differt non modicum quæ earum habenda pro decenti sit.

Dixit. An igitur oportet vt defini- tur scurrilitas & turpiloquium per hoc, quod dictum est, q non conue- nit viro libero: an per hoc, quod est dictum, quod non contristat audi-

Htorẽ suum. & hæc descriptio secun- da quasi interminata est. etenim cõ- tristabile & delectabile vnicuiq; ho- minum alterum est ab eo, quod est alteri. Et simile huic accidit in re- bus, quæ audiuntur. nam putatur de viro q faciat rem, cuius auditionẽ suffert: eò q non omnem rem facit omnis homo. & hoc, quoniam vitu- perium & scurrilitatem nõ facit vir liber. Dixit. & quidam ex legum- latoribus prohibent vituperia. Secõ- ueniẽtiũ est quibusdam eorum vt prohibeant scurrilitatem. Viri autẽ liberi acceptabilis hæc ẽ dispositio:

Icũ sit sibi metipso hoc, quod est lex illis de ciuitate. mediũ ergo in hoc more, & est habens hanc dispo- sitionem, nominatur sereni vultus. Representator autem minor est cõ- citatore risus. etenim ipse non reci- pit à seipso, neq; ab alio nisi res pro- uocatuas risus: & dicit etiam res, quas non placet viro acceptabili di- cere neq; audire eas. Syluester au- tem, & rudis, nõ est aptus huiusmo- di solatijs: cũ nihil eorum conue- niat ipsi, & conturbetur & moleste- tur ex omnibuseis. Dixit. Etiam

putatur q tranquilla quies, & ioco- rum solatiũ necessaria sunt in vsu viuẽdi hominis. Media ergo deter- minata in conuictibustria sunt. & omnia communicant in hoc, quod sunt in dictis quibusdam & factis: & diuersificantur in hoc, q quod- dam eorum est circa verum, scilicet q habens nominatur verax, & alter- um est circa delectabile: & est duo- rum modorum: vnũ, quod est cir- ca ludicra & iocosa, scilicet q habes nominatur aptus & compositus: & tertium quod est circa vitam eius, qui viuit absq; iocis.

De verecundia.

Cap. 9.

DE verecundia autẽ quasi de virtute aliqua dicen- dum non est: affectus enĩ magis esse quàm habitus vide- tur: quippe quæ timor quidam infamiæ esse definiat, existatq; non secus ac timor, qui circa res terribiles accidit. Rubescunt si- quidem qui pudore afficiuntur: qui mortem timent, pallent: vt corporalia vtracq; esse videant: id quod affectiõis magis quàm habitus est. At non omni ætati affectus hic conuenit, sed iuue- nili tantũ. nam qui ea sunt æta- te, oportere esse verecundos exi- stimam⁹: propterea quod cũ ex perturbatione viuant, ob idẽ in multis peccent, à verecundia peccare prohibetur. ac iuuenes quidem, qui verecũdi sunt, lau- damus: senioremore quod sit pudĩ- bundus, laudauerit nemo. nihil enim eum quicquam agere de- bere censemus, in quo pudor cõ- listat.

A sistat. nā pudor probi viri esse nullo pacto potest, cum ob malas res exoritur. neque enim agē dæ res eiusmodi sunt. Quod si alia sunt re vera turpia, alia opinionione, nihil refert: neutra enim agi debent. Quare minime est erubescendum: pravi namque hominis est, esse eiusmodi, ut turpe aliquid agat. ita vero esse affectum, ut si turpe quid egeris erubescas, ac propterea probum te esse existimare, absurdum plane est. nam ex his quæ sponte agimus, verecundia existit: probus autem vir sponte nunquam male aget. Quocirca, verecundia, ex conditione probata res est: si enim ageret, erubesceret. at hoc circa virtutes minime contingit. si vero impudentia malum est, & cum quis turpia agere non verecundatur, nihilo magis bonum est existimandum, cum quis turpia agendo erubescit. Sed neque continentia, virtus est, sed quoddam aliud mistum: de qua posterius pertractabimus. Nunc de iustitia dicamus.

Dixit. De verecundia autem non oportet nos loqui secundum quod sit virtus quædam: potius enim videtur esse passio quam dispositio. Neque passio hæc convenit omni ætati: sed proprie convenit adolescentiæ, cum videamus oportere huiusmodi verecundantes esse: intendendo adolescentes. Et fit quidem verecundia laudabilis in huiusmodi: eo quod cum vitia ipsorum vincantur a passionibus, peccant multi-

pliciter, & verecundia arcet & prohibet eos ab hoc. senes autem nemo laudat, eo quod sint verecundantes: videmus etenim quod non oportet facere senes facta, propter quæ sit verecundandum. neque virtuosus etiam verecundatur: cum verecundia non fiat nisi propter mala, & hæc non sint scienda. **D.** Cumque rerum turpium quædam sic sint secundum veritatem, quædam autem sic sint putative: non differt quin cavendum sit ab utroque, donec non incidatur in verecundiam ex ipsis. Et virtuosus dispositio hæc est: intendo quod de natura ipsius non est ut faciat ullam ex his duabus turpitudinibus. de natura autem mali est ut sit in dispositione, per quam agat aliquid ex turpibus rebus. & pro hoc fiat quando fecerit aliquid ex istis ut verecunderetur. ideoque putabitur de ipso quod salus sit à turpi secundum dispositionem. Veruntamen dicere quod verecundari bonum est in rebus scientibus sponte, est super quo conveniunt homines: propterea quod verecundans, quando fecerit turpe factum & verecundatur ex ipso, speratur ei conversio ad virtutem. propter hoc dictum est de verecundia quod est bona, non quod numerata sit in virtutibus: nisi quia irreuerentia, siue infirmitas malum: & est ut non verecundetur homo facere turpe. optimum autem homini & dignissimum ipsi est, ut non faciat, unde sit verecundandum. Dixit. Neque etiam retentio animæ virtus est: & loquimur in hoc in hac parte: sed ipsa est res mixta. loquamur autem in ipsa postea. Nunc autem loquamur de iustitia.

ARISTO-

Moralium Nicomachiorum

ARISTOTELIS

Moralium Nicomachiorum

LIBER QUINTVS,

Cum Auer. Expositione.

SVMMA LIBRI.

De iustitia, & iniustitia. De iniuria, & iniuria: ac ipsorum specibus. De æquitate, & æquo.

De iustitia & iniustitia, et modis iniustit. Cap. 1.

H

E iustitia et iniustitia cōsiderandū ē, circa q̄les actiones versent. q̄lis itē sit mediocritas iusti-

tia: et ius ēt quorū sit medium. Hæc aut cōsideratio eadē docēdi via progrediat, qua vñ in superioribus ēt fuimus. Videmus igit oēs eiusmodi habitū appellare iustitiā solere, ex q̄ ad agendas res iustas hoīes idonei efficiunt: ex quo itē iuste agūt, voluntq̄ iusta: iniustitiā quoq̄ simili mō, ex quo iniuste agūt, & volūt iniusta. Iccirco ēt ā nobis vt in figura hæc statuant. Neq̄ n. sciēt̄s et facultatib⁹ & in habitibus idē est modus. nā facultas & scia eadē cū sit, esse cōtrariorū vñ: habitus aut cōtrarius contrariorū esse nullo mō pōt. Verbi causa, ex sanitate cōtraria minime agunt, sed salubria tantum mō: quippe cū sanē quēpiā incedere dicamus, cū ita incedit, vt sanus. Sæpe quidē contrarius habitus ex contrario, se-

pe itē idem habitus ex subiectis sibi rebus agnoscit. nā & si bona corporis habitudo fuerit nota, mala quoq̄ habitudo innoscet: et ex bene habitis corporibus bona habitudo, & ex bona habitudine vicissim corpora ipsa q̄ bene affecta sunt, fiunt manifesta. si. n. bona habitudo carnis densitas est, necesse est vt & mala habitudo raritas sit: & qd̄ bona habitudine est affectum, spissitudinē in carne efficiat. Sequit̄ aut plerunq̄, vt si vnū multismodis dī, alterum quoq̄ dicat: vt si ius, ēt iniuria. Iustitia autē & iniustitia dici pluribus modis vñ. sed quia proxima ipsarū cognominatio ē, later; nec sicut in hīs, q̄ procul distant, magis apparet. magna. n. in forma dīa est. vt clauē equiuoce dici manifestū est, & eā q̄ collo animalū subiaceret, & eā qua fores claudūtur. Sed sumamus quot modis iniustus dicatur. Vñ igit iniustus is ē, qui et illegitim⁹, & pluris vsurpator, & iniquus est: quare iustū quoq̄ esse & legitimū et equum patebit. Ius ergo etiam ipsum legitimū, & æquum erit: iniuria contra illegitima & iniqua. Nam quia iniustus etiam est pluris vsurpator, circa bona non omnia verfabitur: sed circa ea tantum, in quibus fortunæ prosperitas & aduersitas consistit. quæ semper quidem absolute ac simpliciter bona sunt, quibusdam tamen non semper bona euadunt: homi-

K
trario, sæpe ex subiectis sibi reb⁹ agnoscitur.

Sæpe contrarius habitus ex contrario.

mi-

Amines autem ea optant, ac persequuntur. At non opus est, optare enim deberent, ut quæ simpliciter sunt bona, sibi ipsis quoque bona essent: & eligere ea quæ sibi ipsis bona sunt. Quæquam iniustus non semper plus, sed in his quæ simpliciter mala sunt, minus etiam eligit. sed quia minus de malis esse quodam modo bonum videtur, in bonis autem est pluri usurpatio: propterea pluri esse usurpator videtur. est item iniquus: hoc enim continet, & commune est: necnon illegitimus: hoc est legum transgressio, id est iniquitas omnem iniustitiam continet, estque omni iniustitiæ commune. Quoniam autem illegitimus iniustus, legitimus vero iustus est: omnia legitima esse quodam modo iusta perspicuum est. nam quæ sunt à legum latrice facultate definita, ea legitima: sunt quorum singula iusta esse affirmamus. leges autem de omnibus prescribunt, ea spectantes quæ vel communiter omnibus cõferunt, vel optimis quibusque, vel principalibus, quæ scilicet aut virtute, aut tali aliquo modo hominibus fuerint: atque ita vno quidem modo eaiusta dicimus, quæ felicitatē eiusque partes ciuili societati et efficiunt, & conseruant. Quin etiam lex præcipit & id quod fortis viri opus est, ut non deserere ordines, non fugere, non abjicere arma: & id quod est temperantis, ut non committere adulterium, non cõ-

tumeliose se gerere: & id quod est mansueti, ut non verberare, non maledicere: simili modo quoque secundum alias virtutes et vitia alia iubet, alia prohibet, ac recta quidem lex est, quæ recte: mala, quæ tumultuariè posita est. Atque hæc quidem iustitia virtus perfecta est: non absolute tamē, sed ad alterum. ut prope sæpe iustitia virtutis præstantissima esse videatur: & neque hesperus, neque lucifer sit adeo admirabilis, adde quod in prouerbiū dicimus, Iustitia in se virtutes completi-

Iustitia virtutis præstantissima.

n. E

tur omnes. ac perfecta quidem maxime est, quia perfectæ virtutis est usus: perfecta autē, quia qui eam habet, non solum secum, sed cum altero etiam virtute uti potest. Multi sunt, qui in priuatis rebus virtute uti possunt: in cæteris quæ ad alium spectant, non possunt. vnde recte illud Beati dictum videtur: Principatus viri ostendit: quippe cum ad alterum iustitia, & in societate princeps versetur. Ob id quoque ipsum iustitia sola ex omnibus virtutibus esse alienum bonum videtur, quia ad alterum spectat: agit enim ea, quæ alteri conducunt, aut principi, aut reipublicæ. Pessimus igitur est, qui & secum & cum alijs prauitate utitur: optimus autem non qui secum, sed qui cum alijs virtutem exercet: quippe cum id difficile admodum sit. Itaque neque hæc iustitia pars virtutis, sed integra

Blandi dictum. Principatus viri ostendit.

F

virtus

Moralium Nicomachiorum

G virtus est: neque huic opposita in iustitia pars virtutis, sed integra est virtuositas. quid vero virtus & iustitia hæc differat, ex ijs quæ diximus, iam patet, vtraque. n. eadem est: esse tñ vtrarumque non est idem, nam quatenus ad alterum spectat, iustitia: quatenus talis quidā est habitus, virtus simpliciter est.

DETERMINATIO QVINTI TRAC.
LIBRI NICOMACHIAE
ARISTOTELIS.

H

Ixit. Scrutandum autem de iustitia quid est & in quo est: cum sit iustitia circa actiones. & si fuerit medium, tunc quod mediōrum est, & cui rei est medium. Sit autē per scrutatio nostra de hoc sū modū, quem meretur hæc materia, sū quod præcessit de sermone nostro. Dicimus igitur quod videmus oēs dicentes quod iustitia est, per quam possumus super res iustas, & per quam iuste agimus & volumus res iustas. & similiter et inuenimus eos dicētes quod non iustitia, intendo iniuriam, est habitudo vel dispositio illa, ex qua non iuste facimus neque iustum volumus. Cumque fuerit hoc notoriū nobis de re iustitiæ & non iustitiæ, sit istud primitus apud nos de re eius tanquam radii: posita autem tanquam descriptio ad illud, quod volumus scire de substantia eius deinde inquiramus post istud, quæ sunt actiones iustæ & iniustæ: & ponamus inquisitionem nostrā ad illud ex notior earum: intendo ex notiori istarum duarū actionum. Etenim non est

modus in via scilicet formarum, & dispositionū: sicut modus in formis & dispositionibus metipsum. sciētia enim contrariorū possibile est: ut sit potentia vnius: quemadmodum receptibile contrariorum est potentia vna. & propter hoc generatur à cognitione vnius contrarij cognitio contrarij alterius. in formis autem existentibus, intendo efficientes, siue naturalibus siue artificialibus, non est hoc possibile: intendo ut generetur contrarium. v. g. forma sanitatis, existens in anima medici non generat ægritudinem, immo non generat nisi res sanitas. In cognitione vero possibile est ut cognoscantur formæ & dispoēs ex suis contrariis: quemadmodum possibile est ut cognoscantur ex suis subiectis. etenim possibile est, quā fuerit dispositio bona notior, ut cognoscatur ex ea praua: intendo contrariam eius. & similiter cognoscitur dispositio bona ex praua, quā fuerit praua notior. v. g. si fuerit dispositio sanitas æqualitas complexiōis, & fuerit hæc notior, tūc necesse est ut sit dispositio ægritudinalis exitus ab æqualitate complexiōis. Cumque manifestū fuerit de re alterius contrariorum, quod dicitur vniuoce & secundum inuentionē generalē vniuersalem, i. vniuoce, plerumque ita dicitur & reliquum, ut iustitia & non iustitia. Et hoc quidem latet in rebus propinquis adinuicem: intendo an sit æquiuoce, aut non, ut accidit in iustitia. & propter hoc indigent ut significetur super hoc in eis ex notiore contrariorum: in rebus autē distantibus manifestata est æquiuocatio. D. Cumque putetur de speciebus, de quibus dicitur non iustum,

Scia cōm
riorū pos
sibile ē n
sic scilicet vñ
us quē ad
modū re
ceptibile
cōtrario
rū est po
tētia vna.

E

M
* Foruē
gēdū nū
uocē

Q

A q̄ sint notiores eis, de quibus dī iustum, numeremus quot modis dī iniustum. Dicimus igitur, q̄ vī de eo qui diuerſum agit legi, q̄ sit non iustus: & sī vī vī dici nō iustus de eo, qui lucreſ possessiones multas p̄ rapinā vel fraude m: & vī de eo, qui nō seruat æquitatem, sed excedit. Cū itaq; non iustus, s. faciens iniuriam dicatur sī istas duas intentiones, tunc patens est, q̄ tenens legem iustus est, & similiter seruans æquitatem iustus est. **D.** Non iustus autem, qui est dñs possessionis multæ, non est in omnibus bonis, sed in bonis, quæ sunt bona felicem facientia hominem, non illa, quæ sunt bona in seipsis, absq; eo q̄ sint beatificatoria. & hoc, q̄ in quædam eorum, quæ sunt bona in seipsis & semper, interdum non sunt quibusdam hominū bona, neque semper. & propter hoc sit q̄ rogant homines in orationibus suis sæpius vt res, quæ sunt bonæ in seipsis semper, sint bonæ eis semper: & vt eligant ex bonis hoc, quod sit bonum ipsis. **D.** Iniustus autē eligit semper de bono plus & de malo minus: intendendo de malo absolute. & videt ē q̄ ille, qui nō est malus, bonus sit modo quodā: & multitudo possessionis per eum de bonis est: ideo videt, vt sit dñs possessionis multæ. & est vī iniquus. & hæc est res propria ei, & bonum in quo est iniuria, cōe est omnibus. Et q̄n positum fuerit esse de per se notis, eum qui aduersus est legi, esse nō iustum: tūc manifestū est q̄ lex iusta est, & q̄ omnes res legales iustæ sunt modo quodam. nam per oē quod præcipit legifer, aut prohibet, cedit aut ad bonum cōe omnibus, aut ad bonum virtuosus naturaliter ex ho-

minibus, aut simile aliquid huic intentioni. Vī enim præcipit hoc, qd̄ efficit felicitatē, & illud quod eā cōseruat, & illud qd̄ efficit partes eius, & quod eam cōseruat ē a malitijs civilibus, sī q̄ mandat strenuo vt agat actiones strenuitatis legalis, vt q̄ non relinquat aciem vel ordinationem, & ne fugiat, & ne reiciat arma. & sī præcipit casto, vt faciat opera castitatis, vt ne fornicetur, ne sit falsidicus: & præcipit pacifico facere quod suū est, vt ne percutiat aliq̄: neq; dicat dictū malum: & sī in cæteris sint virtutib⁹ & vitijs: intendendo q̄ præcipit virtutes omnes, & phibet omnia vitia. & hoc vī, siue virtutes sī veritatem & certitudinem, aut per modum aliquem: intendendo genere ex modo quodam. **D.** Et tñ ista iustitia est iustitia cōmunis, & est simp̄ æqualis virtuti vī, nisi q̄ ipsa, q̄n accepta fuerit per modum, quo est virtus, est in capitulo qualitatis, & dr̄ absolute nō ad aliquid: & q̄n accepta fuerit sī q̄ iustitia est in capitulo relationis & ad aliquid: etenim iustitia quidē est in hominibus iustū agens in eis: & ex hoc modo putatur de iustitia q̄ ipsa sit p̄fectissima virtutū agentū, & vtilissima earū, & maxime placēs. **D.** ita vt magis placeat ipsa q̄ syderis Veneris matutini oriens cum Sole, & vespertinum occidens cū ipso. & dixit quidem hoc, eo q̄ in vsu eorū fuit de re placente dicere q̄ esset placentior sydere Veneris. **D.** Et, cum iustitia dicta fuerit communiter, est virtus perfecta vt in plurib⁹. est virtus quidem, eo q̄ actiones iustitiæ, non procedunt nisi a virtute: perfecta vero, eo q̄ ille, qui eam habuerit, pōt vti virtute in se, & in altero. **Moral.** cū cō. Auer. **I** **D.** &

Iustitia, q̄n accipit secundū q̄ est virt⁹, ē i cap. qualitatis, sed q̄n accipit vt iustitia, est in cap. ad aliquid

Moralium Nicomachiorum

D. & propter hoc putatur q̄ recte dixerit Biantes, dicens q̄ facit virū notum, cum sit vtens virtute in nō vtēte ea, in subdito. princeps enim relative dicitur ad subditum: & pp hoc habet quidē nomē istud vsū virtutis in altero. Et ex hinc putatū est de iustitia q̄ sit bonū extraneo inter ceteras virtutes: intendo q̄ sit bonum ad alterum. & hoc, qm̄ ipsa quidem semper agit quod bonum est, aut comparticipanti, aut principanti & subdito. Cumq; sit completa habēs malitiam qui vtitur malitia in se & in amicos suos, tūc virtuosus completam habēs virtutē est ille, qui vtitur virtute in se, & in alterum: completā quidem eō q̄ vsus ei⁹ in altero difficilis est. **D.** Et ista iustitia, quā determinauimus, non est pars virtutis, sed est tota virtus: & iniustitia opposita ei nō est pars malitiæ, sed est ipsa tota malitia. & est quidē distinctio inter ipsa & inter virtutem: eō q̄ ipsa est ad aliqd, & virtus non est ad aliquid: est ergo ipsa & virtus vnum in subiecto, diuersum in ratione.

Vir⁹ & iusticia sunt vñ i subiecto, sed duo in ratione.

Quid iustitia particularis, & quomplex. Cap. 2.

I

Quærimus autē eam quæ in parte virtutis iustitia est: est enim quædā vt dicimus. simili modo & de iniustitia ea quærimus, quæ locū partis obtinet: quæ q̄ sit, illud est argumentum, q̄ qui aliqua alia prauitate operatur, licet iniuste agat, nihil tñ amplius vsurpat. cuiusmodi exēpli causa est, qui aut abh̄cit scutū ob ignauiam, aut aliquē ob acerbitatē maledi

cis infectat, aut ob avaritiā pecunias nō iuuat. Qñ autem plus vsurpat aliquis, sepe id nullo ex talibus vitij, at neq; vniuersis, sed prauitate tñ quadā agit, cū vituperet, atq; iniustitia. Est igitur alia quædā iniustitia, q̄ tanquam pars est integræ illius & vsis: item iniuria quædā, quæ in parte cōsistit illius iniuriæ vsis, quæ p̄ter legē est. Adde, q̄ si ali⁹ lucrādi causa adulteriū cōmittat, pecuniasq; accipiat, alius tribuat, damnoq; afficiatur ob cupiditatē: hic intēperans magis esse videbitur q̄ pluri vsurpator ille iniust⁹, & nō intēperans. perspicuum scilicet, propterea q̄ lucrādi causa id facit. Præterea alia omnia iniuste facta ad quandā prauitatē semp referuntur: vt si adulteratus sit aliquis, ad intemperatiā: si astitit in acie deseruerit, ad ignauiam: si verberauerit, ad irā. at si lucratus est quispiā, ad nullum aliud vitijū redigi id, q̄ ad iniustitiā pōt. Quare perspicuum est esse iniustitiā quandā ab illa integrā & vñ iniustitia diuersam, quæ locum partis obtineat, atq; vniuersa sit: eō q̄ in eodē genere est definitio. vtriusq; enim vis in eō cōsistit, vt ad alterum spectent: sed hæc tñ circa honorem, aut pecunias, aut salurē, aut si cuncta nomine vno possent cōprehendi, circa ea omnia versatur, ob voluptatem, quæ è lucro cōsequitur: illa autē circa vniuersa, circa quæ etiā probus vir mu

nus

A nus suum exercet. Esse igitur iustitias plures, atque ex his unam quandam quae diuersa a tota & integra virtute sit, iam patet: quae autem ea sit, & qualis statuendum est. Definitum iam fuit iniuriū id esse quod & illegitimum, & iniquum esset. ius vero, quod & legitimū & æquū. ex illegitimo vero iniustitia prior illa, de qua diximus, existit. At quia iniquū & illegitimum non est idē, sed diuersa ita sunt, ut pars & totū: oē enim iniquū est illegitimum, non oē autem illegitimum est iniquū: & plus oē est iniquū, non autem contra iniquū omne plus est: efficitur, ut iniuria quoque & iniustitia non eadē, sed diuersa ab illis sint: atque hæc ut partes, illa ut tota habeant. hæc. n. iniustitia vniuersæ illius iniustitiæ pars est, & iustitia iustitiæ pars.

Licet hæc Aristotelis lectio sanctorum alij esse videatur, quia tamen duæ aliæ habere explanationem reperiuntur, eas subiungendas esse iudicauimus: vna hæc est:

C Quoniam autem iniquum & plus non est idē, sed diuersa ita sunt, ut pars & totū: oē enim iniquum est illegitimum, non autem omne illegitimum est iniquum: & plus oē est iniquum, non autem contra iniquum oē plus est: efficitur ut iniuria quoque & iniustitia, &c.

Altera lectio est, quam agnosce re hic videtur, & explanat Ephe sius, in hunc modum:

Quoniam autem iniquum &

plus non est idē, sed diuersa ita sunt ut pars & totū: omne enim plus est iniquum, non omne autem iniquum plus est: efficitur, ut iniuria quoque & iniustitia, &c.

Quare et de iustitia particulari, & particulari iniustitia, de iure ite & iniuria dicendum est. ea igitur quae ex tota virtute constituta est iustitia, & iniustitia, quarum altera totius virtutis, altera totius vitiositatis versus ad alterum est: omittat: ius quoque & iniuria, quae ex his depēdēt, quo modo definienda sint, manifestum est. Partes enim legitima ea ferē sunt, quae ex integra ac tota virtute precipiunt: nam lex scilicet vnamquamque virtutē viuere iubet: scilicet vnum quodque vitium, phibet. effectricia autem totius virtutis ea sunt legitima, quae legibus ad publicam institutionē sancita sunt. Quae vero ad singulorum institutionem spectant, quae absolute vir bonus euadit, ciuilis ne sit facultatis an alterius, postea definiemus. non enim idē fortasse est virum aliquem, & ciuem omnē esse bonum. Iustitiæ igitur particularis, iuris quoque eius, quod ad ipsam attinet, vna species est, quae in distributionibus aut honoris, aut pecuniarum, aut ceterarum rerum consistit, quae diuidi in eos possunt, qui eiusdem ciuitatis participes sunt: in his. n. euenit, ut alter alteri vel iniquam, vel æquam hēre portionē queat: altera, quae in commercijs hominum emendandis versat. Cuius duae sunt partes, nam ex commercijs alia

I ij sunt

Moralium Nicomachiorum

G sunt spontanea. alia inuoluntaria. Spontanea eiusmodi sunt: vēditio, emptio, mutuatō, sponfio, vsura, depositio, conductio: atq; hæc spontanea ea de causa dicuntur, quia principium cōmerciōrū horū spontaneū est. ex inuoluntarijs autē clādestina alia sunt vt furtū, adulteriū, veneficiū, lenociniū, seruorū seductiū, dolose perpetratum homicidiū, falsa testificatio: alia violenta, vt flagellatio, vincula, mors, rapina, mutilatio, conuiciatio, contumeliæ illatio.

Dixit. Nos autē in isto loco non inquirimus iustitiā, quæ est æqualis virtuti, sed iustitiā, quæ est pars virtutis: intēdo eā, quæ est eius spēs. & sicut quærimus iniustitiā illā, quæ est pars malitiæ. & signū eius qd sit hæc iniustitia cōs, est qd nos inuenimus in cæteris malitijs factorem, de quo dicimus qd agit non iuste, & tñ non iniuriatur alicui: vt qui fugit à cōgressu pp timiditatem. nos etenim dicimus de eo qd non iuste agit. & sicut qui amittit peregrinatio

Ines, dī de eo qd iniustus est. & similiter qd negligit acquirere pecunias pp stultitiam suam, dicimus de eo qd nō iuste agit: attamen nulli iniuriatur. & sicut se habet, qui multas acquirit diuitias nō ex defraudatiōe, sed per auaritiā: & iniurians est habens malitiam vnā ex istis malitijs. Quemadmodum ergo ille, de quo dicimus qd est raptor, est habēs malitiam particulārē sub malitia vli, sicut ille, de quo dicim⁹ qd est raptor, est dñs iniurię particularis sub iniuria vniuersali, q̄ est diuersum legi.

Et significatur etiam super hoc qd hæc malitia propria dignior est nomine iniurię p hoc, qd qñ homo aggreget pecunias ex lenocinio, & alter congregat eas ex circūuentione alterius in negotiationibus, primus dignior est vocari incastus q̄ vt vocetur iniustus. & si nominauerim⁹ eum iniustū, erit hoc nomine cōf. secundum veto nominamus quidē iniustum tñ. Et etiam, qm cæteræ species malitiarū proportionantur semper alicui generi ex malitia, qd est præter genus iniurię, v. g. qm malitia, quæ est lenociniū, proportionat ad incastitatem: & fuga ex acie bus litis proportionat ad timiditatem: interfectio autē & defraudatio in pecunijs nō proportionat nisi malitiæ illi, quæ est iniuria. Cūq; sic fuerit, tunc manifestū est, qd hæc est iniuria particularis participās in noīe iniurię vel iniustitię vli, & in definitione fm modū, fm quē participant spēs generi in istis duobus. & est qd hoc particulare participās vli in noīe & definitiōe, eō qd ambo sunt ad aliqd: veruntñ vnū ipsorum relatiue dī ad diuitias & honores & salutem, aut ad aggrogans ista, si posse fuerit cōprehendere hoc noīe vno. & nomē iustitię & iniustitię dī quidē primo & principaliter ex istis quatuor de eo, qd sit cīrca pecunias, & ab hoc trāsumis ad illas alias res. Cumq; iā declaratū sit ex hoc dicto qd iniustitia dī cōiter & proprie, & sicut iustitia, nunc dicamus quid est hæc iustitia: intēdo particulārē, & quæ res est, cū dicat fm plures intētiōes. D Dicimus ergo, qm dictū est in eo qd præterijt qd non iustus dicitur de duabus rebus, de diuerso legi, & de nō equo: & qm

A & qm iustus dicitur de istorum oppositis: obſeruator ergo legis iuſtus eſt, & æquus iuſtus eſt. qui aut eſt ſm diuerſum legis, eſt iniuſtus cõis, q dicitur eſt primitus: q vero cõuenit cõ lege eſt iuſtus cõis: & inqueſtione qdẽ hæc eſt in iniuſtitia ppropria, & iuſtitia ppropria: intendo in deſcriptione eius & enumeratione ſuarũ ſpẽrũ, iã enim deſcripta fuit in eo qd præceſſit; iuſtitia cõis per deſcriptionẽ virtutis; & cõnumerata fuerũt ſpẽs eius ppius enumerationẽ: cum non ſit iuſtitia cõis aliquid plus q vſus virtutis vſis in relatione ad alte

B rum, dicitur iuſtitia: & qñ accipitur in relatione ad aliquid aliud, intendo q, qñ accipitur virtutis relative ad virtuoſos, nominatur virtus, & ſiſt iniuſtitia vſis non eſt aliquid plus quam vſus malitiæ vſis in alterum.

D. Et ſerẽ vt in plurib⁹ illud, quod mandant leges, virtutes ſunt vſes, nõ particulares: eo q mandant vt ſit vitæ cum omni virtute, & prohibent ab omni vitio. & ſimiliter mandant reſ effectiuas virtutum vniuerſaliũ, & iſtæ reſ ſunt etiam omnes reſ vniuerſales, quæ ponunt ad inſtructionem: intendo quæ ponuntur inſtru

C ctive ad acquisitionem virtutũ vniuerſalium. & ars legum eſt illa, quæ deſinit iſta: intendo artem regitua civitatum, ſicut deſinit virtus vſis.

D. Res autem particulares, p quas ſit vnusquĩq; hominum virtuoſus vel bon⁹ vero modo, vltimo diſtinguemus, ſ. an ſpeculatio de ipſis ſit artis civilis an alteri⁹. fortassis enim nõ eſt res, per quam ſit vnusquĩq; hominũ bon⁹ a ut malus reſ vna in vniuerſo rerum. quẽadmodũ non ſunt reſ, q faciunt bonũ particulare in vnoquoq; hoĩum, reſ vnæ eſdẽ:

intendo in hominib⁹. Res vero, in quibus ſit iuſtitia ppropria, iniuſtitia ppropria, vſes etiam, ſunt reſ vſes, & ſunt vnæ omnib⁹. & manifeſtũ de re iſtius ſcĩre q ſpeculatur in eis. Et huius iuſtitie ſunt duæ ſpecĩs, quarũ vna eſt diuiſiva: intendo eã, quæ diuidit reſ cõicatas, vt pecunias & honores & alia ex rebus cõicatis: etenim in diuiſione iſtorum inter eos eſt æqualis & nõ æqualis: & ſecũda eſt factiva contr actuum ſive negociationũ. & hæ ſunt duarum partium, quædam, ſ. voluntaria, vt venditio, mutatio, accommodatio, fideiuſſio, depositio: alia nõ voluntaria: intendo ex vtraq; parte, vt furtum, & adulteriũ, & incatatio, & falſum teſtimoniũ, & proditio: & quẽdã, quæ ſunt vehemẽter iniurioſa, vt vulneratio, & interfectio, & inuinculatio.

De iure diſtributio. Cap. 3.

Quoniam aut & iniuſtus iniqu⁹, & iniuria iniqua eſt, mediũ quoddã eſſe iniqui perſpicuum eſt: id autẽ eſt æquũ. in quacũq; enim actione eſt plus & minus, in eadem eſſe æquum neceſſe eſt, ſi igitur iniuria eſt iniqua, ius eſt æquũ: id quod ẽt abſq; rõne omnib⁹ manifeſtũ eſt. cõm vero æquũ ſit mediũ, ius quoq; pculdubio mediũ quoddã erit. Eſt autem æquũ in minimis duob⁹. Neceſſe eſt igit, vt ius & mediũ, & æquũ ſit, & ad quoddã, & quibũdã. & in eo quidẽ q eſt mediũ, ẽ aliquorũ, ea aut ſunt plus & minus: in eo q eſt æquũ, duorũ: in eo vero q ius, quibũdã,

Moralium Nicomachiorum

& ad quoddam. Itaq; necessario
 cōsequit̃, vtius in quatuor mi-
 nimis versetur: nā & n̄ quibus
 ius aliquod est, duo sunt, & res
 duę ēt in quibus ius ipsum cōsi-
 stit: eademq; & in quibus æqua-
 litas est. sicut enim se habēt ea i
 quib⁹, eodē modo ēt illa, nam si
 nō sunt æquales, neq; æqualia
 habebūt. Inde enim pugnæ &
 criminatiōes oriri cōsueuerūt,
 cū aut æquales nō æqualia, aut
 nō æquales æqualia habent &
 potiūt̃. Hoc aut̃ ex eo qđ pro-
 dignitate sit, ēt patet. ius enim
 quod est in distributionib⁹, pro-
 dignitate quadam esse oportere
 oēs fatentur. Dignitatem tñ nō
 oēs esse eandem asserunt: sed po-
 pulari statu vtentes libertatem:
 principatū paucorum sectātes
 diuitias, & nonnulli nobilitatē,
 qui in optimatū administratio-
 ne degunt, virtutem. Ius igitur
 quiddā est, quod in proportio-
 ne cōsistit. Quod enim propor-
 tione cōstat, id nō tam vnitario
 numero, q̃ numero in vniuer-
 sum propriū est. nā proportio
 æqualitas ē rōnū, in quatuorq;
 minimis reperit̃. disiunctā sanē
 in quatuor cōsistere perspicuū
 est: sed & continentē nihilo mi-
 nus. vno enim hæc perinde ac
 duobus vtiť, bisq; id accipit, in
 hunc modū. qualis primi respe-
 ctus est ad secundū, talis secūdi
 ad tertium: bis enim hic fm di-
 ctum est. Quare si fm bis posi-
 tum sit, quatuor erunt ea quę
 constant proportionē. Est autē
 etiā ius in minimis quatuor. ra-
 tioq; eadē est: quippe cū disiun-
 cta sibi modo inter se ea sint &
 quib⁹, & quę. Sicut igit̃ prim⁹
 termin⁹ se hēbit ad secūdū, ita
 tertius ad quartū. igitur ēt alter
 na vice, sicut primus ad tertiu,
 ita secūdus ad quartū. quare ēt
 totū ad totū, quod distributio
 binatim copulat: quę, si etiā ita
 cōposita fuerint, iuste copulat.
 Primi igit̃ termini cū tertio, &
 secūdi cū quarto iugatio ius il-
 lud est, qđ in distributione cōsi-
 stit. Ius aut̃ est medium: eius in-
 quā quod p̃ter proportionē est.
 quod enim proportionē cōstat,
 est mediū: ius aut̃ constat. Hanc
 vero proportionē mathematici
 geometricam vocāt: p̃p̃ea qđ in
 geometrica euenit, vt eandē to-
 tum ad totū rōnem habeat, quā
 habet alterutrū ad alterutrū.
 Non est aut̃ cōtinens hæc p̃por-
 tio: nō enim vnus & idē termi-
 nus efficitur, & cui & quod. Ius
 hoc igit̃ est id, quod proportiōe
 cōstat: iniuria id, quod p̃ter pro-
 portionem est. vnde sit vt alteri
 plus, alteri min⁹ exhibeatur. id
 quod & in actionibus ipsis con-
 tingit: qui enim iniuria afficit
 plus, qui afficit̃. minus ex bonis
 habet. in malis aut̃ cōtra quip-
 pe cū minus malū, si ad maius
 cōparetur, boni locū obtineat,
 minus enim malū magis expe-
 tendum est, q̃ maius: at quod
 est expetendum, est bonum: &
 quod magis, maius. Atq; hæc
 vna iuris species est,

Dixit.

Dixit. Cumq; fuerit nō iustus
Dens nō æqualis: & fuerit factū
non iusti, intendo iniuriā, factū in
æquale: & fuerit medius in nō æqua
bens, æqualis: etenim in actione in
ueniunt in ea æquale, erit iustus æqua
lis. Et hoc ē manifestū est q̄ conce
dunt oēs homines absq; syllo. Cūq;
sit æqualis medius, erit iustus et me
dius & æqualis. & ideo medius indi
get rebus, de quibus dicat multū &
parū: etenim mediū est inter multi
tudinē & paucitatē: & ideo q̄ æqua
lis, indiget duob; eō q̄ æqualitas ad
minus duobus est. Et ideo q̄

Iustus indiget quatuor, eō q̄ iusti
tia, qd̄ minus in quatuor est. etenim
in alio res, q̄bus est iustitia, duæ sūt:
fm̄ hunc inuenit æqualitas reb; di
uerfis, intēdo fm̄ modū proportio
nis, i. erit p̄portio dationis ad datio
nem, sicut p̄portio habitudinis ei
cui dat, ad eum cui datur. nisi enim
esset hæc p̄portio, nō inueniret in
eis neq; æqualitas, neq; inæqualitas.
& diuersitas p̄portionis est quidē,
qn̄ fuerit æqualitate nō æqualitas,
aut in nō æqualitate æqualitas. Et ē
manifestū, q̄ iustitia diuisina ē qui
dem in hac proportionē, ex hoc q̄

Oēs vident q̄ oportet vt sit in datio
nib; iustitia: & nō vident q̄ meritū
hoīum ad dationē sit vnū. Sed prin
cipes ciuitatū communalū, vident
q̄ meritū sit fm̄ libertatē: intēdo q̄
iustitia in dationibus est vt propor
tio dationis ad dationē, vt p̄portio
libertatis ad libertatē. & hoc, qm̄ isti
vident q̄ felicitas sit libertas: princi
parius aut paucitatis vident: qm̄ me
ritū est fm̄ diuitias, quæ fm̄ eos sunt
felicitas. & ex eis sunt, q̄ videt q̄ no
bilitas, generis intēdo, sit causa ido
neitatis vel meriti. Domini autem

principar; nobilis fm̄ veritatem vi
dent hoc de virtute: & vtr̄ oēs con
ueniunt in hoc, q̄ idoneitas sit fm̄
q̄ vident de felicitate hominis: & si
diuersificetur in qd̄ sit hæc felicitas.
Cumq; sic sit, iustitia necessario est
quid proportionale. Etenim p̄por
tionalitas nō est propria cuidā nu
mero, sed est propria numero sim
p̄r. & qm̄ proportionalitas est æqua
litas in definitione & sermone, non
ī quāitate, erit ad min; in quatuor
rebus. & hoc aut in reb; discretis: &
tūc res manifesta est: & hoc, qm̄ in
tentio æqualitatis in eis p̄portione
est, vt sit p̄portio primi ad secūdū: E
sicut p̄portio tertij ad quartū: aut
in cōtinuis, & tūc erit in trib; reb;
qn̄ fuerit p̄portio primi ad mediū
sicut p̄portio medij ad tertij. Et ē
manifestū q̄ et hoc in quatuor est,
eō q̄ mediū accipit bis in p̄portio
ne. v.g. qm̄, si fuerit proportio A ad
B, sicut p̄portio B ad C, tūc accipit
B bis in p̄portione. ideoq; erunt cō
proportionalia quatuor in rōne, &
si nō in subiecto. Cumq; fuerit hæc
iustitia p̄portionalis, intēdo diuisi
uam, ad minus erit in quatuor, & rō
in eis est vna: intēdo q̄ rō p̄portio
nis est inter duo ex his. i. inter duos
terminos est rō proportionis, q̄ est
inter alia duo, i. terminos eorū, v.g.
q̄ si fuerit hæc duplex, erit & illa du
plex: & ex quo hæc iustitia ē p̄por
tio inter quatuor & est hæc p̄portio
inuēta in cōpōne & in p̄mutatione
& cōuersione: manifestum est q̄ in
hac iustitia accidit huius, donec q̄
qn̄ fuerit p̄portio istius dationis ad
istū receptorē dati, sicut proportio
isti; dationis ad istū receptorē, erit
p̄portio datiōis ad dationē, sicut re
ceptoris ad receptorē. & si sit erit ag
I iij gre-

Moralium Nicomachiorum

Gregatio duarum dationum ad alteram earum proportio aggregationis duorum receptorum ad alterum eorum: intendo idoneitatem recipientium. Cumq; sit hæc iustitia proportionalis, tunc est mediatrix: eo qd similitudo proportionis est cōmediatio quædā inter proportionēs diuerfas fm minus & magis. Et ista proportio naltas est illa, qd scitur p proportionem geometricā: intēdo eā, quæ est pportio primi ad secundum, sicut pportio tertiū ad quartū: & pportio, qd est in hac iustitia, nō est continua. intēdo in tribus rebus. & hoc,

H qm non erit aliquid vnū numero ens idē duabus rebus. Et, cū sit iustitia in diuisione ens proportionale, tūc iniustitia opposita isti iustitiæ, vt diuersificet proportio. erit ergo quoddā plus & quoddam minus, vt qd sit datio non fm proportionem æqualitatis. erit ergo vni pl⁹ qd oporteat, & alteri minus. istud ē accidit in actionibus cōmunicabilibus. iniuriāns enim accipit de bono plus, paties iniuriā minus: istud est in bono. in malo aut econuerso. & sit hoc, eo qd min⁹ de malo eligibilius est, sicut magis de bono eligibili⁹ ē.

I D. Vna ergo spēs iustitiæ est ista, iustitia, quæ sit in diuisione rerū cōcibilibium fm proportionalitatem, vt in pecunijs & honoribus.

De iure commutatioo & emendatioo. Cap. 4.

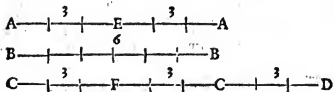
Reliqua vero altera iuris est emendatiui, quod in commercijs, tum spontaneis, tū inuoluntarijs sit: diuerfamq; à priore speciem habet. Ius enim publicorum bonorū

distributiuum ea semp fit, pportione, quæ dicta superius est. nā si ex pecunijs publicis facienda sit distributio, eadem rōne fiet, quā habent inter se ea qd fuerint cōtributa. iniuriāq; itē huic iuri opposita præter eandē est proportio. Ius vero quod in commercijs est, est quidem æquum quoddā, & iniuria iniquum: nō tñ illa constat proportionē, sed arithmetica. nihil enim refert, probus ne vir malū, an malus probū suo priuarit: neq; pbus ne an improb⁹ adulteriū cōmiserit: sed ad solam nocumētī differētiā lex spectat: perindeq; psonis vtitur, ac si æquales sint, si ille iniuriā afficiat, hic afficiatur: hic lædat, ille lædatur. Quare iniuriā hanc, cū sit iniqua, equare iudex conat. Nam cū hic percussus est, ille percussit: hic interfecit, ille autē interficit: affectio & actio in partes nō æquas diuisa est. sed de lucro detrahēs iudex dāno redigere ad æqualitatē eas conat. Dicūt enim hæc absolute loquēdo de talibus ē reb⁹. licet nōnullis minime idoneum nomē esse videatur, vt lucrū ei qui percussit, damnū ei qui percussus est, accommodari possit. Sed vbi tñ perperissio ipsa fuerit mensurata, hoc damnū, illud lucrū vocat. Quare æquum pluris & paucioris mediū est: lucrū autē & damnū est & plus & minus, cōtrario tñ modo: plus enim boni, & minus mali est lucrū: contrarium vero, damnum. quorū quidem

Iudex ni-
hil aliud
q̃ ius qd-
dā aiatū.

A quidem medium æquum est, qd̃ eē ius dicimus. Ius igit̃ emē-
darium lucri & damni mediū
est: vnde ēt cū altercant hōes,
ad iudicē confugiunt. ad iudicē
autē ire, ē ire ad ius ipsum: quip-
pecū iudex nihil aliud sit, quā
ius quoddam animatū. et quæ-
runt iudicem medium: & vo-
cant nōnulli mediatores. quasi
si medium fuerint consequuti,
ius quoq; ipsum sint consequu-
ruri. Ius igit̃ medium quoddā
est: si quidem & iudex. iudex au-
tē ad equalitatē redigit. Et quē-
admodū si linea in duas iniqua-
les ptes diuisa sit: illud quo ma-
ior pars dimidiū excedit, ab ea
aufert, & adiungit minori: cū
autē totū equaliter fuerit bipar-
titum, tū verō suū se habere in-
quiunt, cū equū quisq; accepe-
rit. Aequum autem mediū est
pluris & paucioris arithmetica
proportiōe: ac p̃p̃ea appellatur
ius *d' lucrum*, eo qd̃ dicit̃, id est bifariā
diuisum est: quasi *d' lucrum*, i. bi-

partitū dixeris: et iudex *d' lucrum*,
quasi *d' lucrum*, i. bipartitor dicit̃.
Si. n. duo sint equalia, et ab alte-
ro aliquid auferatur, et addatur
alteri, id duabus talibus parti-
bus alterū excedet: nā si dēpea
quidē esset vna pars ab altero,
nō adiuncta tñ alteri, vna tan-
tum parte eiusmodi excederet:
efficietur igit̃ vt & id cui est ad-
iūctū, vna parte mediū, & me-
diū vna sūt illud excedat, à quo
detractum est. Ex hoc ergo co-
gnosemus et quid ab eo detra-
hendū sit, qui plus habet: & qd̃
ei qui minus hēt, adiungere de-
beamus. Id. n. quo mediū exce-
dit, minus habenti addendum
est: id aut̃ quo excedit, à max̃o
est detrahendū. Sint æq̃les iter se
lineæ AA, et BB, et CC: dematq;
ab AA pars qdā AE, et addat̃ ei
in qua est CC: efficiaturq; CD.
Quare tota DCC linea excedet
EA parte ea in qua est CD: et ea
in qua est CF: excedet igitur ēt
mediam, id est BB parte CD.

Est autem hoc in alijs quoque
artibus. tollerentur enim, nisi
& quod facit, & quantum &
quale faceret: & quod eo affici-

tur, & tanto & tali afficeretur.
Quin etiam nomina hæc dam-
num & lucrum & spontaneis
contractibus videntur emer-
sisse.

Moralium Nicomachiorum

G fuisse. cum enim quis plus habet, q̄ suum erat, lucrum: cū minus, q̄ à principio habuerat, dānū facere dicit̄, in vendendo, & emendo, alijsq; hmoi, quę legibus permittuntur. Cū autē neq; plus neq; minus, sed sua cuique per se ipsa eua'erint: sua ipsorum habere dicuntur, neq; damnū pati, neq; lucrari. Quare ius lucri cuiusdam & damni eorum est medium, quę præter spontaneum fiunt: cū æquum quisq; & prius et posterius hēt.

H **D**ixit. Species autē secunda est, quę fit in rectificando connegociationes in rebus voluntarijs & non voluntarijs. Et in hac iustitia est ē species iustitię, quę fit fm viā proportionalitatis: intendo illam, quę fit in diuisione rerum cōmunicabilium veruntū differentia inter vtrāq; est: qm̄ iustitia, quę est in connegociationibus, est iu rectificatione æqualitatis inter connegociantes: intendo æqualitatem verā, non æqualitatem, quę fit fm viam proportionis. Veruntamē cum sit

I æqualitas quasi mediū inter detrimentū & lucrum, i. additio lucri super ipsam, vt additio ipsius super detrimentū: & sit hęc dispositio proportionis numeralis: nominauit eā Arist. fm mensuram proportionis arithmeticę. & propter hoc, nō est in hac iustitia diuersitas ex eo, q̄ vnus connegociantium est honoratior altero. & istud cōe est, donec sit in cōnegociatione illa, q̄ est in damno: etenim nō est dīa inter hoc vt malus priuet bonū, aut bonus malū, qn̄ oporteat vt priuet priuator.

& sit op; vt fornicator puniat̄ pena æquali suę fornicationi, siue sit fornicator malus, aut bonus. & ex quo ē diuersitas in istis malitijs dāniferis, necessariū fecit lex vt seruet̄ in his vsus æqualitatis, nō vsus proportionalitatis. Et p̄p̄ea, qn̄ iniuriatur alter alteri, aut dānū intulerit, & fuerit hoc fm inæqualitatem, conat̄ domitiu*s* iustitię legalis vt conuertat ad æqualitatem. Etenim, cū verberauerit eum, q̄ verberauit, & vulnerauerit eū q̄ vulnerauit, & interfecerit eum, qui interfecit, iā conuertit actionē & passionē in istis p̄ differentias æqualitatis. dñs itaq; iustitię semper conatur vt diminuat ex lucro & æquet ipsum cum detrimento: intendo vtambo simul detrimentum subeant fm dispositionem vnā, aut lucrentur ambo fm dispositionē vnā. Etenim lucrū & detrimentū posse est vt dicantur cōiter de oībus, in quibus cōnegociatio: siue sit vtilis siue dānosa: & si sit nō cōueniens dānis, quemadmodū cōuenit proficuis possumus, n. dicere de eo, qui pcutit, qm̄ lucrat: & de eo q̄ pcutit, q̄ perdit. Et vtr̄ in passionibus, q̄ fiunt ab vno ad alterū, qn̄ nō fuerit in eis æqualitas quēdā, nominant̄ damnū vel p̄ditio, & qdā lucrū. Et cū sit æq̄tor mediator inter plus & minus, & lucrū & damnū vtrūq; sit plus altero & min⁹ modis cōtrarijs, lucrū qdē plus de bono, minus de malo, damnū aut plus de malo, & min⁹ de bono, & sic æq̄tor iter vtrūq;, intēdo iter lucrū & dānū iustitia rectificās, tūc iustitia rectificās necessario erit in actionibus mediās inter lucrū & dānū. Et p̄ hoc, qn̄ cōtēdunt, cōueniunt ad dñm istī iustitię, i. ad iudicē. nā iudex

Alex est iustitia rectificatiua aīata, i. cui ē aīa. & iō quidā hoīum nomināt hmōi, cōmediatores, cū sit qui dē ipsoꝝ intētio inuenire mediū : & qñ inuenerint ipsum, sunt iusti : etenim iustitia res cōmedians ē. D. Et dñs iustitiæ rectificatiuæ æquat iter diuersos, qñ incidit cōnegociatio diuersa p hoc, qd diminuit de parte maiori excedēte mediū, & addit minori partē illā : fm quā deficit ā medio, vt cōtingit ei, q diuidit lineam in duo dimidia inæqualia, qñ vult æquare iter ea. diminuit. n. ā linea maiore hoc, i. quo excedit dimidiū tmeq; & addit minori illud, i. quo excedit ā dimidio lineæ etenim linea equas est mediū in eo, qd ē iter lineā maiore & minore fm pportiois arithmetice mēsurā : intēdo qd diminutio eius ā maiore ē vt additio ei sup minore, qñ fuerit maioris & minoris ex linea illa, q diuisa fuit in duas partes nō ppinquas distātes ā medio distantia vna. D. Et deriuat quidē nomē iustitię i Græco ā diuidēdo i duo dimidia. & dñs iustitię, i. iudex, est ille, q diuidit iter hoīes p duas ptes cōæquales : & opj ipsum scire qd ē diminuēdū ā maiori, & qd addendū minori. Cū n. fuerint duo cōæqualia : & auferūtur ab vno ipsoꝝ duę partes, & addunt alteri : illud cui fit additio, fit maius fm istas duas ptes, & fm eas excedit mediū, & deficit min⁹ ā medio fm easdē. aut qñ auferat ab vno cōequaliū pars vna, & addit alteri, tūc qd deficit minus ā medio fm vnū. & excedit ipsum mai⁹ fm vnū. Opj igit, qñ voluerit iudex cōæquationē, vt addat illi qd deficit ā medio excessum illū, in quo excedit ipsum mediū, & diminuat ā maiori

additionē illā, fm quā excellit mediū. Et ista æqualitas inuenit in oībus artibus, cō q actio cuiuscunq; artis termināda ē in q̄litate & q̄antitate : & passio ab actiōe agētis i eis ē terminata i qualitate & q̄titate. & si nō, tūc lōge eēt inuētio medij in eis, intēdo in artibus diuersis, si nō eēnt actiones & passiōes pprie vnicuiq; arti terminatę in qualitate & q̄antitate. Et ē qd ē intentio dāni & lucri in cōnegociatiōibus voluntarijs, q qñ hō acceperit plus q̄ pertineat ei, i. qd dedit, dī lucrari : & qñ acceperit min⁹ quā dedit dī perdere : vt cōtingit in vēditōe & emptione, aut in cēteris rebus, in qbus pmittit lex cōnegociatiōes. Qñ autē nō accipit neq; plus neq; minus q̄ dedit, tūc nō dī lucrari, neq; perdere. Est itaq; iustitia mediatrix inter lucrū & dānū in rebus voluntarijs.

De retaliationē, numo, & indigentia. Cap. 1.

Vides autē nōnullis & retaliationē absolute & simplicius ipsum eē : quē admodū Pythagorei dicebāt. n. absolute eē retaliationē definiebāt. verū retaliationē neq; ad distributiū ius, neq; ad emendatiuum accommodatur. voluntamen ipsi Rhadamanti quodque ius hoc dicere. (ide: Si cōtra passus fuerit, qd fecerit iudiciū planē rectum, vindicta; fiet.

Sepenumero enim dissidet: vt si magistratū quis gerens percusserit, repcutiēdus nō est. si autem magistratū gerentē quis percusserit, non solum est percutiendus, sed

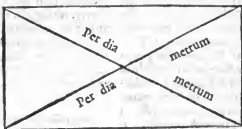
Vide priō
Mag. Moral. ca. 14.

Moralium Nicomachiorum

G sed supplicio in super afficiendus. adde q̄ sponte ne an inuiti fecerimus, multū refert. Sed in cōmunitatibus cōmercialibus tale ius retaliatum cōseruat rē, si ex proportione, non ex equalitate existat. contra. n. faciendo ex proportiōe ciuitas continetur. Velenim dant operam homines vt malū reddāt, alioqui esse seruitus vř, nisi par pari referat: vel vt bonū recipiāt, alioqui nulla fiet participatio: parti

cipatiōe at ciuitates cōsistūt ac cōtinent. vnde ēt Gratiarū templū obuiā statuunt, vt retributio efficiat. quippe cū id p̄p̄iū Gratiarū sit, vt & ei qui nobis gratificatus ē, vicissim inferuiamus: & ipse rursus gratificādo nos, puocet. cōiunctio autē que p̄ diametrū fit, retributionem hanc facit, q̄ cōstat, p̄portione. exēpli grā, fit ēdificator, in quo statuāt A: sutor, i quo B: dom⁹, in quo C: calceus, in quo D.

H Edificator A

B Sutor **L**

Domus C

D Calce⁹

Oportet igitur, vt edificator a sutore opus ipsius accipiat, et ipse suū illi tradat. Quod si primū sit æquū ex proportiōe, deinde retaliatū efficiatur, erit id qđ dicimus: sin minus, æquū nō erit, neq; cōsistet. nihil. n. vetat quomin⁹ opus alteri⁹, alterius opere p̄stabilius sit, quocirca adæquanda ea sunt. Est autē hoc in alijs quoq; artibus: tollerentur enim, nisi et qđ facit, & quantū et quale faceret: & qđ eo afficit, & tanto & tali afficeretur. Non n. ex duob⁹ medicis societas fit, sed ex medico et agricola: et de mū diuersis & non equalibus. sed hi tñ adæquandi sunt. Idcirco

omnia ea, quorū est permutatio, cōparabilia esse quodam modo debent, ob quod numus in vsum venit, qui quodā modo mediū efficitur: metitur. n. oīa: quare ēt excessum & defectū: quot s. calcei domui, vel alimēto equales sint. Oportet igitur quotus est ēdificator, aut agricola ad sutorē, tot calceos ad domum, aut alimentū æquiparari. nisi enim ita sit, nec permutatio, nec societas esse vilo modo poterit: id autē non erit, nisi æqualia omnia quodam modo inter se sint. oportet igitur, vt vno quodā, sicut dictum est ēt prius, cuncta mensurētur, at id est

Nemus.
Nomisma.

A est re vera quidē indigentia, q̄ oīa cōtinet: nā si nulla re indigerēt hoīes, aut nō similiter, efficeretur vt vel nō esset vlla oīno, vel non eadē permutatio. sed indigentiaē tñ loco ex pacto quasi substituit numus. vnde etiā nominissima appellatur, eō q̄ nō natura, sed *numus*, id est instituto & lege cōstet: in nobisq; sit eū mutare, atq; inutilē reddere. Erit igitur retaliatio, cū adēquata iā singula fuerint: vt quo loco esset agricola ad futorē, eodem opus

B futoris ad agricolę opus sit. Cū autē permutarint, in figurā proportionis redigere opus nō est: alioqui alterū extremū vtraq; haberet exuperatiōes. sed vbi habuerint sua quisq; ita æqui & socij efficiuntur: eō q̄ in ipsis fieri hæc æqualitas pōt. Sit Agricola A: alimentum C: futor B: opus ipsius adæquatum D. si autem non hoc modo fiat retaliatio, nulla erit societas.

6 agricola A ——— B futor 3

C 4 alimētum C ——— D calcei 4
Indigentiam vero quasi rē vnā quandam esse quæ contineat, illud declarat: q̄ cū mutua ope non indiguerint aut vtriq; aut alteri, permutationem non faciunt: quemadmodum cū eo, quod quispiam habet, alius indiguerit, vt vino, pro quo frumenti exportationē concedūt. id igitur adēquatum prius sit, necesse est. Sed licet nunc non indigeat quisquam: pro futura

tamē permutatione quasi sponfor, si indigentia inciderit, eam fore, nobis intercedit numus: quoniam enim eum affert. accipiendi facultatem habeat necesse est. Idē tamen etiam ipsi huic contingit: non enim semper equaliter potest: quamuis magis soleat permanere. iccirco precio cuncta æstimata esse oportet. ita. n. semper erit permutatio. at si ea fuerit, societas quoq; sit necesse. Numus igit, vt potest medium, commensurabiles inter se efficit res, atq; ita adæquat. neque enim vlla esse societas potest, nisi sit permutatio: neq; permutatio, nisi sit equalitas: neq; equalitas, nisi ēt commensuratio sit. Ac re quidē vera fieri non pōt, vt quę adeo inter se distant, commensurabilia efficiantur: sed, p̄ indigentiaē tñ ratione satis commode fit. vnum igitur quoddā esse oportet atq; id ex constitutione. vnde ēt nomisma, id est numus vocatur. hic enim est, qui commensurabilia reddit oīa. numo. n. oīa mensurantur. Sit Domus A: minæ decē B: lectus C: sitq; A dimidium ad B: si quidē quinque minis domus digna ēt censeatur, aut equali re: lectus autē, id est C decima sit pars ipsius B. patebit profecto quorū lecti domui equales euadant: nimirum quinque.

A	B	C
domus		lectus
5	10, minę	1
		Ita

Moralium Nicomachiorum

- G** Ita autē fieri consueuisse permutationē anteq̃ numus inueniretur, perspicuū est. nihil. n. interest an lecti quinq; pro domo vna exhibeant: an tm̃, quanti lecti ipsi quinq; constant. Quid igitur iniuria, quid item ius sit, dictū iā est. His ita definitis perspicuū est iustam actionē inter afficere iniuria & affici mediū quoq; esse: illud. n. plus habere est: hoc minus. Iustitia vero nō eodē mō, quo aliq̃ superiores virtutes, mediocritas est: sed ob id
- H** quia mediū est iniustitia autē extremorū. Ac iustitia quidē est, qua iustus dī iusti operator electione, ac distributor tam sibi ad alterū, q̃ alteri ad alterū: nō ita vt expetēdarū rerū maiore partē sibi, minore alteri exhibeat, damnosarū econtrario: sed q̃quū ex proportionē distribuat, et alteri ad alterum simili modo. Iniustitia autē cōtra est, qua iniusti operator et distributor vnusquisq; dicitur. id autē excessus & defectus est vel vtri-
- I** lis rei, vel damnosā prāter proportionē. atq; iccirco iniustitia excessus est & defectus, q̃a exuperationis & defectionis est. In se quidem exuperationis rei illius q̃ absolute est utilis, & defectionis. dānosē: in alijs in vniuersum quidē similiter, quātū tm̃ ad id spectat, qđ prāter proportionē est, vtro modo incidit. iniuste facti autē minus est iniuria affici, maius afficere. De iustitia qđē & iniustitia, quēnā
- fit vtriusq; natura: de iure similiter et iniuria in vniuersum, ad hunc modum dictum iam sit.
- D**ixit. Et quidam horum vident q̃ iustitia absolute in oib; rebus est iustitia, quā sit in rebus, quę sunt contrarię passionibus doloris et ris connegotiationibus fm̃ equalitate: & ē illa, q̃ nominat pars digne retribuēs. & est via antiqua in iustitia, q̃ proportionat Pythagorici, et Academicis famosa apud eos in positione legū. D. Hęc autē iustitia nō est in aliquo ex iustitia diuisa: eō q̃ virtus non habet partē condigne re-
- L** tributiuā, neq; ex honore, neq; ex pecunia. & inuenit quidē hęc iustitia magis iustitia rectificatiua: sed tm̃ in hoc qđ ex ea est voluntarium, & hoc in vtilitatibus comunicabilibus: vt pars cōdigne retributiua, q̃ est in venditiōe & p̃cēij & solutione, & in alijs q̃ sunt in cōnegotiatione. in parte autē q̃ est in damnis, multoties cōtingit iustitia per actionē diuersam ab illa actiōe, aut inēquali ei: intēdo eā, quē p̃ damnū intulit. D. Et pp̃ hoc putatur de dño positionis legū, q̃ contradicat sibi in dicto suo, cū dicit q̃ iustitia absolute
- M** te est pars condigne vel ex quo retributiua: post dicit q̃, qđ dñs principatus vulnerauit aliquem iniuriōse, non op̃ solū vt vulneret, sed ē vt p̃enis afficiat. Et dixit qđ hoc, vt estimo, eō q̃ vulneratio à principe ab intēsiore malitia p̃cedit, q̃ malitia, q̃ non est à principe. D. Et sit quidē iustitia, quā est pars cōquans in rebus proportionalibus diuersis nō inconuenientibus cōequalibus: intēdo p̃ proportionales res, in quibus est cōicatio inter hoīes p̃ modū

A d proportionem non ex parte conuenientie speciei. non enim est hoc vita, nisi fuerit aggregatio utilis in vita: nisi fuerit connegociatio per res conuenientes in proportione non in specie. etenim connegociatio supplet defectum uniuscuiusque connegociantium non sit conuenientibus in arte una: ut connegociatio inter medicum et medicum non enim indiget medicus medico. & non sit nisi in diuersificatis in arte: ut connegociatio inter agricolam & medicum. hæc enim supplet agricolæ medicatione qua caret, & medico cibum quo caret. & hæc connegociatio non sit nisi fuerit iustitia: & est ut det medicus agricolæ iuxta mensuram, qua dedit ei agricola. Dixit. Et per hoc ciues obseruant leges obseruatione valida, ut fiat coræqua retributio. hoc enim est proprium legi, & sit quidam coræqua retributio in rebus comunicabilibus ex parte proportionalitatis per aggregationem necessariam hominibus in vita secundum modum opinionis, non secundum modum conuenientie. Et hæc ut oppositio, quod sit secundum duas extremitates diametri cadentis in circulo, & in rebus quidem oppositis inuenitur coræqualitas ex parte proportionis. nisi enim esset arti domificatoris ad artem artificis calciamentorum proportio eadem, quæ est operi domificatoris, scilicet domui ad opus calcificis. sed ad calceum, non posset comprehendere noticiam æqualitatis inter illa duo opera. nisi enim esset connegociatio, non inueniretur inter eos connegociatio. nam quoniam non indiget alter connegociantium socio suo, aut uterque utroque, non erit penitus connegociatio. sit vero, quoniam uterque eorum indiget eo, quod est apud alterum: ut quoniam habens vinum indiget tritico, quod

habet alter, & e converso. Cum itaque, connegociario sit per indigentiam: & quorundam indigentium non semper conueniunt in eadem hora indigentia: ut g. carpentarius interdum indiget agricola, qui illa hora non indiget carpentario, sed medico, vel aliquo alio, & sic de alijs in alijs: posuerunt inter se hos per modum conuenientie aliquid, quod sit in se ipsum connegociandi in omnibus. & hoc est numisma. hoc igitur isto modo factum est vice suppletis indigentias absolute. Cumque, et venditor non semper in illa hora egeat emptio rei alterius, sed egebit in posterum, factus est ei denarius tanquam fideiussor supplendi necessitate futuram. & cum ista inueniatur in denario ex positioe, & sit nomen legis apud Græcos, denominatione sumptum a positioe, uominatus est denarius in lingua Græca, uos denominatione sumptum a lege. Cumque, sit et æqualitas necessaria ad permanentiam connegociationis & durationem eius, & difficilis sit cognitio coræqualitatis inter res diuersas: posuerunt denarium tanquam æstimatiuum æquipollentiarum in rebus. Factus est ergo quasi cõmediator quodammodo, cum sit æquas inter additionem & diminutionem. & hoc, quoniam si esset proportio artis domificatoris ad artem calciatoris, proportio dupli, tunc oporteret ut esset proportio domus ad calceum hæc proportio. Est ergo connegociatio iusta in hoc, ut daret domificator domum unam, & acciperet calceos duos: sed, cum sit æquæ p̄sio inter res difficiles, posuerunt omnibus rebus secundum proportionem suam æqualitatem uniuscuius rei, & est denarius. per hunc igitur facilis est ei inuenio æqualitatis. etenim non refert ut denarius datus duo calcei, aut de æstimatio

Moralium Nicomachiorum

G pecij ipforū. denari⁹ ergo positus ē ī ciuitatibus pp istas duas cās: intēdo pp facilitatē inuēctionis equalitatis, & pp conuenientiā indigentiae. D. Iam ergo manifestū hoc ē ex dicto quid sit iniustitia, & qd iustitia. Et ex hmoi distinctiōe manifestū est q iusta cōnegociatio est in eo, qd ē inter facere iniuriā & pati eam. etenim iniuriatori est magis de bono & iniuriatio minus. Iustitia autē, q est in cōnegociatione, est cōmediatio inter eos, nō per modū, per quē cēterę virtutes sunt mediatio: eo q ista mediū est relatū alteri. virtutes

M aut sunt, quarū media nō sunt relatā ad alterū. & sūt iniuria hęc est in extremitatibus per relationē ad alterū: malitię aut sunt in extremitatib⁹ nō relatis ad alterū. Et pp hoc, qn accipit virtus, fm q est relatā ad alterū, est iustitia vls fm q pēdictū ē. & ex isto manifestū ē q iustus est, q facit iustitiā inter se & alterū, & inter alterū & alterū: & iniustus est ille, q dat sibi plus de bono & alteri minus, & de dāno fm huius diuersum. intendo q det ex ipso alteri plus, & sibi ipsi minus sed iustus ē ille, qui dat æquale inter se & alterum, & inter alterum & alterū: iniustus autem est contrarius huic.

De iniuria & inre ciuili, herili, & familiari. Cap. 6.

7. Ite partē
vīq; ibi.
Nō ē autē,
non expo-
nit Auer.

Quoniam vero fieri pōt, vt qd licet iniuste agat, non tñ sit iniustus: qualia nā iniuste facta quispiam committens in vnaqua; iniustitia iniustus cōtinuo esse dicēdus est: fur ne, an adulter, an latro? An ita quidē nihil intererit, nam concumbere cum mu-

liere qd posset non ignarus qua **X**
cum rem habeat: non tñ ex electionis principio, sed ex affectu id faceret: qui sanē iniuste quidem agit, non tñ est iniustus. sicut neq; fur, licet furatus sit: neque adulter, licet adulteriū cōmiserit. simili modo ē de alijs. Quo sanē retaliatio ad ius sese habeat dictum iā superius est. Non est autē ignorandū id qd nunc querimus et simplr ius, et ciuile ius esse. hoc aut est qd cōmunionē vitę affert, vt liberis hominibus & equalibus necessaria sufficiant: atq; id vel proportiōe vel numero. quare quibus hoc nō adest, inter eos neq; ius ciuile esse existimandū est: sed ius quoddā, et p similitudinē. Est. n. ius inter illos, quibus ē lex est: lex aut inter eos est, in qbus est iniustitia: iudicium. n. iuris & iniurię diiudicatio est: in qbus vero est iniustitia, in ijs quoq; iniuste facere est. Non in oībus tñ, in qbus ē iniuste facere, est ē iniustitia. hoc aut ē cū qd plus ex simplr bonis, minus **M**
ex simplr malis sibi attribuit. Propterea nō sinimus dominari hoīem, sed rōnē: eo q sibi ipsi id facit, et tyrānus euadit. ē aut q dominat, iuris ipsius custos: at si iuris, equi ē. Qm vero esse ipsi nihil amplius vī, siquidem est iustus, nō. n. amplius ex simplr bono sibi attribuit, nisi id ipsi proportionē cōueniat: iccirco alteri laborat. Atq; iō iustitiā alienum esse bonum inquit, quem-

A quemadmodum et prius dictum est. merces igitur quidam danda est: ea autem est honor, & donum. quibus vero hæc satis non sunt, hi tyranni efficiuntur. At vero Herile ius ac paternum, idem cum his minime est, sed simile. nullus enim erga sua simpliciter iniustitia est: possessio autem, & liberi quoad tantuli fuerint & non se parati, quasi quædam vniuersum sunt: at sese lædere eligit ne mori: unde nullius erga se iniustitia est. igitur neque civile ius neque iniuria erit: quippe quæ & lege existant, & inter eos, in quibus esse lex potest: hi autem erant illi, quibus & dominandi, & obtemperandi æqualitas inest. Idcirco magis erga uxorem, quam liberos & possessiones ius est: id enim est ius familiare: quod tamen à civili etiam ipsum diuersum esse constat.

Dixit. Et oportet ne lateat nos, quod iustitia absoluta, à qua hæc est persecutio, est iustitia civilis. & ista est iustitia illa, in qua cōcant homines ut inueniat eis cōæqua distributio. & hæc, ut dictum est, iustitia est duarum partium. aut iustitia ex parte proportionis, & est iustitia diuisionis, & est quodammodo æqualitas: aut iustitia ex parte æqualitatis, & est iustitia connegociationibus: & quibus neutra partium huius iustitiæ inuenitur, apud illos est iustitia per modum similitudinis. Dixit. & factum iustitiæ est principibus, apud quos est lex. & apud quos est lex, apud eos est iniuria: & sunt principes. & discernunt quidem per hoc, quod dicitur de eis de iniuria & de iustitia

fm iudicia eorum, iustus ergo est qui iudicat fm iustitiam: & iniustus ex principibus est ille, qui dat sibi de bono plus quam alteri, & de malo contrario. Et ideo quod faciens iustitiam est idem, qui facit iniustitiam, vides homines refutantes ne domine homo eis vlt, eo quod ipse conuertitur in tyrannum, & partitur bonum sibi ipsi plus, & princeps absolute est cōseruator iustitiæ: & cum sit seruator iustitiæ, est seruator æqualitatis: & cum sit seruator æqualitatis, non dat sibi aliquid plus de bono, quod est bonum per modum simplicem: intendendo parum impermixtum malo, nisi non sit alius, qui laborat sibi suo labori. & non laborat aliquis ut ipse, nec procurat utilitatem ciuium ut ipse: verumtamen non est eius ut det sibi ipsi fm suum meritum. Et per hoc dictum est, quod iustitia est bonum alteri non iusto. sic ergo eius præmiū reuerentia & honor: intendo iustitiam ex altero. Et fm istud non est iustitia illa, quæ est iustitia fm veritatem, & illa quæ nominatur iustitia: eo quod factum eius est factum iustitiæ vna eademque; fm tyrannos, quanto magis fm non tyrannos. etenim non iniuriat aliquis in eo quod suum est absolute: sed iniuriatur quidem in aliquo, fm quod est non ius suum quodammodo: quemadmodum iniuriat pater filio quicunque. quis. n. pars ipsius sit, tamen iam obstitit insufficientia propria disparatus ab eo. D. Et per hoc non proportionat aliquis iniuriam ad id quod habet. & sibi iniustitia civilis non proportionatur ad hoc quod habet: intendendo ad hoc, quod habet iustus, sed ad quod alterius est. nam iustitia civilis est in eo, in quo lex, & in rebus, quarum natura est ut in eis sit lex.

Moral. cum cō. Auer. K &

Nullius erga se iniustitia est.

C

Moralium Nicomachiorum

G & iste sunt illi, in quibus iusti ē vt quidam sint plati & quidam subditi, intendo q̄ iustitia fm̄ veritatem inuenitur quidem inter homines: quorum determinatio est hæc determinatio, i. quidam eorum prælati, quidam subditi.

De iure naturali & legitimo. Cap. 7.

C iuile aut ius aliud naturale est, aliud legitimū. naturale, quo vbicunq; eandē vim habet, & non quia vel ita videtur, vel minime legitimū, q̄ a principio vtrum hoc an illo modo fiat, nihil refert. vbi vero fuerit institutū, refert, vt minima captiuos redimī, vt caprā sacrificare, non duas oues: ea item q̄ de singulis sanciunt, vt Brasiliæ sacrificare: nec non ea q̄ sunt decretalia. Sed nonnullis oīa esse hm̄i vidētur: quia qđ est natura, immobile est, & vbicunq; eandē vim habet: quemadmodū ignis qui & hic & apud Persas vriti iura vero moueri vident. At hoc non ita est, sed quodam modo, quanq̄ apud Deos fortasse nullo modo est: apud nos aut est quoddam ēē naturale, quod mobile sit, licet non oē: sed est tamē aliud natura, aliud non natura. Quidnam aut sit quod natura est, ex his q̄ possunt aliter se se habere: & quid nō natura, sed lege & institutione, siquidē vtraque mobilia simili modo sunt: p̄spicuum est. & in alijs quoque eadē determinatio accommodabit, natura, n. dextra manus po-

tior est: licet fieri possit, vt oēs ambidextri sint. Iura vero ex institutione & vtilitate similia mē furis sunt: nō. n. vbicunq; sunt equalis vinariæ & frumentariæ mē furæ, sed maiores sūt vbi emūt: vbi vēdunt minores. simili mō nō naturalia, sed humana iura, nō eadem vbicunq; sunt. nā neq; re publica apud oēs est eadē: sed vna tm̄ vbicunq; ea est fm̄ naturā, q̄ optima est. Vnum quodq; autem ius & legitimū, vt vniuersalia sese habēt ad particularia, nam q̄ aguntur, multa sunt: illorum aut vnum quodq; est vnū: vñ enim est, iniuste aut factum & iniuria, iustificatio itē & ius inter se differunt: iniuria. n. cum natura sit vel cōstitutione, cum sit, iniuste factum euadit: prius vero q̄ facta fuerit, iniuria tantūmodo est. nā vbi est facta, iniuste factum dicit. simili mō ē iustificatio: Sed id tm̄ quod commune est, poti⁹ iuste factum iustificatio vero iniuste facti correctio vocatur. horum aut sigillatim quales nam & quot spēs sint, ac circa quæ versentur, postea considerandum est.

Dixit. Iuris aut civilis, quiddam est naturale legale, & quiddam legale tantum, id est positium. ius autem naturale est, cuius mensura est in omni loco & in omni tempore, & non cadit in ipsū commensuratione. lex autem non naturalis, genere quidem quasi naturalis est, & non est in ea diuersitas. commensuratione autem diuersificatur

Atur secundū diuersas gentes, ut iustitia posita cōmensuratur in de collocationibus, & oblationibus, & orationibus positus in legibus & foris. D. Et quidam hominum vident quod omnes iustitiae legales positae sunt, in quibus incidit cōmensuratio, & variatio secundum quod videtur unicuique ex legulatoribus, quod sit convenientius variare secundum locum & tempus. quod vero sunt per naturam non diuersantur: cum sit vis eius una in omni loco: sicut ignis vis una est in omni loco: intendo quod ipse mouetur sursum, vbicunque ponatur in mundo, & quacunque hora ponatur. Ex rebus igitur iustis secundum hanc quaedam erunt effectiue iusti, & ex parte naturae, & quaedam effectiue ex parte consuetudinis, non ex parte naturae suae per suam qualitatem, sed ex parte positionis & vsus earum. & quēadmodū dextra manus est dextra naturaliter, & sinistra interdum fit dextra vsualiter: sic est dispositio in iustitiis naturalibus & consuetudinibus. & cōmensuratio diuersificata secundum magis & minus secundum quālibet legem in istis iustitiis diuersis per legem, intendo media quae sunt in ipsis, & si sint multae & diuersae secundum diuersas gentes, sunt tamen omnes convenientes in hoc, quod faciunt factum iustitiae. Et quasi in hoc similes mensuris diuersis, quibus versus tur in qualibet ciuitate. ipsae etenim etiam sunt diuersae omnes, tamen faciunt factum iustitiae: intendo mēsuras utriusque, & olei, & consimilium: quod mensurantur, nam, non sunt istae mēsurae quantitatis vnius apud omnes gentes. sic igitur est dispositio rerum iustarum quodā modo. & istud est ut cōmensuratio orationū, & seruitiorū in qualibet lege. & hoc, quānuāquam quemadmodū leges, & modi viuendi non sunt vni

in omni loco, sic se habent in rebus iustis. & D. est quidā modus viuendi naturalis vnus in omni loco: positus autem non est vnus in omni loco. D. Proportio autem istarum rerum iustarum quae docentur, vel notificantur in hoc libro ad res, ad quas ponit dominus legem, est proportio rerum vsuum ad res particulares, quae aguntur. & particularia multa sunt, vsus vero cōprehensa sunt: & vnumquodque ex ipsis vnum est non multum. Et illud, de quo hoc dictum ex iusto, est in generibus suis primis. dicta autem in speciebus omnis generis ex istis duobus generibus: intendo diuisiuium & directiuium. & quid sint, & quot: sint, & in quo sint, est de quo dixit, quod perscrutaretur postremo in alio libro ab isto.

De triplici nocumento, quod alijs irrogatur. Cap. 8.

Cum iura vero & iniuriarum sint ea, quae diximus: & iniuste agit, & iuste quispiam, cum sponte agit. nam cum iniustus facit, neque iniuste neque iuste agere cōfendus est, nisi ex accidenti: accidit, nam ut ea quae agunt, vel iusta sint, vel iniusta. At iuste vel iniuste factum spontaneo & inuito definit. Cum, nam, spontaneum fuerit, vituperatur: tuncque et est iniuste factum. Quare sit ut iniustum quidē esse quippiam possit, quod tamen nondum iniuste factum sit, nisi id etiam affuerit, ut sponte factum sit. Appello autem spontaneum, quemadmodum etiam prius dictum est, illud quod in sua quisque potestate situm cognoscens, neque ignorans agit, K ij aut

Moralium Nicomachiorum

C aut quem, aut quo, aut cui⁹: id est aut quē verberet, aut qua re, aut cui⁹ causa: & vnumquodq⁹ illorum, non p^r accidens, neq⁹ p^r vim, vt si quis apprehēsa manu ipsius alium verberet: non spon-
te aut ipse id faciat, non est, n. in ipso, fieri ēt pōt, vt qui verberatur, sit pater: ipse aut hōsem eū quidem esse, aut ex præsenti-
aliquem sciat, patrē tñ esse igno-
ret. simili mō quoq⁹ de illis quo-
rum causa quippiam fit, definiē-
dum est, nō s⁹ q⁹ ad actionem to-
tam spectant. Quod aut ignora-
tur, aut non ignoratur, non est
tñ in ipso: vel per vim sit inuitū
est, multa, n. ex nō, q⁹ sūt natura,
scientes ēt agimus & patimur:
quorum nihil neq⁹ spōtaneum
est, neq⁹ inuitū: vt senescere, vel
mori. Sed id quod p^r accidēs fit,
tam in iustis q⁹ in iniustis simili
modo contingit. nā sicut si quis
inuitus & timore inductus red-
diderit depositum, is neq⁹ iusta
agere neq⁹ iuste facere dicendus
est, nisi per accidens: sic pari mo-
do, qui coactus & inuit⁹ nō red-
diderit, p^r accidens iniuria affice-
re, & iniusta agere est dicendus.
Ex spontaneis aut alia cum ele-
ctione agimus, alia sine electio-
ne, cum electione ea agimus, q⁹
præconsultauimus: sine electio-
ne, q⁹ nulla præconsultatione ad-
hibita facim⁹. Verūm, cum tres
sint læsiones, q⁹ i societatib⁹ eue-
niunt: q⁹ cum ignoratione fiunt,
sunt peccata, cum neq⁹ quē, ne-
que quod, neq⁹ quo, neq⁹ cuius
causa existimauerat quispiam, **K**
ea egerit: vel n. non esse percuf-
surum, vel non hoc, vel nō hūc,
vel non huius causa putauit: sed
accidit id, cuius causa minime
putarat: verbi grā, nō vt vulne-
raret, sed vt stimuleret: aut non
quē, aut non sicut volebat. Qñ
igit prætēr rōnem euenerit læ-
sio, infortuniū est: qñ vero non
p^rter rationem, sed sine tñ vitio,
peccatum, peccat, n. quisq⁹ cum
in se principiū causæ habuerit:
infortunate egit, cum extrinse-
cus. At cū cognoscēs quidem, **L**
sed sine tñ præcōsultatione agit
quispiam, iniuste factum est: vt
sunt, q⁹ ex ira fiunt, alijsq⁹ affecti-
bus, qui necessarij, naturalesq⁹
hōib⁹ accidunt, qui in his, n. le-
dunt, & peccant, iniuste quidē
agunt, suntq⁹ hæc iniuste facta,
nondum tñ iniusti ob hæc, neq⁹
prauī ipsi hōes habentur: quip-
pe cū læsio ipsa ex prauitate **M**
minime euenerit. Nam cū ex
electione læserit quispiam, tūc
demum iniustus ac prauus est.
Quocirca, recte ea q⁹ ex ira fiūt,
non esse ex prouidentia iudicā-
tur: nō, n. principium affert, qui
iratus facit, sed qui ad iram pro-
uocauit. Præterea, neq⁹ hic factū
sit necne, sed iure ne an iniuria
factum sit controuersia est: ira si
quidē apparēs iniustitia est, nō
enim sicut in commercijs factū
ne sit, contendūt, vbi necesse est
alterum prauum oīno esse, nisi
ex obliuione id faciant: sed de fa-
cto consentientes, iure ne an in-
iuria

In iuria id factum sit, altercant: quod qui infidiose fecit, minime ignorat. quare alter iniuria se esse affectum putat, alter minime. Si autem ex electione læserit, iniuste agit: & ex his iam iniuste factis iniustus est, qui iniuriam facit: cum vel præ proportionem fuerit, aut æquum. simili modo est iustus est unusquisque, cum ex electione iuste egerit. iuste agit autem, si in modo sponte agat. At ex his, qui inuiti agimus, alia ignoscenda sunt, alia minime. nam qui non modo ignorantes, sed ex ignorantia committimus, sunt ignoscenda: qui vero non ex ignorantia, sed ignorantes facimus, ex affectu tamen neque naturali neque humano venia digna minime sunt.

Et cum iustitia, & non iustitia sit, quod definita est ante: & est ea, a qua agitur iustum & non iustum: tunc quidem agens per iustitiam notatur iustus: & agens per non iustitiam non iustus, quoniam fecerit factum voluntarie. quoniam vero fecerit iustus non voluntarie, aut iniustus, tunc notatur quidem iustus aut iniustus per accidens, id est. accidit eis ut agant actiones iustitie, aut non iustitie: deinde, quoniam istud sic fuerit dictum iustum cõiter & proprie. Cõiter ergo dicitur de omni facto iusto, siue contingat per voluntatem, siue per naturam, siue absque voluntate: proprie vero dicitur de facto iusto, quod fit a voluntate. & similiter iniustum dicitur cõmuniter de omni facto, quod fuerit iniustum qualitercunque contingat: & dicitur proprie de eo quod contingit per voluntatem. Quod autem de iusto contingit a

voluntate, notatur æquitas: & quod contingit ex ipso, ab ambabus rebus iustitia. & similiter notatur iniquitas iniustitia, quod fit a voluntate: & nominatur iniustitia illa, quod fit ab illis duabus rebus. Cumque hoc sic fuerit, tunc omnis æquitas iustitia est, & non omnis iustitia æquitas. & similiter omnis iniquitas iniustitia est, & non omnis iniustitia iniquitas. Et factum voluntarium, quemadmodum dictum est in eo quod præterijt, est quod facit quis, & videtur quod facere illud in ipso est, & in hora faciendi non latet eum, quod facit ipsum, & cui facit ipsum, & cum quo facit ipsum, & propter quod facit ipsum. ut quod percutiat, videns quod percussio in eo est, non in alio: & non facit cum alio faceret hoc inuite, aut de necessitate: ut quod quis percutiat quem manu alterius. etenim ille, cuius manu percutit, alius percussor, est ius spontaneæ vel inuite. & similiter fit in eo, qui percutit scitum sibi non ignotum: ut quod percutiat hominem, de quo scit quod est unus ex hominibus, sed non scit quod est præter eius. etenim de isto dicitur quod percussit patrem suum inuoluntarie. & similiter accidit in eo, quo percutitur, & gratia cuius percutitur. Quod autem sit scienter, attamen principium faciendi ipsum non est in nobis, sed similiter in spontaneo, tunc ipsum neque notatur voluntarium, neque inuoluntarium. Et omnes modi eius, quod per accidens, æquales sunt in omnibus speciebus actionum iustitiarum. etenim si quis reddit apud se depositum in spontaneæ propter metum, non dicitur de eo factor iustitiarum nisi per modum accidentis. & sicut in ceteris actionibus iustitiarum, quoniam agunt inuoluntarie, dicitur factor earum est iustus.

Moralium Nicomachiorum

S p modum accidentis. Et de reb^o voluntarijs, est quod agitur p electionem pcedentem: vt de eis est q nō agit per electionem pcedentem. quod autem agitur per electionem pcedentem est illud, quod agitur, postquam operat in eo cōsiliū, vel meditatio: sed quod agit absq; electione pcedente, est quod operatur absq; pccogitatione. D. Et cum quidem hoc sic est, tunc damnu accidens in connegotiationibus triū specierum est. vnum, quod accidit pp priuationem sciētiz. & hoc, qm qn quis fecerit factum nō sciens cui

H fecit, neq; cum quo fecit, neq; propter quam rem fecit, vt q putet factor non se vulnerare & idem p factum suū, & tñ vulnerat ipsū, aut q putet non percutere cum gladio, & tñ percutit ipso. Hęc etenim damna sunt absq; voluntate: & damnu absq; voluntate infortunium. damnum aut, quod fit cum voluntate, sed absq; malitia, immo pp ignorantiam, est ex peccato facilitatis, quando fuerit hæc ignorantia ex eo, quę in eo est nō ignorare vel scire. si vero causa ignorantiz fuerit ab extra, tunc est infortunium purū. hęc igit sunt dāna, q fiunt ex priuatione sciētiz. Sed damna, q fiunt a scientia, veruntñ non a pccogitatione vel cōsilio: vt quod fit à multis ex accidentibus necessarijs vel naturalib^o, sunt iniusta. hi. n. isto modo inferentes damnum, iniustitiam faciunt: non tñ p hoc iniusti sunt fm veritatem, eo q necessarium, quod est cā hic, est absq; malitia illa: pp quam dicit de faciente iniustitiā q est iniustus fm veritatem. Et pp istud quidam Antiquorū non iudicabat eū, q p irā faciebat factū dāniferū & igno-

liebat irascenti: ideo q videbat q p principiu quidē actionis erat ex puocatore irę, non ex irascente: cum p factū turpe iniuriōse puocaret eū ad irā. Et pp hoc, non contendunt corrizantes in iudicio de facto: qñ fuerit damnum ex parte irę, sit damnum vel non: immo confitet hic factor ipse: sed cōtendunt sit iustitia, aut non. Conatitaq; factor probare q sit iustitia: sed inficiatur passus q sit iustitia. & hoc, qñ hostes concedunt q ille, qui cogit in connegotiationibus sociū suū ad irascēdum, est malitiosus, & q irascēs non facit damnu ex parte malitiz: & pp hoc confitetur damnu inferens factum, quemadmodū diximus, & dicit q sit iustitia: sed aduersarius improbat esse iustitiā, immo esse iniuriam. Et tertia spēs est dānū, quod fit ex pcedenti consiliōne. & iniustus fm hūc modum est iniuriator in veritate, cū ex proposito venerit absq; pportione in rebus, in quib^o est iustitia p proportionē, aut absq; æqualitate in rebus, in quibus est iustitia p æqualitatem. & pp hoc iustus in his in veritate est ille, actionē cuius pcedit electio. iustus aut, qui opponit p predictis duabus speciebus in iustitia: intendo enim, qui facit iustitiā inscietem, aut pp passionē vincētem ipsū: non est iustus fm veritatem. D. Et fm quasdam ignorantiarum ignoscit ex ignorantia dānū ferenti, fm quasda vero nō. & fm q nō ignoscit, sunt illę q fiūt ex parte omisiōis vel disciplinę, aut quarū ipsemet cā existit, vt i dispōne ebrietatis: fm quas vero ignoscit, sunt fientes p occasione naturālē, aut pp occasionem accidentalem.

De

A De eo, quod est pati iniuriam. Cap. 9.

Dubitare autē quispiam posset, an satis d faciēda patiendabz iniuria defi-

nītū sit. Ac primum an sit id qd

Euripides dixit: absurde iſgens,

Quo modo parentem occide-

rim exponam breui:

Volens volentem, vel nolen-

tem non volens.

utrū re vera fieri possit, vt spō-

te quispiam iniuria afficiat, nec

ne, an oē id inuitum sit: quēad-

modum iniuria afficere quoqz

spontaneum totum est: an spon-

taneū aliud, aliud sit inuitū? Et

simili modo de iustificando: iu-

ste agere. n. spōtaneū totum est:

vt merito utroqz modo opponi

debeat, & iniuria affici & iusti-

ficari: vt vel spontaneum vel in

uitum vtrunqz esse affirmem?

Absurdum autē videre, si iustifi-

cari spontaneum esse totū dice-

rem? quippe cū nōnulli sint,

qui non spōte iustificent. Nam

etiam de eo dubitaret quispiā,

nisi aliquis sit, q̄ iniuria afficiat:

neqz iustificari, nisi iuste q̄spiā

agat, iureqz afficiat. Verum si ab-

solute iniuria afficere est sponte

lædere, spōte aut lædere, est sciē-

tem quem, & t̄quod, & quo mo-

do: intemperans vero sponte se

ipsum lædit: sponte is iniuria af-

ficere: possetqz fieri, vt ipse seip-

sum quispiam iniuria afficeret.

at hoc vnū ex h̄s est, q̄ in dubiū

veniunt, vtrum iniuria afficere

se ipsum quispiam possit. Adde

qz sponte ē ob intemperatiam

aliquis ab alio volēte iniuria af-

ficere: vt hoc mō quispiā spon-

te affici iniuria queat. An fortas-

se nō recta definitio est: sed, cū

dicimus lædere esse scientem &

quem, & t̄ quod, & quo modo,

addendum est, p̄ter illius volun-

tatem qui lædit. læditur igitur

sponte aliquis, atqz iniusta pati-

tur: nullus tñ est qui iniuria spō-

te afficiat, quippe cū id velit ne-

mo: ne incontinens quidem: sed

p̄ter voluntatem agat. nemo

enim vult id, quod non esse bo-

num existimat, at incōtinēs qd

non esse agendū putat, id agit.

qui. n. sua ipsius dat, sicut Ho-

merus inquit Glaucum dedisse

Diomedī,

Aurea p̄ ferreis, ac p̄ centena

nouennis, nulla affici iniuria:

quippe cū i ipsi p̄tate sit dare.

iniuria vero affici, minimē i ip-

so est: sed cē aliquē oportet, qui

iniuria afficiat. Atqz iniuria affi-

ci quidē non esse spōtaneū ma-

nifestū est. Duo p̄tererea ex h̄s

K iiij que

† a. l. quo.

†

† a. l. quo.

†

†

Moralium Nicomachiorum

Quæ proposuimus, supersunt dicenda. Vtrum is, qui plus præter dignitatem distribuit, iniuriā affert, an is qui id habet, fieri ne itē possit, vt se ipsum quispiā iniuria afficiat. Nā si fieri potest id, quod prius dictum est: & qui distribuit, iniuria afficit, non qui hēt plus: si quis alteri q̄ sibi plus distribuit sponte & sciens, is se ipse iniuria afficit: id quod facere modesti hoīes consueuerunt, modestus. n. eiusmodi est, vt imminui sua non difficulter patitur. An neq; hoc simplex est: ex alio. n. bono, si ita scidit, pl⁹ usurpauit: vt ex gloria, aut eo quod absolute honestum est: Sed soluitur ē ex iniuria afficiendi definitione. nihil. n. præter suam patitur voluntatem, vt propterea affici iniuria minime possit, sed lædāt tñ: si mō pati ipm quipiam dicendum est. Perspicuū quoq; est, eum qui distribuit, iniuria afficere, non eum semper qui plus habet. non. n. cui iniustum inest, is iniuriam facit, sed cui inest id vt sponte hoc faciat: id autē est, vnde principiū actionis proficisci: qđ sanē in distribuentē, non in accipientē consistit. Adde q, cū facere multis modis dicatur: & quodam modo inanimata interueniāt, & manus, & seruus, cū mandauerit aliquis: hæc sanē non iniuste faciunt, sed iniusta tñ committūt. Accedit q, si ignorās iudicauit quispiam, non iniuria afficit, quantum ad legitimū ius at-

tinet, neq; iniustū iudicium est: sed quodā mō tñ iniustū. aliud enim legitimū, aliud primū ius est. At si sciēs iudicauit iniuste, plus sibi vsurpat & ipse vel gratia vel vindictæ: perinde quidē ac si quis iniuste facti quoq; ipse partem acceperit: & ille etiā, q ob hæc iniuste iudicauit, plus hēt. Etenim in illis qui agrū adiudicauit, is non agrū, sed argentum accepit. Hoīes autē i sua potestate situm existimant, vt iniuria afficiant, ppter ea ēt ius ipsum putant facile esse: quod tñ non est. rem habere. n. cum vxore vicini, & percutere proximū & manu porrigere pecuniā & facile est, & in ipsis: sed ita tñ se habentes hæc facere, neq; facile, neq; in ipsis est. Simili mō quoque cognoscere iusta & iniusta, nullam sapientiā esse existimāt: ppter ea q difficile minime est ea intelligere, de quib⁹ leges præscribunt. Verum iusta non hæc sūt nisi p accūs: sed ea sunt iusta, q̄ quodā modo aguntur, & quodam modo distribuunt. Id autē difficilior est q salubria cognoscere: nā illic mel, vinū, veratrū, aduersionē itē & incisionē noscere facilius est: quo mō autē ad sanitatē afferendā, cui, & qñ adhibenda hæc sint, tā est sanē difficile cognoscere, q medicū ē. Ob id autē ipsum ēt iusti hoīs eē existimāt nihilo minus iniuste agere: qm̄ nihilo minus iustus. imo ēt magis facere vnum quodq; ex his potest, nam & rē habere cum

Cum muliere, & peutere: & vir fortis scutum abhñcere, & in fugam versus in vtrā partem velit, currere pōt. Sed ignaue agere, & iniuste non est hęc facere, nisi p accidens. nam hęc facere ē, cum aliquis ita se habēs agit. Quemadmodum ēt mederi & sanare non est incidere, aut non incidere, vel medicamēta adhibere, aut non adhibere: sed quodam mō vtrāq; hęc facere. Iura aut inter eos sunt, qui bonorum simpliciter sūt participes: i quibus & excessum habent & defectum. quibusdam. n. horum nō est excessus, vt fortasse Dñs: quibusdam nulla pars vtilis est, vt incurabilib⁹ & malis, sed nocēt omnia: at quibusdam quadatenus: atque hoc propterea humanum est.

ET fortassis q̄ret quis qōnes difficiles in definitione cōditionū iniuriantis, & cui iniuriat. Primo quidē ac si dicat, qñ iniuriat quis ali cui volens, & ille cui fit iniuria, vult vt iniuriē ei, an nominatur iste iniuriator, an non? & similiter, si fecerit quis iniuriam alteri non volens, sed volente eo, cui fit iniuria, notabitur ne receptor iniuriator? At ptimum de hoc pscrutādū est in istis, an actio iniuriōsa rei, quę fit ab altero alteri, sit tota voluntaria, an quiddam eius voluntarium, & qddam eius inuoluntarium. Et similiter locum habet hęc perscrutatio circa actionem iustam. omni enim speciei ex speciebus iniuriar, est species opposita ex speciebus iniustitiar. Et forsā inconueniens est opinari

q̄ oīs passio iustitiar, q̄ accidit homini totaliter, sit voluntaria. nā multi hominum agunt actiones iustitiar absq; voluntate. & similiter est in iniustitia. Et pp hoc inquisitio est, an omni cui obuiat iniuria, sit iniuriatum, siue sit hoc voluntarie, aut inuoluntarie: aut quod sit ex hoc voluntarie nō. similiter ei quod sit ex hoc prater voluntatem, nisi forma tm: intendo in actionibus & passionibus. & manifestum est q̄ possibile est in vtrisq; scilicet actionibus & passionibus, vt dicatur de eis q̄ sunt in ista per modum accidentis. Cumq; sic sit, tunc res in iniuria in hęc similiserit rei in iustitia: intendo q̄ possibile est in vtrisq; vt dicat de eis iniuria per accidens. etenim non est vt agat homo actiones iniuriōsas, & vt iniuriē alteri res vna. Manifestum ē ergo, q̄ id, quod nō sit p voluntatem, non est iniuriōsum: illud aut, quod sit per voluntatem vtrisq;ue, intendo iniuriantis & cui fit iniuria: si dixerimus q̄ terminus iniuriar absolute est, vt alter alteri damnum inferat p voluntatem suā; & dixerimus q̄ terminus voluntatis est, vt factor faciat cui facit hoc actum, & pp quid facit, & quo, & fuerit qui non cohibet se ipsū voluntate sua à malitia inferens sibi damnum sua voluntate, tunc putabit q̄ certe dicetur de ipso q̄ iniuriat sibi ipsi voluntate sua. cumq; certum fuerit hoc, tunc posse est vt dicat q̄ interdum iniuriatur ei alter sua voluntate: intendo voluntate eius cui fit iniuria. Attamen ista est altera quæstio, ex quæstionibus grauibus, quę sunt in isto capitulo, an possibile sit, vt iniuriē quis sibi ipsi. An ergo nostrū est dicere, q̄ si fuerit posse vt damnum inferat

Moralium Nicomachiorum

G iferat alter alteri volūtate vtriusq;: intēdo eius quē tangit damnum & inferentis damnum, tūc poſe eſt vt di camus eſſe poſe vt alter alteri damnum inferat cum voluntate vtriuſque. Aut nō eſt hęc dictio ſana: immo poſſibile quidē eſt, vt damnum inferat alter alteri volenti, qñ fuerit is, cui damnum inferē, ignar⁹ iuris. etenim non eſt poſe vt inferat hoſ volentu damnum cognofcenti⁹ ius. null⁹. n. vult vt fiat ſibi iniuria, ſciēs qd eſt iniuria absolute: & nullus velit illud quod ſcit, qd nō vtile, aut qd damniſerum. Illi autem, qui dat pecuniā ſuam abſq; reditu, aut abſque reditu æquali, nō fit quidē iniuria: intendo non iniuriat ei alter, eō qd data ab eo fuit p ſuā electionē: ſed vt fiet iniuria homini nō eſt ab eo, ſed ab altero pp hoc, qm quidē iniuria ab altero non eſt voluntaria ei, cui fit iniuria, maniſteſtum eſt: eō qd nullus iniuriam vult, ſciēs qd eſt iniuria. ei autem qui tribuit abſq; reditu nullus iniuriat, vt. n. iniurietur homini non eſt abſq; ipſo, ſed ab iniuriante. veruntū qd nō eſt volitum ab eo, cui fit iniuria, vt ei iniuriet, maniſteſtū eſt. Res autē quarum primo propoſuiſmus pſcrutationē dūc ſunt. Vna earū eſt quis iniuriat: an ille, qui diuidit inæqualiter: an ille, cui contingit plus: intendo an iniuriat ei, cui contingit minus: an ambo. Secunda autē eſt, ſi porrexerit alteri plus qd ſibiipſi, tunc iniuriat per hoc ſibiipſi. diminuit etenim ſibiipſi ſi ſcienter & voluntarie, quēadmodum faciunt humiles & inferiores: intendo qd ipſi diminuant ſibiipſis voluntarie & ſcienter ex honore. Aut neq; hoc ē veritatē hēt abſolute, ſed eſt in ipſo diſtinctio qdā: & ē

vt ſit porrigere et⁹ alteri pl⁹ ſm modū, qd fit in bono puro. Aut oportet vt dicam⁹ qd nō cōuenit ei termin⁹ iniuſtitiz ſm veritatē: intēdo iniuriz absolute. etenim ille, cui fit iniuria, eſt ille qd obuiat dāno ſine ſpōte ſua p ſe: iſte autē non obuiat dāno ſe ne ſpōte ſua: non ergo facit ei iniuriā ille, qd accipit ab eo qd dat ei, niſi qd eſt inferēs ei dānū ſolūmō. Et eſt patiens, qm iniuriator eſt ille, qd diuidit iniuſte, non ille, cui contingit plus. nō. n. oportet vt denotet ab iniuria illē, apud quē eſt res, ſm quam fit iniuria: ſed ille, qd facit hoc volūtarie. & qñ fuerit diuiſor accipiens ab alio, & dāns illi, tunc principium actionis iniuriz eſt ex illo qui diuidit, non ex illo qui accipit. Ampli⁹ cum factū dāniſerum dicat multis modis: pportional⁹ n. ei qd caret eligentia vt beſtia, aut mancipio: tunc fortior qui facit iniuriā iſto mō nō dī iniurians, q̄uiſ fecerit facta iniuriz. Et pp hoc, qñ iudicauerit diuiſor iudiciū iniuriz non ſciens, non noſat qd ē iuriator ſm i⁹ legale, neq; noſat iudiciū iniuſtū: & eſt q̄ ſi iuſtum, eō qd ius legale hoc eſt pter illud, qd eſt ius in ſeipſo, verūm lex ignorāri. Si at iudicat iniuriē ſciēs, tunc denotandū ē à ſpecie iniuriz. qui. n. ſcienter iudicat, iniuſte nō facit hoc, niſi pp beniuolentiā, quā habet erga illū, cui adiudicat plus: aut pp vindictam, quā qrit in illum, cui fit iniuria: aut vt accipiat partē ex illo, in quo iudicauit, & pp hoc adiudicauit. D. Et hoſes vident qd potentes ſunt ad iniuriā. & pp hoc vident qd actio iuris facilis: & qd nō latet aliquem, quēadmodum nō latet eſt iniuria, & eſt maniſteſtum, qd non latet aliquem, qd non oportet eum iacere

Humiles
diminuit
ſibi ipſis
ſpōte &
ſcienter.

A cere cum vxore vicini sui, aut contristare proximum suum: sed latet multos hominum notitia multarū rerū preter istas, quas oportet facere: intendo q̄ facere eas est ius, & non facere eas est iniuria: aut econuerso. Et p̄ istud videtur hoīes q̄ scia rerū iustarū & iniustarū nō sit sapientia, & q̄ non sit difficilis cognitio rerū, quas ponit lex: & nō est q̄ scit populus ex hoc oēs species iustitię, q̄ nō est iustitia per accidens: immo iustitia, quā scit populus, est iustitia absoluta: & q̄n fuerit diuisa ē alicui speciei iustitię & alteri nō. & **B** hęc est illa, quā sciunt periti. D. Et elongatio populi ā scia huius plus est q̄ elongatio eius ā scia sanatiōis. etenim possibile ē vt sciat q̄ mel, & vinū, & elleborus, & cauterium oīa sanatiua sunt: qualiter autē op̄ vt fiat sanatio cū eis, & cui, & q̄n h̄mōi scia pertinet medico. Et v̄ q̄ dē eis q̄ operatio iuris in eis est. & q̄ facilis est eis: eo q̄ putant q̄ non sit eis difficilior q̄ facere iniuriam, & q̄n fuerint ambo potentia effectiua in subiecto vno, & fuerit hō potens vt agat actiones iniurię oēs: potēs est enim vt iaceat cū muliere non sua, & vt vulneret alterū, & vt fugiat ā cetro belli: tunc potens est vt faciat actiones iuris. Et nō est sic factum: etenim iniurię & iuris non est vnū nisi per accidēs. Nā quemadmodū factū sauationis non est in secādo, aut in nō secādo, neq; in propinādo medicinā, aut non propinādo: ita dico si concesserimus q̄ istud sit equiparabile rei iuris. sed in propinādo de ea quantitatē cōpetentē, & in hora cōpetenti, & sic de alijs circumstantijs: similiter in re iuris non sufficit vt faciat, aut non faciat, sed

vt faciat de hoc quantū oportet, & q̄n oportet. D. Species autem iustitię inueniē in iustis: & sunt illi, qui iam acquisierunt bona, quę sunt bona per se, & in quibus est p̄eminētia in hac intentione, intēdo ex parte additionis acquisitionis bonorū, sunt quidē in quibusdā eorū nō potentes accipere additionē in bonū: vt iustitia proportionata diuinis. non. n. possibile est inuenire iustitiā perfectiorē hac. in quibusdā autem eorū non inuenitur bonum proficiens penitus: & isti sunt mali, quibus non est curatio vel rectificatio, sed vniuersum ipsorū damni ferū est. in quibusdā vero ipsorū inuenitur bonū & malum vsq; ad terminū quendam: & istud est plus, & est humanum.

De æquitate æquo, & bono. Cap. 10.

Sequitur, vt de æquitate & æquo & bono, quo modo sit illa ad iustitiā, hoc ad ius respiciat, differamus. Neq; n. si q̄ recte consideret, vt idē absolute spectare, neq; vt diuersum prorsus genere v̄. & interdū æquū & bonum, hominemq; ipsum eiusmodi laudamus, ita vt ad alia quoq; trāsferre hoc nomen laudando cōsueuerimus, æquū hominem probum appellātes: interdū, dū rationē sequimur, absurdū videtur æquum & bonū, si præter ius quiddā est esse laudabile. vel enim ius non est honestum: vel æquum, & bonum non est ius, si diuersum quid est: vel si vtrunque est honestum, idem vtraque sunt. Ac dubitatio quidem circa æquū &

Moralium Nicomachiorum

- G** & bonum ferè ex his continetur: in qua omnia quodam modo recte sese habent, nihilq; est quod sibi aduerset ac repugnet. nam cum æquum & bonū iuris cuiusdam æquum sit, meli⁹ ius quoddā est: neq; tñ quasi diuersum aliquod genus est iure ipso melius. Ius igitur & æquum & bonum idem est. cum. n. vtraq; honesta sint, æquū & bonū honestius, meliusq; est. Dubitatio aut̄ hæc oritur, quia æquū & bonum ius est, nō fm legem, sed legitimum iuris correctio. Cuius rei causa est, q̄ lex i vniuersum omnis statuitur: nec fieri potest, vt recte de quibuscumq; in vniuersum definiatur. in quibus. n. necesse est, vt in vniuersum dicat̄, recte aut̄ id non potest: lex id sumit quod vtp̄m sit, non ignorans sanè quod peccat̄. & nihilo minus tñ recte sese habet: quippe cum peccatum in lege minime sit, neq; in legislatore, sed in rei ipsius natura cōsistat. statim enim rerum agendarū materia eiusmodi est. Qñ igit̄ lex in vniuersum dixerit, & p̄ter vl̄e potestea quippiam contigerit: tunc recte se habet, si qua legislator omisit, absoluteq; ac simpliciter loquendo peccauit, corrigat̄ de factis, id quod legislator ē ipse si adesset, dixisset: & si sciisset, ita præscribentem legem instituisset. Iccirco, ius quidem est et melius quodam iure, non eo tñ quod absolute est & simplr, sed eo quod ex absolute loquendo peccat. estq; ea æqui & boni natura, vt legis qua parte deficit, ob vl̄e emendatio sit. id. n. est in causa, vt etiam non oīa fm legē sint, propterea q̄ vt de quibusdam lex sanciat̄, fieri nullo modo potest. quapropter decreto op⁹ est: indefiniti enim indefinita ē esse regula debet. sicut ædificationis Lesbix plumbea norma, q̄ ad lapidis figuram transmutat̄, neq; immobilis manet: sic decretum ad res ipsas accomodat̄. Quidnā igitur sit æquū & bonū, & quid ius, & quo iure melius id sit, perspicuū iā est. Ex quo ēt patet quisnā æquus & bonus vir sit: qui. n. talia eligit, atq; agit, neq; est exactus iuris exequutor in peiorē partē, sed imminuit potius, ēt si legem ad id adiutricē habeat: is æquus & bon⁹ est: habitusq; ipse æquitas, quæ quidē iustitia quædā, nec diuersus ab ea habitus est.
- D**ixit. Speculatio aut̄ in beneficentia & benefico, & qualiter est proportio dispōnis, p̄ quam vir est beneficus ad dispōnem, p̄ quam est iustus, & proportio actionis ad actionem: intendo actionē benefici, q̄ est beneficentia, & actionē iustit, q̄ est iustitia: oportet vt sequat̄ hoc, quod diximus. Non. n. manifestat̄ in persequat̄ibus de eis, q̄ sunt quasi res vna absolute, & ex oībus modis, & non q̄ ipsæ etiam sunt cōdiuersificatæ specie. nos. n. forsā laudamus beneficentiam & beneficium, donec extollimus ipsum vsq; ad summum verū, q̄ sunt apud nos finis laudationis: & dicim⁹, q̄ beneficus

Alicus præminentior est iusto, & q̄ melior. ergo cum posuerimus q̄ beneficentia est quid præter iustitiam & laudabile, patet q̄ hoc est inconveniens. & hoc, qm̄ sequitur ex ipso ut iustitia non sit beneficentia: vel ut beneficentia non sit iustitia, si fuerint duæ res, & non fuerint res una virtuosa. & utrunq; istorū est inconveniens. Difficile itaq; quod est in hac quæstione, ferè quidem sequitur eam ex parte eius, cuius fecim⁹ mentionem: & sunt ambæ laudabiles: in tendo iustitiam & beneficentiam: & nō est in eis quid contrarium p̄ se.

Ipsa ex parte, cuius laudantur in plus & minus. Supererogatio ergo, & si sit melior iustitia, tunc est ex specie iustitiæ: nō q̄ sit species altera à iustitia, sed sunt ambæ ex genere uno. At vero hæsitatio & dubitatio quidem est qualiter inuenitur iniustitia melius: & virtuosius ea existēte indivisibili ex modo quo est æqualis: nisi quod hoc soluitur per hoc, quod beneficentia non est iustitia posita in lege, sed est rectificatio iustitiæ legalis. Et causa in hoc est, qm̄ iustitiam legalem positam posuit legislator vlem, & vlem nō verificatur in ea in quibusdam rebus: non erit ergo vlem in eis uniuersale sano mō.

Icumq; fuerint hic res cogentes dominū legis, ut poneret in eis formam uniuersalem, & non esset possibile in naturis earum, tunc dignum fuit ut poneret eas lex vles. & illæ quidem verificantur s̄m plurimum, & ponit hoc sciens quid sit in eo de peccato. & factum eius sanum est nō minus facto suo in eo, in cuius natura possibile ē ut sint fora uniuersalia, quæ ponit in eo. & propter hoc fuit hic peccatum non in lege, neq; ex parte

litoris legis, sed ex parte naturæ rei. **D**fundamentum etenim rerum voluntarium velocius permutatur. Et qm̄ fuerit dñs legis dicens orationes viēs, & acciderit in eis aliquando præter id, quod intendit ex iustitia & correctione, tunc statim sanat sanatione, quā vidit legislator in eo, quo secutum est peccatum, ex modo quod dixit in eo dictionem absolutā. & est quidem necessaria sanatio illius uniuersalis: ideo q̄ nos scimus q̄ illam cōditionem, quam dimisit legislator, si fuisset præsens propter materiæ mutabilitatem, nō dimisisset eam: & si duceretur per illud ad hoc ut cōderet legem. Dixit. Et propter istud facta est beneficentia iustitia quædam: & est melior iustitia quadam, non ea iustitia, quæ est iustitia absolute & s̄m veritate: sed est melior peccato, quod sequitur iniustitia legali ex iudicio uniuersali. natura ergo, quæ est beneficōs, per quam est beneficus, est quidem sanatio eius quod deficit legi ex re vli, quam posuimus. ista igitur est causa in hoc ut non sint omnia fora legalia necessaria in omni hora: im mō indiget in quibusdam horis cōmensuratione: & in quibusdam nō redditur ad forum vlem. Et manifestum est sibi hoc ex foro posito in præcipiendo bella in lege Saracenorum. præceptum enim bellādi in ea vlem est, donec extirpetur radix eorum, qui diuersi sunt ab eis. & sunt hic horæ, in quibus eligibilior est pax bello. & quia populus Saracenorū tenuit pro necessario hoc præceptum vlem: & cum hoc fuit possibile extirpare suos inimicos: consecuti sunt damna multa ex hoc. & istud fuit ex ignorantia ipsorū intentionis

Dfundamentū rerū voluntariarū velocius permutatur.

E

F

vlem apud leges si verificatur in quibusdam rebus.

Moralium Nicomachiorum

Gtionis legislatoris. & pp hoc oportet vt dicatur q magis querēda est pax qnq; q bellum. D. Iam ergo patet quid est beneficentia & iustitia, & qua iustitia beneficentia est melior. Et ex hoc et manifestū est, q beneficus & supererogās est, qui eligit has res & operatur eas: & ē vt non vsq; ad vltimū inuestiget vniuersale declinans versus malitiam in pluribus ex modo vniuersalis, sed diminuat inde partē malam. & propter istud inuenimus indulgentiā esse commendatam in multis punitionū legalium in horis quibusdā, & in indiuiduis quibusdā: & inuenimus dissolūtōis in eis excellentem esse: quāuis lex sit faciens pro eo ad sumendam vltionē. tunc itaq; beneficentiā iustitia est, & nō alter habitus.

*De eo quod est facere iniuriam sibi-
ipso. Cap. 11.*

EX his quæ diximus, manifestū ēt sit, an fieri possit, vt qs iniuria seipsum afficiat, necne. Nonnulla. n. sunt iura, q ad vniuersam virtutē spectantia ā legibus sunt instituta: **I** exēpli cā, lex nō iubet se ipsum quēpiā occidere: quæ autē nō iubet, vetat. Præterea cū quis præter legē lædit non referens læsionem, sponte iniuriā facit: qui autem sponte facit, is sciēs & quē, & quo modo, facit. at qui ob irā seipsum iugulat, sponte præter rectā legem id agit, quod lex nō permittit: iniuriam igitur facit. sed cui? ciuitati nimirum, non sibi: quippe cum sponte patriat: nemo vero sponte iniuria affi-

ciat. Vnde ēt ipsum ciuitas mulctat: eiq; qui se ipsum necauit, quasi ciuitatē iniuria affecerit, ignominia quædam irrogatur. Adde q neq; eo modo pōt quispiam seipsum iniuria afficere, quo iniustus ille est, qui solūmodo iniuste agit, & non oīno est prauus: id qd diuersum ab illo est. est enim quodā modo iniustus ita prauus, vt ignauus: non vt totā in se habēs prauitatem. Quare neq; fm hāc sibi facit iniuriā quispiā: simul enim idem auferri, ac detrahi eidem posset: quod oīno nequit: sed semp inter plures esse ius & iniuriā necesse est. Nec non spontaneū, & ex electione, & prius. nam qui ppea q passus est, idē vicissim facit: iniuriā facere minime vī. ipse autē seipsum nō idē simul & afficit, & afficitur. Præterea fieri posset vt sponte quispiā iniuria afficeret. Ad hæc vero sine particularib⁹ iniuste factis iniuriā facit nemo. at nemo vel cum sua vxore adulteriū cōmittit, uel parietē suū perfodit, vel suas ipsi⁹ opes furat. Ac demū q iniuria se ipsum quispiā afficiat, definitione ea soluitur, qua iniuria affici vnūquēq; constitutum est. Perspicuū autē est vtrūq; tam iniuria affici q; afficere, esse malū: alterū enim est min⁹, alterū amplius habere, q sit mediocre. Quēadmodū in medicina salubris, in exercitatoria ei⁹ rei, quæ ad bonum habitum facit, peius tamē est iniuria afficere: quippe cum

Acum id cum vitio sit, & vituperabile: & cum vitio quidem vel perfecto, & absolute, vel prope. Non enim oē quod spontaneum est, est cū iniustitia. ac iniuria affici sine vitio & iniustitia est: iniuria igitur affici p se minus malum est. Nihil tñ vetat, quin ex accideri esse maius malū possit. sed ars tñ id nihil curat: quippe quæ inquit lateris dolorem maiorem esse morbum q̄ cespitationē. licet ex accidenti alterum interdū euenire queat: si cōtingat, vt ex cespitatione aliquis ceciderit, atq; ita ab hostibus captus fuerit, atq; interfect⁹. At vero per translationē & similitudinē est ius nō sibi ad se ipsum, sed sibi cū quibusdam ex suis: quāquam non oē ius, sed herile tantū vel familiare. In his enim rōnibus pars animæ nostræ rationis particeps ab ea quæ ē expers, distat. ad quæ cum spectamus, esse iniustitia quædam ad seipsum videtur: qm̄ scilicet fieri potest, vt in his aliquo modo præter suas appetitiones quispiam afficiatur. Sicut igit̄ principi & subdito, ita his quoq; inter se eē ius quoddam videtur. Ac de iustitia quidem, ceterisq; moralibus virtutibus in hunc modum definitum sit.

Dixit. An autem possibile sit vt iniuriatur quis sibi met & nō iustitiā faciat: aut non sit possibile, patet ex eo quod dictū est. Iā enim dictū est q̄ ex iustitijs est cōmunis: & est vniuersitas virtutū, quas præ-

cepit lex. & similiter de iniurijs ex eis est cōis: & est incurisio malitiarum, quas prohibet lex, & dimissio virtutū, quas præcipit: & ex eis sunt propria, in quibus est æqualitas, & non æqualitas. Et iam determinatum est in eo quod præterijt, q̄ iniurians in istis est, qui scit cui iniuriatur, & quomodo, & quare. qui igitur interficit seipsum ex iracundia, nō est iniurians secundū intentionem propriam: eō q̄ nō iniuriatur alteri à se, neq; ex precedenti cōsultatione, sed causa iræ. est autem iniuria quidem secundū intentionem cōem iniuriæ: cū istud ei factum contra legem: prohibet enim lex, ne quis occidat seipsum. & iniuria quā perpetrat, aut est in se, aut in ciues: sed in se non, qm̄ volens: non vult autem is, cui fit iniuria: sed iniuriatur quidem ciuibus, cū non velint hoc factum, neq; permittāt: immo prohibeant. & propterea videmus eum, qui facit hoc factū occultare se à ciuibus: & consequitur eos apud ipsum abhorrescētia multa. & huius causa est q̄ iniuriat eis.

Amplius, iniuriator quidem fm̄ veritatem malign⁹ est simpliciter: talis autem est qui operatur ex habitu acquisito ei. occidens verō seipsum iniuriatur vna vice tantum: nō ergo procedit eius iniuria ex habitu, a quo dicat iniuriator: immo res rara interdum in bonis inueniē. Amplius, si iniuriatur quis sibi met, & sit iniuria acceptio ab altero & datio alteri: tūc necessarium est vt sit acceptio & datio, & vlt additio & ablatio inuentæ in re vna simul. ac hoc impossibile: immo necesse est iustitiā & iniuriā fieri in rebus pluri-
bus vna, & voluntarie, & electiue.

ideo

Moralium Nicomachiorum

G ideo quem pœnituerit iniurię, non est iniuriator: iniuriante vero sibi-
met pœnitit iniurię: & vtr̃ oportet
ut esset vna res eadem agens
& patiens simul: qđ est impossibile.
Amplius, ex hoc sequitur, ut fiat in-
iuria viro voluntate sua: intendo
ut alter iniurietur ei de voluntate
sui met: & iam dictum est hoc esse
impossibile. Amplius, non iniuria-
tur aliquis absq; eo qđ faciat ex actio-
nibus iniurię particularis, ut qđ fu-
retur, aut adulteretur, & non adul-
teratur aliquis cum vxore sua, neq;
perforat parietem domus suę, neq;
H furatur pecuniā sui ipsius. Et simi-
liter impossibile est ut nominetur
iniuriator s̃m vniuersum, qđ con-
ditionatum est in iniuriante, & cui
fit iniuria: intendo ut nominetur
iniuriator s̃m veritatem. D. Mani-
festum est autē, qđ facere iniuriā
& recipere eam vtrūq; malum est.
nam faciens eā accipit plus, patiens
vero minus: quę ambo sunt præter
medium, iniuria est & malum. ve-
runtamen iam quaeritur, vtrum il-
lorum magis eligendum facere ini-
uriā vel pati. & qñ perspicaciter
fuerit inquisitum, patebit qđ peius
est facere eam qđ pati. pati enim eā
absq; malicia est: facere vero mali-
tiosum est. & propter hoc malū qđ
est in iniuriante malo, quod est in
eo, cui fit iniuria, maius est per se:
per accidens autem pōt malum &
inuoluntarium, quod est in eo, cui
fit iniuria maius esse: ut quod acci-
dat ei cui fit iniuria ut relinquāt eū
sui, & incidat in manus aliorū, qđ
occidant eum & morti tradant, qui
autē factam sibi iniuriā non ha-
buerunt h̃mōi potestatem. D. Sed
potentię quidem effectiū, vtpote

ars medicinę, non speculatur in eo
qđ per accidens, sed quod per se. &
non curant quod est per accidens:
ut qđ dicat qđ dolor ilij periculosior
est omni dolore: quāuis possit in-
ueniri per accidens dolor periculo-
sior eo. D. Ex parte autem iustitię,
quę dicitur per modum similitudi-
nis & transumptionis à iustitia ci-
uili, & est iustitia, quę est in poten-
tiji animę, non oportet ut dicamus
qđ exercet quis iustitiā in seipsum,
aut iniuriatur sibi ipsi. Et hoc, quā-
illuc iustitia quidem proportiona-
tur parti ex partibus animę præter
eam, cui proportionatur iniuria. &
non proportionatur iustitia toti:
immo iustitia proportionat̃ ex ea
parti principanti: sicut proportio-
natur in conuersatione ciuili parti
principanti. Et p̃p̃ea distinguūt̃
potentię animę in id, qđ habet ratio-
nem, & in id qđ non habet ratio-
nem: quemadmodum distinguē-
ciuitas in prælatū & subditos na-
turaliter. quando ergo obedit qđ
non habet rōnem, ei quod rationē
habet, fit iustitia: & qñ non obedit,
fit iniuria. videt̃ igitur qđ huic par-
ti: intendo quę non habet ratio-
nem: proportionat̃ iniuria in ani-
ma: cum huic parti pertineat ut
agat s̃m sua desyderia. Et vniuersa-
liter quemadmodum inuenitur iu-
stitia & iniuria inter prælatū & sub-
ditos, sic inueniē in viribus vel po-
tentijs animę. D. Iam igitur patet
ex his tractatibus quid est iustitia:
& est postremum sermonis virtu-
tibus figuratibus, intendo
moralibus. conuertat̃
mur igitur ad vir-
tutes ratio-
nales.

Aristotelis

ARISTOTELIS

Moralium Nicomachiorum

LIBER SEXTVS,

Cum Auer. Expositione.

SVMMA LIBRI.

De principijs agendi. De intellectus habitibus, scientia, arte, intellectu, sapientia, prudentia. De prudentiæ partibus, & his, quæ ad eam consequuntur. De sapientiæ, ac prudentiæ utilitate. De naturali virtute, ac virtutum & prudentiæ connexione.

De declaratione, duplici virtute, & partibus anime. Cap. 1.

Voniam prius diximus & mediū esse eligēdū, excessum neq; defectū, et mediū esse sicut ratio recta præscribit, hoc iam distinguamus. In oībus. n. antedictis habitibus, quemadmodum in alijs, est quidam scopus ac finis, in quē respiciēs is, qui habet rationē, intendit, ac remittit. estq; quidā mediocritatū terminus, quas inter excessum & defectū esse dicimus, cū fm rectā rationē extiterint. Ac si ita dicamus, verum quidem est, non tñ perspicuū: quippe cū in omnibus alijs studijs, circa quæ est scia, verū sit dicere, neq; ampli⁹ neq; minus esse elaborandum, neq; ociandū, sed mediocriter, atq; vt recta ratio præscribit. nā qui solū hoc hēt, nihil amplius

cognoscet: verbi cā, qualia corpori exhibenda sint: si quis dixerit, ea q̄ iubet medicina, & sicut is q̄ ea est p̄ditus statuit. Icirco opz ēt circa animi habitus nō solū vere hoc dictū esse, sed ēt determinatū, quēnā sit recta ratio, quēq; eius finitio sit. Cū igitur virtutes animi diuidemus, alias morū, alias mētis eē diximus. Ac de moralibus quidē iā disseruimus: de relijs nūc dicamus, si prius tñ de anima nō nulla exposuerimus. Supius, n. duas eē animę partes dictū ē, alterā rōnis capacē, alterā exp̄tē. nūc vero eodē mō rōnis capax diuidenda est. statuaturq; duę eē rōne p̄ditæ partes: vna, qua eiusmodi res cōtēplamur, quarū principia aliter sese habere nō possunt: altera, quæ ea cōsideramus, quę eē aliter possunt. Ad ea. n. quę genere sunt diuersa, cognoscēda, ex animę quoq; partibus diuersa genere ea est, q̄ ad vtrūq; cognoscēdū est apta. siquidem ex similitudine quādā atq; affinitate cognitio ipsis cōtingit. Quarū altera sciendi, altera ratiocinādi facultas dicitur. consultare. n. & ratiocinari idē est. at de ijs quæ nō possunt aliter sese habere, consultat nemo. Quare rōcinatrix vna quędam pars est eius animę partis, q̄ ratiois est capax. Quis igitur vtrarūq; harū optimus habitus sit, statuendum est: is. n. est vtriusq; virtus: at virtus ad op⁹ proprium spectat.

Moral. cū cō. Auer. L DE-

De ijs, quę non possunt aliter se habere, consultat nemo.

Moralium Nicomachiorum

DETERMINATIO SEXTI TRACT.
LIBRI NICOMACHIAE
ARISTOTELIS.

G Vm itaq; iā dixerimus
q op 3 vt eligamus me-
diū: & est in quo nec est
additio: neque diminu-
tio: sicq; mediū recipit terminū sa-
nū: etenim Deus sanus est, in quo
nō est additio, neq; diminutio: tūc
necessarium est nobis vt narremus
de medio in vniuerso habituū vo-
luntariōrū: intendo q recipit ter-
minū sanum. etenim oībus habiti-
bus latitudo quēdā est: siue sint habi-
tū⁹ morales, siue rōnales. Ad istud
itaq; mediū intendimus speculatio-
nē. addimus igitur & demimus, do-
nec inueniamus ipsum. & terminus
medij cōuenit cum termino rōnis
sanē. ambo. n. definiuntur p hęc, q
non recipiunt additionē, neq; dimi-
nutionē. Veruntū non inuenitur
medium in habitibus moralibus ac-
quisitis per assuetudinem, sicut in-
uenitur in habitibus sciētificis: in-
tendo q inuētio medij in moribus
manifestior ē inuēctione eius in ha-
bitibus rōnalibus. Et hoc, qm me-
dium in moribus est mediū fm ve-
ritatem, cū inuētiū sit inter extre-
mitates: medium autem in habiti-
bus scientialibus est, vt nō fiat attri-
butio rei per maius eo, qd sustinet:
neq; p minus. & hoc mediū est cer-
ta ratio, vel san⁹ sermo. & qn fuerit
hęc scia in anima alicuius, nō opor-
tet vt sciat aliqd plus ea, neq; min⁹:
vt q querat aliquis, & dicat quibus
reb⁹ oportet vti, & dare corpori hu-
mano, & cōuerti in ipsum. & dican-
tur ei res, quas mandat medicina
& medicus: & p illud nō fiunt res

manifestę abiq; terminis, sed occul-
tę. Ideoq; nō op 3 nos contētos eē
ex notitia habituū notitia occulta
solū modo, & est notitia eē ipsorū:
sed sunt sciendi per terminos suos.
D. Et cū iam dixerimus quid est
sana ratio, aut rectus sermo, & quid
terminus eius, & distinxerimus vir-
tutes animę, & dixerimus q quēdā
earū figurales, i. morales, & qdā ea-
rū rationales, i. cū intellectu: & iam
locuti fuerimus in virtutibus figu-
ralibus & spēbus suis: nūc dicamus
de virtutibus rōnalibus, & suis spē-
bus fm similitē modū. Et iā diximus
in eo qd pręterijt, q ex partibus ani-
mę est, q recipit rōnē, i. terminū: &
ex eis est, quę nō recipit eā. illius au-
tē, q non recipit terminū, iā distin-
ctę fuerunt spēs. illa vero, q recipit
rōnē, & est pars rōnalis, diuidit⁹ pri-
mo in duas partes: vna quarū ē p
rōnalis, q apprehēdit entia: quorū
causas imposse est in nobis esse: &
sunt illa, quę non est posse esse nisi ā
causis suis naturalibus. & scda ē illa,
q apprehēdit entia, quarū causas
posse est esse in nobis: & ista sunt ea,
quorū causas posse est esse pterquā
naturales. Necessē quidē ergo vt
diuidant⁹ partes animę recipientis
fm diuisione generū, quę recipiun-
tur, & vt mutant⁹ fm illorū muta-
tionē: eō q necesse est vt diuidatur
receptiū diuisione receptibilis, &
diuerferetur eius diuersitate. & iecir-
co op 3 vt dicat q nomen scē de eis
dicit⁹ fm modū proportionalitatis
& assimilationis. Et apprehētio, quę
appropriat⁹ entibus, quorū princi-
pia nō sunt in nobis, nominat⁹ scē
speculatiua: & apprehensio, quę ap-
propriat⁹ entibus, quorū causę i no-
bis sunt, nominat⁹ cognitiua opera-
tiua:

Actiua: intendo eā, in qua est cogitatio pp operationem. nō.n. meditatur neq; cogitamus ad operandū res, quarum operationē impossibilē est esse in nobis, sed est penes naturā. et utitur quidē homo cogitatione operatiua in rebus, quas possibile est esse à voluntate. Cumq; sic sit, cogitatiua est vna ex partib⁹ animę rationalis, quę recipit rōnē: & altera pars est speculatiua. & habetudo bona in vnaqua; istarum est virtus illius partis: & virtus est fm quantitātē operationis proprię.

B De principijs agendi. Cap. 2.

TRia aut sunt, quę i anima actionis, ac veritatis dominium hñt: sensus, intellectus, et appetitus. Sed ex his sensus nullius principij actionis est id qđ perspicuū ē ex eo, qđ bestię sensū cū habeāt, actionis participes minime sūt. Qđ vero in cogitatione affirmatio & negatio est, idem in appetitu psequutio est, et fuga. Quare cū moralis virtus habitus electi⁹ sit, electio vero cōsultatrix appetitio: ppea op⁹, si modo electio proba est, vt & rō sit vera, & appetitus rectus: & eadē et illa dicat, & hic persequat. Atq; hęc cogitatio seu mens, & veritas actiua est. Contēplatiue aut cogitationis & non actiue neq; effectiue bene & male esse, est verū & falsum: hoc.n. totius cogitatiue opus est, sed actiue & cogitatiue veritas est, qđ appetitui recto cōsentanea sit. Electio igit actiōis principij ē, vnde ē

motus, nō cuius cā, electiōis vero appetitus, & rō qđ alicuius cā ē. Vnde neq; sine intellectu et cogitationē, neq; sine morali habitu electio ē. bona etenim actio, et qđ itē cōtrariū in actione est, sine intellectu et cogitatione, et moribus non existit. Cogitatio vero ipsa nihil mouet, sed ea qđ cā alicuius est, & actiua. hæc.n. etiam effectiue dominat: quippe cū causa alicuius faciat, vnusquisq; qui facit: neq; finis absolute, sed ad aliquid & alicui⁹ sit, id qđ sit. nō tñ id quod agitur. bona.n. actio finis est: finis vero ipsius est appetitus. Iccirco vel appetitiuus intellectus, vel intellectiuius appetitus electio est. Tale autē principij est homo. Nihil autē est eligibile, qđ factū est. verbi causa. Alium expugnasse eligit nemo. nō.n. cōsultat quispiam de eo quod factum est, sed de eo qđ futurum est, esseq; aliter pōt. qđ autē factum est, quin factum sit, fieri nullo modo potest.

Iccirco recte Agatho inquit: Re nanq; sola hac ipse priuatur Deus: Vt facta minime infecta possit reddere.

Vtrarūq; igit intellectiuarū ptiū op⁹ veritas ē. Quocirca fm qđ habitus vtraq; maxie verū dicet, qđ vtrarūq; virtutes erunt.

Dixit. In asa ergo sunt tres pres: vna est ad actionē, & est cōcupiscentia. & duę ad verū, & sūt sēsus, & intellect⁹, & apprehensio. Sēsus nō ē ap-

L ij pre-

Contēplatiue, & actiue mentis opera.

Quo solo priuatur Deus.

Moralium Nicomachiorum

Gprehensio intellectus. & hoc manifestū est ex hoc, q̄ bruta communi cāt nobis in apprehensione sensus, & non in intellectu. Quod ergo est in intellectu affirmatio & negatio, huius cōpar i cōcupiscentia est prosecutio & refutatio: itēdo prosecutio nē delectabilis, & refutatio nē cōrri- stabilis. Et quēadmodū virtus moralis est habitus electionalis: & electio, quē est ei, est cōcupiscentia proueniēs à cogitatione, & ab vſu oppositiōis: & ideo apprehensio est verax & cōcupiscentia sana. q̄n fuerit electio virtuosi. Similiter illa, q̄ est in-

Htellectui in rebus operabilibus vel sciētiālibus est affirmatio, & actio q̄ est cōcupiscentie prosecutio: ideoq; q̄n istius motus proueniētis à cōcupiscentia principii fuerit, ex intellectu erit virtus. Ergo operatio q̄ ē partis cogitatuæ, q̄ est à bono & à malo, ē veritas & falsitas. & hoc, q̄m operatio oīs partis intellectuālis est aut verū, aut falsum: & operatio q̄ est parti cōcupiscibili, est prosecutio & refutatio, siue conueniat ei p̄s rōnalis, aut nō. Et operatio earum virtuosa, q̄n cōueniunt, intēdo partē intellectuā & operatiuā, est veritas & desyderiū conueniēs ei. Principiū ergo tū cāctionis, & motus est potētie electiue, à qua fit motus, nō rei illius grā, cuius fit motus: intendo q̄ potētia electiua est principii effectiuum, non illud grā cuius est motus. & iō electio ē desyderiū cū ap-

Iprehensione rōnali grā alicuius. Et p̄p̄ea nō est electio absq; intellectu & absq; virtute morali: cō q̄ actio intellectus & cōsultatio, q̄n fuerint cōtraria, erunt actio absq; intellectu. & absq; virtute morali: & potentia effectiua, à qua est inceptio,

motus, nō mouet nisi p̄p̄ aliquid: & hęc potētia effectiua est oīs qd̄ agit: & oē qd̄ agit, agit p̄p̄ aliqd̄. Et non est hęc potētia perfectio p̄ seipsam rei, in qua inuenitur: sed est perfectio relata ad rē illā, quæ est per se complementum. & concupiscentia non est nisi p̄ istud cōplēmētum: ideoq; terminus electionis est intellectus habens concupiscentiam, aut concupiscentia intellectus. Rerum autē, quę inueniuntur ab ista cōcupiscentia & intellectu, principii est homo. Et non pendet electio cum rebus præteritis. non. u. eligit aliquis hodie apertione ciuitatū Cōsdræ: **L** ideo q̄ apertio earū iam fuit. neq; meditatur aliquis in comparatiōe eius qd̄ iam fuit: sed qd̄ erit ex his, quę possibilia sunt fieri. & illud qd̄ iam fuit, necessariū est, ideo q̄ non est possibile nisi vt sit. Et p̄p̄ea videtur quibusdā Antiquorum vel Deū priuatum ēē potestare in hac specie ex factis solū modo: intendo q̄ faciat non fuisse qd̄ iā fuit. **D.** Et actio vtriusq; partis intellectus, intēdo actiuæ & speculatiue, est veritas, i. fides, siue credulitas. Et habitus, p̄ quos sumit fidem quælibet earū electe, sunt eis vt in pluribus: intendo per habitus scientias.

Habituum intellectualium enumeratio: quod scientia obiectum, & quæ proprietates. Cap. 3.

Sumpto igitur altius principio rursus de ipsis dicam. Sint autem ea, quibus anima affirmando aut negando verum dicit, numero quinque. hęc vero sunt ars, scientia, prudentia,

Aīa, sapientia, intellectus. nā existimatione & opinione fieri potest, vt mentiamur. Scīa igitur quid sit, inde manifestum est: si exquisitē tractare, et nō sequi si militudines opus est. Oēs. n. id qđ scimus, non posse aliter sese habere existimamus: quæ autē aliter esse possunt, cū extra cōtēplationē fuerint, an sint, necne, latent. scibile igit necesse est: ergo eternū. quæ. n. necessario sunt, absolute oīa sunt æterna: quæ autē sunt æterna, generationi, & corruptioni minime subiacent. Oīs præterea sciētia eiusmodi est: vt doceri: scibile vero, vt disci posse videat. ex præcognitis autē fit oīs doctrina: vt in resolutorijs ēt dixim⁹. nā altera ex inductiōe fit: altera ratiocinatione. atq; inductio qđ dē principiū est vīs, ratiocinatio ex vniuersalibus. Sunt igit principia, ex quibus cōstat ratiocinatio, quorum non est ratiocinatio: ergo inductio. Efficitur igitur, vt scīa quidē demonstratiuus sit habit⁹: et quęcūq; alia in resolutorijs definiuim⁹. Qñ n. quodā mō credit, & nota ipsi sunt principia: scit. Nam si non magis q̄ cōclusio, ea nota sint, scientiā ex accidēti habebit. Ac de scientia quidem in hūc modum definitum sit.

Dixit. Et illi, in quibus sumit si dem aīa per affirmationem & negationē: intendo sumit quidē in negatiōe & affirmatiōe, sunt quin-

que facultates: intendo artē, & scē. Dcūda est scīa, intendo speculatiuā: & tertia est prudentia, & quarta sapientia, & quinta intellectus. in putatione autē & arbitratione possibilis est falsitas: ideoq; non opz connumerari habitibus verificis. De scīa autē manifestū est, qđ non est possibile in ea esse falsitatē, si oportet vt præcise dicamus in ea, neq; dubitemus. Oēs. n. vident qđ scīa vera in vltimo est illa, quæ non pōt esse per modum alium extra animam: intendo quæ non pōt permutari ad oppositū. qđ autem possibile est ēē per modum alium præter modum illum fm quē scitur, intendo vt permutetur extra animā, hoc occultū est absq; certitudine: intēdo si est, aut non. Cumq; fuerit scīa certitudinalis ens illa, quæ non permutat, tunc scitum per ipsam est necessariū, & necessarium sempiternū: ergo ipsum sempiternum tandem. & hoc, qm̄ omne qđ fuerit necessariū absolute, est sempiternum: & semp sempiternum est qđ neq; generatur neq; corrūpitur. D. Videtur autē scīa oīs disciplina, & scibile & discibile esse. veruntā iam dictū in libro Demofonis, qđ oīs disciplina eadē fit ex rebus, quarū præcessit scīa, & sunt propōnes vīs primæ. attamen illę accipiuntur & dicuntur ex parte dictionis: intendo ex parte allocationis per eas. sed conclusio accepta ab his propōnibus addiscitur ex parte sylfi cōpositi ex his propōnib⁹. Erit igit qđ oīs scibilis addiscit aliquid ex pte sermonis ipsiusmet: intēdo anteceSSIONē scē signatiōes vocabulorū: & aliqd addiscit ex pte sciendi propōnes sylfi & sylfm. & propōnes, ex quibus scit cōclo, non

Principiū
discendi
pōnes uni
uersales
ē scia signa
tionis vo-
cabulorū.

Gsciuntur per syllā, sed sciunt quidem ex parte significationis vocabulorum. Principium igitur discendi propōnes vñs est scia significationis vocabulorum: & principium scie conclusionis est scia propositio hum vñum. & cū hoc sic sit, tunc scia simpliciter est habitus demonstrationis: intendo qd est forma demōnis concollecta in anima ex propōnibus & conclusione, & cæteris rebus conditionatis in demōne ex eo, qd iam numeratum est in Libro Demōnis. Quando igitur contingit alicui credulitas rei alicuius:

Hius: & fuerint pñcipia prima illius rei nota apud ipsum: tunc iā contingit eis scia illius rei. Si vero non fuerint nota apud ipsum, est sciētia eius apud ipsum per modū accidentis. D. Sufficit autem distinctio scie in hoc loco fm hanc quantitatem: cū intentio hie de ipsa sit distinguere eam ab alijs.

De arte.

Cap. 4.

Eius aut qd esse aliter pōt, aliud efficiendum, aliud agendū est: Effectio aut & actio diuersum qd est. de ipsis aut his, extrarñs ē sermonibus credimus. Quare ē habit⁹ acti⁹ cū ratione ab effecti⁹o habitu cū ratione diuersum quid est, neq; a se mutuo continent: neq; enim actio effectio, neque effectio actio est. Qm̄ autē edificatoria, ars quædā est, atq; id quod habitus quidam cum rōne effecti⁹us: neq; vlla ars est, q̄ non sit habitus cum rōne effecti⁹us: neq; vllus hmōi habitus, qui non sit ars: efficitur, vt

& ars, & habitus cum rōne vera effecti⁹us idem sit. Ars autē omnis circa generationem versatur, cōminisciturq; & contemplatur, vt eorū aliquid fiat, quod & esse & non esse possunt: quorumq; principiū est in eo qui facit, nō i eo qd efficitur. Neq; n. eorū est ars, quæ ex necessitate vel sunt vel fiunt: neq; eorum, q̄ sunt fm naturam: in se. n. hæc principium habent. Quia autē effectio & actio diuersum quid est, non actionis, sed effectiois esse artē necesse est: & quodam mō circa eadē versatur & ars et fortuna. sicut ēt Agatho inquit: Fortunam amat ars, artem ipsa fortuna inuicem.

Ars igitur, sicut dictum est, habitus quidam est cum ratione vera effecti⁹us: inertia aut ecōtrario, habitus cum ratione falsa effecti⁹us: circa id quod aliter esse atque aliter potest.

Dixit. Scia vero, cuius scitum possibile est esse fm aliū modum ab eo fm quem scitū est, diuiditur in duas diuisiones: vna quarū est scia artificians, altera efficiens. Etenim res artificiatæ, alię sunt à rebus effecti⁹is per cōsiliationem: & res effectæ fm dictionem famofam sunt res conferentes in vita. & oportet quidē vt hic recipiamus dictiones famosas, magis q̄ in alio loco. Cumq; sit artificiatum aliud ab effecto, tunc habitus animalis artificians, q̄ sit cū rōne, alius est ab habitu a falsi efficiente, qui sit etiam cum ratione. Etenim carpentaria, & qd simularur ei ex cæteris artibus, est ha-

Quid sit
ars: quid
q; inertia

A habitus cum ratione, & non est habitus qui efficiens cum ratione veridica, & ois ars est pp fieri rei illius, ad quā est ars tantum modo: intendo qd finis eius est existentia rei artificiatæ: & artificiatæ sunt res, quarū principia ab extra sunt: intendo in efficiente, nō in efficiendo: qm̄ ars non agit illud qd fit per necessitatē & per naturā. & hæc sunt, quorum principia sunt in semetipsis. hæc. n. est diffia inter artificiatū & naturatum. Cumq; fit factio aliud ab artificiatione: & artificiatum aliud ab effectu: tūc necessariū est vt sit ars propria artificiato absq; effectu, nisi fiat per modū fortunæ & euentus. Etenim in arte accidit multotiens qd est à casu: intēdo ex actionibus dāniferis & vtilibus. & propter hoc dixerunt quidā Antiquorū de ea, qd est germana casus. Et qm̄ sic est, tunc ars habitus cōmūnis artificias eum ratione veridica: & terminus nō artis ē cōtrariū hui⁹ termini: intēdo habitus artificias cū ratione mēdacij.

De prudentia. Cap. 5.

DE prudentia vero ita statuere possemus, si considerarem quosnā esse prudentes dicamus. Vt igitur prudentis viri ēē propriū, posse recte cōsultare de ijs q sibi ppi si bona sunt, atq; vtilia. nō ex parte, vt quænam ad sanitatē & robur conferant, sed quæ ad bene viuendū in vniuersum. Cui rei argumēto illud ē, qd eos ēt, qui circa aliquid cōsultāt, prudentes appellam⁹, cū ad finē aliquē bonū de ijs quorū nō est ars, recte rōcinant, Quare in vniuersum

quoq; is erit prudēs, qui est cōsultatorius. De ijs vero, q aut esse aliter non possunt, aut nequeūt sub actionē ipsi⁹ cadere, consultat nemo. Quapropter si modo scia est cum demōstratione: & eorum quorū principia possunt aliter se habere, nulla ē demō: oia. n. possūt aliter se habere: de necessarijs aut nō licet cōsultare: prudentia neq; scia, neq; ars esse vllō modo poterit. Scia quidem, ppea quia id, quod in actionem venit, esse aliter pōt: ars, qm̄ aliud actionis, & aliud effectiōnis genus est. Restat igitur vt prudentia habitus sit vera cū ratione actiuis circa ea q & bona & mala homini sunt. Nam effectiōnis finis diuersum qd ab ea est: actionis vero, non semper. ipsa. n. bona actio finis est. Propterea Periclem atq; huiusmodi viros prudentes esse existimamus, quia & quæ sibi & quæ alijs hominibus sunt bona, possunt cōtemplari, eos autem esse tales putamus, qui familiares & ciuiles sunt. Inde etiā est qd temperantiam *σωφροσύνην* appellamus, vtpote prudentiā cōseruantem. talem enim existimationem cōseruat: quippe cū iucundum & molestum non omnem existimationē corrumpat, & peruertat, verbi causa triangulum tres angulos duobus rectis æquales habere, vel non habere: sed eas tantum quæ ad agendas res spectant. Principia enim agendarum rerum

L iij sunt

* a. l. vniuersum.

Moralium Nicomachiorum

Prudentia
definitio.

Q sunt id cuius causa res aguntur. illi autē qui aut voluptate aut dolore corruptus est, principium statim non apparebit, neque eius cā, atq; ob id oīa eligi, atq; agi oportere: vitiū. n. eius modi est, vt principii corrumpat. Quā ob rē necesse est prudentiā habitum esse cum rōne vera, actiuū circa ea quæ humana bona sunt. Iam vero artis est virtus, prudentiā autē minime. Atq; in arte quidem qui sponte peccat, magis eligendus est: minus, q̄ i prudentia idē facit: sicut ēt circa virtutes. Igit̄ prudentiā non artē, sed virtutē quandā eē manifestū est. Cum autem duæ sint animę partes, q̄ ratiōis capaces sunt: prudentia alterius virtus esse videretur, id est opinatiuæ: nā circa id qđ aliter se habere pōt et opinio & prudentia versatur. Adde, q̄ neque habitus est duntaxat cū ratione, cuius rei indicium est, q̄ eius modi habitus esse obliuio pōt, prudentiæ non potest.

Dixit. Nomen autē prudentiæ absolute dicimus de eis, quibus bonitas consiliatiōis in inuentione eius, qđ est directus et vtilis hominibus, nō in parte vna ex particularibus vtilibus vt vtilibus i sanitate & robore, sed in oībus particularibus, in quibus existit comoditas viuendi. Et signū huius est q̄ nominamus prudentes eos, q̄ potestatem habet verisandi cogitatu ad inueniendū finē nobile, & hoc in rebus, quę inueniuntur absq; arte & magisterio. Vt er-

go prudentes sunt illi, qui possunt inuenire per cogitatu suum res conferentes & res nocētes. & non versatur aliquis cogitatum suū, quem admodū dictum est, in impossibilibus, neq; in necessarijs. Et scia quidē in rebus, in quibus est demō: & demō quidē est in necessarijs: iterum igitur prudentia non est scia: neq; ēt est magisterium. Scia quidē non, eō q̄ scitum impositum est aliter se habere: magisterium autem nō, intendo artē, eō q̄ subiectū eius est diuersum genere. Et cum sic sit, tunc prudentia vtr̄ ē habitus animalis efficiens cū rōne veridica bonorū humanorū. Et iā patet, q̄ magisteriū aliud est ā prudentia: eō q̄ finis actiōis inuēt per consiliatiōē: alius est ab inuēto per consiliatiōē: finis autē artis est ipsummet artificium. D. Prudentes autē fm veritatē sunt illi, qui inuentione bona tū, & huius cā vident hōes q̄ prudentes sunt, sicut talis: & talis: & qui fuerunt famosi prudentes apud eos, eō q̄ potentiā habuerunt ad inueniendū bona; q̄ fuerunt bona eis & hominibus: & viderunt q̄ similes horū industriā habēt ad constituendū quodā modo viuēdū in domo & in ciuitate: intendo eos, qui potentiā hnt gubernandi propriā familiā, & rēpub. D. Ideo nomē casti in græco derivatū est ā noīe prudentis. prudēs n. est qui custodit opinionē suā, ne corrūpant eā mētor aut gaudium: intendo dilectionē & concupiscentiā: sicut custodit castus actionem suā, ne corrūpateā delectatio vlt̄ voluptas, & est quidē sic, eō q̄ non oīs opinio corrūpit ā voluptate & tristitia corruptio nāq; credulitatis quæ tres anguli trianguli sūt cū les duobus rectis

* **re**alis non fit ex parte voluptatis & tristitiæ: sed ex parte corruptionis principiorū, quæ necessariā faciunt corruptionem credulitatis tantum.

Opinio autē prudēcialis corrūpitur quidē ex istis duabus: intēdo ex parte corrūptionis principiorū, & gfa delectatiōis & tristitiæ. & corruptio eius, q̄ fit ex parte delectatiōis & tristitiæ, statim apparet: intēdo q̄ magis apparet q̄ corrūptio, q̄ fit ex pte p̄pōnū. Cumq̄ opinione prudēcialē certā nō comitetur corruptio ex parte cōcupiscētiæ, tūc de necessitate prudēs nō eliget res ambas simul;

B intēdo ad inuentionē boni & mali: eo q̄ inuentio mali est principio corrupto ex pte cōcupiscētiæ: & distinguunt̄, eo q̄ inuētio mali est ab habitu malitioso. Et cū sic sit, tūc prudēcia fm veritatē est habitus effectiuus cū rōne veridica bonorū humanorū. Et pp hoc magisteriū indigēs est virtute: prudentia autē serē est ipsa virtus. Ideoq̄, qui male agit in magisterio & peccat voluntarie, melior est eo, q̄ peccat in prudentia: & est deterius in prudentia, quēadmodū ī virtutib⁹. Et ex hinc apparet q̄ prudentia virtus quēdā est, & nō magisteriū: intēdo artem.

C D. Et ex quo est iste habitus partis aīæ, quæ habet rōnem: intendo partem rōnalem: tunc ergo iste habit⁹, intēdo prudēcialē, est virtus illius partis, q̄ habet putatiōē putatio. n. est in rebus cōtingētibus: & iste habitus, qui est prudentia, est ēt in contingētibus: & nō est prudentia habitus rationalis tantum. Et huius signū est: qm̄ omnis habitus veridicus proportionat⁹ huic parti: intēdo rōnalem: & nō proportionatur oīs habitus veridicus prudentiæ. . .

De intellectu.

Cap. 6.

Quoniam vero sciētia de vniuersalib⁹ ac necessarijs existimatio est: rerū autē demonstrabilem, sciētiæq̄ omnis principia sunt: cū rōne enim est sciētia: efficitur vt principij rei scibilis neque scientia, neq̄ ars, neq̄ prudentia esse possit. Quod enim est scibile, demonstrabile est: hæ autē circa ea verfantur, quæ esse aliter possunt. Sed neq̄ vero sapientia horum est: sapientis enim est, de nōnullis habere demonstrationem. Si igitur ea quibus verum, & nunquam falsum dicimus circa ea quæ vel possunt, vel nō possunt aliter euenire, sunt scientia & sapientia, & prudentia, & intellectus: ex tribus autē horum esse nihil pōt, tria dico prudētiam, sapientiam, & scientiam: restat intellectum esse principiorum.

Dixit. Neq̄ apprehensio principiorū sciētia est. nam sciētia est ex habitibus veridicis: & est apprehensio rerum vniuersalium necessariarū ex rebus, quæ sunt de necessitate prima demonstrationis: intendo propōnes primas. & hoc, qm̄ omnis, quod est præter principia, scientia est. principiorum autē non est scientia: intendo q̄ non sciuntur ex parte alterius à se, immo sciuntur quidem per seipsa. neq̄, etiam scientia magisterium est: eo q̄ res necessariae non fiunt per artem, & res factæ per artem sunt res contingētes.

D. Eteā, p̄ quæ possibile est vt veraces simus, neq̄ metiamur in reb⁹ necessarijs, tria sunt, scīa, sapientia, intelle-

Moralium Nicomachiorum

G intellectus. cum aut intellectus principiorū primorū sit, intendo propōnes intellectas primas, tunc non est prudentia, neq; scia, neq; sapientia.

De sapientia. Cap. 7.

Sapientiam autē in artibus attribui illis cōsueuim⁹, q̄ absolutissimi in ipsis sūt: vnde Phidiam sapientem mar-mararium, Polycletum statuarium sapientem dicimus, nihil aliud hic sapientiæ nomine q̄ artis ipsius virtutē significātes.

H Cæterum esse alios quosdā omnino, non ex parte sapientes existimamus, neq; alia aliqua in re sapientes: quemadmodum inquit Homerus in Margite:

» Is nec fossor erat, nec erat robustus arator,

» Aut alia re aliqua sapiens, sic numina diuum

» Cōcessere. Quapropter exactissimā scientiarū esse sapientiam manifestū est. Sapientem igitur nō solū ea quæ ex principijs sunt cognoscere, sed etiā circa princi-

I pia ipsa verum dicere oportet. Quare, sapientia erit intellectus & scientia: ac quasi habēs caput scientia rerū præstantissimarū. Absurdū enim est, si quis scientiam ciuilē, aut prudentiā honestissimā esse existimat: nisi scilicet homo sit optimū omnium quæ in mūdo sunt. Nā si salubre & bonū hominibus ac piscibus diuersum est, albū autē & rectū idem: sapiēs quoq; idē, prudens diuersum esse oēs asseuerarent,

id enī singula qđ circa seipsum **X** quod bene se hēt, cōsiderat, prudens esse dicerēt, ei⁹ seipsa committerēt. Vnde et bestias nōnulas prudētes esse inquirunt, quę cūq; in vita traducēda, puidendi habere vim quandā vident. Perspicuum autē est ciuilem & sapientiā eandē esse nullo modo posse. nā si eam quæ circa sibiipsis vtilia versatur, sapientiā dicent, multæ erunt sapiētiae: non enim vna est quæ omnīū aīaliū bonū cōsideret, sed singulorum diuersæ. nisi scilicet vna quoq; **L** sit medicina circa oīa quæ sunt. Quōd si hominē ceterorum animāliū optimū esse dixerint, id nihil refert: quandoquidē hoīe alia natura sunt lōge diuiniora: vt ea quæ sunt manifestissima, ex quibus mūdos cōstitut⁹ est. Cōstat igitur ex ijs q̄ dicta sunt, sapientiā esse rerū præstantissimarū natura sciam & intellectū. Vnde Anaxagorā & Thalē atq; huiusmodi hoīes, cum ignorare ea quę sibi vtilia sunt, viderint, nō prudentes, sed sapiētes eē dicunt: ac supuacua quidē, & admiranda, & difficilia, & diuina cognoscere ipsos asserūt, sed inutilia tñ: p̄p̄ea q̄ non humana bona inquirūt. prudentia autē circa humana bona versat, atq; ea quæ in cōsultationē cadunt. Prudētis enim id maxime opus esse dicimus, vt recte consultet: de illis autē consultat nemo, quæ euenire aliter nequeūt: neq; de ijs quorū finis aliquis non est, atq;

de con-
e in po-
io Meta
yā.

Atq̄ is eiusmodi, vt agēdum bo-
num sit. Bonus autē consultor
absolute ille est, qui quod opti-
mū homini ex agēdis rebus est,
coniectura assequi ratiocinādo
pōt. Adde, q̄ neq̄ vniuersaliū
tantū prudētia est, sed opus est,
ut singula ēt cognoscat: est enim
actiua. at actio circa particula-
ria versatur. Hinc fit, vt nōnulli
ēt nescientes nonnullis sciētib⁹
actuosiores sint: & f̄ reliquis illi
qui sunt periti. nā si quis leues
B quidem carnes cognouerit, faci-
les cōcoctū esse, & salubres, quē
tamen leues sint, ignoret: is pro-
fecto sanitatem non efficiet: sed
ille efficiet magis, qui auiū car-
nes ēē leues & salubres sciuerit.
prudētia vero actiua est. Qua-
re vel vtraq̄, vel hāc potius ha-
bere oportet. Esset autem quæ-
dam etiam hic architectonica
ac princeps.

Dixit. Et cum sapiētia propor-
tionetur in artibus & magiste-
rijs, eis qui sunt periti in ipsis & ex-
cellentes, tunc manifestum est q̄ sa-
Cpiētia non significat sup̄ aliud, nisi
super virtutem magisterij. Si ergo
fuerit hoc magisteriū in fine certifi-
cationis, tunc palam est q̄ de illo di-
cetur sapiētia absolute, nō sapiētia
alicuius. Et manifestū est, q̄ sapien-
tia, cui inuenitur iste modus ex scia,
intēdo certificatiū, est illa, quæ co-
gnoscere facit p̄cipia: intēdo prin-
cipia creditionis & principia existi-
tiæ cognitione certitudinali. Et pp̄
hoc necessariū est sapiēti, vt non so-
lum sciat q̄ est post principia: sed vt
ēt cognoscat principia scia exquisi-

ta in fine certitudinis: intēdo pro-
positiones. Et cum sic sit, tunc erit
sapiētia & intellectus & sciētia ex
rebus honorabilibus valde: intēdo
in fine. Incōueniens enim est vt ali-
quis putat q̄ sciētia ciuilis & pru-
dētia sint f̄ fine ex virtute: nisi cre-
dat q̄ homo sit nobilissimū, quod
est in mundo. si autē fuerint hic res
nobiliores homine, tunc sciētia il-
larum & intellectus earū est nobile
illud, quod ē in vltimo. **D.** Et oēs
vident sapiētiē alium esse à pruden-
te: ideo q̄ prudens apud eos est, qui
opinatur opinionē rectā in oībus.
quæ agit homo pp̄ seipsā, & quæ eli-
Egit pp̄ seipsum: & placide accipiunt
eius eligentiā hoīes, & confidunt in
ipsius cogitatione. Et pp̄ hoc dicūt
homines de quibusdam ferarum q̄
sunt prudētes, & sunt illæ quæ habēt
potentiā ad p̄uidendum, & labo-
rant ad gubernādum seipsas labore
studioso. **D.** Est etiā manifestū q̄
non est sapiētia & sciētia ciuilis res
vna eadem. nam si asserat quis q̄ sa-
piētia quidē sit in sciētijs cōferen-
tibus hominī, tunc erunt sapiētiæ
multæ. & quemadmodum vtilitatē
ferentia omnibus animalibus non
sunt vna, nisi existēte medicina vna
omnibus speciebus animalium, simi-
liter conferens cognitio hominum
non est res vna eadem. Si autē dica-
tur hoc, eō q̄ homo nobilior est cæ-
teris aīalibus: intēdo q̄ cognitio cō-
ferentisei est sapiētia & est nobilior
rerū: tunc non est hoc quidē rectū,
cū sint hic res diuinæ, quæ nobilio-
res sunt homine: vt res, q̄ sunt prin-
cipia, ex quibus cōstitutus est mun-
dus: & cū sic sit, tunc notitia istorū
perfecte est sapiētia, nō notitia re-
rum cōferentū. Iā ergo patet, ex eo
quod

Moralium Nicomachiorum

G quod dictum est, quod sapientia est intelligentia & scientia illa, quæ est in rebus honoratis valde naturaliter: intendo quod sunt in fine honorabilitatis. Et per hoc dicimus quod Plato & Socrates sunt sapientes: & non dicimus quod sunt prudentes: cum videamus eos ignorasse res bonas sibi ipsis. & dicimus quod sciuerunt res multas: & res admirandas & res difficiles, & venerabant illas, etsi non fuerint conferentes: eo quod ipsi non requirebant bona conferentia humana, sed diuina. prudentia autem est in bonis humanis, & in quibus posse est, ut versetur consili-

H lium: intendo ut dispensent. Etenim actio prudentium secundum plurimum quidem est versationis consilij. nemo autem, ut diximus, versat consilium in rebus, quas impossibile est aliter esse, & sunt res necessariæ, neque; et aliquis versat consilium in his, in quibus non est complementum: intendo finem.

D. Et prudens pollens consilio absolute est ille, qui arbitratur cogitatione quid est melius homini ex factis, & inuenit ipsum. Et non est prudentia completa cognitio vniuersalium ex rebus conferentibus tantum & ipsorum inuentio, sed oportet prudentem scire res viles & particulares simul: propterea quod hæc scientia est operatiua, & operatiuum quidem circa particularia est. Et propter hoc inuenimus quosdam hominum minus scientes: verbi gratia in arte Medicina operantes melius quibusdam plus scientibus de vniuersalibus, &

Apud quos est scientia vtilis absque particulari, si est ei posse operari quicquam est.

sunt illi, quorum multiplicata est experientia plus quam eorum scientia sed apud quos est scientia vniuersalis absque particulari, huic non est posse operari quicquam per eam. sciens enim quod carnes leues bonæ sunt ad digerendum & conuenientes stomacho. non

K sciens autem quæ carnes sunt, non operabitur per eas penitus. sciens vero quod pulli sunt bonæ digestionis, potest per eos operari sanitatem. Et cum sic sit in omnibus rebus operatiuis, & sit prudentia operatiua, tunc necesse est, ut sint ei res ambæ: intendo viles & particulare. melior enim est cum utraque, quam cum alterutra earum. **D.** Prudentia autem ciuile, cuius proportio ad alios habet prudentia est proportio artis carpentariæ principalis ad alias artes particulares, quæ sunt sub ea.

De partibus prudentie. Cap. 8.

A Tque est quidem & ciuile prudentia idem habet: essentia tamen ipsis eadem non est. Eius autem prudentia, quæ circa ciuitatem versatur, altera est ut architectonica ac præses, quæ est legislatrix: altera ut particularis, quæ cõi nomine ciuile appellatur: atque hæc actiua est consultatiua. decretum enim utpote extremum agenda res est. Idcirco ciuitatem administrare hi tantummodo dicuntur: hi enim perinde ac manuales artifices soli agunt. **M** At vero prudentia est maxime ea esse videretur, qua circa seipsum & vnum quispiam utitur: atque hæc cõi nomine prudentia appellatur. illarum autem alia familiaris, alia legislatrix, alia ciuile dicitur: atque huius altera consultatiua, altera iudicialis. Species igitur cognitionis quædam esset, sibi ipsi prospicere: sed differentia magnam tamen habet. videturque ille qui sua cognoscit, in hisque versat,

*a.l. prud. tie.

A versatur, prudens: ciuiles autē
 *negociosi. Vnde ēt Euripides:
 Quo nanq; pacto valeo pru-
 dens dicier?
 » Cui sic licebat ster alios milites
 » Negocio esse sine vllo, & æquā
 sumere. citat
 » Partē bonorū cætero cū exer-
 » Nā curiosos, atq; agētes p̄rima
 Odere diui. Quærunť enim qđ
 sibi bonum est: idq; agendū esse
 existimant. Ex hac igit opinio-
 ne euenit, vt prudentes hi sint:
 tamerſi fortasse vniuscuiusq; bo-
 nū sine familiari & ciuili nō est.
B Præterea vero quo modo pro-
 priū vniuscuiusq; bonū admi-
 nistrare oporteat, obscurū est,
 atq; ideo considerandum. Huiusce autē rei iudiciū quoq;
 illud est, qđ iuuenes licet geome-
 trici & mathematici, atq; i ciui-
 modi rebus sapientes euadant:
 prudentes tñ euadere nō viden-
 tur. Causa autē ea est, qđ particu-
 larium est prudētia, quæ ex ex-
 perientia * nobis innotescit: iu-
 uenīs autē expertus non est. expe-
 rientiam enim t̄pis afferet lon-
 gitudō. Nam illud ēt considera-
 tione dignum videtur: quid sit,
 qđ puer fieri mathematicus po-
 test, sapiēs, aut naturalis nō po-
 test. An quia illa per abstractio-
 nem sunt: horum autē principia
 ab experiētia sumuntur: & hæc
 nō credunt quidem iuuenes sed
 dicunt: illorū vnūquodq; quid
 sit, obscurum non est. Præterea,
 error in consulando, vel circa
 vñ, vel circa singulare cōtingit,

a. l. eu-
 iof.

uerſ ma-
 thematici
 uadunt,
 rudentes
 anime.

a. l. prudē-
 er efficiū
 ur. Expe-
 riētiā t̄pi
 fieret lō-
 gitudō.

vel enim omnes aquas ponde-
 rosas esse prauas, vel hanc esse
 ponderosam ignorat quispiam.
 Prudentiam autē non esse scien-
 tiam perspicuum est: est enim
 vltimi, sicut dixim⁹: quippe cū
 eiusmodi sit id quod in actionē
 cadit. Vnde etiam intellectui op-
 posita est. ille enim est termino-
 rum, quorū nulla ratio est: hæc
 vltimi, cuius nō est scientia, sed
 sensus. neq; is propriorum: sed
 eiusmodi, quo sentimus, in ma-
 thematicis triangulum esse vlti-
 mum. sifet enim etiam illic: sed
 hic sanē sensus magis est qui est
 prudentia: ille species altera est.

ET ista prudētia & ars gubernan-
 di ciuitates sunt vnū subiecto.
 Et prudentia ciuilis est, cuius ppor-
 tio ad alias prudētiās est proportio
 principantis carpētarie ad reliquas
 particulares artes carpētarie, & est
 prudentia quæ pertinet positori le-
 gum: intendo qđ per ipsam elicit cō-
 stitutiones vtilēs, aut in omni tpe,
 aut in pluribus. & hæc est, quæ no-
 minatur prudentia ciuilis fm veri-
 tatem. Prudētia vero, per quam in-
 uenitur vtile fm tempus aliquod, si
 nominetur ciuilis, hoc erit fm parti-
 cipationem nominis. & est quidem
 fm veritatē operatiua, sicut aliqua
 rerum particularium operabiliū,
 dicitur vero ciuilis, eo qđ per istam
 prudentiam fit commensuratio &
 emendatio peccati incidentis in cō-
 stitutionibus, quas promulgauit dō-
 minus legum: intendo positore re-
 rum vniuersalium inuētarum per
 prudentiā vniuersalem, & per artē,
 & per virtutem figuralem vñ.

Et

Moralium Nicomachiorum

G Et ex isto modo dicitur de proposito mensuris & ponderibus in ciuitate q̄ sit ciuilis: & est quidem fm veritatem, sicut vnus illorū, qui operantur opera particularia, vt artifices operātes manu. D. Et putatur q̄ nomen prudentis dicitur quide fm plurimū de potestatem habentibus inueniendi bona sibiipsis aut ciuilibus hominum, non de eis, qui possunt inuenire q̄ bonū & melius simul de ciuitate vel rei pu. aut vnicuiq; maneriei hominū. & non est ita. etenim hęc prudētia particularis sit certa, qñ extiterit post vřem

H cōem. specierum autē prudentiarū, alię quidem sunt regimen domesticum, alię ciuile propriū & cōe, alię cōsiliarium, alię patrociniatum.

D. Et fortassis scire rem ad operandum altera maneries ē scire, q̄ scire eam tm absq; operatione: immo in hoc diuersitas magna existit. D. & putatur de eis, qui sciunt bona sibiipsis, & p̄seuerant in eorū inuēctione, q̄ sint prudētes. ciuiles autē, intendo eos, qui adinueniunt bona cōia, sunt illi, de quibus putatur q̄ multo sint pręstāiores in operationibus.

Et pp hoc dixit poeta Euripides, **I** fm q̄ ęstimo, qualiter est posse q̄ sit prudens ille, cui posse est accipere bonum absq; operatione laboriosa, & accipit ipsum cū labore, & multitudine opationis, vult vt ęstimo, cū fuerit conciuis facit se solitarius. Veruntū cū illi, qui multum infundant opationibus, inquirentes sint p̄ eas bonū sibiipsis, & iudicēt oportunū esse vt agant istud, intēdo operationes multas, videtur pp hoc q̄ oēs prudentes inquirent quid bonū sibiipsis, atqñ fortassis non erit illud possibile absq; gubernatione ciuili.

Et vř immanifestū, qualiter oportet vt inquiret homo bonū sibiipsis an per modum quo singularis est, aut quo est pars ciuium. D. Et signum eius, quod dixit, est. l. q̄ prudentia est quidem cum ætate: & est q̄ iuuenes inueniuntur Geometre, & vř boni in disciplinabilib⁹, & habentes notitiam rerum earundem significatarum, & non sunt prudentes. Et causa in hoc est, q̄ prudentia quidem existit in adinventione rerum particularium: & propositiones, per quas adinueniuntur, sunt notę quidem ex parte multę experientię: & iuuenes non sunt multę experientię: eō q̄ longo tpe indiget multę experientię adeptio. D. Fortassis autē interrogabit quis, quare inueniuntur ex iuuenibus peniti in quadruiuib⁹, & nō in naturalib⁹. neq; et inueniuntur sapientes intēdo in Metaphysica: intēdo prudentes. Huius causa est, qñ quędā propositionū istarum scientiarum accipiunt ex scientijs alijs: & quędā cōprehendunt ex multitudinē experientiarū: & quādam earū non est posse credere iuuenes: & in quibūdam earū nō sunt manifesti termini: Neq; manifestū est in eis si fuerit peccatū incidēs in propositione vř aut particulari: vt in iudicando an ista aqua mala. hoc enim indiget duarum propōnum verificatio: vna quarū est, q̄ aquę pōderose malę: altera q̄ hęc aqua pōderosa vult q̄ difficilis sit scīa hui⁹, nisi p̄cesserit ante id scientia artis logices. & hoc nō erit nisi in longo tēpore.

D. Neq; prudentia est scīa: eō q̄ prudentia est apprehētio rei operatę, & opatū oppositū est scito intellectu. Etenim intellectus nō apprehendit res opabiles.

Intellect⁹
nō apprehendit res
particulares
res opabiles

A res particulares operabiles: prudentia vero apprehensio quidem est rerum sensibilium. & ego non intendo per sensibilia hoc, quod apprehendunt sensus: immo volo equidem per illud potentiam illā, quæ sentit quod simplicius illud, quod est in figuris, est figura trium angulorum & est phantastica. attamen phantastica, quæ videre facit operabile, propinquior est sensui, quā phantastica, quæ est in doctrina.

De bona consultatione. Cap. 9.

I Am vero querere & consultare inter se differunt: consultare enim querere aliquid est. Oportet autem de bona consultatione quidnam sit, statuere: utrum scientia aliqua, an opinio, an bona coniectatio, an aliquod aliud genus. Scientia quidē non est: nō enim de his quæ sciunt, inquirunt. bona autem consultatio, consultatio quædā est, qui vero consultat querit, & ratiocinat. Sed neque bona coniectatio est: quippe cum & absque ratione, & citum quid bona coniectatio sit: longo autem tempore consultant. Vnde aiunt, cito agenda esse quæ consultaueris: tarde vero ac diu consultandum. Adde quod solertia & bona consultatio diuersa inter se sunt. solertia vero bona quædā coniectatio est. Neque vero bona consultatio opinio vlla ē sed quā errat, qui male consultat: qui bene, recte id facit: bonam consultationem esse rectitudinem quandā perspicuum est: quæ tamē neque scientiæ est, neque opinionis,

scientiæ siquidē neque rectitudo vlla est, neque error: opinionis autem veritas rectitudo est. Accedit, quod definitum iam ostendit id est, cuius est opinio. Quinetiā neque sine ratione, bona consultatio est: cogitatione igitur est inferior: quippe cum nōdum sit enūciatio. nam opinio non inquisitio, sed enūciatio iā est, qui autem consultat, siue bene, siue male id faciat, querit aliquid, ac ratiocinat. Sed bona consultatio consultationis rectitudo quædam est, iccirco primū quid sit, & circa quid verset consultatio, est querendum. Quoniam vero rectitudo pluribus modis dicitur: non omnem rectitudinē esse bonam consultationem perspicuum est. incōtinēs enim & prauus quod proponit sibi ratiocinādo videre, assequetur: ut ita recte quidē consultauerit: magnum tamen malū sibi compararit. At bene consultasse esse bonum quoddam vult. talis enim rectitudo consultationis bona consultatio est, quæ ad bonum assequendum spectat. Sed fieri tamen potest, ut falsa ratiocinatione id assequamur, quodque oportet facere assequamur, per quod tamen oportet, non assequamur: sed medius terminus falsus sit. quare neque eadem erit bona consultatio, qua quod oportet quidē assequetur quispiam, nō tamen per quod oportet. Præterea fieri potest, ut multo tempore aliquis, aliquis vero cito consultans quippiam assequatur, ergo

Moralium Nicomachiorum

G ergo neq; illa adhuc bona cōsul-
tatio est: sed ea rectitudo, quæ
fm vtilitatē & id * quod oportet,
& sicut, & qñ, existit. Fieri
item potest, vt & absolute bene
consultet quispiam, & ad quen-
dam finem. Bona itaq; consulta-
tio absolute ea est, quæ ad finem
absolute: quædā vero bona con-
sultatio, quæ ad quendam finē
spectās perficitur. Si igitur pru-
dentium est bene consultare, bo-
na consultatio rectitudo ea esse
videretur, quæ secundum vti-
litate ad quendam finem spe-
ctat, cuius prudentia vera exi-
stimatio est.

Dixit. Et manifestum est q̄ in-
ter quære absolute & ver-
sationem consilij dīa quædam est.
etenim versatio cōsilij quære qd-
dam est, i. quære cogitatione: quæ-
re vero interdū cōtingit absq; co-
gitatione. Vnde hoc, in quo nobis
est cōsiderandū, est an bonitas ver-
sionis cōsilij est scīa, an bonitas saga-
citatē, aut genus quoddā ad bonū.
Et putatur non esse scīa, eo q̄ illius
qui versat cōsiliū, actio est quæstio
scientiæ tci alicuius: qui aut scit rē,
non quærit eius scientiam. De bo-
nitate autem versationis cōsilij ma-
nifestum est q̄ est versatio quædā
consilij: & versatio cōsilij est inqui-
sicio per meditationem. Et si pr non
est etiam bonitas sagacitatē & arbi-
trationis etenim bonitas fit semper
per velocitatem intellectus, & mu-
tationē cogitationis velociter: ver-
satio vero consilij semper fit in tem-
pore longo. Ideoq; dicūt homines
q̄ nō oportet vt cito agatur res illa,

in quibus est versatio consilij, neq; **R**
illæ, in quibus versatur consiliū tpe
modico. Et bonitas arbitratōis est
velocitas intellectus: & velocitas in-
tellectus est absq; bonitate versatio-
nis cōsilij. Neq; ēt est bonitas versati-
onis cōsilij putatio ex putationi-
bus: eo q̄ putatio nō est inquisicio.
veruntū si fuerit ille, qui bonificat
versationē cōsilij, non peccās, tunc
patet q̄ bonitas versationis consilij
est certitudo quædā cōsilij. Et hinc
declaratur q̄ nō est scīa, nam scītiæ
nō est bonitas, cum non sit peccatū
in ea: putationi autē sanæ inuenitur
veritas, sicut inuenit versatio consi-
lij, & nō est versatio cōsilij putatio
sana. Attamen, cū sit absq; rōne, tūc
remanet, vt pertineat potētia cogi-
tatiua: & pp istam potētia requi-
rit q̄ est bonū quoddam, de quo nō
dum apprehēdit q̄ bonum: putatio
aut non requirit q̄ nondū est apud
eā bonū quoddā, sed fit hoc quidē
postquā apprehēdit, qm bonum
quoddam. & pp hoc putatio appre-
hendēs, nō requiritur, qui vero ver-
sat cōsiliū versatione bona aut ma-
la, post hoc requirit aliquid & cogi-
tat in ipso. Bonitas ergo versationis
consilij certitudo quædā est: ideoq; **M**
perscrutandū nobis est primo quid
est versatio consilij, & in quare fit
ista certitudo. Certitudo enim inue-
nitur in multis speciebus: & pp hoc
non omnis certitudo est bonum cō-
siliū. mali namq; interdum versat
consiliū sanum ad inueniendū
malum aliquod. & hoc factū eorū
non est bonitas consilij: est etenim
malum & bonitas consilij bonum.
Et pp hoc putatur q̄ bonitas cōsilij
fit inuentio boni. veruntū hæc in-
uentio interdum fit nō p se, & hoc,
qñ

* a. l. quod
opus:

A quando inuenta fuerit veritas per propositiones falsas: & interdū sit p se, qn inuenta fuerit veritas p propositiones veras. Iterum ergo non sufficit vt dicatur de bonitate ver-
sationis consilij qd est adeptio boni, & inuentio eius quod oportet inueniri, donec additio fuerit ei. & p hoc, & quod oportet vt inueniat, intendo inuentioem boni, p illud p qd oportet inueniri. & est syllogismus verarum propositionum & sanæ fign-
gura. & si etiam non est introitus temporis i terminum bonitatis ver-
sationis consilij. Iam. n. inuenit bo-

B num per cogitationem sanā in tē-
pore longo, & iam inuenit in tēpore breui. neq; etiā certitudo est cer-
tutudo consilij, qd proportionatur ad oē bonum, sed ad bonū cōferēs,
non ad bonum, qd est iustitia, neq;
ad aliqd tale i bonis. Cū ergo fuerit homo interdum mouens cōsiliū,
quod est bonum absolute ex inue-
tione finis, qui est et finis & comple-
mentum absolute, tūc certitudo in-
uenta in hoc cōsilio, est bonitas ver-
sationis consilij absolute. Qui autē
versauerit cōsiliū in eo, quod est finis
quis non absolute, sed quibus-

C dam prudentiū, tunc bonitas ver-
sationis consilij in hmoi finib⁹ est sa-
nitas talis consilij in relatione ad il-
lum finem: & prudēs est, qui habet
putationem veram a bonitate ver-
sationis consilij.

De perspicacia. Cap. 10.

I Am vero perspicacia quoq;
est & hebetudo, quib⁹ hoīes
pspicaces atq; hebetes dici-
m⁹. neq; oīno idem cum sciētia
vel opinione hac ē: oēs, n. eiēt

perspicaces. neq; est vna aliqua **D**
ex singulis scientijs: verbi causa
neq; medicina: de salubribus. n.
esset. neq; geometria: nam circa
magnitudines versaretur, neq;
enim de hīs q semper sunt, & mo-
tu carent, perspicacia est, neque
de hīs quæ quomodolibet fiunt:
sed de quib⁹ dubitaret quispiā,
atq; consultaret. Ideo circa eadē
quidem, circa q prudentia, ver-
satur idem tñ prudentia & per-
spicacia non est. prudentia. n. p-
ceptiua est: quid enim agēdum
aut non agendum sit, finis est ip-
si⁹. perspicacia vero iudicatiua
tñmodo. idem nanq; est perspi-
cacia & bona perspicacia: pspi-
caces siquidē et bene pspicaces
sunt. Neq; vero habere, neq; ac-
quirere prudētiā perspicacia
est: sed sicut perspicere dī disce-
re, cū scientia quispiam vtiū:
ita quoq; cū opinione vtiū ad
ea iudicanda, de quibus prudē-
tia est, alio dicente: & iudicanda
quidē recte: bene. n. & recte idē
est: & inde nomē hoc venit per-
spicacia, qua bene pspicaces ho-
mines sunt, ex ea scilicet q in di-
scendo consistit: discere. n. sæpe-
numero, perspicere dicimus.

Dixit. Et potentia ingenij, & nō
ingenium, per quam dicim⁹ q
hoc est habēs ingenium, & hoc nō
habet ingenium, est et aliud a potē-
tia purationis & scientiæ. nā si non,
esset oīs, apud quē esset scientia aut
putatio, ingeniosus, nec et potentia
ingenij est vna ex scientijs particu-
laribus, vt scientia medicinæ. quæ exi-
Moral. cū cō. Auer. M sit

Moralium Nicomachiorum

Gitir in reb' receptiis curationis, vt scientia dimensionis quæ existit in magnitudinibus: eo q' ingeniū nō est in rebus necessarijs, neq' in reb', quarum notitia causaliter se habet, sed in rebus difficilibus, in quib' versatio fit consilij. Et propter hoc sic quidem ingenium in rebus eisdem; in quibus est prudētia: veruntū nō est ingenium & prudentia res vna: nam prudentia est apprehensio agēdorum & non agendorū: ingeniū autem est sententiās & iudicans, & est ipsum, & acceptio intētiōis vñ & idem. attamen, quemadmodum

Hominamus receptionem scientiæ disciplinam & scientiam, sic qñ fuerit ille, qui vtitur putatione, iudicās in rebus, in quibus est prudentia, iudiciū bonum, & dicit de eo q' est ingeniosus. D. Et transmutat quidē istud nomen ad hoc factum in prudentia ex speculatione in doctrinabilibus. videmus. n. quadriuales dñōs ingeniorū vel ingeniosos. & postq' consilium bonum est cuius finis bonum, & hoc quidem inuenit ex virtuosio, erit consilium bonū iudiciū rectum procedens a virtuosio & pp hoc multoties dicimus, q' virtuosii, dñi sunt consiliorum bonorū: & q' dñi consiliorum bonorum sunt virtuosii. consilium ergo bonum est iudiciū sanum existēs in virtuosio, vt diximus, & sanū est uerax. Cūq' vt hoc totum, quemadmodum determinauimus, tunc oēs habitus, quos definimus, tendunt ad vnum finem. Nos quidem dicimus, q' hoc est consilium, vel opinio, & discretio, vel ingeniū, & prudētia, & intellectus: & proportionamus eas ad homines eosdem: intēdo q' quosdam eorū noīamus consiliarios, & quos

dam ingeniosos, & quosdam prudētes. & tota eorum vniuersitas intendit rem vnam, & sunt particulares postremę operabiles. & pp hoc sunt oēs istę potentię operatiuę.

De sententia. Cap. i. r.

Iam quæ vocatur sententia, qua bene sentientes, & habere sententiā quosdā dicim', est æqui & boni viri iudiciū rectū. Cui rei id argumentum est, q' æquum & bonum virū maxime esse ad consentiendum id est ignoscēdum idoneū dicim': æquitatem vero esse, habere cōsensionem & veniam circa finem. **¶** *al. ali* gula. consensio autem sententia est iudicatiua recta æqui & boni viri: at recta ea est, quæ est veracis. Sunt autem oēs habitus cōsentaneæ ad idem tēdentes: nam & sententiam, & perspicaciam, & prudentiam, & intellectū ad eosdem referētes dicimus: dum & sententiam, & intellectū iā habere, & prudentes, & perspicaces appellamus. oēs. n. facultates hæc vltimorum sunt & partiu- **¶** *M*cularium. Atq' in eo quidem q' ad iudicādum idoneus quispiā est, de hīs q' egit prudens, perspicax & bene sentiens, seu consentiens erit: nam æqua cōia bonis omnibus sunt, in eo q' ad alium spectant. Agendæ autē res ex hīs sunt q' pticularia & vltima omnium sunt. nam & prudentem oportet ea cognoscere: & perspicacia & sententia circa agenda versat. at hæc vltima sunt. Intellectus

A lectus quoque vltimorum est in
 vtrancq; partem, primorū. n. &
 vltimorum terminorū intelle-
 ctus est, nō ratio, ille quidē, qui
 in demonstrationib⁹ versatur,
 immobilium terminorū; & pri-
 morū, alter qui in actiuis con-
 sistit, vltimi, & eius quod eueni-
 re aliter atq; aliter potest, & alte-
 rius propositionis. Hæc. n. ei⁹ cu-
 ius causa aliquid est, principia
 sunt: quippe cum ex singulari-
 bus vniuersalia existant, quorū
 sanē habere sensum oportet: is
 autem sensus intellect⁹ est. Quo
 circa, esse ēt hæc naturalia vidē-
 tur, ac sapiens quidē natura ne-
 mo est: sed sententiam hēt, & p-
 spiciam, & intellectum. Indi-
 cū cui⁹ illud est, qd hæc sequi ēt
 ætates existimamus: talisq; ætas
 intellectu & sententia p̄dita est,
 q̄si causa ex natura ipsa sit. Ideo
 & principium & finis intellect⁹
 est, ex his enim, & de his demon-
 strationes sūt. Quare peritorū
 hoīum & seniorum seu pruden-
 tum pronunciationibus & opi-
 nionibus absq; demōstratione,
 non minus q̄ demonstrationi-
 bus attendendum est, quia nan-
 que ex ipsa experiētia visum ha-
 bēt, principia intuentur. Quid
 igitur sapientia & prudētia sit:
 & circa quæ vtraq; versetur: tū
 alterius alteram animæ portio-
 nis virtutē esse, dictum iam est.

Dixit. Sententia autem & iudi-
 cium sūt quidem in rebus, q-
 bus est prudētia, & bonitas ingenij
 vel discretionis, & bonitas consilij.

Et quidem sunt istæ virtutes ad fi-
 nē suum. intendo qd, qn fuerit finis
 inuentus p eas bonum, r̄c sunt vir-
 tutes, & postq̄ est oīs notitia opera-
 bilium, notitia rerū particularium:
 eo qd intētrū per hanc notitiam est
 operatio, & operabilia & ingenium
 & cōsiliū sunt qdē in operabili-
 bus: & ista sunt vltima in gnatione
 & particularia. **D.** Et intellectus, cū
 sit cōprehensor terminorū pri-
 morū, & termini primi sunt semp
 vltima, intēdo particularia, tūc in-
 tellectus inuenietur ex vltimis, i. ex
 particularib⁹ fm spēs duas: vna qua-
 rum est apprehēsor terminorū pri-
 morū, qui sunt rebus necessarijs &
 sunt principia demonstrationū spe-
 culatiuarum: & altera est apprehē-
 sor terminorū primorum, qui sunt
 rebus priorib⁹: & sunt p̄cipia cōn-
 clusionū operatiuarum. & sunt qui-
 dem termini v̄les: eo qd v̄le quidem
 inuenitur particularibus: & intelle-
 ctus non est aliquid nisi apprehen-
 sio vniuersalis. Et propter istud pa-
 tet de re intellectus qd est res cōpre-
 hensā nobis ex particularibus p na-
 turam: & propter hoc intellectus est
 aliud à sapientia. & similiter opi-
 nio, & ingenium sunt etiam com-
 prehensa per naturā, vt intellectus.
 Et huius signū est, quonā videm⁹
 quidem qd hominem oportet addi-
 scere res, quādo fuerit habens intel-
 lectum & opinionem: eo qd natura
 causa est intellect⁹ & opinionis, nō
 voluntas. & eo intellectus naturali-
 ter habet initium & consummatio-
 nem: intendo & generatur & com-
 pletur: eo qd vniuersitas rerum, quę
 sunt per naturam, initium habent
 & consummationē. demonstratio-
 nes igitur sunt ex huiusmodi ppo-

M ij suo-

Moralium Nicomachiorum

Fictionib⁹. D. Et ideo oportet vt auscultemus narrationē dominorum experiētiarū, & sunt seniores, abiq; exigentia demonstrationis sup eo ad quod innuunt. & illud nō est minus eo, in quo auscultant demonstraciones, propterea q̄ seniores iā apprehenderunt per experientiam propositiones, ex quibus habuerunt demonstratiuam sufficiētiā ad illud, quod nobis ostendūt. apud nos autē non sunt illz propositiones: nam experientia quidem sit ex parte etatis. D. Iam dictum est quid est prudentia & quid sapientia: & in quib⁹

H reb⁹ est vtraq; earum: & q̄ vtraq; earum virtus, & cuius pars ex partibus animæ est virtus.

De utilitate sapientia: & prudentia. Cap. 12.

Dubitaret autē quispiā de ipsis his habitibus quare viles sint. sapientia. n. nihil cōtemplatur quo fieri homo felix possit: quippe cum nulli⁹ sit generationis: at prudentia hoc quidem habet, sed cuius causa op⁹ ipsa est: siquidem prudentia est, q̄ circa ea versat, q̄ iusta, & honesta, & bona homini sūt: ea autē sunt hmōi, q̄ agere viri boni est. at nihilo magis ad agēdum idonei eō q̄ cognoscimus ipsa hæc, sumus, siquidē habitus virtutes sunt: quemadmodū neq; salubria, neq; bonæ habitudini conuenientia, q̄ nō eō q̄ faciūt, sed quia ex habitu existūt, ita dicuntur, nihilo. n. ad agendū idonei magis ex eo sumus, q̄ medicinam aut exercitatoriam habemus. Quod si non horum causa

prudētia statuenda est, sed v⁹ **K**probi fiant: nō sanē qui, pbi sūt; nihil erit vtilis: quin et neq; nō qui non habent: quippe cū nihil referat, habeat ne aliquis, an habentibus alijs obediat: satisq; nobis sit: quemadmodū & in sanitate. nā quamuis sani esse velim⁹, medicinam tñ nō discim⁹. Accedit ad hæc q̄ absurdum eē videre, si principalior & præstantior q̄ sapientia ea esset, quę ipsa esset deterior: q̄ enim facit, circa singula dominat, atq; imperat. De his igit dicendum est: **L**nunc. n. de ipsis tñ dubitationē exposuimus. Primū itaq; vtraque per se necessario esse expetēdas dicimus, cū vtriusq; aīæ portiōis virtutes sint, licet neutra ex ipsis quicquā efficiat. De inde etiam efficiunt quidē, non tñ vt medicina sanitatē: sed vt sanitas bonæ habitudinis operationes, sic sapientia felicitatē. cum. n. totius virtutis pars sit, dum habet, atque operat, felicē facit. Præterea opus & ex prudētia & ex morali virtute perficitur. virt⁹. n. propositū scopum: **M**prudētia q̄ ad ipsum tendunt, recta efficit. Quartæ autē aīę partīs, i. altricis, nulla talis virt⁹ est: quippe cum in ea agere aut non agere situm minime sit. At vero de eo, q̄ ex prudentia ad agēda v⁹ honesta v⁹ iusta nihilo aptiores sint hōes, paulo altius incipiēdum est, hoc sumpto initio: quemadmodum iusta agentes nonnullos nondū esse iustos dicimus,

A cimus, vt eos qui ea q̄ à legibus præcipiuntur, vel inuiti faciūt, vel ex ignoracione, vel ob aliqd aliud, & non ob ipsa, cum tñ ea agant, q̄ oportet, quæq; bonum virum decet: ita licet, vt quodā modo se habens quispiā singula agat, vt bonus sit: id ē ex electio ne, & ipsorum eorū causa q̄ agū tur. Electionem igit̄ rectam vir tus facit: quæcunque autē natu ra comparatum est, vt illius cā
B agant, non virtutis, sed alterius facultatis sunt. Attendendū autē est, ac de his manifestius dicen dū. Est itaque facultas q̄dā quā calliditatem vocant: ea est talis, vt quæ ad suppositum scopum cōducūt, agere possit, atq; assej atq; hæc quidē si propositū ho nestū sit, est laudabilis: si prauū, versutia est. Vnde ēt prudentes callidos, & versutos esse dicim⁹. Prudentia vero hæc facultas nō est: non sine tñ facultate hac exi stit: sed habitus oculo huic aīæ
C non absque virtute acquiri, si cut diximus, & perspicuum est. Ratiocinationes. n. agendarum rerum principium habent. quā do quidem eiusmodi est finis, & quod optimum est: quodecunq; illud fuerit. Sit. n. verbi causa, qd̄ inciderit: id nisi bono viro nō apparet: propterea q̄ distor quet prauitas, facitq; vt circa actiua principia fallamur. Qua re non posse quempiam prudē tē esse nisi bon⁹ sit manifestū ē.
D Ixit. Et fortassis quæret quis q̄ sionem grauem, & dicet, q̄ vtī-

litas est sapientiz. non. n. videm⁹ ac
D quiri ex et⁹ notitia aliquid, p̄ quod felix fiat hō: propterea q̄ ipsa non efficit aliquid, neq; operat. p̄ prudē tiam autē acquirūt res felicitantes. at neq; secundū q̄ prudentia tñ, in tendo per se, sed fm̄ q̄ est in rebus bonis iustis: & istæ sunt, quas opera tur vir bonus. & pp̄ hoc, nos non su mus magis operadores p̄ hunchabi tum, eō q̄ sit habitus rebus bonis: sed eō q̄ habitus prudentiz tñ: in tendo eō q̄ nos facimus bonā confi liationem. quemadmodū qm̄ quā
E do fuerimus scientes res curatiuas, non sumus completius operātes in arte medicinæ, sed eō q̄ magis me dici tñ. Non est igit̄ prudentia feli citans p̄ se, cum non dicat de eo pru dentia pp̄ scientiam, sed pp̄ hoc q̄ p se pertinet virtutis rebus. non est ergo proficiens p̄ se penitus. ideoq; videmus q̄ non oportet nos recipe re consiliū virtuosus illis, quibus non est scientia versationis consilij, neq; à scientibus illis, quibus nō est virtus: quemadmodum facimus in ī sanitate. etenim sani esse volum⁹: attamen non proficimus in sanita te, nisi per vtrasq; res simul: intēdo p̄ scientiam medicinæ & p̄ velle sa nitatem. ideoq; qñ volumus sanita tem, addiscimus medicinā. erit igit̄ sapientia felicitans p̄ se: prudentia vero p̄ aliud, non per se. Ampli⁹, fortassis videbit̄ esse inconueniens vt sit res, q̄ est sub sapientia magis certa q̄ sapientia. nam sapientia re git oēs artes, & principatur eis, & im perat quid operent̄ fm̄ q̄ dictū est in altero loco ab isto. Veruntū nō istud propositum, neq; hoc intentū à nobis: intendo q̄ inter vtrasq; b̄ emineat. non. n. intendimus, nisi de
M iij termi-

- C** terminare q̄ utilitas sapientiæ. Dici mus ergo q̄ necessariū est vt sit eligibilis p̄ se vt sit virtus, & si nō agat aliquid: eō q̄ ipsa est p̄fectio partis ex partibus aīæ: & oē qd̄ est complementum vel p̄fectio partis ex partibus aīæ, est virtus. Amplius, ipsa quidem facit felicitatē p̄ se, nō quō facit medicina sanitatem: immo est quasi ipsamet. sanitasigit̄ ipsa quidem facit felicitatem, non p̄ hoc, q̄ ipsa sit alterum ā felicitate: sed quia ip̄sus comprehēso tū est ipsamet felicitas, cum sit ipsa volita non p̄ aliud ā se. & hoc est felicitatis dispositio: intendo q̄ ipsa quærit̄ p̄ se, & alia ab ea p̄ eam. D. Et intellectus quidem proportionatur p̄fectioni, & complemento in prudentibus fm̄ mensuram habitus prudentiæ, & fm̄ mensurā virtutis moralis coniugatur prudentiæ. etenim virtus reificat propositum: & prudentia sanatur inuentionem propositi: intēdo finis. Pars aut̄ concupiscibilis, & est ea, cui proportionantur virtutes figurales, i. morales, non habet hanc speciem virtutis: intendo virtutem apprehensionis, cum nō habeat partem rationis. D. Qm̄ autem non sit prudens perfectius operans & meli⁹ cōsiliarius, eō q̄ actio sua fieri habeat in rebus virtuosis & bonis, dicere oportet, postquam resumpserimus sermonem ā supra parum, & ponamus principii nōstrū de hoc illud quod dico. & hoc est: qm̄ quemadmodum dicim⁹ q̄ quidam hoīum operant̄ res iustitiæ absq̄ eo q̄ sint iusti, sicut illi, q̄ faciūt qd̄ præcipiūt leges aut p̄ter voluntatē suā, aut p̄ ignorantia ei⁹ qd̄ operant̄, aut agūt hoc p̄ aliquid aliud non gratia illarū rerum earundē: & vtr̄ quemadmodum non nōiamus istos virtuosos, quamuis operent̄ qd̄ oportet, & totum quod operat̄ virtuosus: sic videt̄ q̄ sit res in prudente illo, qui habet potentiam, p̄ quā inuenit particularia bonitate cōsiliationis, i. particularia, cum sit bonum siue malū, qm̄ contigerit enim inuenire p̄ cōsiliationem particularia, q̄ sunt bonum, non dicimus de eo, q̄ virtuosus neq̄ q̄ bonus: intēdo ex modo, quo est bonæ cōsiliationis tū, ad inueniendum oē, cuius inciderit cōelectio. D. non. n. oē, sup̄ quod caddit electio, est virtuosum: immo illud, quod conuertit ad hoc electio nem, vt sit virtuosā, virtus est, nō potentia prudentiæ. Et p̄ hoc, potentia, p̄ quam inuenit vel extrahit oē illud, sup̄ quod ceciderit electio, nō est virtus moralis, sed potentia alterius: & est illa, q̄ nominatur, qm̄ inuenit̄ per eam bonū, industria vel prudentia proprie, vt qm̄ inueniunt̄ per eam malum, astutia, vel calliditas, vel dolositas. Et p̄ hoc ē, quod videmus q̄ quidam prudentiū sunt astuti, & quidam callidi, & quidam fraudulentī. Veruntū potentia, per quam inuenitur bonum, & est illa, q̄ nominatur prudentia, fm̄ veritatem non est partis alterius ex partibus aīæ q̄ illius, cuius est potētia ad inueniendum quodcunq̄; contingit de bono aut malo. neq̄; idem ē est absq̄; virtute. & hoc, qm̄ factori ascribit̄ bonitas vel malitia, ex omnibus quidem factis suis p̄sens intētū per hmoi facta. & de bono aliud quidem est in dicto & est rectū: & aliud in fine, & est quod apprehenditur per dictum. & qm̄ nō fuerit bonum in fine, non apparet bonum quod est ī dicto, sed vincit malitia, quæ

A quæ est in fine super bonitatem, q̄ est in dicto. & s̄fr̄ vincit finis super principium factoris, & efficit ipsum malum, cum fuerit malus. Et cum sic sit, non p̄t̄ esse prudentia illa, q̄ est virtus absq̄ hoc, q̄ coniungetur ei virtus figuralis: & non inuenitur hæc prudentia nisi in viro bono.

De naturali virtute, & de virtutum & prudentie connexionem. Cap. 13.

Sed considerandū rursus ēt de virtute est: nā simili modo quoq̄ virtus sese habet.

B sicut prudentia cum calliditate nō idem quidē, sed simile tamē quid est: ita virtus naturalis cū ea, q̄ propriē virt⁹ dicitur. Oib⁹ n. singuli ex moribus esse quodam modo natura vident^r. nam & iusti & temperantes & fortes sumus, & cætera statim ab ipso ortu habemus. Sed aliud tñ est quod quærimus, vt propriē bonum sit, & talia alio mō ad sint. Etenim pueris & bestijs naturales insunt habitus: sed sine intellectu, & mēte esse noxij ap-

C parent. Cæterum tñ inspicere vident^r: q̄ quemadmodum in corpore valido q̄ sine visu mouet, contingit, vt vehementer erret, propterea q̄ visu caret: ita quoque hic euenit, si intellectu acceperit, in agendo differt: atque habitus licet similis sit, pprie tñ virtus tūc erit. Quare, quemadmodum in opinatiua parte dū spēs sunt, calliditas, & prudētia: ita in morali dū quoque sunt: quarum altera virt⁹ naturalis, altera p̄ propriē virt⁹ est: atq̄ ha-

rūm ea q̄ pprie virtus est, nō si-
ne prudentia existit. Vnde etiā oēs virtutes prudentias esse in-
quiunt: & Socr. partim recte q̄-
rebat, partim errabat. q̄ enim pruden-
tias esse oēs virtutes opina-
batur, errabat: recte dicebat, q̄ non sine prudentia esse eas asse-
rebat. Signum autē illud est, q̄ nunc oēs cū definiunt virtu-
tem, vbi habitum eā esse dixe-
runt, & ad quæ est, adiūgūt s̄m
rectam rationem. recta autē ra-
tio est, q̄ s̄m prudētiā existit. Videntur igitur vaticinari quo-
dam modo oēs talem esse habi-
tum virtutem, qui s̄m pruden-
tiam existit. Paululum tñ tran-
seundum est, virtus enim nō tñ s̄m
rectam rationem, q̄ cum recta
ratione habitus est: at recta
de huiusmodi ratio est pruden-
tia. Ac Socr. quidē rationes vir-
tutes esse existimabat: scientias
enim eas esse oēs dicebat: nos cū
ratione eē arbitramur. Ex hīs igitur
q̄ dicta sunt, constat neq̄ p̄-
prie bonū esse sine prudētia, ne
que prudentē sine morali virtu-
te quēpiā posse. Quin ēt, rō illa
hinc solui posset, qua separatas
esse iter se virtutes differeret ali-
quis: eo q̄ idem ad oēs aptissim⁹
minime sit, atq̄ iccirco alias
iam, alias nōdum acquisuerit.
hoc siquidem in naturalib⁹ vir-
tutibus licet: in hīs vero quibus
absolute bon⁹ vocat quispiā, nō
licet. simul. n. cum prudentia, q̄
vna est, omnes existent. Perspi-
cium autem est & prudentia

M iij esse

Moralium Nicomachiorum

G esse opus, et si non esset actiua, propterea quod partis aīe virtus est: & sine prudentia & virtute esse electionem rectam non posse: eo quod haec finem: illa quae ad finem tendunt ut agamus, facit. At vero neque praesidet sapientiae: neque melioris quam ipsa partis est, quem admodum neque sanitati medicina: neque enim ipsa virtus, sed ut fiat prouidet. quocirca illius causa praecipit, non autem illi. Simile praeterea illud est, si quis civile, propterea quod de omnibus praecipit, **H** quae in ciuitate sunt: Dominus praesse ac dominari etiam diceret.

Dixit: Inquiramus et perferuitemur de proportionem virtutis naturalis ad virtutem electiuam: & est illa, quae est in fine nobilitatis & honorificentiae. & proportio quidem istius virtutis, intendo naturalem ad electiuam, propinqua est proportioni prudentiae ad solertiam: quemadmodum est prudentia, quam proprie dicitur, & bonitas opinionationis non sunt res una: sed conuicines: sic similiter virtus naturalis virtuti directiuae: intendo electiuam. etenim in omni

I specie ex speciebus virtutis, una per naturam, & altera per acquisitionem. Et hoc, quoniam nos multotiens inuenimus unum ex hominibus per naturam castum aut audacem, & sic de alijs virtutibus. & sunt inuestae in eis istae virtutes statim a natiuitate eorum, nisi quod nos inquirimus quidam virtutem illam, quae fit per electionem & acquisitionem. Et hoc, quoniam virtutes naturales inueniuntur in pueris, & multae earum in feris & in multis animalibus: & vix vix plurimum sunt damnatae, quam fuerint absque intellectu

& discretionem. Et videtur quod virtus naturalis non appareat nisi propter exterminantiam ipsius: intendo in quibusdam indiuiduorum: quemadmodum contingit corpori mobili motu vehementi ut manifestetur manifestatione vehementi magis quam manifestetur quietum. & si non, tunc non esset nudus ab eis ullus: intendo a possibilitate recipiendi virtutem electiuam. & virtus equidem fit, quando fuerit actio secundum quod videt intellectus, & in hora quam videt, & in quantitate quam videt. quoniam igitur quod videt intellectus de hoc, conuersum fuerit in habitum, statim facta est veritas secundum veritatem directiuam. **L**

Quemadmodum enim in specie naturalis, duae sunt species putationis, una naturalis, & sunt prima putabilia. & altera acquisita & apprehensa a primis & quemadmodum etiam in intellectu sunt duae species: una naturalis & altera acquisita, & est quae nominat scientia: sic videtur quod sit in virtutibus figuratibus: intendo morales. Et propter hoc est quod dicimus, quod virtus figuralis electiua non fit absque prudentia. & propter esse eius semper cum prudentia dixerunt quidam hominum quod omnes virtutes morales prudentiae sunt: ut Socra. Et isti modo quodam peccant, & modo quodam recte dicunt. peccant quidem, credentes quod omnes virtutes sint prudentiae: dicunt vero recte, eo quod non est possibile ut inueniatur virtus figuralis electiua absque prudentia. Cuius signum est, quod omnes definientes virtutem moralem, dicunt eam esse habitum, qui fit secundum commensurationem rectae rationis, rectum autem est secundum mensuram intellectus, verbi gratia in fortitudine. dicuntque, quod est audacia

A dacia secundum q̄ oportet, & quan-
do, & quantum, & cetera huiusmo-
di, & omnia ista in vnaquaque di-
sp̄sitionum non comprehendun-
tur nisi per prudentiam. D. Etiam
videt̄ verisimile q̄ aggregatio An-
tiquorum in conuenientia ip̄sorū
q̄ hic habitus, intendo moralē, pro-
portionetur prudētia, cūcūrit cur-
su diuinationis, velut in proportio-
ne eius ad intellectum: & non inclu-
serunt per hoc totum, qd̄ oportuit
includi. Et propterea dicimus uos
q̄ ipsa nō est recta rō tm̄, sed est ha-
bitus excellens cum recta rōne: & ra-
tio recta coniugata ei est prudētia.
Et Socra. iam putabat q̄ oēs virtu-
tes essent scientiæ: nos autē dicimus
q̄ sunt cum ratione: intendo ratio-
nem sanam. Et hoc manifestum est
ex eo quod dictū est, q̄ non est pos-
sibile vt sit virtus electiua absq̄; pru-
dentia, sicut dictum est ē q̄ non sit
pos̄ vt sit prudentia: intendo virtu-
tem rationalem absq̄; virtute mor-
ali. D. Et ista pars aīæ, intendo mo-
ralem, proportionatur ēt rationi: si
hoc transire permīsum fuerit. vult
propterea q̄ audita ratione & obe-
dit eius imperio. D. & manifestum
est q̄ istarū virtutum, intendo rō-
nalem & moralem, quædā coniuga-
tē sunt quibusdā: propterea q̄ nō
inueniē vna ip̄sarum completa, qū
separata fuerit a sua socia: intendo
q̄ separata fuerit vis prudentiæ a
moralī & electiua prudentia. nam
hoc quidem in naturali ex ip̄sis pos-
sibile est: in directiua autē, intendo
honorabiliorē ex moralī, & ē electi-
ua, nō est pos̄. nō. n. pos̄ ē vt sit absq̄;
que prudētia: sicut nō est pos̄ ē I pru-
dētia fm̄ q̄ operatiua est, vt sit absq̄;
virtute moralī. nam actio virtutis

moralis non sit absq̄; eligētia sana: D
eligentia autem sana non sit absque
prudentia. virtus ergo moralis est
illa, quæ agit bonū, quod est finis: &
virtus prudentiæ est illa, quæ mon-
strat illi potentiæ quid agat. Ideoq̄;
non attribuitur hæc actio, intendo
actionem virtutis moralis, virtuti
prudentiæ: cūm non sit operatrix
virtutis moralis: sed est quidē mon-
stratrix illi potentiæ. est igitur qua-
si effectrix potentiæ operantis finē,
sed ipsa operatur finem. Et ideo nō
attribuitur hæc actio, intendo mo-
ralem, neq̄; sapientiæ, neq̄; alicui ex
virtutibus rationalib⁹: quemadmo-
dum non attribuitur actio sanatio-
nis arti medicinæ. ipsa enim non fa-
nat, sed monstrat quomodo fiat sa-
natio ei, qui facit eam, & est adiutor
medicinæ. hæc est igitur proportio
habitus prudentiæ ad habitum mo-
ralem: intendo q̄ prudentia est, quæ
imperat: & mōs est, qui operat̄. non
attribuitur itaq̄; hæc actio pruden-
tiæ, nisi quia imperat ei, non q̄ ope-
ratur eam. Et videtur ex quo attri-
buitur ei actio isto modo, q̄ sit qua-
si princeps habitus moralis: quem-
admodum gubernatio ciuilis vni-
uersalis, intendo artem regiminis
ciuilis, est habitus principans omni-
bus habitibus, qui sunt in ciuitate:
intendo artes, quæ sunt sub hac arte,
eō q̄ ipsa imperat artibus, quæ sub
ea sunt, quid agant. D. Et post hoc
oportet vt accipiamus in ince-
ptione alia: vult post fi-

nitionem sermo-
nis in virtuti-
bus mo-
ra-
libus & ra-
tiona-
lib⁹.

Moralium Nicomachiorum

ARISTOTELIS

Moralium Nicomachiorum

LIBER SEPTIMVS,

Cum Auer. Exposit.

SVMMA LIBRI

De heroica virtute: De continentia, & earum oppositis. De continēte & incontinente. De voluptate, & ipsius speciebus, ac de dolore.

De heroica virtute, continentia, & earum oppositis. Cap. 1.

H

Ost hæc alio sumpto initio dicēdū est, rerū circa mores fugiēdarū tres spēs esse, vitium, i continentiam, & feritatem: quarum duabus q̄ sint cōtraria, manifestum est: alterū. n. virtutē, aliterum continentiam vocamus. feritati autē maxime conuenire quispiam diceret virtutē, quæ supra nos est, heroicā quandā, ac diuinā. quemadmodū Homerus Priamum de Hectore dicentem inducit, eō quod valde erat bonus. Non hominis mortalis fili⁹ ille esse videbatur: sed magna ē stirpe deorum. Quod si ex hominibus, sicut dicunt, ob virtutis excellentiam diuini efficiuntur: hmoi quidā scilicet esset habitus, qui feritati opponit. Nam sicut bestię neq; vitium est, neq; virtus, ita neq; Dei: sed hæc præstantius quid

virtute, illa diuersum quoddā vitio gen⁹ est. Qm̄ vero rarum est, vt vir diuinus sit: quemadmodum Lacones, cum aliquem valde admirant, diuin⁹, iquiūt, vir est: sic & ferin⁹ natura inter hoīes rarus aliquis est: maxime tñ inter Barbaros reperit. fiunt vero nonnulla ēt ex morbis, & læsionib⁹. quin ēt eos hoīes, qui vitij exuperant, ita infamā. Sed de tali quidē affectione posterius mentio quædam facienda est. de vitio autē dictum est prius. De incontinentia vero et molliētia, & delicij nunc est differendum: de continentia item & tolerantia. neq; n. quasi iñdē cum virtute & prauitate habitus sint, neq; vt diuersum gen⁹, vtraq; harum existimanda est. Oportet autem, sicut in alijs fecimus, ponere ea q̄ apparent, & prius dubitare, deinde ita demonstrare, ac maxime quidē oīa illustria & probabilia circa hos affectus: sin min⁹, pleraq; & p̄cipua producere debem⁹. nam si soluantur ea, q̄ difficultatē habent, illustria vero & probabilia relinquāt: satis erit demonstratum. Vide igitur continentia & tolerantia ex bonis & laudabilibus: incontinentia vero & mollicies ex prauis & vituperatione dignis rebus esse. Idē quoque esse continens & persās in consilio rationis, idem incontinens & ē rationis consilio excedens. atque incōtinens quidem cognoscens praua esse quę agit,

ob

A ob affectum trāgit: at continēs cum prauas sciat esse cupiditates, ob rationem eas non sequit. Temperantem quoq; continentem & tolerantem esse dicūt, atque cum qui eiusmodi sit, alij oēm esse temperantem asserūt, alij minime: & intemperantem, incontinentem, & incontinentem intemperantē confuse, alij diuerfos esse aiunt. At prudentē interdum negant esse posse incontinentem: interdum nonnullos qui sint prudentes & callidi esse incontinentes affirmant. adde, q; incontinētes, & irā, & honoris, & lucri etiam dicuntur. Atque ea quidem quā dicūt, huiusmodi sunt.

DETERMINATIO VII. TRACT.
LIBRI NICOMACHIAE
ARISTOTELIS.

Dixit. Dicto itaq; de virtutibus moralibus & rationalib⁹, oportet vt veramus nos ad genus alterum. Dicim⁹ igit⁹ q; spēs, q; inueniūt in moribus vituperabilib⁹ sunt tres, malitia, intēperantia, ferocitas. Contraria autem duorum ex istis, intendo malitiā & intemperantiā manifesta sunt: malitiā enim contrariū est bonitas vel virtus, & contrarium intemperantiā est temperantia. ferocitatis vero contrarium dicendum est q; sit virtus superexcellens humanam naturam: & est virtus, de qua dicitur q; sit diuina, prout dicim⁹ de quibusdam hominib⁹ q; sint angelici & diuini pp eminentiam virtutis in eis. Et oportet

quidem vt sit hic habitus contrari⁹ D ferocitati: eo q; quemadmodū feris non est in veritate neq; malitia, neque virtus: nam hoīs hāc proprie sunt: immo eis est malitia excedēs genus malitiā humanā: & propter hoc nominatur homo egrediēs speciem suā in superfluitate malitiē, ferinus vel lupinus: sic cum Deus non sit bon⁹ modo quo homo, immo bonitas eius supergrediēs est genus naturā bonitatis, quā est homin⁹, nominatur qui prācellit in hoc habitu & egreditur genus suū, diuinus. cumq; sit istarum extremitatum dispositio hāc dispositio, oportet eas contrarias esse per naturam. Et ppter hoc viri diuini pauci sunt ualde i hoīb⁹: & viri ferini v⁹ lupini pauci sūt ē. & sunt quidē fm pl⁹ i hoīb⁹, qui sunt in distantia nota ex parte australi: & sunt nigri siue Aethiopes, & eorum contermini. & etiam ex altera parte Sclau⁹, & eorū contermini. D. & iam inuenta fuit ferocitas in quibusdam hoīm ex parte infirmitatis accidentis eis. D. & sermo de malitia ferina īgrediēs est sub sermone de malitia vniuersali: quāuis oportuerit vt ppiā F faceremus rememorationem istius malitiā ex cāteris malitijs. & iā primitus dixim⁹ de virtute & malitia. De quo autem hic loqui volumus est intemperantia & dissolutio & relaxatio, & est obediētia & executio concupiscentiarum, & de istorū oppositis: & est retentio à concupiscentiis & tolerantia. non enim oportet æstimari de istis habitib⁹ oppositis, intendo continentiam suā à voluptatibus & incontinentiam, q; intrēt sub oppositis, q; sunt malitia & virtus ex oī modo: intendo q; continēs sit virtuosus,

Deus non est bonus mō quo hō: sed bonitas eius, superegredit⁹ genus naturę humanę.

E

Moralium Nicomachiorum

Gtuosus, & dissolutus vitiosus. neq;
 ēt estimandū est q̄ egrediētes sint
 ab istis generibus ex oī mō, donec
 sint duæ nā & duo genera diuersa.
 D. Oportet igitur vt faciamus in
 perſcrutatione de hoc ſimile ei, qđ
 fecimus in perſcrutatione de eo, qđ
 p̄ceſſit de iſtis rebuſ. v. 3. vt p̄mit-
 tamuſ ſermones & oratiōes dubita-
 biles, q̄ componunt ex propōnib꿯
 famoſiſ, deinde veniamuſ poſt hoc
 cū orationibuſ demofariuſ. demof-
 neſ. n. perfectiores ſunt & nobilio-
 reſ, qñ inducunt poſt orationeſ du-
 bitabiles. & hoc neceſſariū eſt vt fa-

Demof-
 neſ perfe-
 ctiores
 ſūt & no-
 biliores,

Hciamuſ aut in oībuſ iſtiſ paſſioni-
 buſ, de quibuſ loqmur in hoc libro,
 aut in pluribuſ earū, aut in p̄pol-
 lentibuſ. qñ. n. inductuſ fuerit ſer-
 mo, per quē diſſoluitur dubitatio,
 quā neceſſariā fecerūt propōneſ fa-
 moſe, & in quo cōſeruant ēt illē p̄-
 pōneſ, intendo vt nō deſtruant in
 toto, tunc erit in demofone adducta
 ſufficientia cōpleta. D. Et iā p̄ntat
 de cōtinentia & tolerantia vel pa-
 tientia q̄ ſunt de habitibuſ virtuo-
 ſiſ laudabilibuſ: & putatur ēt de in-
 cōtinentia intolerantia q̄ ſunt de ha-
 bitibuſ vituperabilibuſ. Et ſiſt pu-
 tat continenſ eſſe ille, q̄ perfeuerare
 facit rōne in eo q̄ meret vt abſti-
 neat ab eo: & q̄ ille eſt nō cōtinenſ,
 qui facit nō perfeuerare rōne abſti-
 nēdo à concupiſcentiſ. & hoc qm̄
 nō continenſ eſt ille, qui ſcit q̄ ope-
 ratio eſt mala, & operatur eā. Cōti-
 nenſ aut eſt ille, qui poſtquā ſciue-
 rit q̄ cōcupiſcētīe malę, abſtinet ab
 eiſ, & non ſequit concupiſcentiam
 obediēſ rōni. Et quidā hominum
 nominant caſtum continentem &
 tolerantem, & nominant ēt conti-
 nentē & tolerantem caſtum. & qui-

dam neutrum nominant nomine **K**
 alteriuſ. & ſimiliter ēt quidam no-
 minant non caſtum non continen-
 tem, & non cōtinentem non caſtū.
 & eſt ex hominibuſ, qui dicit q̄ nō
 caſtuſ aliuſ eſt à non cōtinente. De
 prudente autem quidam dicunt, q̄
 impoſſe eſt vt ſit incōtinenſ. dicūt
 ergo, oīſ prudēſ continenſ eſt. &
 forte dicunt q̄ inuenit aliquiſ ho-
 minū prudēſ in hoc, q̄ non conti-
 net animā ſuam in ira, nec in hono-
 re, nec in lucro. D. Hęc ē ergo ſūma
 ei꿯, qđ dixerunt hoīeſ de iſtiſ reb꿯.

De continente & incontinente. Cap. 2. **L**

DVbitaret autem quiſpiā
 quo modo recte exiſti-
 mans aliquiſ agat incō-
 tinenter. Nā vt ſciēſ quiſpiam
 agat, aiunt nonnulli fieri nullo
 mō poſſe. abſurdū enim ē, ſi ad-
 ſit ſcīa, vt exiſtimabat Socrates,
 aliud quid dominari, ac quaſi
 mancipiū hominē trahere. So-
 crates. n. aduerſuſ rōnem omni-
 no pugnabat, quaſi nulla eſſet
 incōtinentia. neminē ſiquidem
 aiebat exiſtimātē p̄ter id qđ
 optimū eſt, agere, ſed ex ignora-
 tione. quę ſanē oratio n̄ſ aduer-
 ſatur quę euidenter apparent.
 quęrendumq; eſt circa affectū,
 ſi ex ignoratione agit quiſpiā,
 quiſ ignorationiſ moduſ ſit. nā
 nō exiſtimare qui incōtinenter
 agit, agēda eē ea q̄ agit, anteq̄ in
 affectu ſit cōſtitutuſ, manifeſtū
 eſt. Sunt aut nōnulli, q̄ alia con-
 cedūt, alia non. ſcīa. n. nihil eſſe
 potentius concedunt: illud nō
 dant, p̄ter id quod viſum fue-
 rit

M

Arit melius, agere neminē. ac propterea inquit incontinētem non sciam, sed opinionem habentē a voluptatibus superari. Veruntū si opinio, non sciētia, neq; valida existimatio est, quę resistit, sed remissa qualis est in ambigentibus: venia danda est q; nō in his persistat quispiam aduersus vehemētes cupiditates. at prauitati, aut alicui ex alijs vituperatiōe dignis rebus venia nō dat. Prudētia igit resistēte id fit: validissima. n. res ea est. sed est absurdū. fiet. n. vt idē **B** simul & prudens sit et incontinens, ac facere sponte prauissima quęq; prudētis eē nemo diceret. Pręterea ad agēdum idoneum esse prudētē superius demonstratū est: quippe qui vltimorū quidā sit, & virtutes reliquas habeat. Adde, q; si cōtinēs ex eo est q; vehementes & prauas habet cupiditates: neq; temperās erit cōtinens, neq; continens tēperans: propterea q; neq; qđ nimiū est, neq; prauas habere cupiditates est tēperantis: sed tñ opz. Nā si bonę sint cupiditates, habitus qui, phibet, ne eas sequamur, prauus ē: qua re efficietur vt non oīs cōtinentia honesta sit, si ibecillę vero sint & nō prauę, nihil egregiū erit: si prauę & imbecillę, nihil magnū. Pręterea, si continentia facit, vt in oī opinione persistamus etiam in falsa, praua est: si item ab omni opinione exturbat incontinentia, aliqua incontinentia reperietur, quę honesta **D** sit: vt Sophoclis Neoptolemus in Philoctete. laude dignus. n. ē, cū in ijs quę ipsi Vlysses suaserat, quia mentiri ægre ferebat, nō perftet. Quin etiam captiosa rō mētiens, dubitatio est. dū enim volunt incredibilia conuincere, vt si assequuti fuerint, arguti esse videant: facta ratiocinatio dubitatio euadit. vincita. n. mēsest, dū stare quidem non vult, ppea q; non placet qđ conclusum est: quia tñ quo modo soluat rationem non habet, **E** progredi non potest. Euenit autem ex quadā ratiōe, vt imprudentia cū incontinentia virtus sit. contraria. n. agit ob incontinentiā qđ existimet: mala autem esse bona, non esseq; agēda existimat: quare bona & non mala agit. Accedit q; qui ex eo persuasus est, & ex electione iucūda & agit, & sectatur, melior esse eo videt, qui non ex consilio, sed ex incontinentia eadē agit. aptior enim ē, vt curetur: quippe qui admittere dissuasione possit, at incontinens ei pro uerbio est obnoxius, quo dicim⁹. qñ aqua fauces strangulat, quid amplius bibere opus est? nā si non persuasus esset ea quę agit, si dissuaderet, disteret: nūc autē persuasus, nihilo min⁹ alia agit. Insuper si circa oīa incōtinētia & continentia versatur, quis absolute incontinens erit? nam omnes incontinentias qui habeat: est nemo, quosdam autem

Moralium Nicomachiorum

Dubitatio
nis solutio
nihil aliud
q̄ iactio ē

G tē absolute esse dicimus. Ac tales quidem dubitationes incidunt. ex his autē alia tollenda sunt, alia relinquenda: quippe cum dubitationis solutio nihil aliud quam inuentio sit.

Dixit. Et fortassis hæsitabit qualiter possit esse ut homo videat opinionē suam, & non contineat animam suā. Iam. n. dixerunt quidam hominum, quod qui sciuerit quod quid malū est, non est possibile ut agat ipsum: cum putetur quod illud quod facit rem, non ē aliquid aliud ab eo, quod scit eā.

H si autem fuerit pars illa, cui est scīa alia ab ea, quæ continet, donec homo sit in hora, qua non continet animā suam quasi liber, in hora autē qua continet quasi captus: tunc possibile est ut quis, apud quē est scientia malitiæ rei, non contineat animā suam ab ea. & fin istud fuit quod quidam apud quem est scīa, continet, & quidam non. Socrates autē contradicebat huic opinioni sermone vñ, dicens quod nec vnus eorū, qui habent scīam rei, est incontinens: & quod non est possibile ut faciat aliquis factum prauum nisi propter ignorantiam. D. sed huic dictioni contradicunt ea, quæ sunt apparentia sensui. videmus. n. quamplurimos habentes scīam malitiæ rei, & tñ non continet ab ea pp passionem concupiscentiā. D. cōsiderare igit nos oportet, si fuerit itaq; passio ex parte ignorantie solū, tunc ablatio ignorantie cā est ablationis passionis. ablatio vero ignorantie scīa est, & non inueniet sciens incontinens. & si fuerit passio ex parte potestatis alterius, tūc erit passio cū scīa: intendo priuationē continentis. & manifestū est quod apud il-

lum, quod continet se, est scīa eius, à quo se continet, antequā veniat ad passionē, an autē sit apud eum scientia, quā venerit ad passionem, in hoc dubiū est. Ex his ergo sunt, quod absolute dicunt quod putat sed non scit. cū enim concesserint quod non est res melior scīa: incontinens vero vituperabilis est, cum vincant eū voluptates: dixerunt quod incontinens non est sciens, sed possibile est ut habeat opinionē. Et hoc, quā cum fuerit ei opinio, & non fuerit scīa firma prohibitiua sed debilis, quemadmodum in ebrijs, tunc possibile est ut pariat a concupiscentijs malis. & pp hoc indulgetur istis: & proprie quā desyderia vehementia fuerint. & non sunt malitiosi, cum nihil ex malitijs habeat indulgentiā neque ex vituperijs. Cumque hoc sic fuerit, tunc prudentia illa, quæ prohibet a malitijs, fortis est valde. verumtamen quā posuerimus istud, sequitur et incontinens: & est, quod quidā prudentes non continent se: & nullus dicit quod prudens faciat aliquid mali volūtarie. Et etiam demonstratum fuit in tractatu, qui est ante istum, quod prudentia est virtus rationalis operatiua: eo quod cōsiderat in periculis: & quod inuitabile est quin cōtingat ei virtus figuralis. istud itaque est, quod accidit dubitationis in eo, qui non continet se, an habeat scīam, an non. Quod autem incidit dubitationis in eo quod continet an sit castus, an non est, istud, si habuerit continens desyderia vehementia praua in hora continentia: si, tunc continens non est castus: eo quod habet concupiscentias fortes non est castus: & castus est, ille cui non inueniunt malitiæ. Amplius si continens contineat se à desyderijs dire-

A directis, tūc habet prohibēs ab executione horū desyderiorū prauus nō est. igit̃ oīs continens virtuosus: castus autem omnis virtuosus est.

Amplius, nō erit cōtinens qd preciosum, cū sit cōtinens, qui continet se fm opinionē vīsam sibi, neq; operat̃ eius diuersū. opinio enim erit praua, & interdū bona. quædā ergo cōtinentia nō erit virtus, s. illius, qui cōtinet se fm opinionē prauā: & si incōtinens est ille, qui nō cōtinet se fm omnē opinionem, erit ergo quidam incōtinens res virtuosas, vt ille qui non continet se fm opinionem

B corruptiuā. Et Aristo exemplificat eos per indiuidua famosa apud eos, laudata ex hoc, qd nō cōtinuerunt se fm opinionēs erroneas, & ex eis vituperauerunt pp cōtinentiā sui fm tales opinionēs. Qui ergo nō potuerit certificari p seipsum de opinione falsa, cōtingit vt nō esse cōtinentem virtuosus sit, q̃ esse cōtinentē. qui enim pōt certificari de falsitate cōclusionis, alligatus est pp opinionem. nam nō est in potestate alicuius nō opinari hoc quod opinatur. credulitas ergo necessaria est. Et erit ille, qui est nō continens, permutat̃

C ab opinione erronea p quamcunq; modicā hēsitationē accidentē ei, & est facilis psuasionis: quāuis nō appareat ei fœditas sua, & corruptio p seimonē psuasionū perfectā psuasione: cō qd nō est in electione eius vt appareat ei fœditas sua, quādiu nō fuerit apparatus perfectā, neq; vt ignoret qd scit ex hoc. Accidit igit̃ ex hoc vt fiat ei, qui nō sit cum cōtinentia, virt̃. operat̃ enim cōtrariū eius qd putat: cō qd non est apud eū cōtinentia. & hoc, qm̃ bona interdū opinatur, & nō facit bonū, aut facit

bona & mala simul. & hoc fm qd putat de eis. Et erit fm hoc ille, qui requirit res exhilarantes & delectātes, & persuaderetur ei quacunq; modica psuasione, melior eo, qui facit hoc p ratiocinationē: cō qd facilius permutabilis est ab opinionib⁹ turpibus q̃ cōtinēs. istud ergo, ex quo putatur qd nō cōtinens melior sit cōtinente, quāto magis ne sit cōtinentia virtus. veruntū qui non cōtinet se, diuersus ē legi in fine vituperij. qui enim diuersus est legi huic, nō inuenitur remediū per quod possit rectificari. & est vtr̃, quemadmodum dicitur in prouerbio, qū aqua suffocauerit, tūc quid erit bibendū sup eā? & est hoc falsū sic, cō qd res naturalis exigit qd, qū credit homo rem aliquam, operetur fm credulitatē illam: & qñ variata fuerit illa credulitas, abstineat ab operatione: & qui est non cōtinens, dum retinet se ab operatione, non est creditus eiusdem necesse ē huius operationis magis q̃ fuit ante, dum non continebit se. Et pp hoc, non est dīa inter eius duas dispōnes, nisi qd nō agit ipsum in vna duarum dispositionum, & agit ipsum in secūda. **D.** Et etiam de quo perscrutandum est in re cōtinentiæ est, qm̃, si non inueniantur cōtinens, & non continens in oīb⁹ actionibus, tunc in qua earū est continens & non continens absolute, & in qua earū nō. apparet enim qd nō cōtinentia & cōtinentia dicuntur fm modum vnū de omnib⁹ rebus. neq; cōtinens & incōtinens dicunt de omnib⁹ fm modū vnū. & hoc, qm̃ de quodam hominum dicim⁹ qd non cōtinens absolute, & de quodam etiam qd continens absolute. de quodam aut̃ dicitur hoc cū de-

termi-

Moralium Nicomachiorum

Gterminatione, vt non cōtinens irā;
aut cōtinens irā. D. Species igitur
dubitationū, quæ incadūt in his re-
bushæ sunt, & spēs aliæ similes his.

Quoniam pacto incontinentes agant.

Cap. 3.

Primum igitur cōsideran-
dum est, vtrū cognoscen-
tes nec ne, agāt, & quo mo-
do cognoscētes. deinde circa quæ
incōtinens & cōtinens, hoc est,
vtrum circa oēs voluptates &
ægritudines, an circa definitas
aliquas statuēdus sit, tum, vtrū
Hcōtinens & tolerās idem sit, an
diuersus. & simili modo de cæ-
teris quæ cognata cōtēplationi
huic sunt. Initium autē cōsyde-
rationis est, vtrū continens &
incōtinens in eo q̄ circa quædā,
an in eo q̄ quodam modo ver-
santur, habeant dñam. id autē
quod dico tale est: vtrū inconti-
nens ex eo q̄ circa talia versat̄
tantūmodo, sit incontinens, an
ex eo q̄ quodam modo versat̄,
an nō, sed ex vtriusq̄. Deinde, an
incōtinentia & cōtinentia circa
Iomnia versetur, nec ne. qui enī
absolute est incōtinens, nō circa
oīa versatur, sed circa quæ intē-
perans: neq̄ absolute ad ea sese
habet: idem enim cū intēperan-
tia esset: sed eo q̄ hoc modo hēt,
ille enim ex electione ducit prę-
sentem voluptatem semper esse
persequendā existimans: incōti-
nens vero cū non existimet,
persequitur. Nā si vera opinio,
& nō scientia sit, ex qua incōti-
nenter agunt hōies, nihil ad ra-

tionem id refert: cum nonnulli
ex hīs qui opinantē, nō ambigāt,
sed certo se scire existimēt. Si igi-
tur opinātes propterea quia le-
uiter credunt, magis q̄ scientes
præter existimationē suā agēt:
scientia ab opinione nihil differe-
ret. nōnulli enim sunt, qui nihi-
lo minore hīs quæ opinantur, q̄
aliī hīs quæ sciunt, fidē adhibeat,
id Heraclitus ostendit. Sed quā
duobus modis scire dicimus: tā
enim dī scire, qui habet scientiā
& ea non vtitur, q̄ qui vtitur:
dñia erit, si quis agat ea quæ nō
debet, dū habet quidem sciām,
sed nō cōtemplatur; & dum ha-
bet, & contemplatur: hoc enim
vī absurdum: sed nondum non
cōtemplatur. Præterea, cū duō
propositionum modi sint, nihil
vetat, quo min⁹ qui vtrāsq̄ ha-
bet, præter scientiam agat: dum
vī vtitur, & non particulari.
particularia enim ea sunt, quæ
in actionem veniūt. Diuersum
autē est vī: alterū enim in ipso,
alterū in re est: vt omni homini
sicca cōferret: ipsiū esse homi-
nem: vel siccū esse quod hmōi
est: an vero hoc hmōi sit, aut nō
habet, aut non operatur. Ex his
igī modis incredibile est quan-
ta dñia futura sit: vt si ita cogno-
scat quispiā, nihil absurdum: sin
aliter, mirādum videat. Ad hæc
habere scientiā alio modo con-
tingit hominibus, q̄ dictū sit,
nā dum habet quis, & ea nō vti-
tur, diuersum esse habitū vide-
mus: vt & habere quodā modo
& non

A & nō habere videatur: cuiusmo-
di est qui dormit, qui furit, qui
vino oppressus est. ita autē affe-
cti sunt ēt illi qui in perturbatio-
nibus sunt constituti. iræ enim
& venereorū cupiditates, non-
nullaq; hmōi corpus ēt manife-
ste immutat, quosdamq; in furo-
res inducūt: vt pateat simili mo-
do affectos incontinentes dici
oportere. Quōd autē verba ex
scientia dicāt, id argumentum
nullū est, qui enim sunt in his af-
fectibus cōstituti, demōnes, &
B carmina Empedoclis dicūt: qui
item primū didicerunt, conne-
ctunt quidem verba, nondū tñ
sciunt, cognatū enim, ac coalitū
esse oportet: ad quod tpe opus
est. Quocirca eos, qui incōtinen-
ter agunt, ita dicere existiman-
dum est, vt illi faciūt, q; histrio-
nis munere funguntur. Adde q;
ita quoq; naturali quadam ra-
tione inspicere causā quispiā
posset, altera enim vñs opinio
est: altera de particularib⁹ reb⁹,
quibus præsidet sensus. qñ autē
C ex ipsis vna euaserit: alibi qui-
dem enunciet anima, in effecti-
uis vero, agat statim, necesse est.
vt, si omne dulce gustandū est,
hoc autē est dulce, vt pote vnum
quoddam ex particularibus: ne-
cesse est vt qui potest, & nō pro-
hibetur, simul hoc quoq; agat.
Quādo igitur vñs opinio inest,
quæ phibeat gustare: altera ve-
ro, quæ oē dulce suauē ēē dicat:
hoc autē est dulce, atq; hæc est,
quæ operatur: forte vero adest

cupiditas: illa quidē fugiēdum **D**
esse ait, cupiditas ducit: quippe
cū mouere vnūquodq; ex mem-
bris queat. Quare sit vt ex rōne
quodā modo & opinione incō-
tinenter quispiā agat: quæ qui-
dem opinio nō per se, sed ex ac-
cidēti cōtraria sit. cupiditas, n.
nō opinio recte rōni cōtraria ē.
Vnde ēt bestig incōtinentes pro-
pterea nō sunt, qā particulariū
imaginationē & memoriā ha-
bent, nō vñm existimationē.
Quo modo vero soluaturno-
rantia, & incōtinens rursus effi-
ciatur sciens: eadem rō est, quæ **E**
& de temulento & dormiente,
nō propria huius affectionis. q;
quidē a naturæ indagatorib⁹ au-
dienda est. Qm̄ autē vltima pro-
positio ē expositæ sensui rei opi-
nio, actionūq; domina est: hanc
vel non habet, qui in affectu est
cōstitutus, vel ita habet, vt non
tñ eo q; habet eam liceat scire,
sed dicere duntaxat, nō secus ac
vino oppressus Empedoclis car-
mina. propterea item q; vltim⁹
terminus nō est vñs, neq; ita vt
vniuersalis sciētiam efficere vi-
deat. Atq; id quod quærebat So-
crates videtur contingere. non
enim affectus existit præsentē
ea, quæ videtur * proprie esse **F**
scientia, quippe quæ neq; ipsa ^{a. l. domi}
ex affectu distrahatur: sed præ-
sentē ea quæ sensuiua est. Vtrum
igitur cognoscēs nec ne, & quo
modo cognoscens agere incon-
tinenter quispiam possit, hæc-
tenus dictum sit.

Moral. cū cō. Auer. N Dixit

Moralium Nicomachiorum

Dixit. Quid igitur voluerim? firmare super veritate in omnibus his rebus, oportet ut inquiramus sermones, qui tollant quasdam istarum rerum, & dimittant quasdam earum: intendo qui tollant partem falsam ex vnoquoque istorum contrariorum: & an solutio hæsitacionis est inuentio partis veræ in vnoquoque; istorum sermonum contrariorum. Perscrutemur ergo primo an ille, qui est non continens, sciens sit, an non. & si sciens, qualiter scit, & est non continens. Deinde perscrutemur secundo in quibus actionibus oportet ut ponatur continens & non

H continens: intendo an oportet ut ponantur in vnoquoque contristabili & delectabili, an in quibusdam speciebus eorum definitis: & an continens & tolerans est res vna, an vnum quodque eorum alterum est a socio suo. Et si perscrutemur in re eorum, de quibus earum perscrutationi cognata hæc est perscrutatio, & depedet ab ea Ea autem, de quibus perscrutatur ex re continentes & non continentes, duo sunt. primum, an continens & non continens sint in rebus vniuersis eisdem, intendendo in actionibus vniuersis: an ergo continens & non continens sunt in omnibus actionibus, an quibusdam earum. De re nempe continens patet est quod non dicitur secundum vnam intentionem in omnibus rebus. & hoc, quoniam absolute dicitur in rebus, in quibus est castitas vel temperantia eodem modo non continens. si enim diceretur continens absolute de rebus, quæ sunt extra actiones, in quibus sit castitas, contingeret ut de quo dicitur ex istis actionibus non continens, diceretur de eo non castus etc. & hoc, quoniam non continens absolute dicitur quidam de eo, qui non est castus. & si res sic se habeat, tunc non continens dicitur quidam

de rebus, quæ sunt extra actiones etc. scilicet determinatione, id est non continens iræ, aut non continens amoris pecuniarum. nisi enim in istis esset contentia, esset delectabile sensus ex ipsis electum apud vnumquemque. D. Quoniam autem ex arbitratione occulta, quæ non est scia, sed opinio vel putatio, interdum fit contentia, tunc non est in hoc diuersitas: eo quod multi ex habetibus arbitrationes, qui sunt putaciones, non dubitant in eo quod vult eis de hoc: immo putant quod illud quod apud eos est scia, sit veridica. & propter hoc inuenimus ex istis qui operantur amplius, qui operatur habens scientiam. Si ergo habentes putacionem cum hoc quod operantur plus quam operetur sciens, eo quod credulitas ipsorum non est minor credulitate scientis, interdum faciunt diuersum eius quod vident, intendendo quod putant: tunc sciens interdum facit diuersum eius quod scit, sed inuenimus plures in habetibus putaciones credentium quod sint scia ex quibus facientes diuersum eius quod putant: necessarium est ergo ut aliquis, apud quem est scia: interdum agat diuersum suæ scia:

D. & istud est, quod arguit talis vir Heraclitus, cuius fecit memoriam ex Antiquis in hoc, quod non continens sit sciens. D. Et tamen distinctio in hoc est, quoniam cum habens sciam dicatur dupliciter, vno modo de vidente scia, altero de non vidente: ut sit malus ille, apud quem est scia & non videntur ea, non ille apud quem non est scia penitus: manifestum est quod non continens vituperabilis est: eo quod habet sciam, & non videntur ea. Scientia ergo inuenta cum incontentia est scia dicta de non vidente, non de vidente: & etiam eo quod sciens est equidem habens scientiam, quoniam fuerit ei actu species syllogismi ambarum verum-

is epos
t ab vfi
at opa
o alicu
usq; ppo
ticularis
illa, quæ
piz

Veruntamen interdū habet ambas,
& operatur fm non sciētiam. & hoc
est, qm fuerit sciens propositionem
vsem vsu tantum, & particularem
absq; vsu: propterea q̄ operatio nō
est nisi in particularib⁹. Et hoc, qm
nō est possibile vt ab vniuersali fiat
operatio alicuius: eō q̄ quiddā eius
in mente est, quiddam extra aīam.
propositio aut particularis est illa
quæ agit. verbi gratia qm apud quē
fuerit scientia q̄ res sicce cōuenien
tiores sunt omni homini, & nō fue
rit vsus propositione dicente, q̄ ipse
homo nō recipiet res siccas: sed qm
fuerit hōi inuentum homini alic
cui, & dixerimus q̄ nō est factū di
uersum scēz factoris: tunc aut dice
mus de isto q̄ nō habet scientiā,
aut q̄ nō facit diuersum suæ sciētię.
dubitatio ergo incidens in isto est
quidem pp diuersitatē intentionū,
de quibus dī nomen scientiæ. Iam
ergo patet ex isto q̄ non est imposse
vt inueniatur actio diuersa scēz: &
iam ē inuenimus dispōnem scien
tialē in eis, qui nō vruntur ea, diuer
sificari donec miretur de hoc. Et pū
tat nomen scēz dici modis alijs prē
ter duos modos prædictos. videmus
enim q̄ dispō scientialis, quæ nō est
in vsu, diuersificatur in inuentione
sua in vigilāte & dormiēte, & in de
mente & ebrio. Cūmq; sit sic, tunc
fm istum modū inueniuntur dispo
sitiones scientiales in dominis cōcu
piscētiarum, qui non reguntur fm
suas scientias, vt itacundi & volu
ptuosi. & quædam dispōnum per
mutant corpora permutatione ma
nifesta, quanto magis scientiam. &
cū non fiat operatio a dispōnibus
scientialibus sic se habentibus; ma
nifestū est q̄ oportet credere q̄ di

spolitiones scientiales, quæ sunt in
eis, qui nō cōtinent se, taliter se ha
bent: intendo vt in ebrijs & demen
tibus. D. De hoc q̄ dicit q̄ oratio
nes virtutis sint ipsa virtus, nō habe
mus signū penitus: etenim illos, qui
bus sunt istæ occasiones ex ipsis vt
desyderosos naturalr inuenimus ve
nientes ex his cō demōnibus super
actiones virtutes, & introducūt ex
hortationes Empedo. & aliorū, quæ
continent instigationes ad virtutes
absq; hoc q̄ operent aliquid ex his:
eō q̄ ille qui operatur fm hoc quod
scit de virtutibus, iudiget in hoc as
suetudine, & nō preparat ei adeptio
huius assuetudinis, nisi in tpe cui sit
quāritas. Et cū hoc totū sic sit, tunc
oportet vt credamus q̄ scia apud il
los, qui nō continent se, est vt scien
tia illorū, qui succedūt occasioib⁹.
D. Et forsitan patebit hæc intētio
ē, qm perferutatum fuerit de hoc ex
ipsis, q̄ dicta sunt in scia Naturali.
illic enim iā demonstratū fuit q̄ ap
prehensio, q̄ est rōnis, est vīs, & quæ
est phātasī, est particularis, i. in par
ticularibus: quorum melius est mo
tius, eō q̄ bonū: & peius motuū,
eō q̄ delectabile solū. duæ ergo opi
niones sibi cōtradicientes sunt nālī.
Qm ergo cōueniunt ambæ opinio
nes in re aliqua: intēdo opinionem
vsem, quæ est ex parte intellectus, &
particulatē quæ est ex parte cōcupi
scentiæ: tūc oportet q̄ dicatur q̄ cō
prehensio cōclusionis ex duab⁹ opi
nionibus est fm fortunā: eō q̄ earū
conuenientia per fortunam est: &
oportet vt sit actio statim sequēs cō
prehensionē cōclusionis. vt si apud
nos fuerit opinio, quoniā expedit v
gustetur omne dulce: & cognoscā
mus p sensum, q̄ hoc dulce: statim

N ij gusta-

Moralium Nicomachiorum

Gustabimus ipsum, dñsmodo nō sit aliquid prohibēs. cū vero fuerit opinio vñs prohibens gustationem, vt sciamus qd oē dulce mouet cholera: & hī apprehēssio huius, ad quod innuitur hēns per sensum, qm dulce mouēs ad ipsum, tunc motio rōnis erit hęc cōtraria motioni concupiscentiæ. quæ si vicerit, erit nō continentia cū existentia scēz. Erit igit nō continentia interdū cum rōne, qñ fuerit ratio conueniens concupiscentiæ, & interdum nō erit, qñ fuerit aduersans ei. & nō continentia, q est cōtraria p se opinioni sanæ, est

H illa, quæ fit ex parte cōcupiscentiæ solū: illa vero, quæ fit ex parte ambarū simul, intendo rōnem & cōcupiscentiā, non est contraria rationi sanæ p se, licet p accidens. D. & pp hoc qd incōtinentia sit, qñ concupiscentia cōtraria fuerit opinioni vñs, nō dicimus q feræ habeant incōtinentiā, cū nō sit eis apprehensio vñs: & est quidē eis apprehēssio particularis, & ē phāta, & memoria.

D. Cū itaq; eñ, qui nō continet se, iā vicerit cōcupiscentia ipsius: tūc qñ est possibile vt sit sciens, nisi sicut dicimus in ebrioso & dormiēte

I q est sciens: & huic occasione, quæ est victoria cōcupiscentiæ, non est terminus vnus motus: oportet ergo vt requiramus noticiā eius à dño scēz Naturalis. Et pp hoc est, qd dicimus qd dñs huius occasionis, aut nō scit propositionem maiorem, quæ est caput sylłi, & causa actionum honorabilium: aut si scit, erit hoc p modum deficientē, donec non sciat qualiter non sciteam: sed loquitur cum ea, sicut loquitur ebrius sermones Empedoclis instigatiuos ad virtutes: eo q nō est ei sciētia neq; opi-

nio vniuersalis, ex parte cuius putat q vñs similiter particulari: intendo qd non distinguit extremitatē maiorem & minorem in syllogismo: neq; ordinat in seipso ordinatione verducente ad scientiam propter victoriam concupiscentiæ. Et ex hinc videtur qd dictio sit vera per aliquem modorum. etenim non sit hoc occasio ei, de quo putatur qd sciat sciētia veridica: neq; inuenitur in scia venusta ista occasio. D. Hęc ergo qñtas dictionis de eo, qui nō cōtinet se cum scia & sine scia, & qualiter scit & nō continet se, sufficiens est hęc.

Circa quæ continens & incōtinent versatur. Cap. 4.

I Am vero vtrū aliquis absolute incōtinent sit, an oēs ex parte: & si sit, circa quæ verset, dicendū deinceps est. Circa voluptates quidē & dolores cōtinentes & tolerātes, necnō incōtinentes & molles versari per spicuū est. Qm vero ex hīs, quæ voluptatē afferunt, alia necessaria sunt, alia eligenda quidē per se, sed eiusmodi tñ vt excessum etiā habeant: necessaria quæ ad corpus spectāt, cuiusmodi sunt alimentum, veneris vsus, ac cetera huiusmodi corporalia, circa quæ temperantiam & intemperantiam constituimus: nō necessaria, sed per se eligenda, victoria, honor, diuitiæ, ac reliqua talia, quæ bona sunt & iucūda: eos qui in his præter rectam rationē quæ in ipsis est, absolute quidē incōtinentes nō dicim⁹: sed addētes pecuniarum, lucri, honoris,

A honoria, iræ inēdōtinentes appel-
lamus, & nō absolute: vtpote di-
uerfos, & qui ex similitudine di-
cantur. Nō secus atq; ille homo
dicebat qui in Olympijs vicit.
illius enim cōis ratio ā propria
parum distabat: sed diuerfa tñ
erat. Cui rei id signum est, quod
incōtinentia, non vt error tñ,
sed vt vitium quoddam, quod
aut absolute, aut ex parte aliqua
sit, vituperatur: horū aut nemo,
sed illorū qui circa corporales
fruitiones versantur, circa quas
B temperantē & intemperantem
existere diximus, qui nō ex ele-
ctione, sed præter electionem &
consiliū excessus & iucundorū
sectatur, & molestorū fugit, fa-
mis videlicet, sitis, caloris, frigo-
ris, ceterorumq; omniū, quæ ad
tactū gustatūq; spectant: is non
cum additione, q̃ circa hæc sci-
licet sit, verbi causa iræ, sed abso-
lute tantūmodo incōtinens di-
citur. Indicio illud est: nā intem-
perantes circa has, nō circa ali-
quā ex illis dicuntur. & propte-
C rea incōtinentem & intēperan-
tem, cōtinentem itē & tēperan-
tem nō ex illis quempiā in eo-
dem cōstituiamus, propterea q̃
circa easdē quodam modo vo-
luptates, doloresq; eosdē versen-
tur. quanq̃ hi circa easdē quidē
vtriq; versantur, non tñ eodem
modo: illi enim eligūt: hi nō eli-
gunt. Vnde magis intēperantē
etī diceremus, qui vel nihil, vel
leuiter cupiens & excessus secta-
tur, & dolores mediocres fugit:
q̃ hunc qui propterea idē facit, **D**
quia vehemente cupiditate affi-
ciť. quid enim faceret ille, si aut
valida aliqua cupiditas, aut in-
necessariarū rerū inopia vhe-
mens dolor incesseſſet? Quoniā
vero ex cupiditatibus & volu-
ptatibus aliæ sunt ex hīs, quæ ge-
nere sunt honesta ac proba: nā
iucundorū nōnulla natura sunt
expetenda, alia his cōtraria, alia
media, sicut prius diuisum ā no-
bis est: vt pecuniæ, lucrū, victo-
ria, & honor: in oībus porro &
talibus, & medijs, nō quia affi-
E ciuntur, & cupiūt, & amant, vi-
tuperātur hofes: sed quia quo-
dam modo, afficiuntur, & exce-
dunt. Iccirco quicūq; præter ra-
tionē vel superātur, vel aliquid
ex hīs quæ natura sunt honesta
& bona, perfequitur. vt illi qui
circa honorem magis q̃ opor-
teat, studēt, vel circa filios & pa-
rentes: bona enim hæc sunt, &
qui circa ea studēt, laudari con-
suerunt: sed in his tñ excessus ē:
quidam est, si quis quemadmo-
F dum Niobe aduersus Deos pu-
gnaret: aut erga patrem ita esset
affectus, vt Satyrus qui patrico
la appellabatur. valde enim in-
sanire videbat. Nulla igit circa
hæc prauitas existit ob id quod
dictum est: propterea q̃ vnum-
quodq; per se est ex hīs quæ na-
tura sunt expetēda: prauī tñ &
fugiēdi excessus ipſorum sunt.
simili modo quoq; neq; incōti-
nencia, quippe cū incōtinentia
nō mō fugiēda, uerū ē ex hīs sit,
N iij quæ

Moralium Nicomachiorum

Quæ vituperatione digna habetur. ex affectu tñ similitudine incontinentiã adiungētes circa vñquodq; dicunt. vt malum medicū, malum histriōē, quē absolute malū nullo modo vocarent. Quemadmodum itaq; neque hic propterea q; vñquodq; ipsoꝝ nō vitiū, sed proportionē simile est ita videlicet ēt illic existimandum est incontinentiã & cōtinentiam eā duntaxat esse, quæ circa eadē, circa quæ temperatiã versatur, & in temperatiã. nā circa irā per similitudinē dicim⁹: vnde ēt addentes iræ incontinentē, sicut honoris, & lucri appellamus,

Dixit. Si autē inueniatur incōtinentens absolute ī specie vna aut in multis, tūc quæ sunt illa vna, aut quæ sunt illę multæ, & de hoc loquatur. Manifestū est autē q; actiones eorū qui cōtinēt se, & sunt tolerantes siue patiētes, & eorū qui nō cōtinēt se, & sunt dissoluti vel lubrici, sunt circa delectationes & tristitias. Attamen quædam rerū, quæ faciūt delectationē & tristitiã, sunt de necessitate: & quædā earum cū electiōne nō necessarię: & quibusdā istarū est superfluitas, & quibusdā non. necessariarum autē quædā sunt corporales, & quædā aīales: corporales vt desideria, quę sunt in nutrimento, & vñquæ proportionantē sensui tactus: de quib⁹ diximus in pcedentibus q; circa ea est castitas & nō castitas, vel tēperantia & intēperantia. Et aīales necessarię sunt, vt victoria, & honor, & diuitiæ. & istę sunt necessarię vno mō, & electiur alio

modo. De illis autē, qui excedunt in hoc genere, intēdo aīales, quantitate & æquale, nō dē q; incōtinentes absolute sint, sed q; incōtinentes circa lucrū, aut honorē, aut victoriã, aut iram. & sūt non dicitur etiam de eis non continens, sñ q; istę species intransientes sunt sub non continente vñ: donec sit nō continens intētiō vna dicta de oībus istis speciebus. Deinde distinguitur vnaquęq; ab ipsis distinctione appropriante ipsam. & potior significationū super hoc est, q; non continens absolute nō vituperatur p hoc, q; peccet in facto suo tñ: sed etiam pp hoc, q; iniuriās sit sibi ipsi absolute: ideoq; vilipendit ab oībus. Qui autē proportionatur ab illa, intendo victoriã, lucra, & quod similatur eis, nō est vilis apud quenq;. Neq; ēt de eo, qui vitur delectationibus corporalibus, ad quas proportionatur nō castus, dē incontinens, quādiu requisierit res exhilarantes necessarias, & fugerit res cōtristates: vt sunt fames, & litus, & alia ab his, quæ proportionantur sensui tactus & gustui: sed dē quidē incontinens in his, qñ concupuerit ex his hoc, quod est ab electiōe, vt colores coquinales varios, & multimodosos sapores, cum scia eius, q; hæc damniifera sunt. neq; dē incontinens in istis, sicut dicitur in ira. absolute enim dē in istis: in ira vero cū determinatio ne: intēdo incontinens irę. Et huius signū est, qm incontinens in concupiscentijs proportionatis sensui tact⁹ & gust⁹ dicitur dissolut⁹. & pp hoc oportet vt ponamus non continenter & non castū, & castum & cōtinentem in delectationibus & tristitijs vñ & idem. & incōtines in istis etiā diuersificatur. quoddam enim est

Est ex electione, & quoddam est ex victoria concupiscentiarum. Ideoq; dicimus, q non castus magis est quis, qn fuerit debilis concupiscentiarum: eo q non castitas quidē sit tunc ex parte electionis purae: & vt hoc est fugere à contristabilibus paruis, & quærere exhilarantia modica. qui vero desyderat vehemens desyderiū, ignoscendum: & proprie, qn acciderit ei hoc in rebus necessarijs. Et desyderiorum & delectationū quædā sunt bona virtuosā absolute: eo q quoddam delectabile eligibile est nāfr: & quoddam contrariū huic intēdo malum absolute: & quoddam inter hoc, vt desyderiū lucrādi diuitias, & honoris, & victorię: & quod similia isti ex medijs. & hoc, qm hmōi media nō vituperantur fm suū vniuersum: intēdo fm modū quo sunt desyderiū pecunię, aut honoris, & vituperant fm modū superfluitatis & defectus. Et pp hoc oēs, qui retinēt se magis q oportet à desyderijs, & solliciti sunt in inquisitione rerū, q sunt p nām cōferētes & bonę: vt illi qui studiosos exhibēt seiplos in inquisitione honoris, & filiorū & pecunię: cōmendant & nō vituperant. **E**veruntū in hoc est excessus quis: vt in regib⁹, qui occidūt filios suos, vel patres causā inquirendi principatū. Cūq; sic sit, tunc nō est vnū ex istis fm vniuersum nāx suę malū: malitię aut nāfr sunt illę, à quib⁹ fugiē fm vniuersum ipsarū, & sunt ī fine vituperationis. & sūt nō castitas vel intemperantia nō est quidē solū ex his, à quibus fugiendū, sed ex vituperabilib⁹: veruntū postq fuerit excessus in istis ens passio, fm q non op⁹ dicitur de ipso absolute nomen nō virtutis, intēdo malitię, attamen

non dicitur nomen istud, intēdo nō malitię, de vn oquoq; ex ipsis absolute, sed cum determinatione. Sicut ergo non dicitur hoc nomen malitię, eo q sit hęc malitia absolute, sed eo q sunt hic res proportionatę malitię: sic dī nomen malitię de excessibus in istis rebus, quarum substantia bonū per modū similitudinis & proportionalitatis. & ex quo sunt nō cōtinētia & nō castitas malitię absolute, est necesse vt sit continētia & inconcinētia in rebus, in quib⁹ inueniē castitas & nō castitas. qui aut nō continet se circa irā, dicet quidē de eo non cōtinens fm similitudinē non cōtinēntis circa res, in quibus nō est castitas. & pp hoc nō absolute dixerunt de ipso nomē inconcinēntis, sed dixerunt inconcinēntem irę. & similiter fecerunt in honore & lucro: intēdo in illo, qui est in excessu circa illa.

Circa inuicunda præter naturam non esse incontinēntiam, eiusq; dñus esse species. Cap. 5.

Cvm aut nonnulla iucūda natura sint, atq; ex his alia absolute ac simp̄r, alia p generib⁹ animalīū atq; hōum: nonnulla vero nō natura, sed partim ex læsionib⁹, partim ex cōsuetudine, partim ēt ob naturas prauas hmōi sint: circa quoque horū singula inspicere similes habitus possumus. Dico aut ferinos: cuiusmodi erat ea mulier, quam grauidarum ventres rescindere, atq; inde fœtus comedere consueuisse inquitunt. vel ea, quibus aiūt quasidā efferatas circa Pontū nationes oblectari.

N iiii alios

Moralium Nicomachiorum

Gtuosus, & dissolutus vitiosus. neque
est estimandū est quod egrediētes sint
ab istis generibus ex oī mō, donec
sint duae nā & duo genera diuersa.
D. Oportet igitur ut faciamus in
persecutione de hoc simile ei, quod
fecimus in persecutione de eo, quod
praecessit de istis rebus. v. c. ut praemi-
tamur sermones & orationes dubita-
biles, quae componuntur ex proponibus
famosis, deinde veniamus post hoc
cū orationibus demofariuis. demof-
nes. n. perfectiores sunt & nobilio-
res, quā inducunt post orationes du-
bitabiles. & hoc necessariū est ut fa-

Demof-
nes perfe-
ctiores
sūt & no-
biliore,

Hciamus aut in oībus istis passioni-
bus, de quibus loquimur in hoc libro,
aut in pluribus earū, aut in praepol-
lentibus. quā inducunt post orationes
sermo, per quē dissolvitur dubitatio,
quā necessaria fecerūt proponēs fa-
mose, & in quo cōseruantur illi p-
ponēs, intendo ut nō destruant in
toto, tunc erit in demofone adducta
sufficiencia cōpleta. D. Et iā putat
de cōtinentia & tolerantia vel pa-
tientia quae sunt de habitibus virtuo-
sis laudabilibus: & putatur et de in-
cōtinentia intolerantia quae sunt de ha-
bitibus vituperabilibus. Et si ista pu-
tat continens esse ille, qui perseverare
facit rationē in eo quod meretur ut absti-
neat ab eo: & quod ille est nō cōtinens,
qui facit nō perseverare rationē absti-
nēdo à concupiscentiis. & hoc quā
nō continens est ille, qui scit quod ope-
ratio est mala, & operatur eā. Cōti-
nens autem est ille, qui postquā sciue-
rit quod concupiscentiē male, abstinet ab
eis, & non sequitur concupiscentiam
obediens rationi. Et quidā hominum
nominant castum continentem &
tolerantem, & nominant et conti-

qñ iducū
tur post
orones du-
bitabiles.
Vide. 1.
Cae. c. 85.

Inentē & tolerantem castum. & qui-

Kdam neutrum nominant nomine
alterius. & similiter et quidam no-
minant non castum non continen-
tem, & non cōtinentem non castū.
& est ex hominibus, qui dicit quod nō
castus alius est à non cōtinente. De
prudente autem quidam dicunt, quod
imposse est ut sit incōtinens. dicunt
ergo, oīs prudens continens est. &
forte dicunt quod inuenit aliquis ho-
minū prudens in hoc, quod non conti-
net animā suam in ira, nec in hono-
re, nec in lucro. D. Haec est ergo sūma
eius, quod dixerunt homines de istis reb⁹.

De continente & incontinente. Cap. 2. L

Debitarer autem quispiā
quo modo recte existi-
mans aliquis agat incō-
tinenter. Nā ut sciens quispiam
agat, aiunt nonnulli fieri nullo
mō posse. absurdū enim ē, si ad-
sit scīa, ut existimabat Socrates,
aliud quid dominari, ac quasi
mancipiū hominē trahere. So-
crates. n. aduersus rōnem omni-
no pugnabat, quasi nulla esset
incōtinentia. neminē siquidem
aiebat existimātē praeter id quod
optimū est, agere, sed ex ignora-
tione. quae sanē oratio hīs aduer-
satur quae euidenter apparent.
quaerendumque est circa affectū,
si ex ignoratione agit quispiā,
quis ignorationis modus sit, nā
nō existimare qui incōtinenter
agit, agēda eē ea quae agit, anteq̃
in affectu sit cōstitutus, manifestū
est. Sunt autem nonnulli, quae alia con-
cedūt, alia non. scīa. n. nihil esse
potentius concedunt: illud nō
dant, praeter id quod visum fue-
rit

M

Arit melius, agere neminē. ac propterea inquit incontinentem non sciam, sed opinionem habentē a voluptatibus superari. Veruntū si opinio, non sciētia, neq; valida existimatio est, quę resistit, sed remissa qualis est in ambigentibus: venia danda est q̄ nō in his persistat quispiam aduersus vehemētes cupiditates. at prauitati, aut alicui ex alijs vituperatiōe dignis rebus venia nō dat. Prudētia igit̄ resistēte id fit: validissima. n. res ea

B est, sed est absurdū. fiet. n. ut idē simul & prudens sit et incontinens. ac facere sponte prauissima quęq; prudētis eē nemo diceret. Pręterea ad agēdum idoneum esse prudētē superius demonstratū est: quippe qui vltimorū quidā sit, & virtutes reliquas habeat. Adde, q̄ si cōtinēns ex eo est q̄ vehementes & prauas habet cupiditates: neq; temperās erit cōtinens, neq; continens tēperans: propterea q̄ neq; qđ nimiū est, neq; prauas habere cupiditates est tēperantis: sed tñ opz. Nā si bonę sint cupiditates, habitus qui, phibet, ne eas sequamur, prauus ē: qua re efficietur vt non oīs cōtinētia honesta sit. si ibecillę vero sint & nō prauę, nihil egregiū erit: si prauę & imbecillę, nihil magnū. Pręterea, si continentia facit, vt in oī opinione persistamus etiam in falsa, praua est: si item ab omni opinione exturbat incontinentia, aliqua incon-

tinētia reperietur, quę honesta fit: vt Sophoclis Neoptolemus in Philoctete. laude dignus. n. ē, cū in ijs quę ipsi Vlysses suaserat, quia mentiri āgre ferebat, nō perster. Quin etiam captiosa rō mētiens, dubitatio est. dū enim volunt incredibilia conuincere, vt si assequuti fuerint, arguti esse videant: facta ratiocinatio dubitatio euadit. vincita. n. mēs est, dū stare quidem non vult, p̄p̄ea q̄ non placet qđ conclusum est: quia tñ quo modo soluat rationem non habet, E

progređi non potest. Euenit autem ex quadā ratiōe, vt imprudentia cū incontinentia virtus sit. contraria. n. agit ob incontinentiā q̄ existimet: mala autem esse bona, non esseq; agēda existimat: quare bona & non mala ager. Accedit q̄ qui ex eo q̄ persuasus est, & ex electione iucūda & agit, & sectatur, melior esse eo videt, qui non ex consilio, sed ex incontinentia eadē agit. aprior enim ē, vt curetur: quippe qui admittere dissuasione possit, at incontinens ei pro uerbio est obnoxius, quo dicim⁹. qñ aqua fauces strangulat, quid amplius bibere opus est? nā si non persuasus esset ea quę agit, si dissuaderet, d̄sisteret: nūc autē persuasus, nihilo min⁹ alia agit. Insuper si circa oīa incōtinētia & continentia versatur, quis absolute incontinens erit? nam omnes incontinentias qui habeat: est nemo, quosdam autem

tem

Moralium Nicomachiorum

Dubitatio
nis solutio
nihil aliud
q̄ in seipso ē

G tē absolute esse dicimus. Ac tales quidem dubitationes incidunt, ex his autē alia tollenda sunt, alia relinquenda: quippe cum dubitationis solutio nihil aliud quā inuentio sit.

Dixit. Et fortassis hæsitabit qualiter possit esse vt homo videat opinionē suam, & non cōtineat animam suā. Iam n. dixerunt quidam hoīum, q̄ qui sciuerit q̄ quid malū est, nō est possibile vt agat ipsum: cum putetur q̄ illud qd facit rem, nō ē aliquid aliud ab eo, qd scit eā.

H si autem fuerit pars illa, cui est scia alia ab ea, quē continet, donec homo sit in hora, qua nō continet animā suam quasi liber, in hora autē qua cōtinet quasi captus: tunc possibile est vt quis, apud quē est scientia malitiæ rei, non contineat animā suam ab ea. & fm istud fuit q̄ quidam apud quem est scia, contineat, & quidam non. Socrates autē cōtradicebat huic opinioni sermone vlti, dicens q̄ nec vnus eorū, qui habent sciam rei, est incontinens: & q̄ non est possibile vt faciat aliquis factum prauum nisi propter ignorantia.

I D. sed huic dictioni contradicunt ea, quę sunt apparentia sensui. videmus n. quamplurimos habentes sciam malitiæ rei, & tñ non continent ab ea pp passionem concupiscentia. D. cōsiderare igit nos opz, si fuerit itaq; passio ex pte ignorantie solū, tunc ablatio ignorantie eā est ablationis passionis. ablatio vero ignorantie scia est, & nō inueniet sciens incontinens. & si fuerit passio ex parte potētiæ alteri, tūc erit passio cū scia: intendo priuationē cōtinentie. & manifestū est q̄ apud il-

lum, q̄ cōtinet se, est scia eius, a quo se continet, antequā veniat ad passionē, an autē sit apud eum scientia, qñ venerit ad passionem, in hoc dubiū est. Ex hoībus ergo suat, q̄ absolute dicunt q̄ putat sed nō scit, cū enim concesserint q̄ non est res meliōr scia: incontinens vero vituperabilis est, cum vincant eū voluptates: dixerunt q̄ in cōtinentis nō est sciens, sed possibile est vt habeat opinionē. Et hoc, qñ cum fuerit ei opinio, & non fuerit scia firma prohibitiua sed debilis, quemadmodū in ebrijs, tunc possibile est vt patiat̄ur a cōcupiscentijs malis. & pp hoc indulgetur istis: & proprie qñ desyderia vehementia fuerint. & non sunt malitiosi, cum nihil ex malitijs habeat indulgentiā neq; ex vituperijs. Cumq; hoc sic fuerit, tunc prudētia illa, quę prohibet a malitijs, fortis est valde. veruntū qñ posuerimus istud, sequitur et inconneniens: & est, q̄ quidā prudentes nō continent se: & nullus dicit q̄ prudens faciat aliquid mali volūtariē. Et etiam demonstratum fuit in tractatu, qui est ante istum, q̄ prudētia est virtus rationalis operatiua: eō q̄ cōsiderat in pticularibus: & q̄ in-

M inevitabile est quin cōtingat ei virtus figuralis. istud itaq; est, qd accidit dubitationis in eo, qui non continet se, an habeat sciam, an non. Qd autem incidit dubitationis in eo q̄ continet an sit castus, an non est, istud, si habuerit cōtinentis desyderia vehementia praua in hora continentie suæ, tunc continens non est castus: eō q̄ q̄ hēt cōcupiscentias fortes nō est castus: & castus est, ille cui nō inueniunt malitię. Amplius si cōtinentis contineat se a desyderijs dire-

A directis, tūc habet^r prohibēs ab executione horū defideriorū prauus nō est. igit^r oīs continens virtuosus: castus autem omnis virtuosus est.

Amplius, nō erit cōtinens qd preciosum, cū sit cōtinens, qui continet se fm opinionē vīsam sibi, neq; operat^r eius diuersum. opinio enim erit praua, & interdū bona. quēdā ergo cōtinentia nō erit virtus, C. illius, qui cōtinet se fm opinionē prauā: & si incōtinens est ille, qui nō cōtinet se fm omnē opinionem, erit ergo qui dam incōtinens res virtuosas, vt ille qui non continet se fm opinionem

B corruptiua. Et Aristo exemplificat eos per indiuidua famosa apud eos, laudata ex hoc, qd nō cōtinuerunt se fm opiniones erroneas, & ex eis vituperauerunt pp cōtinentiā sui fm tales opiniones. Qui ergo nō potuerit certificari p seipsum de opinione falsa, cōtingit vt nō esse cōtinentem virtuosius sit, q̄ esse cōtinentē. qui enim pōt certificari de falsitate cōclusionis, alligatus est pp opinionem. nam nō est in potestate alicuius nō opinari hoc quod opinatur. credulitas ergo necessaria est. Et ē

C ab opinione erronea p quamcunq; modicā hēitationē accidentē ei, & est facilis p̄suasionis: quāuis nō appareat ei fixditas sua, & corruptio p seimonē p̄suasionū perfectā p̄suasione: eo qd nō est in electione eius vt appareat ei fixditas sua, quādiu nō fuerit apparētia perfectā, neq; vt ignoret qd sciūtex hoc. Accidit igit^r ex hoc vt fiat ei, qui nō sit cum cōtinentia, virt^o. operat^r enim cōtrariū eius qd putat: eo qd non est apud eū cōtinentia. & hoc, qm bona interdū opinatur, & nō facit bonū, aut facit

bona & mala simul. & hoc fm qd putat de eis. Et erit fm hoc ille, qui requirit res exhilarantes & delectātes, & persuadetur ei quacunq; modica p̄suasione, melior eo, qui facit hoc p ratiocinationē: eo qd facilius permutabilis est ab opinionib^{us} turpibus q̄ cōtinēs. istud ergo, ex quo putatur qd nō cōtinēs melior sit cōtinentē, quāto māgis ne sit cōtinentia virtus. veruntū qui non cōtinet se, diuersus ē legi in fine vituperij. qui enim diuersus est legi huic, nō inuenitur remediū per quod possit rectificari. & est vtr, quemadmodum dicitur in prouerbio, qn aqua suffoca uerit, tūc quid erit bibendū sup eā? & est hoc falsum sic, eo qd res naturalis exigit qd, qui credit homo rem aliquam, operetur fm credulitatem illam: & qn variata fuerit illa credulitas, abstineat ab operatione: & qui est non cōtinēs, dum retinet se ab operatione, non est creditio eius adeo necesse ē huius operationis magis q̄ fuit ante, dum non continebit se. Et pp hoc, non est dria inter eius duas dispōnes, nisi qd nō agit ipsum in vna duarum dispositionum, & agit ipsum in secūda. D. Et etiam de quo persequendum est in re cōtinentiæ est, qm, si non iuueniantur cōtinens, & non continens in oībus actionibus, tunc in qua earū est continens & non continens absolute, & in qua earū nō. apparet enim qd nō cōtinentia & cōtinentia dicuntur fm modum vnū de omnib^{us} rebus, neq; cōtinens & incōtinens dicunt^r de omnib^{us} fm modū vnū. & hoc, qm de quodam hominum dicim^r qd non cōtinens absolute, & de quodam etiam qd cōtinens absolute. de quodam aut^r dicitur hoc cū dētermi-

Moralium Nicomachiorum

Gterminatione, vt non cōtinens irā, aut cōtinens irā. D. Species igitur dubitationū, quæ incadūt in his rebus sunt, & spēs aliæ similes his.

Quoniam pasclo incontinentes agant.

Cap. 3.

Primum igitur cōsiderandum est, vtrū cognoscētes nec ne, agāt, & quo modo cognoscētes. deinde circa quæ incōtinens & cōtinens, hoc est, vtrum circa oēs voluptates & ægritudines, an circa definitas aliquas statuēdus sit. tum, vtrū cōtinens & tolerās idem sit, an diuersus. & simili modo de cæteris quæ cognata cōtēplationi huic sunt. Initium autē cōsiderationis est, vtrū continens & incōtinens in eo q̄ circa quædā, an in eo q̄ quodam modo versantur, habeant dñiam. id autē quod dico tale est: vtrū incōtinens ex eo q̄ circa talia versat̄ tantūmodo, sit incōtinens, an ex eo q̄ quodam modo versat̄, an nō, sed ex vtriusq̄. Deinde, an incōtinentia & cōtinentia circa omnia versetur, nec ne. qui enī absolute est incōtinens, nō circa oīa versatur, sed circa quæ intēperans: neq̄ absolute ad ea sese habet: idem enim cū intēperantia esset: sed eo q̄ hoc modo hēt, ille enim ex electione ducit̄ presentem voluptatem semper esse persequendā existimans: incōtinens vero cū non existimet, persequitur. Nā si vera opinio, & nō scientia sit, ex qua incōtinenter agunt hoīes, nihil ad ra-

tionem id refert: cum nonnulli ex ijs qui opinant̄, nō ambigāt, sed certo se scire existimēt. Si igitur opinātes propterea quia leuiter credunt, magis q̄ scientes præter existimationē suā agēt: scientia ab opinione nihil differet. nonnulli enim sunt, qui nihilo minore ijs quæ opinantur, q̄ alij ijs quæ sciunt, fidē adhibeat, id Heraclitus ostendit. Sed qm̄ duobus modis scire dicimus: tā enim dñ scire, qui habet scientiā & ea non vtitur, q̄ qui vtitur: dñia erit, si quis agat ea quæ nō debet, dū habet quidem sciam, sed nō cōtemplatur, & dum habet, & contemplatur: hoc enim vī absurdum: sed nondum non cōtemplatur. Præterea, cū duo propositionum modi sint, nihil vetat, quo min⁹ qui vtriusq̄ habet, præter scientiam agat: dum vli vtitur, & non particulari, particularia enim ea sunt, quæ in actionem veniūt. Diuersum autē est vñ: alterū enim in ipso, alterū in re est: vt omni homini sicca cōferre: et ipsum esse hominem: vel siccū esse quod hmōi est: an vero hoc hmōi sit, aut nō habet, aut non operatur. Ex his igit̄ modis incredibile est quanta dñia futura sit: vt si ita cognoscat quispiā, nihil absurdum: sin aliter, mirādum videat̄. Ad hæc habere scientiā alio modo contingit hominibus, q̄ dictū sit, nā dum habet quis, & ea nō vtitur, diuersum esse habitū videmus: vt & habere quodāmodo & non

A & nō habere videatur: cuiusmo-
di est qui dormit, qui furit, qui
vino oppressus est. ita autē affe-
cti sunt illi qui in perturbatio-
nibus sunt constituti. iræ enim
& venereorū cupiditates, non-
nullatq; hmōi corpus ēt manife-
ste immutāt, quosdamq; in furo-
res inducūt: vt pateat simili mo-
do affectos incontinentes dici
oportere. Quōd autē verba ex
scientia dicāt, id argumentum
nullū est, qui enim sunt in his af-
fectibus cōstituti, demones, &
B carmina Empedoclis dicūt: qui
item primū didicerunt, conne-
ctunt quidem verba, nondū tñ
sciunt, cognatū enim, ac coalitū
esse oportet: ad quod tpe opus
est. Quocirca eos, qui incōtinen-
ter agunt, ita dicere existiman-
dum est, vt illi faciūt, q; histrio-
nis munere funguntur. Adde q;
ita quoq; naturali quadam ra-
tione inspicere causā quispiā
posset, altera enim vñs opinio
est: altera de particularib⁹ reb⁹,
quibus præsudet sensus. qñ autē
C ex ipsis vna euaserit: alibi qui-
dem enunciet anima, in effecti-
uis vero, agat statim, necesse est.
vt, si omne dulce gustandū est,
hoc autē est dulce, vt pote vnum
quoddam ex particularibus: ne-
cesse est vt qui potest, & nō pro-
hibetur, simul hoc quoq; agat.
Quādo igitur vñs opinio inest,
quæ phibeat gustare: altera ve-
ro, quæ oē dulce suauē eē dicat:
hoc autē est dulce, atq; hæc est,
quæ operatur: forte vero adest
cupiditas: illa quidē fugiēdum
esse ait, cupiditas ducit: quippe
cū mouere vnūquodq; ex mem-
bris queat. Quare fit vt ex rōne
quodā modo & opinione incō-
tinenter quispiā agat: quæ qui-
dem opinio nō per se, sed ex ac-
cidēti cōtraria sit. cupiditas. n.
nō opinio recte rōni cōtraria ē.
Vnde ēt bestię incōtinentes pro-
pterea nō sunt, qā particulariū
imaginationē & memoriam ha-
bent, nō vñm existimationē.
Quo modo vero soluaturno-
rantia, & incōtinens rursus effi-
E ciatur sciens: eadem rō est, quæ
& de temulento & dormiente,
nō propria huius affectionis. q;
quidē a naturæ indagatorib⁹ au-
dienda est. Qm̄ aut vltima pro-
positio ē expolitæ sensui rei opi-
nio, actionūq; domina est: hanc
vel non habet, qui in affectu est
cōstitutus, vel ita habet, vt non
tñ eo q; habet eam liceat scire,
sed dicere duntaxat, nō secus ac
vino oppressus Empedoclis car-
mina. propterea item q; vltim⁹
terminus nō est vñs, neq; ita vt
vniuersalis sciētiam efficere vi-
deat. Atq; id quod quærebat So-
crates videtur contingere. non
enim affectus existit præsente
ea, quæ videtur * proprie esse
scientia, quippe quæ neq; ipsa
ex affectu distrahatur: sed præ-
sente ea quæ sensuua est. Vtrum
igitur cognoscēs nec ne, & quo
modo cognoscens agere incon-
tinenter quispiam possit, hæc-
tenus dictum sit.

Moral. cū cō. Auer. N Dixit

Moralium Nicomachiorum

Exit. Qñ igitur voluerim⁹ firmare super veritatē in omnibus his rebus, oportet vt inquiram⁹ sermones, qui tollant quasdā istarū rerū, & dimittant quādam earum: intendo qui tollant partē falsam ex vnoquoq; istorū contrariorum: & an solutio h̄sitationis est inuentio partis veræ in vnoquoq; istorū sermonū contrariorū. Perscruteinur ergo primo an ille, qui est nō continens, sciens sit, an nō. & si sciens, qualiter scit, & est nō cōtinens. Deinde p̄scrutemur secūdo in quibus actio nibus op⁹ vt ponatur cōtinens & nō cōtinens: intendo an oportet vt ponant⁹ in vnoquoq; contristabiliū & delectabiliū, an in quibusdā speciebus eorū definitis: & an cōtinens & tolerās est res vna, an vnum quodq; eorū alterum est ā socio suo. Et si p̄scrutemur in re eorū, de quibus earū p̄scrutationi cognata h̄c est p̄scrutatio, & depēdet ab ea. Ea autē, de quibus p̄scrutatur ex re continentes & nō continentes, duo sunt. primū, an cōtinens & non cōtinens sint in rebus vniscisdē, intēdo in actionib⁹ vniscisdē: an ergo continens & nō continens sunt in oībus actionibus, an quibusdā earum. De re nempe cōtinentis patēs est qd nō dicitur fm vnā intentionem in oībus rebus. & hoc, qm̄ absolute dē in rebus, in quibus est castitas vel tēperantia eodē modo non cōtinens. si enim diceret⁹ continens absolute de reb⁹, quæ sunt extra actiones, in quib⁹ sit castitas, contingeret vt de quo dē ex istis actionib⁹ nō cōtinēs, diceretur de eo nō castus ē. & hoc, qm̄ non cōtinens absolute dē quidē de eo, qui nō est castus. & si res sic se habeat, tūc nō continēs diceret⁹ quidē de rebus, quæ sunt extra actiones cōstitutis cū determinatione, i. non cōtinens ira, aut nō continens amoris pecuniæ. nisi enim in istis esset cōtinētia, esset delectabile p̄sens ex ipsis electū apud vnūquēq;. **D.** Qm̄ autē ex arbitratione occultā, quæ nō est scia, sed opinio vel putatio, interdum fit cōtinētia, tūc nō est in hoc diuersitas: eo qd multi ex habētibus arbitrationes, qui sunt putatiōes, nō dubitant in eo quod v̄ eis de hoc immo putāt qd illud quod apud eos est scia, sit veridica. & pp hoc inuenimus ex istis qui operatur ampli⁹, q̄ operatur habens scientiā. Si ergo habentes putatiōē cum hoc qd operantur plus q̄ operetur sciens, eo qd credulitas ipsorū nō est minor credulitate scientis, interdum faciūt diuersum eius quod vident, intēdo qd putāt: tunc sciens interdū faciet diuersum ei⁹ quod scit, sed inuenim⁹ plures in habētū putatiōes credentium qd sint scia exquisita facientes diuersum eius qd putāt: necessariū est ergo vt aliq̄s, apud quē est scia, interdum agat diuersum suæ scia. **D.** & istud est, qd arguit talis vir Heraclitus, cuius fecit memoriā ex Antiquis in hoc, qd nō continens sit sciens. **D.** Et tñ distinctio in hoc ē, qm̄ cū habens sciam dicatur dupl⁹, vno modo de vrente scia, altero de nō vrente: vt sit malus ille, apud quē est scia & nō vitur ea, non ille apud quem non est scia penitus: manifestum est qd nō continens vituperabilis est: eo qd habet sciam, & nō vitur ea. Scientia ergo inuēta cū incontinētia est scia dicta de non vrente, nō de vrente: & etiā eo qd sciens est equidem habens scientiā, qñ fuerit ei actu species syllogismi ambarū, verum-

is é pole
t ab vñ
at opa-
o alicu-
usq; pp
ticularis
illa, quæ
pit.

A veruntamen interdū habet ambas, & operatur fm non sciētiā. & hoc est, qñ fuerit sciens propositionem vñem vsu tantum, & particularem absq; vsu: propterea q̃ operatio nō est nisi in particularib⁹. Et hoc, qm̃ nō est possibile vt ab vniuersali fiat operatio alicuius: eō q̃ quiddā eius in mente est, quiddam extra aīam. propositio autē particularis est illa quæ agit. verbi gratia qm̃ apud quē fuerit scientia q̃ res siccæ cōuenientiores sunt omni homini, & nō fuerit vsus propositione dicente, q̃ ipse homo nō recipiet res siccas: sed qñ fuerit hmodi inuentum homini alicui, & dixerimus q̃ nō est factū diuersum scīz factoris: tunc aut dicemus de isto q̃ nō habet scientiā, aut q̃ nō facit diuersum suæ sciētīe. dubitatio ergo incidens in isto est quidem pp diuersitatē intentionū, de quibus dī nomen scientiæ. Iam ergo patet ex isto q̃ non est imposable vt inueniatur actio diuersa scīz: & iam ēt inuenimus dispōnem scientiāle in eis, qui nō vtuntur ea, diuersificari donec miretur de hoc. Et putat nomen scīz dici modis alijs præter duos modos prædictos. videmus enim q̃ dispō scientialis, quæ nō est in vsu, diuersificatur in inuentione sua in vigilāte & dormiēte, & in demente & ebrio. Cūq; sit sic, tunc fm istum modū inueniuntur dispositiones scientiales in dominis cōcupiscentiarum, qui non reguntur fm suas scientias, vt itacundi & voluptuosi. & quædam dispōnum permutant corpora permutatione manifesta, quanto magis scientiā. & cūm non fiat operatio à dispōnibus scientialibus sic se habentibus; manifestū est q̃ oportet credere q̃ di-

spositiones scientiales, quæ sunt in eis, qui nō continent se, taliter se habent: intendo vt in ebrijs & dementibus. D. De hoc q̃ dicit q̃ orationes virtutis sint ipsa virtus, nō habemus signū penitus: etenim illos, qui bus sunt istæ occasiones ex ipsis vt desyderosos naturalr inuenimus venientes ex his cū demōnibus super actiones virtutes, & introducūt exhortationes Empedo. & aliorū, quæ continent instigationes ad virtutes absq; hoc q̃ operent aliquid ex his: eō q̃ ille qui operatur fm hoc quod scit de virtutibus, iudicet in hoc assuetudine, & nō preparat ei adeptio huius assuetudinis, nisi in tpe cui sit quātitas. Et cū hoc totū sic sit, tunc oportet vt credamus q̃ scīa apud illos, qui nō continent se, est vt scientia illorū, qui succedūt occasioib⁹.

D. Et forsitan patebit hæc intētio ēt, qñ perseruatam fuerit de hoc ex ipsis, q̃ dicta sunt in scīa Naturali. illic enim iā demonstratū fuit q̃ apprehensio, q̃ est rōnis, est vñs, & quæ est phātasie, est particularis, i. in particularibus: quorum melius est motiū, eō q̃ bonū: & peius motiū, eō q̃ delectabile solū. dux ergo opinionones sibi cōtradictentes sunt nāstr. Qñ ergo cōueniunt ambæ opinionones in re aliqua: intēdo opinionem vñem, quæ est ex parte intellectus, & particulare quæ est ex parte cōcupiscentiæ: tūc oportet q̃ dicatur q̃ cōprehensio cōclusionis ex duab⁹ opinionibus est fm fortunā: eō q̃ earū cōuenientia per fortunam est: & oportet vt sit actio statim sequēs cōprehensionē cōclusionis. vt si apud nos fuerit opinio, quoniā expedit v gustetur omne dulce: & cognoscamus p sensum, q̃ hoc dulce: statim

Moralium Nicomachiorum

Gustabimus ipsum, dummodo non sit aliquid prohibens. cum vero fuerit opinio vis prohibens gustationem, ut sciamus quod omne dulce mouet cholera: & sit apprehensio huius, ad quod innuitur sensus per sensum, quoniam dulce mouet ad ipsum, tunc motio rationis erit haec contraria motioni concupiscentiae, quae si vicerit, erit non continentia cum existentia scientiae. Erit igitur non continentia interdum cum ratione, quoniam fuerit ratio conueniens concupiscentiae, & interdum non erit, quoniam fuerit aduersans ei. & non continentia, quod est contraria per se opinioni sanae, est illa, quae fit ex parte concupiscentiae solus illa vero, quae fit ex parte ambarum simul, intendo rationem & concupiscentiam, non est contraria rationi sanae per se, licet paucidens. D. & per hoc quod incontinentia sit, quoniam concupiscentia contraria fuerit opinioni vis, non dicimus quod ferre habeant incontinentiam, cum non sit eis apprehensio vis: & est quidem eis apprehensio particularis, & est phantasia, & memoria.

D. Cum itaque est, qui non continet se, iam vicerit concupiscentia ipsius: tunc quo est possibile ut sit sciens, nisi sicut dicimus in ebrioso & dormiente

Item quod est sciens? & huic occasionem, quae est victoria concupiscentiae, non est terminus unus motus: oportet ergo ut requiramus notitiam eius a domino scientiae Naturalis. Et per hoc est, quod dicimus quod dominus huius occasionis, aut non scit propositionem maiorem, quae est caput syllogismi, & causa actionum honorabilium: aut si scit, erit hoc per modum deficientem, donec non sciat qualiter non scit eam: sed loquitur cum ea, sicut loquitur ebrius sermones Empedoclis instigatiuos ad virtutes: eo quod non est ei scientia neque opi-

nio vniuersalis, ex parte cuius putat quod vult similiter particulari: intendo quod non distinguit extremitatem maiorem & minorem in syllogismo: neque ordinat in seipso ordinationem veram ducente ad scientiam propter victoriam concupiscentiae. Et ex hinc videtur quod dictio sit vera per aliquem modorum, etenim non sit hoc occasio ei, de quo putatur quod sciat scientia veridica: neque inuenitur in scientia venusta ista occasio. D. Hec ergo quantitas dictionis de eo, qui non continet se cum scientia & sine scientia, & qualiter scit & non continet se, sufficiens est haec.

*Circa quae continens & incontines
versetur. Cap. 4.*

Iam vero utrum aliquis absolute incontines sit, an omnes ex parte: & si sit, circa quae versetur, dicendum deinceps est. Circa voluptates quidem & dolores continentes & tolerantes, necnon incontinentes & molles versari per spicuum est. Quoniam vero ex his, quae voluptate afferunt, alia necessaria sunt, alia eligenda quidem per se, sed eiusmodi tamen ut excessum etiam habeant: necessaria quae ad corpus spectant, cuiusmodi sunt alimentum, veneris usus, ac cetera huiusmodi corporalia, circa quae temperantiam & intemperantiam constituimus: non necessaria, sed per se eligenda, victoria, honor, diuitiae, ac reliqua talia, quae bona sunt & iucunda: eos qui in his praeter rectam rationem quae in ipsis est, absolute quidem incontinentes non dicimus: sed addentes pecuniarum, lucri, honoris,

A honore, iræ incontinentes appellamus, & nō absolute: utpote diuersos, & qui ex similitudine dicantur. Nō secus atq; ille homo dicebat qui in Olympis vicit, illius enim cōis ratio ā propria parum distabat: sed diuersa tñ erat. Cui rei id signum est, quod incōtinentia, non vt error tñ, sed vt vitium quoddam, quod aut absolute, aut ex parte aliqua sit, vituperatur: horū aut nemo, sed illorū qui circa corporales fruitiones versantur, circa quas
temperantē & intemperantem existere diximus, qui nō ex electione, sed præter electionem & consiliū excessus & iucundorū sectatur, & molestorū fugit, famis videlicet, sitis, caloris, frigoris, ceterorumq; omniū, quæ ad tactū gustatūq; spectant: is non eam additione, q̃ circa hæc scilicet sit, verbi causa iræ, sed absolute tantūmodo incōtinens dicitur. Indicio illud est: nā intemperantes circa has, nō circa aliquā ex illis dicuntur. & propterea incōtinentem & intemperantem, cōtinentem itē & tēperantem nō ex illis quempia in eodem cōstituiamus, propterea q̃ circa easdē quodam modo voluptates, doloresq; eosdē versentur. quanq̃ hi circa eadē quidē utriq; versantur, non tñ eodem modo: illi enim eligūt: hi nō eligunt. Vnde magis intēperantē eū diceremus, qui vel nihil, vel leuiter cupiens & excessus sectatur, & dolores mediocres fugit:

q̃ hunc qui propterea idē facit, quia vehemente cupiditate afficit. quid enim faceret ille, si aut valida aliqua cupiditas, aut in necessariarū rerū inopia vehemens dolor incesceret? Quoniā vero ex cupiditatibus & voluptatibus aliæ sunt ex his, quæ genere sunt honesta ac proba: nā iucundorū nōnulla natura sunt expetenda, alia his cōtraria, alia media, sicut prius diuisum ā nobis est: vt pecuniæ, lucrū, victoria, & honor: in oībus porro & talibus, & medijs, nō quia afficiuntur, & cupiūt, & amant, vituperātur hoīes: sed quia quodam modo, afficiuntur, & excedunt. Idcirco quicūq; præter rationē vel superātur, vel aliquid ex his quæ natura sunt honesta & bona, persequūtur. vt illi qui circa honorem magis q̃ oporteat, studēt, vel circa filios & parentes: bona enim hæc sunt, & qui circa ea studēt, laudari consueverunt: sed in his tñ excessus ē: quidam est, si quis quemadmodum Niobe aduersus Deos puniret: aut erga patrem ita esset affectus, vt Satyrus qui patrico la appellabatur. valde enim insanire videbat. Nulla igitur circa hæc prauitas existit ob id quod dictum est: propterea q̃ vnumquodq; per se est ex his quæ natura sunt expetēda: prauit tñ & fugiēdi excessus ipsorum sunt. simili modo quoq; neq; incōtinentia, quippe cū incōtinentia nō mō fugiēda, uerū ēt ex his sit,

Moralium Nicomachiorum

Quæ vituperatione digna habetur. ex affectus tñ similitudine incontinentiã adiungētes circa vnūquodq; dicunt. vt malum medicū, malum histriōē, quē absolute malū nullo modo vocarent. Quemadmodum itaq; neque hic propterea q; vnumquodq; ipso nō vitii, sed proportionē simile est: ita videlicet ēt illic existimandum est incontinentiã & cōtinentiam eā duntaxat esse, quæ circa eadē, circa quæ temperātia versatur, & in temperātia. nā circa irā per similitudinē dicim⁹: vnde ēt addentes iræ incontinentē, sicut honoris, & lucri appellamus,

Dixit. Si aut inueniatur incōtinentens absolute ī specie vna aut in multis, tūc quæ sunt illa vna, aut quæ sunt illę multæ, & de hoc loquamur. Manifestū est aut q; actiōes eorū qui cōtinēt se, & sunt tolerantes sine patiētes, & eorū qui nō cōtinēt se, & sunt dissoluti vel lubrici, sunt circa delectationes & tristitias. Attamen quædam rerū, quæ faciūt delectationē & tristitiā, sunt de necessitate: & quædā earum cū electiōne nō necessariæ: & quibusdā istarū est superfluitas, & quibusdā non. necessariarū aut quædā sunt corporales, & quædā aīales: corporales vt desideria, quæ sunt in nutrimento, & vtr quæ proportionant̃ sensui tactus: de quib⁹ diximus in pcedentibus q; circa ea est castitas & nō castitas, vel tēperantia & intēperantia. Et aīales: necessariæ sunt, vt victoria, & honor, & diuitiæ. & istæ sunt necessariæ vno mō, & electiæ alio

modo. De illis aut, qui excedunt in hoc genere, intēdo aīale, quantitate & æquale, nō dī q; incōtinentes absolute sint, sed q; incōtinentes circa lucrū, aut honorē, aut victoriā, aut iram. & sūt non dicitur etiam de eis non continens, sū q; istæ species intrantes sunt sub non continēte vñ: donec sit nō continens intētiō vna dicta de oībus istis speciebus. Dein de distinguitur vnaquæq; ab ipsis distinctione appropriante ipsam. & potior significationū super hoc est, q; non continens absolute nō vituperatur p hoc, q; peccet in facto suo tñ: sed etiam pp hoc, q; iniuriās sit sibi ipsi absolute: ideoq; vilipendit̃ ab oībus. Qui aut proportionatur ab illa, intēdo victoriā, lucra, & quod similatur eis, nō est vilis apud quenq;. Neq; ēt de eo, qui vitur delectationibus corporalibus, ad quas proportionatur nō castus, dī incōtinentens, quādiu requisierit res exhilarantes necessarias, & fugerit res tristitantes: vt sunt fames, & litis, & alia ab his, quæ proportionantur sensui tactus & gustui: sed dī quidē incōtinentens in his, qñ concupuerit ex his hoc, quod est ab electiōe, vt colores coquinales varios, & multimodosos pores, cum scia eius, q; hæc damnisera sunt. neq; dī incōtinentens in istis, sicut dicitur in ira. absolute enim dī in istis: in ira vero cū determinatio ne: intēdo incōtinentens irē. Et huius signū est, qm incōtinentens in concupiscentijs proportionatis sensui tact⁹ & gust⁹ dicitur dissolut⁹. & pp hoc oportet vt ponamus non continenter & non castū, & castum & cōtinentem in delectationibus & tristitijs vnū & idem. & incōtinentens in istis etiā diuersificatur. quoddam enim est

Est ex electione, & quoddam est ex victoria concupiscentiæ. Ideoq; dicimus, q non castus magis est quis, qn fuerit debilis concupiscentiæ: eò q non castitas quidē sit tunc ex parte electionis puræ: & vt hoc est fugere à contristabilibus paruis, & quærere exhilarantia modica. qui vero desyderat vehemens desyderiū, ignoscendum: & proprie, qn acciderit ei hoc in rebus necessarijs. Et desyderiorum & delectationū quædā sunt bona virtuosa absolute: eò q quoddam delectabile eligibile est nātr: & quoddam contrariū huic intēdo malum absolute: & quoddam inter hoc, vt desyderiū lucrandi diuitias, & honoris, & victorię: & quod similia istis ex medijs. & hoc, qm hmō media nō vituperantur fm suū vniuersum: intēdo fm modū quo sunt desyderiū pecuniæ, aut honoris, & vituperant fm modū superfluitatis & defectus. Et pp hoc oēs, qui retinēt se magis q oportet à desyderijs, & solliciti sunt in inquisitione rerū, q sunt p nām cōferētes & bonæ: vt illi qui studiosos exhibēt seipsos in inquisitione honoris, & filiorū & pecuniæ: cōmendant & nō vituperant.

Everunt in hoc est excessus quis: vt in regib⁹, qui occidūt filios suos, vel patres causa inquirēdi principatū. Cūq; sic sit, tunc nō est vnū ex istis fm vniuersum nāx suæ malū: malitiz aut nātr sunt illæ, à quib⁹ fugit fm vniuersum iplarū, & sunt ī fine vituperationis. & sicut nō castitas vel intemperantia nō est quidē solū ex his, à quibus fugiendū, sed ex vituperabilib⁹: veruntū postq fuerit excessus in istis ens passio, fm q non opz dicitur de ipso absolute nomen nō virtutis, intendo malitiz, attamen

non dicitur nomen istud, intēdo nō dicitur malitiz, de vnoquoq; ex ipsis absolute, sed cum determinatione. Sicut ergo non dicitur hoc nomen malitiz, eò q sit hæc malitia absolute, sed eò q sunt hic res proportionatæ malitiz: sic dē nomen malitiz de excessibus in istis rebus, quarum substantia bonū pet modū similitudinis & proportionalitatis. & ex quo sunt nō cōtinēna & nō castitas malitiz absolute, est necesse vt sit continentia & incontinentia in rebus, in quib⁹ inuenit castitas & nō castitas. qui aut nō continet se circa irā, dicet quidē de eo non cōtinens fm similitudinē non cōtinentis circa res, in quibus nō est castitas. & pp hoc nō absolute dixerunt de ipso nomē incontinentis, sed dixerunt incontinentem iræ. & similiter fecerunt in honore & lucro: intēdo in illo, qui est in excessu circa illa.

Circa incunda præter naturam non esse incontinentiam, eiusq; duas esse species. Cap. 5.

Cvm aut nonnulla iucūda natura sint, atq; ex his alia absolute ac simp̄r, alia p generib⁹ animalū atq; hominum: nonnulla vero nō natura, sed partim ex læsionib⁹, partim ex cōsuetudine, partim ēt ob naturas prauas hmōi sint: circa quoque horū singula inspicere similes habitus possumus. Dico aut ferinos: cuiusmodi erat ea mulier, quam grauidarum ventres rescindere, atq; inde foetus comedere consueuisse inquirunt. vel ea, quibus aiūt quasidā efferatas circa Pontū nationes oblectari.

N iiii alios

Moralium Nicomachiorum

C alios enim crudis, alios humanis carnibus vesci, alios sibi iniuicem infantes ad epulandum mutare perhibent, vel quod de Phalaride dicitur. Atque hi quidem ferini habitus sunt. alij vero nonnullis ex morbo & infania contingunt: ut illi, qui matrem mactauit, & in cibum sumpsit: qui item cōserui iecur comedit, alij item morboſi ſunt, vel ex cōſuetudine: ut pilorū euulſiones, vnguū roſiones, carbonum ēſt & terræ comeſtiones: præterea venereorum vſus cū maribus: id quod tantū natura, tum cōſuetudine euenit, quædammodū illis qui à pueritia cōſueuerunt. Quibuſcūq; igitur in cā eſt natura, eos inconſtantes appellaret nemo: ſicut neq; ſexminas, q̄ nō ſubagitent, ſed ſubagitenſ: ſimili mō neq; eos q̄ ex cōſuetudine morboſe ſeſe habent. Ac cū hēt quidem vnūquodq; horū quiſpiā, vitij terminos excedit, perinde atq; immanitas ac feritas: cū hēt tñ & vel ſuperat, vel ſupat, ea neq; cōtinentia absolute, neq; incōtinentia eſt. ſed ex ſiſtitudine. ſicut ēſt ille q̄ circa irā affectus eſt, nō incōtinens, ſed hoc modo affectionis incōtinens dicēduſ eſt. Oē enim excedens vitij & imprudentia, & timiditas, & intemperatā, & acerbitas partim ferinum eſt, partim morboſum. Qui nāq; talis natura eſt vt oſa timeat, etiā ſi mus obſtrepuerit, ferina eſt timiditate timidus eſt. quidam etiā ſelem ex morbo ti-

mebat. ex imprudentibus item qui irrationabiles ſunt, & ſenſu tantūmodo viuūt, ferini habentur: cuiuſmodi nōnullæ longin quorū Barbarorū nationes ſūt. Qui autem ex morbo aut comitiali, aut infania idem faciunt, morboſi ſunt. Fieri vero poteſt vt ex his aliqua interdum quiſpiam habeat tantum, & nō ſuperetur. quemadmodū ſi Phalaris cupiens infantem edere, ſe cohibuiſſet: vel ad venereorum nefariam voluptatem incitat, quiſpiam. ſit etiam, vt non ſolū habeat hæc aliquis, verum etiā ſuperetur. Quemadmodū igitur prauitas, quæ homini cōuenit, absolute prauitas dī, quæ vero cū additione appellatur, nō absolute, ſed ferina, vel morboſa prauitas vocatur: eodem modo eſſe incōtinentiā patet aliā ferinam, aliam morboſam. absolute vero ſolam eā, quæ intemperantiæ humanæ correfpondet. Incōtinentiam itaq; & continentiam circa ea tantū verſari, circa quæ intemperantia & temperantia, circa alia vero aliam incōtinentiæ ſpeciem eſſe, quæ non absolute, ſed per trāſlationem ita dicatur, perſpicuum eſt.

Dixit. Et cū delectationū quædam ſint per naturā & quædam nō ſic: & quæ per naturā quædam inueniuntur ſic absolute, intēdo vniuerſitati animalium & hominibus: & quædam appropriantur quibuſdam ſpeciebus animalū & modis hominum: & nō p̄ naturā, quædam propter amentiam

Amentiam & egritudinem, & quædam pp consuetudinē, & quædam propter naturam malam ferinam: tunc manifestū est q̄ dispōnes malę contrarię sunt speciebus istarū delectationum, & q̄ ipse superfluit p̄ superfluentiā istarum rerum: tunc do inueniuntur fm earum naturalitatem. D. Et intelligo quidem p̄ delectatiōes ferinas, vt illius de qua narratur q̄ scindebat ventres prægnantium, & comedebat embryones. & vt dicunt q̄ quidā hoīum facti sunt syluestres in confinio talis villę, scilicet Ponti. quorum quidā

Damabant comestione[m] carniū crudarum, & quidā carniū humanarū, & quidā inuitabant vicissim quosdam ad conuiuia facta ex embryonibus filiorū suorū: intendo q̄ inuitabant & reinuitabantur. D. Oīa igitur hæc facta feralia sunt & lupina: & quædam eorū fiunt propter egritudinem & ameniam. quę aut propter ameniam, vt qđ narrae de viro, qui amens factus comedit matrem suam: & de altero, qui comedit hepar socij sui. quę vero pp egritudines & assuetudines sunt, vt delectatio ex depilatione capillorū, & præcisione vnguium, & comestioe carbonū & lutū. D. & de istis est concubitus masculorū. etenim hoc accidit quibusdā hoīum ex parte nature malę, quibusdā vero ex parte consuetudinis: vt illis qui consueverunt incarcerationē statim à pueritia. D. De illis ergo, quibus causa est natura mala, nemo dicit q̄ incontinentes sunt. & similiter quibus egritudo cā est victorię horū desyderiorū sup̄ ipsos, nemo dicit q̄ sint incontinentes: cū non sit de natura ipsorū vt sint cōtinentes: sed sunt

res alię quęadmodū non dī deferis vel lupis q̄ sunt incōtinentes, eo q̄ comedunt carnē crudam. oēs enim isti sunt in malicia egredientes terminū, sicut est ferina. & pp hoc nō op̄ vt dicatur incōtinentes de oī eo, qui non possidet seipsum in hmōi desyderijs. Et hoc, qm̄ oīs stultitia superflua, & timiditas superflua, & non castitas vel intēperantia superflua, quędā est naturalis, & quędam egritudinalis. Timiditas quędā naturalis, vt eius qui timet oīa. quidam .n. istorū expauescunt vocem muris, qm̄ clamauit, qualis est timiditas feralis: & quidam eorū expauescunt pp causam egritudinalē. & vtr̄ ista desydetia egredietia à natura inueniunt in stolidis, quibus nō est intellectus naturaliter, & nō viuunt nisi sensu vt habitatores extremitatum habitabilium: intendo distantia meridionale & distantia septentrionale. & hoc aut per naturā, aut pp illud, qđ accidit eis plures ex causis egritudinalibus indudentibus ista desydetia, vt epilepsia & mania. D. Et forte posse est vt aliquid istorū desyderiorū egredientiū à natura sit in homine aliquo, qui retinebit se ab eis, ita vt nō vincant ipsum: vt cōtingit viro famoso apud ipsos, q̄ desyderabat comestione[m] infantis, & tñ retinebat se ab ea. & vt contingit in multis hoībus, q̄ desyderāt cōcubitus fœdos, & tñ retrahūt se ab eis. & fortuito nō erit posse eis, in q̄bus fuerint hmōi res vt cōtineant seip̄os. Cū itaq; istud sic fuerit, dicetur de quibusdā malitijs q̄ sint malitię absolute, & sunt naturales: & de quibusdam q̄ sint ferales, propter earum augmentū & superfluitatem: & de quibusdam earum

Habitatores extremitatum habitabilium viuunt solum.

Moralium Nicomachiorum

Nomen
malitiae si
et in una
speciem
sumptis.

G earum q̄ sint ægritudinales: & vñ
non dñ nomen malitiæ fm vnā spe-
ciem simplicē. & cum nomen non
virtutis, & malitiæ nomen signific-
cent idē, manifestum q̄ nō virtus
dñ de tribus speciebus: aut absolute,
aut q̄ quedam feralis, aut quedam
ægritudinalis. & quæ dñ absolute,
est illa, quæ dicitur non castitas vel
intemperantia: & est melior illis. D.
Quod igitur incontinentia & conti-
nentia dicuntur de rebus, in quibus
est castitas, & in alijs rebus spēs aliæ
sunt incontinentiæ, de quibus dicit
hoc nomen per modum transum-
ptionis: intendo per accommodatio-
nē, iam patuit ex his, quæ diximus.

*De incontinentia ira, & voluptatum
differentijs, & vicio huma-
no. Cap. 6.*

† a la m
clara.

I Am vero minus turpem eē
incontinentiā iræ, q̄ cupidi-
tatū cōsyderemus. ira enim
audire quidem rōnem vñ, sed
non recte tñ percipere, quem-
admodū festini ministri faciūt,
qui prius q̄ oīa quæ dicunt, au-
diuerint, excurrūt: deinde t̄ ab
actione aberrant: & canes quo-
que ante q̄ inspexerint, an ami-
cus sit quispiā, si strepitum tan-
tūmodo fecerit: latrant: ita ira
ob feruorē, celeritatemq̄ natu-
ræ, audiens quidē, sed non quid
præcipiatur, attendens, ad vin-
dictā incitatur. nam statim vbi
ratio vel imaginatio contume-
liam aut contemptū esse osten-
derit, ipsa quasi ratiocinādo col-
legerit bellū ei esse inferēdum,
indignat, at cupiditas si tñ rō

aut sensus suaue esse aliquid di-
xerit, ad fruitionē eius incitat.
quare ira rōnē quodā modo se-
quit: cupiditas non sequit. tur-
rior igit cupido est. iræ. n. in-
continens ā rōne quodā modo
vincitur: hic vero ā cupiditate,
nō ā rōne superat. Præ terea ma-
gis ignoscendū est, si quis natu-
rales appetitiones sequat: nā ta-
libus ē cupido quæ cōes
oībus sunt, & quatenus sunt cō-
munes, venia magis dari cōse-
uit. at iracundia & acerbitas na-
turalis magis est q̄ cupiditates
q̄ excedūt, & necessariæ minie
sunt, quemadmodū ille, qui se
excusabat q̄ patrē verberasset:
nā hic, inquit, suū, & ille itē suū
verberauit: et commonstrās in-
fantē, hic ē inquit, vbi vir eua-
ferit, me ipsum verberabit: gen-
tile. n. nobis hoc est. ille quoq̄
trahebat ā filio, vbi ad ianuā de-
uentū est, desistere iubebat: nā
se quoq̄ eousq̄ patrē suū traxit
se. Adde q̄ qui insidiosius agūt,
sunt iniustiores: iracundus ve-
ro minie ē insidiosus, sed aptus,
sicut ē ira. at cupiditas hmoi ē,
qualem etiam Venerem dicūt.
Cyp̄genē. n. fraudes nectētis, et
Zonam de pectore soluit, inqt
Homerus,
Hic fraus est, quæ vel prudētes
decipit ipsos.

Quare si iniustior et turpior in-
continentia hæc est, q̄ ea quæ cir-
ca irā versatur: & absolute inco-
tinētia, & quodā mō vitiū erit.
Accedit q̄ dolore affectus cōtu-

me-

Melia vñ nemo. Qui autem ex ira quispiā facit cū dolore id facit: qui vero cōtumelia vñtur, cū voluptate. si igit ea sunt iniustiora ob q̄ indignari maxime cōuenit, incontinētia quoq; cupiditatis eiusmodi erit: quippe cū in ira cōtumelia minime sit, incōtinētiā itaq; cupiditatis ea q̄ circa irā existit esse turpiore: continētiā itē & incontinētiā circa cupiditates & voluptates eorporis versari, manifestū est. Harū autē ipsarum dñg sumēdg sunt. sicut. n. ā p̄cipio dictum fuit, aliq̄tā genere q̄ magnitudine humanę sūt ac naturales: aliq̄ ferinę: aliq̄ ex lēSIONIBUS et morbis eueniētes, ac circa harū primas tēperantia & intēperantia versatur: vnde bestias neq; tēperantes neq; intēperātes dicimus, nisi p̄ trāslationē: & si quo alio mō oīno animalium genus aliud ab alio tū cōtumelia & salacitate, tum voracitate differt. Nō. n. electionē, neq; rōnem habēt: sed ē natura nō secus ac furescētes hoīes excellerūt. feritas āt minus quidē q̄ vitiū, sed horribilius tū malū ē. quippe cū nō sit corrupta, quēadmodū in homine optima pars, sed desit, & nō habeat. Simile nāq; ē perinde ac si inanimatū ad animatū cōferre velimus, verū peius sit. semp. n. prauitas eius qd̄ nō habet principium: intellectus autē est p̄cipium: minus idonea ad nocendū est. Non secus igitur est ac si iniusticiam ad iniu-

stum hominem quispiā cōfiserat: vtrūq; enim aliquo mō peius est. millies plura. n. mala hō malus q̄ bestia perpetraret.

Dixit. Nunc autē dicemus de incontinētia, q̄ circa irā, qm̄ minus fœda ea, q̄ circa concupiscētiā. vñ. n. q̄ ira audiat aliqd̄ ā rōne intellectus: sed nō audit per tortū. intēdo q̄ potētia irascibilis in dispōne irę imaginat̄ quiddā eius, quod imperat potentia intellectus, sed nō totum. Habet ergo se in hoc admodū seruientium agiliū, qui anticipant hoc, qd̄ mādatur eis, anteq̄ cōplete percipiant. peccāt ergo in hoc erga dominos suos. & ad modū latrantium, cū audiūt vocē, anteq̄ cognoscant an sit vox amici an inimici. & causa in hoc est, qm̄ ira p̄ caliditatē naturę suę & festinantia vel velocitatem cū audit aliquid ā potētia rationali imperij ad vindictā, nō discernit illud exquirite, & pertransit fines mādati. etenim intellectus & phantasia ambę scire faciunt rē irascibilem: qm̄ ipsa mendax, & vñ mādaturū opportunū ad vindictam. sed vis irascibilis non acceptat de vindicta illud, quod vñ intellectui: sed argumentatur oportere bellari contra omnem mētiētē huiusmodi mendacium, & peruenire vsque ad finem in vindictis, concupiscētia autem statim vt indicauerit ei intellectus aut sensus, q̄ hoc delectabile conuertitur ad ipsum, absque hoc q̄ mander ei penitus de hoc intellectus aliquid, intēdo neque parum neque multum, & conuerso ei qui est in vi irascibilis, irascibilis ergo secundum hunc modum auditrix est aliquo modo ab

ia-

Moralium Nicomachiorum

- 6** intellectu, & sequens ipsum quodammodo: concupiscibilis autem nihil audit ab ipso, neque sequitur eum. Amplius homo ampliorē potestatem habet super concupiscentias naturales quā super irā. magis ergo intrat sub voluntate, id est, plus sunt in rebus voluntariis, quāto magis & concupiscentias naturales cōes oībus hęc superat se adinuicē, sicut quod se superant in communitate. **D.** Et hoc quoniam concupiscentiæ proprię difficilius sunt subingationis. ira ergo magis naturalis est quā voluntaria: concupiscentia vero voluntaria magis quā naturalis.
- H**intendo quod voluntas est vincētiō super eā quā natura, eōuerso rei in ira. & nō est solū ira naturalior concupiscentia cōi, sed et propria. & idē cadit magis ignorātia circa irā quā circa concupiscentiā propriā propter hoc, quod sit nālis dñō concupiscentiæ, ut in illo qui ignoscebat filio suo verberanti inique, propter hoc quod ipse et iam verberauerat patrem suū: & quod filius filij sui et verberaturus esset ipsum veniens ad etatem. ut in illo, qui dicebat filio de honestati ipsum appropinquati iā introitu portæ domus, hic cessā: nā hic cessāui ego à deho
- I**n estatiōe patris mei. Amplius qui magis latere quærunt magis iniuriantes sunt irati: aut non quærunt latebras, concupiscentiæ vero quærunt. **D.** & propter hoc cum concupiscentiæ proportionentur veneri, dictum est quod ipsa prostermit natum latentem & fraudulenta occisione, & caput ipsum. Cumque res sit sicut hęc incontinentia, quę de concupiscentia dicitur, iniuriosior est & turpior, quā incontinentia, quę fit in ira. & ideo irascens non est incontinens absolute, sed incontinens irę. **D.** Amplius, si ille, qui vituperat per iram, **E**vituperat propter impetum accidentem ei: qui autem amore retrahendi, non vituperat nisi delectationis causa: tunc irascens similatur querenti violationē. idēque, si sit mouens iram iustā, ut pluribus magis iniuriās illo quod mouet irā, tunc erit in concupiscentia iusta motor eius magis iniuriāns illo qui mouet ad concupiscentiā iniustam. non autem se habet sic res: eō quod motor in concupiscentia iusta est iustus: ideoque non est vituperatio irati detractoria: & est detractoria eius, qui incēpit vituperationem. **D.** Quod ergo incontinens in concupiscentiis turpior est incontinens in ira: & quod incontinentia in concupiscentiis & delectationibus corporalibus, patet ex dictis. **D.** Oportet autem ut accipiamus ad distinguendū concupiscibilia, & ea in quibus est castitas. iam autem dictum fuit quod concupiscentiarū quędam sunt humane naturales in genere & quęritate, & quędam ferale, & quędam aggritudinales. & castitas & non castitas inveniunt quidem in rebus naturalibus ex ipsis: ideoque, nō dicimus de feris quod caste neque, in castibus, nisi per tranſumptionē nominis. **D.** & vtrū **M**species animalis ferocis, scilicet, quę pessima est in illo genere, aut pessima in alio genere per id, quod in eo est de ferocitate & māsuetudine, minus mala est in hōie ferocē: eō quod animal ferrox non habet intellectum neque eligentiam, homo autem ferrox habet. Est ergo malitia inuenta in homine ferocē vehementius contristans & timorosior: eō quod contristatio fit quidē sicut quantitatē corruptionis boni: & bonū, quod corruptum est in homine ferocē, melius est bono, quod

cor-

A corruptū est in alio aīali feroce. & hoc, qm̄ proportio boni, qđ corruptū est in hoīe, ad bonū, qđ est corruptū in alio aīali, est sicut proportio boni, qđ corrumpit in aīato ad bonū qđ corrumpitur in inanimato. ideoq; malitia, quę est in aīato, maior est ea qđ in inanimato. & sūt malitia quę est in rōnali, maior est ea qđ est in irrationali. Et ista cōparatio eadē est cōparatiōi iniurię ferę ad iniuriā hoīs feralis. & qm̄ iniuria feralis nō est multifaria, cum nō habeat principiū intellectus: iniuria autē humana habet principiū intellectus: & qđ hō principium intellectus maius ē necessario. Et p̄ hoc, sicut dixit, conueniens est vt faciat ferox ex iniuria magis, cō qđ fera vicibus multis est.

De continente, incontinente, tolerantē, et molli. Cap. 7.

AT vero circa tactus gustatusq; voluptates et dolores, cupiditates itē et fūgas, circa quas intēperātia & tēperantia definita prius est, ita se habere quispiam potest, vt vel qbus pleriq; sunt superiores ab hīs vinat: vel ea superet, qbus pleriq; succumbunt. Ex his autē qui circa voluptates versatur, alter incōtinens, alter cōtinens: qđ circa dolores, alter mollis, tolerans alter dī. plurimorū vero habitus medij sunt, licet magis ad deteriores declinent. Sed qā nōnullę voluptates necessarię sunt, alię non necessarię, & quādamtenus: excessus verb & defectus necessarij minime sunt: et simili modo etiam circa cupi-

ditates et dolores res sese habet: qui iucundarum rerū excessus vel cū excessu, vel ex electione & p̄ ipsas, nullamq; aliā ob rē euenientem persequitur, intemperans est. Necessē. n. est hunc nō eē eiusmodi, vt eū poeniteat: quare ē incurabilis: nā quē nō poenitet, incurabilis est. qđ vero deficit, est huic oppositus. qui est medius, temperans. simili modo quoq; qui corporis dolores, non quia sit inferior & vincatur, sed ex electione fugit. At eorū qui non eligunt, alter ob voluptatem, alter ob id qđ fugit dolorem ex cupiditate euenientē, ducitur: quare inter se differūt: vnicuique enim peior esse videtur, si quis aut nihil, aut leuiter cupiēs turpe aliquid perpetraret: qđ si vehementi cupiditate affectus idem faceret. item si non iratus, quā si iratus verberaret quispiam. quid enim ageret, si in affectu esset constitutus: ideo intemperans incontinente deterior est. Ex hīs vero quos diximus, alter in mollietate speciei magis est: alter est incontinens, incontinenti autem continens: molli tollerans opponitur. tolerare enim in resistendo consistit, continentia in continendo & cohibendo. diuersum autem est resistere & cohibere. non secus ac nō superari, et vincere, vt hac causa continentia quā tolerantia sit expetibilior. Qui vero deficit in hīs aduersus quę plerique renituntur,

Moralium Nicomachiorum

E & possunt: is mollis est, & delicatus: delicie. n. mollitia quēdā est, qui, s. pallium trahit, ne si ipsum tollat, dolorē sibi laborādo creet: & dū egrotantē imitatur, miserum esse nō existimat, cū misero similis sit. Pari modo quoq; circa continētiā & incontinētiā res sese habet. non. n. si quis vehementibus & modū excedētibz aut voluptatibus, aut doloribus vincit: id mirū ē. quin si resistens vincit, venia ē dignū habet: vt Theodecti Philoctetes a vipa morsus: aut Carcini in Alope Cercyon: & sicut h̄ qui cū cohibere risum nitant: in profusum cachinnū erūpūt: id qd Xenophanto cōtigit. Sed si ab hīs vincit, h̄sq; neq; repugnare, qbus pleriq; pnt resistere: atq; id nō ex natura generis, aut morbo. Quēadmodū apud Persarū reges mollietis ex genere est: et sicut femina a mari distat. Iocosus quoq; esse intēperans vī, sed est mollis. iocus. n. cum sit requies, relaxatio ē. Iocosus vero ex hīs est, qui in hac excedunt. Incontinentia alia te meritas, alia imbecillitas est. nā alij vbi cōsultarūt, in hīs q̄ decreuerunt, ob affectum: postea nō perstant: alij quia non consultarunt, ab affectu ducunt. nonnulli enim, quemadmodū qui se prius titillarint: non titillantur: ita quoq; ipsi eum præsenserint, ac prouiderint, seq; ipsos & rationem præexcitauerint, siue iucūdum, siue molestum quip-

piam fuerit: ab affectu nō superant. præcipue vero celeres, et atra bile affecti temeraria incontinentia sunt incōtinētes. illi enim ob celeritatem, hi ob vehementiam rationē non expectant, p̄p̄ea q̄ procliuēs ad sequendā imaginationem sunt.

Dixit. Quod aut delectationes & tristitia, quæ sunt in sensu tactus & gustus, intendo q̄ inq̄ sitio & fuga, quæ sūt in istis rebus in ea in quibus sit castitas & non castitas, iam determinatū in præcedentibus huius libri. Et qui nominat ex his incontinens & continens, est is qui circa delectationes: qui vero nominatur dissolutus & tolerans, est is q̄ ē circa tristitias. & in vnoquoq; isto rū duorū generum dispōnes multæ superāt sc̄ in malitia, & superant se opposita ipsorū et fm hoc in bonitate. & hoc ē fm superationē delectationis in seipsis. Et hoc qm̄ quēdam delectationū sunt necessaria, & quēdam in hora quadam: & malitia in istis est in additione & diminutione: & sūt de tristitijs intransitibus de necessitate malitia in ipsis est in additione & diminutione. q̄ autē superfluit in inquirendo additiones rerū delectabilium ex electione sua non propter tē accidentalem, talis est incastus. Conueniens. n. est vt hunc nō sequat penitentia ex prosecutione desideriorū: ideo hic incurabilis est. qui. n. non penitet ex prosecutione concupiscentiarum, insanabilis est. qui vero deficit circa concupiscentias necessarias, oppositus est ei qui superfluit in ipsis. medius autem inter eos castus est. & similiter qui fugit tristitias

viles

A viles voluntarie, nō propter hoc q̄ vincant ipsum illarū tristitiarū vituperabilis est etiam. D. Fugientes autē res, quas non concupiscunt, duobus modis sunt: vnus sequitur delectationes, alter fugit tristitias. & ideo est inter eos diuersitas. & est conueniens q̄ putetur de eo, qui facit turpem actionem quiete, & remisse absq; concupiscentia, q̄ in oībus dispōnibus suis peior sit eo, qui facit actionem turpem propter concupiscentiam vehementem. & pp hoc ille, qui verberat absq; ira, peior est eo qui verberat cum ira. & dignior ignoscentia isto est ille, qui verberat propter aliquam occasionem vincentē ipsum. & cuius gratia est incaustus peior incontinente: eo q̄ incontinens victus est à desyderio: & incaustus eligit ipsum, p̄terq̄ vincere ab ipso. Et vnus eorū, de quibus dicitur non cōtinens, est dissolutus, & alter non castus, & opponunt sitū. continens quidē non continenti & dissolutus toleranti. & tolerantia aliud est à continētia: tolerantia. n. refutatio est, continētia vero retractio. & refutatio aliud est à retractione, sicut vincere aliud est à vinci. & propter hoc cōtinētia dignior est q̄ tolerātia, intendo nobilior. D. Qui autem debilis est ad implendum ea, ad quorum repulsionem potentes sunt plures hominum, est dissolutus & lubricus. etenim lubricus est dissolutus quis, vt illi qui requirūt aliquem, qui referat eius gesta omnibus horis suis: quatenus non cadant in tristitiam neq; laborē penitus. & vt illi, qui se assimilant egris in exigendo sustentationes & consolationes: hi enim aegri sunt, non conualescentes se sanos

in aliqua horarū cum in oībus dispōnibus suis dissimilent se illis, qui requirunt media. D. Et incontinētia & non continētia diuersitas in receptione ignoscentiarū, & receptione. non. n. mirū est, neq; à quo sit dissentiendū vt indulgeatur ei qui superatus est à concupiscentijs fortibus & tristitijs superfluis, vt qd̄ indultum fuit tali, qn̄ nō continuit se runc, cū mortuus fuit à vipera. & in hoc genus intrant illi, qui vincunt à risu. Non indulgetur autē ei, qui vincitur à rebus, super quorū repulsionē potentes sunt plures hominum, cum non vicerit eum per naturam propriā sibi: vt in dissolutione, quę inuenitur in quadam gente & non in alia: vt in dissolutione, q̄ appropriatur feminis & non masculis. D. Et videtur de iocoso q̄ sit nō castus & lubricus. & iocus dignior est vt significet sup hoc, q̄ dñs eius requirit qdē per ipsum recreationē, q̄ sit per locū, qua significet q̄ dominus eius superfluis sit in requisitione recreationis. D. Et quedā incontinētia cū puidētia est: quedam autē absq; ea, prudentes quidē sunt illi, qui versant consiliū, & percipiunt rectum, postq̄ dimittūt ipsum, & sequuntur passiones debiles aut ad p̄quisitionem sunt illi, qui sequuntur passiones absq; eo q̄ vtatur consiliatōe. & continētū quidā sunt qui cōtinēt se pp opinionē rectā, vt illi qn̄ gargarizant in principio passionū gulę, eo q̄ iā reperiunt q̄ gargarismus non proficit in illa hora: & quidā ipsorū sunt, q̄ continent se pp quancūq; leuem estimationē superuenientē eis. D. & illi qui sunt nō continētes cū p̄quisitione, sunt q̄bus dominat cholera nigra

Moralium Nicomachiorum

G nigra. etenim quidā istorum pp ve locitate quę est in eis: & quidā eorū pp voluptatem nō sequūtur rōnē: intendo non auscultant ad hoc qđ mandatis, & sequuntur phantasiā.

*Quę incontinentis ex intemperantis
differentia sit. Cap. 8.*

AT intemperans sicut di-
ctū est, nō ē eiusmodi, vt
eū pœniteat, perstat. n. in
proposito: sed incōtinentē quo
dā modo pœnitet, quo circa nō
sicut dubitauim⁹, ita sese res ha-
Hbet, sed hic facile pōt sanari, ille
incurabilis est: quippe cū pra-
uitas ex morbis aque inter cutē
et tabi: incōtinētia comitialib⁹
perq̃ similis sit. illa. n. continua,
hec nō cōtinua sprobitas ē. atq;
oīno diuersū ē incōtinētis et vi-
tiū genus: vitiū. n. latet, incōtinē-
tia nō latet. Ex hīs autē ipsis illi
qui exturbant, meliores sunt, q̃
qui rōnē habēt, atq; in ea nō p-
sistunt, à minori. n. affectu supe-
rant: & nō scōsulci vt alteri sūt.
nā similis incōtinentis est hīs, qui
I& cito, et paucō vino, et paucio-
re ē q̃ pleriq; inebriant. incō-
tinentiā igitur nō ē vitiū ma-
nifestū est: sed quadā ex parte
fortasse, hec. n. p̃ter electionē,
id ex electione est, sed in actioni-
bus tñ habet similitudinē. quē-
admodū Demodocus in Mile-
sios dicebat: Milesi sanē nō sunt
quidem imprudentes: sed ea tñ
agunt, q̃ imprudētes solent: sic
incōtinētes licet iniusti nō sint,
iniuste tñ agunt. Qm̃ vero alter

talis est vt non ex eo q̃ persuasus sit, voluptates corporis su-
pra modū, & p̃ter rectā rōnē
sequatur: alter autē persuasus ē,
quia est talis vt eas sequatur: illi
dissuaderi facile potest: huic nō
pōt. Virtus. n. & prauitas prin-
cipiū altera corrūpit, altera cō-
seruat. in actionibus autē princi-
piū illud ē cuius cā res sit, sicut
in mathematicis suppositiōes.
nā neq; illic ratio est quę doctri-
nā tradat principiorū, neq; hic.
sed virtus vel naturalis, vel as-
suetudine cōparata recte opinā
di circa principiū p̃ceptrix est.
Ac tēperās quidē hmōi ē: huic
vero cōtrarius intēperās. est ēt
quidā qui ex affectu ē recta ra-
tiōe exturbat: quē sanē superat
affectus, vt ex recta rōne mini-
me agat. nō tñ ita superat, vt ta-
lis euadat, qui eiusmodi volu-
ptates effulse sibi ēē scētādas per
suasum habeat: atq; hic est incō-
tinentis, qui intēperāte melior ē:
nec est absolute prauus: quippe
cum in eo id qđ optimum est, i.
principiū ipsum conseruetur.
contrarius huic alius est qui pfi-
stit, neq; ex affectu exturbatur.
Hinc igit alterū, pbū, alterū
prauum esse habitum patet.

Dixit. Incastus ergo, quemad-
modū dictū est, nō pœnitens.
& pp hoc nō est incontinentis inca-
stus: eo q̃ incōtinēs pœnitēs est. vñ
ergo nō est cutatio, & est ille cui nō
est pœnitentia: alius autē sanabilis
est. Dixit, incastitas itaque simila-
tur aegritudinibus incurabilibus,

Attympanitū & phthiſi: incontinētia vero curabilibus, vt cauſis doloris capitis. & vtrū quidem gen^o incontinētis aliud eſt à genere: incaſti. incaſtus enim occultat incaſtitatē ſuam, cum iſta te agat ex propoſito & electione: incontinētis autē nō eſt poſſe vt occultet: eſt. n. quaſi victus ab illecebra. Et illi, quorū incontinētiz cauſa eſt debilitas intellectus eorū, meliores ſunt eis, in qb^o ſalua eſt rō, & nō ſequunt eā. & hoc, qm̄ illi, qui ſunt debilius intellectu, du cunt à minore accidente paſſionis, qd̄ accidit iſtis, & non pudent & p̄cipiunt rectam rōnem. & vtrū incontinētis qd̄em ſimilis eſt ei, q inebriatur à modico vino pp debilitatem cerebri ſui, & non ſimilat ei q inebriat ex eo, ex quo inebriant plures hoſum: intendo q incontinētis vincibilis eſt à modica paſſione pp debilitatem intellectus ſui: quādmōdum debilis cerebri vincibilis eſt à paulo vino pp debilitatem cerebri ſui. Incontinētis ergo non eſt mal^o absolute, ſed eſt ſm̄ dimidiā malitiā: cum ſit quiddam actionis ei^o p̄electionem, & quiddam non p̄electionis: intendo qm̄ vincibilis eſt à paſſione. & ſiſt indulget incontinētiz eius, q pauca eſt experiētiz, & pp hoc hmo nō iniuriat ſm̄ veritatē, licet faciāt actiōes: iniurię ſc̄do ſcōtinētes pp pauca experiētia. Cum itaq; q talis eſt, non ſit vt ille, qui vtrū delectationib^o corporalib^o ſupfluit, & in cōparatione nō recta, i. corrupta, & eſt incaſtus, tunc poſſe eſt vt agat actum virtutis, natiādō ſc̄iam ſuā ex parte experiētiz & ſufficientiz pſuaſiuz: intendo eū, qui ppetrat mala pp modicā experiētia: incaſto autē nō eſt hoc poſſe. Ideo

non ſeiuget vir^o à malitia, niſi ex parte ſanitatē principij ſpeculationis & corruptionis iſpſi. & hoc, qm̄ principium in virtute ſanū eſt, & in vicio corruptū. & intendo p principij rem, pp quam eſt actio: & eſt illud, qd̄ hēt ſe ex rebus operabilibus habitudine terminorū & principiorum ex rebus indoctrinalibus: & nō eſt ratio verax, intendo eā, p quā acquirat opinio recta effectiua boni: ſed effectiua boni eſt virtus naturalis & ſenſualis. & hoc, qm̄ virtus ſenſualis cā eſt ſanitatē opinionis: & natura cā eſt virtutis volūtati: & actionis virtuoſe cā ſunt iſte duæ: intendo virtutē & opinionē rectam. Et p̄pterea ille, qui facit bonū inuentū in delectationibus & triſtijs cū virtute & opinione ſana, eſt caſtus. & contrariuſ ei incaſtus eſt: intendo eum, qui fecit malū, qd̄ eſt in delectationib^o & triſtijs cū malitia & opinione corrupta. & forſitan aliq^o hoīum diuerſit à ratiocinatione ſana, q̄ videſ ei à ratiocinatione corrupta, q̄ apparer ei pp occaſione, quæ eſt in ipſo: intendo fortitudinē concupiſcentiæ, vt q ducat ipſum hoc ad opinādum q oporteat eo requirere delectationes inuerecūde & vi, & ad non conſyderandū exigentiā legis circa illud. & hic quidem eſt eſt incontinētis. & magis ignoſcendū eſt ei q̄ incaſto, eo q incaſtus natura facit actiones iſta pp ratiocinationem puerſam, quā videat in his actionibus ex parte occaſionis, q̄ ſit in ipſo: ſed facit eas pp malitiā. & hac de cauſa eſt ſpecies hæc non continentiz melior non caſtitate. neq; eſt malitiouſa ſimp̄r, eo q principij actionis ipſo ſaluū eſt & bonum: intendo rōnem, & eſt quidē victus

Moral. cū cō. Auer. O ob

Moralium Nicomachiorum

¶ ab occasione. & inuenit species alia opposita ei; & est ille qui constans est: & non recedit ab eo, quod videt ei de recto pp occasionem. Et manifestum est qd hæc dispositio virtuosa est, & contraria eius vitiosa: quauis non sit vitiosa simpliciter.

De continentis & pertinacis conuenientia & differentia. Cap. 9.

Vtrum igitur continēs is est, qui in qualicūq; ratione & qualicūq; electione, an qui in recta tñ persistit: utrū item incontinens, qui i q-

Hilicūq; & ratione & electione persistat, an qui in falsa ratione, & nō recta electione permanet: nūquid ex accidenti in qualicūq; per se vero in vera ratione, & in recta electione persistit alter, alter non persistit: nā si quis illud ob hoc eligit & sectat hoc per se: prius illud ex accidenti sectat, atq; eligit: per se autē simplr & absolute appellamus. Quare fit vt quodam modo in qualicūq; opinione: absolute autē i vera alter perseueret, alter non perseue-

iret. Sunt autem nonnulli in opinione perseuerantes, quos pertinaces vocāt, vt obstinati, & qui nō facile dissuasione admittūt: qui similitudinem quidē cū continente quandam habent, sicut prodigus cū liberali, audax cū forti: diuersi tñ i multis sunt. cōtinens. n. ex affectu & cupiditate non immutatur: nā cū incidet, suasioni obtemperās est: ille nō a rōne, cupiditates. n. admittunt pleriq; atq; a voluptatibus

ducunt. Ac sunt quidē p̄tinaces qui suæ sunt sententiæ hoīes, & ineruditi, & rustici. atq; hi quidem suæ sunt sententiæ, ex voluptate & dolore: gaudent. n. cū vincunt, si non dissuasi fuerint: dolent cōtra si sua, p̄inde ac sint decreta, irrita fuerint effecta. vt hac ratione incontinēti magis, q̄ cōtinenti similes sint. Sed sūt et quidam qui in ijs q̄ decreuerunt non persistant, neq; tñ ob incontinentiā: vt in Philoctete Sophoclis Neoptolemus. atqui is ob voluptatem quidē, nō persistit: sed honestum erat. verū. n. dicere ipsi erat honestum, cū ad mentiendū ab Vlyssē fuisset persuasus. non. n. oīs qui ob voluptatem quippiā agit, itemperans est, aut prauus, aut incontinēs: sed qui ob turpem voluptatem agit. Cū autem sit quidā etiā talis, qui corporalib⁹ min⁹ q̄ oporteat oblectē, neq; in rōne tñ persistat: inter hunc & incontinentem medius continens est. incontinens. n. in ratione nō persistit, quia magis q̄ oportet: hic, quia minus q̄ oportet, quipiam sectatur. at continens persistat, & ob neutrū immutatur. Si continentia vero honesta est; vtrosq; hos contrarios habitus esse prauos, sicuti et vident, necesse ē, quia tñ alter ex his i paucis, & raro solet reperiri: fit, vt, quēadmodum temperantia in tēperantiā esse contraria tñ videtur, sic incontinentiē continētia esse videat. Ceterū quia mul

Ata dñr ex similitudine,consequitur,vt continentia temperantis quoq; per similitudinem sit. nā & continens eiusmodi est, vt nihil p̄ter rectā rōnem ob corporis voluptates faciat: & sifr temperans. sed ille tñ prauas habet cupiditates: hic nō hēt: atq; hic est talis, vt p̄ter rationem nō oblectet: ille vt oblectet quidē, sed tñ non ducat. Similes item incontinens & intemperans inter se sunt: qui quidē, cū sint diuersi, vtriq; corporis voluptates sequunt: sed alter oportere existimās, alter nō existimās id facit.

Dixit. Et si continētia est dispositio bona, tunc quæritur an continens est ille, qui constans est in opinione recta, quam videt siue nō rectam, an ille qui constans est i opinione recta: & sifr quærit et de incontinente, an est ille, qui non est constans in quacunq; opinione, aut qui non est constans in opinione recta: & iam dubitātū fuit de hoc in

Cprecedentibus. & qñ determinata fuerit res in isto, patebit q; continens p se est ille, qui constans est in re vera: & incontinens, qui non est constans in ipsa. incontinens aut fm quācunq; opinionē, & cōtinens fm quācunq; opinionem: & sunt cōtinens & incontinens p modum accidentis: intendo q; ipsi contigerit q; opinio sana sit, q; videt ei, est virtuosæ continentiz: & qñ contigerit huius cōuersum, est continentia in ipso, non virtus. & sifr in incontinente quod opponit huic. & cōparat res rei fm veritatem, qñ fuerit per se. erūt igitur tres modi: ille, qui constans est in

quacunq; opōne: & opposit⁹ huic. **D**Linconstans in quacūq; opinione: & medius inter eos, virtuosus videlicet: & est firmus. vel cōstans in opinione recta, & nō constans in opinione falsa. **D.** Et eos, qui constātes sunt in quacūq; opinione, nosant eos hoīes fortes in pposito: & sunt illi, quorum difficilis est pmutatio ab eo quod credunt, & recipiunt ex facili illud, quod primo proponitur eis ex opinionibus. & iste assimilat continenti fm veritatem, quē medium esse iā diximus. & eius similitudo ipsi est sicut similitudo p̄digii ad magnificum, qui medius est inter prodigum & auarū: intendo q; hęc extremitas istorū est honorabilior extremitate ei opposita, cū ppin quior sit medio. ideoq; cōtinēs fm opōne oēm melior est incōtinēte fm oēm opōne. & est inter eos magna diuersitas. etenim continēs fm oēm opōne non mutat p̄ concupiscentiā & passionē, & vtr est bonæ creditionis, obediens dicto rōnis: q; vero fuerit incontinens in oī opōne, non obedit rōni, & sequit oēs cōcupiscentias. **D.** & fortis quidē ppositi, & continentes fm oēm opōne sunt hoīes, qui habent ppositū approbatū sibi: & non est apud ipsos cognitio. & isti sunt ruricolæ: intendo hoīes rudes habitatores villularū. & sunt quidē isti ppositū habētes propriū in delectatione. & tristitia: ideoq; gaudent isti ex victoria sua sup delectationē & tristitiam: & tristant, qñ variatur credulitas ipsorum, & ingreditur super eos dubitatio in opinionibus, de quib⁹ credūt q; sint venustæ. similiores ergo sunt continentibus q̄ incontinentibus. **D.** Sunt autem quidam hoīum, qui

Moralium Nicomachiorum

Nō firmanſin eo qđ opinant̃ & credunt, non pp̃ incontinentiā, intēdo non pp̃ delectationem vilē, ſed pp̃ delectationem nobilē bonā: vt ille, qui recedit ab opinione falſa, quā credebat pp̃ delectationem ſuā ex ſermone veraci. ex hoc itaq; nō eſt incaſtus, neq; malus, neq; incontinentiſſille, qui non firmat ſm rōnem pp̃ delectationē quamlibet, ſed qui non firmatur pp̃ delectationē turpem. D. Et cū poſſe ſit, vt quidam hoſum appetant delectationes minus q̃ oportet: & non firmat ſm rōnem: intendo qđ ſm opinionē rectam, tunc ille, qui eſt ſm hāc diſpoſitionem, eſt inter continētē & incontinentem. & hoc, qm̃ incōtinēs, qđ non appetit minus q̃ oportet, nō firmat in eo, qđ ei videt̃ vt in pluribus. incontinentia aut̃, cuius appetit̃ minor eſt q̃ oportet, eſt quidē incōtinens in paucioribus: intendo qđ in conſtans eſt in paucioribus. cōtinēs aut̃ eſt ille, qui firme coſiſtit pp̃ id, qđ ei viſum fuerit, & non mutatur. Si ergo fuerit continens virtuoſus, oportebit vt ſint iſtæ duæ diſpoſitiones contrariæ ciniles. veruntm̃ vna earū deterior eſt altera: nam vna earum eſt in paucis, & altera in multis. erit ergo malitia illa minus agēs, & iſta plus. D. Et quemadmodū putat̃ de caſtitate qđ ſit contrarium incaſtitalis: ſic putat̃ de continentia qđ ſit contraria incontinentiæ. D. & tñ nihil eſt cogens vt ſit cōtinēs ipſe caſtus, niſi noſcitur continens pp̃ ſimilitudinem ſm qđ noſantur multę res non in multis multarum rerū pp̃ ſimilitudinem, qđ eſt inter eas. & mod⁹ diſſimilitudinis, qui eſt iter iſtos duos eſt, qm̃ continens & caſtus ſuntambo non facientes diuerſum eius, qđ mandat faciendū ratio & opinio recta ex paſſione à delectationib⁹ corporalibus. veruntm̃ dñia eſt inter eos, qđ incontinente inueniunt concupiſcentię prauæ: niſi qđ retinet ſeipſū ab eis, & triſta ex retentione: caſto vero non eſt concupiſcentia praua. & vnus eorum nō delectat̃ ex factō rationis gratia contriſtationis ſuæ ex retentione cōcupiſcentiarum, & eſt continens: alter aut̃ delectat̃ ex factō rōnis, & eſt caſtus. Et quemadmodum continēs ſimilat̃ caſto, abſque hoc qđ ſit ipſe caſtus: ſiſt nō cōtinens ſimilat̃ nō caſto, cum ambo requirant res delectabiles corporales. attamen inter eos ē differentia eſt: & hoc, eo qđ vnus eorū videt̃ appetendum eſſe delectabilia corporalia, & fugiendum eſſe à contriſtabilibus, & facit ſm qđ videt̃ de hoc: & alter facit hoc, & non videt̃ iſtud, & eſt incontinens.

Prudentiam & incontinentiam ſimul in eodem non eſſe. Cap. 10.

Sed neq; vt idē ſimul & prudens & incontinēs ſit, fieri villo mō pōt. qui. n. prudens ſit, eum ſimul & probū eſſe moribus demonſtratum eſt. Addē M qđ non in eo ſolū qđ cognoscit, eſt prudens qui ſpiā, ſed in eo qđ eſt actuoſus: incontinens aut̃ actuoſus non eſt. Callidū tñ eſſe incōtinētē, nihil vetat. vñ ē prudētes eſſe nonnulli vident̃, qđ ſint incōtinētes: ppter̃ea qđ calliditas eo mō quo ſuperius diximus, prudentia diſcrepat: eſtq; q̃tum ad rōnem ſpectat, proxima: quātum ad electionē, diuerſa. Neq; igit̃ vt cognoscēs, & contēplās, ſed

A sed ut dormiens, & vino oppres-
sus, ac sponte quidē agit: quodā
enim mō cognoscit & quid, &
cuius cā facit: prauus tñ non est:
quippe cum electio eius proba-
fit, quare semiprauus est, & non
iniustus. nō. n. est insidiosus. Al-
ter. n. ex ipsis in hīs q̄ cōsultauit,
non perstat: alter q̄ atra bile est
affectus, ne consultat quidē om-
nino. Ac similis quidē est incon-
tinens ciuitati, q̄ oīa quidē q̄
fieri debēt, decernat, legesq; bo-
nas habeat, sed eis tñ non vtrā:
B quemadmodum Anaxādrides
cauillatus est: Nil iura curās cō-
sulebat ciuitas: prauus vero vtrē
ti quidem legibus, sed malis, si-
milis est. Versat autē incontinen-
tia & continentia circa id quod
multitudinis habitum excedit:
nam alter amplius, alter minus
perstat, q̄ multitudinis facultas
sit. Atq; ex incontinentijs sana-
bilior illa est, qua qui atra bile
sunt praediti, vti consueuerunt,
q̄ ea q̄ illorum est qui cōsultāt,
sed postea tñ in hīs q̄ cōsultarūt,
C non persistunt, incontinētes itē
ex assuetudine, q̄ ex natura sa-
nari facilius possunt: qppe cōm-
consuetudinem q̄ naturam im-
mutare facilius sit. nā ob id quo
que cōsuetudinē mutare est dif-
ficile, quia naturæ perq̄ similis
est: quemadmodū ēt Euen⁹ iquit:
„ „ Consuetudo quidē rerū tra-
ctatio longa est:
„ „ Quam procedentem naturā
dicimus esse.
Quid igitur continētia sit & in-

continentia, quid tolerantia &
mollities: quamq; hī habitus in-
ter se rationem habeant, di-
ctum iam est.

Dixit. Est autē impossibile ut sit
hō prudens & incontinens si-
mul. iam. n. demonstrati sunt in tra-
ctatu. pcedenti q̄ prudens & virtuo-
sus more vnus sunt. Ampli⁹ prudēs
quidem non est solum prudens per
sciam, sed & p operationem: intēdo
ut sit operatio eius conueniens suæ
sciz: incontinentis autē operatio nō
conuenit suæ scientiæ. Astutum ve-
ro nihil prohibet incōtinēte esse.
ideoq; putant quidam hōiū q̄ cō-
tingat incontinentem prudentē esse:
& hoc eō q̄ later dria, quæ est inter
astutum & prudentem, fm q̄ ante iā
determinatum est: intendo in præ-
cedenti tractatu. & hoc, qm̄ vnum
sunt in forma, & diuersificant qui-
dem ex parte electionis, prudēs nan-
que non adinuenit semper nisi bo-
num: astutus autē adinuenit & bo-
num & malum. D. Et non refert in-
ter eum qui scit & operat per scien-
tiam suam, & eum qui scit & nō ope-
rat, aut operatur & non scit, nisi si-
cut dormientem & vigilem, & sicut
inter ebriū, qui bibit de voluntate
sua, & sobriū, ebrius ergo similitur
ei, qui scit & non operat p scientiam
suam: operatur enim turpe & videt
q̄ turpe: sed dispositio ebrietatis fa-
cit hoc facile ei. qui autem operat
absq; scientia est sicut dormiens. &
ideo non est vnus ex istis malitio-
sus veraciter, eō q̄ quisq; istorū est
bonus potentia & apitudine: mali-
tiosus autem non est bonus neque
potentia neq; actu. & propter hoc
non est vnus duorum modorū in-

Moralium Nicomachiorum

Continentium iniurius: intendo eum qui est incontinens pp prinationem scientię, & eum qui est incontinens habens scientiā ppter victoriam concupiscentię. neuter. n. isto rum fraudulentus est. intendo per fraudulentum, qui facit iniuriam ex p̄conſultatione & electione rationali. vnus enim incontinentium est ille, qui inconstans est in opinione, quam videt: & alter mobilis vtilis in moribus, nihil p̄meditans. D. Et ſimilatur incontinens ciuitati, quę habet leges nobiles, & non vtitur eis penitus. & multioſus ſimilatur ciuitati habenti leges iniquas, & videnti eis. Incontinentia ergo & continentia, qñ ſupercedunt, ponunt habentes ſm diſpoſitionē, in qua excedunt plures hoſum: continens quidem ſuperflue, eo q̄ ei⁹ cōtinentia plus eſt q̄ pluriū hoſum: incontinens autē, eo q̄ eius continentia minus eſt q̄ pluriū hoſum. Qui autē incontinentium citius curabilis eſt, eſt ille, cuius incontinentia eſt pp choleram nigram, cū non peccet ex p̄meditatione & p̄iudicio, qui autem p̄meditant & p̄iudicant & non conſtant ſuper iudicatum, difficilius curabiles ſunt. & ſiſt illi, qui incontinentes ſunt pp aſſuetudinē, citius curabiles ſunt illis, qui incontinentes ſunt pp naturā. pmutatio. n. conſuetudinis facili⁹ eſt pmutatione naturę. difficili⁹ eſt. n. in conſuetudine, eo q̄ ipſa ſimilatur naturę. D. Ex hac ergo dictiōe demonſtratū eſt, quid continens & quid incontinens, & quid tolerans & quid diſſolutus vel mollis, & qualis ſit p portio iſtarum diſpōnum quarūdā ad quādam. Et hic explicat poſtremum eius, quod dixit de intētionibus,

quę appropriantur huic tractatui: neq; repetetur in alio ex tractatibus iſtius libri. loquitur. n. in tractatu, qui eſt poſt hunc, de delectatione. & perſcrutatio de ipſa complebitur in poſtremo tractatu huius libri.

De voluptate. Cap. II.

AT vero de voluptate & dolore cōtēplari ei⁹ eſt, qui circa ciuile facultatē philoſophatur. is. n. finis eius architectus eſt, ad quē ſpectantes vnum quodq; tū malum, tū bonum appellamus. Pręterea de his conſiderare neceſſarium ē: eſt: quippe cū virtutem moralem & vitiū circa voluptates, & dolores conſtituerimus: & ſollicitatem pleriq; exiſtere cū voluptate aſſerant: vnde ē beatū a verbo *καλόν* quod eſt gaudere, *μικρόν* nominarint. Quibuſdā igitur nulla voluptas neq; p ſe, neq; ex accidēti eſſe bonum videtur: nō. n. poſſe idem & bonū eſſe & voluptatem aſſerunt. alij nōnullas bonas, pleraſq; prauas eſſe opinantur. tertia ſententia p̄terea ē, ēt ſi oēs ſint bonę, optimū tñ voluptatem eſſe nullo modo poſſe. Atq; oīno quidem non eſſe bonum, p̄terea dicūt, q̄ oīs voluptas generatio ē ſenſibilis in naturam: nulla. n. generatio ſini⁹ eſt cognata. verbi cauſa nulla ædificatio dom⁹ eſt. Temperans p̄terea voluptates fugit. item prudēs quod dolore vacat, perſequit, non quod iucū-

A iucundum est. voluptates etiam prudentiæ sunt impedimento. atq; eò magis, quò quis magis oblectatur. vt in venereorū voluptate contingit: in qua constitutus nemo intelligere quippiā potest. Huc accedit, q̃ voluptatis nulla ars est: cū tñ bonum omne opus artis esse cēseat. Adde q̃ pueri quoq; & bestiarū voluptates persequunt. Quòd aut non oēs esse probas dicant, propterea est, quia turpes et nōnullæ, & probrosæ, & noxiæ quoq; reperiunt. quippe cū morbofa sint quēdam ex ijs q̃ voluptate afficiunt. At non optimū esse voluptatem asserūt, ob id quia non finis, sed generatio est. Atq; ea quidem quæ dñr, hmōi sunt.

Improbatio rationum de voluptate.

Cap. 12.

A Tenim non effici ex his vt voluptas aut bonum aut optimū non sit, hinc perspicuum erit: primum, quia bonū dupliciter, alterum. n. absolute, alterum alicui bonū dicitur: & naturæ & habitus id sequentur: quare sequentur quoque idē & motiones, & gñationes. Quæ itē esse prauæ vident, absolutæ aliæ sunt prauæ, non tñ alicui, sed eligēde alicui sunt: aliæ ne huic quidem, nisi aliqñ, & paruo tpe, & non sunt eligendæ. qdam vero ne voluptates quidem sunt, sed vident: q̃cūq; cum dolore, & medicinæ causa existunt: cuiusmodi voluptates

agrotantiū sunt. Præterea cum bonum aliud operatio sit, aliud habitus: q̃ in naturalē habitum constituunt, ex accidenti suauis ac iucundæ sunt. operatio autē est in cupiditatib; ^{† a. n. deficientis.} submolesti habit; ac naturæ. Nam sine dolore et cupiditate voluptates existunt. vt contēplandi operationes, q̃ minime indigentis naturæ sunt. Argumento id est, q̃ non eadem iucunditate oblectatur, dum replet naturā, & dum constituta est: sed dum est cōstituta, ijs q̃ absolute sunt iucundæ: dum replet, cōtrarijs et gaudet. accidit siquidem & amaris delectant: quorum nihil neq; natura, neq; absolute iucundum est: quare neq; ipsæ voluptates. sicut. n. iucundā inter sese distant, ita quoq; voluptates q̃ ab ipsis eueniunt. Adde q̃ non est necesse, vt aliud quid meli; voluptate sit, quemadmodum nonnulli dicunt, finem ipsum gñationis: generationes. n. voluptates non sunt, neq; cum generatione oēs existunt, sed operationes sunt et fines: neque ex ijs quæ gignuntur, sed ex ijs quibus vtimur, efficiuntur. finis item non omniū diuersum quid est, sed earū q̃ ad naturæ perfectionem deducuntur. Vnde sensibilem generationem voluptatem esse dicere, non recte se habet: sed potius dicendum est, operationem esse eam habitus qui secundum naturam est, & potius quā sensibilem, impedimento vacante.

O iiii Vide-

Moralium Nicomachiorum

E Videat autem ex eo generatio esse, quia proprie bonum est: operationem enim generationem esse existimant, cum tamen diuersa sit. Nam quod aiunt prauas eas esse, quia morbosae nonnullae sunt iucundae, idem de salubribus dicendum esset, quodammodo. ex ipsis ad rem pecuniariam praua sunt: ut hoc modo praua ambo essent, at in hoc non sunt praua: quippe cum contemplari quoque quantum ad sanitatem attinet, nocuum tamen interdum afferat. Neque prudentiae vero, neque alicui habitui impedimento est ea quae ab uno quoque procedit voluptas, sed alienae. nam quae a contemplando & discendo perueniunt, magis ut contempleremur, ac discamus, efficiunt. Nulla vero voluptatem artis vilius esse opus, probabiliter continetur: quippe cum neque alterius operationis vilius ars sit, sed facultatis. tamen et vinctaria ars, & obsonatoria est voluptatis videtur. Quod autem sepe fugiat, & prudens dolore carentem vitare persequatur, persequantur item tam pueri, quam bestiae, omnia eodem modo solunt. Nam quia dictum est quo modo bonae absolute, & quo modo non bonae voluptates omnes sint: tales pueri & bestiae persequuntur: harumque indolentia prouident se, quae cum cupiditate & dolore existunt, & corporis sunt: huiusmodi, nam sunt haec harum item excessus secundum quos intemperans intemperans est, propterea temperans has fugit: nam etiam temperantis voluptates sunt.

De voluptatum speciebus. Cap. 13.

Ceterum dolor quoque esse malum & fugiendum cōceditur: atque alius absolute malum, alius, eod quod quodammodo spe dimittitur est, fugiendum autem rei, quatenus est fugiendum & malum, bonum contrarium est: bonum igitur quodammodo esse voluptatem necesse est. Nam quemadmodum soluebat Speusippus, non competit solutio, sicut maior minori & aequali, ita contrarium hic esse, non, idem quod malum aliquod voluptatem esse quispiam dixerit. iam vero nonnullae voluptates sunt prauae, nihil vetat aliquam esse optimam: sicut scientiam aliquam, licet prauae quaedam sint, fortasse vero etiam necessarium est, siquidem vniuscuiusque habitus operationes sine impedimento sunt, siue opus operatio sit felicitas, siue alicuius ipsorum, si impedimento vacet, eam esse maxime expectandam. hoc autem est voluptas. Quare efficiunt, ut quaedam voluptas optimum sit, licet multae voluptates forte absolute prauae sint, ac prope omnes felicem vitam iucundam esse existimant: voluptatemque felicitati consensum tamen annexunt: quippe cum nulla operatio quae impeditur, perfecta sit, felicitas vero sit ex perfectis. Ideo fit, ut ex corporis & externis bonis, fortunaque ipsa insuper indigeat felix, ne haec impediatur. Nam qui cum rota torquetur, & calamitatibus magnis opprimitur, si bonus sit, felicem esse dicunt: vel inuiti, vel sponte nihil dicunt. Quia vero insuper fortuna indiget felix: idem esse nonnullis

Alis fortunæ prosperitas, & felicitas
vñ: cū tñ nō sit: nā ipsa quoq; cū
excedit, impedimēto est. ac for-
tasse nō amplius fortunæ prosperitas
appellari iur: pōt: quippe
cum eius definitio ad felicitatē
spectet. Quod item omnes & be-
stiae & hoīes voluptatem sequū-
tur, id ipsam esse quodam mo-
do optimum indicat.

Non prorsus fama illa perit,
quam multa per orbem.

Turba hominum celebrat.

Sed quia neq; eadem natura, ne-
que idem habitus optimus aut
est, aut videtur: neq; voluptatē
eandem omnes, voluptatem tñ
omnes sequuntur. fortasse etiā
non eā sequuntur, quam putāt,
neq; quam dicerent, sed eādem.
omnia. n. natura diuinum quid
habēt. Sed corporis voluptates
nominis huius hereditatem cō-
sequutæ ex eo sunt, q; sepe in ip-
sas incidunt homines, omnesq;
earum sunt participes. vñ quia
solæ notæ sunt, solas has esse opi-
nantur. Perspicuum etiam est,
nisi voluptas sit bonum & ope-
ratio, fieri non posse, vt iucunde
felix vitam traducat. Cuius. n.
causa indigeret ipsa, si nō est bo-
num: sed etiam moleste viuere
poterit. nam neq; malum neq;
bonum est dolor, si neq; volu-
ptas. Quare cur fugeret: neque
igitur probi viri vita erit

iucundior, nisi etiam
operationes ip-
sius sint.

De corporis voluptatibus. Cap. 14. D.

AT vero de corporis volu-
ptatibus considerādum
illis est, qui nō nullas vo-
luptates valde eligendas esse di-
cunt, illas videlicet q̄ honestæ
sunt, sed non corporales, & eas
circa quas versatur itemperās.
Qui fit igitur, vt contrarij dolo-
res prauis sint: malo etenim bo-
num contrarium est. An ita bo-
næ sunt illæ quę sunt necessarię,
propterea q; quod nō est malū,
bonum est: An aliquatenus bo-
næ sunt: Habitū. n. & motū. **E**
quorum melioris excessus non
est, neq; voluptatis ē excessus:
quorum aut est, est ēt volupta-
tis. at corporis bonorum est ex-
cessus, & prauus prosequendo
excessum, & non necessarias vo-
luptates prauus est: oēs siquidē
& obsonijs & vinis & venereis
quodā modo oblectant, sed non
vt debent. Contra in dolore. nō
enī excessum fugit quispiā, sed
oīno fugit: q̄pe cum excessui
dolor cōtrarius minime sit, sed
ei qui excessum psequit. **F** Quā au-
tem non tñ opus est, vt verum
dicamus, sed ēt oportet, vt falsi
cām explicemus. hoc. n. ad fidē
faciendam conducit: nam cū
rationi consentanea vīsa fuerit
causa, cur verum appareat esse,
quod verum nō est: facit, vt ve-
ro magis fidem adhibeamus: ic-
circo dicendum est, qui fiat, vt
corporis voluptates expetibilio-
res esse videant. Primū igitur,
quia expellit dolorem: atq; ob dolo-

Moralium Nicomachiorum

E doloris excessum excedentē voluptatē, q̄si medela q̄dam sit; atque offo corporis voluptatem p̄sequunt. medelæ aut̄ vehemētēs sunt: vñ eas ēt̄ p̄sequūtur, quia circa contrarium vident. atq; ob duo hæc bonum nō esse voluptas videt̄, sicut dictū est: qm̄ alix prauæ naturæ actiōes sunt, siue ab ortu vt bestiarum, siue ex consuetudine, vt prauorum hoīum: alix sunt medelæ, quia sunt indigētis: meliusq; est habere q̄ fieri: alix accidunt, dū

H perficiunt. ex accidenti igit̄ probē sunt. Adde, q̄ quia vehementes sunt, illi eas p̄sequunt̄, qui lætari alijs nequeunt. ipsi siquidem sitis quasdā sibi p̄parant. qñ igit̄ innoxix sunt increpatione vacat: qñ noxiæ, prauū est. neq; n. habent alia quibus lætetur, & neutrum habere plerisq; molestum est ob naturā. Semp̄ enim laborat a sal: quemadmodum ēt̄ naturales disputationes testā, q̄ videre & audire ē molestum asserūt. sed consueti iam sumus, vt inquit. s̄st̄ ēt̄ in iuuentute ob auctiōē perinde ac remulenti afficiunt̄: & iuuetus iucūdū quid est. Atra bile vero affectū natura semp̄ medela indigent. corp⁹. n. eorū ex tēperatura semp̄ mordet̄: semperq; appetitu vehementi incitant. voluptas aut̄ & contraria & quouis, mō sit vehemens, dolorē expellit. ac, p̄pterea intēperātes ac prauī euadunt. Quæ aut̄ sine dolore sūt voluptates, excessum nō

habent. atq; hæc natura, non ex accidenti iucundarū rerū sunt. Ex accidenti aut̄ iucunda appello q̄ medicinam asserunt: nam quia accidit, vt medicinam consequamur, dū id quod sanū substat, agit aliquid; p̄pterea esse iucundum videt̄: natura vero iucunda, q̄ talis naturæ actionem efficiunt. Nulla aut̄ res, p̄pterea est; q̄ eadē semp̄ suauis sit, quia simplex natura n̄ra minime est, sed insitū diuersum quid ēt̄ h̄c, quo ē corruptibilis: vt si alterū quid agat, id alteri naturæ sit p̄ter naturam. cū vero adequatur, neq; molestum, neq; iucundum id quod agit ēē videatur. Nam si alicuius natura simplex sit, ei semp̄ eadē actiō erit iucundissima. atq; ideo Deo semp̄ vna ac simplici gaudet voluptate. neq; n. motionis tñ, sed immobilitatis ēt̄ operatio est: magisq; in quiete q̄ in motu voluptas cōsistit. At vero mutatio oīum res suauissima est, vt poeta inquit, ob prauitatem quandā, sicut, n. hō prauus mutabilis est: ita ēt̄ natura, q̄ mutatione indiget: non. n. est simplex, neq; proba. Ac de continentia quidē & incontinentia, & de voluptate & dolore: quidq; vnumquodq; horum, & quo modo alia ex ipsis sunt bona, alia mala, dictum iā est. posthac

vero de amicis
tia dice
mus.

De semp̄ vna ac simplici gaudet voluptate.

Voluptas in quiete magis q̄ in motu consistit.

ARISTOTELIS

Moralium Nicomachiorum

Liber Octauus,

Cum Auer. expositione.

SUMMA LIBRI.

De amicitia, & eius speciebus.
De amicis: ac de multis, quæ circa
amicitiã & amicos sunt cõsiderãda.

De amicitia. Cap. 1.

Ost hæc sequitur,
vt de amicitia dis-
feramus: quippe q̃
aut virtus quædã,
aut cū virtute est.

Ubiq; ami-
ci viuere
digeret
tam o,

Resq; est ad vitã maxime neces-
saria. absq; amicis enim viuere,
licet cætera bona oĩa suppete-
rent, eligeret nemo. nam & diui-
tes, & principatus, potestatesq;
habẽtes maxime indigere ami-
cis vident. Quid enim prodest
eiusmodi p̃speritas, si beneficiũ
tollat, quod erga amicos & præ-
cipue fit, & maxime laudatur
aut quo modo sine amicis custo-
diri, cõseruariq; possit: quanto
enim amplior, tanto ẽt periculo-
sor est. In paupertate ẽt & reli-
quis infortunjs amicos esse vni-
cum refugiu putant. Iuuenibus
itẽ conducit ad id vt nō peccẽt:
& senioribus ad obsequium &
ad defectum actionum, ad quas
ob imbecillitatem auxilio indi-
gent: et ñs qui in statu sunt cõsti-
tuti, ad honestas res capessẽdas.
Si bini simul ire parent, nam &
ad intelligendum & agendum

magis idonei sunt. Inesse etiam

natura ei videtur quod genuit,
erga id quod genitum est: ei itẽ
quod genitum est, erga id quod
genuit: atq; id non tam in homi-
nibus, q̃ in auibus, & plerisq;
alijs animalibus contingit: &
ñs item quæ eiusdem nationis
sunt, & hominibus præcipue:
vnde humanos, id est hominũ
amatores laudamus. Quã fa-
miliaris etiam atq; amica res sit
homini vnusquisq; homo, in er-
roribus quoq; conspiciere licet.

Videtur etiam ciuitates conti-
nere amicitia. et legislatores ma-
gis ipsi q̃ iustitiæ student: con-
cordia enim ẽt simile quid ami-
citiae videtur, quã illi maxime
affectat, seditionẽ vero, quæ ini-
micitia est, maxime expellunt.
nam si sint amici, iustitia opus
non est: sin autem sint iusti, ami-
citia indigent. Adde q̃ id quod
maxime ius est, esse amicabile
videtur: neq; solum necessariũ
est, verum etiã honestum. ami-
corũ enim amatores laudam⁹.
multorumq; amicitia vna quẽ
dam esse ex honestis rebus vi-
detur. præterea nonnulli eosdẽ
& bonos viros & amicos esse
opinantur. Cõtrouersia autem
de ipsa non parua est. nam alijs
similitudinem quandam eam
esse statuunt, & similes ami-
cos. vnde similem inquirunt ad
similem ire, & graculum ad gra-
culum, & cætera huiusmodi.
alijs e contrario figulos omnes ta-
les esse inter se dicunt: ac de ipsis
altius,

Moralium Nicomachiorum

G altius, & naturalius inuestigāt.
Euripides quidem inquires.

» Humentem amare pluuiam cū
terra est arida,

» Cōlumq; sacrum cum grau-
tum est imbribus,

» Telluris arētis cadere in sinum
appetere.

Et Heraclitus aduersarium esse
cōferens: & ex differētibus pul-
cherrimā coaptationem fieri: &
oīa ex lite oriri. contraria vero
his auferunt cū alij: tum Empe-

H docles, simile enim sūt appetere

Sed naturales dubitationes
missas faciamus: quippe q̄, prae-
senti cōsiderationi minime sint
accōmodatæ. quæ aut humanæ
sunt, & ad mores affectusq; per-
tinēt: inspiciam⁹. utrū videlicet
inter oēs homines amicitia con-
tingat: an fieri nō possit, vt pra-
ui amici sint: utrū itē vna spēs
amicitiæ an plures reperiantur.

Qui enim vnā esse speciem, ex
eo opinātur; q̄ magis & minus
admittit: nō idoneo argumēto

I nituntur: nam ea etiā, quæ diuer-
sa sunt specie, magis & minus
admittere cōsueuerunt. de qui-
bus antea iam dictum est.

DETERMINATIO VIII. TRACT.
LIBRI NICOMACHIAE
ARISTOTELIS.

Ixit. Dictionem aut in
his quæ præcesserunt se-
quit dictione in dilectio-
nibus, & modis eorum
dilectio etenim virtus est de nostris
virtutibus, & est de rebus necessarijs

homini in vita sua. & existentia ei⁹ **K**
p ipsam nobilior est, cum hoc q̄ est
necessaria ei in vita. Fortassis enim
nemo volet vitā absq; amicis: inten-
do nemo ex illis, quib⁹ sunt reliqua
bona, vt diuites, & rectores, & dñi
potestati, & vñ illi, qui in bona &
venusta dispōne sunt. & hoc, qm̄ isti
vident q̄ venusta dispositio cupitur:
quidem pp̄ benefacere famosum &
notoriū. Nam si non, tunc quidem
quod remanet de venusta dispōne,
qn̄ defuit ex ea exhibitio beneficij
famosi & notorij, & benefacere no-
toriū, sit quidem maxime erga ami-
cos, & p̄ amicos exilit homo preci-
pue honoratus, & laudatus. & etiam
qualiter est posse vt sit homo saluus
absq; amicis. etenim quanto maior
fuerit opulencia & excellentia digni-
tatis eminentior, tāto est ruinæ sus-
piciatio imminētior, & saluationis
indigētia, quæ ab amicis ē amplior.
Et et videtur q̄ non sit refugium in
paupertate, & i ceteris calamitatib⁹.
fortuna: nisi versus amicos. Et ami-
ci sunt adolefcētibus refugiū, & du-
catus ad nō peccandum: & senibus
subsidiū in suis indigentijs & cala-
mitatibus, & occasionib⁹ eis irruen-
tibus ex defectu suarum operatio-
num, & pp̄ debilitatem ipsorum: &
adiuuāt iuuenes in actionibus suis
nobilius. nā duo, qm̄ coniungūtur,
fortiores sunt ad agēdum & intelli-
gendum. **D.** Videtur aut quoddā
genus dilectionum esse p̄ naturam:
vt habitudo patris cū filio. & istud
genus dilectionis nō solum inuenit
in hominibus, sed in plurib⁹ anima-
lium, & de istis est dilectio, quæ inue-
nitur vñi speciei, & p̄cipue homini.
& ex hoc laudatur amator hominū.
estq; i hoc loco difficile, an posse sit

A ut omnis homo amet omne hominem, & ut amicus sit omni homini. Et ut quod dilectio, quæ propria est civibus adinuicē, honoratior sit ea quod propria est uni: & quod studiū legislatoris in cōmensuratione huius dilectionis & firmatione ei⁹ sit plus studio eius in ponēdo iustitiam & eius cōmensuratione. & videtur quod cōuenientia in opinione cōseruatio quædā sit dilectionis. ideoq; maxime legislatores ad inducēdum unitatem opinionis & firmādum eam, laborantes ad remotionē dissensionum: eo quod diuersitas in opinione inimicitia est. & quā fuerint hoīes amici, non indigent positione iustitiæ: quā vero iusti fuerint, adhuc indigēt amicitiā. nō enim de necessitate diligentes sunt: sed esse iustos diligētes res est, per quā iustitia completior fit, & melior. **D.** Et quidam hoīes vident quod amicos esse bonos, ex virtute amicitia est: intēdo quod amicum esse bonū est nobilius. & quidā vident quod amici & boni sunt vnum & idem, i. omnis amicus bonus est: & omnis bonus amicus. Et in hoc est dubitatio nō modica. Iam quidā vident quod amicū est simile, & inimicū contrarium. & quidam vident e contrariū: & quod vterq; amicorū mouet alterū, & mouetur ab altero. Et Antiqui naturalium dixerunt in hac intentione dictionis cōtrarias sententias. vna quærum erat, quod agentia in inuicē sunt cōsimilia: ut dictū Empedoclis, quod si se appetit simile: & ut sermo cōtrariū huius, quod diuersa equa liter apta sunt, ut ex eis bona fiat cōparatio. **D.** Attamen ista dubitatio, & quod circa ipsam est ex difficilib⁹ quæstionibus, oportet ut relinquat in hac sciētia: etenim est essentialis

Naturali sciētiæ. quod autē de istis **D** quæstionibus pertinet moribus & accidentibus aīæ inquirendum est in hac sciētia: ut an possit sit quod omnis homo diligit omne hominem, aut non est possibile ut dilectio sit inter malos: & ut sit perscrutatio an species dilectionis sit vna vel plures. Etenim qui putat quod dilectio vnica sit species, pp hoc, quod recipit magis & minus, nō habent signum sufficiens ex hoc: eo quod additionem & diminutionē recipiunt res diuersæ secundū speciem: & iam dicta est de hoc dicto in alio ab hoc Libro.

De amabili. Cap. 2.

Fortasse vero de his constabit si amabile ipsum cognitum fuerit. quippe cum nō quodlibet amari videatur, sed quod amabile est: id autē, aut bonum, aut iucundū, aut vtile sit. Vtile autē id esse videri potest, per quod bonum aliquod aut volupras efficitur: ita ut bonū & iucundum amabilia sint, ut fines. Vtrum igitur bonum amāt, an quod ipsis bonū est: discrepant enim interdū hæc. sicut quoque circa ipsum iucundū. Videtur autē quod ipsi bonū est, amare vnusquisque: & esse quidē quod absolute bonū est, amabile: cui vero, quod cuique est. at amat vnusquisque nō quod ipsi est bonū, sed quod apparet: sed id nihil refert. nam amabile apparēs erit. Cum tria vero sint, pp quæ amant homines, de inanimatorū amore amicitia minime dī: quippe cum neque redamatio, neque voluntas boni

Moralium Nicomachiorum

G boni illorum vlla sit. ridiculum enim esset fortasse, si vino quispiā bona vellet: nā si modo ali- quid est, saluū esse illud vult ali- quis, vt ipse habeat. Amico autē Iquiūt bona velle oportere illi⁹ causa: eosq; qui ita bona volūt, si nō idē ab illo existat, beneuo- Jos dicunt. beneuolentiam. n. in mutua affectione amicitia esse. An addendum est non latentē, nā multi beneuoli sunt ijs etiā, quos non viderunt: quos scili- cet putāt modestos esse, vel vti- les. quo ēt modo illorum qui- spiam erga hos affici posset. ac beneuoli quidem esse inter se hi vident: amicos autē eos qui quo modo inter se affecti sint, igno- rant, appellare quis posset? Op⁹ igitur, vt beneuoli mutuo inter se sint, velintq; bona ob vnū ali- quid ex ijs, quæ dicta sunt.

Dixit. & forsā patebit hęc inten- tio qñ scitum fuerit an amatū vnum sit, an plura. patet enim q non amatur oīs res, sed amatur qui- dem amatum tñ: & q amatū tri- plicis est speciei, bonum, & delecta- bile, & vtile. D. Fortassis autem pu- tabitur q vtile est conferens ad hęc duo. & si sic est, erit q oīs amabūt, aut bonum, aut delectabile. Vtrum ergo amici amant se adinuicem pp bonum quod in seipso bonum, aut propter bonum quod est in relatio- ne ad ipsos: forte enim in quadam istarum amicitiarū diuersitas est. & hmōi accidit in amicitia ex par- te delectabilis relati: intendo q al- ter amet alterum propter delecta- tionem ex ipso: intendo q accidit

in hoc etiam diuersitas & corrupte- la. Et istę duæ species amicitie com- munes sunt omnibus hoībus. vider- tur enim q quilibet amet delectabi- le, quod apud ipsum est delectabile, & similiter bonū, quod est bonum comparatum ei. illi autem, quo- rum alter amat alterū propter ama- tionem boni in seipso: intendo eos, quorum vterq; amat socium suum propter bonum, quod est in eo, ha- bent amicitiam, quæ non corrup- pitur neque mutatur. non. n. amat alter alterum, eō quod bonus sibi, intendo amator: sed eo q patet ei, qñ in seipso bona amantur. ergo in hac est equidem scitum tantū: & in tali est, quod conferat aut de- lectet. D. Propter hoc igitur neces- se est vt modi amātium tres sint, & similiter amationum. dixit. cui au- tem non est anima, huic non dilec- tio vel amatio. quibus. n. nō sunt animæ, in his non inuenitur redilec- tio: intēdo retributionē fm equa- litatem. ideoq; ridendum est de dilectione dicentis q bonus amat bo- na p. modū, quo dicimus q bonus amat eum qui est bonus. & forte ve- lit dictor iste per hoc q bonus vult q bona saluent & conferuent salua- tionē & conseruationē in existen- tia sua, donec ei sint. D. Etiam di- xerūt q amicus est ille, qui vult bo- na amico suo, & propter amicum suum. illos autē, qui volunt sibi in- uicem bona per istum modū, nomi- namus castigatores vel exhortato- res. & hoc, quando fuerit vtriq; eo- rum ab altero vtilitas, quæ est alteri ab ipso. qñ vero non fuerit hoc, nō nominamus eos exhortatores: exhortatio enim quæ est dispositio, est dilectio duorum corū qui- pol-

Apollentium in passione: intendo in corretributione, cū exhortatio quidem inueniatur ab hac dispōne. D. Addendū autem ad hunc terminū, qñ neuter eorum occultat à socio suo statum suū: sæpe. n. fit exhortatio ab indiuiduo ad indiuiduū, quā tuis non manifestet ei statum suū, & hoc ppter illud, qđ imperat ex utilitate in illo indiuiduo aut aptitudine ad bonum. veruntū hmōi non nominantur exhortatores, donec sit ab altero ad alterū coequipollentia in hac intentione, & æqua corretributio. & qñ hoc fuerit, non poterit esse vt celet alter eorum statum suum ab altero: immo patefaciunt sibi status suos adinuicem & qñ fuerit exhortatio dilectio, qualiter est possibile in coamantibusq̃ celet alter alterum statū suum? Necessariū ergo ē vt amantes exhortēt se adinuicem, & velint bona sibi inuicem, & correuelēt sibi inuicem status suos, neque celet quicquā ex eis quæ de eis dicuntur.

De speciebus amicitia. Cap. 3.

EA vero inter se specie differūt: ergo dilectiones quorūq̃ & amicitie. tres. n. æquales numero amabilib⁹ amicitie spēs sunt: quippe cū in vnoquoq̃ sit redamatio nō latēs, qui autem mutuo se amant, volūt sibi mutuo bona eatenus, quatenus amant. Qui quidem ob utilitatem amant se mutuo, nō per se amant: sed quatenus bonū aliqđ à se mutuo percipiūt. Simili modo qui ob voluptatem amici sunt: non. n. vrbano amant, quia qualitate quadā sunt affe-

cti, sed quia iucundi ipsis sunt. D. ita & qui ob utilitatē, & qui ob voluptatem amant: illi ob suū bonum, hi ob suam voluptatē diligunt. non quatenus est ille qui amat, sed quaten⁹ est utilis vel iucundus. Ex accidenti igit amicitie hæ sunt. non. n. quatenus est ille qui amatur, quicūq̃ is sit, eatenus amatur: sed quatenus bonū aliquid alter, alter voluptatem affert. Hmōi autē amicitie dissolui facile possunt, cū similes ipsi nō permaneāt. nam si nō amplius iucundi, aut vtilis fuerint, amare desistunt. at vtile non permanet, sed alias aliud euadit: quo fit, vt dissoluto eo, ob qđ amici erant, amicitia quoq̃ ipsa dissoluatur, quippe quæ propter illud erat. Maxime vero inter senes hmōi amicitia videtur existere: nō. n. qui hac ætate sunt, iucundum persequuntur: sed vtile: quicūq̃ item ex iuuenibus in statuq̃ cōstitutis hominibus utilitatē sectantur. Tales aut neq̃ viuere simul cōsueuerunt: qñq̃ etiam neq̃ sunt iucundi: neq̃ tali consuetudine indigent, nisi vtilis sint, eatenus. n. sunt iucūdi, quatenus bonum aliquod sperant. inter has hospitem etiam reponunt. At iuuenum amicitia esse ob voluptatē videtur: quippe cū ex affectu vitam traducant: & maxime quod sibi iucundum est, quodq̃ est præsens sectentur, mutata autem ætate iucunda ipsa etiam diuersa euadunt:

Moralium Nicomachiorum

G dunt: vnde cito amici & fiunt, & esse desinunt. quia amicitia vnā cum iucunditate mutatur. talis vero voluptatis velox mutatio est. Iuuenes etiā amatorij sunt: quippe cū ex perturbatio- nis affectu & voluptate multa illa amatoriae affectuōis vis oria- tur. ideo fit vt & ament, & cito defistāt, (epe eodē die sniam mu- tantes: simulq; toto die versari, & conuiuere velint ita. n. id qđ ex amicitia requirunt, ipsiſe eue- nit. Bonorū vero & corū qui in

H virtute sunt similes, amicitia p- fecta demū est. hi. n. mutuo sibi bona sūt volunt, quatenus sunt boni: boni aut sunt p se. at qui amicis bona volūt ipforū cau- sa, maxime amici sunt: quippe cū per se, ita sese habeant, & nō ex accidenti. vnde horū amicitia prācipue permanet, quoad boni fuerint: virtus vero stabi- lis res est. Estq; vterq; & absolu- te bonus et amico, nā boni et ab- solute, & sibi mutuo boni sunt: vtiles itē, & iucundi similiter.

I boni. n. sunt & absolute, & sibi mutuo iucūdi. singulis siquidē proprias actiones, & tales volu- ptatē afferunt: bonorū autem actiones tales, vel similes sunt. Vnde fit vt talis amicitia stabi- lis merito sit. in ipsā. n. oſa quæ amicis esse debent, cōiungunt. nam cū oſs amicitia ob bonum sit, aut ob voluptatē, vel absolu- te, vel amanti, & per similitu- dinem quandam: huic omnia n. te dicta per se insunt, thui. n.

similes ēt relique sunt: & abso- lute bonum, absoluteq; iucun- dū inest. hæc autē maxime ama- bilia sunt: & amare ēt & q̄ ma- xime est amicitia atq; optima i- his est. Par autē est, vt raræ ta- les amicitie sint: quippe cū pau- ci hmōi reperiantur. adde qđ tē- pore & consuetudine indiget. nam, vt est in prouerbio, fieri nequit, vt mutuo hōes sese co- gnoscant prius q̄ ſalem qui di- citur, cōſumpserint: neq; prius sese admittāt, sintq; inter se ami- ci, q̄ alter alteri amabilis & vi- deatur esse, & credat. Qui autē cito sese gerunt amice inter se, volūt illi quidem esse amici: sed non sunt tñ, nisi quoq; & ama- biles sint, & se esse nō ignorēt, ac voluntas quidē amicitie ve- lox ē, amicitia minime. hæc igitur & tempore & reliquis p- fecta est: ex omnibusq; his exi- ſtit: similisq; vtriq; ab vtroque est. id qđ in eīs amicis necesse ē.

Dixit. Cū amatritia sint di- uersa fm formam, oportet vt sint modi dilectionum diuersi fm formam. species ergo dilectionum tres sunt, æquales numero speciebus rerum amatarū: & in vnaquaq; earū est corq; pollentia in dilectiōe non latens, i. cor retributio fm equā- litatē. D. Et qui diligūt se inuicem, volunt bona sibi inuicē fm spēm di- lectionis qua diligūt. Qui ergo di- ligunt pp vtilitatē, non volunt bo- nū dilectionis pp dilectū, sed vt bo- num volitum contingat eis ex dile- cto. ipsi ergo volunt bona quidem amato, eo qđ eis bona. Similiter qui
amant

K miles et
in reliqua
sunt.

† a. l. i. ac
10ue. n. si-

M

Amant delectationum causa, amant quidem ut contingant bona amicis suis, propter suam delectationem, econuerso illis, qui se amant inuicem propter formam amari, quæ est virtus. Ideoque dilectiones, quæ sunt propter delectans aut propter conferens, sunt dilectiones propter accidens. etenim diligitur quidem conferens & delectans: & ex quo acciderit conferenti & delectanti quod sint in hoc indiuiduo, diligitur hoc indiuiduum. D. Dilectiones autem, quæ sunt propter utilitatem & delectationem, sunt citius dissolutionis: eo quod delectatio cito permutatur, & similiter utilitas. quoniam ergo mutatur gratia cuius erat dilectio, mutatur & dilectio, cum fuerit dilectio relatiua. D. Et dilectio, quæ est propter utile, est ut plurimum dilectio seniorum. etenim seniores non requirunt delectabilia, immo ut plurimum vilia: eo quod non amant concupiscentias, & delectantur quidem plurimum in vtilibus. & secundum hunc modum est amicitia eorum, qui ex adolescentibus & iuuenibus requirunt quod melius est & vilius. Et qui sunt secundum hanc dispositionem, non conuiuant sibi inuicem.

C ut plurimum. & hoc, quoniam isti ut plurimum non coassociantur se delectationis causa: neque sit inter eos associatio penitus nisi fuerint proficientes sibi inuicem. delectabilius enim apud ipsos est proficuum, quod sperant ex societate amici. & amicitia inuenitur in isto genere. quando enim contingit utilitas, contingit hæc amicitia. De amicitia autem adolescentium putatur quod sit quidam causa delectationis: eo quod adolescentes amant qui dem concupiscentias, & ut plurimum requirunt delecta-

bile apud ipsos, & precipue illud quod est plenus. ideoque, quoniam mutata fuerit propinquitas, quæ est inter ipsos, mutatur & dilectio. & ideo cito sunt amici, & cito interfecantur. etenim amicitia mutatur, mutata hac delectatione: intendo eam quæ sit ex coniunctione. & hæc delectatio cito mutat. Et adolescentes sunt amatores: eo quod plurimum amoris sit quidam cum vitio concupiscentiæ & delectationis. & hæc est in adolescentibus valida. & ideo cito & concupulant, & sic diuortium inter eos multotiens in vna die: & transmutant a dispo-
E ad dispositionem, & volunt ut sint copulati per eam in vita sua. etenim sit quidem amicitia, eis, quoniam fuerint secundum hanc dispositionem. D. Amicitia autem perfecta est amicitia bonorum consimilium in virtute. isti enim volunt sibi inuicem bonum propter suam consimilitudinem in virtute: & volunt bonum amico in quantum amicus, id est virtuosus: intendo quod unusquisque eorum, vult bonum socio suo secundum quod bonus, qui autem volunt bonum magis utilitatis & dilectionis causa, horum amicitia est quidam propter seipsos per se, non per modum accidentis. & est propter
F amicos suos per modum accidentis: & hoc, quoniam ipsi volunt quidam bona amicis suis propter semetipsos. D. Amicitia vero bonorum est amicitia per se. non enim volunt bonum amico propter seipsos: sed volunt quidem bonum ei in quantum bonus & virtuosus. horum igitur amicitia durabit, quandiu durauerit vita ipsorum: & ex quo fuerit virtus firma, erit istorum amicitia firma. Et unusquisque istorum bonus est absolute, non relatiue: neque per
 Moral. cum co. Auer. P mi-

Moralium Nicomachiorum

Conmiscetur bonitati eius malitia aliqua. & isti proficiunt sibi inuicem per se, & similiter et delectantur ex se inuicē absolute, i. delectatur alter ex altero: eo quod actiones appropriatae unicuique ex modis animalium delectabiles sunt ei. & actiones proprias hominibus inueniuntur quidem in virtuosus consimilibus: & ex consimilitudine, quod est inter istos delectatur unusquisque eorum actione amici sui: quemadmodum delectat suspensus actione. Ex ista dilectio ex ceteris modis dilectionum digna est ut perseueret, & firma permaneat plus ceteris dilectionibus: eo quod aggregantur in ista ordo, quod oportet inueniri in coamantibus. ordo. n. dilectio preter istam, sit quidem per delectationem aut per utilitatem. & utraque istarum, aut est per modum absolutum, aut per modum comparationis ad amantem: & per modum quemdam similitudinis. & indubitanter ea quod est absolute, melior est ea, quam non est absolute. & ista dilectio est illa, cui inuenitur utile absolute, & delectabile absolute. & per hoc opus 3 ut sit ista dilectio ens verissima dilectionum, cum amatum in ea sit

Iamatiissimum amatorum: intendo bonum absolute, & utile absolute, & huic dilectioni inuenitur per se bonum & utile, cum inueniatur ei bonum absolutum & utile absolute. examinatio & experientia sunt quidem magis in istis rebus absolutis: intendo quod amici examinant quidem se ad inuicem, & probant & exquirunt in bonis absolutis. & hoc, quoniam amicus delectationis secundum veritatem est, quoniam delectatur uterque amicorum cum altero delectatione absoluta: & similiter est in utilitate.

Nisi quod fortassis ista dilectio paucior est & rara: eo quod isti pauci sunt, intendendo virtuosos: & eo quod indigetur in cognitione esse huius dilectionis tempore experientiae. videtur in pro uerbio, quod opus 3 ut qui profitentur amicitiam, demonstrent se esse tales, quales esse profitentur: & ne recipiatur dictum eorum in professione amicitiae, donec appareat quod uterque eorum amatus sit ab altero, & verificet per facta sua quod talis. D. Illi autem, qui volunt propitium in voluntatibus suis quem amant, volunt ut sint amici: & non sunt donec dilectio sit ex utroque, & sit ex eis aequaliter, id est, ut uterque eorum diligat alterum secundum quantitatem, qua diligit eum alter. & enim voluntas propria ad voluntatem amari, interdum conuertitur in amicitiam. & conuertitur amicitia in voluntate prompta in aliqua horarum. D. & haec amicitia, quae est amicitia bonorum, sit completa ex parte temporis, cum sit longissimi temporis: & ex parte causarum amicitiae: & ex parte eius, quod causas amicitiae sunt in utroque ipsorum consimiles. & hoc opus 3 ut sit in amicis.

Honestam amicitiam proprie dici amicitiam, alias vero ex accidenti. Cap. 4.

AT vero quare ob iucundum existit amicitia, huius similitudinem habet: nam boni iucundi inter se sunt: simili modo quoque quod ob utilitatem amant: quippe cum boni quoque tales erga se mutuo sint. Maxime autem inter hos et amicitiae tunc perdurant, cum equalitas ab utroque mutuo exhibet,

A ut voluptas: neque tantummodo ita, verum et ab eodem, ut vrbanis: sed non ut amatori et amato. hi. n. non si de oblectant: sed alter amore illi, alter obsequiis amatoris gaudet. quo fit, ut desinente etatis flore, quoniam et amicitia ipsa desinat: quippe cum alteri facies non amplius iucunda sit, alteri obsequium non preste-
B tur. Multi autem permanet, si pares moribus cum sint, ex consuetudine mores dilexerunt. at qui non iucunditatem in amatoris rebus, sed vtilitatem compensant, non minus amant, et perseuerant. Qui vero ob vtilitatem sunt amici: vnam cum vtilitate dissoluant: nam non sui mutuo erant amici, sed vtilitatis. Atque ob voluptatem quidem et vtilitatem & prauum inter se, et boni erga prauos, & neuter erga qualemcumque esse amicus potest: at per seipsum non nisi bonus esse manifestum est. prauum. n. nisi vtilitas aliqua intercedat, mutua consuetudine non oblectant. solaque est bonorum amicitia, in qua nullus calumnie locus pateat. non. n. facile cuiquam de eo credunt, qui longo tempore ab ipsis fuerit probatus. et credere in his est, & nulla iniuria se mutuo afficere: et quicquid demum in vera amicitia esse censet. In alijs vero societatibus nihil verat, quo minus talia existant. nam cum homines eos quoque amicos vocet, qui ob vtilitatem sunt amici, ut ciuitates: confederationes. n. inter ciuitates fieri vtilitatis causa videntur: & eos qui

ob voluptatem se mutuo diligunt, D
 ut pueri: fortasse tales homines dicere amicos nos quoque debemus: speciesque amicitiae esse plures: ac primum quidem et proprietatem quod bonorum est hominum, quatenus sunt boni: reliqua vero per similitudinem: quatenus. n. bonum quid, et simile inter ipsos est, eatenus sunt amici. iucundum siquidem voluptuosus hominibus bonum quid est. sed non admodum hae coniunguntur: neque si de et ob vtilitatem & ob iucunditatem sunt amici. quoniam. n. ex accidenti sunt, non admodum copulantur. **E**
 Cum vero in has species amicitiae distributa sit: prauum ob vtilitatem vult voluptatem, quod si re sunt similes: boni ob seipsum sunt amici. si eo. n. quod boni sunt, se se mutuo amant. atque hi absolute amici. illi ex accitum sunt, et quia cum his habent similitudinem.

E T boni delectantur ex inuicem delectatione consimili, intendo coequali, & similiter proficiunt sibi inuicem. Et dilectio quidem stabilior est, quam fuerit causa inducens eam res vna eadem in utroque; diligentium, intendo in specie & quantitate: ut quod sit uterque ipsorum proficiens alteri in equalitatem: & maxime quam fuerit delectatio & vtilitas in re vna eadem, non in duabus rebus diuersis, ut in amante & amasia. inter uterque; delectatur ex altero: atque delectatio ipsorum est in duabus rebus diuersis. amator. n. delectatur forma amasiae: & amasia delectatur seruitio amatoris. & quam defecerit alterum istorum, forte deficiet dilectio: eo quod si iustus in aliqua hora amasiae non delectabilis, aut non erit seruitium ab amatore. Et mul-

Moralium Nicomachiorum

G toties firmat amicitia amatoris, quā uterque amauerit alterum pro experientia morum suorum ex longa conversatione simul: etenim longa conversatio facit eos hereditare assimilationē in moribus, & interscissio societatis delectabilis est apud istos in cābio & pmutatione ab amico ad amicū. & conferens utilitatē in hac amicitia, intendo amicitia amoris, est amator: etenim amator utilis ē: attamen sunt paucę amicitie & stabilitates. D. Illi autē, qui sunt amici pro vtile, cū ipsorum amicitia dissolvatur ad amicitia vtiliorē, intēdo per-

H mutet, non sunt amici secundum veritatē alter alterius: sed sunt amici quidē gratia illius, quā vident bonū esse sui ipsius, siue delectationē, siue utilitatē. & iō possibile est ut sit hęc amicitia inter malos, & inter bonos & malos, & inter eos, in quibus est aliquid ex utroque: intendo ex malitia & bonitate. D. Manifestum est autem quod qui sunt amici per se, sunt boni tamen: eō quod mali non gaudent ex inuicē, nisi adsit utilitas. & dilectio bonorum sola nō irascit, neque admittitur bationes detractorias: eō quod nō est leve ut administratur dictio aut detractio contra eū, qui iam probatus est tempore multo. & hoc, quā amic⁹ in hac dilectione nō infert iniuriā amico suo in aliqua horarū, neque quod videatur iniuria. & ex quo nō sit iniuria in hac dilectione, non est dubiū quin ipsa sit perseverantissima. in modū autē aliarū dilectionū nihil prohibet incidere iniuriā, & simile iniurię. D. Postquā autē est de consuetudine hominū nominare amicos eos, qui coniunguntur causa proficiēdi inuicē ex civibus huius civitatis: & precipue in eo, in quo non est

dubiū quin sit bonū, ut illi quod eoadiuvant se inuicē in lite: vñ. coadiutoriū in lite cā boni esse ut saluationis, vel alterius ex his circa quę perficitur bellū: & eos, qui amant se inuicē causa delectandi, ut pueri: necesse ē nobis ut nominemus & nos huiusmodi amicos, i. ponamus eos in genere dilectionis. Secundū hoc ergo multę erunt species dilectionis: veruntamen dignior earū secundum veritatē est dilectio bonorum secundum quod boni: intendo eos, qui diligunt se inuicē cā bonitatis tamen. de reliquis autē dici nomen dilectionis per modū similitudinis & transumptionis: eō quod ipsi quidē sunt amici secundum bonū quoddā, aut simile bono, non secundum bonū absolutū: delectatio namque bonū quoddā est amatori delectationis. & similiter se habet in vtili: intendo quod est bonum quoddā. & ista dilectio nō coniungitur conclusionē, neque copulat copulationē pura, donec stāt ipsi & amici ipsorum res vna, intendo & vniunt, eō quod amicitia ipsorum non est pro seipso, sed est quidem pro delectabile aut vtile. amicitia ergo eorum per accidēs est: eō quod id quod per accidēs est nō vniunt vniōne bona. D. Cū itaque ista ingrediat in species dilectionis, intendo dilectionē dilectionis & utilitatis: erunt igitur mali etiam amici ad inuicem pro delectabile & vtile: intendo delectantur ex se inuicē, & proficiunt sibi inuicē, quā fuerint cōsimiles: boni autem sunt amici per se, i. secundum quod boni.

Qui dicendi amici, & qui ad amicitiam apti. Cap. 5.

Quemadmodū autem in virtutibus alij ex habitu, alij ex operatione boni

Ani dicuntur: ita quoque in amicitia est. nam qui in conuictu degunt, mutua cōsuetudine oblectantur, et bona sibi mutuo suppeditant, q̄ vero dormiunt, vel locis diuisi sunt, non operantur illi quid ē: sed ita tñ affecti sunt, vt amice operent. Nā loca non amicitia absolute, sed operatio nem dissoluunt. siq; diuturna absentia fuerit, amicitia quoq; videtur obliuionē inducere. Vnde dictum est: multas iam amicitias dissoluit inaffabilitas. Senes autē aut austeri esse ad amicitia idonei non videntur. quippe cū parum voluptatis in ipsis insit: cū molesto autē, aut non suauī versari possit nemo. natura. n. quod molestū ē, fugere: qđ iucundum, appetere videtur. Sed qui se mutuo admittunt, non tñ simul viuunt: bene uolis potius, quā amicis similes sunt. nā nihil est ita amicorum, vt simul viuere. præsidium. n. indigi appetunt: simul autē diē traducere etiā beati: quippe cū solitarijs his esse minime conueniat: simul vero degere non liceat, nisi iucundi sint, h̄s demq; oblectentur. id qđ habere sodalicia amicitia videtur. Ac maxime quidē amicitia, sicut sæpius iā diximus, bonorū est. quod. n. absolute bonū, ac iucundū est, amabile ē, atq; eligibile: vnicuique vero, qđ vnicuique est tale. bonus aut bono ob vtraq; hęc. Cæterū dilectio affectui, amicitia habitui similis est. Dilectio

nihilomin⁹ est erga inanima **D**ta. cū electione vero redamant: at electio ab habitu est: & bona volunt h̄s quos amant, illorum cā nō ex affectu; sed ex habitu: & amantes amicū, qđ sibi h̄s bonū est, amant. bonus. n. vir amicus effectus bonū ei fit, cui est amicus. vterq; igit & qđ sibi bonū ē, amat: et equalē vicē voluntati & iucunditati refert. equalitas. n. amicitia dī. At hęc in bonorū amicitia maxie insunt. In austeris vero & senibus eo minus amicitia fit, quo sunt morosiores, minusq; cōsuetudinibus gaudent: hæc. n. maxime videntur esse amica, amicitiaq; effectricia. atq; iccirco iuuenes cito amici efficiunt: senes non ita: quippe cū non fiant amici illis, quibus nō oblectantur. Simili modo quoq; austeri. sed hi beneuoli quidem inter se sunt, quia bona volūt, et ad indigentias subueniunt: amici tñ nō ad modum sunt, p̄p̄ea q̄ nō simul diem traducūt, neq; mutua cōsuetudine delectant. qđ ad amicitia pertinere maxime vident.

Dixit. Et isti sunt socij per habitū dilectionalē animalem, & p̄ actū huius habitus. quē admodum in virtute dicitur q̄ virtuosus, est virtuosus habitu: & q̄ ē virtuosus actu, intendo actu illius habitus: similiter in amicitia. amici. n. interdum sunt amici actu, s̄m q̄ cognoscunt in vita, & cōgaudent sibi inuicē, & fortit̄ alter ex altero bōa: & interdū sunt amici p̄ habitū dilectionalem solum, & si non agant

G actiones amicitie & hoc, quoniam fuerint dormientes aut seiuuncti in locis, quoniam si seiuuncti fuerint non agunt actiones amicorum. verumtamen habitus eorum animalis habitus est amicorum: eo quod seiuunctio localis non dissoluit amicitiam absolute, sed dissoluit quidem actiones amicitie. D. Si vero fuerit absentia diuturna, ita putatur quod necessaria faciant resolutionem amicitie per obliuionem ideoque; dicitur quod peregrinatio vel discessio multas dissoluit amicitias. D. Et non videtur quod veterani replent amaritudine sint viri amicitie: eo quod delectatio in ipsis modica est: & non potest aliquis finire dies suos in associacione contristante, aut que non delectat. patet. n. quod non ut plurimum respicit contristans, & concupiscit delectans. D. Propter hoc igitur amant seinuicem, & non coniungunt in vita, potius assilant exhortatori- bus quam amicis: eo quod nihil istorum amicorum similes associandi in vita, cum non delectant ex seinuicem. sunt igitur tanquam egentes, qui non desiderant nisi utilitatem tantum: cum non sit apud eos delectatio, & isti sunt amici utilitatis. viri autem glorie & exultationis, ipsi sunt qui desiderant associacionem.

H & propter hoc dicitur, quod non oportet ut isti tales sint viri diuiciarum, sed nobili fulgētes comitatu aliorum. n. ab istis non est possibile ut sit associacio ad seinuicem: eo quod non delectant ex seinuicem, neque; gaudēt ex rebus eiusdem: quod admodum putat esse in amicitia associatiua. Cumque; sic sit, amicitia, que maxime est, amicitia bonorum est, sicut dictum est multotiens. putat. n. quod amatum virtuosum est bonum absolutum, & delectabile absolutum. & utraque; istarum intencionum existit coamicantibus per virtutem secundum equalita-

K tem: intendo quod uterque; eorum delectatur ex socio suo delectatione absoluta, & amat ipsum, eo quod bonum absolutum, non bonum quoddam. bonus. n. desiderat bonum secundum ambas habitationes, & desideratur ipse a bono. intendo per desiderium delectandi ex ipso, & desiderium bonum. D. Coamicatio ergo passio est: amicitia vero habitus & virtus. Ideoque; non est amicitia in inanimato: ipsa. n. quidē cum conretributione: & sit quidem conretributio ex parte electionis: & electio ex parte habitus rationis. & per hoc amici boni volunt bona suis amatis non per passionem, sed per habitum, qui virtus est. & qui, amauerint amicum, amant bonum, quod existit in ipsis. & per hoc, quoniam bonus sit amicus, facit amicū suū bonum. unusquisque; igitur amicorum bonorum amat in socio suo bonum inuentum in ipso, & conretribuit ei secundum equalitatem in voluntate, & in specie voluntatiua, id est, vult ei ex æquipollentia conretributionis & utilitatis speciem, quam vult ei alter, & quantitatem, quam vult alter. & ista est, que dicitur amicitia equalitatis. & hoc maxime quidē inuenitur in amicitia bonorum. D. Et parū contingit vrinueniatur amicitia inter animosos vel magnanimos: propterea quod graves & difficiles sunt adinuicem, & per paucitatem gaudij sui ex conclusione & associacione. & hoc, eo quod videtur quod associacio vtr plurimum sit amicitia & effectiua amicitie. ideoque; adulescentes sunt velocis amicitie propter velocitatem ipsorum ad associacionem, & delectationem eorum ex ipsa: veterani autem graves sunt ad amicitiam per paucitatem alacritatis sue ex occurſu alteri: alteri: imo sunt sicut serui

Aferri viles in moribus. & fin veritate sunt quidē exhortatores, eo q̄ volunt bona sibi inuicē & succurrunt indigētia: amici vero nō, eo q̄ non p̄seuerāt in societate, neq; gaudent ex inuicē. qđ maxime p̄ alijs amicitie est: intēdo q̄ actio ista ē actio amicitie magis q̄ ceterę actiones.

Iniqua amicitia plures possint esse amici. Cap. 6.

AT vero vt multis quispiā sit amicus amicitia perfecta, fieri nō pōt. quē ad modū neq; vt amore multorū simul aliquis capiatur. exuperationi. n. simile hoc est. qđ autē ē hmōi, ad vnū spectare natura cōsuevit. Multos vero eidē simul vehemēter placere, nō facile ē: fortasse ēt neq; bonū esse. opus p̄terea est & experimentū capere, & consuetudine vti: id qđ p̄cōs difficile est. Ob vtilitatem tñ & iucunditatem fieri pōt, vt multis q̄s placeat: multi. n. tales sunt: & in breui tempore ministraciones fiunt. Magisq; ex his ea similis est amicitia quę ex iucunditate existit, cum eadem ab vtriscq; exhibetur: & sese mutuo, vel nō sē oblectantur: cuiusmodi iuuenum amicitia sunt: magisq; in his qđ liberale est, conspicit. Quę vero est ob vtilitatem, vulgariū hōiū est. Et beati vtilibus minime indigent, sed iucundis. volunt. n. simul cum aliqui bus viuere, & molestiam paruo tempore tolerant, nam assi-

due, sustineret nemo: quin ne bonū qđem ipsum, si molestum ipsi esset. iccirco amicos iucundos querūt. fortasse vero opz vt ēt bonos, cū tales ipsi sint: et sibi ipsis item bonos. ita. n. ipsis inerunt ea, q̄ amicis inesse debent. At qui in potestatibus constituti sunt, distinctis amicis vti videntur: alij enim ipsis viles, alij iucundi sunt. vt autē vtrq; n̄dem exhibeant, non admodū contingit: quippe cum neq; iucundos cum virtute, neq; viles ab honestas res querant: sed alios vrbānos voluptatis causa, alios idoneos ad agenda ea quę mādāta fuērint. hęc autē in eodē non admodū sunt. probū quidē virū esse simul et iucundū et vtilē, dictū iā est. Sed ei qui excellit, hmōi amicus fieri nō solet, nisi etiā virtute excellat: sin minus, non adæquatur ex rata portione superatus. Ceterum non admodū tales esse consueuerunt. Atq; hęc quidē amicitia in æqualitate consistunt, eadem. n. ab vtriscq; exhibetur, voluntq; sibi mutuo: aut alterum pro altero recōpensant, vt voluptatem pro vtilitate. has autem minus esse amicitias, minusq; permanere dictum iā est. Sed & ob similitudinem & ob dissimilitudinē eiusdem & esse & non esse amicitia videntur. ex similitudine. n. quam habet cū ea quę est ex virtute. videtur amicitia: quippe cū altera iucunditatem, altera vtilitatē

Moralium Nicomachiorum

G in se habeat, quæ vtraque illi et infunt: in eo vero quod illa calumnia vacat, stabilis est, hæc cito immutatur, alijsque multis differunt: ex illius dissimilitudine amicitia non videntur.

Dixit. Et fortassis non contingit inueniri plures vno amico amicitia perfectæ: sicut non contingit amator vnum habere plures amasias si mul. omne enim quod in fine est & superexcellens, naturam habet, quod exigit ut comparetur vni. quod enim in fine est & vnum est. Ideoque non est possibile ut vni placeant plura placencia vltima, illud enim in quo alius ei communitur, non debet esse in vltimo. & et rara est multitudo amicorum fin bonitatem propter paucitatem bonorum.

H neque et quia non est certum virum amicum esse, nisi post longam experientiam, & permutationem multam & societatem. & hoc est difficile. hæc est ergo res, quæ appropriatur amicitia bonorum. In amicitia autem, quæ sit propter utilitatem & delectationem, possibile est esse plures vno amico simul. possibile est enim ut placeat vni plures ex istis: eo quod multi talium inueniuntur, & acquiritur eorum experientia modico. Et ut quod plus istis duabus sit amicitia, quod sit propter delectationem, cum ista sit ab ambobus fin æqualitatis: intendendo ut gaudeant ex inuicem æqualiter, & lætantur ex rebus vniis æqualiter: & ista est ut amicitia adolescentium: & quibus maxime est hæc amicitia, sunt viri libertatis. Amicitia vero, quæ sit per utilitatem, est amicitia mercatorum. D. Viri autem gloriæ & exultationis non indigent

rebus vtilibus; sed delectabilibus quidem. & pro hoc nolunt associari quorundam hominum. & hoc, quia illi non sistent contristans. D. Et fortassis non tolerat aliquis contristabile tolerantia sempiterna, et si fuerit contristabile bonum ipsum: intendendo quod non tolerat aliquis bonum contristans, quanto minus contristans, quod non est bonum. & propterea requirimus ut amici delectabiles sint & boni sint: & tales sunt, in quibus inuenitur quicquid inueniri oportet in amicis. Dixit: Dominum autem potestatum & regnorum, & qui simulantur eis ex istis modis hominum. videntur uti amicis, & acceptare eos propter prepotentiam super eos. & causa in hoc est, quia socii delectationum secundum eos, qui videtur quod ipsi sint amici, alij sunt a socijs ciuitatum. quod autem sint socii delectationis eius socijs utilitatis non contingit multoties, sed parum: eo quod isti non requirunt delectabiles cum virtute, neque viles cum virtute. si enim requirerent delectationem cum virtute, contristerentur cum delectatione utilitatis. & similiter, si requirerent vtile cum virtute, contristerentur cum vili delectatione. sed isti desiderant quidem ex hominibus cum, qui est facilis motus propter delectationem: & volunt delectabiliore motum actioni, quam sperant. & ista non coniungunt in eodem multoties: intendendo delectabile isto modo & vtile: quauis iam dictum sit quod si delectabile & vtile. Veruntamen virtuosus virtute perfecta non sit amicus neque vni istorum: intendendo viros potestatum & regnorum, nisi fuerint excellentis virtutis, intendendo virtutem perfectam. & si non, tunc coæquabitur virtuoso in virtute: & quando non æquatur ei, non affi-

Assimilatur ei. & non inuenitur in istis dilectio, quæ sit fm equalitate vt in pluribus: quâto minus quæ sit fm equalitatem in virtute absolute: eò q̃ ista dilectio sit quidem, quando inueniuntur in vnoquoq; ipsorum res vnæ eadē: vt q̃ sit inuenta in vno ipsorum, gratia cuius est dilector, ipsa eadem virtus, quæ est inuenta in altero: aut vtilitas, quæ est in vno ipsorum ipsa eadem vtilitas, quæ est in altero. & similiter se habet in dilectione. in amicis autē istorū, intendo dominorū regni, & B in dominijs regni nō inueniuntur res eadē, gratia quarū sunt amici: sed rex accipit amicos dilectiōis causa, & amici associant ei pp vtilitatē. Dixit itā dictū fuit de his, quæ sunt præter dilectionem bonorū, q̃ ipse sunt dilectiones minus, & q̃ nō per seuerat. D. Quibusdā aut vñsum est, q̃ sint dilectiones pp similitudinem, quæ inuenitur inter eas, & inter dilectiones, quæ sunt pp cōsimilitudinē in virtute: alijs vero vñsum est q̃ non sint dilectiones pp priuationem similitudinis. Modus autem similitudinis cum illis est, qñ C inuenitur in eis delectabile & vtile: & hæc duo inueniuntur in illis magis q̃ in istis: intendo in dilectione delectabilis, & in dilectione vtilis: eò q̃ in illa inueniuntur delectabile & vtile perfecte: intēdo in ea, quæ est pp appetitum virtutis. Modus vero priuationis similitudinis inter eas est, q̃ illa non mutatur: intēdo amiciciam appetitus virtutis: istæ autē mutantur velociter, & seiunguntur abinuicem. propter hoc igitur videntur multi hominum, ne nominentur istæ dilectiones: eò q̃ non assimilantur illi.

De amicitia in supereminencia.

Cap. 7.

Altera est amicitie spēs ex supereminencia: vt patri erga filiū, & deniq; seniori erga iuniorē, & viro erga vxorem, & principis of erga subditos. Sed hæc inter se et differunt, nō enim eadē est parētib⁹ erga liberos, & principibus erga subditos: verū neq; patri erga filiū, & filio erga patrē: neq; viro erga vxorē, & vxori erga virum. diuersa enim vnicuiq; horū virtus, diuersumq; opus est: diuersa itē ea ob q̃ amāt: diuersi igit etiam amores, & amicitie erunt. atq; eadē quidē vtriq; ab altero neq; exhibent, neq; sunt requirenda: sed cū parētibus liberi ea tribuūt, quæ debent hīs qui genuerunt, & parētes filijs ea quæ filijs exhiberi debent: stabilis taliū, ac bona amicitia est. In omnibus aut amicitijs, quæ p sup̃ eminentiā existūt, amor et proportionē esse debet. vt meliorē amari magis, q̃ amare, & vtiliorē rem, & aliorū vnumquēq; sistr. E cū enim pro dignitate amor extiterit: tūc quodā modo equalitas sit. id quod eē amicitie vñ. At vero æquale in iustis & amicitia esse non similiter videtur. nā in iustis primo est quod est pro dignitate, secundo quod in quantitate est: in amicitia vero quod est in quantitate primo, secundo quod pro dignitate est. id it̃ pspiciū est, si multa virtutis et vñ, affluēt, aut alicui⁹ alterius.

Moralium Nicomachiorum

C alterius distātia fuerit: nō enim amplius sunt amici, sed ne esse quidem se dignum putant. Hoc aut in Dñs clarissime patet, qui plurimum oībus bonis pręstāt. itē in regibus: neq; enim his pleriq; esse amicos se dignū ducūt, cū inferiores lōge sint: neq; optimis & sapientissimis, illi qui nihili sunt. In his tñ exacta pręfinitio nō est, quousq; sint amici, multis enim ablati adhuc manet. si vero longe separatus aliquis sit, vt Deus, non amplius manet. Vnde ēt in dubitationē venit: nūquid amici amicis maxima ex bonis velint, vt Deos esse: nō enim amplius ipsis erūt amici: neq; ēt erunt bona: amici enim bona sunt. Si igit recte dictum est, amicū amico velle bona eius ipsius causa: eum ipsum qualiscunq; est, manere oportere: homini aut permanēti maxima bona adesse vult. & fortasse non oīa: sibi ipsi enim maxime bona vnusquisq; vult.

Ixit. Et ex speciebus dilectiōis est spēs altera, quę inuenitur fm additionē & superfluitatē: sicut dilectio patris ad filiū, & senis ad iuuenē, & viri ad mulierē, & oīs pręlati ad subditum. D. Et in hac dilectione diuersitas est inter cōdiligētes, & inter istos modos metipso, eo q; nō est dilectio patrū erga filios, vt dilectio pręlatorū erga subditos: neq; dilectio patris erga filiū, vt filij erga patrē: neq; viri erga mulierem, vt mulieris erga virum: eo q; virtus vnus cuiusq; istorū & actio eius diuersa est: & ex quo coamato

in istis est pp virtutē aut actionem, necesse est vt diuersificent dilectiones in istis penes diuersitatē eorū, gratia quorū sūt dilectiones. & pp hoc nō requirit quilibet horū a suo cōpari speciem vnā ex actione, fm q; meret sua dilectio. pater ergo requirit a filio reuerentiā: & qñ reuerentia fuerit ipsum fm q; cōuenit, firmabitur dilectio patris & debitū habitudinis. quod aut requirit filius a pfe, est vt sint erga ipsum actiones pfis. & sifr requirit pręlat⁹ a subdito donec sit dilectio iter ambo, aliud ab eo qd requirit subditus a pręlato: & sifr est dispō viri cum muliere. **L**

D. Et oportet vt sit dilectio pfecta in istis fm proportionem, non fm æqualitatē: intendo qñ non sunt cōgentia ad dilectionē in dilectis fm æqualitatem. & hoc, qm oportet vt amet vilior ex ipsis meliorē ampl⁹ q̄ melior viliorē. & sifr est in viliori: intendo q; vt ilior amicorū oportet vt sit amatus magis q̄ amans. qñ ergo amor inuētus fuerit in amicis fm mēsurā meriti, erit statim æqualitas quādā: intendo dilectionē ex parte pportionis: & si nō sit æqualitas vera, put est in amicis, quorum actiones sunt speciei vnus, & mēsurę vnus. Æqualitas ergo i dilectione dicitur ēt fm duas intentiones, quę admodum dē in iustitia. vna earum est æqualitas in quātitate: altera æqualitas ex parte pportionalitatis, veruntñ primū in iustitia aliud est a primo in dilectione. nā primū in æquali in iustitia est quod sit penes mēsurā meriti æqualis ex parte pportionis. & scdm est illud, qd sit penes quantitatē. primū autē in dilectione intendo pręcedens, est æquale in quantitate: dilectio vero, quę

Aquæ est fin proportionalitate, postea
 non est illa dilectione: intendo ut sit
 dilectio vniuscuiusq; amicorū fin
 proportionē debiti vnius ad alterū
 non fin æqualitatē. & qñ diuersant
 debita, manifestū est q inueniunt inter
 debita distātia multa: intendo ut
 diuersent penes virtutē & vitiiū, aut
 penes esse, aut penes aliquid aliud.
 cumq; fuerit distātia valida inter
 duo, patet est q nō sit inter ea amici
 tia: neq; pparat quisquā eorū seip-
 sum ad hoc. Et istud patet valde in
 Dijs. nemo. n. pparat seipsum ad
 hoc ut sit eis amicus, cū sit præmi-
 nentia eorū in bonis multa valde.
 Et declarat hoc et ex regib⁹. nā qui
 sunt multo inferiores ipsis, nō pparat
 seipsum, ut sint amici eis. & sūt
 quib⁹ nō est quātitas idoneitatis in
 aliqua rerū, nō pparat seipsum, ut
 sint amici virtuosorū & sapientum
 valde ex hōib⁹. D. Non est aut in
 hoc quātitas nota in distātia, versus
 quā finiat amicitia. & si supsuat di-
 stātia nō erit amicitia. apparet. n.
 q, qñ superat vnus aliū in reb⁹ mul-
 tis, adhuc sit inter eos cū hoc amici-
 tia. qñ vero supuenerit ipsum i sine
 multitudinis rerū & bonitatis, tunc
 iā nō erit amicitia. terminus aut in-
 ter hæc duo immanifest⁹ & indeter-
 minat⁹ in seipso. D. Et ex hinc de-
 pendet difficultas quedā, & est q for-
 mitu amici nō volūt amicis suis bo-
 na eximia. si ergo hæc sic fuerit, ca-
 sus distātiæ dissoluet amicitia. & et
 tunc nō erūt ipsi sub vno gñe ex ge-
 nerib⁹ boni. Et iā putat q amici sint
 spēs bonitatis sub gñe vno: intendo
 coequales in bonitate: ut q coequat
 vni speciei. ideoq; dictū est q ami-
 cus vult bona amico suo, eō q ipse
 est ipse: veruntū si fuerit amicus ens

ille, qui vult amico suo bonū illud; D
 quod cōuenit ei inquantū hō, & fin
 dispōnem, fin quā meret bonū hu-
 manū, volet ergo & bona eximia.

*Amicitiam magis consistere in eo ut amet,
 quā ut ametur. Cap. 8.*

Pleriq; autē ob ambitionē
 amari magis vident velle,
 q amare: vnde amatores
 adulatorum pleriq; sunt. adula-
 tor enim amicus ē qui excellit,
 aut se esse talē, magisq; amare, q
 amari se simulat. amari autē &
 honorari, quod videlicet pleriq; E
 appetūt, prope accedere inter se
 vident. sed non per se tñ honorē
 eligere vidētur, sed ex accidētī.
 gaudent enim pleriq; cū ab hīs,
 qui in potestate constituti sunt,
 honorātur, ob spem: quippe cū
 si aliqua re indiguerint, eā ab ip-
 sis consequuturos se esse existi-
 mēt: atq; ita honore quasi signo
 quodam beneficij accipiendi læ-
 tari consueuerint. Qui vero a
 probis viris & sciētibus honorē
 affectant, nō propriā opinionē de
 se ipsis confirmare cupiūt: gau-
 dentq; q boni sint, eorū iudicio
 qui id dicūt, credentes. at amari
 per se gaudent. quo circa id me-
 lius esse, q honorari: & amicitia
 expetēda per se esse videretur.
 Sed i eo q amat aliquis magis,
 q in eo q amatur, consistere vi-
 detur. Argumento sunt matres,
 quæ amando gaudent. nō nullæ
 enim filios suos educandos tra-
 dunt, amantq; sciētes redamari
 non curāt, si ytrunq; nō potest:
 sed

Moralium Nicomachiorum

G sed satis ipsis videtur, si liberos suos bene agentes inspiciant. amantque ipsos, et si ob ignorantiam illi quae matri debent, tribuere nequeant. Cum vero amicitia magis in amando consistat, & amatores amicorum laudentur: amare esse amicorum virtus videtur. quare inter quos hoc pro dignitate fit: non stabiles amici sunt: amicitiaque eorum permanet. at hoc modo illi etiam qui inaequales sunt, amici maxime essent: eo quod adaequari possint. aequalitas vero et similitudo amicitia est. & precipue ea quae est ex virtute similitudo. cum enim stabiles per se ipsi sint: et inter se mutuo permanent: & neque indigent pravis, neque talia subministrant: sed ut ita dicam, et prohibent. bonorum siquidem est neque ipsos peccare, neque amicis permittere. Pravi autem firmitatem quidem nullam habent, neque enim sibi ipsi siles permanent. sed ad paruum tempus tantum amici fiunt, prauitate inter se mutuo oblectati. qui vero sunt utiles, & iucundi, diutius durant: permanent. nam quoad voluptates & utilitates sibi mutuo exhibuerint. Ex contrariis autem maxime videtur fieri amicitia, quae ob utilitatem existit. ut pauper diuiti, imperitor sciens amicus sit. quod enim consequitur aliquis indigus, illud appetens aliud quid recipiens. Huc trahere et quispian possit amator & amatum, pulchrum iterum & turpe. Unde amatores ridiculi interdum videntur, dum sicut

amant, ita se esse amandos censent. si simili modo sanè essent amabiles, fortasse censere ita deberent: cum nihil vero hominibus habeant, ridiculum est. Sed forsitan neque contrarium per se contrarium appetit, sed ex accidenti: medium autem appetitio est, quod bonum est. verbi causa, sicco bonum est non si humidum euadat, sed si ad medium perveniat. calido iterum & calidius, simili modo. Verum haec cum paulo a proposito alieniora sint, in praesentia omittantur.

Dixit. Et multi eorum, de quibus putatur quod amet honorem, volunt amari magis quam amare. & propter hoc est quod multi sunt amatores laudatores ex hominibus. laudator enim est amicus, addens in amicitia eius, est quo convenit: & ipse vult et amator magis quam amari. & ut vir sit amator, propinquum est ad hoc ut sit honorator eius, qui appetit honorem non per se, sed propter utile: & maxime qui appetit honorem a regibus & principibus. nam appetit quidem eum per modum accidentis, non per se. ipsi enim appetunt quidem honoratorem, propter ipsum consequentem diuini propositum: aestimant. quod impetrent ab honoratoribus omnem, quod indigent. gaudet ergo ex honoratione eorum, & ponit eam signum exaudiendi eos. Illi autem, qui desiderant honorem ab eis, qui sunt emeriti & noti, desiderant quidem honorem ab eis, quatenus per hoc intelligere faciant: quoniam & ipsi emeriti sunt & noti: quae ad modum illi. gaudent ergo per hoc quod ipsi boni, & per creditionem eius de ipsis honoratorum suorum: cum non honorat boni nisi bonos, neque emeriti & noti nisi emeritos & notos.

& sicut

A & similiter et appetunt ut sint amati: eo quod dilectio eligibilis est per se. Et putat quod potius sit in amato quam in amante. Et signum huius sunt matres, quae gaudent ex sua dilectione. quaedam enim ipsarum dant quicquid habent filiis suis absque retributione: neque requirunt remunerationem ex eo, quod impartiunt filijs de bonis. & vult non diligunt aliquid nisi bonum statum, & decorum filiorum suorum. & et amant eos, quauis ipsi non reuerentur eas aliqua reuerentia debita matribus, pro ignorantiam ipsorum & negligentiam proprii iuris. Cum ergo dilectio potior sit in dilecto quam in diligente: & laudatur qui amat amicos: necesse est ut sit virtus amicitiae visitatio habita amicitiae ab unoquoque: coamantem, donec aggregentur eligibile & laudabile in vtriusque: intendit ut vterque ipsorum sit amans amatus. & quoniam sic est, tunc in quibus inuenitur dilectio secundum meritum vel idoneitatem, non secundum aequalitatem, sunt et perseverantes in amicitia. & ista est amicitia comproportionalium in virtute. amicitia autem aequalitatis dignior est ut sit in coequalibus in virtute: quod admodum amicitia proportionality dignior est ut sit in diversitatibus in virtute: intendit ut sit amicitia, id est dilectio, & actio dilectionis in quolibet ipsorum secundum mensuram virtutis suae ad virtutem comparis sui. & sit quidem istorum amicitia perseverans ut amicitia coequalium: eo quod isti conformes sunt, id est comproportionales: & proportionalitas est aequalitas quaedam: intendit amicitia quaedam coequalis, quanto magis conformitudo. virtuosorum: eo quod cum plerumque amicitiae eorum est plerumque vera, ipsorum in virtute, & isti, ut dicunt, non indigent rebus malis.

neque ergo faciunt eas sibi inuicem: immo prohibet eas ab inuice, cum non faciant hoc ut peccet circa bona, neque ut mandent amicos suos peccare circa ea. Malorum autem conformitudo non perseverat dilectio: eo quod ipsi non perseverant in sua conformitudine: sed variantur in dispositionibus suis. fiunt autem amici in tempore modico: & quisque eorum letatur ex malo sui comparis. isti ergo, prout diximus, non stabiliuntur ex parte conformitudinis: ex parte autem utilitatis & dilectionis stabiliuntur multoties, quamdiu perseverant lucrantes sibi inuicem delectationes, & utilitates.

D. Et arbitrantur quod dilectio, quae est pro utilitate, ut plurimum est quidem inter contrarios: ut dilectio pauperis erga diuites, & ignorantis erga scientem. verum tamen diues non amicitiae pauperi in quantum pauper: sed vult ab eo pro hoc, quod daret de pecunia, aliam rem. **D.** Et fortassis intrare facit quis in dilectionem contrariorum amatum & amantem, & formosum & deformem. at si amicitiam exhibuerit deformis formoso pro eius formam: non tamen amicitiae formosus deformi pro sua deformitate. **E** ex hinc apparet quod amantem sunt digni ut derideantur, cum voluerint aliquem ut amentur, cum autem amantur, fortassis in ipsis est idoneitas, gratia cuius amantur: quoniam vero non fuerit in eis idoneitas rei vilius & velint amari, tunc digni sunt derisione.

D. Et fortassis appetit contrarium suum per accidens. & hoc, quoniam contrarium appetit quidem illud, quod est bonum: & hoc est mediocre. verbi gratia non est bonum siccum ut fiat humidus, sed ut deueniat ad medium. & similiter calido non est bonum

Moralium Nicomachiorum

G ut fiat frigidus, sed temperatus. vult, ut
extremo, quod excessus in rebus opposi-
tis desyderat mediū. D. Nisi quod hec
persecutio immanifestabilis est ex
hac scientia, id est non est essentialis ei.
relinquamus ergo eam.

De civili amicitia.

Cap. 9.

Videtur autem, quemadmo-
dum in principio dictū
est, circa eadē, & in hīdē
& amicitia esse, & ius. in omni
enim societate esse quoddā ius
vī, & amicitia quoque cōuecto-

H res. n. & cōmitones tanq̃ ami-
cos appellant: pari modo ēt qui
in alijs societatibus versantur.
quatenus autem inter se cōmerciū
habent, eatenus amicitia inter
ip̃os est: nā & ius. & prouerbū
cōes res amicorū esse inquit: re-
cte sanē. in cōitate siquidē ami-
citia est: fratribus autem & sodali-
bus cōia omnia sunt: reliquis
definita, atq; aliquibus plura,
quibusdā pauciora: quippe cū
amicitia quoque alia magis sint,
alia minus. Differūt autem & iura
ip̃sa. nō enim eadē sunt parenti-
bus erga filios, & fratribus inter
se: neq; sodalibus eadē, & ciuib⁹.
simili modo ēt in reliquis ami-
citij. diuersa igitur ēt iniuria
ad vnūquenq; horū sunt: incre-
mentūq; accipiunt, quo magis
erga amicos sūt. ut pecunijs sō-
dalē priuare grauius est, q̃ ciuē:
& nō op̃e ferre fratri q̃ alieno:
patrē itē percutere q̃ quēlibet
aliū. Augeri ēt simul cū amici-
tia ius ip̃sum natura consuevit:

ut pote cū hīsdem consistant, & x
æqualiter pertingāt. At vero so-
cietates oēs partib⁹ ciuilib⁹ simi-
les sunt. nā ob vtile aliquod con-
ueniunt hoīes, aliquidq; eorum
comparantes quæ ad vitā perti-
nent: & ciuilis societas vtilitatis
gratia vī, & à principio consti-
tisse, & p̃seuerare. id. n. & legūla-
tores coniectant, & ius esse in-
quiunt, quod cōiter conducit.
Reliquæ igitur societates particu-
latim vtilitatē appetunt. exēpli
causa, nauigatores eā quæ ex na-
uigatione euenit, vel ad pecu-
nariū cōparationē, vel tale ali-
quid spectantē: cōmitones eā
quæ ex bello acquirūt, siue pecu-
nias, siue victoriā, siue urbē ap-
petūt. sūt quoque tribules, & eu-
riales. Nōnullæ verō societates
fieri ob voluptatē vidētur, cho-
realiū scilicet sodaliū, & contri-
butorū: quæ sacrificij, & conui-
ctus causa conficiunt. Atq; hæ
quidem oēs sub ciuili cōstitutæ
sunt. nō enim presentē vtilitatē
ciuilis appetit, sed ad oēm vitā
spectat. Et qui sacrificia faciūt,
circa eaz⁹ conuentus, honores
Dij exhibent: & sibi ip̃is cū vo-
luptate requiem cōparant. pri-
sca enim sacrificia & cōuentus
videntur post fructuum colle-
ctiones quasi primitia quædā
fieri cōsueuisse: in his enim ma-
xime tēporibus ocio vacabant.
omnes igitur locietates partes
esse ciuilib⁹ videntur. tales au-
tem amicitia tales societates
consequuntur.

Videtur

V Idetur aut, quemadmodum dictum est primo, quod neque dilectio, neque iustitia inueniuntur nisi in eo, quod proportionatur nobis, et in nobis: eo quod putatur quod in omni concitatione & connegociatione iustitia quedam sit, & amicitia quedam. etenim consociari in itineratione nominantur amici: & si fr commilitantes nominantur amici: & vtr quicunque communicant in actione aliqua, nominantur amici. & mensura amicitie eorum, & secundum mensuram concitationis & coadiuuationis. & dictum est quidem in prouerbio, quod quod amicorum est, bene est: eo quod amicitia concitas. & per hoc vniuersum, quod confratrum est & sociorum, bene est. & portio virtuosorum in istis concitationibus ex vtilibus, gratia quorum est concitas, mensurata, est quibusdam magis & quibusdam minus: ideoque sunt quedam amicitiarum magis, & quedam earum minus: intendo quod amicitia sequitur bonum existens in concogitatione. Et si iustitia diuersificatur in seipsa diuersitate concitationis. & per hoc est dilectio patrum, & filiorum, & fratrum, & sociorum adinuicem, & dilectio ciuium vnius ciuitatis adinuicem diuersificatorum.

Intendo quod dilectio patrum erga filios diuersa est a dilectione fratrum. & si dilectio diuersatur a dilectione sociorum. & si dilectio sociorum diuersatur a dilectione ciuium. & si in ceteris dilectionibus. Et per istud sunt species iustitiae in eis diuersae: & malitia aduersatur iustitiae magis circa dilectionem maiorem quam circa minorem. & per hoc rapina, pecuniae, & defraudatio ipsius a socio peior est quam a concine: & derelictio sine adiutorio peior est derelictione extranei, & si frange re caput patris prius est quam frangere

eius, qui non est pater. **D.** Et patet quod iustitia augetur per augmentum dilectionis, quasi ambe sint in rebus eisdem, & finitur per augmentum eius apud modos aequalitatis. **D.** Et vniuersitas specierum concitationum particularium similis est partibus habitudinibus ciuilibus: intendo concitationem publicam. omnes enim desiderant rem vnam eandem: & est illud, quod desiderat habitudo ciuilibus. per omnes enim eos inquiritur conueniens in vita. & videtur de concitate ciuitatis vel ciuili, quod gaudet per illud, quod conuenientius est ut per ipsum incipiatur concociatio & perduret etiam. & istud est propositum latoris legum: & dicitur quod iustitia est conuenientius concociatio: intendo homini concociatio. Etenim reliquae concociationes particulares desiderant conuenientius particulari: ut nauigatores maris causa lucrandi pecunias, aut alterius causa ex his, pro quibus laboratur in mari. & si fr communicantes et in malitia desiderant conuenientius in praelio: ut puta pecuniam, si huius fuerit appetitus: aut victoria, si illa desideret: aut captione ciuitatis, si ad hoc tendat desiderium: si fr se habet in hominibus vnius lucri: intendo quod inquisitio eorum est boni particularis inquisiti per illam viam. **D.** Et putatur de quibusdam communicationibus, quod sunt causa deletionis ex conclosure, & recreationis, ut coniunctiones ciuium in festis decollationum, & sacrificiorum: intendit quod apud nos dicitur Pascha.

D. Verisimile est enim quod omnia ista intrent sub habitudinem ciuilem, intendo communicationem publicam: ciuitas nempe non desiderat hoc, quod conuenientius est alicui, sed quod omnibus. **D.** Et qui offerunt sacrificia

Moralium Nicomachiorum

In tota vita sua, & honorant Deum in istis cōgregationibus, ipsi quidē lucrātur sibiipsis per hoc recreationem ex operatione illa cū delectatione. & hoc patet est ex decollatione & celebratione antiqua Paschæ. fiebāt enim post frugū collectionē: & eligebant quidam illā horam pp duas intentiones: vna, quia tūc quieuerunt à frugum collectione: secunda, sacrificiū tunc erat quasi gratiarum actio pro adeptione frugū illius anni. & qñ sic est, tunc iam patet, q vniuersæ cōicationes partes sunt habitudinis ciuilis, & q sequitur oēm cōmunicationem amicitia quædā fm modum illius cōmunicationis.

De speciebus ciuilitati. Cap. 10.

Ciuilitatis vero tres species sunt, totidēq; trāsgressiones, quasi corruptiones quædā illarū. Ac ciuilitates quidem, regnū, & optimi potentia, & tertia quæ à censibus existit: quā censipotentiā vocare accōmodatū videtur: sed pleriq; rē publicā tam appellare cōsueuerunt. harum optima regnū, pessima censipotencia est. Ac regni quidē trāsgressio tyrannis est. ambo enim vnus imperio constant: plurimū tamen differunt.

Tyrannus suam, rex subditorū utilitatem spectat.

Tyrannus enim suā, rex subditorū utilitatem spectat, non enim est rex nisi ex se ipse sufficiat, omnibusq; bonis excellat: at q talis est, nulla re indiget. quocirca utilitatē nō sibi, sed subditis procurabit. nā qui eiusmodi nō est, sortitius potius est, q rex. Tyrānis vero econtrario huic,

suum ipsius bonū persequitur. **l** clariusq; eā esse pessimā manifestum est. id enim est pessimum; quod optimo est cōtrariū: ē regno aut in tyrannidē trāst⁹ fit tyrannis. n. principatus vnus prauitas ē. & prauus rex, tyrannus euadit. Ex optimi potentia aut in paucipotentia fit mutatio, vitiū principū qui pter dignitatē rescuiuitatis distribuūt, & oīa, aut pleraq; bona sibiipsis reseruāt, & magistratus semper hīsdē demādāt, diuitias plurimi faciētes. vnde pauci atq; hīdem prauo loco optimorū dñantur. Sed ex censipotētia ī populi potentia: hæ. n. finitimg iter se sūt. multitudinis. n. & censipotētia esse cōsuevit, & equales oēs qui in eēsu sunt. At populi potētia, qppe cū paulū reipublicę spēm trāsgrediat, minime praua est. Ac reipublicæ qdē seu ciuilitates in hūc maxie modū immutant. ita. n. ad minimū & facillime trāseunt. Quarū sīstutudines et qsi exēpla sumere ē ī familijs qspia posset. patris. n. erga filios **M** societas figurā regni hēt: qppe cū patri cura filiorū sit. vnde ēt Homerus Iouē patrē appellat: eō q regnū paternū imperiū eē debet. At apud Persas pīs īperiū tyrānicū est, q vt seruis filijs suis vtunt. Tyrānicū itē est heri erga seruos: in eo. n. id qd hero vtile est, agit. Sed hoc esse rectū videtur. Perficū illud prauum, atq; errans. eorū. n. qui sunt diuersi, diuersa quoq; impia sūt. **Vui**

A Viri & vxoris optimatum pote-
 stati simile apparet: pro dignita-
 te siquidem imperat vir, ac cir-
 ca ea circa q̄ virum decet: quæ
 aut vxori conueniunt, ea illi at-
 tribuit. nam si oīum domin⁹ ef-
 se velit vir, in pauci potentiam
 delabit: p̄ter dignitatem. n. id fa-
 cit, & non quatenus est melior.
 Interdum vero vxores quoq̄,
 quibus patrimoniū oē obtigit,
 dominantur: Vnde non ex virtu-
 te sed ex diuitijs & potentia, si-
 cut in paucorum potentatu im-
 peria sūt. Fratrum aut societas
 censipotentię similis est. sunt. n.
 æquales, nisi quatenus ætatibus
 distant. vnde. si longe ætatibus
 diuersi sint, fraterna inter ipsos
 amicitia non amplius est. Popu-
 lipotentia autem in ijs maxime
 cohabitationibus apparet, quæ
 sine domino sunt. ibi. n. æquales
 omnes. in ijs itē, vbi cum prin-
 ceptis imbellis sit, potestātē agen-
 di quidlibet vnusquisq̄ habet.

C Dixit. Et species habitudinum
 ciuiliū tres sunt: & oppositę
 eis tres. Prima est principatus regis:
 intendit regem vnum virtuosum.
 Secunda principatus bonorū: inten-
 dit reges multos coadiutores in
 gubernationem virtuosam nobilē. &
 illud fit per hoc, vt vnusquisq̄ ipso-
 rum adducat partem gubernatiōis
 aliam ab ea, quā adducit alter: cum
 non contingit aggregari partes gu-
 bernationis ciuilis in vno. D. & ter-
 tia est principatus honoris: intendit
 ciuitatem, cuius finis est honor. D.
 & quidam hoīum noīant eā vsum
 vitæ: & melior oīum istarū est prin-

cipatus regis: & vehementior oppo-
 sitionum est oppositio, q̄ nōlatur
 principatus cōgregationum. D. Et
 principatus tyrannidis & regni vn⁹
 & idem est per formā: & inter verū
 quę diuersitas est multa: eō q̄ inten-
 tio tyranni est bonum suum: & in-
 tentio regis est bonum eorū, quib⁹
 p̄est, non bonum sui ipsius. nō tñ
 est rex, qui non est excusatus ab oī
 exigentia procurationis, & non est
 virtuosus vniuersitate virtutum. &
 hoc, qm̄ rex qm̄ fuerit virtuosus &
 excusatus ab oī exigentia procura-
 tionis, non est indigens aliqua re:
 cumq̄; non fuerit vilius egens, non
 erit intentio eius in principatu ad
 vtilitatem propriā: sed intendet vi-
 lia gregi suo. D. qui vero nō fuerit
 talis, conueniens est vt sit princeps
 sorte: intendit casu, non merito vel
 idoneitate. Tyrannus aut contrari⁹
 est regi fm̄ veritatē: eō q̄ iquirat p̄-
 prium bonum, & rex bonū alteri.
 & istud oppositum est peius opposi-
 torum & magis patēs, qm̄ malum:
 & est in seipso tale, eō q̄ contrariū
 est bono absolute, quod est princi-
 patus regis: & contrarium bono ab-
 soluto est malum absolutum. D. Et
 principatus mutatur ex regno ad ty-
 rannidem: eō q̄ tyrannidis malitia
 est pertinet principatui vnitatis: in-
 tendo malitiā contra principatum
 regis vnus. cum ergo vterq̄; princi-
 patus regni & tyrannidis p̄tineant
 principi vni: & nō differunt nisi fm̄
 finē principis, fit mutatio isti⁹ prin-
 cipatus ex regno ad tyrannidē mu-
 tatione principis tñ: & hoc est facil-
 limum. D. Sed principatus bonorū
 p̄ multitudinem principū mutat
 ad principatum paucorū: intendit
 principatum diuitū, qui ponunt si-

Moral. cū cō. Auer. Q̄ nem

Moralium Nicomachiorum

G nem gubernationis diuitias: & istud est oppositum huius principatus. D. Et est deterior principatu: ideo qd principes diuidunt bona ciuitatis non secundum merita: & conuertunt vniuersa bona aut plura ipsorum ad seipsos: & student ut principatus semper sit eorum, velut filiorum, & nepotum, ut arbitror: ideo qd diuitiae apud eos sunt causa principatus. D. & principes huius ciuitatis pauci sunt & mali loco eorum, qui merentur principatum ex virtutibus. D. Principatus autem honoris mutatur ad principatum comitatus: intendit congregationalem: & est qui noster habetur secundum libertatem. D. Etenim isti duo principatus conpropinquos valde habent terminos: eo qd principatus honoris requiritur ut sint principes in ipso multi, & ut omnes coaequales sint in honore. D. Et principatus libertatis paucior est malitior: eo qd oppositio eius ex specie principatus honoris paucior. D. Ad ista namque opposita permutantur isti principatus vtriusque, & finalis est permutatio quorundam ad diuturnitatem. quod autem est extra istas commutationes, ut qd permute regnum ad aliud quam ad tyrannidem, parum est & graue. Et istud est, quod narrauit

Nota differentiis inter Plato. & Aristot.

I Aristoteles & est diuersum viarum vel semitarum Platonis, qui videt qd principatus regni primo permute ad principatum honoris, & principatus honoris ad principatum diuitiarum, & principatus diuitiarum ad principatum congregationis, & principatus congregatio nis ad principatum tyrannidis. Et verissimile est, quoniam quoniam persecutio exquirita sit de hoc, patet qd res est, quae currit cursu naturae in commutatione istorum principatum est, ut dixit Aristoteles. non ut dicit Plato. D. Et est possibile ut inueniamus simile istis

regiminibus in regimine domus: intendendo hospitium: conuersatio enim patris cum filiis suis in hospitio similes conuersationi regis cum grege suo. curiosus est enim rex gregis sui: quemadmodum pater filiorum. & ideo nosauit Homerus regem patrem: indiget rex, ut eius regimen sit paternum regimen. D. Apud Persas autem regimen patris tyrannidale est: ipsi enim tractant filios tamquam seruos. & regimen domini erga seruum tyrannidale: eo qd dominus videtur seruo, prout ei melius fuerit, non seruo. Videtur autem qd regimen patris erga filios directum sit. Persarum autem peccans. Quoniam autem regimen vel principatus bonorum diuersum est: eo qd quilibet eorum exercet proprium officium, & saluata alteri officii sibi proprium: similis ipsorum regimen regimini viri, & mulieris in hospitio. vir etenim dominatur in hospitio rebus, quae ad eum pertinent, & dimittit dominium mulieri super res sibi pertinentes. quoniam ergo vir dominatur vniuerso, quod suum & quod mulieris conuertitur ad paucitatem regiminis. intendit qd conuertitur ad dispositionem similitatem principatus paucorum, intendit diuitias. & facit quidem hoc per idoneitatem, quam arbitrat ex seipso, siue potentiam, siue diuitias, non per hoc qd illud melius. Et fortasse dominantur mulieres in huiusmodi hospitij & ciuitatibus similibus istis hospitij, quando fuerit in eis ista idoneitas. verum tamen dominium ipsorum non sit secundum virtutem tunc, sed per diuitias aut potentiam: quemadmodum res se habet in dominio, vel in principatu paucorum: intendit qd non sit secundum virtutem, sed secundum diuitias.

D. Do-

A D. Dominium aut fratrum in domibus similatur principatui honoris: eo quod fratres coaequantur in omni re, praeterquam in annis. & per hanc causam, quam fuerit diuersitas in annis multa, non erit illic dilectio fraterna. Principatus autem coitatus, intendo principatum liberorum, ut per similitudinem statui hospitij, in quo non est paterfamilias vel dominus, familia enim illius hospitij coaequales sunt: & similiter principatu aggregationis princeps debilis est.

B De amicitia regia, paterna, familiari, & fraterna. Cap. 11.

IN vnaquaque aut ciuilitate eatenus amicitia apparet, quatenus & ius. Regi sane erga subditos in beneficij supereminentia. benefacit enim his qui sub regno suo sunt: siquidem bonus cum sit, ipsorum curam habet, ut bene agant, non secus atque ouium pastor. unde Homerus, Agamemnonem pastorem populorum dixit. Talis aut paterna etiam est: tametsi magnitudine beneficio

C rum praestat. auctor. n. eius est quod videtur esse maximum, ut videlicet sint filij: eorumque educatio, & institutionis: id quod maioribus quoque attribuit. Nam & pater filiorum, & maiores nepotum, & rex a se rectorum natura imperium obtinet. Atque amicitia haec in supereminetia sunt. atque ideo circum honorant parentes: ac ius inter hos non idem est, sed per dignitate. sic enim & amicitia. Viri item & uxoris eadem amicitia

est, atque in optimi potentia coedituta: quippe cum secundum virtutem & praestantiori amplius bonum sit, & vnicuique quod conuenit. ita quoque etiam ius. At vero fratrum amicitia sodalitia est similis: aequales siquidem sunt & coetanei. atque hominibus similibus morum, similibusque affectuum plerumque sunt. huic similis reipublicae illius amicitia est, quae ex censibus constat: quippe cum in ea aequales inter se esse ciues debeant, ac probi: per vicesque, & ex aequo principatus fiat. simili modo amicitia. In transgressionibus autem sicut iuris, ita amicitiae est parum admodum est: & minimum osium pessima. in tyrannide siquidem amicitiae reperitur aut nihil, aut parum. in quibus. n. principi & subdito coe est nihil, in his neque amicitia est: quippe cum, neque ius aliquod sit, sed tale quippiam, quod artificij erga instrumentum, a se erga corpus, hero erga seruum: nam haec utilitatem ab his consequuntur, qui ipsis uti consueuerunt. sed erga inanimata neque amicitia ulla est: neque ius: neque erga equum, aut bouem, neque erga seruum, quatenus seruus est: nihil. n. habent commune. nam sicut seruus animatum est instrumentum, ita instrumentum, inanimatum seruus est. quocirca in eo quod est seruus, erga ipsum amicitia non est: in eo quod homo est, quippe cum vnicuique homini ius quoddam esse videatur erga vnumquemque, qui cum ipso legis, ac foederis esse princeps potest.

Q. ij &

Moralium Nicomachiorum

C & amicitia igitur erit, quatenus homo est. Atque i tyrannidib⁹ quidem & amicitia, & iuris parum admodum est: in populi administrationib⁹ plurimum. cum enim sint æquales, multa inter se habent communia.

Dixit. Et vnicuiq; ex istis sex modis conuenientium regnatio est propria, intendo gubernationem propriam: & in vnoquoq; eorum inuenitur dilectio secundum mensuram iustitiæ inueniæ in ipso. Dilectio quidē regis erga subditos abundans est secundum

H abundantiam ipsorum in benefactionibus & operationibus, & ipsi diligunt eum secundum benefactionem eius ipsis. rex. n. qñ bonus fuerit, benefacit his, super quos regnat, & visitat eos propter esse actiones eorum iustas: quæ admodum visitat pastor gregem suum. & propter hoc Homerus poeta nōiat p̄latos nōse deriuato à nōse gregis & istud regimen est nobilius regiminum. Et diuersificatur quidem regimen patris, & regis in magnitudine vtilium. intendo quod regimen regis maioris est vtilitatis, & cōius regimine patris: in genere vnum sunt.

I putat. n. de patre quod ipse sit causa esse filiorum, & nutritionis eorum, & doctrinationis. ideoq; debitum habet filij, vt retribuunt patri i delectationibus bonorum in quibus oportet. & ipse sibi portare hęc hęc honoris exhibitionem suis antecessorib⁹ ex parentibus. pater itaq; filiorum prelatas est naturaliter. & quemadmodum est pater eis, quos genuit, sic est filius eis qui præcesserunt congentitoribus. & hæc est dispositio regis erga eos, quos regit & manu tenet. intendo quod amor ei⁹ erga eos est amor

paternus, & honoratio ipsorum erga eum est honoratio filialis. etenim rex est causa esse alia, & fieri eius, & enutritionis eius, & doctrinationis eius, & gratia huius honorandi filij patres. D. Et dilectio & iustitia in istis non est vnum & idem, sed superabundans secundum idoneitatem: intendo quod dilectio erit plus, vbi iustitia fuerit plus. D. Et si sit dilectio in principatu bonorum sitet secundum mensuram virtutis: intendo quod melior est amabilior, & vtrū erit dilectio ipsis secundum mensuram, quam oportet vnicuiq; ex ipsis: & si sit iustitia. Dilectio autem fraterna est quidem cōequalis. & si militer dilectio sociorum: eo quod ipsi cōequales, & propinqui, & consimilium passionum inueniunt simul, & in hora vna, & consimilium morum vtrūque. & isti simulantur socijs principatus honoris: eo quod ista maneries vitæ vult vt sint ciues cōequales in idoneitate vel merito, & vt sit regimen in ipsis particulare, & secundum æqualitatem: intendo in oī indiuiduo. & si sit dilectio in istis, est etiam cōequalis, & iustitia econuerso ei, quod est in ciuitate regis, & honorum D. Quæ admodum autem in oppositionib⁹ tribus iustitia modica est, sic & dilectio: & minime fit in peiori earum, & est tyrannis. etenim in tyrannide nihil est dilectionis, & iustitiæ, nisi sit quid modicum: in tyrannide nanq; nihil est cōe prælati & subdito, neq; est in ea dilectio, neq; iustitia. & hoc, qm̄ cōmunicatio, q̄ est inter prælatum & subditum, similis est cōmunicationi, q̄ est inter artificem & instrumentum, & animam, & corpus, & dominiū & seruū. p̄ instrumentum. n. proficit vtrūque eo, & ipsum per illud etiā. attam ē intru-

A strumento non est dilectio erga ar
tificem, neq; aīa erga corpus, cū
neutris istorum sit aīa, & sūt non in
uenitur inter ea iustitia. Neq; est et
dilectio & iustitia in quiditate ani
marum qualitercūq; contingat.
in quiditatibus, n. aīarum, quib⁹ nō
est ratio, non inuenit dilectio neq;
iustitia, nisi fm communitatē ratio
nis. similiter neq; seruus amatur in
quantum seruus est. n. seru⁹ quidē
inquantum instrumentū, & instru
mento nō est dilectio. ideoq; dictū
est, q. seruus est instrumentum ani
matū: & instrumentū, seruus inani
B matus. inquantū ergo seruus nō p
portional ei dilectio: & proportio
natur quidem inquantū homo. D.
putatur autem hoc esse necessārio
iustitia qdam inter quoslibet duos
hōes, & cōcantes maxime, siue per
legem, siue per conditionem & con
uenientiam, & sūt dilectio ineuita
biliter erit inter quoslibet duos ho
mines participantes fm mensu
ram eius, quod est inter eos de iusti
tia. D. In principatibus aut tyranni
dalibus modica est dilectio, & simi
liter iustitia. in principatu vero cō
munitatum, intendo congregatio
C nalem iusticiam & dilectio est plus:
eō q. in illis sunt res multē cōcate:
& sunt coequeales in illis reb⁹. & om
nis dilectio, vt dictum est, sit quidē
in conuersatione comunicabili,
id est participabili.

De amicitia, sodalitia, & filiati. Cap. 12.

IN cōmuniōne igit & societa
te oīs amicitia cōsistit, sicut
dictum est. consanguineam
tū & sodalitā segregaret qspia:
nam ciuiles, & tribules, & nau-

tice, & q. sunt hmōi, socialibus D
magis similes sunt. esse. n. quasi
ex pactione quadam vident. in
ter has vero aliquis ēt hospitali
tiam reponeret. Consanguinea
aut esse multiformis videtur, &
tota ex paterna dependere: pa
rentes, n. amāt liberos, quasi ex
se quiddam sint: liberi aut parē
tes, quasi ex illis quippiam sint.
magisq; sciunt parentes qui ex
se orti sint liberi, q. nati ex illis
se cē genitos, maiorem item id,
ā quo aliquid est, cū genito ha
bet necessitudinis connexionē: E
q. quod factum est, cum eo qui
fecit. proprium. n. ei ā quo oriē
quippiam, est id qd ex ipso ori
tur: vt dens, vt capillus, & quod
libet ei qui id habet: illorū autē
nulli id ā quo oritur, vel minus.
accedit et longinquitas tempo
ris. hi siquidē liberos statim ubi
nati sunt, amant: illi progressu
temporis parētes, vbi intelligē
tiam, aut sensum adepti sunt. At
que hinc cur matres magis dili
gant, et pater. Parentes igitur fi
lios vt seipsos amant: qui. n. ex
ipsis oriuntur, sunt quasi alteri
ipsi, dum separati sunt. filij autē
parētes, vt ab illis producti. At
fratres se mutuo diligunt ex eo,
q. ex hīdem nati sunt. eadem. n.
quam cōm illis habent, natura
ipso inter se esse idem facit: vn
de inquirunt eundem sanguinē,
eandemq; radicem, atq. hmōi.
sunt itaq. idem quodam modo
et in distinctis. Multū et ad ami
citiā facit & coeducatio, & etas:
Q iij etate

Moralium Nicomachiorum

Gratia. n. æqualem æqualis delectat: & consueſcentes ſodales ſunt. Vnde fraternæ hæc amicitia ſodalitæ eſt pſimilis. Patruelles item, & reliqui cognati ex his cõiunctionem habent, eò q̃ videlicet ab iſdem ſunt: ſuntq; alij propinquioreſ, alij alieniorem, quò vel propius, vel longius auctor generis abeſt. Eſtq; amicitia filijs erga parentes, & hoĩbus erga Deos tanquã erga bonũ quoddam, atq; excellẽs, beneficia. n. maxima contulere: quippe cum ſint i cã vt & ſint, & enutriti atque educati fuerint, poſteaquã in lucem venerunt. habetq; huiusmodi amicitia iucunditatem atq; vtilitatem eo magis q̃ alienæ: quò et cõior vita inter ipſos eſt. Sunt item in fraternæ, ea quę in ſodalitæ, & magis inter probos, & oſno ſimiles: quo coniunctiores et ab ortu ſe mutuo diligunt, quoq; moribus ſunt ſimiliores, qui ex iſdem nati ſunt, ſi mulq; nutriti, atq; inſtituti ſint. Temporis præterea cõprobatio plurima, ac firmiſſima eſt. Atq; in cæteris cognatis ita amicitia ratio pro portione ſeruatur. Viro item & vxori amicitia eẽ natura videt: homo. n. coniugale magis, q̃ ciuile aſal eſt: quanto prior magiſq; neceſſaria eẽ familia q̃ ciuitas, & filiorum quoq; procreatio aſalibus cõior. Sed alijs quidẽ aſalib⁹ eatenus cõiunctio eſt: at hoĩes non ſobolis, pcreandæ tñmodo, ſed rerum et quæ ad vitã ſpectant, comparã-

darum cauſa cohabitant. officia enim continuo diuiſa inter ipſos ſunt, alia viri, & alia vxoris: ſibiq; mutuo opitulant: q̃ propria ſunt, in cõe cõſtituentes, atque ob id & vtilitas & iucunditas eſſe in hac amicitia videt. eſſe etiam poſſet ob virtutem ſi pbi eſſent: eſt ſiquidem vtriuſq; virtus: atq; cuiusmodi re gaudent. Vinculum aut ipſorũ eſſe filij vident. Vnde citius qui liberis carent, diſſolui conſueuerũt: quippe cũ filij cõe boni amob⁹ ſit, quod aut cõmune eſt, connectit. At vero cũ querit quo modo viro cum vxore ſic conuiuendum, & demum amico cũ amico: nihil aliud queri videtur, q̃ quo pacto ius eſt. neque enim amico erga amicũ, neque erga alienũ, & ſodalẽ, & cõdiſcipulum idem ius eẽ cõſtat.

Dixit. Et conueniens eſt vdiſtinguat inter dilectionem, q̃ eſt ex parte conuenientiæ generis, i. conſanguinitatis, & dilectionẽ, quæ eſt ex parte ſocietatis: intenditq; illa naturalis eſt, & iſta conſuetudinalis. Dixit. Dilectiones autem ciuiles & ſociales: vt illæ, quæ ſunt inter homines conuagantes in eadem nauē, aut coitinerantes in eodem itinere, & quæcũque huiusmodi ſunt, ſimilatur dilectionibus, quæ ſunt à ſimul conuerſantibus propter participationem in re vna, aut in rebus vnīs eiſdem. nam ſunt quidem cauſa conretribuendi in vtili, & cauſa conueniendi ſecundum indigentiam alterutram. Dixit. Et fortaiſis intromittet aliquiſ hoc gen⁹ dilectio-

Alectionem extraneorū adinuicē. D.

Etiam patet q̄ dilectiones generis multa sunt dissolutionis & corruptionis, nisi q̄ oēs pportionant dilectioni paternā. & parentes amant filios, eo q̄ sunt pars ipsorū: filij vero amant parentes, eo q̄ sunt ab ipsis, & recognoscentia parentū erga illos, qui ex ipsis sunt, plus est q̄ recognoscentia filiorū erga illos, a quibus sunt. & pp hoc genitum magis propriū est genitori q̄ genitor genito. etenim illud, qd̄ est pars alius, magis proprium ei q̄ sit res suo factori. genitum aut̄ pars generātis

Est, vt dentes & capilli. & generans factor est geniti. & non solum p̄cel lit dilectio patris dilectionē filij fm hanc intentionem, sed ē in tempore. intendo q̄ dilectio patris erga filium prior est tempore dilectione filij erga patrē: eo q̄ patres diligūt statim ex quo nascuntur: filij vero amant quidē post processum t̄pis, dum cognouerint filij parētes suos aut intellectu aut sensu. Et declarat̄ ex isto q̄ matres amplius diligunt q̄ patres: eo q̄ plus partium filij ex matre est. Parentes ergo amāt filios pp seipsos: eo q̄ illud, qd̄ est ex aliquo, est quasi alterum ipsū: p̄ter q̄ p̄ est distinctū. filij vero amant parentes: eo q̄ fieri ex ipsis est. Fratres amant seinuicem: eo q̄ fieri eorū est ex hoībus eisdē, & sunt parentes eorum, & hoīes qui continuant hac continuatione adinuicē, genus sunt. & pp istud dictū fuit de generibus, q̄ sanguis vn⁹ ē & radix vna. & hoc ideo q̄ isti sunt res vna p̄ specie quandā, & sunt distincti. sunt ergo vnū quibuscūq̄, & sunt distincti quibuscūq̄. D. Et coniunctio in nutritione & cohabitatione incrementa

multum facit ad convenientiā dilectionis. vt accidit in caballis, qui copulant̄ i vno vinculo: etenim cū iungant̄ sub eodem iugo, amant seinuicem, & commixti locij sunt p̄ p̄ habitudine suā in loco vno: ideoq̄ similas dilectio socialis dilectioi fraternā. D. Dilectionis aut̄ filiorū, fratrum, vel sororum, & reliquorum propinquorū cā est q̄ sunt progeniti a quibusdā eisdem, i. ex patre vno aut matre vna: & excellētia eorum in dilectioe sit fm appropinquationem eorū vni principio, i quo participant, & elongationē ab ipso. D. Et dilectio filiorum erga parētes & hoīum erga Deū vnus generis est: & dilectio rei effectiue boni & nobilis & hoc, qm̄ actio ipsorū est magnitudo beneficij, cū sint cā fieri & nutritionis & instructionis, dē q̄ deni cunctorū pater, aut filiorum. D. & in dilectione sociorū plus est delectationis & vilitatis, q̄ in dilectione extraneorū fm mensuram cōicationis eorum. & simul cōuersionis in vita: intendo q̄ cōicatio eorū in vita amplior est & longior q̄ extraneorū. Et si sit in dilectione fraterna est ex delectatione, & vtilitate ad modum eius, qd̄ est in dilectione sociali, & maxime i idoneis, & consimilibus ex ipsis. etenim dilectio eorū adinuicē est fm mensurā consimilitudinis in moribus, & appropinquationē quibusdā eisdem: intendo illos q̄ fuerūt cā ipsorū: & maxime qm̄ nutriti fuerint simul & doctrinati, & plangata fuerit expiētia eorū adinuicē in veritate cōplementi, donec firmet̄ dilectio eorum valde. Et si sit inuenit̄ dilectio in rebus quibus cogentibus ad dilectionem fm mensuram, quā inuenitur

Q̄ iiii in

Moralium Nicomachiorum

G in illis, q̄ sunt ex vno genere. intendo q̄ quemadmodum excellit dilectio generis fm̄ excellentiā eorū in propinquitate, & elongatione ab effectu dilectionis, s. ā patre cōmuni ipsīs, sic excellit ea, q̄ est ex parte reliquarū rerum effectuarum dilectionis fm̄ excellentiā illarum in se ipsis. D. Dilectio autē, q̄ est inter virum & mulierē, naturalis est: & est prior dilectione ciuili, tempore, & natura: quemadmodū dilectio con domesticorum prior est natura, & tempore dilectione conciuum fm̄ mensuram, qua domus naturaliter

H pcedit ciuitatem: & est magis necessaria in esse, intendo in esse hoīs.

Amplius actio cōis mulieri & viro generatio est: & est prior actionum cōium naturaliter, cūm cōis sit homini & alijs: intēdo qm̄ inuenitur animalibus. Et est prima actionum cogentium cōiunctionem maris & fœminę in vno, vbi est gratia cuius moratur alia in mansione vna. mas autē & fœmina ex hoīb. non morant in vna māfione pp̄ generationem tū, sed cum hoc pp̄ coadiutoriū in vita. etenim operationes viri & naturaliter alie sunt ab operationibus mulieris: & vterq; eorum indiget operatione sui comparis: & qn̄ deduxerint operationes pp̄rias in cōe, inueniet sufficientia in vita.

I & propterea videm⁹ q̄ ista dilectio aggregat vtile delectans etenim qn̄ virtuosa fuerit, inueniet inter eos fm̄ mēsuram idoneitatis naturalis: intendo ex eo q̄ vterq; ipforū est virtus propria sibi: & erit quantitas dilectionis inter eos fm̄ quantitatem idoneitatis. D. & causa vniens est, vt delectetur vterq; eorū p̄ existentia colligationis inter eos, & putatur q̄

colligatio sit proles. ideoq; eis, qui & prole non habēt, cito finibilis est delectatio. etenim proles est bonū cōe eis, & cōe cōiungit & ligat. D. Et inquisitio quidē qualiter oportet vt sit societas viri ad mulierem in vita, & vtr̄ qualiter oportet vt sit societas amici ad amicum in vita, patet q̄ nō est aliud, q̄ inquisitio qualiter fiat iustitia inter eos in vita. etenim palam est q̄ nō oportet vt sit vita amici cum amico, sicut vita ei⁹ cum extraneo: neq; etiam vt sit vitat⁹ eius cum socio absolute, sicut cū socio in doctrinatione.

De duplici iure, & de compensanda amicitia. Cap. 13.

C Vm tres sint amicitie, quēadmodū ī principio dictum est, & in vnaqua que aliq̄ in æqualitate, aliq̄ in excellentia sint amici: s̄. n. boni fiunt amici, & melior peiori: s̄. n. ē iucundi, & ob vtilitatem, vel æquales in adiumentis exhibendis, vel differētes: eos qui ī æqualitate consistunt, & amando & reliquis adæquari oportet: eos vero qui sunt inæquales, reddere quod pro portione supereminentię requiritur. Expostulationes autem & querelę in ea amicitia fieri consueuerunt, quę ex vtilitate est, vel sola, vel maxime: atq; id nō iniuria, qui. n. ob virtutem amici sunt, ad beneficia sibi mutuo conferenda sunt prōpti: qđ virtutis & amicitie propriū est. eorum vero qui in hoc certāt, expostulationes nullę, neq; pugnæ, esse possunt, q̄ p̄

Ape eum erga eum qui amat & benefacit, idigne nemo sed si gratus sit, benefaciendo etiam ipse re spodeat: quiq; benefaciendo exuperat, cum consequat id, quod cupit, accusare nullo modo amicum possit: nam uterque bonum appetit. Neque in his admodum quod ex voluptate consistunt, cōtingere accusatio consuevit, simul. n. utrisque id sit, quod cupiunt, si cuiusque mutuo oblectant, ridiculus enim videret, qui non oblectantem accusaret, cum liceat non si mul degere. At ea est expostulatrix amicitia quod ex vtilitate contrahitur, nam cum ob commodum proprium mutua consuetudine vrant, pluris semper indigent, minusque se habere existimant, quod conueniat: accusantesque quod quantum indigent, tamen et non consequunt, cum digni sint: qui vero beneficiunt, tamen exhibere nequeunt, quantum indigent illi qui accipiunt. Videtur autem sicut ius est duplex, alterum non scriptum, alterum legitimum: sic amicitia, quod ex vtilitate sit, moralis altera esse, altera legitima. querelae igitur tunc precipue oriuntur, cum non ex eadem contractus fiunt ac dissolutiones. Ac legitima quidem in conditis consistit, altera osino vulgaris est manu in manu: liberalior altera in tempus, ex pacto tamen quid pro quo reddendum sit, in qua manifestum quidem est & non ambiguum quod debetur: sed amica dilatio conceditur, unde inter nonnullos ex his iudicia minime fiunt:

sed acquiescendum putat, cum fide inter se contraxerint. Sed moralis non in conditis versatur, sed tanquam amico donat, aut quodcumque aliud alteri exhibet: deinde aut aequale aut amplius sibi esse recipiendum ceter, quasi non dederit, sed mutuarit, cum autem non sicut contraxit, et dissoluat: alterum accusabit. hoc vero contingit, propterea quod volunt quidem honesta omnes, aut plerique sed vtilia tamen eligunt. honestum enim est beneficium conferre, non ut vicissim recipiamus. vtile autem beneficio affici est. Si quis igitur potest, retribuere debet dignas gratias, quae accipit, atque id sponte: inuitus enim amicus faciendus non est. igitur eo quod aberrauerit in principio, ab eoque acceperit beneficium, a quo non oportebat: non. n. ab amico accepit, atque eo qui propter ipsum id faceret: perinde ac si ex conditis beneficio affectus sit, ita dissoluendum. pepigisset si quidem qui potest, se esse redditurum: & eum qui non potest, neque ille qui dedit, dignum censuisset qui acciperet, quare si potest, reddendum est. in principio autem est considerandum, a quo et qua conditione beneficio afficiat quispiam, ut his acquiescat, vel minime. Dubitationem autem haec res habet, utrum vtilitate ei qui accipit, an beneficio ei qui contulit, metiendum sit id quod retribuere debemus. qui enim acceperunt, extenuantes rem

Moralium Nicomachiorum

Grem talia se accepisse à beneme-
ritis dicunt, quæ sicut illis par-
ua erant, ita ipsi accipere ab alijs
poterant illi vero contra, quæ
maxima erant apud se, & ab alijs
non licebat, & in periculis, ac ne-
cessitatibus huiusmodi se dedis-
se aiunt. nūquid igitur quia ob
utilitatem est amicitia, eius qui
beneficio est affectus? utilitas mē-
sura est: hic enim est is qui indi-
get: & ille huic opitulatur, qua-
li æquam gratiam recepturus.
tanta igitur fuit opitulatio, quā
Htum adiutus est. vnde tantum
est illi reddendum, quātum est
consequutus vel etiam ampli⁹.
id quod honestius est. In amici-
tijs autem quæ ex virtute exi-
sunt, criminationes nullæ sunt.
sed, eius electio qui beneficium
contulit, mensuræ similis est:
quippe cum virtutis, ac mo-
rum præcipua vis in electione
consistat.

Dixit. Cum autem dilectiones
sint trium specierum vt dictū
est ante: & sit in vnaquaque earum
Interdu dilectio & amicitia secū-
dum æqualitatem ex utroque ami-
corum, & interdum sit secundum
præminentiam: erit amicus peiori
secundum æqualitatem: & erunt si-
militer condelectantes secundum
æqualitatem: intendo bonos. D. &
similiter inveniuntur amici causa
utilitatis cōqualis & diuersi: & si-
militer in amicitia propter delecta-
tionem inveniuntur duæ species.
Dixit. Veruntamen in cōqualibus
oportet vt sit dilectio eorum cō-
qualis: & vt ipsi cōquales sint in

vniverso cæterarum rerum: qui ve-
ro non sunt cōquales oportet vt
præminentia inter eos in dilectio-
ne sit secundum mensuram, propor-
tionis eorum adinuicem. Dixit. Et
species quæ relatum, quæ sūt deho-
nestandi causa, inveniuntur quidē
in dilectione, quæ est propter utili-
tatem: & merito inveniuntur in hac
rātum, aut plus q̃ in cæteris. etenim
illi, qui sunt amici propter virtutē,
amant benefacere sibi inuicem in
actu: eō q̃ beneficentia in dilectio-
ne inuenitur inter diligentes natu-
raliter propter virtutem & dilectio-
nem: intendo q̃ in natura virtutis,
& dilectionis est vt sequatur eas be-
neficietia. D. & istorum cōtentio nō
est q̃rela neq; litigatio: eō q̃ nulli gra-
ue est exhibere actionem decetam
ei quæ amat. cumq; sit decetia actio-
nis exhilarans, non quæret amicus
virtuosus vindictam ex amico suo,
nisi p decetia actionis, qñ fuerit su-
perabundans, veruntū cum decetia
actionis, & si sit superabundans, non
erit illis q̃rimonia: amicus etenim
cum æstimat se inuenisse ex eō su-
pra desiderij suū ex amico suo, nō
erit illi quærela: eō q̃ ex isto pue-
nit amico suo bonum, & oīs homo
appetit bonum. D. Neq; etiam erit
multa quærela in dilectione, quæ
est propter delectationē: eō q̃ illud,
quo gaudent & delectantur, est in-
uentū eis simul vtriusq; etenim vter-
que eorū gaudet ex suo compari,
& delectatur ex esse suo cum ipso.
D. qui autem pfitetur amicitiam,
& ingratus existit amico, & non cō-
gaudet ei, dignus fortasse existit de-
risione. qui enim ista via procedit,
possibile est vt non pseueret cū eo,
neque die vnica. D. Et ex amicitijs
est

- A** est amicitia de honestatiua, scilicet, quæ fit propter utilitatē vel quæstū. quibus. n. eorum, qui vtuntur se inuicem gratia quæstus, plus appetitur utilitatis q̄ oporteat. culpant ergo socios suos, cū requirāt ab eis vt proficiant ipsis iuxta mensurā appetituum suorum. viri autē benefici non semper possunt conferre oīa, quibus indigent cupidi: ideoq; frequēter vituperant ipsos. D. Videt autē dilectio, quæ est propter quæstum duarum esse specierū, quemadmodum iustitia. sicut. n. iustitiæ quiddam est qđ acquiritur, scilicet iustitia naturalis, & quiddam qđ acquiritur, scilicet iustitia positua legalis: sicut est de electione. quædam. n. est naturalis & est coniugata iustitiæ naturali, & quædam est positua, & est coniugata iustitiæ legali: intendo eam, quæ est ex eis in connegociatione, & in cōtributione sū viā legis: intendo sū condiciones, quas cōditionauit lex: intendo qđ connegociatio sū terminum legis necessariam facit dilectionē. & species quarimoniz vtrplurimū sunt in hac dilectione; qñ non fuerit connegociatio secundum mēsurā idoneitatis, sed fuerit **C** permutata: intendo qñ ceciderit in ea defraudatio. Et dilectio legalis, quæ fit ex parte cōnegociationis in rebus, q̄ existimantur sū mensurā suam: intendo qđ sint nō precij ambobus connegociantibus, quædā est mercales sū totalitatem suam, & est ea quæ fit per dationem & acceptiōnem statim manu ad manū: & quædam est magis liberalis & propinquior beneficio, & est connegociatio quæ fit sū inducias & mutuum intrāse est in hoc capitulum. & quāuis in hoc commercio sit commu-
- tatio alicuius pro aliquo, tñ p̄rogatiua in ipso palam est, neq; dubitatur in ea. & cōnegociatio de manu ad manum non facit necessariā dilectionem: quæ vero fit sū inducias cogit ad diligendū, & beneficiōtia in ipsa manifesta est. D. & propter hoc vident multi homines qđ indignum est vt oporteat mutantem ad inducias repetere sua iudicario strepitu: immo qđ potius regrandum est ei, & est honorandus. In commercio autem morali, sū quo est iustitia non scripta, & dilectio naturalis, non fit datio alicuius estimando vt recipiat pro eo equiuales: sed datio beneficiōtie tñ: vt qđ dat amicus amico absq; expectatione retributiōis. in cōnegociatione autē mercimoniali nō dat quis aliquid nisi intentione recipiendū: equalēs, aut plus. cūmq; sic sit quasi nō dat: immo qđ dat, dat sū viam mutuādi vel accommodandi. D. & nō est connegociantiū querelositas in hora negociādi similis ei quæ fit post separationē: vult sū qđ ultimo qđ in hora separationis querelosis est aliquis cōnegociantiū de socio suo de aliquo, qđ est aliud ab eo, de quo querelabit post separationē. vt si participat maculā in venditione, quā videat eū occultauisse ab eo. plurimū autē fit hoc in hora negocij, p̄p̄ difficultatē restituendi. D. & accidit quidē querela in commercio: eō qđ vniuersitas hoīum, aut plures ipsorum appetūt decorū, sed p̄zeligunt vtile: & decorū ē vt sit beneficiū nō retributiōis intuitu: & vtile ē vt vir benefaciat ei, qđ potēs ad retribuendū sū mēsurā ip̄ensi beneficij. Qui vero nō retribuit nō est amicus: eō qđ qñ non retribuit hoī amicus eius.
- sū

Moralium Nicomachiorum

Secundū beneficiū, sit, ac si esset amicus eius pter spontē suam. opinat. n. q̄ amicus eius sit tanq̄ ille, cui videt q̄ errauerit circa ipsum in principio societatis, & cui videt q̄ illud quod percepit de bono, tale quidem bonum non est, quale prouenit ab eo, à quo procedit bonū. non. n. est ex amico, immo non est nisi ex eo, qui benefecit erranter. & hoc, qm̄ beneficium ex parte erroris, est beneficium in spontanea. Cumq̄ sic sit, tūc, quē admodum oportet vt ille, cui impeditur beneficium notoriū, recognoscat ipsum & retribuat, sic fortassis

H oportunitum est vt qui non potest satisfacere cōdigne, satagit retribuerē iuxta posse suum. & hoc, qm̄ non stat condigna satisfactio, nisi ppter impotentiam suā, conueniens est vt amicus eius reputer, q̄ si posset pl⁹, complete satisfaceret. D. Oportet itaq̄ vt incipiam⁹ & perscrutemur p id, quid est beneficium ex amicis, & secundū quid: & an tolerat amic⁹ retributionem, an non: & si tolerat, qm̄ tolerat eam. in hoc. n. contentio est & dubitatio an oportet, vt sit satisfactio fm̄ mensurā profect⁹ proficientis, aut fm̄ mensurā facti ipsius.

Imet factoris: intendo fm̄ mensurā beneficii, non fm̄ passionē ab ipso. patientium. n. consuetudo est vt dicant, q̄ non receperunt à benefactoribus nisi res, q̄ modicæ sunt apud eos pauci profectus ipsis, & q̄ null⁹ est auarus huiusmodi rerū. beneficii vero dicunt eius contrarium, s. q̄ ipsi dederūt quidem pfm̄ eius, quod apud eos est, & optimum: & quale nō est possibile accipere ab alijs, nisi p violentiam aut coactionem: & q̄ similatur huic. D. Veruntū cum sit hæc amicitia pp̄ quæstum, oportet vt sit

satisfactio in eam fm̄ passionē patientis. indigentia nanq̄ est quidem fm̄ mensurā passionis, & suppletio quidem eius est in hac. oportet igit vt satisfaciatur ei per id, à quo patit⁹ passionē cōxquata ei⁹ passioni. & hoc, qm̄ iustitia quidem est vt proficiat ei quantum proficit p ipsum, & vt restituatur fm̄ mensuram quam recipit: & si amplius fuerit, erit melius. D. In dilectionibus aut, q̄ sunt fm̄ mensuram virtutis vniuscuiusque condiligentium non est species vlla ex speciebus querelarum, & comparatio in ipsis non est, nisi fm̄ q̄ eligat factor ex beneficio. plures. n. virtutum & morum consistunt quidē in electione: intēdo q̄ virtus est electio quædā ad actionem decoram, vel ad agendum decorum.

De querelis in amicitia per supereminentiam, & de abdicat. one. Cap. 14.

In illis vero quæ ex supereminentia sūt, dissensiones quæ accidere consueuerunt: **M** uterq̄ enim plus sibi esse habendum censet, quod qm̄ sit, amicitia dissoluit. nā qui melior est, conuenire sibi existimat, vt pl⁹ habeat bono enim amplius esse tribuendū. sūt et qui est vtilior: inutilem enim aiunt non oportere æqualem partem habere: alioqui ministratiōē futuram non amicitia, nisi pro dignitate operum fiant ea, q̄ in amicitia aguntur. putāt siquidē sicut in pecuniarū cōicatione plura accipiunt, qui plura contulerunt ita in amicitia quoq̄ esse faciendum. At indigus & peior econtrario:

Arrario: boni. n. amici esse opem
ferre indigentibus. quid enim
inquiunt, prodest, si probo vi-
ro aut potenti quispiam sit ami-
cus, si nullam vtilitatem ex eo
sit consequuturus? vñ aut vter-
que recte cēfere, oportetq; vtri-
q; ex amicitia amplius quidem
tribui, non eiusdem tñ rei am-
plius: sed ei qui excellit, hono-
ris: ei qui indiget, lucri. virtutis
enim & beneficij p̄m̄ium ho-
nor, indigētiæ subsidij lucrū ē.
Hoc ita se habere in rebus pu-
blicis apparet. nō. n. honore affi-
citur, q̄ nullū bonū reip. affert:
quippe cū id qđ publicū est,
ei detur, qui de repub. bene me-
retur. publicū aut quoddam est
honor. non. n. fieri pōt, vt & lu-
cretur quispiā ex republica, &
honoretur: cū in oībus minus
habere sustineat nemo. ei igitur
qui in pecunijs est inferior, ho-
nore: ei qui munera nō acce-
pit, pecunias tribuunt, quod. n.
pro dignitate sit, amicitia, sicut
dictum est, & adēquat, et con-
Cseruat. Ita igitur ēt cum inēqua-
libus versandū est, ab eoq; qui
aut in pecunijs aut ī virtute est
adiutus, retribuendus honor ē:
atq; id, quaren⁹ facultas ipsius
fert, qđ. n. fieri pōt, nō qđ. p. di-
gnitate sit, amicitia exigit. Neq;
n. qđ pro dignitate sit, in oīb⁹ ē:
sicut ī honoribus q̄ Dñs, aut pa-
rētib; exhibent: nemo. n. refer-
re his dignā grām posset: sed q̄
p. viribus colit, is ēē probus vñ.
Atq; iccirco nō liceť filio patrē,

abdicare, patri at filij licere vi-
dereť. reddere. n. oportet eū qui
debet. at quicquid fecerit fili⁹,
nihil dignū collatis beneficijs fe-
cit. quare semp debet, qbus autē
debet, ñs dimittēdi est facultas:
igitur patri quocq; erit. Adde q̄
nemo fortasse vnq̄ abscessurus
ab eo videreť, nisi prauitate exu-
peraret. nā p̄ter naturalē amici-
tiā subsidij n̄ detrectare huma-
nū est. ei vero fugiendū est, aut
nō studēdū opē ferre, si sit pra-
uus. beneficio. n. affici volūt ple-
riq; facere aut vt inutile fugere
consueuerunt. Ac de his quidē
hactenus dictum sit.

Dixit. Et eligentia diuersifica-
tur in amicitijs, q̄ sunt fm p̄e-
minentia & additionē, nō fm coe-
qualitatē: intēdo qñ nō fuerint mē-
surę coamatiū coequales. vñ cuiq;
n. istorum vñ q̄ compeit ei magis
eo bono qđ p̄cipiē de amico suo.
& qñ sic fuerit, diuersificabit amici-
tia. & est quidē sic: eō q̄ p̄eminēs
ēstimat q̄ ipse melior: & oēs ēstimāt
q̄ meliori plus debet de bono: eō q̄
ipse p̄eminet, & eō q̄ ipse vtilior.
neq; afferit aliq; q̄ eū oporteat ēē
ēquale bono: eō q̄ ipsi existimāt q̄
actiones dilectionis, qñ non sunt ex
coamantibus fm mensurā propor-
tionis suę ad vnumquemq; ex ipsis,
intēdo fm mensurā, quam oportet
per se, dignius est vt sit obsequij &
seruitus, q̄ dilectio. quēadmodum
enim oportet in communicatione
pecuniarū vt percipiat plus qui la-
bora vit plus in earū adunatione &
acquisitione, sic in dilectione: intē-
do q̄ oportet vt p̄xeminens reci-
piat plus dilectionis operum dile-
ctionis

Moralium Nicomachiorum

Gratia quàm alius. Ideoq; amicus indigentium, quando excellens fuerit vel virtuosus, dabit eis secundum mensuram sufficientiæ eorū, & ipsi honorant eum secundum mensuram donationis suæ, quando fuerint boni. associantur ergo cum utilitatis causa, & ipse non habet utilitatem ex eis penitus. verum tamen quilibet istorum suam habet opinionem de socio suo: oportet ergo ut eminentior istorum amet ut exhibeat ei minor vel inferior plus honoris quàm ipse ei: & ut ipse impendat inferiori plus commodi & lucri, quàm inferiori. etenim honorificentia præmium est virtutis: & emolumentum fulcrum est inopiarum. **D.** Et videtur hoc sic esse in conversatione ciuitana. nullus enim honorat rem, quæ lucrari facit bonum commune ciuitati. istud enim est homo communis. & non honorat vllum hominem communem: immo honorat quidem hominem propriū, & indiuidua præcedunt se inuicem in nobilitate & ignobilitate. Et post quàm honoratur ē minoratio iniuriæ honorantis, & est aliquis non tolerans minorationem, non conferūt homines honorationem nisi ei, quem consequitur etiā minoratio: ut puta per collationem pecuniæ ipsis, donec fiat honoratio æqualis pecuniæ collationi. etenim actiones, quæ sunt secundum idoneitatem, res diuersas efficiunt cœquales. & quando fuerint cœquales, cōseruatur amicitia secundum suam habitudinem. Et propter hoc oportet ut sint honorationes eorum, qui non sunt æquales in nobilitate, aut utilitate secundum inæqualitatem: immo sunt cœcedentes secundum

mensuram idoneitatis. & videtur quod sint honorationes in quibusdā amicitiarum necessariæ vel debite ex peruatione earum ad finem possibilitatis: ita ut sint secundum posse laudantium, non secundum exigentiam idoneitatis laudandorum: cum videamus hic res plures, ad quas non sufficimus condignas honorationes, ut domini & patres. nullus enim ad condignas istorum sufficit honorationes. attamen, quando seruerit eis secundum quāritatem sui posse, opinamur hoc esse cōdignū.

D. Et propter hoc fortassis extimatur illicitum esse filio bellari contra patrem: & quoniam debitor existit filius patri, ut retribuat ei quæ iam tribuit ipsi pater. & quando fecerit pater bona, non prior fecit hoc ei, neq; præter debitum: immo tanquā debitor ei, cui assistit obnoxius.

D. Et fortassis non est potentia alicui, ut relinquat patrem suum sine adiutorio. etenim non videt aliquis ut non adiuuet eum, qui non fuerit superabundantis malitiæ, & neque fugiat ab eo. homines namq; amici sunt naturaliter, & in moribus ipsorum est, ne auarus sit aliquis adiutorij erga alterum, qui non fuerit superabundantis malitiæ: maxime ergo ne erga eum cui debitor extiterit: & cuius dignius est ut sollicitetur & studeat in subsidium q̃ ut fugiat ab ipso. à quibus vero potius fugiendum quàm ipsorum intendendum adiutorio, sunt viri malitiarū ex hominibus: & sunt illi, qui volunt ut bene agatur cum ipsis: & fugiunt, ne ipsi alicui hoc faciant: ac si illud quod eis sit, nō proficiat ipsis.

Dixit. De istis igitur tantum dictum sit.

ARISTO-

ARISTOTELIS

Moralium Nicomachiorum

Liber Nonus,

Cum Auer. expositione.

SUMMA LIBRI.

De amicitiae conseruatione, ac ipsius operibus. De beneuolentia, concordia, beneficentia, amore sui. De amicis felicis, amicorum numero, in qua fortuna sint habendi, & ipsorum præcipuo munere.

Que conseruent amicitiam. Cap. I.

Nomnibus amicis, quæ diſſimiles ſpecie ſunt, id quod proportionẽ reſpondet, ſicut dictũ ẽ,

amicitiã conſeruat. quemadmodum & in ciuili, ſutori pro calceis pro dignitate commutatio fit: textori item, & reliquis. Atq; hic cõmunis meſſura numerus comparatus eſt, ad quem omnia referuntur, quoq; meſſurantur omnia. In amatoria autẽ amator interdũ criminatur, q̃ cum ſupra modum amet, nõ reſtatur: cum nihil ipſe, ſi ita inciderit, amabile in ſe habeat: ſepe item amat, q̃ cum ille prius promiſerit omnia, nihil poſtea præſtet. Huiusmodi autẽ querimonie cõtingunt, cum alter uoluptatis cauſa amatum amat, alter amatorem ob uilitatem: & hæc amobus non adſunt, nam cum horum cauſa amicitia conſtet, cum ea non ſiunt ob quæ

amabãt, amicitie diſſolutio efficitur. nõ enim ſe mutuo amabãt, ſed ea quæ utriq; aderant, quæ ſtabilia nõ ſunt. quocirca huiusmodi eũt amicitie. At morũ amicitia p̃ ſe cum ſit, permanet, ſicut dictũ eſt. Diſſentiunt autẽ eũt cum alia ſiunt ipſis, & non ea quæ appetũt. perinde enim eſt ac ſi nihil fiat, cum id nõ conſequitur quiſpiã quod cupit. quẽ admodũ citharædo ille, q̃ quanto meliꝰ caneret, tato plura pollicitus fuerat: cum repeteret manẽ quod fuerat ipſi promiſſum, voluptatẽ pro voluptate reddi diſſe ſe dixit. ſi igit̃ uterq; id uolebat, ſatis habuiſſet: ſin alter oblectationẽ, alter lucrũ, & ille habet, hic minime: non recte id quod ad ſocietatẽ ſpectat, inter hos eſſet. quibus enim indiget quiſpiã, iſs & ſtudet atq; illius cauſa hæc dabit. Sed dignitatẽ rei ſtatuerẽ utrius eſt? eius ne qui prius contulit, an eius qui prius accepit? ille enim qui conſert, ei ṽr permittere. id quod aiunt etiam Protagoram facere cõſueuiſſe. cũ enim qualicũq; docuiſſet: ei qui didicerat iubebat æſtimare, quãti viderentur eſſe digna ea quæ ſciebat, & tũ accipiebat. in talibus autẽ ſatis eſt nonnullis illud: Aſt homini merces. At qui cũ pecuniam perceperint, nihil poſtea faciũt ex iſs quæ dixerunt: ob nimios promiſſionum exceſſus merito in accuſationes incidunt. non enim p̃ſtant ea, quæ pepigerũt.

Atq;

* a. l. eadẽ dat.

* a. l. placet

Moralium Nicomachiorum

G Atq; hoc fortasse sophistæ cogūtur facere, ppter ea q nemo eis daret argentū ob ea quæ sciunt. hi igitur cū nō faciunt ea, ob quæ mercedem acceperunt, merito accusantur. Vbi vero nulla subministratiōis pactio fit: illos qui p se prius dant, absq; crimine vilo esse dictum iam est. eius modi enim amicitia est, quæ ex uirtute cōflatur, retributiōq; est ex electione facienda. ea enim

H amici, & virtutis est. Ita ēt conueniētis qui philosophiæ causa inter se habent societatem. non enī pecunijs dignitas æstimat: neq; honor æquiparabilis exhiberi posset: sed fortasse satis est, sicut ēt erga Deos, & parentes, id quod fieri potest. Quōd si datio eiusmodi non fuerit, sed ob aliquod maxime quidē fortasse ea facienda est retributio, quæ vtriusq; pro dignitate esse videatur: sin id non contingit, nō modo necessariū videbit, vt is qui prius habet, ipse statuatur, verum ēt iustum: quantā enim is vtilitatē cōsequutus fuerit, aut pro quāto voluptatē elegerit, si tantum ille receperit: dignā remunerationem habebit. nam ēt in venalibus rebus ita fieri appareret. Quibusdam ēt in locis leges sunt, ne de volūtarijs cōmercij iudicia fiant: eō q oporteat cū eo cui credidit, ita dissoluere, quemadmodū societate inīst. iustus enim esse putat, vti cui permissum est, is statuatur, quam qui permisit. Nam plerūq; nō æqui

æstimant qui habēt, & qui habere volūt. sua enim singulis & quæ dant, digna multo precio videntur. sed retributio tñ tanta fit, quantā statuerint illi qui acceperūt. Oportet autē fortasse non tanti æstimare, quāti appareret alicui cum habet: sed quanti æstimabat, antequam haberet.

DETERMINATIO NONI TRAC. LIBRI NICOMACHIAE ARISTOTELIS.

Dixit. In omnibus autē, in quib; sunt species vtilium diuersæ, inuentio quidem cōuenientiæ & pportionis inter huiusmodi vtilia eoq; uatur inter ea, & cōseruatistas dilectiones, vt in artibus civilibus, qñ prapparator coriorum cōmutat cum artifice calciamentorum hoc, quod meretur eius calciamētum, i. daret ei quod æquiualeat calciamento, cōseruatur dilectio inter eos. & sifit in reliquis artibus, cōseruatur quidem dilectio inter connegociantes fm eas, qñ fuerit connegociatio fm proportionē & æqualitatem. **D.** Et propter istud posita est mensura cōmunis in istis ciuitatibus rebus omnibus, per quā mensurētur: & est denarius. per denariū etenim cognoscitur valor rerū: & ipsūm fit æstimatio, donec sciatur proportio earū adinuicem. **D.** In habitudine vero amoris dilectionalis fortuitu causabitur amafius amafiam, qñ amauerit eam amore supere xcellente, & ipsa nō amauerit ipsūm sifit, vel ecōuerso. si vero non amauerit eū penitus, tunc pluries cōtingit amafium querelofum eē de amafia: eō q pro mittit

Nota philosophiæ dignitatē.

Amittit ei promissiones vniuersas, & nihil soluit earum. Et accidit quidē hęc quærelasitas vt plurimum, qñ amalius amauerit amaliā causā vtilitatis, & non fuerit amor pp delectationē in vtroq; . etenim propter cōem delectationem firmatur dilectio: & contingit dilectionis dissolutio, qñ non fuerint res, pp quas fuit dilectio. & istud accidit, qñ non fuerit dilectio propter ipsosmet diligentes, sed propter res non permanentes. & propter hoc dilectiones etiā erunt non permanentes. Dilectiones vero, quæ pp virtutem sunt, perfectæ

Buerant: eō q vtq; cōdiligentium diligit sociū per se virtutis gratia: virtus autem inpermutabilis est. Et dilectiones, quæ sunt pp vilitatem, non solū permutantur pp ablationem rerum vtilium, verum etiā permutantur extantibus vtilibus solū fm modum, fm quem erat desiderata. nī si enim desideratum cōtigerit desyderanti modo, desideratio reputatur apud ipsum, ac si non esset penitus. & si sit contingat ei res, quā non amat, vt qui promittit cantori remunerationē iuxta mensuram bonitatis cantus sui, qñq; interpellatur de promisso, dicit, satisfactiā tibi pro delectatione, quā habui ex cantu tuo p aliam delectationē. si ergo fuerit delectatio accepta vtriusq; volūtati, erit p hoc satisfactio. qñ vero fuerit alter volens delectationē, vt auditor cātus, alter autem lucrum, non est satisfactio. qñ itaq; vtriusq; commercantiū nō contingit à socio suo volitum, nō fit commercium fm q oportet: eō quod desyderiū vtriusq; est quidē rei quā indiget, & dat vtriq; quod apud ipsum est gfa desyderati, quod ē apud

socium suum, & ante fuerit datio in istis, fm mensuram meriti cōseruat connegociatio: & fit hoc, cum det vterq; fm mensuram, quā accipit. D. vt faciebat Protagoras. qñ enim docebat aliquid, dicebat discipulo vt honoraretur ad mensurā, quā didicit ab ipso. D. & quibusdā hominum placet in hac intētiōe precium: intēdo vt recipiāt à discipulo ex precio ad quantitatem eius; quod didicit ab eis. D. Et ex hominibus sunt qui accipiūt premiū eius, quod promittūt, & nihil faciūt de pmissio pp superfluitatē promissionum. & dignū est vt isti conuertantur ad spēs quærelarū: intēdo vt quærimonia habeatur de eis: eō q nō faciūt qd cōcesserunt, & pmisserūt ex se ipsis. D. Et cōueniens est vt distubatores, vult, vt arbitror, Sophistas, siue deceptores, cogant ad istud: eō quod nō dat aliq; remunerationē pro eo qd docent. vult, vt arbitror, cū sit illud, quod docet nullius valoris, vt pote vanū & falsū, cogitur vero ad inquirendū à discipulis precii de pmissionibus; quas impossibile est adimplere: vt quod pmissit The silius de doctrina Medicinæ q doce ret eā in modico tpe: & poscebat à discipulo precii competēs huic intentioni. D. Et dignū est vt istæ deducant ad vehemētiores spēs quærelarum omniū: eō q ipsi nō faciunt secundū quantitatem accepti precij.

D. Non cōsequuntur eo quærimonia omni cōsecutione, si nō fuerint re, pro quibus receperūt dona, non sub cōditione faciendi eas: quia datio in eis fuit ex ipso datore, & ex ei⁹ beneplacito. & datio quidē, quæ fit p hunc modum, simulatur dationi, q fit in dilectione fiente pp virtutē.

Moral. cū cō. Auer. R satis

Moralium Nicomachiorum

G satisfactio enim cuiusq; istorum scio est ad beneplacitū sui, nō ad modum retributionis: & cū sit satisfactio ad placitū, nō erit quærela, & satisfactio, & amicitia, & virtus vnum sunt: & ē finis impēdendi posse fusi ad satisfaciendū ab vnoquoq; amicorū. nō enim est satisfactio in veritate merito virtutis, nisi impēsa totius posse. **D.** Et vī q; isto modo sit satisfactio ei, q; docet Philosophiā: eō q; merito eius sapiētiæ, vel ei⁹ dignitati nō æquipararē pecunia: neq; inueniē in hoc cōmercio retributio digna neq; equalis in pondere: imo cōueniens est vt sit eius pmiū exhibitio honoris fm totā possibilitatē, vt in reuerētia patris & Et Deorū: & si nō sit hoc cōæquale merito, neq; ppinquū ei. **D.** Et quāuis res sic se habeat in isto, oportet tñ in quibusdam rerū vt sit satisfactio fm æqualitatē vel plurimū. vult, vt æstimo, in cōmercio, qd fit in vtilitatibus.

D. Et æqualitas fit fm mensuram, quæ vī vtrīq; cōmercantibus esse fm meritū. & si non cōtingat videri vtrīq;: fit a sit mēsurā meriti inuenta in ipso: cōueniēs est vt necessariū sit legi ordinare in ipso mensuram meriti: immo necessariū est hoc ē. secundū mensurā ergo, qua proficit alter eorū, vel delectatur vt sit retributio non fm quantitatem, quæ vī ipsimet in hoc. & hæc inētio patens est in quibusdā rebus, q; emuntur: & sunt illæ, in quib⁹ sunt leges. In quibusdam autē non sunt leges: eō q; difficile est vt inueniatur iudicium fm mensuram meriti in cōmercationibus voluntarijs. aut nō inuenitur: & est dispositio in qua oportet vt vterq; commercantium cōdat, & appropinquet socio suo.

ponitur ergo hmoi dispō ens dispositio beneplaciti & acceptationis ab vtrīq;: intēdo beneplacitū per modum commercij & commixtionis. Etenim dator videt, q; illud, p quod ipse lætificat, dignius est modo appreciationis: & quod lætificat ipm, eō q; dantes vt plurimū non honorant fm equalitatē eos quibus dant, & volunt accipere lætificans. & res proptiæ vnicuiq; ex hominib⁹, quæ procedunt ex ipsis, patens est, q; quā dederit ei cui non sunt proprie, dignus est pluris: intēdo remunerationem siue præmium. siq; restaliter se habet, tunc remuneratio vel satisfactio fit fm mensuram, quam ordiunt: vel in quam conueniunt illi, qui accipiunt, cum eis qui dant: intēdo de quo vident q; est remuneratio fm cōdignum. **D.** Et oportet ne sit honoratio: & vniuersaliter secundum quantitatem, quæ apparet, q; mereatur eam res, pro qua sit remuneratio, sed secundum quantitatem meriti in se. Dixit, interdū enim quod apparet diuersum ē ab existentia rei in se.

Singulis pro dignitate beneficia esse rependenda. Cap. 2.

AT vero hmoi res dubitationē admittunt, vtrū vi delicti pñ oīa tribuēda sint, & parendū in oīb⁹: an egrotās debeat medicō obtemperare? & qui eligit imperatorem, bellicæ rei peritum hominem eligere? Simili modo amico ne magis, an probō viro inseruiendū? & bene merito reddenda ne magis gratia sit, quā sodali dandum, si vtrīque non liceat? Nunquid

A Nunquid aut̃ omnia huiusmo-
di exaꝑte definire facile non est:
multas enim atq; omnigenas &
magnitudine & paruitate; &
honestate, & necessitate habent
dīfias. illud tñ obscurū non est:
nō omnia eidem esse reddenda.
Et beneficia retribuēda, vꝑlu-
rimū, magis sunt, q̃ sōdali infer-
uiendū: & sicut mutuum cui de-
bet quispiā, restituendū magis,
q̃ sōdali dandum. Sed fortasse
hoc semp: vt si quis redem-
ptus à latronibus fuerit, vtrū is
B vicissim redimere eū debet, qui
liberari, quicūq; ille sit, an non
capto quidē, sed repetēti redde-
re, an patrē redimere: redimere
enim patrē magis ē q̃ seipsum
debere uideret. Quod igit̃ dictū
est, in vnixerum debitū est red-
dendum: sed si datio honestate,
aut necessitate sup̃excedat, ad
hæc est declinādum. Interdum
enim neq; æquum est, vt quod
prius alter cōtulit beneficiū, re-
pendam⁹: cum ille probū virū
esse sciens benefecerit: ab hoc ve-
C ro fiat retributio ei quē prauū
eē existimat. nā neq; ei, qui mu-
tuauit, remutuādū est. ille enim
cū putaret se recepturū esse, pro
bo viro mutuauit: hic aut̃ à pra-
uo recepturū se quippiā nō spe-
rat. siue igitur re vera ita res se
hēt, equalis dignitas minime ē:
siue nō ita quidē est, sed opinan-
tur, nō absurde facere viderent̃.
Veruntamē id quod sæpe dictū
à nobis est, disputationes de af-
fectib⁹ & actionib⁹ ita definitæ

ac certæ sunt, sicut ea, circa quæ **D**
versantur. Non oīa igitur oībus
esse retribuenda, neq; patri oīa:
quemadmodum neq; loui oīa
sacrificātur: obscurū minime ē.
quia vero alia parētib⁹, & fra-
trib⁹, & sōdalibus, & beneme-
ritis reddenda sunt: singulis pro-
pria & accōmodata sunt attri-
buenda. Ita vero ēt facere viden-
tur. ad nuptias enim cognatos
inuitāt: his enim cōe genus est:
atq; iccirco actiones quoq; quę
circa id fiunt, cōes sunt. ob ean-
dem causam quoq; ac sponsalia **E**
conuenire debere cognatos ma-
xime existimāt. Parentibus aut̃
alimēta præcipue suppeditāda
esse viderētur, vꝑote cū debea-
mus: cumq; illis qui in cā sunt,
vt simus, honestius sit, q̃ nobis
ipsis in his opem ferre. honor
quoq; parentibus quēadmodū
Dñs, exhibendus est: nō omnis
tñ parentibus. neq; enim idem
patri & matri: neq; is qui cōue-
nit sapienti, aut duci, sed pater-
nus: & simili modo maternus.
Omni itē seniori honor pro æta-
te reddēdus est, assurgēdo, & ses-
sione cedēdo, atq; hmōi ceteris.
sōdalibus aut̃ & fratrib⁹ loquū-
tio libera, omniumq; cōmuni-
tas exhibēda est. Cognatis itaq;
& tribulibus & ciuib⁹, reli-
quisq; omnibus enitendum est,
vt semper quod accōmodatum
est, tribuamus, quæq; vnicuiq;
insunt quantum ad coniunctio-
nē, & virtutē, & vsum attinet,
cōparatione facta dñudicemus.

R ij atq;

Moralium Nicomachiorum

Gatq; eorum quidem quæ eiusdē sunt generis facilius iudiciū est: difficilius eorum quæ differūt. non ob id tamen desistendum: sed ita vt fieri potest, facienda distinctio est.

Dixit. Et in hoc est exercitatio ex parte modi ex modis dubitationis difficilis, scilicet an oportet vt vni uersum reuerentiarū exhibeat vni speciei ex speciebus hominū, quib; debetur reuerentiæ, vt in patre, v. g. an oportet vt honoretur fm omnes honores: & vt cōcedatur ei oē quod petit, & satisfaciatur in hoc iuxta dictū suum: an oportet vt satisfaciatur in summo iuxta dictum medici tantum: & præstanti iuxta dictum ducis exercitus, non cuiuscunq; ex hominib;.

D. Et similiter dubitatur, an oportet vt seruiatur amico, quemadmodum seruitur virtuoso: & quis dignior est remuneratione, qui incipit beneficium notoriū; aut qui incipit ipsum: & qm̄ non est possibile vt exhibeatur beneficium notorium vtriusq; , intendo incipienti cū ipso, & nō incipienti, est dignius vt exhibeatur incipienti. **D.** Et fortasse non facile est detetminare in hoc fm cettitudinem: intendo illud quod debetur in ipsīs singulis hominibus: eo q; in eis est diuersitas multa, pp diuersitatem istarum rerum in magnitudine & paruitate, & bonitate & necessitate: intēdo p hoc vt existimo: eo q; in eis est quod est pp necessitatē, & in eis est quod est pp melius: & intendit propter magnitudinem & paruitatē in idoneitate.

D. Quod autē non oportet cōcedere oēs res omni homini fm terminum vnū, manifestum est. etenim

non oportet vt cōuertatur exhibitio beneficii, v. g. ad eum qui nō recipit cū ipso, absq; eo qui iā incipit cū eo, & hoc vt in plurib;: aut vt ei, qui non incipit cū beneficio, detur plus q̄ ei qui incipit cū beneficio. & hoc, qm̄ patēs est, q; ille qui incipit, dignior est recōpensatione eius, qd incipit: eo q; est quasi accōmodatū quod accōmodauit: & accōmodatū ex debito restituendum est: ideoq; oportet vt donetur isti plus q̄ ali;

D. Et fortasse nō erit istud, vt quē absoluerunt p̄dones, an oportet vt absoluat eū, qui ipsum absoluat, qm̄ acciderit, an nō. intēdit q; in hoc dubitatio est, verū tamen patens est, q; debitor est vir vt absoluat patrē suū potius q̄ seipsum. & si si fuerit datio pp necessitatem aut pp melius, forsitan nō oportebit quidem vt sit æqualis ei quod facit incipiens cum datione, immo fortuito, vt sit datio præcedens, qm̄ fuerit à quo est incœptio dationis, bonus nobilis, aut pp necessitatē: & forsā oportet vt sit diminuta, qm̄ fuerit à quo est incœptio dationis, malus vilis. Et forte nō oportet pp hoc vt restituamus accōmodatū: & recompēsem; ei, qm̄ malignus vel nequā fuerit: eo q; nō meretur hoc, cū hoc quod accōmodauit, nō sit eius propriū. ipse ergo vult vt recipiat quod non est ei propriū per accōmodationē eius quod accōmodauit. & qui non sperat accipere quod est ei propriū: sed hoc, quod non est ei propriū, hoc est moris peruersi valde, si ergo accōmodator fuerit talis fm veritatem, intendo nequam, nō oportet vt eius digni habitio sit æqualis. & si non fuerit talis, putatur autē talis esse, fortassis nō æstimabitur de eo, qui

A qui si nō satisfaciť qđ egerit quod nō oportet. Et vtr est, quemadmodum dictū est pluries, qđ homines in indigentia sui inuicē in actiōnib⁹ & passiōnib⁹ cōequales sunt: veruntamē sunt in hoc distinctionū & ordinū terminatorum. Quoniam aut non oportet vt dentur omnib⁹ eis res eadē, intēdo vt sit digni habitio in eis æqualis, manifestū est. partibus nanq; impedimentū aliud qđ fratrib⁹, & fratrib⁹ aliud qđ socijs, & beneficij collatorib⁹ aliud qđ non cōferentibus: & eis qui cōtulerūt beneficia datur quod suū est, & satisfaciť

B eis ex debito. Et manifestat qđ sic se habet res: intēdo qđ hoies dant vnicuiq; modo sibi p̄p̄tū hoc qđ ipsi. v.g. inuitāt quidē ad nuptias suorū cognatorū, aut ex parte cōsanguinitatis, aut ex parte alteri⁹ alicuius cohabitudoinis & cōpassiōis: & cupiūt vt p̄sentes habeāt similes suos ī rebus p̄p̄ijs eis vt plurimū. hoc etenī debitū est fieri. Et ex parte huius intentionis fortasse dignū vident homines vt procurēt patres suos, & satisfaciāt expensis eorum: cō qđ ipsi sunt cā sui esse: & qđ magis debitum habēt ad hoc in eis qđ in seipsis & satisfaciāt eis in eo, quo indigēt ī istis rebus: & debitū reputēt vt honores pater fm modū honorandi Deum: attamen oportet vt honores pater vniuerso honore: honor nanq; p̄ris nō est quasi honor matris: nec honor sapiētis quasi honor ducis exercitus. sed honorādus est pater honore paterno, & materno. & sūt singuli p̄ sibi proprii: intēdo p̄ id, quod cōpetit vtriusq; eorū ex vīctus administratione & assurrectione & loci exhibitione, & reliquis extractionib⁹ honorationis. **D.** Exhibendumq;

est socijs, & fratrib⁹, & vtr coniunctis omnib⁹ propinquitate speciali aliqua simul conuersatione & conciuilitate vnicuiq; sibi proprium. & oportet vt vnusquisq; eorū habeatur in comparatione sibi propria, aut virtutis, aut vsus, qui appropriatur ei. comparatio aut eorum, qui sub vno sūt genere ex istis facilis ē: diuersorum vero genere difficilis. sed neq; propter difficultatē omitenda est. sed secundum qđ possibile fuerit distinguenda.

Quando seruanda amicitia. Cap. 3.

O Ritur autem dubitatio, **E** vtrū cum ijs qui nō permanent, dissoluēda sint amicitie, necne? An cum ijs qui ob vtilitatē, aut iucunditatem sunt amici, cū nō amplius ea habēt, dissolutionē fieri absurdum nō est: illorum enim erant amici: quib⁹ deficiētibus cōsentaneum est, vt et ipsi nō ampli⁹ ament. Criminaretur aut quispiam, si ille qui ob vtilitatē, aut voluptatem amat, se ob mores amare simulauerit. Sicut enī in principio diximus, plurimæ diffensiones inter amicos oriūtur, cū non sūt & putant, & sunt amici. Cū igit frustra⁹ fuerit aliquis, atq; ob mores se diligere existimari, cū nihil eiusmodi ille agat: seipsum is culpet. cū aut illius simulatione deceptus fuerit: eum qui deceperit, accusare iustum est: atq; eo magis qđ eos qui monetas adulterāt, quo circa rē preciosiorē maleficiū hui⁹ est. At si admiserit vt bonum,

R iij prauus

Moralium Nicomachiorum

Prauius vero ille euaserit, & videat: nunquid amplius amandus est? An fieri non potest, siquidem non quodlibet est amabile, sed bonum: neque amandum prauum est. prauum enim esse amicum, aut similem prauo fieri nullo modo oportet. simile autem simili esse amicum, dictum iam est. Numquid vero statim facienda dissolutio est? An non cum omnibus, sed cum hijs qui ob prauitatem incurabiles sunt: nam qui correctionem admittunt hijs eo magis in moribus, quam in facultatibus ferendum auxilium est, quo & praestantiores, & amicitiae sunt accommodatiores. Videtur autem ille qui dissoluit amicitiam, nihil absurdi facere: quippe cum non huic neque tali fuerit amicus. quocirca cum eum immutatum reseruare nequeat, abscedit. At vero si alter perferat, alter vero probior euaserit, ita ut longe praestet virtute, nunquid utendum amico est? An fieri non potest, in magna autem distantia id maxime perspicuum fit, ut in amicitijs a pueritia constitutis. si enim alter permaneat aetate puer, alter vir quam optime euadat: quo pacto esse poterunt amici, cum neque hijs de oblectantibus, neque gaudeant, & dolcant: neque enim inter sese mutuo hac interunt ipsis. absque his vero esse amicos non licebat: quippe cum fieri nequeat, ut simul degant. Sed de his dictum iam est. Num autem nihilo secius se gerere debet erga ipsum, ac si nunquam fuisset amicus? An antehabita consuetudinis

memoria retinenda est, & quoad modum amicis magis quam alienis gratificandum, esse existimamus: ita hijs qui fuerunt, ob amicitiam quam prius intercessit,tribuendum aliquid est: quam non ob nimiam prauitatem facta est dissolutio.

Dixit. Etiam dubitatur, utrum oportet ut dissoluatur amor inter amicos, qui non perseverant in virtute, intendendo quam non perseverat alter eorum in ea, an non. Et si sit qui sunt amici propter utile vel delectabile, an oportet ut dissoluantur eorum dilectiones, cum non extiterint istae res: intendendo ex altero amicorum. & patens est, quod non est turpe, ut solvatur eorum amicitia. interempta enim causa connectente, necesse est conexa dissolui. **D.** Et forsan dubitabit, quam simulauerit amicus diligere se ratione morum, & non diligit nisi delectationis vel questus gratia, an oportet dissolui amicitiam. An stare poterit secundum quod stant amicitiae multae diuersitatis in eo quod praecessit, ut dictum est in amicitijs, in quibus voluntates coamicantium dissimiles existunt. Veruntamen, quam mendax fuerit alter coamicantem, & arbitrari fecerit quod diligeret ratione moris, & ipse non facit aliquid ex his, quae exigit ista dilectio, conueniens est ut huiusmodi amicus reputet se ipsum suspicabilem, & non requiratur ab amico suo secundum simulationem, secundum quam incedit cum ipso in societate. quando vero requisierit ab eo secundum hanc simulationem: intendo quod requiratur actiones societatis, quae sunt propter virtutem, dissoluitur amicitia necessario: & oportet ut amplior querela habeatur

A beatur de eo, qui incedit fm hanc fictionem, q̄ de eo qui falsificat numisma vel denarium inquantū factum est in honorabiliore re: intendo q̄ falsitas in honorabiliore deterioris est malitiæ: amicitia aut̄ honorabilior est denario: ergo falsificatio ī ea maior, & querela amplior. Si aut̄ associauerit eū entem bonū, & deinde pmutat, & fiat malus, an oportet vt non solvatur dilectio? An oportet solui, eò q̄ non est posse q̄ aliquis amet quod extra bonū, & malus nō amatur neq; assimilati ei:

Iste iā factus est malus. & iā dictū est, q̄ si diligis suū sile: malus non iā similis est bono. Si ergo oportet vt solvatur amicitia, an oportet vt statim? An oportet hoc in quibusdam, vt quorū malitiæ nō est remedium, & in quibusdā nō, vt in quibus posse est rectificatio. si enim in pecunia emēdabili debita est emendatio, quāto magis in more inquantum præminet pecuniæ. **D.** Et fortassis nō est putandū de eo qui hanc soluit amicitia, q̄ faciat aliquid qd̄ nō oportet. nō enim fuit amicus, qd̄ mutatum est, neq; sui similis. & qñ fuerit mutata ipsa res, est impossibile vt redeat quod de ipsa periit: vult vt æstimo illud idem. & iste quidem fuit amicuseius, quod mutatum est.

D. Si aut̄ perseverauerit alter comitantium in dispositione sua, & alter melior effectus fuerit, vt potest transmutatus ad virtutem, an oportet vt permaneat amicitia? An est hoc impossibile. & iam declaratum fuit q̄ hoc non est posse in multa distantia, vt ī amicitia pueruli. quādo enim permāserat vnus eorum puer in intellectu, & nō trāsmutant trāsmutata ætate, & sit alter habesq̄ intel

lectum purū fortem, non est posse **D** in huiusmodi vt permaneāt amici: cum non placeant eis res eadem, & vtr̄ non gaudent neq; tristantur rebus eisdem. & hoc, qm̄ propter diversitatem suarum apprehensionū non sunt eis res eadem simul. & nō est possibile eos esse amicos nō existentibus eis his rebus: intendo vt gaudeant & tridentur eisdē. & non est possibile in horum similibus vt perseverent in vita sua, & vt fiant in ipsa amici, secundum q̄ præcessit.

D. Et oportet vt rememoremur rem coniunctionis, quæ sit in præterito. quemadmodum enim videt **E** q̄ oportet vt detur amicis magis q̄ extraneis, sic oportet vt detur eis, q̄ conuertuntur amici pp amicitiam præcedentē, qñ nō dissolvitur amicitia pp superfluum malitiam.

*Quæ opera amicitia, & quod non sunt
prætorum. Cap. 4.*

Iam vero ea quæ ad amicos attinent, & quibus amicitia definiuntur, ex his quæ erga se quisq; agit, esse videtur profecta. Statuunt enim amicum esse eū qui vult & agit bona, aut q̄ **F** apparēt, illius causa: vel eū qui vult & esse & viuere amicū ipsius causa. id quod matres erga filios faciūt: & amici, inter quos offensus aliqua incidit. Alij eum qui simul degit, & eadē eligit: aut qui condolet & congaudet cum amico. maxime vero etiā hoc matribus contingit. At aliquo ex his amicitiam quoque definiunt, quorum vnūquodq; probo viro erga seipsum inest:

R. iij, ceteris

Moralium Nicomachiorum

Secundū beneficiū, sit, ac si esset amicus eius pter spontē suam. opinat. n. q̄ amicus eius sit tanq̄ ille, cui videt q̄ errauerit circa ipsum in p̄scipio societatis. & cui videt q̄ illud quod percepit de bono, tale quidem bonum non est, quale prouenit ab eo, à quo procedit bonū. non. n. est ex amico, immo non est nisi ex eo, qui benefecit erranter. & hoc, qm̄ beneficis ex parte erroris, est beneficis in spontaneē. Cūq; sic sit, tūc, quē admodum oportet vt ille, cui impeditur beneficium notoriū, recognoscat ipsum & retribuat, sic fortassis

Hoportunum est vt qui non potest satisfacere cōdigne, satagit retribuire iuxta posse suum. & hoc, qm̄ non stat condigna satisfactio, nisi ppter impotentiam suā, conueniens est vt amicus eius reputet, q̄ si posset pl^{us}, complete satisfaceret. D. Oportet itaq; vt incipiam^{us} & perscrutemur p̄ id, quid est beneficium ex amicis, & secundū quid: & an tolerat amic^{us} retributionem, an non: & si tolerat, qm̄ tolerat eam. in hoc. n. contentio est & dubitatio an oportet, vt sit satisfactio fm̄ mensurā profect^{us} proficientis, aut fm̄ mensurā facti ipsius factoris: intendo fm̄ mensurā beneficii, non fm̄ passionē ab ipso. patientium. n. consuetudo est vt dicant, q̄ non receperunt à benefactoribus nisi res, q̄ modicę sunt apud eos pauci profectus ipsius, & q̄ null^{us} est avarus h̄mōi rerū. beneficii vero dicunt eius contrarium, s. q̄ ipsi dederūt quidem p̄m̄ eius, quod apud eos est, & optimum: & quale nō est possibile accipere ab alijs, nisi p̄ violentiam aut coactionem: & q̄ similatur huic. D. Veruntū cū sit hęc amicitia p̄p̄ quęstum, oportet vt sit

satisfactio in eam fm̄ passionē patientis. indigentia nanq; est quidem fm̄ mensurā passionis, & suppletio quidem eius est in hac. oportet igit vt satisfaciatur ei per id, à quo patit^{ur} passione cōequata ei^{us} passioni. & hoc, qm̄ iustitia quidem est vt proficiat ei quantum proficit p̄ ipsum, & vt restituatur fm̄ mensuram quam recipit: & si amplius fuerit, erit melius. D. In dilectionibus aut, q̄ fiunt fm̄ mensuram virtutis vniuscuiusque condiligentium non est species vlla ex speciebus querelarum, & comparatio in ipsis non est, nisi fm̄ q̄ eligat factor ex beneficio. plures. n. virtutum & morum consistunt quidē in electione: intēdo q̄ virtus est electio quędā ad actionem decoram, vel ad agendum decorum.

De querelis in amicitia per supereminentiam, & de abdicatione. Cap. 14.

In illis vero quę ex supereminentia sūt, dissensiones quę accidere consueuerunt: **M**utroq; enim plus sibi esse habendum censet, quod qm̄ sit, amicitia dissoluit. nā qui melior est, conuenire sibi existimat, vt pl^{us} habeat: bono enim amplius esse tribuendū. sūt ēt qui est vilior: inutilem enim aiunt non oportere æqualem partem habere: alioqui ministratiōē futuram non amicitia, nisi pro dignitate operum fiant ea, q̄ in amicitia aguntur, putāt liquidē sicut in pecuniarū cōicatione plura accipiunt, qui plura contulerunt ita in amicitia quoq; esse faciendum. At indigus & peior contrario:

Atrario: boni. n. amici esse opem ferre indigentibus. quid enim inquit, prodest, si probo viro aut potenti quispiam sit amicus, si nullam utilitatem ex eo sit consequuturus? vñ aut vterque recte cēdere, oportetq; vtriq; ex amicitia amplius quidem tribui, non eiusdem tñ rei amplius: sed ei qui excellit, honoris: ei qui indiget, lucri. virtutis enim & beneficij prēmium honor, indigētiae subsidium lucrū ē. Hoc ita se habere in rebus publicis apparet. nō. n. honore afficitur, q nullū bonū reip. affert: quippe cū id qd publicū est, ei detur, qui de repub. bene meretur. publicū aut quoddam est honor. non. n. fieri pōt, vt & lucretur quispiā ex republica, & honoretur: cū in oībus minus habere sustineat nemo. ei igitur qui in pecunijs est inferior, honorem: ei qui munera nō accipit, pecunias tribuunt. quod. n. pro dignitate fit, amicitia, sicut dictum est, & adēquat, et conseruat. Ita igitur ēt cum inēqualibus versandū est. ab eoq; qui aut in pecunijs aut ī virtute est adiutus, retribuendus honor ē: atq; id, quaten⁹ facultas ipsius fert. qd. n. fieri pōt, nō qd. p dignitate fit, amicitia exigit. Neq; n. qd. pro dignitate fit, in oīb⁹ ē: sicut ī honoribus q. Dñs, aut patribus exhibent: nemo. n. referre his dignā grām posset: sed q. p. viribus colit, is ēē probus vñ. Atq; iccirco nō licet filio patrē,

abdicare, patri aut filiū licere videret. reddere. n. oportet eū qui debet. at quicquid fecerit fili⁹, nihil dignū collatis beneficijs cit. quare semp debet. qbus aut debet, nō dimittēdū est facultas: igitur patri quoq; erit. Adde q nemo fortasse vnq; abscessurus ab eo videret, nisi prauitate exuperaret. nā pter naturalē amicitia subsidium nō detrectare humanū est. ei vero fugiendū est, aut nō studēdū opē ferre, si sit prauus. beneficio. n. affici voluit pleriq; facere aut vt inutile fugere consueuerunt. Ac de his quidē haecenus dictum sit.

Dixit. Et eligentia diuersificatur in amicitijs, q sunt fm pēminentia & additionē, nō fm coequalitatē: intēdo qñ nō fuerint mēsurę coamantiū coēuales. vniciq; n. istorum vñ q competit ei magis eo bono qd pręcipit de amico suo. & qñ sic fuerit, diuersificabit amicitia. & est quidē sic: eō q pręminēs estimat q ipse melior: & oēs estimāt q meliori plus debet de bono: eō q ipse pręminet, & eō q ipse vtilior. neq; asserit aliq; q eū oporteat ēē equalē bono: eō q ipsi existimāt q actiones dilectionis, qñ non sunt ex coamantibus fm mensurā proportionis suę ad vnumquemq; ex ipsis, intēdo fm mensurā, quam oportet per se, dignius est vt sit obsequiū & seruitus, q dilectio. quēadmodum enim oportet in communicatione pecuniarū vt percipiat plus qui laborat: it plus in earū adunatione & acquisitione, sic in dilectione: intēdo q oportet vt pręminens recipiat plus dilectionis operum dilectionis

Moralium Nicomachiorum

Gtionisquàm alius. Ideoq; amicus indigentium, quando excellens fuerit vel vitruosus, dabit eis secundum mensuram sufficientiæ eorû, & ipsi honorant eum secundum mensuram donationis suæ, quando fuerint boni. associantur ergo eum utilitatis causa, & ipse non habet utilitatē ex eis penitus. verū tamen quilibet istorum sanam habet opinionē de socio suo: oportet ergo vt eminentior istorū amet vt exhibeat ei minor vel inferior plus honoris quàm ipse ei: & vt ipse impendat inferiori plus commodi & lucri, quàm inferiori.

H etenim honorificentia præmium est virtutis: & emolumentū fulcimētum est inopiarum. **D.** Et videtur hoc sic esse in conuersatione ciuitana. nullus enim honorat rem, quæ lucrari facit bonum commune ciuitati. istud enim est homo communis. & non honorat vllum hominem communem: immo honorat quidem hominem propriū, & indiuidua præcedunt se inuicem in nobilitate & ignobilitate. Et post quàm honoratio ē minoratio iniuriæ honorantis, & est aliquis non tolerans minorationem, non con-

Iferūt homines honorationem nisi ei, quem consequitur etiā minoratio: vt puta per collationem pecuniæ ipsis, donec fiat honoratio æqualis pecuniæ collationi. etenim amici, quæ sunt secundum idoneitatem, res diuersatas efficiunt cœquales. & quando fuerint cœquales, cōseruatur amicitia secundum suam habitudinem. Et propter hoc oportet vt sint honorationes eorum, qui non sunt æquales in nobilitate, aut utilitate secundum inæqualitatem: immo sunt cœccedentes secundum

mensuram idoneitatis. & videtur q. **K** sint honorationes in quibusdā amicitiarum necessariæ vel debite ex peruentione earum ad finem possibilitatis: ita vt sint secundum posse laudantium, non secundum exigentiam idoneitatis laudandorū: cum videamus hic res plures, ad quas non sufficimus condignas honorationes, vt domini & patres. nullus enim ad condignas istorum sufficit honorationes. attamen, quando seruerit eis secundum quantitatem sui posse, opinamur hoc esse cōdignū.

D. Et propter hoc fortassis eximatur illicitum esse filio bellari contra patrem: & quoniam debitor existit filius patri, vt retribuat ei quæ iam tribuit ipsi pater. & quando fecerit pater bona, non prior fecit hoc ei, neq; præter debitum: immo tanquā debitor ei, cui assistit obnoxius.

D. Et fortassis non est potentia alicui, vt relinquat patrem suum sine adiutorio. etenim non videt aliquis vt non adiuuet eum, qui non fuerit superabundantis malitiæ, & neque fugiat ab eo. homines nanq; amici sunt naturaliter, & in moribus ipsorum est, ne auarus sit aliquis adiutorij erga alterum, qui non fuerit superabundantis malitiæ: maxime ergo ne erga eum cui debitor extiterit: & cuius dignius est vt sollicitetur & studeat in subsidium q̃ vt fugiat ab ipso. à quibus vero potius fugiendum quàm ipsorum intendendum adiutorio, sunt viri malitiarū ex hominibus: & sunt illi, qui volunt vt bene agatur cum ipsis: & fugiunt, ne ipsi alicui hoc faciant: ac si illud quod eis sit, nō proficiat ipsis.

Dixit. De istis igitur tantum dictum sit.

ARISTO-

ARISTOTELIS
Moralium Nicomachiorum
Liber Nonus,

Cum Auer. expositione.

SVMMA LIBRI.

De amicitiae conseruatione, ac ipsius operibus. De beneuolentia, concordia, beneficentia, amore sui. De amicis felicis, amicorum numero, in qua fortuna sint habendi, & ipsorum præcipuo munere.

Que conseruent amicitiam. Cap. 1.

Nomni-bus amici
tjs, quæ diſſimiles
ſpecie ſunt, id qd
ppor-tione respon-
det, ſicut dictũ ẽ,

amicitiã conſeruat. quemad-
modum & in ciuili, ſutori pro
calceis pro dignitate commuta-
tio ſit: textori item, & reliquis.
Atq; hic cõmunis meſura nu-
mus comparatus eſt, ad quem

omnia referuntur, quoq; meſu-
rantur omnia. In amatoria autẽ
amator interdũ criminatur, q
cũ ſupra modum amet, nõ re-
dametur: cũ nihil ipſe, ſi ita in-
ciderit, amabile in ſe habeat: ſe-
pe item amat⁹, q cũ ille prius
promiſerit omnia, nihil poſtea
præſtet. Huiusmodi aut queri-
monia cõtingunt, cũ alter vo-
luptatis cauſa amatum amat, al-
ter amatorem ob vtilitatem: &
hæc am bobus non adſunt, nam
cũ horum cauſa amicitia con-
ſtet, cum ea non ſunt ob quæ

amabãt, amicitia diſſolutio effi-
ciť. nõ enim ſe mutuo amabãt,
ſed ea quæ vtriſq; adẽrant, quæ
ſtabilia nõ ſunt. quocirca hmõĩ
ẽt ſunt amicitia. At morũ ami-
citia p ſe cũ ſit, permanet, ſi-
cut dictũ eſt. Diſſentiunt autẽ
ẽt cũ alia ſiunt ipſis, & non ea
quæ appetũt. perinde enim eſt
ac ſi nihil fiat, cũ id nõ conſe-
quitur quiſpiã quod cupit. quẽ
admodũ citharædo ille, q quan-
to meli⁹ caneret, tãto plura pol-
licitus fuerat: cũ repeteret ma-
ne quod fuerat ipſi promiſſum,
voluptatẽ pro voluptate reddi-
diſſe ſe dixit. ſi igit vterq; id vo-
lebat, ſatis habuiſſet: ſin alter
oblectationẽ, alter lucrũ, & ille
habet, hic minime: non recte id
quod ad ſocietatẽ ſpectat, inter
hos eſſet. quibus enim indiget
quiſpiã, ijs & ſtudet atq; illius
cauſa hæc dabit. Sed dignitatẽ
rei ſtatueret vtrius eſt: eius ne
qui prius contulit, an eius qui
prius accepit: ille enim qui con-
fert, ei vř permittere. id quod
aiunt etiam Protagoram facere
cõſueuiſſe. cũ enim qualiacũq;
docuiſſet: ei qui didicerat iube-
bat æſtimare, quãti viderentur
eſſe digna ea quæ ſciebat, & tũ
accipiebat. in talibus autem * ſa-
tis eſt nonnullis illud: Aſt homi-
ni merces. At qui cũ pecuniam
perceperint, nihil poſtea faciũt
ex ijs quæ dixerunt: ob nimios
promiſſionum exceſſus merito
in accuſationes incidunt. non
enim pſtant ea, quæ pepigerũt.

Atq;

* a. l. cadẽ
dat.

* a. l. placet

Moralium Nicomachiorum

G Atq; hoc fortasse sophistæ cogūtur facere, ppter ea q nemo eis daret argentū ob ea quæ sciunt. hi igitur cū nō faciunt ea, ob quæ mercedem acceperunt, merito accusantur. Vbi vero nulla subministratiōis pactio sit: illos qui p se prius dant, absq; crimine vllō esse dictum iam est. eius modi enim amicitia est, quæ ex uirtute cōstat. retributiōq; est ex electione facienda. ea enim

H amici, & uirtutis est. Ita ēt conuenit ijs qui philosophiæ causa inter se habent societatem. non enī pecunijs dignitas æstimat: neq; honor æquiparabilis exhiberi posset: sed fortasse satis est, sicut ēt erga Deos, & parentes, id quod fieri potest. Quod si datio eiusmodi non fuerit, sed ob aliquod maxime quidē fortasse ea facienda est retributio, quæ vtriusq; pro dignitate esse videatur: sin id non contingit, nō modo necessariū videbit, vt is qui prius habet, ipse statuat, verum ēt iustum: quantā enim is vtilitatē cōsequutus fuerit, aut pro quāto voluptatē elegerit, si tantum ille receperit: dignā remunerationem habebit. nam ēt in venalibus rebus ita fieri apparet. Quibusdā ēt in locis leges sunt, ne de volūtarijs cōmercij iudicia fiant: eō q oporteat cū eo cui credidit, ita dissoluere, quemadmodū societate inijt. iustus enim esse putat, vt cui permissum est, is statuat, quam qui permisit. Nam plerūq; nō æqui

æstimaunt qui habēt, & qui habere volūt. sua enim singulis & quæ dant, digna multo precio videntur. sed retributio tñ tanta fit, quantā statuerint illi qui acceperūt. Oportet autē fortasse non tanti æstimare, quāti apparet alicui cum habet: sed quanti æstimabat, antequam haberet,

DETERMINATIO NONI TRAC. LIBRI NICOMACHIAE ARISTOTELIS.

Dixit. In omnibus autē, in quib; sunt species vtilium diuersæ, inuentio quidem cōuenientiæ & pportionis inter huiusmodi vtilia eoq; quatur inter ea, & cōseruat istas dilectiones, vt in artibus civilibus, qñ pręparator coriorum cōmutat cum artifice calciamentorum hoc, quod meretur eius calciamentū, i. dat ei quod æquiualeat calciamento, cōseruatur dilectio inter eos. & sicut in reliquis artibus, cōseruatur quidem dilectio inter connegociantes fm eas, qñ fuerit connegociatio fm proportionē & æqualitatem. **D.** Et propter istud posita est mensura cōmunis in istis ciuitatibus rebus omnibus, per quā mensurētur: & est denarius. per denariū etenim cognoscitur valor rerū: & p ipsum fit æstimatio, donec sciatur proportio earū adinuicem. **D.** In habitudine vero amoris dilectionalis fortuitu caufabitur amafius amafiam, qñ amauerit eam amore superexcellente, & ipsa nō amauerit ipsum sicut, vel e cōuerso. si vero non amauerit eū penitus, tunc pluries cōtingit amafium querelofum ēē de amafia: eō q pro

Nota philosophiæ dignitatem.

M

Amittit ei promissiones vniuersas, & nihil soluit eazum. Et accidit quideꝛ hæc quærelasitas vt plurimum, qñ amalius amauerit amasiã causã vtilitatis, & non fuerit amor pp delectationẽ in vtroq; etenim propter cõem delectationem firmatur dilectio: & contingit dilectionis dissolutio, qñ non fuerint res, pp quas fuit dilectio. & istud accidit, qñ non fuerit dilectio propter ipsosmet diligentes, sed propter res non permanens. & propter hoc dilectiones etiã erunt non permanens. Dilectiones vero, quæ pp virtutem sunt, perseverant: eò q vterq; cõdiligentium diligit sociũ per se virtutis gratia: virtus autem impermutabilis est. Et dilectiones, quæ sunt pp vilitatem, non solũ permutantur pp ablationem rerum vtilium, verum etiã permutantur ex tantibus vtilibus solum fm modum, fm quem erat desiderata. nisi enim desideratum cõtugerit desideranti modo, desideratio reputatur apud ipsum, ac si non esset penitus. & sicut si contingat ei res, quã non amat, vt qui promittit cantori remunerationẽ iuxta mensuram bonitatis cantus sui, qñq; interpellatur de promisso, dicit, satisfactiã tibi pro delectatione, quã habui ex cantu tuo p aliam delectationẽ. si ergo fuerit delectatio accepta vtriq; volũtati, erit p hoc satisfactio, qñ vero fuerit alter volens delectationẽ, vt auditor cãtus, alter autem lucrum, non est satisfactio. qñ itaq; vtriq; commercantiũ nõ contingit à socio suo volitum, nõ fit commercium fm q oportet: eò quod de syderiũ vtriq; est, quideꝛ rei qua indiget, & dat vtriq; quod apud ipsum est gfa desiderati, quod e apud

socium suum, & ante fuerit datio in istis, fm mensuram meriti cõseruat connegociatio: & fit hoc, cum de vterq; fm mensuram, qua accipit. D. vt faciebat Protagoras. qñ enim docebat aliquid, dicebat discipulo vt honoraret eũ ad mensurã, qua didicit ab ipso. D. & quibusdã hominum placet in hac intẽsione precium: intẽdo vt recipiãt à discipulo ex precio ad quantitãtẽ eius; quod didicit ab eis. D. Et ex hominibus sunt qui accipiũt premiũ eius, quod promittũt, & nihil faciũt de pmissio pp superfluitatẽ promissionum. & dignũ est vt isti conuertantur ad spẽs quærelarũ: intẽdo vt quæritio nia habeatur de eis: eò q nõ faciũt qd cõcesserunt, & pmissũt ex se ipsis. D. Et cõueniens est vt disturbatores, vult, vt arbitror, Sophistas, siue deceptores, cogant ad istud: eò quod nõ dat aliq; remunerationẽ pro eo qd docent. vult, vt arbitror, cũ sit illud, quod docet nullius valoris, vtpote vanũ & falsum, cogũtur vero ad inquirendũ à discipulis precii de pmissionibus, quas imposse est adimplere: vt quod pmissit The silius de doctrina Medicinẽ q doce ret eã in modico tpe: & poscebat à discipulo precii cõpetẽ huic intentioni. D. Et dignũ est vt istæ deducant ad vehemẽtiores spẽs quærelarum omniũ: eò q ipsi nõ faciũt secũdum quantitãtẽ accepti precij.

D. Non cõsequuntur eo quẽrmonia omni cõsecutione, si nõ fuerint re, pro quibus receperũt dona, non sub cõditione faciendi eas: quia dato in eis fuit ex ipso datore, & ex ei beneplacito. & datio quideꝛ, quæ fit p hunc modum, simulatur dationi, q fit in dilectione fiente pp virtutẽ.

Moral. cũ cõ. Auer. R. satis

Moralium Nicomachiorum

Gatisfactio enim cuiusq; istorum so-
cio est ad beneplacitū sui, nō ad mo-
dum retributionis: & cū sit satisfac-
tio ad placitū, nō erit quærela, & sa-
tisfactio, & amicitia, & virtus vnum
sunt: & ē hnis impēdendū posse fusi
ad satisfaciendū ab vnoquoq; ami-
corū. nō enim est satisfactio in veri-
tate merito virtutis, nisi impēsa to-
tius posse. D. Et vñ q̄ isto modo sit
satisfactio ei, q̄ docet Philosophiā:
eō q̄ merito eius sapiētia, vel ei⁹ di-
gnitati nō æquiparat pecunia: neq;
inuenit in hoc cōmercio retributio
digna neq; equalis in pondere: imo
cōueniens est vt sit eius p̄miū exhi-
bitio honoris fm totā possibilitatē,
vt in reuerētia patris & ē Deorū: &
si nō sit hoc cōxquale merito, neq;
ppinquū ei. D. Et quāuis res sic se
habeat in isto, oportet tñ in quibus-
dam rerū vt sit satisfactio fm æqua-
litatē vel plurimū. vult, vt æstimo,
in cōmercio, qd̄ sit in vtilitatibus.

D. Et æqualitas sit fm mensuram,
quæ vñ vtriusq; cōmercantibus esse
fm meritū. & si non cōtingat videri
vtriusq; sit asit mēsurā meriti inuen-
ta in ipso: cōueniēs est vt necessariū
sit legi ordinare in ipso mensuram
meriti: immo necessariū est hoc ē.
secundū mensurā ergo, qua profici-
cit alter eorū, vel delectatur vt sit re-
tributio non fm quantitatem, quæ
vñ ipsimet in hoc, & hæc intētio pa-
tens est in quibusdā rebus, q̄ emun-
tur: & sunt illæ, in quib⁹ sunt leges.
In quibusdā autē non sunt leges:
eō q̄ difficile est vt inueniatur iudi-
cium fm mensuram meriti in com-
mercationibus voluntarijs, aut nō
inuenitur: & est dispositio in qua
oportet vt vterq; commercantium
ædat, & appropinquet socio suo.

ponitur ergo hmōi dispō ens dispo-
sitiō beneplaciti & acceptationis ab
vtriusq; intēdo beneplacitū per mo-
dum commercij & commixtionis.
Etenim dator videt, q̄ illud, p̄ quod
ipse lætificat, dignius est modo ap-
preciationis: & quod lætificat ipm,
eō q̄ dantes vt plurimū non hono-
rant fm equalitatē eos quibus dant,
& volunt accipere lætificans. & res
proprie vniciq; ex hominib⁹, quæ
procedunt ex ipsis, patens est, q̄ qñ
dederit ei cui non sunt proprie, di-
gnus est pluri: intendo remunera-
tionem siue præmium. siq; res tali-
ter se habet, tunc remuneratio vel
satisfactio sit fm mensuram, quam
ordinant: vel in quam conueniunt
illi, qui accipiunt, cum eis qui dant:
intendo de quo vident q̄ est remu-
neratio fm cōdignum. D. Et opor-
tet ne sit honoratio: & vniuersaliter
secundum quantitatem, quæ appa-
ret, q̄ mereatur eam res, pro qua sit
remuneratio, sed secundum quanti-
tatem meriti in se. Dixit, interdū
enim quod apparet diuersum ē ab
existentia rei in se.

*Singulu pro dignitate beneficia esse re-
pendenda. Cui. 2.*

AT vero hmōi res dubita-
tionē admittunt, vtrū ui-
delicet p̄ri oīa tribuēda
sint, & parendū in oīb⁹: an egro-
tās debeat medico obtemperare?
& qui eligit imperatorem, bel-
licæ rei peritum hominem eli-
gere? Simili modo amico ne ma-
gis, an probo viro inseruiendū?
& bene merito reddenda ne ma-
gis gratia sit, quā sodali dan-
dum, si vtriusque non liceat?
Nunquid

A Nunquid aut omnia huiusmodi exacte definire facile non est? multas enim atque omnigenas & magnitudine & paruitate, & honestate, & necessitate habent differentias. illud tamen obscurum non est: non omnia eidem esse reddenda. Et beneficia retribuenda, ut plurimum, magis sunt, quam sodali inseruiendum: & sicut mutuum cui debet quispiam, restituendum magis, quam sodali dandum. Sed fortasse neque hoc semper: ut si quis redemptus à latronibus fuerit, utrum is vicissim redimere eum debet, qui liberarit, quicumque ille sit, an non capro quidem, sed repetenti reddere, an patrem redimere? redimere enim patrem magis est quam seipsum debere uideret. Quod igitur dictum est, in uniuersum debitum est reddendum: sed si datio honestate, aut necessitate superexcedat, ad hæc est declinandum. Interdum enim neque æquum est, ut quod prius alter contulit beneficium, rependam: cum ille probum virum esse sciens benefecerit: ab hoc vero fiat retributio ei quæ prauum esse existimat. nam neque ei, qui mutauit, remutuandum est. ille enim cum putaret se recepturum esse, probo viro mutauit: hic autem à prauo recepturum se quippiam non sperat. siue igitur re vera ita res se habet, equalis dignitas minime est: siue non ita quidem est, sed opinantur, non absurde facere videntur. Veruntamen id quod sæpe dictum à nobis est, disputationes de affectibus & actionibus ita definitæ

ac certæ sunt, sicut ea, circa quæ versantur. Non omnia igitur omnibus esse retribuenda, neque patri omnia: quemadmodum neque Ioui omnia sacrificatur: obscurum minime est, quia vero alia parentibus, & fratribus, & sodalibus, & benemeritis reddenda sunt: singulis propria & accommodata sunt attribuenda. Ita vero est facere videntur. ad nuptias enim cognatos inuitat: his enim cōgenus est: atque ideo actiones quoque quæ circa id fiunt, cōes sunt. ob eandem causam quoque ac sponsalia conuenire debere cognatos maxime existimant. Parentibus autem alimenta præcipue suppeditanda esse viderentur, utpote cum debeamus: cumque illis qui in causa sunt, ut simus, honestius sit, quam nobis ipsis in his operem ferre. honor quoque parentibus quemadmodum Dominus, exhibendus est: non omnis tamen parentibus. neque enim idem patri & matri: neque is qui cōuenit sapienti, aut duci, sed paternus: & simili modo maternus. Omni item seniori honor pro ætate reddendus est, assurgendo, & sessione cedendo, atque hominibus ceteris. sodalibus autem & fratribus loquutio libera, omniumque communitas exhibenda est. Cognatis itaque & tribulibus & ciuibus, reliquisque omnibus enitendum est, ut semper quod accommodatum est, tribuamus, quæque unicuique insunt quantum ad coniunctionem, & virtutem, & usum attinet, cōparatione facta iudicemus.

R ij atque

Moralium Nicomachiorum

Gatq; eorum quidem quæ eiusdē sunt generis facilius iudiciū est: difficilius eorum quæ differūt, non ob id tamen desistendum: sed ita vt fieri potest, facienda distinctio est.

Dixit. Et in hoc est exercitatio
Dex parte modi ex modis dubitationis difficilis, an oportet vt vniuersum reuerentiarū exhibeat vni speciei ex speciebus hominū, quib; debetur reuerentia. vt in patre, v. g. an oportet vt honoretur fm omnes honores: & vt cōcedatur ei oē quod petit, & satisfaciatur in hoc iuxta dictū suum: an oportet vt satisfaciatur infirmo iuxta dictum medici tantum: & p̄ziant iuxta dictum ducis exercitus, non cuiuscunq; ex hominib;.

D. Et similiter dubitatur, an oportet vt seruiatur amico, quemadmodum seruitur virtuoso: & quis dignior est remuneratione, qui incipit beneficium honoris; aut qui nō incipit ipsum: & qm̄ non est possibile vt exhibeatur beneficium notorium vtriusq;, intendo incipienti cū ipso, & nō incipienti, est dignius vt exhibeatur incipienti. D. Et fortasse non facile est determinare in hoc fm certitudinem: intendo illud quod debetur in ipsīs singulis hominibus: eo q; in eis est diuersitas multa, pp diuersitatem istarum rerum in magnitudine & paruitate, & bonitate & necessitate: intendo p hoc vt existimo: eo q; in eis est quod est pp necessitatē, & in eis est quod est pp melius: & intendit propter magnitudinem & paruitatē in idoneitate.

D. Quod autē non oportet cōcedere oēs res omni homini fm terminum valē, manifestum est. etenim

non oportet vt cōuertatur exhibitio beneficij, v. g. ad eum qui nō recipit cū ipso, absq; eo qui iā incipit cū eo, & hoc vt in plurib;: aut vt ei, qui non incipit cū beneficio, detur plus q; ei qui incipit cū beneficio. & hoc, qm̄ patēs est, q; ille qui incipit, dignior est recōpensatione eius, qd incipit: eo q; est quasi accommodatū quod accommodauit: & accommodatū ex debito restituendum est: ideoq; oportet vt donetur isti plus q; alij.

D. Et fortasse nō erit istud, vt quē absoluerunt p̄dones, an oportet vt absoluat eū, qui ipsum absoluat, qn̄ acciderit, an nō. intēdit q; in hoc dubitatio est, verū tamen patens est, q; debitor est vir vt absoluat patrē suū potius q; seipsum. & si si fuerit datio pp necessitatem aut pp melius, forsitan nō oportebit quidem vt sit æqualis ei quod facit incipiens cum datione, immo fortuitu, vt sit datio p̄cedens, qn̄ fuerit à quo est incēptio dationis, bonus nobilis, aut pp necessitatē: & forsitan oportet vt sit diminuta, qn̄ fuerit à quo est incēptio dationis, malus vilis. Et forte nō oportet pp hoc vt restituamus accommodatū: & recompēsem; ei, qn̄ malignus vel nequā fuerit: eo q; nō meretur hoc, cū hoc quod accommodauit, nō sit eius propriū. ipse ergo vult vt recipiat quod non est ei propriū per accommodatōnē eius quod accommodauit. & qui non sperat accipere quod est ei propriū: sed hoc, quod non est ei propriū, hoc est moris peruersi valde, si ergo accommodator fuerit talis fm veritatem, intendo nequam, nō oportet vt eius digni habitio sit æqualis. & si non fuerit talis, putatur autē talis esse, fortassis nō æstimabitur de eo, qui

Aqui si nō satisfacit q̄ egerit quod nō oportet. Et v̄r est, quemadmodum dictū est pluries, q̄ homines in indigentia sui inuicē in actio nib⁹ & passionib⁹ coequalis sunt: veruntamē sunt in hoc distinctionū & ordinū terminatorum. Quoniam aut̄ non oportet vt dentur omnib⁹ eis res eodem, intēdo vt sit digni habitio in eis equalis, manifestū est. partibus nanq; impedimentū aliud q̄ fratribus, & fratribus aliud q̄ socijs, & beneficij collatoribus aliud q̄ non cōferentibus: & eis qui cōtulerūt beneficia datur quod suū est, & satisfacit

Eis ex debito. Et manifestat q̄ sic se habet res: intēdo q̄ hoīes dant vnicuiq; modo sibi ppriū hoc qd̄ ipsi. v.g. inuicāt quidē ad nuptias suorū cognatorū, aut ex parte cōsanguinitatis, aut ex parte alteri⁹ alicuius cohabitudoinis & cōpassionis: & cupiūt vt præsentes habeāt similes suos. In rebus pprijs eis vt plurimū, hoc etenī debitū est fieri. Et ex parte huius intentionis fortasse dignū vident homines vt procutēt patres suos, & satisfaciāt expensis eorum: eo q̄ ipsi sunt cā sui esse: & q̄ magis debitum habēt ad hoc in eis q̄ in seipsis & satisfaciāt eis in eo, quo indigēt i istis rebus: & debitū reputēt vt honores pater sū modū honorandi Deum: attamen oportet vt honores pater vniuerso honore: honor nanq; p̄ris nō est quasi honor matris: nec honor sapiētis quasi honor ducis exercitus. sed honorādus est pater honore paterno, & materno. & sūt singuli p̄ sibi propria: intēdo p̄ id, quod cōpetit vtriusq; eorū ex victus administratione & assurrectione & loci exhibitione, & reliquis ex actionib⁹ honorationis. **D.** Exhibendumq;

est socijs, & fratribus, & v̄r coniunctis omnib⁹ propinquitate speciali aliqua simul conuersatione & conciuilitate vnicuiq; sibi proprium, & oportet vt vnusquisq; eorū habeatur in comparatione sibi propria, aut virtutis, aut vsus, qui appropriatur ei. comparatio aut̄ eorum, qui sub vno sūt genere ex istis facilis ē: diuersorum vero genere difficilis. sed neq; propter difficultatē omitenda est. sed secundum q̄ possibile fuerit distinguenda.

Quando seruanda amicitia. Cap. 3.

Oritur autem dubitatio, **E**utrū cum hīs qui nō permanent, dissoluēdæ sint amicitie, necne? An cum hīs qui ob vtilitatē, aut iucunditatem sunt amici, cum nō amplius ea habēt, dissolutionē fieri absurdum nō est: illorum enim erant amici: quib⁹ deficientibus cōsentaneum est, vt et ipsi nō amplius ament. Criminaretur aut̄ quispiam, si ille qui ob vtilitatē, aut voluptatem amat, se ob mores amare simulauerit. Sicut enī in principio diximus, plurimæ dissensiones inter amicos oriūtur, cum non sūt & putant, & sunt amici. Cū igit̄ frustrat⁹ fuerit aliquis, atq; ob mores se diligere existimari, cū nihil eiusmodi ille agat: se ipsum is culpet. cū aut̄ illius simulatione deceptus fuerit: eum qui deceperit, accusare iustum est: atq; eo magis q̄ eos qui monetas adulterāt, quo circa rē preciosiorē maleficiū hui⁹ est. At si admiserit vt bonum,

R iij prauus

Moralium Nicomachiorum

G prauus vero ille euaserit, & videat: nunquid amplius amandus est? An fieri non potest, siquidem non quodlibet est amabile, sed bonum: neque amandum prauum est. prauum enim esse amicum, aut similem prauo fieri nullo modo oportet. simile autem simili esse amicum, dictum iam est. Nunquid vero statim facienda dissolutio est? An non cum omnibus, sed cum hijs qui ob prauitatem incurabiles sunt: nam qui correctionem admittunt hijs eo magis in moribus, quam in facultatibus ferendum auxilium est, quo & praestantiores, & amicitiae sunt accommodatiores. Videtur autem ille qui dissoluit amicitiam, nihil absurdi facere: quippe cum non huic neque tali fuerit amicus. quocirca cum eum immutatum referuare nequeat, abscedit. At vero si alter persistet, alter vero probior euaserit, ita ut longe praestet virtute, nunquid utendum amico est? An fieri non potest, in magna autem distantia id maxime perspicuum sit, ut in amicitijs a pueri-
I tia coflatis, si enim alter permaneat aetate puer, alter vir quam optime euadat: quo pacto esse poterunt amici, cum neque hijs de oblectantibus, neque gaudeant, & doleant: neque enim inter sese mutuo haec inerunt ipsis, absque his vero esse amicos non licebat: quippe cum fieri nequeat, ut simul degant. Sed de his dictum iam est. Num autem nihilo fecius se gerere debet erga ipsum, ac si nunquam fuisset amicus? An antehabita consuetudinis

memoria retinenda est, & quoad modum amicis magis quam alienis gratificandum, esse existimamus: ita hijs qui fuerunt, ob amicitiam quam prius intercessit, tribuendum aliquid est: quoniam non ob nimiam prauitatem facta est dissolutio.

Dixit. Etiam dubitatur, utrum oportet ut dissoluatur amor inter amicos, qui non perseverant in virtute, intendendo quoniam non perseverat alter eorum in ea, an non. Et si sit qui sunt amici propter utile vel delectabile, an oportet ut dissoluantur eorum dilectiones, cum non extiterint istae res: intendendo ex altero amicorum, & patens est, quod non est turpe, ut solvatur eorum amicitia. interempta enim causa connectente, necesse est conexa dissolui. **D.** Et forsitan dubitabit, quoniam simulauerit amicus diligere se ratione morum, & non diligit nisi delectationis vel questus gratia, an oportet dissolui amicitiam. An stare poterit secundum quod stant amicitiae multae diuersitatis in eo quod praecessit, ut dictum est in amicitijs, in quibus voluntates coamicantium dissimiles existunt. Veruntamen, quoniam mendax fuerit alter coamicantium, & arbitrari fecerit quod diligit ratione moris, & ipse non facit aliquid ex his, quae exigit ista dilectio, conueniens est ut huiusmodi amicus reputet se ipsum suspicabilem, & non requiratur ab amico suo secundum simulationem, secundum quam incedit cum ipso in societate. quando vero requisierit ab eo secundum hanc simulationem: intendo quod requiratur actiones societatis, quae est propter virtutem, dissoluitur amicitia necessario: & oportet ut amplior querela habeatur

A beatur de eo, qui incedit fm hanc fictionem, q̄ de eo qui falsificat numisma vel denarium inquantū factum est in honorabiliore re: intendo q̄ falsitas in honorabiliore deterioris est malitiæ: amicitia aut̄ honorabilior est denario: ergo falsificatio ī ea maior, & querela amplior. Si aut̄ associauerit eū entem bonū, & deinde pmutat, & fiat malus, an oportet vt non solvatur dilectio? An oportet solui, eō q̄ non est posse q̄ aliquis amet quod extra bonū, & malus nō amatur neq; assimilati: & iste iā factus est malus. & iā dictū **E**st, q̄ si se diligit suū si se: malus non iā similis est bono. Si ergo oportet vt solvatur amicitia, an oportet vt statim? An oportet hoc in quibusdam, vt quorū malitiæ nō est remedium, & in quibusdā nō, vt in quibus posse est rectificatio. si enim in pecunia emendabili debita est emendatio, quāto magis in more inquantum præminet pecuniæ. **D.** Et fortassis nō est putandū de eo qui hanc soluit amicitia, q̄ faciat aliquid qd̄ nō oportet. nō enim fuit amicus, qd̄ mutatum est, neq; sui similis. & qñ fuerit mutata ipsa res, est impossibile vt redeat quod de ipsa periit: vult vt æstimo illud idem. & iste quidem fuit amicuseius, quod mutātū est. **D.** Si aut̄ perseverauerit alter comitantium in dispositione sua, & alter melior effectus fuerit, vt pote transmutatus ad virtutē, an oportet vt permaneat amicitia? An est hoc impossibile. & iam declaratum fuit q̄ hoc non est posse in multa diastana, vt i amicitia puenli. quādo enim permāserat vnus eorum puer in intellectu, & nō trāsmutant trāsmutata ætate, & sit alter habēs intel

lectum purū fortem, non est posse **D** in huiusmodi vt permaneāt amici: cum non placeant eis res eadem, & vtr̄ non gaudent neq; tristantur rebus eisdem. & hoc, qm̄ propter diuersitatem suarum apprehensionū non sunt eis res eadem simul. & nō est possibile eos esse amicos nō existentibus eis his rebus: intendo vt gaudeant & tridentur eisdē. & non est possibile in horum similibus vt perseverent in vita sua, & vt fiant in ipsa amici, secundum q̄ præcessit.

D. Et oportet vt rememoremur rem coniunctionis, quæ sit in præterito. quemadmodum enim videt **E** q̄ oportet vt detur amicis magis q̄ extraneis, sic oportet vt detur eis, q̄ conuettuntur amici pp amicitiam præcedentē, qñ nō dissoluitur amicitia pp superfluum malitiam.

Que opera amicitia, & quod non sint pranorum. Cap. 4.

I Am vero ea quæ ad amicos attinent, & quibus amicitie definiuntur, ex his quæ erga se quisq; agit, esse videtur profecta. Statuunt enim amicum esse eū qui vult & agit bona, aut q̄ **F** apparēt, illius causa: vel eū qui vult & esse & viuere amicū ipsius causa. id quod matres erga filios faciūt: & amici. inter quos offensio aliqua incidit. Alij eum qui simul degit, & eadē eligit: aut qui condolet & congaudet cum amico. maxime vero etiā hoc matribus contingit. At aliquo ex his amicitiam quoque definiunt, quorum vnū quodq; probō viro erga seipsum inest:

R. iiii, ceteris

Moralium Nicomachiorum

G cæteris vero, quatenus tale se esse existimât. Videtur enim quædam modum dictum esse, virtus, & probus vir unicuique esse mensura. is enim secum consentit, & eadem tota anima appetit. Et vult etiam sibi ipsi bona, & quæ apparent, atque agit. boni enim est sui quoque causa bonum elaborare: intellectuæ siquidem partis gratia, quæ esse unusquisque nostrum videtur, Vult quoque vivere se, & saluum

H esse, & maxime id, quo sapit. Probo enim viro esse bonum est. Unusquisque autem sibi ipsi vult bona. effectus vero alius illud quod euasit, omnia habere eligit nemo. habet enim et nunc Deus bonum, sed cum sit ipse id quodcumque est. Unusquisque vero id quod intelligit, esse videretur, vel precipue, quique est huiusmodi, secum degere vult. iucunde enim id facit: quippe cum & factorum oblectabiles recordationes, & futurorum spes bonæ sint: tales autem sint iucundæ.

I Contemplationibus præterea abundat cogitatione: condoleatque & collaturatur secum maxime. idem prorsus & molestum est, & iucundum, & non aliud aliud. poenitentia siquidem vacat, ut ita dicam. Eo quod igitur probo viro erga seipsum unumquodque horum inest, isque erga amicum, perinde atque erga seipsum sese gerit: est enim amicus alter ipse: amicitia quoque esse horum aliquid videtur, & amici illi quibus hæc insunt. Nam utrum erga seipsum amicitia sit, necne, in præsentia omittam.

Amicus est
alter ipse.

videretur autem eatenus esse amicitia, quatenus est duo vel plura ex his quæ dicta sunt: & quia excessus amicitie similis est ei quæ erga seipsum est. At antedicta inesse videntur et plerisque, quavis pravi sint. nunquid tamen quatenus sibi placent, probosque se esse existimant, eatenus participes eorum sunt. Nam ex his qui vehementer sunt pravi & facinorosi, nemini hæc insunt: quin ne videretur quidem. ferè autem neque pravis. dissentiunt enim inter se: idem alia cupiunt, alia volunt: ut incōtinētes. qui loco eorum quæ sibi esse bona videntur, iucunda quidem eligunt, sed noxia. alii autem ob ignaviam & segnitiam ab agendis his desistunt, quæ sibi esse optima existimant. At qui multa & graua scelera perpetrarunt: & ob prauitatem odio habentur, & vitam fugiunt, seque ipsos interficiunt. Ac quaerunt quidem improbi homines alios, quibus cum diem trucidat, & seipsum fugiunt: propterea quod quando secum sunt, multorum & grauium scelerum recordantur, atque alia huiusmodi sperant, quorum quando cum aliis versantur, obliuiscuntur: cumque nihil in se amabile habeant, amice erga se ipsos nullo modo afficiuntur. Neque igitur collaturatur, neque condolent homines homines secum. seditione enim anima eorum agitur. pars enim una ob prauitatem dolet, cum aliquibus abstinet, altera lætatur, & quasi diuellentes illa huc, hæc illuc trahit.

K
a. l. non
amplius
duo sunt
eadem.

L

M
3

et

A & licet fieri neq̄at vt simul do-
leat et letetur quispiā, sed paulo
post tñ dolet, quia letatus ē: nol
letq̄ ea sibi iucūda extitisse. por
nitētia. n. prauī pleni sunt. Prau-
us ergo cūm nihil in se habeat
amabile: neq̄ erga seipsum ami-
ce esse affectus v̄r. Quod si ita se
habere valde miserū est, enixe
fugienda prauitas est, dandaq̄
opera vnicuiq̄, vt probus euad-
at: sic. n. fiet vt & erga seipsum
amice esse affectus, & aliorum
esse amicus possit.

Dixit. Et definiuntur quidē res
amicitię, intēdo res cōparatas
amicitię per relationē suā ad ami-
ciā. Et v̄r q̄ vniuersum amicitiarū,
q̄ definiunt, definiunt qdē relatio-
ne suā ad res amicitiz. nos etenim
inuenimus quosdā laudantes ami-
cū, qui vult bona & facit ea, aut quę
putat bona pp amicitiam ipsam, &
vidēt q̄ istud sit amicitia. Et quos-
dā laudantes amicū, qui vult & eli-
git quod eligunt amici. vt qd acci-
dit matribus: intendo qm̄ ipse eli-
git qd eligunt filij ipsarum. Et ex
hostibus sunt et, qui laudant associan-
tē & conuenientē in electione, & cō-
dolentē dolori amici, & congauden-
tē gaudio ipsius ī pluribus. & istud
est accidit matrib⁹ cū filiis suis. Et ex
his sunt q̄ laudāt amicū p oīa ista,
& vidēt q̄ ista sint amicitia: inten-
do q̄ in qua aggregantur oīa ista,
sit amicitia virtuosi: reliquę autē
amicitię dicant amicitie, eō q̄ pu-
tant assimilari hoīcamicitiz. D. Et
v̄r q̄ sit res in hac amicitia, vt dictū
est. virtus etenim cōmunis est vni-
cuiq̄; ex virtuosīs. Cū sic fuerit, cō-

municabit virtuosus in voluntate
virtuoso, & desyderabit res easdē,
& vult per se bona, & quę apparēt
per se bona, & faciet hoc ē. bonum
n. quod in ipso est, excitat, & mouet
ipsum ad agendū bonum. ipse ergo
facit bonum pp se. Et sunt quidem
communicantes in opinione: eō q̄
quilibet virtuosus apprehēdit qui-
dem quiditatē suam intellectu, &
vult vitā propter seipsum & salutē,
& pręcipue salutem partis illius, per
quā sustentatur, & formā, per quā
est bonus & virtuosus. D. Et vnus-
quisq̄; vult bona sibi ipsi. & nō vult
vllus bonum, qm̄ habuerit ipsum,
pręterquā ille, qui concupiscit vt sit
ei vniuersum rerū. etenim iste cup-
it, vt vniat ī ipso vniuersa bona:
quāuis iā pertigerit ad bonū huma-
nū. & ista ē opinio corrupta. Deus
nanq; distributor est bonorū om-
nibus speciebus, q̄cūq; sp̄rū fue-
rint: & non dat vni indiuiduo neq;
vni speciei, & prohibet reliquis: sed
diuidit inter ea vniuersa bona fm̄
merita vel aptitudinem ipsorū. vir-
tuosus ergo desyderat bonū natura-
le sibi, & desyderat bonū illud ei, q̄
est sibi similis. D. Et conueniens est
credere de vnoquoq; illorū, q̄ ipse
seipsum associet cogitando in bon-
is. & hoc, qm̄ delectatus fuerit re-
memorando de bonis, quę operat-
us est pręteritis, & gaudēdo de ip-
sis, aut sperādo bona futura: inten-
do ea, quę disponit faciēda. Et ad
huius apprehēssiones potēs est men-
te & cogitatiōe. & cōmunicat in his
sibi ipsi in dolore & delectatione.
imaginatio etenim hmoī rerū de-
liciosa est & dolorosa simul: inten-
do rememorationem sperationē:
& nō est delectans ex istis abiq; cō-
tri-

Deus di-
stributor
est bono-
rū oībus
speciebus
secūdum
merita &
aptitudi-
nes ipso-
rū. Idē. t.
cō. te. cō.
100.

F

Moralium Nicomachiorum

Gristante: & non accidit in tempore absq; tempore alterius: immo anima dolet per istas apprehensiones, & delectatur sinuul. & vlt virtuosus nō inuenitur pœnitētia, quē almodū dictū est pœnitētia nanq; sic cum perpetratiōe mali. Oportet igit virtuosum velle vnūquodque istorū virtuosos, sicut sibi metip si: qui vt sit apud amicū suū sicut est apud seipsum: eō q̄ amicus est alter ipse, si visum fuerit q̄ amicitia sit aliquid, siue res quēdā, & q̄ amici sunt illi, quibus existunt res vnq̄ eidem. D. Vtrum aut amicitia

H sit ex his quæ esse oportet, aut non est, omittat perferuari in hac hora de ipsa. fortassis n̄ putandum est q̄ ista amicitia sit amicitia, & q̄ sint duę amicitie, sicut dictū est, aut plures. & apparet, q̄ illud qd̄ iā dictū est de istis rebus, est existēs in pluribus. D. Si autē malitiosi sint, inrendo cōsimiles in malitia, tunc iā queritur an inuenitur inter pessimos ista cōparatio ī seipsis: neq; vt placeant sibi ipsis, & videant q̄ ipsi sint virtuosī, fm̄ q̄ accidit de hoc virtuosīs. Et iā est manifestum, q̄ nō inuenit aliqd̄ de isto in eis, qui

I sunt vehementis iniquitatis, & malarū operationū. nō. n. apparet hoc de ipsis. neq; ferē apparet, eō q̄ ī maliciōsis diuersitas est maliciarū, cū sit malitia multīfaria. ideoq; cōcupiscūt diuersa, & volūt res alias à bonis, vt est dispō eorū, qui non cōtinent seip̄s. eligunt. n. prę eis quæ vident sibi bona, delectabile & dāniferū, & ex eis est qui fugit ab operatiōe eius, qd̄ videt bonū propter rimiditatē vel ociositatē. & propter hoc illi, qui operantur operationes multas malas, abhorrent vel odian

tur pp̄ malitiam, & abhorrent seip̄s, & fugiunt ne ament, & interficiunt seip̄s. D. Et malitiosi vel flagitiosi pp̄ istud requirunt aliquos, cum quibus finiant dies suos: eō q̄ fugiunt malitiam suam, pp̄ qd̄ recordātur multorum horribilium: & gradiuntur ex eis ad alia similia illis. & hoc, qn̄ solitarij. solitudo ergo molesta est eis, & dolorosa valde. qn̄ vero cum alijs fuerint, obliuiscuntur illa. ex quo. n. non est eis aliquid qd̄ ament, sunt non patientes à seipsis passiōe dilectionali sui ip̄sōrū. Et qui nō patiuntur à seipsis passiōe dilectionali sui ip̄sōrū non gaudent de seipsis: immo molestantur & anxiantur à seipsis: eō q̄ animæ eorū quæreloſe sunt sibi ip̄sōrū & rancorose. quēdam ergo animatorū dolent propter malitiā, & quēdam delectantur propter ipsam. & vniuersaliter distrahuntur quidam huc, & quidam illuc, sicut quod finditur in duo per tractum. & si nō fuerit possibile vt gaudeant & tristentur simul, equaliter tristantur modicum dum gaudent, & delectantur aliquo, nolentes vt sit delectabile. propter hoc itaq; sunt iniqui repleti amaritudine & pœnitentia. D. Et propter istud totū patet, q̄ status malitiosi non est in dispositione status amici: cum nō amet seipsum, eō q̄ non in ip̄so quicquā amabile. Si igitur sic est, est vir iniquus vehementis miserix, & infelicitatis valde. D. Ideoque valde fugiendum est homini à malitia, & indurandum vt fiat bonus, conueniens etenim est quando fuerit bonus congaudens sibi ip̄sī, vt fiat congaudens, & amicus alteri.

De

De beneuolentia. Cap. 5.

A Am vero beneuolentia est quodam similis amicitie, amicitia tamen non est: quippe cum beneuolentia erga ignotos quoque, et latens esse possit amicitia non possit. Et prius est dicta hec sunt. Sed neque amatio est: neque enim intentio, neque appetitio habet, quae amationem consequuntur. atque amatio quidem cum consuetudine beneuolentia de recenti est fit. Id quod est erga certatores contingit. beneuoli siquidem eis fiunt. simulque cum eis volunt. nihil tamen cooperantur. sicut enim diximus, de recenti beneuoli fiunt, & leuiter diligunt. Vnde igitur principium amicitie esse, non secus atque amoris ea voluptas quae ex aspectu percipitur. nemo enim amore capit, nisi prius specie fuerit oblectatus. qui vero forma oblectatur, nihilo magis amore capitur: sed cum et absentes desiderat, & praesentes cupit. Ita vero est amici esse non possunt, nisi beneuoli prius fuerint, beneuoli autem nihilo magis diligunt. volunt enim tamen bona ipsi quibus sunt beneuoli, nihil tamen cooperarentur, nullaque pro ipsis molestia suscipiunt. Quocirca translatione utens aliquis esse ipsam principium amicitie diceret: quae cum inueterata fuerit, et in consuetudinem deuenit, amicitia euadit: non ea quidem quae ex utilitate, aut voluptate conciliatur: neque enim ob hanc beneuolentia existit. Nam qui beneficio est affectus, pro his quae accepit, bene-

uolentiam retribuit, iuste se gerens. Qui vero aliquem prospere agere vult spe utilitatis consequendae ex eare: non illi, sed sibi potius beneuolus est: quemadmodum neque amicus, si commodi aliquis causa illi obsequitur. Omnia autem beneuolentia ob virtutem & probitatem quandam existit, cum pulcher aliquis, aut fortis, aut tale aliquid visus cuiuspiam fuerit. sicut de certatoribus iam diximus.

Dixit. Exhortatio autem interdum simulatur amicitia, & non est amicitia: eo quod exhortatio interdum fit ab eo, qui non cognoscitur, amicitia autem non fit nisi erga eos, qui cognoscuntur. & iam dictum est huiusmodi ante. Neque est dilectio. non enim perseverantia, & desiderium. haec autem duo consequuntur dilectionem: intendo desiderium & diuturnitatem dilectionis. & istae res sunt cum dilectione: & dilectio quidem est cum commixtione: exhortatio autem fit quidem interdum ab eo, cui non occurrit exhortatio: ut exhortatio, quae fit a patre honorabili erga eum, qui venit ex eius posteritate. & interdum fit ab eo, qui non communicat exhortationem: ut exhortatio, quae fit ab hominibus erga ordinantes militiam. etenim ipsi exhortantur eos, & conueniunt cum ipsis in voluntate: in actu autem non. Dixit. Et conueniens est, quoniam non communicant exhortatores eis, quos exhortantur actu, ut dicatur de eis, quod sunt exhortatores simulatione, & quod sit dilectio eorum dilectio simulatiua. Et propter istud videtur quod initium amicitiae dilectio per sensum, id est amicitia praecedens naturaliter, sicut dilectio amantissimi. non enim

salodiosum amicitiam.

Moralium Nicomachiorum

G enim amat aliquis, si non delectatus fuerit primus. & qui delectatur per delectabile, nō amat aliquid plus ipso: immo qñ perceperit eius elongationē, desiderat eius appropinquationem. & si sic est, tunc inuitabiliter cōiungitur amicitia delectatio. Neque est possibile vt sint hoīes amici, cū non sint exhortatores: esse autē exhortatores absq; eo q̄ sint amici possibile est. nā exhortatores non diligunt dilectione pluri, quā alij ab eis: eō q̄ ipsi volunt bona solummodo eis, quibus sunt exhortatores: & contingit vt

H non conueniant eis fm aliqd̄ factorum suorum: neq; si sit illud factum ex hisq̄ ipsi faciūt. Et propter hoc non possumus transmutare nomen amicitia ad nomen exhortationis, & dicere de ea, q̄ est amicitia apparens tarde, i. quando fuerit tempus, & firmata fuerit consuetudine, conuertetur in amicitiam. etenim amicitia sit propter vtile & delectabile: exhortatio autem nō sit propter hoc. Et quidem ille, cui beneficium fuerit, satisfacit per exhortationem loco accepti beneficij: & est in hoc facto suo iustus.

Iustus. Qui autem vult beneficium benefici, & sperat se accepturum ab ipso quod vult ex beneficio, causa exhortandi ipsum, intendo beneficium, hic non videtur esse exhortator per se: sicut non est amicus, qui seruit alteri, propterea q̄ vtatur eo vsu aliquo. D. Et vniuersaliter exhortatio pertinet virtuoso & cemerito, vt qd̄ appareat de eo hominibus, q̄ est vir grauis & rigidus, & quod simulatur istis: vt quod accidit illi, cuius magnificatur utilitas, vt militum.

De concordia.

Cap. 6.

K

Concordia p̄terea spectare quoq; ad amicitia videt: vnde opinionis consensio minime est: hoc. n. q̄s ē q̄ mutuo sese ignorāt, posset inē. neq; eos qui qualibet de re consentiunt, cōcordes esse inquit: verbi cā, si de celestibus cōsentiant: concordēs. n. de his eē ad amicitia non attinet. sed ciuitates concordēs esse dicunt, cū de illis quę conferunt, consentiūt, & eadem eligunt, aguntq; ea q̄ publice visa fuerint. Circa agenda igitur cōcordes sunt, atq; ea quę in magnitudine cōsistunt, & vtrisq; vel oībus inesse possunt. vt ciuitates cū oībus visum fuerit magistratus electione esse creandos: vel ineundam cum Lacedemonijs societatem: vel regnare Pittacum, qñ ē ipse voluerit. At cū vterq; seipsū vult, vt in Phoenissis, in seditione sunt. Concordes autē esse nō est, si idē vterq; animo concipit, quodcunq; illud sit: sed si qd̄ in eodem est. vt cū et populus & probi viri optimos regnare consentiunt. ita. n. omnibus contingit id qd̄ appetunt. Concordia vero ciuilis esse amicitia videtur: quemadmodum etiam dicitur. circa conducen- tia enim versatur, atque ea quę ad vitam attinent. estq; huiusmodi cōcordia inter probos viros: hi enim & secum, & inter se sunt concordēs, cū in iisdē,

vt

Aut ita dicam, sint huiusmodi si-
quidem hominum voluntates
permanent, neque transfluunt, si-
cut Euripus: voluntque ea quae &
iusta sunt, & conducunt: atque
haec communiter appetunt. At ut
prauae concordessint, nisi parum
per, sicut est ut sint amici, fieri
non potest: cum in utilibus rebus
ampliores partem appetant: in
laboribus contra & ministratio-
nibus deficiant, cum. n. unusquis-
que sibi haec velit alterum ad exa-
men reuocat, & prohibet. nam
B quod commune est, perit, cum
ab his non seruetur: atque inde
euenit, ut cum alij necessitatem
inferant, ipsi vero quae iusta sunt
facere nolint: seditione agentem.

Dixit. Et apparet quod conuenien-
tia interdum in opinione dile-
ctionis est, id est effectiua dile-
ctionis, ideo dicimus, quod non est co-
uenientia opinionis conuenientia pro-
positi & voluntatis, etenim conue-
nientia voluntatis fit interdum in eis,
quorum non scit alter voluntatem alte-
rius. ut quod inuenitur in multis ciui-
C tatibus inter ciues, quorum multipli-
catur seditio. Et propter hoc nos non di-
cimus quod illi, qui volunt voluntatem
vnam circa rem quandam, sint conue-
nientes in opinione: sed nomina-
mus quidem conuenientes in opinio-
ne eorum, quorum voluntas est in re,
quae magis expedit vniuersitati, &
quod conueniunt in voluntatibus com-
munibus, ex quibus est magnus bo-
num, ut voluntates ciuiles commu-
nes, ut conuenientia ipsorum. quoniam
quod facit idoneum principatus,
virtutes sunt. etenim homines conue-

nientiae voluntatum omnes sunt
effectiuae dilectionis. Dixit. Illi au-
tem quorum unusquisque seipsum di-
ligit, non erunt exhortatores alter
alterius ex parte conuenientiae opi-
nionis ipsorum in re aliqua quaecumque
rerum fuerit, sed ex parte conuenien-
tiae opinionis eorum in fine vno eod-
em: ut conuenientia communitatis
in hoc: quoniam oportet ut principetur
virtuosi & boni, quoniam fuerit istud
desiderium unus cuiusque eorum. D.
Et apparet quod conuenientia opinio-
nis cogense est ad dilectionem ciui-
uilem, quemadmodum dicitur in eo
quod est in rebus bonis vniuersitati, &
in eo quo indiget in uita. & con-
uenientia opinionis fit quidem in vi-
ris emeritis & virtuosissimis, isti namque
sunt conuenientis opinionis in seip-
sis, & ad se inuicem circa res, quae ab
extrinseco sunt, cum desyderent res
vna easdem. ideoque sunt volunta-
tes eorum stabiles, quae non varian-
tur, neque transmutantur de re ad rem.
volunt enim iustitiam, & res quae sunt
iuste, & desyderant omnia haec de-
syderio communicato. D. Iniquorum
autem opinionem non contingit conuenire ni-
si parum, quemadmodum non sunt
amici nisi parum. ipsi. n. sunt quidem
amici propter conuenientiam suam in con-
cupiscentia multitudinis possessionis
& in rebus utilibus: concupiscentia
autem ipsorum in speciebus strenui &
laboriosi est quidem defectiua & sin-
guli eorum volunt vniuersa bona
propter seipsos, & ea, quae sunt con-
ferentia eligunt sibi ipsis, & valde
subtiliant in conuocatione sua
cum extraneo & contristant eum:
attamen conseruant quidem iustitiam
conuenientem inter se, aliter. n. non subsisteret.
oriuntur autem inter eos iurgia &
dissent-

Moralium Nicomachiorum

G dissensiones: eo q̄ alter cogit alterū ad defraudandū in connegociationibus, & circumueniendū seinuicē, cum non cupiāt exercere opera iustitiae, sed volunt quidē adimplere actiones suarū concupiscentiarum.

De beneficentia.

Cap. 7.

A T vero bñfici amare magis vident eos quos beneficiis affecerūt, q̄ affectū illos à gibus acceperūt. id qd̄ quasi à rōne dissentaneū quæri consuevit. Flerisq̄ igit̄ id cōtin gerē, p̄pterea vñ, quia hi debēt, illis debetur. sicut ergo in mutuis illi qui debent, eos nō esse volunt quibus debent: qui vero mutuarūt de salute debitorū curam ēt habēt: sic & eos aiunt qui beneficiū cōtulerunt, vtpote gratias recepturos, velle illos esse quibus cōtulerunt: illis aut̄ non esse curæ, vt quippiā retribuunt. Atq̄ Epicharmus quidē fortasse diceret ipsos hęc ex prauo spectantes dicere: Sed eē hęc humana res videt̄, immemores enim sunt pleriq̄: magisq̄ beneficiū accipere q̄ conferre appetunt. Videretur aut̄ huiusce rei magis naturalis eā esse, neq̄ similis ei quę de mutuatibus relata est. non. n. est dilectio circa illos, sed voluntas vt salui sint, recipiēdi causa, at qui beneficiū contulerunt eos qui acceperūt, diligunt, atq̄ amant, ēt si nulla si re ipsis viles vel in præsentia sint, vel in posterū sint futuri. Id quod etiā in artificibus contingit: vnusquisque enim opus

propriū magis amat, q̄ ab opere amaretur, si animatū fieret.

Maxime vero fortasse circa poetas idē euenit, qui poemata propria perinde ac filios supra modum amant. Huic rei simile est,

Vide idē supra lib. 4. ca. 2.

qd̄ ad benemeritos attinet: nā beneficio affectus opus ipsorū est: id igit̄ amant magis, q̄ opus eū qui effecit. Huiusce rei illud in cā est, q̄ eē est expetibile, atq̄ amabile oībus: sumus aut̄ operatione & actu: viuendo enim atq̄ agendo sumus, qui fecit igitur, operatione opus ipsum quodā mō est: quocirca amat opus, propterea q̄ esse appetit, at hoc naturale est. quod .n. potestate ē, id operatione opus ipsum indicat. Adde q̄ ei qui beneficiū contulit, honestū illud est quod actione est perfectū: quare gaudet eo ī quo illud est, q̄ vero affectus est, nihil honesti hēt in illo q̄ affecit, sed si mō quicquā habet, i. qd̄ conducit. at id minus iucundū, atq̄ amabile est. Præsens siquidē operatio, futuri spes, facti memoria iucūda est. at iucūdisimū est quod operatione consistit, atq̄ amabile simili mō. ei igit̄ qui affecit, opus permanet: honestum. n. est diuturnū. ei vero qui est affectus, p̄terit vtilitas. Ac memoria q̄dem honestarū rerum iucūda est: vtilium nō admodū, vel minus expectatio vero sese habere contrario modo videtur. Atq̄ amatio sanē effectiōni: amari affectioni simile est, amare igit̄,

atq̄;

Matres li-
berorum
sunt amā-
tores.

Atque ea q̄ ad amicitia pertinent,
eos consequunt̄, qui in actione
excellunt. Præterea oēs ea, quæ
laboriose facta sūt, magis amāt:
vt qui pecunias acquisiuerunt,
magis, q̄ qui ab alijs acceperūt.
at beneficio affici labore vaca-
re: benefacere laboriosum vide-
tur. Propterea ēt matres libero-
rum sunt amantiores: laborio-
sior siquidem generatio est, ma-
gisq; suos esse filios sciunt, id au-
tem beneficiis quoque esse pro-
prium videtur.

Dixit. Et videt q̄ benefici ampli-
us diligāt, q̄bus benefaciūt,
q̄ illi beneficos. & æstimat hoc esse
fm rōne. Apparetq; eius cā in pluri-
bus, etenim beneficus amat eū, qui
benefacit, iucipies ex seipso. ille au-
tē tenetur ad amorem rōne accepti
beneficij, & beneficus & cui beneficit,
similant accomodatū & cui sit
accommodatio debitor. n. f. qui re-
cipit accommodatū, nollet perma-
nentia creditoris. anxietur enim ex
eius visitatione, sem p̄ suspicans cre-
diti repetitionē. creditor vero debi-
toris exoptat salutē. sicut eos, quibus

Cbenefaciunt, desyderant saluos cōsi-
stere: vt illi qui dāt qd̄ est inter ma-
nus ipsorū. beneficiati autē ecōuer-
so: vtpote onerati debito. qui autē
anxiant̄ ex satisfaciēdo debito, s. q̄
receperunt beneficia, fortassis non
referunt grates benefactoribus, nisi
eo, ne assimilentur malis, & arguan-
tur ab hoībus ex ingratitude, ete-
nim plures hominū non recordan-
tur accepti beneficij: & desyderū
eorū vt beneficiat eis, amplius est q̄
vt ipsi beneficiant. sunt igit̄ minus
diligētes q̄ benefici. D. Et forsā pu-

tabit q̄ cā in hoc sit naturalis: inre-
do q̄ homo cupit naturaliter vt fiat
ei bonum magis q̄ faciat bonū. D.
& non simulantur benefici credito-
ribus: etenim nō est in credēdo di-
lectio non. n. quærūt creditores fa-
lutē debitorū, nisi causa recipiendi
creditū ab ipsis. benefactores autem
diligūt quidē quibus benefaciunt,
ēt si in nullo sint profecturi p̄ ipsos,
neq; in p̄senti, neq; in futuro. Hūc
autē se benefici ad eos quibus cōru-
lerūt beneficia, sicut artifices ad sua
artificiata. oīs. n. artifex amat opus
manus suę, plus q̄ amet operatū ab
altero. siq; fuerit artificiatū anima-
tū, tunc est multo dignius hac intē-
tiōe. D. Et forsā plus accidit istud
in poetis. etenim isti excedūt in di-
lectione carminū, q̄ operant̄: estq;
dilectio ipsorum ad sua carmina, si-
cut dilectio parentū erga filios. Sā-
mile huic accidit beneficij cū bene-
ficiatis ab eis. est nanq; beneficij
opus ipsorū: quēadmodū opus ar-
tificis est artificij. Imq; isti diligunt
eos, q̄bus benefecerūt amplius q̄ fa-
ctor suū factū, intendo q̄ artifex ar-
tificij suū. Et cā in hoc est, intendo
vt diligat factor factum suū: qm̄ ef-
fectus, intēdo quiditatē hoīs, electus
est apud oēm, & dilectus: & est com-
plemētū & decor actū. effector ne-
pe operis existit qd̄ fm perfectio-
nē sui vltimā p̄ operationē. diligit
igit̄ operationē rōne dilectionis ef-
fectus suę: intēdo quiditatē suā. quę
complet̄ per operationē. & istud est
naturalis homini. existentiam enim
esse abq; operatione est esse potē-
tiale. igitur omne opus est amatū
vtr̄ propter hanc cām. Et excellit
cum hoc opus beneficij cetera om-
nia, intendo inesse ipsum amatū
opi-

Moralium Nicomachiorum

Gopifici: eò q̄ optimum operationū. Ideoq; læta ē ille cui ē ista actio. non est aut̄ beneficiatio similis huic actioni apud beneficiū, vt amet ipsum vt ē amar⁹, nisi beneficiatus melior beneficio, aut similis ipsi. & itaque beneficiarius minus delectatus, & diligens benefico. D. Delectatio aut̄ in actionibus delectabilibus, q̄ quidē fiunt in tēpore p̄senti, existit in ipso met̄ tactu. q̄ aut̄ in futuro in spe: intēdo in separatiōe q̄ exeat in actū. q̄ vero in p̄terito in rememoratione, intēdo in rememoratione exitus eius ad actū. D. Et actio bene-

Hicij ex parte, qua ē bona & decora, manet in memoria factoris, & prolongat̄ tempore eius: proficiū autē proueniēs ex ea beneficiatio finit̄ velociter, & recordatio eius abbreviatur, & modica est delectatio ex eius recordatione, cui nō est p̄permanētiā. actus aut̄ boni delectatio est multa, & rememoratio eius longa: delectatio vero spei v̄ q̄ sit diuersa delectationi p̄senti. intēdo q̄ delectatio p̄sens permutatur: delectatio vero spei est permanēs. D. Et videtur q̄ dilectio cum actione, redilectio vero cū passione. etenim

I dilectio actioni similis existit, redilectio vero passiōi. & actio vero magis est dilectiua q̄ passio: intēdo q̄ diligens similatur agenti, dilectus vero patiēti. Amplius oēs quidem homines diligunt quod habuerunt cum multo labore, plus eo q̄ cum facilitate: vt puta pecuniarum adeptiōē. etenim eas illi, qui laboriose acquisierunt, plus amant eas, q̄ illi quibus in saluo accesserunt, vel hereditate post mortem antecessorum, vel portionaliter in vita eorum, vel modo alio consimili. &

bonitas vel decor passionis, & est illud q̄ sit beneficiatio, absq; labore ē. bonitas aut̄ vel decor actiōis, & ē illud q̄ a benefico, est cum labore. item igitur beneficus diligētior est in sua actione, q̄ beneficiatus in sua passione. Et propter hoc sunt matres magis diligētes filios patribus: intendo, eò q̄ matres genuerunt filios cum dolore, patres vero absq; dolore. matres itaq; diligunt filios plus quā seipsas.

Matres diligunt filios plusquam seipsas.

De amore sui. Cap. 8.

AT enim dubitatur, vtrū amare seipsum maxime, & an aliquē aliū oporteat. increpant. n. eos qui seipsos maxime amāt: et quasi in dedecus, sui amatores appellant. videtq; prauus sui cā oīa agere, ac tanto magis, quāto improbius fuerit. vnde ipsi crimini dant, q̄ ab se ipso nihil agat. Probus autē ob honestatē: atq; id eo magis, quo melior est: amiciq; causa: sui aūc cā agere omittit. Ab oratiōibus tñ his opera ipsa discrepāt: atq; id nō absurde. dicūt. n. eū maxime amādū esse, qui maxime sit amicus: maxime vero ē amic⁹, q̄ vult hōa ei cui maxime vult, illius causa, ēt si id sciturus sit nemo. at hęc vniciq; erga seipsum, & cetera ēt omnia quibus amicus definiē, maxime insunt. dictū siquidem est omnia quæ ad amicitiam attinent, a seipso ad alios quoq; deuenire. prouerbialit̄ oīa consentiunt. vt vna ansa. & cōmunia oīa amicorū. et gēlitas amicitia, et tibiq; genū pro-

Prouerbialit̄ amicitia.

A propinquius. oīa. n. hęc vnicui
que erga seipsum maxime sūt:
quippe cūm amicus maxime si
bi ipsi sit. Amare igitur ēt seip-
sum maxime oportet. Cūm igit
utriq; probabilitatem asserant,
non iniuria in dubium venit,
vtrosq; magis debeam⁹. Quo
circa fortasse hmoi ofones quor
sum vtrq; & q̄tenus verē sint,
diuidendū est ac distinguendū.
Si itaq; statueremus quo pacto
utriq; sui amatorem appellaret,
forsitan hoc constaret. Qui igit
B hoc in opprobriū inducunt, eos
sui amatores vocant, qui sibi in
pecunijs honoribus, & volupta-
tibus corporis amplius vendi-
cāt. pleriq; n. hęc appetūt: hisq;
perinde atq; optima sint, oī stu-
dio incumbunt. vnde ēt decer-
tabiles res ipse euaserunt. Qui
ergo in his plus sibi vsurpāt, cu-
piditatibus, atq; oīno affectib⁹,
irrationaliq; aīe parti obsequū
tur. hmoi autē pleriq; ē vulgo
sunt. atq; iccirco ā plerisq; q̄ pra-
ui sunt, imposita appellatio est.
C Merito igit his qui ita sui sunt
amatores, opprobrio datur. Eos
aut qui hmoi res sibi attribuit,
solere ā plerisq; sui amatores vo-
cari dubium nō est, nam si quis
semp vel iusta agere, vel tempe-
rantia, vel qualiacunq; alia ex
virtute maxime ofum agere stu-
deat, semperq; quod honestum
est, sibi vendicet: eū sui amato-
rē appellabit nemo, neq; vitupe-
rabit. quanquā is magis esse sui
amator videret: cūm ea q̄ maxi-

me & honesta, & bona sint, sibi
attribuat: suisq; pstantissimē par-
ti obsequat, ei⁹ in oībus obtem-
peret. Sicut autē & ciuitas eē ma-
xime id videt quod in ipsa prae-
stantissimum est, & oīs alia con-
gregatio ita & hō. & sui amator
igit est, qui id amat, ei⁹ obseq-
tur. continens itē & incontinēs
ex eo dī, q̄ mens contineat reli-
qua & vincat, aut minime: qua-
si id vnusquisq; sit. videnturq;
egisse ipsi, & spōte, ea q̄ cum ra-
tione maxime egerūt. Id igitur
præcipue esse vnūquenq; pro-
būq; virū p̄cipue id amare, ob-
scurum non est. vnde ēt sui ama-
tor maxime esset, diuersa quidē
specie ab eo qui vituperat: qui
sanē tanto differt, quanto vita
cū rōne illi p̄stat q̄ ex perturba-
tione traducit. & appetitio vel
honesti, vel eius quod conferre
videat. Eos itaq; qui circa hone-
stas actiones præcipue student,
oēs admittunt ac laudant. si oēs
aut ad honesta consequēda cer-
tarent, honestissimāq; agere cō-
tenderent: & publice oībus op-
portuna, & priuatī singulis ma-
xima bona euenirent. si quidem
virt⁹ tale quid est. Quocirca, bo-
nus vir esse sui amator debet: nā
honestā agēdo & sibi, & alijs, p-
derit. prau⁹ non debet: eō q̄ pra-
uos affectus sequens, & sibi, &
alijs nocebit. Ac prauo quidem
hōi q̄ agere debet, & q̄ agit, in-
ter se discrepant. at probus q̄ de-
bet, ea ēt agit. mens. n. oīs quod
sibi optimum est, eligit: probus
Moral. cū cō. Auer. S verē

Moralium Nicomachiorum

E vere mēti obtēperat. Verum aut est qđ de probo viro dī, eū amicorū cā & patriā multa age re, ēt si pro ipſis mors fuerit op- petēda. nā & pecunias & hono- res, pñciat, & demū ea bona, q̄ i certamen apud hoſes veniunt, dum qđ honeſtū eſt, ſibi ipſi vē dicat. Breui. n. tpe lētari vehe- menter magis eligeret, q̄ longo leuiter : & viuere honeſte vno anno, q̄ multis quolibet : vnam itē actiōē honeſtā & magnā q̄ multas & paruas. Hoc aut ſis for-

H taſſe euenit, qui palis mortem obire conſueuerunt. eligunt. n. magnū quoddā honeſtū ſibi ipſis, pecuniasq̄ profunderent, q̄ amici plures accipiant. pecunig enim amico, ipſi honeſtum cō- paraſ. quod aut maius bonum eſt, ſibi attribuit. In honoribus ēt & magiſtratibus idē modus eſt. oīa. n. hēc amico concedet. honeſtū ſiquidē hoc ipſi eſt, ac laudabile. vt merito probus eſſe videat, cū honeſtatē oīb⁹ anteponat. Fieri itē pōt, vt actio- nes amico pmittat: ſitq̄ ipſi honeſtius, q̄ cā amico fuerit vt eas egerit: q̄ ſi ipſe egisset. In oībus igiſ laude dignis rebus honeſta- tis ampli⁹ ſibi attribuere vir p- bus videtur. Atque ita quidem ſui amatorē eſſe oportet, ſicut dictum eſt: vt plerique autem ſunt, minime.

Dixit. Dubitabit aut q̄ poti⁹ ſint diligendi diligentes ſeipſos, aut non diligentes ſeipſos. qđā. n. negāt diligēdos eſſe ſemetipſos diligētes,

& noſant eos dilectores ſui met. vulg. **K** p hoc, q̄ ipſum ſit res ſexda, vī. n. q̄ malitioſus ſit ille, q̄ agit oē qđ agit p p ſeipſum non p aliu, & qđ excedit in hoc ſm exceſſum in malitia. & vituperat quidē vir vltimo vitu- perio, qñ nihil facit niſi p p ſeipſum. Virtuofus aut facit quidē grā boni: & addit in actiōe boni ſm additio- nē ſuā in virtute, & facit p p amieſi, omittens qđ ſui eſt. D. Et hoſes cō- ueniunt in hac opinione. veruntā actiōes eorū diſſident huic dicto. oēs. n. aſſerunt, q̄ maxime diligē⁹ eſt amicus, & q̄ dignior vt ſit amic⁹ eſt, qui bona vult amico ſuo rōne **L** amici, non rōne ſui ipſius, ēt ſi non ſciat hoc aliquis. D. & vniuerſa, q̄ di- cta ſunt in definitione amicitig, ne- ceſſariā faciunt vnitiōē volūtatis eorū, ſm qđ dī q̄ vniuerſa bona, & vlt res pñentes amicitig, pueniūt quidem amico ab amico ſuo, & vt qđ dī q̄ volūtas amicorum vna, & q̄ eis eſt aīa vna, & q̄ illud, qđ ami- corum eſt cōe, eſt eis æqualiter. ete- nim oēs iſtæ res nobiles digniores ſunt proportionatē viro: cō q̄ ami- cus, & ille à quo pcedunt iſtæ actio- nes, dignior eſt vt amet à ſeipſo, q̄ alteri: cō q̄ eligibilem ſecit ſeipſum **M** p actiōes decoras. D. Et multoties haſitaſ, vter eorū oportet vt aſſocie- tur, qñ ambo ſidi fuerint: intendo amatorē ſui ipſius, aut qui nō amat ſeipſum. D. Forſan diſſoluet hęc du- bitatio, diuiſo quotiens dī amās ſeipſum: ſunt enim intentiones cōſi- miles in hac intentione errare faciē- tes. Qñ ergo diſtinxeris intentiones conſimiles, quas ſignat dictio vna ſuis terminis, erit manifeſtatio earū amplior. D. Et hac quidē dictiōe, inten- do amātes ſeipſos, noſant illi, qui

A qui appropriant sibi ipsis plus honorū, & dilectionū corporaliū debito. plures namq; horū appetunt ista, & nitunt̃ i ipsa, ac si sint optima appetibilem. & horū gratia incidunt dissensiones inter hoīes, qui sunt in hac dispōne. & illi, q̃ dediū sunt ad ista, gaudent desyderijs & passionibus aīalibus: intendo res proportio nātas parti aīe bestiali. & plures hominū tales sunt: & isti sunt mali viui uersalitate. & pp hoc cōuenit eis hoc nomen: intendo pp multitudinem malitiæ ipsorū. & rectū est nosare

B cum, qui est fm hanc dispōne, amātem seipsum. **D.** Quod ergo iā consueuerūt plures hoīum nosare eos, qui dedicant se istis rebus, & pzeli gunt eas, amatores sui ipsorū manifestum est. qui vero satagit facere quod facit fm iusticiam, pzē cunctis hoībus, & res, in quibus est temperantia, & similes istis ex actionibus virtualibus, & iste est, qui semp facit in seipso bonū, fortasse & si iste non noīet amator sui ipsius apud plures hoīum: dignustñ est hoc nomen, cum iste appropriet sibi ipsi optima bonorū, & ingentissima eorū. & iste est ex applicatione sui ad

C illud quod vere suū est, & ponit i ipso sufficientiā semp suā. **D.** Et quē admodū ciuitas, q̃ aggregat bona sibi ipsi, reputat̃ aggregatio verax magis oī aggregatione, sic hō, q̃ acquirit sibi ipsi bona humana, reputatur habere voluntatē, q̃ est deliricē veræ. & qui amat rem verā sui ipsi & lætat̃ ex ea, dignior nosari amator sui ipsius. **D.** & continens & incontinens dñr quidem ex parte intellectus. continens. n. est, quē cōtinet intellectus suus: & incontinens est, quē nō cōtinet intellectus. & de

quolibet istorū putat̃ q̃ opet̃ qdē **D** a voluntate, & pzicue de opatorib⁹ q̃ opant̃ gfa rei alicuius, intendo finē. Si ergo est conūnes, q̃ amat honorabilius qd̃ in ipso est, & est itelle ctus: incontinens vero diuersus est ab eo, intēdo qm̃ amat qdē esse suū bestiale: tunc q̃to dignior ē virtuosus, vt amet seipsum incontinenter: intendo eū, q̃ eligit cetera desyderia, pp hoc igit̃ noīatio amāis seipsum i dictione dicētis amās seipsum fm duas intēctiones ē dicta de eis p cōitātē noīs. intendo q̃ duæ opinionones in ipsis sint diuersæ: diuersitate multa: sicut diuersificat̃ nomen vitē dictū de vita, q̃ est fm q̃ oportet, & dictū de vita, q̃ est fm passionē. **D.** Et cum sit conueniētius hoī desyderare optima, cōuertit̃ vnuerſi hoīes ad laudandū eos, qui nitunt̃ ad agēdū bona fm q̃ oportet, & ad extollēdū eos. qm̃ n. oēs nitunt̃ ad agendū optimū, & festinat̃ ad ipsum, erunt res communes, secundum statum quem oportet communicari: & erunt res propriæ fm q̃ competit appropriari, cum sit istud de natura studij & sollicitudinis bonorū. **Dixit.** Item igitur oportet vt sit virtuosus bonus amator sui ipsius. et enim proficit sibi ipsi in agendo bona, & proficit alijs. malus autē fm diuersum istius: intendo quoniam obest sibi ipsi, & ppinquis sibi, cum sequatur passionē prauas. Inter hoc igitur, quod esset agendum maligno, & quod agit, diuersitas exi stit multa. virtuosus autem agit quod oportet: eō quod intellectus eligit optimum, & virtuosus obedit intellectui. **Dixit.** Competens autē est, & debitum, vt homo agat actiones multas gratia amicorum, & vi-

Moralium Nicomachiorum

Cinorum & conciuu: & si incum-
bate in hoc necessitas moriendi p
ipsis. etenim cōpetit viro virtuosō
vt elargiat pecunias, & impēdat ho-
nōres, & vt oīa bona, pro quib⁹ in-
tendunt hōes, quaten⁹ lucent bonū
sibi ipsi. Forsitan, n. viro nobili
post eligendū est gaudere gaudio
intenso in tpe modico, q̄ gaudere
gaudio remisso tpe longo: vt q̄ vi-
uat anno vno peragens actiones no-
biles venustas, q̄ q̄ viuat annis mul-
tis agens operationes multas. D. Hæc
est dilectio & opinio eorum, qui eli-
gunt mori pro alijs. vident. n. q̄ ad-
piscunt in hac hora breui bonū exi-
mum qd̄ est acceptabilib⁹ eis, q̄ vi-
uere centū annos, & non adipisci ta-
le bonum. D. & ex factō eorū, qui
elargiunt p̄m opum suarū amicis,
accrescit quidē amicis in opibus: ip-
sis vero in bonitate & virtute. cedit
igit iterū nobilior pars ipsius. Et si-
mile huic accidit ēt pensione hono-
rum & principatuū amico. Inuier-
sa. n. ista exhibent, & sp̄dunt ami-
co, reputātes nobilior hoc, quod lo-
co eorū recipiūt. & qm̄ hæc est laus,
& merito facit hoc vir nobilis, & bo-
nus, cū existimet p̄ istud factū exi-
stere virtuosus, & eligat p̄ cūctis
rebus bona, & digna virtute. Et per
istud possibile ē vt distribuatur actio-
nes suas virtuosus amico suo, & vt
sit pulchrior & melior apud ipsūm
actione sua actio amici sui, & hæc
causa sit amicitiz. D. Iam igitur vi-
detur ex isto q̄ virtuosus, qui facit
oīa ista, det sibi ipsi plus de bono q̄
alijs. Per hūc itaq; modum oportet
vt sit virtuosus vere amans seipsum
vel sui ipsius: s̄m vero q̄ reputant
plures hominum amatorem sui ip-
sius minime.

De amicis felices, & quibus indigeat.

Cap. 9.

IAm vero de felice ipso quo-
que dubium est, indigeat nē
amicis, necne nihil. n. beatis
ex se q̄ sufficientibus opus esse
amicis inquirunt: adfunt. n. ipsis
bona: vt cū ex se sufficiāt, nul-
la re amplius indigeant. amicū
aut cū sit alter ipse, suppedita-
re ea, q̄ p̄ se quispiam nequit. vn-
de, fortuna cum dat bene, quid-
nam amicis est opus? Sed absur-
dum videt, cum bona oīa felici
attribuamus, amicos nō tribue-
re: quod ex bonis externis esse
maximū v̄r. Nā si amici magis
est beneficiū conferre, q̄ accipe-
re: boni item viri & virtutis est
benefacere: benefacere aut ami-
cis, q̄ alienis honestius est: pro-
bus vir n̄s indigebit, qui benefi-
cio afficiant. Vñ ēt in qd̄nem ve-
nit, vtrū in aduersa, an in p̄spe-
ra fortuna amicis magis op⁹ sit:
eo q̄ & qui in infortunio est cō-
stitutus, n̄s indigeat, qui benefi-
cia conferant: & qui fortunati
sunt, n̄s, quibus benefaciant. Ad
de q̄ absurdū fortasse est, vt bea-
tū solitarium esse faciamus. ne-
mo. n. ēt, qui oīa bona habere
p̄ seipsum eligeret: quippe cū
ciuile aīal sit hō, & ad conuictū
natura aptū. & felici igit hoc in-
est: quē. n. natura bona sunt hēt:
cōstat aut cū amicis & p̄bis vi-
ris melius esse q̄ cum alienis, &
quibuslibet hōibus diem tradu-
cere: opus igit felici amicis est.
Quid ergo primi illi dicunt, &
quo

Idēl p̄-
mi o suo
sup. 1. & su-
p. 2. Phyl.

H

L

M

A quo mō illorū vera oratio est? An quia pleriq; amicos eos esse opinant qui viles sunt. talibus igitur, cum bona ipsi oīa adsint, nullo mō indigebit beatus: sed neq; illis qui ob voluptatē sunt amici, vel parump. cum. n. vita eius iucūda sit, aduentitia voluptate nō indiget. cum itaque talibus amicis non indigeat, nō indigere amicis vī. Id aut verū fortasse minime est. I principio enim dictum iā est, felicitatem opationē qdā esse, operationem aut fieri: & non esse vt possessio nem aliquā, patet. at si felicē esse in viuendo & operando consistit: boni aut viri opatio honesta & iucūda per se est, sicut in principio diximus: & quod est proprium vniuscuiusq; iucūdū quoq; est: alios vero spectat magis q̄ nosmetipsos, aliorūq; actiones q̄ nras possumus: proborū aut virorū actiōes qui sint amici, bonis sunt iucundæ: ambo. n. ea habēt, q̄ iucūda natura sunt: beatus profecto amicis hmoi indigebit, siquidē actiones honestas & proprias cōtēplari vult: tales aut sunt boni viri, qui amicus sit. Felicem p̄terea iucunde viuere oportere existimant, at solitario difficilis vita est: non est. n. facile per seipsum assidue operari, cū alijs vero, & ad alios facilius, opatio igit q̄ magis erit cōtinua, iucūda p seipsam erit. id quod circa beatum esse oportet. Probus, n. vir, quatenus est probus, sicut ex virtute profici-

scientibus actionibus gaudet, ita eas moleste fert; q̄ ex vitio exiunt: non secus atq; music⁹ pulchris modulationibus oblectatur, prauis offendit. Adde q̄ ex cōuictu cum bonis exercitatio etiam quedam virtutis efficere tur: quēadmodum quoq; Theognis inquit:

A iustis discēs bona, si versa bere amico

Cum prauo, amittes, mens bona si qua tibi est.

Si ēt naturalius, consideremus; probus amicus probō esse natura experendus vī, quod. n. natura bonum est probō viro bonū & iucūdū esse iā diximus. Vi uere aut ipsū definiunt potestate sensus aīalibus, hōibus sensus & intellectiōis, potestas vero i operationē reducūt, at i operatione id quod p̄cipuū est, consistit. viuere aut nihil aliud esse, q̄ sentire vel intelligere p̄cipue & proprie vī. sed viuere ex ijs ē q̄ bona & iucūda sunt. Definitum. n. est. quod aut ē definitū, ex boni natura est; qd̄ vero natura est bonum, probō viro etiā bonum est: atq; iccirco iucūdū esse oībus vī. Non debemus autem prauam vitā & corruptā, in doloribusq; constitutam sumere: ea. n. indefinita est, non secus atq; ea q̄ in ipsa insunt. Ac de dolore quidem in sequētib⁹ planior res efficiet. Quod si viuere ipsum est bonum, iucūdū quoq; est: quod ex eo ēt videt, q̄ oēs id appetunt: & p̄cipue

Hic partē
vīq; ad finē
ca. non
exponit
Auer.

Moralium Nicomachiorum

Epbi viri, & beati. his. n. vita maxime est expetenda: ipsorumq; vita beatissima est. Qui autē videt, se videt sentire: & qui audit, se audire. & se ambulare, qui ambulat: atq; in alijs simili mō qd dā est quod sentit nos operari sentire vero possemus nos sentire, & intelligere nos intelligere. nos sentire autē vel intelligere, nihil aliud est q̃ nos esse: esse. n. sentire vel intelligere erat. at sentire se viuere ex hīs est q̃ p se sūt iucunda: vita. n. natura bonum est: bonum vero sibi inesse sentire est iucundum. viuere autē expetendū est & praeipue bonis: ppter ea q̃ esse bonum ipsis, & iucundum est. consentientes. n. id quod per se bonū est, letitia afficiunt. Ceterū sicut erga se ipsum, ita erga amicū affectus est probus vir: alter. n. ipse est amicus. quēadmodum igit vnicuique se esse, ita quoq; amicum eē expetendū est, vel sibi: at eē ob id erat expetendum, quia se bonum esse sentiebat: talis autē p sensio suauis per se est: sentire igitur simul ēt amicū esse oportet: id autem fieri in cōuiuendo, cōdicandisq; tum verbis, tum consilijs pōtita. n. conuiuere de hōib; dici vī: & non sicut de pecudib;, in eodem loco pasci: Si igitur beato viro esse expetibile p se est, cum bonum natura & iucundum sit: simile autem amici quoq; esse ipsum est: amicus ēt ex hīs esset, quā expetenda sunt, at quod ipsi est expetendum id inesse ipsi op⁹ est, alioquin sēdges hac parte erit: ei igitur qui felix futur⁹ est, pbiis amicis op⁹ erit.

Dixit. Dubitatur autē de felice, an indigeat amicis, an non. iā enim asseruerūt q̃ viri gloriosi nō indigeant penitus amicis. & similiter neq; viri abundantia: eō q̃ habeant vniuersa bona, & non indigeant cū abundantia aliqua realia. Dixit. Sed non est ita. amicus etenim est alter ipse: & acquirit homo per amicum suum quod nō potest p se. & ex hoc patet, qm oportet vt felix indigeat amicis. **D.** Et similatur im-

Lpossibili vt sit felix ille, qui hēt vniuersa bona, & non habeat amicos: cum hoc reputetur maximum bonorum mentium ab exura. **D.** Et si dignius est amico vt beneficiat q̃ vt recipiat beneficium, & magis pūnet virtuoso benefacere q̃ pūcat alij, & benefacere amicis meli⁹ est q̃ extraneis, & sibi recipere beneficiū ab ipsis, & virtuosus indiget vt beneficiat, & recipiat beneficium, tunc virtuosus indiget necessario ad hoc vt virtuosus sit amicis. **D.** Et propter istud quæritur, an indigeat hō i statu prosperitatis eis, quibus beneficiat, sicut indiget in statu eis, qui beneficiant ipsis. **D.** Amplius forsitan, impossibile vt sit gloriosus, i. vir status desiderati ab hominibus eius solitarius. fortassis etenim null⁹ eliger vt sint ei omnia bona cum solitudine: neque hoc possibile est ei. & natura enim ciuilis homo, intendō q̃ non viuūt solus: immo de natura sua est, vt habeat participes in vita, & habens participes est beatus. etenim ille, qui adeptus est bona, quæ sunt fm naturam, cumq; sic sit, manifestum

A festum est q̄ felici magis pertinet, & dignius est vt sint eius cum amicis & virtuosis, q̄ cum extraneis & contingentibus. D. iam ergo declarātū est ex hac dictione, q̄ oportet vt sint amici felicibus: Et q̄n sic est, quid est quod dixerūt Antiqui in hoc, q̄ felices non indigeant amicis? & non est ei argumentū ab hoc, nisi q̄ plures hosum vident, q̄ amici sunt viri vilitatis aut viri delectationis. & vir status desyderabilis forlix non indiget viro vilitatis: eō q̄ ei sunt vniuersa bona. & si fr non indiget delectatione: eō q̄ delectatio vitæ pauca est, & vtilis. & etiam ipse non indiget penit⁹ delectatione veniente ei ab extrinseco: sed delectat quidem in seipso. quandoq; non indigeat amicis fm hos duos modos, putatur non indigere amico omnino. D. Forſan autem non uestiud verum. iam enim ante dictum est, q̄ felicitas est actus quis animæ fm virtutem: vt q̄ non est felicitas in possessione, intēdo in habitu, à quo prouenit actus, sed in ipsomet actu. cumq; sit felicitas & vitæ eas quidē in actu, & sit actus boni nobilis, & delectans per se, & sit quiddam eius proprium ipsimet homini, & quiddam pertineat ad alterum, manifestum est q̄, si contentus fuerit homo actionib⁹ proprijs sibi ipsi, possibile vt videat ex propinquo aliū completiorem se, & actiones plures actionibus suis: & sunt actiones bonorum nobilium, quando fuerunt amici. etenim istorum actiones aggregant vtrasque species simul: intēdo actiones proprias ipsimet factori. & actiones communes non sunt inter eū & aliū, vt actiones largitatis, & actiones fortitudinis.

De numero amicorum, multi ne an pauci habendi sint. Cap. 10.

Sed nūquid quamplurimi amici faciēdi sunt? An quē admodum de hospitalitate consone dictum illud videtur,

Multorum neque sis hominum, neque nullius hospes: sic in amicitia quoq; cōueniet, neq; amicis prorsus carere, neq; amicos supra modum multos sibi cōcilare. Illis sanē qui ad vilitatē spectāt, valde ēt cōgruere id quod dictum ē, videret multis. n. vicissim subministrare laboriosum est: nō estq; ad id agēdum ipsis victus sufficiens. plures igitur q̄ qui ad propriū victum conueniant, ad modū curiosi sunt: tum ad bene viuendū impedimentum afferunt. nihil itaq; ipsis opus est. Qui item voluptatis causa amant, pauci sufficiunt: non secus atq; in edulio condimentum. Probi autē amici vtrum plurimi numero esse debent? An amicorum quoque multitudinis, sicut & ciuitatis mod⁹ quidam est. neq; n. ex decem hoibus constare ciuitas potest: neq; itē ex decies decē millibus ciuitas existit. Sed quātitas non est fortasse vna quædā sed oīs quæ inter definita qdā media est. amicorum igit quoque multitudo definita quædā est, & fortasse plurimi illi sunt, quibus cum vitam traducere quisi piā posset: id enim maxime ad amicitiam p̄tinere videbat. Nō posse autē cū multis viuere quē

S iiii piam

Moralium Nicomachiorum

G piam, multisq; se impertire, obsecurum non est. Esse p̄terea illos quoq; p̄ter sese amicos oportet: si inter se oēs conuicturi sint: id autem difficile in multis est. Difficile quoq; illud est, vt congruat quispiam & condoleat accommodate cum multis, verisimile. n. est simul incidere posse, vt cum altero collatandū, cum altero condolendum sit. Fortasse igit recte se habet, non quare re quamplurimos habere amicos, sed tot, quot ad conuiuēdū idonei sint. neq; n. fieri posse videt̄, vt multis vehemēter amicus quispiam sit: accirco neq; vt pluriū amore sit captus: exuperatio. n. amicitia q̄dam esse consuevit id aut erga vnum est: & vehemēter igit erga paucos q̄que erit. Itavero vsu venire hoc ēt in rebus v̄r. in amicitia. n. sodalicia multi amici non existūt: sed q̄ celebrant amicitia, inter duos dñr. Qui aut multorū sūt amici, & cum oib⁹ familiariter versant̄: n̄ nemini sunt amici, nisi ciuilit̄, quos obsequiosos vocant. Nā ciuilit̄ multis eē amicus pōt quispiā, ēt si obsequiosus non sit, sed re vera prob⁹: ob virtutem vero, & pp̄ sese erga multos non potest. sed contētus esse vnusquisq; debet. si vel paucos huiusmodi inuenerit.

Fortassis autem fm̄ hanc dictōnē tā putabit q̄ oporteat vt accipiant amici fm̄ superfluitatem. Aut dicet̄ in amicitia, quemadmodū dē in hospitalitate. etenim v̄r, quemad

modū non oportet vt hospitalitas tota, aut p̄ fm̄ ipsi⁹ sit erga extraneos aut non sit oīno hospitalitas erga eos, sed vt sit fm̄ quendā modū medium: sic oportet vt in amicitia, intendo q̄ non oportet vt sit hō penitus absq; amico: neq; oportet vt sit ei multitudo amicorū sup̄flua. D. Et hāc dilectio verior est in amicitia, q̄ sit rōne vtilitatis & delectationis. ista nanq; amicitia requirit remunerationem siue satisfactionem inter istos. satisfactio aut̄ seruit⁹ est. & seruitus multis laboriosa est: valde: & non possibilitas in vita vt agatur in ea h̄mōi actiones. & plures occupati sunt semper ex parte naturæ per id, in quo est sufficientia victui & vitæ suæ, & operant̄, & insudant vt viuant vita bona, & vt non agant per seip̄os, sed p̄ alios. & totū illud significat super paucitatem desiderij seruitutis naturaliter. D. Amicorum aut̄, qui recipiunt delectatiōis causa, pauci sufficiunt. ipsi. n. sunt tāquam condimētum cibarijs. In amicis vero virtuosus locus perferutatio nis est, an oportet vt sint multi sup̄flue. Aut numerus quidā est multitudinis amicitia, sicut est ciuitatis. etenim sicut non sit ciuitas ex decē viris, neq; ēt ex decem centenis milibus, sicut est in re amicorum: intendo vt sit eis numerus determinatus inter paucitatem & multitudinem. D. Et fortassis non erit numer⁹ iste vnus & idem in oī loco, & in oī hora, sed determinat⁹ per hoc, vt sit semper iter res terminatas, quamuis diuersificet. D. Et forsitan melius est vt nō requiratur aliquis in hoc numero multo vt sint amici eius valde, sed fm̄ mēsuram, in qua est associatio i vita. videt̄. n. impole vt sint vni amici

A amici multi, & sint cum hoc in fine amicitiae. & pp hoc neq; posse est vt sint vni amasio multae amasie, vel eoduerso amor nanq; excessus est: & vehementia dilectionis vnus qd est natura indiuisibilis. Ampli⁹, quia vehementia dilectionis nō inuenit quidem nisi i paucis hoīum; ideoq; non possunt esse multi amici in fine amicitiae. Et pp hoc forsā hō erit multitudo amicorū in amicitia perfecta: qm amicitia perfecta pæcedentis honorabilitatis est quidem iter duos tñ de multis amicis ex hoībus, & sunt illi qui sibi occurrunt, prout oportet, non vī q sint amici, vt illi qui accipiunt cōuenientes, & noīantur conuenientes. D. vērunt per modum amicitiae ciuili, intendo supplementum in aggrega- tione ciuili, posse est vt sit amic⁹ vn⁹ multis, pterquam vt hoc sit ex parte conuenientiae, sed ex parte debiti & opportunitatis, vt aut sit vnus ratione virtutis amicus multis: intendo pp seipfos, non est posse. etenim amatum apud istum paucū ē: eo q amatum apud eos virtuosus est, virtuosī vero pauci.

C Vera in fortuna habendi sint amici.
Cap. i i.

Vtrum autem in prospera, an in aduersa fortuna amicis opus est: in vtraque. n. requirunt. nam & infortunati subsidio: & fortunati cō- uictoribus indigēt, q̄sq; hoīb⁹, in quos beneficia conferant: benefacere. n. volūt. Atq; in aduersis quidem rebus necessariū magis. i. vtilibus siquidem ibi est opus: in prosperis tñ est hone-

stius. Vnde ēt, pbo q̄runt: hos si quidem beneficijs afficere, cum hisq; vitam traducere expē- dum magis est. Est. n. pæsentia hæc amicorum tam in p̄speris q̄ in aduersis rebus iucūda. qui dolent. n. condolentibus amicis subleuari consueuerunt. Vnde ēt dubitaret quispiam, nūquid quasi oneris partem suscipiant: an id quidem minime, sed pæ- sentia ipsoꝝ suavis cum sit, con- dolendiq; intellectio dolorē mi- norem reddat. Sed hanc ne ob causam, an ob aliud quippiam subleuent, omittamus: euenire tñ prorsus illud quod dictū est, videtur. Ipsoꝝ vero pæsen- tia mista qdam esse apparet. nā videre amicos iucundum est, p- fertim in aduersa fortuna consti- tuto, affertq; subsidium quod- dam ad minuendum dolorem. amicus. n. consolationē pæstat & aspectu & oratione, si cōmo- d⁹ sit: quippe cum & mores no- uerit, & ob q̄ vel lætetur, vel do- leat. sentire autem dolore affici amicū suas ob calamitates, mo- lestum est. in causa. n. eē amicis, vt doleant, vnusquisq; euitat, ac fugit. Atq; iccirco, qui viriles na- tura sunt, cauēt ne amici secum condoleant. & nisi ipse dolorem qui ab illis suscipiē, indolentia exuperet, non sustinet: atq; om- nino colligentes non admittit, p̄pterea q̄ lugubris neq; ipse ē. Mulierculæ vero, atq; hmōi vi- ri collamentantibus delectant: eosq; vt amicos & condolentes dili-

Moralium Nicomachiorum

G diligunt. sed in oībus imitari pculdubio meliorem debemus. At vero in prosperis rebus amicorum præsentia & vitæ traductionem iucundam hēt, & intellectionem, q̄ sua ob bona latentur. Quocirca, videretur ad prosperas fortunas prōpte amicos esse inuitandos: beneficium. n. esse honestum est: ad aduersas aut tarde: quippe cūm malorū participes quā minimū facere amicos deceat. Vnde illud: eē me miserum est satis. maxime aut aduocandi sunt amici, qñ parua molestia suscepta prodesse multum possunt. At ire e contrario fortasse conuenit: ad infortunatos non inuitatum & prompte: amici. n. benefacere est, & maxime ijs, qui in indigentia constituti sunt, & qui non petierunt:

H uocandi sunt amici, qñ parua molestia suscepta prodesse multum possunt. At ire e contrario fortasse conuenit: ad infortunatos non inuitatum & prompte: amici. n. benefacere est, & maxime ijs, qui in indigentia constituti sunt, & qui non petierunt:

† a. l. vtraque.

† vtrūq; siquidem honestū est, atq; iucūdius. ad fortunatos vero vt cooperemur quidem, prōpte: etenim ad hæc quoq; amicis opus est: vt autem beneficijs afficiamur, tarde. quandoquidē studere vtilitatem consequi honestum non est. In suauitatis tñ reiñciendo fortasse vitanda opinio est: qñq; enim contingit. Esse igitur amicorum p̄sentia expectanda in omnibus videtur.

Dixit. Querit autem an indigeat plus amico in statu bono, aut ī statu malo. nam in vtroq; statuum indiget amicus: in malo vt habeatur ab ipsis subsidium: in bono vt impendatur eis beneficium. amant. n. in bono statu existentes,

vt habeant cui impendat notoriū. Attamen apparet q̄ homini in statu malo multo necessarios sunt amici. & propter hoc indigent tunc, amicis, apud quos est vtilitas. in statu autem bono est homo cum amicis melius. indigentia ergo amicorum in aduersitatib⁹ est propter necessarium, in prosperitatib⁹ autem, propter melius. Ideoq; viri illustres decoris status requirūt viros bonos & demeritos, quibus benefaciant. talibus. n. beneficiorum impensio eligibilior est q̄ alijs. Et similiter esse cum illis & præsentia amicorū per se lætificans est in hora status prosperitatis, & in hora status aduersitatis: eō q̄ illis, qui sunt in tristitia, aufert tristitiam cōicatio amicorum eis in illa tristitia. D. Et propter istud forsā excitabit aliquis, & querat an amici faciant istud, eō q̄ diuidant tristitiam, & accipiant eam ab amico, sicut accipit ab onerato quiddā oneris sui, & alleuiat ipsum ppter hoc. D. Attamen apparens est q̄ causa in hoc est, qñ cum sit amicorum associatio lætificans, & præsentiam ipsorum delectans, efficit intellectus ī præsentia eorum tristitiam minore q̄ existat res contristans. D. Si autē alleuient quidem contristatum per hanc causam aut per aliam cū hæc omittimus hic inquirere: nisi q̄ apparens est q̄ illudat causa huius aut aliqua causarum ei⁹. Videtur enim q̄ præsentia amicorum & respectus alterius ad alterum, communis est vtroq; statuum simul: intēdo q̄ est exhilarans in statu prosperitatis & aduersitatis. p hoc ergo, minoratur tristitia eius, qui in aduersitate est: ac si esset ei adiutoriū ab amico suo non tristandi: eō q̄ amicus consolatur

Atur eū suo aspectu & suo sermone, qñ hoc fuerit fm q̄ oportet. qñ. ii. fuerit consolatio fm q̄ oportet ab amico, nouit amicus morē amici. & qñ ille gaudet ex quo gaudet ipse, & tristat ex quo tristat, & excelsus in hoc, intendo in contristatione amici pp malum statū amici sui addit in tristitia amici, qui est ī malo statu. qñ enim senserit ille, qui est malo statu q̄ tristatur amicus eius propter ipsum, crescit eius tristitia. amici aut fugiunt ne sit alter causa tristitię alteri. Et pp hoc illi, q̄ sunt habentes naturam vilitatis, intēdo magnanimos, euitant ne tristando contristent suos amicos. vnde & si non penitus abijciant tristitiam, nō tñ prosternūtur ab ea, quemadmodum debiles a se. & ad summam nō desyderant qui communicet eis in merore & luctu pp suam virilitatē: eō q̄ ipsi non sunt virilamentationis. Mulieres autē, & viri q̄ sunt vt iste in debilitate animi, lætantur ex eis qui cōicant eis in tristitia. manifestum vero est, q̄ in oībus rebus semper assimilandum est melioribus: & isti sunt qui tristantur fm q̄ oportet, & cōicant in tristitia, ī quo oportet. Dixit. Pręsentie autē amicorū in statu prosperitatis afflicatio est deliciosa & iucūda cogitatio: eō q̄ delectantur ex bonis amicorū suorum: intendo ea, p̄ q̄ conuertūtur ad iucūdum statum. Et pp hāc causam fortassis putādum est, q̄ in statibus quidem iucundis studendū est ad amicorū aggregationē, & eorum multiplicationem causā impendendi ipsis beneficia: pulchrius enim est pluribus ea impendere. in turbido autem statu non est studēdum ad eorum aggregationē: eō q̄ amici participant malitiam status: D & oportet vt minores communica- tio amici in malis, & excusatur ab eis. Dixit. Et ex hic apparet, q̄ oportet vt sint quantum sufficit de consolatione in statu malo: intendo vt nō excedatur in ea. qñ. n. sit hoc, cre- scit amico tristitia. & oportet quidē vt anticipetur cōsolatione plus, qñ fuerit per illos, qui hoc faciunt adiutorium multum tribulato. fm vero huius diuersum oportet facere eos quidem, apud quos est tm dilectio: intendo vt non studeant multū ad consolandum. Veruntamen oportet vt cōmunicent in tristitia eis, q̄ sunt in statu malo, pręterquam in- uitent eos ad hoc, & pręterquam ex cedant in hoc cōicatio. n. amico in tribulatione & exhibitio beneficij, qñ eo indiguerit, & non exegerit ip- sum pulchrius est & melius & gra- tius. in statu autē bono oportet vt sit adiutorium amicorum cum dili- gentia & anticipatione: eō q̄ vir bo- ni status indiget ī hoc statu amicis: & vt sit ab illis, quibus benefacere; morositas & pauca instantia. nam iustare virum pro vilitate propria non decens est.

De principio munere amicorum, & bono- rum & malorū amicitia. Cap. 12. 3j

Igitur quemadmodū amore captis inspicere ē amabilis- simum, magisq; hunc sen- sum q̄ ceteros eligunt: vtpote cū ex eo amor & maxime exi- stat & oriatur: ita quoque ami- cis conuiuere expectendum ma- xime est. amicitia. n. est cōmu- nicatio, & sicut erga seipsum, ita quoque erga amicū sese hēt:

Moralium Nicomachiorum

Gratia sensus erga se vniuscuiusque sit, expetibile est: erga amicum igitur quoque erit, sed eius operatio in conuiuendo fit. quare merito id appetunt. Quodque est singulis esse ipsum, aut cuius causa viuere eligunt: ea in re cum amicis degerere volunt. Quocirca alii conpotant: alii alea colludunt: coexercent quidam & conueniant: nonnulli conphilosophantur: in eo singuli diem finem traduentes quod maxime in vita amant. cum. n. conuiuere cum amicis velint, hec faciunt, hecque cum illis communicant, quibus cum se conuiuere existimant. Prauorum igitur amicitia praua est: praua. n. secum communicant instabiles cum sint, et praua etiam efficiuntur, dum sibi mutuo similes euadunt. at proborum proba atque honesta est, congressionibusque in super augetur. videturque hi meliores quoque effici, dum operantur, ac se mutuo corrigunt. expriment. n. a se mutuo ea, quibus oblectantur. unde id: A iustis disces bona. Ac de amicitia quidem haecenus dictum sit. Sequitur ut de voluptate disseramus.

Exponit finem precationis cap.

Dixit. Et fortasse dixeris, quod homines in estimatione rerum, quae sunt exhilarantes, & quae non sunt exhilarantes: & sunt res, quae sunt a viris onerosae & incultae. verumtamen apparet, quod praesentia amicorum vniuersis rebus exhilarans est & eligibilis quae admodum. n. intuitus amati valde eligitur apud amatos: & hunc sensum eligunt praeter ceteris sensibus: eo quod amor est magis per hunc sen-

sum, & fit per ipsum: similiter apud amicos associatio in vita electa est. Etenim associatio amicitia est, & amicus sicut est in seipso, taliter est erga amicum: & sentit amicum suum in seipso, eo quod est electus apud ipsum ex modo, quo est similis ei: & ipsemet etiam est in amico: actus igitur amicitiae fit quidem in associatione, & associatio in coniunctione. debitor igitur desiderant coniunctionem. Cumque sit essentia cuiusque eorum: & hoc quod concupiscunt actiones vitae, amant ut sint eis actiones istae cum amicis. Et propter hoc coniunguntur ad potum, & ad ludum talorum, & ad alios. & quidam coniunguntur in exercitatione, & venatione, & finiunt dies suos in eo, quod diligit quilibet eorum cum eo, quem diligit ex his, qui sunt in mundo. ipsi. n. agunt hoc cogitando de amicis & dilectis, & vix communicant eis, quos videtur sibi communicantes in vita. Fit igitur ex parte huius amicitia quidem malorum mala associatur. n. viris malitiarum, & eis qui non habent stabilitatem: & efficiuntur mali propter assimilationem cuiuslibet ipsorum cum socio suo. amicitia vero virtuosorum & emeritorum est essentia ipsius meriti & virtutis, & est completior associationum. Et vnde de eis, qui efficiuntur per amicitiam meliores quam fuerint ante amicitiam: eo quod rectificant se inuicem per assimilationem alterius alteri in actionibus, quae placent eis: & sunt ea bona, quae sunt in se bona. Tantum igitur dictum sit de electione: & sequatur ipsum sermo in delectatione.

Aristotelis

ARISTOTELIS

Moralium Nicomachiorum

LIBER DECIMVS,

Cum Auer. Expositione.

SYMMA LIBRI.

De voluptate, ac eius speciebus. De felicitate, et contemplatiua, & actiua: præparatioq; ac sermonis continuatio ad libros de Republica.

De voluptate. Cap. 1.

Ost hęc fortasse sequitur vt de voluptate disseramus: quippe quę maxime affinis esse generi nostro videat. vnde iuuenes voluptate & dolore q̄si gubernaculo dirigentes erudiunt. maximūq; esse ad morū virtutē videtur, si gaudeamus quibus oportet, & oderimus ea q̄ odio habenda sunt. hęc.n.cū momentum ac vim ad virtutē & felicem vitā habeant: per totā vitam pertinent. iucunda siquidem eligunt, fugiunt ea quę dolore afferunt. De talibus autē minime prætermittendū esse videretur, præsertim cū magnam habeant controuersiam. Nonnulli.n.bonum ipsum voluptatem esse dicunt. alij e contrario admodum prauam rem eā esse affirmant. Atq; illi quidē fortasse rem esse ita persuasi. sed hi, melius esse ad vitā nostrā rati, si voluptas, quāuis nō sit, praua esse demonstrēt. plerūq; n. ad ipsam eē procliues, seruireq;

aiūt voluptatibus: vt iccirco in contrariū ipsos reducere opus sit: sic.n.fore. vt ad medium redeant. Videndū autē ne non recte hoc dicatur. orationes enim de ijs, quę in affectibus, & actionibus consistunt, minorē q̄ opera ipsa habent probabilitatem. qñ itaq; discrepant ab ijs q̄ sensu percipiunt: contemptę veritatis quoq; ipsam insup tollunt. nā qui vituperat voluptatē, si appetere ipsam qñq; cōspiciat: declinare ad ipsam vī, quasi oīs voluptas eiusmodi sit. nō est.n. multitudinis distinguere. Videtur igitur verę orationes nō solū ad cognoscēdū, sed ad vitam quoq; ipsam esse vtilissimā. cū enim rebus cōsentaneę sunt, creduatq; ita audientes ad vitā, sicut ipsę præfinierint, traducendam incitant. Sed de his satis: Ea nunc, quę de voluptate dicuntur, persequamur.

DETERMINATIO X. TRACTAT.

LIBRI NICOMACHIAE

ARISTOTELIS.

Ost hoc autē cōueniēs est vt sequat sermonē in dīlectione sermo in delectatione: cō q̄ vī in plurius reu q̄ ipsa appropriet generi nro, & q̄ sit naturalis nobis. & pp hoc instruunt adolescentes, quatenus assuescant delectari fm q̄ opj, & trīstari put oportet. Vī.n. q̄ gaudere cū quo opj, & refutare qd opj fortē relinquat sigillationē in moralitate. & qñ ad hoc diligēter intētū fuerit in tota vita, erit ei potētia &

Moralium Nicomachiorum

G & impressio magna in beatitudine
i vita. hoīes nāq; in tota vita sua eli
gūt delectās, & fugiūt cōtristans. &
p hoc cōueniēs est vt putet q di
missio delectatiōis et tristitiā i hac
sit inaturalē: & qm parū sit, vt opor
teat intēdi illud. D. Et p hoc op3 p
scrutari de ea an bonū sit, aut nō. &
iā ēt op3 vt pscrutemur de hoc: eō
q cōtētiō multa in hoc ē ster hoīes.
Quidā. n. dicūt q delectatiō bonū.
& quidā ipsoū videt q sit delecta
tio fm hui⁹ diuersum, & q oīs mala
& vilis, & qdā istoū iā supposuit
q ipsa sit malitia, & credidit illud.

H & qdā ipsoū nō tenuit neq; credi
dit ipsū: veruntū reputauit optimū
in nō viuere & i vita nra, vt vilipē
damus ipsam, & dicam⁹ eā eē mali
tiā, et si nō sit talis. nā plures hoīum
declināt ad eā: & declinatio ad ipsā
alienat vel elōgat ab honesto & vri
li. & p hoc op3 vt hoīes deducant
& factō & dicto in regimine ad cō
trariū huius. qn. n. sic pcessum fuit
cū hoībus, possibile est vt p hoc cō
uertant ad mediū, qd non impedit
neq; dānificat cōiunctionē. Et for
sitā multi ex his, qui dicūt q dele
ctatio malitiā ē, nō psuadēt dictiōe
sua, cū videat operatio eorū diuer
sa ab ea. etenim sermones, q dicunt
in vituperatiōe passionū, minus p
suadent q dimissio illarū passionū:
& dimissio earū magis persuasiua ē.
qn. n. q statim diuersat in opatio
ne sua a suo dicto, vilipēdiē p dictū
suū, neq; curat aliquis credere ei. si
n. ille, q vituperat delectationē, ali
qn visus fuerit appetere ex ea aliqd
et eligere, reputabit⁹ declinare ad eā,
& q vniuersū delectationū osum
in electiōe est apud ipsum vt illud.
etenim distinctiō inter illud, quod

eligēdū est extra qd ipsa, & qd nō, **K**
nō est apprehēsa a plurib⁹ hoīum.
Et p hoc vī q audiō sermonem
verorū nō sit proficiēs in scia tū,
sed & in vita, intēdo in operatione,
qū fuerint cōuenientes operationi
dicentiū. etenim credunt sermones
tunc, qn cōcordāt operatiōibus.
& p hoc suggerunt intelligētibus
vt sit vita eorū fm istas actiones, q
bus cōcordat dictio & operatio. D.
Cū aut sermones, q hic dicunt⁹, sūt
qdē materiē hūi⁹ se sic vt i plu
rib⁹, tūc incipiam⁹ locutionē i dele
ctatione fm illā maneriē sermonū.

Opinio Eudoxi de voluptate. Cap. 2.

EVdokus quidē voluptatē
bonū ipsū eē existimabat,
p̄ea q oīa videbat eā ap
petere, tā q p̄dicta essent rōne,
q quē ea carerent: atq; in oībus
qd est expetibile, id honestū: &
qd maxime hmōi, id pr̄stātis
simū esse cernebat: oīa autem
ad id ē ferri: id oībus esse opti
mū indicare: vnum quodq; n.
qd sibi bonū esset, inuenire, nō
fecus atq; alimentū. qd igit om
nibus esset bonū, quodq; oīa ap
peteret, ipsum bonū eē conficie
bat. Cuius sanē ratiōes ob mo
rum virtutē magis q ppter se
ipsas credebantur: pr̄cipue. n.
temperans esse videbatur: vt
non vt amicus voluptatis puta
retur hac dicere, sed quia ita re
vera esset. Nec minus autē ex
contrario quoque manifestum
idem esse existimabat. dolorem
enim per se omnibus fugiendū
esse, cōtrarium autē simili mo
do

Tūc cre
dunt ser
mōes, cū
cōcordā
operatiō
bus.

L

M

Ado expetendū. Maxime aut id ēē expetendū dicebat, quod nō ob aliud, neq; alteri⁹ cā eligerem⁹. hmoi vero, pculdubio voluptate esse: qppur cū ā nemine requiramus, cur voluptate afficiat: eo q; expetenda p se ipsa voluptas sit. Et cuius ex bonis adiūctā eligendū magis ipm reddere: ut iuste agere, & tēperāter: augeriq; bonū ipsum seipso. Sed hæc qdē rō vř ex bonis ēē ipsam oñdere, nihilo tñ magis, q; aliud qppia.

B oē enim bonū^{*} cū altero magis expetendū est, q; solū. Atq; hmoi sanē rōne Plato quoq; voluptatem ipm p se bonū esse destruit: iucundā enim vitā cū prudētia q; sine prudētia esse magis expetendā. q; si mistū est pstantius: ipsum p se bonū voluptatē non esse: quippe cū ipsum p se bonū nulla re ipsi adiūcta magis expetendū efficiat. Perspicuū autē est ipm p se bonū neq; aliud qcquā esse posse, qd cū alio ex ijs q; per se sunt bona, magis expetendū sit. quoddā igit ēē eiusmodi, cuius ēē nos participes sumus. tale enim est qd quærit. Nā q; id bonū esse negāt, qd oēs appetunt: nihil dicunt. qd enim oibus vř, id ēē affirmam⁹. q; vero hāc fidē tollit: is nō admodū, pbabiliora dicturus est. nā si mente carētia hæc appeterēt, esset sanē aliqd, qd dī: at si ēē ea q; prudētia sunt p̄dita, quo modo dicere aliquid possunt? Fortasse vero in prauis quoq; naturale quoddā bonum est pstantius q; ipsa p se sint, qd

propriū bonū appetit. Sed neq; **D** de cōtrario recte esse dictū vř. nō. n. si dolor est malū, cōtinuo voluptatē esse bonū inquit. oppositū siquidē malū malo ēē aiunt, & vtraq; ei qd neutrū est. Nō male sanē hæc dicētes, nō tñ vere. si enim vtraq; essent malā, fugiēda quoq; vtraq; esse oportebat: si neutra, neutrū, aut sūt. Sed illū quidē fugere vt malū, hanc expetere vt bonū vident. ita igitur etiam opponuntur.

Dixit. Dixim⁹ igit q; Eudoxus dēstimabat, q; oīs delectatio bonū, ex hoc q; videbat oīa appetere & desyderare ipsam, q; habēt rōnē, & q; nō habēt rōnē, & mouent ad ipsa ex seipsis. & electū merito, qd est bonū p se, est illud, ad qd mouentur oīa ex seipsis. etenim bonum & pulchrū p se est optimū vniuersitatis rerū. delectatio ergo ex modo, quo p̄tinet oibus, est bona p se: & qd est bonū p se, optimū est omniū rerū: delectatio ergo est optimū omniū rerū. & hoc est vt dispō in bonitate nutrimentū. oīa enim appetūt ipsum, & est bonū p se: & ēē illud, qd desyderāt oīa, bonū est oibus: & delectationē desyderant oīa: est ergo bona oibus. **D.** Per istas igitur rōinationes psuasum fuit huic viro, q; oīs delectatio bonū. Et attestabat his sermonib⁹, quos dixit virtus moralis, quā habebat: cū dignius sit credere hmoi sermones, cū cōcordat eis operatio q; cū opatio discordat eis. fuit enim vir iste habēs tēperantiā, put oportuit. & nō dicebat istos sermones, q; ēē amator delectatiōis: sed q; videbat ei rei veritate sic esse. & hoc ēē declaratur ex eius cōtrario decla-

Moralium Nicomachiorum

G declaratione non minus digna pcedente. si enim a tristitia fugiūt vniuersi, eius cōtrariū, & est delectatio, electū est ab vniuersis. Ampli^{us}, illud qd eligitur p se, electius est electo p aliud. & de delectatione manifestum est qd est cū hac dispōne. quod enim eligitur p aliud de eo, quærit, quare est eius electio. sed circa delectationem nō quæritur p aduerbiū, quare. nos enim nō dicimus quare quærimus delectationē. cūq; sic sit, electa est delectatio p se. Anplius qñ ipsa additur alicui bonorū, fit illud bonū magis eligibile & melius:

H vt actio iustitiæ & actio castitatis: intēdo qd, qñ cōiungatur delectatio actionib^{us} nobilib^{us}, sunt pfectiores: intēdo qd delectet^{ur} agēs actione sua.

D. Et vñ qd ista dictio propinque, sit vt iudicet^{ur} ex ea, qd delectatio ex bonis est. oē enim, qd additū bono facit ipsum melius, bonū est. D. Et hñs loco, p pari argumento sumpto a digniore, & potiore negat Pla to delectationē esse bonū, dicit enī si delectabilis vita dignior est eligi, qñ cum intellectu fuerit q absq; eo, nō est delectatio bona p se. Non. n. est potē vt sit aliquid eligibile p se, & qñ ei additū fuerit bonum aliqd, fiat magis eligibile, q fuerit, eo q opz vt nō sit illud eligibile p se, antequā addat^{ur} ei illud, aut ipsum addatur illi. iterū igit^{ur} non est delectatio eligibilis p se. & hoc est, qd quærebat: intēdo an est bonū p se, an nō.

D. Qui autē vertūt hanc ppōnem in vlem, dicētes q nulla delectatio bonū, fortassis nō dicūt dictionem sufficientē, cum dicāt q illud, quod oīa appetūt, nō est bonum. & qui dicunt illud, nō dicūt aliud, qd illud, quod vñ oībus bonū, non est bonū:

& vñ qui cōtradicit huic propōni, non potest cōtradicare ei p aliquid, quod sit pluris sufficientiæ q ipsa. & qui cōtradicit huic dictioni, desyderat quidē ex dictione quod nō intelligitur. D. Si autē iā dixit hanc dictionē dictor eius p opinionem aliquā, & rōcinationes aliquas declaramus nos, qñ quod dixit in hoc, nō hēt sufficientiā. Nos igitur dicim^{us}, q in rebus malis fortassis est bonū aliquod nāl^{iter}, & amat bonum illud res illa, cui illud est ppris: & sic est res in delectatione, si ponat^{ur} esse mala. nihil ergo phibet vt sit i ea bonū aliquod nāl^{iter}. D. Et sūt vñ q non sit dictio bona, cū qua cōtradixerunt istis: intēdo dicētes q delectatio sit tota malū p rationē cogentē eam esse bonum, qñ dixerunt dñi istius dictionis, q tristitia si est malū, opz vt sit delectatio, quæ est contrariū eius bonū. cōtradixerūt enim huic dictioni p hoc, quod dixerūt, q possibile est vt cōtrarietur malū malo, volunt q nō sequit^{ur} ex esse tristitiā malā, & esse delectationē contrariū eius, vt delectatio sit bonū. Et dictio ipsorū hęc non est dictio sana, neq; fecerūt decentē in hac cōtradictione, etenim si fuerint ambo mala, intēdo delectationē & tristitiā, erit fugiendū ab ambobus. sicut enī ea, a quorū neutro fugiendū est, cōsimilia sunt in bonitate, sic ab his, quæ cōsimilia sunt in malitia, fugiendū est ab vtriusq; & ea, a quorū vtroq; fugitur, cōsimilia sunt in malitia. & vñ de apparētibus p se ipsa est q homines fugiunt a rebus malis nāl^{iter}, & appetunt res bonas. & diuersantur quidem, eo q quidam eorū vident de re vna q bonum: & quidam eorū vident in ipsa q malum.

Dicentium

A Dictum voluptatem non esse bonum
confutatio, et si non omnis ex-
petibilis sit. Cap. 3.

AT enim neque si ex quali-
tibus non est voluptas,
propterea neque ex bonis eam
esse censendum est. nam neque virtu-
tis operationes sunt qualitates,
neque felicitas. Dicunt et bonum
definitum esse, voluptatem vero in-
definitam, propterea quod admittit, ut
magis & minus fieri possit. at si
ex voluptatis susceptione id iu-
dicatur: idem et in iustitia, et in reli-
quis virtutibus eueniet, ex quibus
euidenter magis & minus eiusmo-
di homines esse affirmant: iusti. n. &
fortes magis sunt: sit et, ut et iu-
ste et temperanter magis et minus
agamus. Sin autem in voluptati-
bus ipsis hoc statuitur: videant ne
non dicant eam huiusce rei, si alia
misteriose os vacet, misteriose alie sint.
Quid prohibet autem quia sicut fa-
nitas, quae cum definita sit, admittit
tamen, ut esse magis ac minus possit:
ita quoque esse voluptatem dicamus
non. n. con-temperatura eadem in om-
nibus: neque una quaedam semper in eo-
dem est: sed remittit. atque aliqua-
diu perdurat: eoque differt, quod ma-
gis, & minus inest. Tale igitur
quippiam in voluptate quoque esse
potest. Praeterea cum perfectum ipsum
per se bonum, motiones vero &
generationes imperfectas esse sta-
tuat: voluptatem motionem esse
& generationem conantem demon-
strare. Sed non recte dicere id vi-
dentur. neque motionem eam esse

verum est: motioni. n. omni pro-
pria esse tarditas & celeritas vi-
detur: & si non per se ipsam, ut mo-
tui mundi, at ad aliud. voluptati
vero neutrum horum inest. fieri
n. potest ut cito quispiam volup-
tatem perceperit, sicut ut iratus
sit: ut autem percipiat, minime neque
ad alterum, ut ambulet vero, &
crescat, atque omnia hominibus, potest. Ac
mutari quidem in voluptatem cito
& tarde licet: operari autem ex ip-
sa, id est voluptate affici, cito, non
licet. Quo pacto item esse genera-
tio potest? non. n. ex quolibet
quodlibet gigni videtur, sed in illud
dissolui vni quodque, ex quo ge-
neratur, et cuius generatio est vo-
luptas, dolor eius corruptio erit.
Dicunt item dolorem indigentiam
eius esse, quod secundum naturam est: vo-
luptatem repletionem. at haec cor-
poris sunt affectiones. si igitur vo-
luptas eius quod est secundum naturam
repletio est: illud in quo repletio
fit, esset id quod voluptatem perci-
peret: corpus igitur id esset: sed
non videtur, voluptas igitur repletio
non est: sed unusquisque et volup-
tate affici dicitur fit repletio: & dolo-
rem percipere, dum secatur, consue-
uit. Opinio autem haec ex volupta-
tibus & doloribus circa alimen-
tum euenientibus videtur extitisse. ubi
n. indigenti effectui fuerit, atque ob id
dolore praecoccupati: percipere
voluptatem ex repletionem aiunt.
At hoc non circa omnes volup-
tates accidit. dolore enim vacan-
tum disciplinares: tum ex his quae
sensui afficiunt, illae quae olfa-
Moral. cum co. Auer. T. citu,

Moralium Nicomachiorum

Qtu, q̄ auditu, & visu percipiunt. Multę itē recordationes, et spes hmōi sunt. Cuius igit̄ hęc erunt generationes, cū nullius rei p̄ecesserint indigentis, cuius repletiōes esse hęc possint? Aduersus eos aut̄ qui probrofas voluptates pducūt, dicere quispiā posset nō esse ea iucūda. nō. n. si male affectis iucūda sūt, iccirco ab solute quoq̄ esse ea iucūda existimādū est: sed ipsis illis. cātūmō. quēadmodū neq̄ salubria aut dulcia, aut amara, q̄ egrotantibus: neq̄ alba, q̄ lippientibus esse hmōi vident̄. An ita quoq̄ dici posset, expetēdas quidē eē voluptates: non tñ ex his. quēadmodū ēt diuitem esse, expetēdū est: sed nō ex prodicione: et sanum esse itē: sed non ex cuiuslibet rei esu. An specie differunt voluptates. q̄. n. ex honestis rebus existūt diuersę ab illis sunt, q̄ ex turpibus percipiunt. neq̄ fieri pōt vt iusti quispiā voluptate afficiat̄, nisi sit iustus: aut musici, nisi sit musicus: atq̄ i reliquis simili mō. Declarare aut̄ vř ēt amic⁹ ab adulatore diuersus cū sit, non eē bonū voluptatē: aut voluptates esse specie diuersas. hic. n. ad bonum versari: ille ad voluptatē vř. atq̄ illud probro dat̄: hoc laudi est: vtpote cū ad alia, atq̄ alia versent̄. Nemo p̄terea expeteret vel viuere ita, vt pueri mente p̄dictus illis voluptatibus, q̄ maxime fieri pōt, afficeretur, quibus pueri oblectari consueuerunt.

vel turpe aliqd agēdo ita gaudere, vt nullū vnquam dolorē percpturus sit. Et circa multa studiū adhiberemus, ēt si nullā afferrent voluptatē: vt vidēre, meminisse, cognoscere, virtutes habere. q̄ si hęc voluptates necessario consequunt̄, nihil refert. expeteremus nanq̄ ea nihilo minus, licet ēt nulla inde voluptas exorire. Voluptatē igit̄ neq̄ esse ipsum p se bonū: neq̄ oēm esse expetendā: nō nullasq̄ esse p se expetibiles, q̄ differant aut specie, aut hīs a quibus eueniunt: planū videtur. Ac de hīs quidē quę de voluptate & dolore feruntur, satis dictum sit.

Dixit. Et dictio dicentis q̄ delectatio nō ē bonū: eō q̄ nō est qualitas, & virtutes, q̄ sunt bonum, qualitates sunt, nō ē cognens. etenim actiones virtutū, & felicitas fortunę nō sunt qualitates, & sunt bonū. D. Dictio aut̄ eorū, q̄ bonū terminatū ē, & q̄ delectatio nō ē terminata, eōq̄ recipit magis & min⁹, nō cogit, vt nō sit delectatio bonū. hęc. n. spēs iudicij verax ē de iustitia & ceteris virtutibus. additio nāq̄: & diminutio seq̄r cēteras virtutes, & medietares in eis, q̄ sunt inter extremitates, q̄ sunt virtutes habētes latitudinē. & p hoc ēt sit iustitia qdā magis alia iustitia, & fortitudo magis fortitudine. & qñ fuerit posse vt sit min⁹ & magis iustitia, & castitate, erit si sē posse vt sit minus & plus in delectatiōe. D. Et fortassis si dixerit q̄ qualitates qdā mixte sunt, & qdā simplices: & q̄ pp hoc qdā recipiūt magis & minus non pp hoc, qm virtutes,

Ates, & quedā carū irreceptiue sunt huius. & hoc est eis per hoc, qd virtutes nō poterūt inducere cām huius. **D.** Et quid prohibet, vt quēadmodū sanitas terminata recipit magis & minus, sūt sit et de delectatio ne intēdo vt sit terminata, & recipiar magis & minus. igit̃ i nobis ēt est ne cōcedamus ex esse eā recepti uā magis & minus, esse eā nō terminatā. etenim æqualitas, v.g. sanitas nō est vna eadē in oībus spēbus: in equo nanq; alia est, & alia in hōie. neq; in vna eadē spē eadē in oībus horis: sed interdū magis, interdū minus. posse est ergo vt sic se hēat delectatio, & sit bonū. **D.** Et ex dictionibus istorū ēt ē, qm̃ sunt pfecta et cōpleta: & qd qm̃ motus & generationes nō sunt cōpleti: cōcludat̃ ergo ab eis ex hoc, qd motus & generationes nō sunt bonū. qñ ergo adiungūtur huic qd delectatio, generatio, & motus, sequit̃ vt nō sit delectatio bonū. **D.** Vt autē qd non sit hęc dictio bona. nō. n. delectatio motus. vnicuiq; n. rerū mouentū est velocitas propria, & tarditas propria, qñ fuerit mutatio ei p se, qñ vero non fuerit ei mutatio p se, sed p cōparationē ad aliud: vt mutatio, quę est sciētī ex ignoratiā ad sciam, tūc statim sit relationis & ad aliqd, & non est in relatiōe motus imposita est autē vt delectationi inueniat̃ velocitatem & tarditatem: cū nō sit ei mutatio p se. artamen posse est hoc inueniri ei p accides ex pte mutationū eius qd consequit̃ delectatio. & per hūc modū possumus dicere qd talis delectatur velociter, quēadmodū dicimus irasci velociter: nō qd delectatio ipsamet aut ira ipsamet velox sit & tarda: sicut mot⁹, quē seq̃ de-

lectatio, velox ē & tard⁹, vt delectationes q̃ sequunt̃ ambulationē, & bibitionē, & alia ab his. Etenim delectatio seq̃ ista velociter aut tarde: ipsi⁹ vero met delectatiōis nō ē possibile, vt sit aliqd tardū aut velox. & ē qd ē istā taliter, eō qd delectatio de relatiōe est: & mutationes, quas sequit̃ delectatio, nō sunt de relatiōe: & nō ē posse de delectatiōe vt sit semper eterna: neq; est posse vt referat̃ ad aliud aliqd pter id cuius ē. **D.** Iā autē putat̃ de delectari qd sit motus p modū aliquē, nō tū de delectatione cōiugata cū quacūq; apprehensione putat̃ hoc, sed de cōiugata cū apprehensione, in qua mutat̃ apprehensor: & cuius generatio est delectans, huius corruptio ē cōtristās. **D.** & iā dicūt qd tristitia ē pp defectū rei nālis, & delectatio cōplemētū hui⁹ defectus. & hoc erit apud fieri hui⁹ defectus, nō apud expletionē ei⁹ actu. & si sic ē, erit delectatio fieri, vel generatio nō cōplemētū: iō qd qñ pcedit̃ fieri rei deficiētis, tristat̃ corp⁹ sentiens. & qñ sic est, ergo delectat̃ p ipsam, est deficiēs, & ēt ipsa in seipsa defectus ē, cū sit fieri, vel generatio. **D.** Istud vero nō putat̃ de oībus delectatiōibus, sed conuenit quidē delectatiōibus, q̃ sunt pp tristitiā nutrimēti: intendo qd delectationē nutrimēti pcedat̃ tristitia famis: & ipsamet inueniē apud vsum nutrimēti. In ceteris autē delectationibus nō accidit istud, vt in delectatiōibus, q̃ sūt pp sciētias disciplinales, nō. n. pcedit̃ eas tristitia, neq; eas q̃ sūt practū: quāto magis neq; eas, q̃ sūt p intellectū. & sūt quę sūt p odoratū, & auditū, & visum nō pcedit̃ tristitia, & pcedit̃ qd ē ista spes, & est delectans. Iste igitur delecta-

T ij tiones

G tiones non sunt generationes, neq; et suppletiones defectus, cū non p̄cedat eas defectio, ac si sit delectatus per ipsas defectus nō cōpletus. D. Delectationibus aut vituperatis apud hoīes, quas sequuntur quidam hominū, fortassis non est dicendū q̄ sint delectabiles s̄m veritate. quamuis, n. delectabiles sint eis, quorum animarum dispōnes sunt dispōnes prauæ, non tñ pp hoc oportet vt dicant esse delectabiles in rei veritate & simplicitate. sed si absolute dicat de eis nomē delectabilis, intelligendū est in cōparatione ad alios. quē-

H admodū. n. non putandū est illud; qđ dulce est aut amarum apud infirmos, esse sic s̄m veritate: aut qđ album apud lippos, album s̄m veritate: sic est de re delectationis apud viros prauitas; intendo qđ delectabilia nō sunt examinanda apud gustus istorū: sicut neq; examinanda sunt nutrimenta apud gustus infirmorū. D. Et fortassis delectatio eligibilis est, nisi qđ non eligibilis, mō quo eligunt eā prædicti. quēadmodū dicimus qđ diuitiū eligibiles: sed nō vt fraude aut deceptione acquirantur. & similiter sanitas eligibilis

I est, sed non vt eis, cuius sanitas cōtingit ex quacūq; comestioe, sed cuius sanitas sit ex comestione rerū sanatiuarum. D. Et fortassis differunt delectationes in seip̄s: eo qđ delectatio ex rebus pulchris alia est à delectatione, quē ex rebus turpibus: & omni actui est delectatio p̄pria. & non est possibile vt delectetur is, de cuius nā nō est vt agat ali quē actum delectatioe illius actus, vt qđ nō est posse vt delectatione iusti delectet, qđ nō est iustus: neq; delectatioe musici, qđ nō est musicus:

& s̄m in ceteris actibus. D. Et videtur apparere. qm̄ amic⁹ alicuius alius ē à cōueniēto: & qm̄ delectatio vtrorūq; pp hoc nō ē vna, s; diuersa. de altero. n. eorū putat, qđ ei⁹ associatio est pp vile qđ ē: intēdo eo qđ dī cōueniēs: & de altero qđ ē pp delectationē ex amicitia & pp hoc vn⁹ eorū vituperat, & alter laudat. D. Et cōueniēs ē ne sit oīs delectatio bonū. nullus. n. eligit ne faciat decens in lōgitudine vitę suę, et habēs intellectū puerilē. & delectet in tota vita sua eo, quo delectant pueri vltimū. neq; eligit delectationē cū actio nib⁹ turpibus. Moses. n. nālit̄r studeat, & nitunt ad actiōes pulchras, cū nō fuerit i eis tristitia, et si nō sit in eis aliqđ delectatiois: vt ē speculatio, et cogitatio, et rememoratio, et scia virtutū, & operatio earū. qñ vero fuerit delectatioes cōiugat̄ eis; tū null⁹ declinat electionē istorū: neq; op; vt sit in electioe eorū qđ quā diuersitatis. forsan etenim peligenda sunt hęc: & si nō sit ex eis delectatio, qualiter ergo erit i entibus? D. Manifestū est ergo ex his qđ dicta sunt, qđ nō oīs delectatio bonū: neq; oīs malū. etenim delectatioes diuersę sunt formę: & i eis est qđ est electū per se, & qđ est non electum.

Quidnam sit voluptas, et quo modo operationem perficiat. Cap. 4.

Quidnā aut sit voluptas, aut qualis, clarius fiet, si disputationē à p̄cipio repetamus. Visio. n. quocūq; tēpore ēē perfecta videt. nulla. n. re deficit, quē postea succedens speciem eius perficiat. huic similis quoq; voluptas est. totū siquidē quoddā est: neq; villo in tem-

A tempore statuere aliquis voluntate posset, cuius, si longiore fieret tempore, species perficeret. Accirco neque motio est. In tempore. n. fit omnis motus, & cuiusdā est finis ē. Vt edificatio tunc perfecta est, cū fecit id quod appetit, vel in omni v. tempore, vel in hoc. nā in partibus temporis imperfecte oēs, & a tota, & inter se sunt specie diuersae. lapidum siquidē cōpositio diuersa a colūne virgatione: atque haec utriusque a templi extructione differūt. templi. n. effectio, cū nulla re deficiat ad propositū, perfecta est: fundamenti vero, et triglyphi fabrica est imperfecta: quippe cū utraque partis sit. Specie igitur differūt, neque fieri potest ut in quocunque tempore motionē specie perfectā sumam⁹, nisi in toto. Simili modo quoque in ingressione, & ceteris. nā si delatio est motio quae alicūde aliquo fit: eius differētiæ sunt secundum specie, volatus, ingressus, & saltus, atque huiusmodi. neque tamen hoc modo, verū ē in ingressione ipsa definita est: nā alicunde et aliquo nō idē in stadio et in parte eius est, & alia, atque alia parte: neque percurrere lineā hanc, & illā. non solū. n. lineā, sed in loco constitutā pertransit: in diuerso autē haec, quae illa est. Sed accuratius de motu alibi iā diximus. Videat autem nō in omni tempore motio esse perfecta: sed plerūque imperfecta, et specie differētes: siquidē alicūde aliquo speciem earū efficit. at voluptatis in quolibet tempore

re perfecta species ē, perspicuū igitur est, et diuersas has inter se esse et voluptatem quippiā ex his esse, quae integrā ac perfecta sunt. Hoc autē ex eo etiā videretur, quod moueri nisi in tempore quippiā nō potest: voluptate autē affici potest. quod. n. in ipso nūc fit, totum quoddā est. Ex his autē manifestū ē, nō recte dicere eos qui voluptatē esse, motionē, vel generationem asserunt. non. n. omniū haec dicuntur: sed partibilium, & eorum quae tota minime sunt. nā neque visionis generatio ē, neque puncti, neque vnitatis. neque. n. horum quippiā motio aut generatio est. igitur nec voluptatis quoque erit: quippe cū totū quoddā sit, sed sensus cuiuslibet, cū circa sensibile rem operat⁹. Perfecit autē eius qui bene est affectus, circa pulcherrimū ex his quae sensui subijciunt. tale. n. quod maxime esse perfecta operatio videtur. Vtrum autē ipsum, sensum an id in quo ipse est, operari dicam⁹, nihil interfit. in vnoquoque. n. optima eius est operatio, quod optime affectū est erga praesentissimum ex his quae ipsi subijciuntur. Atque haec perfectissima esset, ac iucundissima, in omni. n. sensu voluptas est: in omni itē simili modo intellectu & cōtemplatione. iucundissima autē ea est, quae perfectissima: at perfectissima eius ē, quod bene affectum est erga optimum eorum quae ipsi subijciuntur. operationē vero voluptas perficit, Non eodem tamen modo

Operatio-
ne volu-
ptas perficit.

Moralium Nicomachiorum

G & voluptas perficit, & sensibile, * & sensus, cū bōa sunt. quē ad modū neq; sanitas et medic⁹ simili modo in cā sunt, vt sani simus. In vnoquoq; autē sensu voluptatē fieri perspicuū est: quippe cū & visiones, & auditiones esse iucūdas dicamus. patet. n. pfecto eas vel quā maxime esse, si & sensus pstantissimus sit, & circa tale quippiā operet. nam si hmōi sunt et quod sentitur, et qđ sentit: semper existet voluptas, modo adsit qđ agat, & qđ

H afficiatur. Perficit autē operatio nē voluptas, nō vt habitus qui dā qui inest, sed vt finis supexorrens: perinde atq; venustas nō qui i flore ætatis cōstituti sunt. quousq; autē sensibile vel intelligibile, & id qđ iudicat. vel conetplat tale fuerit, quale esse debet: in opatiōe inerit voluptas. cū n. id & qđ vt afficiatur, & qđ vt efficiat idoneū est, similia sunt, et inter se eodē mō sese habent: idē fieri natura consuevit.

I Quo mō igitur sit, vt nemo assidue voluptate afficiatur? An defatigatur? oīa. n. humana ad assidue operandū ibecillia sunt. quocirca neq; voluptas assidue euenit: operationē. n. consequitur. Nōnulla tñ sunt: q̄ cū noua sunt, oblectant: postea vero nō simili modo, hanc ob cām: quia primū incitatus animus est, in eorumq; operatione intentus, quemadmodū in visu faciunt, qui inspicunt: postea vero operatio eiusmodi nō amplius fit,

sed neglecta. vnde ēt voluptas hebetatur. Oēs autē voluptatē appetere ppea vnusquisq; existimaret, quia viuere oēs appetūt. vita vero operatio qđā est. Et circa ea vnusquisq; & nō operatur, q̄ vel maxime placent, vt musicus auditu circa modulatiōes: discendi studiosus mente circa contēplationes: atq; ita singuli ex ceteris. voluptas vero operatiōes perficit: et viuere quoq; ipsum, qđ appetunt. merito igit voluptatē ēt appetūt, quippe q̄ viuere ipsum qđ expectendū est, pficiat. Vtrū vero vitā ob voluptatem, an voluptatem ob vitā expectamus, in p̄sentia omittat. cōiuncta. n. hęc inter se ita sunt, vt separari nullo mō queant: quippe cū et si ne opatiōe non fiat voluptas, et opationē oēm voluptas pficiat,

Dixit. Iam itaq; dictus est sermo sufficiens in delectatione an bonū an nō. Quid vero sit delectatio, aut q̄ res est delectatio, fortasse manifestius fiet, qñ cœperimus i reuerfione rememorationis eius ex principio. Dicim⁹ ergo, qñ purat q̄ act⁹ visus est penetratio in aliqua hora, & hoc fit, qñ visus nō idiget aliquo, quo cōpleat forma eius, immo est fm cōplementum eius vltimum, & delectatio similis est huic: cō q̄ ipsa existit cōpletio visui cōpletiori. si ergo hoc sic est, delectatio ēt est cōplementū & forma, nō motus. & p hoc nō est possibile alicui vt apprehendat delectationē in tempore, donec sit ex delectationibus q̄ existat in tempore minus aut plus. etenim

A etenim omne qđ apprehendit in tēpore, est in motu, & nondū completur forma ei⁹. & pp hoc qđ delectatio est cū cōplemento forme, & non in tēpore. Et pp hoc nō est motus, oīs n. motus in tēpore est, habens cōplementū, qđ nō est in tēpore. v. g. edificatio magis cōpleta ē ī postremo tēporis, in quo perficitur eius actio, q̄ in vniuerso tēporis in quo fit. in postremo autē tēporis, in quo sūt motiones, nō ē cōpleta, sed diuersa per formā: intendo qđ ptes motus vnius eiusdē iā diuersificantur adinuicē fm formā: & sūt et diuersę a toto ipsa

Rū fm formā & cōplementū: Itēdo finē motus. positio nanq; lapidū diuersificatur ab erectione columnarū fm formā: & ista ambo diuersificantur a figura domus, quę est cōplementū tēpori cuius, partes sūt cōpositio lapidū, & excisio colūnarū. & qđ similatur his ex partibus edificatiōis, & inter dispōnē cōpositiōis & situs lapidū, & dispōnē erectionis columnarū, & inter dispōitionē domus dīa est. quāuis. n. conueniant in eo, qđ sūt dispōnes, tñ dispōitio domus diuersificatur a dispōnē cōpositionis lapidū, & a dispōnē erectionis columnarū per hoc, qđ dispō domus cōpleta est, eō qđ nō est subiecta ad aliquid. cū nullius egeat, p qđ sit eius cōplementū. dispōitio autē cōpositionis lapidum, & dispōitio erectionis columnarum, & qđ similatur his ex dispōitiōibus, quę subiectę sūt dispōitiōi domus, nō sūt completę: eō qđ quaelibet earū subiecta ē formę domus, eo modo quo litterę subiectę sūt dictionibus. Et pp hoc partes motus & cōplementū earum diuersificantur fm formā. & non est possibile inueniri

motum completum fm formā in tempore. nisi forte sit motus circularis totius. Ceteri vero motus transmutatiōis, vt ambulatio. & qđ similatur huic, incōpleti sūt: eō qđ sūt ex aliquo ad aliquid oppositū ei: & eō qđ isti motus ex aliquo ad aliqd nō diuersificantur solū a motibus completis, sed & partes motus vni⁹ abinuicē, quemadmodū diximus. etenim motus, qđ fit super hāc partē lineę, alius est a motu siente super aliā partē eius. & vniuersum huius aliud est ab eo, qui fit super partē illā, quę est cōpletio. & est quidē istud sic in motu transmutatiōis recto: eō qđ & si sit super lineā rectam, illa linea non est linea tñ, sed est quidē linea in loco. diuersificantur ergo partes motus pp diuersitatē partū loci. D. Et iā exquisire perscrutātū est de motu in alia scīa. D. Et vī qđ nō sit oīs mutatio cōpleta in vniuerso partū tēporis, in quo inuenitur illa mutatio sed infinitiua sui tñ. cēteris vero suis partibus est incōpleta, sed diuersificat fm formā. de re autē delectatiōis manifestū est, qđ de mutationibus cōpletis ī toto tpe vel in oī tempore. cumq; sit delectatio de rebus cōpletis: & cōpleta diuersificentur adinuicem: manifestū est qđ delectationes diuersę erunt adinuicē fm formā, non fm partes: intēdo qđ partes delectatiōis vnius nō sūt diuersę ab alijs, sicut se hēt in motu vno. Et ex isto manifestū ē qđ delectatio nō est mot⁹, & ex eo qđ cōprehēsiō eius nō est ī tpe, & oīs motus ī tēpore. D. Veruntū manifestū ē et pp quā cām putauerunt qđ delectatio sit motus & generatio: eō qđ generatio non dī de oībus rebus hēntibus, sed dī quidē de generatiōe

Moralium Nicomachiorum

Gerit, q̄ diuiduntur rebus autē, quę nō diuidunt, nō ē generatio. ideoq; nō dī q̄ apprehēsiōi sit generatio, neq; pūcto generatio, neq; vnitati. & sic se habet ī delectatiōe: intēdo q̄ nō est ei generatio: eō q̄ ipsa est totū, intēdo de indiuisibilibus. D. Et oīs quidē sensus agit fm mensurā sensibilibus. & agit actionē pfectā sensus, cuius dispō est pfecta. & dispō sui sensibilibus pfecta ē. & dispō relationis inter pfecta. etenim putat q̄ bonitas actionis sit hoc; intēdo vt agens sit in pfectiori, dispōne per quā est agens, & patiens in pfectiori dispōne per quā est patiens. & relatio, quā est inter ea ī pfectiori dispōne. etenim dīa magna est inter hęc, vt agat res eius ī pfectiori dispōnū suarū in patiens ens in pfectiori dispōnū ēt, & iter hoc vt agat in non pfectiori suarū dispōnū, aut in patiens nō ens in pfectiori dispōnū patiendi, aut vt sit relatio iter vtrāq; imperfecta. Cumq; hoc sic sit, fortasse erit actio ista in sensibus motus pfectus, & delectabilis. & similiter se habet in cogitatiōe, et in oībus apprehensionibus, quas sequit delectatio. Et pp hoc possibile

I ē vt diuerse delectatio apprehensionis penes diuersitatē actionū apprehensionis. & delectabiliōr actionū apprehensionū est actio pfecta valde. & actiōes pfectę valde sunt illę, quibus sunt venustiores dispōnū apud virtuosū valde ex reb⁹ quas amat. et pp hoc ē delectatio pfectiua actiōnū: intēdo pp esse eas amatas. Verū tū pfectio, q̄ delectatio p̄icit actiōnē, & pfectio, quā p̄iciūt eā sensibile & sensus, nō ē vnus maneriei, etsi sint res nobiles oēs: quę ad modum medicus & voluntas sanādi nō sunt

eā vt fiat sanatio p modū consummā: intēdo nō sunt ei cā p modum vñū. D. Quod aut delectatio inuenit in oībus sensibus, manifestū ē p se, nos etenim videmus visibilia delectabilia, & audim⁹ voces delectabiles & ē manifestū ēt q̄ delectatiōes sensuū sunt vehementiores, qm̄ sensus & sensibile vtrāq; vigorosa fuerint: & qm̄ alterū agit & alterū patit fm suā vigorositatē: etenim qm̄ fuerit sensus & sensibile cū hac dispōne, sit delectatio sp. Et cā existēdi delectatiōis ē vt p̄iciat actionē. verū tū suā p̄ficere actionē nō ē ita, vt delectatio sit dispō in actiōe & cōplemētū ei: sed fm q̄ ē res sequēs cōplemētū: vt pulchritudo, q̄ inuenit iuuentute: itēdo qm̄ pulchritudo ē dispō sequēs iuuentutē, nō cōpletiua eius. D. quousq; ergo durauerit sensibile aut intelligibile fm q̄ op, & qui iudicat de intelligibili & sen sit sensibile fm q̄ op, erit delectatiō actiōne. & hoc quādiū durauerit agēs & patiens & similia: & fuerit relatio cuiusq; eorū ad suū cōpar fm dispōnē vnā: intēdo im̄mutata erit ab eis actio p vnā nām. D. Et pp istud nō est posse vt delectet hō delectatione cōtinua, neq; tristet tristitia continua: eō q̄ oēs res humanę non pnt agere actionē cōtinuā pp mutabilitatē cōsimilitudinis, q̄ ē iter agēs & patiens. & sicut est de relatione. D. Et eo q̄ delectatio nō ē cōtinua, sit q̄ qdā res exhilarāt, & sunt bonę: & post hoc nō sic se habet res in eis. & cā in hoc ē, qm̄ cogitatio & imaginatiōes, quas seq̄ delectatio, sunt in iuuentute vehementius agēs et plures. & sicut est in sensibus: intēdo qm̄ in iuuentute vehementius agūt: vt qm̄ vident ā longe in principio rei.

rei. deinde post hoc nō possunt, imo actiones eorū debilitant: ideoq; sit eorū delectatio debilior. D. Et fortasse putans putabit oēs hos amare vitam. & vita actus quidam est. Et vnusq;sq; amat facere actiones, quę pertinent in vita rebus melioribus: etenim in his fit actus eius melior. vt dñs musicę. ipse enim amat actū auditus, qui est apprehensio melodię. & dñs doctrinę, qui amat actū cogitationis in opinionibus. & sūp est in oibus actionibus pertinētib⁹ ad vitā: & delectatio inuenta in eis est illa, quę cōplet istas actiones, & vitā, per quā fit desyderiū istarum rerum. & qñ sic est, tunc illi, qui desyderant vitā, desyderant delectationem: eo q; ipsa perficit vitā, quę est electa. D. Et pp istud oportet sciri q; nō sunt nobis omittendę actiones grā delectationis. patet enim q; delectatio & actio cōiugata sunt simul, & nō recipiūt separationē: nam nō erit delectatio absq; actione: & perficit quidem omnē actū delectatio.

Voluptates inter se specie differre.

Cap. 5.

VNde differre ēt specie videtur. quę, n. specie diuersa sūt, à diuersis p̄fici existimam⁹, ita siquidē apparēt & naturalia, & q; ab arte efficiūtur. vt aśalia, arbores, pictura, statua, dom⁹, vas. simili modo quoq; diuersas specie operationes à specie differētib⁹ perfici putam⁹. mētis autē operationes ab n̄s quę sunt sensuū, atq; hęc inter sese specie differūt. quare ēt quę ipsas perficiūt voluptates. Cōstare autē hoc ex eo ēt posset,

q; voluptas vnaquęq; operatio ni ei affinitate est cōiuncta, quā p̄ficit. simul. n. operationē propria atq; affinis uoluptas augeat: quippe cū singula magis iudicent, absoluatq; exactius qui cū voluptate operatur. vt qui geometricis rōnib⁹ oblectatur, geometrici euadunt, & singula magis intelligūt, atq; aduertūt, si si mō musicę studiosi, & edificandi, & ceteri alij ī suo quisq; opere proficiūt, dū eo oblectant, ac gaudēt. voluptates vero sunt q; incrementū exhibent, at affinia sunt & ppria q; augēt. quę autē diuersis specie sunt, ppria, inter se quoq; specie differunt. Magis p̄terea inde hoc pateret, q; voluptates q; à diuersis eueniūt, operationib⁹ sunt impedimēto. Isti diosif, n. tibiārū orationib⁹ attendere nequeūt, si tibia canentem quempiā audiuerint, tibię cātu magis, q̄ p̄sente opatione oblectati. voluptas igit quę ex tibię cātu prouenit, operationē circa orationē corrūpit. Id in ceteris quoq; vsu venit, cum circa duosimul operat quispiā: quę, n. est iucūdior operatio, alterā extrudit: atq; eo magis, quo ī uoluptate longius excelluerit: adeo vt ex altera opes nihil. Atq; iccirco fit, vt cum aliqua te vehemēter gaudem⁹, aliud qd nō admodū agamus: cūq; alijs leuiter oblectamur, alia faciam⁹. vt in theatris bellaria esitant: id tunc maxime faciūt, cū viles certatores sunt. Qm̄ autē propria voluptas exatē

Moralium Nicomachiorum

G exacte absoluit operationes, diuturnioresq; & meliores reddit: alienæ vero labefactât, ac pdût: lōge eas inter se distare manifestū est. Ferē.n. alienę voluptates. id faciūt qđ pprj dolores. pprj.n. dolores operationes corrūpūt. verbi cā, si alicui vel scribere iniucundū est & molestū, vel rōcinari: cū dolorē afferat opatio, fit, vt is neq; scribat, neq; ratiocinet. Ex pprjīs igit voluptatib⁹, & dolorib⁹ cōtrariū circa operationes cōtingit. proprię aut

H sunt voluptates, q̄ ex opatione aliqua p se existūt. alienæ vero aliæ appellant, ppea q̄ sile quid efficiūt, qđ dolor. corrūpunt. n. veruntū nō simili mō. At vero cū opationes pbitate & prauitate differant: & alię ex ipsis expectandæ sint: aliæ fugiendæ, aliæ neutræ: sifi modo voluptates ēt sese habēt: in vnaquaq; n. operatione, ppria voluptas existit, in bona honesta, in praua improba. Nā & cupiditates honestorum laudabiles, turpiū vitupabiles

I sunt. Affiniores aut opationib⁹ sunt voluptates quę in ipsis existūt, q̄ appetitiones. hę. n. & tpi bus & natura distinctę sunt: illę adeo annexę opationib⁹ sunt, adeoq; ab ipsis indistinctę, vt an idē cū voluptate opatio sit, ambiguū ēē videat. Neq; tñ voluptatē esse mentē, aut sensum putādū est: est. n. absurdū. sed qā nō separant, ēē idē qbusdā vñr. sicut igit operationes, ita quoq; diuersę voluptates sunt, Visus at

ā tactu puritate differt: et audit⁹ & olfactus ā gustatu. simili mō qđ differūt voluptates: atq; ex his illæ q̄ circa mentē existūt: et vtręq; ā se mutuo. Esse vero vñi cuiq; aīali, ppria voluptas, quę admodū ēt op⁹ vñ: ea. n. est q̄ in opatione existit. id ī vnoquoq; cōsiderāt ī ita ēē apparebit. equi siqđē, & canis, & hoīs voluptas diuersa ē. Quę admodū Heraclitus inqt, asinos stramētitijs paleas magis q̄ aurū ēē electuros: qppe cū asinis pabulū auro iucūdius sit. Ac voluptates quidē eorū q̄ specie diuersa sūt, specie differūt: q̄ sunt eorū dē, indifferētes ēē cōsentaneū est. in hoīb⁹ tñ nō parū variāt. eadē. n. alios dolore, alios oblectatione afficiūt, quibusdā molesta & odiosa, iucūda & amabilia nōnullis sunt. ī dulcib⁹ quoq; idē euenit: quippe cū non eadē febricitat, & sano esse hmōi videant: neq; calim quippiā imbecillo, & ei q̄ bono habitu pdit⁹ sit, sifi in alijs ēt cōtingit. Vñ aut in oib⁹ sifi id esse qđ probro viro apparet.

M Quod si hoc recte dī, quę admodū vñ, & est: et vñiuscuiusq; mē sura ē virt⁹, & bon⁹ vir, q̄tenus est talis: voluptates quoq; erūt q̄ huic vñr, & iucūda ea quibus hic oblectat. Si cui tñ ea vident iucūda q̄ huic sunt molesta, nihil mirū esse debet: multæ etenim corruptelæ hoīum, & labes cōtingūt. nō sunt nāq; iucūda: sed his, atq; ita affectis. Eas igit quę sine dubio turpes sunt, nō esse dicendas

Vñiuscuiusq; mē sura ē virt⁹.

A dicendas voluptates nisi corruptis hoībus manifestū est. Ex ijs vero q̄ esse honeste vñr, qualis, aut quānā esse hoīs dicēda est? An ex opationi b^o patet. has. n. ipse voluptates sequuntur. siue igit vna, siue plures sint pfecti & beati viri opationes: quę has p̄ficiūt voluptates, p̄cipue hoīs voluptates esse dicerent: reliquę autē secūdo loco, & ex parte aliqua, nō secus atque opationes.

Dixit. Et ex hinc apparet q̄ delectatio est diuersa. qđ enim p̄ficiat res diuersas s̄m formā, diuersum est s̄m formā. Et hoc patet ex rebus generatis ā nā, vt aīalib^o & plantis: & ab arte, vt in imaginib^o, & vtenilibus, & domo: intendo qm̄ ista, ex quo facta sunt ex reb^o diuersis s̄sa, sunt p̄fectiones earū diuersę s̄sa. & s̄nt actiones diuersę forma, opy vt p̄ficiant ēt ex diuersificatis in forma. & p̄ hoc delectatio, q̄ est intellectui, diuersa est ā delectatione, q̄ est in sensibus: & delectationes sensuū diuersificantur ēt ā se inuicē s̄m formā. Et patet q̄ delectationes diuersificant diuersitate actionū: eo q̄ quālibet earū figurat actio, quā ipsa p̄ficiat. delectatio, n. p̄pria facit vt crescat illa actio & augeat. & cā hęc est: qm̄ qui faciūt hoc qđ faciūt cū delectatione, erit actio eorū vehemētius exq̄sita & plus p̄scrutata. vt qui delectant p̄ geometriā. ipsi enim p̄scrutant vñāquāq; rerū geometraliū plus alijs. & s̄nt q̄ delectantur p̄ actiones musicę, sunt potētiores ad inquirēdum neumata. & s̄nt qui amāt ædificationes, sunt potētiores ad ædificandū. & vñr in oib^o agētib^o addit delectatio in opera-

tionē sui propria. & cū hoc crescit p̄ eius crementū. & q̄ crescit cum alio ā se, est p̄pria ei^o, p̄ cuius crementū crescit, & est alia ab ipsa p̄ formam.

D. Et fortasse patebit ex hoc ēt q̄ delectationes, q̄ sunt ex actionibus quibusdā, p̄hibituę sunt ab alijs: vt in viris cōcupiscētiarū. ipsi enim nō possunt audire dictiones & actiones boni. audiētes vero tangētes citharā, q̄ gaudio sonit^o eius postponūt actiones, quas habēt īter man^o. & p̄ hoc cithara, & cætera desyderia corrūpūt actionē, q̄ est p̄ rōnē. Et s̄nt accidit ceteris delectationib^o ad se inuicē: intēdo q̄ qñ fecerit hō simul duas actiones, quarū vtraque hēt delectationē propriā, impedit magis delectās alterā ab actu suo. & potissime faciet hoc, qñ fuerit excellentis delectationis valde, donec permittat alterā agere. Et p̄ hanc causam, qñ ludim^o cū aliqua re, nō agimus rē aliā plus, q̄ illā, cum qua ludimus p̄ victoriā delectatiōis ludi sup̄ delectatiōes reliquarū actionū. & qñ vicerit altera delectationum, erit actio alterius sine delectatione: eritq; actor eius ad modū illius, qui operat^o ad desyderiū aliorū: vt facit citharædus vel tibicen in loco, ad quē conueniunt ad intueūdū eos cū mali fuerint. ipsi enim nitunt^o quidem ad p̄sallendū p̄ illos, qui intendunt ad ipsos, & nō proprie delectationis causa. Et cū sic sit, patēs est q̄ delectatio propria actionib^o p̄fundat actiones, & efficit eas durabiliores, i. in tpe longiori, & meli^o factas. manifestum est autē, q̄ inter delectationē extraneā ab actione, & inter propriā dīa est multa. & hoc, qm̄ delectatio extranea ab actione fere facit tristitiam propriam actioni: intendo

Moralium Nicomachiorum

- G**intendo q̄ impedita actionem: quē-
admodum impedit eā tristitia pro-
pria sibi. etenim tristitia propriā
actionibus corrumpit actiones. v. g.
qui nō delectatur ex scriptura & me-
ditatione, si tristes ex ipsis, non scri-
bet neq; meditabitur. Et vlt̄ accidit
in actionibus contrarietas multa ex
parte delectationis proprię eis, & ex
parte tristitię proprię eis: intendo
q̄ actio, cū qua cōiugat̄ delectatio
sibi propria, sit fm cōtrarium: actio
nis, cū qua cōiugat̄ tristitia sibi pro-
pria. & sit quidē sic, eō q̄ delectatio
propria expedit actionē, & tristitia
Hppria impedit ipsam. delectatio at̄
extranea, vt iā dictū est, facit sile ei,
qd̄ facit tristitia pprie: eō q̄ corrū-
pit actionē, sicut corrūpit eā tristi-
tia propria: quāuis nō sit corruptio
ambarum p modum consimilem.
D. Cū aut̄ diuersent̄ actiones p di-
uersitatē virorū bonorū & malorū:
intēdo qm̄ actiones virorū bonorū
diuersę sunt ab actionib⁹ virorum
malorū: & cū diuersent̄ ēt p hoc, q̄
quedā earū electę, & quedā earum
nō electę, immo à quibus fugiendū
est: & quedā earū quę neutro horū
determinant̄, manifestū est q̄ dele-
Ictationes, q̄ sequunt̄ actiones, diui-
dendę erūt diuisione cōsimili huic
diuisioni, donec delectatiōes actio-
nū electarū sint electę, & delectatio
nes actionū fugiendarum fugiendę.
etenim vniciq; actionū ē delecta-
tio ppria, & delectatio actioni no-
bili ppria nobilis est: & delectatio
actionis prauę ē extranea, cōtristās,
vituperabilis valde. Et pp hoc sunt
desyderia rerū qd̄ decentiū lauda-
bilis: rerū aut̄ turpīū vituperabilia.
D. Et delectationes, q̄ sunt actib⁹,
magis pprię sunt actib⁹ q̄ desyde-
ria ipsorū: eō q̄ desyderia actū di-
scerta sunt ab eis tpe & nā: intendo
q̄ ipsa inueniunt̄ distincta ab actū,
delectationes vero nāx propinquę
sunt actib⁹, & nō separant̄ ab eis, sed
inueniunt̄ qd̄ cōiugat̄ actui. & pp
hoc dubitat̄ de eis, an sint ipse & act⁹
res vna eadē. Attē palā est q̄ delecta-
tio intell⁹ nō est intell⁹, neq; delecta-
tio sensus ē sensus: hoc. n. imposse ē.
s; qm̄ delectatio nō separat̄ ab actū,
ideo vlt̄ q̄ busdā q̄ sit res vna. & quē-
admodū actiones distinguunt̄ a do-
lectationib⁹, & sunt alie ab eis, sic &
actiones distinguunt̄ ab inuicem.
Actio enī visuū distinguit̄ ab auditu,
& olfactu, & a gustu: & isti distin-
guunt̄ a se inuicē fm distinctionē
actū. qd̄ ergo est ex actionib⁹ di-
stinctū ei⁹ delectatio distincta ē gñe,
vt distinctio visus ab auditu, & intel-
lect⁹ a sensu. Ampli⁹ hoc & qd̄ est di-
stinctū specie, eius delectatio distin-
cta est specie: vt distinctio specierū
intell⁹ ab inuicē. D. Et vlt̄ q̄ vniciq;
aliali sit delectatio ppria, cū sit vni
cuiq; aliali actio propria, & sit vni
cuiq; actioni nāli delectatio ppria.
& hoc apparet valde, q̄ inspexerit in
vnaquaq; rerū. apparet. n. q̄ delecta-
tio equi alia ē à delectatione canis. **M**
& si r̄ apparet q̄ delectatio hoīs, quę
appropriat̄ eis. est actionis q̄ approp-
riat̄ ei. & est delectatio actionis p
intellm̄, q̄ est alia à delectationibus
ceterorū animalū. Sicut dixerunt
qdā Antiquorū, q̄ dignius est elige-
re apprehensiones q̄ aurū: etenim ei
est nutrimentū, quod apud ipsum
delectabilius est auro: & est appre-
hensio p intellectū. D. Delectatio-
nes ergo, q̄ sunt in reb⁹ entib⁹ diuer-
sis forma, diuersant̄ forma. delecta-
tiones vero, quę sunt reb⁹ eisdem,
intēdo

Intēdo nō diuersificatis per formā, rectū est vt nō sint diuersæ: quāuis iā inueniant diuersæ: diuersitate nō parua in hoīb⁹: eo q^d nos inuenim⁹ res vnascadē delectantes quosdā & cōtristātes alios, & cōtes q^d buldā molestas & odiosas, & alijs delectabiles & amatas. & hoc est, vt illud q^d accidit i reb⁹ dulcib⁹, in q^d bus nō iudicat san⁹ & febriēs iudiciū vnū: & vt i reb⁹ calidis & frigidis, q^d nō sunt apud debiles & fortes fm vnā dispōnē, sed quosdā hominū delectat calidū, & alios frigidū. & si huius accidit in vniuersis apprehensibilibus, D. Et

Vlq^d in oībus istis rei veritas se habeat, put appareat viro bono: intēdo q^d delectabilia ex ipsiis nāt & electa sunt ea, q^d eligit nā viri nobilis. Et si sic est, tūc bene dictū fuit q^d virtus est mēsurā oīs rei: intēdo illud, p^o quod cognoscunt nā rerū in bonitate & malitia: sicut p^o mensuram cognoscit quātitas rei. Secūdū igit^r hoc bonum in seipso est, de quo vī bono qm bonū. & si delectatio in rei veritate est illa, de qua vī bono q^d sic sit: & nō elongat^r quin sit hoc, q^d vī bono delectabile, apud quosdam hoīm nō delectabile, aut minus in delectatione. etenim accidit in gñatione hominū corruptiones multæ. & nā egresst^r ab equalitate, & p^o hoc delectabile nāt nō est delectabile, nisi eis, quibus non accidit corruptio in nā. D. Et de manifestis est, q^d illud, q^d cōcedit^r eē turpe, nō ē delectabile, nisi apud viros corruptarū naturarū. Delectationes at^r, q^d vident^r esse emeritorū & virtuosorum, nō inueniunt^r hominī, nisi ex pte actionū suarū, q^d appropriantur ipsi. Et si fuerint delectatio vna aut delectationes plures viro pfecto de-

syderanti stat⁹ felici, tūc illa delectatio vna, aut illa q^d completur ex multis, si multæ fuerint, est illa, de qua vere dī q^d est delectatio hoīs. & hoc manifestū est, qn declaratum fuerit quis est actus hominis proprius ei: cæteræ vero delectationes habēt se ad hanc, sicut cæteri actus ad hunc actum: intēdo eum, qui est complementum actuum humanorum.

De felicitate. Cap. 6.

Cvm dicta aut sint ea, q^d ad virtutes, & amicitias, & voluptates spectant: reliquum est, vt de felicitate figura quadā differam⁹, qm finē eā humanarū rerū eē statuim⁹. Si igit^r antedicta repetam⁹, breuior nobis euadet oīo. Dixim⁹ eam nō esse habitū. nā in eō inesset, q^d p totā vitā dormiret, & plātē vitā traduceret, maximisq⁹ infortunijs afflictaret. Quod si hec non placet, sed magis in operationē quandā ipsa reponēda ē, sicut i superiorib⁹ est dictū: ex opationibus aut aliæ sunt necessariae, & ob alia expetēdæ, aliq^d p se patet, felicitatē aliquā ex ijs q^d per se, & nō ob aliud sunt expetēdg, eē statuendā. felicitas enim nullius rei indiga est, sed ex sese ipsa sufficit. Per se aut sunt expetendæ illæ, ex quibus pter operationē requiritur nihil: cuiusmodi esse actiones videntur, quæ ex virtute sūt. bona. n. & honesta agere ex ijs est, quæ p se expetūtur. Quin etiam ex lusionibus illæ quæ iucundæ sunt: quippe cū nō ob aliud ipsas eligat: damnum enim

Felicitas nullius rei indiga est, sed ex seipso sufficit.

Moralium Nicomachiorum

G enim ex ipsis potius quā vtilitatē & corpora & fortunas negligentes, cōsequuntur. Cōfugiunt autem ad huiusmodi diuersationes plerique eorū qui felices habent. Vnde apud tyrānos in existimatione sunt, qui in talibus diuersationibus sunt vrbani: quippe cū in his quæ illi appetunt, sese exhibeāt iucundos. indigēt autē talibus. Ac videntur quidē hæc felicia eē, propterea quod qui in potestatibus cōstituti sunt, his vacant. sed nullū fortasse argumen-

H tum huiusmodi hōes sunt. nō enim in dominatu virtus collocata est, aut intellectus, ex quibus honestæ operationes existunt. Neque si isti quæ sincerae & liberalis voluptatis gustum nō habent, ad corporis voluptates cōfugiunt: propterea has magis esse expetendas existimandū est. nam & pueri quæ apud se in p̄cio sunt, præstantissima esse opinantur. Consentaneum igitur est, ut sicut pueris & viris diuersa eē in p̄cio videntur ita prauis et bonis quoque videantur. Vnde quæ admodum sæpe dictū est, ea sunt p̄cio sa et iucūda, quæ probō viro huiusmodi sunt. atque ea maxime expetenda operatio est vnicuique, quæ ex habitu proprio: probō autē viro, quæ ex virtute fit. Nō est igitur in lusu felicitas. absurdū. n. est lulum esse finē: & negociari, & laborare tota vita ludendi causa. nā oīa, ut ita dicā, præter felicitatē alterius causa expetimus: quippe cū finis ipsa hæc sit. serio autē agere et

laborare lusionis causa stultum planē ac puerile admodum vī. Ludere autē ut serio agat quispiā ex Anacharidis sententia vī recte se habere: quippe cū lusus requiei similis sit. & cū nequeant hōes assidue operari, requie indigēt. nō est igitur finis requies: causa. n. operationis fit. At eē ex virtute vita felix vī: hæc autē studiosa & seria est, nō in lusu versatur. Meliora p̄terea seria & studiosa esse dicim⁹ ridiculis, & his quæ cū lusu fiunt. Et melioris semper partis, & hōis operationem esse studiosiorē affirmam⁹. melioris autē operatio p̄stantior, felicitatisque accommodatior iam est. Frui itē corporis voluptatibus quilibet ēt Mancipium, nō minus quā optim⁹ posset: Mancipio autē felicitatem tribuit nemo, si quidē neque ēt vitā: non enim in talibus diuersationibus felicitas cōsistit: sed in operationibus quæ ex virtute proficiūtur, quæ admodum dictum est prius.

Dixit. Et cū iam dixerim⁹ de virtutibus & dilectionibus & delectationibus, remāsit dicendū de felicitate. vult felicitatē propriā. Idem enim ita locutus fuit in tractatu primo: cū sit felicitas cōplementum actionū humanarū. Memoratio. nostra est⁹ quod p̄cessit ex dilectionibus hoc primo tractatu, fuit dictio abbreviata. Et ita diximus illis, quod ipsa nō est habitus, sed est quæ in actu ipsius habet⁹. & si nō, erit vita felix, ut vita aīalis sic nōtati. de hoc aīali putatur, quod tota vita sua sit somnus: Et quā felicitas posita fuerit in actu intendō

A intendo qd sit actus cōis: & ex actib⁹ sit necessari⁹: & ex eis electi⁹ alius sit electus pp aliquid aliud, & aliud pp seipsum, patet qd ponenda est in actū electum pp se, non pp aliud: & qd felicitas nullius est indigens: nec electa est ergo pp aliquid, sed pp se ipsam, eo qm ipsa sufficiens est p se. Et res electæ p se sunt illæ, ex quib⁹ non requiritur aliquid aliud, quod sit præter actū. & vñ qd actus rerū electarū p se sunt: operationes. n. nobiles electæ sunt pp seipsas. Et sñt operationes delectabiles ex modis ludi sunt de hac specie. patet. n. qd nō eliguntur pp aliquid aliud. attū damnum proueniens ex ipsis est amplius qd vtilitas. **D**. Veruntū multotiens amat felix vilificationē corporū & possessionis corporalis, & fugit curiositatē circa dispōnes corporales, & qd hanc quidē præeligūt hoies quatenus p ipsam cōsortes efficiātur regum tyrānorū. efficiūt. n. seipsos p has actiōes delectabiles eis. & p hoc luerantur apud eos. & vñ putatur quidē de vsu delectationū, & dimissioe conat⁹ & laboris qd sit felicitas: eo qd viri potestātū vtunt⁹ isto, & fortasse nō est in rei veritate, prout eis vñ de hoc: eo qd virt⁹ & intell⁹, in quibus virisq; sunt actiones nobiles, nō cōtinent⁹ sub potestate. **D**. Ideoq; cū isti nunq̄ gustauerint delectationem sincerā purā, qd est delectatio intell⁹ & actionū nobilium, cōfugiūt ad delectatiōes corporales, estimantes eas electas esse plus alijs. Et cōueniens est ne sit estimare istorū delectationes corporales electa cā in eas esse electas in se: quēadmodū neq; qd reputāt pueri esse ex eligibilib⁹, qd ipsi præeligūt, pp hoc est eligibile in se. immo quēadmodū res electæ

pueris nō sunt electæ apud viros. sic nec electa apud viros vtilitatis, electa sunt apud viros nobiles & emeritos. & res honorabiles & delectabiles i rei veritate, sicut pluries dictū est, qd iudicat⁹ a virtuosis. Etenim apud vnūquēq; modū hominū est actio electa valde: & qd cōuenit nāx suæ ppriæ. cūq; sic sit, tūc hoc qd cōuenit nāx nobili, nobile ē necessario: & qd cōuenit nāx vili, vile est necessarium. Itēq; non est felicitas in ludo. non. n. est posse vt ludus sit cōplementum & pfectio. & impossibile ē vt sim⁹ spatio vitæ nāx studiose opantes & laborātes, & agam⁹ hoc nō seriose, sed iocose. nos. n. vñ conamur qdē ad oē, ad qd conamur fclicitatis cā: eo qd ipsa est cōplementū. studiū at & labor ludi cā, vanitas ē manifesta & ptinens pueris: quāuis in pñcipio adoleſcētiæ reputet esse certū & rectū: eo qd ludus requies vñ, & nāst inquiri re quies. Verūtm patēs est qd illi, qui nō valēt ppetuare labore indigēt rege. & si sic ē, nō est reyes cōplementū, qd est felicitas: sed querit⁹ pp actū, qd est cōplementū & finis. Et vñ patēs est qd vita felix est ea, qd sit cū virtute: & sit qdē hoc cū virtute i serio, nō i ludo. Ideoq; dicim⁹ qd itell⁹ melior ē visu. quēadmodū enī melioris mēbri melior ē actio, sic melioris hoīs melior est actio: & act⁹ melioris vñ melior est & felici⁹. si ergo bon⁹ virtuos⁹ melior ē risore, ent act⁹ ei⁹ melior necessario. **D**. Qui at replent⁹ delectationib⁹ corporalib⁹, nō habēt progiatiū i hoc a seruo & captiuo. null⁹. n. pportio nat felicitatē seruo, cui⁹ vita nō est, neq; captiuo. itēq; igit nō ē felicitas i hmōi occupationib⁹, sed ē i actionib⁹ virtualib⁹, vt dictū est prius.

Vire & in
tellectu, in
quib⁹ sunt
actiōes no
biles, non
cōtinentur
sub potestate.

Moralium Nicomachiorum

G De felicitate contemplatiua. Cap. 7.

SI vero felicitas est ex virtute opatio: cōsentaneum est eā ex illa esse quā pstantissima est: hæc autē eius erit, quā est optimū. Siue igit id intell's sit, siue aliud quippiā, quod tanē fm naturā vī principatū obtinere, & p̄sidere, notionēq; habere de honestis, & diuinis rebus: siue diuinū quoddam ēt ipsum sit, siue ex ijs q̄ in nobis sunt diuinissimū: huius fm p̄priā virtutē opatio, p̄fecta felicitas eēt.

H quā esse contemplatiuā dictū iā est. Atq; hoc tum cū superius dictis, tum cū veritate cōsentiens esse videret. nā & pstantissima est hæc opatio: quippe cū ex ijs q̄ in nobis sunt, intell's h̄mōi sit: & ex ijs q̄ in cognitionē cadūt, illa circa q̄ intell's versat. Et p̄terea assiduissima. cōtēplari siquidem assidue magis, q̄ opari q̄p̄piam possum⁹. Existimamusq; oportere voluptatē felicitati eē admistā. iucūdiissima autē ex virtutis opationib⁹ ea p̄culdubio

I est, quē fm sapientiā sit. Philosophia ergo mirabiles h̄ere & puritate & nobilitate voluptates videt. Cōsentaneū autē est sciētibus q̄ querētibus iucūdiore vitæ traductiōē esse, tū sufficiētia q̄ dī, in cōtēplatiua maxīe ē. Nā corū quidē quē ad viuendū necessaria sunt, et sapiēs et iust⁹, & ceteri indigent. h̄mōi tamen hominibus cū abūde res suppetunt, iust⁹ ijs indiget et ga quos, & q̄bus cū iuste agat i tēperans

itē simili modo, & fortis, & ceteri singuli: sapiēs vero ēt si p seipsum sit, cōtēplari pōt: atq; id tāto magis, quāto sapiētior fuerit, melius quidē fortasse si adiutores habeat: sufficiētissimus tū ipse ē. Sola p̄terea ipsa p seipsam amari videret: quippe cū ea p̄ter q̄ cōtēplatus fuerit quispiā, eueniat nihil. ex agēdis autē reb⁹ aut plus, aut min⁹ aliquid p̄ter actionē nobis cōparamus. Videtur itē felicitas in ocio esse. negocijs enim distingimur, vt ociemur: & bellū gerimus, vt in pace degam⁹. Atq; actiuarū quidē virtutū opationes in ciuilib⁹, vel bellicis reb⁹ versantur. quarū actiones negociosæ vñ. Bellicę sanē ēt oīno. nemo. n. est, q̄ vel bellū expetat, vel apparatus bellicū faciat bellādī cā. sanguinarius. n. prorsus qdā eē videret, si amicos ea cā tibi hostes redderet, vt pugnae, & cedes orient. Ciuilis quoq; hōis opatio negociosa est p̄ter ipsam ēt ciuitatis administratiōē, dū potestates & honores sibi & ciuib⁹ cōparat, vel ēt felicitatē ipsam, q̄ diuersa est a ciuili, quā ēt querim⁹, vtpote. s. diuersam. Si igit ex actionibus quæ fm virtutes fiunt, bellicæ & ciuiles pulchritudine & magnitudine excellent, atq; hæ negociosæ sunt, finemq; quendā appetūt, & nō p se sunt expetēdę: intellectus vero operatio tū studio pręstare, cū cōtēplatiua sit, tū appetere p̄ter seipsam finē nullum videt, habereq;

* a. l. habilitate.

A habereq; voluptatē propriā, q̄ opationē ipsam augeat: & sufficiētia quoq; & ociositas, & inde fatigabilitas, vtpote humana, et q̄cunq; alia beato attribuitur, ex hac opatione vñr existere: p̄fecta sanē felicitas hęc hoīs est, vbi vitæ longitudinē p̄fectā est nacta. nihil. n. eorū q̄ sunt felicitatis imp̄fectū est. Ac talis quidē vita p̄stantior esset, q̄ hoī cōueniat. non. n. q̄tenus hō est, ita viuēt: sed q̄tenus diuinum quid in ipso inest. q̄to aut id p̄stat cōpōsito, tanto quoq; eius opatio ab opatione distat, q̄ ex virtute alia existit. Si igit̄ intellectus diuinū quid est, si ad hoīem respiciamus: sic vita q̄ ex intellectu traduci, si humanæ vitæ cōparet, diuina ē ipsa est. Neq; vero oportet (quædam modū nōnulli monēt,) vnūquēq; cū sit hō, humana: & cū sit mortalis, cogitare mortalia: sed quaten⁹ licet, imortalē se reddere, oīaq; efficere, vt ex p̄stātissimō osūm q̄ in ipso est, vitā traducat. nā licet id mole sit paruū: vi tñ: & precio, oīa longo intervallo excellit. Id aut̄ esse ē vnusquisq; videre, si quidē p̄cipuū, & meli⁹ est. quocirca, absurdū esset, si non suam quisq;, sed alicuius alterius vitā expeteret. Quodq; dictū superius est, nunc ē cōueniet. qd. n. naturæ vnus cuiusq; est accomodatū, id p̄stātissimū, ac iucū dissimū vnus cuiq; est. ergo ē hoī vita, q̄ ex intellectu traduci: si quidem maxime id homo est,

Dixit. Cū felicitas inuenta sit in virtute, i. sub virtute, rectū ē, vt sit act⁹ inuētus ī virtute robusta valde, & vt sit act⁹ iste melioris virtutis, inuēt⁹ ī nobis: siue sit hoc itellectu: siue potentia alia cognata ip̄si: de qua putat qd dñat nāq; vniuersis potentijs, & vti isti potētiz sit meditatio in meliorib⁹ rebus, & sunt res diuine. Et pp hoc necesse est vt sit hęc potētia diuina, aut magis diuina oī eo qd in nobis est ex potentijs, & cū sic sit, act⁹ istius potētiz ex nobis fm virtutē p̄priā ei est felicitas: intendo eius actū, fm cōpleti⁹ qd inuenit ei. Quod aut̄ hęc felicitas essentialis est, iā dictū est in p̄cedentibus. D. & forsan putandū ē de hac opinione, cōcessam esse eam ab Antiquis: eo qd iste act⁹ robustus est valde. & patēs est qd intellect⁹ cuiusdā in nobis, & qd operat̄ quidē in scibilibus, qd cōprehendit intellect⁹. & actio eius in ipsis cōtinua est valde, & plus alijs ex cæteris actionib⁹ potentiariū inuentariū in nobis: eo qd est intellectus. Et iā dictum est, qd actio intellect⁹ dignior est vt sit cōtinua q̄ vt sit agens in hora quadā. vult, vt æstimo, in lib. de Asa. D. Et manifestū est ē, qd oportet vt sit cū felicitate, p̄fectissima delectationū, & de notis p se concessis est, qd delectabiliōres actionū, qd p̄portionantur virtuti, sunt actiones sapientiz. Et vñ de Philosophia qd sint ei delectationes mirabiles plūsq; cæteris actionibus p̄portionatis virtuti pp hoc, qd est in actionē eius, & de solertia in certitudine. Et rectū est vt sit hęc delectatio eis, qui sciunt fm spēm magis p̄priā, q̄ eis qd acquirūt vt addiscant. cumq; sic sit, tunc act⁹ huius virtutis ē felicitas vltima. D. Moral. cū cō. Auer. V Am-

Moralium Nicomachiorum

G Amplius, qm oportet vt sit actus felix pl^{us} sufficiens sibi ipsi q̄ ceteri act^{us}: eo q̄ plus sufficiens pfectus ē. & manifestū est, q̄ actus opinandi & speculandi sufficiens ē ceteris actib^{us}: intēdo q̄ hō in ipso sufficit sibi ipsi absq^{ue} alio magis q̄ in ceteris actibus virtutis. Etenim rebus necessarijs vita indiget sapiens, sicut idiget eis alius. & vlt virtutes oēs in indigētia earū vnā sunt, qm̄ puidet oīm isto rū sufficientiā. etenim castus indiget oibus, in quib^{us} exerceat iustitiā. & sifr castus indiget reb^{us}, erga quas se habeat temperate. & sifr fortis, &

H reliquæ sifr virtutes operatiuæ: intēdo q̄ oīm earū visitator indiget aliquo altero. Sapiēs aūt pōt vti opinionē & sapientia solus. & quanto fuerit perfectius sapiens, erit potentior ad hoc. quamuis non dubitet, cum sit melius agens, qm̄ fuerint ei adiutores ad hoc. veruntū posse est ei, vt agat actionem suā singulārē. Et vt sit in actione sua sufficiens, est diuerso reliquis virtutibus: qm̄ oēs indigent accipere in quod agāt, aut magis aut minus. & qm̄ fuerit hęc actio perfectioris sufficientiā ceteris actionibus, & perfectius sufficiens

I est actus felicitatis: hic ergo actus, actus felicitatis est: intendo actū sapientię & speculationis. D. Et vñ felicitas esse in conflictu, eo q̄ occupamur quidem ad conflegendū & preliandum, pp̄ esse cum salute & pace. D. Et vñ oibus de virtutibus regitiuis, quæ pportionant^{ur} operationibus civilib^{us} vñibus gubernatiuis, vt sunt bella, & reliqua, putat q̄ sint ppter aliud. particularia quidem ex ipsis vident^{ur} ee pp̄ rem particularē, & vñ pp̄ vñem: vt ars bellandi. nullus. n. eligit bellari, vt sit bellatio ei^{us}

totaliter cā fuscitandū bellum aliud. **R** oibus. n. modis credit^{ur} de eo qui per actum suū amicos inimicos reddit, donec inter ipsos fiat bellum, quod sit fm̄ actum suum in fine malitiarum: & q̄ consequat^{ur} ipsum p hunc actum suū horror interfectionis, & dānum ei^{us}. Cumq^{ue}, sic sit, est quidā occasio bellantis, vt lucret^{us} sibi delectationem, & ciuitati bona & honores, & vñ vt lucret^{us} felicitatem sibi & ciuib^{us}. & manifestū est q̄ res i alijs actionibus civilibus eximij^{us} ppter arē bellandi sifr se hēt: intendo q̄ q̄runt pp̄ aliud. Et cum actiones civiles superent reliquas opationes, quæ pportionant^{ur} virtutibus excellētia & quāitate, & sint istę occupatę pp̄ aliud, & concupiscāt cōplementum ab extra, neq^{ue} sint electę pp̄ se, & sit actus intell^{us} distinctus ab istis actionibus honorificentia & nobilitate, cum sit actus eius vsus opinionis, & est honorabilior actuum, & nō appetit vt sit ei cōplementū aliud penitus p cōplementū suū ipsius, & sit ei delectatio pp̄pria superans ceteras delectationes, & crescat ista delectatio cremento suarū actionū, & inueniat^{ur} in actione sua sufficientia, & q̄es fm̄ desyderatū ei modū: & vñ tūc inuenit^{ur} vniuersitas rerū, q̄ pportionant^{ur} viris desyderatū status, & felicitatis. & patēs ē, q̄ istę res inueniunt^{ur} huic actui eidē. Cū sit sit, est quidē iste act^{us} felicitas pfecta, qm̄ pparatū ei fuerit, vt inueniat^{ur} spatū cōpletū ex vita hoīs. non. n. erit cōpletū, nisi qm̄ inuentū fuerit ei spatū cōpletū: & nō pportionat^{ur} felicitati aliqd non cōpletū. Et vita, q̄ est in hmōi actu, altior ē q̄ vt pportionet^{ur} hoī. non. n. est vita eius in hac dispōne, fm̄ q̄ vita hoīs, sed fm̄ q̄ ea est res diuina.

A diuina. & hoc quidē est fm mensurā separationis istius partis aīe a cōpōne: intendo partē cui inueniē ista actio, & distantia eius in hac intentione a ceteris potentijs, a quib⁹ existunt ceterarū virtutes: intēdo qm̄ ille cōposit⁹, ista vero aut simplex, aut propinqua simplici & separatio actus eius a ceteris virtutibus scd̄ mensurā, qua discretor simplex nobili⁹ est cōposito. & vtrū fm mensurā honorificentiae actus diuini i homine sup̄ reliqua, q̄ sunt in ipso, est mensura honorificentiae vite, q̄ proportionat ceteris potentijs. Et pp̄ hoc est, q̄ videmus vitā proportionatā huic actui, qm̄ cōparat vitē p̄portionatā ceteris virtutibus, eē diuinā: & illā humanā. D. Oportet igit̄ ne sit cura, & appetit⁹ hoīs, humana, q̄uis hō sit, sicut mā dauerit mandatoreshuius neq; vt sit appetitus eius appetitus mortalis, q̄uis ipse sit mortalis: immo oportet vt efficiat ea immortalia, fm q̄ possibile fuerit: & vt faciat oē qd̄ facit, quare nus vita viuat vigorosiore, q̄ est in ipso honoratiore. quāuis. n. hō parū sit corpore & magnitudine, potentia tñ & honore superat oīa multū intendo p̄ potentia intell̄m. hāc enim potentia dīatrix est sup̄ oīa. D. & conueniens quidē est opinari q̄ existentia cuiuscunq; hoīs in quā tñ hō, est p̄ hanc substantiam, q̄ nominat̄ intell̄s, cum sit honorat⁹ & melius quod est in eo: & vita p̄portionata huic est vita proportionata hoī & inconueniens est, vt non eligat aliquis vitā sui ipsius, immo eligat vitam alterius. D. Et oportet vt nunc dicat̄ ēt quod iam dictum est prius, q̄ propriū vnicuiq; animalū est vigorosi⁹, quod est in ip-

so naturaliter, & delectabili⁹. Si et̄ ḡ est intellectus hoc modo i hoīe, erit vita, quā p̄portionat ei taliter in hoīe: intendo delectabili⁹ vitam, & vigorosiorem earū, cum sit hāc vita humana magis q̄ alia.

De felicitate actiua, & p̄cipuo munere operationis. Cap. 8.

Hec igit̄ ē felicitissima est. Secundo vero loco ea q̄ ex alia virtute existit: q̄ p̄ cū operationes q̄ fm ipsā sūt, humanę sint. Iusta. n. & fortia et cetera ex alijs virtutibus erga nos mutuo agim⁹ in cōmercij, & vñb⁹, actiōibusq; varijs, & i affectib⁹, seruātes quod decorū vnicuiq; est. hāc autē humana esse oīa vñr. Nonnulla vero ēē corpore vñr euenire: multamq; affinitatē cum affectib⁹ habere morū virtus. Quin ē prudētia cū morū virtute, atq; hęc cum prudētia cōiūcta est. siq̄d prudētię p̄cipia ex virtutib⁹ moralib⁹: rectitudo vero moralitū virtutum ex prudētia existit: at hāc cōnexa cū affectib⁹ sunt, & circa cōpositū versant̄. virtutes vero cōpositi humanę sunt. & vita igitur q̄ fm ipsas traducit̄, & felicitas h̄mōi erit. Mētis autē separata est, de ipsa. n. hoc tantū mō est dictū: nā exquisite tractare maius est, q̄ p̄senti proposito cōueniat. Videtur vero vel parū vel minus q̄ moralis, externarū rerū apparatu s̄digere, necessarijs. n. rebus vtrisque est opus: atq; id ex æquo est: licet

V ij magis

C Quamuis hō parū sit cor pe, & magnitudine, potentia tñ & honore superat oīa.

Moralium Nicomachiorum

E magis circa corpus, & q̄ hmōi sunt, ciuilib laboret. parū. n. qd differret. Sed in operationibus longe distabit. liberali. n. ad liberalia agenda, & iusto ad retributiones faciēdas pecunh̄s erit op^o: quippe cum obscuræ volūtates sint: simulētq; ēt illi, qui iusti non sunt, iuste agere se velle. fortitudini itē potētia, si mō quippiā ex virtute exequi debet: & temperanti potestate opus erit. quo pacto. n. aut talis aut alius quispiā esse manifestus possit?

H Sed q̄ri consuevit, vtrū electio an actio magis propria virtutis sit: cū in vtriusq; cōsistat virt^o. vñ manifestum est in vtriusq; id futurū, qđ p̄fectū est. ad actiōes aut exequendas multis est op^o: & quō plures & meliores sunt, cō pluribus. Contēplanti vero nulla hmōi rerū ad operationē quidem indigentia est: quin ferē contemplationi esse impedimento consueuerunt. quatenus rñ hō est, cū pluribusq; vitā degit, ex virtute agere p̄ponit.

I talibus igit ad humane se gerendum indigebit. Nā p̄fectam felicitatē cōtemplatiuā q̄dam operationem esse, constare vel inde posset, qđ Deos maxime beatos, & felices esse existimamus. Nā quales actiōes attribuere eis debemus, iustas ne? sed ridiculi sanē viderēt, si cōmercia facerēt, & deposita redderent, atq; alia hmōi inter se contraherent. Nū quid fortes? vt formidolosa sustineāt periclitenturq; quia honestum sit? An liberales? sed cui dabunt? absurdum quippe, si ēt ipsis numum, aut tale quippiā adesse dicamus. Nā si tēperātes esse eos asseruerimus, quidnam eiusmodi essent? qđ. n. prauas cupiditates non habeant, molesta atq; sūdiosa laus est. si demum oīa pcurramus, q̄ ad actiones attingunt, parua & indigna dñs cē videbunt. At viuere Deos oēs existimant: quare ēt operari. nō enim vt de Endymione dī, dormire eos oportet. ei igit qui viuunt, & actione, & effectiōe item magis caret, p̄ter cōtēplationē quid restat? Quā Dei operatio cū beatitudine excellat, cōtemplatiua erit: & ex humanis ea erit felicissima, q̄ huic maxime est cognata. Argumento illud ē, qđ cātera aīalia q̄ tali operatione penitus carent, expertia felicitatis quoq; sunt. Dñs. n. beata tota vita est. hoībus aut eaten^o, quatenus similitudo q̄dam eiusmodi operationis in ipsis inest. at cāterorū aīalium nullū est felix, propterea qđ contemplationis particeps nullo mō ē. Quousq; igit protendit cōtēplatio, eousq; ēt felicitas sese extendit: & quibuscunq; magis inest cōtēplatio, hīs magis quoq; inesse felicitatem constat: atq; illam quidem non ex accidēti, sed ex ipsa cōtēplatione. ipsa. n. p̄ se ipsam est preciosa. Quare felicitas cōtēplatio q̄dam est. Opus erit aut & externa prosperitate hoī nato, non. n. ad cōtemplādum

Dñs beata
vita
est, hoīb^o
quatenus
operationis
similitudo
in
ipsis inest.
M

natu-

A natura ex sese sufficit, sed oportet, vt & corpus traleat, & alimētum, & cetera obsequia suppetant. Non tñ multis & magnis opus fore felici existimandum ē: ēt si absq; externis bonis beatum quempia esse nō liceat. nō enim in exuperatione sufficiētia cōsistit, neq; iudicium, neq; actio: qppe cū fieri possit, vt qui ēt terræ & mari non imperat, honesta agat, ex mediocrib⁹ siquidem rebus agere ex virtute vnusquisq; possit. Id qđ cer-

B nere inde euidenter licet, qđ priuati hōes non minus, immo ēt magis qđ potentes, honesta agere vident. Satis igit est, si tot facultates suppetant, felix. n. erit vita eius, qui ex virtute operat. Quin & Solon felices recte fortasse definit: cum squit, eos esse qui externis rebus mediocriter fuerunt instructi, & honestissima egerunt, vt existimabat, modesteq; vixerunt, fieri. n. pōt, vt mediocria possidentes ea agāt, qđ oportet. Vt ēt Anaxagoras felicem non diuitē neq; potētem existimasse: cū dixit, sibi non esse mirum futurum, si plerisq; ē vulgo absurd⁹ quispiā esse videret: eos. n. externis rebus, quarū tñ modo sensum habent, iudicare consueuisse. Sapientū igitur opiniones cū rōnibus cōsentiant, ac fidem quidē aliquā talia quoq; afferunt: sed verum ipsum tñ in agendis reb⁹ ex factis & vita iudicat in his. n. p̄cipua vis consistit. Quocirca, ante di-

cta ita consideranda sunt, vt ad vitā & facta referant: & si cū factis consentiunt, admittenda: sin ab eis discrepant: verba sunt existimanda. At qui ex intellectu operat, huncq; excolit, atq; optime afficit: is esse Deo carissimus vī. nā si aliquam humanarum rerum curam dñ habent, si cur vī: consentaneum est ipsos re illa qđ optima ē, atq; ipsis maxime cognata, delectari, qui est intellectus: eosq; qui cā maxime amant, & honorant, reitūcerari. vtpote qui corū qđ ipsis sunt amica, curam habeāt, recteq; & honeste agāt. Hæc aut oīa sapienti maxime inesse, obsecrum nō est: is igit est Deo carissimus: cū demq; esse ēt felicissimū verisimile ē. Quare ita quoq; efficit, vt sapiens maxime felix sit.

Item igit illa qđ proportionat huic virtuti, beata est valde. Quæ vero proportionat virtuti alij, beata est mōsecundario: eo qđ actiones illarum virtutū humanæ sunt, & actio istius diuina: prout dixim⁹. Et sunt quidem illæ humanæ: eo qđ actiōes iustæ & fortes, & ceteræ operationes, quibus vtimur in eo qđ est inter nos, sū ipsæ sunt virtutes in cōnegociationibus, & indigētij, & oībus actionibus, & passionib⁹, cōseruant qđ oportet cōseruari vnicuiq; ex rebus. apparet. n. qđ oīa ista sunt humana. Et vī de quibusdā eorum, qđ acciderat ex parte naturæ corporis, & qđ virt⁹ moralis figuret passiones multum. Et sunt quidem virtutes ex modo cōmesurādī actū. verbi grā, qm castitas inuenitur, qm

Moralium Nicomachiorum

- Q**uoniam prima ei⁹ fuerit prudētia: eo q^o ipsa qdē sit sū mēsurā prudenētię, & qū aū cedit prudētia & passionibus numerat iter cōpositas, & virtutes cōpositę sunt hūanę, & vita sua & felicitas sua sū. felicitas autē itell⁹s separata ē ab istis, intēdo ā passionib⁹. D. Et dicitur hęc de ipsa est cum hac quantitate. pscrutatio. n. de ipsa hic aliterius propositi est. vult, vt a⁹ timo, q^o non est pscrutatio de ipsa hic, pscrutatio de natura substantię ei⁹: sed est quidē pscrutatio de ipsa, propterea q^o ipsa finis. D. Et putat fortassis q^o actio per intellectū indigeat acquisitione dispositionis moralis: verū tū hoc ab extra est, neq; multa, neq; laboriosa. reb⁹ vero necessariis ambob⁹ indigent: intendo virtutes figuratiuas, & virtutes speculatiuas indigēt equali. Et virtutes figuratiuę ciuiles laboriosę sunt magis corporaliter q^{uā} speculatiuę. & virtutes figuratiuę & speculatiuę diuersitatē habēt & in aīa & in corpore parua: intendo in eo q^o indigent ex aīa & corpore. In actionibus vero multū. virtutes namq; figuratiuę multis rebus indigent ab extrinseco. vit. n. liberalis opib⁹. Idiget ad agēdas actiones in quo apparet actus iustitię: eo q^o voluntas iustitię nō est manifesta, neq; iustitia est in voluntate tū: & illi, qui non sunt iusti, ostentāt quidem se esse iustos per operationes, p^{er} hoc, q^o omnes vident q^o signum iustitię est operatio eius. & sū. fortitudo indiget instrumētis animatis & inanimatis, & potentia p^{er} quā actiones suas agat, & sū. castus indiget rebus, in quibus actio sua mereatur dici castitas, quatenus fiat manifestum an sit castus, an non. cui. n. non extiterint res, in quibus sit castitas, neq; potest sup^{er} ipsas, huic nō inueniuntur actiones castitatis. D. Et hic quærēdū est an electio actionis est dignior, vt sit vit⁹, aut actiones. si. n. virtus inest electione tantum, non indiget virtuosus istarū rerum, quę sunt extrinsecus: si vero in vit⁹sq; tūc manifestum est, q^o idiget eis. At manifestum est, q^o virtus aut est in vit⁹sq;, aut in actionibus. manifestum est enim q^o complementum in vit⁹sq; est: esse autē eius in actione idiget delectatione multa. Si vero fuerit in actionibus, sicut declaratum fuit in eo quod p^{ri}. L. terij, indiget causis ab extrinseco: & quanto fuerint actiones plures & meliores, indiget ab extra rebus pluribus. Ille autem, qui vitur inuitu speculatiuo, nulla indiget istarum rerum ad actionem. immo possibile est vt dicat⁹ q^o ista impediūt vsum actus sui proprii: intendo vsum ceterarum actionum virtutum. D. Si vero fuerit homo tū, intendo non perfectus perfectiōe humana, & elegerit vt sit vita eius cum multitudine, oportebit vt agat actiones virtutis, vt sequat⁹ modos viuendi hominum, & non indiget hūi actione perfecta. D. Quod autē beatitudo est actus quis opinatiuus, apparebit ex isto etiam: qū concessum est q^o Deus gloriosus, & angeli nobilioris sunt status & felicitatis, q^{uā} cetera entia. Vellem igitur scire, quis actus attributus est eis ex actibus virtutum. Si. n. attribuamus ei actum iustitię, derisorium videbit⁹: cum nō sit iustitia nisi apud eos, qui sunt cōnegociatores, & cetera quę similitur eis. Et si attribuat⁹ eis act⁹ fortitudinis, oportet vt quibent rebus timo-

A timorosis & periculosis, & in quib' est interitus. Et si fr si attribuant eis actiones liberalitatis, erūt eis numis mata & pecuniz. Et si attribuantur eis actiones castitatis, quid erit hoc nisi trāsmutatio eorum à laude ad vituperium? eò q non sunt eis desideria praua. Et vñ qñ summam collectz fuerint actiones omnium virtutum, patebit q exiguz sunt, ne que dignz dici possunt de Deo & angelis. Veruntū omnes vidēt, qñ vitani habent, actum igit habent. non decet. n. vt sint dormientes. D. **V**t quod fecit Endimion, qñ negauit in eis esse vitam. cumq; sint viui, non remanet eis ex actionibus conuenientibus sibi plus q act' speculandi intellect'. Et cum sic sit, erit actus Dei & angelorum, quem agūt in excellentia suę glorię speculatio. & actus humanus cognat' huic est felicitas. D. Et signum huius est, q nullus comparat cetera animalium ad felicitatem, quemadmodum hominem comparat ad eam, cum priuata sint hmōi actu priuatione cōpleta: intendo actum intellectus. Et propter hoc est vita completorū ex entibus desideratissimi status: intēdo qñ fuerint actiones ipsorum vt ista actio. hoies autem comparant felicitati fm mensuram, quz in ipsis est de isto actu. cetera vero a falsia, quemadmodum diximus, nihil habent felicitatis: eò q non mutantur speculatione in aliqua rerum, intēdo nec in sciētia, nec in operatione. D. Ideoq; est felicitas amplius in illis, qui vtunt' speculatione plus, & isti sunt felices non per modū accidentalem, sed p intuitum & speculatio nem istam. est. n. felicitas per se intellectualis valde. D. Cūq; istud for

matū fuerit, erit felicitas intuitus q. D. Attamen indiget felix, cum sit hō, bonitate stat' ab extra voluntarie. in natura. n. non est sufficiētia omnis eius, quod vsui pertinet. indiget enim sanitate corporis, & nutrimento, & ceteris necessarijs & obsequijs. D. Non tñ pp hoc arbitrandū, q dñs felicitatis indigeat rebus plurimis ab extrinseco: eò q non potest esse desiderabilis cōsistentiz absq; bonis exterioribus. sufficiētia enim non est in honoribus, & non operationibus. posse. n. est vt agat actiones bonas nobiles is, qui non est do minus terrę & maris. pōt. n. quis eē de inferiorib' & agere actiones virtuosas. & hmōi patēs est declaratio. Non putatur. n. de inferioribus potestate q minus agāt de eo q oportet ex actionib', q dñi potestatum: immo amplius operantur q alij. Et in actionibus virtutis est sufficiētia felicitatis, quando inueniet fuerint: eò q vita agentis fm virtutem erit beata. D. Et fortassis bene dixit Solon, qñ iudicauit q beati sunt illi, quibus prouisum est sufficiēter ex rebus extrinsecis, & egerunt actiōes bonas nobiles: quasi vita ipsorū eis intimauerit quod cōpetit ipsis. posse. n. q; est vt agat, quod oportet, q possidet modicum. D. Neq; n. Anaxagoras vñ reputasse felicem diuitē nec potentem, cum dixit, non est mirandū de hoc, quod putauerūt plures inconueniens esse, quod dixerūt felicitatem non esse definiendā per ea, q extrinsecus sunt: cum ipsi non senserint nisi ista tñ. D. Et vñ q pro fessio sapientum conueniens sit dictionibus eorum in istis rebus, & testificans eis in sermonibus. nanque de istis rebus est quidem persuasio

V iij tantum

Moralium Nicomachiorum

G tantum in eo quod dictor asserit veritas autem in operationibus est, & cognoscitur quidem certitudo assertiois ex operationibus bonis in vita sua: in istis nempe verax discernitur. D. Considerandum igitur quod dictum est de istis rebus, & interpretandum per actiones dictoris in vita sua, si. n. conveniant dictis, recipiemus ea: si vero de siderant, putat de eis quod putat de dicto non conveniente facto. D. De eo autem qui agit per intellectum, & fuerit obsequium eius intellectui, & dispositio eius dispositio bona, ut quod sit amans Deum valde. Et si quidem cura sit Deo de hominibus, ut credit, & ut debitum est: & sit quidem Deus gaudens de eo, qui est melior, tunc gaudet de eo, qui nititur assimilari ei valde. & hic est intellectus, dignus est ergo ut beneficiat eis, qui amant ipsum plus, & ut honoret eos, & visitet ipsos: sicut est dispositio amici cum amico suo: & eo quod actio eorum est actio nobilis sana. D. quod autem omnes istae res existunt ut ipsum sapienti, non est ignotum neque occultum valde. dignum ergo est ut sapiens, cum sit secundum hanc dispositionem, sit beatus.

Peroratio operis. Cap. 9.

I N unquid igitur si de his & virtutibus, propterea est de amicitia & voluptate satis figura dictum est, finem habere, propositum hoc nunc est examinandum: An quemadmodum dicitur, in agendis rebus finis non est contemplari singula & cognoscere, sed agere: neque igitur in virtute satis est, si eam cognoverimus: sed ut eam habeamus, ea quoque utamur, est enitendum: vel si quo

alio modo boni efficiamur. Nam si verba ad reddendos homines per bos sufficerent: multas sane & magnas mercedes, ut inquit Theognis, afferret, oporteretque ea comparare. sed videntur quidem posse liberales adolecentes hortari atque scitare, moresque eorum ex virtute sibi obnoxios generosos, ac vere honestatis studiosos reddere. At plerisque ad probitatem prouocare, non posse. non enim pudori, sed timori obediunt: neque abstinere a malis ob decus, sed ob poenam consueverunt. nam cum ex affectu vivamus, proprias voluptates, atque ea ex quibus existunt, persequuntur: doloresque oppositos fugiunt: ei autem quod honestum, & vere iucundum est, cum id prorsus non degustarint, ne notionem quidem ullam habent. Eos igitur qui tales sunt, ad moderationem traducere quod oratio posset fieri. non nequit, aut facile non est, ut quod ex diuino usu moribus sunt preoccupata: verbis amoveamus. sed satis fortasse est, si quis opera adfuerint, quibus probi effici videamur, evadere participes virtutis possim. Fieri autem bonos alii natura, alii consuetudine, alii doctrina existimant. Ac quod ad naturam quidem attinet, in nobis non esse manifestum est, sed ex quada diuina causa, quod quare fortunati sunt. oratio vero & doctrina videndum est nunquid non in omnibus vim habeat, sed opus sit, ut per cultus auditoris animus sit, ad recte

Quo Deo
cura sit
H
hominibus
cuius
12. Meth.
com. 37.

A recte & gaudendum, & odio, p-
sequendum, non secus ac terra,
q̄ semen sit nutritura. non. n. au-
diret orationē dehortantē, neq̄
intelligeret qui ex p̄turbatione
viuit. qui aut̄ ita affectus est, dis-
suaderi qui p̄t̄ non. n. oīno ora-
tionē, sed vi cedere p̄turbatio vi-
detur. Oportet igit̄ mores pri⁹
virtuti esse accommodatos, vt
& honestatē diligant, & abhor-
reant turpitudinē. Vt aut̄ à pue-
B ritia quis institutione recta ad
virtutē instruat̄, difficile est:
nisi sub talib⁹ legib⁹ fuerit edu-
catus: nam tēperanter, toleran-
terq̄ viuere plerisque, & p̄serti
adolescentibus iucundū nō est.
quocirca est op⁹ vt & educatio
& studia constituta legib⁹ sint:
ita. n. fiet, vt cōsuetudine tracta-
ta molesta esse desinant. Non sa-
tis tñ fortasse est, si qñ adolescē-
tes sunt hoīes, educationē rectā
& eūrā consequantur: sed cū i
viros quoque adulti debeant ip-
C sa hāc exercere, atque assue-
re: ad hāc ē, & oīno ad oēm vi-
tam opus legib⁹ est. plerique. n.
necessitati potius q̄ rationi: &
multis q̄ honestati obediunt.
Quapropter sunt, qui legistato-
res censeant inuitare ad virtutē
ac puocare hoīes honestatis cā
debere: eo q̄ probi ex consuetu-
dine p̄cipue obtemperaturi sint: il-
lis vero qui nō parent, suntq̄ na-
tura inerciores, castigationes &
poenas irrogare: qui aut̄ insana-
biles sunt, prorsus exterminare,
probum. n. & qui ad honestatē
viuit, rōni eē obediturū: prauū
aut̄ voluptatem appetentē non
secus ac iumentum dolore puni-
ri. vñ ē tales dolores exhiberi
oportere inquit, qui volupta-
tibus q̄ amātur, maxime aduer-
sentur. Quod si quemadmodū
dictum est, eum qui bonus futu-
rus est, honeste educatū esse, at-
que assuetum oportet: deinde ita
in honestis studiis viuere, & ne-
que inuitū neque sponte praua
agere: id aut̄ fieret, si ex intelle-
ctu quodā & recto ordine vim
habente, vita traduceretur: pa-
terna quidē iussio, neque vim,
neque necessitatē hēt: sicq̄ om-
nino viri vnus, nisi rex, aut ta-
lis aliquis sit. at lex, cū ex pru-
dentia quadā & mente perfecta
oratio sit, cogendi vim hēt. At-
que hoīes quidē qui appetitio-
nibus aduersantur, ēt si recte id
faciant, plerique odio prosequū-
tur. at lex cum p̄bitatem iubet,
odio nō est. In sola vero Lacedæ-
moniorū ciuitate cū paucis edu-
F cationis & studiorū habuisse cū-
rā legislator vñ: in plerisq̄ alijs
neglecta hāc fuerunt, viuitq̄
vnusquisque sicut vult, Cyclo-
pum more, filijs dās iura suis &
vxori. Præstantissimum quidē
est, vt curam publicā & rectam
habeamus, atque id facere possi-
m⁹: si tñ publice id negligatur:
conuenire vniciueq̄ vñ, vt libe-
ris suis & amicis ad virtutē cō-
ducat, vel cōducere saltē propo-
nat. Maxime aut̄ id posse facere
videretur ex ijs q̄ dicta sunt, is
qui

Moralium Nicomachiorum

- G** qui ad leges ferendas idoneus euaserit. p. leges enim videlicet curæ publicæ, atq; honestæ per honestas fieri cōsueuerunt. Scrip-
ptæ ne sint an non scriptæ, inter
esse nihil videtur: neq; vnus ne
an multi per eas instruant, quē
admodum neque in musica, &
exercitatoria, cæterisq; alijs stu-
dijs. Sicut. n. in ciuitatibus legū
instituta & mores: sic in domi-
bus paternæ orationes, & mo-
res valent. quin ob cognitionē
& beneficia etiam magis: quip-
H pe cū affecti erga parentes iā-
dudum, atque obtemperantes
natura sūt. Adde q̄ priuatæ edu-
cationes à publicis differūt: nō
secus atq; in medicina. cū enī
vniuersaliter febricitāti inedia,
& quies conferat: alicui tamen
forte non ita conducit. & pugil-
landi artifex non omnibus for-
tasse eādē pugnam imponit.
Videnturq; magis exacte absol-
ui singula si priuata cura adhi-
beatur. magis enim quod accō-
modatum sibi est, vnusquisque
I consequitur. Sed curam optime
adhiberet quidem † singulis re-
bus & medicus & exercitatio-
nis magister, & vnusquisq; ali⁹,
qui vniuersale cognosceret, qd
omnibus aut talibus conducit:
communium enim rerum sciē-
tiæ & dicūt, & sunt: nihil tñ for-
tasse vetat, quo min⁹ vnus ali-
cuius rei, licet sciētia p̄ditus nō
sit, duram habere quispiam pos-
sit: qui modo q̄ in vnaquaq; re
accidant, experientia diligēter
obseruarit. Quēmadmodū etiā
medici nonnulli optimi esse si-
bi ipsis vident, qui alteri ferre
opem nullam queunt. nec min⁹
forsitan ei qui artifex & cōtem-
platiuus effici vult, ad vniuersa-
le videt esse procedendum, atq;
id quo modo fieri possit, cogno-
scendum. de hoc. n. scientias esse
dictum iā est. Ac fortasse ei qui
vult siue multos, siue paucos di-
ligentia ac studio meliores red-
dere, vt ad legūlationē idoneus
euadat, enitendū est: si legib⁹ bo-
ni effici possumus. quamcūq;
L enim & prius latam recte dispo-
nere cuiuslibet nō est: sed si mo-
do est cuiuspiam, est scientis. si-
cut in equestri arte, & reliquis
quarum cura aliqua & pruden-
tia est. Post hæc igitur confide-
rādum, vnde aut quomodo ad
leges ferendas fieri idoneus q̄s-
piam possit. an sicut in cæteris
fit ex ciuilibus? An non simile
quid in ciuili & reliquis scien-
tijs & facultatibus apparet. q̄p-
pe cū in cæteris ijdē facultates
tradāt qui ex eis operant: vt me-
M dici, & pictores. ciuiles autē res,
rhetores docere p̄fiteant, cū
tñ nemo ex ipsis eas agat, sed il-
li tñ qui rem publicam gerunt.
qui quidem facultate quadā po-
tius & experientia, q̄ intellectio-
ne id agunt. Nā neq; scribere ne-
que dicere de hūmōi reb⁹ cōspi-
ciunt: cū tñ fortasse id p̄clari⁹
fuerit, q̄ iudiciales & deliberati-
uas ofones cōficer. Neq; ciuiles
vel filios suos, vel aliquo alio
redde-

A reddere amicos videntur id quod fuerat sanè cōsentaneum, si modo potuissent. neque enim ciuitatibus melius quicquid reliquissent: neque vel sibi vel carissimis quibusque adesse quicquam quam hominibus salutem maluissent. Non parum tamen cōferre experientia videtur: non enim ex ciuili cōsuetudine magis ciuiles redderentur, vnde et fit, ut qui de ciuili facultate cognoscere appetit, his opus insuper experientia sit. At rhetores vero, qui hæc profitentur, valde procul abesse ab ea docenda videntur. neque enim opinor qualis hæc sit, et circa quæ versetur, sciunt, non enim eandem cum rhetorica, aut peiorē eā esse statuerent: neque legum institutionem facilem esse existimarent, cum approbatas leges collegit quispiam, posse inde optimas eligi asserentes: quasi electio ea perspicacitate non indigeat, et iudicare recte maximū non sit. Non secus atque in musica euenit, periti namque in singulis opera recte iudicant, et quibus, aut quo modo perficiantur, quæ debent: qualia item qualibus consonent, cognoscere cōsueuerunt, imperitis vero satis est, si bene ne, an male factū opus sit, eos non lateat, sicut in pictura. Leges enim in ciuilibus operibus siles sunt. Quo modo igitur ex his ad legumlationem idoneus euadere, aut optimas quasque iudicare quispiam posset? Nam neque ex scriptis ad medendū idonei fieri videntur: cum tamen in his non solum curationes,

sed quo modo etiam et sanari queant homines, et curatio adhibenda sit vniuscuiusque habitu distincto, tradere cōtetur. quæ sanè sicut expertis cōducunt, ita insciētibus inutilia sunt. Fortasse igitur legum quoque et rerum publicarum collectiones his qui cōtemplari possunt: et iudicare quidnam recte, aut cōtra sese habeat, aut qualia qualibus conueniant, vtilis essent, atqui sine habitu talia pertractant, his iudicare quid recte non licet, nisi fortuito, perspicaciores tamen ad ea forsitan efficerentur. Cum itaque antiquiores negotiorum de legumlatione imperuestigatum prætermiserint: melius fortasse est, ut nos ipsi id cōsideremus: atque omnino de re publica: ut pro viribus philosophia quæ ad humanas res spectat, perficiat. Quocirca primū siquid à veteribus recte dictum est, id conabimur recēserere: deinde ex collectis rebus publicis, quænam sint ea considerabimus, quæ ciuitates, et singulas respublicas et corrumpunt et cōseruant, quasque ob causas aliarum bene, aliarum ecōtrario administrent. His enim cōsideratis quænam optima res publica sit, et quo modo vnaquæque instituta, quibusque legibus et moribus vtens: magis perspicere poterimus. Sumpto igitur hinc initio dicamus.

Dixit. An igitur in eo quod dictū est de felicitate in hoc libro, et de virtutibus, et de amicitia sufficiētia est in hoc quod sciat tamen, aut non? arbitran-

Moralium Nicomachiorum

E arbitradum est enim, q̄ oportet ut sint cōptehensa nobis p̄ terminos & descriptiones & v̄sitata. Nam, ut dē nō sufficit in eo, cuius natura est ut agatur, scire tm̄ absq; v̄sū: nō est ergo in scia virtutis sufficiētia: immo studendū est eius cognitioni, ut cōpandū v̄sitationi ipsius, & v̄sitationi rerū alienarum, ut efficiamur boni p̄ modum aliquē ex modis bonitatum, si nō est in sermonibus sufficiētia in virtute. **D.** Et p̄ hoc recte dictū fuit, q̄ indiget acceptione iuratiōis multa & securitatis magis mota p̄ ipsam in adeptione ipsius, sicut d. Theognis. & Theognis dicit, & patense est, q̄ notitia virtutis potēs est mouere in adeptione earū eos, qui liberi sunt ex adolecētibus, & excitare fm̄ æqualitatē omnē, qui nobilis est generis, & amat bonum fm̄ veritatem. Plures autē non potest expauescere, ut moueant ad bonū: eō q̄ ipsi non ducunt ad bonū verecundia, sed metu & pauore: neq; prohibentur a malis p̄ earū turpitudinē, sed p̄ p̄carni suspitionē. Cum enim fm̄ passiones viuant, requirunt delectationes sui ipsius, & res p̄ quas hūnt delectationes, & fugiūt a tristitijs oppositis delectationibus: bonū vero, quod est bonum fm̄ veritatē, neq; cogitatū est apud eos, quāto magis neq; operatū, cum nō gustauerint ipsum. Quisigitur sermo mouebit illos, q̄ permutat eos a statu suo? Imposse enim ē, aut nō facile mutare p̄ sermonē eū, qui iā induratus est in moribus antiq̄s t̄p̄e longo. **D.** & fortassis amabim⁹ acquiescere virtutes, q̄ fuerint nobis vniuersæ res, quas videmus esse bonas. **D.** Et quidā hominū putantur esse boni p̄ naturam, & quidam

per doctrinā. Et patet qm̄ quod de hoc est p̄ naturā nō est a nobis: sed est p̄ gratiā quandam diuinā illis, quorum fortuna bona & veraciter. sermo autē & doctrina nō est efficax ad faciēdum virtutē in omnib⁹: sed oportet ut sit aīa, quæ vtiē sermone in virtute iā v̄sitata, & assueta bono, & imbuta, crescendo in v̄sū boni, in amore recti, & in odio cōtrarij ei⁹: sicut amat seges terram, quæ nutrit eā. nā illi, qui viuunt fm̄ passiones bestiales, nō audiunt sermonē conuertētē eos ab aliquo, neq; intelligunt ipsum. qui ergo fuerit in hoc statu, qualiter est posse ut permutet⁹ eius cōscientia? & v̄t oportet ne putetur q̄ isti morbi morales, reduci possint cogendo per sermonem. **D.** Et oportet ut sit mos ante virtutem: intendo ante actiones virtutis, & ut sit prius, & ut sit ex more suo amor pulchri, & odiū turpis. **D.** Ut autē inueniatur virtus sana ex vita pueri difficile est, nisi fuerit enutrit⁹ fm̄ legē nobilem: eō q̄ qui non creuerit fm̄ legē nobilem, utitur castitate p̄ modum cōtinentiæ, & v̄sus castitatis p̄ modū cōtinentiæ, est indelectabilis apud plures. **D.** Ideoq; oportet ut metiamur diatā puerorum, & actus eorū p̄ leges. ipsi enim, qm̄ creuerint fm̄ eas, nō erunt eis cōtristabiles p̄ assuetudinem earum. **D.** Et fortassis nō erit in regimine diatæ puerorū & recta gubernatione eorū quādiū durauerint in pueritia sufficiētia: sed oportet ēr q̄, qm̄ petuenerint ad terminum viro- rum, ut antē ea & assuescāt eam, & indigent in hoc ēt legib⁹. & ēt indigēt legibus in rota vita: plures enim ducunt necessitate & coactione plus q̄ sermone, & malo plus quā bono.

Et

A Et p hoc vident quidam hoſes. q oportet vt legiſlatores conſtringāt hoſes ad recipiendū virtutē: & vt hoc ponāt pro lege nō pp ſuos tñ, ſed & pp eos, qui ſeruis ſimilant in natura ſua, cū obediāt quidē legibus p ſermonē viri emeriti, in quibus iā pceſſit conſuetudo, & adoptauerūt animas ſuas. & pp hoc vident, q oportet vt ponāt modos penarū, & vlcionis in eum, qui nō obedit, & eſt peruerſe naturæ. Qui vero irrectificabilis ē tollatur de medio. nā aptitudinē habenti & idoneitatē qui amat bonum perſuadetur p ſermonē, malus enim cōcupiſcens delectationes op; vt affligat tormētis, quaſi beſtia. ideoq; dixerunt, q expedit, vt imponant penæ cōtrariarū res delectationibus amatis: intendo vt ponat cuilibet delectationi triſtitia, quæ ſit tanq̃ cōtrariæ ei nātr.

D. Quemadmodum aut dictū eſt, oportet qui vult fieri bonus, vt utat eo, quod pūnet bonitati: & vt nō faciat malum, neq; volūtate ſua, neq; abſq; ſua volūtate: & hoc quidē ſit illis, q inhabitāt ciuitates ſani intellectus, & quas ordinat vir ſtrenuus. & nō inueniē iſtud in ciuitatibus, niſi ex parte mādatoris ſtrenui cogētis eos ad hoc. non inueniē aut potētia coactiua ad hmōi in mandato viri vnus, niſi ſit rex tanq̃ rex abſolūt: intēdo virtuoſum bonū. lex autē habens potētiā coactiuam, qñ fuerit ſermo pcedens ad ſcīa & intellectu.

D. Et habētes legē, inimicātur eis qui cōtrariant iſtis in actionib⁹: & ſi ſint actiones eorum ſanæ. atq̃ lex nō eſt grauis, qm̃ ordinat quod op.

D. Et putat de legiſlatore in ciuitate lacedæmonia tñ, q præmādauit adhiberi diligentia circa diætā &

modū viuēdi in reb⁹ paucis: in pluribus vero ciuitatibus iā perijt cōſyderatio in hmōi rebus. & pp hoc vult quilibet hominū ad libitū & volūtate ſua cum filiis & vxore in ſemetipſo, ſicut vixit prout libuit cū filiis & vxore. ſed vult vt æſtimo, virum ſamoſum apud ipſos, p hoc q accidit ei de libito viuendi malitia ſtat⁹ cū vxore & filiis. & hoc qd dixit, eſt res maniſeſta valde in ciuitatibus, q ſunt ſu p facie terræ in hoc tpe. **D.** Et melius eſt q ex regimine in iſtis reb⁹ eſt puiſio cōis ſana, quā poſe eſt eſſe in vſu. & qñ fuerit regimē iſtud vniuerſitatis, oportet q ſit ſm q curat quælibet ex ipſis, & cupit circa filios & amicos ſm æqualitatē, & vt ſtudeat virtuti ab oībus eis, & vt eligant eā. Et maxime pōt iſtud qui ſciuerit qd dictū eſt i hoc libro, qñ ſact⁹ fuerit lator legū. puiſio enim cōis ciuitatib⁹ eſt quidē pleges, & viri quidē idonei ſūt viri ſuoi pleges nobiles, ſiue ſint ſcriptæ, aut nō ſcriptæ. Forſitan enim in hoc nō eſt diuerſitas, intēdo in genere, & nā, in eo p quod inſtruitur vnus ſingularis & vniuerſitas: vt qd accidit in arte muſica & in cæteris operationib⁹: intēdo q p quod inſtruit vnus, p hoc inſtruit & vniuerſitas. Et pp hoc ſunt tres legales, & cōſuetudines habētes vim in ciuitatibus, quaſi vim ſermonū & cōſuetudinū patrū in domibus: immo valdioreſ ſunt in ciuitatib⁹ & vtilioreſ, eō q generalioreſ. **D.** Inſtructio vero particularis & cōis ciuiliſ eſt, habent adinuicē diuerſitatē: vt qd accidit in arte medicinx, & in cæteris artibus operatiuis. & qd dñ in medicinx, q dimiſſio nutrimenti & quies, intēdo priuationē exercitij, cōpetūt febr-

Moralium Nicomachiorum

G febricitantibus: fortassis tñ quibusdā nō conuenit. & sñt in epilepticis fortassis non cōpēt omnibuscū vna. Et dignius est putari q̄ particulare ex q̄lītū est certitudinaliter, qñ fuerit regimen & prouisio propria singulis hōum: intēdo vt memoria habeat cuiuslibet hōis, & prouideat ei p̄ sibi propriū, sñ q̄ tale indiuiduū signatū. veruntñ vnū quēque regit regimine decenti & bono, & visitat visitatiōe propria ī medicina, & in reliquis artibus actiuis illis, apud quē fuerit ex illa arte cōe vlē, intēdo qd̄ pertinet vniuer

H so. Et vñ melius est regimen regimine illius, apud quē est qd̄ ptinet particularibus tñ, cō q̄ scīz sunt quid rei vñs, & istz artes sunt artes actiuz: a scīa: nisi q̄ forsan nō prohibet, q̄ regat hō regimine bono indiuidua multa, qñ iā certificatū fuerit qd̄ conuenit p̄ experientiam tñ, sicut accidit hoc in arte medicina. Putant ergo multi medicorum, qui sunt cū hac dispōne, q̄ bene & certe operant̄ in seipsos, & non pñt in alijs p̄ficere quicquā p̄ ignorātiā eorū naturę cōis. & p̄ hoc vñ, q̄ oportet eū, qui vult eē magister, &

I artifex p̄fectus in hōi artibus actiuis, vt habeat scīam rei vñs non minus q̄ scīam particularis, vt sit scīa eius rei vñs in tali arte sñ mensurā possibilem in ea. Et ex quo necessariū est ei, qui vult efficere per regimenē & gubernationem aliquos meliores q̄ sint siue multos, siue paucos, vt sit lator legū: cū per legem quidē bonū faciamus. & tunc manifestū est, q̄ non est potens vnusquisq̄, vt ponat ex ipsis positionem bonā, neq̄ si sit vir experientię tñ. sed si fuerit aliquis, erit ille. q̄ scit, vñe,

sicut se habet res in medicina, & in ceteris magisterijs, in q̄bus est vñtatio, rectificatio ab intellectu & scīa. D. Cūq̄ sic sit, oportet vt perferatur post hunc sermonē ex quo magisterio possibile est hōi vt sit lator legū, & qualiter erit hoc. Et est manifestū q̄ erit quidē hoc per notitiā terū ciuiliū, q̄ sunt subiecta eius in quo speculat̄, sicut, p̄portionant̄ ceterz artes, & potētīz subiecto proprio eius. ideoq̄ putat scīa hęc pars eē artis ciuilis: quāuis non appareat ex eo, qd̄ inuenitur in ciuitatibus, q̄ res in positione legū similiter rei in ceteris scientijs, & potentijs. in ceteris nanq̄ potētīs, & artibus patet q̄ illi, qui sciunt, sunt qui agūt p̄ eas, vt medici & scriptores. D. illi autē, qui proficent sapientiā rerū ciuiliū, nō pñt docere eā, neq̄ quilibet potēs ad agēdū eas: imo putat q̄ illi, qui exercent vñā ciuilem, faciūt hoc p̄ potētīā quādam aliā a scīa. D. & sūt digniores vt faciāt hoc p̄ experitiā, q̄ vt faciāt ipsi p̄ scīam & artē, nō. n. vñ q̄ ipsi scribant̄ ī hoc quicquā, neq̄ roboret̄ ī hoc rōcinatiōnē. D. Forsā positio sermonū ī istis rebus artificialior est q̄ qd̄ cōsueuerūt. Antiqui de positione sermonū cōtendendi ī iudicio & difficultū. & necessariū fuerat eis componere sermones ciuiles, cū reputaret̄ se potētes ad hoc, & cū in hoc fuisset satisfactio ipsorummet, atq̄ aliorū ex amicis. etenim ipsi si fecissent hoc, nō poterāt dimisisse ciuitatibus aliqd̄ penit⁹ loco sui post mortē meli⁹ hoc magisterio sibi, & amicis eē. D. Neq̄ putādū q̄ possit experitiā ī inuētiōe legū modicū fir. nā tunc nō esset posse vt aliquis istorū eē lator legū: intendit eos qui erant eē

porre

A pore suo. nā qui ex ipsis factus ē la-
tor legū, factus est qdē ex parte ex-
perientiē: intēdo q̄ expertus fuit ip-
se & alij, sicut habet in medicina
experimē tali. ideo necesse est illis,
q̄ cupiūt regere ciuitates, vt ad mi-
nus habeat experientiā. D. Illi autē,
qui profitent̄ artē condēdi leges ex
illis qui iactāt se esse sapiētes in eis,
sunt lōge ab hoc valde. neq; .n. sciūt
vtr, q̄ sit hęc ars, & i qua re sit. & cū
ignorātia eorū de hoc putauerunt
quidā q̄ hęc ars & rhetorica sit res
vna, sed putauerūt hāc esse deterio-
rē rhetorica, & putauerunt q̄ cōde-
re leges leue qd est ei, qui vult ag-
gregare ex ipsis in quo p̄fecit. Nō
est autē vt opinati sunt. etenim ele-
ctio actus nobilis in vnaqua; ar-
tiū nō fit nisi per duas res: vna qua-
rū est scia cognitio disillius rei, & al-
tera experiētia. Scia nanq; est, per
quā inueniē actio, & experiētia per
quā dirigūt vel p̄bat, sicut se habet
in arte musica, & arte medicina, &
ceteris ex artibus actiuis. & dñi ex-
perientiārū, p̄ quos perficiūt in hoc
sm̄ perfectionē, sunt illi q̄ iudicant
sane de operatiōibus p̄ experiētiā,
& sciunt cū hoc p̄ quam rē erūt, &
qualiter, & q̄ res cui rei cōuenit. qui

Necesse ē
illis, qui
cupiūt re-
gere ciui-
tates, vt ad
min⁹ ha-
beat expe-
riētiā.

Electio ac-
tus nobi-
lis in vna-
qua; par-
tē nō fit,
nisi p̄ duas
res, scilicet
per sciam, &
experien-
tiā.

B vero nō hnt experientiā de aliquo,
& habēt notiā naturę eius, occul-
tat̄ ab eis, si est ex actione bona in fi-
ne aut mala. D. Et vtr cōditor legū
similatur potētis ciuilibus. Quali-
ter igit̄ erit is, apud quē non est scia
istius artis conditor legū: aut quō
iudicabit de nobili eaz̄ aut de igno-
bili? Non. n. erit possibile hoc, nisi
fuerit de hoc p̄scrutatio, & specula-
tio, & ponat̄ in mēbris librorū,
& dicāt in ea nō q̄ sunt res, q̄ se ha-
bent in ea habitudine curationū in

arte medicinę: immo qualiter fiat **D**
curatio, donec habeat̄ sanitas, & di-
stinguant̄ hoc, donec perueniāt ad
finē in vnoquoq; hoīum. & de hu-
ius notię domino putat̄, q̄ ipse p-
ficiat p̄ experiētiā. qui vero nō ha-
buerit hāc notiā, non proficiet p̄
experiētiā. Et cū sic sit, erunt cōne-
niēs valde, positio legū, & aggre-
gatio fororū, ciuiliū eis, qui pnt̄ vtr
cōsyderatiōē & iudicio sano de bo-
no, & eius contrario. & p̄ hoc facile
erit eis scire quid cuiq; cōueniat in
tēdo q̄ lex cui aggregationi. & sūt i
singulis partibus aggregationū. D.
Si autē incipiant in positione legū
absq; habitu scientiali, nō erit posse
eis iudicare iudiciū rectū bonū, ni-
si sit conditor naturę excellentis. &
fortis ē actio habētis excellentē
naturā cōuenientior, qm̄ fuerit ab
habitu artificiali. D. Et cū iam di-
miserint. Antiqui p̄sentationē &
inquisitionē de positione legū, tūc for-
talis erit melior cōsyderatio i hac
cōsyderatiōē in ciuitate p̄ modum
vsem. Et qm̄ propositū nostrū est
p̄fectio speculationis sm̄ mēsuram
posse Philosophię in reb⁹ humanis,
tunc conabimur primitus p̄scrutari
de oī parte nobili bona legū qd̄ di-
xerūt antiq̄ de hoc, intēdo de regi-
mine ciuitatū: deinde videbimus
de modis viuēdi inuestis, q̄ eorum
corrūpit quasdā ciuitates & rectifi-
cat quasdā, & q̄ eorū rectificat̄ om-
nē: intēdit ex ciuitatibus q̄wor sim-
plicib⁹ aut qnq; . & p̄p̄ quā cām effi-
ciūt vna quarundā ciuitatū bona, &
q̄ rūdā ecōtrario. Qñ ergo cōsydera-
tū fuerit i his, forsā sciet̄ magis q̄ vi-
ta melior & q̄ liter ponit̄ vnaq; . &
p̄p̄ qd̄ similat̄ leges i vsu eaz̄ cōsue-
tudinib⁹. Incipiam⁹ ergo, & dicam⁹.

Et

Moralium Nicomachiorum

G Et hic explicit sermo in hac parte huius scientiæ: & est ea quæ habet se in scientia civili habitudine notitiæ, quid est sanitas & agritudo in arte medicinæ: & illa, quam promissit, est pars quæ habet se in hac scientia habitudine effectiuæ sanitatis & destructiuæ agritudinis in medicina. & est in libro eius, qui nominatur liber de regimine vitæ: & nondum peruenit ad nos, qui sumus in hac insula: quemadmodum non peruenierat ad nos primus de isto libro, nisi primi quatuor tractatus, donec perduxit eum ad nos amicus noster vir nobilis dominus Omar filius Martini, rogatu amicorum suorum. & Deus retribuat ei pro nobis reparationem completam. Et fortassis erit aliquis amicorum, qui adducat librum, in quo est complementum huius scientiæ, si Deus voluerit. Apparet autem ex sermone Abyn arrim Alfarabij, quod inuentus est in illis villis. Si vero hoc non contigerit, & Deus contulerit inducias vitæ, perscrutabimur de hac intentione iuxta mensuram nostri posse. Nam ex sermone Philosophi apparet in hoc loco, quod quod est in libro Platonis de regimine vitæ, incompletum est. & videtur quod sic se habeat res in seipsa: nam in illo libro perscrutatur Plato duobus modis hominum tantum, & sunt conseruatores & sapientes. deinde ostendit, quomodo permutantur ciuitates simplices ad

seinuicem. Sed perscrutatio artificialis exigit ut rememoretur leges, & fori communes ciuitatibus simplicibus: deinde rememoretur post hoc, quod appropriatur singulis ciuitatibus ex eis, intendo quod appropriatur aggregationi nobili honorabili, & alijs aggregationibus. Et similiter rememoretur quod impeditur vniuersas aggregations, & quod impeditur modo singulos ex ipsis: & inquirantur exempla huius in vita inuenta in illo tempore. & hoc est illud, ad quod innuit Aristoteles hic, & est res, quæ non completur in libris Platonis. Qualiter igitur d. Albubekrim filius aurificis quod locutio de aggregatione nobili iam expedita erat in libro Platonis & quod loquor de eo in quo iam locutum est, dummodo inueniatur, est superfluitas, aut ignorantia, aut malitia, verumtamen non pernenerat ad ipsum complementum istorum tractatum. Et ego quidem expleui determinationem istorum tractatum quarto die Iouis mensis, qui Arabice dicitur Ducadatum anno Arabum. D. lxxij. Et grates Deo multæ de hoc. D. translator. Et ego compleui eius translationem ex Arabico in Latinum M tertio die iouis mensis Iunij, anno ab incarnatione Domini. M cclx. apud urbem Toletanam, in capella sanctæ trinitatis. vnde sit benedictum nomen Domini, qui est trinus & vnus.

Librorum Decem Moraliū Nicomachiorum finis.

Et si ad hos Moraliū Nicomachiorum libros, ex Arist. verbis, Politicorum libri subsequantur: quia tamen & alij sub eius nomine libri de moribus pertractantes inueniuntur: ideo eos oēs, ne materiā fieret interruptio, ante illos de Repub. collocasse opportunū visum est.

GEORGIVS VALLA PLACENTINVS

Clarissimo Equiti aurato, & utroq; iure consulto

Iusto Leliano, Iusto, Senatori, Veronensi

S. D. æternam,

Omen iuste tuum singulare, lenitas præcipua tua erga me benevolentia, crebro abs te repetita memoria, mei in te mutui amoris pignus, aliquid sibi certe visa est deponere. Et proinde volutanti id animo mihi, nihil quod tibi gratum, nec quod a me posset exhiberi, succurrit antiquius, quam ut de duellis ac iam patescētis ad amicitiam nostram foribus, magnis Ethicis Aristotelis animi in ipsa nostri arctius reuincti tenerentur. Si quidem ei quem magno amore prosequer, quicquid magnus amplissimo virtutum exurgeret fastigio, cui mediocritas ne dum parua sordeſcere viderentur, magna profecto mittenda iure censuimus. Cum porro Ethica nihil nisi de æquo & bono edisserant, hoc est in medijs iustitia versentur penetratibus: Vbi gentium, quò ve in loco sedem ponere sibi firmiorum constantioremq; vendicare, quam apud eum qui genere, qui nomine proprio diceretur iustus, qui re ipsa iustus, atq; adeo optimus haberetur. Proinde cum nec Aristoteles apud quenquam alium magis de iusto optet disputare, nec opus de æquo & bono vsquam malit esse, quam apud tam multipliciter iustum, in ea confirmatus est animus nostro sententia, ut tibi potissimum magna ista Ethica censuerit destinanda. Hæc nimirum cum nuper explicari à me poscerentur, hæsitauimus parum modo, quod compertum haberemus, tentasse nescio quæ ipsa iam pridem latina facere. Eum cum exploratum habuissemus, nec græca nec nostra nouisse, mali interpretis more verbum verbo reddere studuisse, ad sensus Aristotelicos, quod fieri necesse fuit, multa obruisse caligine, eumq; nostra peregrinis respondentia verba ignorasse, Graecis abutendo, aliam adhuc legentibus nubem non exiguam offudisse, deniq; Barbaris rusticisq; dictionibus opus totum confudisse, ut non tam tradidisse vobis Aristoteli, quam plane iugulasse videatur, adeo ut omnes ab eius auerteris lectione: cum alioquin sit eiusmodi opusculum mirifica quadam gravitate, nec minus acumine refertum, ut vel doctissimum quendam, ad sese poterit allectare. ipsum itaq; in situ & squalore hæcenus iacuisse dolentes, in hominum conspectum adducendum esse

Moral. cū cō. Auct. X pncipium,

put animus, si non quibus meritis fuerat pally prodire amictum; non
tamen, ut remur, sordidissimis. Ideo autem id, quo multorum ex tuo
hospitio aliorum, ne dum tuo, non minus liberali ac sapienti quam iu-
cundo frueretur colloquio. Nec ipsum pernituerit Aristo. in ea hospi-
tium naclum esse ciuitate, vnde olim latino eloquio tanquam saluber-
rima effulserint stella. Ut Catullus, Ut Vitruuius, Ut Plinius, ita ple-
riq; aly nostra quoq; etate, Domitius Calderinus, iam functus vita.
At viui Benedictus, qui iam pridem Venetys rhetor insignis, Ale-
xander Benedictus eloquio & doctrina medicus, primas tenes, Ut mul-
tis quoq; alys floret Verona ingenys. Nec praterea perniteat tantum
philosophum in ista clarissima ciuitate hospitem acceptum esse Iusto-
rum domo, qua nobilitate antiqua illustris, operibus lautissima, digni-
tate florens, & virtutum culmine omnibus conspicua, postremo penes
Iustum, qui in ea splendida familia, tanquam iubar doctrina eminet,
senatoria grauitate renitet, prudentia sapiens, iustitia integer, cun-
ctis virtutibus clarior quam vllis verbis explicari posse videatur. Tu
pariter, iuste mi optime, hunc philosophum, Ut soles doctos omnes,
ita amplectere, loquentemq; audias, Ut tuo hospitio tuoq; collo-
quio, sicut fore non dubito, praedicet nihil benignius, nihil
humanius: & vbi quae loquatur acuratus, inten-
tiusq; auscultetur, esse nupiam. Ego autem,
Ut se mihi concedidit, ita ip-
sum tibi committo,
commendoq;.

A R I S T O T E L I S

S T A G I R I T A E,

P E R I P A T E T I C O R V M P R I N C I P I S
M A G N O R V M M O R A L I V M
L I B E R P R I M V S,

Georgio Valla Placentino interprete.

S Y M M A L I B R I.

De bono. De virtute in genere. De vitroneo, ac alijs, quæ ad ipsum spectant.
De virtutum speciebus. De veritate, ac ijs, quibus ipsam coniectamus.

De virtute agendum esse: & antiquorum de ea afferuntur opiniones. Cap. I.

Voniã de per-
tinentibus ad
mores dicere
cõstituimus,
primũ cuius-
nam rei pars
sit mos, duci-
mus considerandum. Vt igitur
paucis absoluã, non rei alius vi-
detur pars esse, q̃ ciuilibis. Atqui
ciuilibus in rebus citra quem-
piam qualẽ esse, effici nihil p̃ot,
qualem inquam, vt studiosum
esse, ac probum. studiosum por-
ro esse, idem q̃ virtutes habere.
Quod si quispiã ciuilibus in re-
bus solers esse debeat, eundẽ mo-
ris studiosum esse oportet. Ap-
paret itaq; rei ciuilibis, oẽ nego-
cium quod circa mores est, par-
tem esse atq; principiũ: vt in to-
tum iure mihi videatur habere
appellationẽ negocium atq; tra-
ctatio, non moralem, sed ciuilẽ,

Expedi itaq; (vt est videre) de
virtute primum dicere, & quid
sit, & ex quibus cõstet. nec enim
ferẽ vtile fuerit virtutem quidẽ
nosse, vt vero sit, ac ex quibus,
negligere. quãdoquidẽ ex qui-
bus sit coniectare: nedum vt no-
rimus quid sit, considerandum.
simul enim nosse volumus, ac
huiusmodi nos esse. At nequa-
quam facere poterimus, nisi ex
quibz, & quõ sit percalluerimz.
Scire igitur quid sit virtus, ne-
cesse est. siquidem & ex quibus
sit, & quomodo, scitu haud qua-
quã facile est ignorãti quid sit,
quemadmodum in scientijs. Ve-
rum ne latere quidem nos opor-
tet, si q̃ de his prius disseruere.
Primum igitur Pythagoras de
virtute dicere aggressus ẽ, quan-
quam non recte. virtutes siqui-
dem ad numeros referendo, suã
virtutum nõ fecit inspectionẽ.

X ij nec

Magnorum Moralium

G nec enim iustitia est numerus pariter par. Cui succedens Socrates de hac re melius plerumque disseruit: sed ne ipse quidem recte. quoniam virtutes scientias efficiebat: quod fieri nullo modo potest. Cunctæ siquidem scientiæ cum ratione: atqui ratio in solo animæ gignitur intellectu: quo circa virtutes omnes, in animæ parte rationali efficiantur, necesse est. Euenit itaque, ut qui virtutes scientias faciat, irrationalem animæ partem extinguat. quod faciendo affectum ac morē perimat. Quāobrem non recte hoc modo virtutes amplectus est. Postea demum Plato animam in partem quæ teneret rationem, & in eā quæ esset rationis expertus, recte distribuit: reddiditque suas utrique virtutes. quatenus hæc, prebe: reliqua vero neutiquam recte, quādoquidem virtutem cum tractatione quæ de bono per se esset, admiscuit: non equidem recte, quia non peculiare, & suum. neque enim de eo quod est, ac de vero differentem, de virtute dicere oportuit: illi siquidem nihil est cum hoc cōe. Tanta igitur illi, & hoc modo amplexi sunt,

De bono in communi. Cap. 2.

Deinceps ergo nobis cōiectandum, quid nam de his dicendum fuerit. Intuendum igitur est in primis, scientiæ omnes atque facultatis finem esse aliquem, idque per se bonum. nulla siquidem scientia, facultas nulla mali causa est. Quod si facultatum omnium bonum

est finis, non dubium, quin etiam **K** optimæ sit optimus. atqui civilis optima est facultas: igitur ipsius finis bonus. De bono itaque (ut videtur) nobis dicendum est. At de bono non in vniuersum, sed nobis bono. neque enim Deorum bonum agendum est, quemadmodum de eo alia habenda fuerit oratio, & consideratio nunc sit aliena. De nobis itaque bono dicendum est. De quo sanè differendum in primis est, quoniam dicat modo, neque enim simplex atque vnum est. quoniam quidē dicitur bonum, aut quod in vnoquoque **L** est optimum, id vero suapte natura deligibile: aut cuius participatione alia sunt bona, id nimirum idea boni est: An igitur de boni idea loqui oportet? An non. atque ut cōe, quod est in omnibus bonum. aliud enim ab ipsa idea videri debet. siquidem separabile id per se est, quod idea: cōe vero in cunctis existit. non utique idē quod separabile. nec enim vnquam separabile, & per se agnatam vim habens in cunctis fuerit. Nunquid igitur de hoc nobis differendum **M** bono, quod in omnibus existit? An non. quid ita? nempe quoniam id cōe est, ut definitio & inductio. definitionē autem oportet cuiuslibet referre essentiam, seu bonum seu malum sit, seu quiduis aliud. refert certe definitio, ut eiusmodi bonum in vniuersum est, non quatenus ipsum per se deligibile. Verum quod in cunctis existit, definitioni est simile. definitio certe ait bonum esse quippiam, quod neque scientia, neque

A neq̃ facultas vlla dicit. neq̃ enī finem suum asserit bonum esse, verū id alterius est inspicere facultatis, quandoquidē neq̃ medicus, neq̃ ædificator refert, hic quidem sanitatē esse bonā, ille vero domū: sed hic quid ē quod sanitatem prætet̃dat, & quē ad modum faciat, ille vero domū. Non dubiū igitur, quin nē rei ciuili quidem de cōi bono dicēdum sit: vna siquidem & hæc reliquarum scientiarū est. Atqui hoc nullius est dicere aut facultatis, aut scientiæ, vt de fine. ne quidem igitur rei ciuilis, quod de cōi bono est dicere, eo, quod per definitionē est. Verū enim uero neq̃ de eo, quod per inductionem cōe. quid ita ē q̃, cū, voluerimus particulariter aliq̃ quod bonū demonstrare, aut definitione demonstramus, vt ratio eadem cōgruat ei quod p se bonū, & ei quod bonū esse demonstrare voluerimus: aut inductione, sicut cū velim⁹ magnanimitatē bonū esse demonstrare, dicimus, nimirū iustitia bonum est, & fortitudo, ac oīno virtutes: magnanimitas aut̃ virtus ē: ergo & magnanimitas bonum. Non igitur de cōi per inductionē bono rei ciuili dicendum est: q̃ eadem cōtingere nō possunt huic, & per definitionē cōi bono. nam quod bonū, hinc etiā dicit. Manifestum igitur de optimo bono dicendū esse, eoq̃ quod nobis optimum sit. In totum autē viderit quispiā non

vnus esse scientiæ aut facultatis de vniuersali bono considerare. Cur ita nempe q̃ bonum est in omnibus prædicamentis. nam in quo, in quali, in quāto, in qñ, in ad aliqd, ac prorsus in oībus. Cæterum qñ bonum in medicina, medicus nouit. at in gubernatoria, gubernator: & in singulis singuli. Quādo secūdum quidē sit, nouit medicus. at qñ nauigandum, gubernator. In qualibet. vtiq̃ qñ bonum, quiuis quod pp se cognouerit, neq̃ enī medicus quod in gubernatoria bonum qñ cognouerit: neq̃ gubernator, quod in medicina. Ne igitur quidē hoc modo de cōi bono dicendū est, siquidem qñ, in cunctis cōe est. similiter etiā quod ad aliquid bonū, ac quod in alijs prædicamentis, cōe est omnibus. Atqui nullius est facultatis, aut scientiæ dicere de eo bono quod in vnaquaq̃ est. ne igitur quidē rei ciuilis est dicere de cōi bono, de bono igr̃, ac de optimo, atq̃ nobis opt̃o. Cæterum, cū qui velit quip̃iā demonstrare, minime apertis nō oportet exemplis vtī. sed vbi obscura aperienda sint, manifestis, ac in eis quæ sub intelligentiam cadunt, sensibilibus: ea siquidem sunt apertissima. Cū igitur de bono dicere quispiā tentauerit, de idea neutiquam dicendum est: tam etsi de idea dicendum existimem, vbi de bono dicāt. Aiunt namq̃ de maxime bono esse differendum.

Magnorum Moraliū

Grat id vnumquodq; præcipue tale est, vt præcipue sit bonum idea, vt opinantur: huiusmodi certe oratio fortassis vera, verū nequam ciuilis scientia vel facultas, de qua i præsentia nobis est oratio, de hoc p se bono, sed nobis bono. Nulla siquidem scientia aut facultas de fine loquitur, q; sit bonū. & proinde, ne quidē res ciuilis, ideo non de bono, qd iuxta ideam est, loquitur. Verū fortassis ait, hoc p se bono vtendum esse principio, ab eo pgre-
Hdiendo ad singula. In quo ne ita quidem recte. expedit siquidē, sua cuiuslibet sumere præcipia. absurdum enim sit, volenti ostēdere triangulum duobus rectis æquales habere angulos, sumere principium eiusmodi, anima immortalis est: neq; enim hoc propriū, oportet siquidem principii suum esse eius rei, qua de agatur, atq; coniunctū. nūc vero absq; hoc quid anima sit immortalis, demonstrauerit quispiā duobus rectis æquales habere triangulum, itidem & de bonis est inspicere alia citra ideam boni. proinde propriū non est huius p se boni principii. Ac ne quidem Socrates recte scientias virtutes faciebat. Is enim nihil incallum & temere esse arbitratu est, ex eo aut quod est, virtutes esse sciētias, ei eueniebat virtutes esse frustra, qd ita: In scientiis nimirum; contingit pariter nosse scientiā quid est, & scitum esse, nā si quis norit quid, sit me-

dicina, is cōsestim est medicus. & siſtretiā in alijs sciētjs. At in virtutibus nō idem est. neq; enim si quis nouerit quid sit iustitia, cōtinuo ē iustus est. itidem & in alijs. Euenit igitur, & temere virtutes esse, & nō esse sciētias.

Quot modis dicatur bonum. Cap. 3.

AT qm de his nobis disſendū est, annitatur bonum dicere, quot dicat modis. Sūt nimirū bonorū alia honorabilia, laudabilia alia, potentia alia, honorabile huiusmodi dico, quod diuinū, quod melius vt anima mensq; est, quod antiquius, quod principium, & alia id gen^o. Honorabilia certe, in quib⁹ honor: talia siquidem oīa honor comes consequitur: igitur ē virtus honorabile bonum est, qm ab ipsa probus quispiam gignitur, is nanq; in virtutis penetrat habitū. At laudabilia, vt virtutes, ab ipsarū nanq; actionib⁹ laus emergit. Quæ vero potentia, vt dominatus, opulentia, robur, pulchritudo. ijs nanq; bonus bene, vt malus male vti potuerit, ideo ē potentia eiusmodi bona nuncupātur. bona certe sunt: vsu siquidem ipso rum boni, nō vtiq; mali approbantur. id genus nimirū bonis euenit, ortus causam ipsoꝝ esse fortunā. à fortuna nāq; & opulentia, & dominatus est, & quæcunq; prorsus in potestatis ordinem perueniūt. Reliquū porro ac quartū inter bona ē salubre, etiam

A etiam bonū efficiens, sicut exercitiū sanitatis; ac si id genus est aliud: Verum aliā quoq; subeūt bona distributionem. Vt bonorum quādā prorsus & omnifariam sunt eligibilia, quādā vero nō, veluti iustitia aliq; virtutes, omnifariā & oīno sunt eligibiles. At robur, & opulencia, potentiaq; & id gen⁹ alia, neq; omnifariā neq; oīno. Rursus quoq; aliter. Bonorum alia sunt fines, alia non, quemadmodū sanitas quidem finis: atq; sanitatis causa neūtiq; finis est. Et quęcūq; ita habēt, eorum semp finis melior. vt sanitas melior quā quę salubria, in totūq; prorsus id melius, cuius gratia sunt & alia. Rursus ipsorū finium, præstat semper qui perfectus est imperfecto. Est nimirū perfect⁹, cuius accessu nullo ampli⁹ nobis op⁹ est. Imperfectus autē, cuius aduentu alium desideramus. quē admodū iustitię duntaxat aduentu, plura desideramus, at scēlicitatis accessu, nulla re ampli⁹ nobis op⁹ est. Is ergo nobis optimus quē desideramus, qui finis perfectus, absolutus nāq; finis bonum est: nec non finis bonum. Hinc igitur, quonāmodo optimum cōsiderandū est: nunquid eo modo vt ipsum quoq; recensamus. An id videbitur alienū, siquidem optimū finis est perfectus, ac perfect⁹ finis, vt paucis absoluā, nil aliud q̄p felicitas esse videtur. Ex multis porro bonis felicitatem cōstare cōprobat,ur.

Quod si optimum coniectans, D ipsum quoq; cum alijs annumeres, ipsum se melius cē cōstabit, siquidem optimum erit. Vt salubria ponendo & sanitatem, cōfideres quidnā horum omnium optimū, nempe sanitas. q; si horum optimū est, id se quoq; melius, quod admodū absurdū est, nō igitur optimū ita coniectandum. Sed an id quodammodo fuerit, vt absq; se? An hoc etiam absurdū. nā felicitas ex quibusdam cōflata bonis est. hoc vero ex quibus constet bonis, an sic optimum: cōsiderare fuerit alienū. neq; enim est quicquā aliud ab his felicitas, verum hæc ipsa, an ita quispiā recte concernens, optimū cōsiderauerit? sicut ipsam felicitatē quę ex his sit bonis, diiudicans erga alia quę in ipsa collecta nō sunt: ita optimū cōsiderans, recte cōsiderauerit. Cæterum nō est simplex, quod nunc quærimus, optimū, vt dicat quispiā, optimum cunctorū bonorum, in vnū cōcretorum esse prudentiā. Verum hoc ferē E modo, nō quærendum est optimum bonū. perfectū siquidem quærimus bonū. At prudentia sola, neūtiq; perfectum. nō igitur hoc optimum quod quærimus, neq; indagam⁹ optimū. Præterea aliā admittunt bona sectionem. sunt siquidem bonorum alia in anima, vt virtutes: alia f̄ corpe, vt sanitas, uenustas, alia externa, opulencia, dominat⁹, honor, & si quid est h̄mōi.

X iij At

Alia boni
diuisio.

De optimo.

Alia item
diuisio.

Magnorum Moraliū

G At horum quæ in aīa sunt, optima. Quæ porro ī anima definita sunt bona, trifariā distribuūtur, in prudentiā, in virtutem, & in voluptatē. Post hoc igit, quod profitemur oēs, ēt finis videtur bonorū, idemq; absolutissimū esse felicitas. quod sane fatemur esse in bene agendo, ac bene viuendo. Ceterū finis simplex nō est, sed duplex. quorundā enim est finis ipsa actio, yfusq; sicut visus. Est nimirū vsus optabilior habitu: finis aut vsus. nemo siquidē velit visum habere ad nō spectandū, sed connictandū. idē de auditu, ceterisq; dicēdū. proinde quorū vsus & habitus est, semper melius & optabilius eorū est vsus habitu. vsus enim et actio finis, cū sit pp vsū ipse habet. Post id si consideraue- rit quispiā in cūctis scientiis, intuebitur nō aliam esse cōsiderationem in extruēda domo, q̄ in proba domo. sed vtrobiq; suppetere edificatoriā, & cuius effector ædificator, vt cuius sit virtus, eiusdē sit effectrix. Idem in alijs omnibus par est cōiectare.

Virtutem in anima esse: felicitatem vero in actione consistere, & in aetate perfecta. Cap. 4.

P Ræterea intuemur, alia re nulla, q̄ anima nos viuere. in anima autē est virtus. idē certe facemur facere animā, animæq; virtutē. Ceterū virt⁹ in vnoquoq; cuius est virt⁹, idē facit, at anima ēt alia. Atqui aīa

viuimus. ob animæ itaq; virtutem bene viuim⁹. Ceterū bene viuere, & bene agere nihil aliud dicimus, q̄ felicem esse: ergo & feliciter agere, & felicitas in viuendo est. verū bene viuere est in viuēdo ex virtutib⁹. hoc igit est finis, & felicitas, & optimū. In vsu itaq; sit, necesse ē & actione felicitas. nam quorum habitus vsusq; est, vsus et actio finis: atqui animæ virtus est habit⁹, & actio & vsus ipsius: eorum quæ sub electionem cadūt: ergo finis ipsius actio vsusq; fuerit. felicitas igitur in viuēdo ex virtutib⁹ sit, necesse est. Quoniam igitur optimum bonum est felicitas, & hæc ipsa finis, actione viuendo ex virtutib⁹, felices fuerimus, optimūq; bonum habuerimus. Cū igit sit felicitas bonum perfectum ac finis, nos latere non oportet, id in ætate pfecta esse. non enim in puero (q̄a nec puer dici felix pōt) sed viro. is namq; pfectus, & ne quidē in tpe imperfecto, sed pfecto, perfectū fuerit vtiq; tēpus, q̄ diu homo viuere potuerit. recte namq; a multis dī, felicē in longissimo vitæ tpe esse iudicādum: vt opus sit pfectū esse, & in tpe pfecto, & in hoīe. Quod aut sit actio, hinc quispiā poterit intueri. In somnis namq; vt inter viuendum si quispiā dormiat, eiusmodi nōlim talem dicere esse felicē. ipsi quidem existit viuere: sed eidē ex virtutib⁹, quod erat ex actione, viuere non existit.

De

De anima altrice portione quadā: & in ipsa virtutem non esse. Cap. 5.

Rursus quā mox dicendū, nō admodū q̄ diximus participare, & ne quidē ab ipsis longe abesse videbitur. quippe q̄ animę portio quædā esse putetur qua alimur, quā altrice appellamus. iure profecto ita: siquidē lapides ali nō posse isquemur. et perinde nō dubiū, quin sit ali animatorū. Quod si animatorū cā ē aīa, atq; animæ taliū partium nulla alēdi fuerit

B cā, quales sunt rōnalis, vel irascibilis, vel concupiscibilis, sed alia q̄dā præter has, et ei nullum magis peculiare possumus nomen, q̄ alentis accommodare. Dicat fortassis quispiā, nūquid ex hac quoq; parte animæ virtus est: nā si fuerit, non dubiū quin ē eadē agere opus sit. perfectæ siquidē virtutis actio felicitas est. At nunquid eius sit vel non sit virtus, alia fuerit oratio. Quæ si fuerit, huius nō est actio, nam in hmōi parte impulsus esse nō

C vī: sed igni vī esse consimilis, cui quicquid immerferis, absument. at si nō obieceris, ne quidē ad capiendū impellitur. Ita hæc habet pars animę, vt si alimentū obijcias, alar: sin min⁹, nequidē ad alendū cōmoueat, & p̄ inde ne quidē actio, cui⁹ nō est cōmotio. proinde hæc pars ad felicitatē capeffendā nihil coadiuuat. Deinceps igit, quid sit virtus dicendū, q̄nquidē eius actio felicitas est. Vt paucis itaq; ab-

soluā, virtus habitus est optimus. Verū non satis forte sit ita simpliciter loqui, sed euidētius fuerit definiendum.

Diuisio anime: & virtutem ab excessu defectuq; corrumpi. Cap. 6.

Primū igitur de anima in qua exoritur, nō quid sit anima (alia siquidem eius rei cōsideratio) sed vt quodam modo distribuatur, dicendū ē. Anima nimirum, vt receptū ē, in duas partes distribuitur, in eā quę rationē habet, & quę rationis expers est. Ex ea parte q̄ habet rōnem, exoritur prudentia, solertia, sapientia, ingeniū, memoria, et id genus alia. At ex parte rōnis experte, q̄ virtutes appellantur, tēperantia, fortitudo, iustitia, & quęuis alię, quæ ex moribus ducimus eē laudabiles. ex his nanq; consęq̄ laudē dicimur. At ab eis q̄ a rōne dimanant, nemo laudatur, nec. n. q̄ sapiens, nec q̄ prudens, nec prius ex hmōi aliquo quispiā laudandus accedit, neq; porro rōnis expers, quaten⁹ ad se suggerendū idoneū est, suggeritq; ei q̄ obtinet rōnē. Est nempe moralis virtus, quæ ab excessu defectuq; corrūpit. Quod autē tam defectus q̄ excessus corrūpat, ex eis est videre quę ad mores pertinent. (vt edū sanē in rebus scertis testimonijs certis ē.) Cōfestim nāq; in exercitijs hęc viderit quispiā. quę si excedāt, robur affligūt: sin deficient, eodem modo habent, idem in po-

D. Virtus habitus est optimus.

Magnorum Moraliū

Gtu ciborū euenit: aſuetibus. n. ſanitas abſumit. idē ſit et ſubdu-
ctis: q̄ ſi moderata fuerint, cor-
poris firmitudinē euſtodiūt at-
q; ſanitatē. His cōſimile euenit
in tēperātia et fortitudine, reli-
quisq; virtutibus. nā ſi quēpiā
eō uſq; feceris intrepidū, vt ne
quidē Deos metuat, iā nōn for-
tis, ſed demēs fuerit. ſin cuncta
formidantē, meticuloſus. fortis
ergo erit, qui neq; oīa metuet,
neq; nihil. Hęc igit tū augēt, q̄ la-
befaciunt virtutē. nimh̄ nanq;
Hmetus, & oēs labefaciūt, itidē q;
de re nulla metu cōmouent: at-
qui circa metus ē fortitudo: me-
diocriter itaq; metus fortitudi-
nem locupletāt. ab eiſdē igit tū
amplificat, q̄ labefactat fortitu-
dō. ex metu nāq; ita afficiūtur.
idē de ceteris dicēdū virtutib⁹.

*Virtutem inter voluptatem et ægritudi-
nem collocari. Et vnde moralis vir-
tus dicta ſit. Cap. 7.*

Rerſus, nō his mō virtutē
quispiā definierit, ſed
et ægritudine et volupta-
Ite. Nā voluptate allecū, impro-
ba faciūtamus: ægritudini autē
ſuccūbentes, ab honeſtis defici-
mus. alioqui nō ē virtutē & vi-
tiū admittere citra ægritudinē
& voluptatē. inter voluptates
igit & ægritudines virtus collo-
cat. Virtus porrō moralis hinc
cognomē habet, ſi mō velimus
ex literis veritatē excutere. di-
cendū erit tū morem à mōra ha-
buiſſe cognomē, breuis in lon-
gā literē facta mutatione: mōra

lis ſiquidē appellat, qđ ex mo-
ra aſueſcat. Idēq; certū, qđ virtus
nulla, qđ ex parte oriatur irratio-
nali, ex natura naſcat. ſiquidem
eorū qđ natura ſiunt, nihil eſt qđ
aſuetudine aliud euadat. velut
lapis, grauiaq; prorfus oīa, qđ fe-
rēdi deorſum vim agnatā hñt,
ſi à quouis furſum verſus ſæpi⁹
iactari aſueſcant, nunquam tū
furſū attollent, ſed ſp̄ deorſū ca-
dēt. idē de ceteris ē intelligendū.

*De affectibus, potentijs, & habi-
tibus. Cap. 8.*

Proterea, qui velit quid ſit
virt⁹ dicere, ſcire expedit
quenā demū in aīa p̄ce-
tur. Sūt autē hęc hmōi, affectus,
potētijs, habitus. & proinde nō
dubiū, quin horū qđā ſit virt⁹.
Affect⁹ igit ſunt, ira, met⁹, odiū,
cupido, luor, miſeratio, talia co-
mitari cōſueuerūt ægritudo, &
voluptas. Potentijs autē, quibus
affici dicimur: nēpe vnde poſſu-
mus excādeſcere, eggreſcere, mi-
ſereſcere, et alia hmōi. At habi-
t⁹ ſunt, vnde erga hęc habem⁹
bñ, vel male, ſicut ad excādeſcē-
dū. ſi nāq; ſupra modū iracūde,
male in ira habem⁹. ſin in q̄bus
expedit, prſus ad irā nō cōmo-
uemur, ita quoq; male ſi ira hē-
mus. mediocriter itaq; habēdo,
vt neq; ſupra modū cōmouea-
mur, neq; prſus ſim⁹ incōmobi-
les, tū ſi ita habeam⁹, recte affe-
cti ſum⁹. In ſimilib⁹ quoq; alijs
idē intelligendū. iracundū nāq;
& bene, in medio irę et ad iram
incommobilitatis poſitum eſt.

Simile

Kchre ſic vt
latine vo-
ces cū grę-
cis conſe-
tiant.

*¶ Hęc dicitur
nō libe-
mutato i
a. ac pul-*

A Simile est in iactantia & dissimulatione. plura namque quam adfint sibi arrogare, iactantie est. minus vero, dissimulationis. inter hec igitur mediū est veritas. Idem in ceteris oibus est intelligendū. id est, proprium ipsius est habitus, ut bene maleue erga hæc habeat. bene in istis habere fuerit neque excedere neque deficere. erga mediū itaque istorū unde laudandi accedimus, habitus est: sicut male erga excessum & defectum. quoniam quidem igitur harū perturbationū virtus est mediū: perturbationes autem sunt ægritudines & voluptates, aut non citra ægritudinē vel voluptatē: virtus certe est circa ægritudines vel voluptates. id quod hinc certū. Sunt nimirum et affectus alij, ut videlicet cuiuspiam, in quibus non est excessus et defectus aliquo est vitium: velut adulteriū, et adulter. nec enim magis est talis, quam genuas constuprari. Ceterū et hoc, et si quod aliud hominī est, quod a voluptate comprehenditur, quæ per intemperantiā, vel etiam quod in defectu quodque in excessu sub vituperationem cadit.

Quid medietati opponatur. Cap. 9.

DEinceps igitur fuerit sane dictu necessarium, quod nādemū medietati aduersetur, excessusne an defectus. Nāque huiusmodi medietatibus defectus opponitur, ut nonnullis excessus, sicut fortitudini neutriquam excessus existens audacia, sed quod defectus est timiditas. temperantie vero intemperantia et incōmobilitas circa vo-

luptates, non utique quod defectus est incōmobilitas opponitur, sed intemperantia quod excessus est. Sūt nimirum utraque tantum excessus quod defectus medietati opposita. medietas siquidem de excessu inferior, sed defectu superior. Id est, p̄digi, liberales esse illiberales autem, cōtra illiberales, p̄digos vocāt. Audaces vero & petulantes, fortes nomināt timidos, ut timidi, fortes petulantes & furibundos dicendos putant. Duabus itaque de causis duxerim⁹ medietati opponendū eē excessū atque defectū. quippe quod et ipsa licet nobis cōsiderare, utrum potius extremorū ad mediū propius accedat, propius quior ne liberalitatis sit, p̄digo, an avaritia. Id est, gingor certe fuerit avaritia, atque a medio quod magis absunt, magis opposita existimant. est re itaque ipsa defectū magis opponi appareat. Est et aliter videre. ut ad quod mentē magis p̄nā habemus, ea medio sit magis cōtraria, velut ad intemperantiā nati sum⁹, p̄niores, quod ad decus capessendū. quāobrem si additamētū potius ad ea fiat ad quod sum⁹, p̄niores, ad quod sit additamētū, ea sunt magis cōtraria: atque p̄niores ad intemperantiā sum⁹, quod ad decus capessendū: magis ergo excessus medietati cōtrarius: intemperantia siquidem intemperantie est excessus. Quid demū sit virtus, hinc nobis liceret sciri. medietas siquidem affectuū quodā esse videtur. Proinde qui velit moribus cōprobari, ei affectuū medietas est quævis constituenda. Et perinde

Affectuū
medietas
virtus est.

Magnorum Moralium

G inde probum eē operosum atq; difficile est: qñquidē in vnoquoq; mediū capere operosum est. velut circulū describere cui uis obuiū est: at in ipso mediū capere, arduum. itidem & exardescere quidē facile, nec nō contrarium huic: at mediocriter habere, arduum. In totū autem in quauis perturbatiōe est videre, quod mediū ambiat eē facile: mediū vero vnde laudemur, arduū. iō ē raro probus.

H *Probus & malos esse in nobis existere: ubi redarguitur Socrates, aliter opinatus: Cap. 10.*

Quoniam de virtute dictum est, deinceps fuerit considerandū, possit ea adesse nobis necne. Verū quē admodū Socrates dixit, ī nobis non est probos vel malos esse: qñquidē si quis roget quemuis, velit ne iustus esse, an iniustus, nemo delegerit iniustitiā. itidem de fortitudine & timiditate, reliquisq; virtutibus semper eodē mō. inde non dubiū, quin si mali sint aliqui, nō spondanei sint mali, & perinde ne quidē probi. Hęc ratio ne utiquā vera. nā cur demum legislator mala facere nō permittit, at honesta & proba iubet? & in malis quidē multā infligit delinquentibus: in rebꝫ aut honestis, nisi honesta peregerint. alioqui iniquū fuerit, vbi in nobis non sit, hoc legū conditores facere. ceterū, vt videt, in nobis ē probos et improbos esse. Itē laudes

& vituperationes id quoq; attestantur. virtutē namq; laus, vitii autē vituperatio consequit, atqui laus & vituperatio nō in uitis attribuitur. manifestū igitur hoc modo in nostro arbitrio esse bona malaque facere. Collationem vero hmoi proferebant, volentes demonstrare vltroncum nō esse. quid namq; est, inquit barū, q; ægrotantes squalidos nemo vituperat? Ad hoc minime verū. tales namq; reprehēdimus, cū suæ ægitudinis ipsos causam esse cognouerimus. Quodq; male habent corpus, vt pote id voluntariū esse, apparet nimirū, in vitio & virtute esse volūtariū. Rursus hinc ē potuerit quispiā euidentius intueri, qd oīs natura eius est essentia procreatrix, qualis ipsa ē. veluti stirpes, & animalia. nā vtraq; gignunt, ex principijsq; producunt: vt arbor ex semine, id namq; principii est. qd porro picipia cōsequit, ita habet. vt. n. habuerint principia, ita qd de principijs ortū ducunt. Per spicue autē licet hoc in Geometria magis frueri: vbi cū aliqua sumpseris picipia, vt ea habuerint, ita ēt quę ipsa cōsequunt. velut si triangulū duobꝫ rectis æquales habet angulos, quadratum quoq; quatuor angulis rectis habeat, necesse est. et si triagulum secus, ita ēt & quadratū commutabitur. ex altera parte enim ei rñder. & si quadratum quatuor angulis rectis æquales non

A non habuerit angulos, ne quidem triangulum duobus rectis habebit æquales. Idem igitur atque confimiliter de homine quoque intelligendū. nam cum sit homo progenitricis essentia, ex principiis quibusdā atque actionibus quibus efficit, homo progeneris est. nā quid aliud? neque enim inanimatorum aliquod efficere dicimus, neque et animato rū citra hominē quicquam manifestū igitur, actionū hominē esse progenitorem. proinde quā

B actiones commutari intuemur, nec eadē vnquā agimus, suntque actiones ex aliquibus progenitricis principiis, manifestum, quāquidem actiones immutant, et actionum immutari principia, a quibus sunt: quemadmodū collatione ostendimus Geometrica. Atqui actionis tam bonæ quā malæ principium est, propositū et voluntas, & quicquid ad rōnē tendit. Non dubiū igitur, quin hæc quoque cōmutent. sponte namque actiones immutamus, & perinde est principium atque propositum. nam hæc sponte fit mutatio. Proinde non dubium, quin in nobis sit & probos et malos esse. Forte hic quispiā occurrerit, quāquidē inest iustum probumque esse, ero si voluero omnium probissim⁹. Id fieri nullo modo pōt. cur nā? quā non hoc in corpore gignit. neque n. si quispiā voluerit corporis curā habere, omnium optimū habebit corpus, nam opus est non

curam mō intendere, verum et natura honestum & bonū corpus eē. melius certe habebit corpus, non tñ esset omnium optimum. Idē de anima intelligendum est. neque enim iuxta propositū suum erit omnium probissimus, nisi etiam natura extiterit. melior quidē certe erit.

De spontaneo, et tribus appetitibus generibus. Cap. II.

Quoniam igitur probum esse in nobis apparet, cōsequens dictū necessariū vī de spontaneo disserere, quid nā sit spontaneū. ad virtutē nauque capeſſendam dominātissimū est spontaneū. In totū vero dicendū est spontaneum, qd nō coacti agimus. verum de hoc, magis adhuc perspicue disserendum ē. Nepe ad id qd agimus, aliqis exurgit nobis appetitus. atqui tres sunt appetit⁹ species, cupiditas, furor, voluntas. Primum igitur actionē, quæ a cupiditate oritur, ducimus cōiectādā, vltroneane, an inuita sit, inuita, neutiquā esse videri debet. cur ita, & vnde id? nepe quæcunq; inuiti agimus, coacti faciamus necesse est. Atqui ubi subest agentibus aliqua necessitas, ægrimonia consequetur. verū ex cupiditate agentes voluptas comitatur. proinde hoc pacto nō erit ex cupiditate agere quippiā inuito animo, sed vltroneo. Cæterū ratio est alia, q ab incontinentia huic aduersatur, nemo, n. inquit, sponte mala

Dubium.

Solutio.

Magnorum Moraliū

Gla peragit, q̄ sciat mala esse. verū qui incōtinens est, scit ea esse improba. agit tñ, ac ex cupiditate illectus agit: nō ergo spontaneus: coactus ergo est. Hinc porro eadē nos oppugnabit oratio nā si ex cupiditate, nō ex necessitate: cupiditatē. n. voluptas comēsequit̄. sed q̄ ex voluptate, nō possis dicere ex necessitate. Alioquin nō dubiū est, quin scōtinēs spōte scōtinētia agat: qñquidē qui afficiunt iniuria, vltro afficiunt iniuria: atq̄ incōtinētes iniūsti sunt, atq̄ iniuria afficiunt: incōtinens ergo in incontinentiā sponte delabitur.

Socratica argumentatio, qua vltro neum non esse dicit. Cap. 12.

Verū enimvero, inquit, rō aduersatur, nō esse vltro neū. Continens siquidem laudatur, q̄ sponte q̄ ex cōtinentia sunt agat. at laudat̄ in eis, q̄ sponte fiunt, q̄ si ex cupiditate vltro neum est, qđ cupit aduersatur, inuitum erit: sed cōtinens cōtra cupiditatem insurgit: cōtinens ergo nō spontaneus fuerit continens. verum hoc non vñ: non ergo extra id qđ ex cupiditate est, volūtariū. Rursus idem est in eis q̄ ex furore. eadem nanq̄ huic (quas de cupiditate diximus) rationes conueniunt, & perinde ambiguitatem faciunt. irē siquidem est, qđ ad incontinentem continentemq̄ pertinet. Restat species residua appetituum (vt in distributione posuimus) volun-

tas, vt an sit spontanea, cōiecte. **R**mus. Atqui incōtinentes, quatenus impelluntur, cōtinus volunt, agunt igitur incontinentes mala, volētes, sponte nimirum nemo mala agit, vbi sciat eē mala: neq̄ incōtinēs mala agit, volēs mala agere: n. ergo spōtanea. Nequidē igit̄ volūtas est spōtaneus. Hęc plane perimit oratio incōtinentiam, et incōtinentē: nā si non spōtaneus, ne quidem vituperabilis. at est vituperabilis incontinens, spontaneus ergo. voluntas igitur spontanea. **L** Cum sint itaq̄ contrarię quędam rationes magis perspicuę, de spontaneo differendum est,

De vi. Cap. 13.

Prius itaq̄ de vi, & necessitate dicēdum fuerit. Vis n. ē in carentibus animal singulis nanq̄ inanimatis suis est locus attributus. igni qđem supra, terrę autem infra est nimirum violari, sursum lapidē ferri, ignem vero deorsum. est ē animal violari, vt equum recta via decurrentem, p̄occupatum **M**vertere aliorum. Quibuscunq̄ igitur exterior est cā, aliquid cōtra naturā, aut p̄terquam volunt faciendi, cogi dicimus facere q̄ faciunt. at quibus ipsis inest causa, hos nequaquam cogi dicimus. Neq̄ incontinens negauerit se malum esse, verum ā cupiditate agendi mala se coactum. Violenti igitur hęc nobis erit definitio, quorū agēdi cā ā qua cogātur, fuerit externa, vis est,

Violēti de finitio.

A est. quorum autē interior ac in ipsis causa est, nequaquā vis.

De necessitate. Cap. 14.

R Vrsus de necessitate, necessarioq; dicendū. Necessarium non omnino, neq; in oī dicendum est. quēadmodum sunt quęcunq; cā volutatis agimus. Nā si quispiā dicat se à voluptate coactū q; ami ci mulierem vitari, fuerit alienū. nec. n. in omni necessarium est, sed in extrinsecus aduenientibus. vt si offēdat quispiam, à rerum necessitate coactus maius aliud quippiā deuitare, hoc modo in agrum properare coactus sum, nisi scēdatum velim agrum inuenire. in huiusmodi itaque est necessarium.

Spontaneum animi sententia esse: & quod tripliciter inuitū dicitur. Cap. 15.

A T qm̄ in nullo est impulsu spontaneum, reliquū est vt sit ex animi sententia. Inuitum. n. est, quod ex necessitate, viq; efficitur: & tertio loco, qđ non fit ex animi sententia, qđ plane ex his q; fiunt, certum est. Nā cū quis aliquē cēci derit, occideritue, aut eiusmodi aliquid effecerit, horum nihil p̄uidens, eum dicimus inuitum fecisse: quippe q; vltionem in animaduertendo esse facile deprehendatur. Velut olim mulierem aiūt quandam poculū exhibuisse cuidam amatoriū, de in eo poculo hōsem mortuum concidisse, cā vero mulierem in Arcopagum perfugisse, quā p̄-

sentem non alia de cā liberarūt, qđ q; non id p̄uidens effecisset. amoris siquidē cupiditate obēcata, in eo fuerat hallucinata. et perinde neutiq; spōtanea ei⁹ poculi amatoriū visa fuerat exhibitio: qñquidē non ea mente dederat, vt perderet hōsem. Inde igitur in id qđ ex animi sententia fit, cadit voluntarium.

De proposito. Cap. 16.

R Eliquum p̄tērea est, vt propositum delectumq; consideremus, sit ne appetitus, nec ne. Appetitus nāq; in cēteris quoq; gignit animalibus: propositū vero non. Siquidem cū ratiōe propositū est: at ratio nulli aliq; deputat animal: non igitur fuerit appetitus. Verū nūquid voluntas? An ne id quidē. voluntas nanq; eorū ēt est, quę fieri non p̄nt: velut volumus. quidē esse immortales, at id nobis nō proponimus, deligimusq;. Rursus propositū finis non est, sed ad finē. sicut nemo proponit sanescere, sed qđ ad sanitatē tendunt proponimus, deambulando, cursitando. at fines volumus. benē. n. valere volumus. Hinc certū est, non idē esse voluntatem & propositū. Verum ita habere videtur propositum, vt eius est appellatio. vt hoc pro illo ponim⁹, atq; deligimus. sicut optimum p̄o de teriore, quod in nostra sit optio ne. & perinde deligi suum esse videatur. Quod si horum nihil est propositum, nunquid qđ

Magnorum Moraliū

G quod ex animi sententia, id in proposito est? An ne id quidē. multa enim intelligimus & opi namur ex animi insa. Nunquid igitur quæ intelligimus, ea etiā proponimus? An non. sæpe si quidem intelligimus de Indis, at nequaquā proponimus atq; deligimus. non ergo mentis sen tentia propositū. qm̄ igitur ho rū nihil est propositum: suntq; hæc animę insita: aliquorū con uenientiu coeuntiumq; propo sitū esse necesse est. Qm̄ igit̄ est,

H quēadmodum paulo ante me morauimus, bonorum ad finē tendentium delectus, atq; pro positum, non vtiq; finis. Ac est eorum quæ in nostra potestate sunt, & corū q̄ nobis diuersam ingerant ratiocinationem. hoc ne, an hoc deligendum. nō du bium quin prius opus sit ea ip sa intelligere, & in cōsiliū vo care. Cumq; nobis intelligenti bus qđ prestare videatur, tū ad agendū aliquis insurgat impul sus, id agendo, ex proposito age re ducimur. Quod si propositū appetitus quidam est in consi lium deueniēs cum animi insa, non est spontaneū, qđ deligibi le. sponte enim agimus multa, antequā intelligamus atq; con sultemus. sicut sedēdo, exurgē do, & id genus alia faciēdo, spō te quidē, sed citra intelligentiā. Non ergo spontaneū deligibi le, sed deligibile spontaneum. si quid. n. agere consultants pro posuerimus, spōte agimus. Exi

stunt vero ex conditoribus le. **K** gum nonnulli, qui spōtaneum et ex pposito definiant, planeq; distinguant: minoresq; spōtan eis, q̄ a proposito agentibus multas infligant. Est igit̄ pro positū in eis quæ sub actionem cadūt, & eis ipsis, in quibus no strum sit agere & non agere, & ita vel non ita, & in quibus pp quid est capere. Verum pp qđ simplex non est. In Geometria siquidē cū quis dixerit quadra tū quatuor rectis æquales habe re, & percunctatur pp quid, oc. **L** currit, quia ēt triangulum duo bus rectis æquales habet. in his igitur ex definito principio sibi pp quid assumpserūt. At in eis quæ sub actionē cadunt, in qui bus est propositū, non ita. nul lum siquidē ponit̄ definitum. sed si quis exquirat, cur hoc fe cisti? qm̄ non erat aliter vt face rem: vel qm̄ ita melius ex ipsis euenientibus (qualiacunq; ap paruerint esse meliora) delect⁹ sumitur, & ob ea ipsa quamob rem ēt in hmōi est consiliū ea **M** pere, vt expediat. At in scientijs nequaquā. nemo siquidē quem admodū scribere op⁹ sit nomen Archiclis, inīc cōsiliū: quia quo pacto scribendum nomen Ar chiclis, est iam definitū. Mendū igitur non intelligentia gignit̄, sed in scribendi actione positū, in quibus certe non est in intel ligentia error, ne de eis quidem inīc consiliū. sed in quibus iā vt expedit optimum est, inde men

Amenandum procreatur. Atqui in eis q̄ sub actione cadūt, optimū est: et in quibus duplex mēdū. Delinquimus igit̄ tā in eis q̄ sub actionē cadunt, q̄ ex virtutibus. pariter .n. virtutē coniectantes, per agnata nobis itinera hallucinamur. est siquidē in defectu excessuq; hallucinatio. ī horū vtrūlibet deferimur voluptate et egrimonia: q̄nquidem ex voluptate in mala delabimur, vt ex ægrimonia, honesta fugitamus.

B De animi sententia. Cap. 17.

Rursū autē est, nō quē admodum sensus, animi snia: velut visu nō poterit quicquā aliud q̄ videre, nō auditu aliud q̄ audire. itidē neque consultamus, nunquid audiēdū auditu, an vidēdū. at animi snia non hmōi, sed id & alia pōt efficere, ob hoc ibi iā existit cōsultari. Est igit̄ in bonorū lectu, nō ī fine delictū. huic certe oēs astipulantur snie, vt sanitatem esse bonū. verum quē ad finem sunt, velut expediatne sanitati hoc comessē, an nō. Facit igitur plurimū in his ad hallucinandum voluptas, & ægrimonia. hanc siquidem amplectimur, illam vero fugimus.

Cuius nam rei virtus coniectrix sit. Cap. 18.

Quoniam igitur distribuimus, in quo & quomodo sit delictum, reliquum est vt intueamur cuius nam rei sit virtus coniectrix, si-

nis ne, an ad finē: velut honesti ne, an ad honestum. Quo pacto scia, vtrū edificatoriē scie finis, speciosi proponendi an q̄ ad finem spectandi, nā si hoc, speciose proponet, sicut pulchram domū efficere. at quē ad hoc, non alius quisq; inueniet neq; exhibebit, q̄ edificator. itidē in alijs quoq; oībus scientijs. Eodē modo igitur in virtute habere videbitur, vt ad finē potius ipsius tendat cōsideratio. recte nimirum proposuerit quē ad finem sūt, et ex q̄b⁹ finis cōstet. nec q̄ quā ali⁹ exhibebit inuenietq; q̄ ad finē expediāt. iureq; hoc virtus proposuerit, quibus ī rebus optimi principii est vnūq; quod efficiat, & proponat. Nihil igitur virtute meli⁹ est: q̄nquidē huius cā et sunt alia, atq; ad ipsam principium est. huius causa magis sunt quē ad hoc at finis principio alicui assimulatur, & eius causa est vnū quoduis. verū id erit modo aliquo: perinde certū vt etiā ī virtute, q̄nquidem causa est optima, ipsam magis finis esse cōiectricē, q̄ eorū quē ad finē sunt. Atqui virtutis finis est honestū. honesti ergo magis cōiectrix est virtus, q̄ ex quibus constet. sunt nempe hæc ipsius. At in vnuer sum videri potest alienū. quoniam in pictura si quispiam fortassis egregius fuerit imitator, non tamen laudandus accedet, nisi optimam imitandi habuerit intentionem. Virtus

Moral, cū cō. Auer. Y tis

Magnorum Mōralium

A tis demū id oīno est sibi honestum proponere. Dixerit quispiam, cur ita, nū actionē meliorem esse dixerimus, q̄ virtutem ipsam: at nunc, nō ex quo actio est, id virtuti vtpote honestius attribuimus, sed in quo nō est actio ita. Atqui nunc hoc dicimus, habitu actionē esse meliorem. Alij nanq; probū inspicientes, ab actione dījudicāt, q̄ non possint cuiuslibet quō habeat iudicare propositum. nā si foret singulorū nosse snām, q̄

B lis erga honestatē esset, ēt citra actionē probus esse videri poterat. Deniq; qm̄ affectuū q̄dam recensuimus medietates, circa quos affect⁹ versent, hinc nobis dicendum est.

De fortitudine, & forti. Cap. 19.

C Vm igit sit fortitudo circa audaciā ac metum, cōsiderandū fuerit circa cuiusmodi metus atque audacias. Nūquid igit si quispiā metuat ne rē disperdat suā, is timidus ē: sin circa hęc sit audax, fortis: an non. itidē si quis formidat solū, aut audeat, neq; meticulosum fatendū est esse metuētē, neq; fortem non metuentem. nō igitur ī eiusmodi metibus et audacijs fuerit fortitudo. At ne quidē in talibus, cuiusmodi si quis tonitrus & fulmina nō metuat, vel quiduis aliud supra hominem horrēdū fuerit, nō iā fortis, sed furens. In metibus itaq; & audacijs humanis est fortitudo, ī eis, inquā, q̄ ceteri metuāt, aut oēs.

in quibus qui audeat, fuerit fortis. His itaq; definitis cōstituentū fuerit (qñquidē multis in rebus fortes dici pnt) qualis sit fortis. Est .n. ab experientia fortis aliquis, velut milites, isti siquidē ab experientia didicerunt in hmoi loco, vel hmoi tēpore, vel rebus ita habētib⁹, fieri nō posse vt malū subeāt. & pinde qui hęc nouerit, & ea de cā ingruentes hostes sustinuerit, nō fortis, nā si horū nihil extiterit, nō tolerauerit. Proinde ab experientia fortes dicendi nō sunt. Neq; Socrates recte aiebat fortitudinē esse scīam. qñquidem ex cōsuetudine scīa capiens experientiam efficitur scīa: at ab experientia tolerantes neutiq; fate mur, planeq; negam⁹ fortes eē: non igitur fortitudo fuerit scīa. Rursus sunt quoq; fortes ab experientie cōtrario. inexperti siquidem eorū q̄ eueniant, ab ea rerū nulla experientia sunt intrepidi. & ne hos quidē fortes esse dixerim. Sunt porrō qui fortes à perturbationibus existimantur: velut amantes, aut lymphatici, at ne hos quidē fortes dicere oportet: quandoquidē si ab ipsis affectus auferatur, nō erūt amplius fortes. fortē siquidē perpetuo fortē esse op⁹. & perinde ne serē quidē, vt sues, dici fortes pnt, q̄ succumbant ingementib⁹ percussē, neq; fortē ob perturbationē dicere conuenit. Est vicissim fortitudo alia, q̄ ciuilis existimat. velut si qui ciuiū pudore

Fortis nō
vere pluri
mis mō
dis.

re

Are offusi, tolerant pericula, vt fortes existimētur, quemadmodum verbi causa Homerus Hectora dicentem inducit:

Polydamas vereor me carpat in agmine primus, ideo pugnam esse existimat. At ne quidem hæc dicenda fortitudo, in istorum .n. singulis eadē cōgruet definitio, quo namq; ablato nō perdurat fortitudo, efficere fortē non pōt: vt si pudorē, vnde fortis erat, abstuleris. Sūt itē & aliter fortes existimati ob spē;

B boniq; expectationē, at ne hos quidem dicere fortes possis, qm̄ quidē tales ac in talibus fortes dicere, videbit̄ alienū, proinde i nullis hm̄oi fortitudo collocanda est, qualis igitur & quisnam fortis sit, hinc cōsiderandū. Ac vt paucis absolua, qui nulla iā supradicta causa fortis est, verū qd̄ id honestū esse censeat, idq; faciat, seu aliqua, seu nulla oblata fuerit occasio. Neq; tñ prorsus citra perturbationē impulsūq; gignit fortitudo, expedit **C** vero impulsū habere rōnē, honesti cā, ad intrepide periclitandū, qui hoc modo, is erit fortis: et circa hæc fortitudo. Nec vero intrepidus eē oportet, ita vt cū forti fuerit occursum, in totū nihil metuatur, nec .n. talis fortis, cui prorsus nihil est horrendū, ita namq; ē lapis, & reliqua inanima fuerint fortia. Cæterum metuendū quidem, sed tolerandum, nam si nihil metuens tolleret, neuiquam fortis, item

(vt etiā paulo ante de metu atq; D periculo differuimus) non omne, sed essentia quadam delectū intelligimus. Neq; item infortuito, & quouis tēpore: verum in quo & metus, & plura imminent pericula, nam si quis decimo post anno futurū non metuerit periculū, quonam pacto fortis ē sunt, .n. q; longe absint, si fiducia pleni: qui si fuerint proximi, moriant̄ metu. Hęc denique fortitudo, & hic fortis.

De temperantia, et tēperante. Cap. 10.

Temperantia est intēperantia et incōmobilitatis circa voluptates mediætas, **E** Nā tēperantia, ac pr̄sus virt⁹ oīs habitus est optim⁹, at optimus habit⁹ optimi est: optimū vero iter excessū defectūq; medium, qñquidē vtrinq; pminēt vituperadi, tā excessu q̄ defectu. Proinde si optimū mediū: et temperantia inter intēperantiā et incōmobilitatē est qdā mediætas: horū itaq; fuerit qdā mediætas tēperantia, q̄ circa voluptates & ægrimonias versat̄. Non tñ oēs **F** & q̄ circa oīa. Neq; enim si quispiā picturæ aut statuæ vel huiusmodi alterius oblectē aspectu, erit iā intemperans, sifit ne quidē audiēdo, aut olfaciēdo, sed in eis voluptatibus q̄ in actu sint et gustu. Neq; tēperans circa eiusmodi, vt a nulla tali capiat̄ voluptate: nā tū incōmobilis, planēq; sensu carēs fuerit, verū qui oblectē, & nō agat in ipso forū excessum, ita fruens, ne qd **Y** q̄ faciat

Fortis vere quis dicatur.

Magnorum Moralium

G faciat operosum : totusq; agendo ab honestate pēdeat, nō agēdo q̄cquā nisi modeste. nā quicunq; ab excessu taliū voluptatū abstīnuerit, vel metus vel cuiuspiā alterius rei causa, tēperās nō est. Neq; n. cetera animalia, prēter hominē, dicimus temperatā, q̄ ab ipsis ratio absit, qua honestum deligimus. omnis siquidem virtus honesti est, et ad honestū tendit. Proinde erit tēperatā circa voluptates & egri monias, easq; in tactu gustuq; progenitas. Demum consequēs est vt de māsuetudine dicam⁹, & quid, & in quibus sit.

De mansuetudine, & mansuetudo. Cap. 21.

Mansuetudo igitur est inter iracundiā et iracundię cessationem. In totumq; existimantē virtutes medietates eē. Quod autē sint medietates, hīc facile quis dixerit. Nā si quod optimū, in medietate est collocatū : estq; virtus habitus optimus, atq; optimū est virtus : ergo sit medium necessē est. Quod sanē certum, singula considerantibus. Nā quia iracundus est, qui vsquequaq; & plurimum excandescit, ac eius modi sub reprehensionē cadēs, nec decet vsquequaq; excandescere oībus, & oīno temp. neq; contra ita habere, vt cuiquam nunquam. is nanq; incōmobilis sub reprehensionem cadit. Cū igitur tam is qui ad excessum, quā qui ad defectū peruenit, sub reprehensionē eadat : qui ho-

rū medius fuerit, mansuetus ac laudabilis. Neq; n. ab ira deficiens, neq; itē excedēs in ipsa, laudabilis. sed q̄ medioeriter in his hēt, is māsuetus : harūq; perturbationum medietas mansuetudo.

De liberalitate, liberali, & eorum extremis : ac de plurimis auaritię speciebus. Cap. 22.

Liberalitas autē est iter prodigalitatē & auaritiā medietas collocata. versantur autē hmōi perturbationes circa pecunias. Prodigus nanq; ē, qui vbi non decet impendit, & plura q̄ deceat, et cū minime decet. At auarus, ei cōtrarius non impendit vbi decet, & quantū decuerit, & q̄n decuerit. Vtriq; sub reprehensionē cadunt : vnus quidē deficiendo, alter vero excedendo. Liberalis ergo q̄nquidē laudabilis est, mediū inter hos tenet locum. quis nam demū / nēpe qui vbi decet, et quātum decet impendit. Sunt autē plures auaritię species : sicut eorū quos nugiuendulos appellamus, cuminiq; emptores, nec nō turpilucrī, & paruiloqui, q̄ oēs auaritię succumbunt. Malum nanq; multiplex : at bonū solistimū. Quemadmodum sanitas quidē simplex, sed multiformis morbo⁹. itidē virtus simplex, cū sit vitium tñ multiforme. cūcti siquidē memorati, ob pecuniā sub vituperationē cadūt. Vtrū igit liberalis est pecuniā nancisci, & comparare : An nō, neq; n. vilius alterius est virtutis,

Autis (Nā neq fortitudinis ē arma fabricare, sed alterius: verū ipſius eſt accipe, eiſq recte vti. Idē de temperantia, ceteriſq di cendū. at ne quid ē liberalitatis. ſed pecūniam incutientis.

De magnanimitate, magnanimo, & eorum extremis. Cap. 23.

Magnanimitas eſt inſo lentię et puſillanimitatis medietas. et circa ho norē inhonorantiamq verſat: et honorem quidē nō ā multis; ſed ā probis attributū, qui ei p cipue conueniat. Probi nanq periti iudices recte honorabūt. Honorari itaq ſe, q dign⁹ hono re fuerit, poti⁹ volet ab hiſ, q ip ſū cognouerint. neq. n. de oī ho nore fuerit, ſed optio magnani mitas, honorabile bonum, et or dinem obtinens principatus. Iure igitur deſpecti et improbi, magnis rebus ſe dignos opina ti, ac ſubinde honorandos, dicū tur inſolētes. qui vero ſe ſum mittūt, & magis q̄ par eſt abſci unt; puſillanimi. Horū igitur medius, qui nō ſe ita abſcit vt minore q̄ ſit par honore velit honeſtari, neq ruruſum maiore quā deceat, neq omni, iſ demū eſt magnanimus. Et, p inde cer rū ē, magnanimitatē eē iſolētię & puſillanimitatis medietatē.

De magnificētia, magnanimo, & eorum extremis. Cap. 24.

Magnificētia eſt iactatio nis & vilitatis medie tas. verſatur aut magni ficētia circa ſumptus, quos ma

gnificū facere par eſt. Quicūq igitur, vbi nō expedit, ſumptū facit, glorioſus iactabundusq eſt. vt ſi qſ ſodales ita epulo ac cipiat, ac ſi nuptias faciat, iſ glo rioſus. talis nāq eſt, qui quo tē pore nō expedit, ſuā indicat af fluētiā. Huic cōtrariuſ eſt vilis. qui vbi opz, magnifice nō ipē dit. nec facit vt nuptiarū digni tas expoſtulat ſumptū, ſed ibi deſt. iſ nimirū vilis. At magni ficētia vel ex ipſo noſe nobis p̄t qualis ſit innotescere. oportu no nāq tpe magnifice factū, re cte magnificētiā nomē aſſeque tur. Magnificētia igitur fuerit, qñquidē laudabilis, eſt inter exceſſum defectumq; circa ſum pt⁹ idoneos qdā medietas. Sūt & nōnullis plures magnificen tiā exiſtimate; velut dicētibz, magnifice ſe ſert. et hmōi alię magnificētiā, nō propriā, ſed ā translatione nomē inuenien tes. Nec. n. in illis magnificētia, ſed in eiſ quā diximus.

De indignatione, indignabundo, et eorum extremis. Cap. 25.

Indignatio eſt inuidentiā et maleuolentiā medietas. am bā. n. iſtā ſub vituperatio nem cadunt. at indignabūduſ laudabilis: Eſt aut indignatio, qdam egrimonia de bonis, quę indigno alicui aliquo pacto eue nerunt. Indignabundus, qui in hmōi triſtatur. idemq ruruſ triſteſ, ſi quē viderit iſdigne ma lis afflictatū. ac demū indignatio, et indignabundus talis. Cui

Y iij cōtra

Magnorum Moraliū

Cōtrarius est inuidēs. quippeq̃ trīstabit̃, cū quēpiā prorsus, siue dignum siue indignū bene agere viderit. cui sūt maleuol⁹ par est, q̃ppe q̃ lētat̃ q̃ quis male agat, siue dignus, siue indign⁹ sit. Nec indignabūdu eiusmo di: verum inter hos medius.

*De grauitate, graui, & eorum extre-
mis. Cap. 16.*

Grauitas est inter morosi-
tatē & delectationē me-
diū, quē circa cōuersatio
nes. Morosus nanq̃ ē eiusmodi,
H vt nullius cōuersatiōe aut collo-
quio capiat̃, sed (vt nomen ip-
sius idicat) à suo more. nā moro-
sus quasi aliorū mores īprobās
sibiq̃ placēs, ē nominatus. Dele-
ctator āt talis, vt oīum velit ha-
bere cōuersationem, et oīno, &
omnifariā. horū neuter laudabi-
lis. At grauis in medio istorum
laudabilis. neq̃. n. erga oēs, sed
erga meritos. nō erga neminē,
sed erga hos ipsos consuefcit.

*De verecundia, verecundo, et eorum ex-
tremis. Cap. 27.*

Verecūdia est iter impu-
dētīā & stuporē medie-
tas, factiōib⁹ colloquīsq̃
cōstitutā. Impudēs est, q̃ vbiq̃,
et ī oēs loquī, et oīa vtrūq̃ eue-
nerint. At stupid⁹ seu attonit⁹,
huic cōtrari⁹. et cūcta & cūctos
veritus, tā agēdo quā dicēdo. so-
lertiq̃. n. expers talis est, q̃ in cū-
ctis obstupescit. At verecundia
& verecundus inter hęc mediū
tener locū. neq̃. n. cūcta, & oīno
(vt impudens) & dicit & agit:

neq̃ porro (vt attonitus) in oī
& omnino trepidabit: verum
aget loqueturq̃, vbi, & quā, &
quando expediat.

*De vrbantate, vrbano, & eorum extre-
mis. Cap. 18.*

Vrbantitas est scurrilitatis
& rusticitatis medietas:
ī salibusq̃ cōmittit̃. Scur-
ra siquidē est, qui cūcta, et oīno
incedendū esse existimat. Rusti-
cus vero, qui neq̃ incessere vult,
neq̃ recte incessū iri existimat,
sed excādescit. Vrbanus, qui in-
ter hos medius, neq̃ oēs, neque
oīno incessens. neq̃ itē ipse agre-
stis, ac durus. At erit duobus fe-
rē modis vrbanus. nā & mode-
rate incessere pcalluerit, & alio-
rū iaculationē tolerabit. Ita ni-
mirū vrbānus atq̃ vrbānitas.

*De amicitia, amico, & eorum extre-
mis. Cap. 29.*

Amicitia inter assentatio-
nē et inimicitiam medie-
tas, in actione sermonēq̃
versat̃. Assentator nāq̃ est, qui
plura q̃ sit par, ad sintq̃ cuipiā,
arrogat. At assensus, inimic⁹ qui
derogat ēt q̃ ad sunt. quorū neu-
ter iure laudādu accedit. Inter
quos medius est amicus. quip-
pe qui nec plura p̃sentibus cui-
quā astruit, neq̃ q̃ minime cō-
ueniāt laudauerit, neq̃ ecōtra-
rio imminuet, neq̃ oīno aduer-
sabit̃, prāterq̃ existimetur tri-
buēdum. Hmōi igit̃ est amic⁹.

De veritate, vero, et eorum extremis. C. 30.

Veritas inter dissimulationē
& iactationē in oratiōe

ver

A versatur, nō omni. Gloriosus nimirū est, qui plura q̄ ad sint sibi arrogat, aut scire fingit q̄ nō nouerit. Huic contrarius dissimulatur, pauciora et minora eē sua simulans: quæq̄ nouit diffuset, occultatq̄ q̄ cognoscit. Neutrū horū facit verus, neq̄, n. plura, neq̄ pauciora q̄ q̄ sibi affuerint, confinger: sed ea demū & esse sibi & scire dicet, q̄ teneat. Sint deniq̄ hę ipse virtutes, an secus, alia fuerit cōsideratio. At q̄ medietates iā memoratorū, hinc certū est, q̄ qui ad hęc uiuunt, laudibus exornantur.

De iustitia, & iusto, & eorum oppositis. Cap. 31.

Consequitur ut iā de iustitia dicam⁹, quid sit, & in quibus, et circa q̄: si pri⁹ tū quid sit iustū exposuerimus. Est sanē iustū duplex. vnū quidē ex lege. iusta siquidē phibēt, q̄ lex iubet, at lex fortia & tēperata nos facere iubet, prorsusq̄ cuncta q̄ ex virtutibus ducunt. Et perinde iustitiā, pfectā quandā esse virtutē dicunt. nā si iusta sunt q̄ lex facere p̄scribit: lex autē q̄ ex oībus virtutibus sunt mādatur: qui igit ex lege iustis obtemperat, pfectā nanciscit p̄bitatē. proinde iustus & iustitia, virtus q̄dā pfecta est. vnū itaq̄ quoddā iustū in his, et circa hęc. Verū enim uero nō id iustū, neq̄ circa hęc peruestigamus iustitiā. hoc nanq̄ modo iusta, quatenus per sese à iusto sunt, nam temperans & fortis

& continens, per sese est ciuismo di. Sed iustum indagamus, q̄d ad alterū refertur, aliud sanē q̄ q̄ dictum est ex lege iustum, nam nō est per sese esse iustum, q̄d in aduersus alterū iustis cōperitur. id nimirum est, q̄d q̄rimus iustū, ac circa hoc iustitiā. Quod agitur in alterū iustū (ut paucis absolua) æquale est: nā iniustum inæquale. cū, n. bonorum maiora sibi asciuerint, maiorū vero minora admiserint, id inæquale. & hoc modo iniustum, & afficere iniuria opinamur. Non dubium igitur cū sit iniuria in rebus inæqualibus, quin iustitia & iustū in fœderū æqualitate collocetur. Proinde certum est iustitiā medietatem quādā esse inter excessum atq̄ defectum, et multū & paucum. Cū, n. iniustus afficiēdo iniuria plus habet, & affectus iniuria in afficiendo iniuria minus, tū horum medium iustum fuerit, atqui medium æquale est: ergo æquale pluris & paucioris fuerit iustū, iustusq̄ qui æquale uolet, sed æquale in duobus salte conficitur: ergo in alterum æquale esse, iustum est, talis demum fuerit iustus. Cū igitur iustitia in iusto & in æquali, & in medietate: iustum quidem, in quibusdā iustum dicatur, æquale vero in quibusdā æquale, nec nō medium in quibusdā medium: erit iustitia & iustum erga quosdam, & in quibusdam, Quoniam igitur iustum

Y iij æqua-

iustū duplex.

Magnorum Moralium

G æquale est, et huic proportionale, æquale iustum fuerit. Atqui, proportionale in quatuor nihilo minus perficitur. nam quæadmodum A ad B, ita C ad D. Sicut, proportionale est, ut qui multa possideat, proferat multa: ita qui pauca possideat, pauca proferat. rursus eodem modo qui plurimum allaboret, plurima capiat: qui vero parum laboret, parum capiat. ut autem laboras ad non laborantem habuerit, ita plurima ad pauca. ut vero laboras ad plurima, ita non laboras ad pauca.

Hic ratio ad pauca. Visus sane est in libris de Rep. Plato uti eiusmodi de iusto, proportionem. Agricola. n. (inquit) cibum parat, ædificator vero domum. ut textor vestem, ita calceolarius calceum. agricola igitur ædificatori cibum suggerit, et ædificator agricolæ domum. Ita & eodem modo ceteri omnes habent, & perinde quæ apud se, permittunt in ea quæ apud alios. est namque huiusmodi proportio. nam ut agricola calceolari & textori, et alijs omnibus eadem iniunctum inter ipsos

I est proportio, quæ continet totam Respublicam. atque comprehendit: ut liceat nobis intueri iustum, proportionem esse: siquidem continet iustum Respublicam. idemque est iustum quod proportionale. At quoniam ædificator suo opere plura meretur quam calceolarius præstet, difficile quoque est repudiare contra a calceolari aduersus ædificatorem, neque. n. pro calceis par fuerit domum capere: hinc iam censuerunt, quo hæc omnia venalia sint,

argento uti, quod numismata vocant. ut pro dignitate cuiuslibet fiat inter ipsos iniunctum contrahentes permutatio, quæ civilis communicationem contineat. Cum igitur in his & quæ proximè dicta sunt, iustum sit, erit iustitia circa hæc, cum delectu ex habitu impulsum nata. Est vero et iustum ex altera parte respondens, non tamē ut aiebant Pythagorici. ratio namque illi sunt iustum esse, ubi quæ quis effecisset, eadem eēnt taliois vice ferenda. quod erga omnes non est idem. Neque. n. iustum eadem seruo aduersus ingenuum ferre. quoniam si seruus ingenuum cæciderit, iustum non sit ex altera parte tamē credi, sed impensius. iustumque est in proportionem contra respondendi. nam quemadmodum ingenuus aduersus seruum melius habet, ita respondere factis aduersum qui fecerit. Idem etiam ingenuo aduersus ingenuum erit. nec. n. iustum est ut qui oculum eruerit, ei tamē talionis poena infligatur, sed multo plura ferat, proportionem executione. quoniam quidē & cepit prior, & affecit iniuria. At qui utrinque illata iniuria est, & perinde proportionale est ut ob iniurias etiam plura ferat, quam fecerit, id iusti exigit ratio. Verum quoniam multis modis iustum dicitur, definiendum fuerit de quonam demum iusto sit nobis disceptatio. Est nimirum (ut perhibent) iustum seruo aduersus dominum, & filio

Numisma.

De quo in isto libro disceptatio.

M

De quo in isto libro disceptatio.

A filio aduersus patrem . in quib⁹ æquiuoco nomine iustū ciuile dici videbatur . Est nanq³ iustū (de quo nunc loquimur) ciuile iustū . id propemodum in ipsa æqualitate positū : cōmunicantes nanq³ ciuiles nōnulli , natura quidem cōsimiles esse volūt , alij vero more . At filio erga patrē , et seruo erga dñm ius vllum nō esse videbit⁹ . neq³ enim puto meo aduersum me , neq³ manui , neq³ itidem alicui mēbro . silt igitur habere videbitur & **B** filius erga patrem . nā quemadmodū membrū patris est filius , nisi iā virilem induerit ætatem , qua ab ipso separetur : tū enim in similitudine & æqualitate est patri : sed ciuib⁹ hmōi esse licet : eadem de causa , ne quidē verne erga dñm , est iustum . dñi nanq³ quiddam est verna . cæterum si modo ei iustū sit aliquod , id iustum erga ipsum fuerit domesticum , quod in præsentia minime indagamus , sed ciuile . siquidem in similitudine & æqualitate ciuile iustum videri debet . Præterea in mulieris & viri cōicatione iustū est , ferē quod ciuile iustum . deterius nanq³ est mulier viro , sed quiddam magis domesticum , & quodā modo magis æqualitatis particeps , & perinde ipsorū . vita cōmunicationis ferē ciuilis est . proinde iustum etiā mulieri erga virum præcipuum quodāmodo iā præ alijs ciuile est . Qm̄ igitur iustum est , quod in ciuili cōicatione posi-

tum , tam iusticia , q̄ iustus circa **D** ciuile iustum erit . Sed iustorum quædā natura , quædā lege sunt . Verum arbitrari ita oportet , ne putemus nunquā excidere quæ natura sunt , quæ sanē ē mutationem subeunt . vt , inquā , si iaculari oēs semper sinistra annitamus , euādemus scæuæ . atqui à natura sinistra ē , at dextra min⁹ nihilo à natura potiora sunt sinistris , tamen cuncta sinistra , sicut & dextra facimus . neq³ qđ intercidāt , ob hoc à natura non sunt . verū si vt plurimum diutiusq³ ita permancāt , & sinistra est sinistra , & dextra dextra , id quod à natura est . Idem in à natura iustis , si nostro vsu immutentur , ob hoc nō à natura iusta nō fuerint , immo equidem fuerint . nā quod vt plurimum perdurat , id propalam iustū à natura est : quod vero nos constituamus , legeq³ sciscam⁹ , id certe iustum atq³ ē ex lege iustum nuncupamus . præstat igitur iustum quod à natura est , illi quod ex lege . Cæterū quod indagamus iustum ciuile est . atqui ciuile , non natura , sed lege est . Sed iniustū & iniuria . neutiquā idem prorsus ducendū est . siquidem iniustum lege definitur : veluti deposito quēquā fraudare , iniustum sit . at iniuria , vbi iniuste aliqd perpetretur . Idē porro iustū , ac (vt ita loquar) iustificatio , nō est idem . nā iustum lege definitum est , cū sit iustificatio , iusta causa faciendi . Qñ igit⁹ iustū , & qñ

Magnorum Moralium

C & qñ non tñempe (vt paucis ab
soluam) cū dedita opera & spon
te quis peregerit (quid spōte sit
paulo ante nobis dictum est) &
qñ consulto, & in quē, & cui, &
qua de causa, is iusta peragit.
Idem ac si sit erit et iniust⁹, qui
cōsulto, & in quē, & cui, & cui⁹
nihil cōsulto, iniusti tñ quippiā
cōmiserit, tum demū iniustus
non est, sed infortunatus. nam si
patrē occiderit, se hostem ratus
occidere, iniustum quidē cōmi
sit: & cū neminem affecerit iniu
ria, egit tñ infelicitē. **Q**uā igit
non afficere iniuria, vbi iniusta
peragantur, id est in ignorando
positū, hoc paulo ante disserui
mus, cū neutiquā cōsulto quen
quā offendit, neq; cui, neq; qua
de causa factum est, definienda
quoq; videtur ignorantia: quo
nā pacto per ignorantia quē læ
dit, nō afficit iniuria. Sit nimirū
hæc definitio. Quādocunq; per
petrādi aliquid absoluta fuerit
ignorantia, id non sit cōsulto, &
I perinde ne quidem afficit iniu
ria. at cū ipse suæ causa fuerit
ignorantiæ, perpetraritq; quip
piā ex ignorantiā, cuius ipse exti
terit causa, is planē afficit iniu
ria, ac eiusmodi iure criminis ar
gueat. velut in ebrjjs euenit. vino
nāq; merfi, si qd mali perpetra
rint, sine cōtrouerfia asserūt in
iuriā. quādoquidem ipsi sibi ei⁹
ignorantiæ causa extiterūt, par
enim fuit, ne tantū proluerent.
vt ignorantes caderēt patrem,

Idem in alijs est ignorantijs, quæ **E**
ex ipsis gignuntur facientibus:
vt qui p ipsas inferāt iniuriam,
sint iniusti. Quorum autē non
ipsi sunt causa, sed ignorantia, vt
delinquant, neutiquam iniusti.
est enim uero eiusmodi ignoran
tia naturalis, velut nescj infan
tes patres cædunt. Hæc nimirū
naturalis inscitia nō facit, vt ab
actione infantes dicantur iniusti.
ipsa siquidē hæc faciendi causa,
est inscitia: neq; ipsi suę sunt cau
sa inscitie: ideo ne quidē iniusti
dicunt. Verū deferenda iniuria **L**
vt dicā, vtrum qui afficitur ini
uria sponte afficitur? An nō. iu
sta nāq; & iniusta spōte agim⁹.
at nō sponte afficimur iniuria:
cruciat⁹ siquidē deuitam⁹. &
perinde nō dubium, quin non
sponte afficiamur iniuria, q; vl
tro nemo lædi sufferat. nā affici
iniuria, nōne est offendit est ita.
Cæterū sunt quibus licuit æqua
le assequi, idq; alijs concedunt:
quod si æquale cōsequi iustum
fuit, & minus habere iniuria af
fici, sponteq; minus habet: spon
te ergo ait, quis afficit iniuria.
Verū manifestū hinc porro est,
q; ne sponte quidē. nā cūcti qui
minus cōsequuntur, illius vice
nanciscunt aut honorē, aut lau
dem, aut gloriā, aut amicitiam,
aut aliud id gen⁹. Verū qui uicē
alicuius subit, cuiq; repēdit pro
eo qd amittit, neutiquā afficit
iniuria. q; si iniuria non afficit,
ne quidē sponte ergo. Rursus q;
minus assequuntur, & quaten⁹
æquale

Quo pa
cto nō affi
cit iniuria
q; ex igno
rantia lædit.

Aequale nō accipiunt, affecti in-
iuria, n̄dem nobilitati, & exor-
nati hac de causa euadunt, q̄ di-
cant æquale mihi capere licuit,
at nolui. cessi equidē seniori, aut
amico. Atqui affect⁹ iniuria ex-
ornat nemo. q̄ si in illatis iniu-
rijs nulla exornatio est, & in his
exornant deiecti, hoc mō pror-
sus affecti nō fuerint iniuria. q̄
si iniuriæ nō subijciunt, ne qui-
dem sponte afficiuntur iniuria.
Interim in hmōi oratione con-
trouerfari videmur incōtinen-
tibus. quādoquidē incōtinēs ne
quiter agendo, se offendit, idq̄
spōte facit. cōsulto igit̄ sese ipse
lædit, proinde sponte ipse à sese
afficit̄ iniuria. Cæterū hic, pposi-
ta definitio hanc præpediet ra-
tionē. Est aut̄ definitio, neminē
velle affici iniuria. at incōtinēs,
volens incōtinenter agit: proin-
de si ipse se afficit iniuria: vult
ergo mala sibi ifligere. at q̄ vult
nemo affici iniuriā: proinde ne
incōtinens quidē ipse sese spōte
affecerit iniuria. Cæterū hinc
fortassis ambigat quispiā, nun-
quid accidar, vt sibi quisquā in-
ferat iniuriā. in incontinentem
si quidē iniecta cōsideratione vi-
deatur cōtingere, hoc nēpe mō,
si quē agēda lex iubet, ea sunt iu-
sta, qui nō agit ea, iniuste facit.
ac si erga quē agēdū iubeat, neu-
tiquā erga eundē id egerit, ip̄m
afficit iniuria. Lex certe tēperan-
tem esse iubet, rem suā nō obli-
mare, corpus, pcurare, ac id ge-
nus alia, qui ergo hæc nō pagit,

se afficit iniuria: quādoquidem **D**
erga aliū neminem, taliū est affe-
ctio iniuriarū. Atqui hæc nun-
quā vera extiterint, vt cōtingat
se quempiā afficere iniuria. Cō-
tingere enim qui pōt, vt eodem
tpe plus quispiam habeat & mi-
nus, vt simul sponte & inuito
agat quicquā. si quidem qui affi-
cit iniuria, quaten⁹ afficit, plus
admittit iniuria affectus, quate-
nus afficit, minus. q̄ si ipse sibi
infert iniuriā, cōtingit vt p̄ idē
tempus plus idē habeat, & mi-
nus, verū hoc fieri nō potest: nō **E**
ergo se quispiā affecerit iniuria.
Rursus qui afficit iniuria, spōte
facit iniuriā. at affectus iniuria,
inuit⁹ fert iniuriā. proinde si cō-
tingat se quempiā afficere iniu-
ria, cōtingit sit & inuito & spō-
te quicquā agere, id aut̄ fieri nō
pōt: ne quidē igit̄ ita cōtingit,
sibi quēquā inferre iniuriā. Rur-
sus si cōsiderauerit quispiā par-
ticulares iniurias, nemo sit qui
non faciat iniuriā: aut deposito
fraudādo, aut adulteriū cōmit-
tendo, aut furādo, aut aliqd̄ ei⁹ **F**
modi iniurij gen⁹ particulatim
admittēdo. nec tñ quispiā se vn-
quam deposito fraudauit, neq̄
suā adulterio vitiauit vxorem,
neq̄ sibi furat⁹ est. q̄ si in hmōi
est afficere iniuria, neq̄ cōtingit
horū qcquā aduersū se facere in-
iuriā. Sin secus, ea nō fuerit ciui-
lis iniuria, sed dom⁹ administra-
tionis, planeq̄ familiaris. aīa si
qdē in plures distributa partes,
vnā habet suā quidē deteriore,
alterā

An acci-
dat, vt sibi
quisquam
inferat in-
iuriam.

Magnorum Moralium

G alterā vero meliorē. proinde si quid in aīa procreet iniuriarū, id partiū aduersum se inuicē ē. Familiarē porro iniuriā distribuim⁹ in deteriorē ac meliorē, vt fiat aduersum se iustū, & iniustū. verum id nos nō coniectamus, sed ciuile. & perinde in id genus iniurijs, quas nos demū peruestigamus, neutiquā cōtingit vt se q̄sq̄ afficiat iniuria. At insuper vter afficit iniuria, & in vtro iniuria est: in eo ne, qui vtrūq; iniuste possideat, an iudicāte atq; distribuēte, veluti in certaminibus? enimvero qui prēmīū à præsīde atq; hæc iudicante accipit, nō ipse facit iniuriā, tamen si ei iniuste tributū ē. sed q̄ tulit iudiciū, maleq; attribuit, is affecit iniuria. Estq; vbi idem afficiat iniuria, & vbi nō. nam quatenus vere, & vt iusti natura postulabat, non iudicauit, eatenus affecit iniuria. quaten⁹ vero eidē iustū esse visum est, ne utiquam affecit iniuria.

I De duplici anime rationalis partibus: & quo pacto à se invicem distinguantur. Cap. 32.

Quoniam autē de virtutib⁹, & quę sint, & in quibus & circa quę, iā dictum est, de singulisq;, quemadmodum si recta agamus ratione, sit optimum. ita nimirum ex recta ratione agere dicendo, est. vt si quis dixerit sanitatem fieri optimam, salubria exhibendo, id vtiq; minus apertum, & perinde aperito mihi quę sint salu-

bria. idem valet in ratione, & cū quid sit ratio, q̄ quę sit recta ratio posse: ferme fuerit necessarium, primum in quo ratio gignitur cōsiderare. Paucis equidem de anima antea locuti, diximus animæ partem esse, quę habeat rationem. Ea, inquā, pars vna animæ habēs rationem, in duas est partes distributa. quarum vna quidem consultatrix, altera autē scientiæ indagatrix, quę q̄ inter se inuicem distinguantur, ex subiectis facile fuerit intueri. Nam quemadmodū inter se inuicē differūt colores, & succus, & sonus, & odor, itidem alios ipsi sensus natura ac cōmodauit. sonū namq; auditus, succum gustu cognoscimus, & colorem visu: sicut cætera eodem modo expedit cōiectare. Quod porro alia sint subiecta, alias quoq; esse animæ partes manifestū est, quib⁹ illa cognoscim⁹: aliud siquidem intellectibile est, & sensibile aliud. atqui subiecta illa, anima deprehendimus: alia ergo pars fuerit quę circa sensibilia, & alia quę circa intellectibilia. cōsultatrix autē circa sensibilia in motuq; versat, atq; prorsus circa oīa quę in ortu interituq; sunt. nā consultamus de eis quę in nostra sunt potestate, agendū ac nō agendū delectu, circa quę cōsiliū ac propositū est agendū. hæc nimirū sensibilia, in motuq; ad permutādum. Proinde pars animæ ex ratione propositrix atq; delectrix, sensibilia.

De

A De veritate, & q̄s quibus ipsam conie-
ctamus. Cap. 33.

His itaq̄ definitis, deinceps
de veritate dicendū fue-
rit: qm̄ de ipsa nobis est
sermo: vtq̄ verū habeat cōiecte-
mus. Est p̄fecto sc̄ia, prudentia,
mens, sapientia, existimatio, &
circa igitur aliquid vnūquodq̄
istorū est. Sciētia igitur est circa
id, quod sub sc̄iam cadit: quod
cū demōne ac rōne est explica-
tum, Prudentia vero, circa ea q̄
sub actionē cadunt, in quib⁹ de-
lect⁹ euitatioq̄s, & in nobis age-
re ac nō agere est. Nimirum fa-
cientiū & agentium nō idem fa-
ctile & actile. nā factiliū, prāter
facturā, finis superest alius, sicut
domificatiue p̄ter ædificationē
(cū sit domus effectrix) ipsius fi-
nis, p̄ter facturā, dom⁹ est, itidē
ī opificina (ita enim nobis libet
appellare quā tectonicā Græci
vocāt) alijq̄s facturis. At ī eis q̄
sub actionē cadunt (practica vo-
cant Græci) p̄ter actionē, nullus
est alius finis, vt prāter citharæ
modulatū finis nō est alius: sed
id est finis, exercitiū & actio, cir-
ca actionē itaq̄, & q̄ in agendo
posita sunt, prudentia. Circa fa-
cturā, et q̄ in faciēdo posita sunt
ars: siquidem in faciēdo potius
q̄ agēdo, est artē exercere. pro-
inde fuerit prudētia, deligēdi et
agēdi, q̄ in nostra sunt potesta-
te, habit⁹, tendente ad cōmodū
ipsa quoq̄ actione. Prudētia āt
virt⁹ est, nō (vt facile est inueni)
sc̄ia, laudādī siquidem sunt pru-

dentēs: at laus virtutis. Itē sc̄ia
quidē oīs virtus est, at prudētię
virtus nō est: sed vt apparet, id
ipsum quiddam virt⁹ est. Mens
porro est circa principia intelle-
ctilium: sc̄ia enim eorū quę sunt
cum demōne. atqui principia
sunt indemonstrabilia: & perin-
de non circa principia sc̄ia est,
sed mens. Sapiētia porro ex sc̄ia
mētēq̄ cōstituit. est nāq̄ sapien-
tia circa principia, ipsa quoque
mētis particeps, at quaten⁹ cir-
ca ea q̄ post principia sunt cum
demōne, sc̄ia est particeps. &
perinde nō dubiū, quin sapiētia
ex mēte sciētiāq̄ cōflet, proinde
circa ea verfabit⁹, circa q̄ mens
atq̄ sc̄ia. Existimatio est, qua in
oībus ferimur ancipites, ea ne
ita, an secus. Sed vtrū prudētia
et sapiētia idē est? An nō. Sapien-
tia enim est circa ea quę cum
demōne, quęq̄ semper ita ha-
bent: prudētia nō de talib⁹, sed
de his q̄ sunt in permutatione,
quēadmodū rectū inflexū ue,
& cauum, et talia q̄ sunt eiusmodi,
at cōferētia eo nō habēt mō,
vt nō inter se inuicē pmutētur:
sed permutant⁹, vt nūc hoc cōfe-
rat, qd̄ cras nō cōferet: & huic li-
ceat, huic autē non, atq̄ hoc mo-
do cōferat. Atqui circa ea, q̄ con-
ferūt, prudētia est, nō sapiētia.
Differūt ergo inter se prudētia,
atq̄ sapiētia. Vtrū sapiētia virt⁹
est? An nō. Hinc p̄spicuum est,
ex ipsa certe prudētia virtutem
esse, nā si virt⁹ est prudētia, par-
tis nempe alterius (vt diximus)
quę

[Sciētia.

Prudentia

Me

Sapiētia.

E

Dubitatio
nis solutio

F

Dubitatio
nis solutio

Magnorum Moraliū

G quæ ex rōne sunt, estq; pruden-
tia q̄ sapiētia deterior. circa de-
teriora enim versat. quādoqui-
dem sapiētia circa æternū diui-
numq; vt diximus, cū prudētia
de hominis sit cōmodo. quare
si quid deterius virtus est, equū
ēt fuerit, quod melius ē esse vir-
tutē. nō dubiū igit, quin sapien-

Industria.

tia sit virtus. Quid est, aut circa
qđ industria? est nempe indu-
stria, in quib⁹ & prudētia, circa
ea q̄ sub actionem cadunt. Indu-

H strius siquidē dī quatenus cōsu-
lere recte aligd iudicare, ac p̄spi-
cere potuerit circa pusilla: in pu-
sillisq; eius iudiciū. Est igit in-
dustria, atq; industrius pruden-
tiæ, & prudentis pars. nec citra
hæc, neq; enim industriū ā pru-
dente separaueris. Idem p̄fecto
& in astutia existimandum est.
Nā astutia, & astut⁹ nō est qui-
dem prudentia, neq; prudens.

Astutia.

* ὁ δὲ καὶ
ἐν τῇ
ἐν τῇ
ἐν τῇ
ἐν τῇ

quin immo prudens astutus,
ideo astutia sibi quodāmodo
asciscit prudentiā. ceterū astut⁹
ēt malus dī, quēadmodū Men-

I tor astutus quidem fuisse visus
est, non etiā prudens. Prudentis
nanq; & prudentiæ est optima
expetere, eaq; semper sibi propo-
nere, atq; actitare, at astutiæ &
astuti fuerit, cōiectare, ex quib⁹
nam demum fiant singula quæ
sub actionē cadunt, & quæ ex-
hibēdaj. Astutus in eiusmodi ac-
circa talia esse videat. Dubita-
uerit quispiā & admirari potue-
rit, q̄ locuti de morib⁹, deq; ci-
uili negotio, de sapiētia dicam⁹,

* καὶ ὁ
ταῦτα
ἐν τῇ
ἐν τῇ
ἐν τῇ

Dubitatio

Nempe primū de hac re non vi-
deatur esse aliena consideratio,
si (vt diximus) est virtus. Itē Phi-
losophi est de his demum conie-
ctare, quæcunq; in eodem fue-
rint. at necessarium, cū de his
quæ in anima loquimur, de om-
nibus dicere, atqui est in anima
sapientia: proinde alienū nō fue-
rit de anima quoq; dicere. Quē
admodū vero habet astutia ad
prudentiā, ita de cunctis virtu-
tibus haberi putādum est, velut
inquā sunt virtutes, quæ natura
sint singulis ingenitæ, tanquam
impulsus quidā ad fortia, ac ius-
ta, in vnoquoq; citra rationē,
nec nō de singulis erga eiusmo-
di ip̄sīs cognoscere. sunt autē
tam cōsuetudine, q̄ proposito.
At quæ cum rōne sunt, velut tē-
perantia aut fortitudo, quaten⁹
sunt virtutes vt ingenitæ, lauda-
biles. Naturalis igitur virtus ea
ipsa, quæ citra rationē, ā ratione
parū separata, & ā laude parum
deficiens, rationi & proposito
adiuncta, perfectam efficit vir-
tutem. ideo ēt cum ratione exer-

Solutio.
K

L

M

cetur. Nec citra rationem est ad
virtutem naturalis impulsus,
neq; rursus ratio. atq; proposi-
tum admodū perficitur, vt sit
virt⁹ citra impulsū naturālē.
Ideo non recte Socrates sentie-
bat, cū diceret virtutē esse ra-
tiones. proficeret siquidē nihil
agendo fortia atq; iusta, qui ne-
sciret ac rationi nō proponeret.
& perinde virtutē rōnē esse, nō
recte aiebat, Sed q̄ nūc, melius.

nam

A nam iuxta rectā rationem honesta agere, virtutē esse perhibēt. At ne ita quidē recte, ager siquidem quispiā iusta, nullo proposito honestorum, nulla cognitio ne, sed irrationali aliquo impulsu recte hæc & iuxta rectā rationem, velut inquā recta iusserit ratio, ita agat. cæterū huiusmodi tamen actio neutiquā sub laudem cadit. Sed melius, ut nos de finimus, cū rōne impulsū esse ad honestatem, hoc nanq; virt⁹ ē sub laudem cadit. Vtrum prudentia virtus, an nō, ambigere nanq; quispiam potuerit. Verū enimvero hinc esse virtutē certum fuerit. Nā si iustitia, & fortitudo, cæteræq; virtutes, q; honestorum quæ sub actionem cadant, laudabiles accidāt, nō dubium quin prudentia quoq; eorum sit, quæ sub laudem cadūt, quæq; in virtutis ordinem veniunt. Nā ad quæ fortitudo agēda cōmouetur, in eadem ē prudentia, in totumq; vt ipsa præscribit, ita etiam agit fortitudo, proinde si hæc sub laudē cadit, ea faciendo quæ præscripserit prudentia, etiam sine controuersia prudentia sub laudem cadit, virtusq; est. Vtrū prudentia sub actionem cadit, an non, licuerit hinc nosse cuius, spectādo scientias, quemadmodum ædificaturam. Est nāq; in ædificatura, vt dici solet, vnus quidē quispiam architecton græce, quē nos tum architectum, tum opificem nominamus, cui sumministrat sese

edificatoris domus est faber, est D; sanē architect⁹ seu opifex, cuius præscripto ad domum extruendam se faber accingit. Idē in reliquis fabrilib⁹ habet, in quib⁹ est architectus, & eius cuiusvis minister faber. & architectus erit, & huius ipsius faber ac minister. Si igitur eodem modo ē in virtutibus habet, quod æquū ac rationale, etiā prudentia sub actionem cadit. quādoquidem virtutes omnes sub actionē cadunt, quarum prudēcia tanquā architectus quidam est. quandoquidem vt ipsa præscripserit, ita virtutes, & qui ex virtutib⁹ agunt. cū igitur virtutes sub actionem cadant, etiā sub actionem cadet prudentia. Vtrū omnibus quæ in anima, hæc imperat vt censetur, pariterq; ambigitur? An secus. Melioribus certe, vt sapientia est, imperare videri par non est, sed ea, vt dici solet, cuncta, pcurat, præscribēsq; F domina est. Cæterum forsitan vt in ædibus habet Atrienfis: is nanq; præest omnibus dispensatq; omnia, sed nondum idem imperat omnibus, verum dñō ocium parat, ne is præpedit⁹ rerum domesticarum necessitate, dissoluatur, quo minus honesti quippiam & officiosi agat: ita atq; similiter prudentia, tanquā sapientiæ quidam Atrienfis, ci ocium parat, vt suum peragat opus, affectus cohibendo, eosq; temperando.

Arist

Verū prudentia virtus sit.

Prudentia sub actionē cadere.

Magnorum Moralium

ARISTOTELIS

MAGNORVM MORALIVM

LIBER SECVNDVS,

SVMMA LIBRI.

De æquitate, modestia, promptitudine, feritate, incontinentia & continentia, virtute, prospera fortuna, honesta pr obitate, recta ratione, ac amicitia.

De æquitate, & æquo. Cap. 1.

H Ost ea quæ tradidimus, par videtur vt de æquitate disseram⁹, quidq; sit, & in quibus, & circa qualia. Est nimirum æquitas & æquus, qui descripta legibus iusta diminuit ac moderat. nam quæ legislator particulatim exminate ad vnguem definire nō potest, sed in vniuersum loquit^r, hic in eisdem intercedēs, deligit q̄ legislator particulariter quidem definire volebat, verum ei facere nō licuit, eiui modi certe æquus, nō omni no iuxta diminuens: quādoquidē quæ natura ac vere iusta sunt, non diminuit, sed ea dūtaxat q̄ legislator deferuit, cū explere nō posset.

De modestia, & modesto. Cap. 2.

M odestia ac modest⁹ est, circa quæ & æquitas, nempe circa iusta quæ omissa à lagislatore, nō satis ad vnguem definita sunt, vt iudex inueniat ur corū, quæ legislator omittit, certōq; cognoscit à legiflatore p̄termissa quæ iusta sunt, is modestus est. Itaq; non citra

æquitatē, modestia, iudicare si-
quid ē modesti: agere vero ad iudiciūq; perducere æqui fuerit.

De promptitudine. Cap. 3.

Promptitudo ē, circa quæ & prudentia: nempe circa ea quæ sub actionē cadūt: quippe quæ circa propositiū & euitationē. Est sanē nō citra prudentiā. nam prudentia horū sub actionem cadēs est, at promptitudo, habitus, seu affectio, vel quiduis hmōi, instructio opti-
morum & cōmodissimorum, eorum quæ sub actionē cadant. Et perinde promptitudinis ea videri nō debent, quæ fortuito quoquo modo eueniāt. nā quibus ratio deest quod optimū sit cōsiderans, vbi quoquo modo eueniat aliquid, hunc promptū neutiquā dixeris, sed fortunatum. nam quæ officia citra iudicantis rationem fuerint, felicitates æquum est appellare.

Dubitationes quædam circa iustitiā: primum etiam: necnon & alias virtutes. Cap. 4.

Sed nōne iusti ē, colloquio & cōuersatione æquale cui libet attribuere, vt in quā qualis fuerit quilibet, talem effectum assequi? An non. id certe allentatoris, & delectātis ē planē videat, cæterū iuxta cuiusq; dignitatē attribuere colloquiū ac cōuersationē, id iusti & probi omnino esse videbitur. Dubitare ē forte quispiā potuerit, an iniuriā inferre sit offendere spōte & sciēter, & quēpiam, & vt, & qua

- A** & quā de causā. est autem nocu-
mentum & iniuria, de bonis ac
circa bona. afferens ergo iniuriā
& iniust⁹ cognouerit & qualia
bona, & qualia mala sint: id au-
tem, ac talia percallere prudētis
atq; prudētiæ est. hoc modo fue-
rit absurdum, vt bonū ingens
prudētia comitetur iniustum.
An existimādum non est, vt in-
iustum prudētia comitetur.¹
Neq; enim cōiectat iniustus. ac
simp̄r; & eidem bonum iudica-
re nō potest, verū hallucinatur.
- B** cū prudētiæ suum sit id inspi-
cere ex sentētia posse. Itidem vt
in medicina aliud est, qđ simpli-
citer salubre intuemur, quodq;
sanitatē efficiat: quod veratrū,
& elateriū, & sectiōnes, & exu-
stiones salubres sint, sanitatēq;
prætendant, nec tñ vt hæc oēs,
ita mdicinæ habemus scientiā.
non enim particulare nouimus
bonū, vt nouit medicus cuipiā
hoc bonū. & qñ, & qualiter af-
fecto, in quo demum medicina
scientia est. Salubria igitur sim-
pliciter cognoscētes, nec dū tñ
cōtinuo nos medicina comitat^r
scientia. Itidem iniustus. q̄ igit^r
simpliciter est bonum, & tyrā-
nis, & dominatus, & imperiū
nouit. verū sibi ne bonum an se-
cus, vel qñ, vel quomodo affe-
cto, neutiquā nouit id quod est
in primis prudētiæ. & proinde
iniusti comes nō est prudē-
tia: bona siquidem deligit, qui-
bus afferat iniuriā, quæ certe
bona simp̄r, nō ipsi sunt bona,
- quādoquidem opulētia & do-
minat⁹ simpliciter bonum est,
ipsi certe non fortassis bonum.
nā qui imperat, rerum copia af-
fluens, multa sibi amicisq; ne-
quiter facit, qñ iure vt domi-
nati nō potest. Hinc ambigen-
dum considerandūq; vñ, sit ne
aduersus nequā iniuria, nec ne.
Nā si in offensione iniuria est, &
in priuatione bonorū offensio,
neutiquā videri potest offende-
re. siquidem quæ sibi esse bona
arbitratur, bona non sunt. nam
dñatus & opulētia nequā ho-
minem offendūt, quod ipsis re-
cte vt nō possit, proinde si quæ
aduentātia offendūt, ea bona ab-
stulerit, afficere non vñ iniuria.
Multis eiusmodi oratio videliç
admirabilis. Oēs siquidem opi-
nant, se posse dñatu & imperio
& opulētia vt: neutiquā recte
coniectantes. quod ex legislato-
re certū est. Legis nāq; lator non
oībus suadet imperare: verum
(vt dictū est) cui ætas, cui copia
nō defuerit ad dominādum. nō
autem omnem posse imperare.
- F** Quod si quispiā indignetur se
carere imperio atq; gubernatio-
ne, dixerit quispiā: neq; tibi ea
est aīa, vnde imperare governa-
req; possis. Corpore quidem cer-
nimus aliquos sanescere nō pos-
se, simp̄r sibi bona exhibendo,
at ne languori succubat corpus,
volens cōualescere, aquā prius
& inediā exhibet. Ita qui nequā
habuerit animā, ne q̄piā mali
exerceat, ei opulētia & imperiū
Moral, cū cō, Auer, Z et

Magnorum Moralium

E & dominatus, & ofino alia id genus, sunt auferenda: quāto melior, mutabiliorq; est corpore anima. Nā quēadmodū improbum corpus quispiā fortitus, viētū debet sibi adhibere idoneū: ita improbā animā nactus, se viuendo reddere debet idoneū ad quā memorauimus, deuitāda. Hoc ēt ambiguum esse potest, vt cūm non sit aliter agere fortiter q̄ iuste, qm̄ natura quis videatur acturus. In naturalibus quippe virtutibus solū dicebamus impulsū sine rōne ad honestatē esse oportere: ita nimirū est delectus in rōne, quodq; rationē habeat, vt pariter capiat & deligat. Virtutem perfectam esse dicebamus, quā cū prudentia foret. non vtiq; ad honestū citra naturalē impulsū, neq; vir⁹ virtuti aduersabit. agnatū nanq; habet atq; insitū, vt rōni obtēperet, vt ipsa præscribit, vt quo agiteo declinet. qui nanq; sibi proponit, melior. Et ne quidem aliā sine prudentia virtutes

H sunt, neq; prudentia absq; reliquis virtutibus pfecta: verū inuicem sese coadiuuāt, comitātes prudentiā. At nihilomin⁹ addubitet quispiā, nūquid ita in virtutibus habeat, quēadmodū in reliquis bonis q̄ externa, quēq; in corpore: hęc nanq; cūm fuerint eximia, deteriores efficiūt. sicut opū affluentia elatos facit & truculentos: itidem reliqua bona, dominat⁹, honor, pulchritudo, magnitudo, Nūquid igit

& in virtute ita habet, vt si cuiuspiam iusticia vel fortitudo fuerit exuberans, fiat deterior? An non. ceterum a virtute quidem honor gignitur: qui cūm ingēs fuerit, deteriores facit. & perinde virtus fecerit deteriores, cū maior euaserit. An id neutiquā verū. qm̄ quidem & si sunt multa alia virtutis opera, quemadmodū sunt, id ēt in primis est, vt qui eis bonis muniat, eisdem recte vti possit. Si demū prob⁹, aduentāte ei vel honore vel ingenti dñatu, ipsis nō vteat, neutiquā fuerit probus. neq; honor, neq; imperiū, probū fecerit deteriore: & perinde ne qdē virt⁹. In totum autē, qm̄ a principio nobis determinatū est, virtutes esse medietates, quoq; magis sit virtus, eo magis erit medietas: proinde quo sublimior virtus euadet accedetq; ad magnitudinem, non deteriore sed meliore efficiet. medietas nanq; inter excessum defectūq; perturbatio num erat medietas. atq; hęc igitur hactenus.

De continentia & incontinentia, ac feritate agendum esse. Cap. 5.

D Einceps aliud nobis sumendū est principiū, de cōtinentia incōtinentiaq; dicturis, quēadmodum fuerit alienū, has in virtutū vitiōrūq; numerum redigere, ita de his futurum sermonem, alienum virsum iri necesse est. nec enim hęc virtus ceteris par est. in alijs siquidem eodem tendūt tā ratio q̄

Aq̃ perturbationes, nec inuicem sibi aduersantur. At in hac seinuicē oppugnāt ratio & affect⁹. Sunt nimirū in asa, vnde mali esse dicamur, tria: vitiū, incontinentia, feritas. De vicio igit ac virtute qd sit; ac in quib⁹, a nobis suprà dictū est: modo de incontinentia ac feritate dicendū.

De feritate, lib. 6. Cap. 6.

Est aut feritas quoddam vitium exuberans, cū eousq̃ nequā prorsus quempiam intuemur, vt ipsum nō hoīem, sed ferā esse dicamus, sicut & vitium ipsum feritatē. Huic virt⁹ opposita nominis expers est. quippe q̃ eiusmodi suprà hominem, tanquā heroica quædā ac diuina. Eo certē hęc virtus nominis expers, q̃ Dei virt⁹ nulla, præstantior siquidē omni virtute Deus, ac nō virtute prob⁹. nam tum virtus sit Deo melior. ideo nominis expers hęc virt⁹, quæ feritatis vitio opposita est. Desiderat nimirū diuina, & suprà hominē tali vitio obiectari. quod quemadmodū feritas vitium hominē excedens euadit, ita ei opposita virtus.

De incontinentia, & continentia. Cap. 7.

De incontinentia & continentia dicturis, expedit nobis quæ ambiguos & cōtrarios sermones admittunt, significare: vt ex dubijs orationibus cōsiderando & exquirendo veritatē, ad id quod perspicuendū est pueniam⁹. nā tum de mū ita verū scrutari poterim⁹,

Senex igitur Socrātes tollēbat prorsus, ac negabat esse incontinentiā: dicendo neminē esse qui mala facienda, sciēs esse mala, deligeret. atqui incontinens videt sciens mala deligere: agi nanq̃ a perturbatione. Hac rōne incontinentiam esse non existimauit. nequaquā rectē. alienum nanq̃ sit, hac rōne persuasos, quod factum est psuasibiliter exingue re: incontinentes siquidem sunt hoīes, & idē malorum peritū, veruntamen ea perpetrāt. Qm̃ igit incontinentia est, nunquid incontinens aliquā habet peritiam, qua inspicit exquiratq̃ mala? At id nō visum fuerit cui piā. quādoquidem alienū sit quod in nobis potentissimū firmissimūq̃ est, vt ab aliquo sup̃rari, siquidem scia, omnīū quæ in nobis, firmissima, & nulli est obnoxia violentiæ. & perinde hęc ratio aduersat; quo minus credat esse scia. Cæterum nunquid scia quidē non est, sed opinior: at si habet incontinens opinionē, vituperādus nō accedet. Nā si mali aliquid, nō admodū præuidens planeq̃ cognoscens, sed opinatus agat, venia dignus videat. quod voluptate agendi mala, nō admodū mala esse cognouerit, sed tū fuerit opinat⁹. At quos venia dignos esse censem⁹, eos neutiq̃ reprehendimus. & perinde si opinionē habet incontinens, vituperādus nō erit, atqui vituperādus ē. Hmōi rationes ambiguitatē obſciūt.

Z ñ quan-

Magnorum Moraliū

C quandoquidem quæ scientiam esse negauerunt, absurdū quiddam euenire cōpellunt: & quæ ne opinionem quidem, pariter aliena euenire ostendūt. Verum & dubitauerit hic quispiam, quia temperās & cōtinens esse vī, temperāti ne futuræ sint vehementes cupiditates? quod si cōtinens erit, vehementibus agi cupiditatib⁹ opus fuerit. neque enim cōtinentem dixeris, qui mediocres cōpescat cupiditates. Quod si vehementes cupiditates non

H habeat, ne quidē temperās erit. neque enim tēperās qui nullo modo agit à cupiditatibus. Ambiguitatē quoque talia mouēt. contingit siquidē exinde rōnibus, incōtinentem quōque fore laudabilem & vituperabilem continetem. Sit nāque quispiā, inquit, ratiocinio hallucinatus, ut ratiocinanti, quæ honesta sint, mala videant, ac cupiditate ad honesta ducatur. ratio quippe agere nō permittit: at cupiditate allectus agat. atqui talis, est incōtinens.

I agat ergo honesta: cupiditas nāque in talia adducit. sed rō prohibebit: rōcinio siquidē honestorū hallucinabat. Is igitur incōtinens quidē erit, veruntamen laudabilis. nam quatenus honesta peragit, laudabilis, absurdū id pfecto euenit. Rursus hallucinetur interim ratiocinio, & honesta ei minime honesta esse videant, ac cupiditate ad honesta ducatur. cōtinens nimirū est cōcupiscēs quidē, sed nō peragens

id ob rationem. itaque ratiocinio hallucinatus honestorū, prohibebitur agere. quæ concupiscit, prohibebitur ergo honesta agere, ad hæc siquidē adduxit cupiditas. verū cū honesta agere oportuerit, nō agens vituperandus accedit. ergo cōtinens quōque erit vituperandus: id quod valde dictū absurdum cōtingerit. Vtrū incontinentia & incontinēs, in cunctis & circa cuncta, sicut circa pecunias, & honorē, & iram, & gloriā? nam circa hæc omnia existimatur, vel esse, vel nō esse incontinentes. verū circa quid sit definita incontinentia, addubitauerit quispiā. Hæc igitur sunt quæ faciūt dubitationē. At ambiguitates soluere necesse est. Primū igitur quæ de scientia habitata est dubitatio, ita diluenda videatur. nimirū esse absurdū, scientiā habere, & ipsam ejcere vel intercidere. Eadē de opinione fuerit oratio: nihil siquidē refert, sit ne opinio an scientia. Nā si vehemens fuerit opinio, quatenus stabilis est & credulitate in cōcussa, à scia nō differt, credendo ita habere, ut existimāt, si habeant opiniones: sicut Heraclitus Ephesus talē habuit, de quibus opinabatur, opinionē alienū utique nihil incōtinenti, siue hēat scientiā siue opinionē, qua dicimus flagitiū aliquod cōmittere. Est quippe scire duplex, vñ quidē habere sciām: nā tum demū scire quēpiā dicimus eā rem, cuius teneat sciām, alterū vero ipsam

exer.

A exercere scientiā. Incontinentens igitur, est qui honestorū tenet sciētiā, sed eā non exercet. Cū igitur hac non exercebitur scīa, nihil eueniet alienū, cōmittere flagitiū ipsum qui teneat scientiam. Est enim quemadmodū in dormientibus, isti siquidem cū habeant scīam, multa tñ in somnis molesta & perpetrant & perpetiunt: neq; enim scīa tum exercetur, idem est de incontinente, euenit siquidem vt dormienti, non exercere scīam. Et perinde

B soluitur dubitatio, fuerat siquidem dubitātū, nunquid scīam incontinens eijciat, caue interci dat: qñquidem vtrunq; videbatur absurdū. Cæterū hinc fuerit rursus manifestū, quemadmodum diximus in Analyticis, ex duabus fieri syllm propositionibus: earūq; primam vlem, secundā, quæ sub illa, particularē, veluti scio omnem hominē febricitantem, sanū facere: atqui hic febricitat: scio igitur & hūc

C sanum facere. Est ergo vñ quidem * scientiæ scio deputatum: alteri vero particulari non. est igitur, vt etiā tum scientiam habenti fiat hallucinatio, velut hominem febricitantem sanū facere, si hic vñq; febricitat, quē nō nouerim. Idem igit de incontinente qui habeat scientiā, idem error eueniet, cōtigerit enim in continentem in vniuersum habere scientiam, vt talia sunt improba, & pernicioſa. nec tñ hæc ipsa, particulatim nosse proba,

proinde ita habendo scīam aberrabit: quandoquidem in vniuersum habet, non etiā particulariter. Non itaq; hoc modo fuerit alienū, vt incontinens habendo scientiam, mali aliquid agat. est enim sicut in ebrijs, a quibus cū excessit ebrietas, & ad sese redierunt, non excidit ipsis ratio, nec quidē scīa quæ sub ebrietate delituerat, fueratq; prostrata: deinde ab ebrietate immunis rursus fit, qui prius erat. Ita hēt incontinentens. perturbatio enim cohibendo ratiociniū sepelit: cū vero a perturbatione fuerit liberatus, vt qui ebrius, rursus in sese redit. Est & quædā alia de incontinente, quæ dubitationē faciebat, oratio: vbi laus incontinentem sequebat aliqñ, & cōtinentem vituperatio. qđ neutiquā euenit. neq; enim cōtinaens aut incōtinēs qui rōne falsus est, sed qui recta institutus rōne, qua tā mala q̃ bona discernit. Incontinentens qđē, qui & eiusmodi rōne non psuasus est, sed continens, qđ psuasus, ab ipsis non agit cupiditatib⁹, neq; enim cuiusq; vñ patrem cedere turpe esse: sed q cedere concupiscit, & abstinet, is continens est. Proinde si in ijs neq; continētia neq; incōtinētia, ne quidē laudabilis fuerit in cōtinētia: vt neq; vituperabilis cōtinētia, quemadmodū videbat. Sunt nimirū incōtinentiarū aliæ quidē valetudinariæ, naturales aliæ. Valetudinariæ eiusmodi, vt eorū qui discerpūt

* aliter, nō videtur.

Z iij capil

Magnorum Moraliū

Capillos, & māducant. Quod si quispiā huic imperet voluptati, non continuo laudabilis est: neq; vituperabilis, quaten⁹ nō imperat: aut non admodū probabilis. Naturales autē, vt in iudicio conuictū olim aiunt filiū q; patrē cecidisset, defendisse, q; is patrē quoq; suū cecidisset, aufugissetq;. naturale etenim in iudiciis fuisse crimen visum est. Quod si quis ā cecidendo patrē se cōtinuerit, nō continuo laudabilis. & ne nos quidē eiusmodi nūc incōtinentias & cōtinētiās querimus, sed quibus vituperandi accedūt, atq; simplr laudandi. Bonorū certe quēdā sunt externa, vt opulētia, dominat⁹, honor, amicitia, gloria. Quēdā circa corpus necessaria, vt tact⁹ & gust⁹. Qui ergo circa hęc incōtinentens, is incōtinentens simplr esse videat^r, & vt corporalis. & quā querim⁹ incōtinentiā, circa hęc esse videbit^r. Ambigitur quoq;, circa quid nā sit incōtinentia. Circa honorem non est simplr incōtinentens. laudat enim quodāmodo, qui circa honorē incōtinēs, nā honoris amās vī. In totum autē dicimus, & in eius modi ponēdo incōtinentē, circa honorē aut gloriā aut irā esse incōtinentem. Verum simplr incōtinenti non accommodamus circa quā, vt ei adsit manifestum aliquod sine appositio-
I ne eius circa quod sit. est enim ferē circa voluptates & aegritudines corporis incōtinēs. Hinc

manifestū est, circa hęc versari incōtinentiā. nam qm incōtinentens vituperabilis, subiecta esse oportet vituperabilia. Honor igit^r, & gloria, & dominatus, & pecuniā, & circa quācūq; talia dicūtur incōtinentes, sub vituperationē non cadunt: at corporis voluptates vituperandæ: ideo nō iniuria q; circa has magis q; sit par versat^r, is incōtinēs prorsus dī. Verum qm incōtinentiarū quæ circa alia versari dicūtur, quæ circa irā maxime reprehēdenda incōtinētia, vtrū magis reprehēdenda est quæ circa irā, an q; circa voluptates. Est igitur quæ circa irā incōtinentia similis pueris ad subministrandū promptis. hi nāq; cū dixerit dñs, cedō mihi, promptitudine erecti, antequā audierint quid sit subministrandū, inter suggerendū hallucinātur. saepe enim liber fuit exhibendus, & graphiū dedere. Itidē incōtinēs iræ succūbit, cū primū enim audierit verbū, quod quispiam affecit iniuria, ira ad vlōiscendū insultat, ne utiquā patiens audire, expediat ne an non, vel non ita vehemēter. Huiusmodi igit^r ad irā impulsus, quæ iræ deputat^r incōtinentia, nō admodum vī incessenda. At ad voluptatē impulsus sub reprehensionē cadit, sunt namq; distincta in ipsa, ob rationē quācūq; auertūt ne agatur aliquid, & tñ ob rationē agitur. Ideo magis est q; per irā reprehēdenda incōtinētia voluptatis:

Aluptatis: quādoquidem per irā
incontinentia egrimonia est: ne
mo siquidem stomachatus non
ægre fecit. at quæ ex cōcupiscētia
cum voluptate. idcirco magis
vituperabilis, q̄ ex voluptate
incontinentia abesse à conuitio
non videtur. Vtrum vērō tole-
rantia & continentia idem est?
An non. nā continentia necnon
continēs circa voluptates est, ip-
sas coercendo. at tolerantia circa
ægrimonias: siquidem patiens
ac sustinens ægrimonias, is tole-
Brans est. Rursus incontinentia &
mollicies idem nō est. Mollicies
siquidem & mollis est succum-
bens laboribus, non certe oīb⁹,
sed quos alius aliquis necessa-
rio duxerit sustinendos: inconti-
nens vero, qui voluptates susti-
nere non possit, sed remollescēs
ab eis agatur. Est porrō quispiā
intemperās appellatus. nūquid
igitur intemperans idem, quod
incontinēs: atq; ipse idem incō-
tinens, quod intēperans? Nem-
pe intemperās eiusmodi est, vt
Cquæ agit, eadē & optima & cō-
modissima sibi esse arbitretur,
nec vllam habet rationem, quæ
ei⁹ videatur aduersari volup-
tatibus. at incontinēs habet ratio-
nem, quæ aduersatur ei, quate-
nus cupiditate agitur. Vter autē
curatu facilior, intemperans, an
incontinens? Certe intemperās
curatu facilior videatur. nam si
ratio ei aduenerit q̄ mala eē do-
ceat, ipse nō operabitur, at incō-
tinenti nō deest ratio, & tū agit

mala. proinde huiusmodi incu-
rabilis esse videbitur. Cæterū,
vtrū deterius afficitur, cui nihil
adeest boni, nec quod p̄ illud exi-
stiat, q̄ ille cui quod honore præ-
cellit, male affectū est? Est nimi-
rum incōtinens, qui bonū obti-
net, rectā rationē, cum intempe-
rans nō habeat. cum ergo ratio
vtriusq; principatum obtineat,
incontinentis honoratissimum
principium præstet: quod est ab
intemperante abest. ergo inconti-
nēte intemperās deterius hēt.
Rursus, vt supra mentionem fe-
Ecimus de feritatis vitio, non est
ipsum in fera spectare, sed in ho-
mine. feritatis siquidem nomen
adeptū est id vitii, ob singula-
rem improbitatē. Sed cur in fe-
ra nihil? nempe quod improbū
in fera principii nō sit: est siqui-
dem ratio principii. Quis vero
improbior flagitiosiorq; fuerit,
incertū est, Leone, an Dionysio,
an Phalaris, an Clearchus, vel
horū quispiā insignis cuiusdam
immanitatis. Certū autē est ma-
Flum in his principii illustria fa-
cinora cōiectasse, at in fera nul-
lum prorsus est initii. Ita igitur
improbū est, in ipso intēperate
principii. nā quatenus q̄ mala
sunt cōmittit, et ratio ei astipu-
lat: censeatq; ea esse peragēda, q̄
improbū in ipso est principii.
At in incōtinēte sanū principii
est: vt hinc melior incōtinēs in-
tēperante esse videat. Sunt etiā
incōtinentiæ binæ species. vna
quidē prorūpens, & sprouisa, et

Magnorum Moralium

Confestim proueniens: velut cū speciosam viderimus mulierē, & cōfestim afficiamur, & ab affectu erumpit impulsus ad aliquid perpetrādū, quod fortasse nō expediat. Altera vero, velut quædā imbecillitas, quæ cū ratione insurgit auertente. Prior igitur nō admodum sub reprehensionē cadere videbit: quandoquidem etiā virtutis studiofis potest euenire, calidis & ingeniosis. Secunda autē frigidis & melancholicis, tales nimirū reprehendendi. Rursus videas aliquē præoccupatē, q̄ speciosa mulier obſciatur, nō affici. cōuenit igitur se cohibere, nam qui eiusmodi rōne pręuenerit, ex obuiatione incōtinens nō cōmouebitur, nec turpe quicquā aget. Verum qui rōne cognouerit indecens aliquid, ad idq̄ voluptate delabē & remollescet, is multo magis reprehēdendus. Neq̄ enim probus vnquā, eiusmodi fuerit incōtinens. ratio nāq̄ pręueniens se nō permiserit, dux siquidē ea in ipso probo existit: cui non obtemperat improbus, sed voluptati deditus & remollescit, & quodāmodo effœminatur. Vtrū vero temperās sit cōtinens, quod supra fecimus ambiguum, nūc differamus. Est igitur temperās & cōtinens, nam continēs nō solum est præsentes cupiditates cohibens, verum etiā talis, vt si nullæ adsint cupiditates, ita instruct⁹, vt eas possit cohibere. Est autē temperās, q̄ nul-

las habeat cupiditates malas, recteq̄ rōni circa hæc insistat. at cōtinens, qui malas habet cupiditates, & aduersum ipsas rectā rōnem. proinde temperantem cōtinens comitatur, eritq̄ temperās continens: siquidem temperās nō afficitur, cōtinens vero afficitur quidem, sed compescit affectus, quatenus afficitur. temperāti autē istorum est neutrum: ideo cōtinens temperans nō est. Vtrum intemperās incōtinens, an incontinens intemperans? Aut neuter alterum comitatur. incōtinens enim est, cuius ratio perturbationes oppugnat, at intemperās, non huiusmodi, sed qui mala agit, simulq̄ incōtinēs astipulantem habet rōnē. Non itaq̄ intemperās, qualis in cōtinens: neq̄ incōtinens, qualis intemperās. Præterea improbius incōtinēte est intemperās, curatu enim difficiliora quæ naturalia, q̄ quæ ex consuetudine gignuntur: ob hoc siquidē valida esse v̄ cōsuetudo, q̄ naturæ infideat. intemperās igitur eiusmodi, cuiusmodi quispiā natura est. ob hoc, & hac de causa in ipso improba ratio est. Neq̄ talis est incōtinens, quia ne quidē ratio eiusmodi nō proba. oportuit nāq̄ ipsam esse improbā, si foret natura, qualis ē improb⁹. Incōtinens igitur consuetudine malus esse videbitur, vt natura intemperās: curatu nanq̄ longe difficilior intemperās, quandoquidem cōsuetudo cōsuetudine
explo-

A exploditur: at natura à nemine extrudi pōt. Vtrū autē cū sit incontinens eiusmodi, vt norit & non cedat rōni, sitq; prudens hmōi, vt recta rōne singula per pēdat: acciderit vt incōtinēs sit prudens, an nō? ex his. n. q̄ dicta sunt, ambigere quispiā potuerit. Verum si q̄ à nobis antea dicta sunt, suspicere voluerim⁹, nō erit prudens incōtinēs. dicemus nanq; prudentē esse, nō cui recta ratio modo inesset, verum ēt quæ ex ratione optima viderentur. & perinde incontinens nō fuerit prudens. Ceterū talis, astut⁹ quidē est. distribui- mus siquidem paulo ante astutū à prudente, vt inter se differ- rēt. interim vn⁹ quidē circa hęc solers, alter vero nō solers. astu- tū igitur incontinentē esse con- tingit: neq; enim solers circa q̄ & astutus: prudentem vero in- continentem esse non cōtingit.

De voluptate. Cap. 8.

P Ost hęc de voluptate dis- ferendū est: cū de felicitate sit nobis oratio: felicitatem autē arbitrant oēs, aut voluptatem esse & vitam delectabile, aut non citra voluptatem. Nempe voluptatem vrgentes, nec inter bona enumerādā esse existimantes, ipsam citra ægri- tudinē esse voluerunt. sine ægri- tudine esse igitur vicinum vo- luptati est. Qua propter de vo- luptate quoq; dicendū, non mo- do quia ēt aliq̄ ita arbitrātur, ve- rū ēt q̄ nobis de voluptate dice-

re necessarium esse censeamus. **D** Nam cū de felicitate nobis sit oratio, felicitatemq; definierim⁹, planeq; dixerimus in vita pfecta eē virtutis actionē, sitq; virtus circa voluptatē & ægri- tudinē, de voluptate dicere ne- cesse est. qñquidem citra volu- ptatē non est felicitas. Primum itaq; dicemus, q̄ nonnulli ferāt, voluptatē in numerum bono- rum non venire existimantes. aiunt nanq; primo ortū esse vo- luptatem: at ortum quiddā im- perfectum: bonū porrō imper- **E** fecti locum nūquam obtinere. Secundo loco, voluptates esse quasdam improbas: at impro- bitatem, nūquā bonum admit- tere. Rursus, q̄ gignatur in om- nibus, nā et malo et improbo, et fere, & cicuri deputatur. at bo- nū malis ammisceri nefas, & ne quidem multis cōe est. Quodq; non potentissimū voluptas, at bonū potentissimū, quodq; ho- nesti agendi sit impedimentū. nā qđ honesta agere prohibeat, bonū qui pōt esse? Primum igitur **F** primo occurrendū de ortu, ratioq; diluenda, q̄ neutiquam vera sit. Est igitur in primis nō omnis voluptas ortus, nā quæ ab inspiciendo voluptas gigni- tur, ortus non est. nec q̄ ab au- diendo, & olfaciēdo. neq; n. ex egestate, procreata, quēadmo- dū in alijs, vt ex comedēdo, vel bibēdo. hæ nanq; ex egestate, et redūdantia fiunt, aut saturando egestatē, aut redundantiē auferē- do,

Magnorum Moralium

- G**do, ideo ortus esse videtur, at egestas & reditio aegritudo, igitur aegritudo hic, ubi ortus voluptatis. Atque in spectando, et audiendo, & olfaciendo non est ut aegritudo antecedit, nemo siquidem spectando delectatus, aut olfaciendo, pius testatus est. itidem in animi sensu inspicendi delectatio est, citra precedentem aegritudinem, & perinde fuerit voluptas aliqua, quae ortus non est. Quod si voluptas, ut eorum dicitur oratio, ideo bonum non est, quia ortus:
- H** estque voluptas aliqua, quae ortus non est, fuerit utique bonum voluptas. Atqui in totum nulla est voluptas ortus, nam neque quae a comedendo & bibendo voluptates ortus dici possunt. Verum halucinantes, qui has voluptates ortus esse perhibent, putant siquidem quoniam prolatis rebus gignit voluptas, ob hoc ortum esse: sed non est, quoniam quidem est pars animae quaedam, qua oblectamur, simul prolatis quibus indigemus rebus, ea pars animae quatenus exercetur & mouetur, oblectatur. Atqui motus ipsius et exercitium voluptas est, quod cum prolatis rebus ea pars animae exerceatur: aut propter ipsius actionem ortum esse censent voluptatem, quod certa sit rerum prolatio, animae tamen pars incerta, perinde atque si quis hominem esse opinetur corpus, quod id sub sensum cadat, non autem animam, verum est anima, itidem & in hoc, est namque pars quaedam animae qua oblectamur, quae simul atque res prolatae sunt, exercetur, id nulla voluptas est ortus. Verum & conuersio (inquiunt) in naturam, quae sub sensum cadit, nam non conuertentibus sese in naturam voluptas est, siquidem conuertendo naturae egestatem, sit eius exaturatio, at (ut diximus) est, ut nulla egestate fiat oblectatio, siquidem egestas aegritudo, at citra aegritudinem dicimur oblectari, & perinde non fuerit voluptas egestatis conuersio, in dignum namque in homini voluptatibus nihil. Proinde si ideo quod ortus est voluptas, bonum esse non existimetur, nullaque est voluptas ortus: bonum utique fuerit voluptas, sed propterea quod non omnis (inquiunt) voluptas bonum, quispiam id deprehenderit hoc pacto. Nam quia bonum in omnibus dicitur esse predicamentis, nempe in essentia, & in ad aliquid, & in quanto, & quando, ac in totum omnibus: illud quoque manifestum per omnia voluptatem aliquam comitari. **M** proinde quia in omnibus praedicamentis est bonum, et voluptas fuerit bonum, et perinde quoniam in his quidem per se bona, et voluptas fuerit per se bonum, atqui a bonis voluptas est voluptas: bonum ergo fuerit omnis voluptas. Simul certum hinc etiam differre inter se specie voluptates: quoniam quidem differunt etiam praedicamenta, in quibus est voluptas, Neque enim est, quem-
- ad.

A admodum in scientiis, ut Grā-
matica, vel quacumque alia. nā si
habeat quis splendide grāmati-
cam, itidem afficitur qui sub ea
grāmatica grāmaticus, eo mo-
do quo & alius qui habeat grā-
maticam, et ppea non differunt
grāmaticę, quę in splēdido, quę
in obscuro. At in voluptate, nō
ita. nā q̄ ex ebrietate voluptas,
& quę ex copulatu, non eodem
mō afficiunt. quāobrem specie
inter se distingui videbunt vo-
luptates. Cæterum quia sunt et
B malę voluptates, et ob hoc vo-
luptas bonū nō esse videbatur.
at id voluptatis minime p̄priū
iudiciū est, sed naturę atq; scię.
Nā est & natura mala, sicut ver-
miū et crabronū, ac prorsus vi-
liū animalū. nec tñ ob hoc na-
tura malorum. Eodē modo ha-
bent et malę scię, sicut sedenta-
rię. nec tñ ob hoc malū sciā est,
sed genere bonum tā sciā q̄ na-
tura. Nam quēadmodū statua-
rius inspicendus non est, qua-
lis quispiam sit, ex eo qđ eue-
C rit male exerceri, sed quod be-
ne: ita ne quidē sciām naturam
ue, aut quippiā aliud, quale sit,
ex malis, sed ex probis. itidem
ergo voluptas quoq; genere bo-
num est. Quod vero sint & ma-
lę voluptates, ne nos quidē la-
tet. nam sunt et diuersę naturę
animalium, ut bona & mala.
sicut hominis quidem bona, lu-
pi vero vel cuiusvis alterius fe-
re mala. similiter equi natura
altera q̄ hoīs, & asini, & canis,

At voluptas cōuersio est ex eo, **D**
qđ contra naturā, in naturā cu-
iuslibet suā. proinde cuius fue-
rit suauissima improbę naturę,
ea improba voluptas ē. neq; .n.
equo qđ homini, & ne quidem
alijs. at qm̄ diuersę naturę sunt,
diuersę quoq; voluptates. Nam
voluptas conuersio est, et con-
uersio (inquiunt) in natura in-
sistet. proinde & malę naturę
mala cōuersio est, ut probę pro-
ba. Qui porrō voluptatē probā
esse cōtendunt, eo afficiunt mo-
do, quo qui nescientes nectar, **E**
Deos vinū potare existimāt, ni-
hilq; esse eiusmodi peculiare pu-
tant, ex inscitia in id delabunt.
His similes sunt, qui cūctas vo-
luptates ortus esse asserunt, &
neutiquā bonū. nam q̄ alias vo-
luptates ignorent p̄ter eas quę
corporis sunt, eas ducunt ortus
eē, nec bonas, in vniuersum nō
rētur voluptatē esse bonū. Qm̄
igitur est voluptas, & conuersę
naturę & conuertentis, conuer-
sę quidem ex egestate ad exple-
tionem: conuertentis autem, q̄ **F**
ā visu et auditu, et id gen⁹ alijs:
meliores fuerint cōuertētis na-
turę actiones. voluptates nanq;
vtrovis mō dictę, sunt actiōes.
Proinde nō dubiū, qnā ā visu vo-
luptates, et auditu, et intelligen-
tia sint longē optimę. cūq; sub
corpus cadūt, ab exaturatione
procreent. Rursum id dicebat,
qđ ne quidē bonum: siquidem
q̄ in omnibus sit, & commune
oībus, non bonum. id certe in
ho-

Magnorum Moralium

G honoris cupido, & honoris cupiditate magis propriū est, honoris siquidē cupidus sol⁹ vult habere, & illo ceteros anteire. Voluptatē igitur, si ipsam p se bonū esse oporteat, esse ne eius modi conuenit. An non? atqui ē contrario modo. ob id nanq; bonū esse videatur, qđ cūcta ex petant. agnatum. n. cunctis, bonū expetere. & perinde, si cūcta voluptatē expetunt, genere bonum fuerit voluptas. Rursus qđ sit impedimentū voluptas, **H** ipsam bonum esse negauerunt, impedimentum esse asserendo, q non recte videantur considerare. Neq; n. ad res trāsigendas est impedimentū, si qua sit alia impedimentum: vt ebrietatis voluptas agere inhibuerit. Ceterū ita ēt scia scia fuerit impedimentum. nam non est, vt simul ytranq; exerceas. Sed cur non bonum scia, si voluptatem ex scia excitarit? & vtrū impedimentum sit? An ne, ceterum multo magis aget. voluptas nāque ad magis agendum, inde suscitata impellit, quia probū faciendo, agit quē ex virtute, & ea suauiter agit. Nunquid multo ēt magis q ad actionem pertineat, exercebit? ac si oblectatus egerit, probus erit: sin tristatus honesta prosequatur, non probus. ægrimonia nanq; in eis quē ex necessitate, est. proinde si quispiā egrescat, honesta prosequendo, coactus peragit. qui aut. m à necessitate agere com-

pellitur, non probus. Ceterum non est, vt non tristetur vel oblectetur, q ad virtutē pertineat prosequendo, nec aliquod medium est. Cur? nempe q virtus in affectu, affectus vero in ægritudine & voluptate, nec quicquā in medio positum est. Non dubium igitur, quin virtus cū ægritudine vel voluptate sit. Si quis igit mactus honesta prosequatur, non bonus. proinde nō fuerit virtus cū ægrimonia: cū voluptate ergo. Tm ergo abest impedimentum, vt ēt ad agendū exhortetur. in totumq; nō cōtingit, vt sit citra voluptatē, qđ ab ipsa procreatur. Aliā fuit oratio, q nulla sciētia faciat voluptatē. Ne id quidē verum est. cōiuuionū nanq; structores, & coronarum, nec non vnguentarū voluptatis sunt effectores. Ceterum alijs scientijs non est voluptas vt finis, sed cū voluptate, nec citra voluptatem. est igit ēt scia voluptatis effectrix. Rursus ēt aliter dicebat, q non optimū. Verū hoc modo atque hac ratione singulas ieris perditum virtutes: siquidē fortitudo optimū nō est. Nunquid igitur ob hoc non bonum? An id absurdū sit, itidem & in alijs, q voluptas quia non optimū, nō esse videatur bonum. Dubitauerit autem quispiam, per virtutes trāsiens hmōi. vt quia rō qñq; imperat affectibus: de cōtinēte. n. hoc dicebamus: & ecōuerso affectus imperat rationi;

vt

¶ Ut euenit incontinētibz. quia (inquā) expers rōnis pars aīæ, vitiū admittendo, imperat rōni bene dispositæ: talis siquidē incōtinens, & rō sūt mala: quāobrē ipsa quoq; bene dispositis perturbationibus īperabit, suā virtutē cōtinentibus. hoc si ita, euenierit abuti virtute: improba nanq; rōne affectus, virtutē vsurpando, ipsa aburetur. hoc nimirū absurdū euenire videbitur. Tali sanē dubitationi facile ex eis quæ a nobis ante de virtute dicta sunt, est occurrere atq; refellere. Tum demū nanq; virtutē esse dicebamus, cū rō bene affecta, perturbationibus suam virtutē habentibus fuerit moderata, necnō perturbationes rationi cōsentaneæ. Ita nanq; affecta inter se inuicē cōsentient, vt ratio qđ optimū sit semper præscribat. perturbationes vero facile bene dispositæ id exequantur, qđ ratio præscripserit. Si rō igitur male fuerit affecta, perturbationes vero bene, non fuerit virtus, deficiente rōne. nam ex utroq; virtus. proinde non cōtigerit virtute abuti. Simpliciter vero nō (quemadmodū aliq opinātur) dux ratio virtutis est atq; principiū, sed potius perturbationes. Ad honestū nanq; impulsū quēdam op; primo innasci irrationalē, qui producat: atq; ita postremo rōnem esse discernentē, atq; constituētem. qđ sanē viderit quispiā ex pueris, & rōnis expertibus ani-

mantibus. In his nanq; sine rōne perturbationū impulsus exoriantur primo ad honestū: mox posterior adueniens rō & cōstitues, honesta agere exhortatur. Sed non si a rōne ad honesta ceperit principiū, perturbationes cōsentientes comitantē. verum sæpenumero controuersantur. Quamobrē potius conuenierit perturbationē ad virtutē antere bene affectam, q̄ rationem.

De prospera fortuna. Cap. 9.

Interea dicendum de prospera fortuna est, posteaq; de felicitate nobis est oratio. Arbitrantē nanq; multi felicē vitā fortunatā esse, vel nō esse citra fortunatam. & forte non iniuria: absq; n. exteris bonis, quorū domina fortuna est, felicem esse non contingit. idcirco de secunda fortuna nobis dicendū: necnon quis prorsus sit fortunatus, & in quibus, & circa quid. Primū igitur ad hæc quispiā accedens, spectansq; dubitauerit. qñquidē non dixerit fortunā esse, vt natura est semp cuius est, eius vt plurimū eodē mō est effectrix. ac fortuna nunquā, verum temere & sine ordine, ac vt fors tulerit. ideo fortuna in eiusmodi esse dicitur, vbi neq; mens vlla, neq; recta ratio est. nā vbi id, nihilominus est quidquā ordinatū, ac est semp eodē modo. nō ita fortuna. Idcirco vbi mens plurima ac rō, ibi fortuna minima. vbi plurima fortuna, ibi mēs perexigua.

Vbi mens ac rō plurima, ibi fortuna minima: & eodē mō.

At

Magnorum Moraliū

C At numquid secūda fortuna est, ut Deorū quēdam cura? An id minime videri debet. taliū siquidem dñm p̄ficimus Deum, ut bona malaq; meritis distribuāt. at fortuna et quē a fortuna, tam vere q̄ ut fors tulerit sunt. qđ si hmōi distributori Deo ascripserimus, malū ipsum iudicem faciemus, neq; iustum. id nefas Deo deputare. Caterum pręter hęc, ad nihil aliud fortunam quispiā ordinari. proinde non dubium, quin horū aliquid sit.

H mens certe ac ratio, necnō scia, prorsus alienū ab hoc eē videatur. pręterea neq; cura, neq; beneuolentia q̄ a Deo, videat esse felicitas, qm̄ malis attribuit. at qui Deū malorū curam habere fas non est. Reliquum igitur, et maxime peculiare fortunę natura est. Est nimirū prosperitas, ipsaq; fortuna in his q̄ in nobis non sunt, neq; eorū quorū ipsi sumus dñi, quęq; possumus efficere. Ideo iustū quatenus iustū, nemo fortunatū dicit. & ne qui dē fortē, nec prorsus quēquam aliū a virtute p̄ditū. in nobis siquidē est hęc habere, vel non habere. Sed. n. in talibus magis peculiare, ac suū dicimus fortunam et prosperitatē. ingenuum namq; dicimus fortunatum, ac p̄sus cui talia bona extiterint, quorū ipse neutiquā dñs est. veruntū ne hinc quidem proprie prosperitas diceretur. Est tamē fortunatus se penumero dictus. nā pręter alicui⁹ cōsiderationē,

cū et alicui bonū aliqđ agere cōtigerit, dicimus fortunatū. et cū cui iure infligi dānū debuerat, eiusmodi hoīem lucrū faciētē, dicimus fortunatū. Est igitur prosperitas, in agendo bonū aliqđ pręter rōnē, & in nō subeundo, ut debuit, malo. Ceterū potius ac magis peculiare in bono capiēdo prosperitas videat. siquidē bonū capere, p̄ sese fortunatū quiddā esse videatur: malū vero nō subire, ex casu fortunatū. Est igitur prosperitas rōnis expers. natura nāq; fortunatus est, qui sine rōne ad bona impellitur, eaq; cōsequit. Id vero nature est: nā animę inest hmōi a natura, quo sine rōne impellamur ad ea, vnde bene habem⁹, eousq; ut si quis roget ita habētē, cur nā id tibi ita libet agere? nescio, inquit, sed libet. Simile p̄ modū lymphaticis. siquidē lymphatici citra rōnē ad aliqđ agendū impellunt. Prosperitatem vero, suo ac peculiari nomine appellare nō habemus: verū ipsam sepe dicimus esse cām. at hęc cā a nomine alienū quiddā est. qm̄ cā, & cuius est cā, aliud est: & citra impulsū bona cōsequentē cā, causa dicta est: ut malū non subire, vel porrō minime animo deputatū, bonum capere, nancisciq; bonū est profecto hmōi prosperitas ab illa distincta, videturq; hęc ex rerum fieri interuentu, ex casuq; prosperitas. & perinde tamet si est hmōi prosperitas, non tamē

ad

Ad felicitatē talis (inquam) prosperitas fuerit peculiaris, cuius in ipso impulsus principiū bonorum est * assuetudinis. Qm̄ igitur est felicitas nō sine bonis externis, & quæ à prosperitate (vt iam dudū dicebamus) oriuntur felicitatem coadiuuant. De prosperitate igitur hæc tenus.

De honesta probitate, honesto ac bono. Cap. 10.

Quoniam de singulis particulatim diximus, reliquum iā fuerit vt in totum componendo singula acculemus. Est igitur non male nomen impositū in consummato probo honesta probitas, honestus et bonus namque dicitur, cū perfectē probus. siquidem virtutis bonū & honestum fatentur, sicut iustum honestum & bonum aiunt, fortem, temperantē, ac prorsus virtutum omnium. Qm̄ igitur in duo distribuimus, vt alia quidē honesta: alia vero bona dicamus: & bonorū, alia quidem simpliciter bona, alia vero nō: honesta porro, vt virtutes et virtutū actiones. bona certē, dominatū, opulentia, gloria, honorē, et id genus alia. Est igitur honestus et bonus, apud quē simpliciter bona sunt bona, & simpliciter honesta honesta sunt. talis namque honestus & bonus. Sed apud quē simpliciter bona non sunt bona, is neque honestus & bonus: sic vt ne quidē bene valere videat, cui simpliciter salubria non sint salubria. Nam si

opulencia, & dominatus adueniendo quippiā offenderint, optanda nō fuere: sed talia quę nō offendant, sibi esse optauerint. Qui at talis sit, qualis correptus ex bonis, ne ei adsint, ne quidē honestus ac bonus esse videat: sed cui per se bona omnia, bona sint, nec ab ipsis absumatur, vt ab opulencia et dominatu, is honestus & bonus.

De recta ratione. Cap. 11.

De eo quod est ex virtutibus rectē agere, ne utiquā satis absolute dictū ē. nā dicebamus ex recta rōne agendū esse. verū ignarus interrogauerit id fortassis quispiā, ex recta rōne quid nā sit, et vbi recta ratio? Est nimirū ex recta ratione agere, cū animę pars irrationalis nō prohibuerit rōnalem suā exercere actionē. tū demum, n. ex recta ratione erit actio. Qm̄ enim animę partem, vnā quidem deteriore habemus, alterā meliorem, semper deteriore melioris causa obtinemus, sicut in corpore et anima, corpus animę causa habere dicimur, cū ita habuerit ne ꝑpediat, sed ita coniungat & confurgat ad aīe opus perficiendum. quāquidem deterius melioris ē causa, ita vt se cum meliore exerceat. Cū igitur affectus menti non inhi-buerit suum opus exercere, an non tū ex recta rōne fuerit? Ita propemodū. Verū fortassis dixerit quispiā, quo modo affectus habuerint, cum non impediuntur?

* Lacquisitionis.

Magnorum Moralium

Cur et ac qñ nā ita habebunt, vt non prohibeant? Nescio. quippe dictū neutiquā facile est. Neque. n. medicus, sed qñ dixerit febricitanti pñsanā proferēdā. at quo pacto febricitare sentiā? cū (inquit) impalluisse videris. at palleſcentē quomodo scierō? hic occurrit medicus, si nō habes ex te (inquiens) vt talia sentias, nō habeo amplius quid dicā. Hoc pacto de alijs cōmunis huic erit oratio. Similiter habet & in affectibus dignoscēdis. **H** quid nanq; p seſe ſenſu opz cōſcere. Quęrat porrō et hoc fortasſis quiſpiā, nunquid re ipſa iſta cognoscens, ero continuo ſelix? nā ſunt qui opinentur. Hoc certe eſt hmōi, vt cæterarū ſcīarū nulla diſcētī vſum p̄bet et actio nē, ſed habitum dūtaxat, ita ne quidē hic, hęc ſciēdo, vſum tradit. Felicitas. n. eſt (vt ſatemur) actio, nō habitus, neq; n. ſciēdo ex quibus cōſtet felicitas, ſed ex vrēdo his. atqui horum vſus et actio ē. nec eſt p̄ſentis tractationis hoc tradere: qñquidem neque vlla alia quæpiam ſcientia vſum tradit, ſed habitum.

De amicitia, & amicis. Cap. 12.

Verū enimvero inter cuncta hmōi nobis de amicitia dicere neceſſe eſt, qd ſit, & in quibus, et circa quid. qñquidē ad oēm vitā ipſam tēdere perſpicim⁹, & oī tpe bonū eſſe, quo ad felicitatē cōplectendā. Primū igit videbitur meſ⁹ percurrere, ac excutere q̄ ambi-

gua ſunt. Nā eſt in primis amicitia in ſimilibus, vt vī, ac dici ſolet. ſiquidē gracul⁹ (inquiū) graculo aſſidet, ſempq; Deus ſimile agit ad ſimile. dicit quozq; canis ſemp in eadē tegula dormire. Interrogatus ſerī Empe docles, cur nā canis ſemp in eadē dormiat tegula, dixiſſe, qm ſimile canis habet tegulę, et per inde ob ſimilitudinē eō tendere. Alijs porrō viſum eſt, potius ī cōtrarijs gigni amicitia. amat ſiquidē imbrē terra (inquiunt) cū ſolū exaruit, qppe q; (inquē) contrariū contrario velit cōciliari. at ī ſimilibus nihil fieri cōtingit. ſiquidē ſimile (vt aiunt) ſimili non eget. ac talia iactant. Iterū, vtrū operoſum eſt amicū fieri, an facile et velut aſſentatores cōfeſtim aſſentiunt, nec amici ſunt, vt eſſe vident. Dubitauerit in his quozq; quiſpiā, num fuerit, pb⁹ malo amicus? An ne. amicitia ſiquidē in fide et cōſtātia. at malus, neutiquā talis. An malus malo amicus? Ne id quidē. Primū igit definiendū qualē cōſideremus amicitia. ē nāq; (vt opinantur) amicitia ē erga Deū, atq; inanimata, neutiquā rectē. Amicitia nanq; hic eē dicimus, vbi amor reciprocus. at erga Deū amicitia neutiquā reciprocū. et ne qdē amare ſuſcipit. alienū nāq; fuerit, ſi quiſpiā dixerit. louē amare. At ne qdē ab inanimatis amorē eſſe cōtinget reciprocū: amor tñ erga inanimata eſt, vt vinum, vel hmōi aliud.

A aliud. Ideo non erga Deū que-
rimus amicitia, neq; erga inani-
mata, ſ; erga animata, atq; erga
ea I qb; ſit amare mutuo. Quod
ſi q; deinceps conſideret, qd ſit
amabile vidēdū. ē igit nō quic-
quā aliud q; p ſe bonū. Aliud nē
pe ē amabile, et aliud amandū:
quēadmodū cōſultabile et con-
ſultādū. vtriq; n. bonū ineſt. Ita
et amabile quidē, ſimpſt bonū:
amandū vero, eodē mō bonū.
Iterū amandū quidē, ē amabi-
le: at amabile nō idē ē, qd amā-
dū. Hinc igit & hac de cā ē am-
biguitas, nū. pbus malo ſit ami-
cus, an ne. Cōnectit nanq; quo-
dā mō per ſe bono ſibi bonū, &
amādū amabili. habet aut et cō-
ſequit bonū iucundū eſſe, & cō-
modū. proborū igitur amici-
tia eſt, cū ſe mutuo amauerint:
amant aut ſe inuicē, quatenus
amabiles: et amabiles, quaten⁹
boni. nō igit probus, inquit, ma-
lo erit amicus. Atqui erit: qn-
quidē p ſe bonū comitat cōmo-
dū & iucundū. ſi malus eſt qui
ſtrauis, hac de cā amicus, ruruſ
q; tenus cōmodus, eatenus ami-
c⁹. Verū nō erit ex amabili eiuf-
modi amicitia. ſiquidē amabi-
le bonū ē: atqui malus nō ama-
bilis: n̄ ergo pp amabile, ſed pp
amandū. Sunt nanq; ab vſi ami-
citia q; in iſtis pbiſ ē, hæ quoq;
amicitię quę ex iucundo, & q; ex
cōmodo. qui ergo pp iucundū
amicus, nō tenet pp bonū ami-
citiā: neq; q; pp cōmodū. Atqui
ſunt hæ amicitia, q; pp bonū, q;
pp iucundū, q; pp cōmodū. nec
tñ eadē, et ne quidē proruſ in-
tēr ſe inuicē alienæ, ſed ab eodē
quodā mō dicte ſunt. Velut me-
dicū cultellū dicimus, medicū
hoiēm, et medicā ſcſam. hæc nō
ſiſt dicunt: ſed cultellus, q; ad
medicinā vtilis ſit, medic⁹ dī.
at hō, q; ſanitatē faciat. ſcſa ve-
ro, q; ſit cā atq; principiū. Itidē
& amicitię nō itidē q; proborū,
quippe q; pp bonū, & q; pp iu-
cundū, & q; pp cōmodū. Neq;
dicunt æquiuoce, verū nō ſunt
eodē: ſed circa eadē quodā mō,
ac ex eiſdē. Quod ſi quis dicat,
qui pp iucundū amat, ei amicus
nō eſt, qñ quidē nō pp bonum
amicus eſt, in amicitia proborū
demigrat, q; ex his oībus cō-
ſtat, quippe ex bono et iucundo,
& ex cōmodo, pinde nō eſt ve-
re ex illa amicitia amicus, q; pp
iucundū, vel pp cōmodū. Vtrū
igitur erit probus pbo amicus,
an non? ſiquidē non eget (inqt)
ſimilis ſimili. Hæc nimirū ora-
tio: pp commodū indagat ami-
citiā. nā quatenus alter altero in-
diger, eatenus ſunt amici, quate-
n⁹ pp cōmodū cōciliant. cū ali-
ter deſiniat q; pp cōmodū ami-
citia, et q; pp virtutē, et q; pp vo-
luptatē, æquū vtriq; hoc multo
magis eē q; virtutē conciliant.
cūcta ſiquidē iſtis bona exiſtunt,
& iucundū, & cōmodū. Ceterū
et probus malo. nā quaten⁹ for-
taſſis iucund⁹ ē, eaten⁹ et amic⁹.
Et malus malo: nā quaten⁹ idē
forte iſtis cōmodū, eaten⁹ athi-

Moral, cū cō. Auer. AA ci

Magnorum Moralium

Gci sunt. firmiterque intuemur, cum idē fuerit cōmodū, eos ob commodū cōciliari. p̄inde nihil p̄hibet, ēt malis aliq̄d cōmodum eē. Cōstātissima igit̄, ac stabilissima, et honestissima, q̄ inest p̄bis amicitia. quippe q̄ p̄ virtutē, ac p̄ se bonū. Nā virtus in cōmutabilis: et q̄ per eā conciliat̄ amicitia, cōstātissima est. at q̄ ex cōmodo stabilis nō ē amicitia, quippe q̄ cū cōmodo elabit̄. similiter ēt q̄ p̄ voluptatē. Optimorū igit̄ amicitia, q̄ per virtutē excitata est. multorū autē, quę cōmodū, & q̄ p̄ voluptatē, in oneribus, & his q̄ obveniunt. Contingit autē etiā indignari cum malis amicis, pariterq̄ admirari. Est vero nō absurdum, cum. n. amicitia principium ceperit voluptatem, p̄p̄ q̄d amici sunt, itidē & commodū, simul. n. hęc deficiunt, nequitiam ēt perdurauerit amicitia. At sæpe perstat quidē amicitia, verū abusus amico est. idē indignatur, neq̄ id iniuria. non. n. propter virtutem cū hoc tibi fuerat conciliata, vt alienum non videatur nihil esse ex virtute. Quāobrem non rectē indignant̄, qui amicitia p̄ voluptatē cōciliarunt, q̄d existiment ipsam p̄ virtutē duraturā, q̄d fieri non pōt. non. n. q̄ propter voluptatem et commodū, ex virtute est. Voluptate igitur cōciliati, nō rectē virtutē querunt, neq̄. n. comitatur voluptatē & commodū aliq̄d virtus: sed cō-

tra, ea ambo virtutē consequitur. Alienū. n. nisi bonos, putare sibi fore iucundos, quandoquidē mali (vt inquit Euripides), ipsi sibi sunt iucundi, malus vero cōtabescit. nec. n. voluptatē virtus comes consequit̄, sed virtutē voluptas comitat̄. Vtrū vero ēt oportet in amicitia proborū esse voluptatē, an non? Alienū. n. n̄ videri oportere. nā si ab ipsis inter se inuicē auferas suauitatē, alios ad consuecendum in vita iucundos amicos adēūt, nā ad simul viuendū nihil maius est, q̄ iucundos esse. quam. obrē alienum est non arbitrari, probos maxime simul inuicem vitā agere. id vero citra iucundū nō est. expedit ergo (vt vtrū) his maxime iucundis esse. Quā autē distributę sunt in tres amicitie spēs, in hisq̄ ambigebat̄, vtrū in ipsa equabilitate amicitia eēt, an in eo q̄d esset iniquabile. Est igitur in vtroq̄. nam proborū, per similitudinē perfecta amicitia est. at q̄ per dissimilitudinem, ea quę propter commodū. Nā eo modo copioso pauper, ob inopiā eorum quibus affluit diues, amicus est. ac eadē de causa, malus probo. si quidem p̄p̄ virtutis inopiam, a quo sibi opitulatū iri putat, ei ob hoc amicus est. fit igitur p̄p̄ commodū inter dissimiles amicitia. Hac de cā dixit Euripides, Amat imbrem terra, cum solūm exarescit.

His, vtpote contrarijs, amicitia ob

A ob cōmodum exoritur . nam si libeat maximē contraria face-
re inter se inuicē vtilia , vt ignē
& aquam cōponendo , ignis si
desit humor , absumitur , quem
sibi attrahit tanquā alimentū :
tū quidem , vt non succumbat .
nā si superarit humor , ignis ab-
sumitur . si vero moderatus , cō-
feret . Non dubiū igitur , quin in
maxime cōtrarijs ob cōmodū
fit amicitia . Deducunt aut am-
icitij oēs , tā ipsa æqualitate q̄ se-
qualitate , in tres distributę spe-
cies . Est aut in cunctis cōtentio
inter se inuicē amicitij , cū ne-
quaquā similiter amauerit , vel
fecerit , vel suppetiuerint , vel
eū id genus aliquid . et cū vnus
quidē vehemēter facit , alter ve-
ro deficit , i deficitēdo sciamatio
est , atq; inculatio . Prætera in q-
bus idem est amicitij finis , vt si
vtriq; pp cōmodū inter se inui-
cē amici concilienē , aut pp iucū
dū , aut pp virtutē , defectus qui
ab altero , exploratus ac cert⁹ ē .
C Si igit plura tu mihi bona cōtu-
leris , quam ego tibi , nō ambigo
qn tu de me bene meritus , a me
pl⁹ amari debeas . Vbi aut n̄ hac
amicitia amici fuerim⁹ , ibi ma-
iores dñæ : defectus siquidē ab
vtroque incertus . vt si propter
voluptatē vnus quidē sit ami-
cus , et propter cōmodū alter , in
de orit ambiguitas . neq; . n . qui
cōmodo excedit , voluptatē cen-
set dignā q̄ cōmodo rependat .
nec q̄ voluptate superat , dignā
gratiā in ipso commodo se exi-

stimata accipere . idē cō in etat. **D**
modi amicitij magis exoriunt
dñæ . Qui vero ex inæqualitate
amici sunt , nēpe excedētes , opi-
bus , vel alio hmodi aliquo , nō si
bi censent amandū eē , sed ab in-
ferioribus amari oportere exi-
stimāt . At amare meli⁹ ē q̄ ama-
ri . si qdē amare voluptatis actio
qdā est , et bonū : ab eo aut quod
amei , nulla actio ē . nēpe cogno-
scere , melius q̄ cognosci . cogno-
sci . n . & amari ē in carētib⁹ aīa
existit : at cognoscere & amare
in rebus animatis . Rursus bene-
ficiū eē meli⁹ q̄ secus . qui amat ,
quatenus amat , benefic⁹ ē . ama-
tus vero , quatenus amaf⁹ , non .
Sed hōes honoris cupiditate i-
censi , amari q̄ amare malūt : q̄
quatenus amanē , videant p̄cella-
lere . amatus siquidē voluptate ,
vel copia , vel virtute p̄cellit . At
honoris cupidus eminetiā affe-
ctat . et qui excellūt , sibi nō amā-
dū esse arbitrant , q̄ in qbus ex-
cedunt , amātib⁹ rependi opi-
nant . Itē ipsis sunt deteriores il-
li , ob hoc nō cēsant amare debe-
re , sed amari . Sed qui egenus pe-
cuniarū , aut voluptatū , aut vir-
tutis , is affluētē suspicit et amat
q̄ ea consequat⁹ , aut se consecu-
turū opinetur . Sunt aut & aliæ
ex consimili affectu conciliatæ
amicitiæ , & ex eo q̄ cuipiam
bona velint , in quibus non est
cuncta hæc comprehendens fa-
cta amicitia : nam se penumero
aliq̄ bona volumus , attamen cū
alio vitā agere malimus : vtrū

AA n̄ hoc

Magnorum Moralium

C hoc amicitie dicere oportet et an
eōsummatē amicitie nēpe p vir
tutē affectus. in ea siquē amicitia
hęc insunt cuncta. nā cū alio
nemine vitā agere libuerit. siquē
dē iucundū, et cōmodū, et vir
tus inest. pbo, cui bona i primis
voluerimus, et cū ipso viuere et
bene viuere, & non cū quoquā
alio magis. Nunqd sibi & erga
se amicitia an nō? id nūc omit
tamus, dicem⁹ postea. sed. n. ho
bis ipsis cūcta volum⁹, nēpe no
bis cū viuere vitāq; ducere vnā
volum⁹. id ferē ēt necessariū. &
bene viuere, et viuere ac bonū
velle, nō cuiquā ali⁹ magis. Rur
sus similiū affectuosi in primis
sum⁹ nobis ipsis. nā si labamur,
vel in hmōi aliquid decidam⁹,
confestim tristamur. Hac de cā
videat erga se sibi amicitia. Ta
lia quidē certe, vt in similitudi
ne affectionē, et bene viuere,
et id gen⁹ alia, aut erga nos ipsos
dicimur referre amicitia, aut in
eā q̄ perfecta sit. in ambabus. n.
sunt hęc oīa: nēpe vnā vitā age
re, et eē velle, et bene eē, ac cetera
oīa i his sunt. Rursus videat
ferē in qbus iustū est, in eisdē eē
amicitia. quāobrē quot iustorū
sunt species, totidē & amicorū.
Iustū certe est, et hospiti erga ci
uē, et seruo erga dñm, & ciui erga
ciuē, et filio erga patrē, et v
xori erga virū, et q̄cūq; simplr
aliq cōciliatiōes, et amicitie sūt
i horū singulis. amicitiarū vero
hospitalis validissima videat.
neq; n. vllus ē cōis; de quo am

bigat, finis, vt inter ciues. siquē **K**
ambigunt pp excessum iter se
inui cem, nec amici permanent.
Nunc demū illud dicēdum est,
vtrū erga se sit amicitia, necne.

De amicia erga se. Cap. 13.

Q Voniā igitur perspicimus,
vt paulo ante dice
bamus, q̄ ex singulari
bus amare cognoscit: singularia
vero nobis ipsi in primis veli
mus: nēpe bona, et esse, et bene
esse, et similiū affectatissimi no
bis sumus, & nobiscū viuere p
cipue malimus. Quōd si ex sin
gularib⁹ cognoscit amicitia: sin
gularia vero nobis ipsis inesse
volumus: nō dubiū quin ita er
ga nos sit amicitia, quemadmo
dū et iniuriā erga nos ipsos esse
dicebamus. Nā quēadmodū al
ter quidē afficiens iniuria, alter
vero affectus iniuria, vn⁹ et idē
est: et ob hoc, ne quidē eē vide
bat iniuria: est nimirū, vt dice
bamus, in aīa partib⁹ cōsidera
tionē iactantes. qñqd est vide
re, cū plures nō cōsentiant, tum
aduersū se eē iniuriā: ita igit huc
erga se eē videat amicitia. Nam
qm̄ amicus est (vt samur, cū de
mū voluerim⁹ impēse amicū di
cere) vna mea et huius anima ē.
At qñ aīe plures sunt partes, tū
vna fuerit anima, cū erga se in
uicē cōsenserint ratio et perturba
tiōes: ita nāq; vna erit, perinde
atq; si vna facta sit, erit erga se
amicitia. Hęc aut erga se erit in
bono amicitia, qñ quidē i eo so
lo aīe ptes bene iter se inuicē ha
bent,

A bene, qñ inter se non differunt, qm̃ malus nunquã sibi amicus est: se nanq̃ semp oppugnat: nē pe incōtinens cū quid p̃ voluntatē nequiter egerit, mox pēnitentia affligit, ac se ex cruciat. itidē et in alijs vitijs malus hēt, sese oppugnādo, ac sibi aduersando. Est autē amicitia ēt in ipsa equalitate, vt fociorū, p̃ equalitatē numero et potestate hōi. Neutēr siquidē ipforū debet altero plus sibi ascribere, neq̃ numero bonorū, neq̃ potestate, neq̃ magnitudine, sed ex equali habere socij aliqui cupiunt. At p̃ equalitatē, patris erga filium, et subditi & imperantis, et potioris & deterioris, et vxoris et viri est cōsideratio: ac simplr vbi cunq̃ inter potiorē & deteriorē in amicitia ordo intercessit, hec nanq̃ est ex rōne in dispari litate amicitia. Neq̃ .n. vnquã equalē vll⁹ ex bono dabit, si meliori deterioriq̃ dederit: sed maius semp ei qui excedat. Id q̃ppe est quodā modo rōne æquale, cum minus bonum capit deterior eo, qui melior est.

De affinitate. Cap. 14.

Amicitiarū omniū, q̃ iam memoratę sunt, i primis cognatus ē amor, qui in affinitate, caq̃ ex patre in filiū. Et cur nā p̃ filiū magis amat, q̃ filius patrē vtrū (vt nōnulli inter multos recte aiunt) q̃ pater beneficus erga filiū sit, qd̃q̃ filius de patre benemerit⁹ sit: hec igit̃ cā i amicitia p̃ cōmodū cō-

ciliata eē videbit̃. quēadmodū **D** et q̃ per sciam spectat, ita quodāmodo hic habebit. Est igitur idem finis atq̃ actio, neq̃ aliud aliquid p̃ter actionē finis, vt tibi cini eadē actio atq̃ finis. persflare .n. tibi as ei & finis et actio est. nō autē edificatiōi: nā p̃ter actionē alius est finis. Est igitur amicitia actio qdā. nec finis alius est p̃ter actionē in amādo, sed illud idē. Pater igitur semp magis quoquo mō satagit, ob hoc q̃ ei⁹ factio sit filius, id qd̃ i alijs cernimus. oēs siquidē erga qd̃ ipsi effecerunt, sunt quodāmodo beneuoli. pater igit̃ filio, vtpote suę factiōi, bōa vult, memoria sp̃eq̃ adductus. iō magis filiū pater diligit, q̃ filius patrē.

An beneuolentia amicitia sit. Cap. 15.

Expedi autē iā dictas et existimatas amicitia existimare, sint ne amicitia, vt beneuolētia videatur ne amicitia. Simplr igit̃ beneuolētia ne utiquā amicitia esse videat̃: siquidē frequēter multis, aut vident, aut audiēdo aliqd̃ de aliquo bono, beneuoli efficiamur. An tū ēt amici? An ne. neq̃ .n. si q̃piā Dario apud Persas existēti beneuolus (quēadmodū fortassis) fuerit confestim ēt erga Dariū illi fuerit amicitia. At amicitia beneuolētia qñq̃ initiū esse videbit̃. Fiat nēpe beneuolētia amicitia, si voluntarē ascriuerit q̃ bona pōt p̃stare, ei p̃standi in quo sit beneuolētia. Moris certe beneuolētia est, et erga morē.

AA iñ nemo

Magnorum Moraliū

Nemo siquidē aut vino, aut cuiquā alij inanimato suauī bono beneuolus ēē perhibet. sed si q̄s morū studiosus, erga ipsum beneuolentia. Neq̄ citra amicitia beneuolentia est, sed in eodem: iccirco amicitia esse videtur.

De concordia. Cap. 16.

Concordia autem est consensu amicitia, si proprie nō dicta accipias cōcordiā. nā si q̄s Empedocli astipuletur, arbitreſq̄ sicut ille ēē elemēta, nungd cōcors erit Empedocli an ne? vel si quid aliud tale? Primū certe nō est cōcordia in eis q̄ sub intelligentiā, sed q̄ sub actionē cadunt. et in his qui idē cognouerūt, sed si cū hoc intelligēdi idē delectū habeant, circa q̄ pariter itelligūt. Nā si ambo dominari cognouerunt, hic qdē se, ille vero se, nūquid sunt cōcordes? An nō. ceterū si ego me velim sperare, & ille me, iā cōcordes hoc pacto sumus. Est nimirū cōcordis eē, in eis q̄ sub actionē cadant, cū eiūsdē voluntate. circa statum igitur dominantis, in eiūsdē q̄ sub actionē cadant, proprie dī esse concordia.

Que modo probus sese amabit. Cap. 17.

Verū qm̄ est (vt diximus) sua alicuius erga se amicitia, vtrum probus sese amabit, an ne? est certe se amās, qui sua de cā agit oſa, vbi modo aliqua suggerat vtilitas. Malus igit̄ sui amans erit. sua. n. de cā agit oſa. probus vero nō. hac n. de cā est probus, q̄ alterius cā

id agat. & proinde sui amās nō est. Atqui oēs ad bona, pſiliunt, opinantē suā i primis ēē oportere. idē p̄cipue manifestū ē ex opulētia ac dominatu. Probus igit̄ alij hęc statuet, nec vt officioſū i p̄mis sibi, si alij viderit q̄ his cōmode magis vti possit, facile cōceſſerit. Alj, hoc ſcicia quadā nō faciēt. neq̄. n. opinantur talibus bonis abusuſos, vel ēē ob honoris cupiditatē impetant. Probus vero horū neutrū efficiet. & p̄inde ne quidem p̄p̄ eiūsmodi bona sui amās erit, vtrū si honestas postulari. id. n. ſolū nemini alij cōceſſerit, at cōmoda etiucūdā ceſſerit. Itaq̄ in delectu honestatis sui amāserit, at vbi cōmodū ac iā dicta voluptas affectabit, i probus erit, nō bonus. Vtrū probus sese maxie amabit, an nō? Est certe, vbi sese maxime amabit, est vbi nō. Nā cū dicimus probū bona cedere q̄ ad vtilitatē tēdāt, amicū magis q̄ se amicū amauerit: ita vtrū amico cōcedēs sibi honestatē accōmodat, eoq̄ mō ista cōcedit. Est igit̄ vbi amicū se magis diligit, estq̄ vbi sese maxie. in ipſo nāq̄ cōmodo, amicū, at vbi honestū et bonum, ipse sese maxime diligit. Est igit̄ boni ēē amans, nec sui amās, solum. n. si quidē sese amat, q̄ bon⁹. Malus aut̄ sui amās est. neq̄. n. hēt quā p̄p̄ se amet, sicut honestū aliqd̄, sed citra hęc ipse, quatenus ipse ē, sese amabit. et perinde hac de cā proprie sui amans diceretur.

De

A De eo quod sibi satis. Cap. 18.

Dicendum de eo quod sibi satis, & non altero indigente. vtrum qui sibi satis eget bit amicitia. an nec nepe ipse sibi satis erit, etiā ob hoc. siquidē ē et poetę talia iactitant. Cum demō bene dederit, quid, amicis opus ē? Vnde ēt gignit inopia? Vtrū qui cūcta habeat bona, quiq; sibi satis sit, amicis eget bit? An tū ēt maxime, cui. n. bñ faciet, aut quo cū vitā ducet? ne q; n. sol⁹ deget. Quod si his op⁹ erit, neq; cōfēgūt hęc citra amicitia, qui sibi satis ē, egebit amicitia. Quę igit in sermonib⁹ cōsueta capi similitudo ex Deo, ne q; illic recte, neq; hic fuerit vtilis. Neq; n. si Deus sibi satis, nec vllō indigēs, ob hoc ēt nos nullo indigebim⁹. Est nimirū iactatus de Deo hmoi sermo. nā qm̄ bona cūcta obtinet Deus, ac sibi satis est. qd faciet? neq; n. dormiet. Inspiciet aliquid, inquiūt: id nanq; pulcherrimū, & maxime peculiār. Quid igit spiciet? nā si quicquā aliud inspiciet, id erit meli⁹. hoc vero absurdū ē, vt se q; quā melius habeat De⁹. Ipse igit sese inspiciet. at hoc delirū. nā hōi qui sese suspiciat, vt pote attonito, inelamam⁹. quid igit Deus inspiciat omittamus, neq; de eo q; sibi Deus satis sit, cōsideremus, sed de hōie. Vtrū qui sibi satis sit, is egeat amicitia, nec ne? q; si quis amicū spectans viderit quid sit, & qualis amicus, talis q̄lis alter ego ēē, tū

vehemēter amicū facies, quēadmodū dictū est, hic alter Hercules, alter amic⁹ ego. Qm̄ igit difficillimū est (quēadmodū quidā dixere sapiētes) sese cognoscere, et suauissimū: nā se nosse, iucundū: ex nobis ipsis certe nos nō possumus inspicere. Quod aut nō nobis possum⁹, hinc certū q; alijs inelamam⁹, nec nobis cogniti q; eadē faciamus. id vero fit, aut quia bñ volumus nobis, aut pp affectū. at nobis hęc ad recte iudicandū obstant plerisq;. Quēadmodū igit si velimus ipsi nostrā spectare faciē, ī speculo obtuemur, itidē esse cū nos cognoscere voluerim⁹, amī cū spectantes nosse potuerim⁹. est siquidē (vt diximus) amicus alter ego. Quod si iucundū est se nosse, idq; scire nō est sine altero amico, opus erit amicitia, q; sibi satis sit vt se cognoscat. rur⁹ ēt si honestū (vt est) benefacere, cū qui à fortuna bōa obtineat, cui benefaciet? quo cum vitā aget? nō. n. solus deget. nā vitā ducere cum alio, & iucundum et necessariū ē. Quod si hęc honesta & iucūda, necnō necessaria, & hęc sine amicitia esse non pñt, op⁹ erit amicitia q; sibi satis sit.

De multorum amicitia. Cap. 19.

Vtrū multos habere amicos expedit, an paucos? Neq; pfecto multos (vt paucis abfoluā) neq; paucos op⁹ nā si multi erūt, amorē in singulos distribuere erit operosum. ī cūctis siq; dē alijs ībecilla natura

AA iij nra,

Magnorum Moraliū

Enīa, si plurima puenire nō pōt. neque. n. visu diutissime possumus: sed si plus mediocritate in stiteris, ob imbecillam naturā deficit. nec auditu, neque alijs eiusmodi oībus. Qui igit̃ amare non possit, deficit: iusq; fuerit vt scīlāmetur coarguaturq;, q̃ amicus sit, nec amet. ceterum hac rōne esse non postulat amicitia. Rursus si multi, nūq̃ mōrere desierint, inter multos nanque par est, vt aliq̃d semper accidat infortunium, vnde trīstari necesse sit, neq; porro paucos, vnum vel duos eē expedit: sed inter parū et multū, vt tēpus, atq; ad amādū satis sit impulsus.

Quomodo amico vtendum sit, Cap. 20.

Deinceps considerādum fuerit quo modo vtēdū sit amico. Est profecto non in oī amicitia coniectatio,

sed in quā se inuicē amici obiurgant. Atqui non in alijs eodem modo se obiurgant, sicut in ea quā patris erga filium, eadem non est in clāmatio, vt par fuerit nonnullis, quemadmodum ego tibi, et tu mihi. q̃ si non, hic tam vehemens fuerit in clāmatio. At in amicis inæqualibus non est par, est vero patris erga filiū amicitia in minime æquali, in idem vxoris erga virū, aut vernæ erga dominum, prorsusq; deterioris & melioris. In eiusmodi non erunt in clāmationes: sed vbi pares amici, et in ipsa amicitia talis erit obiurgatio. Proinde considerandum, quo pacto vtendum amico fuerit, in ea demum amicitia, quā inter pares fuerit conciliatā.

Magnorum moraliū Aristotelis finis.

Sequentes etiam Moraliū Eudemiorum libros appellatos (vt & alij fecere) in hoc Moraliū volumine reposuimus: qui, quanquam eadem, quæ & Nicomachy pertractent, ea tamen seipenūmero diuerso explicant modo. In Aristotelis autem operibus reponi solent: cum (cuiuscunque illi fuerint) eos ex ipsis depromptos officina Posteriores approbarint. Seclusimus tamen Quartum, Quintum, & Sextum libros (quanquam in Græcis reperiantur exemplaribus) cum ydem ad verbum sint cum Quinto, Sexto, Septimoq; Nicomachiorum: ne idem penitus, bis inutiliter repeteretur. Apposui-
mus autē Leonardi Aretini in hosce libros introductionem: cum eam ad Moraliū cognitionē non parū candoris afferre animaduertēremus.

LEONARDI ARETINI VIRI CLARISSIMI IN MORALIA ARISTOTELIS;

QUAE EVIDENTIA INSCRIBUNTUR,

INTRODUCTIO.

SIT vivendi, Calceote, sic etiam bene vivendi cura nobis esset, infinitos penè labores, quibus stultitia aestuat humana, tanquam superfluos et insanos fugiendos longe omittendosq; putaremus. Nunc autem noster error ab eo manat, quod sine proposito fine vivimus, & velut in tenebris cecutientes, non tam per callem aliquem prospectum & certum; quam per oblatum nobis semitam fortuito ambulamus: ut sepe quo nostri ferant gressus, nos ipsi quidem sciamus edicere. Itaq; & conatus sepe nos pœnitet nostri: & sequentes pariter assequutiq; torquemur, nihil solidi nasciscentes, in quo stulta hominū appetitio conquiescat. Est enim veri boni à natura nobis ingenerata cupido. Verum confusa illa quidem atq; incerta, fallacibusq; opinionibus tanquam tenebris quibusdam obducta: quibus occerati atq; decepti, per devia oberramus. Sed aduersus hanc humani generis cecitatem & tenebras, opem à philosophia petendum est. quæ si forte nos dignata, lumen suum admoverit, hanc omnem, quæ nos turbat, caliginem dissipabit, veramq; vivendi viam à fallaci discernet. Equidem meminì primis ab annis, studiosum te philosophiæ fuisse: verum illius quæ ad naturæ pertinet indagatiōe, quæ etsi est sublimis atq; excellens, tamen minus habet utilitatis ad vitam, quam ista quæ ad mores hominum virtutesq; descendit, nisi forte instructior eris ad bene vivendum, qui primum, & nives, & iridis colores quemadmodum sunt, didicisti: quod nihil amplius utilitatis habet, quam si illa nunquam didicisset. emendatior eris eius quoque vita, cui aures & pisces noti sunt, quam si omnino essent incogniti. similia his sunt cetera, q̃ in illa traduntur: habent enim splendorem cognitionis eximium: vitæ autem utilitatem non habet. At vero hæc altera philosophia tota, ut ita dixerim, de re nostra est. Itaq; qui huius cognitio-
ne omisit, philosophiæ intendunt, hi alienum quodam modo negotium agere videntur, suum omittere. Ego igitur Calceote vehementer quidem te ad hæc studia reuoco. Quid enim pulchrius nobili viro, & virtutum ab ipsa natura amatōri, & intelligenti ratione, q̃stanti, quam ea discere, p̃ quæ ad casum vivere desistat, suas ipse vias actusq; discernat? Sed verum ista cohortatione contenti, non ultra scribemus: vel quasi persuaso iam tibi addemus aliquid introductionis causa. Hoc ego potius esse reor, neq; enim inuitantis est sepius agere, sed rem ipsam ad quam inuitat, vltro offerre. Referam igitur sermonem habitum à me nuper cum Marcellino familiari meo. Nam cum ille domum ad me salutandū gratia venisset, reperissetq; sorte lecticiantem, post pr. in illa amicorum consuetudine cum uterque confedisset. Et quid libri hoc est, inquit, quod modo erat in manibus? Aristotelis, inquam, liber est ad Eudemum. Tria sunt enim, ut audivisse te arredo, huius philosophi volumina de moribus scripta. Vnum, ad hunc quæ modo dixi. Alterum, ad Nicomachum filium. Tertium, quod inscribitur Magnorum moralium. Et si eadem omnium vis est, tamen alibi enodatis, alibi remissis res ipse tractantur. Recte, inquit. At enim opportune facta à te huiusce rei mentio est. auco enim iam pridē
quæ

Leonardi Aretini in Arist.

qui sit huius disciplina progressus, & quasi viam cognoscere: nec ante hac data mihi
facultas est, a te de hoc ipso, arbitrari meo percunctandi. nunc vero quia ut video ocio
sua es, ostende quæso de moribus disciplina quid nobis pollicearur. Quid me rogas, in-
quæ, ac nō potius ipse es, vel nostrorum vel Græcorum à quibus ista traduntur, scripta
lecturas? Græce, inquit, nescio, Latina vero ista nostratia, ut tibi verum fatear legentē
me conantēq; non admodum iuuat. consilio enim esse Italia, ut institutum potius erudi-
re, quam rudē instituire ab initio possint. Tu qui græco de fonte (ut ait Flaccus) hausi-
sti, quæso mihi expone, hæc de moribus disciplina quid eius selectioribus promittat.
Non mirusculum, inquæ, neq; lucellum, sed rem maximā præstantissimāq; omnium,
beatos facere homines, modo sibi ipsi nō desint, sed agendo & operando illius præcepta
iusuq; sequantur. Et quis non exstetur, inquit, tanta spe propostia? Ardeo me hercule
iam nunc illius initiari sacris, quare agendum, ede quid præcipit. Longum, inquam, id
quidem & insigne est, caput tamen ac summus omnium, ut bene viuas. Id vero non de
mensa, sed de mente sumitur. Sed quomā id te cupere animaduerto, & adiuuari digna
est hæc cupiditas tua, conemur tale aliquid tibi tradere, quale Græci Isagogicum appel-
lant, id est, quasi introductionem ac euidentiam quandam eius discipline, quo paratior
ad illam percipiendum quæsis accedere. ac dicere equidem iam ordiar. tu vero si quid
inter dicendum ambigis, interpella. Prima igitur huius discipline consideratio multo
videri solet, an quid sit extremum & finis in rebus humanis, ad quem omnia quæ agi-
mus referri oporteat. Secunda, quid sit extremum. Tertia, quibus rebus ad id perueni-
atur. In enim cognitis, & totius vitæ rationem (quemadmodum dirigenda sit) cognosce-
mus. Quæ enim ad actionum nostrarum ad verum finem referuntur, eas & frugi &
laudabiles dicimus. quæ vero fallaci opinione aberrant, eas vituperamus atq; propelli-
mus. Ut autē de his dicere incipiam, conspiciuntur est plures in rebus fines esse humanos,
aliosq; sub alijs cōtineri. Finē autem appello, cuius gratia quid agimus. Exēpto quoq;
hoc ipsum faciamus illustrius. Parat quis nauem navigandi causa. navigat autē, quo
pecunias acquirat, acquirere autē vult, quo opulentiōr fiat. hanc ipsam opulentiā alia-
rius gratia cupit, vel honoris, vel potentie, vel ut nullius indigeat. hic igitur vides totē
esse fines, quot sunt actus, aliosq; subesse alijs. Idem est in cæteris operationibus nostris.
Semper enim nostra de fine in finē graditur quidē proceditq; intentio. nec est dubium,
quis superior finis preciosior sit, cum illius gratia inferiores appetantur. Illud præterea
constat, nos omnia quæ agimus, boni gratia agere, ex quo fit, ut idem sit finis & bonū.
Sed an cuncta alterius gratia volumus, & nec ubi consistit appetitio nostra? vel est a lō
quis extremus & vltimus finis, ad quem cum tandem peruenimus fuerit, appetitio con-
quiescat? Fatendum est esse aliquem, ne si forte negemus, irrita & stultitia probetur cu-
piditas nostra, & in infinitum progressio, & nugata perabsurda exinde consequantur.
Id ergo extremum, si modo est aliquid, quod esse plane consistendum est, necesse est esse
tale, nulla ut externa illecebra, sed ipsum p se sua vi nō incendat & rapiat in cupidita-
tem sui, quod pp se expetatur semper, & nunquam propter aliud, ad quod referatur
omnia, ipsum autem nusquam. Erat igitur hoc summus finis, & summum bonum,
nam finem & bonum idem esse docuimus. Erit quoque principium & causa. inde si-
quidem motus est, cum eius gratia, omnia omnes agant. Intelligere mihi videor, in-
quit, ac probe tenere, quare ad alia, si tibi videtur, progrediare. Age nunc, inquam,
hic quid sit extremus finis videamus. hoc enim secundo erat loco in quæ propostum.

Moralia Eudemia Introductio 190

De nomine quidem (inquit Aristoteles) apud omnes convenit. Felicitatem enim vulgus erratitque appellant, sed ipsa felicitas quid tandem sit, de eo sane inter se discrepant: nec idem vulgus sapientesque tradiderunt. At enim ne sapientes quidem, nulla enim unquam de re fuit inter philosophos tanta contentio. Num alij voluptate esse id extremum et ultimum, quod per se ipsum expetitur, et cuius causa cetera agimus, assenserant. Esse quidem id iussu mentibus nostris, ut omnia faciamus atque patiamur, quo postea in gaudio et laetitia contenti et quieti vivere possimus. ea autem est summa et vera voluptas. Ex quo fit, ut principia vel appetendi aliquid vel fugiendi, a voluptate doloreque proficisci videantur. Quare et ipsas quidem virtutes ideo censent ab hominibus exerceri debere, quia esse felices sunt plurimarum voluptatum. contraque, cum delictorum scelerumque conscientia nos vexet, et angat, immo inanes cupiditates, quarum fulsorum omnis vita referta est, sollicitent mentes, et quietas esse nequaquam permittant. Itaque eum esse sapientem delectumque aium, ut per atermittendis minoribus, sibi maiores comparent voluptates: et doloribus parvis susceptis, maiores grauioreque repellant. In hac ferme sententia Eudoxus, et Aristippus, et Epicurus fuisse: est eorum alius plus, alius minus tribueris corporis voluptatibus. His adiciendus est Democritus, qui obscure quidem ac verbo penitus insolentis iuvulans suumnum bonum esse dixit, quasi ex tranquillitate quandam animi, omni molestia vacatam.

Alij vero in usu virtutis felicitatem posuere, atque ex eo beatam constare vitam censent. Esse enim quoddam proprium hominis opus, ad quod ad agendum natus sit, id autem non esse vivere, quia cum sit etiam plantis, non sensum habere, quia cum sit etiam brutis: sed ut eam et actus secundum rationem, qua qui bene excellenterque utitur, is proprium opus, ad quod natus sit, bene absoluat, eumque bene vivere ac bene agere, in eoque suum esse summum illud hominis, quod querimus, bonum. In hac ferme opinione Aristoteles et Theophrastus. et ceteri omnes peripatetici fuisse. Sed eum quaereretur, nunquid foret hac vita in potestate sapientis, id est, an sibi ipsi per virtutem hanc praestare vitam vir bonus possit, multae difficultates suboriri videbantur. Fieri enim potest ut sapiens, et bonus vir et omnibus virtutibus instructus atque ornatus, in exilium, in orbitatem, in egestatem detrudatur, amissa patria, ablato patrimonio, filijs propinquisque necatis. praeterea ut in carcerem tyranni, ut in equuleum, ut in supplicia grauia et miseranda incidat. Hunc igitur quamquam virtutibus abundantem, tamen beatum dicere tamen in malis quis potest? Quod si ita est, nec virtus ipsa satis videtur ab beate viuendum. Ob hac igitur, de quibus loquor philosophi, tria honorum genera distinxerunt: Animi, Corporis, Externa. Felicitatem in bonis animi reponunt, quae sunt maxima ac principia bona. Corporis autem et externa adesse homini oportere aiunt, non ut illa ex sese beatam conficiant vitam, sed ut ne operationes virtutis, in quibus beata vita consistit, impediuntur. etenim supplicij doloribusque afflictum corpus, neque contempleri quicquam, nec agere permittit, et egestas exiliusque multa impediunt, cum tanquam instrumenta desint ad agendum. Quid ergo, miser eris sapiens in ijs quae supra enumeravimus, malus? Certe non miser. habitus enim virtutis illi ab hac infamia appellatione defendit. Sed nec etiam beatum in tantis calamitatibus nunc pabo. Beata enim vita omnis optabilis est et plena gaudiorum: hac vero calamitosa, nequaquam optabilis. nec beata igitur. Hac peripateticorum ferme est de summo bono, vitamque beata sententia. Nec est dubium, quin et si parum, tamen aliquid fortuna tribuatur. Itaque Zeno, qui quae a Zenone sunt Stoici (rigidi nempe homines et severi) aliter de summo bono opinati sunt. Negant enim quicquam esse bonum, praeter honestum: in eoque consistere vi-

Leonardi Aretini in Arist.

tam beatū affirmant. Honestū autē est, quod bene & laudabiliter ex virtute sit. Vt enim quod timide, qđ libi dinose, qđ abiecte agitur, turpe dicitur, ac dedecori plennū est sic quod fortiter quod cōtinentur, quod ex dignitate agitur, honestū, decorū, pulchrum nuncupamus. Corporū autē & fortunę cōmoda negat esse bona: corraq; illorū incōmoda, negat mala esse. Virtutē enim satū esse ad beatē vivendū putat. neq; carere, neque tormētis, neq; doloribus vllis, aut egestate & exiliōne beatā vitā impediri. Virū enim sapientē, ac vere fortē, magno inuicē loq; aio totū ex seipso pēdere nec humanos casus, neq; fortune minas expulserit, nec illi, si accidat, inq̄a frangi. nō enim exiliū, nec paupertatē, nec dolores mala esse sapiēt. quoniam vt nihil bonū, prater id quod honestū & cum virtute sit, sic ē nihil malū, nisi quod turpiter & cū vitio sit. quod in sapientem cadere nequaquā potest. Quod si fortunā metuas quis, nunquā eris beatus: cū & si nō facta, atq; tamē fac eda formido illius mutabilitatis sollicitū reddat. Nec ferme est, in fallos, Stoicę disciplinę forma. nescio an vera: sed certe mascula, atq; robusta. Percurrit tibi sententię oēs de summo bono, qđ tandē cognitū dignē videatur: de quibus scire velim, quid tandē existimes. Ego ne, inquit? Fatebor tibi quid mihi acciderit. singulū dū a te referēbatur, me me totū addixi. Nā voluptate, & vacuitate doloris, qđ prima suū snia, nihil optabilius visum est. Quid. n. beatus aut eē aut ex cogitari possit, quam vitā gaudiorū plena, oī molestia detracta? Aut quid Deorū immortalū vīe similis imaginari possumus. qui cū sint vere felices atq; beati, hoc beatitudinis instar nobis mortaliūbus reliquisse videtur. Rursus vero cū ad virtutis splendorē oculos erexi, victus excellētia laude, vsq; adeo cōtempni equidē ac posthabui voluptatē, vt ē molestiis & doloribus cōparanda eā beatitudinē existimare. Corporū vero cōmoda, externaq; rerū prosperitatem, quasi necessariā in bonis imponebā. Ecce alteri exurgētes, negat quicquā tale in bonis habendū, dantq; homini potestātē, seipsum p se in beatitudinē ascribēdi. quō quid optabilius esse pōt? Ita cū oēs ad se trahit, ambigūsus sum quid maxime putem recipiendū. Non est mirū, inq̄a, si tibi horū singuli probantur. Nā vulgus quidē philosophorū qui absurda dicebat, iam pridē auditores scholęq; ipse respuerūt. ille restat discipulus qđ aliquid dicere videatur: quę etsi verbis pugnet, re tamen & effectu proxima sunt. Quō proxima, inquit? an potest quicquā esse distans. Attende, inq̄a, ant tibi proximitatē hanc satū probare videor? Primū enim Stoici a Peripateticis quid differunt? Vtriq; profecto beatę vitę dominā, effectricēq; virtutē consentiūt. In hoc frēto tum est. & qui in vno hoc cōsentiant, vix in alijs dissentire possunt. Nā de corporis externisq; cōmodis, qđ alij bona appellāt, alij nō bona, id non refert, quantum quisq; illis tribuerit. si nō plus his quam illis de verbo differētia est, nō aut de re. quod alteros vītatū verbū delectat, alteros nouū. quę enim hi bona & mala, illi preposita & reiecta appellant. De fortunę & mō tormētis, doloribusq; corporis diuersitas est, & quidē non magna. Peripatetici enim nō a quibusvis calamitatibus depelli vitā beatā putāt, sed ab ingētib; & multis. & hęc ipsa si accidat sapiēt, nequaquā eū fieri miserū dicūt. Stoici vero ē in his ipsis calamitatibus beatū asserūt. Vides ergo quam parū interfit inter hos duarū seclatū magistros. Quinetiā voluptatis patroni nō multi ab his discedunt. Felicitas. n. absq; voluptate esse nō pōt: adeo nō implicata est illi & annexa voluptas, vt se parari nequeat. Nomē certe ipsum quo beatitas designatur, a gaudento apud Gręcos tractū est, quasi vitā quādā gaudiosa. Alio vero virtutis, scilicet & cōtemplatiōis, conscientia deniq; ipsa recte sacrorū immensās quasdā cōtinet voluptates, vt dubium fuit,

an hæc propter illâ, an illa propter hæc expectatur. Clamat enim Epicurus ipse, nō posse cum voluptate vini, nisi iuste, temperate prudenterq; viuatur. nec rursus iuste, temperate, prudenter, nisi cū voluptate. Ita cum tres sint philosophorū sectæ, oēs profecto aut idem aut propè de summo bono dicere videntur. Quæ re nō multū tibi formidandū est, ut dum alteris se clari, ab alteris cōingat te abscedere longius. Perquam grātū mihi est, inquit, hæc, ut ita dixerim, conciliationē philosophorū audisse. Nec placuit modo tua de hisce rebus disputatio, verum et placuit inquietā mentem, enīam potissimum inhaerere hæsitantē. Sed restat in tibi tertia illa pars, cū sit ne finis aliquis extremus et summus, et quis sit conspexerimus, ut nunc quibus rebus ad illud veniatur ostendas.

Tunc, inquit, ipse viā nō ex superioribus diēlis iam hinc discerni? Discerno inquit, virtutes enim beatæ vitæ dominas, effectricesq; consentio: sed tamen de his ipsis audire percipio. Audi igitur, inquit, et si nō ad vinum refecare propositū est, sed et quantum ad eudētiā nunc sit erit, brevis discursu perstringere. Hoc ipsum, inquit, nunc postulo: de singulis vero si ambigam, aliās. Cū p virtutes ad beatā vitā perueniatur (ab his enim honestas voluptasq; existit) de virtutibus ipsis dicere aggrediar. Atq; illud primū a vobis intelligendū est, virtutem omnē esse affectionē animi constantē, quem cōi nomī ne habitū vocant. Ut enim equum sic a natura generatū videmus, ut currere, et in grū stelli, et portare equitē possit, hæc tamen ipsa non perfecte agit, nisi cū domitus et exercitatus est, atque ita assuescitur, ut illa bene et scienter agat, tū enim perfectū quoddam habere videtur: sic et homo à natura apertus, p exercitationē et assuetudinē habitū iustitiæ et temperantiæ, ceterarūq; virtutum nascitur: ut tūc demū perfectū ab rsu sit, quod à natura fuerit inchoatū. Et de virtute quidem omnī in hunc fit et modū accipiendū est, Habitū scilicet animi, exercitatione vsus, ac quies, ut p virtutes et scienter opus suū perficiat. Virtutū vero ipsarū prima partitio est, ut aliæ sint moris, aliæ intellectus. Cōueniunt in eo, quod oēs sunt habitus. Differunt aut, quia morales sunt in ea parte animi, quæ non habet rationē: intellectus aut, in ea parte, quæ rationē habet. Præterea morales virtutes mediocritates quædā sunt inter excessum et defectū: intellectus aut excessum non habent, nec sunt mediocritates. Insuper morales affectus et actus: intellectus circa veri deprehensionē magis versantur. Sunt vero intellectus virtutes quinque: Sapientia, Scientia, Prudentia, Intelligentia, Ars. Moralium aut maior est numerus, ut enim affectus sunt humani, qui nos inlectum et ducunt, ita virtutes aduersus hos oppositæ resistunt. Ex quo fit, ut morales quidē virtutes oēs circa difficile arduūq; versentur. Difficile est enim libidines quasi freno cōpescere: difficile iracundiā tenere: difficile avaritiā coercere. idem est de alijs affectibus nostris, ad quæ enim proni natura sumus, aduersus illa virtutes opponuntur. Nil agas timide dicit virtus, nil inuēperanter, nil auare, nil iracunde, nil inique, nil abiecte. grana de potius quiddā tibi propositū sit. Et si adsint facultates, magnificentiā splendore. Honores vero ita prosequere, ut declines ambitionē. Veritas, et in omni sermone et in oī vitæ eluceat. Præterea caue, ne te virtutis specie decipiat visū. Inconsulta audacia fortitudo nō est, sed temeritas et vesania. tamq; est in viro qui nō timēda formidat, quam quis timēda omnino nō expauescit. Sit timor in periculis: ita tamē si perferenda sint, ne ratio superet vincatq; terrorē. At graue est vulnera excipere, graue mori obire sine la ne ista, si ita vis, et grauissima, tamē incidunt tēpora in quibus honestas mors turpi sue fit vitæ a sapiēte præterenda. et vulnera pē gloriā excipere præstet, quam per igno-

Leonardi Arctini in Arist.

nimiam corporis integritem servare. Hinc fortitudo illa mirabilis existit, speciosissima pro-
fecto virtutis, oratorum campis: quæ tanto favore hominum excepta est, ut eam defan-
ctissimum statuas videamus fere habitu militari, quasi præclarum sit hoc potissimum ge-
nere laudis in vita clariſſe. Comune certe virtutis nomē fortitudo sola in suā propriā
appellationem contrahit, nec sane immerito. Virtus enim a viro dicitur. Vir autem con-
stans aliquid, et pugnaz designare videtur. Itaque illud in promptu est, si viri es, id est
si fortes. Et Caesar milites increpans, inquit, sese non solum virtutē in milite desiderare,
quantum mo destitit: virtutem haud dubie pro fortitudine ponens. Itaque ut in multis
alijs, ita in hoc præclarus Græci quàm nos. Fortitudinē enim illi ἀνδραγαθία vocant, id im-
portat (ut verbum de verbo exprimam) virilitatem. Nam temperantia eorum quidem est, nec
viri solum, sed et mulieris, fortitudo autē propria viri est. versatur autē temperantia
circa libidines cōspēscendas, atque ut fortitudo à fuga nos renovat, sic temperantia ab in-
sequendo coercet: ut quodāmodo inter se contraria, una ad prælii coloratus, alia recep-
tui cavere videatur. Est autē temperantia circa eas voluptates, quæ nobis cōtes sunt cū ca-
eteris animatibus: ex quo non propriā ille quidē hominis voluptates, sed magis serviles bestia-
lesque habetur. dicimus de affectibus animi in metu et libidine. Quid? avaritia nonne ar-
dum est frenum imponere? adversus quā immoderationē virtus est, quā dicimus libera-
litatē. Ea est mediocritas quādā in acquirendis erogandisque pecunijs, remota quidem ab
avaritia et sordibus, remota et à prodigalitatis amentia. Avari enim est nimia acquirendi
cupiditas, et remissior quàm oportet expēdendi cura. Hæc autē duo contraria in prodig-
io, nam et dissolutus in acquirendo, et profusus in largiendo est. Horū medius liberalis,
ubi et quādo, et quātum capiendum erogandumque sit, tenet. et rationem secutus, habitū
istius agendi ex usu contraxit. Sed ut circa pecuniarum cupiditatem liberalitas, sic et
circa cupiditatē honorum alia quādā virtus existit, ambitioni contraria: nomē vero na-
quaqua sortita. Sunt enim quidā plus quàm oportet honoribus inhærentes, quos dicimus
ambitiosos. Ibi fere idē in honoribus faciunt, quod avari in pecunijs cōspicimus. Alij, et
quos honeste cōsequi possunt honores, abiectione quādā animi permittunt. Inter hæc
virtus, vir: nec est quādā, intellecta quidē aperte, sed non aperte notata. At enim et libera-
litatis, et huic virtuti quæ est circa honores, duæ præclarissimæ virtutes cōiunctæ sunt, ma-
gnificentiæ et magnanimitas, quarū magnificentia, sublimior quādā liberalitas est circa
sumptus ingentes et magnos, ut si quis ad usum populi theatrum ædificet, aut ludos exhi-
beat. Megalenses autē gladiatorū munus, aut epulum publicū. hæc enim et hominū, quæ
privatū supra modum excedunt, splendorē quendā habens eximium: nec liberalitas modo,
sed et magnifica dicuntur. Magnificentiā igitur ad liberalitatē salus est. Eodemque modo
magnanimitas ad illā aliā virtutem, quæ circa honores versatur. Est enim ferē eadē, nisi
quod magnitudine animi, propositoque sublimi excedit. ut si maximis dignus sis, maxi-
mos tibi honores arrogare non vereatur. Proxima est māsfuetudo, et ipsa quoque aduer-
sus cupiditatem constituta, non pecuniarum, nec honorū, sed vniuersalium. Est enim ira vici-
scendi cupiditas, cui resistit māsfuetudo, ne plus minusve æquo efferatur. Huius exco-
sus invidiæ defectus vero segnities, utraque in vicio. mediocritas vero laudabilis: quæ
et per quibus, et aduersum quos, et quātū oportet irascitur. Hic ille, sublati in mo-
oculis, quasi admiraretur, mediocritatē, inquit, istā cetera quidē virtutes, quæ adhuc à
re cōmemorata sunt, recte suscepisse videbatur: māsfuetudo autē admiror si hæc suscipias
mediocritatē. Non enim si hoc faciemur, illud quoque cōsistendum erit, irā quandā esse
laudabilem.

Moralia Eudemia Introductio 192

laudabilem: de quo (ut tibi verū fatear) valde equidē subsisto. quas vero causas ambi-
gendi habēā, si nō tibi mea hac interpellatio molesta sit, exprimere conabor. Tu vero,
inquā, arbitratu tuo, nō enim mei causa sermo hic institutus est, sed tui. Puto igitur,
inquit, nullā irā esse laudabilem. quod si nō laudabilis, neque cū virtute: quādo oīs v
sua laudabilis est virtus. n. excellentiā & praestantiā dicit. Nihil vero est oīm, quod
nō absque ira melius faciūt hōies, quā in irā. Quid enim est ira, nisi ebullitio quaedam
& cōcitatio, maturo stabiliq; cōsilio & tranquillitati rōnis aduersa? Itaque nō alia iā
erebro patiēda hōibus incidunt, quā illa q̄ per irā geruntur. Nā recta quidem illa
rō, qua nulla carere virtus pōt, sed ationem animi serenitatēq; requirit. ira vero pertur-
bat & cōcit at, ut nō solum mentis iudiciū, sed corporis ēi laudabilem statū pervertat.
illa quidē, atque detorqueat. furētes oculi, & tremētia labra, verba inerrapta atque
infraclata, iactatio brachiorū insana, p̄gressio amens. hac autē (ut pace tua dixerim) furo
ri p̄piora mihi vidētur quā virtuti. Atque p̄absurdū est, rectā quidē rōnem in virtu-
tibus dominari dicere: irā vero, q̄ nos a recta rōne dimouet, in virtutibus aliquādo fate-
ri esse. et hūc seruaturū esse modū in rebus agēdū credere, qui in seipso modū nō seruat.
Vidētur porro & sapiētes viri, hoc ipsum quod mō dixi, aperitiūne testificari: sunt. n.
ut videmus, libri cōpures aduersus irā ab illis cōscripti. qui vero cōtra inirascētiā
seripserit, nemo adhuc, quod equidē sciā, reperit: est: quasi nō irasci laudabile sit, irasci
vero vitiosum. Quod si irā nunquā esse laudabilē cōstit, sequitur ut mediocrit. ut nulla
eius sit, sed omnem penitus huiusmodi perturbationem animi esse improbandam.

Tum ego, nō ignoro, inquē, ista ita dici solere ab ijs qui cōtra Peripateticos disputant.
sed tamē referi, quid quisque sentiat. Quāvis num excarescētiā istā vehementemq;
iracundiā p̄bē? Negabo quidē atque detestabor. quid enim amētius? quid furori filius?
Quāvis rursus, num inirascētiā, & segnitie oī te laudē? Hanc rursus in vitio duēā,
atque reprehēdā. Etenim peto abs te. si seruus paternē verberet tuū, aut si filia virginis
vīm afferat, num tu hac aspiciēs aīo tranquillū esse debeas? vel potius motu quodā ani-
mi ad infringēdū illius cōtumeliā insurgere? Respōdebi, p̄fecto pietas ipsa, & rō, repre-
bendendū esse te, nisi pro tāta parētis filiaq; iniuria indignationē suscipias, & ad vin-
dictā cū acritate quadā vehementiori p̄citeris. Quid enim, quaeso, agat filius, cōtume-
liā paternis indignā cernens? Stabis cedo eodē aīo atque vultu, quo fuerat prius, nec eū
charissimū & cōnnectiss. iniuria cōmonebit? & quis nō hunc detestetur, atq; reprehēdat?
Ita sit. ut ira quaedā nōnunquā laudabilis sit, & nō irasci in vitio reponatur. Vidētur
porro neque sensum neq; mentē habere, qui vsque adeo hebes. atq; dissolutus est, ut neq;
dolet, neq; grauiter ferat: cū patrie, cū parētibus, cū filiis, cū ceteris quos charissimos
habere debemus, cōtumeliā inferuntur. Neq; sane verū est qd dixisti, nihil esse oīum, qd
nō absq; ira melius fiat. inuānt enim interdū, & certe decet stimuli quidā & motus
animi vehementiores, pro in dignitate flagitiū nō immerito suscepti, qui nos ad pietatem
fortitudinēq; impellunt. Nam quod ais, neminē adhuc cōtra inirascētiā scripsisse, igno-
rare mihi Aristotelē videris, qui ubiq; scriptorū suorum, segnitiem, & inirascētiā
sibi magnopere damnat. Itaque ut tu iracundū illū furentē, sic ego dissolutum hunc et
segnē mēte capio assimilabo: qui nec sentire, nec curare, nec affici illa rē videtur. Sed
hac satius ad reliqua instituti operis reuertamur. Diximus de mansuetudine, atq; illius
extremis. In vita autē & cōuersatione multi peccāt. Nā reperit̄ur quidā cōtētiōsi, di-
splicētes, duri, diffidiles, inhumani. cōtraq; alij, adulatorēs, placēdi studio oīa asēsantes.
hac

Leonardi Aretini in Arist.

hæc vitæq; vitæda sunt. media vero inter hæc virtus est amicitie similis, procul ab aspersione, procul a contumeliosa asperitate. Eodẽq; modo et ostentatione et ironia in vita et conversatione abesse cõuenit. quæ in plus fictio est, altera in minus. prædictas vere, hæc mediocritas est: sed ab ostentatione remotior. Cũ aut sit in vita cessario quædam atq; remissio (neq; enim cõtinuo laborare hõ potest) solatiõrũ quædã moderatio ẽ. Nam si oẽm refugas incunditatẽ, rusticus sis. sin aut iucundi arripias occasionem, ita vt nec honestati, nec dignitati pareas, modo risum mouere possis, scurræ. Inter hæc modoratio, est quædã virtus, q̃ ab his extremis reducta, cõmitas appellatur. Sic ter gemina sunt vitia in cõuersatione hominũ deuitãda: ne aduersatores odiosi, nee rursus placentes adulatõres sumus, ne fingamus ostendẽdo, neue rursus minnendo ironia vitamur, ne procul ab oĩ locunditat, neue rursus ridiculi hoĩes scurræq; habeamur. Iustitia vero duplex est. Vna pfecta, quæ oẽm cõplectitur virtutẽ. Altera singulari, in equitate reposita. Acquit as aut est, vt ne plus cõmodo, neue minus incommo de suscipiatur. Hic ille, pater quæso, inquit, parũ per, et in hoc loco interpellari te. Cupio enim nisi molestum sit, quãobrem pfecta virtutẽ iustitiã dixeris intelligere: an forsitan aliã, de quibus supra dixisti virtutibus, pfecte nõ sunt: ne fortitudo quidẽ illa, quã tu multis verbis ornasti? quod si illa pfecta, cur huic pfectionẽ potius attribuas quàm illis, nõ plane intelligo. Iure tu quidẽ ambigis, inquit, sed non oĩa possunt in hoc tanto ac tã præcipiti dissenso explicari. iamq; à nobis dictũ est, nõ esse propositi nostri, vt ad vnum singula recẽseamus: sed tanquã introductores aliqui, euidentia quandã et prægnationẽ rerũ in p̃sentia tradere. Quod tamẽ de pfecta requiris virtute, scire debes, bisariã dici pfectionem. Vno quidẽ modo, vt inchoata opponitur. nec enim illi dubiũ, nos a iustitiã et temperantiã et fortitudinẽ et liberalitatẽ quodammodo natura aptos produci, vsus tamen et assuetudo exercitatioq; ipsa (vt de equo diximus) ita nos afficit, tunc iã pfectionem ab usu sit, quod à natura fuerat inchoatũ. isto quidẽ modo oĩs moralis virtus pfecta est: neque minus aliã quàm ipsa iustitia. Alio modo pfecta virtus dicitur, q̃ omne oĩno virtutẽ cõinet et cõplectitur. Talis vero est iustitia illa, de qua primo diximus. Est enim secundũ leges observatio quædã. Leges aut curicularũ virtutũ opera iubent, et vitiorũ omnĩũ facinora vetat: Nam et q̃ sunt cõtinentia: vt non cõmittas adulteriũ, non flagitiũ facies. Et quæ sunt fortitudinis: vt nõ fugies in acie, nõ deseres locũ, non arma abicies. Et quæ sunt m̃asuetudinis: vt nõ iurgia dixeris, nõ pulsabis, non cõtumelia afficies. Et sic de alijs virtutibus et vitijs, illas iubẽdo, et ista vetãdo. Quæ vero à legibus proficiscitur, iusta sum. Itaq; illa pars iustitiæ, q̃ est legũ custos et obseruatrix, vniuersalis quædã est, et vsum omnĩũ virtutũ in se cõinet. atq; ideo pfecta dicitur, quod nullius virtutũ vsus illi desit, quasi cõpleta quædã et absoluta virtus. Alio vero iustitiæ pars, quã in equitate repositã diximus, particularis est: vt nõ plus cõmodi, nee minus incommo de suscipiamus. Est igitur iustitia duplex: vna vniuersalis virtus, altera singularis. Prima est illa splendida, de qua Euripides inquit: Neque lucifer, neq; hospes est ita mirabilis. Altera vero nõ plus ferme laudari se habet, quàm vna caterarũ virtutũ. Multo quidẽ, inquit, hæc pericula fuisse, et mādauĩ memoriẽ quæ dixisti. Sed m̃e, quod reliquũ est, intellectũas virtutes expecto. Vnũ adhuc restat, inquam, quod ignorare te nolo: postea ad intellectũas transibimus. Quid est inquit? De cõtinentia, inquit, et incoĩnentia dicere. quæ res difficultatẽ h̃et et plerũq; fallit, et vitiosa tem nõ cõtinentiãdũ eius cognitio affert. Cõtinentia igitur nõ est illa quidẽ virtus,

sed

sed summum quoddam & proximum ostensum est enim prius omnem virtutē esse habitum: continentia vero habitus non est: itaq; nec virtus dici potest. Versatur autē continentia & incontinentia in his, in quibus temperantia & intemperantia. Abstinet quis a iucunditate sensuum indebita. si diu hoc egerit, in habitū transit: & tunc demū virtute lucret temperantia. Ante vero quam cōstitutus sit habitus, in ipsis operibus continentia est. itaq; & dolens abstinere continens, nec satis firmus est aduersus cupiditatē. Eodem modo incōtinens nondū habitū vitij contraxit. itaq; rōnem discernit, & principij tenet: superatur tamē ab affectu, & in vitij quodāmodo captiuus adducitur. De quo recte Poeta inquit: Video meliora proboq; deteriora sequor. At intemperans in habitu vitij cōstitutus, nec rōnem id nec principij tenet: atq; ita corruptus est, vt pueria natura rerum, malū quidē bonū arbitretur, bonū aut malū. Itaq; eligens facit intemperans, incontinens vero nequaquā eligens, quia rōnem intelligit, sed tamē trahitur violentia cupiditatis, q̄ in eo quidē est oī rōne potentior. Habes nunc de continentia & incontinentia, q̄ breuiter dici posuerunt. Hæc eadē vitia sunt & in ceteris virtutibus, vt habitum electionemq; in illis recognoscas. vitiosus enim oīs, qui habitū vitij iā consecutus, lumen cognitiōis principijq; amisi. quāobrem malo gaudet, quia id bonū putat. Qui vero nondum habitū effecit, se quidē male agere intelligit, pugnatq; simul affectus & rō, atq; modo hæc, modo illa peruenit. Placent igitur inter virtutē & vitij, medias affectiones quas dicit, nondū satis stabilitas, vt modo ad hanc, modo ad illud insecutatur. Nunc vero, quoniā de moralibus satis d'clū, intellectūas virtutes breuiter videamus. Quarū nempe discussio plixiatem exigit: breuius aut suscepti operis cōpendium flagitat. tanquā igitur digito illas monstrantes, notare tamen singulas illarū contentemur. Quoties ergo de virtute ppria loquimur, siue illa moralis siue intellectualis sit, de animi virtute, vō aut corporis loqui nō intelligendū est. Ipsiū vero animi partes sunt duæ. Vna rationalis: altera nō habens rōnem. Et rursus q̄ rationē nō habet, partim est vegetatiua, ex parte vno rationis, quā plantis ē inesse constat: partim appetitiua, cupiditatis & metus, & affectionū omnij capax: q̄ et si rationem non habet, audiens tamen est, parensq; rōni. Hæc est enim illa pars animi nostri, quā increpamus errantem, quā coercemus elatam, quā excitamus iacentem, quam cōsolamur afflictam. hanc nos dirigimus, & rationi obtemperare cōpellimus. in hac demum parte virtus moralis sit: quæ est habitus animi p̄ assuetudinem acquisitus, vt mediocritatem quandam in affectibus seruet. Irrationalis igitur pars animi duplex est, vt ostendimus. Rationalis vero etiā duplex. Nam eius vna pars cōsultatiua est, altera sciensifica. Consultamus enim de ijs q̄ aliter esse possunt: scimus vero ea, quæ aliter esse non possunt. quæp̄ neq; in consultationē possunt cadere. In hac itaq; rationali parte animi, virtutes intellectualis sunt: atq; vt ista diuiditur, sic illæ distinguuntur. Quinq; vero esse numero intellectualis virtutes supra diximus. Inter quas prudentia nobis prima occurrit, cū superioribus, quas retulimus, virtutibus serē cōiuncta. Etenim in rebus agendis rethallarat o, q̄ moralibus moderatur virtutibus, quæq; extrema fugiēs in mediocritate quādā laudabili cōsistere facit, nihil aliud quam prudentia est: ex quo fit, vt nulla moralis virtutis absq; prudentia esse possit. Versatur autē prudentia in his rebus q̄ non semp̄ eo dē modo sunt: sed aliis aliter. in quibus ē cōsiliū & electio locū habent. nam de ceteris, & impossibilibus aliter se habere frustra quis aut cōsultat, aut eligit, itaq; & cōsiliū & electio a prudentia est, resq; agendæ oēs a cōsilio electioneq; pendunt. Videtur autem electio non alijs ferme vllis quam

Moral. cū cō. Auer.

BB

hominū

Leonardi Aretini in Arist.

homini conuenire. Nam neq; bestijs, quæ sunt infra hominē: quoniam: ratione careant. neq; rursus Deo: quoniā ille puro intuitu singula discernens, nulla de re ambigere pōt. ac consiliū & electio de re dubia est. Dicitur aut electio, quod ē pluribus in consultatio ne propositū vnū eligatur, id est suscipiatur. Fit aut hoc, cum pluribus propositū cōmo- di, id quod uidetur maximū potissimūq; assumimus: aut cum pluribus propositū in eō modū, minime malū recipimus. hæc aut & tēpus & accidentia variant, & rerū expe- rientiā consiliū dirigit. Prudentia igitur de his est, q̄ aliter esse possunt. Scientia vero cō- tra de his est rebus, quæ semp eodē modo sunt, & aliter esse non possunt. principia tamē nō tractat, sed ab illis iā cognitis dīscūrit. Intelligentia vero principiorū est, & circa illa versatur. At sapientia utraq; cōplectitur. nā & de principijs, & de his q̄ a princi- pjijs manant, indicat & discernit. Itaq; recte definita est, rerum diuinarumq; cognitio.

O preclarā suppellectilē, inquit, & quasi diuinā quandam intelligentiæ syluā. quæ enim vel audire seruenat animū, quid gustata receptaq; efficiant? Restat ars, inquam, q̄ in eodē genere quo prudentia, versatur. sed in eo differt, quod ars in faciendo est, pru- dentia in agendo. Enimvero cū plures sunt virtutes, ut diximus, cōstat alias ad otiosam uitā in contemplatione repositā, alias ad negociosam & ciuilem esse aptiores. sapientia enim, scilicet & intelligentia, cōtemplatiuā alunt: prudentia vero in oī actione dominatur. Utraq; sanē uita, laudes cōmendationesq; pprijs habet. contemplatiua quidē diuinorū plene atq; clarior: actiua uero in cōi utilitate præstantior. Itaq; vel in priuata vel pub- lica re, quæcūque excellentior & cū laude, quæq; pro utilitate aut nostra, aut patriæ, aut hominū nobis clarissimorū agimus: ea quidē oīa à prudentia ab his uirtutibus, quæ sunt cū prudentia copulata, descendūt. Sed illud ante oīa intelligendū est: nisi bonus sit uir, prudētē esse neminē posse. Est enim prudentia, uera existimatio circa utilitatē. uera aut existimatio incorrupta est. Tales uero ipse res, quales reuera sunt, nisi bono uiro uideri nō possunt. improborū siquidē hominū iudicia perinde sunt, ut ægotantiū gustus, qui nulla ferme in re uerū sapore agnoscunt. Ita nihilq; est omninō, cui magis of- ficiant uitia morū, quā prudentia. Scelestus enim & flagitiosus hō uera mathematicæ demonstrationes, & physica notitiā retinebit: ad prudentia uero opera oīno ceca- tur, & lumen ueritatis in hac uia amittit. Atqui cōstat & hunc nihil uelle nisi bonū. at in illo ipso caligāt oculi, quod bona putat, q̄ bona nō sunt. Videmus alios tyranni dī inhiantes, alij rapinas fraudesq; meditātur: marchij uero isti & pederastæ, quid est qd̄ pro libidine explenda nō prætermittāt? His si forte Deus aliquis cupiditatē illam mor- bumq; animi euellat, ac uiri boni mentē iudiciūq; infundat, tanquā resipiscētes lu- menq; recipientes, quātis in tenebris uersati sunt recognoscent, suūq; ipsi maxime dete- ribuntur errorē. Proposita etenim nobis in omni uita felicitas est, eiusq; cupido nobis ingēnita. ad hunc non p̄ uitia & libidines, q̄ nec laudē in se habent illam, nec qui etare animū possunt, sed p̄ uirtutes modēficiantq; ascenditur. Bono igitur uiro rectum & expe- ditūq; iter est ad felicitatem. solus enim hic non fallitur, neque aberrat. Itaque uis solus bene uiuit, & bene agit. malus autem contra. Si ergo beati esse uolumus, operam de- mus ut boni simus, uirtutesq; exerceamus.

Introductionis in Moralia Eudemia Aristotelis
per Leonardum Aretinum sumi.

ARISTOTELIS STAGIRITAE,

PERIPATETICORVM PRINCIPIS MORALIVM EVDEMIORVM LIBER PRIMVS,

SVMMA LIBRI.

Circa beatam vitam, ac felicitatem 'considerationes quamplurimæ:
Et non dari ipsius boni Ideam.

De beata vita agendum esse: de eoq; in quo consistat varia opiniones. Cap. I.

Qui numinis sē-
tentiā in Delo
edidit: vesti-
bulo tēpli in-
scripsit: Nō in
eodem omnia
conuenire, Bo-
num honestum & Iucundum.
Nam iustitiæ quidem cultum,
rem esse pulcherrimam, sanita-
tem præstantissimam, rei vero
amatæ cōsecutionē suauissimā.
C Quod nos nequaquā concesseri-
mus, felicitas enim cū optima
fit et pulcherrima, eadem etiam
iucundissima existit. Cæterum
inter cōsiderationes varias, quę
in vnaquaq; re naturaq; excu-
tienda negotium faciunt, & cō-
templatione egēt, alię ad cogno-
scendum tantum pertinent, alię
vero ad acquisitionem, & nego-
tia spectant. Quāobrem quę in
sola cōtemplatione posita sunt,
opportuno tpe (id quod metho-
di proprium munus est) a nobis

pertractabūtur. Ante oīa vero
cōsiderandū, in quonā vita bea-
ta cōsistat, & quo pacto ad eam
perueniatur. Vtrū, quęadmodū
hōes parui, magni, & colore, dif-
ferentes, sic quibus nomen bea-
torum contigit, natura fiant.
An per disciplinā, velut certam
eo destinātā scientiā. An per
exercitationē, haud enī pauca,
neq; natura, nec arte aliqua, sed
cōsuetudine sola parātur: vt mala
malis, bona bonis. Aut nullo
quidem horū modorū, sed aut
Dei alicuius adflatu, quod sana-
tico furore correptis, aut numi-
ne instinctis accidit. Aut ē for-
tuna. plurimi enim felicitatem
idē quod secūdam fortunā esse
arbitrātur. Patet igitur beatitu-
dinē euenire, vel p hęc omnia,
vel quædam, vel vnū aliquid.
nam ad hęc principia referun-
tur omnes rerum generationes:
ac ab intelligentia pfectæ actio-
nes ad eas, quę a sciētiā fluunt,

BB ij tranf-

Moralium Eudemiorum

- G** transferri queant. Porro bene beateq; viuere in trib⁹ maxime rebus consistit, ijs nempe quæ potissimum expetuntur. Nam prudentiam aliq, aliq virtutē, aliq vero voluptatem vt summum aliquid eligunt, contenduntq; inter se de harum magnitudine & potestate, quænam ad felicitatis consecutionem vim adferat vberiore. Vnde fit, vt quidam prudentiā virtuti, aliq prudentiæ virtutē, nonnulli vtriq; voluptatē anteponan. quocirca ad bene beateq; viuendum, quidam vnum ex his, aliq duo, nonnulli omnia requirunt. Et qui de his præcipiūt, aiunt omnibus scopū quendam recte viuendi propositū esse, qui modo ex electione viuere iam queant: vt sunt honor, gloria, opes, eruditio: quem spectans quisq; oēs actiones peragit. Quapropter vita proposito fine carens, insignis stultitiæ argumentum est.
- In primis vero apud sese qsq;, nec temerarie, nec segniter constitutuere debet, quānā parte beata vita consistat, & quid sit, quo fine nemini ea contingat. Neq; enim sanum esse, & id, & quo fine nequeat consistere sanitas, pro eodem reputari non debēt. ita nec recte viuere idem cū eo est, citra qd id nemo cōsequatur, quod idem etiam in alijs innumeris obseruatur. Sunt autē causæ eiusmodi, non equidem vitæ, sanitatisue propriæ, sed cōmunes (vt sic loquar) omnium habituum & operationū, nā abstr⁹ respiratione neque yigilia nec motus, nec bonum aut malum in vniuersum vllum subsistit. Aliæ vero propriæ sunt magis vniuscuiusq; naturæ, quas ignorare non contineat. neq; enim ex æquo cum iam dictis ad bonam habitudinem acquirendā faciunt carniū esus, atq; cibo ingesto decambulatio. Atq; hæc sint quæ difficultatem controuersiamq; pariunt, dum quid sit recte viuere, & vnde contingat homini inquiritur. nam id, quo sine nemo queat beat⁹ esse, nonnulli felicitatis partem existimant. Verum oēs omniū de his opiniones persequi superuacuum sit, qñ & ægrotis, ac deliris, & pueris quædā videantur, quæ nemo sanæ mentis in quæstionem posuerit. Ratione enim opus nō est: sed his quidem ætate prouectiore, qua corrigatur iudiciū: illis vero punitione politica medicaue, quæ dolori inferendo plagis, vim habet haud minorem. Similiter & vulgi, de rebus omnibus ferè pronūciantis obmittenda sententia est. absurdum quippe ratione cum ijs contendere, qui non rationem, sed multā mercantur.
- Dubitationes de vita excellentissima: et eam secundum diuersos in diuersis poni generibus. Cap. 2.*
- P**orro cū in omni negotio quæstiōes oriant, patet et de vita excellentissima dubitatiōes, opiniōesq; occurrere, quas

A quas sit expēdere operæ præciū. controuērentiū enim argumē-
tis rōnes cōtrariæ demonstrant. Ignorare insup haud quaquam
cōuenit subtractationis princi-
piū ea, quibus oīs consideratio
destinat, ē quib⁹ bene recteq;
uiuere cōtingat (beate enim par-
cius dicere conuenit, ob spem
q̄ in singulis à bonis honestisq;
uiris p̄cipi solet.) Nā si vel in for-
tuitis, vel ijs q̄ natura eueniunt,
sita est vita, honestas, commodi-
tasq; spes eius p̄cidatur. multis
B quippe, qui frustra eò cura sedu-
litateq; enitant, siue id qd̄ in ip-
sis est, siue studiū actioneq; spe-
ctes. Verū si in opatione penes
ipsum positam, & in eo qualis
quisq; sit bene viuere cōstitu-
tur, & cōius & diuinius bonum
fuerit: illud quidē, quia plurib⁹
participare liceat: hoc, q̄ opatio
nes h̄mōi vel illiusmodi forma-
re habeat necessum. Equidē q̄
de his ambigunt & disputātur,
p̄spicua plerq; fuerint, si cōsti-
terit, qd̄ vere tandē felicitatem
C oporteat appellare. An pro afo,
hoc vel illo pacto disposito, vt
qdā sapiētes veteresq; existima-
runt, definire eā cōueniat: an ve-
ro pro totius hōis statu, aut ope-
rationū potius qualitate & mō.
Distinctis aut̄ inter sese vitæ cō-
ditionib⁹ & studijs, felicitatem
nōnulli haudquaquā in eis col-
locāt, sed necessariorū gratia t̄m
expeti contendunt: cuiusmodi
sunt artes odiosæ, vt appellant,
& quæstuariæ. (Odiosas autem

voco, gloriæ tantū destinatas: **D**
mechanicas autem voco, sellu-
larias & mercenarias: quæstua-
rias autem, foro cauponicisq; ar-
tibus comparatas.) Ergo cum
ad vitam bene beateq; trāsigen-
dam tria (vt supra diximus,) ve-
lut potissima honorū genera or-
dinata sint, virtus, prudentia, &
voluptas, totidem ēt vitæ gene-
ra enasci cōstat, quas oēs mētis
saltem cōpotes adipisci & secta-
ri cupiāt: nempe ciuile, philoso-
phicū, & voluptuariū. Philoso-
phus enim prudentiā contēpla-
tionemq; veritatis: ciuilis, actio-
nes honestas, eas inquit, quæ à
virtute proficiunt: voluptua-
rius vero corporis voluptates
expetit. quapropter, vt supra di-
ctum est, aliū q̄ priores, felicem
beatumq; arbitratur. Vnde Ana-
xagoras Clazomenius à quodā
interrogat⁹, quēnā beatissimū
iudicaret, nullum, inquit, ex ijs
quos existimas: ed qui à felicitate
alienissimus tibi videat. Ani-
maduerterat, n. nisi magnū, pul-
chrū, aut diuitē, neminē felici⁹ **F**
appellatione dignū illi cēferi:
tū contra sibi felices beatiq; ha-
berent, q̄ iustis honestisq; actio-
nib⁹ trāquille incūberent, diui-
naq; aliqua cōtēplatione par-
ticiparet. Cæterum recta synce-
raq; iudicatio de reb⁹ difficultate
vbiq; plena est: tū in p̄mis de
ijs, q̄ obuia oīumq; cognitioni
exposita vulgus arbitrat, vt qd̄
in vita expectēdū sit, quoue cō-
parato plenā cupiditatem cōse-

BB iij quant.

Moralium Eudemiorum

G quantur. Multa quippe mortaliū vitā circumstāt, & molestā faciunt & acerbā vt sunt morbi, dolorū intentio, tēpestates, vt si hęc cōsideranti optio ā principio det, nō nasci, potius q̄ hęc experiri velint. Qua cōditione vita puerilis est, ad quam nemo prudens, et si queat, redierit. Ac multa quidē, vel voluptatis dolorūq; expertia, vel inhonestis saltē voluptatib⁹ iūcta, eiusmodi, sunt vt nō eē oīno q̄ viuere, melius iudicet. Ac ī vniuersum,

H si cōgeras cūcta, q̄ vel agūt vel patiūtur hoīes nō volentes (qa nec ipsius grā) adiectis infinitis tēporū spatīs, nihilo tñ magis viuere q̄ non viuere eligat. Eodem pacto neque ob cibi venerisq; voluptates, si reliquis destituta fuerit, quas vel cognitio vel visus, aut sensus quispiā ali⁹ suppediaret, nemo nisi seruile mācipiū magnopere sibi vitam exoptādā iudicaret. patet enim ā bruto ita affectū hoīem nihil distare, adeo vt bos Ægyptius,

I quē vt Apin colunt, hos monachas multis modis antecellat. Eadē ratio est de somni voluptate. Quid enim refert, siue ā p̄ma natiuitatis die ad vltimā vsq; mille annis aut circiter somno p̄fundo stertas, an vitā plātæ viuas. illē enim cadē propemodū, qua infantes, vita participāt. nā & hi vt primū in vtero cōcepti sunt, excrefcūt quidē, sed velut iugi somno sopiti. Vnde cōstat, nequaquā nrā cognitioni expo-

sitū, quid rectū illud bonūq; in vita fiet. Quocirca Anaxagoras, ambigentē quendā sciscitantēq; quare viuere potius q̄ non viuere expetēdū eēt, iussit celū mūdīq; totius constitutionē & ordinē cōtueri: sentiēs vitæ cupiditatē, nō nisi scīre alicui⁹ grā laudabilē esse. Cæterū qui Sardanapalū, aut Smindyriden Sybaritā, aut aliū quēcūq; vitę voluptuarię indulgētē, beatū p̄dicant, hi in latando felicitatē posuisse vident. Rursum aliī reperiunt qui nec prudentiā nec corporis voluptates, actionibus ā virtute p̄tulerint: quippe quas nō glorię alicuius grā sectātur: tum et cū felicitatē minime cōsequunt. Sed et multis ciuilibus appellatio nō cōtingit, nam nec reuera ciuiles sunt, qui honestas p̄ se actiones expetūt: cū pleriq; aliī habēdi studio & gratia diuitiarū vitā eiusmodi capeſcant. Inde manifestū est felicitatē ad tria vitę genera trāſferri: ciuile, philosophicū, & voluptuariū. neq; clam est, quæ harum circa corporis voluptates cōsumet: quę itē, qualisq; sit, tum quo pacto fiat: vt nō sit necessum quę sint, sed num ad felicitatē, & quo pacto cōferant p̄quirere. itē an voluptates honestas vitæ applicare oporteat, an alio pacto quopiā inter sese cōicent. sunt enim & voluptates alię, quib⁹ in rationibus colligēdis beatum nō absq; dolore tantū, sed iucunde et viuere arbitrātur. Verum de his

A his postea diceſ. Virtutis vero prudentiæq; naturā excutiem⁹ quæ ſit, & utrū beatæ vitæ partes exiſtāt, vel ipſæ, vel operationes ab ipſis profectæ, iungūtur enim felicitati, ſi non ab omnibus, certe ab inſignioribus. & pretio aliquo dignis.

Socratis opinio de virtute: ac ipſius redargutio. Cap. 3.

Socrateſigitur: ſenex ille ſinem ſummū ponit homini virtutis cognitionē, & qd ſit iuſtitia, quid fortitudo, & q pars reliqua eius inquirat. Et recte id, qñ ſcientias virtutes oēs arbitrabat, vt iuxta hunc noſſe iuſtitia & iuſtū eſſe coincidant. quemadmodū & geometriā architectonicāq; didiciſſe, & geometriā architectumq; eſſe. Quo circa, nō quo pacto, & ex quib⁹ ſiat, ſed quid ſit virtus veſtigat. id quod i ſciētis cōtemplatiuis vſu venit. neq; n. aliud eſt aſtrogia, „ geometriæ, phyſiologiæq; officiū, q̃ vt naturā ſubiectarū rerū norint & intelligant. **C** ſed, n. ad eas ipſas nihil obſtat, ad res neceſſarias multas vtilis nobis frugiſeraſq; fieri. Verum alius ē actiuis ſciētis, ali⁹ cognitioni cōtemplationiq; ſinis propoſit⁹: vt ſanitas medicinæ, recte iuris legūq; conſtitutio politica. Ergo, cū res qdē honeſtas cognoscere pulchrū ſit, in virtutis tñ conſideratione, non tam quid ſit, q̃ ē quibus petatur, cognoscēdum eſt. Neq; enim ſcire quid ſit fortitudo magnopere,

ſed fortes eſſe potius volumus: **D** nō ſeire iuſtitiam, ſed iuſti eſſe: quēadmodum ſani eſſe beneq; habere, q̃ ſanitatē bonūq; habitum cognoscere. Probationem vero horum omnium colligere per rationes oportet, adhibitis testimoniis exemplisq; apparētibus. Potentiſſimū vero eſt, in omni probatione cōſeſſum omnibus testimonio propoſita firmare poſſe, ſi id nequeas, oīno vel aliquam verifiſimilitudinem adferre. reſidet enim penes oēs aliqua veritatis confeſſio, quæ **E** noſtris confirmādis queant adduci. Nā & ea quæ vere quidē, ſed minus aperte dicuntur, perſpicua ſiunt, ſi cōfuſa notionib⁹ commutaris, rationes porro in vnaquaq; methodo, vel philoſophice, vel ſecus adhibētur: quæ ē in politicis haud ſuperuacue ita accōmodantur, vt nō ſolum quid, ſed quare quid (quod philoſophi ē propriū in vnaquaq;) intelligatur. Qua in re animaduerſio accurata requiritur. Sūt enim quidā, qui vt philoſophi **F** eſſe appareat, nihil, ſi nihil appareat dicere, ignorātes peregrinas incidūt, tractatiōesq; inanes aduocāt. idq; vlp ignorātiā, vel ē p inſolētiā: qua ſit, vt nō nūquā periti rebusq; agēdis idonei, ab eiufmodi vincant, q hæc nec intelligāt, nec in agēdo induſtria vlla valeant. Cuius rei cā eſt inſcitia: q̃ in vnaquaq; re nihil eſt aliud q̃ inopia iudicij, qua proprie oēs à peregrinis diſtinguāt.

BB iiij Recte

Moralium Eudemiorum

S Recte vero habet, si causę rationem, remq; demonstratā studiose discusseris. Tum (vt mō dictū est) nō solū certis rōnib⁹, sed apparentibus sepe potius infiltrere oportet, animūq; aduerrere. nā eas, nisi queas soluere, violenter ad fidē habendam pertraheris. quocirca sepe quidē id quod demonstratur rōne, verum existit quidē, sed non ea ex causa, quę forte adfertur. nā & ex falsis vera colliguntur: quęadmodum in Analyticis ostenditur.

H Bonorum diuisio: ac in quo membro felicitas sit constituenda. Cap. 4.

Hęc præfati, à primis obscurioribusq; exorssi, ad manifestiora progrediemur, qđ sit felicitas vestigaturi. Quę omnīū quidē cōsensu iter humana bona, maximū est & pstantissimū. (Humana adficio, quia excellētiōri fortasse cuidā cōgruat, vt Deo alicui.) nā reliqua animātia hōie inferiora, huius appellationis prorsus sunt expertia. Neq; enim felix dicit, equ⁹, auis, piscis, aut aliud quodcūq; animātis genus: nisi forte naturę bonitate pstanti diuinaq; re aliqua fruat, vnde nomē hoc trahat. sed alia quadā bonorum participatione aliud alio cōmodius, incommodiusue viuit, quod ad eum modū habere deinceps excutiet. Nūc vero dicam⁹, qđ bona, alia sunt agibilia, quadā nō. id ita intelligas, qđ vt entia, quędā motu carent, ita ēt bona nōnulla, atq; hæc fortasse

natura sunt præstātissima. Alia vero agibilia quidē, sed agibilia pstantioribus hōie. Quia vero agibile bifariā dīr (nā & quorū grā agim⁹, & quę pp illa actiōne participāt, vt sanitas & diuitiæ, quęq; horū grā fiunt, salubria quęstuarīaq; inter agibilia connumeramus) patet & felicitatem inter agibilia homini pstantissimum dicendum esse.

Non dari ipsius boni Ideam. Cap. 5.

Itaq; considerandū quod sit optimū illud, quorq; modis dicat. Id tribus potissimum opinionib⁹ cōstat. Omniū enim bonorū excellētissimū inquit ipsum bonū. Ipsum aut bonum esse, quod & primum sit, & alijs suę bonitatis causa: quorum vtrumq; Idea boni competit. Vtrūq; dico, & primum esse, & causam bonorū, quib⁹ adferret. Iuxta hanc enim bona maxime dici, vt qđ participatione, similitudineq; huius primi boni, reuera bona & ipsa existant. sublatā enī Idea, participātia quoq; auferri: quippe qđ ex ei⁹ participatione nomē boni sortiūt. Primū aut eū habere modum ad posterius, vt bonū ipsum boni Idea sit, qđ vt reliquę participātib⁹ separat. Verū huius opinionis cōsideratio alterius exercitatio nis est, & logicę magis, refellentes enim, cōesq; rationes nulla alia scia substituūt. Porro si breuiter hæc dicere cōuenit, pronunciam⁹ primū, Ideas nō boni solū, sed cuiuscūq; aliterius inutitr con-

A contētio ſeq; affirmari. Plurimi autē modi ſunt, tū per uagatariū populariūq; tū philoſophicarū rōnū, quibus hęc inquiſitio fieri ſolet. Deinde ſi maxie Ideas, atq; Boni Ideas cōceſſerūt, nihil tū id uel ad uitā honeſtam, uel actiōes cōrulerit. q̄ties. n. ens, toties & bonū dī. Quē admodum n. ens (ut alibi quoq; oſtēſum) ſignificat qd ſit res, aut q̄lis, non nunquā quāta, aut qn̄, et p̄terea in eo ponat̄ iterdū qd moueat, aliqn̄ uero qd moueat: ſic et bonū ſi ſingulis his ordinib⁹ cōſpicit̄. Subſtātia. n. mētē et Deū, q̄litas iuſtū, quātitas mediocre, qn̄ tēp⁹ et opportunitatē, mot⁹ doctē doctūq; cōplectit̄. ergo ut ens nō vnū ē ſi p̄dictis cōſideratū, et ita nec bonū, et p̄inde neq; vna ſcīa & entis, & boni. Sed et nec cōformia inter ſeſe ad eādē cōſiderationē p̄tinēt, ut tēp⁹ et mediocritas: ſ; alia aliud tēpus, alia aliā mediocritatē ſpectant. Ut opportunitas mediocritasq; ſi alimēto, q̄s medicina et gymnāſticē: circa actiōes uero bellicas ars militaris. & ſic alia de alijs tradit docetq;. multo itaq; min⁹ iſum bonū vna aliq; ſcīa cōprehēdi queat. Pręterea ſq; b⁹ pri⁹ et poſteri⁹ fuerit, eis cōem quādā Idēā et ſeparabilē neq;as cōſtituere. ſic. n. ſit aliqd primo p̄us. prius. n. et cōe et ſeparabile eſt, eo q; ablato cōi neceſſe ſit, et p̄mū tolli. ut ſi duplū multiplū primū ē, nō l; multiplex cōmuniter p̄dicatū ſeparari, quip

pe q; duplo pri⁹ ē: ſiquidē Idēā cōem eē cōtēdas. p̄inde. n. fiat, ac ſi cōe illud ſeparabile reddas. nā ſi iuſtitia bōa ē, et fortitudo erit. Pręterea cōſiderādū qd nā uocēt iſum bonū. Ipſū quidē adiectū eo vī, ut cōem rōnē intelligas, rōnē, q̄ quid aliud ē, q̄ eternū et ſeparabile. Verū albū dieb⁹ multis nihilo magis albū ē q; q; vno. quapp cōe bonū idē cū Idēā cēſeri nō debet: oīb⁹. n. ſeſt. Ruſū uero oīdēdū, quo nā pacto in p̄ſentiarū bonū demōſtret. Nūc equidē cōſeſſa bona demōſtrat, ex ijs penes q̄ bona reſidere ſcōſeſſo ē. Ex numeris qd iuſtitia & ſanitas bonū. ordines. n. et numeri ſunt, ut numeris vnitatib⁹q; in eē bonū aſſirmet̄, cū vnū iſum bonū ſit. Verū ex cōſeſſis, ut ſanitate, robore, modeſtia, adſtruere op⁹ & in imobilib⁹ magis honeſtū eē: oīa. n. hęc ordo qdā & quies. q; ſi ſic hēt, alia utiq; magis bona ſunt: qppe q̄ hęc ſi ſeſe cōplectant̄. Verū haud germana demōſtione. p̄baſ, vnū eē ipſū bonū, q; numeri cōcupiſcāt. Nō. n. appetere manifeſte dicunt̄, ſed ſim p̄ſt admodū cōcupiſcētīā et dicunt, q̄ quo pacto quis tribuat uitā exptib⁹. Itaq; op̄gprecii ē circa hęc nō nihil occupari, neq; cōmittere, ut citra rōnē trāſmittant̄, q̄ rōne adhibita non difficulter p̄ſuadeātur. & affirmare oīa entia bonū aliquid appetere, uerū id quidē: vnūq; dī q;. n. p̄priū bonū expetit: ocul⁹ uifum,

corpus

Moralium Eudemiorum

G corp⁹ sanitatē, sic ēt reliqua. Verū non esse ipsum bonū eiusmodi, dubitationes habet, et politicę inutile esse. propriū. n. bonū vī, quemadmodum et ī alijs, vt gymnasticę bōa habitudo. aut n. nulli boni species, aut oib⁹ ex quo vtilis est. Porro nō agibile, sūt neq³ cōe bonū, neq³ cōe, neq³ ipsum bonum est. Si nanq³ mediocri bono insit, nihil operabit. neq³ n. quocunq³ medicina in quolibet operabit, sed vt sanitas acquirat, sūt & reliq³ artes singulæ. Verū quot modis dicat bonum, & qđ in eo sit pulchrū, & qđ agibile et n̄ agibile: eiusmodi aut bonū est id cuius gratia: nō est aut in immobilibus: liquebit, q³ neq³ cōe, neq³ ipsum bonū qđ q̄ritur, Idea boni existat. illud. n. immobile est, nō agibile: hoc vero mobile, sed nihilo tamen magis agibile. Id autem cuius gratia, finis est prestantissimus, primūq³ oīum et cā inferiorū. quo circa rerū hōī agibiliū ipsum bonū finis subiect⁹, somniū rectrici, politicę, æconomice, prudentięq³. Qui habitus ab alijs qđ differūt, cō q³ eiusmodi sunt: verū ā se inuicē quō distinguant, post explicabitur. Ceterū finem cām inferioribus esse ostendit rō, qua finē definientes, reliqua cō bona demonstramus, q³ finis cā existat. velut sanū vt sit corpus, qā cā est aliqua, ea vtiq³ ad ipsum cōfert. porro sanū ēē tāq³ cā mo uēs sanitatis est, q̄q³ vt aliq³ bono

sanitas sit facit. Preterea neque hoc mōstratur, sanitatē bonā ēē s. nisi sophista sit, nō medicus is qui ea de re disputat. hi. n. ī aliena harena sese iactādo cauillantur: neq³ vilius artis principū mōstrat. Id vero qđ hōī vt finis bonū ē, cū omniū q³ qđ pnt ab hōī fieri, sit pstantissimū, vidēdū pstantissimū quoties dicat: siquidē hoc pstantissimū ē: ini tiū disputatiōis aliqđ sumētib⁹.

A R I S T O T E L I S

Moralium Eudemiorum

LIBER SECYNDVS,

SVMMA LIBRI.

De virtute in vniuersum. Quo pacto inter vitia virtutes constituantur, ac inter se opponantur. De voluntario, violento, ac electione. De fine, ac ijs quæ ad ipsum ducunt: ac quis sit ipsius virtutis finis.

Bonorum diuisio. Virtutem in opere existere: quisq³ sit ipsius opus. Cap. I.

Ost hęc autē de sequeb⁹, aliud principū cōstituētib⁹, dicēdū. Omnia. n. bona aut extra nos sunt, aut in animo posita sunt: præstantiora autē animi bona, quēadmodū et peruulgata oratione distinguimus. Prudentia n. virtus & voluptas in animo sunt, quorū aut nōnulla, aut oīa fines oībus esse vident⁹. Animi aut bona, alia habitus & potentie sunt, alia operationes & motus. Quibus ita positīs, et de virtute faciamur pstantissimā dispositio.

- A** sitionē esse aut habitū, aut potē-
tiā singulorū, quorum vsus ali-
quis opus ue extiterit. id aut in
ductiōe manifestū fiat. Quēad-
modū .n. vesti & opus aliqd &
vsū assignam⁹, p̄stātissimūq;
eius habitū virtutē dicimus: sic
& de aīo sentiendū. Est .n. aliqd
eius opus p̄stātorisq; habit⁹ p̄-
stātius op⁹, et vt sese habitus ad
inuiçē, ita actiōes ab ipsis pfe-
ctē habēt, ac opus vniuscuiusq;
finis. Vnde manifestū est opus
habitu p̄stare. finis .n. quā finis,
B vtiq; excellētissimus ē, qñ et su-
pra cōcessum, finē & vltimū et
optimū ēē, vtpote cuius gratia
cuncta fiant. Patet igitur opus
habitum dispositionemq; ex-
cellere. Verū opus bifariā dī. In
alijs .n. ab vsu diuer sum ē: vt edi-
ficatoriē dom⁹, n̄ edificatiōis me-
diciñe sanitas, non sanatio, neq;
medicatio. in alijs vero vsus o-
pusq; nō distāt: vt visus visio,
mathematicaq; sciē speculatio
quocirca necessum, vt quorum
opus in vsu consistat, vsū ha-
bitu p̄stare. His ita determina-
tis dicimus opus negotij ēt vir-
utis opus esse: verū nō eodē pa-
cto, vt futuriē, futuriōisq; calce⁹.
Et siquidē futuriē, boniq; futu-
ris virtus ē aliq, opus erit ipsius
bon⁹ accōmodatusq; calce⁹. eo-
dē mō et ī reliquis. nā et animæ
opus est vitā rebus inferre: eius
vero vsus vigilia: qñquidē som-
nus desidia qdā ē et quies. Qua
propter cū opus vnū atq; idem
sit necessario, animæ virtutisq;
opus fuerit vita cōposita & ho-
nesta. id vero bonū angustius,
qd̄ felicitatē supra vocauimus.
erat .n. ea p̄stātissima nobis. Por-
rō fines ī aīo cōstituti bona ex-
cellētissima sunt. ipse vero habi-
tus, & actus, quia est melior di-
spositione operatio, erit et opti-
mi habitus optima ēt operatio:
virtus aut optimus habitus est:
quocirca operatio à virtute si-
ue aīa profecta, p̄stantissimum
bonū est. cūq; felicitatē p̄stātis-
simū illud ēē cōstet, erit ea ani-
mæ excellētis operatio. Hęc igit
perfectū quippiā est. vita vero
& perfecta & imperfecta, sūt et
virtus: quippe q̄ alia integra sit
totaq;, alia vero particula tm̄.
Vnde et imp̄fectorū quoq; imp-
fecta operatio est. quo oñditur,
felicitatē esse vitę p̄fectę, & fm̄
perfectā virtutē operationē. Felicitas.
quid.
At que hoc in definitione genus re-
cte cōstitutū esse testat̄ cōis om-
niū cōsensus, qui bene agere, be-
neq; viuere idem, qd̄ felicē bea-
tūq; esse censent: quorū vnū
quodq; vsus est & operatio, vi-
taq; & actio. actiua .n. vita * vsu
bus ēt comparata est. nā faber
frena conficit, equiti etiam vsui
futura. Tum etiam q̄ nec die
tantum vna, nec puerili, neque
omni ætate felicitatem consta-
re posse dicimus. Quo circa fri-
uola est Solonis sentētia, negan-
tis viuum vllum beatum esse,
nisi vbi finem attigerit. Nihil
quippe imperfectum felix esse
potest, cū integrum non sit.
Dein-

Moralium Eudemiorum

G Deinde laudes virtutis actionibus earumque encomijs impeditur. et coronantur, non qui vincere quod possint nec vincant tamen, sed victores. Sed & iudiciū, quo quilibet quisque sit constituitur ex operibus, spectat. Præterea ob id non laudari felicitas solet, quia reliqua vel partes eius existunt, vel per ea fiunt, aut ad ipsam referuntur. quãobrem aliud est prædicatio, aliud laus, aliud item encomium. Encomium. non oratio est, facta cuiusque singularia exponens. Laus vero vniuersalia celebrans. Prædicatio autem finem intendit. Vnde manifestum redditur iterdum, quo de controuersitiis, quare media vitæ parte, boni honestique prauos nihil antecellat: nihil. non. discriminis iter dormientes est. Sonus. non. est vitæ otium, non operatio. Quæ nutritiueque virtus, quæadmodum nec corporis pars totius virtutis nequaquam censeri debet: eo quod in sono vim suam verius exerat: agatque nutritrix facultas: cum contra sensitiua, concupiscensque dormientibus sint imperfectiores, quatenus motu non participant: phantasiæ vero, nisi morbo, aut alio quopiam malo præpeditæ fuerint, sapientum efficaciores.

Anima duas esse partes, ratione participantem. virtutis item duas esse species. Cap. 2.

Verum quia virtus animæ, est non accidentarie, de anima considerandum deinceps studiosus erit. Sicut. non. humanæ animæ duæ partes, quarum utraque ratione

participat, sed non eodem modo altera. nam. ut imperio, altera vero ut obsequentiæ auscultationisque nata: si quid præterea fuerit rationis expers, prætermittatur. Neque vero refert in partes ne diuidi anima queat, an nequeat. sunt. nam. illi facultates diuersæ, tamen illæ et, quas memorauius supra. Quæadmodum in curua superficie concavum concuexumque separari non potest, item si eadem rectum et album. quæquam rectum est, quod album non est, nisi per accidentem substantia sit eiusdem licet. Ita si quod pars animæ præterea adscribitur, obmittitur, ut naturale. humanæ namque animæ hæc partes propriæ sunt. quocirca nec nutritrix, nec concupiscibilis facultas existimari hofis propria debet. Ex natura. non. humanæ conditione necessum est rationem, ac rerum agendarum principium, tamen operandi potentiam inesse. Porro quia ratio non imperat rationi: sed affectibus et cupiditatibus, oportet et has quoque partes assignari. et quæadmodum bona habitudine ex singulis corporis virtutibus constat: ita et animæ virtus quatenus finis, est singulis constituitur. **M** Virtutis vero duæ species sunt, moralis alia, alia intellectualia. neque. non. iustos tamen, sed et intelligentes, sapientesque laudamus, quia virtutem, eius ut opus laudibus celebrari supra ostendimus: hæc vero cum non operentur, ipsæ quod operationes tamen virtutum existunt. Quia vero intellectualiue partes cum ratione sunt, a parte rationem habere vendicant, quod imperium obtinet in anima, neque quod ratione participat. Morales vero

irra-

Irrationalis quidē partis sint, s; q̄ necessario sequit̄ dicētē. neq; .n. interrogāti, cuiusmodi sit moribus alijs, r̄ndemus sapiēs vel callid⁹, sed māfuer⁹ aut cōfidēs. *Moralem virtutem circa iucunda, ac tristitia versari. Cap. 3.*

His itaq; consequēs, vt de virtute morali, primum quid sit, et q̄ ei⁹ ptes cōsideret. ad hęc .n. ēt reducunt̄ ea, p̄ q̄ fiant. Opz aut̄ inquisitionē, quēadmodū in alijs, ita fieri, vt pri⁹ cōstet qd̄ oēs q̄rūt, et pinde p ea q̄ vere quidē s; nō pspiciuēdunt̄, ea q̄ et vera sunt, & pspicua colligere. Perinde .n. se hęc v̄estigatio habet, ac si fanita tēfinire dispōnē corporis optimā instituam⁹: & Coriscū illū, qui in foro sedet, nigerrimū esse dicam⁹. qd̄ .n. sit alterutrū horū ignoramus. pinde quo quid sit vtrūq; cognoscat, operē precii est quo pacto habeat p̄nouisse. Primū igit̄ constituat̄ p̄stātissimā actionē à p̄stātissimis virtutibus p̄duci, & in singulis qd̄ optimū sit efficere, idq; ab vniuscuiusq; virtute. Vt ē laboribus, cōmodis, nutrimētoq; ido neo bona habitudo orit̄, ex habitudine vero optima, optima ēt laborant̄ hōes: deinde oēm dispōnē ex iisdē hoc vel illo pacto illatis nasci et corrūpi velut fanitas ex laboribus, alimēto, et anni tpe. q̄ iductiōe parēt. Proinde et virt⁹, talis dispō est, nascēs à motibus aīę p̄stātissimis, et vnde aīa affectiōes, operatq;

p̄stātissima pueniūt, et ab iisdē aliquo mō et sit lādif. ad ea vero vsus ipsius à quibus augeēt et labefactat̄, circa q̄ et rectissime vitā disponit. Cāterū circa iucunda tristiaq; virtutem versari argumento sunt punitiones, q̄ vt medicationis vice per cōtraria vsurpanē i alijs, ita p hęc quoq; fiūt. P̄zigit̄ virtutē morale circa iucūda tristiaq; versari.

Quid per hęc nomina, Mos, Affectus, Potentia, ac Habitus significetur. Cap. 4.

Quoniam vero mos, vt nomē idicat, à cōsuetudine sc̄remētū capir: (Adsciscit .n. operatrix facultas exercitatiōē n̄ naturali, vt hoc vel illo pacto moueat: et si inanitatis id n̄ cōtingat: nemo .n. lapidē quēlibet crebro sursum iactū, itidē facere, nisi vi extrinsecus adhibita vidit) recte morē aīę iuxta ipeperātē rōnē vocari, ac potentia qualitatē sequi dicim⁹. Neq; vero p̄tegreundū est, iuxte quas aīę affectiōes q̄les quidā mores dicant̄: iuxta potētias vero passio nū à quib⁹ passiui, iuxtaq; habitus modū erga affectus, dicunt̄ mores, vel affecti aliquo mō, v̄ passionibus minē obnoxij. Cēterū diuisio constituat̄ deiceps ex affectuū, potētiarūq; et habitūū aīę enumeratiōē. Voco aut̄ affectus, irā, metū, verecundiā, cupiditatē, et in vniuersum q̄ p se voluptas, tristitia ue sēfitiua sequit̄: et fm hęc quidē qualitas nulla format̄, s; afficiunt̄ hōes iuxta

Moralium Eudemiorum

G iuxta potētiās. Voco autē potētiās, quibus sit, vt cōmote aliquid agere dicamur, vt iracūdius, stupidus amoribus dedit⁹, verecūdius, ipudēs. Habir⁹ vero sunt, quibus affici⁹, vt hęc fm rōnē nobis insint, aut cōtrariū: vt fortitudo, modestia, timor, intēperantia.

Morales virtutes omnes circa medium inter excessum ac defectum versari:

ipsarumq; omnium per excessum

placulatio. Ca. 5.

H Vib⁹ ita determinatis, constituendū, in oī cōtinuo diuisibiliq; excessum, defectū, mediūq; reperi, atq; hęc vel mutuo ad se inuicē vel nri respectu: vt gymnastica, medicina, edificatoria, gubernatoria, & quęcūq; actiōes alię, siue iuxta sciam institutę, siue scis exptes, aut artificiosę, siue inartificiose: motus. n. cōtinuū qd piā ē, actio vero motus. In oībus vero scia & ratio mediū nostri respectu, et quid optimū sit p̄cipit: idq; passim habitū gignit p̄stantissimū. qđ ē in ductione & rōne probari pōt. contraria. n. contrarijs pugnat, extrema vero et medijs & sibi. mediū. n. vtrilibet est ad vtrūlibet: vt æquale minore quidē maius, maiore vero minus existit. Itaq; necessariū est virtutē morālē circa mediā quēdā versari, & mediū quidpiā virtutē esse. Restat igitur vt dicat cuius modi medietas virtus sit, et circa q̄ versetur media: quę oīa dilucidius exēplis, velut in tabula

adūbrabimus. Sumat. n. Iracundia, doloris carētia, māsuetudo. Cōfidētia, timor, fortitudo. Impudentia, stupor, verecūdia. Intēperantia, sine sensu vita, modestia. nā oppositū modestiæ, qđ hic *deuotio* vocamus, nōe vero caret, Vindicta, Lucrū, damnū, iustū. Prodigalitas, sordes, liberalitas. Iactantia, dissimulatio, veritas. Adulatio, odiū, amicitia. Placendi studiū, contumacia, grauitas. Mollities, afflictio, tolerantia. Ostentatio inepta, pusillanimitas, magnanimitas. Profusio sumptuosa, illiberalitas, magnificētia. Versutia, stultitia, prudētia. Hęc atq; eiusmodi affectiōes animis accidunt, ac ab excessu defectūq; nomē acquirunt. Iracundus. n. dī, qui vehementius, et citius, & ob plura q̄ deceat excēdescit. Dolor autē vacās deficit, in quibus, & qñ, & quō cōueniebat. Confidēs, qui nō metuit nec q̄ decebat, nec qñ, nec quō. Timidus vero qui metuit q̄ nō conuenit, nec qñ, nec quō. Similiter & intēperans cupiditatibusq; indulgens, et qui modū nesciat in re quacūq; cā dē. Sensu vero humano caret, qui nec quātū expedit, nec fm naturā concupiscit, sed oīs affectiōis, ad instar lapidis, expers est. Lucri cupidus, quvndequaq; questū aucupat. Negligētes vero, aut nusquā aut ā paucis certo cōquirūt. Iactabūdus, plura q̄ possideat ostentat. Dissimulatur, pauciora, Assentator, plu-

ra

Ara q̄i deceat laudar, odio prosequens, pauciora. Qui nimis ad voluptatē comparat orationē, placendi studiosus. Verū q̄ egre aut pauca ad gratiā dicit, cōtumax appellatur. Et qui nullū dolorē, ēt, si expediat, sustinet, mollis. Qui vero oēm, proprio quidē et simplici noīe caret, sed trāslatō, obdurat⁹, erumnosus, miserisq; natus dī. Ostentator ineptus, qui pluribus se dignū arbitrat⁹ q̄ deceat. Pusillanim⁹, qui paucioribus. Profusus, qui oībus sumptibus excedit. Illiberalis qui oībus parcat. Similis et parcus et prodigus: hic. n. excedit erogando modū, alter eū nō attingit. Versutus, in oībus & vnde quaq; alios in vtilitatis captione anteuertit. Stolid⁹ vero ēt istic cessat, vbi nō oportebat. Inuid⁹, ob successum plus quā deceat angit. nā et dignorū successib⁹ affligunt tales. Contrarius huic nomine caret: is s. q̄ spectans indignorū successum, nihil cōmouet tñ, sed expeditus est, securusq; alienorū, perinde ac solēt, qui vētri tm̄ inferuiūt. ille vero difficilis est ob inuidig morbū. Quē vero ī singulis ita habeāt p̄ accidens, superuacūū ē determinare. nulla. n. scīa, vel cōtemplatiua vel actiua, ea ratiocinādo, agēdo iungit. hæc n. contra deceptiones artiū logicas adferunt. Quocirca simplici hæc determinata nobis sufficiāt, accuratius deinceps pertractanda, vbi de oppositis inter se ha-

bitibus disputabit. Affectionū vero eiusmodi spēs ex eo nomē trahunt, q̄ aut iuxta excessum tēporis, aut fm̄ q̄ magis quidq; est, aut relatione ad aliquid differāt, n̄ in quibus affectus exterrunt. Animo nāq; p̄ceps dī, eo q̄ citius q̄ oporteat prorūpat. Sguus vero & īmanis, eo q̄ violentius prorūpat. Acerbus vero, q̄ irascendi capet occasionem. Percussor vero et cōtumeliosus à punitiōibus ex ira p̄fectis. Delicati autē gulosi, vinolentiq; eo q̄ vtroq; alimēti genere nimis & p̄ter rōnē delinuntur. Ceterū ignorari nō opz, qñ quo mō pro vberiore passione capitur, ī quibuscūq; ex his nō cōpetere. Ut adulter nō ex eo vocat⁹, quia magis soleat coniugatis misceri, sed malitia eius facti q̄dā expendit. simul nanq; & passio, & talē esse iungunt, nec segregatur ēt ab eiusmodi cōtumelia. Vnde sepe controuertit⁹, an qui congressus sit, ēt adulteriū cōmiserit, vtp̄ta si ignorans aut coactus fecerit. & qui percusserrit, ēt contumeliatus sit. atque eodem pacto in reliquis.

Virtutes omnes morales circa dolores, ac voluptates versari: easq; mediocritates esse inter extrema: quæ & ipsi, & sibi inuicem pugnant. Cap. 6.

His ita peractis, nō p̄terest dum, q̄ dux cū sint animę p̄tes, virtutes ēt iuxta easdē distigui. alix. n. rōnalis ptis cōtēplatiuæ, quarū opus ē veritatis īq̄sitio, vel quomodo ha-

Moralium Eudēriorum

G habeat, aut generatur: alię vero partis irrationalis cupiditati-
busq; obnoxie. nō. n. si in partes diuidi aīa queat, idcirco oēs ei⁹ cupiditate participāt. Mores ve-
ro honestos aut prauos elucere neccssum ī dolorū voluptatūq; fuga, aut persecutione: id qđ ex diuisionibus affectuū, potentia rū, habituumq; patet. potentie n. et habitus affectionū sunt: ip-
si vero affectus dolore volupta-
teq; finiunt. Itaq; et ex his et su-
perioribus cōstat, oēs virtutes

H morales circa dolores volupta-
tesq; versari. Oīs. n. animi volu-
ptas in ea intēdit, quibus melio-
res, deteriores ue reddimur. ete-
nim in dolorū, ac voluptatū fu-
ga, et persecutione tū prauos fie-
ri mores manifestū ē, qñ nec vt
opz, nec quas opz persequunt ac
fugunt. Ideoq; promptū illud
oībus est, vt animū in volupta-
tibus et tristitijs imperturbate
ac trāquille consistentē, virtutē
definiant, cōtrariāq; de vitio lo-
quant. Qñ quidē aut virtutē iā
liquet habitū eiusmodi eē, quo
& effectiui optimorū reddātur
hoīes, vt optime ēt ad ea dispo-
nānt (optimū. n. pstantissimū il-
lud est fm rectā rōnē, mediū nē
pe nostri respectu excessus defe-
ctusq;) neccssum ē virtutē mor-
alē mediocritatē ī re qualibet
eē, aut in voluptatibus dolori-
busq; et in iucūdis ac tristibus
circa media qđā versari. Medio-
citas vero illa interdū in volu-
ptatibus cōsistit, in īsdē. n. et ex-

cessus et defectus: interdū in do-
loribus: nonnunquā in vtrīsq;. **K**
excessus. n. fit, vel nimis iucun-
dis lētādo, vel tristib⁹ nimis do-
lēdo. idq; vel simpfr, vel termi-
ni cōis respectu: vt cū non ve-
lut vulgus, sed vir bonus, quē
admodū decet, cōmouet. Quia
vero habitus quidam est, iuxta
quē in eadē re hic quidē ad ex-
cessum, alius vero ad defectū, p-
labatur, neccssum est, vt quēad-
modū hęc er sibi ipsīs & medio
contraria sunt, sic ēt habit⁹ et si
bi inuicē et virtutibus pugna-
re. Contingit aut oppositiones
alibi qđē oēs iuxta perspicuas
esse, alibi vero ī excessib⁹, alicu-
bi in defectu magis. Cā aut con-
trarietatis eius est, qā nō q & q
semper inæqualiter, sifr ue ad-
modū, sed qui nūc quidē ab ex-
cessu, nunc aut ad defectu citius
trāsīt ad mediū, is cōtrarius ma-
gis vī. Quēadmodū in corpori-
bus laborando quidē excedere,
qđ deficere, edēdo vero deficere
qđ excedere, salubrius est. Itaq;
et delectus rerū earū, ī inquā, q
his in exercitationibus sunt, sifr
habent. Pro rōnēq; hac aut ma-
gis, aut minus conducibiles di-
cunt, vt nūc quidē qui laborū,
nūc qui cōtinētie stabilitatisq;
studiosiores sunt, apti magis fa-
nitati videant. Et cōtra, cū a me-
diocri & ab eo qđ rō probat di-
scedit, nūc quidē ignauus ille la-
borūq; fugiens, non aut ambo,
nūc vero luxu perditus et nō fa-
melicus ille delectu deterior di-
cetur.

Virtutis
definitio.

I

M

Accetur. Id vero euenit, q̄ natura
nō i oibus equaliter a medio di
stat. laboribus, n. min⁹ q̄ volu
ptatibus capimur. quē sistr circa
animā habent. Contraria vero
cōsūtūmus habitū, in quo ma
gis excedunt, & in quē vulgus
inclinatur: alter vero latet, per
inde ac nō existat prorsus. quia
n. cōtingit rarius, non sentitur.
Ita. n. iram mansuetudini oppo
nimus, & iracundū mansueto.
nā et si excessus contingat in mā
suetudine exercēda, siue admit
tenda recōciliatione, siue nō ira
scendo cū sis cesus alapis, pauci
tñ eiusmodi repēiunt, oibus in
alterum extremū propensis.
ira nanq; minie solet ēē blanda.

*Quarum actionum homo principium sit,
& dominus. Cap. 7.*

Posteaq; igit habitus circa
quālibet passionē, ac ex
cessus defectusq; & con
trarios habitus, quos habet fm
rectā rationē hoīes, enūneraui
mus, superest, vt quid sit recta
rō, cuiusue termini respectu,
medium vocandū sit, exponat.
C Manifestum vero oēs virtutes
morales, oīaq; vitia circa volu
ptates doloresq; excessus quōs
dā esse atq; defectus, voluptates
aut a memoratis habitibus affe
ctionibusq; fiunt, verū optim⁹
habitus rei cuiusq; medius exi
stet. vnde patet virtutes aut om
nes, aut quasdā in mediocritate
firas ēē. Quapropter aliud prin
cipiū considerationi sequēti cō
stituat. Etenim substantiē oēs fm

naturam principia qdā sunt, & **D**
possunt singulæ multæ eius ge
neris progignere: vt homo ho
minē, et aīal, in vniuersum ani
malia aīalia, plantæq; plantas.
Preter hęc vero solus oīum ani
maliū hō actionum quarun
dam principiū est: q̄ppe q̄ p̄ter
hūc nullū agere p̄terea dī. S3. n.
ea propria vocant, ē quibus pri
mū motus proficiscunt. iustissi
me vero oīum, ē quibus aliter
nihil queat produci, cuiusmodi
penes Deum sunt. Immobilia **E**
aut, vt in mathematicis, non p
se quidē, s3 similitudine quadā
principia appellant. Hic. n. ipso
principio labefacta: o, labefieri
oēs, q̄ ab illo principio fluxere,
demōstrones oportet: cum ipse in
ter se demōstrones altera alterā tā
tis per non euertunt, quantisper
illa communis suppositio, vn
de lucē. Itē suā habet, non euer
tit. homo igit motus cuiusdam
principiū est, nā actio motus ē.
Quia vero principium, quēad
modū et in alijs, eorū q̄ per ip
sum sunt fiuntq; cā existit: vt in **F**
demōstronibus, ita hic quoq; pen
siculare ea conuenit. Nā si habē
te trigono duos rectos, necessariū
ēst tetragonū quatuor rectis cō
stare, manifestū ēst q̄ trigonus
duos rectos habēs cā ei⁹ existat.
Verū si quid i trigono mutaris,
necessariū ē et in tetragono mu
tes: vti si tres habuerūt sex, & si
quatuor, octo. Sin vero nō mu
tes, vt illud, ita hoc quoq; hēat
necesse est. Id ita necessario eue
Moral. cū cō. Auer. CC ni

Moralium Eudemiorum

Gnire ex Analyticis patet. verū in præfentariū in rācillū neq; dicere accurate, neq; nō dicere conuenit. Nā si nulla alia triāgu lo causa est, cur habeat, id ipsum principium erit & cā, qua reliqua adstruantur. Quocirca si q̄ dā sunt eiusmodi, vt ēt contra hēre possint, necessario ēt principia sunt eiusmodi. nā ex neces sarijs nihil nisi necessariū cōclu dit: q̄ verō ā nobis oriunt, ēt cō trarie euenire possunt. equidē quę penes homines sunt, plera que eius generis comperiuntur, atque ipsi taliū ēt principia exi stūt. Quarū igit cunq; actionū principium & dñs hō cōstitui tur, ea patet fieri & nō fieri pos se, et in sua ēt manu esse, qui fiat vel non fiant, vtputa quorū ip se dñs est, vt vel sint vel nō sint: quę vero in ipso sita sunt, vt fa ciat vel non faciat, eorum vtiq; cā existit. Qm̄ autem virtus ac vitium, & vtrorumq; effectus, hi quidē laudant, illi vero vitu perant: vituperantur aut lau daturq; non q̄ ā necessitate, vel natura vel fortuna insunt, sed quorū ipsi cā sum⁹: quorū vero alij, eorū dē ēt laus vel nota erit: manifestū virtutem ac vitium circa eiusmodi versari, quorū causa quisq; est, & actionis prin cipium. Quocirca dispiciendū quorum causa, quarumq; actio nū principiū homo existat, et si m̄ confitemur oēs volūtario rum tū, & eorum quę electio nē admittūt, neq; ā volentibus

deliberatōq; suscipiuntur, eam quemq; esse: inuoluntariorum vero nequaquā. vnde satis con stat, voluntariorū tū virtutem esse ac vitium. Idcirco quid vo luntariū, & inuoluntarium at que electio sit, cū virtus his vi tiumq; describant, explicandū ē. primū aut volūtariū ipsum, & inuoluntariū considerādū.

De voluntario.

Cap. 8.

E Tribus vero his vnū exi stere vī, aut iuxta cupidit atē, aut electionē, aut in telligentia. Nā voluntariū fm̄ hęc aliquid est: inuoluntarium vero præter hęc aliquid. Porro cupiditas in tres ptes distribui tur, consultationē, irascentiā, et cupiditatē. itaq; hęc distinguē da sunt, et primum quidem fm̄ cupiditatem. Omne. n. quod iuxta cupiditatem est, volunta rium vtiq; iudicat. nam inuo luntarium oē violentum vī. & si violentum sit, ēt acerbū erit: omne s. quod coacti faciunt aut patiunt, quemadmodū Euenus inquit: Omnem rem necessariā molestam esse. Itaq; si quid mo lestū, idem ēt violentum erit, et contra. quicquid verō præter cupiditatem est, id omne dolo rem infert: iucundorum. n. cu piditas est. itaq; violenta ēt inuoluntaria sunt. & proinde quę fm̄ cupiditatem, eadem volun taria: hęc. n. inter se inuicē sunt contraria. Porro omnis malitia reddit deteriorem. intemperan tia autem malitia quædam esse

vi

A videtur: intemperans, qui præter rationem sequitur cupiditates. volens igitur faciet, & voluntariū iuxta cupiditatē, absurdum .n. fit, intemperantes redditos, iustiores fore. Ex his igitur voluntarium sūm cupiditatem iudicari queat, ex alijs vero contrariū, quicquid .n. fit voluntarie, id fit à volente: quodq; à volente, id voluntariū. nemo autē vult qđ malum esse norit. Verū intemperans non q̄ vult facit: siquidem intemperanter **B** agere est ex cupiditate id qđ oportimū quis arbitrat̄ agere. vnde volēte nolentēq; eūdē agere cōtingeret: qđ est impossibile. Continens vero iustius agit incontinentē, nam continentia virtus est: & proinde iustiores efficit sui studiosos. tum vero exerceat, cū contra cupiditatem sūm rationē viuitur. Quocirca iuste, quēadmodū et prae agere voluntariū est, vtrāq; .n. voluntaria apparent, & necessum si alterū voluntarium sit, ēt alterum **C** esse: qđ vero præter cupiditatē sit, voluntarium. idē igitur volens aget, & non volens. Sic ēt propemodum sese de ira habet. Nā continentia & incontinentia, quemadmodū circa cupiditatem, ita circa irā quoq; versari vident̄. nā q̄ irę repugnat trieste est, & violenta eius cohibitio, itaq; si violenta ēt inuoluntaria, & qđ sūm iram sit, voluntariū. Vt & Heraclitus, vim irę contuens, repressionē eius per-

molestam attestari. Difficile .n. **D** inquit, irę resistere est. anima enim fruitur, animoq; indulget ira. Sin impossibile eundē quippiā nolentem volentemq; vnū idem facere, magis voluntariū est, qđ à voluntate, q̄ cupiditate, aut irascentia sit: argumēto est, q̄ multa facimus etiā absq; ira, & cupiditate. Superest igitur, vt, an q̄ volunt hoīes idē sit voluntariū, consideret. videt namque & id impossibile, qñ & supra constitutū est, malitiā reddere iniustiores: ac intēperantia **E** quidē malitia ē. Cōtrariū vero vsu venit, eō q̄ nemo quē mala arbitrat̄, velit, quē tñ facit intemperans. Itaq; si iniuria afficere spontaneū est: id aut ex voluntate: ergo intēperans factus non iniurius, sed tēperante priore illo iustior erit: qđ est impossibile. Voluntariū igitur nō esse quod iuxta cupiditatē sit, neq; inuoluntariū qđ cōtra cupiditatē sit, patet. Sed & neq; id qđ sūm electionē, ex h̄ idē manifestū est. nam qđ ab electione sit, demonstratū est inuoluntariū nō esse: sed magis q̄ quisq; vult, id voluntarium. verum contingit ēt non volentem tñ spontaneū aliquid agere. atq; solum id est demonstratum. multa insuper repentino motu facimus: eligit autem repente nemo. Etenim si trium horum aliquod voluntarium est necessario, erit aut secundū cupiditatem, aut electio nē, aut intellectū. ex quibus cū

Magnorum Moraliū

G duo priora nō sint, relinquitur
 ut in eo q̄ cōtēplādō quis agat
 sitū, voluntariū illud dicamus.
 Ceterū paululum progressi ora
 tione, finē tractatui de volūta
 rio inuolūtariōq; imponemus.
 Eorū. n. quæ vi aut non vi eue
 niunt, cōsideratio prioribus co
 gnata est ac propria. omne. n.
 violentū inuolūtarium. quo
 circa de violento considerandū
 est, qd sit, quo ue pacto ad volū
 tariū inuolūtariūq; se habeat.

De violento. Cap. 9.

V Idetur autē violentū et ne
 cessariū, visq; & necessi
 tas volūtario persuasio
 nīq; in rebus agēdis opponi. In
 vniuersum autē violentū necessi
 tatemq; et inanimatis assigna
 mus. Nā & ignē vi coactumq;
 deorsum ferri cernimus, verū.
 qñ vero fm naturā ppriumq;
 impetum fertur, nec violentia,
 nec voluntarium subest, sed no
 mīe caret oppositio. verū cum
 pter hęc cōtingunt, vi dicimus
 fieri. Eodē pacto et animalia &
 inanimata vi multa cum facere
 rum pati animaduertunt: qñ. s.
 pter naturālē impetū ab extē
 riō aliquo mouent. Quod in ani
 ma quidē expertibus simplex
 principiū est, sed in animatis se
 pē simplex; ut in qbus nō sem
 per ratio cupiditasq; consonāt.
 Ac cæteris quidem animalibus
 quemadmodum & inanimatis
 violentum simplex est: quippe
 quæ cupiditati (nam ea viuūt
 ratione minime cōtrariū ha

beāt. homini vero ambō infunt
 certa qdā atate, ea s. quæ rebus
 per rationē agendis idonea est,
 neq; n. vel puerum vel ferā age
 re dicimus. Proinde, cū vios
 lētum oē molestum esse, nec vi
 quisquam sed gaudēs agere vi
 deatur, magna de temperantē
 intēperantēq; controuersia orī
 tur, eō q̄ vterq; cōtrarios intra
 se impetus sentiens agit. Vnde
 temperatē vi seipsum ā suauitū
 cupiditate abstraxisse aiunt. do
 let. n. luctans cū resistente cupi
 ditate. Intēperās autē vi, præter
 rationem rapitur, minus tñ ad
 fligitur; nā cupiditati lētus in
 dulget, quippe qui suauibus in
 tendit. quocirca non vi, sed vo
 lēs agit, quia dolore vacat. Por
 ro persuasio violentiē necessitatiq;
 opponit, temperans vero ea se
 ctatur, de quibus persuasus est,
 non, vi, sed volens. nā cupiditas
 citra persuasionē trahit, quippe
 quæ rōne caret. Quod igitur nō
 soli vi inuitiq; facere videātur,
 quamq; ob eā, sob similitudi
 nē, qua & inanimata agere dici
 mus, exposuimus hæten⁹. Sed
 enim si et qd in determinatione
 positum istic fuerat, addiciatur,
 soluit qd dictum est. Qñ igitur
 foris quippiam præter impetū
 intrinsecū mouerit sedarit ue,
 vi id fieri asseueramus: qñ ve
 ro secus, non vi. In temperan
 te autē intēperantēq; insitus
 impetus ducit (vtrūq; .n. ha
 bet) & neuter vi et coactus, sed
 volens vterque agit, nam prin
 cipium

A cipium quod foris est, præter naturalem impetum, siue moueat siue mortū impediatur, necessitatem vocamus: ut si quis manu, & voluntate & cupiditate retinens arrepta, percutiat aliū. Verū si intrinsecus principium fuerit, vis non est: quicquid enim & voluptas inest & cupiditas; quæ statim à natiuitate in omnibus apprehenditur. Atque his ferè duobus à natura quippiam inesse determinamus, eo scilicet à natiuitate statim à natiuitate inest, & quæ generatione existente facile consequimur, ut senectus, canities, ac alia id genus. Itaque non secundum naturam facit alteruter, sed secundum naturam simpliciter, sed non eandem. Quæstionibus igitur de temperante intemperatæque, utrum vi & non volens agat alter aut uterque, aut vi simul inuitæque ambo: & si vis voluntaria sit, num volentes simul & nolentesque agant, ex dictis hactenus occurrendum. Verū & aliter vi coacti que agere dicuntur, non dissidentibus inter se mutuo ratione & cupiditate, quoniam si id faciunt, quod molestum quidem et frivolum iudicatur, sed neglectum, damnum aut mortem inferat, hæc non omnes, aut coactos facere aiunt, aut non, faciunt aut omnes: nam omittere quidem licet, sed ferendum incommodum. Verum ex his alia quidem violenta, alia vero non violenta forte quis dixerit. Quæcumque enim eorum, per quæ vel facere, vel non facere penes

ipsum est, et si non volens facit, tamen & facere sponte dicitur, & non vi: quæ vero penes ipsum non sunt, vi quodammodo, sed non simpliciter fieri dicuntur, eo quod non illud ipsum eligit, sed alicuius gratia agit. Verū ex his est quoddam discrimen. Nam ridiculus fuerit, si, ut contactus quis vitaret, occidisset alterum, vi se id coactumque fecisse dicat. maius enim, acerbiusque malum oportet, non facienti propositum sit. Sic enim coactus, & non vi facies, si quoniam malum boni gratia, vel ob maioris mali repulsionem agit, idque inuitæque neque enim penes ipsum hæc sunt, quocirca & amor, & iras quasdam, & naturalia nonnulla inter inuoluntaria connumerat: quia violenta nimis & supra naturam sunt. unde, & veniam merentur, eo quod vi cogere naturam soleat. Sed & magis vi, inuiteque facere videtur, quod facit ne vehementius aut leuiter doleat, videtur ne gaudeat, nam ad ipsum refertur vniuersum, quod ferendo natura est. Verū quæ neque naturalis cupiditatis, nec rationis sunt, non debet penes ipsum esse censeretur. quæ ob rem phantastici, & qui futura prædicunt, quolibet intellectus opus faciunt, non tamen id penes ipsos esse assueamus, neque ut faciatur quod fecerint, neque ut dicantur quod dixerunt. Sed & nec per cupiditatem. Itaque et intellectus quidam affectusque, aut actiones secundum eiusmodi rationes et intelligentias, in nostra potestate non sunt: sed quemadmodum

Moralium Eudemiorum

G Philolaus inquit, rōnes quædā sunt nobis potēiores. Ergo voluntariorū, ac inuoluntariorū consideratio, eorū quæ vi eueniunt tractatui iūgēda est, atq; hæc ita sint inter se distincta. Nam qui spontaneum maxime interpellat, in se coactos dicūt, vt in eā animi insam venirent. Et quia finē id iā habet, & voluntarium, nec cupiditate nec electione terminatū est, reliquum est vt ea quæ iuxta intellectum fiunt, determinentur. Videtur

H aut inuoluntario contrariū esse voluntarium, & qđ cuiusq; gratia sciens quis facit. interdum n. nouit qđ pater sit, non tñ qđ occidat, sed seruet poti⁹. vt Pelia des petebant quidē poculum, sed vt amatoriū & vino plenū. id vero venenum erat. ignorās aut quē, cui, & quid, ex ignorātia, non p. accidēs agere dī. qđ autem ab ignorante tali sit, inuoluntarium est, ergo voluntarium contrarium est. Quæ igit penes ipsum sunt, vt facere obmittat, facit non ignorans & p. se, ea vtiq; voluntaria sunt, & voluntariū id ipsum est: quæ vero ignorans, ex eo qđ ignorat ea, inuitus facit. Porro quia scire & intelligere bifariā capiunt, vel vt habeatur, vel vt vsurpet sciētia, qui habens nō vititur, interdum ignorans merito dī, interdum vero nequaquā, velut si p. negligentia non vtať. Similiter et is vitupereť, qui vel facilius vel necessariorū peritiā, et p. ne-

gligentia, aut dolorē aliquē volupstatemq; nō vestiget. Hęc loco huic inferenda videbant. De voluntario igitur & inuoluntario hoc mō determinatum sit.

De electione. Cap. 10.

D E electiōe vero deinceps dicemus, expositis primū nonnullis qđnibus. Ambigat. n. fortasse qđ, in quo genere oriant, tñ in quali constitutenda sint, aut eadē ne aut diuersa sint voluntariū & inuoluntariū. Maxime vero quidā asseuerant, & qđnti ē ita forte L. videri queat, electionē ex duobus his alterū esse, scilicet aut opinio, nē aut appetitū. vtraq; n. constanē vidētur. Verū appetitū nō esse patet ex eo, qđ tñ aut voluntatē, aut cupiditatē, aut irā esse necesse sit: nemo quippe nisi horū aliquid patiens appetit. Ira porro cupiditasq; ē feris inest: electio vero nequaquam, & tñ quibus hęc ambo insunt, multa absq; ira cupiditatēq; eligunt, sed dū passionibus affliguntur, non eligunt, sed tolerāt. M. Pręterea cupiditati iraq; semp. dolor iungitur, multa vero nos absq; dolore eligimus. Volūtas insup. & electio idē nō sunt. volunt. n. interdum ē ea hōies, qđ impossibilia norunt, vt oīs hominibus imperare, immortalē esse, id qđ nemo sciens impossibile elegerit: & in vniuersum, qđ & si non per se, sed sibi tñ impossibilia vel factū vel obmissū norit, vnde manifestū electionē esse

A esse rerū penes nos sitarum. Similiter clarū, nec opinionē eē, neq̃ simpliciter, si quis aliquid putet, tūc eligibile eiusmodi quid sit, qđ viribus nostris pareretur. multa vero opinione cōcipiunt, q̃ penes nos nō sunt, vt diametrū cōmensurabilē. Porro nec vera est nec falsa electio, sed & nec rerū penes nos sitarū opinio, quā faciendū aliquid vel nō faciendū arbitramur. Cōe vero id est de opinione & volūtate. nemo. n. finem, sed ea
B quæ fini consequendo conferūt eligit: quēadmodū nemo sanū esse, sed ambulare, sedere, sanitatis gratia, neq̃ felicitate potiri quicq̃ eligit, sed quæstus studiū et periculationes, felicitatis adipiscēdę gratia. Et in vniuersum declarat semper eligēs, qđ cuius ue gratia eligat. ē. n. aliud id cuius gratia, et qđ gratia alterius eligit: vult aut maxime finē, vt in precio et sanū eē, feliciter beateq̃ viuere. Itaque patet aliā & opinionis & voluntatis
C rōnē esse. voluntas. n. & opinio maxime finē spectat, qđ non facit electio. Ergo electionē patet, nec volūtate, nec opinionem, nec simpliciter vllā animi pceptiōnē esse: quo simul elucet, & qđ sit, quid ue ab hīs differat, ac vt se ad voluntariū habeat. Porro possibilitium esse aut nō esse, alia eiusmodi sunt, vt de hīs suscipia tur deliberatio: alia vero vt nō suscipiāt. quorū. n. generatio penes nos nō est, ēt si fieri nō fieri

possint, h̃ q̃ vel natura vel alijs **D** ex causis sūt, de hīs sciens nemo cōsultare instituat. Verū q̃ nō tū fieri nō fieri pnt, sed in cōsultationē ēt venire solent, ea sunt q̃ pro arbitrio facere non facere possumus. quapropter nō de re motis apud Indos, nec de circuli quadratura deliberamus: nā illa ad nos nō spectāt, hoc vero fieri nequit. Sed ēt nec de oib⁹ q̃ a nobis queant fieri. Vnde manifestū nec opinionem simpliciter electionē esse, eligibilia vero ēt agibilia, rerum s. penes nos existentium. Proinde miretur forte q̃s, quo pacto medici, quę sc̃sa complectuntur, in deliberatione ponant, cū id non faciat grammaticus. Ratio eius ex eo constat, qđ aut ratiocinando, aut sensu error oīs committatur, quorū vtrunq̃ in Medicina cōtingit: in grammaticis vero iuxta sensum & actionē quam spectant, in infinitū progrediuntur. Quī igitur neq̃ opinio, neq̃ voluntas est electio, ē certe velut vtrūque, & non ambo, ex improui- **E** so. n. nemo eligit, sed cū faciendū vī, conspiratq̃ volūtas: q̃ cū ambo eligēti insint, vtroq̃ constabit electio. Cōsiderandū autē quomodo insint hęc: idq̃ ex ipso nomine primum. Nā electio non simpliciter est, sed alterius ad alterum. vnde cōsiderationē consiliumq̃ requirit, & proinde ex opinione cōsultatiua constituet. Neque. n. de fine, qui rebus omnibus quidā pro-

Moralium Eudemiorum

positus est, sed de his quæ ad finem, suscipitur consultatio. id vero omnes consultamus, donec ad nos transtulerimus generationis principium. Quod si nemo eligit, nisi re prius consultata expensaque, melius sit an deterius: volunt autem quæ possibilia nobis sunt, non quæ ad finem: erit electio cupiditas rerum penes nos sitarum, deliberatiua enim uero omnes quæ eligimus, eadem volumus: nec tamen quæ volumus, omnia eligimus. Porro deliberatiua facultate uoco, cuius principium est consultatio, quæ et concupiscit id, quod uult deinceps. Quapropter nec reliquis animantibus, nec omnino ætati aut homini electio uest, eo quod nec consultare, nec causam quare quid eueniat iudicare queat. Opinionem tamen, faciendum ne quippiam sit, nihil vetat pluribus inesse, sed ratione perspicere nequaquam. animæ enim pars deliberatiua rationes causasque uestigat. Nam si cuius gratia, una ex causis existit, (nam quare quid, causa est, & id cuius gratia quid est aut fit, ut profectiois facultatum cõportatio, quoniam quidem eius gratia proficiscuntur) constat eos qui proposito fine carent, consultationi parum idoneos esse. Quapropter cum quis facit aut negligit quæ penes nos sunt, ut faciamus vel non faciamus, idque non ignoranter, volens utique aut facit aut non facit. Ceterum multa eiusmodi citra consultationem præcogitationemque agimus, unde necessum

omne eligibile voluntarium esse, non autem voluntarium statim eligibile, item quæ ex electione fiunt, omnia voluntaria sunt, non autem voluntaria omnia iuxta electionem. Similiter ex his manifestum, affectiones recte in voluntarias, inuoluntarias, & consultatas distribui: quæ etiam non sint accurata, veritate tamen modo aliquo attingunt. verum deinceps de his in tractatu de iustis. Electionem igitur nec voluntatem simpliciter, nec opinionem esse patet, sed opinionem cum appetitione, quoniam ex consultatione concurrunt.

De fine, & quæ ad finem ducunt: ubi virtutis assignatur definitio. Ca. 12.

Et quia consultantes omnes gratia alicuius consultant, & scopum habent præfixum certum, quoniam respiciunt utile, de fine quidem nemo deliberat, qui principium est & fundamentum, quemadmodum in contemplatiuis scientiis suppositiones: de quibus breuiter sub principium, verum in Analyticis accurate disseruimus. Ceterum consideratio de his quæ ad finem ducunt, partim uero in artificialis apud omnes est, ut bellum gerant nec ne, his quibus hoc in consultatione est. Obuium autem magis est quapropter id est, cuius gratia consultatio existit, ut opes, ut voluptas, aut aliquid aliud hominibus, quodcumque finis est vice, nam consulit quis, quis consilium capit, vel finem recte ne perspexerit constitueritque;

ten-

Atendit enim eo cōsulendo quomodo hic finis in ipsum adducatur, vel quō ipse perducatur in finem possit. Finis autē semper natura bonus est, de quo & particulariter cōsultant, medicus de remedio adhibendo, dux de castrorū metatione, quibus finis propositus est bonū, id scilicet, quod simplr optimum. Verum quod prāter naturam est, ex ali qua pueritate, nō id quidem vere, sed apparens bonum est, cuius rei causa est, q̄ entū quorundam vsus, non nisi ijs quib⁹ facta natura sunt, applicari pōt: vt sunt visibilia. neq; enim videt licet, quorum visio non sit, neq; audire quorum nulla auditio. Sed per scientiā etiā, ea quorum scientia non est, possunt fieri. neq; enim æqualiter sanitatis morbiq; eadem est sciētia, sed illius quidem iuxta, huius autē prāter naturam. Sic & volūtas fm quidem naturam boni est, prāter naturam vero mali. & vult natura quidē bonū, prāter naturā vero, & ex mentis quadam euerfione, malum. Verum cuiusq; corruptio euerfioq; nō in quodlibet, sed in contraria & media competit: hos enim limites transgredi non licet. Et quia error non in quælibet, sed in contraria committitur, quibus contraria sunt, tum in ea contraria quæ iuxta scientiā opponūtur, necessū est, & errorē & electionem à medio ad contraria ferri. Porro contraria sunt, medium,

maius & minus, eo q̄ iucundū & triste sic habeāt, vt ab anima iucundum quidem bonū iudicetur, iucundius vero melius, et triste malū, tristius & deterius. vnde patet circa voluptates & dolores, virtutes vitiq; versari, circa eligibilia nāq; cōsistūt. Electio autē circa bonum, malū, & apparentia, quæ natura sunt voluptas & dolor, versat. Quoniam igitur ipsa virtus moralis ipsa mediocritas est, omnisq; circa voluptates & dolores versatur, vitū autē circa excessū & defectū, & ea prorsus, in quibus etiam virtus consistit necessum est, virtutē morale habere esse electiū mediocritatis, quo ad nos, in iucundis & tristibus, iuxta q̄ qualis quisq; moribus dī, dolens gaudensue, dulce nanq; siue amarū diligēs, nō qualis quidam moribus dicit.

Virtutem actionem non peccabilem, finemq; rectum reddere. Cap. 12.

Quibus ita determinatis, dispiciatur, utrū virtus electionē reddat nō peccabilem finemq; rectū: nempe vt cuius gratia debeat, tantū eligat: an, vt nonnullis videtur, rationem absoluat, id quod temperantiā dicimus, quippe quæ rationem non evertit. Sed enim virtus & temperantiā discernuntur ab inuicem, de quibus post erit dicendi locus. quibus enim cunq; rationem rectam præstare virt⁹ videtur, id causa existit, cuiusmodi etiam temperantia, Cæteri

Virtus 14

Moralium Eudemiorum

G Deinde laudes virtutis actioni-
bus earumq; encomijs impēdū
tur. et coronant, nō qui vincere
qdē possint nec vincant tñ, sed
victores. Sed & iudiciū, quo q̄-
lis quisq; sit cōstituit ex operi-
bus, spectat. Pręterea ob id non
laudari felicitas solet, quia reli-
qua vel partes eius existūt, vel
p̄ eā sūt, aut ad ipsā referunt.
quāobrem aliud ē *p̄dicatio, aliū
laus, aliud i tē encomium. Enco-
miū. n. oꝛō est, facta cuiusq; sin-

Humana capones. Laus vero vi
uerialia celebras. Predicatio au
tem finem intrat. Vnde manifestum
reddidit iterum, quo de controuer
siis, quare media vite parte, boni
honestique prauos nihil antecel
lat: nihil. n. discriminis inter dor
miētes est. Sōnus. n. ē vite oriū,
nō opatio. Quapp nutritiue p
tis virt⁹, quācadmodū nec cor
poris p^s totius virtutis nequa
quā censerī debet: eo q^d in sōno
vim suā vberius exerat: agatq^{ue}
nutrix facultas: cū cōtra sensiti
Iua, cōcupiscensq^{ue} dormiētib^{us}
sint imperfectiores, quatenus mo
tu nō participāt: phantasia ve
ro, nisi morbo, aut alio quopiā
malo p^rædicata fuerint, sapi
entum efficaciores.

*Anima duas esse partes, ratione partici-
pantes. virtutis item duas esse
species. Cap. 2.*

VErū quia virtus aīg, ē nō
accidentarie, de aīa confi-
derādū deinceps studio-
sius erit. Sūt. n. humanę animę
duę partes, quarū vtraq; rōne

participat, sed nō eodē mō altē-
ra. n. vt imperio, altera vero vt
obsequētiā auscultationiq; na-
ta: si qd p̄reca fuerit rōnis ex-
pers, p̄termittat. Neq; vero re-
fert in ptes ne diuidi aīa queat,
an neq̄at. sunt .n. illi facultates
diuerse, tū illę ēt, quas memora-
uim⁹ supra. Quēadmodū i cur-
ua sup̄ficie cōcauū cōuexumq;
separari nō p̄nt, itē ī eadē rectū
et albū. quāquā rectū est, qd al-
bū nō est, nisi p̄ accidēs substā-
tia sit eiusdē licet. Ita si q̄ ps aīa
p̄reca adscribit, obmittit, vt na-
turale. humanę nāq; aīę hę ptes
pprię sūt. quocirca nec nutrix,
nec cōcupiscibilis facultas exi-
stimari hoīs ppria debet. Ex na-
turę .n. humanę cōditiōe neces-
sum ē rōnē, ac rerū agendarum
principiū, tū operādī potentiā
inelle. Porro q̄a rō nō imperat
rōni: sed affectiōibus et cupidi-
tati, op̄z et has quoq; partes affi-
gnari. et quēadmodū bona ha-
bitudo ex singulis corporis vir-
tutibus cōstat: ita et aīa virtus
quaten⁹ finis, ē singulis cōstat.
Virtutis vero duę species sunt,
moralis alia, alia ītellectiua. ne-
q; .n. iustos n̄m, sed ēt intelligen-
tes, sapientesq; laudam⁹, q̄a vir-
tutē, eius ue opus laudibus cele-
brari supra oīdim⁹: hę vero cū
nō operent, ipse qdē opationes
tū virtutū existunt. Quia vero
ītellectiue ptes cū rōne sunt, ā
parte rōnē habēte vendicant, q̄
imperiiū obtinet in aīa, nēpe q̄
rōne participat. Morales vero

Irrationalis quidē partis sint, s; q̄ necessario sequit̄ dicētē. neq; .n. interrogāti, cuiusmodi sit moribus alijs, r̄ndemus sapiēs vel callid⁹, sed māsuēt⁹ aut cōfidēs.

Moralem virtutem circa iucunda, ac tristitia versari. Cap. 3.

His itaq; consequēs, vt de virtute morali, primum quid sit, et q̄ ei⁹ ptes cōfideret. ad hęc .n. ēt reducunt ea, p̄ q̄ fiant. Opz aut̄ inquisitionē, quēadmodū in alijs, ita fieri, vt pri⁹ cōstet qd̄ oēs q̄rūt, et pin-

B de p̄ ea q̄ vere quidē s; nō p̄spicue dicunt, ea q̄ et vera sunt, & p̄spicua colligere. Perinde .n. se hęc vestigatio habet, ac si fanita tē finire dispōnē corporis optimā instituat⁹: & Coriscū illū, qui in foro sedet, nigerrimū esse dicam⁹. qd̄ .n. sit alterutrū horū ignoramus, pinde quo quid sit vtrūq; cognoscat, operē p̄ciū est quo pacto habeat p̄nouisse. Primū igit̄ constituat, p̄stātissimā actionē ā p̄stātissimis virtutibus p̄duci, & in singulis qd̄ optimū sit efficere, idq; ab vniuscuiusq; virtute. Vt ē laboribus, cōmodis, nutrimētoq; ido neo bona habitudo oriē, ex habitudine vero optima, optima ēt elaborant hoīes: deinde oēm dispōnē ex iisdē hoc vel illo pacto illatis nasci et corrūpi velut sanitas ex laboribus, alimēto, et anni tpe. q̄ s̄ductiōe patēt. Proinde et virt⁹, talis dispō est, nascēsā motibus aīę p̄stātissimis, et vnde aīę affectiōes, operatq;

p̄stātissima pueniūt, et ab iisdē aliquo mō et sit lēdiē, ad ea vero vsus ipsius ā quibus augeē et labefactat, circa q̄ et rectissime vitā disponit. Ceterū circa iucunda tristiaq; virtutem versari argumento sunt punitiones, q̄ vt medicationis vice per cōtraria vsurpant̄ i alijs, ita p̄ hęc quoq; fiūt. Pz igit̄ virtutē morale circa iucūda tristiaq; versari.

Quid per hac nomina; Mos, Affectus, Potentia, ac Habitus significetur. Cap. 4.

Quoniam vero mos, vt nomē s̄dicat, ā cōsuetudine s̄cremētū capit: (Adsuescit. n. operatrix facultas exercitatioē n̄ naturali, vt hoc vel illo pacto moueat: et si inanis fatis id n̄ cōtingat: nemo .n. lapidē quēlibet crebro sursum iactū, itidē facere, nisi vi extrinsecus adhibita vidit) recte morē aīę iuxta ipeperatē rōnē vocari, ac potentia qualitatē sequi dicim⁹. Neq; vero p̄greundū est, iuxte quas aīę affectiōes q̄les quidā mores dicant: iuxta potētias vero passionū ā quib⁹ passiui, iuxtaq; habitus modū erga affectus, dicunt mores, vel affecti aliquo mō, v̄ passionibus minē obnoxij. Ceterū diuisio constituat deiceps ex affectuū, potētiarūq; et habitū aīę enumeratioē. Voco aut̄ affectus, irā, metū, verecundiā, cupiditatē, et in vniuersum q̄ p̄ se voluptas, tristitia ue sēsiua sequit̄: et fm̄ hęc quidē qualitas nulla format, s; afficiunt hoīes iuxta

Moralium Eudemiorum

G iuxta potētias. Voco aut potētias, quibus fit, ut cōmote aliquid agere dicamur, ut iracūdius, stu pidus amoribus dedit⁹, verēcū dus, ipudēs. Habit⁹ vero sunt, q b⁹ afficiē, ut hęc fm rōnē nobis isint, aut cōtrariū: ut fortitudo, modestia, timor, intēperantia.

Morales virtutes omnes circa medium inter excessum ac defectum versari:

ipsarumq; omnium per exem

pla adūbratio. Ca. 5.

Q Vib⁹ ita determinatis, constituendū, in oī cōti nuo diuilibiliq; excessum, defectū, mediūq; reperi ri, atq; hęc vel mutuo ad se inui cē vel nri respectu: ut gymna stica, medicina, edificatoria, gu bernatoria, & quēcūq; actiōes alię, siue iuxta sciam institutę, si ue scīę exptes, aut artificiosę, si ue inartificiosę: motus. n. cōti nuū qdpiā ē, actio vero motus. In oībus vero scīa & ratio me diū nostri respectu, et quid opti mū sit p̄cipit: idq; passim habi tū gignit p̄stantissimū. qđ ēt in ductione & rōne probari pōt. contraria. n. contrarijs pugnāt, extrema vero et medijs & sibi. mediū. n. vtrūlibet est ad vtrū libet: ut aequale minore quidē maius, maiore vero minus exi stit. Itaq; necessariū est virtutē moralē circa mediā quēdā ver sari, & mediū quidpiā virtutē esse. Restat igitur ut dicat cuius modi medietas virtus sit, et cir ca q versetur media: quę oīa di lucidius exēplis, velut in tabula

adūbrabimus. Sumat. n. Iracundi dia, doloris carētia, māsfuetudo. Cōfidētia, timor, fortitudo. Impudentia, stupor, verēcūdia. Intēperātia, sine sensu vita, mode stia. nā oppositū modestiæ, qđ hic *ἀναισθησία* vocamus, noīe ve ro caret. Vindicta, Lucrū, dam nū, iustū. Prodigalitas, fordes, liberalitas. Iactantia, dissimula tio, veritas. Adulatio, odiū, amī citia. Placendi studiū, contuma tia, grauitas. Mollities, afflictio, tolerantia. Ostentatio inepta, pusillanimitas, magnanimitas. Profusio sumptuosa, illiberali tas, magnificētia. Versutia, stul titia, prudētia. Hęc atq; eiusmo di affectiōes animis accidūt, ac ab excessu defectuq; nomē acq runt. Iracundus. n. dī, qui vehē mētius, et citius, & ob plura qđ deceat excādescit. Doloře autē vacās deficit, in qbus, & qñ, & quō cōueniebat. Confidēs, qui n̄ metuit nec q decebat, nec qñ, nec quō. Timidus vero qui me tuit q nō conuenit, nec qñ, nec quō. Similiter & intēperans cu piditatibusq; indulgens, et qui modū nesciat in re quacūq; tū dē. Sensu vero humano caret, qui nec quātū expedit, nec fm naturā concupiscit, sed oīs affe ctionis, ad instar lapidis, expers est. Lucri cupidus, qvnde quaq; questū aucupat. Negligētes ve ro, aut nūsqū aut ā paucis cer to cōquirūt. Iactabūdius, plura qđ possideat ostentat. Dissimu lator, pauciora. Assentator, plu

Ara q̄ deceat laudat, odio prosequens, pauciora. Qui nimis ad voluptatē comparat orationē, placendi studiosus, Verū q̄ egre aut pauca ad gratiā dicit, cōtūmax appellatur. Et qui nullū dolorē, ēt, si expediat, sustinet, mollis. Qui vero oēm, proprio quidē et simplici nosse caret, sed trās lato, obdurat⁹, erumnosus, miserisq̄ natus dī. Ostentator ineptus, qui pluribus se dignū arbitrat⁹ q̄ deceat. Pusillanim⁹, qui paucioribus. Profusus, qui oībus sumptibus excedit. Illiberalis qui oībus parcit. Similis et parcus et prodigus: hic. n. excedit erogando modū, alter eū nō attingit. Versutus, in oībus & vnde quaq̄ alios in vtilitatis captionē antevertit. Stolid⁹ vero ēt istic cessat, vbi nō oportebat. Inuid⁹, ob successum plus quā deceat angit. nā et dignorū successib⁹ affligunt tales. Contrarius huic nomine caret: is q̄ spectans indignorū successum, nihil cōmouet tñ, sed expeditus est, securusq̄ alienorū, perinde ac solēt, qui vētri tñ inferuiūt. ille vero difficilis est ob inuidiē morbū. Quē vero ī singulis ita habeat q̄ accidens, superuacūū ē determinare. nulla. n. scīa, vel cōtemplatiua vel actiua, ea ratiocinādo, agēdoue iungit. hęc n. contra deceptiones artiū logicas adferunt. Quocirca simplici hęc determināta nobis sufficiāt, accuratius deinceps pertractāda, vbi de oppositis inter se ha-

bitibus disputabit. Affectionū vero eiusmodi spēs ex eo nomē trahunt, q̄ aut iuxta excessum tēporis, aut fm q̄ magis quidē est, aut relatione ad aliquid differāt, n̄ in quibus affectus exterrunt. Animo nāq̄ p̄ceps dī, eo q̄ citius q̄ oporteat prorūpat. Sequus vero & imanis, eo q̄ violentius prorūpat. Acerbus vero, q̄ irascendi capet occasione. Percussor vero et cōtumeliosus à punitiōibus ex ira, p̄fectis. Delicati aut gulosi, vinolentiq̄, eo q̄ vtroq̄ alimēti genere nimis & p̄ter rōnē delinuntur. Ceterū ignorari nō opz, qñ quo mō pro vberiore passionē capitur, ī quibuscūq̄ ex his nō cōpetere. Ut adulter nō ex eo vocat⁹, quia magis soleat coniugatis misceri, sed malitia eius facti qdā expēdit. simul nanq̄ & passio, & talē esse iungunt, nec segregatur ēt ab eiusmodi cōtumelia. Vnde sepe controuertit, an qui congressus sit, ēt adulteriū cōmiserit, vtpote si ignorans aut coactus fecerit. & qui percusserrit, ēt contumeliatus sit. atque eodem pacto in reliquis.

Virtutes omnes morales circa dolores, ac voluptates versari: easq̄ mediocritates esse inter extrema: quæ & ipsæ, & sibi inuicem pugnant. Cap. 6.

His ita peractis, nō p̄tereū dum, q̄ dux cū sint animę p̄tes, virtutes ēt iuxta easdē distigui. aliæ. n. rōnalis ptis cōtēplatiuæ, quarū opus ē veritatis īq̄sitio, vel quomodo ha-

Moralium Eudēmiorum

G habeat, aut generaturalis, vero partis irrationalis cupiditatusq; obnoxie, nō. n. si in partes diuidi aīa queat, idcirco oēs ei⁹ cupiditate participāt. Mores vero honestos aut prauos elucere necessum ī dolorū voluptatūq; fuga, aut persecutione: id qđ ex diuisionibus affectuū, potentia rū, habituumq; patet. potentiaē n. et habitus affectionū sunt: ipsi vero affectus dolore voluptateq; finiunt. Itaq; et ex his et superioribus cōstat, oēs virtutes

H morales circa dolores voluptatesq; versari. Oīs. n. animi voluntas in ea intēdit, quibus meliores, deteriores ue reddimur, etenim in dolorū, ac voluptatū fuga, et persecutione tū prauos fieri mores manifestū ē, qñ nec vt opz, nec quas opz persequunt ac fugiunt. Ideoq; promptū illud oībus est, vt animū in voluptatibus et tristitijs imperturbate ac trāquille consistentē, virtutē definiant, cōtrariaq; de vitio loquant. Qñ quidē aut virtutē iā liquet habitū eiusmodi eē, quo & effectiui optimorū reddātur hoīes, vt optime ēt ad ea disponant (optimū. n. pstantissimū illud est fm rectā rōnē, mediū nē pe nostri respectu excessus defectusq;) necessum ē virtutē morālē mediocritatē ī re qualibet eē, aut in voluptatibus doloribusq;, et in iucūdis ac tristibus circa media qđā versari. Mediocritas vero illa interdū in voluptatibus cōsistit, in īsdē. n. et ex

cessus et defectus: interdū in doloribus; nonnunquā in vtriusq; excessus, n. fit, vel nimis iucundis letādo, vel tristib⁹ nimis dolēdo, idq; vel simplr, vel terminicōis respectu: vt cū non velut vulgus, sed vir bonus, quē admodū decet, cōmouet. Quia vero habitus quidam est, iuxta quē in eadē re hic quidē ad excessum, alius vero ad defectū, plabatur, necessum est, vt quēadmodū hęc et sibi ipsis & medio contraria sunt, sic ēt habit⁹ et sibi inuicē et virtutibus pugnature. Contingit aut oppositiones alibi qđē oēs iuxta perspicuas esse, alibi vero ī excessib⁹, alicubi in defectu magis. Cā aut contrarietatis eius est, qā nō q & q semper inæqualiter, sistr ue admodū, sed qui nūc quidē ab excessu, nunc aut ā defectu citius trāsit ad mediū, is cōtrarius magis vī. Quēadmodū in corporibus laborando quidē excedere, qđ deficere, edēdo vero deficere qđ excedere, salubrius est. Itaq; et delectus rerū earū, q in quā, q his in exercitationibus sunt, sistr habent. Pro rōneq; hac aut magis, aut minus conducibiles dicunt, vt nūc quidē qui laborū, nūc qui cōtinētiæ stabilitatisq; studiosiores sunt, apti magis sanitati videant. Et cōtra, cū ā mediocri & ab eo qđ rō probat discedit, nūc quidē ignauus ille laborūq; fugiens, non autambo, nūc vero luxuperditus et nō famelicus ille delectu deterior dicitur.

Virtutis
definitio.

I

M

Accetur. Id vero euenit, q̄ natura
nō i oībus equaliter a medio di
stat. laboribus. n. min⁹ q̄ volu
ptatibus capimur. quē sūt circa
animā habent. Contraria vero
cōstituiimus habitū, in quo ma
gis excedunt, & in quē vulgus
inclīnatur: alter vero latet, per
inde ac nō existat prorsus, quia
n. cōtingit rarius, non sentitur.
Ita. n. iram mansuetudini oppo
nimus, & iracundū mansueto.
nā et si excessus contingat in mā
suetudine exercēda, siue admit
tenda recōciliatione, siue nō ira
scendo cū sis cesus alapis, pauci
tū eiusmodi reperiunt, oībus in
alterum extremum propensis.
ira nanq; min⁹ solet ēē blanda.
*Quarum actionum homo principium sit,
& dominus. Cap. 7.*

Posteaq; igit habitus circa
quālibet passionē, ac ex
cessus defectusq; & cōn
trarios habitus, quos habet fm
rectā rationē hōes, enūmerau
mus. superest, vt quid sit recta
rō, cuius ue termini respectu
medium vocandū sit, exponat.
Manifestum vero oēs virtutes
morales, oīaq; vitia circa volu
ptates doloresq; excessus quos
dā esse atq; defectus. voluptates
aut a memoratis habitibus affe
ctionibusq; fiunt. verū optim⁹
habitus rei cuiusq; medius exi
sit. vnde patet virtutes aut om
nes, aut quāsdā in mediocritate
firas ēē. Quapropter aliud prin
cipiū considerationi sequēti cō
stituāt. Etenim substantiā oēs fm

naturam principia qdā sunt, &
possunt singulæ multa eius ge
neris progignere: vt homo ho
minē, et aīal, in vniuersum ani
malia aīalia, plantaq; plantas.
Præter hæc vero solus osū ani
maliū hō actionum quarun
dam principiū est: q̄ppe q̄ p̄ter
hūc nullū agere p̄terea dī. S; .n.
ea propria vocant, ē quibus pri
mū motus proficiunt. iustissi
mē vero osū, ē quibus aliter
nihil queat produci, cuiusmodi
penes Deum sunt. Immobilia
aut, vt in mathematicis, non p
se quidē, s; similitudine quadā
principia appellant. Hic. n. ipso
principio labefactato, labefieri
oēs, q̄ ab illo principio fluxere,
demonstrones oportet: cum ipse in
ter se demonstrones altera tã
tis per non euerit, quantisper
illa communis suppositio, vn
de lucē istę suā habet, non euer
it. homo igit motus cuiusdam
principiū est, nā actio motus ē.
Quia vero principium, quēad
modū et in alijs, eorū q̄ per ip
sum sunt fiuntq; cā existit: vt in
demonstronibus, ita hic quoq; pen
siculare ea conuenit. Nā si habē
te trigono duos rectos, necessū
est tetragonū quatuor rectis cō
stare, manifestū est q̄ trigonus
duos rectos habēs cā ei⁹ existat.
Verū siquid i trigono mutaris,
necessariū ē et in tetragono mū
tes: vti tres habuerūt sex, & si
quatuor, octo. Sin vero nō mū
tes, vt illud, ita hoc quoq; hēat
neceffe est. Id ita necessario eue
Moral. cū cō. Auer. CC ni

Moralium Eudemiorum

Cnire ex Analyticis patet. verū in præfentiariū in rācillum neq̃ dicere accurate, neq̃ nō dicere conuenit. Nā si nulla alia triāgu lo causa est, cur habeat, id ipsum principium erit & cā, qua reliqua adstruantur. Quocirca si q̃ dā sunt eiusmodi, vt et contra hēre possint, necessario ēt principia sunt eiusmodi, nā ex neces sarijs nihil nisi necessariū cōclu dit: q̃ vero ā nobis oriunt̃, et cō trarie euenire possunt. equidē quę penes homines sunt, plera que eius generis comperiūtur, atque ipsi taliū ēt principia exi stūt. Quarū igit̃ cunq̃ actionū principium & dñs hō cōstituitur, ea patet fieri & nō fieri pos se, et in sua ēt manu esse, qui sūt vel non fiant, vtp̃ta quorū ip se dñs est, vt vel sint vel nō sint: quę vero in ipso sita sunt, vt fa ciat vel non faciat, eorum vtiq̃ cā existit. Qm̃ autem virtus ac vitium, & vtrorumq̃ effectus, hi quidē laudant̃, illi vero vitu perant: vituperantur aut̃ lau daturq̃ non q̃ ā necessitate, vel natura vel fortuna insunt, sed quorū ipsi cā sum⁹: quorū vero aliū, cōfūdē ēt laus vel nota erit: manifestū virtutem ac vitium circa eiusmodi versari, quorū causa quisq̃ est, & actionis prin cipium. Quocirca dispiciendū quorum causa, quarumq̃ actio nū principiū homo existat. ete nim confitemur oēs volūtario rum tm̃, & eorum quę electio nē admittūt, neq̃ ā volentibus

deliberatoq̃ suscipiuntur, cām quemq̃ esse: inuoluntariorum vero nequaquā. vnde satis constat, voluntariorū tm̃ virtutem esse ac vitium. Idcirco quid vo luntariū, & inuoluntarium at que electio sit, cū virtus his vi tiūq̃ describant̃, explicandū ē. primū aut̃ volūtariū ipsum, & inuoluntariū considerādū.

De voluntario. Cap. 8.

E Tribus vero his vnū exi stere vī, aut iuxta cupidi tatē, aut electionē, aut in telligentīā. Nā voluntariū fm̃ hęc aliquid est: inuoluntarium vero præter hęc aliquid. Porro cupiditas in tres ptes distribui tur, consultationē, irascentiā, et cupiditatē, itaq̃ hęc distinguē da sunt, et primum quidem fm̃ cupiditatem. Omne, n. quod iuxta cupiditatem est, volunta rium vtiq̃ iudicat̃. nam inuo luntarium oē violentum vī. & si violentum sit, ēt acerbū erit: omne s. quod coacti faciunt aut patiunt̃, quemadmodū Euenus inquit: Omnem rem necessariā molestam esse. Itaq̃ si quid mo lestū, idem ēt violentum erit, et contra. quicquid vero præter cupiditatem est, id omne dolo rem infert: iucundorum, n. cu piditas est. itaq̃ violenta ēt in uoluntaria sunt. & proinde quę fm̃ cupiditatem, eadem volun taria: hęc, n. inter se inuicē sunt contraria. Porro omnis malitia reddit deteriorem. intemperan tia autem malitia quædam esse

Vi

A videtur: intemperans, qui præter rationem sequitur cupiditates, volens igitur faciet, & voluntariū iuxta cupiditatē, absurdum, n. sit, intemperantes redditos, iustiores fore. Ex his igitur voluntarium sūm cupiditatem iudicari queat, ex alijs vero contrariū, quicquid, n. sit voluntarie, id sit a volente: quodq; a volente, id voluntariū. nemo autē vult qđ malum esse norit. Verū intemperans non q̄ vult facit: siquidem intemperanter **B** agere est ex cupiditate id qđ oportū quis arbitrat agere. vnde volēte nolentēq; eūdē agere cōtingeret: qđ est impossibile. Continens vero iustius agit incontinente, nam continentia virtus est: & proinde iustiores efficit sui studiosos. tum vero exerceat, cū contra cupiditatem sūm rationē viuitur. Quocirca iuste, quēadmodū et prae agere voluntariū est, vtraq; n. voluntaria apparent, & necessum si alterū voluntarium sit, ēt alterum **C** esse: qđ vero præter cupiditatē sit, voluntarium. idē igitur volens aget, & non volens. Sic ēt propemodum sese de ira habet. Nā continentia & incontinentia, quemadmodū circa cupiditatem, ita circa irā quoq; versari vident. nā q̄ irē repugnat triste est, & violenta eius cohibitio, itaq; si violenta ēt inuoluntaria, & qđ sūm iram sit, voluntariū. Vt & Heraclitus, vim irē contuens, repressionē eius per molestem attestari. Difficile, n. **D** inquit, irā resistere est. anima enim fruitur, animoq; indulget ira. Sin impossibile eundē quippiā nolentem volentemq; vnū idem facere, magis voluntariū est, qđ a voluntate, q̄ cupiditate, aut irascentia sit: argumēto est, q̄ multa facimus etiā absq; ira, & cupiditate. Superest igit, vt, an q̄ volunt hoīes idē sit voluntariū, consideret. videt namque & id impossibile, qñ & supra constitutū est, malitiā reddere iniustiores: ac intemperantia **E** quidē malitia ē. Cōtrariū vero vsu venit, cō q̄ nemo quē mala arbitrat, velit, quē tñ facit intemperans. Itaq; si iniuria afficere spontaneū est: id aut ex voluntate: ergo intemperans factus non iniurius, sed tēperante priore illo iustior erit: qđ est impossibile. Voluntariū igitur nō esse quod iuxta cupiditatē sit, neq; inuoluntariū, qđ cōtra cupiditatē sit, patet. Sed & neq; id qđ sūm electionē, ex hīdē manifestū est. nam qđ ab electione sit, demonstratū est inuoluntariū nō esse: sed magis q̄ quisq; vult, id voluntarium, verum contingit ēt non volentem tñ spontaneū aliquid agere. atq; solum id est demonstratum. multa insuper repentino motu facimus: eligit autem repente nemo. Etenim si trium horum aliquod voluntarium est necessario, erit aut secundū cupiditatem, aut electionē, aut intellectū. ex quibus cū **P**

Magnorum Moraliū

G duo priora nō sint, relinquitur
vtrū in eo qđ cōtēplādo quis agat
sint, voluntariū illud dicamus.
Ceterū paululum progressi ora
tione, finē tractatui de volūta
rio inuoluntariōq; imponemus.
Eorū. n. quæ vi aut non vi eue
niunt, cōsideratio prioribus co
gnata est ac propria. omne. n.
violētū inuoluntarium. quo
circa de violento considerandū
est, qđ sit, quo ue pacto ad volū
tariū inuoluntariūq; se habeat.

De violento. Cap. 9.

H Idetur aut violētū et ne
cessariū, visq; & necessi
tas volūtario persuasio
nis in rebus agēdis opponi. In
vniuersum aut violētū necessi
tatemq; et inanimatis assigna
mus. Nā & ignē vi coactumq;
deorsum ferri cernimus, verū.
qñ vero fm naturā ppriumq;
impetum fertur, nec violentia,
nec voluntarium subest, sed no
mīe caret oppositio. verū cum
p̄ter hęc cōtingunt, vi dicimus
fieri. Eodē pacto et animalia &
inanimata vi multa cum facere
tum pati animaduertunt: qñ. s.
p̄ter naturālē impetū ab extē
no aliquo mouent. Quod in ani
ma quidē expertibus simplex
principiū est, sed in animatis sē
pe simplex, vtrū in qbus nō sem
per ratio cupiditasq; consonāt.
Ac ceteris quidem animalibus
quēmadmodum & inanimatis
violētum simplex est: quippe
quæ cupiditati (nam ea viuūt)
ratione minimē cōtrariū ha

beat. homini vero ambo insunt
certa qđā ætate, ea s. quæ rebus
p̄r rationē agendis idonea est,
neq;. n. vel puerum vel ferā age
re dicimus. Proinde, cū vio
lētum oē molestum esse, nec vi
quisquam sed gaudēs agere vī
deatur, magna de temperantē
intēperantēq; controuersia or
itur, cō qđ vterq; cōtrarios intrā
se impetus sentiens agit. Vnde
temperantē vi seipsum ā suauitū
cupiditate abstraxisse aiunt, do
let. n. luctans cū resistente cupi
ditate. Intēperās aut vi, p̄rter
rationem rapitur, minus tñ ad
fligitur: nā cupiditati lētus in
dulget, quippe qui suauibus in
tendit: quocirca non vi, sed vō
lēs agit, quia dolore vacat. Por
ro psualio violētīq; necessitatiq;
opponit, temperans vero ea se
ctatur, de quibus persuasus est,
non, vi, sed volens. nā cupiditas
citra persuasionē trahit, quippe
quæ rōne caret. Quod igitur nō
soli vi inuitiq; facere vidētur,
quamq; ob eām, s. ob similitudi
nē, qua & inanimata agere dici
mus, exposuimus hacten⁹. Sed
enim si et qđ in determinatione
positum istic fuerat, adñciatur,
soluit qđ dictum est. Qñ igitur
foris quippiam p̄rter impetū
intrinsecū mouerit sedarit ue,
vi id fieri asseueramus: qñ ve
ro secus, non vi. In temperan
te autē intemperantēq; insitus
impetus ducit (vtrunq;. n. ha
bet) & neuter vi et coactus, sed
volens vterque agit, nam prin
cipium

A cipium quod foris est, præter naturalem impetum, siue moueat siue motū impediatur, necessitatem vocamus: vt si quis manu, & voluntate & cupiditate retinentis arrepta, percutiat aliū. Verum si intrinsecus principii fuerit, vis non est; quāquidē & voluptas inest & cupiditas; quæ statim à natiuitate in omnibus deprehenditur. Atque his se re duobus à natura quippiā inesse determinamus, eo scilicet quod à natiuitate statim à natiuitate inest, & quod generatione existente facile consequimur, vt senectus, canities, ac alia id genus. Itaque non secundum naturā facit alteruter, sed secundum naturam simpliciter, sed non eandē. Quæstionibus igitur de temperante intemperatæque, verum vi & non volens agatur alter aut vterque, aut vi simul inuicem ambo: & si vis voluntaria sit, num volentes simul & nolentesque agant, ex dictis hactenus occurrēdū. Verū & aliter vi coactique agere dicuntur, non dissidentibus inter se mutuo ratione & cupiditate, quā scilicet id faciunt, quod molestum quidem et friuolum iudicāt, sed neglectū, damnū aut morrē inferat, hæc non omnes, aut coactos facere aiunt, aut non faciunt aut omnes: nam omittere quidem licet, sed ferendum incommodum. Verum ex his alia quidem violēta, alia vero non violenta forte quis dixerit. Quæcumque enim eorum, per quæ vel facere, vel non facere penes

ipsum est, et si non volens facit, tamen & facere sponte dicitur, & non vi: quæ vero penes ipsum non sunt, vi quodāmodo, sed non simpliciter fieri dicunt, eo quod non illud ipsum eligit, sed alicuius gratia agit. Verū ex his est quoddam discrimen. Nam ridiculus fuerit, si, vt contractus quis vitaret, occidisset alterū, vi se id coactumque fecisse dicat. maius enim, acerbiusque malū oportet, non facienti propositū sit. Sic enim, coactus, & non vi faciet, si quā malū boni gratia, vel ob maioris mali repulsionem agit, idque inuitque neque enim penes ipsum hæc sunt, quocirca & amorē, & iras quoddam, & naturalia nonnulla inter inuoluntaria cōnumerāt: quia violenta nimis & supra naturā sunt. vnde, & veniā merentur, eo quod vi cogere naturam solent. Sed & magis vi, inuiteque facere videntur, quæ facit ne vehementius aut leuiter doleat, videntur ne gaudeat, nā ad ipsum refertur vniuersum, quod ferendo natura est. Verū quæ neque naturalis cupiditatis, nec rationis sunt, non debet penes ipsum esse censeri, quāobrem phantici, & qui futura prædicunt, quālibet intellectus opus faciūt, non tamen id penes ipsos esse asseruamus, neque vt faciāt quæ fecerūt, neque vt dicant quæ dixerunt. Sed & nec per cupiditatem. Itaque et intellectus quiddam affectusque, aut actiones secundum eiusmodi rationes et intelligentias, in nostra potestate non sunt: sed quemadmodū

Moralium Eudemiorum

G Philolaus inquit, rōnes quædā sunt nobis potētiores. Ergo voluntariorū, ac inuoluntariorū consideratio, corū quæ vi eueniunt tractatui iūgēda est, atq; hæc ita sint inter sese distincta. Nam qui spontaneum maxime interpellat, in se coactos dicūt, vt in eā animi insani venirent. Et quia finē id iā habet, & volūtarium, nec cupiditate nec electione terminatū est, reliquum est vt ea quæ iuxta intellectum fiunt, determinantur. Videtur aut inuoluntario contrariū esse voluntarium, & qđ cuiusq; gratia sciens quis facit. interdum n. nouit qđ pater sit, non tñ qđ occidat, sed seruet poti⁹. vt Pelia des petebant quidē poculum, sed vt amatoriū & vino plenū. id vero venenum erat. ignorās aut quē, cui, & quid, ex ignorantia, non p. accidēs agere dī. qđ autem ab ignorante tali fit, inuoluntarium est, ergo voluntarium contrarium est. Quæ igit penes ipsum sunt, vt facere obmittat, facit non ignorans & p. se, ea vtiq; volūtaria sunt, & voluntariū id ipsum est: quæ vero ignorans, ex eo qđ ignorat ea, inuitus facit. Porro quia scire & intelligere bifariā capiunt, vel vt habeatur, vel vt vsurpet sciētia, qui habens nō vtitur, interdum ignorans merito dī, interdum vero nequaquā, velut si p. negligentia non vtať. Similiter et is vituperet, qui vel facilitum vel necessariū peritiā, et p. ne-

gligentia, aut dolorē aliquē volūptatemq; nō vestiget. Hęc loco huic inferenda videbant. De voluntario igitur & inuoluntario hoc mō determinatum sit.

De electione. Cap. 10.

DE electiōe vero deinceps dicemus, expositis primū nonnullis qđnibus. Ambigat. n. fortasse qđ, in quo genere oriant, tñ in quali constituenda sint, aut eadē ne aut diuersa sint voluntariū & inuoluntariū. Maxime vero quidā asseuerant, & qđrenti ē ita forte videri queat, electiōē ex duobus his alterū esse, s. aut opiniōē aut appetitū. vtraq; n. constanea vidētur. Verū appetitū nō esse patet ex eo, qđ tñ aut voluntatē, aut cupiditatē, aut irā esse necessum sit: nemo quippe nisi horū aliquid patiens appetit. Ira porro cupiditasq; ē feris inest: electio vero nequaquam, & tñ quibus hæc ambo insunt, multa absq; ira cupiditateq; eligunt, sed dū passionibus adliguntur, non eligunt, sed tolerāt. Præterea cupiditati iraq; semp dolor iungitur, multa vero nos absq; dolore eligimus. Volūtas insup & electio idē nō sunt: volunt. n. interdum ē ea hoīes, qđ impossibilia norunt, vt oībus hominibus imperare, immortalē esse, id qđ nemo sciens impossibile elegerit: & in vniuersum, qđ & si non per se, sed sibi tñ impossibilia vel factu vel obmissu norit, vnde manifestū electiōē esse

A esse rerū penes nos sitarum. Similiter clarū, nec opinionē eē, neq; simpliciter, si quis aliquid putet, cum eligibile eiusmodi quid sit, qđ viribus nostris pareretur, multa vero opinionē cōcipiunt, qđ penes nos nō sunt, vt diametrū cōmensurabilē. Porro nec vera est nec falsa electio, sed & nec rerū penes nos sitarū opinio, qua faciendum aliquid vel nō faciendum arbitramur. Cōe vero id est de opinione & volūtate, nemo. n. finem, sed ea quæ finī consequendo conferūt eligi: quēadmodū nemo sanū esse, sed ambulare, sedere, sanitate grātia, neq; felicitate potiri quīq; eligit, sed quæstus studiū et periclitationes, felicitatis adipiscēde grātia. Et in vniuersum declarat semper eligēs, qđ, cuius ue grātia eligat. ē. n. aliud id cuius grātia, et qđ grātia alterius eligit: vult aut maxime finē, vt in precio et sanū eē, feliciter beateq; viuere. Itaque patet aliā & opinionis & voluntatis rōnē esse, voluntas. n. & opinio maxime finē spectat, qđ non facit electio. Ergo electionē parer, nec voluntatē, nec opinionem, nec simplr vllā animi pceptiōnē esse: quo simul elucet, & qđ sit, quid ue ab ijs differat, ac vt se ad voluntariū habeat. Porro possibilium esse aut nō esse, alia eiusmodi sunt, vt de ijs suscipiatur deliberatio: alia vero vt nō suscipiat, quorū. n. generatio penes nos nō est, ēt si fieri nō fieri possint, s; qđ vel natura vel alijs ex causis sūt, de ijs sciens nemo cōsultare instituat. Verū qđ non tm fieri nō fieri pūt, sed in cōsultationē ēt venire solent, ea sunt qđ pro arbitrio facere nō facere possumus, quapropter nō de re motis apud Indos, nec de circuli quadratura deliberamus: nā illa ad nos nō spectāt, hoc vero fieri nequit. Sed et nec de oib; qđ a nobis queant fieri. vnde manifestū nec opinionem simplr electionē esse, eligibilia vero ēt agibilia, rerum s. penes nos existentium. Proinde miretur forte qs, quo pacto medici, quę scia complectuntur, in deliberatione ponant, cū id non faciat grammaticus. Ratio eius ex eo constat, qđ aut ratiocinando, aut sensu error oīs committatur, quorū vtrūq; in Medicina cōringit: in grammaticis vero iuxta sensum & actionē quam spectant, in infinitū progrediuntur. Quā igitur neq; opinio, neq; voluntas est electio, ē certe velut vtrūque, & non ambo, ex improviso. n. nemo eligit, sed cū faciendum vī, conspiratq; volūtas: qđ cū ambo eligēti insint, vtroq; constabit electio. Cōsiderandū autē quomodo insint hæc: idq; ex ipso nomine primum. Nam electio non simplr est, sed alterius ad alterum. vnde cōsiderationē consiliūq; requirit, & proinde ex opinione cōsultatiua constituet. Neque. n. de fine, qui rebus omnibus quidā pro-

Moralium Eudemiorum

Constitutus est, sed de his quæ ad finem, suscipitur consultatio. id vero omnes consultamus, donec ad nos transulerimus generationis principium. Quod si nemo eligit, nisi re prius consultata expensaque, melius sit an deterius: volunt autem quæabilia nobis sunt, non quæ ad finem: erit electio cupiditas rerum penes nos sitarum, deliberatiua. enim uero omnes quæ eligimus, eadem volumus: nec tamen quæ volumus, omnia eligimus. Porro deliberatiua facultatem vo-

Hic, cuius principium est consultatio, quæ et concupiscit id, quod uti le decreuerit. Quapropter nec reliquis animantibus, nec omnino ætati aut homini electio uest, eo quod nec consultare, nec causam quæ quid eueniat iudicare queat. Opinionem tamen, faciendum ne quippiam sit, nihil vetat pluribus inesse, sed ratione perspicere nequaquam. animæ. n. pars deliberatiua rationes causasque vestigat. Nam si cuius gratia, una ex causis existit, (nam quare quid, causa est, & id cuius gratia quid est aut fit, ut profectiois facultatem comportatio, quoniam quidem eius gratia proficiscuntur) constat eos qui proposito fine carent, consultationi parum idoneos esse. Quapropter cum quis facit aut negligit quæ penes nos sunt, ut faciamus vel non faciamus, idque non ignoranter, volens utique aut facit aut non facit. Ceterum multa eiusmodi citra consultationem præcogitationemque agimus. unde necessum

omne eligibile voluntarium esse, non autem voluntarium statim eligibile, item quæ ex electione fiunt, omnia voluntaria sunt, non autem voluntaria omnia iuxta electionem. Similiter ex his manifestum, affectiones recte in voluntarias, inuoluntarias, & consultatas distribui: quæ etsi non sint accurata, veritate tamen modo aliquo attingunt. verum deinceps de his in tractatu de iustis. Electionem igitur nec voluntatem simpliciter, nec opinionem esse patet, sed opinionem cum appetitione, quæ ex consultatione concurrunt.

De fine, & iis quæ ad finem ducunt: ubi virtutis assignatur definitio. Ca. I I.

Et quia consultantes omnes, gratia alicuius consultant, & scopum habent praxium certum, quoniam respiciunt utile, de fine quidem nemo deliberat, qui principium est & fundamentum, quemadmodum in contemplatiuis scientiis suppositiones: de quibus breuiter sub principium, verum in Analyticis accurate disseruimus. Ceterum consideratio de his quæ ad finem ducunt, partim vero in artificialis apud omnes est, ut bellum gerant nec ne, his quibus hoc in consultatione est. Obuium autem magis est quapropter id est, cuius gratia consultatio existit, ut opes, ut voluptas, aut aliquid aliud hominibus, quodcumque finis est vice. nam consulit quis, quis consilium capit, vel finem recte ne perspexerit constitueritque

ten-

Atendit enim eo cōsulendo quo-
modo hic finis in ipsum. addu-
catur, vel quō ipse perducatur in fi-
nem possit. Finis autē semper na-
tura bonus est, de quo & parti-
culariter cōsultant, medicus de
remedio adhibendo, dux de ca-
strorū metatione, quibus finis
propositus est bonū, id scilicet,
quod simplr optimum. Verum
quod præter naturam est, ex ali-
qua peruersitate, nō id quidem
yere, sed apparens bonum est.
cuius rei causa est, q̄ entiū quo-
rundam vsus, non nisi ijs quib⁹
facta natura sunt, applicari pōt:
vt sunt visibilia. neq; enim vide-
re licet, quorum visio non sit,
neq; audire quorum nulla audi-
tio. Sed per scientiā etiā, ea quo-
rum scientia non est, possunt fie-
ri. neq; enim æqualiter sanitatis
morbiq; eadē est scientia, sed il-
lius quidem iuxta, huius autē
præter naturam. Sic & volūtas
fm quidem naturam boni est,
præter naturam vero mali. &
vult natura quidē bonū, præter
naturā vero, & ex mentis qua-
dam euersione, malum. Verum
cuiusq; corruptio euersioq; nō
in quodlibet, sed in contraria &
media competit: hos enim limi-
tes transgredi non licet. Et quia
error non in quælibet, sed in cō-
traria committitur, quibus con-
traria sunt, tum in ea contraria
quæ iuxta scientiā opponūtur,
necessū est, & errorē & electio-
nem a medio ad contraria ferri.
Porro contraria sunt, medium,

maius & minus, eo q̄ iucundū
& triste sic habeāt, vt ab anima
iucundum quidem bonū iudi-
cetur, iucundius vero melius, et
triste malū, tristius & deterius.
vnde patet circa voluptates &
dolores, virtutes vitiaq; versa-
ri, circa eligibilia nāq; cōsistū.
Electio autē circa bonum, malū,
& apparentia, quæ natura sunt
voluptas & dolor, versat. Quo-
niam igitur ipsa virtus moralis
ipsa mediocritas est, omnisq;
circa voluptates & dolores ver-
satur, viriū autē circa excessum
& defectū, & ea prorsus, in qui-
bus etiam virtus cōsistit: neces-
sum est, virtutē moralem habi-
tum esse electiuum mediocrita-
tis, quo ad nos, in iucūdis & tri-
stibus, iuxta q̄ qualis quisq; mo-
ribus dī, dolens gaudensue, dul-
ce nanq; siue amarū diligēs. nō
qualis quidam moribus dicit.

*Virtutem actionem non peccabilem, si-
nemq; rectum reddere. Cap. 12.*

Quibus ita determinatis,
dispiciatur, vtrū virtus
electionē reddat nō
peccabilem finemq; rectū: nem-
pe vt cuius gratia debeat, tantū
eligat: an, vt nonnullis videtur,
rationem absoluat, id quod tem-
perantiā dicimus, quippe quæ
rationem non euerit. Sed enim
virtus & temperantiā discernun-
tur ab inuicem, de quibus post
erit dicendi locus. quibus enim
cunq; rationem rectam præsta-
re virt⁹ videtur, id causa existit,
cuiusmodi etiam temperantia,

Cæterū

E

17

Virtus 24

E

E

Moralium Eudemiorum

- G** Cæterum eam laudabilem esse, præmissis dubitationibus, ostenditur. Porro scopum quidē licet esse rectū, verum in his quæ ad scopum aberrare. rursum scopum etiam falso proposito, in his quæ ad ipsum tendunt, recte habere. interdū vero utraq; fallūt. Vtrum igitur virtus scopū, an ea quæ ad scopum regit. Assue ramus autem scopum à virtute constitui. quocirca nec collectio ne, nec rōne aliqua hæc demonstrabuntur, sed ut principium
- H** hoc positum nobis esto. Neque enim medicus cōsiderat, an esse sanū, sed vtrum deambulare, an non deambulare oporteat. Neq; gymnaſtes an bene habere, sed vtrū luctari vel non luctari expediat. similiter neque alia vlla circa finem occupatur. Quæadmodum enim in contemplatiuis suppositiones principiorū locum obtinent, sic & effectiuis finis, & principii est & suppositio. qm̄ si hoc sanum esse conuenit, necessum est hoc esse, siquidem illud expectes: quemadmodum isthic, si triangulo duo recti, necessum est hoc consequi. Cogitationis igitur principii finis est, actionis vero cogitationis terminus. Si igitur omnis rectitudinis, aut ratio causa ē, aut virtus, si ratio nō fuerit, per virtutem finis, non quæ sunt ad finem, cōstituitur. Finis autem est id cuius gratia: omnis enim delectio alicuius est de aliquo: cuius igitur gratia medium est,
- eius causa virtus, quæ id cuius gratia eligit. Verum quæ deceat cōsecutio alterius est facultatis, quæ id cuius gratia eligit, non enim ipſus est electio, sed eius quod ipſius gratia. Equidem finis gratia agere oportet. verum ut finis rectus præfigatur, electionis munus est, cuius causa ē virtus. quocirca qualis quisq; sit, ex electione iudicamus, non quid, sed cuius gratia faciat expēdentes. Similiter & vitium cōtrariorum gratia electione inefficit. nam si quis cum in potestate sua sit bonum agere malumq; obmittere, agat contrarium, necessum est hunc honesti studiosum haudquaquā esse. Itaq; virtus & vitium voluntaria sunt, cū nulla necessitas ad mala perpetranda cogat. inuoluntaria enim cū turpia sint, non vituperantur tamen: contraq; bona nō inuoluntaria, sed volūtaria laudantur. Postremo omnes laudātes vituperātesq; electionem magis q̄ facta intuemur, etiam si virtute sit eligibilior operatio. Faciunt item mala quidem coacti, sed eligit ea nemo. Sed & quia difficile electionem cuiusmodi sit perspicere, idcirco ex opibus qualis quisq; sit iudicare necessum habemus, itaq; eligibilior actio, sed laudabilior electio. Expositis igitur hæc eueniunt, & cōsentanea sunt appa-
rentibus.

Aristo.

ARISTOTELIS

MORALIUM EVDEMIORVM

LIBER TERTIVS.

SVMMA LIBRI.

De virtutibus moralibus omnibus,
iustitia excepta.

De fortitudine, forti, & coram
extremis, Cap. I.

Ediocritates igit
esse in virtutibus
easque electivas, &
contraria earum vi-
tia, quæque sint, vtr

dictum est. Singulatim vero
vnâquaque persequentes, primū
de fortitudine dicemus. fere enī
apud oēs in cōfesso est, & fortē
circa terribilia versari, & forti-
tudinem vnā ē virtutibus esse.
Distingimus autē in tabula supe-
riorē, vtrū cōfidentia & fortitu-
do, cū aliquo pacto sibi inuicē
opponantur, ēt inter se cōtraria
sint. Vnde manifestū, qui ab hīs
habitib⁹ nomen habēt, ēt inter
se inuicē opponi. quēadmodū
timidus, nā is magis q̄ deceat
timere, minus vero audere dī.
& cōfidentis, qui ipse quoque ex
eo q̄ hmoi sit, minus scilicet, q̄
deceat timēs, magisque q̄ deceat
audens, nomen trahit. vnde &
audax ab audacia denominat.
Quocirca cū fortitudini sit cir-
ca timores audaciāque habit⁹ prę-
stantissimus: deceat vero nec vt
audaces, qui in nonnullis defi-
ciunt, in alijs vero excedūt, age-
re: neq̄ timidorū instar, qui in

eodē peccāt, nō eodem tñ sed cō-
trario modo: audendo enim de-
ficiūt, timēdo vero excedūt: ma-
nifestū est mediā audaciæ timi-
ditatisque dispōnem fortitudinē
esse. is enim habitus optimus.
Videtur autē fortis metu vacare
vt plm, timidus autē metui ob-
noxius esse. Et hic quidē multa,
pauca, magnaque, & parua me-
tuit, idq̄ vehemēter, & cito: ille
vero cōtra, aut prorsus non, aut
leuiter, egre & raro, & non nisi
magna. & hic quidē vehemēter
terribilia sustinet: ille vero nec
leuiter qdē horrida. Quæ igit
sustinet fortis primū, sibi, an
alteri terribilia? Etenim si alteri
terribilia sufferat, nihil videat
magnificū fortē eē. sin vero sibi
ipsi, necessum est nō nisi magna
& horrida terrorē scūtēre: Itaque
si terribilia vehemēter, vehe-
mēs: sin leuiter, infirm⁹ ēt met⁹
fuerit. vnde cōtingit fortē mul-
tos magnosque terrores formida-
re. Verum vť timidum cōtrarie
fortitudo pręparare, vt in eo q̄
aut nihil aut pauca timeat, eaq̄
& leuiter & ægre. Sed enim hor-
ribile, quēadmodū & iucundū
& bonū, bifariam dī. alia enim
simp̄r, alia vero cuidam iucun-
da bonaque vocātur non simp̄r:
ac contra praua & minimē iu-
cunda, quemadmodum q̄ prauis
vtilia sunt, & quæ iucunda
pueris, quā pueri sunt: sic ēt ter-
ribilia alia simp̄r, alia vero ali-
cui. Quæ igit timid⁹ metuit, quā
timidus, nemini terribilia sunt.
Alia

Moralium Eudemiorum

G Alia rursus leuiter, alia plurimis timentur. Et quæcunq; naturæ humanæ horribilia sunt, ea simplr terribilia vocam⁹: fortis vero ad hæc intrepide hêt, sustinetq; eiusmodi, quæ partim ipsum quoq; terrent, partim vero non. quia enim homo est, terribilia illi quoq; sunt, quæ vero fortis, nō sunt, aut certe leniter, aut nequaq;. Terribilia tñ dicuntur, quæ à plerisq; timeri solent, quocirca hic habitus laudatur.

H Quæadmodum enim robusti, saniq; appellant, non vt illi nō nullis laboribus frāgantur, aut hi nullo excessu debilitētur, sed ex eo, q; vel prorsus non turbantur, aut simplr aut leniter, à quibus multi & pleriq; valetudinarū enim & infirmi & timidi cōmunibus vulgaribusq; passio-nibus afficiuntur, sed citius vehementiusq; q̄ solent, multi præterea, quib⁹ multi afficiunt, ea vel nō prorsus vel leniter ipsos tangunt. Quæritur aut num forti nihil sit terribile, neq; metuat

I quicquā. An nihil vetat, pro eo ac dictū ē ipsum quoq; timere. fortitudo enim rationē sequit, ratio vero honesta capeffere iubet. quocirca qui non per hanc sustinet, is aut stupidus est, aut confidens. verū qui ob honestū tantū non metuit, solus fortis ē.

Timidus igitur quæ non decet metuit: audax vero in quib⁹ nō opz, audet: fortis vero in vtroq; agit quod decet, & proin medi⁹ existit, nā quæ ratio dicat, ea &

metuit & sustinet. quæ magna, & acerba, interitūq; inferētia nisi sint honesta, subire haud iubet. audax vero ē non iubente ipsa subit: timidus vero ne si iubeat quidem: solus autem fortis ipsi⁹ iussui obtemperat.

De quinque speciebus fortitudinis non vere. Cap. 2.

Species autem fortitudinis quinque sunt numero. eadē enim sustinent, non tñ eadē ob causas. Vnde vna ciuili-s, quā verecundia parit. Altera militaris, experitiā vsuq; rerū profecta: non quæadmodum dixit Socrates, vt horribilia, sed vt auxilia horribilium cognoscantur. Tertia per ignorantia & imperitiā: velut est puerorū sanorūq; fortitudo, quæ hi horribilia sustinent, illi vero serpētes manibusprehendunt. Alia rursus ex spe nascit, quæ laute conuiuatiæbrīq; pericula susci-piunt. nam vinū spem solet ad-dere. Postremo alia ex affectuū impotentia rationis expers, vt amore iræ accensorum: nam siue amet quis, audax potius q̄ timidus erit, multaq; pericula sustinebit. velut qui i Metaponto tyrannū occidit: & in Creta fabulas recitauit. Siue ira com-moueat. nā extra se rapit animus. Vnde & ferē syluestres fortes dicuntur, nec sunt tamen. concitate enim sunt eiusmodi: non quæadmodum & audaces, inæquales sunt vehementer. Maxime aut naturalis est ab ira

A ira profecta fortitudo. inuicta enī ira. quapp & pueri optime pugnāt. ciuilis autē pp legem existit. Ceterū harū nulla fm veritatem cōparata est: ad cohortationes tñ in periculis vsum adferunt hæc oīa non mediocrem.

Quæ dicantur horribilia. Cap. 3.

DE horribilib⁹ igit cū sim pſt iā dixerim⁹, nō ab re fuerit de his fufius determinare. In vniuersū igit horribilia dñr met⁹ effectiua, ea, f. q̄ dolorē inferūt corruptiuū. Nā qb⁹ alia afflictio incidit, aliū ēt dolorē, diuerſumq; affectū, nō metū parit. nā q̄ molestiā aliquā pſpicit, velut eā, qua inuidi, aut emuli, aut pudore suffuſi affligunt. aliud nomē fortiē, eō q̄ met⁹ eorū tñ malorū est, quorū natura interitū vſ ferre. Quocirca nō nulli quālibet molles, fortes tñ sunt in q̄busdā. & nōnulli duri ac tolerātes, timidi. Vſ enim p. p. modū, p. priū fortitudinis munus eſſe, circa mortē eiusq; acerbitatē recte affici. nā si algorem q̄s & calorē, pro eo ac rō dicat, ſuſtinet, cū à periculo abſint, verum ad mortē mollis fit & timidus, nō ob aliud, niſi ob iteritū: alius vero ad eadē qdē mollis, erga mortē autē itrepidus: ille q̄dem timidus, hic autē fortis iudicari ſanē queat. periculū nāq; ſs cōſtare terribilibus tñ dī, q̄ in p. pinquo habēt eiufmdī iterit⁹ effectiua. apparet at periculum, qñ, p. p. cernit. Terribilia igitur, circa q̄ verſari fortis aſolet, di-

cta iā nobis ſunt, eō q̄ appetētia effectiua doloris corruptiuī, opz nec, p. cul, ſed f. p. pinquo appare, nec magnitudine hñanę virtutis, p. portionē excedere. Quēdam. n. neceſſū ē, oīl⁹ terribilia videant, oēs q; p. cellāt. Nihil enī vetat, q̄ min⁹, quēadmodū calida frigidaq; & alia qdā corpis humani habit⁹ viresq; ſuperāt, ita animi affectionib⁹ nōnullis opprimamur. Timidi. n. et audaces fm habit⁹ decipiunt. illis. n. nō horribilia, horribilia tñ vñr, & q̄ leuiter metuēda ſunt, vehementer. audaci vero contrariū, horribilia aīoſa vñr, & q̄ vehementer, leuiter. viro at forti vera horribilia maxie. Quocirca, nec ſi q̄s ignorātē piculā ſuſtineat, fortis ē. velut q̄ fulmen, ex infamia ſerat illatum, ac ſi cognoſcat quātū ſit periculū, ex iræ ſpetu agat. quēadmodū ſi Celtæ, ſumptis armis, occurrāt fluctib⁹, cuiufmodi furioſa fortitudo prorsus Barbarorū eſt. Nōnulli vero ob alias voluptates pericula ſuſtinēt. nā & ira voluptatem hēt quandū, cū ſpe nēpe vltionis ſumēdæ. Verū nec ſi ob eiufmodi, nec ob alias voluptates, malorū ūe grauiorū fugā mortē obeat, Vere fortis q̄ſquā p. pea merito dicat. Nā ſi mori iucūdū ſit, ſepe p. intēperatiā morerent laſciuī. quēadmodū & hodie, cōm ipſa qdē morte minime, ſed inferētib⁹ eā ſuauib⁹ exñtib⁹ ſit, vt qdā p. incōtinētiā certū ſibi cōciliēt interitū. Non ignari ēt certam mortē

Moralium Eudemiorum

- S** mortē propōitū, quo ex genere nullus fortis videat. Neq; si qd dolorē fugiēs, (qd solent multi) mortem accersat, fortis fuerit. Quēadmodū. n. Agathon inq; prauī hōies qui dolorib; victi, mortē eligūt, veluti Chironē fabulā perhibent, ob dolorē vlocis mortē optasse, licet immortalē. Nō procul ab his distāt qui ex peritiā picula sustinēt, id qd pleriq; solent militātes. Id nāq; cōtrariū Socratis sūia, opinātis sciam fortitudinē esse. neq; enī
- H** qd nouerint horribilia, qui sup mucronib; iaculorū ingredi didicerūt, id ausi sunt, sed quia pfi dia cōtra lācionē explorata habent. Neq; n. qd audaci; pugnāt. idcirco fortes sunt: quēadmodū nec robur, nec diuitiā iuxta Theognim, fortitudinē gignūt. Vir. n. vringit, paupertate domat oīs. Manifesta nāq; qdā sustinēt picula, eo qd discriminē nullū futurū nouerūt, cū paratū sit pfi diū. argumēto est, qd malis iā reuera imminētib; retrocedunt.
- I** Inter oēs, igit; parte ista vī virtutis pxiima, qd ex verecūdia nascit fortitudo. Quēadmodū & Homerus Hectorē scribit, periculū obhisse verecūdia spulsum. Hectorē verecūdia cepit: prim; nāq; Pulydamas me reprehēderit, atq; ea ē quā diximus ciuile. Cēterū vera neq; hęc ē, neq; alia ex his villa, sed furori sūis ē ferarū, qd impetu ferunt. neq; n. vel ob ignominia, vel ex ira, vel qd nō morituros se arbitret, aut qd
- facultatib; pseruatiuis instructi sint, sustinere horribilia opinor. nā ita nihil horribile esse iudicant. Et qm vir; oīs electiua ē, nēpe vt supra dixim; qd oīa grā alicuius, ei; nēpe qd honestū ē, hui; instinctu eligat, patet fortitudinē, quia vir; est horribilia grā alicuius sustinenda docere. neq; ex ignorantia, vt qd iudiciū format, neq; ob voluptatē, sed ob solā honestatem. qm si nō sit honestū, sed furiosum, qd turpe, id nequaquā suffert. Circa qd igitur verset fortitudinis mediocritas, & quorū sit, & p quid, & horribilia quā vim habeāt, satis in pntiarū explicatū videtur.
- De temperātia, qd eius extremis. Cap. 4.*
- P**orro de temperātia & intēperātia deinceps differe re conabimur. Intēperans aut multifariā dī. interdū enim qn nō est castigatū nec emēdatū, quēadmodū incastratū dicimus, qd castrat; nō sit, quorū castrari nōnulla possunt, alia non pnt. (dicimus. n. incastratum, & qd castrari nō possit, & qd cum possit, nō sit tñ castratū) sic & in temperās dī, vel qd tēpericē castigationēq; natura nō admittat, vel qd admittat qdē, sed nunq; sit castigatū. ueluti puer i hīs peccatis qd recte moderat tēperans, iuxta eā. n. intēpericē hōies intēperātes dñr. Rursum & id intēperās dī, qd vel agre, vel nō oīno castigatione villa emendari queat. Multifariā aut cū dicat in tēperātia, patet circa uoluptates quasdā

A quasdam & dolores versari: tñ q
ex dispõne circa eas varia, & a se
inuicē, & ab alijs hoies differāt.
prius at̄ descripsi⁹ quo pacto
intēperatiā appellatiõe trāsfera
m⁹. nā eos q nullo sensu erga eas
cōmouent, isensatos alij, nonnulli
aliud nomē imponūt. Verū non
est nota hęc affectio neq; vulga
ris, eo q magis i alterā partē pec
cet, & q cōgenit⁹ sit oib⁹ iucun
dorū eiusmodi sensus & delini
tio. Hincōi aut sunt, q̄s Comici
īducūt agrestes hoies, q nec mō
derata qdē necessariaq; vlla sua
uitate miscent. Et qā tēperās cir
ea voluptates versāt, necesseū est
ēt cupiditates q̄sdā illi ppositas
esse. Itaq; quē sint ista explicare
opz, neq; n. circa oēs cupidita
tes, oīaq; suauia versāt tēperās,
s; opinione qdē circa sensibilia
duo, gustabile, s; & cāgibile, reue
ra aut circa tangibilia tñ. Nā cir
ca vissonis voluptatē, q̄ citra ve
neris cupiditatē pulchrorū, aut
dolorē, q turpiū aspectu nascit̄,
aut eā q̄ ex auditione suauiter
cōsonantiū, aut secus, aut q̄ olfa
ctu fragrantū aut foetidiorū, pue
nit, nō versāt tēperās, neq; enim
vel patiēdo, vel nō patiēdo dī
intēperās. Siue igit q̄s aut pul
chrā statuā, aut equū, aut homi
nē cernat, vel suauiter audiat ca
nentē, nec bibere nec edere, nec
veneri idulgere velit, s; pulchra
qdē videre, & canentē audire,
is intēperās minime uideat, quē
admodū nec Syrenū cātib⁹ deli
niti, sed circa duo hęc sensibilia

versant, q̄ & reliquorū asantiū
sensib⁹ incurrētia, dolorē, volu
ptatēue cient: ea, s; q̄ gustu tactu
ue sentiunt. Ceterū q̄ reliqs sen
sib⁹ suauia existūt, nullū ferē il
lis sensum mouēt, vt circa, ppor
tionū pulchritudinis cōtuitio
nē nihil magnopere moueri vñr.
s; & nec auscultationib⁹ sonorū
ritēq; cōsonantiū, neq; suaue aut
grauiter olētib⁹: s; oēs sēsus acū
tius pcellāt. S; & odorib⁹ n̄ gau
dēt maxie, qui p accn̄s, nō p se se
oblectāt. Dico at̄ p se, q̄b⁹ gaude
m⁹ nec sperātes, nec recordātes
aliud, velut cibi aut pot⁹. nā ob
aliā, hoc est edēdi bibēdiq; volu
ptatē n̄s gaudem⁹. p se vero, vt
ē lucorū et̄ florū. Quocirca scite
Stratonicus dixit, illa quidē pul
chre, hęc vero suauiter fragrar̄.
Et qā gustabile aliqd, nō qm̄nē
voluptatem ferē attingunt, nec
quantū extremo linguae apice,
sed quātū totō gutture sentiur,
quapp gulones nō optāt linguā
longā, sed quē admodū Philoxe
nus ex Hyride, vulturis guttur.
Itaq; circa tangibilia, vt simp̄t
dicā, intēperatiā est cōstituēda,
circa ea, q̄ ē intemperās versāt.
nā vinolentia, edacitas, luxuria,
crapula, etiā oīa eiusmodi circa
sensus p̄dictos sunt: q̄s in parteis
intēperatiā diuidit. Verū qui vi
sum, auditioē, olfactuq; excedit,
nō dī intemperās, citraq; igno
miniā tales errores vitupam⁹,
& prorsus circa q̄ nō dicunt cō
tinentes, incōtinentes vero nec
tēperātes sunt, nec intēperātes,

Insen

Moralium Eudemiorum

G Insensat⁹ igit^r, aut quocunq³ alio
nosc⁹ appellare cōueniat, qui in
oib⁹ deficiat, q³ solēt plerūq³
oēs participare, atq³ letari. Verū
q³ excedit, intēperās est. oēs enī
his & natura gaudēt, & aliquo
ēt mō cōcupiscunt, nec tñ sunt,
vel dñr intēperātes. etenim cōse
cuti, excedūt magis q̄ oporteat
gaudēdo: nō cōsecuti magis q̄
oporteat dolēdo. Sed nec dolore
ēt vacātes dñr. nō enim deficiūt
gaudēdo dolendoue, sed magis
excedūt. Quia igit^r circa hęc est

H excessus defectusq³, manifestū
q³ & mediocritas, q³ habit⁹ opti
m⁹ est, & vtrūq³ cōtrarius. Itaq³
tēperantia habitus p̄stātissim⁹,
circa q̄ intēperās versat⁹, q̄ in di
ctis iucūdis sensibilib⁹ tenēs me
diū, insensibilis itēperatiō q³
mediocritas existit. Excessus ve
ro intēperantia est. Defectus āt
noīscaret, aut supra positās ap
pellatiōes fortis. Accuratus ve
ro deinceps de iucundorum ge
nere pertractabitur, vbi de cōti
nēntia incōtinentiaq³ agemus.

I De insuetudine, et eius extremis. Cap. 5.

E Odē pacto de mansuetudi
ne, rigiditatēq³ sentiēdū ē.
Nā & māsuetū qualē quē
dā ēē erga dolōrē ex ira, pfectū
cernim⁹. Supra. n. iracūdo, rigi
do & agresti (osa. n. hęc sunt di
spōis eiusdē) seruilē, et insensatū
oppoſuim⁹: eo q³ ita vocentur,
quo quot nō moueant ad iram
q³ oporteat: sed lacerāti faciles
hūilestq³ sese p̄bēār ad contēptū.
oppoſita. n. libi muicē sunt, ee

leriter et egre, leniter & vehemē
ter, & dolor quē irā dicim⁹ lōgo
tpe durans, ei q³ breui. Qm̄ vērō
quēadmodū & i alīs, hic quoq³
excessus defectusq³ repetit⁹. Rigi
dus. n. est eiusmodi, q³ citius ma
gis, lōgioreq³ tpe, tñ nec qñ, nec
quib⁹ op³, ac i multis afficit⁹. Ser
uilis āt cōtrarius quispiam est.
Medius āt inter inæqualitatē cō
sistit: & q³ vterq³ habit⁹ viciō
sus est, patet mediū horū æqua
litate ēē, neq³ enim p̄cutrit,
aut excedit: neq³ quib⁹ non op³
irascit⁹, nec quib⁹ op³ nō irascit⁹. **L**
Quocirca enī & māsuetudo cir
ca easdē affectiōes verset⁹ habit⁹
optimus, erit & māsuetudo me
diocritas quā dā, & māsuet⁹ in
ter rigidum seruilem q³ medius.

De liberalitate, et eius extremis. Cap. 6.

S Vnt porrō & magnanimi
tas, & magnificētia, & libe
ralitas mediocritatis. Libe
ralitas. n. circa acq̄sitiōē amī
sionēq³ facultatū versat⁹. Nā qui
oī acq̄sitiōne gaudet, oīq³ amī
sione dolet, vtrūq³ magis q̄ op³,
illiberalis est, qui vtrūq³ minus **M**
quā oporteat, p̄digus, q³ vero vt
op³ vtrūq³, liberalis, vt op³ hic,
velut in alijs ēt expono, quēad
modū rectarō dicat⁹. Et q³ illi
quidē in excessu defectusq³ sunt:
nā vbi extrema sūt, isthic & me
diū, qd̄ p̄stantissimū est i quaq³
specie, & vñi: necessū & liberali
tatē inter p̄digalitātē, illiberali
tatēq³ circa facultatū acq̄sitiō
nē, & amīsiōē mediā cōsistēt.
Bifaria āt facultates q̄stuariatq³
vocat⁹.

A vocamus. alia enim p se ē facultatū possessio, velut calcei & vestis: alia vero p accūs: nec tñ ita, vt si quis lance calcei vice vtat, sed velut emptio, conductioq; mercenaria. emunt. n. & calcei. Pecuniā at cupidus pꝛe questu accidētario circa numismatum possessionē occupat: illiberalis vero, & pdigus circa accidentaria lucrandi modū. nā ille qdē in acquisitione naturali augmētū querit, pdigus vero ī necessarijs deficit: liberalis at ex abundanti copia largi. Spēs vero harū differre dicunt, eo q magis & minus circa particulas ostendunt: vt illiberalis, parcus, sordidus, turpis lucri cupidus. Parcus. n. eo q nō erogat, dī. Turpis autē lucri cupidus, q oīa corodat. Sordidus, qui vehemēter in exiguīs obnitit. Deceptor vero depilatorq; qui iniult⁹ ex illiberalitate est. Ita contra prodigorū hic quidē caut⁹ est, qui inordinate cōsumit: ille vero incōsideratus, qui in eo quē ferre dicitur ratio, durare dolore non potest.

De magnanimitate, et eius extremis. C. 7.

Dē magnanimitate at, ex his q de magnanimis dicta sūt, dterminare opꝛ: eo q vt ī alijs iuxta affinitatē & similitudinē, quoad latent, pgredi cōuenit. Ita & de magnanimitate tractantibus idem vsu venit. Quocirca nōnunquā contrarij eadē affectāt. quādamodū, pdigus & liberalis, pfractus & grauis, audax et fortis, circa eadē, n.

versant, & cognati sunt aliquo. usq; nā & audax & fortis picula sustinet, sed hic qdē sic, ille vero aliter, q plm inter se distant. Dicimus at magnanimū iuxta noīs appellationem, velut vi & magnitudine animi instructū, itaq; & graui & magnifico silis videat; qñquidem oēs virtutes quodāmodō sectat. nā recto iudicio de reb⁹ maximis pariter & sūmis bonis pollere laudabile ē. Vñr at ea magna esse, q optimo habitu instructus psequit, circa eiusmodi, siucūda. Magnanimitas vero ē pstantissima. iudicat at in vnoquoq; mai⁹ & min⁹ recte iuxta sapiētis virtutisq; pꝛe scriptū, vñ vel ipsa oēs virtutes, vel ipsam oēs cōsequunt. Pꝛe rea cōtēptius dī magnanim⁹. Singulę vero virtutes rerū pꝛerōnē magnarū sūt cōtēptrices. vt fortitudo piculorū: id. n. magnū iter turpia deputat, & neq; multitudinē oēm iudicat formidandā. & intēperās voluptates. liberalis opes multas magnasq; spnit: id q magnanimi esse vñ, eo q ī paucis occupet. atq; hęc magna sūt, eo q nec cuiuslibet iudiciū spectat. Magis qppe magnanim⁹ spectat qd vni sapiēti pbeī, q; multitudini, vt vulgo. Quēadmodū ad Agathonē dixit Antiphon, maligne defensio nē laudatē. neglect⁹. n. ppria maxime affectio magnanimi. Porro nec vitę, nec opū, qb⁹ studere magnopē vñr hōies, curā gerit, s; tñ honoris. itaq; & dolet igno

Moral. cū cō. Auer. DD

Moralium Eudemiorum

Eminia affect⁹, & idigni subiect⁹ impio: gaudet at p^ricipatū assecutus. vñ cōtraria vñr. nā circa honores occupari, & q̄ vulgus sentiat de se cōtemnere, nō sunt cōsentanea. quocirca accurat⁹ hęc discutere op⁹. Nā honor exiguus & magn⁹ bifariā capiunt. aut. n. ā multis is & vulgaribus, aut ab illustrib⁹ ille cōtingit. q̄ rursus p^r re. i qua cuenit, differt. magn⁹ enim nō solū honoratū multitudine aut q̄litate, aut p^ricio q̄stimat, sed veritate. vñ &

H p^rncipat⁹ & reliqua p^rclara, et studio digna bona cēsent, q̄ reuera eximia existūt. Quo circa nulla vire⁹ magnitudine caret, qua & amplificare & ius reddere vñ in q̄b⁹ fuerit. sed. n. & inter cēteras uirtutes magnanimitas eminet. q̄re peculiari vocabulo hac p^rditus magnanimus appellat. Qm̄ vero bona alia honorabilia sūt, alia vero vt supra determinauim⁹: ex q̄b⁹ alia ex vero eximia, alia parua sūt: q̄b⁹ nōnulli cū digni sint, seipsos dignos etiā arbitrant⁹, i h̄s idē solet elucere magnanim⁹. Quadrifariā vero hęc discernunt. Nā & dignū eē h̄s, & se se dignum h̄s iudicare cōtingit. Interdū vero & mediocrib⁹ dignū h̄s quoq̄ se dignū iudicare. Nōnunquā vero ecōuerso vtra liber hęc ad se suicē cōponunt. nā cū exiguis aliquis dign⁹, magnis atq̄ honorabilib⁹ se dignū arbitrat, ali⁹ maximis dignus, paruis se dignū existimat, prior quidē hic est exiguis dign⁹, magna⁹ affect⁹, vitupationē meret. dedecēs. n. id est, ac minime honestum, p^rter dignitatē q̄ppia cōseq. verū & is vituperadus q̄ p^rnti honore dign⁹, eū tñ aueretur. restat, iā vtriq̄ horū cōtrarius, q̄ cū reb⁹ magnis dign⁹ sit, seipsū ē dignū arbitret. hic laudabilis & iter hos medi⁹ est. Et q̄a circa honoris electionē frustrationēq̄ circa honorabilia reliq̄ bona dispō est p^rstantissima magnanimitas, et quēadmodum oñdim⁹ nō circa vtilia occupat, ac ipsa mediocritas cū p^rmis laudabilis. manifestū ē magnanimitatē eē quādā mediocritatē. Ex cōtrariorū autē, hoc q̄d diximus indignū, maximis sese dignū arbitratem, lentitudo. tales quippe lentos dicim⁹, q̄ magna vendit, cū nō insint. Verū vbi dign⁹ magnis, se i dignū censet, pusillanimitas appellat, pusillanimis. n. est, q̄ p^rclara merit⁹, h̄s sese indignū iudicavit. Itaq̄ magnanimitatē necessū est mediocritatē eē, inter pusillanimitatē & lentitudinē. Porro quart⁹ ex his, neq̄ oīno vituperatione dign⁹, neq̄ magnanim⁹, i nulla re magni q̄ppia consecut⁹. neq̄. n. vel dign⁹ existit, vel ita de seipso censet, quapp nō est cōtrarius. Nā et si planē cōtraria iter se videant, magnis dignū magna, & paruis dignū exigua deberi sibi arbitrari. cōtraria tñ nō sunt, eō q̄ hic reprehensione careat, q̄t quidē ex rōnis instinctu agit, & eadē q̄ magnanim⁹ naturae conditione.

Aditione. Cū vterq; quib⁹ dignus est, sese dignū arbitrat, magnanim⁹ ex ijs, quib⁹ dignus ē sese dignū censebit. pusillanimis vero cū magna insint ei bona honorabilia, si eis se indignū iudicat, qd faceret, si paruis dignus esset: aut ig^r magnis se dignū iudicās, len⁹, aut pauciorū. q̄circa nemo pusillanimen dixerit, qui iquilin⁹ tm̄, se nō impio dignū cēseat, sc̄q; subh̄ciat, verum qui honesto loco natus sit, imperiumq; rem magnam iudicari.

B De magnifico, & eius extremis. Cap. 8.

Magnificus at nō ex qua libet opatione, electiōe ue dī, sed ex sumptib⁹: nisi forte p̄ trāslationē ita vocetur. absq; sumptu at magnificencia n̄ est. nā *magis*, i. decēs, i. ornata: ornata⁹ vero nō in q̄buslibet, s; i necessariorū excessu cōsistit. Verū qui i magno sumptu decētem magnitudinem eligit, eāq; mediocritatē cū eiusmodi volūptate expetit, magnificus ē. qui vero ampli⁹ quā par sit, & p̄ter modū, is noīe caret: tamen quādam affinitatē inter sese h̄nt, q̄s vocant ineptos & pdigos. Nā q̄ opulēt⁹ dilecti hōis nuptijs sumptus suppeditat, eū apparatū se decere arbitrat. Qui frugales paucaq; desiderātes excipienti cōueniat, paruis. Verū q̄ nuptiali apparatu eos excipiat, nec ob gloriā, neq; pro autoritate peculiari aliqua, pdigo sifis vī. Verū qui pro dignitate iuxtaq; rōnem id facit, magnificus est,

decorū. n. iuxta dignitatē est, qn̄ **B** quidem nihil p̄ter dignitatē decet. decorū at esse op⁹, etenim decentis est agere iuxta dignitatē, & qd̄ decet, & circa qd̄ decet. aliud. n. decorū est circa familiaris, aliud circa amati nuptias, atq; ipsi ēt i tm̄ aut eiusmodi: vt spectaculū, Cimonē nō Themistoclē, q̄ humiliore fortuna habitenus cēt, decere aiebat. ille vero, cui qualiscunq; sit dignitas, perinde est, nullus est horū. De liberalitate vero sifit se hēt. nā liberalis aliquis est, qn̄ libet.

C De indignatione, verecundia, amicitia, gratia, veracitate, urbanitate. Cap. 9.

Et fere etiā sic cetera circa mores, uel laudabilia vī vitupabilia. nā alia excess⁹, alia defectus, alia vero mediocritates sunt passiuā, quēadmodū fuidus & alienis malis gaudēs: iuxta hos. n. habitus dī, inuidus quidē angi, dignorum successu: hic vero i eadē passione noīe cārere, sed ei affectioni obnoxius, nor⁹ ē, gaudēdo i dignorū vīca sibus vel successibus, item & i dignorū letādo. Medius vero i ter hos ē indignabūsus, & qd̄ veteres *μεγας* vocāt, a dolēdo, ob indignorū successum. quapp & Nemesin Deā esse arbitrant. Verecundia mediocritas est i ter impudentiā & stuporē. Nam qui nullā de se existimationē moratur, impudēs. qui oēs, stupidus. q̄ vero apparētes q̄dā modeste, verecūd⁹. Amicitia vero mediū inter inimicitia & adulationē.

DD ij Nā

Moralium Eudémiorum

G Nā qui oīb⁹ pro cupiditate sua iucūde cōgredi^r, adulator est. q^u vero voluptatē oēm vitat, odio sus. uerū q^u nec fecit, nec refugit oēm voluptatē, sed qd̄ optimū v^r in cōgressu obseruat, amicus est. Grauitas vero mediocritas est iter cōtumaciā, et placēdi stūdiū. Nā q^u nihil in cōuictu alteri largit^r sed cōtēnit, cōtumax. qui vero oīa oībusq^{ue} se subiicit, placēdi studiosus est. qui vero alia qd̄ largit^r, alia nō, grauis appellat^r. Verus at^q & simplex, quē rigi

H dum vocāt, inter dissimulatōrē & iactabūdū medi⁹ est. Nā qui sua deteriora mētī q^u sunt, idq^{ue} nō ignorās, dissimulator. q^u vero maiora p̄dicat, iactabūd⁹ est. verū q^u vt habeat exponit, ver⁹, & iuxta Homerū sapiēs appellat^r. & in vniuersū, hic qd̄ veri, ille falsi amator ē. Porro vrbānitas mediocritas ē: & vrbā⁹ iter rusticū et scurrā medi⁹. Quēadmo

⁹ **I** dū. n. circa alimētū, vorax & te⁹ ri⁹ distērit, q^u ille nihil aut pauca aut egre admittat, hic vero facile oīa, sic rustic⁹ hēt ad īportunū aut scurrā. nā ille ridiculū nihil aut egre admittit, hic vero oīa & prōptē & suauiter. Verū neutrū ita decet, s^{ed} qd̄ admittēda ioca, qd̄ nō, idq^{ue} iuxta rōnē: qd̄ facit vrbānus. Demō at^q eadem. qñquidē & eiusmodi ē vrbānitas, & nō quē trāsferētes dicim⁹, eq̄lissimus habit⁹, et mediocritas laudabilis: extrema vero vitupabilia sunt. Duplex at^q vrbānitas ē, alia, n. q^u ridiculis gau-

det, iocisq^{ue} ē in īp̄m scommate iactis: alia q^u iocos lususq^{ue} pexhibere alijs pōt. Diuerse qd̄ ē a se inuicē, s^{ed} mediocritates ambæ. nā q^u & exhibere iocū alijs pōt, q^u afficiat^r sincere iudiciās, & q^u in se dictū ferre ridiculū, iter īportunū & frigidū mediū ē. Quæ de terminatio melior ē, q^u si illuso, quocūq^{ue} affecto, molestū eē qd̄ dī allera^t: qppe q^u magis placeat, ea moderatione p̄dito cōueniat, hic. n. recte iudicat. Ceterū oēs hę mediocritates et si laudabiles sunt, nō tñ virtutes dici debēt, neq^{ue} earū cōtraria, vitia: qppe q^u hęc oīa ex affectionū diuisione, carere electiōe cōstat. vna quęq^{ue}. n. harū affectio qd̄ est, et quia naturalis est, ad naturales ē virtutes refer^r. naturales enī quodāmodo uirtutes hę sunt, vt ex sequētib⁹ patebit, cū prudentia. vnde & inuidia, iniustitiā (nā ad aliū spectant actiones ab ipsa p̄fectę) & indignatio iustitig, verēcūdia modestiæ ad censent. quocirca & eo ī gñe modestiā definiūt. ver⁹ at^q & van⁹ eius modi vt ille sapiēs, hic stult⁹ sit. verū mediū magis extremis cōtrariū est, q^u ipsa sibi, eo q^u illud cū neutro iūgat^r, & sit, hęc vero frequenter. suntq^{ue} nōnunquā timido audaces, ac partim, p̄digi, partim illiberales, et p̄fusvitio se inēquales. Nā cū recte inēq̄les sunt, medi⁹ existūt. medio nāq^{ue} extrema aliq^u inō insunt, verum cōtrarietates non vīr extremis sūt iuxta medium ambę inesse.

inter-

A interdū, n. iuxta defectū, aliquñ iuxta excessū insunt: quorū cā sūt duo illa supra cōmemorata. paucitas erga iucūda insensato- rī, & qđ cōtrariū magis eē vī, in qđ magis peccat, tertiū vero, qđ rarius, min⁹ contrariū vī: vt audacia ad fortitudinē, & p̄di- galitas ad liberalitatē. De reliq̄s igitur virtutibus laudabilibus fere dictum est: itaq; de iustitia deinceps dicendum erit.

Pro Quarto, Quinto, & Sexto se- quentibus libris lege Quintum, Sextum, ac Septimum Nicoma- chiorū. huc enim ex eo loco trans- lati fuere, nullo penitus mutato verbo: Vi in Græcis exemplari- bus videre licet.

ARISTOTELIS
MORALIVM EYDEMIORVM
LIBER SEPTIMVS.

SYMMA LIBRI.

De amicitia, ac eius speciebus. De amicis: ac multis, quæ circa hæc sunt consideranda.

C De benevolentia, concordia, ac probitate.
De amicitia, ubi dubitatur, an sit in simi- libus vel in contrarijs. Cap. 1.

DE amicitia, qđ sit, & quale sit, quis itē amicus: ac vtrum simplr tantū dicat amicitia, an multi- fariā, & si multifariā, quot nam modis insup quo pacto sit ami- co vtendū, qđ ue iustū amicū, nihilominus excutienda nobis sunt, q̄ ea qđ de morib⁹ circa ho-

nesta eligibiliq; tradunt. Nā in- ter ciuilia officia vel potissimū ē, amicitias iter se hominū mu- tuas cōciliare. Eāq; ob cām vir- tutē vtilem existere dicimus, qđ amici eē nequeūt, qđ mutuis iter se iniurijs cōsiliant. Præterea iu- stū iniustūq; maxime circa ami- cos versari oēs cōstemur. Et sa- nē vī vir bon⁹ et amicus eē, ac amicitia moralis qđā habi⁹: vt si iniuriā quis cauere instituat, hōes iuicē reddat amicos, eo qđ veri amici nunq̄ mutuo, quēad modū & iusti, inferāt iniuriam. qđ circa aut idē pr̄sus, aut cogna- ta iter sese amicitia iustitiaq; exi- stūt. Præterea iter bona p̄stātissi- ma reputam⁹ paratū eē amicū: & malū grauissimū solitudinē, amicorūq; carentiā interpreta- mur: qđ oīs vita, sp̄tanea q; ho- minū cōuersatio his cōstet, qđ cū familiaribus aut cognatis, aut alijs nobiscū degētib⁹ vī liberis vel parētib⁹ vel vxore trāsfigit. Et ppria qđē iusta, qđ ad amicos spectāt, solū ad nos p̄tinēt. verū qđ lege cōstitutura, nō equidē nos, sed alios respiciunt. Verū multa ambigi circa amicitiam solent. Primū qđē qđ foris assumit, vt plerūq; dī. Vī enī nōnullis sisse fili amicu esse: vnde natū est qđ fert. De⁹ simile sp̄ adducit ad si- milē. etenī graculus ad graculū, & fur furē cognoscit, & lup⁹ lu- pū. Sed & phisilogi vniuersā naturā rerū describētes, princi- piū hoc cōstituunt, si fia ad fia cōtendere. Quocirca & Empe-
DD iij docles

- G** dociles cānem semellā fīctili in-
cumbere aiebat, ob similitudi-
nē, quā cū eo plurimā haberet.
Atq; hi quidē ad hunc modum
amicū definiunt. Alij vero con-
trariū cōtrario amicū asserunt.
amabilia. n. desiderabiliaq; oib;
amica sunt: & siccū humida, nō
sicca appetit. vnde & terra plu-
uiā optare dī, & rerū oīum mu-
tationē gratā esse: ea vero in con-
trariū sit. Et sūt sili inimicū, &
figulus (qđ dī) odit figulū. Insu-
per & animātia quibus ex eodē
vict⁹ suppetit, hostilia suicē sūt.
- H** Opiniones igit hāc tm̄ distāt ab
iis, quā sūt amicum, & cōtrariū
inimicū censent. Minus certē sp.
ei quod plus est, hostile existit.
inimicitiaq; dies exordit. Præte-
rea & loca inter se dissita, cōtra-
riorū sūt: amicitia. n. contrahe-
re vī. Alij vero contraria amica
putāt, & Heraclit⁹ increpat poe-
tam dicentē, qđ lis inter Deos &
hoīes pereat. Neq; n. harmoniā
cōsistere inq; citra acutū & gra-
uē sonū: neq; aīalia absq; mare
& fœmina duob⁹ cōtrarijs. que
- I** duæ opiniones de amicitia sūt
ī vniuersū plm̄ discrepātes. Ve-
rū alię magis cognatę sūt, & p-
prię apparētū. alijs. n. inter pra-
uos amicitia constare nō posse,
sed iter bonos tm̄. alijs cōtra, ab-
surdū vī, si mī liberos nō ama-
re asserat, cū & iter bruta amici-
tia itercedat tāta, vt ēt. p. sobole
sua mori n̄ recusent. Alij tm̄ vti-
le amicū arbitrant. argumento
illis ē, qđ oēs id. psequunt, futilia
- vero abijcūt. Vñ Socrates senex
ille saluā pphciēs, & capillos vn-
guesq; pscindēs, particulas se in-
utiles oēs abijcere dicebat, & po-
stremo ēt corp⁹ ipm̄ cū mortuū
fuerit; & qđ nullis porrō vībus
accommodari qat. verū vbi vīui
ē, velut L. Egypto, referuāt. qđ oīa
cōtraria inter se maxie vident.
nā inutile sili, & cōtrarietas sili-
tudini, ac cōtrariū inutilissimū
cōtrario suo maxime repugnat.
quippe cōtrarij sit contrariū
corruptiuum. Insup vī alijs qui
dē fac. le. amicos cōparare, alijs
vero rarissimū hūc cognoscere, L
qm̄ citra successū non cōtingit.
Cū felicib⁹ amicitia oēs capiat.
verū alijs, ne in iisdē quidē infor-
tunjs pssistentibus, credendū iu-
dicāt. quippe qđ fallacia quadā,
fictaq; cū calamitosi conuersa-
tione, bonorū amicitia se se in-
nuent. Sed adducēdus ēt postre-
mus, qui & opiniones de his re-
ctissime exponit, & dubitatiōes
cōtrarietatesq; soluit. qđ sit, dū
apposite explicant, qđ vñ cōtra-
ria. eiusmodi. n. rō maxime ap-
parētibus cōsonat. Cōtingit au-
tem oppositiones manere, qđ M
quod dictū est, verū sumptum
fuerit: interdum vero secus.
- Quale sit id, quod ametur, iucundum,
an bonum. Cap. 2.
- D** Vitationē autē habet,
vtrū iucundū, an bonū
id sit, qđ amet. Nā si id
maxie cōcupiscim⁹, erit eiusmo-
di potissimū amor. Neq; enim
amator dī, qui non amet semp.
Et

Et cupiditas semp ad iucunda fert. nā & iucundū, quod volumus bonū amamus: verū aliud est iucundū ac bonū: de quibus & alijs cognatis determinare conabimur, his principijs cōsūturis. Quæ cupiditate aut volūtatē appetunt, aut bona sunt, aut apparētia bona. Quapp & iucūdū cōcupiscibile est, q̄a apparēs bonū: qppe q̄ alijs bonū iudicetur, alijs appareat tñ, et si nō iudicet, neq; n. in eadē aīe p̄sūt, phātafia. Patet igit amicū & bonū & iucundū esse: q̄ determinato, altera iā suppositio p̄mittenda. Bonorū. n. alia simplr bona sunt, alia alicui non simplr, atq; eadem simplr & bona, simplr q; iucunda. Nā quæ sano corpori cōducunt, simplr corpori bona: q̄. vero laborātī tñ, non simplr appellamus, velut sunt medicamenta, & sectiones. Sifr & iucūda simplr vocamus, q̄ integrū sanūq; corpus oblectant: vt in clara luce, non in tenebris cerne re: verū laborātī ex oculis cōtra riū. & vinū iucūdus ē iudicat, nō linguæ ex vinolentia corruptæ, q̄ ne īsufum quidē acētū discernat, sed sensui syncero. Sifr & in ījs quæ animā spectāt, non quæ pueris aut bestijs, sed cordatis probant. vtrorumq; igit memores, hæc eligimus. Et quēadmodū pueri ac bestiæ habēt ad cordatū, sic prau⁹ stolidusq; ad moderatū & sapiētē. ījs vero iucunda sunt, q̄ iuxta habit⁹ incidunt, quæ sunt bona & honesta,

De tribus amicitia speciebus: & quæ ipsarum proprie sit amicitia. Cap. 3.

Quia vero bona multifaria dñr, aliud. n. quia tale sit, aliud q̄a vtile ac frugiferū: sic & iucūdū, aliud simplr ac bonū simplr, aliud vero qd̄ alicui videat bonū, quem admodū ī inanimatis: cōtingit ob singula hæc aliqd nos eligere & amare: vt & hoīem. aliū. n. q̄ virtute p̄ditus, aliū quia bonus & frugiferus, aliū quia iucūdus ob voluptatem. Amicus autē fit, qñ amat⁹ redamat: neq; id ignorat ab ipsis. Quocirca necessum tres amicitia spēs esse: neq; iuxta vnū aliquid oēs, neq; vt vni⁹ generis spēs, neq; oīno æquiuoce dicant. ad vnā. n. quandā primāq; referunt: quēadmodū medicinale. etenim aīam medicinalem, & corpus, atq; insup etiam instm̄ & opus dicim⁹: sed propriē primū, p̄ qd̄ rōi⁹ nobis inest. velut instm̄ medicinale, q̄ medicus vti, nec tñ instri ratio medici rōni inest. quocirca in oībus primū illud querit. Et q̄a primū vlt est, vlt ē capī quod fallit itaq; & de amicitia nō possunt oīa apparentia reddere. Ratione. n. vna minus congruente non arbitrant cēteras amicitias esse. alia vero sunt quidē, sed nō sifr: alia vero, cum prima nō cōuenit, vt vīs, siquidē prima fuerit, neq; alias esse amicitias inquit. Verū vt mō dictū ē, multæ amicitie spēs sunt: qm̄ triplici amicitia determinauimus.

DD iij cū

Moralium Eudemiorum

G cū alia ob virtutē, alia ob vtilitatem, alia ob iucunditatem oriri dicat. Et sane quæ commodum gratia nata est, plerumque est amicitia qui se inuicē, quia vtilēs diligere solent. *ἡ δὲ τῶν ἀγαθῶν ἀπὸ τοῦ οὐκ ὄντος ἐκείνου καὶ τοῦ ἑαυτοῦ ὄντος ἐκείνου*. Et nō dū Atheniēses cognouerūt Megarēses. Quæ vero ob voluptatē cōtrahit, iuuenū est. mutatis. n. pro ætate morib⁹, et iucundū mutāt. Quæ vero à virtute, p̄ficiēti, optimorū. vnde manifestum est primā amicitia, honorū eē mutuū erga se inuicē

H amorē, mutuāq; electionē. Amicū. n. est amatū amāti, amicusq; iē redamās amato. Ea igit sola iter hoīes est, q̄ppe q̄ soli electionem sentiūt. ceterę at̄ et feris inter se sūt, vbi et aliq̄ mediocris elucet vtilitas. Atq; ita et cicura hoī, & alia alijs amica sunt: quæ admodū regul⁹ auis crocodilo, Herodoto teste: & quæ admodū vates de confessib⁹ transitionibusq; loquunt. Et mali malos, cū ob vtilitatē, tū ob iucunditatē amant: neq; tū amicos fatent, cū

I primę sint expertes: q̄ppe q̄ prauus iniuriā prauē iſerat, qd̄ amicitia legib⁹ repugnat. Alij itidē amāt citra amicitia primam, q̄s tū reliquas colere nihil vetat. ob voluptatē. n. incōtinētes seip̄sos suspectos hñt, nec ab iniuria mutua abſtinent. Quocirca nec ob voluptatē se mutuo amātes, dici amici debēt. qñ accurate disquirentib⁹ plane primā nō esse cōstet. illa. n. firma est amicitia, hæc vero, put hæten⁹ diximus,

nō illa quidē, sed ab illa p̄fecta. **K** Quapp ut illo tm̄ pacto amicus eē asserat cogere, est apparentia absurdaq; dicere. nā iuxta rōnē cōem quādā affirmare oēs amicitias licet. Superest igit, vt primā amicitia vocet: interdum vero et oēs: neq; vt æquiuoce, neq; ad seip̄sas quomodocūq; habentes, neq; iuxta vnā speciem, sed potius ad vnū aliquod relatas. *De amicorum diuersitate: et qui proprie sunt dicendi amici. Cap. 4.*

E T quia simplr bonū iucundūq; idē & si est, nisi qd̄ **L** obſtet: & primus verus, & simplr amicus (nā talis pp̄ seip̄sum eligibilis, idq; necessario. quæ admodū. n. pp̄ se bona quisp̄iā appetit, sic & ip̄m talē eligi op̄) verus at̄ amic⁹ et iucundus ē simplr: v̄ igit q̄uocūq; amicus iucundus esse. Verū magis de his determinādum, vtrū qd̄ ip̄si, an quod simplr bonū amicū sit, & vtrū actu amare cū voluptate, vñ & amabile iucundū, an non. hæc. n. ad idē reducenda sunt. & qd̄ nō ip̄si bonū fuerit, nō et ad ip̄m p̄tinet. Atq; hoc ip̄m est qd̄ q̄rit, sic esse bona, q̄ simplr bona sunt. eligibile. n. ē simplr bonū: ip̄si vero, qd̄ ip̄si bonū: q̄ cōuenire op̄. Et vir⁹ vna talem efficit, & ciuilis facultas et, quibus hæc non insunt, ingignit, mō iā an accōmodat⁹ & hō existat. natura. n. ei bona sunt, q̄ simplr bona. Siſt & vir pro femina, & stupid⁹ pro p̄dito indole. ob dulce vero, necesse est quæ pulchra sunt,

A sunt, sint et dulcia. vbi vero dis-
sonat hæc, iā nō prorsus bonū. nā
intēperātia interuenire pōt. Cū
n. honestū iucūdūq; discōueni-
unt, i affectiōib; intēperācia ē.
Quia eū prīa amicitia ē sū vir-
tutē, erūt et ipsi simp̄r boni: nō
q; a viles, s; alio quopiā mō: qñ-
qdē bifariā, huic & simp̄r bo-
nū ē ap̄f. et sistr quēadmodū in
cōducibili et habitib; vbi aliqd
ē simp̄r cōducibile, et honestū,
velut se exercitatio ad medica-
tionē hēt. Itaq; & habitus hōis
virt. Si igit hō ex reb; natura
p̄stātib; nā virt; natura p̄stātis
simp̄r alterius vero alicui; ne-
quaquā, s; huic bonū dī. Eadē
quoc; rō dulcis ē. Hic igit vesti-
gādū, vtrū absq; volūtate sit a-
micitia, qd ue differat, et i vtro
amaf cōsistat: et vtrū bon; eē ē
n iucūd; qat, s; nō pp idipsū tñ.
Amor igit cū dicat bifariā, vtrū
q; actu ē, eo q; bonū iudicat, n ab
sq; voluptate eē apparet. p; at,
quēadmodū i scia rerū cognatē
cōtemplatiōes disciplināq; spē
sua facile intelligunt, ita ēt fami-
liariū recognitiōes expeditē fi-
unt. cui; rei rō eadē i vtriq; est.
Natura igit simp̄r bonū, et sim-
p̄r iucūdū: et q; bonū, nō ēt
iucūdū ē. Quapp similia sistr
mox gaudēt, et hōi hō iucūdī-
sim;. Et q; imperfecta ea cōdōne
sunt, ēt absoluta eiusmodi erūt.
Est aut vir bon; pfect;. si qdē er-
go amare actu mutūq; familiari-
tatis et notitię, electio cū volu-
ptate ē, s. et amicitia prorsus sim-

p̄r bonorū et iucūdorū, qabōa **D**
iucūdaq; sūt, mutua electio. At-
q; ea amicitia habit;, ex q; eius-
modi electio, pficiē. nā op; ei;
act; eī, q n extra, s; i ipso amāte
cōsistit, cū potētia extra, vel in
alio isit, v; diuersū saltē existat.
Quocirca i amāte, nō in amato
gaudiū ē. Amari. n. amabilis rei
illud vero ēt amicitia act; ē, &
atari tñ, cū pus ēt inanīatis cō-
petat, qñ et ea q; diligūt. Et q;
amare actu ē gaudeat amato, q; te
n; amari, et amic; ēt ē, q amaf
vicissim, erit amic; amico, nō **E**
q; music; vel medic;. Voluptas
igit ab ipso pcepta, quā amic;
pprie amica voluptas appellat.
ipsū. n. diligit nō ob aliqd qd piā.
quā ob rē nisi eo q; ten; bon; est
delectat, n fuerit amicitia prīa;
neq; rē vllā iterueniētē obistere
deceat, vt bonū ipsū nō delectet.
itaq; ēt si graue olētia fuerit, aliqd
obliterare, et mētis i dūstriā am-
plecti ver; amic; solet. Hāc igit
primā amicitia eē oēs cōfitemē:
alię vero pp hāc, & aliqd mō vi-
dēt, et i cōtrouerfiā veniūt. Cō- **F**
stātia. n. quādā hīc amicitia vī,
ac sola ea cōstās ē. nā pnūciatū ā
grauib; ē, cōstās id eē, qd n cito
fiat, neq; facile dissoluat. cātera
iudicio sincero vocant. Porro
nec citra fidē consistit amicitia
firma: ea vero expimētū requit,
vt inqt Theognis. Neq; n. viri
mulieris ue mētem cognoueris
ān piculū, velut de vi mētis sū-
ptū. Eodē pacto et tēpus requit
amicus, q; ēt amici ān cōtractā

ami-

Moralium Eudemiorum

E amicitia cupiūt: q̄ habit⁹, velut
iā cōsummata amicitia, latet. nā
quia ad mutuā amicitia propē-
dēt, & sibi inuicē oīa officia prę-
stāt, putant n̄ velle amici, sed re
ipsa amici eē. Verū quēadmodū
in ceteris, ita hic quoq; vsu ve-
nit, quēadmodū. n. sani nō sunt
statim q̄ id velint, ita nec amici
q̄ eē volūt. argumēto ē, q̄ facile
tales nodū assumpto experimē-
to, ita nec calūnia circūueniant,
q̄ experimētū qbus in reb⁹ ha-
bēt, in his facile se calūnię nō p̄-
bēt. in quibus aut nō hnt, p̄sua-
deant, si coniecturas calūniator
adhibeat. Simul vero p̄, nec f-
ter prauos amicitia cōstare pos-
se: q̄ppe q̄ iniqui sunt, et nemini
sefe cōmittūt, ex seipsis alios me-
tjētes. Vnde et boni facili⁹ deci-
piunt, nisi ea periclitatiōe diffi-
dāt. Etenim prauī natura bona
amico p̄ferūt, neq; quisq; amicū
magis q̄ res amat. nā tales amici
nō sunt: repugnāt, n. legi amicitie,
amicorum cōia oīa asserēti,
q̄nquidē amic⁹ rebus ipsis p̄fe-
rēdus est, nō amicis res. Vñ pri-
ma amicitia iter paucos icidit;
eo q̄ difficile sit multorū cape-
re experimētū: q̄nquidē nō oī-
b⁹, quēadmodū oportebat, pos-
sis cōuiuer. Neq; ex quo de ve-
ste et amico deliberare cōuenit,
equidē qd̄ inter duo melius ex-
titerit, eliget mētis saltē cōpos,
et quo ē vsus olim vt deteriore,
n̄ p̄feret ei qd̄ iudicet melius. In
amicitia āt nō facile p̄ vetere a-
mico, scognitū assumet, neq; n.,
absq; experimēto ē; neq; vnius
diei amicus, quapp in puerbiū
abijt, falsi modi⁹. Simul āt n̄ eo-
tm̄, q̄ simplr bon⁹ quispiā sit, ad
amicitiā sufficit, sed vt ēt tibi sic
amic⁹. bon⁹. n. quisq; d̄r simplr,
eo q̄ bonus ē: amicus aut, qui al-
teri bonus, simplr āt bon⁹ ami-
cusq; in quo vtraq; ista cōcur-
rūt. Itaq; qd̄ simplr bonū alte-
ri, hoc quāquā nō simplr bono:
alteri vero bonus, eo q̄ vtilis
amare āt vñ multos, et ipsum
hūc amorē auertere, impoēt er-
ga plures opari. In his āt cōstat
recte dici amicitia cōstatiū bo-
norū eē, quemadmodū felicitas
sufficiētiū. etenim natura, nō
facultates, firmitatē hēt. Verū
multo recti⁹ virtutē naturę esse
affirmat, et tēpus amātē indica-
re, ifortuniāq; magis q̄ success⁹.
In illis, n. vere declarat qd̄ d̄r, cō-
munia amicorū oīa: q̄ppe qui
soli bonis malisq; natura, circa
infortunia & successus in quib⁹
cōsistūt, hoīem p̄ferūt, vel vt il-
la sint, aliā vero nō sunt. Succes-
sus aut arguit n̄ veros amicos, **M**
& ad vtilitatē tm̄ comparatos.
Tēpus vero vtrosq; neq; n. vti-
lis statim amicus est, verū sua-
uis et iucundus. Sed nec qui sta-
tim, suauis simplr est: q̄n pinde
vt vino ciboq; partim suauitas,
ptim vero celeritas p̄cipiū verū
mediocri tpe suauitatē volupta-
tēq; amittit, sic ēt hoīb⁹ vsu ve-
nit, nā qd̄ simplr iucūdū est, si-
ne tpeq; determinari debet. Fa-
teat aut et vulgus, dulce vocās,
nō

Anō solū qđ cōpererunt, sed velut cū bibunt, cūq; adhuc in manibus poculū est. Nō. n. id inde dulce ē; quia cōpererit aliquis, sed quia nō frequenter bibit, ac quia primū decipit. Prima igit amicitia, à qua ceterę nomē trahunt, fm virtutē ē, iuxtaq; eius delectationē, velut dictū ē p̄us. Reliq; etenim inter pueros, brutaq; et prauos cōtingunt. Vnde prouerbio dī, æqualis æqualē delectat, et malus malo iucūde cōuiuit. nā et prauī nonnunquā se mutuo oblectāt, nō q̄tenus prauī, nec q̄tenus neutri, sed quatenus vel ambo (exēpli grā) streperi: vel hic quidē streperus, ille vero parcus: q̄tenusq; bonū aliqd̄ oēs hñt, eatenus cōgruūt sibi. Præterea vtiles sibi et hos eē cōtingit, nō quidē simp̄r, s; institutis. Sic et bono viro amicū malū esse contingit, nēpe ad institutū aliqd̄ vtile: vt malus boni viri istituto, q̄le bonus habet, inseruiat. bonus intēperāti quidē ad illud qđ habet institutū, malo autē ad id qđ iuxta naturā existit. Valentq; bona simpliciā quidē simp̄r, illi vero ex suppositiōe, nēpe q̄ten⁹ aut paupertati aut morbis cōfert, idq; bonorū simpliciū cā: quēadmodū et pharmacū bibit. nō. n. bibere vult ipsum, sed huius mali pellendi grā vult. Præterea amici hi esse pñt inuicē, qualiter et q̄ sunt, qui boni nō sunt, lucundus. n. eē p̄r, nō q̄tenus malus, s; q̄ten⁹ aliqd̄ cōe hēt: vt si sit mu-

sic. insup q̄tenus vnū quiddā. **D** est oībus, qđ ferre possis. iō qđ ē. ad colloquiū apti bōi habeant, aut q̄tenus deniq; vnicuiq; congruant aliquid. n. boni oēs hñt. Tres igit hę spēs amicitię sūt, et in his oībus iuxta q̄litate quodā dāmō amicitia appellat. Nā & amici fm virtutē i q̄litate qđā virtutis sibi inuicē amici sunt.

De amicitia secundum excessum. Cap. 5.

Alia porrō in his dīa fm excessum: velut ē Dei erga hominē virtus (id. n. aliud amicitię genus ē) et i vniuersum velut p̄cipis erga subditū. quēadmodū et iustū aliud ē, p̄portione. n. q̄le: numero vero minse. q̄ in genere sunt pater erga filiū, et beneficus erga bñficia passum. In hīs vero ipsīs discrimina qđā elucēt, qñ alia est patris erga filiū rō, & viri erga vxorē: hęc qđē vt p̄cipis erga subditū, illa vero vt benefici erga bñficia passum. In hīs aut, p̄sus nō, aut certe nō sūt redamare cōtingit. Ridiculū. n. fuerit, si quis Deo exprobrat, si nō. p. eo ac ab hoībus amat, vicissim ipse diligat: aut principi, qđ non equalē amorem subditis p̄stet. Imperāti. n. vt amet, n̄ vt amet, aut certe alio pacto cōuenit. Verū oblectatiōe nihil est discriminis, siue vt i opulente erga facultates domesticas, & sobolē suā, vel vt egēs erga id qđ potit. Quocirca sūt se hēt in amicis qui ob vtilitatē, et qui ob delectationē concilianē. Nā hi quidem iuxta q̄qua-

Moralium Eudemiorum

G æqualitatē, illi vero iuxta excessū amici sunt, p̄in quē ad modū illi exposcunt, si nō ex æquo viles sint, ac bñficijs rñdeāt: sic hi ēt ob delectationē. qđ i amatorijs vsu venit, vbi p̄sepe ex eiusmodi causis rixę suboriunt, ignorāte s. eo q̄ amat, rōnē ēē diuersam in ijs q̄ animi p̄p̄tudinē spectāt. q̄circa cōtētiōis cām amatus se meminisse arbitrat. hęc (inqt) nō diceret amans, ex eo s. q̄ rōnē candē ēē existimat. Cū igit tres amicitie spēs sint, fm virtutē, fm vtilitatē, & fm voluptatē, rursus hę in duo distiguunt. alię. n. iuxta æqualitatē, alię iuxta excessum sunt: amicitie qđ ē vtręq; amici vero iuxta æqualitatē tm̄. Absurdū. n. sit, amicū vocare virū puero, eo q̄ amet & amet. Nā et si excellētē virū amat alicubi cōuenit: si tm̄ redamet ipse, vt dedecus īproperat, vt q̄ amet indignū. nā dignitate quadā æqualitatēq; ponderat amicitia. Quędam igit ex ḡtatis defectu, qđā vero ex virtutis, generis, aut alio q̄piā, īdigna æquali amore sunt. Semp̄ at ab eccellente, siue vtilitatē, siue iucunditatē, siue virtutē spectes, aut nullus, aut minor amor req̄ri debet. Verū i mediocrib⁹ excessib⁹ merito cōtrouersię oriūtur. paruū. n. nōn siquā minime debet robore ḡstimari, veluti n̄ ligni, sed aurei vasis pōd⁹ p̄ualer. Atq̄ paruū illud hōes p̄perā iudicāt, q̄b⁹ domesticū bonū, magnū v̄r, q̄a, p̄pinquū: alienū vero exiguū, quia remotū. cūq; excessus iteruenit, nec tm̄ qđ ē inquirūt, qđ mō; ac an sit redamari oporteat, p̄inde siqs amorē a Deo reposcat. Manifestū ē igit, amicos i æqualitate qđā cōsistere: redamare aut licere, vt amici nō sint. Neq; vero obscurū ē, quia hōes amicitia iuxta excessum, ei q̄ ad æqualitatē cōparata ē, anteponan̄: eo s. q̄a et excellētia et amore potiunt, quocirca nōnullis assentator amico gratior ē. q̄ppe q̄ vtrūq; cui adulat, v̄ adstruere. ac sunt ferē ambitiosiores. nā i admiratiōe ēē, excellētię cuiusdā spēm hēt. Natura atq; alię amatori, alię vero ambitiosi nascunt. Amatori⁹ qđē, qui magis oblectat amādo, q̄ dū amat. Ambitiosus atq; magis amari et i admiratiōe ēē cupit, excellētię amicus: alter vero voluptatis, quā p̄cipit amādo. nā i actū necessario amās ē, redamari aut p̄ acc̄is cōtingit, et latere p̄r: amās at nō p̄r. Et ē amicitie hoc peculiare, vt amat poti⁹, q̄ amari cupiāt. amari vero iuxta id qđ amabile fuerit, cōtingit. argumētū ē, q̄ amic⁹, si n̄ cōtingat vtrūq; cognoscere vult magis q̄ cognosci. velut in excessib⁹ sūmis faciūt sc̄ming. vt Andromache Antiphōtis, q̄ cognosci velle v̄r ipsi⁹ ḡrā, vtrq; bono ali q̄ afficiat, nō afficiat: cognoscere vero, afficiēdi amādiq; ḡrā. Quocirca i amorē ēt erga mortuos p̄sistētes laudam⁹, q̄ppe qui cognoscant, nō cognoscant. Plures igit mo-
dos

A dos amicitie, et quot, tres nēpe: itē qđ amari et amici differāt, qđ iuxta pqualitatē et qui iuxta ex celsū amici sunt inuicē, dictū ē.

Quo pacto similis, quo ne cōtrariorū dicatur esse amicitia. Cap. 6.

Quia vero amicus ēt vīt dī, velut pīcipio, addu ctis extrarijs qbusdā opi niōib⁹, oñdimus (nā alij simile, alij cōtrariū amicū, pñūciāt) dicēdū ēt de his ē, qđ pacto habeāt erga expositas hactenus amicitias. Simile autē tā ad iucūdū qđ

B bonū referī. Bonū, n. simplex ē, malū vero multiplex. et bonus similis sibi sp, neq; mores mutat: prauus autē et stult⁹ sibi dispar ē mane et vesperi. Quocirca nisi iter se paciscāt mali, amici sibi inuicē nō erūt, s; dissiliūt: qđ amicitia minīe firma ē. Quare eatenus simile amicū ē, dū simile bonū sit. Interdū autē iuxta voluptatē cōsistit: similib⁹. n. ea dē iucūda sunt, & natura qđq; cuiq; iucūdū ē. Vnde & voces, et habitudines, et cōuersatiōes

C cognatis inter se furauissimāe solēt ēē, cū hostibus, tū cāteris animātib⁹. atq; hac pñt ēt prauī se inuicē diligere, et mal⁹ malo iucūdē cōiuiūt. Cōtrariū autē cōtrario amicū, quēadmodū vtile. nā qđ sibi simile, id iutile est. quapp dñs seruo, et seruo dño iudiget, et vir fēminaq; inter sese mutuo, ac iucūdū et desiderabile cōtrariū, vt vtile, nō quā i fine, s; quā vt ad finē. Nā vbi cōsequutus est qđ cōcupiebat i fi-

ne quidē iā ē, sed cōtrariū nō cō. **D** cupiscit: veluti calidū, ipsūm frigidū. Porro et contrarij boniq; amicitia qđā est: se inuicē. n. p media desiderāt, vt symbola, n vt ex ambob⁹ vnū mediū fiat. Per accūs autē cōtrarij desiderii est, p se autē mediocritatis. neq; n. se inuicē, s; mediū cōcupiscēt contraria. nimiū. n. algentes, ad mediū reducunt cū calefiūt, & calētes cū frige fiunt. sūt et in reliquis. Sin vero nō semp flagrauit cupiditas, nō i medio erit, s; gaudebit natura iucundis citra cupiditatē i medio cōstitutus. Alij vero oībus, qđ naturalē habitudinem egrediunt, qđ spēs ēt inanimatis cōpetit. Amare autē cōtingit, qñ fuerit in animatis. quocirca nōnūquā dissimilib⁹ gaudēt, velut aulteri facietis, iritabiles ad irā tardis, vt qui ā se inuicē ad mediū reducunt. Per accūs igit, velut oīsum ē, cōtraria amica pp bonū sunt. Quot igit spēs amicitie sint, et qđ dñs, iuxta quas discernunt amantes ac amati, idq; sic vt amici ab ipso illo vocent, dictum ē hactenus.

An quisquam sibi ipso amicus esse queat. Cap. 7.

Verū an sibi quisquā ipse esse amicus queat, vestigationē vberiorē requirit. Nōnullis. n. vī, sibi quisq; amicus ēē maxime: qui eodē vtētes canone, amicitias erga alios ēt iudicāt. verū fm rōnes, iuxtaq; ea qđ amicis cēsent inexistere, partim repugnāt, partim ve

Moralium Eudemiorum

Gro similia eē vident. Quodāmo
n. iuxta analogiā hęc amicitia
est, simp̃l̃t vero nequaquā: eo q̃
amari ac amare ī disīūctis duo-
bus cōsistat, iuxta q̃ magis hic
sibi amicus est: velut in cōtinen-
te et ī incōtinēte dictū est, q̃ idē
volēs nolēsq̃ agit, q̃n p̃tes aliq̃
ad se inuicē pacto habēt. Ac rō-
nē hūc hęc oīa eādē, nū qui sibi
amic⁹ est, ē inimicus sit, aut
iniuria nū se q̃spiā afficiat. Quæ
oīa in duobus disīunctim cōsi-
derant. aut. n. aīa duplex quid-
piā ē, aut hęc disīuncta nō cōsi-
stēt: verū ab habitudine erga ī
seipsum pēdēt, velut ēt reliqui
amādi modi determinati, iuxta
quos rōnes exquirere has sole-
mus. vñ. n. amicus eē, qui alicui
vel vere bona, vel q̃ arbitret̃ bo-
na, alij euenire cupiat, nō sui, s̃
alterius gr̃a. Alio ve-
ro mō, quo conuiuere optat ob
ipsam cōuersationē tm̃, non ob
aliud quidpiā, veluti patres li-
beris quidē bona optāt, sed alijs
cōuiuit tñ: q̃ inter se inuicē oīa
pugnāt. ille. n. si nō q̃d sibi, hic
aut si nō q̃d est. Alij vero cōui-
uendi desiderij nō ad amorē re-
ferūt. cōdolere quoq̃ dolēti, nō
ob aliud quidpiā nos dilectio
nē vocabimus. solēt. n. serui ita
erga dominos cōdolere, q̃ egro-
tātes plerunq̃ sunt morosiores,
nō ob ipsos quidē, et vero affe-
ctu, velut matres solēt liberis, et
aues nōnullę vna cū enitentib⁹
sist dolore affligi, amicus. n. nō
solū amico cōdolere vel maxīe

studet, sed simili ēt cōturbatiōe
affici, veluti simul cū sitiente si-
tire: alioquin. n. nō fuerit cōiun-
ctissimus. Eadē quoq̃ ī gaudē-
do rō: amicitij. n. est, nō ob aliud
quidpiā, sed ipsū tm̃ gaudere.
Præterea ei⁹ modi de amicitia
dñr, vt equalitas q̃dā sit amor:
nec vna tm̃ amicitia iūgant ve-
ri amici, sed cuncta: hęc simul
conferant in vnū. bona. n. cupit
alteri verus amicus. Quēadmo-
dum & nemo sibi ipsi ob aliud
quidpiā bñfacit, neq̃ ob gr̃am:
neq̃ īdicat q̃d fecit, q̃tenus vn⁹
est. nā qui amorē patefacit non
amare quidē, s̃z velle amare vñ.
Itaq̃ et simul eē, et cōuiuere, cō
gaudere, cōdolere, absq̃ se mu-
tuo ne viuere quidē posse, (vna
n. aīa sunt) sed cōmori, vnus il-
lius verq̃q̃ amicitij est. fici enim
vnus ille hēt, ac sibi in hūc mor-
dū conuiuit. Oīaq̃ hęc in bono
cōspirāt, ī prauo aut dissentiūt,
velut in incōtinēte. vñ et aduer-
sus aliquñ ipse sibi existit. Quate-
nus vero quisq̃ vnus ē, īdiuisi-
bilis ac p̃ oīa desiderabilis sibi
est: q̃les boni sunt, et fm̃ virtutē
amici. malus aut̃ nō vnus, s̃z mul-
ti, et die eadē varius, et īportu-
nus ipse sibi. Quāobrē recte cu-
iusq̃ erga seipsum amicitia, ad
boni p̃batiq̃ amicitia reducīt.
quia. n. sibi ipsi et similis ē et cō-
modus ac vnus īsup, vtq̃ ēt a-
micus sibi ē et dīderabilis, q̃lis
ē fm̃ naturā cōtra vero prauus.
Porro bonus sibi nihil exp̃brat,
incōtinētis istat: nec posterior
prio-

A priorib⁹ succēset, velut mutabiles: neq³ p^o posteriori, velut leues vaniq³ solēt. Pręterea q³ simp^lr bonus est, q³rit vt ipse ēt sibi amicus existat, quęadmodū & dictū est supra, duo ī sese cōplecti, q³ ad amicitia⁹ mutuā ppendeāt, q³ dissūgere sit īpōst. Quocirca in hoīe amicitia erga seipsum cōstare posse v^l, nō ēt in reliquis animātib⁹, neq³. n. equus sibi ipsi amicus est, neq³ pueri, donec electionē p^o etatem consequant^{ur}. iā tum. n. puer p^o cupiditate ē seipso dissentiit. Cognatorū amicitia⁹ similis v^l ea quę cuiq³ est erga seipsum, q³nquidē neutru⁹ ā se queas distīguere: & si maxime differant, cognati tñ illi sunt, ac vnus ille quoad vixerit. Quot igit^{ur} modis amā^{re} dicat^{ur}, q³dq³ oēs amicitia⁹ ad vnam primā reducuntur, ex dictis p^o.

De benevolentia. Cap. 8.

Propriū vero huius cōsideratiōis fuerit de cōcordia benevolentiaq³ disquirere: q³ alijs eadē, alijs vero absq³ se mutuo nō esse vident^{ur}. Est autē bñuolētia cū amicitia neq³ p^o fus idē, nec plane diuersum. nā amicitia tribus modis distīcta, neq³ ī ea q³ vtile, neq³ eā q³ voluntatē spectat, cōsistit: siue. n. vti litatē volūt, nō ob illū, sed ob se hāc cupiūt. V^l at bñuolētia quę admodū et amicitia, nō bñuolentis eē, s^{ed} eius cui is bñ vult. si ī iu cūdo amicitia cōstituas bñuolētia ēt inanis tribues. quāp³ bñuolentia circa moralē amicitia

tiā cōsistit, verū bñuoli tñ ē vob^{is} lūtas: amici vero, vt q³ vult p^o stet ēt. Ac amicitia⁹ oīs p^oncipiū est bñuolentia, ac oīs quidē amicus beneuolus: ad cōtra, omnis beneuolus amicus. incipiētī. n. similis bñuol⁹ ē. vñ et amicitia⁹ p^oncipiū, nō amicitia appellat^{ur}.

De concordia. Cap. 9.

Ceterū et cōsentire amici vident^{ur}, et cōsentientes inter se concordēsq³ amici eē. verū nō circa oīa amica versat^{ur} cōcordia, sed circa res cōcordibus propositas, quęq³ ad cōuictū mutuū cōducant, nec iuxta cogitationē cupiditatēq³ tā tū. cōcupiscere. n. cōtraria licet, veluti ī incōtinēte hęc ipsa q³q³ sibi repugnāt. Neq³ op³ simul p^o electiōis, simul et cupiditatis īstinctū cōstare cōcordia⁹: quippe q³ bonorū est tñ. prauī autē eadē eligētes & appetentes ipsi sibi incōmodant. V^l aut cōcordia, quemadmodū & amicitia, nō dici simp^lr. verū alia prima q³dam, et natura recta, qua mali concordēs esse nequeunt: alia qua ēt prauī inter sese cōspirāt, q³n p^o electione suā cupiditateq³ res succedunt: quodq³ concupiscunt & eligunt, eiusmodi sit oportet, quo potiri ambo queāt. Nam si eas res appetāt, quę nequeant ambobus cōtingere, cer tamen oritur: cū cōtra inter sese concordēs non soleant contēdere. Est autem concordia, eadem de principatu, subiectio, neq³ electio & voluntas, non alte

Moralium Eudemiorum

G alterutri⁹, sed publici boni gr̃a. quocirca amicitia q̃dam ciuilis cōcordia est. De concordia igit beneuolentiāq; hæc dicta sint.

Cur magis amantes beneficijs afficiētes, quam affecti dicantur. Cap. 10.

Debitat autē, cur magis amātes dica m̃t, qui ipsos affectos, q̃ qui affecti se ipsos faciētes reddāt: cū videat cōtrariū iustū eē, qd crediderit quis ob vt ile qd piā, et quia cōmodare ei cōtigit. aliū. n. iuuari, aliū vero ipēdere decet. Neq;

Hid t̃m ē, s̃ natura ēt eligibilior ē actio: rōnēq; p̃fus eandē habet op⁹ et actio. et qui beneficiū accipit, op⁹ ē benefaciētis. quocirca et in animātibus peculiare in generādo, natosq; cōseruando, studiū ē. Et magis parētes sobole suā diligūt, q̃ diligant viciisim ipsi. & effusione charitate hāc matres complectunt, q̃ patres. ac nati itidē magis ex se genitos, q̃ genitores amāt: quia p̃stātissima ē actio. et matres effusius q̃ patres amāt, quia magis suū opus eē liberos arbitrant: et quia opus difficultate definiūt, magis vtiq; generādo mater affligit. De amicitia igit, q̃ vnicui qd ē erga se, quēq; ī plurib⁹ versat, hoc pacto determinatū sit.

Amicitiam omniē in aequalitate quadam consistere: vbi de ciuilitatis speciebus quadam. Cap. 11.

VIdet autē iustū ēquale qd piā eē, et amicitia ī equalitate qdā consistere: nisi frustra dicat, amatoria ē æqua-

litas. Porro oēs ciuilitates iusti **K** qdā spēs sunt: cōdicatio. n. qdā ē: et cōe oē ex iusto cōstat. Quocirca hæc oīa amicitia, iusto, et cōdicatiōe quis d̃iudicari t, ac discrimina qdē tenuia hēt. Et quia similiter hēt afa ad corp⁹, vt arti sex ad instm̃, et seru⁹ ad dñm: horū quidē nulla cōmunicatio est, quia duo non sunt, sed illud quidē vnū: et qd vnus, nullū: neq; diuisibile vtiq; bonū, sed amborū vni⁹, cuius gr̃a ē. Corpus. n. instm̃ ē cōgenitū, et seruus dñi velut p̃ticula et instm̃ **L** separabile: instm̃ autē, velut seruus inanimatus. Reli q̃ aut cōdicatiōes sunt, aut particula cōdicatiōū ciuitatis, velut contribuliū ē, et q̃ vocat orgiorū, p̃terea q̃stuarie republicæ. Verū ciuitates oēs cōdicatiōib⁹ quibuscūq; cōtinent, et recte et transgressorie. quēadmodū. n. ī harmonijs, sic ī ciuitatib⁹ vsu venit, q̃ ī regia quidē, parētis ē: ī optimipotentia, velut viri et vxoris: simplici aut rep. fratrū. excessus at in his, tyrānis, paucipotētia, & plebs. et iusta quidē totidē sūt. **M** Quēadmodū vero ēquale aliud quidē numero ē, aliud, p̃portione, sic et iusti et amicitie cōdicatiōis spēs sunt. fm numerū quidē, vt socialis amicitia: nā ipsa definitiōe terminat. fm proportionē vero optimipotētia, optima et regia. Neq; n. idē principi, subditosq; iustū ē, sed fm proportionē. Sic et amicitia s̃st patris et filij, neq; ab similibus in cōdicatio.

A cationib⁹ rō. Amicitia aut sunt, naturalis, socialis, cōmunicatiua, et q̄ ciuilis adpellat. Et naturalis quidē multas spēs hēt: alia quidē vt fratru, alia vt patris et filioru: illa iuxta pportionē, hęc vero fm numerū. p̄p̄inqua, n. socialis ē, in qua singuli dignitate p̄cipiāt. Ciuilis aut maximē ad vtilitatē cōparata est. nā q̄a sibi p̄ se nō sufficiunt, cōuenire vident et conuictus mutui grā. sola aut ciuilis, et quē i illa trāsgressio cōmittit, nō solū vt amicitie sunt, sed vt amici iuxta eas inter sese cōicāt. alię vero iuxta excessum. Potissimū vero iustū i vtilium amicitia cōsistit, eo q̄ hoc ipsum ciuile iustū existat. alio, n. pacto serra & ars simul cōueniūt, nō cōis alicuius (nam vt organū et aīa) sed vtētis grā: cōtingitq; vt eā industriā id instrm cōsequat, q̄ ad opus iuste cōueniat, vt cui⁹ grā existit. ac in terebro id ipsum dupliciter: p̄stātor. n. actus est p̄foratio ipsa. & in hac quidē spē corpus et seruus, velut dictū ē pri⁹. Querere igit quo pacto amico cōiuedū sit, ipsum est iustū q̄rere. Nā in vn̄uersum oē iustum ad amicū p̄tinet: iustū, n. aliquibus & inter sese mutuo cōicantibus iustū est, et amicus cōis est, ali⁹ genere, ali⁹ vero vitę rōne. Hō n. sol⁹ nō solū ciuile, sed cōeconomicū aīal est: et nō vt cētera aliqñ se alteri, aut viro, aut mulieri cōiūgens, aliqñ vero fugitās et latitās: sed cōicabile animās

hō est erga ea, quibus cū naturalis cognatio illi itercedit. q̄circa & cōicatio & iustū quodpiā erit, et si vrbs nō sit. nā & dom⁹ & amicitia q̄dā est. Serui eqdē & dñi, velut artis & instrumtorū aīa et corporis cōicatio ē. verū nec amicitia neq; iustitię sunt, sed p̄portionale quidpiā: quēadmodū et salubre nō iustū est, sed proportionale. Mulieris aut et viri amicitia, velut vtile quodpiā, & cōicatio. patris vero & filij, velut Dei erga hoīem, et benefici erga accipiētē, & i vn̄uersum natura imperātis ad naturā subiectū. fratru aut ad se inuicē, maxime fm equalitatē est socialis. Neq; n. spurius huic est demonstratus. ambobus aut pater lupiter vocat⁹ ē meus princeps, hęc. n. a querentibus equalē dicuntur. Quocirca in domo primū fons & principiū amicitia, ciuitatisq; & iusti oritur.

In omni amicitia compensationem fieri debere. . . Cap. 12.

Q Via vero tres amicitia spēs numerantur, iuxta virtutē, iuxtaq; iocūdū, singulę hęc in duo distribuunt: qñquidem vnaqueq; harū & fm excessū, & fm equalitatē existit. Iustum aut circa has ex cōtrouersijs patet. nā in eo qd est iuxta excessum, proportionē q̄rit, nō sim̄p̄r, sed excellens cōuersum proportionale erga inferiorē flagitat: sic qd ab inferiore fit, in idē tēdit. vnde ita inter se disponū: Moral, cū cō. Auer. E E tur

Moralium Eudēmiorum

G tur hæc, velut imperās ad subditū. sin minus, numero æquale quæſ, quæadmodū & in reliquis communicatiōibus vſu venit, vbi interdū numero ſterdū, pportiōe æquale poſtulaf. Nam ſi æqle numero argētū illatū fuerit, id æqli numero diſtinguūt: ſin vero numero nō æquale fuerit, pportione erit. Excellēs vero cōtrarie cōuertit, pportionale, iuxtaq; diametrū iungit. Ac ſic quidē videat inferior reddi excedēs, & miniſteriū publicū

H fuerit amicitia et cōcatio. quo circa aliquo alio equare, et proportionale reddere cōuenit, honore ſiqui & natura principi & Deo tribuiſ a ſubiectis. Sed & lucrū q̄re cū honore conuenit. Ac amicitia quidē ad æqualitatē cōſtituta ciuili� ē: ciuili� aut vtilitati deſtinata eſt, et quæadmodū vrbeſ, ſic ēt ciueſ ſibi inuicē amici exiſtūt. Et eodē mō nō cognofcunt ab Athenienſib. Megarēſeſ, ac ciueſ ipſi, niſi inuicē vtileſ fuerint. verū ex manu in manū hæc amicitia ē. Porro hic et pſeſ eſt & ſubdituſ, nō naturale nec regiū, ſed qđ i pte cōſiſtit: neq; ei긯 grā vt benefaciat De⁹, ſed vt æqualitas ſit boni ac muneris honorarij. ad æq̄litate긯 aut prorfus comparata eſſe vult ciuiliſ amicitia.

Vtilem amicitiam, aliam legalem, moralem aliam eſſe: in enq; accuſationeſ fieri. Cap. 13.

C Aeterū vtiliſ amicitie duæ ſpēſ ſunt: alia. n. legalis eſt, alia moralis. ac reſpicit ciuiliſ i

æqualitatē et reipſam, quemadmodū emēteſ et vēdenteſ. Vnde dī, merceſ viro amico. Qñ igit ex pacto cōuenitur, ciuiliſ eſt legalisq; amicitia. verū cū re arbitrio cōmittūt, ad moralem amicitia accedit, et ſocialē. quocirca poſſiſimū in hac amicitia expoſtulatio eſt, eo qđ pter naturā. reliq. n. amicitie ſunt, et qđ vtilitate ſpectat, et qđ eſt ſm virtutē. Nōnulli vero vtraq; cōplecti volunt, et qđ vtilitatis grā cōſuetudinē cū alio habēt. moralē aut faciūt vt moderati, proinde fidē habēteſ legitimā nō faciūt. Nā inter treſ iſtaſ vtiliſ illa expoſtulatioeſ habet frequentioreſ. virtus. n. accuſatioeſ expereſ eſt. ſuaueſ aut, habēteſ ergaſq; cōcilianteſ. vtileſ aut nō facile in grām redeunt, niſi legitime, atq; vt ſocioſ decet inter ſeſe cōgrediant. Inter vtileſ autē amicitiaſ, legitia ipſa quoq; criminatione vacat. pecunia. n. de controuerſiſ decidit legitia, qua et æquale mēſuraſ. Moraliſ aut voluntaria cōuentio ē, quocirca lex alibi ita cōiuentibuſ poſita ē, qđ in cōtractibuſ voluntarijſ vtrū recte habeāt, nō ſterponit. bōiſ. n. ſter ſeſe iuſtū nullū ē: hi vero vt bōi, ēt cōtrahēti b⁹. Licet at i hac amicitia vtriq; accuſatioeſ ancipiteſ fieri, qñ pacto vtrinq; vtātur, qñ iuxta moreſ nō legitie fidē hñt. ac dū biū qđē, vtro nā mō iuſtū iudicare cōueniat, an reſpectu rei pſiſtit, quāta ſit et qualis, an accipientiſ.

A piētis. Cōtigit. nāterdū, qđ In-
quit Theognis: Tibi qđē Dea id
paruū ē, mihi vero īgēs. nā cō-
trariū euenire p̄t, velut ē ī oīo-
ne ait: Tibi qđē iustus sit, qđ mi-
hi mortē adferat. Hic igit accu-
satiōes petunt. nā ille qđē repe-
rit officiū, vt qđē magnā p̄stite-
rit, cū ad eē egēti: aut si qđ aliū
dicat, allatū quātū quidē potue-
rit, s; qđ illi expediebat. hic autē
cōtra, quātū illi par fuisse, non
quātū sibi cōmodasset: interdū
vero trāsumpta ex postulatione
B cōtrouertit, ille .n. quātū ip̄si
cōtigit, hic vero qđ magnū, p̄ fa-
cultatib; p̄stiterit, velut si ī peri-
culo cōstitut; ille drachmę pre-
cio adiut; sit, hic qđē piculi, ali;
vero argēti magnitudinē repu-
tabit, velut ī retributiōe pecu-
nię fieri solet: nā et hic de his cō-
trouertit. nā ali; vt tū, hic vero
vt ī p̄sentiarū res ē, nisi cōciliē,
iudicandū arbitrat. Ciuilis igit
amicitia cōuētiōē & rē ipsam
fruet, moralis at ad electiōē re-
spicit. q̄circa iustū hoc magis ē,
et iusticia iter amicos vsurpata
cōtrētiōis cā. Vñ honestior ami-
citia moralis, vtilis autē necessa-
ria magis. Equidē nōnulli mo-
ralē amicitia p̄seferūt: verū vbi
qđ aduersum expiunt, declarāt
se se diuerfos. nā qđā ex bonorū
facultatūq; copia, honestū p̄se-
quunt: quapp̄ et honestiori rei
amicitia qđā ē. Quocirca mani-
festū vt hęc distiguēda sint. Nā
si morales amici sūt, ad electiō-
nē spectādū ē, nū q̄le vel sec; al-
teri sit ab altero postulādū: ve-
rū si vtilitatis mutue grā cōue-
niūt, et ciuiles, quātū quisq; cō-
modarit. expēdit. qđ si hic qđē
ex mor, ille vero ex vtili statuat,
ñ pulchrū qđē, s; factū necessa-
riū tñ, vt boni id cōsulam; s; sit
et ī altero: vt qđā morat; qđē de
reb; ñ iudicat, at nihil simulat, ī
amicitia tñ cōtēt; alt; ī talē ami-
cū scidisse sit. Moralē igit fmele-
ctiōē eē p; qm̄ et ī magnis bñ
ficijs acceptis vel ob facultatū
penuriā ñ repēdit, s; quātū po-
tuit p̄stiterit, recte habet. Atq; ita
D De; p̄ facultatū modulo n̄rarū
sacrificia estimat, verū emēti; ac
mutuo ad vsurā dāti, nisi āpli;
istīc, puēturū polliceat, ñ suffice-
rit. Vñ multę accusatiōes ī ami-
cos oriūt, nisi iustū illd puro iu-
dicio, p̄spiciat, difficile. n. ē ad v-
nū qđē exgreē qđ ñ recta se iuicē
spectāt, velut iter amātes vsu ve-
nit, ali;. n. ob cōuiuēdi volupta-
tē cōplectit aliū: ille vero ip̄sum
p̄ vtilitatē. Verū qñ is amor re-
frigescit allo supueniēte aliq, sit
ali;, ac tū iter sese rōcināt, velut
F Pythō et Pāmenes altercabāt, et
in vniuersū qđ p̄ceptoris erga di-
scipulū rō ē. Neq; .n. scī et faul-
tates vno aliq metiri cōueit. Ac
velut Prodic; medic; erga mer-
cedē maligne p̄soluēt et citha-
rōed; et rex, hic .n. vt iucūdo, ille
vero vt vtili cōuersat. et qđā p̄sol-
uere bñficiū op; iucūdū seipsū
exhibet, et ad hilaritatē puocat,
sic vicissim ille aliā p̄mittit, quo
aut pacto hęc dñiudicāda sint, et
EE ñ hinc

Moralium Eudēmiorum

G hinc manifestū sit. nā utiq; hoc loco vno quopiā hęc mēsurādā sūt, verū n̄ terminō, s; rōne, ppor-
tio. n. mēsurādā ē. quēadmodū et ciuilis cōicatio solet. Nā q; pa-
cto iter agricolā sutorēq; cōica-
tio cōstabit, nisi ex pportiōe æ-
quet opa. Nā q; n̄ eodē respectu
ad inuicē agunt, mēsurā habēt
pportionē, velut si hic quidem
sapientiā, alter vero pro sapien-
tia pecuniam ā diuite postulet.
Deinde vero quid datū sit con-
siderandū erit. nam si alter ex
H aceruo minori partem dederit,
ille vero ex maiore non multi-
plicem, iniuria utiq; afficit.

*An bono, an retribuēti prestandū
sit beneficium. Cap. 14.*

A Crecurrit quidē hoc lo-
co prima cōtrouerfia, an
vtrūtilis cōuenire se ipsos
affirmādū sit, ille vero minime,
sed iuxta aliā quāpiā amicitia.
Porro discutiendū, an bono iu-
xta virtutē amico p̄stādū sit be-
neficiū & auxiliū, an retribuēti
facultatibusq; istructo. Qd̄ idē
I problema est prorsus, an amico
potius q; viro bono sit benefa-
ciendū. Et si quidē amicus idem
ēt vir bonus fuerit, nō sit diffici-
le iudicare: nisi fortasse quis al-
terū amplificet, alterū vero im-
minuat, amicitia vehemētiam
tribuēs, bonitati vero mediocri-
tatē. sin secus fiat, multę qōnes
oriunt. Velut si hic quidē erat,
nō erit aut: ille aut erit, sed nō
dū. vel hic qdē factus ē, nō ē tñ,
vel ē, n̄ erat, neq; erit: verū illud

laboriosius fuerit. Quocirca ni-
K hil dicit Euripides, scribens, rō-
nē rectā adferri, vbi merces rō-
nis inferat, opera illis operū vi-
ce præbuit. Nec oīa patri cōue-
niūt, s; et matri alia, quālibet sit
p̄stātor pater. Neq; n. Ioui sacri-
ficant oīa neq; oēs honores, sed
q;sdā admittit. Fortasse igit sūt,
q; vtili p̄stare oporteat, alia rur-
sū q; bono: nepe cui nō alimētū
et necessaria pprie cōpetāt, cō-
uiuere. n. illi opz. Et qm̄ viuere
rectē decet, ei p̄stādā nō q; ipse,
s; vtilis largiat. verū q; id faciūt,
L p̄ter q; decet, oī amato idē præ-
stāt. Neq; iustę sunt, q; in oratio-
nib; amicitie definitiones con-
stituunt. et si. n. oēs amicitia ex-
primāt, nō tñ cadē determināt.
vtili. n. cōpetit velle alteri bōa,
et benefaciēti. Nec tñ hęc amici-
tie definitio id vere exprimit, s;
aliq; cē, ali; vero conuiuere assu-
gnat. ei vero q; voluptari; ami-
cus est, cōis dolor, cōmunisq; le-
titia tribuit. Atq; oēs quidē hęc
definitiones amicitia quādā ostē-
dūt: nulla vero proprie vnā ex-
M primit. Nec singulę singulis a-
micis cōgrūt, ēt si videant. ve-
lut electio est existēdi, q; et ei q;
dē fm excessum et faciēti cōpe-
tit, q; suo opi id inexistere vult,
ac erogāti vtiq; conuenit, et vt
sit, et vt retribuāt, verū n̄ huic,
sed iucūdo cōuiuere decet. Nō
nōnulli aut amici se inuicē iniu-
ria afficiūt: res. n. magis, sed nō
habētem amat. quocirca et illis
amici, vt cur voluptuari; vinū
fufci-

A suscipit et quia utilitati deditur diuitias: vtiliores. n. idcirco moleste ferendum est, ac si minus pro maiore susceperit. hoc autem obijciunt. illud. n. nunc querunt bonum, iucundum prius aut utile quærentes.

An sibi in omnibus sufficiens, amico indigeat: de amicorum numero: et interdu nos amatum abesse velle. Ca. 15.

Considerandum autem est de sufficientiæ amicitieque conditione, quæ pacto habeat ad se invicem ipsarum facultates. Quærat n. forte quispiam, num pro omnia sufficienti amico sit. cuiusque vir bonus sufficientissimus. et una cum virtute beatus, quod habeat opus amico. neque. n. vel vtilibus, vel puidis, vel alieno cõvictu sufficientis opus habet: quippe qui abunde sibi ipsi cõvivere, adesseque possit. Veluti Deus, qui cum nulla re egeat, nec amico est opus habet. quocirca et homo beatissimus minime omnium eget amico, nisi quatenus impossibile est ex se sibi sufficientem esse. Vnde necessum est optime viventi amicos paucissimos esse, neque cõparandis amicis operam illud dare, sed negligere non viles tamen, sed ad mutuam cõvictum esse suaues. Atque hinc sane perspicuum evadit, nec vltimo, nec utilitatis gratia, sed pro virtutis tamen verum amicum esse. Nam cum renulla egemus, tum magis omnes, suis et bonis fruituros, magisque id quod cõferat, quam quod accipiat beneficii querunt. Et accuratio iudicio, pollemus rerum copia affluentes quæ egeni, magisque tamen amicos cõvictui idoneos regimus. De hac autem questione considerandum est, verum aliud

quid recte dicatur, aliud vero lateat pro parabola. Manifestum est quod id quod est, summis quod vivere actu sit, atque ut finis. patet. n. id est sentire et cognoscere, quocirca et cõvivere est simul sentire et cognoscere. Verum id est sentire et cognoscere cuiusque maxime experiri, ob cõgenitatem omnibus vivendi cupiditatem. ac vivere ipsum cognitionem quandam disponit. Verum si quis detrahat hæc, et cognitionem cõstituat ipsam per se et non per se (id est quod latebit, velut in oratione scriptum est, re ipsa tamen licet non lateat) nihil referat, si alium pro seipso cognoscat. Sed quod simile vivere alium pro seipso diuersum est. rationabile autem est, suum cognoscere et sentire eligibilius esse. quocirca cõiungere hæc duo in oratione operis, vivere et eligibile, quod bonum ex his constat, quoniam id est eadem natura participatibus. Quoniam igitur in eiusmodi serie, altera semper in alteri ordine continetur, et cognoscibile utique eligibile est, et ut in summa cõvictio determinatæ naturæ. quocirca id est velle sentire, est eundem talē quod esse velle. Et quoniam non solum nos ipsos horum unum, quodque sumus, sed participatio ne facultatum sentiendo cognoscendoque (sentientes. n. sensibilis redditur, ut iuxta hoc, ut solum prius sentit qua et cuius, et cognoscibilis redditur cognoscens) eodem pacto et vivere semper volumus ob iure cognoscendi desiderium, hoc est, quia et ipse cognoscibile quod per se esse cupit, electionem esse cupit.

EE in ele-

Moralium Eudemiorum

G electionē autē conuictus stultū forte quispiam iudicarit. In con-
gressibus primum ē animalium
ceterorū, vt simul edere, simul
bibere. quid. n. aut in cōi, aut se-
orsim sermonē cōferre differt. &
deīde ēt sermone cōicicare, cuius-
libet est. Adde qđ qui amicus
idoneus est, discere videri non
vult. Docentis. n. amicus nō ē,
qñ similitudo quēdā est amici-
tia, sed vř tñ. Equidē suauis bo-
nū oēs cū amicis cōicam⁹. quā-
tū s. quodq; suauitatis adijcit, et
H qua p̄stātissima qsq; pollet. Ex
his aut alia voluptatē corpora-
lē, alia musicā, alia physicā cōtē-
plationē habēt. Audacia porrō
cōgrediēdi amicos decet. Vnde
quidā inquit labor, sunt procul
amici. quocirca voluptate alla-
ta nō disiunctos esse oportuit.
Vnde amor maxime, vt vř, ami-
citiae similis. bñ. n. viuere amor
cupit, nō equidē qđ oportuit po-
tissimū, sed iuxta sensus. rō er-
go illa dubitādo profert: ipsum
I aut opus sic cōtigisse vř. Vnde
patet hęc ambigētē nobis im-
ponere. Veritas aut hinc cōside-
rat. amicus. n. esse vult, vt pro-
uerbiū habet, Alter Hercules, et
alter ipse. Atqui diuulsus ē: dif-
ficileq; quā ab vno discesserūt,
vnū esse. Atqui iuxta naturam
quidā, qđ cognitissima est, simi-
lis est, iuxta corpus vero diuer-
sus, ac ēt iuxta animā diuerfus
est: iuxtaq; partes animę diuer-
sus nihilominus idē ī diuulsusq;
amic⁹ ēē vult. Itaq; amicū senti

re, seipsū qđāmō sentire necessa-
K rio est, cognoscereq;. ac si quid
molestū amico incidit, in eo col-
legari ac cōuiueri amico sine du-
bio iucūdū ē. accidit. n. vt illius
sensus aliquis nobis simul inge-
rat, p̄sertim si qua diuina volu-
ptas est. Cā vero huius est, quia
suauius est semp in meliore bo-
no sese cōtēplari. Hoc aut nunc
quidē affectus, nunc vero nego-
ciū, nunc aliquid aliud est, in qđ
bene viuere et amico sit posibi-
le. Cōuiuere igit oportere, idq;
maxime velle oēs, tum beatissi-
mū optimūq; potissimū talem
esse. Verū qđ ex ratione id non
eluxerit, & rationabiliter id cō-
secutū sit, ex vere dictis, vt pu-
ta compositione collationis, in
prōptu solutio est: qđ eiusmodi
Deus nō sit, vt amico egeat, aut
similē requirat. et nō reputabit
pari rōne vir bonus. Neq;. n. in
hūc modū Deus habet, vt qđ p
sua excellentia nihil prēter seip-
sum cogitat, nobis aut bonum
aliūde euenit. vnde et necessum
habem⁹ multos amicos cōqui-
M rere, cū ipse sibi bonū sit. Simul
aut amicū esse nullū, vti multi
amici, recte vtrunq; affirmat.
Quia. n. multis cōuiuere licet,
simul ēt sentire nobiscum qđ plu-
rimos vtiq; gratissimū sit. Kur-
sum, qđ difficile ī paucioribus,
necessū ē actū ī mutua sensatio-
ne cōsistere qđ nō solū multos
cōparare arduū ē, sed ēt cōpara-
tis vti. Et iterdū qđ ab eē ama-
tū volumus p̄spere degētē: in-
ter-

- A** terdū vero participare hīdē sīp cū eo, qđ amicū gratūq; esse cū pimus. Nā cū bonū obuenit, eo vtrq; oēs participare volūt, nō obueniēte autē secus. Et quēadmodū Herculem mater potius Deū esse volebat, q̄ vna cū ipsa manentē, Euristeo mercenariā operam locare. Sic. n. diceret, et quē Lacon Dictērio irrisit. Vocātē forte, dū tēpestāte affligere tur, iubēs Castorē et Pollucē lplorare. Vñ. n. amāris eē, à molestōrū participatiōe arcere, alterius autē sīp eadē sustinere velle.
- B** quocirca vtraq; rōnabiliter eueniūt, nihil. n. decet amico tā acer bū iudicari, vt nō teneat priorē iucūditate amicū. Vñ tñ nō malū ipsius expetendū, qñ satis est ipsos affligi, vnde et participatiōe eiusmodi vetāt, sed ne videant sua spectare, inq; amici p̄turbatione lēritiā affectare. Sed et leuius mala tolerant, cū nō soli ferūt. Et quia eligibile ē, et vt bonū nobis cōstīgat, et vt simul potiā amicis, patet qđ simul in
- C** minore bono versari quodāmodū eligibile sit, aut cū maiore seorsim. Et quia incertū est quātū, iuxta simul illud distinguunt, ac simul quidē oīb; p̄ticipatiōne amicū est, quēadmodū et simul cōiuiari iucūdus aiūt hāc habentes, aliq̄ aut contra nō volūt. Qm̄ hyperbolas quis, phauerit cōstētibus, in p̄turbatiōe magna simul cōicādū: ī successu autē magno seorsim agēdū. Si mīr ēt circa lfortunia. īterdū. n. amicos p̄sto eē volum⁹, neq; do
- lere, qñ ī. nihil sint nobis ampli⁹ effecturi. Interdū vero iucūdisimū p̄sto eē, id qđ ob p̄dictā cōtingit. qñquidē natura afflicti, & ī mala habitudine cōstituti videre, nō min⁹ q̄ ī nobis ipsis refugim⁹: gaudētē at iucūdūq; et nō dolētē amicū, velut rē multo suauissimā ītuemur pp cām p̄dictā. Quocirca vtrūlibet horū fuerit magis suaue, adesse vel nō adesse, p̄p̄sionē reddit, idq; in deterioribus ex eadē cā. Maxime. n. cupiunt amicos nō felices eē. sed et nec in aduersis cruciari quocirca nōnunquā simul quos amāt interimūt. Maius. n. id est q̄ si propriū sentiat malū: quēadmodū & recordātes in q̄ successu vixerit, magis q̄ si p̄p̄ tuo se male habiturū arbitret.
- Quo pacto amico vtendū. Et virtutes non esse scientias. Cap. 16.*
- D** Vbitarī autem quis, amico qlibet, et ad q̄cūq; idone⁹ est, et aliter ēt, vti liceat, vt oculo ad videndū, aut eo distorto puerse, ac vt vnū duo esse appareat ītueri. Ambo igit̄ illa, et ocul⁹ et qđ oculi ē reuera et p̄ se sunt, alterū vero per accñs. quēadmodū et ī cibo es⁹ et vomitiō: sīst et in sc̄sa veritas et error. Nā qđ volēs nō recte scribit, ignorātia, vti solet veluti qđ cōuersis mēbrorū officñs pedib⁹ manūū, et māib⁹ (qđ solēt sal tatricule) pedū vice vtunt̄: qđ rō osuz ēt p̄stātissima ē sc̄iariū, atq; iustitiā vt ī iustitia l; vfurpare, velut qđ ex iustitia iusta agit,
- EE iij perinde

Moralium Eudemiorum

Gpinde vt q̄ iperita & stolidia ex
sc̄ia. Verū si id īposse, manifestū
ē virtutes nō eē sc̄ias: q̄n̄ n̄ licet
ex sc̄ia ignorare, sed errare tm̄,
ea sc̄is ex ignorantia facere, nec
min⁹ tm̄ ex iustitia & iniustitia
qd̄piā agit. Sed. n. q̄n̄ prudentia
sc̄ia est, et verū qd̄piā idē faciet
ea. liceat. n. studio ā prudētia de
siperere in h̄sdē, q̄b⁹ et stolid⁹. Ve
rū si simplex cuiusq̄ q̄ten⁹ qd̄q̄
ē, vs⁹ fuerit, ē ita agētes fecerit
fapiēter. In ceteris igitur sciētis
alia qd̄ā p̄iceps ē, q̄ alimēta mi
nistrat. Et p̄icipis rursū illius
alia qd̄ā, nō tm̄ sc̄ia vel stellect⁹.
S; nec virt⁹. vt q̄ vti, q̄n̄ tēperā
tis virtus ē et subditi virtutē sibi
vsurpat. Quid igit est, an vt in
tēperātia, vitiū irrationalis aīe
ptis, et q̄nā pacto itēperās mēte
p̄ditus fuerit. Verū p̄ualēs euer
tit mēte, rōcinaturq̄ cōtraria.

† Et si virt⁹ qd̄ ē ī illo,
in rōne vero ignorātia resideat,
vbi reliquē iā uēdicant: sic ēt li
cet iustitia, iuste quoq̄ maleq̄
et prudētia stulte abuti, vñ cō
traria eueniāt. Absurdū. n. si qd̄
ī rōnali pte vitiū īfidēs, euerſa
rōne ignorātiā īducit. Virt⁹ autē
īexistētē ī rōne stultitiā nō euer
tit hāc, rectit⁹ de reb⁹ iudiciū
format. Rursum āt prudētia rō
nalē pte occupās, ex irrationali
intēperātia sublata, moderatas
actiōes efficit, id qd̄ cōtinentiē
vī propriū. Itaq̄ l; ab ignorātia
prudēter, aliterq̄ ā prudētia im
prudēter reb⁹ vti, qd̄ ī ceterarū
nulla euenire cernim⁹. Velut cū

medicinā et grāmaticā nutriti. **K**
tēperātia. † Iniust⁹. n.
oīa q̄ et iust⁹ pōt, et ī vniuersū
potētē īest īpotētia. Quo cir
ca simul prudētes, et bonē eorū
ēt ceterē habitudines, et corpus
firmum, q̄n̄ nihil fortius pru
dentia est. Verū q̄ sc̄iam dixit
non recte habet: virtus. n. est,
et nō sc̄ia, sed genus diuersum.

*An fortunatus, infortunatusne quis
natura sit. Cap. 17.*

Quoniam vero n̄ prudētia
solū successum virtutēq̄
efficit, sed fortunatos ēt **L**
bñ agere, tanq̄ fortuna sc̄ia, p
speros gignēte success⁹, affirma
mus, q̄ eadē ēt sc̄is sunt. Cōside
rādū igit natura ne fortunatus
hic, īfortunat⁹ ille sit, an sec⁹, et
quo pacto res hēat. Fortunatos
n. quosdā eē cernim⁹. Stulti. n. in
multis, quorū l. fortuna dñā ē,
p̄pere agunt. q̄n̄ quid ē et q̄ arte
administrant, fortunā admittāt
ī militia et gubernatoria. Vtrū
igit ab habitudine aliq̄ successi
b⁹ eiusmodi cōficiēdis, aut non
idonei hoīes sūt? Nūc eqdē na
turē id qd̄ asignāt, in q̄busdā
q̄ tales quosdā efficit, q̄bus & ā
natiuitate statim, tale qd̄piā in
gignit. vt velut cēsīs nigrisq̄
oculis, certa aliq̄ forma īter se di
stinguunt: sic fortunati et īfor
tunati. Tales. n. nō p̄ prudentiā
p̄pere agere inde manifestū ē,
qa nō irrationalis prudētia est,
s; rōne p̄dita, q̄ res administrat,
eā sibi adscribere illi nequeunt:
q̄ppe q̄ horū fortuna cā existat.
vt cūq̄

A utcumq; ēt pateat, circa alios stupidos nō eē. neq; n. id absurdū, quēadmodū Hippocrate, cūm Geometer esset pstantissim⁹, in ceteris tñ imperitū stupidūq; fuisse cōstat, qui pecuniæ plurimū amisit, ob stultitiā Bisanti⁹ *ἐπὶ τῇ πόλει*. Sed & in nōnullis pspere agūt stolidi. Et nō raro, velut in arte nauīū gubernatrice, peritissimi ēt parum secūdā fortunam experiunt: ac velut in alex iactu, alius nihil, alius multū lucrāt: quā felicitatē vel naturæ beneficio accepit, vel, vt inquit, beneuolentia Dei. qua ēt in exilio & eiectus benignitatē fortunæ experit, nō secus ac male cōpacta nauis rectius sepe agitur, nō p se quidē, sed qā peritū gubernatōrē nacta. sic enim fortunā ille geniū optimū gubernatōrē hēt. Sed enim absurdum ēst, talē à Deo, genio ue diligi, nō prætātissimū potius sapientissimūq;. Quapp si necessum est, aut natura, aut intellectu, aut pcreatiōe diuīa fortunā scdam cōtingere, & neutro posteriorū eueniat, naturæ itaq; ea pspertas fuerit assignāda. Verū natura, vel rerū semper sic se, vel vt plm habentiū cā est: cōtrā autē fortuna. Si igit q pter rōnē euenit, fortunæ esse vī, perq; fortunam hoīes fortunati dicunt, nō equidē natura cā fuerit, vt quæ velut dictū, semp aut vt plm, sic se habētib⁹ adscribit. Aut insup talis vel voto potit vel frustra. quēadmodū cæsius cui non for

tuna, sed natura quo minus cernat acute, causa existit. quocirca nō fortunatus, sed bona natura pditus dī. quocirca sic de his dicendū est, vt quos fortunatos dicimus, nō fortunæ beneficio id eē asseram⁹. vnde nec fortunati ēt sunt: fortunæ nāq; bona sunt, quorū ipsa est causa. Sic rursum quærit, an fortuna sit in vniuersum aliqua: vel cū sit, an nō sit, ēt vnde. Atqui necessū ē & esse fortunā, & cām esse. vnde & bonorū quorundā & malorū causa fuerit. Etenim si excipienda hæc sint, & nihil assignādū fortū, sed alij cuipiā cā, nō tamē quare hæc nō cernim⁹, fortunā cām esse affirmamus. Quocirca definiētes fortunā, cām proportionālē hoīs ratiocinationi constituit, tāquā sit quædā natura. Verū hæc iā aliā quæstio fuerit: qñquidē quos cernimus semel pspira vfos fortuna, quare ij nō rursus, & rursum: eadē enim ei⁹ causa. Nō igit est fortunæ, neq; aliud ēt quidpiā indeterminatū rū infinitorūq; cōtingat: erit. n. bonū & malū. Sciētia vero non erit eius p imperitiā. qñ & quidam fortunati didicerunt: aut oēs scīæ (quod Socrates dixit) scīq; sint. Quid igit vetat, q min⁹ cuidā ex ordine, nō q oporteat, cōtingat sed velut sortes procul sint iaciendē. Quid. n. aut num iper⁹ in aīa nō sunt: atq; alij à rōne, alij à cupiditate (q & pōres) pficiscunt: siqdē naturalis est p cupiditatē iucūdē rei appetit⁹,

ac

Moralium Eudemiorum

Gac natura oſa ad bonū feſtināt. Quod ſi qdā bñ nati ſūt, & velut cātionis ſperiti, & citra rōnē ferant, vt dictat natura, ac cōcupiſcant, qđ, qñ, & qđ pacto oportuit, pſpereq; agūt, & cōſequant ſtolidi, pterq; rōnē, eadē qđ harū rerū pceptores, tales vtiq; fortuna nati cēſendi ſunt. quotq; ſ. pter rōnē plin pſpere agunt. Natura

igit qdā fortunati ſint, ſiquidē multifariam dicat ſcđa fortuna, alia. n. ex impetu, & pſeſtione fiūt, alia vero ſecus, & prſus cō-

Htrariū. nā & male rōcinari vñr bñ agētes, & ſecūda tñ fortuna vſos cōſitemur, ac rurfus qđē in illis cū voluerint, at min⁹ bonū acceperint, & licet quidē iſtis p naturā, pſperitatē cōſequant. nā ſpet⁹ animi cupiditasq; qđ oportebat delata, ſucceſſu ē vſa: rōcinatio aut ſtulta, quā fortuna dū pſpere adflat, ex ijs quorū cauſa exiſtit, nō rectā expellit. Iterdū vero p cupiditatē qđ male rōcinat⁹ aduerſā expt⁹ ē. i ceteris at qđ pacto iuxta appetit⁹ cupidita-

Itisq; ingenuitatē ſucceſſus erit? Verū hic ſucceſs⁹ et fortuna duplex, qđ iſtic eadē, vlp̄lures, pſperitates. Quia vero pter oēs rōcinationes rectas, ſciās q; quodā fortuna ſcđa adfluētes videm⁹, manifeſtū ē aliā quāpiā ſucceſs⁹ cām eſſe. prior at iſta, pſperitas, aut nō ē, aut qđ oportuit cōcupiuit: cūq; rōcinatio hūana deſit, nō fuerit ipſius. neq; n. prorsus rōnis expers, nec naturalis ē cupiditas, ſed ab aliquo corrupti,

Secūda igit fortuna iſs, vbi pte⁹ ter rōnē ipſa cā exiſtit, locū hēt. id vero ſprouiſū. nā pter ſciām pterq; vſe, nec tñ a fortuna, pſe-ctū vſ, verū pp hoc vſ. Quocirca hęc qđē rō nō, pbat, naturale ē vti ſecūda fortuna: ſed porius qđ nō oēs, quib⁹ ſecūda fortuna vſ affluere, id ex fortuna, ſed ex natura habeāt. neq; nullius eſſe cauſam fortunā demonſtrat, ſed nō omniū quorū exiſtimatur.

An fortuna cauſa ſit, vt concupiſcamus,

qđ ſit motus in anima principium. Cap. 18.

Quæret for. an quiſpiā, an fortuna ei⁹ ipſius cā, ſit, vt quid & qñ oporteat cōcupiſcāt. An ſic omnium erit: nā & cognoscēdi cōſultandi. Neq; enim cōſultās cōſultauit, & hoc cōſultauit, ſed principii eſt quoddā: neq; cogitās cogitauit id prius cogitare, atq; in infinitū eiꝰmodi fiat, pgreſſio. neq; igit cōſiderādi iunctū principii, neq; cōſultādi conſilium. Quid igitur aliud niſi fortunat⁹ qđ circa a fortuna oſa, pſciſcunt, & quoddā ē principii, extra qđ aliud nullū reperiat. Ipſa autē (qrit) cuiꝰmodi facultate iſtru-cta efficere eiꝰmodi quæat, qđ pinde ē, ac ſi principii mot⁹ in aīa qđ ſit, inquireat. Patet aut ſic eſſe, quēadmodū in vniuerſo ē Deus, & viciffim cūcta in illo: mouent. n. oſa ab inexiſtente in nobis numine. Rōnis at nō rō, ſed pſtantius quidpiā eſt principii. Quid aut ſcđa pſtantius eſt, niſi

A nisi Deus virtus. n. organū intellectus est. Quocirca veteres dixerūt felices ex fortuna, q. irrōnabiles ad recte agēdū impellerent, nec velle ipsis cōfert: principii. n. habēt & intellectu & voluntate p̄stātius. Alij vero rōnē habēt, illud vero nō habēt, quales sunt furores animi. hoc. n. nō p̄nt hi: q̄ppe q. sine rōne ferunt. Itaq; horū q. prudētes sapiētesq; sunt, celeris ē vaticinatio & durabilis, q. nō ā rōne p̄fectā esse suspicari debemus, sed aliq. experimēto, aliq. cōsuetudine, speculando vtunt. itē hi, quorū est rō soluta. Itaq; & mēsci recta valde, subitaq; isomnia hnt. Pater aut, q. sp̄s felicitatis duē sunt. altera diuina, ideoq; qui felix ē, numine adiutū aliquid fecisse dicūt: is aut est, qui aliquid iuxta spērū diuinū facit: alter est q. aliqd p̄ter hunc imperū facit. Irrationales vero ambo: ac illa frequēs magis felicitas ē, ista frequēs min⁹. Sigillarim igit de vnaquaq; virtute determinatū est prius.

C De probitate: *q. quis sit animae praestantissimus terminus.* Cap. 19.

Q Via vero seorsim ipsarū vim distinximus, et de virtute, quā pbitatē vocam⁹, dicēdū erit. Singulas igit hēre reliquas, q. hui⁹ appellationē sit cōliturus, necessū eē patet, nā neq; in ceteris alr id veniat vsu. Nec. n. toto corpe sanus sit. pte aut nulla: sed necessū aet̄ oēs, aut certe p̄stātissimas recte hēre. Nō dissimilis ē in toto

rō. Bono. n. esse ac honesto s̄p̄ & D bono licet, nō ipsi⁹ solū nobis, sed rerū ipsarū d̄fia participāti. Omniū. n. bonorū sunt ipsi p se sui⁹ ḡra eligibiles: & inter hos honesta quoq; quā p se ipsa oīa laudabilia sunt. Vt enim ipsa, ita actiones ab ipsis p̄fectae laudari solēt: actiones. n. & modesti, ipsaq; modestia celebrat. nō ē sanitas laudabilis, nā nec op⁹ ei⁹: qñ nec qd fortiter sit laudabile ē, tamen si bona hęc cōsitemur. S̄p̄t̄ id ē in ceteris p inductionē manifestū est. Bon⁹. n. est, qui natura bonis egregie sit instructus: p̄stātissima. n. oīaq; sui desiderio excitantia bona sunt. Honor, diuitiae, corporis virt⁹, facultates, natura qdē sunt bona: sed noxia nōnullis ob habitū corruptionē. Neq; n. vel stult⁹, vel iniust⁹, vel intēperās aliquid ex eorū possessione cōmodū referat: quēadmodū nec ager ex fani hoīs alimento, neq; infirmus mutilusue, ex sani itegri⁹ hoīs ornatu. Honest⁹ at bonusq; d̄r, & ex eo, q. honesta bona p se ipsa insunt illi: & eo q. bonorum, idq; ipsorū ḡra effectiu⁹ existat, honesta aut sunt virtutes, opaq; ab ipsis p̄fecta. Sed & habitudo qdā ciuilis ē, q̄lē & Lacones habēt, & aliq. s̄p̄ ingenio haberent, ita cōparata. Sūt. n. qui virtutē nō eē sequēdā putēt, nisi natura bonorū ḡra. quocirca viri boni sunt, q. ips natura bona existant. Verū istā pbitatē nō sunt nacti. neq; n. honesta p se illis sunt, sed boni

Moralium Eudemiorum

G boni honestiq; eē eligūt. neq; id tm̄, sed & q̄ nō honesta natura: boni tm̄ natura honestorū loco illis habent. Honesti. n. sunt. cū ei⁹ gr̄a faciūt eligūtq; honesta: vñ q̄ honesto bonoq; natura bona, honesta sunt. Honestū. n. iustū est, id vero fm dignitatē censet. hic at̄ ihs vtiq; dignū existit. sed & decēs honestū. decētia at̄ illū sunt, nobilitas, diuitiā, potētē. quocirca honesto bonoq; ea quoq; honesta vtilia sunt, q̄ in alijs discōueniūt: neq; n. simp̄l

H bona eis bona sunt. bono at̄ honesta bonaq; quippe q̄ multas honestas actiones p̄ ea cōficiat. Verū q̄ virtutes ęternarū rerū gr̄a cōplectēdas arbitrat, p̄ accidens honesta facit. q̄circa virt⁹ p̄fecta est. p̄bitas. Porro de volutate dictū ē, q̄lis & q̄ pacto sit, tū q̄ alia simp̄l iucūda sint honestaq; alia vero simp̄l bona iucūdaq; neq; voluptas nisi in actiōe nascit. q̄circa simp̄l beatus iucūdisime viuit: neq; id temere hoīes arbitrant. Qm̄ at̄ est

I quidā medico termin⁹, ad quē referēs sanū corp⁹ iudicat, & cuius respectū aliquouosq; p̄grediēdo sanū sit efficiēdū corp⁹, non ēt si plus sit minusue: sic & viro bono circa actiōes electionesq; natura bonorū nō laudabilium tm̄, terminū quendā & de habitudine, & de electione ac fuga, vel paucitatis vel copię diuitiarū, deq; successibus constituere oportuit. In priorib⁹ quidē ostēsum ē, vt rō dictat, q̄ idē ē, ac si

quis dicat se alimēto sumendo **K** oīa obseruare, vt medicina ac rō dictat. qđ verū quidē, sed parū manifestū est. Oportuit igit iuxta qđ imperat, iuxtaq; habitudinē & actionē imperātis vitā instituere: velut seruus iuxta Dñi, singulaq; iuxta cōuenientē suū principatū. Qñquidē & hō ex imperatē subditoq; cōstituit, ac vnūquodq; necessū hēt ad p̄ncipis sui mores accommodare. is at̄ duplex est, afr. n. medicinalis: aliter sanitas sperat, & huic illa destināt. Sic & in cōtēplatiuo principat⁹ hēt. Neq; n. iubēdo Deus imperat, sed cuius gr̄a prudētia ē. qđ vero alicui⁹ gr̄a iubet, i alijs determinatū ē, qm̄ ille nullo eget. Quē igit electio possessiōq; natura bonorum vel corporis, vel amicorū, vel reliquorū, cōsiderare maxime Deū facit, p̄stātissima ē, atq; hic terminus est pulcherrim⁹: q̄ vero vel ob defectū, vel ob excessū considerare colereq; Deū p̄mittit minime, ea ē pessima. Atq; sic quidem res hēt aīa: & is terminus **M** ei⁹ p̄stantissim⁹ est, minimū, in quā, alterā irrationalēq; atq; partem sentire, quatenus talis est. Quis igit probitatis termin⁹ sit, & quis simp̄l bonorū scopus, hunc in modum sit dictum.

Librorum Septem Moralium Eudemiorum finis.

Subsequentem de Virtutibus libellum, cum sub Aristotelis nomine legatur (et si forte ab alio auctore editus fuerit) et ipsum alijs subnectendum esse censuimus.

Aristo.

ARISTOTELIS

DE VIRTUTIBVS

LIBELLVS,

Alexandro Chamaillardo
interprete.

*Quæ sint laudabilia, quæ vituperabilia:
et cuius animæ partis, singula
sint virtutes.*

Audabilia quidē sunt, honesta: vituperabilia vero, turpia. Et quidem in honestis principē

locum obtinent virtutes: in turpibus aut vitia. Laudabilia porro sunt, & causæ virtutū, & quæ virtutes consequuntur, & quæ exoriuntur ab iis, & opera ipsarum: vituperabilia vero, contraria. Cū autem anima secundū Platonē in tres distribuatur partes: rationalis quidē, virtus est prudentia: animosæ autē, mansuetudo, & fortitudo: cupidæ vero, temperantia & continentia: totius autē animæ, iustitia, liberalitas, & animi magnitudo. Vitium vero est, rationalis quidē, imprudentia: animosæ vero, iracundia, & ignavia: cupidæ autē: intemperantia & incontinentia: totius vero animæ, iniustitia, il liberalitas, & animi prauitas.

Quid sit iniquitas, virtus.

Prudentia.

Est autē prudentia virtus animæ rationalis, ea preparans quæ ad felicitatē spectant,

Mansuetudo.

Mansuetudo vero est virtus animosæ, quæ qui præditi sunt, difficulter ira concitantur.

Fortitudo.

Fortitudo autem virtus est animosæ, per quam non facile mortis metu percelluntur.

Temperantia.

Temperantia vero est virtus appetentis, per quam à malarum voluptatum appetentia reddunt alieni.

Continentia.

Continentia autem virtus est cupidæ, quæ cupiditatē, quæ in malas fert voluptates, ratione inhibent.

Iustitia.

Iustitia vero est virtus animæ, ei distributiva, quæ quisque meruit.

Liberalitas.

Liberalitas autem est virtus animæ, honestorum sumptuum ministra.

Magnanimitas.

Magnanimitas autem est virtus animæ, per quam ferre possunt utramque fortunam, honorem, & ignominiam.

Quid sit iniquitas, vitium.

Imprudentia.

Imprudētia vero est vitium rationalis, male viuendi causa.

Iracundia.

Iracundia autem vitium est animosæ, per quod fiunt ad iram præcipites.

Ignavia.

Ignavia autem vitium est animosæ, per quod periculis, & maxime mortis consternantur.

Intemperantia.

Intemperantia autem vitium est appetentis, per quod amplectuntur malas voluptates.

De

De virtutibus

G De incontinentia quidem nihil: sic autem tu potes definire.

Incontinentia.

Incontinentia vero vitium est cupidæ, per quod stoliditate huc illucq; cupiditatē circumagūt, impellentem ad malarum voluptatum delectationes.

Iniustitia.

Iniustitia vero est vitium animæ, per quod circumscriptores fiunt præter dignitatem.

Auaritia.

H Auaritia autem est vitium aîæ, per quod appetunt vndequaq; lucrū.

Puſillanimitas.

Puſillanimitas autem vitium est animæ, per quod neutram possunt fortunam ferre, nec honorem, nec ignominiam.

Quæ sint vniuscuiusq; virtutis propria.

Prudentiæ.

Prudentiæ autem est, cōsiliū agitare, discernere bona & mala, & oîa quæ sunt in vita sequēda et fugiēda, honeste vti oîbus bonis, cū alijs recte versari, p̄spicere occasiones, fortiter verbis & rebus vti, experientiā habere vtiliū oîum. Memoria autem, peritia, & solertia, vel manāt a prudētia, vel prudētiæ sūt affec̄e: aut partim prudētiæ adminicula, vt experiētia & memoria: partim tanq̄ prudentiæ partes, vt consiliū & solertia.

Manſuetudinis.

Manſuetudinis autem est, posse ferre moderate obiecta crimina, & cōtēptus, nec celeriter rapi i vlutiones, nec eē de facili mobilem

ad iras, eē at morib⁹ cōmē & mī tē, & ingenio eē quieto & stabili.

Fortitudinis.

Fortitudinis vero est, incōcussum a mortis metib⁹, & cōstantem in malis, & intrepidū ad pericula eē, & malle honeste mori q̄ turpiter seruari, & victoriæ cām p̄stare. Præterea autem fortitudinis est, & laborare, & i aîo instituire, & posse. Accedit at fortitudini & audacia, & animi p̄stantia, & fiducia, & cōfidentia: adhæc, industria & tolerantia.

Temperantiæ.

L Tēperantiæ autem est, nihil mirari corporis voluptates, & cuiusuis foedę voluptatis & delectatiōis minime appetentē, & timere eē iultā licentiā, & intentū eē in vitē rōnē, s̄lī in paruis & magnis. Affec̄at autem temperantiā, ordo, moderatio, pudor, reuerentia.

Continentiæ.

M Cōtinentiæ autem est, posse cohibere rōne cupiditatē, ferentē ad malas delectationes & voluptates, & pati, & tolerare pro natura indigentia & agritudinis.

Iustitiæ.

Iustitiæ autem est, distributiū eē eius qđ est s̄m cuiusq; dignitatē, & tueri patrias cōsuetudines & instituta, et seruare scriptas leges, & veridicū esse in cōtrouerſiis, & stare cōventionib⁹. Est at p̄ma iustitiarū, aduersus Deos: proxima, in demonas: deſde, in patriā & parentes: deinde, erga defunctos: in quibus est pietas, vel pars iustitię, vel eius comes.

Sequitur

A Sectat aut iustitiā, et sanctitas, et veritas, et fides, & victoriū odiū. Liberalitatis.

Liberalitatis at ē, erogare pecunias in laudabilia, & largitio ad honestos sumpt⁹ faciēdos, & p̄sto eē ad auxiliū in aduersa fortuna, & nō accipe vnde nō op³. Est at liberalis, & circa idumēta nitidus, & circa habitationē: ē & istructōr p̄magnarū rerū, & elegantiū, et oblectationē habentiū, nulla cōmodi ducta rōne: ē & altor aīaliū, mirū qd aut suauē habentiū. Comitāt aut liberalitē, morum facilitas, & comitas, & hūanitas: & eē misericordē, & erga amicos beneuolū, & hospitālē, & honestū studiosum.

Magnanimitatis.

Magnanimitatis at ē, pulchre ferre & felicitatē & ifelicitatē et honorē, & ignominiā, & nō admirari neq; delitias, neq; clientelas, neq; potestates, neq; victorias gymnicas: hēre aut quandā animi altitudinē & magnitudinem. Est at magnanim⁹, neq; vitā magnificiēs, neq; vitē amās, simplex porrō morib⁹, & generosus, iniuria potēs laeessiri, & nō vindex. Sequit aut magnanimitatē, simplicitas, & veritas.

Quae sunt vniuersusq; vitij propria.

Imprudētiā.

Imprudētiā at est, iudicare puerse de reb⁹, deliberare ppe ram, vti nequire p̄sentib⁹ bonis, i falsam adduci opinionē de his, q ad vitā sunt bona, & honesta. Sectat at imprudētiā, incititia,

incōtinētia, rusticitas, obliuio. **D** Iracundiā.

Iracundiā at sunt spēs tres, excādescētia, sēuitia & vecordia. Est aut iracūdi nō posse ferre sordas cōtēptiones, neq; iminutiones: eē at plagosū, & vindictē cupidū, & de facili ad irā factō verbo ue quouis moueri. Affectat aut iracundiā morositas, & icōstantia, & sordida illiberalitas, & de paruis angi, & ab īsdē de repente affici, & per breue tempus.

Ignauitē.

Ignauitē at est quis metu facile pcelli, & mortis maxie, & noxarū corporis & arbitrari p̄stabilius eē quocunq; seruāri, q; pulchre mortē obir. Comitāt at ignauitā mollietis, effēmatio, torpor, vitē studiū. Subest et qdā timiditas, & cōrētionis detrectatio.

Intemperantiā.

Intemperantiā aut est, sequi delectationes voluptatū noxiarum & turpiū, & arbitrari maxime felices eos esse, q in hmōi voluptatibus versant, & facitū esse, & dicacem, & vrbānū, & versutū, tā in verbis q; rebus. Sectatur autē intemperantiā, ordinis perturbatio, impudentia, confusio, i curia, negligētia, dissolutio.

Incontinentiā.

Incontinentiā aut est phibēte rōne, delectatiōes voluptatū sectari, & ducere p̄stabilius eē, nō frui aut nihilomin⁹ & opinari quidē oportere facere, & pulchra & cōferentia, abhorrere tamen ab ipsīs, ppter voluptates.

Est

De virtutibus libellus.

G Est autē comes incōtinētię, molities, & pœnitētia, & plura eius modi, q̄ intēperatiā comitantē. Iniustitię.

Iniustitię autē sunt spēs tres, impietas, auaritia, immanior improbitas. Impietas qdē est aduersus Deos, & dēmones, & circa defunctos, & circa parētes, & circa patriā. Auaritia autē circa commercia, p̄ter dignitatē eligēs p̄cipuū. Immanior autē improbitas est, p̄ quā voluptates sibi cōparant, ludibrio alios habētes: vñ Euenes de ea dicit: *Quę lucrum caprās: nil tñ ipsa nocet.* Est autē iniustitię, patria violare & instituta & iura, nec parere legibus, nec magistratib⁹, mētiri, peiāre, trāsire cōuēctiones, & fidē fallē. Comitē autē iniustitię se addit calūnia, iactātia, hūanitatē assimulatio, malignitas, calūitas. Auaritię.

Auaritię autē spēs sunt tres, turpis q̄stus, tenacitas, illiberalitas. Turpis q̄stus qdē, p̄ quē dītescere q̄rūt vñdecūq̄, et lucrū q̄ p̄dorē pluris faciūt. Tenacitas autē, p̄ quā sumptui parcūt, & impēsā in re honesta. Illiberalitas autē est, p̄ quā expēdunt qdē, minutim autē male, & plus iacturę faciētes, nullo. s. habito t̄pis delectu. Est autē auaritię, plurimi facere pecunias, nec id, p̄brū putare qd̄ q̄stuosū sit: vita mercenaria, & seruilis, & sordida, à munificentia & liberalitate aliena. Consequuntur autē illiberalitatem, sordes, ægrimonia, pusilla-

nimitas, hūilitas, inimodestia, & ignobilitas, hominum odium. Pusillanimitas.

Pusillanimitas autē est, neq̄ honorē, neq̄ ignominia, neq̄ felicitatē, neq̄ infortunia posse ferre, sed honoratū qdē tumescere, & leui succellu, p̄pero auctū efferi & subsultare, ignominia autē ne minimā qdē ferre posse. Aberratio porro ē, infortuniū non diiudicare magnū: cōqueri vero de oib⁹, & egro aīo ferre, p̄terea aut talis ē pusillanimitas, vt oēs neglectus cōtumeliā vocet et ignominia, ē p̄ imprudentiam, vel obliuionē admissos. Comitant autē pusillanimitatē sordes, q̄rimonia, diffidentia, hūilitas.

Quid virtutis sit in vniuersum.

IN vniuersum autē virtutis qdē est, facere studiosum & p̄bū affectū in aīo, q̄etis & cōstitutis motib⁹ vtentē, oib⁹ ex partib⁹ cōsonantē: quapp vñ insūtuti atq̄ rōnis boni animi eē honest⁹ affect⁹. Est porro virtutis, & hñcīq̄s dignos afficere, & diligere bonos, & neq̄ ad sumēdas pœnas, neq̄ ad vindictā ardētī esse aīo, sed clemētī placido, & misericordi. Affecula ē aut virtutis, benignitas, æq̄tas, animi cādor, spes bona, & q̄ eiusdē sunt generis, ueluti familiarium studiosum & amicorū eē, sociabile, hospitale, humanū, elegātē se exhibere, q̄ vtiq̄ oīa laudabiliū sunt: viri autem, contraria.

Libelli de virtutibus finis.

LEONARDI ARETINI

IN LIBROS POLITICORVM

PROOEMIUM.

Inter morali disciplina precepta, quibus humana vita instituitur & docetur, eminentissimum quodam modo locum obtinent, quæ de civitatibus earumq; gubernatione conservationeq; traduntur. Quippe disciplina huiusmodi omnis felicitatem hominibus conficere studet. Felicitatem vero si vni acquirere praeclarum est, quanto magnificentiùs erit vniuersæ ciuitati beatitudinem adipisci. Bonum enim, quanto latius patet, tanto diuiniùs est existimandum. Cumq; homo imbecille sit animal, & quam per seipsum non habet sufficientiam perfectionemq;, ex ciuili societate reportet, nulla profecto conuenientior disciplina homini esse potest, quàm quid sit ciuitas, & quid respublica intelligere: & per quæ conseruetur intereatq; ciuilis societas non ignorare. Mihi quidem qui hæc ignorat, seipsum pariter ignorare videtur, ac sapientissimi Dei præceptum dispicere. Itaq; & Plato decem illis præclaris libris, qui sunt ab eo de Republica scripti, in hac parte ostendenda docendaq; plurimum maxime est. Et Marcus Cicero noster sex inelytis libris, quos de re publica scripsit, hanc ipsam materiam est prosecutus. Et Aristoteles in hoc volumine, quod nunc in Latinum conuertimus hæc ipsa complexus est, tanto quidem nitore & copia & ornatu, ut vere mereatur sui men aureum vocitari. Materia igitur huius operis talis est. Conuersendi autem interpretandiq; mihi causa fuit eadem illa, quæ iam decem & octo annis ad conuersionem Ethicorum induxit. Nam cum viderem hos Aristotelis libros, qui apud Græcos elegantissimo stylo perscripti sunt, vitio mali interpretis ad ridiculam quandam ineptitudinem esse redactos, ac præterea in rebus ipsis errata permulta ac maximi ponderis, laborem suscepi noua translationis, quo nostris hominibus in hac parte prodessem. Quid enim opera ea vtilium? quid laude dignum efficere possim, quàm ciuib; meis primum, deinde ceteris qui Latina viuunt lingua, signaris Græcarum literarum facultatem præbere, ut non per anigmata ac deliramenta interpretationum ineptiarum ac fid

Moral. cū cō. Auer. FF farum,

258
 sarum, sed de facie ad faciem possint Aristotelem intueri, & ut ille
 in Græco scripsit, sic in Latino perlegere? Excitauit quoque me utilitas
 maxima, quam ex interpretatione Ethicorum prouenisse conspexerā.
 Homines enim ingenue eruditi, quos primo veteris interpretationis in-
 epistudo ac barbaries à legendo repellabat, ista postmodum eos libros
 complexi sunt, ut in maximam lucem illarum rerum cognitio sit per-
 ducta. Quod idem fore spero, in his, de quibus nunc agimus, Politico-
 rum libris. Atque eo magis, quo hæc materia ciuilis, & verba ad ex-
 primendum alia quam in suis disputationibus scholastici utantur, &
 maiorem quandam efflagitat dicendi ornatum. quæ duo interpretes cer-
 tum ille consequi, sed ne suspicari quidem potuit. Aristoteles certe
 tanta facundia, tanta varietate & copia, tanta historiarum exem-
 plorumque emulatione hos libros referfit, ut oratorio pene stylo scripti
 videantur. Sic enim argumentationes totas interdum explicat, ut cum
 etiam dicendi ornamenta in eas studiosè coniecta liceat intueri. nec est in
 his libris quaestio ulla paulo vberior, quæ tractata ab illo sit absque the-
 torico pigmento aut colore, quorum & si non expressionem, attamen
 adumbrationem quandam diligens lector in hac translatione nostra
 deprehendet. Fuit enim Aristoteles studiosissimus eloquentiæ: quod
 artes Rhetoricæ eius, pluribus voluminibus explicatæ declarant.
 Quæ sit igitur horum librorum materia, & qua de causa labores
 hunc susceperimus, & quales libri ipsi in Græco sint, hæc præfa-
 tos esse sufficiat. Hortamur autem omnes vehementer
 ad huius operis diligentissimam lectionem, ut pote
 doctrinam vberissimam, ac rerum prope in-
 numerabilium cognitionem, & qui-
 dem necessariam ad vitam
 suscepturos.

ARISTO.

ARISTOTELIS

STAGIRITAE,

PERIPATETICORVM PRINCIPIS

POLITICORVM

LIBER PRIMVS,

Leonardo Aretino interprete.

SUMMA LIBRI.

De ciuitate, domo, pago, re familiari, seruis, dominationibus ac seruitutibus, possessione, acquisitionibus necessaria ac numularia, & personarum in re domestica existentium virtutibus.

De ciuitate, eius gubernatore, partibus, domo, pago. Cap. 1.

Quoniam videmus omnem ciuitatem esse societatem quamdam, et omnem societatem boni alicuius gratia constitutam (nam eius gratia quod bonum videtur, omnia omnes agunt) patet quod bonum aliquod omnes coniectionem, maxime vero principalissimum omnium quae est principalissima, & egeras omnes complectitur. est autem haec illa, quae ciuitas appellatur, & ciuilis societas. Quicumque vero putat gubernatoris ciuitatis, & regis, patrisque familias, & domini eandem esse rationem, non bene dicunt. Multitudine enim & paucitate, sed non specie illorum singulos putant differre, veluti si paucorum quidem, dominum

si vero plurium, patrem familias; si etiam plurium, gubernatorem ciuitatis vel regem: quasi nihil differat magna domus et parua ciuitas, gubernatorque ciuitatis & rex. quoniam quidem ipse praesidet, rex: quoniam vero secundum rationem talis scientiae in parte praesidet, & in parte subest gubernator ciuitatis. Sed haec vera non sunt, quod manifestum erit secundum hanc doctrinam considerantibus. Vt enim alius compositum usque ad incomposita diuidere necessarium est (he namque sunt minima totius partem culque) ita ciuitatem, ex quibus compositur considerantes, & quoniam illa differant inter se, & si quid artificij recipiunt singula ipsorum, magis intuebimur. Si quis igitur ab initio rerum originem inspiciat, ut in alijs, sic & in istis optime discernet. Primum igitur ne-

FF si esse

Gesse est combinare illos, qui nō possunt esse nisi simul, ceu marem & foeminam generationis causa. Et hoc non ex electione, sed velut in cæteris animalibus & plātis naturale est desideriu, quale ipsum est, tale alterum relinquendi. Imperās uero natura & parens p p conseruationem, nam quod potest mente prospicere, natura imperat ac dominatur: quod aut potest corpe hoc facere, pareat natura & seruit. quapropter dñō & seruo id con-

H fert. Natura igitur distincta sūt foemina, & seruus. Nihil enī natura facit tale, q̄le statuarii delphicum gladium ob inopiā, sed vnum ad vñū. sic enim optime instra proficiunt, si eorum singula nō multis, sed vni deseruiant. Verum apud Barbaros femina & seruus eodem gradu habent, causa vero huius est, qm̄ quod natura dominetur non habent, sed sit eorum societas ex seruo & serua. Quāobrem aiūt poetæ, Græcos Barbaris dñari oportere: quod idem sit natura, Barbarus & seruus. Ex his duabus igitur societatib⁹ dom⁹ prima. Recteq; Hesiodus inquit:

Domum in primis, mulierēq;
& bouem aratorem. bos enim pro seruo pauperibus est. Quotidianā igitur societas fm̄ naturam constituta domus est: quos Charondas quidē homosypios, Epimenides vero cretensis* homocapnos appellat. Sed quæ ex pluribus domibus constituitur

societas prima, vtilitatis gratia non quotidianæ, pagus est. Maxime vero secundum naturam videtur pagus, propagatio quædam esse dom⁹ eorum, quos dicimus coalitos, & natos esse natorum. Quapropter primo sub regibus ciuitates erant: nunc vero etiam gentes, nam ex his qui suberant regno, processerunt. Omnis aut domus regitur à seniore: quare & coloni inde propagatæ p p consanguinitatem. Et hoc est, qd̄ inquit Homerus: Iura dant singuli natis & vxoribus. sparsim namq; etiam sic antiquius habitabant. Et Deos ob hoc ipsum putant cuncti regem habere: qm̄ & ipsi partim nunc, partim antiquitus sub regibus degebāt. Quæadmodum vero formas humanas Dñs attribuit homines, sic etiam vitas.

Quid ciuitas, quod homo ciuiti sit animal, quod partibus ciuitas prior sit. Cap. 2.

Quæ autem ex pluribus pagis cōfiscitur societas, ciuitas est, quæ quidem (vt ita dixerim) totius sufficientiæ finem habet, constituta quidem gratia viuendi, existēs aut bene viuēdi gratia. Quapropter omnis ciuitas natura est: si quidem & primæ societates, nā hæc illarū finis: natura vero finis est. Quale enim vnūquodq; est generationis pfectæ, hāc vniuscuiusq; naturā esse dicimus: ceu hominis, equi, dom⁹. Insup cuius gratia & finis, optimum: suffi-

* a. l. homo capos.

A sufficiētia vero finis, & optimū. Ex his igitur patet ciuitatē esse ex his, qui natura sunt, & q̄ hō natura ciuile est animal. Et qui absq̄ ciuitate est per naturā, nō per fortunam, aut nequam est, aut potior q̄ homo. vt ab Homero per cōtūmeliam increpatur:

B Sine tribu, sine iure, sine domo. nam simul talis est & belli cupidus, veluti qui nullo retinet iūgo, vt neq̄ volatilia. Ex quo patet sociale aīal esse hominē, magis q̄ omnis apes, & q̄ oī gregariū aīal. nihil enim (vt diximus) frustra natura facit. Sermonem vero hō habet solus omniū animalium. Nā vox quidem molesti atq̄ iocundi significatio est. quapp̄ alijs quoq̄ existit aīalibus. hucusq̄ enim natura, p̄cessit in his, vt sensum habeāt iocūdi & molesti, et hoc inter se significare possint. At sermo ad hoc datus est nobis, vt ostēdam⁹ vtilitatem & damnū, atq̄ ita iustū & iniustum. hoc enim p̄ter cetera aīalia hominibus proprium est, vt boni & mali, ac iusti & iniusti, & aliorum hmōi sensum habeāt soli. horumq̄ societas facit domum, & ciuitatem. Et certe fm naturā prius est ciuitas q̄ domus, & q̄ singuli nostrum. Nā totum prius esse q̄ partem, necessariū est. perempto. n. toto, nō erit pes nec manus, nisi equi uoce, veluti si qs dicat lapideā. nā corrupta quidem erit talis. cuncte aut opere definitæ sunt & potentia. itaq̄ cū amplius nō

sint tales, nō est dicendum illas esse easdem, sed æqui uocas. Esse igit̄ ciuitatē natura, & prius q̄ singuli manifestum est. Si enim nō est sufficiēs vnusquisq̄ separatus, perinde se hēt ac reliquæ partes ad totum. Qui aut̄ in cōi. societate nequit esse, quiq̄ nullius indiget pp̄ sufficiētiā, nulla pars ē ciuitatis: quare aut bestia aut Deus. natura igit̄ oībus ad hmōi societatem est appetitus. Qui autē primus instituit, maximorū honorū causa fuit. vt enim p̄fectione suscepta, optimum cunctorū animalium est homo, ita si alienus fiat à lege & à iudicijs, pessimū est omnium aīalium. Sc̄usissima ē enim iniustitia tenens arma. Homo vero arma tenet p̄ innatā prudentiā atq̄ virtutē, quibus plm̄ valet in cōtrarium vti. Itaq̄ impijssimum & immanissimū est sine virtute, & ad libidinem cibationemq̄ deterrimum. iustitia vero ciuile quiddam est. nam ius ordinatio est ciuilis societatis: iudicatio autem iusti iudicium.

De re familiari, domino, seruo, re possessa, imperandi ac parendi necessitate, ac uilitate. Cap. 3.

Q Voniā vero declaratū est quib⁹ ex partib⁹ sit cōstituta ciuitas, necessariū v̄ primum de re domestica dicere. Omnis enī ciuitas ex domibus constat. rei domesticæ rursus partes sunt. ex quibus domus est cōstituta domus aut̄ perficiē ex seruis & liberis.

FF iij Cū

Politicorum

Cum vero prima quæq; sint in minutissimis pquirenda: primæ vero ac minutissimæ partes domus existât dñs & seruus, maritus & vxor, pater & filij: de his utiq; tribus cōsiderandū fuerit, quid vnūquodq; & quale esse oportet: hoc est de dñica, de coniugali (nam et ipsa proprio noīe nō noīatur) & de paterna disciplina. Sint autē hę tres quas diximus. Est insup; quædā pars, quę videt quibusdā esse t̄ disciplina rei familiaris: quibusdā vero maxima eius pars. Loquor autē de illa parte, quę versat̄ circa acquirendū: quæ & ipsa quemadmodum se habeat, cōsiderandū erit. Ad primū de seruo & dño dicamus: vt quę necessaria sunt intueamur, & si quid de his melius comprehendere possimus, quam ea quę nunc existimant.

† Iam hęc
sic fere p
librū uolū

H Quibusdā porro videt scientia quædam esse dominatio, eademq; eē disciplina domestica, & dominatio, gubernatioq; ciuilis & regia: vt in principio diximus. Alijs autem, præter naturam videt esse dominatio. qm̄ natura nihil differat, sed lege dū taxat inductum sit, vt alij liberi sint, alij serui. quapropter neq; iustum: violentum enim. Cū igitur possessio sit pars domus, certe & illa per quā acquirim⁹, parserit domesticæ disciplinæ. nam sine necessarijs impossibile est viuere, & bene viuere. Vt vero in artibus definitis necessarium est subesse propria inst̄a,

si opus modo confici debeat: sic etiā in re familiari. Instrumentorum vero quædā inanima sunt, quædā animata. veluti gubernatori, nauis quidē inanimis est: qui vero prorā regit, animatus. nam minister in artibus locum instrumenti obtinet. Sic & res possessa inst̄m est ad vitā: possessio autē multitudo inst̄orū: & seruus possessum quiddā animatum, & tanquā instrumentum ante instrumēta omnis minister. Si possent enim inst̄a ad iussū vel nutum dñi opus suū conficere, quemadmodum Dędali, aut Vulcani tripodes (quos inquit noeta sponte sua diuinū prodigium in certamen) sic & pectines texerent, & plectra cithara pulsarent. nec architecti sane ministris, neq; dñi indigerent seruis. Quæ igitur inst̄a dicuntur, factiua sunt: quod vero possidemus, actiuum est. a pectine quidem enim aliquid fit præter illius vsum: a veste vero atq; lectica vsum solū. Præterea cū specie differat t̄ facere & agere, & indigeat utrūq; instrumētis, necessarium est & illa eandē habere differentiam. Vita certe actio est, et nō factio. quapropter seruus minister est ad actionem. Id autem quod possideretur, dicit̄ quemadmodum & pars ad totum. pars enim non solū alterius est pars, sed ē omnino alterius. similiter & quod possidet. Quapropter dominus serui est domin⁹ solū, sed illius non est: seruus autem

non

A non solum dñi seruus, sed omni-
no illius. Quæ igitur sit natura
serui, & q̄ potestas ex his patet.
quicunq; enim sui ipsius nō est
fm naturam, sed alterius, homo
autem est, hic natura est seruus.
¶ alterius aut homo est, qui pos-
sided, homo existēs. res possessa
vero instrm ad acquirendum
actiuum & separabile. Vtrum
vero sit aliquis natura talis vel
nō, & vtrum melius ac iustius
sit alicui seruire vel nō, sed om-
nis seruitus sit præter naturam,
cōsiderandum postea erit. Nec
fanē difficile est rōne p̄spicere,
& ex his quæ fiunt cognoscere.
Imperare enim & parere nō so-
lum necessariorū sunt, verū etiā
vtilium. ac statim ex generatio-
ne quēdā distincta sunt, alia qui-
dem ad imperandum, alia vero
ad parendum. & sp̄cies multæ
& imperatiū & parētium sunt,
& semper melius imperiū me-
liorū parentiū est, ceu hominis,
q̄ bestię. Nam quod à meliori-
bus perficitur, melius est opus.
C Vbi vero aliud imperat, aliud
paret, est aliquod horum opus.
nā quæcūq; ex pluribus cōstat,
& vnum quid cōe fiunt, siue ex
cōtinuis siue ex discretis, in om-
nib⁹ apparet & quod imperat,
& quod paret. & hoc ex tota na-
tura inest animalis. nā & in his
q̄ expertia sunt vitæ, est quod-
dam imperiū instar harmoniæ.
sed hæc forsan aliena sunt ab ista
cōsideratione. Animal vero cō-
stat primū ex anima & corpe;

quorum alterū imperat fm na-
turam, alterum paret. Oportet
autē cōsiderare naturā non in
corruptis, sed in his quæ magis
se habēt fm naturā. quocirca eū
hominē, qui & animo & corpe
optime dispositus sit, inspicien-
dum: in quo certe id manifestū
est. nam prauorū quidē aut pra-
ue dispositorū sepe inueniet cor-
pus imperare animo, ex eo quia
peruerse ac præter naturā se ha-
bent. Est igitur (vt dicimus) pri-
mum in animali p̄spicere im-
perium dominicū & ciuile. Nā
animus quidem in corpus, do-
minicum habet imperiū: mens
vero in appetitum, ciuile & re-
gium. in quibus eū cum est fm
naturā & vtilitatē imperari ab
animo corpori, & ab ea parte q̄
habet rōnem, ei parti quæ subia-
cet perturbationi: æqualitatē ve-
ro ac vicissitudinē omnibus no-
cere. Rurſus in homine & alijs
aīalibus eodem modo. māsueta
quidem meliora sunt q̄ fera, his
autē vniuersis melius est vt ho-
mini pareant: nā salutem ita re-
cipiūt. Præterea autē masculus
& femina, alter melior fm na-
turā, altera deteriori: & hic impe-
rans, illa vero parens. eodemq;
mō necesse est in cunctis hoīb⁹
esse. Quicunq; igit distant tm,
quantum animus à corpore: &
homo à bestia, p hunc modum
se habēt. Quorūcūq; est opus
in corporis vsu, & hoc est in eis
potissimum, hi sunt natura ser-
ui: quibus melius est vt impe-

FF iij retur,

Gretur hoc imperio quemadmodum in præmissis. Est enim natura seruus, qui potest alterius esse: quapropter & alterius est. & quantum tantum particeps est rationis, ut sentiat quidem, at non habeat. Nam certa quidem animalia rationem quidem non sentiunt, sed passionibus inferuiunt. Vfus est variat parumper. necessariorum enim corpori auxilium fit ab utrisque, a seruis videlicet, ac mansuetis animalibus. Vult autem natura, & deus facit corpora liberorum & seruorum: alia quidem robusta ad necessarios vsus, alia vero recta & iutilia ad tales operationes, verum vtilia ad civilem vitam. hæc autem diuisa est in belli opportunitates & pacis. Accidit vero sæpe & contra, hos quidem corpora habere liberorum, illos vero animos. Nam id quidem patet, quod si tantum præcellant corpore solum, quantum Deorum imagines, reliqui omnes digni apparent illis seruire. Id si verum est in corporibus, multo iustius in animo idem putare, sed non ut corporis, ita & animi pulchritudinem discernere facile. Quod igitur sint secundum naturam, alij liberi, alij serui patet: quibus & seruire prodest ac iustum est.

De duplici seruo, potentia gubernandi, dominationis, ac gubernationis differentia. Cap. 4.

Quod autem & contradicentes quodam modo recte dicunt, non difficile fuerit intueri, Duplex enim dicitur seruire & seruus. Est enim aliquis secundum leges seruus, & seruicus. nam lex consensio quædam est, per quam bello capta illorum fieri dicunt qui ceperunt. Hoc autem ius multi eorum qui circa leges versantur, accusant, tamquam oratorum qui iniqua decreuerint: quasi sit graue, si eius qui vim afferre potest, & potentia præcellit, seruus fiat & subditus: qui vim patitur. & quibusdam hoc modo versus, quibusdam illo, etiam sapientum. Causa vero ambiguitatis & variationis sermonum huiusmodi est: quia quodam modo virtus freta potentia, vim potest maxime afferre, & semper id quod superat, est in excellentia alicuius boni. ex quo fit, ut vis non absque virtute esse videatur, sed circa iustum solum esse ambiguitatem: propter hoc sane, quod alij quidem beneuolentia videtur esse iustum, alij hoc ipsum videtur iustum, potentiores dominari. quam discordantibus invicem huiusmodi sermonibus, cum alteri nec validum quicquam, neque persuasivum continent, quod non oporteat meliorem secundum virtutem præesse ac dominari. Omnes vero usurpantes quidam, ut arbitrantur, aliquod iustum (nam lex iustum quid est) seruitutem quæ ex bello provenit, iustam posuerit, & simul non iustam esse aiunt. nam fieri potest, ut belli principium nequaquam sit iustum. Et indignum seruire, nemo diceret esse servum, alioquin contingeret eos qui

A qui nobilissimi videtur, seruos esse. atq; ex seruis, si contingat eos capi atq; venditari, itaque istos non volunt seruos dicere, sed Barbaros. Atqui cū ista dicunt, nihil querunt aliud q̄ natura seruos, vt ab initio diximus. necesse ē. n. dicere aliquos eē, et hos quidem vbiq; seruos esse, alios vero nusquā. Eodēq; mō de nobilitate, ipsos. n. nō solū apud se ipsos nobiles, s; vbiq; existimant, Barbaros vero domi solum nobiles: quasi existat
B alia simplr nobilitas, alia n̄ simplr: vt Theodecti Helena iquit.
 „ Ex Dijs ab vtraq; stirpe progna
 „ tā quisquā appellabit seruam?
 Sed cum hoc aiunt, nullo alio quā virtute & vitio definiunt seruum & liberum, nobiles & ignobiles. putant enim vt ex hominibus hominem, et ex bestijs bestiam, sic ex bonis bonum generari. sed natura quidem hoc vult, attamen plerunque non potest. Quod igitur hæc dubitatio habet rationem quandam, & q̄ sunt alijs natura serui, alijs liberi manifestū est. Et q̄ in quibusdam determinatum est esse tale aliquid, quibus qd̄ ob id ipsum prodest & iustum est, alium seruire, alium esse liberum: & conuenit alium imperare, alium parere eo imperio qd̄ innatum est: quare et dominari. Qd̄ aut̄ male vtriusq; inutiliter fit. Nam idē prodest toti & parti, & animæ & corpori. & seruus pars quædā est do-

mini, quasi animata quædam corporis, sed separata pars. qua propter aliquid est quod simul profit, & amicitia est seruus & domino inuicem, fm naturam ita dispositis: illis vero, qui fm legem & per violentiam, cōtrarium. Patet autem ex his, q̄ nō idem est dominatio & gubernatio reipublicæ, nec oēs inter se principatus, vt quidam aiunt. nam aliud liberorum fm naturam, aliud seruorū est. Et in re familiari imperium est vnus: nam ab vno regitur omnis domus: in republica autem liberorum & æqualium est gubernatio. Dominus ergo non dicit fm scientiam, sed quia est talis. eodemq; modo & seruus & liber. Scia vero est & dominica, & seruilis. Seruilis quidē, quales Syracusis ille docebat. nā ibi quidam mercede pueros docebat seruitutē. † Fuerit sanē etiā complurium taliū disciplina, ceu coquinaria, & alijs huius generis famularus. sunt. n. opera alia honestiora alijs, alia vero necessaria magis. & vt est in puerbio, seruus præ seruo, dominus præ domino. hę igitur omnes scia seruiles sunt. Domini autem scia est, per quam vtitur seruis. nam dominus est, non in possidendo seruos, sed in vutendo seruis. Continet autem hæc scientia non magnum aliquid, neq; gloriosum. quæ. n. seruum scire facere oportet, illum oportet scire iubere. Quapropter qui-

† *Platonis
mu. ser-
uilia mi-
nisteria.*

E

Politicorum

G quibuscunq; est facultas à laboribus cessandi, † vicarius quidē hunc honorē suscipit, ipsi autē rei publicæ administrandæ, aut studijs philosophiæ intendunt. Acquirēdi vero disciplina, alia est ab vtraq; istarū, ceu bellica qdā iusta, aut venatica. De seruo igitur et domino in hūc modum determinatum sit.

De possessione, acquisitione; secundum naturā ac necessariā, animalium principu; hominu vitis varijs, ac veris diuitijs. Ca. 5.

H Minino autē de vniuersa possessione et de acquisitione intuebimur fm antecedētē modū, qñquidē & seruus possessionis erat pars. Primū igit dubitaret utiq; aliquis, vtrū illa disciplina, qd ad acquirēdū spectat, idē sit qd facultas rei familiaris, vel pars aliq; eius, v† ministra. Et si ministra, vtrū quemadmodū pectinaria textorū: aut quēadmodū æraria, statuarij. non. n. eodē mō subministrāt: s; altera qdē organa pbet, altera materiā. Dico autē materiā, ceu id qd subiacet, ex quo aliqd perficitur opus, ceu textori lana, statuario æs. Quod quidē igitur nō sit eadē rei familiaris disciplina illi, quæ p̄tinet ad acquirēdū, manifestū est. Nā huius quidē † parare ē, illius vero vti, quæ. n. vtiē his quæ sunt in domo, nisi rei familiaris disciplina: Sed vtrū sit eius pars, vel alia spēs, dubitationē hēt. Nā si est diligētis patrisfamilias vide

re quō pecuniæ & possessiones **K** asint: possessio autē & pecuniæ multas cōplectunt partes: itaq; primū dubitatio est, agricultura vtrū pars aliqua sit illius acquirēdi disciplinæ, an aliud quoddā genus: & oīno circa alimētū cura et acquisitio. Atqui species alimentandi multæ sunt: quapp & vitæ plures sunt, animalū et hoīum, nō. n. fieri pōt, vt viuāt sine alimento. Itaq; diuersitates alimētōrū diuersas fecerūt animalū vitas. Nā ferarū quidē aliæ gregales sunt, aliæ foliugæ: vt **L** hoc, vel illo modo, illis cōducit ad victū, qm aliæ viuis animalibus, aliq; fructibus, aliq; cunctis pascunt. quare ad facultatē victus atq; delectū, ipsarum vitas natura distinxit. Cū vero non idem cuiq; dulce sit fm naturā, sed alijs alia: & illarū quæ animalia, et illarum quæ fructus comedunt, vitæ inter se differunt. Hoc idem est in hominibus. differunt. n. multæ eorum vitæ. nā pigerrimi qui sunt, pastorem vitam sequuntur: qm à māsuetis animalibus sine labore educatio ipsi puenit otiosis. cumq; sit necesse mutare locū animalibus, et ipsi coguntur vnā sequi, quasi agriculturā quandā viuā colentes. Alij vero ex præda viuunt, & præda quidem alia alijs, ceu alijs venantes, alijs piscantes: vt qui paludes, et stagna, & flumina, & mare accolunt: alijs ab auibus & feris. sed maxia pars hominū à terra viuunt, & à fructibus

Alībūs non sylueſtribus. Vitæ igitur ſerē tot ſunt quorū ſm pro priam & innatam habēt opera tionem, nec per cōmutationē & commercia ſibi præparāt ali mentū: paſtoralis, agricultura, prædatoria, piſcatoria, venatoria. Sunt & qui iſta miſcentes, iucū de uiuant, ſupplentes deficientē vitā qua deficient eſt, vt ſuffi ciētia aſſit: ceu paſtoralē ſimul quidā & prædatoriam, aliꝝ vero agriculturā & venationem. eodē mō & circa alias, vt indigen tia cōpellit, in hūc modum de gunt. Talis igitur acquiſitio ab ip ſa vñ natura hominibꝰ data, vt ſtatim poſt geniturā, ſic ē ad p ſectionem deductis, nam ab ip ſo generationis initio quædam animalū ſimul exprimunt tm̄ alimentū, vt ſufficiat donec poſ ſit ſiſſipi acquirere quod gene ratum eſt: vt quęcunqꝰ ex pu tredine, vel ex ouis gignuntur, quæ vero pariunt viuētia, ali mentū habent in ſeipſis, ad na torū educationē vſqꝰ ad tēpus quoddā, quā lactis naturā dici mus. Quare ſimiliter eſt de p ſectis quoqꝰ exiſtimandū, plan taſqꝰ animalū eſſe grā, & cæte ra animalia hominū cauſa. mā ſueta quidē propter vtilitatē & cibum: ſera vero (& ſi non oīa, at plurima illorum) pp cibum, & alia adiumenta, vt & veſtis ac cætera inſtrumenta ex illis ſiāt. Si igitur natura nihil neqꝰ im perfectū facit, neqꝰ fruſtra, ma niſtū eſt illa oīum hominum

grā feciſſe naturā. Quapropter **D** et bellica ſm naturam quodam modo acquiſitiua erit. Nam & venatoria pars illiꝰ eſt, qua vti oportet contra beſtias, & cōtra eos hoſes qui ad parēdum nati ſunt, nec volunt parere: quia na tura id bellū iuſtū exiſtat. Vna igitur acquirēdi ſpecies ſm na turā, pars eſt rei familiaris: quā oportet ſubeſſe iam aut illā pa rare, quo ea ſubſint, quorum eſt cōparatio rerū in vita neceſſa riarū, & vtilium ad ſocietatē ci uitatis & domus. Et vidēt **E** ræ quidē diuitiæ ex his conſta re. Nā ſufficientia huiuſtꝰ poſſeſ ſionis ad vitā bonorū non inſi nita eſt, vt Solon poetico more dicebat: diuitiarū nullus eſt ſi nis cōſtitutus hoībus. At certe cōſtitutus eſt, vt in alijs artibꝰ, nullum. n. inſtrumētum cuiuſ quā artis inſinitū eſt, neqꝰ mul titudine, neqꝰ magnitudine: di uitia aut ſunt multitudo inſtru mentorū rei familiaris et reipu blicę. Quod igitur ſit aliqua acqui ſitio ſm naturā patribꝰ familias & gubernatoribus reipublicę, & propter quā cauſam, patet.

De numularia acquisitione, quod ſit præ ter naturā, et quod differat à cu ra rei familiaris. vbi multa de numiſu. Cap. 6.

Eſt aliud genus acquiren di, qđ maxime vocant, et merito vocari debet pecu niariū: in quo nullus ſinis eſſe vñ diuitiarum & poſſeſſionis: qđ eſſe vnum cum illo ſpecie, de

† *ut ſtatim*,
acquit: o
nia.

Politicorum

- G** de quo supra diximus, plerique crediderunt, propter vicinitatem. Sed neque est idem, neque ab illo valde remotum. est. n. alterum illorum secundum naturam, alterum non secundum naturam, sed magis secundum experientiam & artem. de quo dicere sic exordiamur. Cuiusque. n. non possidetur, rei duplex est usus. uterque vero secundum ipsam rem, sed non similiter: verum alter proprius, alter non proprius rei. ceu calcei quidem est calceatio, & venditio: uterque. n. usus calcei est. nam qui calceum indigenti vendit pro pecunia vel cibo, utitur calceo qua calceus est, sed non secundum proprium usum: non enim commutationis gratia factus est calceus. Eodem modo se habet in alijs rebus, quas possidemus. Est enim permutatio in omnibus, coepta quidem ab initio ex eo quod est secundum naturam, quod alij plurique opus sit, alij pauciora habeant homines. Ex quo manifestum est, pecuniariam non esse secundum naturam eius, quae pertinet ad acquirendum. quoad enim ipsi sufficeret, necessarium erat permutationem fecisse. In prima igitur societate, id est in domo, manifestum est nihil opus esse illius, sed iam in maiori existente societate. Alij. n. illorum communiter habebant omnia. alij separatim multa rursus & alia, quorum secundum indigentiam necesse erat permutationem facere. quemadmodum adhuc faciunt Barbarorum nationes multae, alia pro alijs dantes, recipientesque utilia. n. pro utilibus tradunt, ultra vero nihil: ceu vinum pro tritico, & certis talibus. Huiusmodi ergo permutatio neque praeter naturam est, neque ad amplificationem patriam pertinet, cum sit in supplementum indigentiae secundum naturam. Ex hac tamen, illa processit secundum rationem. Nam cum a remotioribus quaereretur auxilium, importando illa quibus indigebat, & exportando illa quibus abundabant, necessario numi introductus est usus. non. n. faciliter deferri possunt singula ad vitam necessaria. Quare ad permutationes faciendas tale aliquid coepuerunt inter se dare & accipere, quod utilium quippiam existens, haberet usum commutandi facilem ad vitam: ceu ferrum, & argentum, & si quid aliud tale, primo simpliciter definitum quantitate & pondere, postmodum vero et signo impressum, quo mensura liberi essent. nam signum positum est ad quantitatem demonstrandam. Reperto igitur numo, ex necessaria permutatione, alia species acquirendi emerit numularia: primo forsan simpliciter, postea per experientiam artificiosior. unde quodammodo permutando, plurimum faciat lucrum. Quapropter versus numularia maxime circa quaestum pecuniarum versari, & illius esse opus posse discernere, unde perveniat multitudo pecuniarum.

numo

A humorum enim & diuitiarum effectiua est. nam & diuitias plerumque ponunt esse multitudinem pecunie, ex eo videlicet, quod circa illam intendunt pecuniaria & quæstuaria. Contra vero in terdum futile quiddam videntur numus & lex omnino, & nequicquam secundum naturam, quam mutatis his qui utuntur, nullius pretij aut utilitatis est ad aliquid necessarium. & locuples numis penuriam patietur necessarium alimentum. Atqui absurdum est, tales esse diuitias affirmare, quarum abundans quis fame perire possit. ut de Mida fabulis traditur, cui propter insatiabilitatem desiderij, quicquid apponebatur, fiebat aurum. Quamobrem querunt diuitias alias, & aliam acquirendi rationem. Et recte quidem. est enim alia acquirendi ratio, & diuitiarum secundum naturam, & hæc quidem rei familiaris disciplina: illa vero pecuniaria, pecuniarum effectiua non simpliciter, sed per ipsarum pecuniarum commutationem. & videtur circa numum ista versari; nam numus primum est, & vltimum in commutatione. Et infinitæ sunt hominibus diuitiæ, quæ ab hac ratione rei augendæ proficiunt. Ut enim medicina sanitatis in infinitum est, & vnaquæque ars finis in infinitum: nam quæ maxime volunt illum efficere: eorum vero quæ sunt ad finem, non in infinitum: finis, in extremum omnibus: sic

& huius rationis augendæ rei non est finis terminus. Finis autem tales diuitiæ, & pecuniarum possessio: sed rei familiaris, non augendæ rei non est finis. non enim hoc est rei familiaris opus, quapropter in hac videtur necessarium, ut sit finis omnium diuitiarum. Sed contra video fieri: omnes enim in infinitum augent, qui pecuniis student. Causa vero huius est illarum propinquitas: variatur enim usus eiusdem rei; cum sit vtriusque acquisitionis. ipsius enim usus acquisitio, sed non secundum idem. ac huius quidem alius finis, illius, vero amplificatio. Quare videtur quibusdam hoc esse rei familiaris opus, et perseuerant existimantes oportere aut conseruare, aut augere pecuniam in infinitum. Causa vero est huius dispositio nis studiū viuendi, sed non bene viuendi. cum ergo cupiditas in infinitum extendatur, illa quoque quæ efficiunt infinita, cupiunt. Sed qui bene viuere student, ad fruitionem corporis diuitias querunt. Vnde cum hoc quoque in acquisitione consistere videatur, omnis eorum cura circa acquirendum est: & altera augendi species hinc processit. cum enim fructio modum excedat, illam adhibent quæ hominibus excessum adimplere possit. & si per hanc acquirendi speciem nequeant parere, per aliam causam efficere conantur: vnaquæque freti potentia non secundum naturam. Fortitudinis enim

G enim non est pecuniam parare, sed fiducia animi, neq; rei militaris, aut medicinæ: sed illius quidē victoriā, huius vero sanitatē. At illi cuncta ad pecuniam cōuertūt, quasi hic sit finis: ad finē vero cūcta oportet tēdere. De illa igit̃ acquirendi specie, q̃ necessaria nō est, et q̃nam ea sit, & pp̃ quam causam illa indigemus diximus: & de illa quę necessaria ē, q̃ altera ab illa, & disciplina rei familiaris, fm̃ naturam circa alimentum, nec infinita sicut illa, sed finem habens.

De acquisitione necessaria, numularia, et speciebus eius. Cap. 7.

EX hoc patet id, de quo ab initio dubitabat, vtrū gubernatoris domus & ciuitatis sit acq̃rere vel nō, sed oporteat prius eē acquisitum. sicut, n. homines nō facit respublica, sed factos à natura suscipiēs vti tur illis, sic & alimentū opz naturam præbere, aut à terra, aut à mari, aut alio quopiā. Sed quē admodum hæc administranda sint, ad gubernatorem pertinet domus, neq; n. textoriæ ē lanas facere, sed factis vti, & discernere qualis sit bona et apta, et mala et inepta. Enimvero dubitaret vtiq̃aliquis, cur ea diligētia q̃ ad acquirendū pertinet, pars rei familiaris sit: medicina vero nō sit eius pars. Atqui sanā esse familiā opz, quēadmodū & vīctū habere, aut aliud quiddam necessariorū. Sz cū sit vt patrisfamilias et gubernatoris de sa-

lute providere, sit ēt vt non, sed medici: ita ēt de pecunijs est vt patrisfamilias, est ēt vt nō, sed vt lucro inservientis. Maxime vero (vt prius dictū est) natura oportet hæc cōsistere. naturæ. n. opus est alimentū genito præbere, cuiq; enim ex quo generatur, ex eo alimentum relinquatur, itaq; fm̃ naturā est parandi facultas oībus ex fructib; & animalibus. Cū vero & hæc sit duplex, vt diximus, et altera pecuniaria, altera disciplina rei familiaris, & hæc quidē necessaria & laudabilis, illa vero trāsata & merito improbanda, quia nō fm̃ naturam, sed ab hoībus acquirit: rationabilissime habetur odio ipsa numularia: qm̃ à numo ipso facit acquisitionē, & non ad qd̃ inductus est. Cōmutationis. n. causa numus inductus fuit, fœnus autē seipsum maius facit. vnde & nomen venit: qm̃ illa q̃ pariuntur, similia sunt gignentibus: in fœnore autē numus numum parit: quare maxime præter naturā est hic acquirendi modus. Qm̃ vero q̃ ad cognitionē pertinebant, determinauimus sufficienter illa q̃ ad vsum pertinent, discutienda sunt. cuncta. n. hæc cōsiderationem habent liberalem, expectantiā vero necessariā. Sunt autē circa acquirendū partes vtilēs rerū ipsarum q̃ acquirendæ sunt, peritiā habere q̃ optimæ sint, et vbi, & quō: ceu quales equi cōparandi sint, quales bo-

ucs,

Aves, aut pecudes. eodē modo in alijs animalibus. oportet. n. peritum esse, quā istorū potissima, & ubi, & qualia. nam alia alibi potiora gignunt. Deinde agriculturę, eiusq; specierū, vt nudi foli, & consiti, et apiū, et aliorū animalium natatiliū, tū volatiliū, ex quibus sit vtilitas prouentura, maxime igitur proprię acquisitionis istę sunt partes, et primę. Eius vero q̄ per trāslationē dī, potissima pars ē mercatura. Et huius partes tres: nauigatio, de **B** uectio, negotiatio, differunt aut hęc iter se, cū alia securiora sint, alia fructuosiora. Secūda pars ē fœneratio. Tertia mercenaria. & huius alia viliū artiū: alia sine arte, solo corpore ministrāte. Est et quarta acquirēdi species, media inter hāc et primā (habet n. partē eius quę est fm naturā, & partē eius quę per trāslationem dī) & est in his omnibus q̄ ā terra, & ab his q̄ terrę sunt, nō ā fructibus, sed ab vtilibus, ceu sylua cędua, & oī metallica. hęc **C** rursus multas cōplectitur partes: nā multę sunt ex terra metallorū species. De singulis horū in genere dictū est nunc: in specie vero de his dicere vtile qdē foret ad operacōficiēda, sed graue nimis in his edocendis persistere. Sunt. n. operationes illę artificiosissimę, in quibus minimum fortunę est: illę sordidissimę, in quibus maxime inquinatur corpus: illę seruilissimę, in quibus corporis est ysus

plurimum: illę vero ignobilissimę, in quibus minimum requiritur virtutis. Cū vero sic ā quibusdam de his scriptum, vt ā Charete Pario, & Apollodoro Lemnio de cultu agrorū tam nudorum q̄ consitorū, & similiter ab alijs, de alijs ea qdē, cui cura est, precepta cōsideret. Etiam quēdā ā frugi patribus famlias dicta colligere op̄. hęc enim cuncta vtilia sunt his qui augere patrimonium curant. Quale est illud Thaletis Milesij. id. n. cōsideratio quēdam est ad **E** acquirēdū, sed illi quidē attributum propter sapientiam. est aut vniuersale quiddam. cui cū obijceretur philosophię studiū propter inopiam, quasi inutile et infructuosum, prospexisse illum ferunt per Astrologiā, oliuarum vberratem futurā. cūq; coegisset pauxillū pecuniarū, hyeme adhuc vigente emptiōnem olei fecisse in Mileto, & in Chio, pro paruo admodū pretio, vtpote nemine plus offerente, arrhasq; dedisse. Cū itaq; postea tēpus venisset, multis subito quęrētibus, vendidisse oleū, quanti ipse voluit: ac magnam vim pecuniarū inde superlucraturū, ostendisse amicis, perfacile esse philosophis ditari si vellēt: sed hoc nō esse illis curę. Thales igit in hunc modū dī sapientiā suā ostendisse. Est aut (vt diximus) vniuersalis hic q̄rēdi modus, si quis possit sibi soli venditionē comparare. Quapropter ciuita-

Thaleris
sapientia
E

F

Politicoꝝ

- G** ciuitates quędam hunc faciunt quęstum, cū indigent pecunijs: venditionem enim sibi solis reseruant. In Sicilia quidam cum apud eum pecunia reposita esset, ferri quicquid erat ex ferrarijs emit: postea vero mercatoribus illuc accedētibz vēdebat solus, non magnum excessum pretij faciens, sed tñ ita, vt pro quinquaginta talentis, centum conficeret. Hoc itaque sentiens Dionysius, pecunias quidē illi non abtulit, sed amplius.
- H** Syraculis morari vetuit: vt qui redditus repñisset suis rebz inuitiles. Iste vidit aliquid tale, quale Thales viderat: vterqz. n. sibi soli venditionem parauit. Hoc est vtile videre etiā in Republica. nam ciuitates pecunijs indigent, & hmōi quęstibus, quem admodum domus, sed & magis. quam obrem in Republica quidē huic soli parti intendūt.
- De partibus rei domesticę, ac differentia, virtutibus mulieris, serui, pueri, imperantis, parentis, & artificum. Cap. 8.*

Quoniam vero tres erāt partes rei domesticę, vna dominica, de quā supra diximus, alia paterna, tertia coniugalis: Nam & vxori pręest & filijs, tanquam liberis quidē ambobz, sed non eodem imperij modo, sed vxori quidē ciuilitate, filijs autem regie: Masculus enim q̄z femina natura principalior est, nisi alibi cōtra naturam constiterit, & quod antiquius est & perfectum, iunior et imperfecto: In ciuilibz igitur principatibus plerunqz cōmutatur is qui pręest, & is qui subest. nā æquales esse volunt fm naturā, nec quicquam differre. attamen cū hic quidem pręest, ille vero subest, requirit dñam, & figuris, et sermonibus et honoribus. vt Amasis inquit, de pedū lotore. enim uero masculus ad scēmihā semp ita se habet. Filiorum autē imperiū est regum. Quod. n. genuit, quodqz p amicitia pręest & per ætatem, id ipsum est idē qđ species quędā regñ imperij. Ideo bñ Homerus de Ioue inq̄. Hominū pater, atqz Deorum. sic appellans horum omniū regem. Natura enim excellere regem oportet, genere autem esse eundem: quod accidit seniori ad iuniorem, & parenti ad natum. Manifestum ergo est, qđ plus studiū domesticę disciplinę est circa homines, q̄z circa possessionem inanimatorum: et circa horū virtutes, quā circa virtutes possessionis, quas diuitias appellamus: & circa liberos magis, quam circa seruos. Primū igit de seruis dubitauerit quispiā, vtrum pręter ministeria, & corporalia opera, sit aliqua virtus serui excellentior: puta modestia, & fortitudo, & iustitia, & alij hmōi habitus, vel nō sit vlla, pręter corporalia ministeria. Ambiguitatem sanē id vtrqz ex parte habet, nam siue sit

- A** sit aliqua, excellentiores erunt serui q̄ liberi: siue nō est aliqua, cūm sint homines rationis participes, absurdū videbitur. Eadem est ferē q̄estio de muliere & puero, vtrum & horum sint virtutes, & oporteat mulierem esse modestam, & fortē, et iustā: & an puer sit intēperans, & modestus, an non. Et vtr̄ id quērendū est de imperāte natura & parente, vtrū cadē virtus, an alia. Si .n. oporteat vtroq̄ p̄ticipes esse virtutis, cur tandē alter imperare debet, alter parere penitus? Non .n. fm̄ magis et minus p̄nt differre. nā imperare & parere specie differunt, & non fm̄ magis & minus. Sin vero alium oportet, alium non, admirabile est. Nā si imperans non erit temperatus & iustus, quomodo bene imperabit? Sin is cui imperat, q̄o bene parebit? intēperatus .n. & timidus, nihil faciet vt oportet. Cōstat igitur oportere vtroq̄ habere virtutē, sed in ipsa virtute esse dīam: quēadmodū in hīs q̄ natura obediunt, id aperte i animo inspicitur. est .n. in animo qd̄ natura imperat, & qd̄ paret: quorū diuersam censuram esse virtutē, & vt rōnem habētis, & irrationalis, patet igitur eodem mō se habere i alijs. Quare pleraq̄ sunt natura imperantia & parentia. Alio .n. modo liber p̄est seruo, & masculus foeminæ, & vir puero: & oībus insunt partes animę, sed differenter insunt. seruus .n. omnino non habet deliberandi arbitrium. mulier vero habet quidem, sed inualidum: puer autē habet, sed imperfectum. Eodē igitur mō se habere necesse est & circa morales virtutes. Putandum est autē, oīs participes esse oportere, sed nō eodem modo, sed quantum cuiq̄ opus est. Ex quo fit, vt is qui imperat, perfectā virtutē habere debeat moralem (nam eius opus est simpliciter p̄cipientis ac p̄sidentis: ratio autē p̄cipit atq̄ p̄sudet) aliorum vero vnusquisque quantum sibi cōpetit. Quare patet, virtutē moralem esse oīum supradictorū. Nec eadē tēperantia mulieris & viri, neq̄ fortitudo, neq̄ iustitia, vt Socrates putabat: sed hæc quidem iubens fortitudo, illa vero obediētia, eodē modo & in alijs. Patet autē id magis particulariter cōsiderantibus. nā qui vtr̄ dicunt, q̄ bene se habere animū virtus est, et recte agere, aut aliqd̄ tale, seipsos decipiunt. multo .n. melius dicunt, qui enumerant virtutes, quēadmodū Gorgias, q̄ qui ita definiunt. Quapropter, oportet sicut poeta de muliere dixit, ita censere in oībus. Mulieri decus, assert taciturnitas, sed nō ita viro. Cū vero puer sit imperfectus, patet, q̄ et huius virtus nō ipsius ad seipsum est, sed ad perfectum & ducem. sicut et serui ad dñm. posuimus autē seruū esse vtilē ad necessaria. quapropter patet ipsum virtute idigere par
- Moral. cū cō. Auct. G G ua,

Politicoꝝ

Qua, et tanta vt neqꝫ pp intempe-
rantia, neqꝫ pp timiditatem in
opibꝫ deficiat. Dubitabit vero
aliquis (ſi verũ eſt qđ nũc dixi-
mus) vtrũ artiſices oportet ha-
bere virtutẽ. nam ſæpe propter
intẽperantiã deficiunt in operi-
bus. An hoc longe differt. nam
ſeruus quidẽ adhæret nobis cõ-
munionẽ vitę: ille autẽ remotior
ẽ: & tm̃ ſibi competit virtutis,
quantũ ſeruitutis. vilis. n. arti-
fex determinatã quandã habet
ſeruitutẽ. Et ſeruus eſt ſm̃ natu-
Hram: ſed nemo ſutor, nec alius
opifex. Patet ergo qđ huius qui-
dem virtutis cãm eſſe oporteat
dominũ ſeruo, nō eũ qui doctri-
nã habet i operibus dominicã.
quapropter nō bene dicũt, qui
ſeruos ſpoliant ratione, dicẽtes
præcepto vti duntaxat. admo-
nendi ſunt. n. magis ſerui qđ pue-
ri. Et de his i hunc modũ deter-
minatum ſit. De viri autẽ et mu-
lieris, filiorumqꝫ & patris virtu-
te, & cõuerſatione ad inuicem,
quid recte vel cõtrã, et quõ opꝫ,
I hoc quidem facere, ab illo autẽ
abſtinere, in his qđ in republica
conſpiciunt, neceſſe eſt intueri.
Nam cũ oĩs domus ſit ciuitatis
pars: illi autẽ domus: partis au-
tem virtus ad totũ reſpicere de-
beat: neceſſarium eſt reſpicien-
ti. ad rẽpublicã filios vxoreſqꝫ
inſtituere. ſiquidẽ refert ad re-
ctã inſtitutionẽ reipublicę pue-
ros et mulieres eſſe bene inſtitu-
tos. Enimuero referat neceſſa-
riũ eſt, nã mulieres media pars

ſunt hořum liberorũ: ex pueris
autem ſumunt qui rempublicã
gubernent. Quare cũ de his de-
terminatũ ſit, de reliquis autẽ in
alijs ſit dicendũ, omiſſis propo-
ſitis, tanquã ſinem habentibus
alio ſumpto principio diſſera-
mus, ac primũ illa diſcutiamus
quæ tradita ſunt de optimo ci-
uitatis ſtatu.

ARISTOTELIS POLITICORVM

LIBER SECVNDVS,

SVMMA LIBRI.

Diuerſe Reſpublicę examinantur, inui-
cem comparantur, ac improbantur.

*Non omnem vniõnem, ac communitatem
in ciuitate querendam eſſe, contra Socra-
tis rempublicam, apud Platonẽ. Cap. 1.*

Voniã propoſui-
mus cõſiderationẽ
facere de ciuili ſo-
cietate, quæ ſit opti-
ma oĩum h̃s qđ poſ-

sunt viuere maxime ad votum: **M**
oportet alias quoqꝫ conſiderare
reſpublicas, quibus vtuntẽ ciui-
tates aliquę earũ, quæ bene legi-
bus inſtitutę videntur: & ſi ali-
que ſint aliæ ab aliquibus ſcri-
ptę, quæ bene ſe habere videã-
tur, vt recta iſtitutio vtilitasqꝫ
appareat. Nec poteſt eẽ ad often-
tationem & ſuperfluitatem, q̃-
rere aliud quippiam præter il-
las: ſed quia illæ non ſe habent,
ideo hunc laborẽ à nobis eẽ ſu-
ſceptum.

A Septimum. Incipiendū est autem ab eo, qđ est fm naturam huius considerationis principiū. Necessarium quidē est, aut oīa esse cōia inter ciues, aut nulla, aut qđam. Enimvero nulla esse cōia, impossibile constat esse: cūm ciuitas sit communio quēdā. Ac primo necesse est locum esse cōmunē. nam locus quēdam paritas est vnus ciuitatis: ciues autē socij vni⁹ ciuitatis. Sed vtrū melius fuerit in bene instituenda republica, qđcunq; recipere cōmunionem possunt, ea oīa eē communia: an quēdam cōmunia esse, quēdam non esse? Nam fieri posset vt filiū, vt vxores, & res quę possidentur cōes eēnt: quēadmodū in Platonis Republica. ibi. n. Socrates inq; oportere cōes esse filios, & mulieres, & facultates. Id vero, vtrū pręstat ita fieri, vt nūc sit, vel fm legem illam in republica scripta? Continet porro et alias^{*} turbationes per multas ista mulierū communio. & id, pp quod censuit legem hanc esse ferendam, non vī consequi ex ratiōibus. Pręterea ad finem, quē inquit oportere ciuitati existē (ut nūc quidem dictū est) impossibile. Quomodo autem distinguere oporteat, nihil ab eo determinatum est, dico autē, vt qđ vna vide licet sit ciuitas tota, tāquam id sit maxime optimū. suscipit. n. hanc suppositionem Socrates. Atqui constat, qđea si procedat, vt vna fiat magis, ciuitas non

erit. Est. n. ciuitas multitudo qđ **D** dam fm naturam, quę dum sit vna magis, domus erit ex ciuitate, & homo ex domo. vnam. n. magis domū censemus eē qđ ciuitatē, & hominē vnū qđ domum. quare ēt si posset quispiā hoc facere, tñ non esset faciendū, quia perimit ciuitatem. Nec solum ex multitudine hominum constat ciuitas: verum ēt ex eorum multitudine, quia specie differūt. nō sit. n. ciuitas ex similibus. aliud. n. ad bellū confedere ratio qđ ciuitas. illa. n. quantitate prodest, et si eadem sit specie, cū auxiliū gratia fiat, ceu si pondus magis attrahat. Differt autem & eo modo ciuitas ā gente, qñ per pagos diuisa non sit multitudo, sed quemadmodū Arades. Ex quibus autem vnū fieri oportet, specie differunt. quapropter equale repensum ciuitatem cōseruat, vt in Ethicis dictum est prius. qm iter liberos & æquales necessarium est hoc esse. nam oēs simul magistratū gerere impossibile est, sed aut p annū, aut per aliā p̄finitionē, & tēpus, atq; isto mō sit, vt oēs gerant magistratum: ceu si mutarent sutores et fabri, nec semp idem sutores ac fabri essent. Cū vero melius sit, ita se habere ea qđ sunt circa societate ciuile, manifestum est melius fore, si hđē semp magistratū gererent, mō id fieri posset. Sed in qbus hoc fieri nequit, p̄p̄ea qđ omnes natura sunt pares, simul est iustū

G G ij (sue

* Arist.
Ethic.

G (siue bonū siue prauum sit gere re magistratū) vt oēs huius mu neris picipes fiāt, & in eo imita ri vicissim & quales, cedēdo inui cē alios alīs, vt potē qui ex prin cipio sint & quales. nā alī regūt, alī regunt in parte, tanq̃ si ipsi alī fiant. eodē mō illorū qui re gunt, alī alios gerunt magistra rus. Paret igit̃ ex his, q̃ nō reci piūt sic vnā aptā eē ciuitatē, ceu dicunt quidā: & qđ maximū fo re cōmodū ciuitatibus diceba tur, id interim it ciuitates. atqui

H singulorum bonum singula cō seruatur. Paret etiā alio mō, q̃ q̃re re nimium vnire ciuitatē, non ē melius. Domus. n. magis suffi ciens est, q̃ hō vnus: ciuitas au tē q̃ domus. & vult quidē tum esse ciuitas, cūm habet sufficien tiam multorum societas. Si igit̃ magis expetendū est, quod magis sufficientiam habet, cer te & minus vnum, eo quod est magis, expetibilius est.

Socratice opinionis improbatio, mulierū, ac filiorū communitatem in repu blica consuetudinis. Cap. 2.

I **E** Nimvero nec si optimum sit vnū q̃ maxime esse ciui tatem, tū id demonstrare non vī ex sermone, si oēs simul dicant meum, & non meū, hoc .n. Socrates putat signū esse ciui tatis perfectæ vnitæ. At. n. vēr bū omnes, duplex est. Si igit̃ tanq̃ singuli, forsā eēt magis, qđ efficere vult Socrates. singū li. n. eundem filium suum dice rent, & muli. rum eādem, & de

facultatibus, & de q̃busuis alijs **K** alia eodem modo. Nunc autem non ita dicunt, qui cōmunibus vtuntur mulieribus, & filiis: sed oēs quidem, at nō vt singuli ip sorum. eodemq̃ mō de faculta tibus, oēs quidem, sed nō vt sin guli eorū. Quod igit̃ aberratio quædā sit in verbo, omnes, manifestū est, nam & vtraq̃, & iparia, & paria dicit pp duplici tatē. & in sermonibus posītū li tigiosos facit syllōs. quare hoc ipsum, omnes, dicere, vno qui dē mō bonū est, sed nequaquā **L** possibile: alio autem mō nihil consentaneum. Habet præterea quod dē, nocumentū aliud. qđ .n. multorum cōe est, in eo mini ma adhibetur diligentia. nā de proprijs maxime curant, hoīes, de cōibus aut minus q̃ quantū singulis competit. tanq̃. n. alio curante, ab alijs negligunt. quē admodum in seruilibus ministe rijs, famulantes multi interdū deterius inferuiunt, quā pauci. Fiunt autem unicuiq̃ ciuiū mil le filij, & hi non vt singulorum, sed vt cuiusuis quius similiter est filius. quare omnes similiter negligent. Præterea isto mō sin guli suum dicent bene agentem aut male, quotiescunq̃ contin gat numero. puta, meus est aut illius, hoc modo dicēs de singu lis ex inille. vel ex quot ciuitas sit, & hoc dubitans. nam incer tum est cui contigerit genuisse filium, & saluum esse genitum. Atqui vtrum præstat sic dicere suum,

A sum, ita vocantes vnumquēq; duorum millium, & decem millium: an magis vt nunc in ciuitatibus suum vocant, hic quidem filium suum, ille fratrem suum, ille nepotē suū, aut p aliā quandā coniunctionē & ex cōfanguinitate, vel familiaritate, & affinitate sui primū, vel suorum, & præterea alterū sodalē, alterum contribulem? præstat .n. esse proprium nepotem, q̄ illo modo filium. Quinimo nec vitari quidem pōt, quin agnoscantur à quibuscūq; fratres & filij, & patres & matres, nam per similitudinem natorū ad parentes, necessariū est vt fidem recipiant de sese inuicem. Quod tradunt scriptores quibusdā populis superioris Libyę euenire. Habere .n. mulieres cōes, filios tñ partiri iter se fm similitudines.

¶ a. l. cod. ad. natorum.

B ¶ Sunt .n. mulieres q̄dam, & animalia, ceu equi & boues, quorū ea natura est, vt simillimos genitoribus edant fœtus. vt equa illa apud Pharsaliam, iusta nuncupata. Et præterea hmōi molestias non faciliē erit vitari ab ijs qui eā statuunt communitatē: puta, plagas & necesse partim voluntarias, partim inuolūtarias, & rixas, & iurgia, quæ nephas est committere aduersus parentes & propinquos, magis q̄ aduersus extraneos. Sed frequentius illa euenire necesse est, vbi ignorant q̄ vbi sciunt. et ea sic contingant, à scientibus expiari debito modo possunt, ab ignorantibus vero non possunt. Illud ēt absurdū, q̄ qui filios cōmunes fecerunt, coire solum amantes vetuerunt, amare vero non vetuerunt: nec alios vsus, quos cē patri ad filios, et fratri ad fratres, omnium deformissimū est, cū & amare solum. Absurdum ēt non aliam ob causam coitionē illorū vetuisse, nisi quia nimia voluptas inde sit prouentura: sed quia pater sit, aut filius, aut fratres ob eam rem nihil putare referre. Videtur autem magis prodesse, vt agricolis communes sint mulieres & filij, quā custodibus. minus .n. erit amicitia, si communes sint nati & mulieres, enimvero tales sint quibus imperantur, oportet, quo ipsi pareant imperio, nec res no uas in ciuitate moliantur. Penitus autem contrarium eueniat necessariū est ex huiusmodi lege, q̄ ea quorum causa optimas leges esse oportet, & q̄ id cuius gratia Socrates censet ita institutū de natis & mulieribus. Amicitiam .n. putamus maximum eē bonum ciuitatibus. nā sic minime seditionibus agitantur. Et vnam esse ciuitatem laudat maxime Socrates: qd & videtur, & ipse inquit esse amicitiae opus, in amatorijs sermonibus scimus dicere Aristophanē, pp eximā animātium cupiditatem, applicari simul, & ex duobus fieri vnum. hic ergo necessarium est ambos corruptos esse, vel vnum. At in ciuitatibus

D **E** **F** **G** **H** **I** **K** **L** **M** **N** **O** **P** **Q** **R** **S** **T** **V** **X** **Y** **Z**

Vide cōmuni i Pla tomi:

Politicoꝝ

E necesse est amicitia infirma fluxamq; fieri pp hmōi cōitatē, et minime dicere suum, aut filiū patrē, aut patrem filiū. Vt enim parū mellis multa in aqua diffusum, insensibilē facit mixtionē, sic accidit cōitatē istam, nequaquā necessariā in tali republica, à nominibus extimātib⁹ vel patrē vt filiū, vel filiū vt patris, vel fratres inuicē exilem profecto beneuolentiā efficere.

Duo. n. sunt q̄ faciunt homines curā habere & amare: propriū

H et affectio. quorū neutrū sit necesse est in hmōi republica. Insuper trāslatio illa natorū ex agricolis, & artificibus in custodes, et ex his in illos, magnā cōrinet difficultatē, quēadmodum ta n dē fiet: & cognoscant necesse ē dantes & transferentes, quibus quos dedant. Præterea & superius dicta magis in his necessarium est euenire, puta rixas, & plagas, & amores, & cædes. nā non amplius appellāt custodes fratres & filios, & patres & matres, qui alijs ciuib⁹ deduntur: & rursus q̄ ex custodibus, alijs ciuib⁹, vt tale caueant aliquid perpetrare pp cōsanguinitatē. De communitate igitur natorum & mulierum determinatū sit in hunc modum.

Contra eundem de facultatū cōitate, ac magistratū in repn. constitutione: ubi erroris sui causa exponitur. Cap. 3.

His consequens est de rebus q̄ possidentur, cōsiderare, quō sit constituēdum illis, qui

in optima Rep. versari debeāt: **K** vt rum cōes esse debeant, vel nō cōes. Hoc seorsum determinandum est, nec simul cum his quę de natis & mulieribus cōstituitur. Dico autem circa res, vtrū & si sint nati mulieresq; separatim, quemadmodum nūc sunt oībus, præstet tñ res esse cōmunes et vsus, puta, vtrum præstet fundus proprios eē, fructus vero in cōe conferre: quod apud quasdam sit gentes, vel cōtra, solū quidē cōe esse, & cōiter coli, fructus autē partiri in proprios **L** vsus: qđ ē facere dicunt quidā Barbarorū, vel et fundos, & fructus esse cōes. Si ergo alijs forent agricolę, alius esset modus & faciliior: sed cū ipsi sibi laborēt, ea quę ad possessiones attinēt, plures præbebunt difficultates. Nā si in fructido & laborando non sint pares, necesse est incusationes existant, contra fruētes q̄dem & consumētes multa, parum vero laborātes, ab his qui minus consumunt, et multū laborant. Omnino autem conui- **M** ctus, & cōitas rerū humanarū omnium difficilis est, & maxime in his rebus. Probant autē eorum qui vnā peregrinantur societates, qđrū pleriq; fere dissident inter se de paruis vilibusq; rebus offensi. nos qđq; ministris illis plurimū irascimur, quibus maxime vtimur ad circularem famulatum. Communes igitur habere res, has & hmōi alias cōtinet difficultates. Eo autē modo

Ado quo nunc fit, si in super moribus & moderatione legū rectarum honeste, non parum distabit. habebit .n. vtriusq; commodi. dico aut vtriusq; videlicet, eius qđ cōes sint res, & eius qđ proprię. Oportet .n. oīno vt res sint proprię, sed quodāmodo communes: curę .n. diuisę in cūfationes adinuicē nō parient: immo proficiēt, vtpote ad proprium vno quoq; sedulo incūbente. at vero per virtutē erūt ad vsum (vt est in prouēbio) q̄ sunt amicorū cōia. Est aut ēt nunc q̄busdam in ciuitatibus in hunc modū subscriptum, ne putetur impossibile. & p̄cipue in ijs quę bene gubernant, aliqua sunt, aliqua esse possunt. propria .n. sua quisq; possidens, partim vtilia facit amicis, partim vti cōib⁹. vt in Lacedęmone seruis vtunt vicissim, tanq̄ forent vniuscuiusq; & p̄terea eqs, & canibus, & vehiculis. Patet igit esse melius vt proprię sint res, sed vsu facere illas cōmunes. quēadmodū aut hoc fiat, legislatoris erit prouisio. Est sanē inenarrabile, quātū inter sit ad voluptatē, cōsiderare aliquid eē propriū sui. Nō .n. frustra quisq; ad seipsum amicitia habet. est vero id naturale. Sed cū amatio sui reprehenditur, non illud reprehenditur, quia se amet, sed quia magis q̄ oportet se amat: quēadmodum amatio pecuniarum. nam amāt omnes, vt ita dixerim, talia. At qui & largiri, et opem ferre amicis, & hospitibus, & familiari-
Dbus dulcissimum est. qđ fit: si, p̄pria sint facultates. hæc autem nō cōtingūt illis, q̄ nimis vnā efficiunt ciuitatē. Et p̄terea duarū virtutū opera manifeste tollunt, tēperantię erga mulieres alienas (ab his .n. opus laudabile est se ob tēperantiā abstinere) & liberalitatis circa res possessas, neq; .n. discerni poterit liberalis, neq; liberalē operationē faciet vllam. nā f vsu earū rerū quas ipsi possidemus, liberalis est opus. Illiusmodi itaq; legis
Epositio faciem habet apparētē, & humana videri possit. auditor .n. libenter recipit, putans fore mirabilē quandā amicitiam oībus erga oēs: p̄sertim cū quis incommoda accusat rerū publicarū. nunc proueniētia ex eo, quia non sint cōes omnium facultates: ceu litigia ex cōtractibus, falforum testium accusationes, diuitū adulationes: quorum nihil fit p̄p̄ proprietatem, sed p̄p̄ improbitatem. Cū etiā res in communi possidentes, re
Frumq; vtentes cōmuniōe, multo magis inter se litigare videamus, quā eos qui separatim possident. sed videmus vel paucos qui f cōe degant, magis dissidere, q̄ multi, quorum p̄pria quisq; sua habeat, si cōferamus vtrosq;. Insuper æquum erat re ferre, non solum quantis malis priuabantur, si cōmunitatē rerū habebunt, sed ēt quantis bonis, vī autem omnino impos-
GG iij sibilis

Politicorum

- G**libilis esse illa vita. Causam vero Socrati huius erroris putandū est fuisse, suppositionē nō rectā. Oportet. n. quodammodo vnā esse ciuitatē & domum, sed nō penitus, est. n. q̄ si procedat, non erit ciuitas. est etiam quod erit quidem prope vt non sit ciuitas; deterior ciuitas: velut si quis concentum faciat vniuocum, & versum pedem vnū: sed oportet cum sit multitudo (vt prius diximus) per disciplinā, communē & vnā efficere. Et
- H**uius disciplinam sit adhibetur, volens per illā studiosam facere ciuitatem, absurdū est, si p̄ talia quēdā instituendā putet, ac non p̄ mores, et p̄ philosophiā, et per leges: veluti seruorū iumentorumq̄ possessionem in Lacedæmone, & comestationē i Creta, legislator cōem i duxit. Neq̄ illud sanē ignorandum est, quia oportet ad longū temporis, ac multos annos inspicere, in quibus, haud quaquā poterit latere, an recte se habante. fermō. n.
- I**ōia inuenta sunt quidē: sed alia non inducta, alia ab expertis repudiata. Maxime autē id apparet, si quis per opera inspiciat rē publicam sic institutā, nō aliter. n. poterit fecisse ciuitatē, nisi separet illa atq̄ distingat, partim in comestationes, partim in genera, partim in tribus. Itaq̄ nihil aliud cōtingit lege prouisum esse, nisi vt custodes agros nō colant, qđ nunc Lacedæmonij face re ceptāt. Modus vero totius rei publicę q̄s futurus sit in cōe de gentibus, neq̄ Socrates ipse inquit, neq̄ dictū facile est. Atqui multitudo ciuitatis diuersorū ciuiū est multitudo, de q̄bus nihil determinatū est, an et agricolis cōes esse facultates op̄, vel p̄ prias singulorū. pretereavtrum mulieres & pueros, p̄ prios vel cōes. Si. n. eodem mō cōmunia sunt oīa oīum, quid differēt isti ab illis custodibus? vel qđ plus accedet sustinentibus eorū imperium? vel quā ob eā imperiū sustinebunt? nisi forte prete xunt aliquid tale quale Creten ses, qui cētera oīa seruis permittentes, gymnasia solū illis vetuerunt, & armorū possessionem. Quod si vt in alijs ciuitatibus, ita apud illos talia erūt, quismo dus erit cōitatis? necesse est. n. duas ciuitates in vna esse ciuitate, & eas inter se contrarias. facit. n. alios quidē custodes, quasi in p̄sidio cōstitutos, alios agricolas, & artifices, & cēteros, ciues. Litigia vero, et iurgia, & quicūq̄ alia mala ciuitatibus pro uenire inquit, oīa prouenient ēt istis. quāquā dicat Socrates, fore, vt non multum legibus indigeant, p̄ disciplinā, veluti circa res vrbanas, & circa forū, & alijs hmōi legibus, tribuēs solū disciplinā custodibus. Insuper dominos facit suarū rerū, agricolas, ac tollere p̄mittit. At multo magis putandū est fore illos graues & insolētes, q̄ illas quæ apud quosdam sunt, Iloteias,
- &

A & penestecias, & dulcias. Enimvero siue necessaria sint hec sibi, siue non, nihil nūc quidē determinatum est, neq; de consequētib; quē sit eorum administratio, & disciplina, et leges quēdā. Est autem neq; facile reperire, neq; parum referēs, quales hos esse oporteat ad conferuandam custodum communionē. Atqui si mulieres faciet cōes, facultates vero proprias, quis curā habebit rei domesticę, vt habent agriculturę viri, quamuis sint

B cōes facultates, & agricolarum mulieres? Absurdū ēt ex bestiis facere similitudinē, q̄ cōueniat eadem exercere mulieres, quę viri, ad quos rei domesticę cura nequaquā pertinet. Periculosa est insuper magistratuum constitutio, quam sic facit Socrates, vt semper sint hīdem. At hoc seditiōis est causa, ēt apud illos q̄ nullā possident dignitatem. q̄d ergo apud bellicosos & animosos viros? Quōd autem ipsi necessarium sit, eosdē semper magistratos facere, patet, nō. n. aliorum modo, & modo aliorū miscetur animis diuinum illud aurum, sed semper eisdem. Inquit autem quibusdam statim āgenitura aurum misceri, quibusdā argentum, æs vero & ferrum illis, qui artifices futuri sunt, aut agricolę. Pręterea custodibus felicitatem auferēs, totā inquit, ciuitatem facere beatam oportet legislatores. At impossibile est totā esse beatam, nisi aut plu-

rima, aut omnes partes, aut q̄dam habent felicitatem. non. n. eorundem est felicitas, quorum &* par: fit enim vt insit toti, & si nulli partium. at felicitatē im possibile est. Quōd si custodes non erūt felices, qui tandē aliq̄ non enim artifices quidem, neque vulgus. Illa igitur res publica, de qua Socrates locut⁹ ē, has continet difficultates, & alias his non minores.

De reipub. Socratis parte, in qua de legibus agit: ex eius redargutio. Ca. 4.

F Erme autē similiter circa le-
ges quoque se habet postea scriptas. quapp et de illa rei publicę parte hic cogitare parum, melius erit. Etenim in re publica de paucis admodū determinauit Socrates: vt de mulierum et natorum cōitate, et de rebus possessis, ac de institutione reipublicę. Diuisit enim in duas partes multitudinem habitantiū, in agricolas, & propulsa- tores belli: tertiam ex his fecit, eos qui consultant ac deliberāt, & in quibus summa reipublicę cōsistit authoritas. Agricole vero & artifices, vtrū nullius magistratus an alicuius participes sint, & vtrū arma possidere debeant & vnā pugnare, nihil determinauit Socrates: sed mulieres censet vnā pugnare debere ac disciplinam habere, eandem quam custodes. cætera vero extraneis peregit sermonibus, & disciplinam custodum qualem eē illā oporteres. Legum autem maxima

* d. p. 109
alij vertde
integrū.

Politicorum

G maxima quidem pars leges existunt publicæ. pauca vero de re publica dixit: quam dū pergit cōiorem facere, paulatim circū agit in aliā rempublicam. Præter cōitatem. n. mulierum & rerum possessorū, cætera eadem vtriusq; attribuit. nam et disciplinam eandem, & vt abstinentes viuant ab operibus necessarijs. Et de comessationibus eodē modo: præterquā q̄ hic existimat mulierum quoq; comessationes esse debere, & hanc mille habētium arma, illā vero quinq; millium. Superfluū ergo quiddā, & cōptum, & nouum, & dubitatum oēs Socratis habēt sermones. sed cuncta recte, forsā difficile. Nā etiā multitudo illa, de qua nunc dicebat, latere non oportet, cū tanta sit, q̄ Babylonia, aut alia quadam infinita regione idigeat, ex qua ocioforū quinq; millia cū mulierū ac ministrantiū multiplici turba alatur. Suppositiones quidē sunt pro arbitrio faciendę, nō tñ impossibiles. Dicitur autē debere legislatore ad duo respicere inferenda lege: ad regionē, & homines. addendum est & ad vicina loca, si oportet ciuilitate viuere ciuitatem, non solum enim necessarium est ipsam talibus vti ad bellū armis, quæ utilia sint in sua regione, verum etiā quæ salena. Quod si quis huiusmodi nō recipit vitam, neq; priuatim, neq; publice, nihilominus tñ oportet terribilem esse hosti

bus, non venientibus solū in regionem, verū etiam abeuntibus. De modo quoq; rerū possidentiarū videndū est, ne forsā melius sit aliter definire & clarius. Tantas, inquit, possidere oportet, vt modeste viuatur: perinde ac si dicat, vt bene viuatur. Verū hoc est nimis generale: & est modeste viuere, erumnose tñ. at melius est dicere modeste, & liberaliter: separatim. n. vtriusq; alterū luxurię accōmodabitur, alterum difficultati. * cum solæ hmōi virtutes habitus sint circa vsum facultatū nostrarū: puta, patrimonio māfuerit vel fortiter vti non dieimur, at modeste & liberaliter dicimur: quare necessariū ē circa illud istas versari virtutes. Absurdum quoq; est cum facultates adæquauerit, de ciuium multitudine nihil de terminare, sed indefinitam relinquere multitudinem filiorum, quasi sufficienter adæquatā ppter sterilitates, quocūq; cōtingat. quod videt nunc quoq; euenire in ciuitatibus. Sed opus ē vt aliā certitudinē tunc habeat q̄ nunc. nam nunc quidem nemo dubitat, eo q̄ in singulos diuise sunt facultates in quantacūq; multitudinem: tunc vero cum sint indiuisæ, necessariū * dispares nihil habere, siue pauciores sint multitudine, siue plures. Magis autē putaret quis oportere determinatū esse modum procreandorum filiorum, q̄ facultatum: vt nō plures q̄ determinatū

* a. l. cū soli
li huiusce
modi virtutes
sunt

* a. l. cū soli
p. a. l. huiusce
modi
sunt

Aminatū sit procreari oporteat. & numerus definiendus est respectu habito ad fortunas, si cōtingat decedere aliquos, & ad defectum procreandi ceterorū. Prætermittere autem id, vt in plerisq; ciuitatibus, necesse est egestatis sit causa ciuibz: egestas verò seditiōes & delicta parit. Itaq; Phidon Corinthius, vnus ex vetustis legūlatoribz, familias censuit æquales permanere debere, & ciuiū multitudinem, quamuis sortitiones habebāt prius oēs inæquales sū magnitudinem. at i his legibus cōtrarium est. Verū de his, quæ ad modum statuendum putemus, postea erit dicēdum. Omissum est etiā in illis legibus, quemadmodum differāt præfides à subiectis. Inquit. n. oportere, quæ admodum ex alio lanæ filii ducitur q̄ lini, sic et eos qui p̄sunt, se habere debere ad eos qui sub sunt. Cum vero totam substantiā augeri dixerit vsq; ad quadruplum, quare hoc vtiq; nō erit in regione vsq; ad aliquid? Videndum est etiam ne ædificiorum diuisio non profit ad rē familiarem: duas enim cuiq; domos attribuit. at difficile ē duas habitare domos. Tota vero cōstitutio t̄ vult esse neque plebis gubernatio, neq; paucorum potentium, sed horum media, quā vocant rempublicam: est. n. ex his qui arma ferunt. Si igitur vt communissimam omnīū hanc ciuitatibus constituit rempu-

blicam, recte forsan dixit: sin D vt optimam post primam rem publicam, non recte. forsan. n. Lacedæmoniorum rempublicam quis magis probabit, vel aliam quādam magis optimam. Sunt qui dicant optimam rempublicam ex omni genere gubernationum admixtam eē debere, atq; ob id Lacedæmoniorum laudāt rempublicam, constare quidem illam ex paucorum potentia. item ex vno principe & populari statu affirmant, ponentes regem illorum E pro vnius gubernatione: senatum vero pro paucorum potentia: ephoros autē pro statu populari: qm̄ ephori ipsi ex plebe sumuntur. alij ephoratū quidē tyrannidem putant, sed populariter regi per comensationes, & alium quotidianum victū. Sed in his legibus dictum est, optimam rempublicam ex populari statu cōstare debere, ac ex tyrannide: quas aut non reponat quis omnino inter species rerū publicarū, aut deterrimas omniū esse fateantur. Melius ergo dicunt qui plures commiscent: nā quæ ex pluribus constat respublica, melior est. Deinde nihil vī habere ex vnius gubernatione, sed ex paucorū potentia ac populari statu, verum ad paucorum potentiam inclināre magis: quod patet ex magistratuum creatione. nā quod ex delectis sortitio fiat, commune est vtriusq;. Sed quōd necesse sit ditiores

sapparet.

Politicorum

Gditiores concionē habere, et magistratus creare, vel aliud quippiam huiusmodi publicorum negotiorum facere, alios vero pręteriti, id paucorum potentia est. Insuper conari, ut plures ex diuitibus ad dignitates sumantur, & ad maximas quidem ex maximo censu, paucorum potentia est, & senatus delectio. Deligunt enim cuncti ex necessitate, sed ex primo censu: postea totidem ex secundo, postea ex tertio. Verum non omnes necesse erat

H ex tertio vel quarto assumi. ex quarto autem quartorum solis necesse est primis & secundis. postea ex his æqualem ex singulis censibus numerum esse sumendum inquit. erunt itaque plures & potentiores, qui ex maximo censu sumuntur, * quia necesse non est. Quod igitur non gubernatione plebis, ac vnius principatu constabit huiusmodi respublica ex his patet. patebit etiā postea, cum de ea specie rei publicę tractabimus. Habet etiā circa magistratuum creationē, quę ex delectis delignantur, periculosum quippiam. Nam si aliqui cōspirare velint, etiā mediocri numero, semper secundum horum voluntatem fiet assumptio. In legibus igitur illa respublica ita se habet.

De Phalea, quę et Carthaginiensium est, respublica. Cap. 5.

Sunt vero & alię quędam respublicę tum idiotarum, tum philosophorum, & in administratiōe ipsarum versa-

torum. Omnes autē hę propin- **K**
quiores sunt illis, secundum quas nunc regunt, quę istę duę, nullus enim neque de cōitate filiorum, neque de mulieribus talem aliquā intro- duxit nouitatem, neque de for- minarum comestationibus, sed a necessarijs magis inchoant. Videtur quibusdā maximū, ut de patrimonio recte constituatur: nā hinc seditiones oriri cunctas asserunt. Quamobrem Phaleas Carthaginiensis ante omnia de hac parte constituit. Inquit, n. patri- monia ciuium equalia esse debe- **L**
re. hoc autē perfacile factū esse, si statim ab ipsa conditione ciuitatis prouideretur. Postquam vero condita foret, difficilius quidem, attamen satis mature ad- æquari posse, si diuites dotes dent neque accipiant, pauperes autē contra accipiant dotes, & non tradant. Plato autē in legibus suis usque ad aliquid censuit esse per- mittendum. nam supra quincuplum eius quod foret minimū, nemini licere ciuium possidere, ut prius diximus. Sed oportet ne id quidem latere legislatorē (quod certe nunc latet) quod qui patrimonio modum imponit, debet etiam filiorum numero modum imponere. nā si excedat multitudo filiorum patrimoniū facultatē, necessarium erit legem abrogare: & sine illa abrogatione improba lex erit: quoniam ex diuitibus pauperes facit, opus est ergo, ne tales seditioni efficiantur. * Quod igitur valet aliquid in re- **† dicitur.**
publica

* 1. cod.
ad. ppea
ga ex ple
be quidā
in sumit.

A publica patrimoniorū exæquatio, & veterum aliqui videntur cognouisse, vt Solon constituit. et apud alios lege cauetur, ut nō quantum quisq; velit, sed quantum lex pmittit, agri possideāt. Eadem quoq; rōne patrimonia sua alienare leges vetant: vt est apud Locros lege cautū, ne quis patrimoniu alienare possit, nisi euidentem calamitatē ostenderit superuenisse, præterea vt antiquæ hæreditates conferuēt.

B Quod sublatum apud Leucada, valde popularem eorū ciuitatē effecit, nō, n. amplius euenit, ex taxatione census ad magistratus assumi. Sed & æqualitatem quidem patrimoniorum cōstituit: verum hæc aut ita magna esse, ut delitiani liceat: aut ita exigua, vt tenuiter victum agāt. Patet igitur non sufficere patrimonia exæquata fuisse à legislatore, sed mediū coniectandū esse. Præterea si quis mediocria statuat obus patrimonia, nulla vtilitas est: magis enim cupiditates adæquata sunt q̃ patrimonia. hoc autem fieri non potest, nisi sufficienter disciplina ciuibus adhibita per leges. Sed forsā responderet Phaleas, hoc ipsum se diceret. Censet enim horum duorū æqualitatem ciuitatibus inesse debere, patrimonij scilicet, ac disciplinæ: sed quæ tandem hæc disciplina sit exprimendū fuit: & vnā eandemq; esse, nihil prodest, nam fieri potest, vt sit vna eademq; disciplina, verū eiufce-

modi, per quam cupidi fiant pe-
D. cuniarū, aut honoris, aut vtriufque. Insuper seditiones oriūtur, non solū ob patrimoniorū, verū et ob honorum inæqualitates. & hoc diuersum in vtroq;. nam multitudo quidē grauitert inæqualitatem patrimoniorum, p̃stantes autē viri honorū equalitatē, vnde illud natū est.

Honori incūbit tā ignauus, q̃ bonus. Non solū vero hoīes p̃p-
" necessaria iniuriuntur, quorum remedia putant adæquationem patrimoniorū, ne spolient alios. E p̃p frigus, aut propter famē, verum etiam vt gaudeant, neq; cōcupiscāt. nā si maiorem habeāt necessariorum cupiditatem, ob huius medelā iniurias inferunt. Non ergo ob hanc solum, verū etiam si concupiscant vt molestia careant, & voluptate fruantur. Quod igitur horū trium remediū est? his quidē exiguum patrimoniu & opificium, illis vt temperantia: tertium vero si quis velit per illa delectari, non aliunde q̃ a philosophia querat remedium, nā cæteræ quidē ho-
F minibus egent, cum iniurias inferūt plurimum propter superflua, non propter necessaria: puta tyrannidē inuadūt, nō ut frigus repellant, quapp honos maximus habetur, non ei qui furē occiderit, sed ei qui tyrannum. Itaq; Phaleas paruis duntaxat iniurijs hæc sua reipublicæ cōstitutione subcurrit. Præterea multa statuere pergit, p̃ quæ ad scipos

Politicorum

G seipfos recte instituti erunt. sed oportebat quoq; ad finitimos, & peregrinos oēs. Necesse est ergo cōstitutam esse rempublicā ad bellicum robur: de quo ille nil dixit. Eodem modo de facultatibus, tātas enim esse oportet, vt nō solū ad ciuium vsum, verum etiā ad pericula externa sufficiāt. quare nec ita magnas esse decet, vt finitimi concupiscant, quibus resisti nō possit: nec rursus ita paruas, vt cū paribus & similibus bellū nequeant sustinere. ille quidē nihil determinauit. Oportet autem neq; id latere, quātas facultates hēre cōducant. Forte recta determinatio fuerit, tantas esse debere, vt lucrū superātib⁹ bello, afferre nō possint. sed ita q̄si nihil supacquirāt. Quare Eubolus cōsiderare iussit Autophradatē cū Atarnea obside^r vellet, cogitaret ut quāto tpe circa expugnationē eius loci distineret ac existimaret huius tpsis iacturā: velle. n. pro minori p̄ticio iā tunc Atarnea relinquere. q̄ cū dixisset, Autophradatem in sniam traxit, & obliuionē praeittere fecit. Habet igitur vtilitatē exaequatio patrimoniorū inter ciues, ne inde seditiones oriantur, verū (vt ita dixerim) non admodū magnā: nā & p̄stātiores cōqueri possent, q̄si ipsi plus habere debeant. ex quo fit vt ipsi sepe insurgant, ac seditiones cōcitent. Præterea, improbitas hominū insatiabilis est. & p̄rio qdē suf-

ficere dicūt in pauca atq; minima: mox vero, vbi illa sunt cōsecuti, plura appetunt sp̄, quousq; in infinitū pcedāt. infinita ē. n. cupiditatis natura, ad cuius expletionē plurimi viuunt. Horum igit principiū est magis, q̄ patrimoniorū exaequatio, ciuitatē sic instituere vt boni quidē viri plus quā sibi cōpetat habere nō querāt: improbi autē et si q̄rant, habere nō possint. hoc autē fiet, si inferiores sint, nec iniuriā patiant. Nec vero si hac ipsa exaequatione patrimoniorū, recte est ab eo dispositū, cū fundos & agros exaequet solū: sed sint seruorū quoq; armētōrūq; & pecuniarū diuitie, & apparatus ingēs earū rerū, quas supellectilē vocitamus. An igit horū oīum exaequatio querenda est, vel moderatio qdā mediocritas, an cūcta omittēda? Vide^r autē ex ipsarū legū politioe ciuitatē exiguā constituere: si quidē artifices oēs publici erunt, nec multitudinē augebūt ciuitatis. sed certe publicos eē eos q; publica

De Hippodami, & Milesiorum re publica. Cap. 6.

Hippodamus autē Euryphōtis Milesi⁹, q; et ciuitatū diuisionē inuenit, &

¶ Duo Bēnia
huius: duo
era minu
ta solum.

B

¶

A & Piræū abscidit, cū esset in cetera quoque vita morosior pp glorię cupiditatē, vsq̃ adeo vt quibusdā videretur superfluous capillorū prolixitate & ornatu sumptuoso, p̃terea vestigu vtili quidē, sed admodū sacro, non in hyeme solū, verumetiam in æstate, studiosus autē de omni natura esse volens, primus omnium, qui non in republica versari essent, aggressus est aliquid dicere de optio ciuitatis statu.

B Constituit autē ciuitatem multitudine decem milium, i tres diuisam partes, faciebat. n. vnam partem artifices, alterā agricolas, tertiam propulsatores belli atq̃ arma tenentes. Diuisit q̃q̃ regionem in tres partes, vt esset pars vna sacra, alia publica, tertia priuata, vnde cultus Dñs fieret, sacra: vnde vero propulsatores belli alerentur, publica: quæ autē agricolarum foret, priuata. Legū quoq̃ tres eē species solū putabat de quibus vero iudicia fierent, totidē esse numero, iniuriam, damnu, eadē. Ponebat quoq̃ vnū iudiciū principale, ad qd̃ oīa male iudicata reuocarent: idq̃ constituebat ex senibus quibusdā delectis. Sententias vero in iudicijs, nō calculis ferendas esse censebat, sed vnū quenq̃ iudicem tabellā afferre, in qua scriberet, si cōdemnaret simpliciter, sententiam: si absolueret simpliciter, vacuū: si partim condemnaret, partim absolueret, idipsum definire.

C nam vt nūc quidem fir, nori fēte, p̃uissum a lege existimabat: quia cogant homines aut hoc, aut illud iudicantes, peierare. Ferebat quoq̃ legē de ijs, qui vtile quippiam ciuitati reperissent, vt honoribus afficerentur. Filios autē eorū, qui pro patria bellādo occubissent, ex publico alendos eē: quasi id nō prius fuerit lege prouisum. nā est nūc Athenis ea lex, & in alijs quibusdā ciuitatibus. Magistratuum vero oīum electiōes populo attribuit. Populum autē faciebat

D tria illa genera ciuiū: qui vero delecti essent, eos rerū publicarum curā habere debere, itē hospitali, & pupillariū. Plurima igit ac maxime digna memoratu in Hippodami constitutiōe ista sunt. Sed primo dubitabit aliquis de partitione ciuiū, nā & artifices, & agricolæ, & q̃ arma tenent, omnes in reipublice cōione versantur. verū agricolę qdē arma nō habēt: artifices aut neq̃ arma neq̃ agros: itaq̃ fiunt quodāmodo serui eorum qui habēt arma, participes igit eīse oīum bonorū imposit est, cū sit quidē necessariū ex ijs q̃ hnt arma, constitui belli duces, & custodes ciuiū, & principissimos (vt ita dixerim) magistratus, q̃ si p̃icipes nō sint reipub. quō bono aīo eē potuerūt in repub? Enimvero potēiores eē op̃ illos qui arma tenēt amababz p̃tibus, id aut non facile est, nisi multitudine exuperēt. quod

Politicoꝝ

G q̄ si hoc erit, quid opus est alios participes esse reipublice, & suffragia magistratuum habere? Præterea, agricolæ quid utilitatis afferunt ciuitati? Artifices. n. esse necessarium est. nã omnis ciuitas artificibus indiget, & possunt proficere ex artibus, quæadmodum in alijs ciuitatibus. sed agricolæ si habentibus arma victum parant merito forent pars aliqua ciuitatis. at illic priuatim habent, priuatimq; colunt. Insuper aut publicos agros, ex quibus propulsores belli victum habere oportet, si ipsi idem colant, nõ eẽt aliud agricola, aliud propulsor belli, qđ legislator esse vult. sin aliq̄ quidam ab agricolis & propulsoribus, quantum erit membrũ ciuitatis nullius particeps, sed alienum à reipublica. Quod si quis dicat eodem agricolas, & proprios colere & publicos agros, primo fructuum multitudo nõ sufficeret, ex quibus singuli binis domib⁹ habeant ministrare. deinde, quã obrem non statim ex eisde agris pro seq; alimenta sumant, & p propulsoribus exhibeant. hæc sanẽ omnia magnã contineturbationẽ. Nec de iudicio quoq; recte se habet lex, qua iudicandum putant eũ distinctione, lite simpliciter scripta, ita ut ex iudice fiat arbiter. hoc. n. in cõpromisso in plures facto recipiẽt (cõferunt. n. inter se de sententia ferenda) sed in iudicijs non recipitur: immo legumlatores pleriq; contra statuũt, ne iudices inter se colloquãtur. Deinde quõ nõ erit litigiosa snia, cum iudex nõ putat tm̄ deberi, quantum petiẽt. nam si petitor viginti minas postulabat: iudicum autem vnus decem iudicet, alter quinq; alter quatuor, & hoc modo diuidant: & aliq̄ in totum condemnent, aliq̄ in nihilũ: quis erit modus sniarum concordãdarum? Præterea, nemo peierare cogit simpliciter condẽnantẽ vel absoluentẽ, si simpliciter peratur. non. n. cum absoluit, nihil debere iudicat, sed viginti minas non debere. at ille peierat, qui cũ putet viginti minas non deberi, tm̄ condemnat. De eo aut, qđ inuenientibus aliquid cõmodũ ciuitati, honores tribuendi sunt, nõ est tutũ legẽ cauere, sed apparẽtiam solũ probabilẽ habere: continet. n. calumnias, & motũ forsã reipublicæ. Sed incidit hæc in aliam quẽstionem & considerationem aliam. Nam dubitant nonnulli, vtrum damnosum sit vel vtile ciuitatib⁹ leges patrias mutare, si sit alia melior. quapp non est facile dicto statim assentiri, siquidẽ non conducit mutare. fieri aut potest vt inducatur aut legũ, aut reipublicæ dissolutio, tanquam cõmune bonum.

Sed cũ in hanc mentionẽ inciderimus, etiã pauca de eo perstringenda sunt: habet enim, ut diximus, dubitationem, & melius videri potest, vt mutationẽ recipiãt, nã alijs quidẽ scientijs hoc

A hoc prodest: ceu si medicina ab institutis patris mutet, & gymnastica, & aliae artes atque facultates, quarum cum vna ponenda sit ciuili disciplina, patet in ea quoque eandem rationem esse tenendam. Probari autem hoc dicit aliquis, & in ipsis rebus, antiquas enim leges nimium rudes esse & barbaras. armati siquidem ferro incedebant Graeci, & uxores emebant iniuicem, & quaecumque vetusta iura alicubi extant, penitus rudia sunt. ceu apud Cumas de caede

B lex est, si accusator multos testes inducat ex agnatis, propriis, reum esse cedis, contra quem probatur. Querunt autem omnino non parum, sed bonum omnes. putandumque est praefatos illos homines, siue ex terra geniti fuerint, siue ex corruptione aliqua seruati, fuisse ignaros & imprudentes, ut de terranatis dicitur, quod absurdum est in eorum opinionibus persistere uelle.

Præterea neque leges scriptae meliores sunt, si sunt immutabiles. ut enim in aliis artibus, sique etiam circa ciuilem constitutionem impossibile est singula et ad minimum usque scriptis comprehendere, necesse est enim, ut generaliter scribantur actiones autem circa singulalia sunt. Ex his ergo videtur, & quaedam leges, et quicquid esse mutandas. Alio autem modo considerantibus, cauendum videtur esse maxime. cum enim utilitatis quidem accessio parua sit, assuescente vero facili leges mutare improbandum, constat errata quaedam

esse toleranda, & legumlatorum & magistratum. non enim tam proderit qui corrigere perget, quantum nocebit assuesfactio superioribus non parendi. Mendax & de artibus exemplum. neque enim simile est mutare artem atque legem. nam lex nullam vim habet, ut ipsi pareatur, nisi ex more: mos autem non fit nisi temporis longitudine, quare facilius mutare leges ex praesentibus in alias nouas, infirmam facere est vim legis. Præterea si mutanda sunt leges, utrum omnes & in omni republica, an non? & utrum a quocumque, aut quibusdam? in his enim magna est difficultas. Quapropter nunc quidem omittamus considerationem hanc, nam aliorum est temporum.

De Lacedaemoniorum republica.

Cap. 7.

DE Lacedaemoniorum autem republica & Cretensum, ferme autem & de aliorum rebus publicis duo sunt consideranda. vnum, si quid recte vel non recte ad optimam constitutionem in illis sit institutum: alterum, si quid ad suppositionem & modum aduersantis ab illis reipublicae. Quod igitur necessarium est in bene constituenda republica, necessarium adesse facultatem, omnes fatentur: sed quoadmodum id futurum sit, non facile est comprehendere, nam & Penestiae Thessalorum multoties in ipsos Thessalos insurrexerunt: & Ilotes Lacedaemoniorum: nam in casibus eorum aduersis nunquam insidiari destiterunt.

Moral. cum cō. Auer. HH

capitulum
maior

F
suppositum
tan
a. l. l. l. l.
tum.

Politiconum

*a. Laccol
a. l. posses-
sionis do-
mib⁹ fini-
timis.

G Verum apud Cretenses nihil ad huc tale accidit. causa forsitan ē, quia vicinæ ciuitates, quamuis inuicem bellum gerant, tamen earū nulla rebelles recipit. quoniam id non conducit, quando & ipse * periacos habent. At Lacedæmoniorum finitimi oēs inimici erant, Argiui, Messenī, & Archades. nā & Theſſalis ab initio rebellarunt, dū cū finitimis Achæis & cum Perrhæbis & Mægnæsijs gererent bellū. Videtur autem & si nihil aliud, attamen

H hoc ipsum esse perdifficile, quæ admodum cū eis sit conuersandum. Nā si remisse erga illos te geras, superbiunt illi quidē, ac se pares dominantib⁹ existimant: siu aspere tractent, insidiantur, atq; odio habēt. patet igitur nō reperire optimū modū eos, qui bus ista contingunt circa subiectos. Præterea lenitas in mulieres & ad propositū reipublicæ nocet, & ad directionē ciuitatis. Vt enim domus pars sunt vir et vxor, ita & ciuitatē bifariā diuidi censendū est, in virorū multitudinē ac mulierū. quocirca in quacunq; republica male prouisum est circa mulieres, in ea putandū est medietatē ciuitatis eē neglectam: quod ibi contingit. Volens enim legislator totā ciuitatē esse durā ac laborū patientem, in viris quidē id fecisse constat, in mulierib⁹ aut nō fecisse. viuūt enim molliorē, ac in oēm licentiā dissolutæ. Itaq; necessariū in tali republica diuitias ha-

beri in precio: præsertim cū viri sint mulieribus obnoxij. quod accidit oībus ferme militaribus bellicosistq; gētibus, præterquā Celtis, aut siqui alij coitum masculorū palā receperunt. Videat autē qui primus fabulatus est, nō irrationabiliter Venerē Marti coniunxisse: qm̄ oēs huiusmodi homines proni sunt ad uenerea, aut masculorū, aut mulierum, illisq; obnoxij. Itaq; apud Lacedæmonios hoc fuit, mltatq; in eorū principatu à mulierib⁹ administrabant. Etenim quid refert, utrū mulieres ipsæ gubernerent, an eos qui gubernāt, à mulierib⁹ gubernari: idē enim accidit. Cūq; insolentia ad nullū obsequiū vtilis sit, nisi forte ad bellum, maxime nociuæ ēt ad hoc ipsum Laconū mulieres erant. Patefecerunt hoc in Thebanorū aduentu. nō enim magis vtilis præstiterūt se q̄ aliarū ciuitatū mulieres: sed turbā inferebant magis q̄ hostes. Ab initio igit rōnabiliter cōtigisse Lacedæmonijs videt in mulieres indulgentia, cū per militiā multū domo abessent, Argiuis primo, mox Archadibus & Messenīs bellū inferentes. exercentes enim se ipsos, legūlatori præstabant assuefactos propter militariē vitam, multas enim continet virtutis partes. Mulieres autē fertur Licurgus deducere conatus ad leges: at vbi repugnabant, abstinuisset. Causæ igitur factorū hæ sunt: itaq; & huius peccati. Sed

A nos nō id cōsideremus, cui ve-
nia danda sit vel non danda, sed
rectū ne sit an non rectum. Que
porro circa mulieres non bene
se habent, videntur (vt diximus
ante) non solum ipsa per se inde-
centiam quandam facere in re-
publica, sed impellere quoq; ad
cupiditatem pecunię. Post illa
enim quę nunc dicta sunt, tuen-
tes inæqualem rerū possessionē
quis reprehendat? nā corū qui-
busdam hoc euenit, vt magnā
nimīū opulentīā haberent: alijs
B vero vt penitus exiguā: quapro-
pter ad paucos deuenērūt agri.
hoc autē ex eo accidit, quia male
fuerat lege pūsum. emere enī,
aut vendere quod habeas, fecit
nō honestū, & recte id quidem,
sed donare ac testamento relin-
quere concessit. atq; idem acci-
dat necesse est, per hunc modū
& illū. Sunt enim mulierum fe-
rē ex quinq; partibus totius re-
gionis duę, multis heredib; in-
stitutis & traditione dotiū ma-
gnarū. atqui meli⁹ erat, aut nul-
C lam, aut paruā, aut mediocrē ef-
fōstitūtā. nunc autē licet donare
ex testamēto cuicumq;. & si nul-
lo istituto heredē decesserit, hic
cui voluerit, dat. Ex quo factū
est, vt regio sufficiens mille & qn-
gentos equites alere, peditū ve-
ro triginta millia, ne mille qdē
totos habeat. probauit autē res
ipsa prae apud illos in hac par-
te fuisse prouisum: qm̄ vna pla-
ga suscepta ciuitas ea corruit,
nec vltra pertulit ob hominum

paucitatē. Aiunt etiā per tempo-
D ra priorū regū, nouos homines
permultos donatos, ob numerū
ciuium, qui bello diminuti fue-
rant ad augendū. & aiunt fuisse
qñq; Spartiatis decem millia, &
tamē siue sint ista vera, siue non
sint, melius est per adæquatio-
nem possessionū replere homi-
nibus ciuitatē. Contraria etiam
quodāmodo est huic prouisioni
lex illa circa prolē. volens enim
legumlator quā plurimos fore
Spartiatis, inducit ad multitu-
dinē procreandam. Est enim lex,
E qui tres genuerit filios, eum esse
immunem à custodia: qui vero
quatuor, immunē esse ab oib;.
Atqui patet, q; si multi gignan-
tur, regione sic distributa, neces-
sariū est multos fieri pauperes.
At enim & quę circa Ephoros
constituta sunt, prae se habēt,
hic enim magistratus maximā
rum apud illos rerū potestatem
habet: sumuntur autē ex plebe
oēs: vt multoties contingat ho-
mines valde pauperes i hac po-
testate constitui, qui pp egesta-
F tem venales sint. Ostēderunt id
& sepe prius, & nūc in Andrijs,
corrupti enim pecunia quidā,
quantū in se fuit totā rempubli-
cā euerterunt: & pp eius ma-
gistratus & nimīā potestatē, ac
& tyrānidi parē, reges ipsos po-
pulares fieri compulerant, vt in
hac quoq; parte respublica lege-
retur. popularis enim status ex
optimatē resultauit. Cōtinet tñ
rempublicam magistratus iste.

HH ij ac

Gacquietit enim plebs ex eo q̄a ipse diffidat, tanquam nō bonis
maximi magistratus capax est. viris nequaquā turum. Viden-
itaq; siue p̄ legislatoꝝ, siue per tur autem hi, qui in hac potesta-
fortunā euenit hic, vtiliter se ha- te constituti sunt, largiendi gra-
bet rebus. Oportet enim rempu- tificādiq; permulta facultatem
blicā, quæ diuturna sit, velle, vt habere. quapropter melius erat
oēs ciuitatis partes cōstent atq; eos rōni reddendē subiectos ēē:
in statu suo permaneant. Reges nunc aut non sunt. Videtur autē
ergo propter honōrē suū ita se Ephororum magistrat⁹ omnes
habebunt, præstantes autē viri alios magistratus corrigere. in
p̄p̄ senatum: nā ea dignitas vir- hoc aut nimitū certe illis per-
tutis est præmiū. plebs aut pro- missum: & non per hunc modū
pter ephoriā: nam constituitur dicimus rōnē reddere oportere.
ex omnibus. Sed oportebat hūc Insuper creatio ipsa senatorū quā
Hmagistratū sumi quidē ex om- per suffragia faciūt, perleuis est. **L**
nibus, non tñ per hunc modū, ac ipsum petere magistratū qui
per quē nūc sit. est enim nimitū eligendus sit, non recte se habet:
puerile. Præterea autē & iudican- oportet enim & volentē & non
di de magnis rebus potestatem volentē ad magistratū assume-
habent homines contingentes, re, si dignus sit eo magistratu.
itaq; melius foret non s̄m pro- Nunc aut idē facere in hoc v̄t le-
priam mentem eos iudicare, sed gislator, quod in alia publica,
s̄m literas & leges, Et ē Epho- ambiciosus enim faciens ciues,
rorū vitā nequaquā conueniēs illis vtiū ad senatorū delectū.
proposito ciuitatis, nā Ephori nemo enim magistratum petet,
quidem molliter viuunt, in cæ- nisi honoris sit affectator, atq;
teris autem tāta asperitas est vi- pleraq; eorū quæ hoīes iniuste
tæ, vt nequeant homines illam faciunt, per ambitionē & auari-
Iperferre, sed clam trāsgrediētes tiam cōmittuntur. De regia vero
legem voluptatibus fruuntur. potestate, vtrū melius sit eā in
Senatorum quoq; potestas non ciuitatibus existere nec ne, alia
recte apud illos cōstitutā est. nā foret disputatio. attamen meli⁹
q̄ sint viri boni ac sufficiēter ad (nō vt nunc quidē) sed pro vitā
virtutem eruditī, dicet forsitan cuiusq; regis iudicare. Quod au-
aliquis ciuitati cōducere, enim- tem ne ipse quidem legislator
uero q̄ per omnē vitam magis credit se facere bonos & hone-
de rebus decernēdi potestatem stos, manifestū est, diffidit enim
habeant, periculosum est: est enī quasi non sint ad sufficientiā bo-
vt corporis, sic etiam & ciuita- ni viri. Itaq; legatos simul mit-
tis senectus. Per hunc autē mo- tebant inimicos, ac saltē ciuita-
dum eruditis, vt & legislator tis esse putabāt, seditiones regū.
Non

A Non bene etiam circa comessationes, quæ illi Phiditia nominant, constitutum est ab initio. Oportebat enim magis ex publico esse conuentum, quæadmodum in Creta. sed apud Lacedæmonios vnusquisq; conferre habet. & si sunt quidam longe pauperimi, q; huiusmodi sumptum nequeant sufferre. Ex quo fit, vt legulatori contrà eueniat q; ipse voluerit. Voluit enim ciuitate popularē facere per comessationes, sed contrà accidit, cum non sit facile pauperibus comessationum participes esse. more enim maiorū sic apud eos definitur, vt qui comessationū particeps esse nequeat, is ad reipublicę gubernationem non admittatur. Legē vero quæ est circa p̄fectos clasis, & alij qdā improbarūt: & recte quidem improbantes. est enim seditionis causa. nā cū regēs sint belli duces, p̄fectura illa perpetua ferē alterū est imperiū. Et sic quoq; suppositio ni legislatoris succenseri potest: quod & Plato in legib⁹ suis cen-
C suit. Ad partē enim virtutis tota ordinatio illarū legū contendit, s. bellica: hæc autē vtilis ad victoriā cōsequendā. Itaq; salui erant bellū gerentes, peribāt vero vbi rerū potiti essent: qm̄ nec otium agere, nec quicquā aliud exercere sciebant p̄stabilius, q̄ rem militariē. Illud quoq; erratum nō sane minus, q; putāt bona illa, quæ ad bellū pertinet, ex virtute magis q̄ ex vicio fieri.

& in hoc quidē recte, sed q; hæc potiora q̄ virtutē ipsam putāt, in hoc nō recte. Male etiā circa pecunias publicas apud spartiatas constitutum est. quia neq; in publico habent quicquā & magna bella gerere coacti pecunias ægre cōferunt. nā quia Spartiarū est plurimū agri, nō examinant inuicē collationes. & euenit legumlatori contrà q̄ commodū est, publice inopiam, priuatim auaritiā inducere. De Lacedæmoniorū igitur republica hætenus dictū sit. nā hæc sunt, quæ maxime quis reprehēdat.

De Cretensium republica. Cap. 8.

C Retensium vero respublica huic finitima est. Habet autem quædam non deterius, sed plurima minus nitide. Videtur autem et fertur Lacedæmoniorū respublica in pluribus imitata Cretensem. vetusta autē pleraq; rudiora sunt nouis. Ferunt enim Lycurgū post dimissam Carilli regis tutelam, cū longo tempore peregrinaretur, in Creta plurimum fuisse diuersatum propter cognationem. erant enim Lycij Lacedæmoniorum coloni. suscepant autem ij qui in eam coloniā venerant, instituta legum, tunc in antiquis habitatorib⁹ obtinentia. quapropter et nunc Perioeci eodem modo illis legibus vtuntur, quomodo eas Minos constituit primus. Videtur autem hæc insula ad principatum Græciæ esse nata, ac præclare sita, cūcto
H. H. in nanq;

accol.

Cnanq; imminet mari: cum fere
 Græci oēs circum mare sint po-
 siti. abest enim hinc modicum à
 Peloponnēso: illic vero ab Asiæ
 loco, qui circa Triopium est &
 Rhodum. Quare imperium ma-
 ris obtinuit Minos, ac & insula-
 rum alias subegit, alias vero du-
 dum incultas habitari fecit. tan-
 dem Siciliā aggressus, circa † Ca-
 merinā defunctus est. Habet au-
 tem conuenientiā Cretica insti-
 tutio cū Laconica. Agriculturā
 exercent apud hos quidē Iloræ,
 H apud illos vero Pericæci. Et co-
 messationes sunt apud vtrosq;
 & antiquitus nuncupabant La-
 cedæmonij nō Phiditia, sed An-
 dria, quēadmodum Cretes, ex
 quo palam est inde prouenisse.
 Insuper autē & reipublicæ insti-
 tutio. Ephori nanq; eandē vim
 habent, quā in Creta hi qui Cos-
 mi appellantur: nisi q̄ Ephori
 quinque sunt, Cosmi autē decem.
 Senatores autē pares sunt sena-
 toribus, quos vocant Cretes cō-
 siliū. Regia autē potestas fuit
 primo apud Cretas, postea illā
 sustulerunt, imperio in bello ad
 Cosmos translato. Concio autē
 omnibus cōis est, sed aliā nullā
 habet auctoritatē, q̄ ea cōpro-
 bandi, quæ à senatoribus & Cos-
 mis fuerit ante decreta, Quæ igitur
 de comessationibus consti-
 tuta sunt, melius apud Cretas,
 q̄ apud Lacedæmonios habēt.
 Nā apud Lacedæmonios vnus-
 quisq; certū quid in singula ca-
 pita taxatū soluit: quod nisi fa-
 ciat à republica lex repellit, vt
 prius diximus. at in Creta cōis
 est, ex cunctis enim quæ à terra
 proueniunt vel armentis, ex pu-
 blicis, & his quæ afferūt Perice-
 ci, diuisio fit, vt ps vna ad Deo-
 rum cultū & ad publica onera,
 pars ad comessationes deputet.
 at ita ex publico educant oēs, &
 mulieres, & pueros, & viros. Ad
 temperantiā autē cibi quasi vti-
 lis sit, multa legislator philoso-
 phatus est, & de mulierū diuo-
 rijs, de earū cōgregatione ad vi-
 ros, ne superflua pariant multi-
 tudinē prospexit, quod vtrum
 prauē vel non prauē constitutū
 sit, aliud erit cōsiderandi tēpus.
 Sed q̄ circa comessationes me-
 lius prouisum sit apud Cretas,
 q̄ apud Lacedæmonios manife-
 stū est. At circa Cosmos dete-
 rius, q̄ circa Ephoros. Quod nō
 mali hēt Ephororū magistrat⁹,
 idē & in illis est, sumūt enim
 quiuis, sed quod in his prodest
 reipublicæ, illic non est. Nā hic,
 quia ex oibus assumptio ē, par-
 ticeps populus amplissimi ma-
 gistratus, vult manere rempu-
 blicā: illic autē non ex oibus su-
 munt Cosmi, sed ex quibusdā fa-
 milijs, & senatores ex ijs q̄ Cos-
 mi iā fuerūt. De quibus idē dici
 pōt, quod de ijs quæ apud Lace-
 dæmonios fiunt. Nā esse liberū
 magistratū atq; perpetuū, mai⁹
 est munus q̄ dignitas eorū me-
 reatur, & non secundū legē scri-
 ptam iudicare, sed secundum
 qd sibi videt, periculosum est.

Quic

A Quiescere autē plebem non participantē, nullum signū est bene constitutæ ciuitatis. Nec quicquā susceptionis est Cosmis quē admodum Ephoris: abeuntq; per insulam longe à contendentijs. Medicina vero quā huic delicto adhibēt, ridicula est, nec ciuilis, sed † tyrannica. sapenu-
B nero enim aut collegi illorum, aut priuati homines insurgentes per seditionem Cosmos expellunt. Licet etiā Cosmis seip-
C sos magistratu abdicare, enim- uero hæc omnia præstabat lege fieri q̄ pro hominum voluntate: non enim secura est regula. Omnium vero deterritum est, potentum depositio: quā tam sepe concitant, cū sententias dare nolunt, per quā manifestum est habere eā institutionē aliquid reipublicæ, sed non esse rempublicā, at potentatū magis. Consueuerunt autē concitata plebe & amicis ad vnius arbitriū rem deferre, seditionesq; & prælia inter se miscere. At vero id quid differt ab eo, q̄ tandem ea ciuitas nō sit, dissoluta ciuili societate. Est autē periculosus hic reipublice status, si q̄ velint possintq; inuadere, sed, vt supra diximus, seruatur propter locū, quia oēs aduenas procul excludit. Itaq; Perioeci manent Cretēsisibus, verum illos persæpē à Lacedæmonijs defecere, non enim erat in Creta potētatus vllus externus: sed nuperrime bellum peregrinum irrupit in eā insulā, quod

patefecit imbecillitatem legum. **D** De hac igitur republica hæc dixisse sufficiat.

Superiorum rerum publicarum comparatio. Cap. 9.

V Idetur etiā Carthaginensium respublica bene constituta, multaq; habere præter alias, quædā vero maxime similia Lacedæmonijs. Tres enim istæ respublice quodā modo inter se proximæ sunt, multūq; distant ab alijs, Cretica dico, & Laconica & Carthaginēsis: multa q; in ipsis prouisa sunt recte. **E** Signum autē est reipublice bene institutæ, q̄ populus in suo permaneat loco, neq; seditionē vllā: (quod dictū dignū sit) vnquā fecit, neq; tyrannū. Continet autē similia Lacedæmoniorū reipublice, comestrationes quidē sodalitiōrū, Phiditijs: centū autē & quatuor virorū potestas, Ephoris: præterq̄ q̄ non deterior, nā illi ex cōtingentibus sunt: hanc autē potestatem suscipiunt optimates. **F** Imperator vero & senatus conueniunt Lacedæmoniorum regibus & senibus, melius autē q̄ imperatorē non secundū genus, neq; ex vili & præexcel-
G lenti magis eligunt q̄ secundū virtutē, nam qui magnā habent potestatem, si ipsi nullius preti sint, multū nocent, nocuerūtq; iam Lacedæmoniorum ciuitati. Plurima igitur reprehensorum propter transgressionē communia sunt omnibus antedictis. Sed quantū ad intentionē opti-
H H iiij matū

† Perioeci
epor

senatus
F

1002

Quatuor atque reipublice, quædam ad popularē statum magis declinant, quædā ad paucorum potentiā. Nam referēdi quidem ad populū aut nō referēdi aliqua, imperatores vnā cū senatu dñi sunt, si oēs concordent. si nō cōcordent, populus ipsoꝝ dñs est. quæcunq; aut retulerint magistratus, de his nō approbandi modo illorū sententias potestas permissa est populo, verum etiā pro arbitrio cōstituendi prouidendiq; et cuius cōtradecere re-
H latis illorū licet: quod non est in alijs rebus publicis. Quinqueui-
 ratum vero, qui multarū ac magnarū rerum potestātē habet, ab illis eligi, & centumviratum hos eligere qui est maxim⁹ magistratus, & hos longiori tpe q̄ alios imperiū retinere, nā & perfuncti magistratu imperant, & designari ad magistratū, ad paucorū potentiā spectat. Esse autē sine mercede, & sine electione quæ sorte fit, optimatiū est ponendum, & siquid aliud tale. Iudicia quoq; oīa ā cunctis magistratibus iudicari, & nō ab alijs alia, vt apud Lacedæmonios. Transgreditur autē maxime ab optimatibus ad paucorum potentiā institutio Carthaginensium fm̄ aliquā intelligentiā in eo, quod ēt multi comprobant, non solum enim optimos, verū etiā ditissimos censent in magistratibus esse ponendos: quasi imposse sit qui egenus existat, cū bene magistratum gerere, aut

quietē optare. Si igitur sumere di-
 uitē, paucorū potentiā est, per-
 virtutem aut, optimatum: ista
 quædā fuerit spēs tertia, p̄ quam
 cōstituta ē apud Carthaginien-
 ses respublica. creant enim ma-
 gistrat⁹ ad hæc duo respiciētēs,
 & præsertim maximos, vt impe-
 ratores & duces bellorum. Pon-
 tandum autē est huiuscemodi ex-
 cessum ab optimatib⁹ esse erro-
 rem legis cōditoris: quē ab ini-
 tiō præuidisse valde necessariū
 fuit, vt optimi valerent quietē
 agere, nec quicquā indecorū fa-
 cere, non solū in magistratu, sed
 ēt in vita priuata. Quod si inspi-
 cere oportet ad opes grā quie-
 tis, prauum est maximos magi-
 stratus esse venales, imperiū, &
 belli ducatū. hæc enim lex pre-
 ciosas magis facit diuitias q̄ vir-
 tutes, ac ciuitatē totā ad studiū
 pecuniarū conuertit. Nam quic-
 quid apud ciuitatis p̄cipes ha-
 bet in pretio, necessarium est &
 aliorum ciuium opinionē subse-
 qui. vbi autē non maxime hono-
 ratur virtus, ibi non est posse fir-
 mū optimorū esse in republica
 statū. Assuescere vero ad lucra
 rationabile est, q̄n per largitio-
 nem adipiscunt dignitates. ab-
 surdū est enim si pauper quidē
 aliquis, verum bonæ mentis lu-
 crari velit: improbius autē non
 velit, cū sumptus fecerit. Quō
 circa oportet eos, qui possunt
 optime gerere magistratū, assu-
 mere ad magistratum. probabi-
 liusq; fuisset si author legis opu-
 lentia

Mentiam præstantium virorū ab
 iecisset, ac eorū qui in magistra
 tu forēt, quieti, p̄pexisset. Pra
 uum ēt videri pōt, plures magi
 stratus ab vno hōe geri: qđ in
 honore est apud Carthaginiē
 ses. vnicū, n. ab vno optime per
 ficitur opus, hoc autē vt fieret, p
 uidendū fuit ā legumlatore, ne
 qđ cogendū eundem tibicinem
 esse atq; sutorē. Quare vbi non
 parua ē ciuitas, magis ciuile ē,
 vt plures sint participes magi
 stratuū, magisq; populare. com
 muniū. n. vt dixim⁹, & melius
 singula conficiuntur atq; cele
 rius. Patet autē hoc in bellicis re
 bus, & nauticis. in his. n. ambo
 bus per oēs (vt ita dixerim) trā
 sit imperare & p̄rere. Sed cūm
 ad paucorum potētiā v̄rgat
 respublica eorum, optime illud
 effugiunt, v̄t semper aliqua ple
 bis pars ditetur ad oppida mit
 tentes. per hoc. n. illi arbitrant
 ac certe efficiūt, statum ciuita
 tis permanere. Sed hoc est for
 tunę opus. oportebat v̄ro non
 p̄ fortunā sine seditionibus esse,
 sed p̄ legislatorē id fieri. nūc au
 tem si diuisa fortuna incidat, &
 plebs ā gubernatorib⁹ secedat,
 nullum est remedium legis ad
 quietem adhibitum. Lacedæ
 moniorum igitur, et Cretensiu,
 & Carthaginiensium republi
 ca, quæ merito habentur
 infiores, in hunc
 modum se ha
 bent.

De republica Solonis, & varijs institutori
 bus verumpliarum. Cap. 10.

Eorum autem qui de repu
 blica aliquid tradiderūt,
 quidam nunquam versa
 ti sunt in gubernatione ciuita
 tis, sed in priuata vita ocioſi vi
 xerunt, de quibus si quid dignum
 relatu fuit, de oībus ferē sup̄a
 diximus. Quidā autē legistato
 res fuere, gubernaueruntq; vel
 in p̄p̄is ciuitatibus vel in alie
 nis. Et horum quidā solum mō
 legum authores fuere, quidam
 ēt reipublicæ constituendę, ve
 luti Lieurgus & Solon. hi. n. le
 ges et rempublicam cōdiderē:
 Licurgus quidem Lacedæmo
 nijs, vt dictum est: Solon autē
 Atheniensibus. Existimant au
 tem quidam Solonem legisla
 torem fuisse præclarum. nā &
 paucorum potentiam sustulisse,
 quæ nimis intemperās erat;
 & plebem ā seruitute liberasse;
 ac statum popularem in patria
 constituisse, optimeq; rempu
 blicam temperasse, nam esse cō
 siliū Areopagi paucorum gu
 bernationis est: delectus vero
 magistratuū, optimatiū: iu
 diciā vero, populare. Sed vide
 tur Solō illa duo (cū ēent prius)
 non sustulisse consiliū Areo
 pagi, et magistratuū delectus:
 atq; populū asseruisse, iudicijs ex
 oībus constitutis. Quapropter
 quidam illi succēsent, qđ alterū
 dissoluerit, cū autoritatē om
 nem ad iudiciū traduxerit, qđ
 per sortitionem est, nam cum
 hoc

† Cōstitui
 se popula
 re statū.

Hoc inualuit, tanquam tyranno gratificātes populo, in eum qui nunc est, popularem statum, rempublicam redegerūt. Et consilium Areopagi Ephialtes inhibuit, & Pericles iudiciis vtroque salaria Pericles induxit, ac p̄ hūc modū vnusquisq; eorū q̄ apud plebē posse voluerunt, populi vim augere persequerantur, donec in istam quę nunc est, licentiā peruenit. Apparet autem hoc, nō ēā Solonis voluntate, q̄ casu euenisse. Naturali. n. potētia aduersus Medos victor populus, maiora de sese sapere cōcepit. & accesserunt patrones seditiosi contra bonos & modestos ciues, qui rēpublicā gubernabant. cū videat quidem Solon eā quę maxime necessaria fuit, potestātē populo tradidisse, vt magistratus crearet, et malefacta corrigeret. nisi n. populus hāc habeat potestātē, seruus erit & inimic⁹. At magistratus oēs cōstituit ex nobilibus ac locupletib⁹, ex cēsu quingentorū modiorū, et iugerū: tertium ex equitibus: quartū ex opificibus sordidis, quibus nullū magistratus affluēdi ius erat. Fuerunt etiam legum positores Zaleucus apud Locros occidentales, & Charondas Cataniensis ciuib⁹ suis, cæterisq; ciuitatibus Calcidicis, quę sunt circa Italiam & Siciliam. Tentant vero qdā inducere quasi Onomacritus fuerit primus legum ferendarum peritus, hunc vtro

exercitatum in Creta, cū esset Locrus. profectum autem per artem diuinationis, ei familiarem fuisse Thaletem. Thaletis autem auditores fuisse Licurgum & Zaleucum: Zaleuci autem Charondam. sed qui ista dicunt, tempora non supputant. Fuit etiā Philolaus Corinthius, legumlator Thebanis. Erat autem Philolaus ex familia Barchiadum, amicus vero Dioclis, qui in Olympijs vicit. sed vbi ille ciuitatem deseruit, commotus ob amorē matris Alecyones, Thebas migravit, atque ibi ambo defuncti sunt, mōstranturq; etiam nuncillorum sepulchra, quę ab inuicem facile spectant. verum ita cōstituta, vt ex Dioclis quidem sepulchro non sit prospectus in Corinthium agrū: ob animi infectionem: ex Philolai autem sit prospectus. Habitarunt igitur ob huiusmodi causam apud Thebanos, legesq; illis Philolaus descripsit, & de alijs quibusdā, & de sobole, p̄creanda, quas illi leges proletarias appellant. Et hoc est precipue ab illo prouisum, vt numerus hæreditatum conseruetur. Charondæ autem nihil est proprium, nisi iudicia falsorum testium. Primus enim de his legem posuit: diligentia autem & claritate etiam elegātiore quā hi qui nunc sunt legum conditores. Philolai proprium est patrimoniorum disparitas. Platonis autem mulierum & nato-

rum

De ciuitate, eius, rerum publicarum speciebus, dominatore ciuitatis, viris eam constituentibus, vnius viri virtute superexcellente, ac regia gubernatione.

De ciuitate, & eius, quid sit vtrunque. de ciuitate donatis, de magistratibus, de iuste & iniuste ciuibus. Cap. I.

E

Vi de republica considerat, quæ sit vna quæq; & qualis, ferè prima illa consideratio occurrit, videri quid sit ciuitas. Nā ea nonnunquam in controuersiam venit, cum alij dicant à ciuitate factum, alij non à ciuitate, sed à potentibus quibusdam, vel à tyranno. gubernatoris autem reipublicæ ac legum positoris totum negocium versari videmus circa ciuitatem. Est autem respublica, eorum qui in ciuitate degunt, institutio quædam. Cum vero sit ciuitas compositum quiddā, quemadmodum alia tota ex pluribus partibus consistentia, manifestum est primo de ciue esse perquirendum: nam ciuitas est ciuium multitudo quædam. Quærō & quem oporteat ciuem vocari, & qui sit ciuis, est considerandum.

TOALTI-
VBI.

rum & patrimoniorum communitas, & comestationes foeminarum, & præterea lex circa ebrietatem, vt reges conuiuiorum sobrii sint. & in rebus bellicis exercitatio, per quam amplexi fiant: cū oporteat non alteram manum vtilem, alterā inutilem habere. Draconis quoque leges sunt, sed iam constituta Republica legestulit. Proprium autem Draconis est nihil quod sit memoria dignum, nisi rigiditas ob magnitudinē poenarum. Fuit quoque Pittacus legum conditor, sed non in Republica versatus. Lex est propria illius, ebrios si quem pulsauerint maiori poena damnari, quā si sobrii fecissent, quod enim plures delinquant ebrii quā sobrii, non ad id respexit, qd magis esse debeat ebrijs venia, sed ad utilitatem. Fuit etiā Androdamas regius legum conditor Chalcidensibus, qui sunt in Thracia, de homicidio & hereditatibus. nihil tamen huius proprium referre quis potest.

De his ergo rebus publicis, quæ principales sunt, & de his quæ sunt ab aliquibus scriptæ, in hunc modum cognouisse sufficiat.

at.

ran-

Politicoꝝ

Grandum: nā & de ciue saepe con-
tenditur, nec eundem oēs esse fa-
tentur ciuem: & qui in popula-
ri ciuitate ciuis est, per sepe in
paucorum gubernatione non
erit ciuis. Eos igit qui alio quo-
dam modo appellationem for-
tiuntur, ceu eos qui in ciuitate
donati sunt, omittam⁹. Nec ha-
bitatio ciuem facit. nā isto mo-
do † peregrini qui circa nos ha-
bitant, & serui ciues essent. Nec
rursus qui fori ac iudiciū ius ha-
bent. nā hoc existit et illis qui si

† peregrini.

Hmul contrahunt, cū per con-
tractum forū fortiantur. quan-
quam multis in locis peregrini
ne id quidē perfecte habeāt, sed
necesse est vt patronū accipiāt.
Ex quo fit vt imperfecte quo-
dam modo sint fori iudicioꝝ
participes: sed vt pueri nondū
ætate perfecti, & senes ob gratē
ā muneribus publicis vacātes,
non simp̄r ciues dicendi sunt,
sed quodā modo ciues. At nos
querimus eum, qui simpliciter
ciuis dicatur, nec habeat aliquā
adiūctionem quā restringat &
corrigat: cum & de infamibus
& de exulibus eodem modo vt
suprà dubitari, & respondi po-
test. Ciuis simpliciter nulla alia
re definitur magis, q̄ participa-
tione potestatis publicæ iudiciū
di & decernēdi. † Potestates au-
tem, aliæ sunt determinatæ fm
tempus, ita vt non liceat inter-
dū, nec semel eandem habere,
aut per alia temporum spacia,
aliæ sunt indeterminatæ, ceu il-

† magistratus.

lius qui in concione deliberat, &
& qui iudicat: quanquam for-
tasse diceret aliquis, tales non
esse in potestate cōstitutos. At
qui ridiculum foret, qui de ma-
ximis rebus deliberāt & decer-
nunt. eos potestatem dicere nō
habere. Sed nihil referat, cū
de nomine sit questio. est enim
absq̄ nomine publica potestas
iudicantis decernentisq̄ in cō-
cione: sed sit definitionis gratia
indeterminata potestas. Pon-
mus autē eos esse ciues, qui hu-
ius potestatis vnā cū alijs par-
ticipes sunt, maxime igitur pro-
prie ciuis, super oēs alios qui ci-
ues dicuntur, ferē talis est. Nec
latere nos debet, q̄ i rebus, qua-
rum subiecta differunt specie,
& aliud eorum est primū, aliud
scdm, aliud cōsequēs, aut om-
nino nihil est (quā talia sunt)
commune, aut vix. Respubli-
cas autē videmus specie differ-
re, & alias esse posteriores, alias
piores. Quæ. n. aberrauerūt ac
prolapsæ sunt, necesse est vt po-
steriores sint integris & incorru-
ptis. quō aut dicamus eas labi,
postea patebit. Quare ciuē quo
que esse alium atq̄ aliū, necesse
est fm differentiā rerum publi-
carum. Itaq̄ ille, de quo dixi-
mus, in populari quidem statu
maxīe est ciuis: in alijs vero spe-
ciebus esse quidem potest, non
tñ necesse est. In quibusdā. n. ci-
uitatibus nec populus est, nec
cōcionis vsus, sed senatus ha-
bēt & iudicia. vt apud Lacedæ-
mo-

mo.

A monios de cōtractibus cognoscunt hi, qui Ephori nuncupantur, alij alios, de cōde autē senat⁹, & forsā alius magistratus de alijs, eodemq; mō apud Carthaginiēses, de oībus quidē causis magistratus quidā cognoscunt. Sed recipit correctionē quandā definitio ciuis, q̄ in alijs rebus publicis non est indeterminata illa potestas, q̄ in concione decernit & iudicat, sed determinata fm̄ iurisdictionem. horum. n. aut omnibus, aut quibusdam concessum est deliberare ac iudicare, vel de oībus vel de quibusdā. Quis igitur sit ciuis, ex his patet. Cui enimabilitas est participandi potestatis publicę deliberatiuę et iudiciarię, hunc ciuem esse dicimus eius ciuitatis: ciuitatē vero talium multitudinem, q̄ ipsa per se sufficiens sit, vt simpl̄ dixerim, ad viuendū. Consueuerunt autē cum ēt dicere ciuem, qui ex duobus ciuib⁹ ortus sit, & non ex altero solum, ceu ex patre et matre. alij vero magis vltra requirūt, ceu auos & proauos vel plures. His itaq; definitis ciuilit̄ et succincte, dubitant quidā, tertius ille aut quartus, quomodo erit ciuis. Gorgias quidem Leōtinus partim dubitans fortasse, partim ludens, inquit: Quēadmodū mortaria sunt illa q̄ a factoribus mortariorū fiunt, sic Larissēos esse q̄ ab artificibus cōrū fiunt, esse namq; aliquos Larissēorum factores. Est autem

simplex. si enim participarēt administrationis reipublicę fm̄ determinationem iam dictam, essent vtiq; ciues. Etenim neq; possibile congruere definitionē illam primis conditoribus aut habitatoribus, vt ex patre matreq; ciuib⁹ sint exorti. Sed forsā de eo magis dubitari p̄t, cū facta mutatione recipiuntur q̄dā ad cōmunionē reipublicę, quemadmodum Athenis fecit Clisthenes, post tyrannorū cēctiōē, cōplures enim in tribus descripsit, peregrinos, et seruos, et inquilinos, de quibus dubitari pōt nō qui ciuis, sed an iuste vel iniuste. Atq; de eo insuper quis dubitabit. an si nō iuste ciuis, ne ciuis sit: quasi idē valeat iniustus & falsus. Sed cū videamus quosdā iniuste se in magistratibus gerere, quos tñ magistratus esse dicimus, sed nequam iuste: ciuis autem potestate quadam definitus sit: (nā q̄ particeps est talis potestatis, est ciuis, vt diximus:) patet q̄ hos quoq; ciues esse dicendum est. Iuste autē vel iniuste, pertinet ad primam illam q̄ōnē, in qua queritur nunquid a ciuitate factum sit, vel non a ciuitate, ceu cū ex paucorum potentia vel tyrannide, ad popularem statū sit mutatio. Tunc. n. neq; mutuatam pecuniā soluere quidā volunt, quasi non ciuitas ea suscipiat, sed tyrannus: nec alia hmōi per multa, quasi res publica vi ac victoria constet, nō publica

Politicorum

Gblica utilitate. Si igitur per hunc modum, quædam in populari statu sunt, esse similiter dicendum est huius civitatis acta, & paucorum potentia & tyrannidis.

Quo pacto civitatem, eandem, vel non eandem dicere debeamus. Cap. 2.

Videtur autem proprius huius quæstionis locus, quo modo aliquando dicamus civitatem esse eandem & non eandem, sed aliam. Potissime igitur inuestigatio dubitationis huius est circa locum, & homines. fieri enim potest, ut separetur locus &

Homines, & alios alibi habitare. Sed hæc leuior est dubitatio, nam cum multipliciter dicatur civitas, per facilius est hominibus quæstio. Similiter quoque eorum quæ eundem inhabitant locum, quoad dicendum sit vna esse civitatem: non enim moribus id definitur. liceret enim Peloponnesum totam vni moribus circumdari, talis fortasse est Babylon, quæ capta cum esset ab hostibus, ferunt partem aliquam eius civitatis tertia die nondum aliquid sensisse. similiter & quæcumque alia magis habet circumscriptionem gentis quam civitatis. Sed huius quæstionis alio loco utilis erit consideratio.

Item de magnitudine civitatis, et quantam esse utile sit, et vtrum vnam vel plures, latere non debet civilem hominem. At manentibus eisdem habitatoribus eodem loco, vtrum quoad sit idem genus habitantium eandem esse civitatem dicendum sit, quamvis semper alij intereant alij omnia

tur & ut & flumina solemus eadem dicere, & fontes eosdem, quamvis semper vnda nova superueniat ac defluat. An hoc dicendum sit eosdem esse per eandem causam, sed civitatem aliam. Nam si civitas est societas quædam (societas autem civium) variata reipublicæ gubernandæ forma, & alia effecta, necessarium utique videretur, civitatem quæque non eandem permanere. ut & chorum alium esse dicimus dum tragicus est, quod dum comicus: & si quidem sint hofes, eodemque item modo, omnem aliam societatem & compositionem, si species compositionis alia fiat: ceu harmoniam earundem vocum aliam esse dicimus, & modo Doriæ, modo Phrygiæ vocitamus. Id si ita est, patet quæ maxime dicendum est eandem civitatem, ad rempublicam respicientes, nomine autem vocari alio, aut eodem licet, eisdem habitantibus eandem, vel alijs penitus hominibus. Vtrum autem iustum sit* red dere pecuniâ mutuo sumptam, mutata reipublicæ gubernandæ specie, an non iustum, alia est dubitatio.

De virtute absolute viri boni, & boni civis, num sit eadem an altera. De virtute civis qui præest, & qui pares. An opifices sint dicendi cives. Cap. 3.

His vero quæ nunc dicta sunt, consequens est videre, vtrum eadem sit virtus boni viri, & boni civis, an non eadem. Atque si hoc est perquirendum, prius de virtute civis sub compendio considerare oportet. Ut igitur

* Pactum dissolvere, aut non dissolvere.

M

nauta

A nauta vnus aliquis est eorum, qui sunt in cōi societate, ita & ciuem dicimus. Nautarum vero, quanquam dissimiles sint fm potentiam (nam alter est remox, alter gubernator, alter proram dirigens, alter alteram hmōi appellationē habens) patet q̄ expressissimus vniuscuiusq̄ sermo* proprius erit illius virtutis. Similiter aut̄ & cōmune quiddā conuenit oībus. salus .n. & conseruatio nauigantium, cōe est oīum opus: ad hoc **B** n. vnusquisq̄ eorum intendit. sic igitur & ciuibus, licet dissimiles sint, opus est conseruatio cōis societatis: societas vero est respublica, quapropter necesse est virtutem esse ciuis ad rēpublicam. Si quidē igitur plures sunt rerum publicarum species, patet non esse recipiendū, vř studiosi ciuis vna sit virtus, eaq̄ perfecta, at viri boni perfecta est virtus. Quod igitur fieri possit, vt ciuis studiosus nō possideat virtutē illam, per quā dī vir bonus, manifestū est. **C** Quin ē & alio modo inquirentibus, peruenire licet ad eandē rōnem circa optimā rempublicam. Nā si impossibile est ex oībus studiosis esse ciuitatē: & oportet singulos opus suum benefacere: hoc autē ā virtute: sit vero possibile similes esse ciues oēs. nequaquam vna esset virtus ciuis & viri boni. Nam virtutē studiosi ciuis oībus eē oportet: sic, n. optima foret ciuitas vtiq̄,

at viri boni virtutē impossibile est oībus esse: nisi necessariū sit in studiosa ciuitate ciues oēs esse viros bonos. Præterea cum ex dissimilibus constet ciuitas, vt animal ex anima & corpore: anima vero ipsa ex ratioe & appetitu, & domus ex viro et vxore, et acquisitio ex dominio & seruo: eodē modo cum ciuitas ex his oībus: ac præterea ex alijs dissimilibus constet speciebus, necesse est non vnā esse ciuium omnium virtutē. quēadmodū nec chorum agentū, supremi & assistentis, q̄ igit non eadem simplr ex his patet. Sed an erit alicui? eadē virtus ciuis studiosi & viri boni? Dicimus vtiq̄ studiosum in magistratu, bonū esse atq̄ prudentē: ciuilem autem hōsem necessarium est esse prudentē, & statim aliā eē disciplinā pręsidentis* aiunt quidā: vt patet in regum filijs, qui ad equestrem bellicāq̄ disciplinā i adolescentia erudiunt. et Euripides inquit, Nō mihi speciosa, sed ea quorum ciuitas indiget, tanquā sit pręsidentis disciplina quēdā. Si autē est eadem virtus pręsidentis boni, ac viri boni: ciuis autē est & qui regitur: non eadē virtus simpliciter eēt ciuis et viri boni, sed tñ ciuis dā ciuis, non .n. eadē virtus est eius q̄ p̄sident, & ciuis. Et ob hoc forsan lason inquit, grauiter ferre, si nō regnaret, quasi nesciret priuatus eē. Sed nihilo min⁹ laudādū ē posse sperare, et pareretur:

ac

*magistratum gerētis.

f

Politicoꝝ

G ac pꝛeclari ciuis virtus est posse pꝛæesse, & subesse laudabiliter. Si ergo virtutem boni viri posuimus pꝛæfidentē, ciuis autem vtrinq; non vtiq; fuerint ambæ similiter laude dignę. Cū ergo aliqui videatur vtraq; nō eadē, eum qui imperat & eū qui parat, addiscere debere: ciuem aut vtraq; scire, & participare ambarum: quid sequatur deprehendere quis pōt. Est. n. pꝛæfidentia dominatiua: hac vero in his quę necessaria vocant scire facere, nequaquā necessariū est ei qꝛ pꝛæfidet, sed vti magis. alterum vero seruale est: dico autē alterum, posse exhibere ministeria. Seruorū aut species plures esse dicimus, cum sint ministeria plura: quorū partē vnāq; obtinent manuales. hi sunt, vt nomen significat, qui ex manibus viuunt, in quibus sunt opifices. Quapropter apud quosdā antiquitus huiusmodi hoīes excludēbātur à reipublicæ honoribus, anteqꝫ populus extremus fieret.

I Hęc igit opificia eorum qui ita subsunt, neq; rectorem discere oportet, neq; eū qui in republica versatur, neq; bonū ciuem: nisi fortasse qñq; sui ipsi priuatim gꝛa. Non. n. amplius cōtingeret esse alterū dñm, alterū seruū: sed est pꝛæfidentia qdam, p quā pꝛæst similibus genere, & liberis hominibus. et hanc dicimus esse ciuilem pꝛæfidentiam, quā eum qui pꝛæst didicisse parendo oportet: ceu pꝛfectū equi,

tum esse, cū ipse prius sub alio esset: & exercitū ducere, cū ipse prius in exercitu per inferior res militiæ gradus ductus sit. Quāobrem recte dī, neminem bene imperare posse, qui non prius sub imperio fuerit. Sed horū diuersa est virtus, & oportet bonū ciuē scire ac posse pꝛæesse & subesse. et hęc virtus ciuis, scire recte se habere in vtraq; parte, & boni viri vtraq; quanquā alia est species eius temperantię & iustitię qꝛ pꝛæst. nam eius qui subest ac liber est, non vna pꝛfecto fuerit virtus ac boni viri, vtputa iustitia alias species habet cū pꝛæst, alias cum subest. Quēadmodum viri et mulieris aliā tēperantia, & fortitudo. nā videretur vtiq; timidus cē vir, si ita fortis esset, vt femina fortis: & mulier inhonesta videre tur, si sic honesta foret, vt vir honestus. administratio quoq; domus, alia mulieris, alia viri. nam viri est acquirere, mulieris seruare. Prudentia vero propria virtus est pꝛæfidentis. nam cæteræ quidem virtutes vidētur communes, tā eorum qui pꝛæfunt, qꝫ eorum qui subsunt: at prudentia non est virtus eius qui subest. sed opinio vera. qui enim subest, vt is est qui fistulā facit: qui vero pꝛæst, vt is qui vtitur fistula. Vtrum igitur eadem sit virtus viri boni, et ciuis studiosi, vel alia, & quomodo eadem, & quomodo alia, ex his patet.

Restat

A Restat adhuc una dubitatio circa ciuē: utrū reuera ciuis sit is solum, cui participatio est publicę potestatis, an opifices etiā ac mercenarij sint ciues nuncupādi. Nā si ponamus hos quoque esse ciues, q magistruū sint expertes, nequaquā possibile est vniuscuiusq ciuis talē esse virtutē, si vero nullus horū est ciuis, in qua parte sunt hmoi homines reponendi? neq. n. in eorū ministrorū loco qui nobiscū habitāt, neq. rursus vt peregrini. An fm hanc rōnē nihil dicemus? euenire absurdū. neq. n. serui suprà dictorum quicquā, neq. liberti. Illud autē verum, q non oēs illi dicendi sunt ciues, si ne quibus ciuitas esse non pōt: cū neq. pueri ita ciues sunt, vt viri. sed hi quidē simplr, illi vero ex suppositiōe, ciues. n. sunt, sed imperfecti. Vetustis quidē tēporibus apud quosdam opifices erāt serui, aut peregrini. quapropter ēt nunc plerique tales sunt, Optima quidem ciuitas nunquam opificem faciet ciuē. q si hi ciues, ciuis autē virtus, quam diximus, dicendū est nō esse cuiusq ciuis, neq. liberi modo, sed eorū qui a ministris necessarii sunt alieni. necessaria vero qui vni ministrat seruus ēst; qui autē publice viles et sordidi, Patebit autē hinc parū adhuc considerantibus, quēadmodum in his res se habeat. hoc. n. qd diximus, id ostendit. Cū. n. plures sint rerum publicarū spe-

cies, plures quoque species ciuium sint necesse est, ac maxime eorum ciuium qui subsunt. Itaque in quadam republica opifices & sordidi ciues erunt: in quibusdam vero impossibile est vt ciues sint: puta in optimatū gubernatione, siqua illa est, in qua fm virtutem dantur honores, & fm dignitatem. neq. n. virtutem exercere pōt qui vilibus opificibus occupat⁹ est. In paucorum quoque gubernatione tenues homines ad rempublicam non recipiuntur: ex magno. n. censu ad honores reipublicę puenitur. Artifices tñ ad hanc speciē peruenire possunt, & si sordidi sint: qm plerunq diuitijs abundant. Apud Thebanos lex fuit, vt nemo habilis esset ad honores reipublicę suscipiendos, nisi decē annis a mercatura destitisset. In multis autem rebus publicis attrahuntur lege ad ciuitatem ēt peregrini. Est ēt lex in quibusdam ciuitatibus, vt satis sit ex matre ciue esse genitum. & eodē pacto spurios multē recipiunt: atq. propter defectum legitimorū ciuium tales ciues faciunt. paucitate. n. hominum inducti, his vtunt legibus. q si abundant multitudine, paulatim excludunt, primo libertini generis homines, dein de eos qui ex matre solūmodo ciues sint: tandem non nisi ex utroq parente natos ciues, pro ciuibz habent. Quod igit plures sint species ciuium, ex his

Moral. cū cō. Auer. Il pa-

Politīcorū

G pater: & q̄ maxime dī ciuis ille, qui habilis sit ad honores suscipiēdos, vt Homerus inquit. sed vbi id occultū ē ex deceptio ne habitatorū, tanquā inhonoratū quendā reptitiū, repellunt. vt inquilinus. n. est et aduena, q̄ honores capere non pōt. Vtrū igitur alia, an eadem virtus sit, p̄ quā est vir bonus et ciuis studiosus, patet ex supra dictis, q̄ cuiusdā ciuitatis idē, cuiusdā vero alius, & ille non oīs, sed q̄ p̄est reipublicæ, & potestātē habet, aut solus, aut cum alijs gubernationem exercens.

Quid sit respublica, et ipsius finis. Quot sint imperij in re familiari modi.

Quid respublica recta, quidne lapsa. Cap. 4.

His ita determinatis, vidē dum iam est, vtrum vna sit ponenda respublica, an plures. Et si plures, quæ, & quot, et quēnam dīg earū sint. Est aut respublica ordinatio ciuitatis et circa magistrat⁹ alios, & maxime circa id qđ summā in ciuitate habeat authoritatē, & si sit principalissimū. Principalissimum aut est id, qđ vbiq̄ gubernat & regit ciuitatē: ceu in populari quidē populus, in paucorum vero potētia pauci. Dicimus aut & rempublicam aliam esse ab istis, eodemq̄ mō dicemus de alijs. Supponendū est primo, cuius gratia ciuitas sit constituta, & quot sint gubernandi species circa hominē, & circa vitæ societatem. In su-

perioribus libris, vbi de gubernatione rei domesticæ, ac de domino et seruo determinauim⁹, dictum est, natura esse hominē ciuile animal ac sociale. Ex quo fit vt si ēt nihil indigeant mutuo auxilio, nihilomin⁹ affectēt vitæ societatem. quinetiam & cōis vtilitas coniungit eos, inquantū cōfert singulis partem bene viuendi. maxime igitur hic est finis & publice oīsbus, & priuatim. Congregant ēt ipsius vitæ grā. forsan. n. inest sibi aliqua particula honesti, & continet ciuilem societatem, ēt viuendi gratia solum, si non molestiæ in vita admodū exuperent. Patet aut q̄ tolerant hoīes multa aspera, propter viuendi cupiditatem, vt existente in eo quadā prosperitate, & naturali dulcedine. Atqui et modos iperij facile est diuidere, cū sæpe sit de his à nobis in externis sermonibus determinatum. Dominatio. n. licet reuera vtilis existat natura seruo, & natura dño, nihilomin⁹ imperat pro dñi vtilitate, pro vtilitate aut serui cōtingenter. neq̄. n. fieri pōt, vt seruo deficiente serue dominatio. Filiorū vero imperium, & vxoris, & domus totius, quā vocamus rei familiaris gubernationem, aut gratia est eorum qui gubernantur, aut gratia alicuius, qđ sit vtriusq̄ commune. Gratia eorū qui gubernant, vt videmus & alias artes, ceu medicinam & gymnasticam illorū quibus impe-

A imperatur, vtilitatem querere: contingenter tñ & eorū qui precipiunt, esse pōt. nihil quippe vetat, magistrū ipsum gymnasiū esse vnum eorum qui exercetur, quemadmodū gubernator semper est vnus ex his qui sunt in naui. Magister igit gymnasiū et gubernator cōsiderāt semper eorū vtilitatē quos gubernant, sed qñ horū vnus est, p accidēs ipse quoq; suscipit vtilitatē, hic quidē nauta, ille autē vnus eorū q; gymnasio exercent. Quapp
B ciuilia quoq; imperia, cum sint fm equalitatē ciuium constituta, & fm paritatē, vicissim exigunt ea gerere, quā natura fert. cōsentes iuicē munera subire, et cōsiderare vicissim quoddā illius bonum, quēadmodum ille prius dum p̄cesset, considerauit vtilitatē istius. nunc autē rationē cōmodorū ex reipubli. gubernatione prouenientium, volunt continuo in potestate esse, velut si semper contingeret magistratū gerentibus ex valetudinarijs ante, sanos degere: nā forsitan ita magistratus amplecteretur. Constat igitur q; quęcunq; respublicę ad cōem vtilitatem intendūt, hę certe rectę sunt fm simpliciter iustum: quęcunq; vero ad propriā eorū qui pręsunt vtilitatem solum, aberrāt. quidem, suntq; oēs rectarum rerum publicarū transgressiones & labe. gubernantur .n. quasi a dominis: ciuitas autem est liberorum societas,

De diuisione & definitionibus rerum publicarum, & de earum transgressione. Cap. 5.

His determinatis, consequēs est respublicas cōsiderare quot sunt & q. et primo qdē eas q; sunt rectę: nā labe earū ex illis patescunt. Cū vero gubernatio ciuitatis & regimē idē significet: regimē autē est potestas ciuitatis: necesse est potestatem hmoi aut penes vnū eē, aut penes paucos, aut penes multos. Qñ igit vnus, vel pauci, vel multi cōem vtilitatē gubernatiōe sequunt, has esse rectas rerū publicarū spēs necesse est. qñ autē ad propriā vtilitatē vel vnus, vel paucorū, vel multitudinis gubernat, transgressiones sunt & labe. Aut. n. dicendū est nō esse ciues, aut ad participationē vtilitatis sunt recipiendi. Vocare autē cōsueuim⁹, cū vnus ad vtilitatē communē respiciens gubernat regiam potestatem. Cū vero pauci gubernāt, plures tamē vno optimatum gubernationē: vel ex eo q; optimi pręsunt, vel ex eo quia ad optimū publicū administrāt. Cū autē multitudo gubernat ad cōmunē vtilitatē, vocatur cōi nomīe rerū publicarū osum respublica. Contingit autē rationabiliter. vnum. n. excellere fm virtutem, aut paucos datur: vt vero multitudo excellat ad omnē virtutem difficile est, sed maxime ad bellicam: hæc. n. in multitudine fit. Quare in hac rei

Publicæ specie principalissimū ac potētissimū est id, in quo robur belli cōsistet. et in his ipsi illi sunt, q̄ sunt in possessione armorū. Prolabunt vero ac transgrediunt hmoi spēs, ex regia q̄ dē gubernatiōe, in tyrannidē: ex optimatib⁹ vero, in paucorū potētia: ex republica aut, in popularē statū. Tyrannidē. n. esse dicim⁹, dominatū vnus ad propriū cōmodū intendētis. Paucorū aut potētiā, cū ad opulentorum commodū gubernatur. Popularem aut statum, cū ad commodum egenorum. harum. n. nulla ad cōem vtilitatē respicit. Oportet aut paulo vberius explicare quē sit vnaqueq̄ istarū. habent. n. dubitationes quasdam. Philosophantis. n. circa singulorum disciplinam, & non solū ad agendum respicientis, proprium est nihil negligere neq̄ prętermittere, sed de mō strare in singulis veritatem. Tyrannidem. n. esse diximus vnus dominationē ciuili societati p̄sidentis. Paucorum aut potētiā, qm̄ rempublicam tenent opulenti & diuites. Popularem vero gubernationem, cū tenues hoīes & non possidentes diuitias gubernāt. Prima igitur dubitatio est circa definitionē. Nā si plures sint opulēti & diuites, ac rempublicā teneant: popularis aut gubernatio sit cū multitudo regit: eodemq̄ mō, sicubi cōtingat inopes esse pauciores q̄ opulenti, sed potētiores ac rē-

publicam teneant, & vbi pauci rempublicā obtinent paucorū potētiā nuncupamus: non recte viderent istę definitiones esse positę. Enimvero si quis adiungens opulentię quidē paucitatem, inopię verō multitudinē, sic appellet rerū publicarum species, vt dicat paucorum potētiā esse, in qua gubernationē reipublicę habent opulenti, numero pauci: popularē vero, in qua iopes rēpublicā tenēt multi existētes, aliā habet dubitationē. Quas. n. dicemus eas respublicas, eā videlicet i qua plures opulenti, et eā in qua pauciores inopes gubernant. si quidē nullę sunt alię respublicę pręter supra dictas. Vide igitur rō ista ostēdere, q̄ paucos esse vel multos qui gubernant, contingens est, aliud paucorū potētię, alterū populari: p̄p̄ea q̄ vbiq̄ accidit, vt pauci sint opulēti, multi vero iopes. Ex q̄ sit, vt hmoi cāx nō faciāt dīā: sed i eo differat popularis gubernatio ā paucorū potētiā, q̄ alibi opulēti, alibi iopes rēpublicā obtinēt. Necessariūq̄, ē vbiq̄ p̄ opes ac diuitias p̄sunt, siue hipauciores sint, siue plures, hāc eē spēm illā q̄ vocat paucorū potētiā: vbiq̄ aut iopes, hāc eē popularē gubernationē. Sed accidit (vt dixim⁹) hos qdē paucos eē, illos vero multos. opibus. n. ac diuitijs pauci abūdāt, libertatis tm̄ oēs participes sunt, p̄p̄ quas causas cōtendunt vtriq̄ de republica.

De

A De iusto paucorum ac popularis gubernationis. De ciuitatis fine, virtute ac initio. Cap. 6.

SUmedū est prius, quos terminos esse dicunt paucorū potētis et popularis gubernationis, et qd sit iustū in vtraq. Oēs. n. attingunt iustū quoddā, sed vsq; ad aliqd, et aiunt nō oē iustū proprie, puta vī equalitas iustū quidā esse, & est, sed non oībus, at equalibus. et in equalitas vī iustum esse, & est quidē, sed non oībus, at in equalibus.

B Alij vero hoc auferūt, videlicet quibus, & male iudicant. cā vero est, quia de seip̄lis iudiciū sit, qui vero de proprijs iudicāt, vt plurimū nō recti sunt iudices. Itaq; cū iustum aligbus, et diuī tam sit eodem mō in rebus & psonis, vt dixim⁹ in Ethicis, æq̄litate rei consistēt, sed de personis contendunt, maxime ob id qd dictum est mō, quia de seip̄lis non recte iudicant. Deniq; quia vsq; ad aliquid vtriq; eorum iustū quiddam dicētes, putant se dicere simplr iustum. illi n. si in aliquo sint supiores, ceu opibus et diuitijs, alios oīno putāt impares esse: hi vero si in aliquo sint pares, puta libertate, omnino putant esse pares. Cæterū qd est principalissimum, non dicunt. Si. n. possessionis grā societate inīssent atq; vnā cōuenissent, tm̄ caperent ciuitatis, quantū possessionis. itaq; rō illa valeret, quę est paucorū potētis, qui aiunt non esse iustū,

vt qui vnum contulit, tm̄ partē ciperet de centum minis, quantū is qui contulit oē reliquū: neq; de ijs q̄ ab initio, neq; ijs q̄ postea superueniant. Quōd si non viuēdi solū gratia, sed magis bene viuendi: nam sic seruorū & aliorum animalium ciuitas esse posset: quod non est ex eo quia, felicitatis non sunt capacia, neq; viuēdi fm̄ electionē: neq; societatis gratia bellicę, ne ā quoquā iniuria afficiantur: neq; pp̄ cōmercia ac mutuā vtilitatē: nam sic Tuici & Carthaginienſes, & oēs ij quibus est cōmercium inuicem, tanq̄ ciues essent vnus ciuitatis: sunt nēpe illis fœdera circa res importandas & pacta, ne iniuria afficiant, & scripturę circa mutuā bellorum societatem. sed neq; magistratus cōes his deputati sūt: verū alij apud alios, nec quales eē op̄ alteri de alteris cogitāt, neq; vt nemo eorū iniustus sit, q̄ sub fœdere cōprehendunt, neq; vt prauitatē nullam habeant, sed solū vt nō inuicē se iniuria afficiant. At. n. de virtute ac vitio publice cogitant, quicunq; curā habent bene instituendi ciuitatē. Ex quo manifestum est, de virtute curā esse habendā ei, quę reuera ciuitas sit nomināda, non orationis grā. nā sit cōcatio societas aliorum ad bellum, loco solū differens ab alijs socijs longe existentibus. et lex pactio, vrait Lico-phron Sophista, fideiussor inuicē iustorū, sed nō talis, ut bonos

II ij et

C & iustos ciues efficiat. Et q̄ ita se habeat patet. nam si quis cōlungat loca in vnum: vt Megarensiū Corinthioꝝm q̄ ciuitas sese inuicē contingāt moenibus, nihilominus vna non erit ciuitas: nec si simul coniugia inēat: quāquā hoc vnum sit de his cōmunibus, q̄ proprię sunt ciuitatū. Eodemq̄ mō si qui habitent separati quidē, non tñ ita lōge vt nequeant simul cōicare, legesq̄ habeant, iniuriā sibi inuicē in commercijs phibēdi: ceu

H si vnus faber, alter agricola, alter sutor, alter aliquis hmōi foret, essentq̄ hi decē milia numero, nec alię eis forent cōiones, nisi taliū rerū, puta contractū & bellorum confederationis: nec sic quidem ciuitas adhuc foret. pp̄ quam vtiq̄ cām? Non .n. quia non propinqua sit communicatio. nā si in vnum cōuenirent ita cōicātes, vnusquisq̄ tñ vtatur propria domo vt ciuitate, ac sibi ipsis vt confederationi auxiliū, ferant cōtra iniuriātes solum, ne sic quidem ciuitas esse videret recte cōsideratib⁹. siquidē eodem mō conuersaretur simul coniunctim, & separatim. Ex quo patet, q̄ ciuitas non est cōicatio loci, & nō iniuriādi sibi ipsis, et cōmercij grā. sed ista qdē vt assint, necessariū ē, siqdem futura sit ciuitas. nec tñ si ista assint oīa, ciuitas adhuc erit. At bñ viuendi societas et domibus, et generib⁹, vitę pfectę grā, et p se sufficientis. hoc

tñ nō erit nisi vno eodēq̄ loco habitātib⁹, et cōiugia simul inuentibus. pp̄ qd̄ propinquitates in ciuitatibus extiterūt, & societas, et sacra, et cōuersatiōes familiarū. idq̄ ē amicitij opus. nā simul viuēdi electio amicitia ē. Finis ē igit̄ ciuitatis bñ viuere: illa vero grā finis. Ciuitas autē ē generū pagorūq̄ societas, vitę pfectę ac p̄sufficiētis: hoc est (vt dixim⁹) bñ ac beate viuere. Bñ igit̄ agēdi grā ponendū est esse ciuilem societatem, n̄ autē grā simul viuēdi. Quapp̄ quicunq̄ plus cōferunt ad hmōi societatem, his plus iuris cōpetit in ciuitate, q̄ his q̄ libertate ac genere pares sunt, vel maiores, sed ciuili virtute sunt impares: et q̄ hīs q̄ diuitijs superāt, sed virtute superātur. Quōd igit̄ oēs qui de re publica cōtēdunt, partē aliq̄ iusti dicūt, manifestū ē ex sup̄dictis.

Quē oporteat in ciuitate dominari: et nonnulla de repetundis rationibus. Cap. 7.

E St autē dubitatio qd̄ oporteat dominās esse in ciuitate, nunquid populū, an eos qui diuitias hñt, an bonos et equos, vel vnūq̄ sit optimus oīum vel tyrānū. Verū hęc oīa vident hēre difficultatē. Quid n. inopes quia plures sint, si partiant ea, q̄ sunt opulentorū, hoc nō iniustū est? decreuerūt .n. q̄ potestatem habent. iniuria igitur summa, q̄ eādē dicenda ē? Rursusq̄ oībus acceptis, si plures ea sibi tribuāt, q̄ sunt paucorū, cōstat

* Visum ē .n. equidē iuste ea q̄

A stat q̄ ciuitatē corrumpunt, at-
qui virtus nunquā corrumpit
id, qđ eā habet, neq̄ iustū ciui-
tatis corruptiū ē. ex quo patet
legē istā nō posse iustā esse. Pre-
terea illa quoq̄ q̄ facta fuerit à
tyrāno, necessariū foret iusta eē
oīa. vim. n. adfert pp̄ potentiā,
vt multitudo diuitibus. Sed an
paucos et opulentos iustum est
dominari? an ergo si et illi hoc
agāt, et rapinas exerceant, aufe-
rantq̄ multitudinis bona, hoc
ne erit iustum? et cetera ergo.

B hęc igit̄ oīa cōstat esse praua, et
nō iusta. Verū bonos & æquos
dominari op̄, authoritatēq̄ ha-
bere oīum. Ergo alij oēs cū ma-
gisistratus nō capiāt, inhonorati
manebunt? nā honores quidē
magistratus potestatesq̄ appel-
lamus: quos si boni semper ha-
beāt, necessariū est alios exclusi
ab honoribus reipublicæ. Sed
nunqd vnusq̄ sit optimus, do-
minari debet? et an hoc ēt gra-
uius* est: qm̄ plures erūt ab ho-

*ad mino-
ri paucos-
ri potētia
amnet.

C noribus exclusi. Sed forsā di-
cet aliquis, legē dominari debe-
re, nō aut̄ hoīem, in quē cadunt
animi perturbationes. Si igitur
sit lex quidem, sed vel ad pauco-
rū potētia, vel ad multitudinis
fauorē declinans, quid tandē re-
fert in his, de quibus dubitatū
est? euenient. n. eadē, quę sup̄
dicta sunt, de his igitur sit alius
quidem sermo. Quod aut̄ ma-
gis penes multos debeat esse po-
restas, q̄ penes paucos, licet op-
timos videt̄ solui posse, et quā-

dā habere dubitationē, immo
forte veritatē. Nā si plures sint,
quorū vnusquisq̄ nō sit studio-
sus, tñ fieri pōt, vt in vnū cōue-
nientes, oēs meliores sint q̄ illi,
non vt singuli, sed vt oēs. quē
admodū cœna in qua plures cō-
ferūt, q̄ ea q̄ ex vnus erogatio-
ne sit. nā cum plures sint, vnus-
quisq̄ partē habet virtutis ac
prudētię, ac fiunt in vnū colla-
ti, quasi homo vnusq̄ multos
pedes habeat, multasq̄ manus,
multosq̄ sensus. & eodē mō cir-
ca mores et intellēctiam. qua-
propter melius iudicant multi
& in musica, & in poetarū ope-
ribus: alij. n. aliud, et cuncti cū-
cta discernunt. Sed in hoc diffe-
rūt studiosi viri ab vnoquoq̄
aliorū ex multitudine: quēad-
modū decoros à nō decoris aiūt,
& picta artificiose à veris, eō q̄
seorsum distincta in vnū colligunt.
cum si separatio fiat, pul-
chrius se habebit, huius quidā
picti oculus, alterius vero cuius-
dā alia p̄ticula. Si igit̄ de op̄
pulo omniq̄ multitudine reci-
piūt hęc eē differētiā multitudi-
nis ad paucos studiosos, incer-
tū est, immo p̄ louē certum, q̄
de quibusdā est impossibile. nā
eadē ratio de bestijs esset, quan-
quā quid differunt quidā, vt di-
xerim, à belijs? sed de aliqua
multitudine nihil vetat, qđ di-
ctū est eē verū. Quapropter du-
bitationē illam priorē p̄ ista sol-
uere quis pōt, ac similiter aliā
subsequentem, quorum oportet

II iij̄ teat

Grat potestatem hēre liberos ho-
mines ac multitudinē ciuium,
quales sunt quicunq; neq; opes
hnt, neq; virtutis. vllā existima-
tionē. Et enim pmittere istis ma-
gnos magistratus, nequaḡ ē tu-
tū, pp iniustitiā et ignorantia, p
quas quibudā iniuriarētur, in
quibudā errarent. Rursus vero
excludere illos penitus ab ho-
noribus periculosum ēēt. cū. n.
multitudo inopū est i ciuitate,
eademq; ab honoribus exclusa,
necesse est eā ciuitatē esse plenā
hostiū reipublice. restat igit vt
ad consultandū, & decernendū
isti recipiant. Quapp & Solon,
& alij quidā eorū qui leges con-
didere, huiuscemodi hoīes ad re-
petendas gestorum rōnes, & ad
suffragia electionesq; magistra-
tū admittunt: solis aut vt ma-
gistratus cōmitant, nequaḡ p-
mittunt. Dū. n. cū alijs vna de-
cernunt, atq; cōsultant, capiūt
pēs simul sufficiētē sensum, &
permixti melioribus p̄sunt rei-
publice: quēadmodū nō purū
alimentū vna cū puro, totū fa-
cit vtilius, q̄ paucū. separatim
vero vnusquisq; imperfectus est
ad iudicandū. Sed habet dubi-
tationē hmoi ordinatio reipu-
blice. Primū, quia videtē ei-
dē esse hoīes scire iudicare q̄s re-
cte medelā attulit, qui ipse sciat
ēt mederi, ac sanitatē aegrotan-
tibus afferre. hic aut est medic⁹.
eodē modo de alijs facultatibus
& artibus. vt. n. medicū rōnem
sue medelę apud alios medicos
reddere opz, ita & alios apud si-
miles. Medic⁹ aut est et ille qui
agit, & ille qui p̄cipit & osten-
dit, & tertio loco ille qui d pue-
ritia expertus ē circa artē. sunt
enim quidā tales in cunctis (vt
ita dixerim) artibus. tribuimus
vero iudiciū non minus exper-
tis q̄ scientibus. Deinde & cir-
ca electionē eodem se vī modo
habere. nam recte eligere scien-
tis est opus: ceu geometram in
geometria, & gubernatorē in
nauigatione. & si. n. in quibus-
dam operibus & artibus cōcur-
runt alij quidam ignorātes, nō
tñ melius iudicant q̄ scientes.
Itaq; fm hanc rōnē authoritas
multitudini dāda nō esset, neq;
in electionibus magistratum,
neq; in rationibus administra-
torū reposcendis. At. n. forsā
hec oīa non bene dicuntur, etiā
propter superiorem sermonē,
si sit multitudo non nimis ser-
uilis. erit enim vnusquisq; de-
terior iudex, q̄ hi qui sciunt. ve-
runtñ simul omnes, vel melius
iudicabunt, vel non deterius. **M**
& de quibusdam quidem non
solū is qui fecerit, neq; melius
iudicat, q̄ quicunq; qui opera
cognoscunt ēt non habentes ar-
tē. puta domum, non solum is
intelligit et iudicat qui fecit, sed
melius is qui vtitur: vtitur aut
paterfamilias. & de temone gu-
bernator, non faber: & de epu-
lis conuiuia, non coquus. Hoc
igitur dubium per hunc mo-
dum videtur sufficienter solui.
Est

Est & alia dubitatio cū hac annexa, quia inconueniens videt̃, vt deteriores qui sunt, maiorū rerum habeant potestātē, q̃ pro hi. rōnes vero administratorū à magistratib⁹ reposcere, & magistrat⁹ ipsos deligere maximū est, quæ duo in quibusdā ciuitatib⁹ (vt dictū est) à populo fiūt. concio enim taliū omnium dñā est, atqui concionis quidē participes sunt, & deliberant, & decernunt exigui census hoīes, & cuiusq; ætatis: quæsturā vero & militum præturā & maximos magistratus suscipiunt ex censu magno, atq; eate. Quæstio illa pōt eodē modo solui: nā forsan id se recte habet neq; enī iudex, neq; cōsultor, neq; is qui in concione existit, dominat̃, sed iudiciū, & senatus, & populus: dictorum vero vnusquisq; est particula istorū. dico autē particulā, cōsultorē, concionatorē, & iudicē, itaq; iuste domina maiorū ē multitudo. ex multis enim populus cōstat, & senatus, & iudiciū, maiorq; census est vniuersorum q̃ singulorū per se. & q̃ illorū paucorū, qui magnos suscipiūt magistratus. Hæc igitur in hunc modum determinata sint. Prima vero illa quæstio manifestū facit, nihil adeo vt leges recte positas debere dñari. illum aut̃, qui reipublicæ præest, siue vnus hic sit, siue plures, debere in his potestātē habere, in qbus leges expresse cauere nō possūt, ex eo quia nō facile sit, generali

sermone singulos casus comprehendere. Quas tñ leges recte positas dicamus, nondū apparet, sed adhuc superest anterior dubitatio, atq; tales esse leges, quales sunt reipublicæ, necessarium est, prauas vel studiosas, iustas vel iniustas, & hoc vnū manifestum est oportere ad speciē reipublicæ leges eē accommodatas. Quod si ita sit, patet q leges illas, quæ ad rectas gubernatiōes accommodatæ sunt, necesse est esse iustas: illas vero quæ ad earum labes, esse non iustas.

Ex nobilibus, ingenuis: opulentis viris constituendam esse ciuitatem: iustitia, virtute bellica in ea opus esse: & ad quos legislator respicere debeat. Cap. 8.

Cum vero in cūctis sciēt̃is & artibus finis sit bonū, maximū at & maxime in principalissima omnium: hæc aut̃ est ciuilis potestas, est aut̃ ciuile bonū, iustū, id autem cōis vtilitas: videtur aut̃ omnibus equū, quoddam esse iustū, & vsq; ad aliquid consentiunt philosophi cis rationibus, in quibus determinatū est de moralibus: quid enim & quibus iustū, & oportere paribus par existere: quorū certe paritas, & quorū imparitas sit, oportet nō latere (habet enim id dubitationē) & philosophiā ciuile. Forsan enim diceret aliquis, fm̃ omnis boni præ eminentiā oportere impariter magistratus tribuere, si in alijs non differāt, sed pares sint, differētib⁹

Politicoꝝ

Grentibus enim aliud esse iustū, & quod sit sū dignitatē. Atqui si hoc verū sit, erit & sū colorē & secūdum magnitudinem, & sū vnumquodq; bonorū plus tribuendum de ciuili iusto illis qui superexcellunt. an hoc quidem aperte falsum est: quod patet in alijs scientijs, & artibus. Parib⁹ enim fistulatorib⁹ quantum ad artē, danda nō est prerogatiua fistularum illi qui sit nobilior (nihil enī melius caneret) sed oportet his qui in ope ipso superexcellūt, tribuere fistularū prerogatiuā. Quōd si nondum patet qđ dicimus, ēt magis deducētib⁹ erit manifestū. nam si erit aliquis excellens fistulatoria arte, inferior tñ nobilitate generis, vel forma, & si mai⁹ quod liber illorū est bonū qđ fistulatoria (dico autē nobilitatem & formam) & sū proportionē fistulatoriæ sunt anteponēda: tamē huic dādæ sunt meliores fistulæ. oportet enim i opus ipsum prerogatiuā conferre. diuitiarū vero & nobilitatis respectus nihil confert. Præterea, secūdū istā rationē, oē bonum ad oē bonū esset vtiq; comparabile. Nam si magis aliqua magnitudo, & certe oīno magnitudo cōparabilis foret & ad diuitias, & ad libertatem. itaq; si magis hic excelleret magnitudine qđ ille virtute, & magis superemineret oīno magnitudo virtuti, essent oīa cōferēda. quāto enim magnitudo huius illum superaret, tāto con-

stat esse parē. Cū vero hoc sit impoſſe, patet qđ in rebus ciuilib⁹, non sū omnem imparitatem de magistratibus recte cōtendunt. si enim sint hi quidem tardi, illi autē voloces, nihil ob hoc oportet alios plus, alios minus habere: sed in gymnicijs certaminibus horū excellentia honorē capit. At ex quibus cōstat ciuitas, in his est necesse contentiones cadere. Quapropter rōnabiliter sibi arrogāt honorem nobiles, & ingenui, & opulenti. oportet enī ingenuos esse & censum habere ad onera perferēda. nō enim ciuitas esse pōt ex pauperibus oībus, quēadmodū nec ex seruis. At si hæc requirūtur, patet qđ & iustitia & virtus bellica requirūt. sine his enim stare ciuitas nō potest. Hoc tñ inter est, qđ sine primis illis ciuitas eē nō potest, sine his autē non bene permanere. Ad hoc igitur vt sit ciuitas, videri possunt vel oīa, vel quēdā istorū recte sibi honores vēdicare. ad vitam tñ optimam disciplina & virt⁹ iustis si me sibi vēdicare honores vtiq; viderētur, vt suprà dictum est. Cū vero nec omniū parium par habere debeant qui in vno aliquo sint pares, nec impar im pares sū vnum, necessariū est oēs huiusmodi rerū publicarū transgressiones esse, & labes. dictum vero est prius, quia inter se quodanmodo oēs iuste contendunt, simpliciter autē non omnes iuste, opulenti quidem, quōd

A quod plus regionis possidet: regio autem oē quiddam, præterea in commercijs magis credit eis vt plurimum. Ingenui autē & nobiles, quasi prope inter se: ciues enim magis generosiores q̃ ingenerosi. nobilitas autem apud omnes i honore habetur. Insuper cōsentaneum est, ex melioribus ortos esse meliores: est enim generis virtus nobilitas. Sistr quoq; dicimus virtutē merito contentiōē inducere, socia bilem enim virtutē dicimus eē iustitiam, quam ceteræ omnes virtutes necessario cōsequunt. atqui & plures ad pauciores: nā & potentiores & ditiores & meliores sunt, vt susceptis plurib⁹ ad pauciores. An ergo, si oēs isti forent in vna ciuitate, ceu boni, & diuites & nobiles, essetq; alia multitudo populū, vtrum in du biū veniret, quibus gubernatio reipublicæ foret tribuenda, an non esset dubium? In vnaquaq; igitur reipublica earum quas diximus, indubitātū est iudiciū, qui nā debeant gubernare, principibus enim inter se differūt, ceu aliqua quare nū p diuites sunt, alia quaten⁹ p studiosos, et aliarum vnaquaq; eodem modo. Sed tū cōsiderandū est, qū circa idē tempus ista existūt, qū sit determinandū. nēpe si studiosi sint in ciuitate admodū pauci, quō est agendū. An considerare oportet si pauci ad opus gubernandi reipublicā sufficiāt, an tot eē oporteat, vt ex his ciuitas cō-

stet. Est aut dubitatio quædā in cūctis, qui de honorib⁹ in reipublica contendunt. Nam qui vel pp diuitias, vel pp genus gubernationē sibi tribuendā putant, nihil iuste dicere viderentur. sequeretur enim, vt si quis vnus omnium ditissimus foret, is eodem iure gubernare alios oēs deberet. eodem modo qui nobilitate antecelleret, eorum gubernator esset, qui cū ipsi sint ingenui, de honore cōtendunt. Hoc idē forsā cōtingeret in optimatū gubernatione circa virtutē. Sigs enim vnus probitate antecellat alijs, qui in eadē reipublica versent, hunc dominari oportebit fm illam rationē. ergo si & multitudinem dominari oportet ex eo, quia potēti⁹ est q̃ pauci, et si vnus vel plures vno, pauciores tñ q̃ multitudo, potentiores sint alijs, hos oportebit gubernare potius q̃ multitudinem. Hæc itaq; omnia videntur ostēdere, q̃ harum determinationū nulla est recta, fm quam cēsent sibi quisq; gubernationē esse tri buendam, ceteros vero oēs sub eorū gubernatione esse debere. Nam profecto & ad eos qui per virtutē sibi arrogat gubernandi authoritatē, & ad eos qui per diuitias, respondere posset multitudo iustum sermonem. nihil enim verat multitudinē quādoq; meliorem esse q̃ pauci ac ditio rem, non secundum singulos, sed secundum vniuersos. Ex quo ad quæstionem illam, quā affe-

Gafferūt nōnulli, per hunc modū
respōderi potest. Quārūt enim
nōnulli, ad quid respicere legis
cōditor debeat in legibus rectis
sime cōstituendis, utrū ad me-
liorū, an ad plurium vtilitatē,
qū contingat quod modo dixi-
mus. Rectū quidē accipiēdum
est æque. æque vero rectū ad to-
tius ciuitatis vtilitatē, & ad cō-
munē ciuium. ciuis autē cōiter
qui particeps est imperandi &
parendi, licet alius fm vnam
quamq; speciem rerum publica-
rum. secundum autem optimā
speciē, qui potest & eligit pare-
re & imperare ad vitam secun-
dum virtutem degendam.

*An vnus qui ceteros virtute excellat, ciui-
tatis pars sit ponendus. De ostracismo.*

*Et quid ab optima republica de vi-
ro illo cogendum sit. Cap. 9.*

Quod si vnus sit vsq; adeo
superexcellens virtute,
vel plures q̄ vnus,
nec tñ tot numero vt implere ci-
uitatē possint, vt neq; cōparan-
da sit aliorū omniū virtus, neq;
facultas gerendi rem publicā ad
hanc plurium si plures sint, vel
vnus tñ si vnus, non amplius
hi ponēdi sunt ciuitatis pars, fie-
ret enim illis iniuria, si pariter
atq; alij censerent: cum sint vsq;
adeo superiores fm virtutē ac
ciuilē potētia. putandū est enim
talem virū, tanquā Deū in ho-
minib⁹ esse. Ex quo manifestū
est, positionē legum necessariā
esse circa æquales genere poten-
tia, sed i illos tales nō est lex ipsi

enim lex sunt; etenim ridiculus
foret, qui illos legi subijcere eo-
naretur. Dicerent enim fortasse
quēadmodū de leone scribit An-
tisthenes, cōcionātibus lepustis,
ac censentib⁹ equum omnes
habere debere. Quapropter a ci-
uitatib⁹, quę populariter regun-
tur, Ostracismus reper⁹ est. hāc
si quidē ciuitates æqualitatē mā-
xime cōplectuntur. Itaq; qui su-
perexcellere videtur, vel pp dia-
uitias, vel pp amicos, vel ppter
aliquā aliam ciuilē potentiam,
extra ciuitatē relegatur ad tem-
pus aliquod terminatū. Tradūt
ēt fabulę, ob huiusmodi causam
Herculē ab Argonautis fuisse re-
lictū. non enim vnā cū alijs na-
uem regere illum voluisse, vt nā-
miū superexcellētē inter nauī-
gantes. Quapropter qui vitupe-
rant tyrannidē & consilium Pe-
riandri Thrasibulo datum, non
simp̄ existimādi sunt recte di-
cere. Ferunt ēt Periantrū nihil
respōdisse ei, qui cōsiliū petendi
causa ad ipsū missus fuerat: sed
supereminētes spicas demetēdo
segetē adæquasse. cuius causam
cum nō intelligeret nuncius, ac
factū ab eo narraret, intellexisse
Thrasibulū, q; oportebat super-
eminentes ciues auferre. Hoc au-
tem nec prodest solū tyrannis,
nec solū faciunt tyrāni, sed & in
paucorū potētia, & in populari
statu sūt se habet. Ostracismus
enim eandē quodā modo vim
habet, tollēdo eos qui superemi-
nent, & in exilium pellēdo.

Hoc

A Hoc idē & in ciuitatibus & in
gētibus faciunt qui dominātur.
velut Athenienses circa Samios
& Chios & Lesbios, quāprimū
enim imperium firmiter habue-
runt, eos in multis pessundarūt
cōtra fœderis æquitatē. Persarū
autē rex Medos, & Assyrios, &
alios qui magnū aliquid de ip-
sis sapiebāt ob imperium prius
habitū, sæpe cōtruiuit. Quæstio
autē proposita circa oēs est rerū
publicarum species vlt, & quæ
sunt rectæ. nā illæ quæ transgre-
B diunt, ad propriam respicientes
vtilitatē, hoc agunt. quinimo et
illæ quæ ad cōe respiciūt bonū,
eodē modo se habent. Patet hoc
in alijs quoq; artibus & sciētjs,
neq; enim pictor pedē mensurā
excedentē, animal habere pate-
retur, quāuis pulcherrimus ille
pes esset; neq; nauium faber pro-
ram, aut aliā partem nauis; neq;
certe magister chori, cū qui pul-
chriorē ac meliorē toto choro
vocē emittit, sinet in choro esse.
C Itaq; ob hoc quidē nil prohibet
eos qui dñi sunt, cōuenire cum
ciuitatib⁹, si propriæ dñationis
gratia quæ ciuitatibus vtilis sit,
id agant. Quare secundum eas
quas confitemur superexcellen-
tias, quandā habet vtilitatē rō
illa, per quā ostracismus fuit re-
pertus. Melius tñ foret sic ab ini-
tio p legis conditorē prouideri,
vt respublica non indigeret tali
medicina. secundo autē loco, si-
quid tali accidat, conandum est
tali aliquo remedio corrigere:

quod tñ factū non est à ciuitati-
D bus. nō enim respexerunt ad cō
modū publicū, sed per seditio-
nem vsi sunt ciuili pulsione. In
his igitur speciebus gubernādi;
quæ lapsæ sunt, quod ad priua-
tum cōmodum pertinet ac iu-
stū est, patet. forsan autē non sim-
pliciter iustū: & hoc est manife-
stum. Sed in optima república
magna habet dubitatio, si non
per excellentiā aliorū bonorū,
ceu iurium & diuitiarū & ami-
citiarū, sed si quis excellat virtu-
E te, quid de eo sit faciendū. Non
enim dicendū est, vt talis vir sit
de ciuitate pellēdus, atqui neq;
gubernationi aliorum talis vir
erit subijciendus: perinde enim
est, ac si qui louē gubernare ve-
lint potestātē diuidentes. Restat
ergo, vt videtur, naturā huius
talem esse, vt omnes sponte sua
illi parere debeant. itaq; huius-
modi quidē homines reges esse
perpetuos in ciuitatibus.

*De republica regia, & regum spe-
ciebus. Cap. 10.*

FOrsan vero post hæc con-
siderare de
regia gubernatione. Dixi-
mus enim hāc esse vnā ex rectis
speciebus rerū publicarū. Consi-
derandū est autē, vtrū conducat
ciuitati & regioni, quā recte gu-
bernari oporteat, regem habere
an nō, sed alia quædā species gu-
bernādi magis cōducatur an qui-
busdā conducat, quibusdā non.
Ante oīa vero distinguendum
est, an sit vnū genus eorum, vel
disse-

E differētiās habeant plures. Et facile est intueri q̄ plura genera sunt; nec est omnium regū modus vnus potestatis. In Lacedæmoniorū enim republika videt̄ rex esse maxime secundū leges. neq; enī potestātē habet omnium: sed cū egreditur extra regionē, imperium habet eorū quæ pertinent ad bellum. præterea sacrificia, Deorūq; ceremoniæ ei cōmissæ sunt. hæc igit̄ regia potestas est, quasi authoritas belli perpetuā habere. **V**itē enim necisq; alicuius nō habet potestātē, nisi dū bellum gerit. vt ēt apud antiquos fuisse vī, quod ostēdat Homerus. nā Agamemnon in cōcionibus, maledīcūs & iurgīs vexabat̄, sed cū à cōcione digressus ī prælio erat, occidendi habebat potestatem. Itaq; inquit, quem ego procul à pugna fugientē cōspexero, nō sibi saterit fugere canes & aues: nā penes me occidēdi potestas. Vna ergo spēs regni est authoritas belli perpetua: & qñq; p̄ genus, qñq; per electiōnem hmōi regnū obtinetur. Est & alia īsuper monarchiæ spēs, qualis sunt apud quosdā Barbaros regna, vim habentia proximā tyrannidi, licet sint legitima & fm morē parata. Ob id enim, q̄ magis aptæ sunt natura ad seruientī nationes Barbarorū q̄ Grecorū, & eorū qui incolunt Asiā, q̄ eorū qui Europam, perferūt ^{* seruile iugum ex quo afo.} Et ob hæc tyrānica sunt hmōi regna: sed habēt securitatē, quā mortē & legibus cōsistūt. Et ea de causa custodiā habēt regiā, non tyrannicā, reges enim à ciuib; custodiunt; tyranni vero ab exteris mercede conductis, & reges fm leges, & volentibus: tyrāni vero inuitis dominant. itaq; alteri à ciuib; custodiunt, alteri cōtra ciues custodiā parāt. sunt igit̄ hæc, de quibus dictū est, duæ spēs monarchiæ. Tertia est species, vt antiquitus in Græcia fuisse, quos vocabant *Æsymnetas*. Est autē hæc, vt simpliciter dicamus, electiua tyrānis, differēs à Barbarica, nō eo q̄ nō legitime, sed eo q̄ non consuec. potestas aut̄ huiusmodi, aut viuentē edurabat, aut tpe quodam præfinito, vel reb; gestis finiebatur qualē elegerunt quādoq; Milesiæ nxi Pittacum aduersus exules suos, quibus præerāt Antimenides & Alcēus poeta. ostēdit hoc Alcēus in quodā loco suorū carminū. increpat enim, q̄ Pittacū hōiem obscuri generis laboranti ciuitati præfecerint, tyrannū plausu frequētēs. Huiusmodi igit̄ species, quia tyrānicæ sunt, dominationē habent: quia vero electiue sunt, & volentiū, regie. Quarta spēs regni est, quales erāt heroicis tēporib; spōtanæ fm morē & legē. propter beneficiā enim à patrib; collata in populos, vel p̄ artes, vel p̄ bellum, vel p̄ congregationē in vnum; vel propter acquisitionē regionis delatum fuit eis regnum de popu

* *seruile iugum ex quo afo.*

A populorū volūtatē & successo-
ribus. Id erat sūm morē. Hi & im-
periū habebāt belli, et rei diuinę
cultū exercebāt: nisi talia essent
sacrificia, quę sacerdotiū requi-
rerent. & p̄terea de cōtrouerſiis
iudicabāt. & hoc faciebāt alij iu-
reirādo p̄stīto, alij sine iure-
iurādo, erat autē illis iusiurandū,
p̄scepti eleuationem. Veteres
igit illi reges antiquis tēporib⁹
ciuitates, & gētes, & nationes
externas cōtinuo gubernabāt.
postea vero, partim ipsis regib⁹
dimittētib⁹, partim multitudi-
ne detrectante, illud solū in qui-
busdam ciuitatib⁹ relicū est re-
gibus, vt ceremoniorum erga
Deos haberēt facultatē, ac belli
duces in externis essent.

*De speciebus utrum regia potestatis. An
ab optimo viro regi, vel ab optimis legibus
gubernari magis expediat. Cui ubi lex
promittere non potest, providendi danda sit
potestas. De permutatione ex vna in alteram
reipub. specie. Et de custodibus regis.*

Cap. 11.

Regia ergo potestatis tot
sunt species, quatuor vi-
delicet. Vna qualis erat
tēporibus heroum, volentiū, &
& in quibusdā determinatis re-
bus. Dux enim belli, & iudex cō-
trouerſiarū erat rex, & dñs cere-
moniarū erga Deos. Altera erat
Barbarica, ex progenie scilicet,
dominatio sūm leges. Tertia, quā
Asymnetiam vocant, quā esse
diximus electiuam tyrannidē.
Quarta, laconica. ea autē est, vt
simpliciter dicam, imperiū belli in

quodā genere perpetuum. Ista **D**
quidē igitur per hunc modum
inter se differunt. Quinta est spe-
cies regni, qñ vnus omnium ha-
bet potestatem, quemadmodū
vnaquęq; gens, & ciuitas vna-
quęq; publice ordinata, ad exē-
plar gubernationis domus. Vt
enim gubernatio patrisfamilias
est regia quādā potestas domi,
ita regia potestas est ciuitatis &
gētis vnus, aut pluriū quasi do-
mestica quādā gubernatio.
Ferē autē duę sunt regni spēs, de
quibus cōsiderationē facere ex-
pedi. vna hæc, de qua dixim⁹:
altera Laconica. nam aliarū ple-
ręq; inter has medię sunt. pau-
corū enim dñę, q̄ oīmoda po-
testas regia: pluriū vero q̄ Laco-
nica. Itaq; cōsideratio ferē circa
duo versat. Vnū, cōducatur ne ciui-
tatib⁹ perpetuū belli ducē habe-
re: & hūc vel p̄ genus, vel p̄ ele-
ctionē. Alterū, cōducatur ne, vnū
habere potestatē omniū, an non
cōducatur. De duce igit belli cōsi-
derare ad leges potius pertinet,
q̄ ad aliquā speciē reipub. nā in
omni republica id cadere pōt.
quare dimittamus hanc primā
partē. De rege autē, qm̄ hæc est
gubernandi legitima species, cō-
siderare oportet, & dubitationes
quę in ea cadunt percurrere.
Caput vero huius questionis ē,
vtrum expediat magis ab opti-
mo hōie regi, vel ab optimis le-
gibus gubernari. Qui gubernationē
hominis p̄ferunt, aiunt leges
solū vniuersaliter puidere,
non

Politīcorū

G non autē de singulis quę accidunt iubere. itaq; in quacunq; arte literis præcipere fatuū esse. Et in Ægypto post terciā diē mouere licet medicis. q; si prius, periculo id agunt suo. Patet ergo propter eandē causam, nō esse per literas & leges optimā gubernationē. atqui & illam adesse oportet gubernātibus vlem rationē. Et melius certe cui nō adest turbatio aliqua oīno, q; cui natura liter inest. hac autē turbatione lex caret, mens vero hūana non caret. Sed forsan dicit aliquis, q; per hmōi rationem probabili⁹ deliberabit circa singula. Quod igit̃ necesse sit ipsum legis conditorem esse, ac leges poni manifestū est, sed nō inuolabiles, quatenus transgrediunt. nam in cæteris quidē inuolabiles eē opz. At de quibuscūq; lex aut providere nō potest omnino, aut non bene providere, vtrū in his vni viro optimo danda sit potestas, an multis? Etenim nunc plures simul cognoscūt de causis, & de liberāt, & iudicant. sunt autem huiusmodi iudicia oīa de singularibus. & cū vnusquisq; per se fortasse deficiat, ciuitas autē ex multitudine cōstet: ut conuiuiū ad quod plures cōserūt melius est q; vna atq; simplex mēsa: sic iudicia multorum sepe meliora sunt q; vnius cuiusq;. Præterea multitudo minus subiacet corruptioni, quēadmodum aquę magna cōgeries: sic ēr plures q; pauci, incorruptibiliores sunt. at cū vnus iudicat, si ira vel alia hmōi perturbatio vincat, necessariū est iudiciū corrumpi: sed si multitudine, difficile foret oēs irasci atq; errare. Sit autē multitudo liberorū hoīum, qui nihil agāt præter legē, nisi in quibus lex ipsa necessario deficiat. q; si hoc nō facile in pluribus, si plures sint boni viri & ciues, vtrū incorruptior erit vnus in gubernando, an cū erunt plures & boni oēs? An patet q; plures. enim uero plures inter se factionibus cōtendunt, vnus autē non cōtendit. Sed aduersus hoc forsan ponendū est, q; studiosi viri sunt oēs, vt ille vnus. Si ergo pluriū gubernatio, bonorū aut virorū omniū, optimatiū dici, vnus aut regnū, optabilius esset ciuitatib⁹ ab optimis gubernari q; à rege. & si cū potestate, et si sine potestate sit imperiū, modo reperiiri queant plures sūt, & ob hoc forsan rex ab initio reperi⁹ est, q; difficile erat viros plures excellentē virtute reperiiri, præsertim cū tūc ciuitates parue forent. Præterea ob beneficia accepta regē creauere: quod opus est bonorū virorū. sed cū potestas contingeret, vt plures pari virtute reperirent, nō amplius tolerarunt regē, sed cōe quiddā cōrentes respublicas cōstituerē. Cū vero deteriores facti, lucrū sibi quærerēt ex gubernatione reipublicę, paucorū hinc potentia exortā fuisse credendum est. Honorabant enī diuitias: ex his

viro

A vero in tyrannides transire; ex tyrānidibus rursus ad plebem. semper enim ad pauciores redigētes, propter questus cupiditatē, multitudinē corroborauerunt. ut tandem insurgēs multitudo ad popularē statum ciuitates redegerit, factis insuper maiorib⁹ ciuitatibus, non facile est aliā q̄ popularem gubernandi speciē remanere. Si autem quis ponat optimum esse ciuitatib⁹ a rege gubernari, quō fiet i filijs vtrū pergenūserit successio. At si natōrum qualescūq̄, perniciosum est. Sed dices, non relinquet regnum huiusmodi natis rex, cū id in sua sit potestate. At non facile iā est in hoc fidem habere: arduum enim ac maioris virtutis, q̄ secundū humanā naturā. Quæstio est etiā vtrum habere debeat qui regnaturus est, circa se potentiam quandā, qua possit compellere non parentes, vel quō gubernationem exercebit. Si enim habeat potestātē à legibus cōcessā, & nihil ex voluntate sua faciat præter leges, tamē necessaria erit sibi potentia, per quam leges tueri queat. Forſan quidem de huiusmodi rege nō difficile est determinare. nam oportet ipsum vires habere, sed tales vt vnoquoq̄ separatim & simul plurib⁹ potērior sit, populo tñ sit impotērior: vt antiqui solebāt custodias ciuitati dare, cū aliquē ciuitati præfeciſſent, quē Æsymnetā vocitabant, vel tyrannū. Et Dionysio postulatū

circa se habere aliquos custodiē causa, consuluit quidam Syracusanis tot esse dandos.

De regia minus tantum ex absoluta potestate: Et an ipsum, legem dominari melius sit. Et q̄ multitudo à regibus, quē ab alijs viris apta sit gubernari. Cap. 12.

Verum de eo rege, qui cū cōsideratio nūc est faciēda, nam ille qui fm leges dī rex, nō facit (vt dixim⁹) regis guber nationis speciē, quia in cūctis re b⁹ publicis cadere potest vt sit quidā ducēdo exercitui, cū ciuitas bellū gerit, perpetuo p̄ſectus, puta in populari statu, & optimatum gubernatione, pluresq̄ authoritatē vni cōmittūt belli gerēdi. Est aut talis quædā deputatio apud Doracium, & apud Syptōinos: licet apud Syptōinos, paulo cōstrictior. Sed regia illa potestas plenissima, p̄ quā rex oīa ex volūtate sua gubernat, vī quibūdā nō esse fm naturā: vt vnus omnīū dñs sit ciuiū, cū ex similibus ciuitas cōſtet. nā similibus natura idē ius esse necessariū est, & eandem dignitatem fm naturā. quare vt parē habere impares alimoniā, aut vestē, nocium est corporibus: ita & in honorib⁹ res se habet. ſit ergo & inæqualem inæqualib⁹, ex quo nō magis p̄ſeſſe q̄ subeſſe iuſtū est, & p̄ vicifſitudinē eodem modo. & hæc iā lex, nā inſtitutio lex est. Melius ē igit vt lex dominetur, q̄ aliquis ciuiū, eademq̄ iſta rōne ſi quos

Moral. cū cō. Auer. KK

Politīcorum

G praeſſe oportet, ita ſunt praeficiendi, vt cuſtodes legū atq; miniſtri, neceſſe eſt enī eſſe aliquos magiſtratus cum poteſtate, ſed non vnū hunc eſſe debere aiunt in ciuiū paritate. Quaecunq; tñ vident per legē quidē terminari nō poſſe, per hoſem vero cognoſci poſſe, prudēter cauēs lex adiūgit, cetera iuſtiſſima intentione iudicari debere p̄ eos qui iudicis praefunt, ac inſuper emē dare permittit, quid videat, conantib⁹ vt melius diſponat q̄ ſi curi iacet. Qui igit legē praefſe iubēt, vident iubere Deū praefſe & leges: qui autē hominē iubet praefſe, adiūgit & beſtiam. libido quippe talis eſt, atq; obli quos agit ēt viros optimos qui ſunt in poteſtate, ex quo mens abſq; appetitu lex eſt. Videi autē de artibus falſum eſſe exēplū, q̄ ſm literas medicari vanū eſſet, meliusq; fore ſi poſſidētib⁹ artē vtamur. nā illi quidē nihil contra rationē p̄ amicitia agunt: ſed

I * recuſant mercedē accipere, cū ſanos fecerint. At in ciuilib⁹ magiſtratibus multa p̄ affectionē & gratiā conſueuerūt delinquere, cū ſi de fide medici timere, ac ſuſpicio foret, ne ſuſcepto ab inimicis precio necare velit, tūc ex literis curā magis optarem⁹. Atq; egrotantes medici alios ad ſe medicos vocāt, et magiſtri palaeſtrā alios magiſtros: quaſi ne queant verū diſcernere qui de proprijs iudicāt, & in affectu cōſtituti ſunt, quare manifeſtū eſt,

q̄ iuſtū quærētes, mediū quærunt. Lex enim mediū eſt. Praeterea validiores, & de validioribus rebus leges ſunt illae, quae ex moribus proueniunt, q̄ quae ex literis. quare ſi minus fallit homo magiſtratū gerens q̄ hi qui ſm literas, non tamen q̄ hi qui ſm conſuetudinem. Atqui nec facile eſt vnum diſcernere: opus erit ergo, vt plures ſint ſub eo magiſtratū gerentes, itaq; quid refert hoc, ſtatim ab initio, p̄uidere, vel expectare, vt ipſe vnus alijs iſta cōmittat. Inſup quod prius dicebatur, ſiquidē vir ſtudioſus, quoniam melior ſit, praefſe debet, vno autem duo boni meliores ſunt. Hoc enim ē quod Homerus ait.

Duo ſimul cuntes: Et optatio Agamemnonis:
Vtinam tales mihi decem conſultores adēſſent.

Sunt autē etiā nunc magiſtratus cū poteſtate iudicādi de quibusdam, ceu iudex de q̄bus lex prouidere non poteſt. nā de quibus lex determinare pōt, nemo dubitaret. Sed cū quaedam cōprehendi legibus poſſint, quaedam non poſſint: & hae ſint illae quae dubitationē & quaestionem faciūt, vtrū melius ſit ab optima lege, an ab optimo viro gubernari: nam quae in conſultationē veniunt, de eiſdem ferri legem impoſſibile eſt: non igitur hoc aiūt, q̄ neceſſariū ſit hominē de huiuſmodi rebus iudicare, ſed q̄ non vnum ſolum ſed plures,

iudicat

* a. l. mercedē accipiunt.

A iudicat enim vnusquisq; in ma-
gistratu bene, si sit eruditus pri-
mo à lege. Forſan vero abſurdū
videri poſſet, ſi melius cernat
duob⁹ oculis, & duabus aurib⁹
audiat, & duobus pedibus, dua-
buſq; manibus agat, q̃ plures
pluribus: cū & nunc quidē re-
ges & tyrāni oculos plures ſibi
cōparent, & aures, & manus, &
pedes præficiēdo amicos, & eu-
rationem rerū eis cōmittendo,
qui niſi ſint amici, non faciūt ſe-
cundū illorū intentionē. ſi vero
B ſint amici, & ſtat⁹ illorū & per-
ſonarū: amicus autē par & ſimi-
lis. quare ſi eos cenſet præficien-
dos, certe pares ac ſimiles guber-
nationi præeſſe cenſet oportere.
Quæ igitur cōtendentes contra
regiam gubernationē aiūt, ferē
iſta ſunt. Sed hæc forſan in qui-
buſdam ita ſe habēt, in quibuſ-
dam autē nō ita. Eſt enim quid-
dam natura dñabile, aliud regi-
bile, aliud populare, & iuſtū, &
vile. tyrannicum vero non eſt
ſm naturam, nec vlla aliarū gu-
bernationū, quæ rectā transgre-
diuntur formā. hæc enim ſunt
præternaturā. Sed ex his quæ
dicta ſunt, patet, q̃ in ſimilibus
& paribus nec vile eſt neq; iu-
ſtum, vt vnus ſit dñs omnium:
neq; ſi non ſint leges, ſed tanquā
iſe ſit lex: neq; ſi ſint leges, neq;
bonus bonorū, neq; non bono-
rum non bonus: neque ſi ſecun-
dum virtutem ſit melior, niſi p̃
quendam modum. Quis autem
iſte ſit modus dicendum eſt, di-

ximus vero aliqualiſer & ante. **D**
Et primo determinandum eſt,
quid congruat regi, quid opti-
matibus, quid reipublicæ. Regi
buſ cōgruit huiuſmodi multi-
tudo, quæ natura apta ſit ferre
genus præſtans virtute ad prin-
cipatum ciuilem. Optimatibus
vero congruens eſt multitudo
liberorū, quæ nata ſit ad feren-
dum gubernationem eorū, qui
ſunt ſm virtutem primarij. Ad
ciuilem gubernationem autē rei
publicæ cōgruit ea multitudo,
in qua populus innaiſcitur belli-
cus, qui gubernari poſſit, & gu-
bernare ſm leges & æquitatem,
impartiēſ tenuioribus hono-
res & magiſtratus. Quādo igit⁹
aut totum genus, aut inter alios
vnum aliquem ita virtute præ-
cellere cōtingat, vt vnus ipſius
virt⁹ maior ſit aliorum omniū
virtute, tūc iuſtum eſt hoc eſſe
regium genus, & omniū domi-
nari, & hunc vnum eſſe regem.
Vt enim dictū eſt prius, non ſo-
lum id habet iuſtitiam, quā præ-
ferre ſolent rerum publicarū in-
ſtitutores, & qui optimatū, &
qui paucorū potētia, & qui po-
pularis. oēs enim ſm excellentiā
tribuunt, ſed excellentiam non
eandē, ſed ſecundū prius dicta.
neq; interficere, neq; in exilium
agere, neq; relegare hunc poſſe
deceat, neq; dignari vt per vices
gubernet. nō enim natura ſit, vt
pars ſuperet totum. habenti ve-
ro tantam excellentiam hoc ac-
cidit, reſtat ergo vt huic ſuadēti

KK ſi pareat,

ARISTOTELIS
POLITICOꝝ

LIBER QVARTVS

SVMMA LIBRI.

De varijs rebus publicis, ac ipsarum speciebus: & tandem de optima. Qui apud sunt ad vnam rem publicam, quæ ad aliam. De earum munus deceptionibus. De reipublice partibus, consilijs scilicet, magistratibus, & iudicijs.

De optima republica, & alijs etiam à legiflatore cognoscendis. Cap. I.

pareatur, & potestatem eum habere, non per vices, sed simpliciter. De regia igitur gubernatione, & quas differentias habeat, & vtrum vtile sit ciuitatibus vel non, & quibus & quo modo, in hunc modum determinatum sit. Cum vero tres dixerimus esse rectas gubernandi species: harum vero necessariū sit eam esse optimam, quæ ab optimis gubernetur: talis autē est, in qua contingit, aut vnum aliquem omnium, aut genus totum, aut multitudinem virtute præstantem gubernare eos, qui gubernari valeant, ad eam vitam quæ sit maxime expetenda: & in primis libris ostensum sit necessarium esse, vt sit eadē virtus boni viri & ciuis optimæ ciuitatis: patet quod eodem modo & per eadem sit vir bonus, & ciuitatem statueret quis ab optimis gubernari, vel à rege, itaq; eadem ferè disciplina & ijdem mores facient studiosum virum, qui faciunt ciuilem & regium. His determinatis, comandum iam erit de optima republica dicere, quemadmodum fiat, & quomodo constituat. nam necessarium est de illa conuenientem considerationem facere.

H

N cunctis artibus & scientijs quæ nō circa partē sed circa genus aliquod perfecte existunt,

vnus est cōsiderare, quid cuiq; cōueniat genericeu exercitatio corporis qualis quali cōueniat, & quæ sit optima. optime enim natura disposito & optime distributo, optimā conuenire necessarium est, & quæ plurimis, vna omnibus: etenim hoc gymnasticę est. Præterea vero, si quis non exactū illum cupiat habitū & scientiā circa certamina, nihilominus magistri gymnasiōrū est hanc potentiam præparare, eodemq; modo in medicina, & in fabricatione nauis, & vestis, et in omni alio artificio videm⁹ cōtingere. Quare manifestū est, qd eiūsdē est scientiæ videre quæ sit optima res publica, & qualis maxime ad votum foret, nullo externorum eam impediēte, & quæ quibus conueniat.

nam

A nam plures optimā assequi, forsā impossibile est. Itaq; & ea quę sit simpliciter optima, & ea quę quantum fieri potest optima, latere non debet legis conditor, ac vere ciuilem hominem. Ac p̄terea tertia quę sit ex suppositione: nam oportet datam quoq; cōsiderare posse, quēadmodū ab initio constituitur, & constituta seruare, quā plurimo rēpore. Dico autem eū si cui ciuitati cōtingerit, neq; optimā gubernationē habere, neq; necessariā illi adesse, neq; illis ipsis quę absint recte vti, sed alijs deterioribus. p̄ter hæc aut̄ omnia, eā gubernationē, quę omnib; maxime cōgruat ciuitatibus, nosse oportet: vt tradūt plurimi eorū qui de republicā tractāt. Et si de alijs recte dicant, de vtilib; certe aberrant, nō solum enim optimam rempublicam cōsiderare oportet, sed et illā quę in vsum cadere possit, & quę sit faciliōr & cōior omnibus. Nunc aut̄ alijs sup̄mā quærūt solum, multis adminiculis indigentē: alijs magis cōm aliquā tradentes, tolentesq; eas quę in vfu sunt, Latonicā, vel aliā quādam commendant. At enim oportet talē institutionē reipublicę inducere, vt velint ac possint homines ex his quę sibi assunt, faciliōr eā recipere. Nam est non minus difficile corr̄gere rempublicā iam institutam, q̄ ab initio instituire. quēadmodum & post discere, q̄ ab initio didicisse,

Quapropter non solum his quę **D** libris scriptę sunt rebus publicis, verum etiam illis quę re vera existunt auxiliari posse deceat ciuilem hominem, vt diximus. Hoc autem facere non potest, si ignoret quot sint species earū, nam nunc quidam putant vnā esse popularem, & vnā paucorum potentum: quod non est verum. Itaq; oportet non latere dīas omnium, & quot sint, & quotupliciter componantur. Leges et̄ simul cum his considerandę erunt, quę sunt optimę, & **E** quę cōueniant vniciq; gubernationi. Sunt enim leges omnes ad rempublicam accommodandę, non aut̄ respublica ad legē, est nāq; respublica institutio ciuitatis circa magistratus honoresq; publicos, quemadmodum debeant impartiri, & in quo potestas authoritasq; summa debeat cōsistere, & qui sit finis cuiusq; societatis: Leges autē earū varię sunt, per quas modus reipublicę gubernandę significat̄ **F** fm̄ quas, debeat illi qui sunt in potestate imperare, & prohibere transgressores. Ex quo patet, q̄ necessarium est differētijs & numerum tenere singulariū rerumpublicarum, etiam ad legum positiones, neque enim fieri potest, vt eadē leges vtilēs sint paucorum potentīę, ac popularibus omnibus. siquidem plures sunt, & non vna popularis potestas, neq; vna duntaxat paucorum potentia.

G De speciebus rerū publicarum, transgressionibus, ac de ijs quæ à civili viro sunt exquirenda. Cap. 2.

Cum vero in pcedentibus dictū sit à nobis, tres esse rerū publicarū species rectas, Regnū, Optimatē, & eam quæ appellat Respublica: ac tres earū transgressionēs et labe, cū regnū in tyrānidem, optimorū aut gubernatio in paucorū potentia, respublica autē in popularem statū labatur: & de optimatū gubernatione & regia sit dictū: nam de optima republica cōsiderare idē est, ac de illis dicere: vult enim vtrāq; illarum per virtutē, cæteris opportunius cōcurrentibus consistere: & insuper quid inter se differat, regia potestas, & optimorū gubernatio: et quā regia gubernatio putāda sit, determinauimus: restat nūc vt de illa quæ appellatur respublica dicamus, & de cæteris gubernandi formis, vt de paucorū potentia, ac de populari statu, et de tyrānide. Patet igitur harū transgressionum quæ deterrimas sit, quæue secūda. necesse est enim primæ & diuinissimæ transgressionē, esse deterrimam. Regiam quippe gubernationē necesse ē aut nomen habere solū, cū nō sit: aut pp magnam illius, qui regit excellentiā, esse. Ex quo fit, tyrānidem deterrimā existere, ac plurimū à recta specie gubernandi abesse, secundo autē loco, paucorum potētiam, nam optimorum gubernatio multū ab

hac specie distat: maxime vero mediocriter esse popularem statū. Fuit & prius quidā, qui isto modo tradidit, non tñ in idem aspiciens nobiscum, ille enim existimabat specierum omnium, quæ rectæ sanē essent, velut paucorū potentia & aliarū, deterrimam esse popularem: improbarū vero optimam. Nos autē eas quæ transgrediuntur, aberrare oēs dicimus, nec paucorū potentia, q̃ melior sit altera q̃ altera recte dicitur, sed q̃ minus improba, verum de his, nunc discutere omitamus. Est à nobis primo distinguendum, quot sint dñæ rerū publicarū, siquidē plures sunt spēs popularis gubernatiōis ac paucorū. Deinde quæ cōmunissima & optabilissima sit post optimā rempublicam, & si qua cōtingit alia ad optimatiū naturam declinās recte cōstituta, & quā plurimis cōgruens ciuitatibus, quæ nā ista sit, deinde aliarum, quæ à quibus expetenda. Forsan enim quibusdā necessaria ē popularis gubernatio magis q̃ paucorū potentia: quibusdam vero hæc magis q̃ illa. Deinde quæadmodū dispositū esse cōueniat illum, qui velit has gubernationes recipere, dico, autē popularem fm singulas spēs, ac rursus paucorū potentia. Tandē vero omnium istarum cū facta fuerit breuiter mētio, conandū erit referre quæ nā labe, & quæ conseruationes sint rerū publicarum & communiter omnium, & par-

A & particulariter vniuscuiusq; , & p quas causas illas maxime euenire contingat.

Quæ sit verum publicarū diuersitatis causa: & quæ sint earum species præcipuæ, tum ex aliorum, tum vero ex propria opinione. Cap. 3.

V Tigitur sint plures rerū publicarū species, illa est causa, q; cuiusq; ciuitatis partes sunt plures. Videmus enī primo, ex domibus cōstare ciuitatē, deinde rursus ex hac multitudine alios eē diuites, alios pau-

B peres, alios medios. diuitūq; & pauperū, partē esse bellicā, partē imbellē. & rursus ex plebe partē agrorū culturæ deditā videmus, partē mercaturæ, partē opificēs & sordidis ministerijs; Nobilitatis quoq; dñg sunt fm opulentiā, & magnitudinē census, sunt enim alij equites: quod mun⁹ nemo faciliter supportare pōt, nisi sit diues. Itaq; antiqs temporibus quęcunq; ciuitates equestri potentia excellebāt, in his paucorum potētia gubernabatur: equitatu autē bella cōtra finitimos exercebāt, ceu Eretrien-

C ses, & Chalcidēses, & Magnēsii, qui sunt sup Mæandro, & aliæ plures Asiaticarum ciuitatum, Præterea sunt aliæ q; iuxta diuitias nobiliū dñæ. quosdā enim genus, quosdā virtus extollit, & siquid aliud tale ciuitatis partē esse oporteat, dictum est, vbi de optimatibus tractauimus. ibi nanq; distinximus, ex quot partibus necessarijs omnis constat

ciuitas. & hę quidē partes, qñq; concurrunt oēs ad rempublicā gubernandam, quādoq; plures. Patet igitur, q; necesse ē plures respublicas esse inter se differentes specie. nā & hę partes earū inter se specie differunt. Respublica enim est institutio gubernatorū. hanc vero distribuunt oēs, vel fm potentiam eorū qui participes sunt, vel fm aliquam æquitatem cōem. dico autē, veluti tenuiorum, & opulentiorū; vel cōem aliquam amborum. Necessariū est ergo respublicas tot esse, quot sunt institutiones circa earum supereminētias, & fm dñiam partium. Maxime vero duæ videntur esse. quēadmodum de vētis dici solet, alios qui dem esse boreales, alios australes, cæteros autem ventos horū esse excessus: sic etiam respublicas duas eē, popularem scilicet, & paucorum potentiam, nam optimates speciē esse paucorū potētium posuere, & eā quę vocat respublica, dicebant esse popularem: quēadmodum de ventis zephyrū quidem borealem, eorum autē australem. Eodēq; modo in harmonijs, vt quidam tradunt. nā & in illis posuerunt duas species, vnā doricā, alterā phrygiā, ceteras vero oēs, vel ad doricā, vel ad phrygiā referri. maxime quidē igitur consueuerūt, de rebus publicis sic existimare. Sed certe verius ac melius ē, vt nos diuisim⁹, duarum vel vnius recte cōstitutę ceteras

KK iij esse

G De speciebus reru[m] publicaru[m], transgressio[n]ibus, ac de q[ui]s qua[m] a civili viro sunt exquirenda. Cap. 2.

Cum vero in p[re]cedentibus dictu[m] sit a nobis, tres esse reru[m] publicaru[m] species rectas, Regnu[m], Optimatē, & eamque appellat Respublica: ac tres earu[m] transgressio[n]es et labes, cu[m] regnu[m] in tyrānidem, optimoru[m] autē gubernatio in paucoru[m] potentia[m], respublica autē in popularem statu[m] labatur: & de optimatu[m] gubernatione & regia sit dictu[m]: nam de optima republica cōsiderare idē est, ac de illis dicere: vult enim vtraq[ue] illarum per virtutē, cæteris opportunius cōcurrentibus consistere: & insup[er] quid inter se differat. regia potestas, & optimoru[m] gubernatio: et q[ua]n[tu]m regia gubernatio putāda sit, determinauimus: restat nūc vt de illa quæ appellatur respublica dicamus, & de cæteris gubernandi formis, vt de paucoru[m] potentia, ac de populari statu, et de tyrānide. Patet igitur haru[m] transgressio[n]um quæ deterrima sit, quæue secūda. necesse est enim primæ & diuinissimæ transgressio[n]ē, esse deterrimam. Regiam quippe gubernationē necesse ē aut nomen habere solū, cu[m] nō sit: aut pp[er] magnam illius, qui regit excellentiā, esse. Ex quo fit, tyrānidem deterrimā existere, ac plurimu[m] a recta specie gubernandi abesse, secundo autē loco, paucorum potētiā, nam optimorum gubernatio multū ab

hac specie distat: maxime vero mediocre esse popularem statu[m]. Fuit & prius quidā, qui isto modo tradidit, non tñ in idem aspiciens nobiscum. ille enim existimabat specieru[m] omnium, quæ rectæ sanē essent, velut paucoru[m] potentia & aliaru[m], deterrimam esse popularem: improbaru[m] vero optimam. Nos autē eas quæ transgrediuntur, aberrare oēs dicimus. nec paucoru[m] potentia[m] melior sit altera q[uam] altera recte dicitur, sed q[uam] minus improba. verum de his, nunc discutere o[m]it tamus. Est a nobis primo distinguendum, quot sint dīr[ec]t[i]e reru[m] publicaru[m], siquidē plures sunt spēs popularis gubernatiōis ac paucoru[m]. Deinde quæ cōmunis sima & optabilissima sit post optimā rempublicam, & si qua cōtingit alia ad optimatiū naturam declinās recte cōstituta, & quā plurimis cōgruens ciuitatibus, quæ nā ista sit. deinde aliarum, quæ a quibus expetenda. Forsan enim quibusdā necessaria ē popularis gubernatio magis q[uam] paucoru[m] potentia: quibusdam vero hæc magis q[uam] illa. Deinde quēadmodū dispositū esse cōueniat illum, qui velit has gubernationes recipere, dico, autē popularem s[ecundu]m singulas spēs, ac rursus paucoru[m] potentia[m]. Tandē vero omnium istarum cū[m] facta fuerit breuiter mētio, conandū erit referre quæ nā labes, & quæ cōseruationes sint reru[m] publicaru[m] & communiter omniu[m], & par-

A & particulariter vniuscuiusq;
& p quas causas illas maxime
euenire contingat.

*Quæ sit rerum publicarum diuersitatis cau-
sa: & quæ sint earum species præcipuæ,
tum ex aliorum, tum vero ex pro-
pria opinione. Cap. 3.*

V Tigitur sint plures rerum
publicarum species, illa est
causa, q cuiusq; ciuitatis
partes sunt plures. Videmus eni
primo, ex domibus constare ciui-
tate, deinde rursus ex hac multi-
tudine alios esse diuites, alios pau-

B peres, alios medios. diuitumq; &
pauperum, partem esse bellicam, par-
tem imbellem. & rursus ex plebe
partem agrorum culturae deditam vi-
demus, partem mercaturæ, partem
opificum & sordidis ministerijs.
Nobilitatis quoq; dñi sunt fm
opulentiam, & magnitudinem cen-
sus. sunt enim alij equites: quod
munus nemo faciliter supporta-
re potest, nisi sit diues. Itaq; antiq;
temporibus quæcunq; ciuitates
equestri potentia excelebant, in
his paucorum potentia guberna-

C bat: equitatu autem bella contra fi-
nitimos exercebant, ceu Eretrien-
ses, & Chalcidenses, & Magnesii,
qui sunt sup Mæandro, & aliae
plures Asiaticarum ciuitatum.
Præterea sunt aliae q; iuxta diui-
tias nobiliu dñæ. quosdā enim
genus, quosdā virtus extollit, &
si quid aliud tale ciuitatis partem
esse oporteat, dictum est, vbi de
optimatibus tractauimus. ibi
nanq; distinximus, ex quot par-
tibus necessarii omnis constat

ciuitas. & hæc quidē partes, qnq; **D**
concurrunt oēs ad rempublicam
gubernandam, quādoq; plures.
Patet igitur, q necesse ē plures
respublicas esse inter se differen-
tes specie. nā & hæ partes earum
inter se specie differunt. Respu-
blica enim est institutio guber-
natorum. hanc vero distribuunt
oēs, vel fm potentiam eorum qui
participes sunt, vel fm aliquam
equitatem cōem. dico autē, ve-
luti tenuiorum, & opulentiorum;
vel cōem aliquam amborum.

Necessarium est ergo respublicas **E**
tot esse, quot sunt institutiones
circa earum supereminētias, &
fm dñiam partium. Maxime ve-
ro duæ videntur esse, quæ admo-
dum de vëtis dici solet, alios qui
dem esse boreales, alios australes,
cæteros autem ventos horum
esse excessus: sic etiam respubli-
cas duas esse, popularem scilicet,
& paucorum potentiam, nam
optimates specie esse paucorum
potētium posuere, & eā quæ vo-
cat respublica, dicebant esse po-
pularem: quæadmodum de ven-
tis zephyrum quidem borealem,
curum autē australem. Eodēq;
modo in harmonijs, vt quidam
tradunt. nā & in illis posuerunt
duas species, vnā doricā, alterā
phrygiā, cæteras vero oēs, vel
ad doricā, vel ad phrygiā re-
ferri. maxime quidē igif consue-
uerūt, de rebus publicis sic exi-
stimare. Sed certe verius ac me-
lius ē, vt nos diuisim⁹, duarum
vel vnius recte constitutæ cæteras

KK iij esse

Eſſe transgreſſiones, & aliquas eſſe probe tēperatę harmonię, alias vero ipſius optimę reipu. ad paucorū vero potentiā incli-
nant quę durioreſ ſunt ac ma-
gis violentę: quę vero remiſſę
& molleſ, ad popularē ſtatum.

*De populari gubernatione, ciuitatis parti-
bus, ſpeciebus plebiſ, nobilitum, ac popu-
laris gubernationis. Cap. 4.*

Neq; vero popularis: ita ſimplr ponenda, vt qui-
dam ponūt, vbi multitu-
do dominaſ. nā & in paucorum

H potentiſ, & vbiq; maior pars
præualeſ. Etenim ſi eſſent vni-
uerſi mille trecenti, & horū mil-
le forēt opulenti, neq; partē gu-
bernationis darent trecētis illis
pauperibus ingenuis, ac in cæte-
ris paribus, nemo certe diceret
hanc eſſe popularē. Eodēq; mo-
do, ſi pauci quidē inopes in ciui-
tate plus poſſent q̃ multi & opu-
lenti, nec honores illis imparti-
rent, nemo vtiq; diceret hanc eē
ſpecie, quę appellatur paucorū
potentiū. Potius itaq; dicendū

I fuerit popularē quidē eſſe, cū
penes ingenuos hoīes eſt guber-
natio: paucorū autē potentium,
cū penes opulētoſ. ſed cōtingit
vt alteri multi ſint, alteri pauci.
pleriq; enim ingenui ſunt, rari
vero diuites. Etenim ſi magiſtra-
tus, honoreſq; publici ſm ma-
gnitudinē diſtribuerent, vt in
Æthiopia quidam tradūt fieri,
vel ſm pulchritudinē, paucorū
eſſet gubernatio, cum parua ſit
multitudo magnorū & formo-

forum. Verūtamen nō iſto mo-
do ſat eſt reſpublicas iſtas, deſer-
mināſſe. ſed cū plures ſint par-
tes & multitudinis & paucorū
potentiū, adhuc reſumendū eſt,
vt neq; ingenui pauci exiſtētes
pluribus, neq; multitudo inge-
nuis domineſ. vt in Apolloniā,
q̃ eſt in Ionio & Thera. in vtraq;
enim iſtarū vrbiū honores di-
gnitateſq; erāt illorū, qui nobili-
tate præſtabāt, & qui primi in
eas colonias venerāt, qui erant
pauci: non autē diuitū, licet mul-
titudine diuitū ſuperaret popu-
lus. vt in Colophone antiquit:
ibi enim poſſidebat magna pa-
trimonia multitudo, antequam
bellū gererent aduerſus Indos.
Sed eſt multitudinis quædā gu-
bernatio, q̃ ingenui hoīes &
inopes multi exiſtētes guber-
nant reſpublicā. Paucorū verò
potentiū, q̃n opulenti & nobi-
lioreſ pauci exiſtētes gubernāt.
Quodd igitur plures ſint rerū pu-
blicarū ſpēs, & quib; de cauſis,
patet. Quamobrem vero plures
ſint, q̃ illiē quas dictum erat, &
quæ nā iſtę ſint, & pp quid; de-
inceps dicem; , principio vnde
prius aſſumpto. ſatemur enim
nō vnam partē, ſed plures oēm
habere ciuitatē. Vt igit ſi anima-
liſ vellemus ſpēs capere, primo
ſegregaremus id quod necēſa-
rium ſit animal oē habere, cū
quædā ſenſu ſuperiori; & q̃ cibum
cōficiat atq; recepret, pura oſ &
ventrē, & præterea illas, quibus
mouent partes. Si itaq; tot ſpēs
ſolum,

N solum, harum vero differentiarum forent, dico autem, cum oris genera plura, & ventris, & sensoriorum, & præterea earum quibus mouentur, partium, harum coniugationis numerus, necessario efficiet plura genera animalium. non enim fieri potest, ut idem animal habeat plures differentias oris, sic et neque aurium. itaque, quoniam susceptæ fuerint omnes combinationes istorum, facient species animales: & tot quidæ species, quot coniugationes sunt partium necessariorum. Eodem modo de dictis rebus publicis, ciuitates, enim non ex una, sed ex multis partibus constant, ut sæpius dictum est. Vna quidam pars est circa alimēta multitudo, quos agricolas dicimus. Altera vero pars ea quæ vocatur mechanica. hæc autem versatur circa ministeria, seu artes, sine quibus ciuitas habitari non potest. harum vero artium aliquæ sunt necessariae, aliæ ad delicias pertinent, & ad vitæ cultum. Tertia pars est forensis multitudo, quæ circa emendandum vendendumque, et circa mercaturam & numulariam versatur. Quarta pars, mercenarii. Quinta, Propulsores belli. quæ quidem pars non minus necessaria est ciuitati quam aliqua superior, aduersus inuadentes, si velint tueri libertatem, impossibile est. ut quæ ciuitas vocari mereatur, sit natura serua. per se enim, sufficiens ciuitas: seruus autem non per se sufficiens est. Quapropter in libris de Repub, ornate quidem hoc, sed non sufficienter dictum est à Socrate, inquit, enim ex quatuor maxime necessariis ciuitatem constare. hos autem esse, textorem, agricolam, coriarium, ædificatorem. rursus vero adiungit, quasi illa non sufficiant, fabrum ferrarium & pastorem: & insuper negotiatorem, & numularium. & hæc omnia complent primam ciuitatem. Quasi vero ciuitas omnis necessariorum gratia sit constituta, ac non magis gratia honesti, & quasi quæ indigeat coriariis, agricolis, propulsoribus autem belli non primam facit partem, antequam aucta regione, ac vicinis coactis, ad bellum deueniat. Atqui & in quatuor illis, & in quocumque coicantibus, necessarium est esse aliquem, qui ius dicat, ac decernat. Siquidem ergo animam quis ponat animalis esse partem magis quam corpus, & ciuitatum magis talia ponendum est esse partes, quam ea quæ pertinent ad necessarium usum, propulsoribus belli videlicet, ac iustitiæ iudicariis exhibitores, ac præterea consultores, quod est ciuilibis prudentiæ opus. & hoc siue separatim existat quibusdam, siue cisdem, nihil refert ad hunc sermonem. nam & in armis esse, & agros colere sæpe contingit cisdem. Quare si hæc et illa ponenda sunt ciuitatis esse partes, manifestum est quod & propulsores belli pars necessaria sunt ciuitatis. Septima pars est eorum, qui magna patrimonium habentes, reipublicæ onere

Polititorum

Gra sustinent, quos opulentos vocamus. Octaua, eorū qui publicā operā exhibent, & qui in magistratibus gerendis occupati existunt. ciuitas .n. absq; magistratibus esse nō pōt. necessariū igit̃ est, eē quosdā qui magistratus gerere valeāt, & hoc munus sufferre vel perpetuo, vel ad tēpus. Reliqua vero sunt illa, de quibus paulo ante determinauimus, in cōsulēdo, & ius litigāti in ciuitate reddendo versari. Si igit̃ hęc ciuitatibus adesse opz, recteq; fieri & iuste, necessariū est esse aliquos, qui virtutē habeant rerū ciuiliū. Cēteras ergo potētias eisdem adesse posse videntur pluribus, ceu eosdē eē propulsores belli, & agricolas, & artifices, & pręterea consultores & iudicantes. Arrogāt quoz sibi virtutē cuncti, & multifariā se idoneos existimāt ad gubernandū. verū pauperes ac diuites eosdē esse impossibile est. quapp hęc partes pręcipue videntur eē ciuitatis, iopes s. et opulenti. Et p̃terea ex eo, qđ vt plurimū alij pauci sunt, alij multi, maxime omniū cōtrarię. Inter se partes istę apparēt. itaq; & res publicas fm earū p̃gualentiam cōstituerūt: ac duę videntur, s. popularis & paucorū potētia. Sed q; sint plures, & ob quas causas dictū ē prius. Quod vero & popularis ipsi⁹ species sint plures, et paucorū potentiū ostēdem⁹. Patet autē hoc ex his quę dicta sunt. nā & in plebe, & in nobili-

tate plura sunt genera. Plebis qđ dē vna species, agricolę, alia artifices, alia negotiatores, qđ emēdis vendēdisq; rebus intēdūt, alia circa rē maritimā, & horū alij bellatores, alij mercatores, alij * nautę, alij piscatores, multis. n. locis horū oīum turba ingens, vt piscatores Tarēti & Bizantij, naualis multitudo Athenis, mercatores in Aegina, & Chio, portitores in Tenedo. insup manuales & paruas facultates habentes, qui ociosi esse nō pnt. Pręterea qui nō ex vtroq; parente ciue sunt orti, liberi tñ hōies, & siqua hmōi plebeiorū hōium species altera. Nobilitas vero, diuitię, genus, virtus, disciplina, & his similia, quę dicuntur fm eandē dīam. Popularis igitur prima species dī maxime fm equalitatem. vult. n. lex huius popularis pares esse diuites et pauperes, nec alteros plus posse, alteros minus, sed vtroque eē equales. siquidē maxime liber est in populi statu, vt putāt quidā, et equalitas certe esse maxime pariter oībus reipublicę participantibus. cū vero populus sit multitudo, et id obtineat qđ plurib⁹ videat, necesse est vt hęc sit popularis gubernatio. vna igitur spēs popularis ē hęc. Alia vero spēs, vt magistratus honoresq; in repub. fm censum patrimoniorū, & cū quidē parū, tribuūt, ita vt q; tāta possidet, habilis sit ad honores reipublicę suscipiendos: qui vero

* alij portitores.

M

nō

A non possidet, sit inhabilis. Alia species popularis est, ut oībus oīno ciuibus habitas sit, mō nō sint aliqua ex cā obnoxij: dominet autē lex. Alia spēs popularis est, ut oēs oīno habiles sint ad magistrat⁹ gerēdos. mō sint ciues, & dominet lex. Alia spēs eodē mō, nisi q nō lex dominatur, s; multitudo, hoc autē sit, qn populi decreta pualēt legibus. Accidit vero ob pōtētes quosdā, q populū ducūt. nā in ijs rebus publicis in qb⁹ dominatur

Lex, pōtens aliquis non sit, q populū ducat, sed optimi ciuiū rēpublicā gubernant. At vbi leges nō domināt, ibi ductores populi oriunt. solus. n. populus regit, cōpositus vnus ex plurib⁹. multitudo. n. auctoritatē dominiādi habet, nō vt singuli, sed vt oēs. Homerus autē cū dicit non eē bonū vt plures regant, vtrū de hac dicit, v; de illa cū plures gubernant, vt singuli, incertū est. Talis ergo populus, vtpote absolutā potestātē habēs dominari solus qrit, nec vlli legi subesse, efficiturq; dominator. itaq; assentatores eius in pretio habentur. Et est hmoi populus in gubernatione sua tyranno psimilis. qdē nēpe mores, & vtrobiq; meliores deprimuntur. et decreta hui⁹ populi perinde sunt, vt tyrāni pcepta. & ductores suaforesq; huius populi sunt velut adulatores illi, q circa tyrannos versant, & vtrifq; apud vtrofq; potētia par, tā adulatoribus pe-

nes tyrannū, q ductoribus suaforibusq; populi apd ipsum populū. Hi auctores sunt, vt decreta legis infringant, & ad voluntatē populi cuncta referant. cōtingit at illis fieri potētes ex eo, qd populus dominat oīum. ipsi autē voluntatē populi maxime ducūt, qm fides ā populo eis adhibet. Prēterea qui de magistratibus conquerunt, ad iudiciū populi negocia referunt: populus autē grāter audit eorū puocationes, quare p hūc modū **E** magistratus irritant^{*} oēs. Merito autē reprehēdere vident qui dicūt hmoi popularē nō eē legitimā reipublicę spēm. vbi. n. leges nō pūalent, nō ē reipublica. nā lex dominari oīb⁹ debet, in particularibus autē magistratus & reipublica prōuidere. itaq; si est popularis vna species reipublicę, clarū est q talis gubernatio, in qua decretis cūcta efficiunt, nō est proprie popularis. nullū. n. decretū recipit esse vlt. De popularis igit spēbus in **F** hunc modū determinatum sit.

Quod quatuor sint species paucorum gubernationis, et de permixtis gubernationibus. Cap. 5.

PAUCORUM vero gubernationis species vna est, in qua magnū habētes cēsum ad gubernationē reipublicę recipiuntur, atq; ita magnū, vt tues hoies ad cū peruenire nō possint. is vero qui tanta possidet, habilis sit ad rēpublicā gerēdam, Alia spēs est, cū ā paruo cēsu

** Naturae
ortus dis-
soluuntur*

** iudicare.*

Gcenſu eſt magiſtratus habitas;
& eligunt ipſi eos qui defunt, ſi
igit ex oibus hoc faciūt, vñ hoc
eē potius optimatū. ſin vero ex
paruo numero, paucorū poten
tia. Alia ſpecies eſt, cūm filius
patri ſuccedit. Quarta ſpecies,
cū hoc fit qđ modo dixim⁹, vt
lex non dominetur, ſed illi qui
regunt. Et hec ſpēs in paucorū
gubernatione correfpōdēs eſt,
vt tyrannis in monarchia, et vt
eſt in populari ſtatu vltima illa
ſpecies de qua diximus. & vo

Hcant hmōi ſpeciem paucorum
potentiam gubernatiōis igitur
paucorum hęc ſpecies ſunt. Nec
latere nos debet, qđ multis locis
accidit rēpublicam quę ſm le
ges non ſit popularis, more tñ
& geſtione populariter guber
nari. ſiſt autem econuerſo apud
alios contingit rēpublicam ſm
leges eſſe popularem; moribus
tñ et geſtione ad paucorum gu
bernationē magis referri. Con
tingit aut hoc maxime poſt mu
tationē rerumpublicarum. non
In. ſtatim mutantur, ſed conten
ti ſunt ab initio hoſes parua ac
ceſſione potentię. Itaq; leges q
dem manent vt priuſerant, p
ualent tamē qui rēpublicam
mutauerunt.

*De ſpeciebus popularis, & paucorum po
tentia, & cauſis earum. Cap. 6.*

Quod aut tot ſint popula
ris & paucorū guberna
tionis ſpēs, ex his pa
tet. Neceſſe eſt. n. aut oēs partes
populi, quas ſupra enumeraui

mus, reipublicę gubernationē
habere, aut quaſdā habere, quaſ
dam non habere. Cū igitur agri
colę, & mediocria poſſidentes
rēpublicā gubernant, ſm leges
eſt gubernatio. victū. n. ex ope
ra ſua quærere habēt, nec otioſi
eſſe poſſunt. itaq; lege conſtitu
ta, ſolummodo neceſſarijs con
cionibus intendunt. alijs aut re
cipi ad rēpublicā licet, cū tan
ta poſſidebunt quanta determi
nat lex. omnino. n. nō licere oī
bus, paucorū potētīę eſt. oīa
ri aut eum qui nō redditus ha
beat, impoſſibile. Hęc igitur hiſ
de cauſis vñ eſt ſpecies popula
ris gubernatiōis. Altera vero
ſpecies eſt, ob adhibita electio
nem oībus licere qui prohibiti
nō ſint per genus, vt poſſint tñ
in otio eē. quapropter in hmōi
quidē populari adminiſtratio
ne leges pꝛeualent et gubernāt;
quia redditus nō eſt. Tertia ſpe
cies eſt. oībus omnino licere
rēpublicam gerere, qui libe
ri ſint, non tñ licere ob ſupradi
ctam cauſam: quare neceſſariū
in hac quoq; legem dominari.
MQuarta vero ſpecies eſt illa, quę
poſteris temporibus in ciuita
tibus eſſe cœpit: maioribus. n.
factis ciuitatib⁹ q̄ ab initio fue
rāt, et redditibus facultatib⁹q;
abundantibus, participant oēs
reipublicę pp multitudinis pꝛe
ualentiā: verſanturq; in republi
cā gubernāda, ex eo qđ poſſunt
otioſi eſſe, et inopes, mercedem
capiētes, maximeq; hmōi mul
tudo

Aritudo otiosa est. non enim cura rei familiaris proprie eos impedit, quæ diuites ita occupat, ut sæpe à cõunionibus absint & à iudicijs. ex quo fit ut multitudo pauperum dominetur in republica, non autem leges. Species igitur popularis gubernationis tot, ac tales sunt, ob necessitates supra dictas, paucorum autem gubernationis prima species est, quando plures habent patrimonia, sed non admodum ampla. faciunt enim potestate participandi ei qui tanta possidet. Et propter multitudinem eorum qui ad rem publicam recipiuntur, necesse est non hominem, sed legem dominari. quanto enim magis distat à monarchia, neque tam amplas habent facultates, ut eas negligendo otiosi valeant, neque ita exiguas, ut à ciuitate victum querant, necesse est ut legem velint dominari, non autem ipsos. Quod si pauciores sint qui possident patrimonia, siquidem plura quam prius, secunda species fit gubernationis paucorum. magis enim potentes, plus habere se dignos putant. quapropter ipsi sumunt ex alijs, qui ad rem publicam se conferunt, propterea quia nondum ita robusti sunt, ut absque lege gubernare possint, legem hominibus posuerunt. Quod si eò deueniant, ut ipsi pauciores numero maiores facultates habeant, tertia cumulatio fit gubernationis paucorum. ipsi enim per se magistratus & imperia retinent, sine legibus iubent,

ut parietum defunctorum loco filij succedant. Quod si magis est subnixi sint opibus & amicis, prope est talis potentia ad monarchiam, & dominant homines, non autem lex. & hæc est quarta species gubernationis paucorum, correspondens ultimæ speciei popularis.

In quot species Plato respublicas diuisit: & de optimatum varij speciebus. Cap. 7.

Sunt insuper duo alia genera rerum publicarum, præter eas in quibus aut multitudo, aut pauci gubernant: quarum alteram aiunt omnes speciem esse unam ex quatuor. Dicunt autem eas quatuor, monarchiam, paucorum gubernationem, popularem, & quartam, quam vocant optimatam. Est & quinta, quam communi nomine omnium appellant rem publicam, sed quia non sæpe fit latet numerare volentes: & ita suscipiunt, quasi sint quatuor solum: ut Plato in libris de Republica facit. Optimatam igitur se recte habet appellare illam, de qua tractauimus in primis libris. quæ enim ab optimis viris simpliciter per virtutem est gubernatio reipublicæ, & non ad suppositionem quandam bonorum virorum, eam solum iustum est optimatam appellari. in sola enim ista simpliciter idem est vir bonus & ciuis. in alijs autem boni sunt ad speciem gubernandi suam. Sunt tamen quedam, quæ differentiationem

Gtiā habeant a paucorū gubernatione (& appellantur optimates) & ab ea q̄ vocatur, respublica: vbi nō solū respectu diuitiarū, s; ēt respectu virtutis ad gubernationē reipublicæ sumuntur. Hęc respublica differt ab illis, et naturā optimatis sapere vī. nā in his ciuitatibus nō faciūt publice curā virtutis: sunt tñ quidā pstantiores, qui vident esse boni viri. Vbi ergo respublica respicit ad diuitias, & ad virtutē, & ad populum, vt est apud

H Carthaginenses, ea naturam optimatū sapere videt. & vbi ad duo illorum solum, vt Lacedæmoniorū, ad virtutem & ad populum: & est hęc mixtura popularis ac virtutis. Optimatū igitur post illam primam optimam rempublicam gubernandi formam, hęc due species sunt. & tertia, quęcūq; illius quę appellatur respublica, inclināt ad paucorum gubernationem.

De ea qua nomine generis respublica peculiariter appellatur. Quid sit ea quā censu potestatem dicunt. Vt bonis legibus.

I De finibus optimatis, popularis et paucorum potentie. Cap. 8.

Reliquum est vt de ea q̄ appellatur respublica dicamus, et de tyrannide. Ordinauimus autē ipsam nos, cū prius non esset, neq; hęc transgressio, neq; illg, de quibus mō diximus, optimates, quia re vera oēs aberrāt a rectissima gubernandi forma. postmodū cū istis numerant, et sunt harū transgres-

siones et lates, vt in superioribus circa principiū diximus. merito autē postremo loco tyrannidē reseruauimus, p̄p̄ea q̄ ista minime est respublica: nostra vero materia est de republica tractare. Qua igit de eā sic ordinauimus, dictum est. Nunc autē est q̄ nobis de illa q̄ eōi nomine appellatur respublica, ostēdēdū. nā clarius eius vis apparebit post determinationē eorū q̄ ad paucorū gubernationē, & ad populare spectabant. Est. n. respublica (vt simplr dicam⁹) mixtura paucorū gubernationis ac popularis. Consueuerunt autē eas q̄ inclināt ad populare, vocare respublicas: eas vero quę ad paucorū gubernationē, vocare optimates: ex eo quia opulentioribus doctrina atq; nobilitas magis adesse consueuerunt, p̄t̄erea qui diuitias habent, ea vident habere, p̄p̄ quę ceteri iniurias faciūt, vnde & honestos, & bonos, & nobiles istos appellant. Cū ergo optimatū gubernatio velit excellentiā tribuere optimis ciuib⁹, & paucorū gubernationē eē dicāt ex bonis & honestis magis, vī impossibile quę ciuitas nō ab improbis sed ab optimis gubernetur, eā non bene gubernari: eodēq; modo quę leges non habeat bonas, gubernari ab optimatibus. Habere autē leges bonas, nō id est, si recte sint positę, nec eis pareatur. Itaq; vna recte legū institutio putanda est, legibus parere: altera,

vt

A ut recte sint leges positæ, quibus parere oportet. fieri. n. p̄t ut pareant ciues male positis legib⁹. id aut̄ dupliciter accidit: aut. n. optimis quantū datur ipsis, aut simpliciter optimis. Videtur autem optimatū esse, maxime honores tribuere s̄m virtutē. finis n. optimatum virtus: paucorū vero gubernationis diuiti⁹: popularis aut̄ libertas. Quod autē pluribus v̄r, cōmune est oīum. nam in paucorū, & multitudinis gubernatione, & in optimorum, quod v̄r maiori parti eorū qui in republica versantur, id obtinent. In plerisq; igit̄ ciuitatibus, hæc species gubernandi respublica vocatur. sola. n. mixtio coniecturā facit opulentorū & inopum, diuitiarum & libertatis. Ferē. n. apud plurimos, hili & qui diuitijs pollent, honorum & honestorum locū obtinere vident̄. Cū vero tria sint, quæ circa equalitatē reipublice contēdant, libertas, diuitig, virtus (nam quantum illud quæ appellatur nobilitas, duobus consequēs est: nobilitas. n. est antiquæ diuitig, & virtus) manifestū est, q̄ duorū mixtura diuitū & pauperū est respublica appellanda. trium vero, optimatū gubernatio maxime aliarū, præter illā veram & primam. Quod igitur sint aliæ respublicæ præter monarchiā & popularem, et paucorum potentium dictum est: & quales istæ, & in quo differant inter se, et optima

tum gubernatio, & aliæ species. **D** quæ ad optimates declinant, & quo modo non longe distant inter se, manifestum est.

Quo pacto ea quæ respublica appellatur, constituitur ex paucorum potentia et populari, et de modis mixtionis. Cap. 9.

Quomodo aut̄ fiat præter popularē & paucorum potentia illa quæ appellatur respublica, & quo in ordine reponēda sit, deinceps dicemus. & simul apparebit quibus definiant popularē & paucorū gubernationem. sumēda est. n. horū distinctio. postea ex his ab utraq; tanq̄ regulam sumentes cōponere oportet. Sunt aut̄ definitiones tres cōpositionis ac mixturę. aut. n. ambo sumēda, quorum utraq; leges ponunt: ceu circa iudicia. In paucorum. n. potentia diuitibus poenā constituunt, nisi iudicando assint, pauperibus vero mercedē nullam: in popularibus, aut̄ pauperibus mercedē, diuitibus autem poenam nullam. cōe ac mediū istorum ambo hæc. itaq; & ciuile: mixtū est. n. ex ambo. vñs igitur modus hic est combinationis. Alius aut̄ mediū capere eorū quæ ab utrisq; iubent: ceu concionari, hi quidē à nullo cēsū vel exiguo penitus, illi vero à magno censu. cōe certe neutrū, s; mediū utriusq; cēsus. Terti⁹ vero ex duob⁹ iussis, hæc qdē ex populari lege, illa aut̄ ex paucorū gubernatiōe, di-

Geo aut̃ tale aliquid, vt videt̃, popularis quidē magistratus sortiri, paucorū aut̃ gubernationis eligere: & popularis, non ex cē su tribuere, paucorum autē ex censu. Optimatū igitur ac ciuile, ab vtrāq; vtrunq; accipere: ex paucorū quidē gubernatione electiuos facere magistratus: ex populari aut̃ sumere nō per censum. modū igitur admiscēdi talis. Bene autē admiscuissē popularē & paucorum gubernationem finis est, qñ eadem re

His publica dici pōt popularis, & paucorū gubernatio. Patet .n. hoc accidere dicentibus eas bene esse commixtas. accidit hoc ēt medio. conspicitur naq; in eo vtrunq; extremorū. quod cōtingit Lace dæmoniorum reipublicæ. Sunt .n. permulti qui agrediuntur dicere eam esse popularē, propterea q̃ populariter complura in illa sunt constituta. ceu primum circa educationē puerorū. pari .n. modo diuitum filiū educantur, & pauperum, & erudiūtur per eum modum, per quem valeant pauperum filiū erudiri. similiterq; in sequenti etate cū viri facti sunt, in illo non magis conspicuus diuites q̃ pauper. Cibi quoq; n̄dē vtriusq; in comessationibus. Vestitu ēt tā diuites vtūtur, qualē & pauperū quiuis habere potest. Præterea, duorum maximorum magistratū, alterum eligit populus, alterum gerit. senatores, .n. per populum eligun

tur, ephori autē ex popularibus constituuntur. Alij vero dicūt esse illam paucorum gubernationem: qm̄ multa habeat quę paucorum potētia asserunt, ceu oēs dignitates per electionem conferri, per fortē vero nullam, & insuper apud paucos potestatem esse necandi, & in exilium pellendi, ac cætera hmōi per multa. Oportet .n. in republica bene temperata vtrunq; videri inesse, & neutrum. & conseruari per seipsam, non aliunde, & per seipsam, non per alios multos extraneos, qui velint. nam & prauæ reipublicæ hoc potest contingere, sed nec velle quidē gubernationem alterā quoq; partium ciuitatis ofno. Quem admodum igitur oporteat rem publicam constituere, & similiter illas quę appellantur optimates, dictum est.

De tyrānide, et modis tyrānidis. Ca. 10.

Restat nūc vt de tyrannide dicamus: non q̃ multis verbis indigeat, sed vt habeat i hoc tractatu locum suum: qñ quidem hanc quoq; posuimus partem esse aliquam publicæ gubernationis. De regno igitur determinauimus in superioribus libris, vbi tractatum est à nobis, nunquid regis gubernatio utilis foret ciuitatibus, an inutilis, & quo, & vnde constituere oportet, & quomodo. Tyrānidis vero species duas ibidem distinximus, propterea q̃ earum potētia quodammodo

Ado alteratur ad regiā gubernationē, ex eo quia ambę potestates istę sūt fm̄ leges. nā & apud Barbarorū quosdā eligunt aliq ad gubernādum soli, cū absoluta omnimodaq; potestate. Et apud Gręcos olim eodē mō q; idem eligebant, qui soli gubernarent, quos vocabant Aesymneras. Habent vero hę inter se differentias quasdam. erant .n. regig, ex eo quia fm̄ leges, et eo q; a

volentibus imperabant: tyrannicę autē ex eo, quia p arbitrio

B dominationē exercebant. Tertia species tyrannidis, quę maxime proprie videtur id nomē habere, opposita est regię potestati absolute. nā necesse est tyrānidem illam monarchiam, quę nullis subiacet legibus, & dominetur per vim æqualibus & melioribus, ac respiciat ad propriam vtilitatem, non ad vtilitatem subditorum. quapropter inuoluntaria est, cū nemo liber sponte sua ferat huiusmodi seruitutem. Species igitur tyrannidis tot, & tales sunt.

De optima republica, partibus ciuitatis, mediocritate scilicet, excessu, atq; defectu. Cap. II.

Quæ vero sit optima respublica, & q; vita optima pluribus ciuitatibus & hominibus, neq; p virtutē iudicat quę supra vulgus emergat, neq; per doctrinā quę ingenio indiget & adiumentis externis, neq; p gubernationē q; ad votū fiat: sed vitā eā pro-

bant, quā plurimi cōsequi possint, et gubernationē eā, quam plurimę ciuitates valeāt recipere. nā quas vocāt optimates, de quibus modo diximus, partim exterius cadunt plurimis ciuitatibus, partim appropinquant illi q; respublica vocatur. quā ob rē de ambabus tanquā vna sit, dicendū est. Iudiciū autē de obis istis ex eisdē principijs est. Si .n. recte dictū fuit in Ethicis, vitā beatā esse fm̄ virtutem non impediri: virtutem autē ipsam esse mediocritatem: necesse est mediā vitā optimā eius, quā singuli adipisci valeant, mediocritatis. & has oēs definitiones necesse ē esse circaciuitatis virtutem, vitium, & rē publicam: est .n. respublica vita quædā ciuitatis. In cunctis autē ciuitatibus partes sunt tres. nā alij diuitijs excellunt: alij paupertate nūmia deprimunt: alij sunt inter hos medij. Cū igitur confessi sumus mediocritatē, & medium esse optimum, palam, q; bonorum fortunā mediocris posses-

obediendū rōni.

sio est optima omnium existimanda. hęc .n. facilis est ad obedientiā mandatorū. At vero si modū excedāt in alterutrā partē (ceu si forma, si viribus, si nobilitate generis, si diuitijs, vel ijs cōtrarijs, ceu si paupertate nūmia, si imbecillitate egregia, si ignominia multa) difficile ē vt rōni obediant. sūt .n. istorū alij supbi et delinquētes aperte se rebus magnis, alij occulte prauj, Moral. cū cō. Auer. L L &

Politicorū

Et in reb⁹ exiguis fraudatores. iniurię vero inferunt qñq; p cōzumeliā, qñq; per dolū. Insuper hi minime circa gubernationē reipublicę afficiunt, minimēq; consulunt: hęc aut vtrāq; dāno fa sunt ciuitatibus. Præterea q bonis fortunę superabundant, ceu opibus, diuitiis, amicis, & alijs hmōi, nec īperiū cuiusquā pati volunt, neq; sciunt, & hoc statim domi eorū natis existit: pp delicias .n. ne in scholis quidē pręceptoribus obedire con-

Hucuerunt. Qui aut eorum sunt in indigentia nimia constituti, defecto nimium animo, vilesq; existunt, ex quo fit vt magistratū gerere nesciant, sed ad parendū seruiliter sint apti. illi vero sibi imperari nullo mō patiuntur, sed ipsi alijs tāquā domini, volūt imperare. Efficitur ergo seruorū & dominorum ciuitas, nō aut liberorū: & aliorū inuidensium, aliorū spernentū, qd plurimū abest ab amicitia & ciuili societate. nā societas amicabile quiddā est: cū inimicis, n. ne viā quidē cōicare volunt homines. Vult quidē ciuitas ex paribus ac similibus cē, quātū maxime id fieri pōt. hoc aut maxime existit medijs, itaq; necessario fit, vt hmōi ciuitas optime gubernetur, ex quibus diximus naturā constare ciuitatē. Cōseruant quocq; i ciuitatibus isti maxime ceterorū ciuium, neq; .n. aliena cōcupiscunt, vt faciunt pauperes: neq; eorum bona cu-

piuntur ab alijs, vt accidit diuitibus. & quia neq; insidiantur alijs, neq; alijs ipsis, sine periculo degunt. Quapropter bene optauit Phocylides, multa mediocribus optima, mediocris esse volens in ciuitate. Patet igitur, q ciuili societas optima est, q p mediocres fit. easq; ciuitates recipere, vt optime gubernent, in qb⁹ mediocres plurimi sunt, ac plus possunt: maxime quidē ambabus, vel saltē altera parte. hęc .n. addita, p̄ualere⁹ facit, et prohibet cōtrarios excessus fieri. Quapropter valde optandū est, vt q̄ qui in republica versantur, facultates habeant mediocres, ac sufficētes. nā vbi alijs nimis multa possident, alijs nihil, vel plebs īfima īsurgit, vel paucorum potētia illa extrema, vel tyrānus pp vtrūq; excessum. ex populari .n. statu nimisū supbo⁹, & ex paucorū potētia ad tyrannidē deuenit: ex mediocribus autem ac prope paribus, multo minus. cuius rei cām posita, vbi de mutationibus tractabim⁹, dicemus. Quod aut media sit optima, manifestū est. sola .n. seditionibus caret. vbi .n. pmultū ē mediocre, minimū seditiones et discordię ciuiū innascuntur: magnęq; ciuitates ob hāc ipsam cām minus seditiōib⁹ subiacēt, qā magna i his est mediocriū hoīum multitudo. paruas aut ciuitates facile ē in duas partes diuidi oēs, ita vt nihil mediū relinquat, et serē cuncti vel inopes

* prope-
sionem.

* p̄uili.

M

A inopes sunt vel opulenti. Populares quoque gubernationes tutiores sunt & diuturniores, quam paucorum potentium per medios. Plures, nam sunt, et magis honoris participant in populari gubernatione, quam paucorum. nam quando sine his multitudo inops plus potest, male res se habent, ac cito pereunt. Signum vero huius putandum est, quod qui optime leges condiderunt, ex mediocribus ciuibus fuere. nam & Solon huiusmodi fuit, ut apparet ex eius carminibus: & Licurgus (non, nam, erat rex) & Charondas, & plurimi aliorum. Patet autem ex his, & quia plurimae respublicae aut populares sunt, aut paucorum gubernationes. per id, nam, quod in his frequenter pauci sunt mediis, semper qui preualent (siue hi sint qui facultates habent, siue populares qui medium transcendent) per seipsum gubernationem agunt, itaque aut multitudo populi insurgit, aut paucorum potentia. Preterea, ex eo quod seditiones fiunt, & pugnae inter multitudinem & opulentos, quibuscumque vincere contingit, hi neque eorum amplius habent rem publicam neque equalis: sed quasi uictorie premium reportant rempublicam obtinere: & alteri populares statum, alteri paucorum potentiam faciunt. Preterea qui principes Graeciae habuerunt, hi ad prius respicientes rempublicam, aut popularis statum in ciuitatibus constituerunt, aut paucorum gubernationem, non ad ciuitatem illarum commoda respicientes, sed ad sua, atque ita peristas causas effectum est, ut vel nunquam mediorem illa gubernatio extiterit, vel ad modum raro, et apud paucos. unde nam, uir consensit solus ex istis qui antiquus in principatu fuisse, hunc gubernandi modum constituere. Iamque in ciuitatibus consuetudo obtinuit, non uelle aequale, sed aut imperare querere, aut victos obedire. Quae igitur optima sit respublica, & quam ob eam ex his patet. De alijs aut rebus publicis, cum plures populares & plures paucorum gubernationes esse dixerimus, quae prima ponenda sit, & quam secunda, & quam deinceps posterior sit aut deterior, determinata optima, non erit difficile inueniri. necesse est, nam, esse meliorem, quae proxime huic accedit: deterior vero, quam plurimum distat a medio, nisi ad suppositionem quod iudicet. dico autem ad suppositionem, quia multoties alia reipublicae forma eligibiliore existere, nihil vetat aliam quibusdam magis utilem esse.

Quae multitudo apta sit ad popularis aut paucorum gubernationem. Et legistae semper ad medios respicere debere. Cap. 12.

Quae autem respublica quibus, et qualis qualibus consueuerat, consequens est tractare, sed capiendum prius est utrum de cunctis. Oportet, nam, partem illam ciuitatis quam respublica stare uult, potentioris esse, quam illa pars, quae non uult rempublicam manere. Est autem ciuitas ex qua-

Si & quāto, discō autē quale, ceu li-
bertatē, diuitias, disciplinā, no-
bilitatē, quātum vero, ceu mul-
titudinē populi praeualentem.
Fieri autē potest, vt quale existat
vni ciuitatis parti, ex qbus par-
tibus ciuitas est cōstituta: alteri
verō quantū, ceu maiorē esse
numerum ignobilium q̄ nobi-
lium, & pauperum q̄ diuitum.
neq̄ tñ tñ supare quātitate, quā-
tum superari qualitate. propter
hoc ad inuicē conferenda sunt.

Hbi ergo superat pauperū mul-
tudo eam quam diximus pro-
portionē, hic popularis guber-
natio exoritur, ac species singu-
læ popularis status, fm multitu-
dinis exuperantiam, ceu si agri-
colarum multitudo plus possit,
prima species: si multitudo * te-

* *Barde-
nau.*

niūiorum ac mercenariorū, vlti-
ma species. & sic de alijs, q̄ sunt
harū medij. Vbi autē ea pars, in
qua sunt opulenti & nobiles, su-
perat qualitate, quam deficiat
quātitate, hic paucorū potētia,
gubernatioq̄ exoritur: ac eodē
mō singulæ spēs huius fm exu-
perantiam istiusmodi hominū.
Debet autē qui legē ponit in re-
publica, semper ad medios re-
spicere, siue, n. ad paucorū gu-
bernationem dirigant leges, de
medijs est coniectandū: siue ad
popularē statum, hos respicere
debent. Vbi, n. mediocriū supe-
rat multitudo, vel virunq̄ ex-
tremū, vel alterū tñ, hęc respu-
blica recipit stabilitatē. non, n.
ē metus, ne qñq̄ diuites cū pau-

peribus cōspirent cōtra medio-
res, nunquā, n. alteri seruire al-
teris vellent. Quod si cōiorem
aliquam q̄runt, nullam aliā q̄
istam reperirēt. nā per vices gu-
bernare non paterentur, pp̄ dis-
fidentiam q̄ inter eos existit. In
cunctis vero locis arbiter est fi-
delissimus, arbiter autē medius,
quantoq̄ melior est guberna-
tio temperata, tāto durabilior.
Aberrant et pleriq̄ illorū, qui
optimates reipublice guberna-
tiones efficere volunt, non solū
in tribuendo nimīū diuitibus,
verunetiā in excludēdo plebē.
neceffe est, n. procedēte tēporē,
ex falsis bonis verum malū eue-
nire, diuitū, n. cupiditates plus
habēdi magis destruunt repu-
blicam, quam multitudinis.

*De simulatis legibus paucorum, ac po-
pularium contra se inuicem, ac earum tē-
peramento: de gubernatoribus, & cur eis
regia prius, in alias gubernationes facta
sit mutatio.* Cap. 13.

Sunt autē illa circa q̄ simu-
lant, ac fallaciter prætēxūt
ad populū, qñq̄ numero: M
concio, magistratus, iudicia, ar-
matura, exercitatio. Circa con-
cionē quidē, licere oībus adē,
sed poena appōita diuitibus si
nō adsint, vel maiorē q̄ multi-
tudini. Circa magistratus autē,
nō licere his qui cēsum habēt
magñū, renūciare magistratui,
pauperibus autē licere. Circa iu-
dicia vero, poenā esse diuitibus
impunitatem, aut illis magnā,
his

A his parua pœnam, vt est in Cha
rōdæ legibus. Quibusdā vero
locis, oībus licet descriptis, i cō
cionibus iudicijsq; adesse. q si
descripti sint et nō exerceant, in
pœnas incidunt permagnas, vt
metu pœnæ vitēt descriptionē,
neq; iudicia neq; conciones ex
erceāt. Eodē modo circa arma,
& circa gymnasia legibus sta
tuunt. pauperib⁹ .n. licet nō ha
bere arma: diuitibus aut pœna
cōstitutā est, nisi habeant. & si
gymnasio se nō exerceant pau
peres, nulla pœna est: diuitib⁹
aut est pœna, vt alij metu pœnæ
se exercere cōpellantur, alij qui
nullam formidēt pœnā, non fa
ciant. Hęc igitur paucorū potē
tigunt machinamenta. In po
pulari aut statu contra hęc, alia
excogitant. Pauperibus, n. sala
riā statuunt cōcionātibus atq;
iudicantibus: diuitibus aut nul
lā pœnā imponunt. Itaq; ma
nifestū est, si quis velit iuste hęc
reperare, q oportet vtrinq; as
sumere, & illis quidē salaria cō
stituere, his autē pœnam. sic, n.
oēs communicarēt, nā illo qui
dem modo, respública sit alte
rorum solum. oportet quidē re
publicam esse ex hīs solū qui ar
ma possident. Censur aut ma
gnitudo definiri simpliciter nō
pōt: sed cōsiderata qualitate, at
tinet maximum, vt qui partici
pant respública sint plures q; hī
qui nō participant, hunc insti
tuere. Volūt, n. pauperes & ho
noriū expēs, qerē agere, si neq;

cōtumelia eos q; afficiat, neq; **D**
bona illis auferat, sed hoc nō fa
cile: non, n. semp contingit vt q
republicā gubernant sint mi
tes & humani. et consueuerunt
quoties bellum est, grauiter fer
re, nisi suscipiant alimēta, nam
sunt egeni: & si quis alimenta
porrigat, cupiunt bellū. Apud
quosdā gubernatio reipublicæ
existit, non in hīs qui ad arma
turā sunt habiles, sed in hīs qui
exercebāt arma. in Malicīis
quidē gubernatio reipub. erat **B**
in istis: & magistratū creabant
ex hīs qui militabant. Primāq;
respública apud Græcos cōsti
tuta est ex his qui bellum gere
bant, posteaquam desierunt re
gna: ab initio quidem ex equi
tibus, nā robur belli tunc in eq
tibus habebat. peditatus, n. nisi
ordo ac disciplina adsit, inutilis
est. hī aut disciplina & ordo
antiquis illis temporibus non
dū erat: ex quo fiebat, vt in eq
tatu robur belli haberetur. sed
auctis ciuitatib⁹ q in armis po
tentiā habebāt, plures ad cōmu
nionē reipublicæ recepti sunt.
ex quo factum est, vt quas nūc
respūlicas vocamus, tūc popu
laris status diceretur. Fuerat, n.
antiqua ciuitatū gubernatio ra
tionabiliter paucorū, & regia:
pp paucitatem .n. hominū non
erat magnus numerus medio
criū. itaq; pauci cū eēt multi
tudine et institutiōe, magis fere
bāt ab alijs gubernari. Quā igit
ob cām plures sunt rerū publicā
LL iij carū

Gcarū formę, et quāobrerē pter eas
q̄ dicunt alię sint (neq. n. popu-
laris gubernatiōis vna est spēs,
nec aliarum similiter) ac pterea
quę differentię sint inter eas, &
quare accadat, et insuper quę sit
optima respublicā, & vt pluri-
mū dici possit, & aliarum qua-
lis qualibus congruat dictū est.

*De partibus rei publicę, consilijs s. magi-
stratibus, iudicijs, de cōsultandi pote-
state, et mēbris eius. Ca. 14.*

Rursus autē & cōiter & se-
paratim de vnaquaq̄ di-
cemus, eorū q̄ post hoc
sequunt, cōueniēti sumpto p̄ci-
picio. Sunt ergo tres partes om-
niū rerū publicarū in singulis,
quarum studiosus legispositor
cōsiderare debet vtilitatē: q̄b⁹
bene se habētibns, necesse ē rē
publicā bñ se habere, et guber-
nādi formas inter se differre, in
eo q̄ singulę istarum differunt.
Harū triū partiū vna est q̄ ver-
satur in publicis consilijs. Alte-
ra in magistratibus, hoc ē quos
esse oportet, & quā potestatem
habere, et quēadmodū debeant
creari. Tertia pars in iudicijs cō-
sistit. Ea pars q̄ cōsulit, authori-
tatē habet de bello et pace, de so-
cietate belli inēda vel dissoluē-
da, de legibus ferendis vel abro-
gādis, de morte, de exilio, de pu-
blicatione honorum, & ratio-
nibus reposcendis. Necesse est
n. vel oībus ciuibns hęc omnia
decernenda tribuere, vel q̄bus-
dam, ceu vni cuidam magistra-
tui, aut vřibus, vel alijs alia: vel

quędam illorū oībus, quędam
quibuldā. Oīa igitur & de om-
nibus populare est: talē. n. equa-
liratē affectat populus. Sunt au-
tē plures hmōi. Vnus si singula-
riter & non simul oēs: vt est in
rēp. Teleclei Milesij, et in alijs re-
bus publicis, deliberāt magistra-
tus simul collecti. ad magistra-
tū vero vadunt omnes singula-
tim ex tribubus & partibus et
minutis, donec transeat p̄ oēs.
congregatur autē populus, solū
modo pro legibus ferendis, &
pro his q̄ pertinent ad reipubli-
cæ statū, & pro ijs audiendis q̄
ā magistratibus nūciant. Alius
modus est, oēs simul cōuenire,
aut solūmodo ad magistratus
creandos & ad ferendas leges,
et pro bello vel pace, & ad ratio-
nes reposcendas: in cēteris ve-
ro eos, qui magistratū gerūt, de-
cernere ad singula deputatos,
vel p̄ electionē vel per sortem.
Alius mod⁹ est, vt ad magistra-
tus creandos & ad rōnes depo-
scendas cōueniant oēs ciues, &
ad deliberationē belli suscipien-
di, vel societatis ineundę: cēte-
ra vero magistratus exæquantē
per electionē creati qđ fieri po-
test. tales vero sunt quot exer-
cere necessariū est eos qui sciūt.
Quartus modus est, vt oēs de
omnibus conuenientes delibe-
rent, magistratus vero de nullo
statuant, sed tñ primo loco sen-
tentiam dicant: quemadmodū
sit in extrema illa gubernatio-
ne populari, quam in paucorū

A gubernatione speciei illi violentæ, et in gubernatione vnius tyrannidi correspondere diximus. Hi ergo modi populares omnes. Quosdã vero de oĩbus paucorum potentia. habet autem et hoc differentias plures. qũ. n. a mediocri cẽsu fiat assumptio, & multi assumentur, pp̃ eam census mediocritatem, & q̃ lex vetat non moueant, sed sequantur, & liceat possidenti censum, habere, paucorum est hm̃i gubernatio, sed tĩ ciuilibus propter eius mediocritatem. Qũ vero non oēs participes sunt, sed qui eligũtur, & fm̃ leges gubernant, vt & prius, paucorũ potentia est. Qũ autem ipsi se eligunt, q̃ deliberandi authoritatẽ habent, & qũ filius patri succedit, ac domini sunt legũ, necesse est hm̃i gubernationem esse paucorum potentĩ. Sed qũ aliquorũ aliqui, ceu cũ de bello & pace, & repetẽdis rãtionibus vniuersi: de alijs aut magistratus electi, vel sorte assumpti optimatum, id est, vel eius q̃ appellatur res publica. Quod si de quibũdã electi, de quibũdam vero sortiti, & sortiti vel simp̃r, vel ex praelatis, vel communiter electi ac sortiti, partim optimati est, partim reipublicæ ipsius. Distinguitur ergo ea pars, quæ in cõsulendo deliberandoue cõsistit in hunc modum pro natura rerum publicarum: & administratur vnaquæq; res publica fm̃ hm̃i terminationem, Con-

fert autem & gubernationi illi, quæ nunc maxime videtur esse popularis (dico autẽ ei in qua populus dominus est et legum in deliberando, ac melius disponendo) hoc idem facere in communibus, qđ sit circa iudicia in paucorum potentia. imponunt enim poenã illis quos iudicare volunt, vt iudicent: populares vero mercedẽ statuunt pauperibus. Confert & hoc idem circa conciones agere. melius enim deliberabunt, si omnes consilio intersint, populus quidem cum nobilioribus, isti autem cũ populo. Confert etiam per electionem assumi eos, qui deliberaturi sunt, vel per sortem equaliter ex partibus ciuitatis. Confert etiam si plurimum excellat multitudo plebis eos qui sunt in gubernanda republica peritiores, vel non omnibus mercedem tribuere, sed quantum respõdet numero nobilitatis, vel sortiri plures. In paucorum vero gubernationibus, aut eligere quosdã ex multitudine, aut tale aliquid cõstituere, quale est in quibũdam ciuitatib⁹, quos appellant praconultores ac legum custodes, ac de his solummodo rebus ad consilium referre, de quibus isti ante deliberauerint. Per hunc enim modum populus interueniet in deliberando, nec tollere quicquam de Republica valebit. insuper aut illa decernere poterit populus, aut nihil contrarium illis.

LL iij quæ

Guæ præponentur: vel considerandi quidem omnes participes facere, deliberandi vero magistratibus potestatem relinquere. Et oppositum eius facere, quod fit in populari statu: populi enim decretum in condemnando ratum non fit, sed ad magistratus rursus referatur, quod contra fit in popularibus, magistratus enim absolueri, domini sunt omnino: condemnandi vero non, sed ad populum habetur recursus. De consultando igitur et deliberando, cuiusque potestate, in hunc modum determinatum sit.

De magistratibus propriis, qui necessarij, et honesti, et de magistratuum constitutionibus. Ca. 35.

Consequens his est circa magistratus distinguere. habent enim. & hæc pars differentias multas: quotque magistratus esse, & quarum rerum auctoritatem habere oporteat, & pro quo tempore singulos: (nam alij semestres alij breuiores, alij annuos, alij diuturniores statuunt magistratus.)

I& utrum opus esse perpetuos, an ad longum tempus, aut neutrum an multiplices eosdem, aut non eundem bis, sed tantum semel: & propterea circa constituendum magistratus, ex quibus oportet creari, & a quibus, & quantum. de his enim omnibus oportet posse distinguere quod modis fieri possit, & qui quibus conferant gubernationibus reipublicæ: Est autem nec hoc quidem facile determinare, quales magistratus sunt nuncupandi: indiget enim ciuili-

societas multis presidentibus. Quapropter non omnes, qui vel eliguntur vel assumuntur sorte, sunt magistratus existimandi: utpote sacerdotes, hoc enim aliud quiddam ponendum est à ciuilibus magistratibus. Præterea quæ pompas dicunt, & præcones, & legati qui eligunt, huiusmodi enim curæ ciuiles aut omnium ciuium sunt ad unam actionem, puta ducum qui militant: aut finem partem, ut mulierum puerorumque curatores, aliarum dispensationum: sepe enim eliguntur quidam ad distribuendam annonam, alij ministratiuæ, ad quas si opulenti eligantur, substituitur seruos. Maxime vero, ut simpliciter dicamus, illi sunt magistratus appellandi, quibus datum est deliberare de quibusdam, et statuere, et maxime hoc extremum, nam iubere imperiosius est. Verum ista quantum ad usum nihil differunt, ut ita dixerim. nondum enim determinata est huiusmodi de nomine controuersia: habet autem quandam aliam intellectiuam considerationem. Quales autem magistratus, et quot necessarii sunt ciuitati: & quales necessarii quidem, inutiles vero ad bonam reipublicæ gubernationem magis utique quispiam dubitabit: & ad omnem reipublicam, & præsertim ad paruas ciuitates. Nam in magnis quidem licet, & debent singuli magistratus ad singula operanda putari, sufficit enim multitudo ciuium ad magistratus gerendos: quare alios cum intermissione

magna

A magna tps; alios semel duntaxat gerunt: meliusq; singula curant, q̃ si in multis cura nostra distrahat. Sed in paruis ciuitatibus necesse est in paucos, magistratus plures cōferre. nam cum sit paucitas hominū, non facile est multos in magistratibus eē, qui enim, postea forent successo res horum, indigent q̃nq; magistratibus eisdē & legibus, paruē magnāq; ciuitates: nisi q̃ hæc quidem sepe indigēt eisdē, illis vero multo tpe intermisso id accidit. quapp nihil prohibet multas simul curas illis demandare: nō enim se impediunt. & pp hominū paucitatē, necessarij sunt magistratus quidā, quasi luminaria obeliscis imposita. Si ergo diceret possumus, quot necessarij sūt omni ciuitati, & quot nō necessarij quidē sed opportuni, facile quis sciens ista, cōiungat, quales coniungere congruat in vnū magistratū: Debet ēt hoc non latuisse, quales conueniant fm locū magistratus pluriū curam habere, & qualiū vbiq; in vnū magistratū potestate habere, ceu honestatis. vtrum in foro præfectū annonæ, & aliū alibi, aut vbiq; eundē. & vtrum fm negocia partiendum est, an fm personas, dico aut, ceu vnū curā honestatis, alium puerorum, & aliū mulierum. & in rebus publicis, vtrū differunt fm vnāquāq; & magistratū genus, vel nihil, ceu in populari statu, & paucorū gubernatione, & optimatū,

& monarchia, vtrū idem sunt magistratus potestātē habētes, sed nō ex æqualibus, aut similibus, sed ali j alijs. veluti in optimatibus quidē ex hominib; doctis, in paucorū aut potentia ex opulentis, in populari statu ex ingenuis. vel existant quidā fm istas dñas magistratuum, & alij cubi conferat eosdē esse, alicubi diuersos, alicubi enim congruit magnos esse, alicubi paruos eosdem magistratus. Veruntamen sunt aliqui proprj, ceu eorum qui ante deliberant. hæc enim potestas nō est popularis, cōsiliū vero populare, oportet, n. esse aliquid tale, cui cura sit populū cōsilio præuenire, ne ociosus sit, h j aut si pauci sunt numero, paucorū potentia est, est autē necesse vt illi sint pauci, q̃ ante deliberāt: itaq; paucorū potētia est, sed vbi sunt ambo hi magistratus, illi qui ante deliberāt cōsiliarijs cōstituunt. consiliarius enim popularis: qui vero ante venit in cōsulendo & deliberando paucorū potentia. Dissoluit ēt potestas cōsili j in huiusmodi gubernationibus, in quibus populus ipse cōueniēs de omnib; constituit. hoc aut accidere consuevit, cum est vtilitas quedam, aut merces constituta his qui in contentionē conueniunt. ociosi enim conueniunt persepe, & de cūctis ipsi statuūt. Qui aut puerorū curam habēt, & qui mulierum, & si quis alter est qui potestātē habet & curā huiusmodi,

E
populi
Aut pte cō
sultores.

I
F

Politicorum

Optimatū idest & nō populare (fieri enim nō potest, vt prohibere pauperū mulieres alterius sit q̃ paucorū potentia) cū mulieres ipforū in delictis viuant. Sed de his quidē earen^o dixisse nūc satis sit. De cōstituendis aut magistratibus conandū est iam trāfigere. Cōsistunt aut dīx in trib^o definitionibus, quibus cōpositis necesse est oēs modos eē cōprehenso: vnū ex tribus est, qui sint illi qui magistratus cōstituāt: alterū, ex quib^o cōstituitur: tertiu, per quem modum. Cuiusq; vero istorum dīx sunt tres. aut enim ciues oēs constituunt, aut quidā: & vel ex oib^o, vel ex quibuscūq; determinatis: ceu census, vel p genus, vel p virtutē, vel p aliud quiddam tale, quale apud Megarēses, ex his qui vnā cū populo ad bella coniuncti redierūt. & hoc aut p electionē, aut per sortē. Rursus aut hēc simul cōduplicata. dico aut hēc, e eu quosdā aliqui, quosdā oēs: & quidā ex oibus, & quidā ex quibuscūq;: & quidā electione, quidā sorte. Vniuscuiusq; istorū dīx m odi erunt quatuor. aut enim oēs ex oibus p electionē: aut oēs ex oibus per sortē: & vel ex cunctis, vel quasi diuissim p trib^o & c ouentus & societates, quousq; t ranscat p vniuersos ciues: aut se mper ex oibus, & partim sic, p atim illo modo. Rursus vero, si pauci sunt illi qui cōstituit m agistratus, aut ex oib^o per electi onē, aut ex oibus p for

tem, aut ex quibuscūq; per electio nem, aut ex quibuscūq; per sortē: vel partim isto modo, partim illo: dico aut quādā ex oibus per electionē, quādā per sortē. atq; ita duodecim modi efficiuntur seorsum, duobus cōduplicatis. Horum aut duæ constitutiones sunt p pulares, hoc ē omnes ex oib^o e' electione, vel sorte: vel partim sorte, partim electione. At enim nō oēs simul, sed ex oibus cōstituere, vel ex quibuscūq; vel sorte vel electiōe, vel vtroq; modo: aut partim ex oibus, partim ex quibuscūq; vtroq; modo. dico aut vtroq; modo, partim sorte partim electione illius speciei ē, quæ appellat respublica. Quosdam vero ex oibus constituere, partim electione, partim sorte, aut vtroq; modo hos quidē sorte, illos aut electione, paucorū potentia est, multoq; magis si vtroq;: sed quosdā ex omnibus, quosdā ex quibuscūq;, ciuile optimatū: vel quosdā electiōe, quosdam sorte. quosdā vero ex quibuscūq; paucorū potētig, ēt si per sortē fiat vel non fiat: & quosdā ex quibuscūq; vtroq; modo: quosdam aut ex oibus, & ex quibuscūq; oēs p electionē optimatū. Modi igit circa magistratus tot sunt, & distinguunt ita fm rerū publicarū formas. Qui aut quibus cōducant, & quō constitutiones eorū faciēdæ sunt vnā cū potestatibus magistratuum, & qui sint hi, manifestū erit. dico aut potestatē magistratus, ceu circa

A circa redditus autoritatē habere, et circa custodiā, alia enim potestatis spēs, quēadmodū circa bellū; & circa cōtractus forēses. *De iudicijs, & eorum speciebus, & de modis iudiciorum. Cap. 16.*

Reliquum ex tribus est, de iudicijs dicere. Capiendi vero sunt istorū modi p eandem viā, est enim dīa iudiciorū in tribus terminis, ex quibus, & de quibus, & quomodo. Dico: aut ex quibus, vtrum ex omnibus vel ex quibusdam.

In quibus, quot species iudiciorū, quō, vtrum per sortem vel p electionem. Primo igitur distinguamus quot sint iudiciorū species. Sunt aut octo. Vnū, rōnes reponere. Alterū, si publice q̄s cui iniuriat⁹ sit. Aliud, quod ad statū ciuitatis pertinent. Quartum, ex magistratibus & priuatis hominibus, quācūq; circa poenas versant. Quintū, de priuatis cōtractibus habētibus magnitudinē, at præterea de homicidijs, & peregrinis. Homicidijs

C rursus spēs, siue in ipsis iudicijs, siue in alijs ex prouidentia fecerit vel inuitus, & quocūq; cōfitemur quidem facta, sed de iure cōtrouersā facimus. & q̄ pro homicidio exulantibus circa redditū statuuntur. vt Athenis dī, & quod in Phreātī iudicium. Contingūt aut talia & in omni tpe pauca & in magnis ciuitatibus. De peregrinis aut vna pars est, si peregrin⁹ cōtra peregrinū agat: altera, si peregrinus contra

ciuē. Est insuper vltᵃ hāc cōfī. **D** de paruis rebus cognitio, quā drachmas quinq; aut nō excedant, aut parū. oportet enim & de his ius dici: nec incidit in iudiciorū multitudinē. Sed omitramus de his, & de homicidijs & de peregrinis: dicamus autē de ciuilibus, in quibus si non recte iudicet, seditiones ac rerū publicarū motus gignunt. Necesse est enim vel oēs de oibus supra dictis iudicare electione vel sorte: vel oēs de oibus partim sorte partim electione: vel de quibusdam eorū aliquos, partim sorte, partim electione assumptos. hi ergo modi sūt quatuor. Totidē alteri, qui sūm partē, rursus enim ex quib⁹, & qui iudicāt de oib⁹ p electionē, aut ex quib⁹ de omnibus p sortē, vel partim sorte, partim electione. vel quādā iudicia de eisdem ex sortitis & electis. Isti ergo, vt dictum est, sunt modi in p̄dictis. Insuper eadē conduplicata, vt quādā ex omnibus, quādā ex quibusdā, quādam ex vtrisq; ceu si eiusdē iudicij essent, alijs ex oibus, alijs ex quibusdam: & vel per sortem vel per electionem, vel ex ambab⁹. Quot igit modi iudiciorū esse possunt, dictum est. Horum autem prima, popularia sunt, quācūq; ex oibus vel de omnib⁹. Secunda, paucorum potentī, quācūq; ex quibusdam de omnibus. Tertia, optimatum & ciuilia, quācūq; partim ex omnibus, partim ex quibusdam.

Aristo.

ARISTOTELIS
POLITICORVM

LIBER QVINTVS,

SVMMA LIBRI.

De rerum publicarum mutationibus, seditionibus, earum causis, ac medelis. De diuersarum specierum rerum publicarum mutationibus, ac ipsarum conseruandarum modis. De regnū, ac tyrannidis mutationibus, ac conseruatione.

*De causis mutationum rerum publicarum
& de earum inequalitate & equalitate, & insto & stabilitate.*

H

Cap. I.

E alij quidem omnib⁹, de quibus dicere proposuimus ferē dictum est. ex quibus autem mutant^r res publicæ, & quot ea sint & qualia, & quæ nam sint singulorum rerum publicarum corruptiones & labe, & ex qualibus in quales maxime mutant^r: præterea quæ remedia generaliter & specialiter cuiusq^q, & per quæ maxime conseruari possit vnac^q rerum publicarū, cōsiderandum deinceps erit. Oportet aut prius illud principium assumere, q^d plures sunt formæ rerū publicarū. & in his consitentur quidem oēs iustitiam & conuenientē æquitatē, sed aberrāt ab ea, vt est ante dictū. Nam populus cōstat ex ijs qui cum sint fm quid pares, putant se simp^l pares. Paucorū vero potētia ex ijs qui cūm præsent aliqua re, se in cūctis præstare arbitrant^r. opib⁹

enim superantes, simp^l existimant superare. Deinde vero illi quasi pares existentes in cūctis, dignū putant se parē portionē habere. hi autē quasi superiores sint, maiora sibi cōpetere arbitrantur: maius enim inæquale. Habēt vero oēs aliquid iustum; sed simp^l aberrant. Et ob eam causam, q^ñ nō pro opinionē suā vtriq^q reportēt de republica, seditiones cōcitant. Omnīū vero iustissime hoc facerēt, qui virtutē præcellūt: qui tñ minime omnium id faciunt. nā hi simp^l rationabile est vt soli præferātur. Sunt aut quidam, qui præstātes genere, plus hēre se dignos putant. Vident nobiles esse illi, quorum maiores virtute & diuitijs præditi fuere. hinc principia & fontes, vt ita dixerim, seditionū oriunt^r. Quapropter mutationes meritō fiunt, q^{ñq} ex præsentī statu ad aliū: ceu ex populari gubernatione ad paucorum potētiā, vel ad populārē ex paucis; vel ad rempublicā & optimatē ex illis, vel ad illas ex istis. q^{ñq} præsentē gubernandi formā nō quærūt mutarē, sed in ea permanentes, pro se illā suscipiunt, vt paucorū potētiā vel monarchiā. Insuper circa magis & minus: ceu vel paucorū potētiā existentē magis extēdere vel coercere, vel popularem statū ampliāre vel restringere. Eodemq^q modo de alijs specieb⁹ ampliandis vel restringēdis, vel in parte aliqua reipublicæ mouēda, ceu magi-

A magistratū quendam de nouo
educere, vel remouere. Vt apud
Lacedæmonios ferūt Lyfandru
tentasse regiā potestātē tollere,
& Pausaniā regē Ephoros. &
Epidāni mutata est respublica,
parte: cū pro tribuum præfe-
ctis, senatores creauerūt. Apud
Elienses vero necessariū est illo-
rum ēt, qui versant in republica
dignitates inuadere, qñ creatur
magistratus aliq. Paucorū autē
potentiā erat in hac republica,
q̄ vnus solus ad magistratū su-
mebat. Vbiq̄ enim pp inæqua-
litatē oritur seditio: disparibus
enī non existit proportio. perpe-
tua enim potestas regia iniqua
foret, si esset in paribus. omnino
enim querētes æquum in sedi-
tiones incidūt. At enim duplex
est æquum: vnū numero, alterū
dignitate, numero qdē, ceu mul-
titudine ac magnitudine idē, &
æquum: dignitate autē dico, id
quod est fm rationē. ceu tria ex-
cedunt duo fm æqualem nume-
rum, & hæc vnū, dico autē qua-
tuor excedere duo, & hæc vnū:
æqua enī pars duo ex quatuor,
& vnū duorū: ambo enim me-
dictatēs. Fatentes autē simplr
esse iustū id, quod est fm digni-
tatē, contendunt, vt prius dictū
est: alij quia si in aliquo sint pa-
res, se penitus pares existimant:
alij, quia si in aliquo præstāt, in
cunctis se superare arbitrantur.
Quāobrem dūx præcipue sūt
gubernādi formæ, populus, s. &
paucorū potētia, nobilitatem

enim ac virtutē in uerbis quidē **D**
oēs fere vsurpant. etenim qui re-
vera nobiles ac boni sint, nuf-
quā centū reperiunt: diuites au-
tem multis flos. Simpliciter
omnino fm alterutrū statuere
equalitatē, improbum est, patet
autē ex eo q̄ cōtingit: nulla enim
huiusmodi rerū publicatū reci-
pit stabilitatē. Causa vero hui⁹,
quia impossē est ex primo errore
in principio cōmisso, nō eueni-
re ad extremum aliquid mali.
quare opus est partim arithme-
tica æquitatē vti, partim ea quę **R**
est fm dignitatem. Verūtamen
tutior est ac minus seditioni sub-
iacet popularis gubernatio, q̄
paucorum. nam in paucorū gu-
bernatione dū gignunt seditio-
nes: vna inter seipsos, alia ad po-
pulū. in gubernationibus autē
populi, vna tantū seditio fit, ad
paucorū potētiā. ipsis vero in-
ter se, quod quidē dignū dictū
sit, non accidit seditio populi.
Insuper mediocriū hominum
gubernatio, propinquior est po-
pulari gubernationi, q̄ illi quę **F**
paucorum: quæ quidem est ma-
gis tuta, q̄ aliqua huiusmodi re-
rumpularum.

*De seditionibus paucorum, & populariū
pro quibus rebus seditiones oriuntur,
& quę sint earum causę. Cap. 2.*

Cum vero consideremus
quib⁹ de causis seditiones
mutationesq̄ rerū publi-
carum eueniant, capiendę sunt
primo vlt principia, & causę ea-
rum. Sunt autē ferē tria, de quib⁹
ipsis

Politîcorum

G iplis primo succincte determi-
nandū est. Videre enim oportet
quēadmodum dispositi ad sedi-
tiones deueniunt: & quarū rerū
gratia: & tertio quæ sunt initia
ciuiliū turbationū, ac seditio-
num inter ciues. Quod quidē
igitur disponatur ad res nouas
appetēdas, illa est potissima cau-
sa, de qua iam diximus. quia ali-
pares esse volūt his qui plus pos-
sunt, & nisi hoc sit non acquie-
scūt: alij vero se præstare dignos
putātes, indigne ferunt nisi plus
H habeant. hæc autē qñq; iuste cu-
piuntur, qñq; iniuste. inferiores
quidem vt pares sint, res nouas
exoptant: & pares qui sunt, vt
præstent. Quēadmodum igitur
dispositi sint qui res nouas que-
runt, dictum est. Res autē, pro
quibus contendunt, sunt lucrū,
& honor, atq; his contraria. de-
decus enim & damnū vel ipso-
rum vel amicorum fugientes, se-
ditiones in ciuitatibus agunt.

Causæ vero ac præcipiamor⁹,
vnde ipsi ita disponunt, & pro
iis de quib⁹ diximus, sunt vt se-
ptem, sunt et vt plura. quorum
duo sunt eadē cū illis quæ dicta
sunt, non tñ eodem modo. pp lu-
crū enim & pp honorē irritant
inuicem, nō acquirant sibi ipsi,
sed quia vident alios partim in-
iuste; partim iuste plus habere.
Insuper pp contumeliam, ppter
mætu, propter præpotentiam,
pp contemptum, propter incre-
mentū excessuum: præterea &
alio modo pp verecūdiam, pro-

pter negligentiam, propter pu-
sillitatem, propter imparitatem.

Quo pacto ob dictas causas eueniant
seditiones. Cap. 3.

Ex quibus cōtumelia & lu-
crum, quā habeant vim, et
quot causæ, ferē est manife-
stum. Superbia enim, & avari-
tia eorū qui gubernāt homines,
prouocāt cōtra se, & cōtra statu-
eius reipublice, quæ ista fieri pri-
uat. avaritia vero qñq; ex pri-
uatis rebus fit, qñq; ex publicis.

De honore et clarū est, & quid
valeat, & quō causa sit contē-
dendi. ipsi enim inhonorati, &
alios honoratos cernentes, sedi-
tionē aggrediunt. Hæc autē iniu-
ste quidē fiunt, cū præter digni-
tatē honorant quidā, vel inho-
norantur: iuste vero, cū fm di-
gnitatē. Propter præpotentiam
aut, qñ maior sit & potentior,
vel vnus vel plures, qui fm di-
gnitatē & potentiā reipublicæ,
consuevit enim ex talibus fieri
vnus dñatio, vel gubernatio
violēta. Quapropter quibusdā
in locis Ostracismo vtūtur ceu
Argis & Athenis. atqui melius
erat ab initio, puidere, ne in hu-
iusmodi potentiā augeri hoīes
permitterētur, q̄ post cōtra au-
ctos remediū querere. Propter
mætu vero ad seditionem deue-
niunt, qui pœnas formidant ob
maleficia cōmissa: & hi contra
quos parat violentia, præuenire
volentes, prius q̄ malū patiant.
vt apud Rhodū nobilitas cōtra
plebem insurrexit mætu iudi-
ciorū,

Atiorum, quæ sibi parabantur. quo Medi Græciam inuaserunt) **D**
 Propter contemptū vero ad se ad popularem statū ex republi-
 ditiones deueniunt. ceu in pau- ca est facta mutatio. Et Argiui
 corū potētia, qñ plures sunt illi, post eadem suorū in Hebdoma
 qui à republica excludūtur. a Cleomene Spartiata factā, co-
 tentiores enim se putāt. Et in po- acti sunt inquilinos quosdā ad
 pulari statu, opulenti contēnen- rēpublicā recipere. Et Athenis,
 tes inordinationē & incuriā eo- cū terra male pugnaretur aduer-
 rum q gubernāt. ceu apud The- sus Lacedæmonios, nobilitas at
 banos post pugnā in Onophy- tenuata est, cū ex descripto sub-
 ris cōmissam, mala gubernatio- mittere se ad bellum cogeretur.
 ne popularis stat⁹ interiit. & in Cōtingit aut hoc & in popula-
 Megarēsis, ceu p inordinatio- rib⁹ gubernationib⁹, rarius tñ.
 nem & negligētiā magistratuū pluribus enim diuitibus existē-
B superati sunt. & Syracusis ante- ribus, vel diuitijs in plurib⁹ au-
 Gelonis tyrānidē. & Rhodi po- ctis, mutatio fit in paucorū po-
 pulus, anteq̃ contra insurgere. tentiā. Mutantur ēt respublicæ
 Fiunt ēt pp incrementum mu- absq̃ seditione pp verecūdiam:
 tationes rerū publicarū. Vt enī vt in Heræa, cum enim p electio
 corpus ex partibus suis constat, nem sumere magistrat⁹ soleret.
 & oportet eas simul pro modo postea sortiti sunt, ex eo q̃ ele-
 quāq̃ suo crescere, vt cōuenien- ctiones eorū in hoīes turpes pu-
 tia pmaneat, ac nisi hoc fiat cor- dendosq̃ cadebāt. Et pp negli-
 rumpitur (ceu qñ pes quatuor gentiam, qñ sinunt ad summas
 eubitorū sit, ceterū vero corpus potestates eos assumi qui non
 duarū palmarū longitudinem sunt amici. status eorū: per quē
 habeat: interdū vero & in alte- quidē modū apud Horem
 rius animalis figurā transiret, si euersa est paucorū gubernatio
C nō solum quāitate, verum etiā p Heracleodorū, qui magistra-
 qualitate immoderatū fieret in- tum nactus gubernationē ciui-
 crementū) ita & ciuitas ex par- tatis ex paucorū potentia ad po-
 tibus cōstat, quarum interdum pularem statum traduxit. Insu-
 aliqua paulatim subcrefcit, ceu per pp pusillum. dico aut pusil-
 egenorū hominū multitudo in lum, qñ latet paulatim subcre-
 popularibus gubernationib⁹ & scens reipublice mutatio, quæ
 rebus publicis. Contingit vero ad magnitudinem latenter eua-
 qñq̃ id per fortunā: velut apud dit, si negligatur, quēadmodū
 Tarentū cū superati prēlio ab apud Ambraciotas à paruo cen-
 Iapygēsibus, nobilitatis magnā su prius erant magistratus, tan-
 partē amysissent (sunt autem id- dē vero à nullo: quasi nihil aut
 prælum paulo post id tempus, prope foret inter parū & nihil.
 Sedi-

Seditiones quoque concitat peregrinitas, donec in eandem simul cōspirationē deuenit, ut enim nō ex quauis multitudine cōstituitur ciuitas, ita ēt neque in quouis tpe. Quapropter quicunque adhuc inglinos susceperunt vel aduenas, oēs ferē seditionib⁹ iactati sunt, ceu apud Sybarim vna cum Trezenis incoluerūt Achæi: postea maiore in numero crescentes Achæi Trezenios expulerunt. unde pōlitio illa exorta est Sybaritis, & Thurijs. Idem fecerunt Sybaritæ contra eos qui illos receperant nā plus hēre volētes, quasi de suis agris pulsi sunt. Et apud Bizantiū peregrini in oppressionē ciuiū cōiurati, cognita re, filio & armis expulsi sunt. Et Antisthe exules ex Chio susceptos, tandē armis deicere coacti sunt. Zanclei vero, qui Samios receperūt, mox ab eis sunt propria ciuitate deiecti. Apollionatę qui sunt in Ponto, incolis receptis, seditione agitati sunt. Et Syracusani post tyrannos expulsos, cū hospites & cōductos milites fecissent ciues, in seditionē & præliū inciderūt. Et Amphipolitę, receptis Chalcidensiu colonis, pulsi tandem ab illis sunt ferē oēs. Seditionē autē concitant, in paucorū quidē potentia, multitudo indigne ferens, ut dictū est prius, quē cum ipsi sint pares, non pariter honorant. In populari vero statu nobilitas, quā par fiat cæteris, cum ipsi sint præstantiores.

Incidunt ēt quicquid in seditionē ciuitates propter situm, quā talis est locus, ut non ad vnā eandē gubernationē sit aptus. ut Clazomonis accidit, qui in Chytro habitāt, cōtra eos qui habitāt in insula. Et Colophonis erga Nectarios. Athenis quoque nō eodē modo, sed multo magis populares sunt, qui in Pyraeo habitāt quā qui in vrbe. ut enim in prælijs transitus follariū, ēt si admodū paruū sint, interrumpit ordines militū, ita & in ciuitate dissidentia omnis videt dissensionē facere. Maxime forsan dissidet virtus & vitium: deinde paupertas & diuitiæ, & alia magis quā alia: quarū vna ē illa, de qua dixim⁹.

De medijs, & documentis circa seditiones. Cap. 4.

Oriuntur autē seditiones nō pro paruis rebus, sed ex paruis ad magna proueniunt. maxime ēt paruæ corroboratur, quā in principalibus fiunt, vnde cōtriguit Syracusanis antiquitus. Mutatus est enim ciuitatis stat⁹ propter duos adolecentes, qui in magistratu constituti, similitatem inter se habuerūt ex amatoria causa. altero enim absente (cū sodalis eius esset) alter puerū, quē amabat, sibi conciliauit, at ille reuersus, cū id gratū ter ferret, vxorem illius habere studuit, ex hoc, oēs qui versabatur in republica, diuerso fauore diuertērūt. Quambrem ab istis principijs cauendū est diligenter, ac dissoluendæ statim sunt

eorū

A eorum discordiæ, qui multū in republica possunt. In principio enim peccatur, principium autē dici esse dimidium totius. itaq; paruum in principio erratum, correspondens ē ad alias partes. Omnino autē excellentiū viro- rum discordiæ totam post se tra- hūnt ciuitatē: vt contigit apud Hestiam post popularē statū. Duobus enim fratribus de diui- sionē patrimonij cōtendentib⁹, vnus eorū qui erat pauperior, quasi nō exhibēte altero fratre

B bona oīa, neq; thesaurū quē pa- ter inuenerat, proferente, quere- bāt, ac populū in suos fauores pertraxerat: alter vero qui diui- tijs pollebat, locupletes sibi asci- uerat. Et in Delphis ex fauore partiū cōtentione exorta, prin- cipiū fuit seditionū omniū, quę postea fuerūt in ea ciuitate secu- tæ. hic enim cū sibi triste augu- riū incidisset, vt venit ad spon- sam, suscipere illā noluit, paren- tes vero puellæ quasi spreti atq; cōtempti, sacrorū quiddā eo sa- crificiæ iniecerūt, atq; vt sacri- legū accusantes capite damnari fecerūt. Mitylenæ quoq; sedi- tio ex hereditate coorta, magno- rum malorū fuit origo. indeq; bellū Atheniēsis cōtra Mity- leneos susceptū, in quo vrbs co- rū a Pachete duce capta fuit. Ti- mophane enim quodā opulēto- hōse vita functo, cū duæ filiæ su- perstitēs fuisset, Doxadrus qdā dari illas filijs in matrimonium cōcupiuit, quod cū assequi non potuisset, alios sibi platos dolēs, **D** res nouas moliri aggress⁹: Athe- nienib⁹ quib⁹ erat publice ho- spes, bellū suscipere psuasit. Et apud Phocēses seditio exorta ē ex hereditate inter Mnasē Mn- sonis patrē & Euthycratē Ono- marchi. hæc seditio Phocēsisbus initiū fuit eius belli, quod sacrū appellauerunt. Mutatus est etiā Epidamni ciuitatis status ex nū- ptijs, desponderat enim q̄s filiā, cū vero pater sponsi magistra- tum gerēs illi multā irrogasset, quasi despectus, oēs qui p̄senti **E** ciuitatis statui insensī erāt, p̄- factionē ad se recipit. Fiunt etiā mutationes & in paucorū potē- tia, & in populari statu, & in ea quę appellatur respública, ex eo q̄ aliquod collegiū vel alia pars ciuitatis famā sit vel augmentū maiorem in modum consecuta: vt apud Athenienses, Areopagi consilium p̄ tempora belli Per- sarū famam consecutum repu- blicæ gubernandi formam seu- riorē videf secisse. Et rursus naualis turba, q̄ causā victoriæ **F** Salaminēsi bello fuisse videbat, & ob eam victoriā principatū maris acquisisse ciuitati, popu- larem statum magis asseruit. Et apud Argiuos nobilitas, q̄ i p̄- lio contra Lacedæmonios apud Mantiniā urbē cōmisso, magnā famā cōsecuta erat, popularem statū delere tentauit. Et apud Syracusanos multitudo urba- na, q̄ cū victoriæ belli aduersus Atheniēses videbat fuisse, repu- Moral, cū cō, Auer. MM

Glicā mutauit ad populārē statum. Et apud Chalcidenses, q̄ simul cū nobilitate ad opprimēdum Phoxū tyrannū plebs insurrexisset, statim reipublicę gubernationem suscepit. Et apud Ambraciā eodē modo, populus vnā cū aggressorib⁹ Periandro tyrāno expulso, in seipsum gubernationem cōuertit. Et oīno hoc latere nō oportet, q̄ qui potentie causa fuerūt, siue priuati hoīes, siue collegia publica, siue tribus, siue & pars aliqua ciuitatis, siue quęcūq; multitudo, seditionē cōmouent. aut enim qui honori illorū inuidēt seditionē faciūt, aut ipsi p̄ p̄gualentiam parē habere cū ceteris, non acquiescūt. Mouet quoq; respublica qñ partes illę ciuitatis, q̄ cōtrarię vident esse, parificānt (ceū diuites & plebs) mediū autem parū aut nihil omnino sit. si enim quęuis pars ita robusta fiat, vt ad illā quę prędominabāt, proxime accedat, non tolerat post hac discrimina subire.

I Quapropter & qui virtute præcellunt, nullā (vt ita dixerim) faciūt seditionē: pauci enim sunt, alij vero permulti. Vt ergo in cūctis rebus publicis ipsi⁹ initia causęq; seditionum ac mutationum, in hunc modū fiunt. Mutat aut respublica qñq; p vim, qñq; per dolum. Per vim autē, aut statim, aut postea cōpellendo. nā & fraus duplex est, nonnullā enim decepti ab initio, suademū spē recipiūt aliū guber-

nandi modū. deinde postea violenter cōseruāt. vt accidit eūdem quadringēti illi Atheniensium rempublicam suscepērūt. affirmanes enim q̄ Persarū rex pecunias ad bellum cōtra Lacedæmonios subministraret, ac in eō mētiti, nihilomin⁹ postea vi retinere gubernationē conati sūt. Interdū autē ab initio p̄suadentes, ac postea rursus p̄suasis spē ac volentib⁹ retinet gubernationē. Simpliciter ergo circa omnes respublicas, ex his q̄ dicta sunt, contingit mutationes fieri.

De mutationibus popularis gubernationis et eorum modis. Cap. 5.

Sed oportet ī vnaquaq; specie rerūpublicarū hoc idē considerare. Popularis ergo status maxime recipit mutationes, p̄ eorum hominū perfidiā, qui sunt quasi duces in populo. Hi enī priuatim egregiū quentq; calumniando, cōspirare eos simul cōpellunt (cogit enim in vnum cōis cōectus ē eos, qui prius erāt inimicissimi) publice verō multitudinem irritant. & hoc ferē vbiq; in hunc modum fieri videmus. Nam & apud Cōm popularis status interit, vbi prauitate eorum qui populum ducebāt, nobilitas enim cōspiratiōe facta, regimē ciuitatis arripuit. Et apud Rhodū, impositis enim pecunijs, q̄ conductis militibus soluerent, posētes quidam in populo pro se eas retinebāt, eratq; id impedimēto, quo minus eas redderent, quę p̄fectis debe-

A debebant trienniū. præfecti autē classis, cum pecunias non haberent, ac nihilomin⁹ nauigare ex lege cogere, veriti poenam iudicii, conspirationē inierunt ad popularē statum euertendum. Apud Heracleam quoq; populus oppressus est illico post coloniarū emissionē, ob populi ductores. potētes enim quidam in populo, illatis iniurijs, nobilitatem expulerunt: illi vero postea conspirantes, & in vnū cōuenientes, in urbē reuersi, populū oppresserūt. Nec multo dissimili apud Megarēses popularis stat⁹ interiit. Ductores enim populi, quō pecunias p̄ bonorū publicationē haberēt, multos ē nobilitate pepulerant, vt tandē facta sit permagna exulū multitudo. exules ergo in vnū conueniētes prælio superarūt, oppressoq; populo paucorū potentiam constituerunt. Cōtiguit hoc idē apud Cumas in populari statu, quem destruxit Thrasimach⁹. & apud alios ferē quis inspiciat mutationes eodē modo cōtigisse. Interdum enim, vt gratificent iniuriantes, nobilitatē conspirare faciūt, vel patrimonia æque diuidentes, vel reddit⁹ munerib⁹ publicis subscientes: interdū vero calūniantes, vt bona opulētorū publicari faciant. Vetusis qdē t̄pibus, qñ idē erat potens in populo ac belli dux, populares res in tyrannidē mutabant. & profecto antiquorū tyrannorū plerimi ex popularibus hominib⁹

facti sunt. Causa vero, cur tunc fierent, non aut nunc, illa est, q̄ tunc qui in populo maxime poterāt, erāt ex his qui bello gerendo præsticiebant. nondum enim dicēdi peritiam habebant: nunc aut Rhetorica arte superueniente, qui dicendi facultatē habent, populos ducunt quidē: sed quia imperiti sunt rerū bellicarū, tyrannidē inuadere nō audēt, nisi vbi parum aliquid tale incidit. Tyrānides certe frequētius fiebant prius, quā nunc, & p̄ magnas potestates quibuscūq; commissas, ceu Mileti ex consularū multarū enim ac magnarū rerū potestatē habebat consul. Ac ē ob id, quia tunc vrbes non erāt magnæ, sed rure homines habitabāt, ociū agentes præter q̄ ab agris, qui autē patroni erāt in populis, cū viri militares essent, tyrannidem inuadebant. idq; agebant oēs, p̄stita sibi prius fide à populo, quæ acquirebat ex inimicitia aduersus opulentes. vt Athenis, Pisistratus p̄ factionē cōtra Pediacos susceptā. & Megaris, Theagenes armentis opulentorū occisis, quē iuxta flumē repererat pascētia. et Dionysius accusans Daphnēū & diuites, meruit tyrannidē Syracusis obtinere, p̄ inimiciā nobilitatis, sibi fide à populo p̄stita, quasi popularis esset. Mutatur ē respublicæ, ex consueta gubernatione in vltimā speciem popularitatis. cum enim per electionē sunt magistrat⁹, non tñ à censu, MM q̄ eligit

Politicoꝝ

Eligit aut̃ populus ambiētes populum magistratuū gratia, eō rē deducunt, vt sit populus dñs ēt legum. Remediū aut̃, ne hoc omnino fiat, vel vt minus fiat, illud est, vt tribus quidem magistratum eligant, non populus vniuersus. Popolariū igitur statuum mutationes serē omnes p̃ has fiunt causas.

De mutationibus paucorum potentia,

et earum modis. Cap. 6.

PAucorum aut̃ gubernationes mutantur p̃ duos maxime modos manifestissimos. Vnū, si iniurijs afficiāt multitudinē, quilibet enim patron⁹ sufficit, & maxime si ex numero paucorum dux aliquis existat. quē admodum in Naxo Lygdamis, qui tyrannidē postea Naxiorum inuasit. Habet aut̃ ēt ex alijs initiū seditionis dñas, qñq; enim ab ipsis opulentis, qui nō honorant magistratibus, fit dissolutio, cū perpauci sint illi, qui dignitates vsurpāt: vt in Massaliensibus, & in Histrio, & apud Heracliā, & in alijs ciuitatibus accidit. Nam qui honores nō suscepērāt, res nouas moliri nō cessabāt, donec ipsi quoq; honorarent: primo qd̃ seniores ex fratrib⁹, deinde iuniores, quibusdā enim locis nō simul ad rēpublicam gubernandā recipiuntur filius & pater: alicubi vero frater senior ac iunior, & illic quidem paucorū potentia ciuiliior facta est. In Histrio aut̃ ad populū recedit. In Heraclia vero à pauciori-

bus ad sexcētos deuenit. Mutata **K** est & Gnidi paucorū potentia, seditione inter nobilitatē ipsam coorta, ex eo q̃ pars eorum ab honoribus excludēbat, siquidē pater filium impēdiebat, & frater fratrē, nec nisi qui senior foret honorabatur. insurgēs enim populus per illorū discordiam, ac ducē nactus ex ipsa nobilitate, irruēs perucit. imbecillis. n. aduersa parserat. Et apud Erythrienses, in paucorū gubernatione regiarū vrbium antiquis tēporibus, licet diligenter curarent qui in gubernatione illarū versabantur, tñ quia perpauci erant, nō tulit populus sed rempublicā mutauit. Mutantur ēt paucorū gubernationes ex se ipsis, p̃ factiones ipsorū qui plus posse apud populū volunt. Hoc autem dupliciter fit. qñq; enim sibi asciscūt, & coniungūt alios ex ipso numero paucorum: vt Athenis ī triginta illis fecit Charicles, & in quadringētis Phrynich⁹ sibi modo. qñq; vero ipsi, qui sunt ex paucorum numero, vendicāt sibi plebē, vt apud Larissam, nobilitas plebē colebat, ex eo quia p̃ plebē fiebat electio magistratus illius, qui custodia rei publicæ vocabat: & in quibuscūq; gubernationibus paucorū, nō illi ipsi eligūt ad magistratus, q̃ & gerere illos possūt, sed ex censib⁹ magnis tribuunt, vel ex aliquo corpore. electio tñ eorū per ciues fit, aut per plebē, vt Abidi, & vbi iudicia nō sunt

cx

A ex his qui rempublicam gubernant, colēdo plebē, quo eorum suffragia promercent, rempublicam mutāt: vt apud Heracleam cōtigit quæ est in Ponto. quod idē accidit, qñ in gubernatione paucorū quidā existentes, ad pauciores ēt rempublicam trahunt, pares enim ceteris eē querentes, cōpellunt populū in sui auxiliū adhibere. Fiunt etiā mutationēs in gubernatione paucorum, qñ prodigaliter viuentes qui gubernāt, per luxuriā patrimonialia consumpserunt. Optant enim res nouas hmoi hōes, tyrannidemq; vel sibi ipsis, vel alteri affectāt, quēadmodū Hipar Dionysīū Syracusis, & Amphiboli Cleotimus Calcidenses colonos superinduxit, & cū venissent, seditionē cū illis contra diuites fecit, & in Ægina qui negociū id Chariti Atheniensis fecerat, res nouas molitus est, ppter huiusmodi cām. Hi ergo hōes cōsumptis patrimonijs, aut res nouas cōmouent, aut rempublicam furtis expilāt, itaq; seditiones aut ab ipsis aut ab illis cōcitantur, qui eorū furta non tolerant: vt Apolloniæ q̄ est in Ponto accidit. Cōcors vero si sit paucorū gubernatio, ex seipsa non facile interiūt. Huius signum est apud Pharfalū vrbē reipublicę status: pauci siquidē in ea ciuitate gubernatores, multorū sunt dñi, quia ipsi inter se recte ac debito more se gerūt. Euertunt ēt, qñ in paucorum gubernatione

aliam paucorū gubernationem efficiunt: id est qñ eorū, ad quos pertinet gubernatio reipublicę, qui pauci sunt, selectio quēdam sit, nequeabilitas est oībus ad maximos magistratus, dignitatesq; posse assumi. Quod apud Elidem vrbē qñq; cōtigit, nam cū paucorū esset gubernatio reipublicę, admodū pauci eorum ad senatoriū ordinem, quæ erat perpetua dignitas, puenire poterant, ob id q̄ erat potentium hic ordo ac persimilis Lacedæmoniorū senatui. Fit autē mutatio gubernationis paucorū & bello, & in pace. In bello quidē, q̄ populo diffidentes, conducto milite vti cōpellunt, & qui illis præficitur, sæpe tyrannus euadit: vt Corinthi Timophanes. q̄ si plures præficiunt, ipsi sibi potentiā parāt. interdum vero ista formidantes qui regunt, populū recipiūt ad reipublicę cōmunionem, qm̄ necessitas cogit populo vti. In pace autē propter diffidentia quam inter se habēt, cōductis militibus custodiā tradunt, præficiuntq; illis virū aliquē, qui ad neutrā partē magis inclinare videatur. at iste sæpe fit dñs partis vtriusq; quod accidit in Larissā vrbē Leucadenisibus, qui circa Samum rempublicā tenētibz, & apud Abidū tpe sodalitatum, quarum erat Iphiadæ. Oriūtur ēt seditiones per exclusionē aliorum ab alijs factam, eorū ipsorum qui sunt in paucorum gubernatione, qñ

MM iñ de

* hic ordo ac persimilis Lacedæmoniorū senatui.

E

F

1

Q de nuptiis, vel de iudiciis cōcer-
tant, quēadmodum de nuptiis
suprà diximus. In Erethria pau-
corū gubernatio equitū subla-
ta est p̄ Diagoram, qui affectus
iniuria fuerat ex nuptiis. Ex iu-
dicio autē apud Heracleam sedi-
tio extitit, & Thebis ob adulte-
rū iudiciū. Atqui vtroq; in loco
non iniusta fuerat accusatio, sed
per factionē poena nimis exaspe-
rata: apud Heracleam quidē ad-
uersus Eutionē, Thebis vero ad-
uersus Archium, quos inimici
peruincētes in foro ligari, ac cer-
uicem ei⁹ annulo ferreo includi
fecerunt. Sæpe ēt paucorū gu-
bernationes dissolutę fuerūt ob
nimiam dominationē, non pro-
bantibus quibusdā ex ipsis qui
gubernabāt, hmōi excessum: vt
accidit his qui apud Gnidū, &
apud Chium per paucorum po-
tentia gubernabant. Fiunt etiā
casu mutationes illis quę vocan-
tur respublicę, & gubernatiōes
paucorū, vbiq; a cēsu sumun-
tur ad deliberandū, & iudican-
dum, & ad ceteros magistrat⁹.

*abundan-
tia rerum.

Sæpe enim constitutus primo
censu ad p̄sens tempus, vt parti-
cipent in paucorū quidē guber-
natiōe pauci, in republica vero
mediū, felicitate aliqua superue-
niente vel p̄ pacē, vel per aliam
cām, contingit eadē possesiōes
multo maioris præti fieri. itaq;
oēs efficiūtur habiles ad cūctos
reipublicę gradus, dignitatesq;
fusiipiēdas. idq; cōtingit inter-
dum sensim & latenter, interdū

celerius. Paucorū igitē guberna-
tiones mutant, & seditionē reci-
piunt per hmōi causas. Omni-
no autē & popularis status, &
paucorū potentie conuertūtur
interdum non in contrarias spe-
cies, sed in eas quę sunt proprię
generis: ceu ex institutis popula-
ribus & paucorum, in ipsa pro-
pria, & ex illis rursus in ista.

*De mutationibus optimatum potentie,
& earum modis. Cap. 7.*

IN optimatibus autē seditio-
nes fiunt, interdū quidē ex
eo q̄ pauci sunt honorū par-
ticipes, quod in paucorū guber-
natione diximus seditionē mo-
uere. nam & optimatū guberna-
tio quodammodo paucorū est:
in vtraq; enim pauci gubernāt,
non tñ propter idem pauci, cū
videatur propterea optimatum
gubernatio esse paucorū. maxime
vero id accidere necesse est,
qñ fuerit multitudo* aliter sen-
tientiū, quasi similis fm virtu-
tem. velut apud Lacedęmonios
ñ qui Partheniæ nuncupabant
(ex similibus enim erat) quę de-
prehenfos res nouas moliri, in
coloniam Tarentum misere, vel
qñ aliqui inhonorantur, cū sint
magni, & nihilo inferiores vir-
tute q̄ illi qui honores capiunt,
quemadmodum Lyfander a re-
gibus. vel quando vir fortis &
magni animi non sit particeps
honorum: quemadmodum Ci-
nadon ille, qui coniuratione fa-
cta per Agēfilai tempora, Spar-
tias opprimere tentauit.

Præte-

A Preterea cum alij paupertate nimia premuntur, alij diuitijs abundant: quod maxime in bello contingit. & accidit hoc Lacedæmonijs Messenensi bello. Ostendit hoc Tyrteus poeta in illo carmine, quod inscribitur *horum*, exhausti enim quidam per id bellum ac pauperes facti, censebāt agros æqua portione ciuib⁹ esse diuidēdos. Insup⁹ si quis magnus & potens, ēē maior fieri ac solus damnari velit. vt apud Lacedæmonios videtur Pausanias ille fecisse, qui dux belli aduersus Medos fuit. et apud Carthaginieses Hanno. Dissoluuntur aut maxime & respublicæ & optimatū gubernationes, pp trāsgressionem iustitiæ in ipsis factā. Huius autē origo est, non bene temperatam simul esse ac permixtā, in republica quidē popularē gubernationem & paucorū, in optimatibus vero ista simul atq; virtutē, maximeq; illa duo, popularē dico atq; paucorū. hæc enim & respublicæ conantur miscere, & multæ illarū quæ optimates vocant. differunt enim optimates ab illis quæ appellant respublicæ in hoc: & ob id sunt alię earū min⁹, aliæ magis durabiles. illas enim q̄ magis declināt ad paucorū potentiā, optimates appellant: illas vero q̄ ad multitudinem, respublicas vocāt. quapp tiores sunt istæ, q̄ aliæ. Forti⁹ enim est id quod plus est, ac magis acquiescūt æquum habētes. Qui vero diuitijs abundant, si res publica excellentiā eis tribuat, cōtumelia cēteros afficere pergunt, nec par habentes conquiescunt. Penit⁹ enim ad quācūq; speciē declinet gubernatio ciuitatis, in eam tranſmutat, vtriusq; suū augētibus: velut respublica ad populū, optimates ad paucorum potentiā: vel in contraria, ceu optimatū gubernatio in popularē. tanquā enim iniuriā patientes, in contrariū trahūt, qui magis sunt inopes: respublica vero in paucorū potentiā tranſmutat, solū enim stabile est fm dignitatē æquum, & habere suarū sunt. Cōtigit vero id quod modo dixim⁹, in Thurijs, quod enim ā maiore censu erat magistrat⁹, in minorē facta est mutatio, et in plures gubernatores: et quia agros totos possidebat nobilitas cōtra legē (nam gubernatio eius ciuitatis erat ipſorum) itaq; plus habere poterāt. At populus bello exercitatus, ac potērior effectus q̄ illorū custodes, nobilitatē compulſit agros, qui cōtra legē tenebant, dimittere. Insup⁹ quia oēs optimatū species ad paucorū potentiā declinant, nobilitas in illis plus habet: velut apud Lacedæmonios, opes & diuitiæ in paucis sunt, ac magnā licentiā habet nobilitas faciendi quodlibet, & cui velit gratificādi. quæ causa fuit, vt Locrorum ciuitas interiret, pp Dionysii clientelas. quod nō cōtigisset i populari statu, neq; in ea optimatū gubernatione, quæ

MM iij opti

G^o optime mixta & temperata fuisse. Maxime vero latent optimatū gubernationes, paulatim sese dissoluentes: quod quidē dictū est prius vtr̄ de omnibus rebus publicis, idq̄ iter causas mutationis minuta paruitas appellatur. qñ enim omittūt aliquid ex his quæ ad rempublicā pertinent, ac deinde aliud paulo maius, facilius mouēt, quousq̄ totam moueat reipublicæ formā. Quod in Thuriōrū accidit reipublica. cū enim legē haberēt, per quam non nisi intermisso quin quennio * præturam gerere licebat, iuniores quidē rei militaris periti, & apud multitudinē famam habētes, cū ceteros, qui in rebus gerendis versabant, spernerēt ac faciliiter se cōsecuturos arbitrantur, legem totā illam tollere aggressi sunt, lata altera lege, vt liceret continue eosdem prætores esse. At enim magistratus qui præerāt suffragijs, appellabant vero cōsultores, cōmoti prius ad resistendum, tñ postea destiterunt, putātes, quāuis hac vna lege soluta, tñ ceteras esse permāsuras, postea vero prohibere volētes, ne aliæ mouerent, nihil proficere valuerūt, sed mutata est eorū reipublica in potētiā eorū, qui nouas res aggrediebant. Dissoluunt vero cunctæ reipublicæ interdum p se ipsas, interdum per externam causam, qñ cōtrariā gubernatio sit, vel propē vel longe quidē, sed admodū potens, quod quidem

cōtingit Atheniensibus & Lacedæmonijs. Athenienses, n. vbiq̄ potentiā paucorum: Lacedæmonij vero vbiq̄ popularē statum euerterunt. Vnde igitur rerū publicarū mutatiōes, seditionesq̄ exoriantur ferē dictū est.

De conseruatione rerū publicarum modi viginti. Cap. 8.

DE conseruatione autē earū, & cōiter & seorsum de vniuscuiusq̄, conseruens est vt dicam⁹. Illud ergo ante oīa patet, q̄ si sciamus per quæ corrumpuntur reipublice, scimus et per quæ conseruātur. contrariorū enim contrarij effectus: corruptioni autē conseruatio est cōtraria. In illis igitur rebus publicis quæ laudabiliter pmixtæ ac tēperate sunt, illud est diligenter obseruandū, ne quid ex legibus institutisq̄ moueatur, maximeq̄ ab eo cauendū, quod paulatim repit. latet enim corruptio, quia nō tantā simul fidecipiturq̄ mens ab illis, vt sophistica illa rō, si vnū quodq̄ pusillum, & oīa hoc autē est vt sit, & est vt non, totū enim & oīa non pusillum; sed cōposita ex pusillis. vna igitur custodia aduersus hoc principium est opponēda. Deinde non cōfidere his quæ fingunt quodāmodo, & adumbrant ad populum: reprobatū enim ex ipsis operibus. qualia vero dicamus rerū publicarum figmēta, superius est ostensum. Intueri licet quāsdā reipublicas durare nō solū ex optimatibus, verū

H
* *στρατη-
γία.*

I

- A** verum etiā ex paucorum potentes, non quia per se ipse stabiles sint, sed quia hi qui gubernant, recte se gerunt, tū erga eos qui sunt extra reipublicam, q̄ erga eos q̄ in reipublice gubernatione versantur. Erga eos quidem qui non participes sunt gubernationis, non afficiēdo ipsos iniurijs, ac prestantiores ipsorum ad participationem reipublice recipiendo, cupidosisq; honoris non deprimēdo, neq; multitudinem suis cōmodis fraudādo.
- B** Erga illos vero, qui socij in gubernanda repub. sunt humane inuicē ac populariter se gerendo. equalitas. n. illa, quæ in populari statu affectatur, ea in similibus non solum iusta est, verum etiā utilis. Quamobrem si plures sint in gubernatione reipublice constituti, eis permulta populariū institutorum utilia sunt: ceu semestres esse magistratus, vt oēs q̄ similes sunt, adipisci valeant, sunt. n. tanquā populus quidam illi, qui inter se pares ac similes sunt. itaq; in illis frequenter existunt, velut duces quidā populi, vt prius diximus. Deinde minus in potētijs incidunt paucorū gubernationes & optimates. non. n. similiter facile est latere male agēte in breui tēpore magistratus & in longo. nā ob hoc, in paucorum gubernationibus, & popularibus tyrannides fiunt. aut. n. hi qui maximi sunt in vtraque, tyrannidē inuadūt (hic duces populi, ibi potentes) vel **D** qui maximos gerunt magistratus, q̄n longo tēpore durāt. Cōseruant autē reipublice, non solū ex eo quia procul sint à periculis, verum et interdum q̄a propinque sunt. hos. n. formidantes, vigilantius intendūt ad reipublice custodiam. Itaq; oportet eos qui rempublicam saluā esse volunt, formidines quas dā parare, vt caueāt neq; dissoluāt, quasi nocturnā quandam custodiā, reipublice obseruationem: & quod lōge abest, propinquū **E** facere. etiā nobilium contentiones seditionesq; per leges quoque oportet custodire conari, et qui extra contentiōes sunt eos ante capere, tanquā malum ab initio exoriens cognoscere non cuiusvis sit, sed ciuilis viri. Ad mutationes vero q̄ pp censum fiunt, ex paucorū potentia atq; ex reipublica, q̄n contingit hoc, manentibus eisdē censibus, aut pecuniarū copia facta, vtile est cōsiderare vniuersum totius ciuitatis censum, ac præsens tem- **F** pus ad pręteritum conferre. nā in quibusdam ciuitatibus census agitur annuatim: in maioribus vero per trienniū aut quinquennium. & si multiplicatus sit, ac multo maior fact⁹ quā prius erat ille, sm quem statuta fuerat reipublice gubernandæ habilitas, lege prouidere vt census vel augeatur vel relaxetur. si quidem excedat, augeatur sm multiplicationem: si vero deficiat,

ciat, relaxetur ac minor fiat census taxatio. In paucorum. n. gubernationibus, et in rebus publicis nisi hoc fiat, hic paucorum gubernatio, ibi potentia nimia infurget. illo autē modo ex republica quidē popularis status, ex paucorum vero gubernatiōe res publica, aut populus. Cōe autē est et in populari, & in paucorum gubernatione & in oī republica, neq; augere nimium quēquā supra modū, sed magis conari paruos et longi tēporis honores præbere, q̃p̃ confestim magnos. corrumpunt. n. nec cuiusvis ē hominis prosperitatē ferre. Quod si accumulate dati sūt alicui honores, nō sunt simul oēs postea auferendi, sed paulatim. Maxime vero lege ita providere cōnādū est, ne alicui nimium sit ex cēsua potētia, neq; amicorū, neq; pecuniarū. qđ si ita cōtingat, p̃ absentia remouendę sunt hmoi hominū clientelę. Cū vero ex priuata etiā vita res nouę oriantur, magistratus cōstituēdus est qđā, qui sit quasi in specula ad mores ciuiū intuendos, ne quis ita uiuat, vt reipublicę nocere possit. in populari quidē statu, ne aliene uiuat a popularitate: in paucorū autē potentia, ne aliq̃a natura eius gubernationis. Eodēq; modo de alijs speciebus rerum publicarū. Et si qđ exultet prosperitateq; sit elatum in ciuitate, p̃ partes obseruare. propter easdē causas. cuius remediū est, semper contrarijs partibus magistratus & res agendas committere. cōtrarias partes voco, ceu prestantes viros multitudini, & diuites pauperibus. Conandūq; est vel admiscere pauperes cū diuitibus, vel medios augere. hi. n. dissoluēt seditiones ob imparitatem procedentes. Maximū vero illud est in oī republica & legib; & cætera oī diligentia constituendū, ne ex magistratibus lucra proueniant. id autē maxime in paucorum gubernatione ē obseruandū. leuius. n. ferunt populi, qui ab republica excludunt, quinimo gaudent, q̃ sua agere nō impediunt. At si existiment eos qui magistratus gerunt ex republica ditari, duplicē capiūt molestiam, & q̃ ab honore excludunt, & quod a lucro. Vnice vero cōtingit simul existere popularē statū & optimatū, si ita quis instituat: foret. n. vt & nobiles & plebei haberent q̃ vtrique vellent. Licere. n. oībus reipublicam gerere popolare est: magistratus vero a nobilib; teneri, optimatū. hoc autē accidit, qñ ex magistratibus nō proueniunt lucra. pauperes. n. magistratus nō volent, si nil in sit lucrari, sed potius suis rebus, p̃prijs intendere. diuites autē quia non indigent ex republica lucrari, magistratus gerent. atq; ita cōtinget egenis quidem ditari ob operā rebus suis impensam, nobilibus vero nō subijci cuiuscq;. Ad hoc autē vt nō subripiantur pecu-

A pecunię publicę, editio fiat pecuniarũ pſentibus ciuibus omnibus, & deſcriptę per ſocietates, et ordines, & tribus deponatur. Quodd vero magiſtrat⁹ ſint abſq; lucro, ſtatuendi per legẽ ſunt honores, q̃s q̃ optime ſe geſerint. Oportet aut̃ in populari ſtatu diuitibus parcere, ac non mō poſſeſſiones eorũ nō auferre, ſed ne fructus quidẽ earum: quod in q̃buſdã ciuitatibus im prudenter ſit. Melius ẽt eſt volẽtibus prohibere, ne munera illa ſubeat q̃ ſint magni ſumpt⁹, ac nullius vtilitatis, ceu choros exhibere & ludos & faces, iſtar Chiorũ, & cætera hm̃di munera. In paucorũ vero gubernatione, cura eſt pauperũ ſuſcipiẽda diligẽter, & officia quibus ſunt ſalaria cõſtituta, iſtis tradenda. & ſi quis diuitũ eos cõtumelia affecerit, maior pœna eſt conſtituenda, q̃ ſi ipſi inter ſe idẽ feciſſent. Et ſucceſſo in hæreditatibus per cognationẽ ſit, non per donationẽ, nec valeat quiſquã plures hæreditates capere, ſed vnã ſolũmodo. Per hunc. n. modũ magis æquales erunt facultates, & egenorũ p̃multi ad abundantia traducentur. Vtile eſt & in populari ſtatu, & i paucorũ gubernatiõe, aliorum vel equalitatẽ vel p̃ſtantiã tribuere his, qui minus participat̃ reipublicę, in populari quidẽ diuitibus, in paucorũ vero gubernatione, egenis: exceptis tñ his magiſtratibus, in q̃bus ius au-

thoritaſq; reipublicę conſiſtit. **D** hi enim ſolis q̃s qui ſunt ex re publica, committi debent.

Quas conditiones habere oporteat praeſentibus magiſtratibus ſuſcepturos. De praeceptis, quibus popularis ſtatus, aut paucorũ poſſentia ſeruentur.

Cap. 9.

TRia vero debet habere illi, q̃ principales magiſtratus ſunt ſuſcepturi. Pri-
mũ, vt ament p̃ſentẽ ciuitatis ſtatũ. Deinde, vt habeat potentia maximã ad ea exequenda. **E**
magiſtrat⁹ requirit. Tertiũ, vt habeant virtutẽ et iuſtitiã in vna quaq; republica, ad ipſam rẽpublicã. niſi. n. iuſtũ idem ſit in cũctis rebus publicis, neceſſe foret et iuſtitię eſſe d̃rias. Habet aut̃ dubitationẽ, qñ hec oĩa nō concurrũt in eodẽ, quẽadmodũ ſumere oportet. ceu ſi ſit quidam aptus ad rẽ militarẽ, ſit aut̃ ille idẽ improbus, nec reipublicę amator: alter vero iuſt⁹ et amator, ſed ad rẽ militarẽ nō aptus: cuius facienda ſit electio. **F** Videl̃ inſpiciendum eſſe ad duo, cuius magis participant oēs, & cuius minus. Quapropter in re militari quidẽ ad peritiã magis q̃ ad probitatẽ eſt reſpiciendum: pauciores. n. ſunt rei militaris periti, plures p̃bitatis. Cõtra vero, i custodia et adminiſtratiõe grati: plus. n. probitatis requirit, q̃ quantũ habeant multi. ſcĩa vero huius cõis eſt omnibus. Dubitari enim poteſt, ſi potentia

Politicoꝝ

* inconti-
nentes.

Gtia adfit reipublicę & amicitia, quid opus est virtute? ſufficiēt enim illa duo ad reipublicę vtilitatem. An, quia fieri pōt, vt duo illa habentes ſint intemperantes: itaq; vt ſibi ipſis nō obtemperant ſcientes & amantes ſeipſos, ſic ēt erga reipublicā nihil vetat ita ſe habere quoſdā. ſimpliciter autē quęcunq; in legibus prodeſſe diximus, cūcta illā reipublicā ſeruunt. Et qđ ſape iam diximus, maximum fundamētū eſt, cuſtodire vt potentior ſit ea pars, quę reipublicam ſaluam eſſe velit, q̃ illa quę nolit. Præter hæc autē oīa, latere non oportet, qđ modo lateat eas reſpublicas, quę trāſgrediuntur mediū. Multa. n. q̃ popularia videntur, popularē ſtatum diſſoluunt: multa ēt quę paucorū eſſe vidētur, diſſoluūt paucorum gubernationem. qui vero exiſtimant hāc eſſe vnam virtutem, trahūt ad exceſſum, ignorātes q; quemadmodū naſus excedit rectitudinem laudabilem ad aquilinum eſſe vel ſimum, ſed tñ adhuc pulchritudinem ac gratiā retinet. at ſi q; magis trahat ad exceſſum, primo quidem abiicit congruentē meſuram partis, tandem vero ita diſponitur, vt non naſus appareat pp̃ exceſſū ac defectū contrarium. eodē mō & de alijs partibus. Contingit autē hoc & circa alias gubernationes. nam paucorū quidem potentiam, et popularem ſufficienter ſe habere contingit, & ſi tranſgrediantur ab optimo ſtatu. q; ſi quis intēdat magis vtrancq; earū, deterior primū faciet reipublicā, qđ vero neq; reipublicam eē. Quapropter non ignorari op̃ a legis conditore ac ciuili homine, qualia popularia ſeruent populi ſtatum, & qualia paucorū apparentia euerāt paucorū gubernationem. neutra. n. iſtarū videtur ſtare poſſe abſq; opulētia & multitudine. ſed qñ adæquatio fiat facultatum, aliā neceſſe eſt eſſe reipublicam. itaque diſſoluentes leges quę ſunt circa exceſſum, diſſoluūt reſpublicas. Aberrant vero & in populari ſtatu, & in paucorū gubernatione. In populari quidē ductores populi, vt multitudinem dominā legū efficiant. ob id. n. faciunt ſemper ciuitatē impotentis repugnantē. at oportebat contrariū videri ſemp dicere pro opulentis. In paucorū vero gubernatiōe pro populo, eos qui reipublicā gubernant, & contra iurare q̃ nunciarent paucos gubernātes. in quibusdam. n. ciuitatibus nunc iurāt, populū odio habeo, & cōſilio annitar vt male habeat. expediet autē ſimulare ac fingere contrariū, atq; ita iuramentū concipere, non afficiā populū iniurijs. Maximum autē oſum quę dicta ſunt, ad reipublicę ſtabilitatem eſt id, qđ nunc parui faciūt oēs, erudiri ad reipublicę diſciplinā. nihil. n. profunt vtiliſſimæ leges

A leges q̄ a gubernatoribus decernuntur, nisi moribus instituti & disciplina imbuti in republica hoīes fuerint: si leges populares, populariter: si paucorū potentis; ad hanc ipsam gubernationē. Nam si est in vno intemperantia, est et in ciuitate. disciplina autem reipublicæ est, non eā facere per q̄ lætetur pauci potentes aut populares, sed per q̄ valeant, illi quidem paucorum gubernationem tenere, hi vero popularē. Nunc aut in paucorum potentia, gubernatorum si lī delitijs intendunt: tenuiorū aut lī gymnasiis laboribusq; exercent, itaq; & volunt magis & possunt res nouas moliri. In populari vero statu, qui maxime vī esse popularis, contra q̄ vile sit constitutū est, huius rei eā est, q̄ male definiunt libertatē. Duo sunt, n. quibus popularis status, definitur, potestate summa populi, ac libertate. Iustum aut æquum videtur esse. æquum vero quodcunq; videtur multitudini, id esse stabilium *.

C liberum aut & equū quodcunq; velit quis facere, itaq; viuūt vnusquisq; vt vult, in hmōi populari statu, & ad qd̄ gliscit, vt ait Euripides. Sed hoc ē prauum. non, n. putandum est esse seruitutem, viuere ad formā rei publicæ, sed salutē. Ex quibus igitur mutantur reipublicæ & corrumpuntur, & per quę seruantur & permanent. vt simpliciter dicamus, tot & talia sunt.

De mutationibus regni, & tyrannidis. Cap. 10.

Restat nūc videre de vni⁹ gubernatione, ex quibus corrumpatur, et per quę seruari valeat. Ferē autem similia ac propinqua sunt illis, q̄ diximus suprā de ceteris gubernationibus, illa quę circa regnum, et circa tyrannidem contingunt. nā regia quidem potestas optimatum gubernationi respondet. Tyrānis aut, ex paucorum potentia illa postrema, & ex populari cōponitur. **E** propter perniciosissima est his qui sub ea sunt: vtpote ex duobus cōposita malis, & trāsgressiones & delicta continens, quę ex ambabus illis proueniunt. Existitq; generatio statim ex cōtrariis vtriq; istarū. nam regia potestas pro tutela præstātum virorum contra populum repta est: & fit Rex ex pstantibus per excellentiā virtutis, vel rerum gestarum quę sint à virtute, vel per excellentiam hmōi generis. Tyrannus vero originē **F** habet à populo ac multitudine, cōtra nobilitatē, vt populus iniuriam ab illis non patiat. Patet hoc ex ipsis his quę contigerunt. ferē, n. tyranni vt plurimū facti sunt ex ductoribus populorū, fidē adepti ab initio pp calumnias contra nobilitatē iactas. Tyrannides igitur alie in hunc modū constitutę sunt, ciuitatibus iā adauctis. Alię prius ex regibus trāsgrediētibus patria

*scipud.

Politicorum

Gtria iura, et affectantibus magis dominari. Alij ex electis ad principales magistratus: antiquitus .n. populi constituiebant diuturniores administrationes & procuraciones. Alij ex paucorum potentia, eligentiū vnū aliquē ad maximos magistratus. **O**ib⁹ istis modis facultas fuit id perficiendi, si mō voluissent, per potentia sibi pręexistētē, vel ex regia potestate, vel ex honoribus a populo exhibitis, ceu Phidon apud Argos, & alij alibi regiam

Hi potestātē habētes tyranni sunt facti. circa Ioniā vero tyranni, & Phalaris, ex honoribus. Panteius quoq; in Leontinis, & Cypselus Corinthi, & Pisistratus Athenis, & Dionysius Syracusis, & alij eodē mō ex fauore populorū, apud quos multū poterant. Vt ergo diximus, regia potestas instituta ē s̄m optimatum gubernationē. est. n. s̄m dignitatē, vel per virtutem propriam; vel genētis, vel per beneficium collata, vel p̄ ista simul ac potentia. **O**mnes. n. qui maxima bñficia in ciuitates gentesq; contulerūt, vel qui eā facultatē habuerunt vt conferre valerēt, hoc honore potiti sunt, alij bello conseruatis populis ne in seruitutē deuenirent, quēadmodū Codrus, alij a seruitute liberatis, vt Cyrus, alij q; cōdidissent urbē, vel q; regionē acquisissent, quēadmodū Lacedemoniorū, & Macedonū, & Molossorū reges. Vult autē rex esse custos, vt

qui diuitias habēt, nihil iniustū patiant, nec ēt populus afficiat contumelijs. Tyrannus autē, vt sępe iā diximus, ad nullā cōem respicit vtilitatē, nisi gratia proprij cōmodi. Est autē obiectū tyranni, qđ placeat i regis, qđ honestū sit. quamobrē & illa in quibus plus habēt, sunt tyrannis quod dem pecunię, regibus autē honores. & custodia regi a ciuib⁹ suis ē, tyrāno āt a peregrinis. Quod vero tyrānis contineat illa mala q̄ sunt & popularis gubernationis & paucorum potentie, manifestū est. Ex paucorū quidē potentia finē esse diuitias. p̄ has .n. solas necesse ē pmanere, vt cōductos retineat custodes, vt sumptus faciat in educando, vt populo suo in nulla parte cōfidat. itaq; arma ciuib⁹ suis adimere. ac multitudinē populi cōculcare, ac ex vrbe pellere, et vacuā habitatoribus ciuitatē reddere, cōmunia sunt vtrarūq; paucorū s. potētis, et tyrānidis. Ex populari autē, vexare nobilitatē, clā euertere & palā, et i exiliū pellere, tanq̄ aduersarios & machinatores cōtra potentiam suā. Ex his. n. & consilia aduersus eos iniri cōstigit, alijs dominationē affectantibus, alijs seruitutē fugientibus. Vnde Pericli consiliū Thrasybulo datū, supereminentes spicas decerpere, tanq̄ oportunū fuerit eminētiōres ciuiū de medio tollere. vt igit̄ ferē dictū est, eadē p̄cipia mutationū sunt existimāda, &

in

A in rebus publicis et in vnus gubernatione. p cōtumeliā. n. & p metū, & per contēptū insurgūt pleriq̃ subiectōrū aduersus dominātes. iniuriæ verō maxime p cōtumeliā, nōnūq̃ et p ablationē rerū sūt. sunt autē & fines ibi tales, quales sunt circa tyrānides & regna. opes. n. & honores q̃ in tyrānis regibusq̃ maximi cōspiciunt, affectant oēs. Insurgitur autē qñq̃ in corpus dominātis, qñq̃ in ipsam dominationē. Qñ. n. p cōtumeliā adducunt hōes ad insurgendū, īper⁹ fit in corp⁹. cūq̃ sint cōtumeliæ partes plures, vnaquæq̃ illarū cōcitāt ad irā. irascentium vero plurimi vltionis cā impetū faciūt, nō cā potentīę. Quale fuit illud filiorū Pisistrati: ob cōtumeliā. n. forori Harmodij illatā, & ipsum Harmodiū cōpellatū, īper⁹ in eos factus est, ab Harmodio quidē pp fororē, ab Aristogitone autē pp Harmodium. Aduersus Periādrū quoq̃ Ambracię tyrānū insidię factę sunt, ex eo quia in potu, quē amabat puerū interrogauit, an nōdū ex se p̃gnans esset. Philippus vero à Paufania occisus est, q̃a nō vlciscebāt cōtumeliā sibi factā ab Attalo. Et Amyntas paruus à Derda, quia iactaret se illi⁹ gte abusum esse. Et Eunuch⁹ ab Euagora Cyprio. q̃ n. mulier reuēret eius filiū, quasi cōtumeliā affectus eū necauit. Plurimę vero inuasiōes factę sunt ex eo, q̃a in corpus verecundiā in-

tulissent q̃lis fuit iussio illa Cra^D tei aduersus Archelaū: semp. n. molesta illi fuerat consuetudo eius. Itaq̃ parua ē occasio sufficiens fuit, vel q̃a filiarū nullā sibi dederat, cū se daturū, pmississet. sed primā occupat⁹ bello aduersus Syrtā Arabeum tradidit regi Elibię: alterā vero filiā minorē natu filio Amyntę cōiugauit: existimās p hūc modū minime sibi fore aduersaturum ex Cleopatra genitū. sed idignationis principū exitit, q̃ grauiter ferebat se ad libidinis grām haberi. Fuit vnā cū illo ad rē patrā dā Hellanocrates Larissæus ob eandē cām. qđ. n. abusus ē tate illius nō, vt, pmisserat deducebat, ob cōtumeliā id fieri ratus ē, nō ob amorē. Paron vero & Heracles Aenij Cōryn peremerūt, patri macētēs. Adamas verō à Cory rebellauit, quasi cōtumelia affectus, q̃ ab eo in pueritia exēctus ēēt. Multi ēt ob verberatū corp⁹ vel interfecerunt ira perciti, vel impetū fecerunt quasi cōtumelia affecti, & contra hōes in potestate constitutos, & cōtra reges. vt Megacles apud Mitylenē Pentholidas circumuehentes et clauis pulsantes, cū amicis aggressus īterfecit. et postea Smerdes verberibus cęsus, & à muliere tractus Penthilō īterimit. Archelai vero necis p̃nceps fuit Dechamnichus. is n. prim⁹ cēteros aggressores cōmouit & irritauit. cā vero fuit ira, q̃ illū Archela⁹ Euripidi poetę

*vidēntia
mētēs p̃tā*

Politicoꝝ

G poetę verberandū tradidisset . erat vero infensus illi Euripides ob maledictū i ipsius insuauita tē oris iactatū . Et alii cōplures tali de cā vel interfecti sunt, vel in periculum insidiarum venerunt . Similiter quoq; pp metū . hęc .n. vna ex causis est, vt in re publica, sic ēt vnius in gubernatioe, ceu Xerxem * Arthapobanes metuēs calumniā de Dario, q; cum suspendisset Xerxe non iubente, sed putans illi veniam esse datā propter coenam, quasi **H** ab ignoscēte . Alię vero pp cōtemptum, vt videns quidā Sardanapalū regē inter eas mulieres pēsa diuidentē, si modo hęc fabula vera fuit: & si non in illo, attamen hoc in alio verū esset . Et Dionysium posteriorem Dion inuasit, q; cum cōtemnebat cōspiciens ipsum Dionysiu semper ebriū, & ciues Syracusanos ita se habere . Amicorum ēt quidā insurgunt pp cōtēptū . ob fidem .n. eis adhibitam spernunt, tanquā facultatem habentes clam moliendi, & putantes **I** se dominationem obtinere posse, quodam mō per cōtēptum inuadunt . Tanquam .n. potentes & contēnentes periculū, pp suam potentiam faciliter insurgūt: vt duces quidā exercituū aduersus principes suos, quēadmodū Cyrus cōtra Astyagen, cuius & vitā & potentia contēnebat, cernens & copias eius iā consensuisse, & ipsum in delitiis vitā agere . & Seuthes Thraci⁹, cū ēt dux exercitus Amadoci . **K** Quidā vero hmōi pluriū grā insurgunt, ceu pp cōtēptū; & pp luerū: velut contra Ariobarzanē Mithridates . Maxime vero pp hanc cām insurgunt iī, qui sunt natura * superbi, & ho ^{* audace} norem habent ex rebus bellicis apud dominantes et principes . fortitudo .n. potentia habēs superbia est, p quas ambas quasi faciliter superaturi eos aggrediunt . Eorum vero qui ob honoris cupiditatē insurgūt, alius modus est, cāe, vltra iā dictos . **L** Non .n. vt quidam tyrannos inuadūt spe magnorū commodorū magnorūq; honorū quos in illis cernunt, inducti, sic & qui ob honoris cupiditatem eos aggrediunt: sed illi quidē vt ea sibi arripiāt, q; in tyrannis admirant: hi autē, vt ex regestamoraibili atq; egregia famā ac celebritatē nominis consequantur, non dominationē acquirere volentes, sed gloriā . Sunt tñ numero perpauca qui ob hanc cām moueantur: constituendū est .n. sibi viuendū non esse, nisi **M** rē confecerint: quibus adesse oportet Dionis propositū, sed non facile quidem est vt fiat in multis . ille .n. cum paucis milibus contra Dionysium profectus, ait quārumcūq; progredi posset, satis id sibi fore, vt si vel parum terrę illus inuasisset, pulchrū iā sibi mori existimaret . Corruptū autē tyrannides, vno qdē mō, vt vnaquęq; aliarū

* Artapanes .

A aliarum rerum publicarum ab extrema, si aliqua sit contraria republica robustior, nam voluntas quod adierit, pro contrarietate electionis: quae autem voluntates efficiunt: modo possunt. Contrariae vero sunt gubernationes, populus quidem tyrannidum secundum Hesiodum, ut figulo figulus. nam gubernatio populi illa postrema, tyrannis est. regia vero potestas & optimatum gubernatio, propter contrarietatem gubernandi. Quapropter Lacedaemonii multas euerterunt tyrannides, & Syracusani per id tempus, quo republicae eorum recte gubernabantur. Alio autem modo corrumuntur, cum in seipsis seditionem habent: quae admodum circa Gelonem factum est, & nunc circa Dionysium. Gelonis, nam filium Thrasybulus Hieronis frater per illecebras & voluptates traducebat, ut ipse dominaretur. domesticum vero ac necessarium per factionem repugnabant, ut non tyrannis omnino dissolueretur, sed Thrasybulus. verum alii inter haec conspirantes, eam occasionem nacti, ipsos omnes pepulerunt. Dionysium autem Dion, contra eum complices ductis cum esset affinis, suscepto populo, illum pepulit, ipse vero interfectus est. Cumque duae sint causae, pro quas maxime contra tyrannos insurgunt, odium scilicet & contemptus: odium quidem existat oportet in tyrannos: ex contemptu autem plurimae fiunt euerisiones. Huius vero si gnus fuerit, quod plerique eorum quod dominationes adepti sunt, eas usque ad extremum conseruauerunt: sed qui ab illis susceperunt, confestim, ut ita dixerim, perierunt omnes. in voluptatibus. nam viuentes, efficiunt facile contentendi, ac multas praebent occasiones opprimendi sui. Particulam vero quandam odii debemus irae existimare. nam quodammodo earumdem rerum causa existit, & est interdum ira efficacior quam odium: vehementius. nam insurgunt, quia perturbatio illa non vti ratione. Maxime vero contingit ut ira deferantur, qui contumelia fuerunt affecti: pro qua qui eamdem causam & Pisistratidarum deleta est tyrannis, & multae aliarum. Sed odium magis ratione vitur. nam ira cum dolore fit: quare non facile ratione vitur: odium vero sine dolore. Ut autem summum dicamus, quotcumque causas diximus paucorum potentiae illius potestatem & nimiam, ac popularis gubernationis extremam, totidem & tyrannidis causas esse ponendum est. nam & haec sunt diuisione tyrannides quaedam. Regnum autem ab his quae extra sunt, minimum corrumpitur, quapp & diuturnius est: ex se autem ipso ut plurimum euerti contingit. Corrumptum autem duobus modis. vno, si seditio oriatur inter eos qui participes sunt regni: alio modo, si tyrannice gubernare pergant, volentes esse domini plurium, & contra legem. Non fiunt nunc amplius regna, sed si qua sunt, monarchiae & tyranniae. Moral. cum eo. Auer. NN des

Politicoꝝ

Gdes magis sunt, ob id, q̄a regnū spōtanea gubernatio est, ac maiorū proprie. & plurimi pares sunt, neq; vsq; adeo p̄cellētes, vt ad magnitudinē dignitatēq; huius gradus se possint attollere. atq; ex eo fit, vt spōte illi nō pareat. q̄ si deceptione quis aut vi dominetur, iam apparet hāc eē tyrannidē. In regnis aut̄ illis, in q̄bus succedit p̄ genus, ponēdū est corruptionis esse cām, vltra illas quē supra sunt dictæ, q̄ plerūq; contēnendi hōes succedunt in regnum, & q̄ cū non habeant potentiā tyrannicam, sed regiam, superbiunt. Est. n. facilis deiectio regis. si. n. nolit, statim nō erit rex. at tyrannus etiam nolentium est. Corruptū ergo gubernatiōes vnus per has, & huiusmodi causas.

Per que, regna seruantur, & quibus modis retineantur tyrannides. Cap. 11.

Seruantur aut̄ simp̄t loquēdo, ex contrarijs. singulariter aut̄ loquendo per deductionē illarū ad mediocrē modū. Quāto. n. paucorum est potestas omnis, tanto maiori tēpore necesse est eā durare. nā & ipsi & q̄ regunt minus superbiūt, magisq; moderati fiunt, & illi qui regunt inuidēt minus. Propter hoc. n. et apud Molossos lōgo tēpore durauerunt reges, & apud Lacedæmonios, q̄ ab initio statim in duas partes diuisa fuerit regia potestas. Et postea Theopompus ad mediocritatē magis illam deducēs, Ephoros

superaddit, potestate quidē minuens, sed tempore augens regiam autoritatē, vt faceret eā quodammodo non minorē sed maiorem. vt ad vxorē respondisse ferunt dicentē, an non erubesceret q̄ filijs minorē potestatem regiam dereliqueret, q̄ a parentibus ipse accepiſſet: non profecto, inquit, nā relinquo eis multo durabiliorē. Tyrannides vero seruant̄ duobus modis inter se contrarijs. Quorum alter est is, quem per successiōnem traditū plurimi tyrannorū obseruant. Horum aut̄ multa cōstituisse ferunt Periandrū Corinthium. multa ēt ex gubernatione Persarum est assumere. Sunt aut̄ hæc, illa pernicioſa, q̄ supra retulimus oī conatu a tyrannis fieri, quō dominationē retineant, veluti potētiōres decerpere, & sapientes perimere. Et neq; comellatiōes permittere, neq; sodalitates, neq; disciplinā neq; aliud quicquā tale, sed oīa cauere, vnde cōsueuerit ori inter ciues intelligentia, & fides. Et neq; scholas, neq; cōuentus aliquos scholasticos fieri cōcedere: & oīa facere, ex quibus ciues inter se quam maxime incogniti sint: cognitio. n. fidem generat inter ipsos. Et satellites eius apparere semp, ac versari foris, quominus latere possit qd quisq; agat, assueſcantq; animū submittere per seruitutē cōtinuā. & alia quęcūq; talia Persica & Barbarica, tyrānidis sūt, cuncta

A cuncta. n. idem possunt. Et ne la-
teant conari, quęcunq; quis di-
xerit fecerit. s; eē exploratores,
quęadmodū Syracusis hi q tra-
ductores nūcupabant, & auri-
culari, quos submittebat Hie-
ron, vbi cunq; foret cōgregatio
aliqua vel cōuersatio. minus. n.
audēt q hęc timēt, et si audeant
minus latere possunt. Calūnia-
ri quoq; iuicē, et cōmittere ami-
cos cū amicis, et plebē cū nobi-
litate, et diuites inter seipso, &
subditos ad paupertatē redige-
B re, tyrannicę est prauitatis. vt
neq; sumptus fiat i custodia, &
illi quotidianis molestijs occu-
pati vacare nō possint ad confi-
lia cōtra tyrānos incunda. Exē-
plū huius sunt pyramides AE-
gypti, & donaria Cypselidarū
& olympi ædificatio a Pisistrati-
dis facta, & Policratis opera
circa Samū. Hęc. n. omnia fue-
runt instituta ad otiū, ad quie-
tē populorum tollendā, et ad in-
ducendā paupertatē per tribu-
C torū pensionē: vt ēt Syracusis
factum est. Dionysio. n. eam ci-
uitatē tenēte, contigit Syracusa
nos in quinq; annorū tpe cun-
ctas facultates suas in soluendis
tributis cōsumpsisse. Studet ēt
bellū concitare tyrannus, vt ne
gocjs occupētur ciues, et indi-
gētia ducis cōtinuo detineant.
Et regnū quidē per amicos ser-
uāt: tyranni autē est maxie ami-
cis diffidere, quasi velint oēs,
possint autē maxie amici eū sub-
uertere, Et q fiunt circa vltimā

popularē gubernationē tyrāni **D**
ca sunt oīa: vt potētia mulierū
domi, quo reuelēt virorū secre-
ta. et manumissio seruorū eadē
de cā. nō. n. insidiant serui et mu-
lieres tyrāno, et si pspere degāt,
necesse ē beneuolos fore, et erga
tyrānidē, et erga popularē sta-
tū. nā et popul⁹ dñs eē vult. Ex
q fit, vt adulatōres apd vtrosq;
i honore habeant, est. n. q popu-
lū colit & ducit, populi adula-
tor. Tyrannorū vero q assentā-
do cōuersat: qd ē opus adulato-
ris. nā pp hoc prauos amicos ha-
bēt tyrāni, q adulationibus gau-
dēt. Id autē nemo faceret q mētē
haberet libero hōie dignā: sed
amāt boni viri, vel nō adulant.
& vtiles prauī ad praua: clauus
n. clauo, vt dictat, puerbiū. Nul-
lo qdem honesto, nulloq; libero
delectari, tyrānicū ē. n. solū eē
talē, putat tyrānus. Qui autē sub-
ditorū vel honestati studēt, vel
libertati, minuere excellētia &
præminentia tyranni vident.
F Oderunt ergo illos tyrāni, tan-
quā euerfores potestatis sug. Pe-
regrinos ēt in cōuiuia & fami-
liarē vsū magis recipere q ci-
ues, tyrānorū ē: quasi illos qdē
habeāt hostes, hos vero nō ad-
uerfantes. Hęc & hmōi a tyran-
nis fiūt, p dominatiōe retinēda,
nec qcquā omittunt prauitatis.
Sūt autē (vt ita dixerim) hęc oīa
tribus spēs cōprehēsa. Tria. n.
coniectat tyrānus. Vnū, vt ani-
mos imminuat ciuiū. nemo. n.
parui animi cōtra tyrānū isur-

NN ij git.

Politicoꝝ

Git. Secūdu, vt ciues iter se diffi-
dentes reddat. non euertit. n. ty-
rannus, nisi ciuiū aliqui inter se
fidē habeant. quapp & bonos
viros persequit, quasi pestiferos
& aduersarios dñationi suę, nō
solum quia non acquiescunt in
seruitute viuere, verumetiā qā
fides eis & iter se, & ab alijs plu-
rima adhibetur: neq; accusant
alios, neq; ipsi inter se accusant.
Tertium, impotentia agendi. ne-
mo enim sibi ipso sibiilia aggre-
ditur: itaq; neq; tyrannidē tolle-
Hre, si potentia desit. Ad quos er-
go fines referantur tyrānorum
cōsilia, tres isti sunt. Ad has. n.
suppositiones tyrannica redigi
possunt vniuersa, partim ne cō-
fidant inter se ciues, partim vt
potētia eis desit, partim vt pusil-
lanimi efficiant. Vnus ergo mo-
dus, quo vtunt tyrāni, talis est.
Alter vero modus, cōtrariū istis
quę dicta sunt, diligētiam facit.
Est autē deprehēdere ipsum ex
regnoꝝ corruptione, vt. n. regi
modus corruptiōis vnus est, gu-
Ibernationē ipsam regiā magis
reducere ad tyrānicā: ita tyrāni
dis conseruatio est, ad regiā gu-
bernationē magis tam refert,
vnū solūmodo custodiendrē, vt
potentiā retineat, per quam nō
modo volētibus, verūetiā nolē-
tibus dominari possit. nā si hāc
absticiat, simul absticit & tyrānū
esse. Sed hoc tanq̃ suppositionē
quandā manere oportet: cētera
vero partim facere, partim quā
optime simulare, vt regia guber-
natio videatur. Primū enim vi-
deri cōmunium cōmodorū cu-
ram habere, non effundentem
largitiones tantas, vt ciues mo-
leste ferant: quādoquidem ab il-
lis capit operantibus ac laborā-
tibus in sua tenuitate, donat ve-
ro scortis, & peregrinis, & hi-
strionibus effuse rationē reddē-
tem eorū quę acceperit & expē-
derit. quod iā factum est à qui-
busdam tyrannis. sic. n. admini-
strans, non tyrānus videbit, sed
legitimus gubernator. nec erit
ei formidandū, ne quādoq; sibi
desint pecunig, cū sit dñs ciui-
tatis, sed dispergētibus tyrānis
ex ppria domo. Et prodest hoc
magis, q̃ relinquare congrega-
tas, minus. n. custodes ipsi cōtra
tyrānū ob res ipsas insurgēt.
Sunt autē formidabiliores absen-
tibus tyrānis, qui custodiūt, q̃
ciues. nā illi quidē vnā absunt,
hi autē remanēt. Deinde reddit⁹
& impēsas apparare oportet, tū
grā diligētis administrationis,
tum et, vt si qñ foret opus illis
vti possit ad belli necessitates,
omninoq; se ipsum p̃bere custo-
dē & quęstorē, non vt suarū pe-
cuniarū, sed vt cōmuniū & pu-
blicarū. Et videri velle nō aspe-
rū, sed cū grauitate honestū, &
talē, vt eū non timeāt obuī, sed
magis reuerent. hoc autē non fa-
cile eū assequi, qui foret contrē-
nēdus. Quapp opus est, vt si nō
aliarū virtutū, ac saltē ciuiliū eū
curā habēr, ac talē de seipso opi-
nionē afferre. Insuper nō solum
ipsum

A ipsum videri nulli, p̄tinus ciuiū contumeliā facere, sed etiā nemi illorū q̄ circa eū sunt. Eodēq; modo se habēt mulieres suas erga ceteras mulieres. nā & p̄ contumelias mulierū permultæ iā tyrānides perierūt. Et circa voluptates corporis cōtrariū facere, q̄ nūc faciant quidā tyranni. non solū enim statim ab aurora id agunt, cōuiuanturq; per dies plures, verū etiā apparere volūt alijs quod ita faciant, vt tanquā felices beatosq; admirent. Sed i talibus maxima erit moderatio adhibēda, vel saltrē videantur illa fugere. non. n. faciliter inuadi potest. nec faciliter contēni qui sobrius sit, sed qui ebrius: neq; qui vigilet, sed qui dormiat. contrariumq; agendū est supra dictorū fere omniū. corroborāda enim & ornāda ciuitas est ab eo, tanquā à curatore, ac nō tyranno. Videri ēt oportet ipsum erga religionē Deorū affici vehementer. minus. n. formidabūt populi, ne quid cōtra iustitiam fiat, si religioni deditum illū existimabunt, ac Deorū timorē habere: minusq; contra illū audebunt insurgere, quasi Deos habeat* propitios & fauētes. Verū tamē oportet sine improbitate talē videri, atq; eos viros qui aliqua in re laudabiliter se gesserint, honorare, ita vt non existiment vnquā se magis honorari à ciuibus suis, in libertate degenitibus potuisse. Hos autem honores ipsemet tribuere debet tyrā

nus: p̄nas vero & animaduersione per alios infligere, p̄ magistratus videlicet, & iudicia. Cōmunis vero custodia oīs dominationis vnus, est neminē vnū. prae ceteris magnū facere, sed plures: nā se inuicē custodient. Quod si quem extollere oporteat, nō tñ eum qui sit moribus audax. nā huiusmodi homines aptissimi sunt ad inuadēdū circa res omnes. Si vero cuiusquā potentiā minuenda est, modice ac nō vno simul impetu omnis potestas est auferēda. Insuper ab omni cōtumelia abstinēdū, p̄cipue tñ à duabus: ne ī corpus flagris, neue in aetate libidine insultum agat. Maximeq; id capēdū in illis hominibus, qui honorē magnificiūt. nā in pecunias illa tam iniuriam, auari hōes grauitur ferunt in honorē vero illatā, & qui boni sunt viri, & qui honorē magnificiūt, permolestē patiunt. quapropter aut non huiusmodi hominū opera vtēdū est, aut animaduersiones in illos patrio more, ac sine vlla cōtumelia sunt faciēdę. In ætatem vero ex amore sit conuersatio, non ex licētia. deniq; hoc dedecoris omnino, impensione maiorum honorū est redimēdum. Eorum autē qui ad vim inferēdam contra corpus tyranni insurgūt, illi sunt formidādi & cauedi, q̄ ita dispositi sunt, vt amplius viuere nō curēt, cū occiderint. Quapp̄ maxime cauēdū est ab his, q̄ vel seipsos, vel eos

NN iij suo q

Quos habebant charissimos, cō-
tumelia affectos putant. sine vl-
la. n. cura p̄prie salutis irruunt,
qui p̄ indignationē & iram ag-
grediūtur. quemadmodum &
Heraclitus inquit, durū esse di-
cens pugnare aduersus iram: vi-
ta. n. id emi. Cū vero ciuita-
tes ex duabus cōstent partibus,
ex inopibus s. & opulentis, ma-
xime quidē de vtriusq; partis sa-
lute cogitandū est ab eo qui gu-
bernat, et alteros ab alteris nul-
la iniuria affici. Quicunq; tñ eo
rū sint potētiores, hi p̄cipue
sunt à gubernatiōe vendicādi,
ac velut proprii efficiēdi. nam si
hoc extiterit, neq; seruorum li-
berationē facere cōpelleē tyrā-
nus, neq; arma adimere. altera
nanq; pars tyranni potētē ad-
iuncta, sufficiens erit ad superā-
dum eos qui contra insurgere
vellent. Superfluum autē par-
ticulariter dicere de oībus istis.
inſētio. n. manifesta est, q̄ oportet
nō tyrannicum, sed tanquā
patrēfamilias & regem esse pu-
tari ab illis, qui sub eo sunt, nec
pro se capientem, sed pro com-
munis vtilitatis cautela & cu-
ra, & mediocritatem in vita se-
qui, non excessus. P̄terea egre-
gios viros per familiaritatem si-
bi coniungere, plebem vero ac
multitudinem per fauorem &
gratiā in obsequio retinere. Ex
his. n. neceſse est non solum do-
minationem eius esse pulchrio-
rem, & optabiliorem, ex eo q̄a
melioribus imperet & non ab-

iectis, neq; affectis, neq; ex eo
q̄ ipse neq; odio sit neq; formi-
detur: verumetiam ex eo q̄ lō-
giorem & durabiliorē eius do-
minationem fore contingat. In-
super moribus talem eē, vt vel
recte se habeat ad virtutē, vel
semibonus quidam sit, & non
malus, sed semimalus.

*Que gubernationes minimum durant.
Que fuerit Socratis opinio apud
Platonem, et eius reproba-
tio. Cap. 12.*

A T qui omnīū gubernatio-
num breuissime durare
solent paucorū potētia.
& tyrannis. Quippe illa q̄ plu-
rimo durauit tēpore Orthago-
ræ & filiorū, q̄ apud Sicyonios
tyrannidē habuere, ad centesi-
mum vsq; annū peruenit. Dura-
tionis vero causa fuit, q̄ medio-
critate quadā erga subditos vte-
bant, multaq; legibus seruiētes
agebant. Et quia aptus rei mili-
tari fuit Clisthenes, non facile
contēendus habebatur. Pluri-
mum vero cōuersatione, & vsu
familiarī fauorem & gratiā ho-
minum acquirebant. fertur. n.
Clisthenes coronasse iudicem,
qui victoriæ illius contradixe-
rat. Aiunt quidā huius iudicis
statuam esse illam, qui in foro se-
det. Pisistratus quoq; fertur, ali-
quando apud consiliū Ario-
pago citatus iudiciū subisse. Se-
cunda vero apud Corinthū
Cypselidarum tyrannis. nā ea
durauit annis tribus & septua-
ginta & mēſibus sex. Cypselus
enim

A. n. ipse tyrānidē exercuit annis triginta, Periandrus vero quadraginta quatuor, Psammeticus autem Gordi annis tribus. Causa vero durationis eadem fuit. cum enim popularis esset Cypselus, ac gratia apud multitudinem praevaleret, sine villa corporis custodia i dominatio- ne perseveravit. Periandrus au- tem eius filius, magis tyranni- ce se gessit, s; vir erat bello egre- gius. Tertia Pisistratidarū Athe- nis. hæc autem non fuit conti-
B nua: bis. n. tyrānide pulsus fuit Pisistrat⁹. itaq; ex annis trigin- ta tribus, solum annis septem et decem tyrannidem exercuit: fili; vero ei⁹ annis decē et octo: atq; ita oēs simul anni fuerunt quinque & triginta. Ex religis vero illa quæ apud Syracusas fuit, Hieronis, & Gelonis, sed non longa fuit. hæc annis enim non amplius q̃ duo de viginti duravit. Gelon enim septem an- nis cū tyrannidem exercuis- set, octavo defunctus est: Hie- ron autem decem: Thrasybu- lus vero mense decimo excidit. cæterarum vero tyrannidū ple- ræq; breui tempore durauerūt omnes: Quæ igitur sint tam cir- ca gubernatiōes plurium q̃ cir- ca gubernatiōē vnius solius, p- quæ & corrumpantur & seruē- tur, serē dictū est de omnibus. In Republica vero Platonis So- crates de mutationibus loquit̃, nec tamē recte. Illius, n. repu- blicæ, quæ est optima atque pri-

ma, mutatio nulla propria as- si- gnatur. inquit. n. causam eē mu- tationis, quia sic natura compa- ratum sit, vt nihil permaneat, sed in ambitu quodam tempo- ris mutationem recipiat. esse vero principium horum, inqt, quorū sesquitertius cubus qui- nario coniugatus duas exhibet harmonias, inquit, q̃ nūme- rus diagrammatis huius efficia- tur solidus, vt pote natura pro- ducente prauos, & meliores di- sciplina. Hoc ergo forsan inquit non male, fieri. n. potest vt sint **E** aliqui, quos disciplina institui, ac bonos fieri viros impossi- bile est. Sed hæc * non propria mu- tatio foret illius reipublice, quā optimam esse vult, magis q̃ aliarum omnium, & vniuerso- rum quæ sunt, & ex tempore, per quod inquit omnia muta- ri, & quæ non simul incipiunt, simul quoq; mutantur: ceu si pridie mutationis facta essent, simul forte mutantur. Præte- rea quam ob causam ex illa trā- sit ad Lacedæmoniorum rem- publicam? sæpius enim in con- traria transeunt respublicæ om- nes, q̃ in ea quæ sint propin- qua. Eadē ratio est de alijs quo- que mutationibus. Ex Laconi- ca enim, inquit, mutatio fit ad paucorum potentiam: ex ista vero ad popularem statum: ex illo rursus ad tyrannidem. At- qui & è contrario mutantur: ceu ex populari in paucorū po- tentiam, & magis quidem quā

Politiconum

^{in tyrannide}
A

A in tyrannidem. Præterea tyrannidis utrum mutatio sit vel non sit, nil dicit propter quam causam, nec in quam reipublice speciem transit. Huius vero causa est, quod non facilius dicere valeret: indefinitum enim, nam finem cum oportebat in primam & optimam: sic enim utique fieret continuo circulus. sed mutatur in tyrannidem tyrannis, ut ea quæ apud Sicyonios ex Myronis tyrannide in Clithenis, & in paucorum potentia, villa quæ in

B Calcide fuit Anticleontis, & in populari statu, ut illa quæ Gelonis fuit Syracusis. & in optimates, ut illa quæ Charilai apud Laedæmonios & Carthaginenses. Et in tyrannidem sit mutatio ex paucorum potentia, ut in Sicilia plurimæ vetustarum. In Leontimis in Panæti tyrannide: & apud Gelam in Cleædri: & apud Regium in Anaxilai: & in alijs compluribus ciuitatibus eodem modo. Absurdum est putare, in paucorum potentia id transire, quia homines cupidi & pecuniarum studiosi in magistratibus versantur, ac non quia plurimi diuitijs superabundantes, non iustum existimant par habere in ciuitate eos qui non habent facultates, & eos qui habent. In multisque paucorum potentibus non licet pecunias querere, sed leges sunt prohibentes, apud Carthaginem autem quæ populariter gubernatur, pecunijs student, nec tamen adhuc mutati sunt. Absurdum etiam dicere, esse duas ci-

C uitates sub paucorum gubernatione opulentorum & inopum. Quid enim aliud huic formæ quam Laconicæ accidit, vel alteri cuiusque, ubi non omnes æqualiter possideant, aut non omnes æqualiter sint boni viri? nullo autem paupere facto, nihilominus ex paucorum transmutant gubernatione ad popularem statum, si plures sint in opes: & ex populari in paucorum potentiam, si potentiores sint opulenti quam multitudo: & alteri negligant, alteri intendant. Cumque plures sint causæ, ex quibus mutationes fiunt, eas non dicit, sed unam solum, quod per digaliter viuentes vsuris consecuti pauperes efficiuntur, quasi vero fuerint omnes ab initio diuites, vel plurimi eorum, sed hoc falsum. At quando ipsorum potentium quidam præmonia consumpserint, res nouas molunt: quando autem alij, nil graue accidit. & mutant nihil magis in populari statu, quam in alia specie gubernationis. Insuper vero & si honores unam cum alijs non capiant, si iniurias inferant, si contumelijs afficiant, seditiones oriuntur, & mutationes in republica. Fiunt etiam etsi nulla dissipatio patrimonij intercesserit, ex eo quod liceat quicquid volunt efficere, cuius rei causam esse ferunt, nimiam libertatem. Cumque plures sint gubernationes, plures etiam populorum gubernationes, tanquam

uitates sub paucorum gubernatione opulentorum & inopum. Quid enim aliud huic formæ quam Laconicæ accidit, vel alteri cuiusque, ubi non omnes æqualiter possideant, aut non omnes æqualiter sint boni viri? nullo autem paupere facto, nihilominus ex paucorum transmutant gubernatione ad popularem statum, si plures sint in opes: & ex populari in paucorum potentiam, si potentiores sint opulenti quam multitudo: & alteri negligant, alteri intendant. Cumque plures sint causæ, ex quibus mutationes fiunt, eas non dicit, sed unam solum, quod per digaliter viuentes vsuris consecuti pauperes efficiuntur, quasi vero fuerint omnes ab initio diuites, vel plurimi eorum, sed hoc falsum. At quando ipsorum potentium quidam præmonia consumpserint, res nouas molunt: quando autem alij, nil graue accidit. & mutant nihil magis in populari statu, quam in alia specie gubernationis.

Insuper vero & si honores unam cum alijs non capiant, si iniurias inferant, si contumelijs afficiant, seditiones oriuntur, & mutationes in republica. Fiunt etiam etsi nulla dissipatio patrimonij intercesserit, ex eo quod liceat quicquid volunt efficere, cuius rei causam esse ferunt, nimiam libertatem. Cumque plures sint gubernationes, plures etiam populorum gubernationes, tanquam

vtraque una sit, mutationes assignat
Socrates,

Aristo-

ARISTOTELIS

POLITICORVM

LIBER SEXTVS,

SYMMALIBRI.

De popularium, ac paucorum gubernationum institutionibus, speciebus, legibus, ac partibus: Necnon de magistratuum speciebus, ac eorum officiis.

Quod, quæ rebus publicis, paucorum potentibus, & popularibus gubernationibus conueniant, considerandum sit.

Cap. I.

Vot igitur sint differentia, & quales ei⁹ quod deliberandi habet potestatem, & i quo summa rei

publicæ consistit, & circa magistratuum ordinem, & de iudicijs, & qualia ad qualem ordinem rempublicam, & præterea de corruptionibus, & cõseruationibus rerum publicarum, ex quibus proueniāt, & quas ob causas dictum est prius. Sed cum plures sint species popularis, & si aliarum gubernationum, de illis siquid restat, non peius fuerit considerare, ac simul unicuique earum proprium & conuenientem modum reddere: ac præterea considerare conjunctiones simul ipsorum modorum, nam eorum coniunctio pariterum publicarum varietate: ut & optimatum gubernationes ad paucorum declinent potentiam, & reipublicæ magis populares existant. Dico autem conjunctiones, quas considerare oportet, & nunc

vsq; considerate non sunt: seu si pars illa quæ in deliberando versatur, & illa quæ circa electiones magistratuum consistit, ita instituta sit, ut cõferat paucorum potentia, aut quæ circa deliberandum ad paucorum potentiam, quæ autem circa electiones ad optimatum gubernationem magis declinet, vel per alium quendam modum non omnia instituta sint reipublicæ congruentia. Qualis igitur popularis quali congruat ciuitati, & qualis paucorum potentia quali multitudini, & aliarum gubernationum quæ quibus cõferat, dictum est prius. Veruntamen oportet fieri manifestum, non solum quænam istarum gubernationum optima sit ciuitatibus, sed etiam quomodo constituendæ sint & istæ & aliæ, breuiter est explicandum. Et primo de populari dicemus, nam per hanc est de contraria illius gubernatione patebit. hæc est autem, quam vocant quidam paucorum potentiam. Capienda sunt autem ad hanc disciplinam cuncta popularia, & quæ videntur popularium esse sequacia. ex his enim simul positis, resultat species gubernationis popularis, & plures esse eas quæ vnam & differentes continget. Duæ sunt causæ, per quas plures existunt populares. Primum illa quæ dicta est prius, quia inter populos diuisa est, sunt enim alij agricolæ, alij opifices, alij ministri: quorum primi à secundis, & tertij ab vtrisque, non in eo modo differunt, quod melior aut deterior popu-

Politlicorum

E popularis status, verū etiam in eo q̄ non idem sit. Secūda vero causa est, de qua nunc dicimus. quæ enim popularem statum sequuntur, ac videntur esse propria ipsius, coniuncta simul faciunt varietatē. nam alicui pauciora cōsequētia sunt, alicui plura, alicui oīa. Vtile vero horum singula cognoscere, & ad constituendum quā velit quis, & ad corrigendū. quærunt enim qui rempublicā instituunt cuncta, quæ illi propria & cōuenientia sint, in vnū colligere ad propositum suū. sed aberrant dū hoc faciunt, vt suprà dictū est a nobis, vbi de corruptionibus rerū publicarū tractauimus. Nunc autem dignitates & mores, & quæ flagitant dicemus.

Quis sit finis popularis gubernationis: & de quibusdam popularium gubernationum peculiaribus. Cap. 2.

Propositum igit̃ popularis reipublicæ ē libertas. hoc enim dicere cōsueuerunt, quasi in hac solummodo republica libertatem quærentes: ad hanc enim respicere dicūt oēm popularem statū. Libertatis vero ipsius pars vna in eo cōsistit, vt p̄ vices imperent & pareant. nā iustum populare est æquum habere fm̄ numerum, non fm̄ dignitatē. Ex quo fit, vt fm̄ hoc iustū multitudo ex necessitate dominet̃: & quicquid decreuerit populus, id esse ratū, & id eē iustum. Aiunt enim oportere, vt vnusquisq̄ ciuium æquum

habeat. atq̄ ita contingit in popularibus gubernationibus inopes plus posse, q̄ opulētos, plures enī sunt, & id obtinet quod pluribus videat̃. Vnū igitur libertatis signū hoc est, quod ponunt oēs popularis reipublicæ finē. Alterum vero viuere, vt quisq̄ velit. hoc enim aiunt op̄ esse libertatis: siquidem serui est viuere non vt vult. hic est igit̃ secūdus popularis reipublicæ finis. Hinc p̄fectū est, nemini potissimum subesse velle, q̄ si hoc nō datur, at saltē per vices subesse ac præesse. idq̄ pertinet ad libertatem quæ est fm̄ æquum. His præsuppositis, ac tali existēte principio, popularia hm̄i sunt. Sumi ad magistratus oēs ex oībus, ac præesse omnes vnicuiq̄, & vnumquenq̄ vicissim omnib⁹. Per fortē tribuere magistratus, vel oēs penitus, vel illos saltē, qui nō peritiā indigēt & arte. A nullo censu esse magistratus, vel saltē a minimo. Non nisi semel eundem magistratū ab aliquo geri posse, vel praro, & paucos, exceptis his qui versant̃ in bello. Parui t̄pis esse magistratus, vel oēs vel quot recipiunt. Iudicare oēs, & ex oībus, & de oībus, vel de plurimis & maximis et principalissimis: puta de corrigēdo, & de republica, & de priuatis contractibus. Et cōcionē esse omniū dominam, magistratū vero nullius, aut dominā esse cōcionē rerū maximarū, magistratū vero minimarū.

Inter

A Inter magistratus autē popularissimum est consilium, vbi nō omnibus est mercedis facultas. nam tunc quidem adimunt & huius magistratus potentiam. ad se enim reducit iudicia cuncta populus mercede abundans, vt dixim⁹ supra, vbi de hac parte tractauimus. Deinde mercedem capere potissimū quidem oēs, concionē, iudicia, magistratus: vel salte magistratus, & iudicia, & consilium, & conciones principales: vel eos magistrat⁹, quos necesse est in eadem simul esse comesationes principales: vel eos magistrat⁹, quos necesse est in eadē simul esse comesatio ne. Præterea cū paucorū gubernatio genere, & diuitijs, & eruditione definiat, vident quæ popularitatis sunt contraria esse, ignobilitas, inopia, sordidū opificiū. Præterea potestātē nullā perpetuā esse, q̄ si reliqua sit ali qua ex antiqua mutatione, illi⁹ auferre potentiā, & ex electione ad sortē reducere. Hęc igitur oīa cōia sunt gubernationū popularium. Cōtingunt autē ex eo iusto, quod fatētur esse populare: hoc est æquum habere oēs fm numerum, quod maxime videt esse popularis status & populi. æquū est enim, cū nihil magis gubernant diuites q̄ pauperes, nec soli potestatem habent, sed omnes ex æquo secundū numerum, sic enim demum existimant paritatē in republica esse, ac libertatem.

Quo pacto in populari gubernatione census partiendi sunt. Cap. 3.

S Ed quæritur post hæc, quē admodū habebunt æquū, vtrū oportet partiri in mille eos census qui sunt quingentorum, & mille æqualiter posse quingentis: vel non sic ponere oportet istā paritatē, sed partiri quidē sic, deinde ex quingentis pares accipientē, et ex mille, hos potestātē habere partitionū & iudiciorū. Vtrū igitē respublica ista iustissima est fm populare iustum, vel magis illa quæ fm multitudinē? Aiunt enim populares, id esse iustū, quod vtriusque pluribus potētes vero, quod videt his qui plus possident. pro multitudine. n. facultatum aiūt esse statuendū. Sed habent hæc vtrāq̄ imparitatē & iniustitiā. Si enim quod pauci possunt, tyrannis est: nā si vnus habeat plura q̄ alij opulenti, fm paucorū iustū, is solus dignus est qui gubernet. si vero quod plures fm numerū, iniuriabunt publican- res bona opulētorū ac paucorū, vt superius dictū est. Quæ igit sit æqualitas, quam ambo profitentē, cōsiderandū ex ex his quæ vtriusque definiunt iusta. Inquiunt enim quicquid videat maiori parti ciuiū, id oportere eē ratū. Sic quidē hoc, attamen nō penitus. sed cū duæ partes sint ex quib⁹ ciuitas cōstat, diuites scilicet & pauperes: quod ambab⁹ videat aut plurib⁹. id ratū sit. q̄ si cōtraria videantur, quod pluribus

Politicoꝝ

Gribus & habētibꝫ maiorē cen-
sum. puta si aliꝫ decē, aliꝫ vigin-
ti, videat̃ aut̃ diuitum sex, pau-
perū vero quindecim, accedāt
vero pauperibus quatuor diui-
tum, diuitibus aut̃ quinꝫ pau-
perū, quorumcunꝫ census exu-
perat, connumeratis ambabus
vtrisqꝫ, id ratū sit. Quod si for-
san æquales esse cōtigerit, cōm
esse hanc ambiguitatē putandū
est: vt nunc accidit, si vtrinꝫ pa-
ria suffragia concionis sint, aut
pares in iudicio sententiæ. nam

H aut forte dirimēdū est, aut aliud
quiddam hmōi agendū. Sed de
æquo & iusto, quanquā sit ad-
modum difficile in illis reperiri
veritatem, tñ facilius est sortiri,
q̃ persuadere n̄s qui plus habe-
re possunt. Semper enim qui im-
becilliores sunt, æquum & iu-
stum quæruunt: sed qui plus pos-
sunt, ista non curant.

*De quatuor speciebus populariū, ad quos
pertineant, de earum legibus atqꝫ va-
riamentis. Cap. 4.*

I Vm vero quatuor sint gu-
bernationes populares, o-
ptima est illa, quā primo
gradu posuimus, vt superioribꝫ
libris dictū est. eadem quoqꝫ an-
tiquissima omniū. Dico autem
primā secundū distinctionē po-
puloꝝ. nam optimus populus
est ille, qui ex agricolis constat.
itaqꝫ & popularis statꝫ effici da-
tur, vbi multitudo ab agricultu-
ra viuit, vel pascuo: negotiosa
quidē, quia nōdum multū hēt.
Ex quo fit, vt raro concionem

agant, cōm enim laborādum sit **K**
illis circa necessaria ad victum,
operibus destinant̃ suis, & alie-
na nō appetūt: dulciusqꝫ illis est
opus facere q̃ in republica ver-
sari, nisi magna in gubernando
sint emolumenta suscepturi. ple-
riqꝫ enim magis lucrū appetūt,
q̃ honorē. Signū huius est, q̃ ty-
rannides antiquitꝫ pertulerūt,
& nunc paucorū potentiā perfe-
runt, modo suam rem agere illis
permittat̃, neqꝫ diripiant̃ quæ
habent. cito namqꝫ aliꝫ corū diui-
tes efficiunt̃, aliꝫ egere desistunt. **L**

Præterea, si quæ cupido hono-
rum eis inest, facile adimpletur
per potestatē, quā in concioni-
bus habent creādi magistratus,
& corrigendi delicta. Nā in qui-
busdam ciuitatibus, & si nō eli-
git populus magistratꝫ, sed qui-
dam per partes deputati ex om-
nibus, vt apud Mantineā, tamē
satis esse putant, q̃ cōsulendi, de
liberandiꝫ habent potestatem.
Ac putādum est hāc esse tanquā
formā aliquā popularis guber-
nationis, vt fuit qñqꝫ apud Man-
tineā. Quapropter vtile ē prius
dictę populari gubernationi, &
ita cōsuetudo fuit, eligere quidē
magistratus, & corrigere, & iu-
dicare oēs. Magistratus aut̃ ma-
ximos geri p̃ eos qui electi sint,
& à censibꝫ maioribꝫ maiores,
vel à censibus nullū, sed per eos
qui possunt. Necesse est at̃, cūm
ita gubernantur respublicæ, eas
bene gubernari. nā magistratus
semp̃ ab optimis gerentur, po-
pulo

Apulo ita volente, neq; præstan-
tioribus inuidente. nobilib⁹ aut
ipsis & præstātib⁹ hic gradus
sufficiet. nō enim suberunt alijs
deterioribus. ipsi vero magistra-
tus gerent iuste, quia poenā for-
midabūt, qm̄ corrigere ad alios
pertinet. cōpesci enim ac nō lice-
re facere quicqd quis velit, vti-
le est. nam licentia agendi quod
quisq; velit, custodire nō potest
ingeniā vniciq; hominū præ-
uitatē. itaq; necesse est illud eue-
nire, quod optimū est in rebus
publicis, vt magistratus à præ-
stantioribus gerant, sine vlla po-
puli diminutione. Quōd igitur
hæc populariū gubernationum
est optima, pater: & qua de cau-
sa, quia ob talē aliquē esse popu-
lum. Ad cōstituendum autē po-
pulum agricolā, tum leges quæ-
dant antiquitus apud multos la-
tæ, vtilissimæ sunt, tū illud vtr,
ne liceat cuiquam habere plus
agri q̄ mēsurā certā, vel aliquo
loco ad oppidū & ciuitatē. Erat
antiquitus in multis ciuitatib⁹
Clege cautū, non licere venditio-
nem facere bonorū primæ herē-
ditatis. Est et lex, quam dicunt
Oxili fuisse, ne liceat cuiquā fœ-
nerari super aliqua fundi parte,
quam quis haberet. Dirigere et
id oportet Aphycalorū lege. est
enim vtilis ad id quod dicim⁹.
Illi enim quanquā sint pernū-
ti, possideant autē exiguā regio-
nem, tamen oēs agricolæ sunt,
qm̄ pretia cōstituunt non tota-
rum possessionum, sed per tales

partes diuidētes, vt et pauperes **D**
faciliter eas pretijs superare pos-
sint. Postagricolarū multitudi-
nem optimus est populus, vbi
pastores sunt, & viuunt ex ani-
malibus. In multis vero hæc et
agricultura cōuenientiam hēt.
vtriq; enim corporibus exerci-
tati ad bellicas expeditiones vti-
lissimi sunt, ac potentes sub dio
cōsistere. Ceteræ vero multitu-
dines, quasi oēs ex quib⁹ alijs sta-
tus populares cōstant, multo q̄
hi deteriores sunt. nam opificiū
quidē, ac forensiū, & mercena-
riorū ūilis est vita, nullūq; vir-
tutis opus eorū quæ tractat mul-
tudo, & insuper quia hmōi ge-
nus hominū circa forū vrbēq;
vt ita dixerim, assidue hæret, fa-
ciliter conciones agit. at agri-
colæ, quia sparsim habitant per
agros, neq; in vnū coeunt faci-
liter, neq; sūt indigent hmōi cō-
gregatione. Quibus vero cōtin-
git litum regionis talem esse, vt
longe distet ab vrbe, in ijs facile
est popularē statū laudabilē cō-
stituere ac rempublicā. vi enim
ipsa cōpellitur multitudo, quasi
colonias p agros efficere. Quare
& si forensis turba sit, tñ concio-
nes in populari statu non facit
absq; multitudine illa, quæ per
agros habitat. Quō ergo consti-
tuenda sit optima illa ac prima
popularis gubernatio dictū est.
patet et quō aliæ: subsequenter
enim est descēdendum, & dete-
rior semp multitudo separāda.
Postremā vero speciē, quia oīs
mul-

E
quidē.

F

Politicoꝝ

G multitudo ad illam recipi, neque cuiuscūque ciuitatis est ea perferre, neque facile permanere ea, nisi legibus & moribus bene stabilitam. A quibus vero labefactari cōtingat, & hanc & alias respublicas, ferē dictū est prius in plurimis. Sed ad cōstituendā hanc popularē gubernationem, & ad populū roborandum, consueuerunt præsidentes, ad populū recipere cōplures, ac ciues efficere nō solum legitimos, verū etiam spurios ex quouis ciue, id est, siue ex patre, siue ex matre, omne enī hoc huic populo magis conueniens est. Consueuerūt igitur hī qui populos ducūt ita cōstituere. Oportet tū id facere, quoad exuperet nobiliū mediocriūque multitudo, neque vltra progredi. nā si transcendunt, turbationē efficiunt reipublicā, ac nobilitatē exasperādo magis irritant: quæ causa seditionis fuit apud Cyrenem. paruum enim incōueniēs

I conuiuendo trāsgitur: magnū vero in oculis hæret. Insup̄ talia cōstituta vtilia sunt ad popularē statum h̄mōi, & ad populi corroborationē, qualia Clisthenes Athenis factitauit, quo populi gubernationem auget: & apud Cyrenē, qui populū constituerūt. Tribus. n. aliæ constitutēdę sunt plures, & sodalitates priuatorū sacrorum redigendę sunt ad pauca et publica. Et cū cēta diligēter excogitatā, quo quē maxime oēs simul admisceant familiaritates, cōuersionesque

primæ dissiuant. Præterea tyrannica machinamēta oīa vñr esse popularia: ceu licētia seruarū, & mulierū, & puerorū, vt sine metu viuāt vt velint. pmul ti enim h̄mōi statum ciuitatis amabunt, cū plerisque dulcius sit dissolute viuere quā modeste.

Ad populares institutiones præcepta.

Cap. 5.

Est autē opus legis positōris, & eorū qui volunt statum aliquē talē consistere. nam vt cōstituatur talis status, non magnū negociū est, neque solum sed magis vt seruet. vno. n. vel duobus vel tribus diebus per manere, quomodo cūque gubernantibus, haud difficile est. Quapropter opus est ex his, quas supra retulimus, cōseruationibus & corruptelis rerū publicarū, cautelam assumere, cauendo illa quæ corruptiua sunt, ac leges tales ponēdo, et sine scripto & scriptas, quæ cōseruationes status maxime cōprehendant. neque putare id esse populare, neque paucorū potētia, quæ efficiat ciuitatē maxime a multis vel a paucis gubernari, sed quod quē plurimo tempore. At nūc hī, qui sunt potētes in populis, gratificātes multitudi ni, multa populariter agūt publicaciones bonorum in iudicijs factas. Quare oportet eos qui curā salutis habent reipublicæ, cōtra moliri, leges ponendo, vt damnatorū bona sacra sine, & nō in publicū sed in sacrū referant. hæc enim lex nihilominus

*Cod. Græc. ad. hæc hæc vsq; ad ali qd condocere p.

*C. Græc. nō cōstituere maximū opus, neque solum.

L

M

iniū

A iniurias cōpescet, nam poena ea dem erit, populus aut minus cu-
pide damnabit, cū nihil sit vtili-
tatis ex dānatione suscepturus.

Insup publicas accusationes q̄
rarissimas facere, magna poena
cōstituta aduersus eos, qui falso
accusarint, non enim populares
in iudiciū vocari cōsueuerunt,
sed nobiles. Oportet autē erga
statū reipublicæ, quantum fieri
poteſt, oēs reddere beneuolos.
q̄ si id fieri nequeat, saltē cona-
ri, ne hostes existiment eos q̄ gu-
bernant. Cū vero postremæ
illæ spēs gubernationū popula-
rium in multitudine consistāt,
ac difficile sit vt cōcionibus va-
care possint sine alicuius merce-
dis susceptione, hoc aut nisi red-
dit⁹ habeat ciuitas, maxime ini-
micum est præstantibus viris,
Nā ex tributo & publicatione
bonorū, & ex iudiciorū impro-
bitate necesse est puenire, quod
multas iam populariū respubli-
cas subuertit. Vbi ergo publici
redditus nō sunt, facere oportet
conciones raras, & iudicia ma-
gna quidē, sed paucis diebus du-
ratura. hoc aut confert ad illud,
q̄ non formidabūt impēſas opu-
lenti, si diuites nō capiāt merce-
dem iudicij, sed pauperes. Con-
fert etiam ad recte iudicandum
multo magis, nā qui magna pa-
trimonia habent, multis diebus
abesse nolunt à rebus suis, mo-
dicum vero abesse tēpus nō mo-
lesce ferunt. Vbi vero sunt reddi-
tus publici, non id facere, quod

nunc magni quidē in populo fa-
ciunt, superflua enim diuidunt,
ac simul capiunt, moxq̄ rursus
indigēt eisdem, est enim paupe-
ribus, ceu vas perforatū hmōi
emolumentū. Sed oportet cum
qui vere popularis sit, videre ne
multitudo pauperie nimia pre-
matur: nā egestas prauā reddit
populi gubernationē. Conandū
est igit ingeniose, vt abūdantia
ad sit diuturna. nā id prodest ēt
diuitibus. Congregantes vero
illa, q̄ ex redditibus proueniūt,
simul oīa egenis tribuere oport-
et: præsertim si quis possit, tm̄
congreget, quantum sat est ad
agelli comparationē, vel saltem
ad facultatē negociandi & agrū
colendi, & si nō oībus possibile,
at sm tribus, aut partē aliā id fa-
cere. In hoc autē ad necessarios
eōuentus mercedem diuites cō-
ferre, cupidos inaniū munerū.

Per talem aliquē modum Car-
thaginienſes gubernātes, amicū
retinēt populum: semper enim
quosdam à populo mittentes in
aliquas gubernationes, eos diui-
tes faciunt, gratiosorum vero,
ac mentē habentium nobilium
est suscipere egenos, & occasio-
nem præbētes cōuertere ad res
agendas. Recte quoq̄ se habet
Tarentinorū exemplū imitari.
illi enim * iumenta facientes cō-
munia ad pauperum vsum, be-
neuolam per hunc modum sibi
plebem constituunt. Magistrat-
us insuper omnes duplices fa-
ciūt, vt sint aliq̄ per electionem,
aliq̄

* κτῖματα
opera

Politicorum

Alii per sortē: quo enim populus capiat, per sortē: quo autē melius gubernet, per electionē. Est autē hoc facere ēt in vno eodēq; magistratu, vt alii sorte, alii electione ad eum gerendū assumātur. Quēadmodum ergo oporteat popularium gubernationes instituire, dictum est.

De speciebus paucorum potentie, ordinatione census ex populo assumendi, quae paucorum gubernationes potiores, et quae deterrima, Cap. 6.

H Dē paucorū quoq; gubernationibus quō agendū sit, patet ferē ex eisdem. Nam per contrariū agendū est in omni paucorū gubernatiōe, ad oppositam sibi popularis gubernationis speciem, reputādo maxime moderatā illā ac summam ceterarū gubernationem paucorū, & primā. Hæc autē est propinqua illi, quæ respublica nuncupat, in qua oportet cēsus diuidere, & alios minores, alios maiores facere. minores quidē, à quibus necessarij magistratus capiant: maiores vero, à quibus capiant nō magistratus, qui sunt principaliores. Et qui tm̄ adepti fuerint censum, habiles sint ad rempublicā gerēdam, afferente populo tantā multitudinē per ipsum censum, vt cū illa potentiores sint qui gubernāt rempublicā, q̄ illi qui non gubernant. Semper autē ex meliori populo capiendi sunt illi, qui ad societatem reipublicæ recipiunt. Similiter autē in ea gubernatione pau-

corū quæ sequit, intendentes pa-
rumpere, est instituendum. In ea vero quæ opposita est extremæ popularitati, quæ est paucorum potētia, tyrānidi p̄similis, quanto deterrima ē, tāto maiori op^o ē custodia. Vt enim corpora bene disposita ad sanitatē, & nauigia bene instructa ad nauigādum, multos ferūt errores, nec ob eos succumbūt: valetudinaria autē corpora, & nauigia parū firma, nautisq; instructa prauis, ne paruos quidē ferunt errores: ita rerumplīcarū eæ quæ deterrimæ sunt, plurima indigēt custodia. Populares igit gubernationes p̄ multitudinē hominū omnino feruant. hoc enim opponitur ad illud iustū, quod est fm̄ dignitatem. Paucorū vero potentiū cōtra, videlicet p̄ rectā ordinatiōnem oportet assequi firmitatē.

Quot partes multitudinis precipue sint, et quæ: ac totidem sint partes viles ad bellum: et præcepta ad paucorum potentias. Cap. 7.

Cum vero sint multitudinis potissimū partes quatuor, agricolæ, artifices, negociatores, mercenarij, quatuor ēt viles ad bellum, equites, pedites grauis armaturæ, expediti leuis, & turba naualis: vbi cōtingit regionē esse ad equitatū aptā, ibi locū habet aptissimū, paucorum potētia illa summa, nam conseruatio habitatorū ab equitibus prouenit, equos vero nutrire, eorū est qui magnas habent facultates. Vbi autē regio ad

Ad peditatū est apta, alterā speciem affectat paucorū potentia, nam grauis armatura, diuitum est magis q̄ pauperū. expediti aut leues & nautica turba, a plebe est omnis. Nunc aut vbi talis turba multa ē, q̄n seditio fit, deterius certāt. Sed oportet huius medicinā capere a belli ducib⁹, qui ad equitū ac peditū robur, expeditos leuis armaturæ solēt cōiungere: & cū his superāt populi in seditionibus opulentos, nā leues & expediti cōtra equites & cōtra grauis armaturæ pedites facile pugnant, instituere igit potentia istā, contra ipsos est instituere. Sed oportet diuisis etatib⁹, cū alij seniores, alij iuniores existāt, in iuuenili adhuc ætate cōstitutos filios suos erudire ad leues & expeditas operationes: delectos quidē ex pueris, Athletas eē ipsos opationū. Cōcessio aut reipublicæ populo faciēda est, vel cū ad cēsum peruenerint, vt dictū prius est, vel: **C** vt faciūt Thebani, cū certū tempus a mercatura & hmōi exercitijs destiterint, vel, vt apud Massiliā iudicio factō, qui digni sint ad rēpublicā recipi, & qui excludi. Præterea dignitatib⁹ ijs, q̄ sunt principalissimæ, quas suscipere oportet eos qui in reipublicæ gubernatione versant, adiūgēda sunt onera publica, ut populus sponte sua eas nolit, & veniā habeat illis q̄ hmōi magistrat⁹ suscipiūt, vt pote mercedem p̄ magnā pro ea dignitate

soluētibus. Congruit autē cū hmōi magistratus ineunt, & sacra magnificentissime facere, & publica qdā ædificia ad vsum populi cōstruere: vt multitudo cernēs vrbē ornari tum muneribus erga Deos, tum ædib⁹ ad vsum publicū, libenter aspiciat potestatem statuum ciuitatis. Cōtinget ēt præstantibus viris hæc esse monumenta suæ largitatis. Sed hoc nō fit nunc p̄ eos hoīes, qui magni sunt in paucorū potentia, sed contrariū. lucrū enim quærunt nō minus q̄ honorē. itaq; dici pōt recte, hos eē populares stat⁹ paruos. Quō igit instituedæ sint, & paucorū gubernatiōes, & multitudinis, in hūc modum determinatum sit.

De magistratibus, & eorum speciebus, & quibus rebus præficiendi sint.

Cap. 8.

Consequens est circa magistratus videre diligenter, quot hi sint, & quales, & quib⁹ de reb⁹, vt supra dictū ē. Sunt enim quidā magistratus, sine quib⁹ ciuitas eē non potest. sunt ēt quidā ad cultū ornatūq; pertinētes, sine quib⁹ bene habitari ciuitas nō valet. Præterea necessariū est et in paruis quidē ciuitatib⁹ pauciores esse magistratus: in magnis aut plures, vt prius ostendimus. Quales ergo congruat simul coniungere, & quales separare, non debet esse clam. Primum ergo cura rerū necessariarum, vt in foro assint veniēdaturq; super qua quidē Moral. cū cō. Auer. O O

*Sordidus
peditis.*

Politicorum

Cura magistratus quidē est constitutus, cuius officiū sit circa cōtractus & circa honestatē, nam cunctis ferē ciuitatibus necessarium est, emptiones, venditionesq; fieri inuicē, pro vsu rerum necessariū. & hæc facultas maxima & expeditissima ē ad eandem sufficientiam consequendam, cuius gratia in vnam videntur cōuenisse reipublicæ societate. Altera vero cura huic coniuncta ac propinqua est circa urbē, de publicis priuatisq; rebus, de ædificatione decenti, de viarū conseruatione ac directione, de finib⁹ regēdis, vt sine quē rela sint, & de similibus. vocant aut hmoi magistratū gditatē, partes eius vero sunt plures, vt magnis ciuitatib⁹ aliæ sup alias incidunt: ceu mœnibus reficiendis præfecti, & fontium curatores, & portuum conseruatores. Alia vero est cura, & quidē necessaria atq; huic propinqua. nā de eisdem rebus, cæterum nō in vrbe, sed extra urbē in agro versatur, vocant autē hmoi magistratū, alij definitores, alij custodes agrorū. hæ igitur procurationes sunt tres. Est & alius magistratus, ad quem redditus publici referunt, qui apud eos conseruati, mox distribuunt ad singulas opportunitates. vocāt vero istos, receptores, & qstiores. Alter vero magistrat⁹ est, apud quē præscribi oportet priuatos cōtractus, & sentēcias iudicum, apud quos ēt postulationes vo-

cationesq; in ius p̄scribi debēt. quibusdam in locis hmoi magistratū diuidūt in partes plures. sed est vna eademq; autoritas istorū omniū: appellantq; eos, q hunc magistratū gerūt, tum p̄fectos, tum memoriales, vel similib⁹ nuncupationib⁹. Qui vero post hunc sequit, summe necessarius est, ac difficillimus ofum magistratuum. versat autē circa executiones eorū qui damnati sunt, & circa eorum pēnas atq; custodias. Est autē grauis hmoi administratio pp multas q inde proueniūt inimicitias. itaq; nisi magna emolumēta ex eo capiatur, gerere illū oēs recusant. & si gerant, fm leges facere non tolerant. sed est necessaria res. nā nihil prodesse de reb⁹ iustis iudicia aut snā, nisi forēt qui eas executioni mandarent. quare si hæc desint, cōio inter se ciuium permanere nō pōt. Propterea melius est nō vnū hunc esse magistratū, sed partiri in plures, vt alij de alijs iudicia exequant. & circa actiones eodē mō conandum est distinguere. adhuc etiā magistrat⁹ alios alijs exequēdis, & nouorū magis nouos: & p̄sentū alio cōdemnāte, alij sunt q exigāt, ceu p̄tores urbani ædiliū cōdemnationes, ac rursus istorū alij, quāto enim min⁹ inimiciarū sit illis qui executioni demādant, tāto magis res finem suscipiēt. Si sint ergo h̄dē qui cōdemnāt et q cōdemnationes exigunt, duplex contrahitur odiū.

in

* alij agros
rū definitores,
alij
syliard custodes.

A in omnibus aut eisdem, cunctis inimicū est. Multis ēt locis separaſſe qui custodit reos, ab illo qui animaduertit i eos. vt Athe nis illi, q vndecimiri nūcupāt. Quapp melius est hunc quoq diuidere magistratum, & quali adūbrare & mitigare: est enim necessarius nō min⁹ q̄ superior. Cōtingitq; i eo, vt viri boni maxime vitent hoc officiū: prauos aut nequaquā tutū sit ei præficere, cū ipsi potius indigeant custodia & carcere, q̄ alios debeāt custodire. Itaq; oportet hoc nō vnū esse officium, neq; cōtinuo ab eisde fieri, sed vbi est aliquis iuniorū ordo, aut custodiū, aut magistratuū, deputādi sunt pro tpe alij atq; alij, qui horū officiorū suscipiāt curā. Hos ergo magistrat⁹ tanquā summe necessarios ponendum est esse primo. Post hos aut alij sunt magistratus, nec sane min⁹ necessarij, & maioris quidē dignitatis. nā plura indigēt experiētia & fide. Tales vero sunt circa custodiā vrbs, & circa illa oīa quæ ordinant ad bellicas expeditiones, opus est. n. & in pace & in bello p multis. nā & moenia ciuitatis curāda tuēdaq; sunt, & disquisitiones descriptionesq; ciuium agēda. Alicubi ergo sup his plures sunt magistrat⁹, alicubi pauciores: veluti in paruis quidem vrbib⁹ vnus sup oībus, appellāt vero hos prætores vel consules. Insup si sint equites, aut pedites, aut sagittarij, aut turba naualis, sup vnoquoq; eorū pfecti quidē statuunt: appellāturq; pfecti equitū, pfecti legionū, pfecti nauales. & seorsum sub his pfectus triremis, pfectus cohortis, tribunus militum, & alia hmōi particularia. totū vero vna quēdam spēs est, procuratio scilicet rerū bellicarū. & erga hmōi magistratum, hoc modo se habet. Cū vero quidā magistratum, & si nō oēs, pertractēt multa negotiorū publicorum, necesse est esse aliū magistratū, qui rōnes repetat atq; corrigat, ipse vero nihil tractet. vocāt vero hos alij correctores, alij rōnales, alij scrutatores, alij pcuratores. Præter hos vero oēs magistrat⁹ vnus ē maxime principalissim⁹ osūm; idē enim plerunq; habet finē & introductionē, qui p̄sudet multitudini, vbi populus dominat. Oportet aut id quod cogit, summam habere i republica auctoritatē. appellant vero quibusdā in locis Præcōsultores ex eo, q̄ ante deliberant: vbi vero multitudo est, consiliū magis. Ciuitatum igit magistrat⁹ ferē tot alij qui sunt. Alia spēs curationis ē circa rem diuinam, ceu sacerdotes, & æditiui circa tēpla: vt conseruent quæ sunt, & erigant ruinosa ædificia, & cētera oīa quæ pertinet ad diuinū cultum. Euenit aut alicubi curā hāc eē vnā, vt in paruis ciuitatib⁹. alibi vero plures separatas a sacerdotio, vt sacrificuli, ac æditiui, & custodes sacrarū pecuniarū. Huic cō-

Politicoꝝ

G sequēst̃ illa, quæ circa sacrificia publica, quocunq̃ sacerdotibus, lex nō cōmittit, sed ex publico sūt, vocāt aut̃ eos qui istis præfunt, alij Reges sacroꝝ, alij Pōnifices maximos. Necessaria ergo officia sunt circa hæc, vt illa repetamus, circa rem diuinā, circa rē bellicā, circa reddit⁹ publicos & impēsas, circa forū, circa vrbē & port⁹ & regionē: insup̃ circa iudicia, & cōtract⁹, potestaciones, & executiones, & custodias, & sup̃ rationibus, & disquisitionib⁹, & sup̃ correctionibus corū quæ q̃s gesserit in magistratu, & postremo circa cōsilia rerū cōiūm. Propria autem earū ciuitatū quæ magis pacatæ atq̃ trāquillæ, sunt, curā facere de mulierū disciplina, de legib⁹ seruandis, de disciplina iuuentutis, de gymnasiōrū gubernatione: præterea de ludis gymnasticis ac musicis, & si qua alia huiusmodi spectacula continget fieri. Horū vero quædā manifestæ sunt nō popularia; veluti disciplina mulierū & puerorum, nā pauperib⁹ necesse est vt mulieribus, & pueris tanquā ministris, quoniā seruos nō habent.

Cumq̃ tres sint magistratus, p̃ quos assumūt quidā summas potestates, cōseruatores legū, & præcōsultores, & consiliū: cōseruatores legum optimatū magistrat⁹ est, p̃cōsultores vero paucorū potētia, consiliū aut̃ populare. De magistratibus ergo, vt in figura, ferē dictū est, de oib⁹.

ARISTOTELIS

POLITICOꝝ

LIBER SEPTIMVS.

SVMMA LIBRI.

De optima vita, ac ciuitate beata. De eius conuenienti multitudine, rebus maritimis ciuib⁹, pacibus, distributione, edificijs, ac locis varijs. De ciuiū institutione, De cōiugijs, filioꝝ procreatione, victu, ac institutione.

De optima vita, & ciuitate beata.

Cap. I.

De optima republica recte querere volenti, necessariū est prius determinare, quæ vita sit maxime expetenda: nam si id ignotū sit, necesse est & optimā rempublicā ignorari, optime enim agere cōsentaneum est, qui sub optimā reipublicæ disciplina reguntur, ex his quæ sibi assint, nisi quid accidat præter rationem. Quare primo statuendum est, quæ vita sit cunctis, vt ita dixerim, maxime optanda: deinde vtrum publice & priuatim eadem sit, an aliā. Putantes igitur multa sufficienter esse dicta de optima vita, etiā in externis sermonibus, & nūc illis vtendum censemus. Nempe aduersus hanc diuisionem nemo vtiq̃ refragabitur, q̃ tria cum sint bonorum genera, externa, corporis, & animi, ista omnia adesse felici homini oportet. nemo enim felicē diceret eum, qui nullam partē fortitudinis habeat, neq̃ temperantia,

Aritia, neq; iustitia, neq; prudentia, sed timentem etiam circumvolantes muscas, temperantem vero à nulla penitus edendi bibendiq; extrema cupiditate, & gratia quadratis vnus dilectissimos interficiētem, similiter & mēte tam stultum atq; ignarū, quasi puerum quendam vel insanum. Sed ista quidē sic, vt dicta sunt, omnes concederent. Discordant tamen in quanto atq; excessu. nam virtutis quidam satis habere se putāt, quantum cūcūq; habeant: diuitiarū vero atq; pecuniæ, potētiaq; & famæ, & huiusmodi omniū infinitum excessum sequuntur. At vero nos illis dicemus, quia facile est de his ēt per opera ipsā fidem suscipere, cernētes, quia hosēs acquirunt & conseruant non virtutis externis bonis, sed externa virtutibus. Ipsaq; beata vita, siue ī gaudio posita est, siue in virtute, siue in ambobus, magis existit moribus & intellectu in excessu ornatis, mediocria vero externa possidentibus, q̄ his qui in externis plura possident q̄ op^o sit, & qui in illis deficiūt. Quinetiā rōne licet hoc probe intueri. nā externa quidē bona finem habent tanquam instm̄ quoddam. oē aut vtile tale est, vt excessus vel noceat habenti, vel certe nil profit. At bona animi, quāto magis excedūt, tanto magis vtilia sunt: siquidē nō solum hōnesti, verūetiā vtilisappellationem tribuere illis opz.

Omninoq; patet, q̄ sequi dicemus dispōnē optimā cuiusq; rei ad inuicē, fm excessum distātiæ illorū, quorū dicimus eas esse dispositiones. Quare, si est anima p̄ciosior corpore & pecunijs, & simplr & nobis, necessariū est et dispōnem vtriusq; optimā eodē modo illis correspondere. Insuper animi grā illa expeti nata sunt, & ita recte sentientes expetere oēs oportet, non aut animū gratia illorū. Quod igit felicitatis tantū vnicuiq; cōtingit, quantum virtutis atq; prudentiæ, & quantū fm has operatur, confesum nobis existat, teste Deo fretis dicente, felicē esse atq; beatū, nō per aliquid externorū, sed p̄ seipsum, q̄a talis est fm naturā. Cū & bonā fortunā aliud esse q̄ felicitatē, propter hęc necessariū est. nā externorū quidem bonorū causa est fortuna & casus: at iustus & tēperatus nemo à fortuna est, neq; per fortunā. Cōsequens vero est, & h̄sdem rationibus cōsentaneū, ciuitatē quoq; beatā esse quę optima sit, & quę bene agat, impoē autem bene agere eos, q̄ bona nō agāt, nulla vero bona actio ē neq; viri neque ciuitatis, sine virtute atq; prudētia. Fortitudo aut & iustitia et prudētia ciuitatis eandem habēt vim ac formā h̄s, fm quas vnusquisq; hominū diciē iustus, & prudens, & tēperatus. Sed hęc hactenus premissa sunt, neq; enim nō attingere illa possibile fuit, neq; ofno oēs eorum

OO iij ra-

Rationes explicare. nam alterius oſi iſta ſunt. Nunc aut ſupponatur nobis, q̄ vita optima, & priuatim vnicuiq̄ & publice ciuib⁹ eſt cū virtute, intantū externis facultatibus adiuta, vt actiones ſtudioſas conſicere poſſit. Sed de his nūc prætermiſſis, poſtea cōſiderandū erit, ſi quis forſan dictis non acquieſcit.

An eadem ſint felicitas, & optima vita. An contemplatiua, an actiua vita ſit præferenda. De optima reipub. diſpoſitione, placitis aliorum, & officio legiſlatoris.

H Cap. 2.

Vtrum aut eadem ſit dicenda felicitas ſingulorū hominū & ciuitatis, vel nō eadem, reliquum eſt videre. Manifēſtū vero eſt hoc: oēs enim faterētur eſſe eandem. nam quicunq̄ in diuiſis beatā vitā poſuerunt, hi ciuitatē quoq̄ oīā, ſi opulēta ſit, beatā fatebuntur. Et quicunq̄ tyrānicam vitam alijs præferūt, hi ciuitatē late dominantē beatīſimā eſſe dicent.

I Qui vero id vnū per virtutē recipit, iſ & ciuitatē beatīorem dicet, ſi ſit ſtudioſior. Sed hæc iā duo ſunt, quæ indigēt cōſideratione. Vnū, nunq̄d vita illa præferenda ſit, quæ verſat̄ in republica & in cōſocietate, an potius vita peregrina, & à ciuili ſocietate remota. Præterea quā ſpeciem reipublicæ, & quam diſpoſitionem ciuitatis optimam putare debemus, ſiue ab omnibus expetenda ſit cōmunio ciuitatis, ſiue à quibuſdam non, ſed

tamē à pluribus. Cū vero ciuilib⁹ intelligentiæ & ſpeculationis hoc ſit opus (non aut circa vnumquodq̄ expetendum) præferamus & nos hanc cōſiderationem. nam illud quidē extra propoſitū eſſet, hoc autem ſm̄ propoſitum huius inueſtigationis. Quōd igitur neceſſariū ſit illam eſſe optimam rem publicam, p̄ cuius inſtitutionē vnusquisq̄ optime agat, & beate viuat, maniſeſtum eſt. Sed dubitatur etiam ab ijs, qui vitam cū virtute maxime eligendam putant: vtrum vita ciuilib⁹ & actiua ſit præferenda, an potius illa vita, quæ ſit ab omnibus externis ſoluta, ceu contemplatiua: quā ſolam putant quidam eſſe ſapiētis. Ferē enim has duas vias, præſtantīſſimi ad virtutem hoſes antepone re videntur, & antiqui, & recētēs. dico aut duas, ciuilem, & philoſophicā. Sed reſert non parū, vtrū hoc vel illo modo veritas ſe habet, neceſſe eſt enim illū qui recte ſapit, ad melius propoſitū ſe diſponere, & priuatim vnumquēq̄ hominem, & publice ciuitatē. Putant aut quidā in gubernando alios, ſi cū dominatu fiat, iniuriā eſſe ſummā, ſi ciuilit̄ ceſſare quidē iniuriā, ſed īpediri vitæ trāquilatē. Alij vero cōtra hæc, omnino putāt ciuilem & actiua vitā ſolam eſſe viri. in ſingulis enim virtutib⁹ nulli eſſe maiore operandi facultatē, q̄i his qui in reipublicæ gubernatione verſant̄.

Sunt

Sunt etiā qui alijs dominari, & tyrannicum reipublicæ modum putāt solum esse beatum. & in quibusdam ciuitatib⁹ hic est finis legum, vt finitimis dominantur. Itaq; cūm pleraq; cōstituta passim (vt ita dixerim) iaceant apud plurimos, tamē si quid vnū leges respiciūt, id cōiēctant oēs, vt ciuitas domineat. Sicut in Lacedæmone & Creta, ad bellum ferē ordinata est disciplina iuuentutis, & legum multitudo. Præterea apud gētes oēs, quæ possunt præualere, hmōi honoratur potentia: ceu apud Scythas, & Persas, & Thraces, & Gallos. Quibusdā enim leges sunt ad hmōi prouocantes virtutem, vt apud Carthaginenses ferunt ornatū annulorū accipere pro numero expeditionū, in quibus militauerint. Fuit etiam quāq; in Macedonia lex, eum qui nullū hostem interfecisset, capistro cingi. Apud Scythas vero nō licebat solēnibus epulis patram circūlatam accipere ei, qui nullū occidisset hostem. Apud Hyberos quoq; pugnacē gentē, tot obeliscos erigere circa sepulchrū mos est, quot hoīes ex numero hostium necauerit. Et alia apud alios sunt hmōi cōplura, legib⁹ aut moribus constituta. Atqui videtē forsan nimis absurdū esse, si quis cōsiderare velit, an hoc propositū esse debeat eius, q legib⁹ instituit ciuitatē, providere scilicet, vt illa dñetur finitimis, & volētib⁹, & inuitis,

Quomodo enim id ciuile, aut legē faciendū, quod ne legitimū quidē est? neq; enim legitimū, nō solum iuste, verū etiā iniuste dominari: subdere vero ē, & nō iuste. Atqui nec in alijs scientijs ita videmus. nec enim medici, neq; gubernatoris est, vel psuadere ægrotis & nautis, vel vim afferre. Sed pleriq; videntē existimare ciuile disciplinā esse dominari, & qd in seipsos fieri nolent, hoc in alios facere nō erubescunt. ipsi pro se iustitiā querūt, pro alijs vero nulla eis iustitiæ cura est. Hoc autē absurdū, nisi tales sint natura, vt alter dñari debeat, alter nō. Quōd si est ita, nō est conandū oībus dñari, sed illis dūtaxat qui dñabiles sunt. sicut nec venari hoīes ad mensam vel sacrificium, sed illud qd venabile est. est autē venabile oē animal, quod sit natura ferū & esui aptū. Enimvero fieri pōt, vt sit ciuitas vna seorsum q seipsam beata, videlicet si gubernetur recte. nā potest esse sita in loco penitus separato, & legibus vti laudabilib⁹: cuius reipu. cōstitutio, non ad bellū neq; ad superandū hostes sit. Patet igit q rei bellicæ studia bona sunt existimāda, sed non vt finis suprem⁹, sed grā illius. Studiosi autē legū positoris est cōsiderare urbem, ac naturā hominū, & oēm aliam cōiōnem vitæ laudabilis, quo participet, quantū fieri potest, felicitatem. Differētia tamē erit in quibusdam cōstituēdis.

Politicoꝝ

G & hoc pertinet ad eandem disciplinā quæ est de legibus ponendis, videre, si qui sunt finitimi populi, qualia ad quales exercenda sint, & quæadmodū cum singulis conuersandum. Verum de hoc postea suo loco cōsiderationem faciemus, ad quem finem debeat optima reipublicæ constitutio tendere.

De controuersia in usu vite cum virtute, dominatu & præstantia vite contemplatiue. Cap. 3.

H A cōfidentes autē vitā cū virtute esse maxime recipiendā, sed cōtendentes de illius usu, dicendum est nobis ad utrosq; . Sunt enim qui despicunt magistratus ciuitatis, putantes ingenui hominis esse aliā vitā q̃ ciuilib, & oībus preferendam, alij vero hanc optimā putant. imposse enim nihil agentē bene agere, bene autē agere ac felicē esse, idem est. Vtriq; eorum quædā dicūt recte, & quædā nō recte, nam liberi quidē hominis vitā meliorem esse, q̃ in dominando occupati verū est. nihil enim egregium est, seruo vti in quantū seruus, iussus enim dñi in rebus necessariis nihil habet decorū. At putare omnē gubernationem esse dominationē, nequaquā est verū. non enim minus distat liberorū gubernatio à dominatione seruorū, q̃ differat natura liber à natura seruo: de quo sufficiēter superioribus libris determinatū fuit. Sed laudare magis nihil agere q̃ agere,

non est rectū. nam felicitas actio est. præterea multorū & præclarorū finem habent, iustorū temporatorumq; actiones. Quinimo respo debet fortasse aliquis, q̃ potestatem habere optimū eēt, sic enim plurimas ac pulcherriamas res agere posset. Itaq; is qui dñs agēdi esse potest, hanc facultatē dimittere alijs nō debet, sed sibi arripere, & neq; filiū patris, neq; parentē filij, neq; amicum amici hac in parte rationem habere. nā quod optimū sit, id nobis ipsis adsciscere debem⁹, optimum autem est bene agere. Hoc illi forsan recte dicerēt, si modo existeret afferētibus ac violantib⁹, illud quod esset omnī maxime optandum, sed fortassis id fieri non potest, falsq; hoc supponūt. Nō enim amplius bonas actiones illas esse contingit, nisi tm̃ ipse præstet quantū vir mulieri, & pater filijs, & dñs seruo. Quare is qui violaret, nihil tm̃ proficeret postea, quantū iam à virtute ipsa recessit. paribus enī honestū & iustum in parte. hoc enim iustū ac par. non par autē paribus, & nō sise similibus, præter naturā est. nihil autē bonum, quod sit præter naturā. Quapropter & si alius quidē sit melior fm̃ virtutē, & fm̃ potentiā actiuam in rebus optimis, hunc sequi honestū est, & huic parere iustū: sed oportet illi nō virtutē solum, verū etiam potentiā existere, per quā sit actiuus. Quod si hæc vera sunt, & felicitas in bene

A bene agendo est reponenda, & publice totius ciuitatis, & priuatim singulorum vita illa erit optima, quæ sit actiua. Verumtamen actiuam non est necessariū esse ad alios, quæadmodū quidā putāt. neq; eas meditationes solum esse actiuas, quæ gratia eorum fiunt, quæ ex agendo proueniunt, sed multo magis quæ in seipsis perfectæ sunt ac suūpsarum gratia fiunt contēplationes & meditationes. bene agere. n. finis est: quare & actio quidam. maxime autē proprie dicimus agere ēt externis actionib⁹ eos, qui intelligētia & cogitatione operibus præfunt, vt architecti. Quinimo neq; sine actiōe ēt necessarium est eas ciuitates quæ positæ sint in solitudine, et ita viuere eligētes, fieri. n. pōtest vt partibus inter se agere cōtingat. multē. n. communicationes adinuicē sunt partib⁹ ciuitatis. Similiter autē hoc existit vnicuique homini. vix. n. Deus bene se haberet, & mūdus tōtus, qui bus non sunt actiones externæ præter proprias ipsorū. Quod igitur necessarium sit eandē esse vitā optimā priuatim vnicuique hominum, & publicæ ciuitatibus, & hominibus, manifestum est.

Quanta debeat esse multitudo ad conueniētiā ciuitatis magnitudinē. Ca. 4.

Cum vero istā nūc pmissa sint, ac de alijs reb⁹ publicis fuerit pri⁹ a nobis consideratū, de reliquis dicēdi

iniciū faciamus, quales aliquas suppositiones esse oportet p ea ciuitate, quæ maxime fm vorū sit constitutionem susceptura. Nequē. n. fieri pōt vt optima sit respublica nisi opportuna asint facultates. ex quo necesse ē multa præsupponere quasi opantes, esse tñ nullum eorum im possibile: dico autē ceu de multitudine ciuium, ac de regione. Vt enim cæteris artificibus, puta textori & nauiculario, materiam subesse oportet aptam ad opificium: nam quanto melior hæc existit, tanto id quod sit ex arte, erit præclarior: sic et gubernatori seipublicæ & legum positori oportet propriam subesse materiam apte se habentē. Est autem ciuilis facultatis primo videre de multitudine hoīum, q̄ multos & quales natura esse oportet. De regione quoq; eodē modo, & quanta & qualis esse debet. Putant pleriq; magnā ēt debere beatam ciuitatē, id & si verū est, ignorare tñ videntur qualis magna & qualis parua dicenda sit ciuitas: existimant. n. magnam ex numero habitātium. Sed oportet nō tñ ad numerū, sed magis ad potentiā respicere. est. n. ciuitatis opus quidam. quare q̄ maxime id efficerē pōt, hanc existimandū est ēt maximam ciuitatē. ceu Hippocrate, non hominē, sed medicū quis diceret ēt maiorem quā alium, qui magnitudine corporis eum excedat. Quinimmo si

cx

Politicorum

- E**x multitudine iudicādū sit, nō ex quauis multitudine id ē existimandū: necesse est .n. forsan in ciuitatibus esse seruorum, & inquilinorū, et hospitiū grandē numerum, sed ex hīs qui sunt par ciuitatis, & ex quibus ciuitas constat. horum .n. præcellēs multitudo signum est magnę ciuitatis. ex qua vero ciuitate operarij quidem permulti exeunt, bellatores autē pauci, hāc impossibile est esse magnā. non .n. idē est magna ciuitas & populosa.
- H** quinetiā re & effectū patet, quā difficile est & forsan impossibile, vt quę nimīū populosa sit ciuitas, optime gubernet. Earum certe q̄ bene gubernari dicunt, nullam videmus in populosā multitudinē eē diffusam. Patet ēt ex rōnū fide. nā lex ordinatio quēdā est, & bonā legis positio nē necessariū est esse bonā ordinationē. at multitudo nimium magna nō pōt recipere ordinationē. diuinā .n. potētig id opus esset, quę & hoc totū continet,
- I**cū & bonum quidē in multitudine ac magnitudine consueuit fieri. quāpp & ciuitatem illam, cuius cum magnitudine dictus terminus existit, optimam esse necesse est. Sed est quædā mensura magnitudinis ciuitati, quē admodū & aliorū omniū, animalium, plantarū, instrumento rū. nam horū singula, neq̄ parua nimīū, neq̄ magnitudine excessiua suā potētā retinebunt, sed aut delictura erūt oīno ā natura, vel male se habebunt. Ceu kē nauis vnus palmę nō erit penitus nauis, neq̄ duorū stadiorū: sed si processerit ad aliquā magnitudinē, qñq̄ pp paruitatem male faciet nauigationem, qñq̄ pp excessum. ita & ciuitas, si ex nimium paucis sit nō est per se sufficiens: sin ex nimīū multis, sufficiens quidem in necessarijs erit vt gens, sed nō vt ciuitas. rē publicā .n. nō facile est in illis cōstitui. nam quis dux esset tā excessiue multitudinis, aut quis prece non stentiorius? Quocirca necesse est primā esse ciuitatē illā, quæ ex ea multitudine constat, q̄ multitudo prima per se ipsam sufficiens sit ad bñ viuendū in ciuili societate. recipit vero, vt ea q̄ multitudinē hāc excedit, sit maior ciuitas: sed hoc nō est vt dixim⁹, infinitū. Quę vero sit huius excessus determinatio, ex operibus intelligi facili pōt. sunt .n. actūs ciuitatis imperātiū atq̄ parentiū. imperantis quidē opus est iubere ac iudicare: ad iudicādū vero fm iustitiā, et ad magistratus demā dandos fm dignitatem, necessariū est, vt seinuicē cognoscāt ciues quales sint. quare vbi hoc nō fieri contingit, necesse est vt male res procedant circa magistratus demādādos, et circa iudicia. In vtroq̄ certe horum, nequaquā est temere procedēdū: qđ in nimia multitudine manifeste cōtingit. Insup hospitibus & inglinis facile ē ad rē publicā aspira-

Aspirare, cū nō difficile sit in tāta hominū multitudine latere. Patet igitur q̄ est optima determinatio ciuitatis, vt sit maximus multitudinis excessus, q̄ sit per se sufficiens ad viuendū, & facile inter se cognosci possit. De magnitudine ergo ciuitatis determinatū sit in hunc modū.

Optima regionis, & situs urbis conditiones. Cap. 5.

DE regione autē eadē ferē dici possunt nā qualis esse debeat, clarū est q̄ sufficientissimā oēs laudabūt. Hāc autē necesse est feracē esse oīum. nam omnia in seipsa habere & nullius indigere, sufficiētis est. Multitudinē vero ac magnitudinē tāta, vt queat habitatores ociosos nutrire, liberaliter sūtē peratēq; viuētes. Hoc autē utrū bene vel nō bene dicat, postea diligentius erit considerandū, vbi de possessionibus & facultatibus mētionē fieri cōtinget, qualiter et quēadmodū se habere erga vsum ipsū opz. Permultē. n. circa considerationē istam dubitationes cadunt, pp trahētes in vtranq; partē vitē excessum, alios ad tenuitatē, alios ad largitatē. Formam vero regionis nō est difficile pręscribere, credendūq; est in quibuscūq; rei militaris peritis asserentibus tālē esse oportere, vt ab hostibus quidem nō facile inuadi possit, ciuibz autem facilis sit in aliena egressio. Pręterea vt hominum multitudinem facile inter

se cognosci posse diximus oportere, sic etiam regio sit subiecta conspectui, id est vt cognosci, et succurri faciliter possit. Urbis autē situs, si formanda nobis illa est fm votū, opportune, & ad terrā, & ad mare debet iacere. Vna iam determinatio premiffa est, oportere ad auxilia ferenda cōmunem esse locorum omnium. Vnde quoq; afferenda aliter, ad importationē fructuū. Pręterea ad lignorum materiē, & ad, siquid aliud simile opificium regio in se habeat, facilem aduectionem.

An cōmunio maris turba nautica, & naturalis potentia ciuitatibus recte institutis expediat, vel ne. Cap. 6.

Communio autem maris, utrū vtilis sit ciuitatibus vel damnosa, permultę sunt disceptationes. Nam & frequentare aduenas quosdā, alienis educatos legibus, inutile putant ad rectā ciuitatis disciplinā. & turbam populārē multiplicari ex vsu maris, transmittētibz ac recipientibz negotiatorum multitudinem, cōtrariū esse dicūt recte ciuiū institutio. Quōd igitur, si ista non cōtingant, melius sit & ad securitatem & ad copiā rerum necessariarum, communione maris habere urbem & regionē, non est obscurum. nā ad facilius ferendum hostes, peropportuna facultas succurrēdi auxiliādiq; suis terra et mari eē dēt, et ad nocendum

Politiorum

G cendū inuadentibus. si nō vtrinque possibile, at altera ex parte magis existit ambarū participātibz. Et quæ apud eos nō existunt, importari. & quæ superabundant, deportari ex necessarijs est. sibi. n. ipsi mērcabilem non alijs ciuitatē eē oportet. Qui autem oībz mercatum apud se p̄bent, hi faciunt quæstus cupiditate. q̄ si non expedit ciuitati hanc cupiditatē habere, neque mercatum certe hmōi debet recipere. Nam & nunc quidē videmus multis regionibus & ciuitatibus statioēs ac portus opportune iacere: vt neq; intra vrbes sint, neq; valde distātes, murisq; circundari, & alijs huiusce modi munitionibus. Clarū est enim, q̄ si quid boni proueniet ex tali cōmuniōe, ciuitas id bonum suscipiet: sin aliquid mali, cauere ab eo facile erit per leges iubentes ac determinātes, quos oportet, & quos nō oporteat in uicem admisceri. De nauali autē potentia, q̄ melius sit eam habere vsq; ad aliquā quantitatem, manifestum est. nō solum enim libijs, sed & finitimis quibusdā oportet & auxiliari posse, & esse terrori, quemadmodū terra sic ē mari. Magnitudo autem et multitudo huius potentie, ad mores ciuitatis erit accommodanda. nam si ea fuerit ciuitas, quæ magnā prestantiam authoritatēq; habere consueuerit, necessarium erit hanc potētiā rebus esse conformē.

Turbam vero nauticā, & hmōi hominū multitudinē, nō necessarium est ciuitatibus existere. nulla enim ciuitatis pars hmōi hostes esse debent. Nā pugnatōres q̄ naues conoscendūt, ingenui sunt hostes. terra quoq; militare consueti, hi præsunt nauali turbæ & imperāt. Existente vero multitudine tenuis fortunæ hominū, qui circa nos habitāt, & agricolarum qui in regione rē rusticā exercent, necessarium est abundantia esse nautarū.

Videmus ēt nūc istud fieri in quibusdā ciuitatibus, ceu in ciuitate Heracleotarum. multas enim implent triremes, vrbes possidentes magis exiguas q̄ ceteri. De regione igit, & portus, & vrbibz, & mari, & nauali potentia, in hunc modū determinatum sit. De multitudine quoque ciuitatis, quam determinationem habere decet, prius diximus.

Quales debent esse naturacines, de quolaudantur Græci, & quales vrbi custodes. Cap. 7.

Nunc autem quales natura ciues eē oportet, a nobis dicetur. Forsan vero id deprehendet quis, si inspicat ad ciuitates Græcorum, q̄ bene gubernari dicuntur. & ad totum terrarum orbē, vt à gentibus varijs incolitur. Nam quæ frigidās regiones incolunt gentes, & quæ per Europā, animo quidē abundant, ingenij vero & artificij parum habent: quapropter

A propter in libertate magis perseverant. disciplinā vero reipublicæ difficulter recipiūt, ac finitimis dominari non possunt. Quæ vero Asiam incolūt, ingenio & arte abundant, sed animositatē non habent: pp quod & parere dominantibus, & seruire perseverant. At Græcorum genus, vt mediā regionē locorū sortitum est, sic et amborum est particeps, nam & animosum et ingeniosum est. Ex quo fit, vt in libertate degat, et disciplinā reipublice optime recipiat, et vniū imperare oībus possit. Eādem quoq; differentia habet Græcorum gentes inter se. quædam, n. habent naturam ad vnum illorum: quædā vero permixtæ ac tēperatæ sunt ad vtrāq; illarū potētiarū. Patet igitur, q; oportet & intelligentiā et vigorē animi natura existere illis, qui futuri sint idonei, quos legū positor ad virtutē instituat. Nam quod de custodibus aiunt quidā op⁹ eē, vt beneuoli sint erga notos, erga ignotos vero infesti, vigore animi est qui beneuolētiā facit, illa est, n. potentia animæ, per quam amamus ac beneuoli sumus. cuius rei signum est, q; magis irritatur animus cōtra familiares et amicos, q̃ cōtra ignotos, si contemptū se putet. Quapropter Archilochus recte cum amicos incularet, ad animū loquitur inquiring. Non tu quidē ab amicis lanceis transfixus es

Quod dominatur & q; libertatem seruat, ab hac potentia animi existit: dominans, n. & iniustus est animus. Nec bene se habet dicere, q; aduersus ignotos debent esse infesti: nam aduersus neminem tales esse oportet. neq; sunt magnanimi hostes natura infesti, nisi contra iniuriantes. Hoc aut magis cōtra notos familiaresq; patiuntur, quod dictum est prius, si iniuriatos sibi existimant. Et hoc non sine ratione contingit. a quibus enim deberi sibi beneficiū expectāt, ab eisdem non solū priuari beneficio, sed insuper lædi se putant. Vnde in prouerbio dicit, Fratrum cōtentiones et iræ sunt acerbissimæ. & qui se nimium amant, hi se nimium oderunt. De hominibus igitur qui in re publica futuri sint, & quot esse oportet, & quales natura, et de regione, quantam, & qualem, ferè determinatum est. non, n. eadem certitudo querenda est, in his quæ p rationes, & in his quæ fiunt per sensum.

Quod non omnia, sine quibus ciuitas stare nequeat, sunt eius partes, et quæ sunt ipsius partes propria.

Cap. 8.

Cvm vero vt aliorum secundum naturam consistentium, nō hæ sunt partes totius consistentiæ, sine quibus totum esse non pōt: palam q; nec ciuitatis ponendū est esse partes, quæcūq; ciuitatibus existere necessario oportet, nec aliter

Politicorum

Gterius cuiusq; communionis, ex qua fit vnū aliqd genus. Vnum n. quid et cōe esse debet cōcātibus, siue æquale, siue inæquale suscipiant: ceu siue alimentū id fit, siue agri quātitas, siue aliud tale. sed qñ hoc grā huius, hoc aut non grā, nihil in his cōe: sed aut huic quidē facere, huic autē accipere: dico aut velut organo oī ad id opus, qđ t fī& opificibus. Domui. n. ad ædificatorem nihil est quod fiat cōe, sed est domus gratia ædificatorum ars.

H Quapropter possessione quidē indiget ciuitas: nulla tñ pars ciuitatis est possessio, multa vero animata sunt possessionis partes. Ciuitas autē communio qđā est similitum gratia vitæ, vt maxime fieri pōt optime. Cum vero sit felicitas optimū, ipsa autē virtutis operatio, & vsus quidam perfectus: contingat autē ita vt aliqui illius recipiant participationē, alij parum aut nihil, manifestum est qđ hęc est cā, quare ciuitatis species et differētię existunt, pluresq; rerū publicarū formę per alium. n. modū, & alijs vijs singuli hoc appetentes, & alios viuendi modos fecerunt, & alias reipublicę disciplinas. Considerādū autē est, quot sint illa, sine quibus ciuitas esse non pōt. nam quas dicimus esse ciuitatis ptes, eas necessariū est in istis esse. Capiendus ē igitur operū numer⁹: ex his enim id apparebit. Primū igitur debent existere alimenta. Deinde

artes: multis. n. instrumentis indiget vita. Tertiū arma, nam qđ simul in cōmunionē viuunt, necessariū ē in ipsis habere arma; qbus & magistratibus parere inobedientes cōpellantur, & qbus vis propulset externa. Preterea pecuniarū habendarū facultas quædam, quo illas habere possint et ad proprias indigētias, & ad bellum. Quintum ac primū, circa rē diuinā cultus, quod vocant sacrificiū. Sextū, qđ est oīum summe necessariū, iudiciū pro vtilitate & iustitia contrahentiū. Hęc sunt igitur opera, quib⁹ indiget ciuitas omnis, est. n. ciuitas multitudo non q̄cunq; sed illa qđ ad vitam perfectam sufficiens sit, vt diximus. Si vero aliqd horū deficiat, impossibile ē simplt p se esse sufficētē hmodi societate. necessariū est ergo his operibus ciuitatē constare. Esse igitur oportet multitudinē agricolarum, qui victum conferāt; & artifices, & pugnatōres, et locupletes, & sacerdotes, & iudices necessariorum atq; vtiliū.

Que ciuitatis partes quibus hominū generibus conueniunt. Cap. 9.

His determinatis, reliquū est considerare, vtrū oēs cōmunicare debent horum oīum (fieri. n. potest, vt hīdem ipsi sint & agricolę et artifices, & consultores, et iudicantes) vel in vnoquoq; opere supradictorū alios ponēdū ē, vel qđā eē propria, qđā vero communia necessariū est, Sed nō in

oī

A of republica hoc, vt diximus, contingit. nā fieri potest, vt oēs participant omnium, & nō oēs omnīū, sed quidā quorundam. hęc. n. faciunt rerū publicarum varietatē. nam in populari quidem participant oēs omnīū: in paucorum autem potentia contrarium est. Cū autē consideratio nostra sit de optima republica, ea vero est, per quam ciuitas esset maxime felix, felicitatē autem, q sine virtute impossibile est existere primo diximus, manifestum, q in ciuitate quæ optime gubernetur, & quæ iustos habeat ciues simpliciter, ac non ad suppositionem, neq artifices, neq mercatores ciues esse oportet: vilis est, n. hmōi vita, & virtuti aduersa. nec certe agricolas esse opz eos, qui futuri sint ciues, opus est, n. quiete et otio ad virtutē comparandā, et ad rempublicam gerendā. Cū vero hi supersint qui bello intēdunt, & qui consultant de vtilibus, & iudicant de iustis & nō iustis, qui quidē maxime videtur partes ciuitatis, vtrū et hos esse alios ponendū sit, vel eisdē hominibus ambas ptes tribuendum? Clarū est, q quodā modo eisdem, & quodam modo alijs. qua. n. alteri⁹ vigoris vtrūque opus, & alterum prudētia, alterū viribus indiget, alijs quā vero impossibile est, eos qui asferre vim & prohibere hos possunt, subiectionē pati semp, eisdem, qui, n. armorum domini sunt, hīdē et sunt domini status, vel mutationis reipublicæ. Restat igitur, vt eisdem quidē amobus respublica tradatur, non simul quidē, sed vt natura fert. Vires quidē in iunioribus sunt, prudētia vero in senibus, sic inter eos distribui, commodū est, & iustum eē vī. habebit. n. hæc distributio id, qd est secundum dignitatem. Atqui possessiones quoq circa hos esse oportet. necesse est. n. facultates ad esse ciuibus, hi aut sunt ciues. nā turba quidem vrbana viliū ministro rum nulla pars est ciuitatis, nec aliud genus quodcunq, quod non sit virtutis effector. Patet hoc ex eo quod præmissimus. felicitas. n. necesse est, vt per virtutem fiat, felicē vero dicere ciuitatem debemus, non ad partem aliquam eius respicientes, sed ad oēs ciues. Manifestū igit q horum esse possessiones opz: siquidē necesse est agricolas esse seruos, vel Barbaros, vel ministros. Reliquū est ex his qui supra numerati sunt, genus sacerdotum eē, quorū institutio manifesta est, neq. n. agricola, neq. artifex, neq. viliū exercitiōrū quisquā sacerdos est deputā. dus. honos. n. Dñs est à ciuibus impendendus. Sed cū distincti sint ciues in partes duas, hoc ē in eos qui arma tenēt, et in eos qui consultant, & decēs sit Dñs cultū exhibere, et requiem suscipere eos, qui pro tēpore in his laborauerūt ac defessi sunt, his

vtiq

Politicorum

G utiq; esset sacrorū cura deman-
danda. Quę sint igitur, sine qui-
bus ciuitas stare nō pōt, et quor
sint ciuitatis partes, dictum sit.
Agricolas, n. & artifices, & om-
ne ministerium ciuitatibus exi-
stere necessarium est. Sed partes
ciuitatis sunt qui arma tenent,
& qui consultant. & separatum
est vnumquodq; istorum: hoc
quidem semper, hoc vero se-
curdum partem.

*De distributōe ciuitatis, comessationibus,
partitione regionis, cultoribus, &
agricolis. Cap. 19.*

H **V**ideretur aut non nunc ne-
que paulo ante hoc no-
tum fuisse his, qui de re
publica philosophantur, q̄ per
genera sit ciuitas distinguenda:
& pugnatorum genus aliud eē,
aliud agrīcolarum. nam & in
Aegypto vsq; ad hoc tempus;
in hūc modū se habet, & in Cre-
ta. in Aegypto quidē Sefostri le-
gem ferente, in Creta vero Mi-
noe. Antiqua videtur ēt comes-
sationum institutio. qđ in Cre-
Ita factum est Minoe regnante:
sed multo prius hoc in Italia q̄
in Creta cōstitutū fuit. Tradūt
n. periti homines illorum loco-
rum, fuisse Itali quendā Oeno-
trīę regē, ā quo mutato nomi-
ne pro Oenotris Itali sunt voca-
ti; oramq; illam maritimā Eu-
ropę, quę est inter Scyllaticū
& Lameticum sinū (distant ve-
ro hęc loca iter se meridiei iter)
Italię nomē primo cōepisse. Hūc
ergo Italum tradunt agricultu-

ram Oenotros docuisse, cū pri⁹ **K**
essent pastores vagi, ac palātes,
illisq; leges posuisse, & comessa-
tiones instituisse primum. Qua
propter ēt nunc quidā illorum
populorū comessationibus vtū-
tur, & legibus quibuscūdam ab il-
lo positis. Incolebant autem eā
Italię partem, quę ad Tyrre-
niam versa est Opici, qui nunc
Ausonī nominantur. Alterā ve-
ro partem quę ad Iapygiam &
Ionium pertinet, incolebant
Chaones, Syrtim appellaram:
& ipsi quoq; ab Oenotris orti. **K**
Inuētio igitur comessationum
hinc primū extitit. Diuisio au-
tem ciuitatis per genera, apud
Aegyptum incēpit. Sefostratis
n. multis tēporibus ante fuit, q̄
Minos Creta regnaret. Et alia
ferē credendum est eodem mo-
do inuenta fuisse multoties in
longo tempore, immo vero in
finities. Nā quę necessaria sunt
ad vsum vitę, indigentiam ip-
sam docuisse rationabile est; &
illis repertis additamenta post-
modum facta fuisse, ad expoli- **M**
torem viuendi formam, quod
eodem modo in constitutione re-
rumplicarum accidisse cre-
dendum est. Esse vero cūcta ve-
rusta, signum est, q̄ Aegyptū
(quorum antiquitas maxima
putatur) leges habuerunt, et ci-
uilem institutionem. Quapro-
pter vtendum est hīs quę suffi-
cienter tradita sunt, & quę de-
ficiunt reperire cōadū. Quod
igitur agri & possessiones eorū
esse

A esse debent q̄ arma tenēt, quibz partes sunt ciuitatis, dictū est: et qua de cā cultores illarū alios esse oportet, & quanta & qualis debet esse regio. De distributio ne vero ipsius regionis, et q̄, & quales debent esse cultores, dicendū est. Qñquidem neq; cōmunes omnium censemus esse debere possessiones, vt quidam tradidere: sed vsu amicabili cōmunes fieri, neq; deesse vlli ciuium alimenta. De comessationibus v̄ quoq; oībus vtile ē, vt assint bene institutis ciuitatibus. Quam vero ob cām nobis quoq; idē videatur, postea dicemus. Oportet autē ciues vniuersos ad earū cōmunionē admitti, at non facile est, vt qui pauperes sint, contribuere statutā pensionē ex proprio possint, & ceteram domū gubernare. Præterea in sacrificijs, cultuq; deorū sumptus cōes esse debēt totius ciuitatis. Est igitur necessariū in duas partes regionē diuidere, & aliā esse publicā, aliā priuatorum. Vtraq; illarū partiū rursus diuidenda est: illius nanque partis quā publicā ēē debere diximus, vna pars deorum cultui deputanda est, altera vero ad comessationū impensam. Rursus vero priuati agri pars vna ad prias necessitates est deputanda, altera vero ad ciuitatē: vt duabus sortibz vtrinq; distributis, amborū locorū oēs participes sint. equū. n. & iustū ita se habet & ad finitima bella concordan-

tius. Vbi. n. hic modus nō seruatur, alij facili ter profiliūt ad finitimorum inimicitias: alij nimīū illas refugiunt, & cōtra dignitatē. Quāobrē apud quosdā lex ē, vt q̄ agros habēt vicinos, hi nō admittant ad consiliū belli aduersus illos suscipiēdi, quasi ob priuatā sui cām recte cōsiliū dare nō valentes. Agrorū igit per hunc modū faciēda partitio est, ob causas ante dictas. Cultores autē ipsi, maxime quidem si fm votū optandū est, serui esse debent: neq; oīs vnius generis, neq; animo elati. ita & ad faciendū opus vtilis forēt, et nihil noui ab eis metueretur. Secūdo autē loco Barbari ministri, natura similes his quos supra diximus. Horum autē in priuatis quidē agris & ipsi priuatorum dominorū sint, in publicis vero publici. Quēadmodū autē seruis vtendū sit, & quare melius est omnibus seruis præmium libertatis esse propositum, postea dicemus.

De situ vrbis, locis in ea ad diuersa accommodationis, priuatis adibus, manijs, et ipsius ornatu. Cap. II.

Vrbis autē q̄ terrę marisq; particeps esse debet, et q̄ ad totā regionē similit debet esse cōis quantū fieri pōt, dictū est prius. Ipsius autē ad seipsam, optandū est positionē fortiri, ad quatuor respiciētes. Primū ad sanitatē, ad orientē. n. Solē cōuersa vrbes, et ad eos ventos q̄ inde perflant, salubriores Moral, cū cō. Auer. PP sunt:

Politicorum

E sunt: scđo loco q̄ sunt fm Boreā
 sita. hę nanq; sunt ad hyberna
 potiores. In reliquis vero, vt ad
 ciuiles res & ad bellicas oppor
 tune se habeat: ad bellicas qui
 dē, vt facilis sit ciuib⁹ in aliena
 egressio, hostibus autē difficilis
 aditio, ac difficilis circundatio.
 Aquarū autē et stagnorū abūdā
 tiā habeat, maxime naturalē. q̄
 si naturalis deficiat ex aqua plu
 uia cisterne & lacus, qui magnā
 vim aquarū suscipiant, cōparē
 tur, ita vt deesse aqua, si qñ ob
 siderent, nunquā possit. Sed cū
 oporteat de sanitate habitantiū
 curā habere, hoc autē sit primū
 in situ et qualitate loci, scđm in
 aquarū salubriū vsu, f ea quoq;
 re est diligētia merito adhiben
 da. Quib⁹. n. plurimū et frequē
 tissime vtimur ad corp⁹, ea plu
 rimū important ad sanitatem.
 aquarū autē & ventorū potētia
 talē habēt naturā. Quapp in ci
 uitatibus q̄ recte sapiunt, distin
 guēdus est aquarum vsus, si nō
 oēs sunt pares, nec abūdātia sit
 earū aquarū, vt alię seorsim aq̄
 ad cibum & potum, alię ad aliā
 indigentiā deputent. Loca autē
 munita, non pariter cunctis ci
 uitatib⁹ vtilia sunt. vt puta arx
 ad dominationē vnus, vel pau
 corū in populati vero viuendi
 mō, æqualitas loci. in optima
 tū vero gubernatiōe, neutrum
 istorū, sed magis loci plures ar
 dui. Priuatarū autē domorū for
 ma grator & cōmodior ad cæ
 teras res existimatur fm nouio
 rem istum Hippodamiū morē: **E**
 sed ad securitatē tutelamq; ciui
 tatis vtilior erat antiquorū edi
 ficatio. habent. n. illorū ædifi
 cia inextricabiles aditus, ex quib⁹
 nisi consueti euadere vix
 possunt, et inscrutabiles latebras,
 siq; aggredierent: ex quo vtriq;
 horū participare debent. pōt. n.
 hoc fieri, si quis ita disponat, vt
 solēt agricolę illos, quos vocant
 quidā vinearum tramites. Et
 totā vrbem non facere penetra
 bilem, sed partes quasdam & lo
 ca. sic enim ad securitatē, & ad
 ornatū se bene habebit. Moenia
 vero qui dicunt non oportere
 adesse ciuitatibus illis, q̄ virtu
 tē possideant, nimium prius lo
 quunt: & hoc vidēt p experiē
 tiā reprobarū in ijs ciuitatibus,
 q̄ sibi id ad gloriā iactabant. est
 enim ad pares ac nō multo ex
 cedentes multitudine, non satis
 decorum per moenia seruari vel
 le. sed cū aliqñ cōtingat & fie
 ri possit, vt multo maior homi
 num multitudo, & maiori vir
 tute superueniant, si saluos esse
 oportet, neq; perire, neq; contu
 meliis affici, firmissimam mu
 nitionē murorū putādū est op
 portunis simam esse in bello: p
 fertim hoc tempore, in quo tor
 menta & machinæ ad obsidio
 nes vrbium cum omni subtili
 tate sunt adinuenta. Simile est
 n. ciuitatem nō circundandam
 moenibus censere, & regionē fa
 cilem ad inuadēdum quærere,
 et deſcere montuosa loca, et pri
 ua

A uatis domibus non circundare parietes, quaſi viles futuri ſint habitatores. Atqui ne id quidē latere oportet, q̄ qui mœnibus circundant, eiſlicet in vtranc̄ partē vti vrbibus, & tanquam muros habentibus, et tanquam non habētibus: ſed eiſ qui mœnia non habēt, non licet. Si ergo per hunc modū ſe habet, non ſolum mœnia circundāda ſunt vrbī, verum etiā curandū vt et ad ornatum ciuitatis ſe habeāt decenter, & ad bellicas opportunitates, tū alias, tum ad illas quæ nunc repetē ſunt. Vt. n. aggrefſoribus cura eſt quibūſmodi vincant, ita quædam iam reperia ſunt, quædam inueſtigare atque philoſophari oportet eoſ q̄ defendunt. principio. n. non aggrediuntur eoſ qui bene ſe præparauerunt expugnare.

De ædibus ſacris, foris, & locis comefſationum. Cap. 12.

Cum vero multitudo ciuium in comefſationē diſtributa eſſe debeat, mœnia vero ſint præſidijs quibuſdam & turribus per opportuna loca interpoſitis munienda, clarum eſt, q̄ res exigit aliquas comefſationum, in illis iſtis præſidijs collocari. & hæc quidem præſentem hūc vtiq̄ modum videntur conſtituēda. Aedes vero Deorum, ac principaliffimę magistratuum comefſationes, idoneum locum habere debent, et eundem ſacra quocunq̄ lex non ſeparat, aut reſponſum oraculi. Eſſet autem

taliſ locus quiſquis ſupereminentiam haberet & ad edēdam virtutem ſufficienter, & ad vicinas partes ciuitatis excellenter. Decet autem ſub hunc locū conſtructionem fori eſſe talem, qualis eſt in Theſſalia eiſ quodlibetum vocant, id eſt q̄d debet eſſe purum ab omni mercatu, & neq̄ opifices, neq̄ agricolas, neq̄ alioſ villoſ tales illi appropinquare, niſi à magistratibus vocarētur. Eſſet vero hic locus gravior, ſi & gymnafia ſeniorū in eo ſint cōſtituta. decet. n. ſeniores diſtribui hunc ornatū, et in iunioribus magistratus quoſdam verſari, ſeniores autē magistratibus aſiſtere, præſentia. n. magistratuum ante oculos poſita gignit veram reuerentiā, liberalemq̄ pudorem. Venaliū autē rerum, aliud forum eē. debet & aliō loco ſitum, acceſſu facile, quo & à terra & à mari facilis ſit importatio omniū. Cum vero multitudo ciuium diuiſa ſit in ſacerdotes & magistratus, decens eſt ſacerdotibus circa ædes ſacras eſſe comefſationes inſtitutas. Magistratū autem quocunq̄ de contraciſibus ius dicunt, & qui accuſationibus cognoscunt, & qui circa vocationes in ius, & aliam huiuſmodi adminiſtrationem intendūt, & inſuper qui ædilitatis & vrbaniarum rerum curam gerūt, iuxta forū in loco celebri, cōiſque ſunt comefſationes ſtatuendæ. taliſ eſt locus illius fori, i quo ne

PP ij cel

Politicoꝝ

Gecessaria venundant. nam alterū illud forum superiori loco sitū, debere esse diximus ociosum. hoc autē ad negocia rerū deputari. Hunc eundē ordinē in regione quoq; imitādū esse dicimus. sunt. n. magistratus quidā apud rusticos, quos alij sylvarū custodes, alij * rectores appellant qui bus & loca ad custodiā regiōis, & comessationes sunt n̄sdē in locis constituendę. Tempła quoque per regionem distributa eē debent, partim Dñs, partim heroibus. Sed immorari nunc circa ista superfluum est, cū sint illa non difficilia cognitu, sed magis factu. dicere. n. voti est: euenire aut, fortunę. Quapropter circa talia insistere, ad præsens omittamus.

* agrimen
foras.

In quibus bene agere consistat. De felicitate, & de ijs quibus homines sunt studiosi. Cap. 13.

DE republica autē ipsa, ex quibus & qualibus consistere debet ciuitas, q̄ beata sit futura, et recte gubernari, dicēdū est. Duo sunt, in quibus oīs commendatio bene agendi consistit. vnū, vt propositū ac finis agēdi recte subiaceat: aliū, vt eas, quę ad illū finem ferant, actiones inueniamus. Fieri. n. potest, vt & concordent hęc inter se, & discordent. nā qñq; illud ad qđ intēditur, recte iacet: sed in actionibus per quas illo potiri credimus, aberratur. qñque autem omnia ad finem di-

riguntur: sed finis ipse est prauē positus. qñq; ēt in vtroque est error, veluti circa medicinam. neq; n. quale aliquid esse oportet sanum corpus, recte iudicat interdū, neq; ad subiectū sibi finem opera diriguntur. Oportet autem in artibus et scientijs hęc vtraq; obtineri, finem, & eas q̄ sunt ad finē actiones. Quod igitur bñ viuere ac felices esse omnes cupiunt, manifestū est. sed alijs potestas est adipiscēdi, alijs non p̄ fortunā aliquā, vel naturā. opus est. n. adiumentis q̄busdā ad bene viuendū, minoribus quidē illis, q̄ melius dispositi sunt, maiorib⁹ aut, qui peius. alij vero, statim non recte quærunt felicitatē cū possint. Cū autē propositū nostrū sit optimā rempublicā videre: ea vero est, p̄ quā ciuitas optime gubernet: optime autē gubernatur, si felicitatē maxime recipiat: manifestū est, q̄ quid sit felicitas latere non debet. Diximus autē in Ethicis, si modo illorū librorū vtilitas vlla est, operationē esse, & vsum virtutis perfectum, & hunc non ex suppositione, sed simpliciter. Dico autem ex suppositione, quę necessaria sunt: simpliciter aut, quod in seipso commendationem habet. veluti circa res iustas iudicare, punire, supplicio afficere à virtute quidem est, sed ex necessitate, commendationemq; habet ex compulsionē. eligibilius nanq; foret nullo tali indigere, neq; hominem

A nem neque ciuitatē. At. n. ad honores & opes, simpliciter sunt optimæ actiones. nā alterū quidē illud mali alicuius electio ē: hæ autē contra, effectiōnes. n. bonorū sunt, & generationes. Studiosus. n. vir, & paupertate, & morbo, & alijs fortunæ aduersitatibus laudabiliter utitur: verumtū felicitas in cōtrarijs existit. nam & hoc determinatum fuit in Ethicorum libris, q̄ talis est studiosus, cui per virtutē bona, sunt simp̄r bona. patet autem, q̄ & vltus istos necessariū est studiosos & bonos esse simpliciter. Quapropter existimār hoīes, externa bona cām esse felicitatis: ceu si quis bene pulsandi cām putat esse lyram magis q̄ artem. Necessarium est ergo ex his q̄ dicta sunt, alia subesse, alia parare legis postitorem. ex quo s̄m votum optamus cōstitutionem ciuitatis in his, quorū domina est fortuna: dominā n. illam posuimus. sed studiosam esse ciuitatem, non est fortunæ opus, sed sciæ ac electiōis.

C At studiosa ciuitas est, vt ciues qui in republica versantur sint studiosi. nobis autem oēs ciues participes sunt reipublicę. Hoc igitur considerandum est, quomodo fiant studiosi. nam si contingat omnes esse studiosos, nō autē singulos ciuiū, sic foret optabilis: sequitur. n. ad singulos esse, & omnes esse. Atqui boni quidem & studiosi fiunt propter tria. Sunt autē hæc tria,

natura, mos, & ratio. etenim na
sci oportet primū, ceu hominē,
& non aliud animal: & sic qua
lem aliquē scdm corpus et ani
mam. Quædam etiā nasci nul
la vtilitas est: mores enim mu
tari faciunt. nam aliqua per na
turam ad vtrūq; apta, per mo
res ad peius vel ad melius con
uertitur. Cætera igitur anima
lia maxime viuunt scdm natu
ram, parum verò aliquid & se
cundum mores. homo autē &
secūdum rationem: solus enim
rationē habet. Ita oportet hæc
simul concordare. multa enim
præter mores, & præter natu
ram agunt homines propter ra
tionem, si persuadeatur melius
esse aliter agere. Natura igitur
quales esse oportet eos, qui le
gum positori sint parituri, de
terminatum est prius. reliquū
opus est iam disciplinæ: quæ
dam enim assuescendo discun
tur, quædam audiendo.

Quos oportet esse imperantes, & parentes, eosdem ne ad diversos: pariter & ipsorum disciplinam. Et ad quæ respicere debeat legum positor, ac de quibus ipse non laudatur. F
Cap. 14.

Cum vero of societas ciui-
lis confitet ex imperanti-
bus & parentibus, hoc
iā cōfiderandū est, vtrum alios
eē oportet q̄ imperant, et alios
qui parent, an eōdem per vitā.
patet enim q̄ & disciplina secū-
dum hanc diuifionem fequi de-
bebit. Si ergo tantum differret
alteri ab alijs, quantum Dñs &
PP iñ heroea

G heroes ab hoībus differre putā-
tur, vt primū statim corpore, ac
postea animo lōge antecellerēt,
ac manifeste indubitatēq; appa-
reret eorum supereminētia, cla-
rum est q̄ semper eosdem istos
melius foret imperare, alios ve-
ro parere. Sed cūm facile non sit
hoc reperire, nec sic (vt apud In-
dos Scylax esse ait) reges tantū a
populis differre: manifestū est,
q̄ propter multas causas neces-
sarium est, vt omnes similiter
participes sint vicissim impe-
randa & parenda. æquum enim
H idē similibus: & difficile est sta-
re rempublicā, quæ constituta
sit præter iustitiam. cum illis. n.
qui ab imperando excluderen-
tur, cōcurrent oēs qui sunt in re-
gione, statū mutare cupientes:
& tantā esse multitudinē in rei-
publicæ gubernatione, vt sit po-
tentior istis, vnū aliquid impos-
sibile est. At. n. q̄ oportet eos
qui in magistratu sunt differre
a subiectis, idubitable est. quo-
mō ergo hæc futura sint, & quo
I modo participant, considerare
debet legislator, vt prius dixi-
mus. Natura. n. ostendit, quem
admodū hæc distinguēda sunt.
fecit. n. eosdem genere, alios iu-
niores, alios seniores, quorū al-
teri debent parere gubernanti-
bus, alteri gubernare. Indigna-
tur autem nemo propter ætatē
maiori concedere. nec putat il-
lum cui cedit, potiorē esse se:
præsertim cū et ipse qñ ad id æta-
tis peruenierit, eundē honorē sit

recepturus. est ergo vt eosdem
esse dicere eos q̄ parent et impe-
rant: est ēt vt diuersos. Itaq; &
disciplinā, vt eandē dicere ne-
cesse est, et vt diuersam. qui. n.
imperare velit recte, oportere;
aiunt, prius sub imperio fuisse.
Imperiū vero, vt i primis libris
dictum fuit, aut gratia imperā-
tis est, aut gratia subiectōrū. ho-
rū alterum seruorum esse dixi-
mus, alterum liberorū. Manda-
torū vero quēdam inter se diffe-
runt, nō in agendo, sed in cuius
grā. Quapp multa q̄ vidētur eē
L ministrorū opera & adolescen-
tiū, liberis hominibus pulchrū
est ministrare: ad pulchrum. n.
& non pulchrum non tantum.
differunt actiones propter seip-
sas, quantum in fine & grā ci-
uis. Cūm vero ciuis & præfidē-
tis eandem virtutem esse dixe-
rimus, quæ optimi viri, & eun-
dē prius parere debere, postea
imperare: hoc vtique erit legum
positori intuendū laborādūq;
vt boni viri efficiantur, et per q̄
exercitia, & quis finis optimæ
M vitæ. Diuersæ autem sunt duæ
partes animæ, quarum altera
rōnē per se habet, altera nō ha-
bet quidem per se, veruntū ra-
tioni obtemperare pōt: quarū
diximus esse virtutes illas, per
quas vir bonus dicitur quodā
modo. Sed in vtra istarū ma-
gis est finis? Qui ita diuidunt,
vt nos facimus, his ambiguum
non est quomodo sit. dicendū:
semper, n. deterius melioris gra-
tia

Actia est. patet hoc in his quæ sunt
 secundum artem, & in his quæ sunt secundum
 naturam, melius autem illud quod
 rationem habet. Diuiditur autem
 dupliciter, ut nos consueuimus
 diuidere: est. n. ratio alia actiua,
 alia contemplatiua. Sic ergo ne-
 cesse est & hanc partem diuidere,
 & actiones clarum est quod corre-
 spondenter se habere dicemus.
 et oportet eas actiones quæ sunt
 meliores secundum naturam, magis ex-
 petendas esse ab illis qui conse-
 sequi possunt; aut omnia, aut illa
 duo: semper. n. cuique id est maxime
 expetendum, cuius potiri est sum-
 mum. Diuisa est autem vita tota in
 negotium & otium, bellumque et pacem.
 Et agibilem quædam sunt neces-
 saria et utilia, quædam honesta:
 in quibus necesse est eandem esse
 optionem & partibus animæ et
 ipsarum actionibus: bellum quidem
 gratia pacis, negotium autem gra-
 tia otii, necessaria & utilia, gra-
 tia honestorum. Ad cuncta igitur
 hæc aspicere debet, quæ legem ponit,
 & ad partes animæ, & ad illarum
 actiones: magis vero ad ea quæ
 meliora sunt & finis. Eodem mo-
 do & circa vitas & rerum diuisio-
 nes. posse. n. oportet & in nego-
 tio versari, & in bello. præferenda
 tamen est pax & otium, necessaria &
 utilia posse agere, præferenda sunt
 tamen honesta. Itaque ad hæc tanquam
 ad signum, & pueri adhuc exis-
 tentes, & alique ætates quæ indi-
 gent, per disciplinam sunt dirigendæ.
 Nam quæ nunc Græcorum recte guber-
 nari videntur, et legulatores quæ eas

respublicas instituerent, neque ad op-
 timum finem videntur aspexisse, neque
 id ad omnes virtutes disciplinam &
 leges direxisse: sed onerosæ decli-
 nauerunt ad illas virtutes, quæ vi-
 dentur utiles ac plus habere faciunt.
 Sicut quoque posterorum quidam scri-
 ptores opinionem suam eandem ostende-
 runt. laudantes. n. Lacedæmoniorum
 rempublicam. admirantur et commendant le-
 gislatoris eius, propositum, quod omnia ad
 potentiam & ad bellum direxerit:
 quæ & per rationem refelli possunt, et per facta
 ipsa nunc reprobata sunt. Ut. n.
 plurimi hominum dominari late-
 cupiunt, quam exinde multa pro-
 ueniunt fortunæ commoda: sic
 Thibronem admirari laudareque vi-
 des Lacedæmoniorum legumlatore-
 rem, & quicumque alter de repub-
 licorum scripsit, quod per exercita-
 tionem eorum ad pericula, multo
 rum dominationem sibi compara-
 runt. Atqui patet, quod cum non
 habeant nunc dominationem Lace-
 dæmoniorum, nec felices amplius es-
 sent, nec legulatores eorum boni. In
 super illud ridiculum, si permānentes in
 legibus eius, nulloque impediente il-
 lis legibus uti, amiserunt bene viuere.
 Non recte vero suscipiunt, neque
 de dominatione, ad quam intendisse
 legislatorē ostendunt. nam imperium li-
 berorum melius est ac magis ex
 virtute, quam dominari, ut seruus.
 Præterea non per hoc ciuitas felix
 existimanda, neque legislator lau-
 dandus, quod vincere docuerit, et fini-
 timis domari. hæc. n. magnū cō-
 tinet nocumētum. nam aduersus ci-
 ues hoc agit quod poterit, et ciuita-
 PP inq ti

Politicorum

Gti suæ dominari q̄ret. de quo ac-
cusant Lacedæmonij Pausaniā,
licet in tanta dignitate cōstitu-
tū. Nec sanē aliqua hmōi ratio
ē aut lex ciuilis, neq̄ vtilis neq̄
vera, eadē.n. optima & priua-
tim & publice legumlatorē in-
ducere oportet i animos homi-
nū. Neq̄ exercitatio rerū belli-
carū ob id est meditanda, vt in
seruitutē adigāt immerētes: sed
primū ne ipsi seruire alijs cōpel-
lant: deinde, vt imperiū q̄rant
gratia vtilitatis subiectōrū, nō
H ante oīa dominationē: tertio, vt
eis dominent, q̄ seruire sunt di-
gni. Quōd āt oporteat legis po-
sitorem studere, vt prouisio sua
circa res bellicas et circa alias in-
stitutiones ad oriū & ad pacem
referat, id attestat, q̄ plerq̄ ta-
liū ciuitatū bellum gerentes cō-
seruant: sed cū dominationem
adepti sunt, destruuntur. splen-
dorem.n. veluti ferrum per pa-
cem amittunt. Cā huius est le-
gumpositor, qui non ita insti-
tuit, vt in otio stare possint.

I *Quibus virtutibus & pacis, et belli tem-
pore opus sit. et à quo primū erudi-
tio facienda sit. Cap. 15.*

Cvm ergo idē finis esse vi-
deatur publice & priua-
tim hominibus, et eandē
definitionem esse necesse sit vi-
ro optimo & optimæ reipubli-
cæ: manifestum est oportere vir-
tutes eas quæ ad otium spectāt,
illi existere. finis est enim, vt se-
pe iam diximus, belli pax, ne-
gocij otium. Sunt autem vtilēs

ad otium & quietem virtutes, **K**
quarū opus in otio est, et quarū
in negotio. oportet autē multa
negociōrū nobis existere, vt li-
ceat in otio esse. Quapropter tē-
peratam ciuitatem eē oportet,
ac fortem et patientem.nam, vt
est in prouerbio, nullum otium
seruis, qui vero nō possunt for-
titer pericula subire, serui sunt
inuadentium. Fortitudine igitur
& constantia opus est ad ne-
gocium: philosophia vero ad
otium. temperantia autē & iusti-
tia i vtroq̄ tēpore, sed magis in **L**
pace & otio. nam bellum qui-
dem ipsum cogit homines esse
iustos ac temperatos. fortunæ
autem prosperæ fruitio, & otii
cum pace, petulantes magis fa-
cit. Multa igit iustitia, multa
temperantia indigent hi, qui in
optimo statu constituti viden-
tur, et in fruitione oīum rerum,
quæ beatos facere putantur. ve-
luti si qui sunt, vt poetæ tradūt,
in beatorum insulis, maxime.n.
hi philosophia, & temperantia
& iustitia indigerent, quāto ma- **M**
gis otiosi sunt in abundantia ta-
lium bonorum. Qua igitur de
causa beata et studiosa futura ci-
uitas his indigeat virtutibus,
manifestum est. turpe est enim,
non posse frui bonis: sed in ne-
gocijs quidem & bello viros
probos videri, in otio autem
& pace seruales. Quamobrem
oportet, non quemadmodum
Lacedæmoniorum ciuitas, vir-
tutem exercere. illi enim non

A eo ab alijs differunt, quod non putent eadem maxima bona quæ cæteri: sed eo quod proueni-
re illa existimant magis per ali-
quã virtutem. Cum vero maio-
ra sint hæc bona, quæ ea quæ belli,
& fructio eorũ quæ virtutum, &
quia illius gratia, manifestũ ex
his. Quomodo autẽ, & per quæ
id erit, vtrũq; considerandũ. Dixi-
mus supra diuidẽtes, quod natura,
& more, & ratione indigemus:
ex his autẽ quales aliquos natu-
ra esse oportet determinauim⁹.

Restat videre, vtrũ ratione pri⁹
an moribus sit eruditio faciẽda.
hæc enim simul concordare de-
bent optima concordatione. cõ-
tingit enim rationẽ aberrare ab
optima suppositione, & similes
per mōres duci. Clarũ est hoc
primũ quidem, quẽadmodum
in alijs, quod generatio est à princi-
pio, & finis à principio aliquo
alterius finis. ratio autẽ nobis &
mēs naturæ finis: quare ad hæc:
generationẽ ac morum institutio-
nẽ parare oportet. Deinde

C vt anima & corp⁹ duo sunt, ita
quoq; duas videm⁹ esse animæ
partes, vnã irrationalem, alterã
quæ habet rationẽ. habet⁹ quoq;
earũ duos, quorum alter est ap-
petitio, alter mens. Vt autẽ cor-
pus in generationem antecedit
animã, sic pars irrationalis ante-
cedit eã partẽ quæ habet rōnẽ.
Pater id in pueris, quib⁹ statim
ira & voluntas & cõcupiscentia
existit: at ratio & mens, proce-
dente etate, in illis fieri natę sũt.

Quapropter corporis curã ne-
cessẽ ẽ prius suscipere, quæ animi,
deinde appetitus. curam tñ ap-
petitus qui gratia mentis: curã
vero corporis, qui gratia animi.

Si ergo ab initio prouidẽdum
est à legis positore, vt optima
sint corpora eorum qui educan-
tur, primo quidẽ circa coniu-
gia prouidere debet, qua etate
& cuiusmodi existente, sint in
matrimonium copulandi.

*Qua circa coniugia, ac liberorum procre-
tionem consideranda sint, ac per-
agenda. Cap. 16.*

Hoc autem instituet legis
positor, inspiciens ad ip-
sos, & ad vitę tempus, vt
etatibus in idem cõcurrant, nec
discrepet gignendi potentia. Vi-
ro enim adhuc generare poten-
te, si mulier ipsa concipere non
possit: vel muliere quidẽ ad cõ-
cipiendum apta, si vir ipse non
possit, lites ac discordiæ iter eos
oriuntur. Ad filiorum quoq; su-
scceptionem est inspiciẽdum, ne
nimis distent ab etate paterna:
quoniam nec ipsi senioribus gratiam
referre vllã possunt, nec paren-
tes filijs adiumenta præstare.

Nec etiam nimis proximi ad
etatem paternam accedere de-
bent filij. habet enim hoc turba-
tionem non paruam: cùm neq;
tanta sit reuerentia huiusmodi
filij erga genitores, vt pote quasi
æqualibus, & circa gubernatio-
nem dom⁹ querelæ ex ista quasi
paritate soleant prouenire. In-
super, quod dicere incipientes huc
digressi

Politicorum

G digressi fuimus, vt corpora nat-
torum sint secundum legis posi-
toris voluntatem, ferè quidem
hæc omnia prouenient per vnâ
diligentiâ. Nam cum sit finis gi-
gnendi, vt plurimum viris qui
de septuagesimo annus, mul-
lieribus autè quinquagesimus:
ita coniugandi ab initio sunt, vt
ætatibus ad hunc finè cōcurrât.
Est autè adolescentium coniun-
ctio improba ad filiorū procrea-
tionem. in cunctis enim anima-
libus iuueniles partus imperfe-
cti sunt, & foeminae crebrius q̃
mares, & parua corporis forma
gignuntur. quocirca necesse est
hoc idem in hominibus proue-
nire. Huius autè coniectura fue-
rit, quòd in quibuscunq; ciuita-
tibus consuetudo est adolescen-
tes mares puellasq; coniugari,
in eisde inutiles ac pùtilla homi-
num corpora existunt. in partu
quoq; laborât magis puellæ, ac
pereunt plures. Ex quo respon-
sum oraculi Troezeniis datum
quidam existimant, ob istâ cau-
sam, quasi multis pereuntibus
propter immaturitatē nuptia-
rum, non propter fructuum col-
lectionem. Ad continentiam
quoq; vtile est nuptias fieri se-
riores. intemperatores enim eē
videntur, cū puellæ veneri as-
suescunt. At masculorum cor-
pora crescere impediūtur, si ad-
huc augente semine consuetu-
dinem ineant. nam huius ter-
minus quispiam esse videtur,
quē nō multo excedit amplius.

*a.l.corpe

Quapropter puellas quidē circa
ca ætatem decem & octo anno-
rū nuptui tradere congruit, ma-
sculos autè circiter ætatē anno-
rum septem & triginta. in hoc
enim tempore, & vigētibz cor-
poribus cōiunguntur, ac proce-
dente tempore simul apte defi-
nent procreare posse. & filiorū
susceptio partim erit ab initio
eis ætate vigentibus adhuc, si re-
ctè pcedat statim generatio: par-
tim iam vergētibz ad annum
septuagesimum. Quibus igitur
ætatibus coniugia sint faciēda
dictum sit. Tempus autè anni,
vt nunc multi obseruant, recte
per hyemem aptius ad nuptias
esse videtur. sed consideranda
sunt in procreatione liberorū;
quæ à medicis & quæ à physicis
traduntur. Medici enim tempo-
ra corporū sufficienter ostēdūt
physici autè de spiritibus, borea-
les magis q̃ australes laudant.

Quæ autem corpora maxime
utilia sint, magis dicendū esset,
vbi disciplina liberorū tracta-
tur. summatim vero sat fuerit
nunc dixisse, neq; enim Athle-
tarum habitudo utilis foret ad
ciuilem habitum, neq; ad sanita-
tem, & procreationē liberorū:
nec rursus humilis & imbecilla
nimum, sed media istarum. la-
boriosam enim habitudinē ha-
bere oportet, exercitaram vero
laboribus non uiolentis, neque
ad unum laborē solum, ut Athle-
tarum habitudo, sed ad libera-
lia opera. hæc autē similiter uiris
mulie-

A mulieribusq; existerē debent.

Prægnātes quoq; mulieres curam habere corporum oportet, nō pigrescētes, neq; subtili vten-tes alimonia, hoc autē facile est legum positori puidere, si iubeat singulis dieb⁹ iter quoddam facere debere ad Deorū sacra mulieres, quæ sortitæ sint cōcipiendi honorem. Mens tantē contra q̄ corpus, in trāquillitate est traducenda, quæ enim fiunt, ab ea quæ continet, capere vident: quæadmodum illa quæ nascuntur à terra.

B Circa expositionē autē vel educationem filiorum lex sit, nihil orbatum natura fore educandū. In alijs vero, si mores institutioq; ciuitatis prohibeant natos exponere, ac multo tanto tanta prolis alicui contigerit, vt duplicat⁹ sit filiorum numerus (nam is definitus esse debet) ad multitudinē nimīā euitandam anteuenire oportet, vt non cōcipiantur. nam postquā concepti sunt, & sensum aut vitam acceperint, nefas est attingere eos.

C Cum vero determinatū sit, quæ ætate vir & vxor sint ab initio coniugandi, quanto tempore liberis operationē dare cōueaiat, determinemus. Seniorū enim fœtus, quæadmodum iuniorum imperfecti sunt, & corporib⁹ & intellectibus: senescitū quoq; fœt⁹ sunt irrobusti: quapropter illud maxime tempus probandū est, in quo maxime intelligentia viget in nobis. id autē esset in plurimis, circiter

annū quinquagesimū, vt poetarū quidā dixerūt, septenario numero ætatē dimetiētes. Itaq; qui quatuor aut quinque annis hanc ætatē excesserint, derelinquere debent in aperto procreandi studium, ac de cetero vel sanitatis, vel alterius hmoi causa cōcubitum facere videri. Coitus vero oīs alterius q̄ coniugis, penitus sit interdictus: quāquidē sit & appellei coniunx. Quod si quis deprehendatur cōtra facere per tempus procreationis, dignam pro delicto pœnam reportet.

De victu, & institutione puerorum.

Cap. 17.

S Vceptis autē filijs, multū referre putandum est ad corporis robur, quali victu nutriantur. Apparet vero ex ceteris animalibus, & ex gentibus, quibus cura est assidua bellicæ habitudinis, nutrimentū lactis maxime, propriū esse corporibus: abstemiū autem magis propter ægritudines. Et præterea mot⁹ quoscunq; in ea ætate fieri dat, conferunt. Ne membra vero ob teneritudinē distorta fiāt, vt tunc adhuc gētes aliquæ organis quibusdā & machinis, quæ corpus à talibus illæsum cōseruāt. Conferunt etiam statim à pueritia frigori alluere: hoc enim & ad sanitatē, & ad res bellicas vtile est. Quapropter apud multos Barbarorum cōsuetudo est, vel gelido amne natos immergere, vel parua veste amicare, vt faciūt Galli: ad cuncta enī ad quæ pole

Politicoꝝ

G possibile est, statim ab initio melius est assuescere. est autē apta puerorum natura ob eorum calorem, ad frigus exerceri. Circa primā igitur etatē hęc & huiusmodi diligentia est adhibenda.

Sequēti vero etate vsq; ad annos quinq; quia nondum ad disciplinā aliquam sunt admouendi, neq; labores perferre cogēdi, ne crescere impediuntur, motus solummodo quosdam suscipere debent, quo pigritiam corporis euitent: qui motus præparandi

H sunt illis, & per alios actus, & ludum. ludi vero ipsi, neq; illiberales neq; laboriosi esse debent, neq; remissi. Quas autē narrationes & fabulas illa etate pueri audire debeāt, cura sit ijs q; pueris publice præficiuntur. cuncta enim talia ad cōuersationes postea futuras accommodāda sunt. itaq; ludi vt plurimū tales esse debent, vt sint imitationes eorū quæ postea serio erunt faciēda.

Cohibitiones vero puerorū et interruptiones ploratus, qui legibus prohibēt nō recte faciūt.

I sunt enim viles ad augmentū, cū sint quodāmodo exercitationes corporum. spiritus enim compressio facit robur laborantibus, quod contingit et pueris plorātū cohibentibus. Prouidendū est ab his, quibus pueroꝝ cura publice cōmissa est, circa huiusmodi educationem, & alia, & vt q̄ minime cum seruis versent. hęc enim etas vsq; ad annos septē, necessariū est vt domi alaf. rationabile est ergo **K** præcipue in hac etate, vt ab auditu & visu seruilium rerū absint. Omnino igit obsecenitas verborum, vt & quicquā aliud, per legislatorē extermināda est de ciuitate. ex turpiter enim loquēdi licētia sequit & turpiter facere. Potissimum igitur statim a pueris, neq; dicāt, neq; audiāt quicquam turpe. Siquis vero dicere aut facere quicquā prohibitorum deprehensus fuerit, is si liber sit, sed nondum in cōuentū comessatorū dignatus assumi, honore prohibeatur, & verberib; castigetur, sed si sit maioris etatis, serui infamia afficiatur, admissi seruilis officij gratia. Cū vero dicere quicquā interdixerimus, clarum est q; & aspicere aut picturas, aut act⁹ deformes prohibemus. Sit igit cura magistratibus, nullā neq; picturam neq; statuā esse talium rerū imitatricē, nisi apud Deos quosdā, quibus et lasciuia mos tribuit. apud hos permittet lex iam homines factos pro se, & filijs, & vxoribus sacra facere. Iuniores aut neq; iamborū, neq; trægœdiarū spectatores esse sinat, nisi cū ad eam peruenerunt etatē, vt in comellationibus vnā cum alijs sedere, & potus etiā participes esse possunt, & ab ebrietate & hmoi labe infantes disciplina oēs præstabit. Nos quidem nunc cursim ista attigimus: postea vero insistētes oportebit de terminare, magis, siue oportet, siue

M
*comœdianum.

De puerorum institutione, & de ijs quæ ipsi addiscere consueverunt. De Musica, eius speciebus, ac musicalibus instrumentis: quæq; quibus conueniant.

Quòd faciendâ sit circa pueros institutio: & ea quidem publice. Cap. 1.

Vòd igitur à legis pos-
sitore maxime in-
tendendū sit circa
disciplinā iuuentu-
tis, nemo utiq; du-
bitabit. nam id quidem negle-
ctum in ciuitatibus affert reipus-
blicæ detrimentum. Oportet. n.
ad singula gubernādī genera dā
disciplinam accommodari. nam
mos vniuscuiusq; proprius con-
suevit & seruare rempublicam,
& ab initio constituere. ceu po-
pularis mos popularem, & pau-
corum potentiae accommodatus
mos, eam quæ consistit in pau-
corū gubernatione. semper au-
tem melior mos causa est melio-
ris reipublicæ. Præterea in cun-
ctis facultatibus & artibus sunt
quædam, ad quæ erudiri prius
oportet, & assuescere ad earum
opera. itaq; manifestum est, qd
& ad virtutis actiones. Cū ve-
ro vnus sit finis ciuitati toti, cla-
rum est oportere disciplinam
quoq; esse vnam & eandem om-
nium, et huius curā esse publicā
& non

Aliue non oportet primo quæren-
tes, & quō. sed in præfenti men-
tionem de his facere necessariū
fuit. Forsitan enim non male cir-
ca hoc censēbat Theodorus tra-
gœdiarum actor. nulli enim vn-
quā concedere voluit, vt ante se
ageret, neq; ex vtilibus ēt histrio-
nibus, quasi magis faueant au-
ditores illis, quos primo audie-
rint. Contingit hoc idem in con-
uersationibus hominū & rerū:
omniū enim prima nos magis
delectant. Quapropter oportet
à pueris omnia turpia procul re-
mouere, & maxime quæcunq;
habent in se vel obscenitatem,
vel improbitatē. Transactis ve-
ro annis quinq; in duobus vsq;
ad septem oportet iam discipli-
nas spectare, quas addiscere eos
oportet. Dux autem sunt ætates
in quas necessarium est discipli-
nas diuidere: vna post septimū
annum vsq; ad pubertatem: al-
tera à pubertate vsq; ad annum
vigesimalium primum. nam qui
hebdomadibus diuidūt ætates,
vt plurimum non dicunt bene.
itaq; sequenda est naturalis di-
stinctio: omnis enim ars & disci-
plina implere vult id, quod de-
est naturæ. Primum igitur vi-
dendum est, si faciendâ sit insti-
tutio quædā circa pueros: dein-
de, si vtile sit publice curam eo-
rum suscipere, vel magis priua-
tim, quo modo nunc sit in plu-
rimis ciuitatibus: Tertio
qualem hanc esse cu-
ram oportet,

Politicoꝝ

G & non priuatam: quemadmodum nunc vnusquisq; curā habet suorum filioꝝ, priuatimq; docet & priuatam disciplinam, pro vt ei videat. Sed oportet publicorum publice exercitationē fieri: & simul non debet quisq; ciuis se suum existimare, sed omnes ciuitatis. particula enim ciuitatis vnusquisq; est: cura vero singularum particularum respicere nata est ad curam totius.

Laudari possunt in hoc Lacedæmonij: nam plurimam circa pueros diligentiam faciunt, & quidem publice. Quod igitur lege prouidendum sit circa disciplinam iuuentutis, & hoc publice faciendum, patet.

Qualis, quarumq; rerum, & cuius gratia debeat esse puerorum institutio. Cap. 2.

Quamnam vero ista sit disciplina, & quomodo tradenda, latere nō debet. Nam nūc quidem in ambiguo est, neq; eadē omnes censent iuuentutem addiscere debere, neq; ad virtutem, neq; ad vitam optimam: neq; cōspicuum est, vtrum per intelligentiā magis deceat, vel per animi morē. Impedimentorum quoq; respectus cōsiderationem disciplinæ conturbat: cum manifestum nō sit, vtrum exercitatio nostra accommodāda sit ad ea quæ sunt vtilia ad vitam, vel ad ea quæ tendunt ad virtutem, vel ad ea quæ ad maiorem quendam superfluumq; pertinet apparatus.

hæc enim omnia patronos quosdam suscipere. De his quoque quæ ad virtutem tendunt, nihil confessum existit. etenim virtutem non eandem omnes statim honorant: ex quo fit vt discorudent circa illius exercitationē.

Quod igitur ex vtilibus necessaria sint addiscenda, manifestum est. quod autem non omnia, distinguentibus liberalia opera ab illiberalibus patebit, illa talia esse recipienda, quæ cum vtilia sint, faciunt exercentem habentemq; non vilis exercitiij operatorem. Vile autem exercitium putandum & ars & disciplina, quæcumq; corpus, aut animum, aut mentē liberi hominis, ad vsum & opera virtutis inutilem reddunt. Itaq; & artes illæ quæ deterius disponunt corpus, & cuncta mercenaria exercitia, sordida nuncupamus. mentem enim occupatam & vilem reddunt. Sunt etiam quedam ex liberalibus sciētijs, quas vsq; ad aliquid discere honestum sit. penitus vero sese illis tradere, ac ad extremū vsq; proficui velle nocuentis illis, quæ supra diximus, ob noxios facit. Sed refert plurimū cuius gratia quis agat, vel discat. nam si gratia suū vel amicorum, vel propter virtutem, non est illiberalis, qui vero id ipsum agit propter alios, sepe utiq; videbitur illiberaliter ac sordide agere. Disciplinæ igitur illæ, de quibus diximus, ad vtrancq; partem se habent.

Qua-

¶ Quatuor esse; quæ pueri discere consue-
runt, quarum alijs oçij, alijs negocij
causa vimur. Cap. 3.

S Vnt aut ferè quatuor, quas
discere iuuenes consueue-
runt, literas, gymnasticã,
musicam. addunt vero & quar-
tum quidam, figurandi peritiã.
Literas quidem & figurationẽ,
tanquam, vtiles & valde expe-
dientes ad viã: gymnasticã ve-
ro tanquã pertinentẽ ad fortitu-
dinẽ. De Musica vero iã ambigi-
tur. nã nunc quidẽ plurimi vo-
luptatis gratia illã addiscunt: ve-
teres aut inter disciplinas eã col-
locauerũt, ex eo q̃ natura quæ-
rit (vt sepe dictũ est) non solũ in
negocio recte, verũetiã in otio
laudabiliter posse versari. Hoc
enim principiũ est omnium, vt
rursus de illo dicamus. si enim
vtroq; opus est, magis aut expe-
tendũ est otium q̃ negociũ. nec
id quidẽ in ioco: nam sic necesse
foret iocũ esse finẽ vitæ. q̃ si sit
impossibile, & magis i negocijs
vtendum est ioco. nam qui labo-
rant, indigẽt relaxatione: et hui⁹
grã est iocus. negocia vero sunt
cũ labore & conatu: & propie-
rea oportet iocũ adhibere, qui
tanquã medicinã eo tpe afferat.
nam relaxatio est hmõis motus
animi, & requies p voluptatẽ.
Otium autẽ ipsum videt in se
voluptatẽ habere, et felicitatem
& vitam beatã. & hoc nõ nego-
ciosus, sed otiosus existit. Inã qui
negociatur, alicuius gratia nego-
ciat, quod sibi desit, felicitas aut

finis est, quã nõ cum dolore, sed
cum voluptate esse oēs putant.
Hanc tñ voluptatem non eandẽ
omnes posuerũt, sed fm se vnũ-
quisq; & fm suum habitũ: opti-
mus tamen optimã, & eam quẽ
sit ab honestissimis. Itaq; mani-
festum est, q̃ oporteat ad otium
quoq; degendum addiscere quẽ-
dam, & erudiri: & has eruditio-
nes ac disciplinas sui ipsarũ esse
gratia: illas uero quæ ad nego-
cium, tanquã necessarias & gra-
tia illorum. Quapropter Musi-
cam antiqui iter disciplinas col-
locauerunt: non tanquam rem ne-
cessariã, nihil enim habet tale;
neq; tanquam uilem, ut literæ
ad lucrum, & ad rem familiarẽ,
& ad stũdia, & ad ciuiles actio-
nes cõplurimas. Videtur quoq;
figurandi peritiã utilis esse ad iu-
dicandum melius artificũ ope-
ra, neq; ut gymnastica ad sani-
tatem & robur: nihil enim ho-
rum uidenus ex musica fieri: re-
stat ergo quòd ad degendum in
otio, ad quod & apparet eam
adhiberi, quam enim putant
degentiam esse ingenuorum ho-
minum, in ea constituunt. Qua-
propter Homerus in poemate
suo ita inquit:
Sed quale esse uocari ad mensam
opipare paratam.
Deĩd noĩans q̃sdã alios, subdit:
Et accersũt citharcedũ q̃ oēs de-
mulceat. et alio loco ait Vlysses:
Optimam esse degendi rõnem,
qñ legis oĩbus cõuiuã audiũt
citharcedũ, sed etes per ordinẽ.
Quòd

Politicoꝝ

- G** Quòd igitur sit disciplina quædam, quam non vt vtilem, neq; vt necessariã docendi sunt filij, sed vt liberalem & honestã, manifestum est. Vtrum aut vna sit numero, an plures, & quæ nam istæ, & quò, postèrius dicetur. Nunc tantũ id præmissum sit, qd apud antiquos habem⁹ testimonium ex his disciplinis quas diximus. musica enim hoc manifestat. Ac èt de vtilibus, qd aliqua addiscere pueros oportet, non modo propter vtilitatem, vt patet in literis, verũ etiã propter multas disciplinas alias, quæ p literas addiscuntur. Similiter vero figurandi peritiã, nõ vt in vendando emendoq; vasa non decipiantur, sed potius quia cõtemplari facit pulchritudinem corporũ. quærere vero vtilitatẽ ubiq; minime congruit magna nimis, & ingenuis hominibus. Cũ vero manifestum sit, vtrũ morib⁹ an ratione sit disciplina tradenda, & an circa corpus primo vel circa mentem, patet ex his qd adolescentes gymnasticæ & pedotribicæ sunt tradendi: quarum altera qualem aliquã facit habitudinem corporis, altera operationes.

De gymnastica, & puerorum exercitorum disciplina. Cap. 4.

Nunc autẽ quæ ciuitates curam habere puerorũ maxime vident, partim athletarum habitudinem inducere student, in quo deformant corpora ac augmentationẽ eo-

rum impediunt. Lacones vero in hoc quidem non errant, sed efferatos laboribus reddũt adulescentes, quasi hoc vtile sit maxime ad fortitudinẽ. Atqui vt iam sæpius dixim⁹, neq; ad vnã virtutem, neq; ad hanc maxime respiciendum est ab eo qui curã facit institutionis. & si ad hanc, non tñ id consequuntur. neque enim alijs in animalib⁹, neq; in gentibus videmus fortitudinẽ adesse maxime efferatis, sed potius mansuetioribus & leoninis moribus. multæq; sunt gentes, quæ ad cõdes hominũ, & ad eorum comestione[m] insultant: vt circa Pontũ Achæi & Heniochi, & ex mediterrancis aliæ gentes similiter his, vel magis: quæ quidem gentes clanculum per insidias latrocinantur, ad bellica tñ opera nihil valẽt. Præterea scimus Lacones, dum ipsi soli exercebãtur, præstitisse cæteris: nũc autem esse alijs inferiores, non enim ob id præstabant, qd iuuentutem exercerẽt, sed qd ipsi exercitati, contra nõ exercitatos pugnant. Itaq; honestas, at nõ feritas est in certaminibus præferenda. neq; enim lup⁹, neq; alia bestia, honestum periculum pugnao subiret, sed magis vir bonus. Qui vero adulescẽtes hanc nimium tradunt, & in necessarijs absq; disciplina dimittunt, vere illos sordidos reddũt. ad vnum enim opus reipublicæ vtilis faciũt, & illud ipsum deterius, vt ratio ostẽdit, oportet aut non ex prio-

Aprioribus opibus, sed ex his quæ nunc fiunt, iudicare. nam nunc quidē illi qui repugnāt disciplinam habent, tunc vero nō habent. Quod igitur vtendum sit gymnastica, & quō vtendum eo concessum existat, vsq; enim ad pubertatē leuiores exercitationes sunt adhibendę, absq; victu illo violēto & laborib⁹ coactis, ne corpora crescere impedianr. Signum erit non paruum, q; ita contingat: q; inter eos q; Olympia vicerunt, duo vel tres tantū reperiūtur, qui īdem adolefcentes & viri sint victoriam consecuti: propterea q; per exercitationes pueris adhibitas sublata sit vis ac robur ā violentis laboribus. Post pubertatē verō cū annis tribus ad alia perdiscēda intenderint, tunc congruit & laboribus & victu necessario illos occupare. nam simul mente & corpore laborare non oportet: cū se inuicem impedire nata sint: labor quidē corporis, mentem: mentis autem, corpus.

C*De musica pulchra disceptatio: de eius effectibus: & eam ad puerorum disciplinam esse adhibendam.*

Cap. 5.

DE musica vero dubia quidam posuimus antea, & nunc rectū erit illa resumere, vt tanquā cōsentanea fiat rationib⁹ quas quis de ea dicēs ostendat. Neq; enim facile est demonstrare, quam potentiam habeat, neq; cuius gratia illā adipsi oportet, vtrū solatij causa &

quienis, quēadmodum somnus, & potus, nam hæc per se ipsa nō sunt honesta, sed iocunda, & simul cessare curas faciunt, vt inquit Euripides. Quapropter instituant in illa, & vtuntur cunctis istis similiter, somno, & potu, & musica. in his quoq; saltationē posuerunt. An magis putandum est ad virtutem tendere musicam, vt potentem, quēadmodum gymnastica tale aliquid corpus reddit, sic & musicam talem aliquem morem efficere, alius facientem posse recte laetari. An ad degendi rationem aliquid cōfert, & ad prudentiā, nam hoc tertium ponēdum est, ex his quæ dicuntur. Quod igitur oporteat pueros non solatij gratia discere, manifestum est, non enim solantur discētes: nam cū labore est disciplina. Atqui nec ad degendi rationē pueris, neq; illi gati cōgruit attribuere, nulli enim imperfecto cōpetit perfectio. Sed forsā videbitur puerorum studiū solatij esse gratia viris factis & perfectis. Quod si hoc tale est, cuius gratia oportet ipsos addiscere, ac non potius, instar Persarum Medorumq; regum, per alios idem faciētes voluptatis ac discipline participes fieri? etenim necesse est, melius perfici ab his, qui hoc opus suū fecerunt & artem, q; ab his, qui tanto solū tempore in eo laborauerunt, quanto addiscūt. Quod si oportet in his eos laborare, similiter & circa epularum apparatum. Moral. cū cō. Auer. **Q**

Gratum oportebit utiq; eos addi
scere: quod est absurdū. Eadem
quoq; dubitatio cadit, si possit
mores facere meliores. qđ enim
opus est eos hęc addiscere, ac nō
ex alijs audientes recte lætari, et
iudicare posse, quemadmodum
Lacones & illi enim quanquā nō
didicerint, possunt tñ recte iudi
care, vt aiunt, quæ sit bona, vel
nō bona melodia. Eademq; rō
foret ad solatiū, & ad rationem
degendi otij libero hoīe dignā.
quid enim oportet eos discere,
H ac nō alijs vtētib; frui? Cōside
rare hoc licet ex opinione quā
habemus de Dñs. non enim Iu
piter cantat, aut citharā pulsāt
s̄m poetas: immo illos qui talia
faciūt, appellam⁹ viles: & opus
illud non viri neq; sobrii, sed iocū
tis. At enim de his postea erit
cōsiderandū. Prima vero que
stio est. vtrum musica sit in ioc
co reponenda, vel non: & quid
potest efficere de his trib⁹ in du
bitatione propositis, vtrum di
sciplinam, an solatium, an ratio
Inem otij degēdi. Rationabiliter
quidem ad omnia instituitur et
videtur omniū particeps. nā &
iocus gratia requietis est, ac re
quietē necesse est esse iocūdā.
est enim medicina molestiæ il
lius, quæ per labores suscipitur:
& ratio degendi otij non solum
honestatem habere debet, verū
etiam voluptatē: felicitas enim
ex ambabus istis est. Musicam
vero omnes fatemur esse ex ioc
undissimis, siue nuda sit, siue
cum modulatione. Inquit profe
cto & Musæus, Carmen dulcissi
mam rem esse mortalibus. Qua
propter & ad cœtus familiarū,
& ad vitam in otio degendam,
rationabiliter illam recipiūt, vt
potētem lēgitiam afferre. Vnde
& ex hoc quis intelligat illā pue
ris esse perdiscendam. quæcūq;
enim iocunda sunt, atq; eadem
innocua, non solum congruunt
ad finem, verum etiam ad quie
tem. cū vero contingat homi
nibus perraro esse in fine, persæ
pe autē cessent & vtantur iocis,
non ob aliud modo, sed etiā ob
delectationē, vtile foret requie
scere in his, q̄ ab illa proueniūt,
voluptatibus. Contingit autem
hominibus fecisse iocos finē, cū
& habeat fortasse finis volupta
tem quandā, sed non quācūq;. **E**
Querentes vero istā accipiunt
hanc pro illa, ex eo q̄ cum fine
agendi similitudinē habet. nam
finis gratia nullius futuri expe
titur: et tales voluptates nullius
futuri gratia, sed gratia eorum
quæ antecesserunt, laborū s̄. & **M**
molestiarū, per quā igitur cau
sam quæerunt felicitatē fieri, per
hmōi voluptates, hanc utiq; ali
quis rationabilis existimet cau
sam. De communione autem
musicæ non per hæc solum, sed
etiam quia utilis sit ad cessatio
nes, vt videtur nec per eas mo
do, sed insuper quæredum, num
aliquādo aliud ex ea proueniat,
pretiosior quidem natura eius
est, q̄ s̄m eū vsum, de quo supra
dicit:

A dicitur : & oportet nō solum ab ipsa voluptatem capere, quam participant omnes fm sensum. habet enim musica naturalem voluptatē, per quam illius vsus cunctis ætatibus, cunctisq; morib⁹ est acceptus. Sed videndū est, si quo modo ad mores extenditur & ad animū. id autē patebit, si aliquando tales aliqui fm mores p illā efficiamur. Atqui q efficiamur, per Olympi moderationē manifestū est: ea nāq; abstrahit animā, & quodammo do rapit: raptus vero & abstractio animæ circa morē affectio est. Præterea audientes representationes, oēs afficiūtur etiā sine melodij & versibus. Cū vero cōtigerit musicā esse delectabilem, virtutē autē esse circa letandū recte; & amare & odisse, oportet profecto addiscere & assuefieri ad nullā rem adeo, vt ad iudicandū recte & ad gaudendum mansuetis moribus, & laudabilibus operibus. Sunt autē in rhythmis & melodij similitudines maxime penes veras naturas iræ, & mansuetudinis ac fortitudinis & tēperantię & cōtrariorū his, & aliorū omniū quæ ad mores pertinet. Patet id ex effectu. mutamus enim animū talia audientes. mos autē dolendi ac lætādi in similibus prope est, vt erga veritatē eodē modo se habeat: ceu si quis gaudet imaginem alicuius vidēs, nō propter aliā causam, sed propter formā ipsam, necessariū ē huic et aspe-

ctum ipsum illius, cuius imaginem contēplatur, esse iocundū. Contingit autē in alijs quidem sensibilibus, nullā existere similitudinē morū: vt in his quæ tactū vel gustu percipiuntur. in his etiā quæ visu, admodum parum. figuræ enim sunt talia, sed ad modicū: & oēs huiuscemodij sensus participant. insuper non sunt hæ similitudines morum, sed signa magis, quæ fiunt figuræ & colores morū. & sunt hæc a corpore in passionibus. Attamen quantū refert circa horum visionē, oportet pueros nō figuras inspicere Pasonis, sed Polygni, & si quis alter pictor vel statuarius sit moralis. At in melodij ipsi sunt imitationes morum, & hoc ē manifestū. statim enim harmoniarū distincta est natura, ita vt qui audiunt aliter disponantur, nec eodē modo se habeant ad vnāquāq; ipsarū, sed ad quāsdā flebiliter & cōtrariæ magis, puta ad eā quæ appellatur Lydia mixta: ad quāsdam vero mollius fm mentē, ceu ad illas quæ sunt remissæ: ad aliā vero mediocriter & cōposite plurimū, vt videtur Dorica facere sola omniū harmoniarū. Phrygia vero distrahit ac rapit animū, & quasi extra se ponit. hæc enim recte dicunt, q circa hmōi disciplinam philosophantur: capiunt enim verborum testimonia ex rebus ipsis. Eodem modo se habet circa rhythmos. alij enim morē continent grauius,

Q. Q. ij alij

Politicorum

• alij concitant, alij violentiores afferunt motus, alij liberaliores. Ex his igitur patet, quod musica potest animi morē aliquē facere. Quod si hoc potest musica, clarum est quod ad puerorum disciplinam est adhibenda, & in ea pueri sunt instituēdi. Congruit autem naturæ huiusmodi disciplinæ. nam pueri propter ætatem nihil ferunt sponte, quod non habeat in se iocunditatem: Musica vero ex his est, quæ sunt iocunda secundum naturam. Et vide

Hur cognatio quædam esse nobis cum harmoniis & rhythmis. quia propter multi sapientū dixerē, alij quidem animā esse harmoniā, alij vero habere harmoniā.

De Musica quid discendum, ac ea utendum, quidne minime: ubi de musicis instrumentis quamplura.

Cap. 6.

Vtrum autē addiscere eos oportet cantando, & manibus agendo, vel non, quædam modum prius dubitatum est, nūc erit dicendum. Non est obscurum interesse multum ad hoc, ut efficiamur aliquales, si quis operum ipse sit particeps. nempe impossibile est vel certe ad modum difficile, ut qui opera ipsa non tractat, perite valeat iudicare. Et simul opus est ut pueri habeant exercitationem aliquam. & Architzæ tabella recte reperta est, quā pueris dant, ut in ea occupati, illa quæ sunt domi non frangāt: nescit enim pueritia quiescere, hic est ergo infan-

tibus conueniens ludus: disciplinæ vero maioribus, tanquam tabella quædam. Quod igitur docendi sint musicā, ita ut in opere ipso versentur, ex ipsis patet. Quid autem deceat vel non deceat secundum ætates, non difficile est determinare, ac respondere vituperatoribus, vile huiusmodi exercitiū esse dicentibus. Primum igitur cum iudicandi causa sint hæc opera perdiscenda, oportet in pueritia illis operam dare. in maiori vero ætate exercitationem dimittere: tantum modo autē iudicare posse per disciplinam adeptam, ac lætari recte. Vituperatoribus autem, qui aiunt sordidos ac viles musicam facere, non difficile est respondere, si consideremus, quousque illi opera danda sit ab his, qui ad virtutē ciuilem erudiuntur, & quæ melodiarum, quæque rhythmi sint addiscendi, & præterea quibus instrumentis percipiuntur. nam in eo quidem plurimum refert, consistitque in his obiectio nibus solutio. nihil enim vetat, modos quosdam musicæ illud, quod aiunt, efficere. Clarum est igitur oportere disciplinam ei neque impedimentum asferre cæteris operationibus, neque corpus efficere inutile ad bellicas ciuilesque exercitationes: ad vsus quidem iam, ac disciplinas vero potest. Erit autem hoc, si neque in illis laborabunt quæ ad certa artificia pertinent, neque circa admirabilia quædam & superflua, quæ

in

A in certamina prius, & de certaminibus in doctrinam venire: sed eousq; vt gaudere valeant probabilibus melodijs et rhythmis, & non comuni sensu musicæ solum, vt animalia quædã, & turba seniorum ac puerorũ. Patet etiã ex his, quibus instrumentis sit vtendũ. neq; enim tybię sunt in disciplina recipiendę, nec aliud artificiosum instrumentum, vt cithara, & siquid aliud tale: sed quæcunq; faciũt audito res bonos, vel musicę disciplinę, vel alterius. Insuper tibia nõ est morale, sed potius fuscitatum & concitatum. itaq; ad hmõitẽpora est vtendum illa, in quibus spectacula magis purificationẽ patiuntur, q̃p disciplinam. Adiungamus autẽ & illud, q̃ contrariũ disciplinæ efficit, impediens rõnẽ, vt tibiariũ sonus. Quapropter bene reprobauẽt illarũ vsum antiqui, licet prius vñ fuisẽt. Studiosiores enim facti pp diuitias, & animosiores ad virtutẽ, post victoriã contra Medos habitã, ac ex rebus gestis magnũ de se opinantes, disciplinam omniũ arripuerunt, nõ iudicantes, sed experientes. Quapropter tibiariũ quoq; vñ tũc receptus est. nã & apud Lacedæmonios quidã qui ludos exhibebat, ipsemet tibijs modos fecit. & Athenis eousq; in cõsuetudinẽ venit, vt serẽ ingenui oẽs addiscerent. quod patet ex tabula à Thrasippo posita, cũ ludos pro tribu sua dedit. Postea vero

in defuetudinem abijt, & improbari cõpta est, cũ iã melius p̃ experientiã iudicare possent, qd ad virtutem pertineret, & quid non. Eodemq; modo permulta instrumentorũ antiquorũ improbata sunt, veluti Pestides & Barbiti, & quæ ad voluptatẽ audientiũ intendebãt, heptagona, & trigona, & sambuca, & cuncta quæ indigẽt perita manuũ gesticatione. Rationabiliterq; illud se habet, quod antiqui de tibijs fabulãtur. aiunt enim Mineruã repertricẽ, tibijs abieciẽse ob deformitatẽ oris. atq; nõ male habet dicere, feciẽse hoc Deũ, deformitate oris insensam: sed tamen multo magis ob id, quia nihil confert tibiarum vñ ad intelligentiam & mentem, cũ scientia & ars Mineruæ sit attributa. Cum vero instrumentorum & operis probauerimus artificiosam disciplinam: artificiosam vero illam posuimus quæ versatur in certaminibus: in ilisenim qui agit, non propriæ virtutis grã agit, sed vt audientes delectet, & onerosa quidem delectatione: quapropter nõ ingenui hos censemus esse huiuscemodi opus, sed p̃ viles ac fordidos contingit illud fieri. nam finis, cuius gratia faciũt, improbus est, cũ spectator onerosus existens, modo hoc, modo illud exigere cõsuevit: ita vt artifices quoq; placere studentes, illius modi efficiantur, & corpora similiter propter motus.

QQ iij Har.

G Harmonijs & rhythmis omnibus utendum esse: diuersis tamen ad diuersa, ac secundum aetates diuersas: ubi de harmoniarum differentiis multa.

Cap. 7.

Considerandum est autē, utrū omnibus utendum sit harmonijs & omnibus rhythmis, an distinguendum. Deinde utrū illis qui eruditio- nis causa laborāt, eandē dictio- nem tribuamus, an tertiū quid- dam aliud. Qm̄ videntius musi- cam esse per melodiam & rhyth-

Hmos, horū utrunq; latere nō de- bet, quā vim habeat ad doctri- nam: & utrū præferenda sit ea pars, quæ in melodijs consistit, an ea quæ in rhythmis. Putāt igitur multa de his esse dicta re- cte à musicis quibuscūq; qui nūc sunt, & à philosophis qui peri- tiam habēt huius disciplinæ, di- scussionē & examen singularū partiū illis dimitemus, qui per- quirere volēt: nos autē legitime solū modo in genere de ipsis di- cam⁹. Cū illa probeatur à no- bis melodiarum diuisio, quā fa- ciunt quidā philosophi, q̄ aliæ sunt morales, aliæ effectiuæ, aliæ abstractiuæ, ponentes naturam earū ad singula istorū propria: dicimus autē, non vnus utilita- tis gratia oportere musica vti, sed multarum: nam & doctrinæ gratia & purificationis. (quid au- tem purificationē intelligam⁹, nunc simpliciter, alias vero dili- gentius ī his quæ de Poetica scri- bim⁹, dicemus) tertio gratia de-

gendi oclī quietisq; causa & re- missionis curatū: patet omnib⁹ harmonijs esse utendum, sed nō eodē modo: verum ad doctrinā quidem moralibus est utēdum maxime: ad eruditionem vero aliorū pulsante, effectiuis & ab- stractiuis. nam affectio illa, quæ contingit circa animos quorun- dam vehementer, in cūctis exi- stit. Differt autem s̄m magis & minus, ceu miseratio & metus, & præterea abstractio animi. nā per hunc motum deuoti, & sup- plices quidā fiunt. Videmus au- tem & sacris melodijs ita affici, qm̄ vtuntur expiantibus animā carminibus, quasi medicina fre- tis, & purificatione. Hoc idem euenire necessum est ijs qui cō- miseratione, & qui metu, & qui alijs affectibus detinent, & alijs, quatenus cuiq; talia cōtingant: fieriq; in oībus purificationem quandā & leuationē cum volu- ptate. Sūt autē carmina purifi- catiua letitiā afferunt innocuā hominibus, quapropter talibus harmonijs, & talibus carmini- bus spectandi sunt hi, qui thea- tralem musicā tractant certato- res. Sed cū spectator sit duplex, alter ingenuus & doct⁹, alter vi- lis & indoct⁹, ex opificib⁹ tur- batis vrbana, his quoq; accom- modanda sunt certamina, & spe- ctacula ad celsationē & requie- tem. Vt enim illorum animæ di- stortæ sunt à naturali habitudi- ne, sic harmoniarū & melodiarum distortionēs sunt quedam, illæ

Allæ quæ sunt vehemētes, & in-
fractæ. Delectat vero singulos
id quod suæ naturæ sit aptum.
quāobrem licentia permittēda est
his, qui de arte musica certāt in
theatro, vt ad huiusmodi spectā-
torē tali genere vtātur musicæ.
Ad doctrinā vero, quemadmo-
dum dictū est, moralibus melo-
dijs est vtendum, & talibus har-
monijs, qualis est Dorica, vt su-
pra diximus. Recipiēda est &
alia quācūq; nobis fudent, qui
in philosophia musicæq; versan-
tur. Socrates vero s libris de Re-
publica non recte Phrygiā tan-
tummodo adiungit ad Doricā,
licet improbens tibiā ex instru-
mentis. habet enim eandē vim
phrygia in harmonijs, quā ha-
bet tibia in instrumentis. ambæ
enim concitant animos, & in af-
fectus impellunt. Ostendit hoc
Poësis: tota enim bacchatio, &
tota huiusmodi concitatio ma-
xime omniū instrumētorum p-
tibus fit. harmonia vero Phry-
gia maxime hunc modū habet:
Ceu Dithyrambus manifeste vi-
detur esse Phrygius. Cuius qui-
dem rei plura afferūt argumen-
ta, qui circa huiusmodi rerū in-
telligentiā vacante. & inter cæte-
ra illud, qd Philoxenus aggressus
Dorice facere Dithyrambos in
fabulis, non potuit, sed vi illius
naturæ tractus fuit ad Phrygiā
harmonia, quæ maxime illis cō-
gruebat. Doricam aut fatentur
omnes constantē esse ac firmā,
moremq; summopere cōtinere

virilem. Præterea cū medium **D**
extremorū sumendum esse dixi-
mus: Dorica autem hanc habet
naturā ad alias harmonias: ma-
nifestum est qd Doricam præ cē-
teris decens est iuniores addisce-
re. Sed duo consideranda sunt.
vnū, quid possit: alterum, quid
deceat. nam possibilia quisq; ag-
gredi, & cōuenientia sibi debet.
Sunt aut hæc distincta ætatib⁹,
ceu defessis iam tempore non fa-
cile est alti spiritus cantilenas ca-
nere, sed talibus subiicit natura
remissas. Ex quo Socratē in hoc **E**
quoq; merito reprehēdunt qui-
dā ex his, qui circa musicā
versantur, qd remissiores har-
monias improbauit ad doctrinam,
quali vinolentia accipiens eas,
non secundum vinolentiæ natu-
ram (nam vinolentia magis de-
bacchari facit) sed defessas. qua-
re & ad futurā ætatem seniorū,
opus est huiuscemodi har-
monias attingere, & huiuscemodi
melodias. Præterea, si qua est ta-
lium harmoniarum, quæ conue-
niat puerorum ætati ex eo quia **F**
possit ornatū simul doctrināq;
afferre: qd Lydia maxime om-
nium harmoniarū habere vide-
tur: manifestum quod hæ tres
determinationes sunt in doctri-
na faciendæ, medium, possibile,
ac decens.

*Librorum Octo Politicorum
finis.*

QQ iij Leo

LEONARDI ARETINI VIRI CLARISS. IN LIBROS OECONOMICORVM ARIST.

AD COSMVM MEDICEM FLORENTINVM

PRAEFATIO.

Ratioſa ſunt interdum parui corporis manuſcula, quod Lipilli gem-
maeq; teſtantur. Et homines nonnunquam puſilli grandioribus pre-
valent, vt de Tydeo ſcribit Homerus : à quo breui & exiguo omnes
certaminibus longe ſuperatos fuiſſe tradit. Statius quoq; Homerum
(credo) ſecutus, de eodem inquit : Maior in exiguo regnabat corpore
uirius. Tu igitur, Coſme dulciſſime, hoc quicquid eſt libelli ob pagina breuitatem ne-
quaquam deſpexeris. puſillum quidem eſt, at viribus amplam, & pretio dignam
quod ego per has ſerias & Graeco interpretatus, non immerito, vt mihi videor, tibi po-
tiſſimum deſtinavi. Cui enim reſcius de gubernatione exercitus præcipi poteſt, quam
illi qui exercitum habet ? Cui rursus de rei familiaris adminiſtratione, quam ei quò
rem amplam poſſidet ? & tueri illam cum laude gliſcit, & augere cum dignitate ?
Licet ergo per te multum ſupias, & à patre tuo viro ſupienſiſſimo quotidie audire poſ-
ſis, operæ pretium tamen erit quod de re ſoniori tradiderint excellentiſſima philoſo-
phorum ingenia cognouiſſe. Vt enim medicina ſanitas, ita rei familiaris diuitias ſinem
eſſe conſtat. Sunt vero viles diuitie, cum & ornamento ſunt poſſidentibus, & ad vir-
tutem exercendam ſuppeditent facultatem. proſunt etiam naui, qui facilius per illas
ad honores dignitatesq; ſubleuantur. Nam quorum virtutibus obſtas res anguſta do-
mi, haud facile emergunt, vt poeta noſtri dicat ſententia. Quare cum noſtri, tum na-
torum multo magis charitate, illarum ampliſicationi, quo ad honeſte poſſumus, ſtu-
dendum eſt: quoniam à philoſophis in bonis numerantur, & ad felicitatem pertinere
arudentur. Tu igitur harum præcepta rerum in hoc libello Ariſtoteliſ leges, quem ego
non ſolum tranſtuli è Graeco, vt maxime conſonum eſſe putavi: verum etiam explana-
tionem quandam obſcuroꝝ verborum adiunxi, quo tibi legenti, dilucidior eſſet.

Primum igitur illud præmittendum eſt, duas philoſophia eſſe partes: quarum altera
in cognitione rerum: altera in agendo verſatur. Prima ſerè pars ad illa pertinet, quoꝝ
rum finis eſt ipſa cognitio. Actiua præcepta vita continet, qua ſcire parum eſt,
niſi deducas in actum. Ea vero præcepta diuidimur triſariam. aut enim
circa mores nos inſtrunt, aut circa rem familiarem, aut circa rem
publicam. Harum primam Ethicam, ſecundam œconomi-
cam, tertiam Politicam Graeci appellant. nos, vt opi-
nor, noſtris vocabulis vti magis decet, quam
alienis. Nunc ad textum Ariſto-
telis veniamus.

ARISTO-

309

ARISTOTELIS

OECONOMICORVM

LIEBR PRIMVS.

Leonardo Arcetino interprete.

SVMMA LIBRI.

De ijs, quæ ad rem attinent familiarem, eiq; sunt propria.
De varijs erga diuersos Oeconomi legibus.

Quomodo differant & conueniant inter se Politica & Oeconomica, & quis earum sit ordo. Cap. I.

Es familiaris et respublica iter se differunt, nō solum quātum domus & ciuitas: (hęc. n. sunt eorū subiecta:)

verum ē illo, q̄ in republica q̄dem plures imperāt, in re familiari vero vnus dūtaxat est imperator & rector. Quædam. n. artes distinguitur, nec est eiusdem fecisse ac facto vti: quēdam modū lyra & fistulis. sed reipublicę disciplinæ, est ciuitatē ab initio constituisse, & constituta bene vti. itaq; patet etiā esse rei familiaris, parare domum, & illa vti. Ciuitas quidē est multitudo domorum, agro & pecunijs sufficienter abūdans ad bene viuendū. Id autē ex eo patet, q̄ si compotes horū esse nequeūt, societas soluit. Insuper huius gratia in vnū coeunt. cuius autem grā vnumquodq; est, & sit, &

substantia ipsius hæc existit. Itaque patet priorē esse rē familiarem q̄ rempublicā: nam & opus illius est, pars enim ciuitatis est domus. Considerandū est igit̄ de re familiari, qd sit illius op⁹.

De partibus domus, & vnde sit sumenda possessio. Cap. 2.

Domus quē partes sunt, homo & possessio. Quā vero primū in minimis natura cuiusq; inspicitur, in domo quoq; se habet ita. Quare s̄m Hesiodum hoc ad esse conuenit. Domicilium in primis, mulieremq;, & bouē aratorem. alterum. n. primū i victu est, alterum in liberis. itaq; oportet ea quæ ad vxorem spectant, recte disposuisse, hoc est prouidisse, vt talis sit qualis esse debeat. Possessionis autem prima cura est ea, quę s̄m naturam. secundum naturam vero potissima est agricultura. Secundo loco, omnia quę sunt à terra: ceu metallorum,

Oeconomicorum

G tallorū, & ſequa alia hmoi. ſed
 agricultuſ præcipue, qm̄ iuſta.
 nō .n. ab hoībus, nec volētibz
 vt cauponaria & mercenariæ:
 nec inuitis quērit, quemadmo-
 dum bellicæ artes: & eſt earum
 rerū quæ ſunt ſm̄ naturam. na-
 tura.n. omnis educatio eſt à ma-
 tre: quare et hominibz à terra.
 Prodeſt ēt hæc plurimū ad for-
 titudinem. non.n. quēadmodū
 viles artiū, corpora enervat, ſed
 talia facit, vt & ſub Dio conſi-
 ſtere, & tolerare laborē valeāt,
 & aduerſus hoſtes pericula ca-
 peſſere. ſoli enim hi res ſuas ex-
 tra munitiones habent.

*Quod viri & mulieris ſocietas ſecundum
 naturā ſit neceſſaria, et quod multa
 commoda contineat. Cap. 3.*

Sed eius diligentiz quæ eſt
 circa hoīes, primæ ſunt par-
 tes circa vxorē. ſocietas. n. ē
 maxime ſm̄ naturā mari & foe-
 minæ. Premiſſum eſt enim à no-
 bis & alijs locis, deſyderare na-
 turam multa efficere talia, ve-
 luti vnumquodque animalū.
 eſt enim impoſſibile foeminam
 ſine mare, aut marem ſine foe-
 mina hoc adimplere. quare eo-
 rum ſocietas neceſſitate conſti-
 tuta ē. Enimuero in cæteris ani-
 malibus abſq; rōne id ſit, & in-
 quantū naturæ capacia ſunt, &
 procreandi gr̃a ſolum. in cicuri-
 bus aut & prudētioribus diſtin-
 guunt magis. apparent. n. in his
 magis mutua auxilia, & dile-
 ctiones & cooperationes: maxi-

meq; in homine id conſpiciē, q
 non eſſendi cauſa ſolum, verū
 etiā bene eſſendi mas & foemi-
 na ope mutua coniunguntur. ſi-
 liosq; procreant, non ſolū vt id
 naturæ tributū ſerant, verum
 etiam vt commoda exinde ſu-
 ſcipiant. valentes enim ipſi, im-
 becilles ſuos labore tuentur, &
 alunt. mox imbecilles ob ſeniū
 facti, à valentibus eadem repor-
 tant. Et ſimul natura per hunc
 circuitum adimplet ſempiter-
 nitatem: ex quo ſm̄ numerum
 non poteſt, at ſm̄ ſpeciem. ſic
 .n. diuina providentia vtriuſq;
 natura ordinata eſt, viri ſet mu-
 lieris ad ſocietate. Tendunt. n.
 eorum oīa in idem vtilitatis, li-
 cet contraria quēdā videantur.
 Alterum .n. robuſtum facit, alte-
 rū imbecillius. vt hoc quidē ob-
 timorē cautius, illud vero pro-
 pter fortitudinē pugnacius eſ-
 ſet. et alterū parat foris, alterum
 parta domi conſervat. Ad ope-
 ris vero effectiōnē, alterū ſedu-
 litatē intra limē agit, ad exter-
 nā vero peruagationē imbecil-
 lū. alterū ad ſedulitatē deterius
 eſt, ad motus aut valentius. Cir-
 ca prolem autē, generatio qui-
 dem propria eſt, vtilitas vero
 communis. alterius enim nu-
 trire eſt, alterius erudire.

Leges viri ad uxorem. Cap. 4.

Primū igitur leges ſint vj
 pro ad vxorē, & iniuria ceſ-
 ſet. ſic. n. nec ipſe iniuriā
 patiet, hoc. n. & cōmunis lex in-
 ducit,

Aducit, vt Pythagorici dicunt, quēadmodū seruū à lare abduc-
tam, quā minime decet videri
iniuria afficere. est autē viri iniu-
ria externarū mulierū coit⁹. In
vfu vero, vt neq; defit pſentib⁹
nec absentibus impotens fit ac-
quiescere: sed ita assueſſeri, vt
sufficienter se habeat in pſentia
& absentia. Recte vero se habet
& illud Hesiodi. Puellā accipe-
re oportere, vt gratis moribus
eā imbuere possis. diuersitates
n. morum nequaquā sunt ad di-
Blectionē aptę. Circa ornatū ve-
ro, quemadmodum ī moribus
fictionem esse nō decet, si simul
appropinquare debent, sic etiā
nec in corpore. nam illa, quę p
ornatum fiunt, nihil differunt
ab histrionum vfu, Tragœdias
in scena agentium.

Leges domini ad seruos. Cap. 5.

Cossessionum autē prima
quidem, ac maxime ne-
cessaria est illa, q̄ optima
& principalissima: id autē est
homo. quapropter oportet pri-
mo seruos parare studiosos. Ser-
uorū autē species duę, curator,
& opifex. cōm vero cernamus,
q̄ discipline tales aliquos faciūt
iuuenes, necessariū est postquā
paraucris, imbuere illos, q̄bus
liberalia officia fuerint cōmittē-
da. Cum seruis autem versetur
ita, vt neq; superbos esse sinat,
neq; abiectos. & liberalioribus
quidē honorē, opificibus vero

cibum abunde tribuat. Et quō-
niam vini potus etiam liberos
ad insolētiā impellit, & apud
multas nationes ingenui quōq;
ab illo se abstinent, vt Carhagi-
nienſes dum militant: patet q̄
vini, aut nihil* aut valde raro
seruis tradēdum est. Tria vero
cum sint: opus, cibus, & casti-
gatio, cibis quidem sine casti-
gatione & opere petulantē red-
dit: opus vero, & castigatio si-
ne cibo violenta res est, & infir-
mū facit seruū: restat igit, vt
opus faciendū illi tribuat, & ci-
bū sufficientē. sine mercede. n.
dominandum non putant. mer-
ces autem serui, cibus est. Verū
vt alij deteriores fiunt, qm̄ nec
melioribus tribuif melius, neq;
præmia sunt virtutis & vicij, p-
posita: sic ēt serui. quapropter
oportet considerationem habe-
re, ac indulgere illis, & permit-
tere singula secundum merita,
& cibum, & vestem, & quie-
tem, & castigationem verbo, &
& opere, medicorum artē imi-
tantes, in medicinæ loco pro-
spicientes, quōd quidem cibis
medicina non est propter con-
tinuationem. Genera vero ser-
uorum ad opus faciendum op-
tima essent, neque timida, ne-
que fortia nimis. in vtrisque
enim peccatum est. nam & ni-
mis timidi non ferunt labo-
rem: & ferocibus non commo-
de imperatur. Oportet quo-
que finem omnibus esse termi-
natum, est enim iustum simul
&

*liber.

E

F

&

Oeconomicorum

G & vtile, libertatem esse propositam. libenter enim labores subibunt, si & propositum premium conspexerint, & tempus definitum. Sunt etiam procreatis filijs, tanquā obsequiis obligandi. Nec plures habendi sunt eiusdem generis, quēadmodū in ciuitatibus. Sacra quoque & largiores epulas seruorum gratia magis faciendum, quam liberorū, plura. n. ipsi habēt, cuius utique gratia talia instituta sunt.

Leges Oeconomice. Cap. 6.

H **Q**uatuor habere oportet patrē familias circa pecunias, nam & quere posse conuenit, et quęsita tue ri, alioquin nulla quærēdi foret vtilitas. nam cribro haurire nihil aliud est, quā (quod dici solet) terebratum vas. Esse præterea talem, ut & ornari præsentibus & frui sciat. horū. n. gratia habere illas expedit. distinguenda quidem sunt singula, & plura habēda fructuosa quā infructuosa, & negocia sic sequestrāda, ut omnium simul periculū non subeat. Circa tuendū autē quęsita, vtilis sunt Persicæ & Laconicę, vtilis etiam Attica dispensatio: vendentes. n. emunt. & penoris institutio non est in exilioribus administrationibus. Est autem Persica, ipsum osai iubere, omniaque inspicere. Et quod de Dionysio inquit Dyon. nullus. n. parē curam habet alienorum & suorum. itaque quęcunque per ipsum geri possunt, circa illa cum diligentia intendat. in quo Perseus mul & Libyci dictum recte se habet. Persa enim rogatus, quod equū maxime pingue faceret, oculus domini respondit. Libycus vero rogatus, quod sterquilinum agro foret optimum: domini, inquit vestigia. Sunt igitur inspicienda negocia diligenter viro, inspicienda ēt ab uxore, prout iter eos distinctę sunt: curę. Et hoc faciendum est, in exilioribus quidem administrationibus raro: in grandioribus autem, quorum cura alijs committitur, sæpe. nisi enim quis bonū exemplum de se præbuerit, imitatore diligenter habiturum nō existimant, neque in re familiari neque in alijs: quoniam impossibile sit, non diligenter domini diligētes esse vicarios. Cū vero hæc ad virtutem honesta sint, & ad re familiarem vtilia, expergisci decet prius dominum quā seruum, & cubitum ire posterius. nec vnamquam incustoditam eē domū, quemadmodum nec urbem, quando opus est, neque diē, neque noctū. Et ante lucem surgere. quod & ad sanitatem, & ad curam rei familiaris, & ad studium Philosophiæ prodest quā plurimum. In paruis igitur administrationibus Attica regula circa fructus vtendum est, in magnis vero distinctio facienda est eorum quę in annum, & eorum quę in singulos menses consumere oportet. Eodemque modo

A modo in instrumentis separanda sunt ea, quorum usus quotidianus est, ab his quæ raro sunt vsui. hæc tradenda sunt his, quibus negocia commiseris, ac certo tempore inspectio eorum facienda erit, vt non lateat, quid saluum sit, quid ue perierit. Aedes quoq; ita parandæ sunt, vt & rerum possessorum, & salubritatis, commoditatisq; rationem habeamus. Rerum possessorum dico, ceu fructuum & vestitium, quales his conducant. & fructuum, quales aridis, & quales liquidis. & aliarum rerum, & quales animatis, & quales inanimatis, seruisq; & liberis, maribusq; & sceminis, ciuib; et peregrinis. Commoditatis vero & salubritatis, vt estate qdẽ vñtorũ afflatũ, hyeme vero Solẽ recipiat. essent aut tales, si auerso Borea fuerit, nec æqualiter late. Videtur quoque in magnis domibus utilis esse ianitor, qui sit ad cætera inhabilis, pro obseruatione importandorum & exportandorum. Ad rectum vero usum instrumentorum illud Laconicũ valet, singula suo loco iacere. sic. n. parata nõ regrent.

LEONARDI ARETINI
viri claris. explanatio in Librũ
primũ Oeconomicorũ Aristot.
ad Cosmum suum.

Es familiaris & respu. inter se differũt. Diximus supra in procemio, quã Græci Politicã vocãt, nos

appellare reipub. hinc sunt. M. T. D de repub. libri. Item quã illi Oeconomicam, nostri Rem familiãrẽ dixerẽ. hinc patris familias nomen venit, qd domum gubernet ac moderatur. De re igitur familiari dicturus Arist. præmittit differentia inter illam, & reipub. dicens non solum esse tantam differentia, quãta est inter domum & ciuitatem, quæ sunt subiecta earũ, verumetia in illo differre, q in rep. plures qdẽ imperant: in re vero familiari vnus dñtaxat est imperator & rector. qd dicit bonum esse subiectum rei familiaris, non hic pro parietibus & tecto domus sumitur, sed pro familia. ciuitas quoq; non mœnia & tecta, sed concilia cœtusq; hominũ significat. Rei igitur familiaris disciplina circa domũ: reipub. vero circa ciuitatem versatur: quæ prima est differentia. Secunda vero differentia est: quia in repub. plures imperant, vt Romæ, senatus, cōsules, tribuni militares, ædiles curules, prætores vrbani, tribuni plebis. Nam imperare dicuntur, quicunq; magistratũ in repub. gerunt, quorũ dicto parere necesse est. sunt. n. superiores, vnde illud nascitur legitimum. par in parem non habet imperium. In repub. igitur plures imperant: in re autem fami. solus pater familias. hic. n. iubendi & animaduertendi in familiã potestatem habet, eiusq; dicto parere necesse est. Itaq; vt illi publice, sic iste priuatũ magistratũ gerit imperiumq; exercet. Quædam enim artes distinguuntur. Post assignationem differentiam rei familiaris, & reipub. genus earum commune attingit. sunt enim hæc artes quædam. Arnum ve-

Oeconomicorum

Gro distinctio fit. quarūdā enim est fecisse, at non vi factō. qđ paret in lyra & fistulis. lyra. n. facit artifex, & fistulam cauat: vtur aut postea non ipse qui facit, sed musicus. sunt igitur quādā artes, quarū est fecisse, & nō vi factō. Alię cōtra. parant. n. quod vtendū est, & parato vtūtur. huius generis est rei familiaris disciplina, & reip. Est. n. reipub. constituere ciuitatē ab initio & constituta bene vi. Eodemq; mō rei familiaris parare domū ab initio, & post quā parata illa fuerit, illa vi. Ciuitas quidē est multitudo domorum.

H Aperiit iam quid sit ciuitas, & quid domus. inquit. n. Ciuitas est multitudo domorum, agro & pecunijs sufficienter abundans ad bene viuēdum. de domo aut paulo post dicit quid sit, assignando partes, inquit: Domus quidem partes sunt homo & possessio. Nud redeamus ad ciuitatē, cuius nuda descriptione contenti in praesentia simus. nam est locus tractandi vberius in libris de repu. Ciuitas, inquit, est multitudo domorū. qđ dicit domorū, intellige, vt supra diximus, non. n. de parietibus & stillicidijs loquitur, sed de familiarijs. nam neq; ciuitas muri & te-

Ita sunt: sed cōtus hominū iure sociatorū. Quod aut subdit: agro & pecunijs. ob hoc enim conueniunt homines in societate cōm, vt sufficientes sint, & vt quod alijs deest ab alijs reportēt. hic Agricola victum parat, agrū serēs. Iabet aut sibi aratrum & vomerem. Textor, & Sutor vestem, & calceos subministrat. ille frumentū & vinū eistradit. ita rerū permutatio fit, quae continet ciuitatē. Nummus deinde constitutus est ad faciliore permutatiōē,

ne si Sutor forte domū sibi parare velit, mille milia calceorum tradere habeat: nā quis tot simul calceis indiget: sed alijs multis indigētibz, calceorū vēditione facta pecunijs recipiat, & p domo tradat. Numus igitur in subsidium repertus est. res necessaria ad ciuitatē continendā, tuēdāq; vitę societate. Ager quoq; necessarius est, in quo cōsistat ac lerat & hoc est, qđ inquit, agro & pecunijs et cetera. qñ. n. multis cohabitantibus, & singulis opus fusi in cōmuni societate cōferētibus, sufficientia resultat ad bene viuendū, tunc & ciuitas, & ciues sunt qui isto modo cōueniūt, & sub eisdē viuunt legibus. Ita Florētini oēs vnā ciuitatē faciūt, Senēses aliā, Pisani aliā. Nec quicq; refert intra urbē habitēt, vel extra. Sed qđ de pecunijs dixit, ad oēs res q in æstimationē pecuniaria cadunt, hoc notandū referas. Id aut ex eo patet, q si compotes. Ciuitatē esse multitudinē domorū agro & pecunijs sufficienter abundātē, ex eo patere inqt, q si cōpotes esse nequeunt, societas soluit: id est sine illis ciuitas stare non pōt. Ciuitas. n. Ciuitas. est societas quēdā. vt inquit Cicero in lib. de repub. sexto: nihil est illi principi de eo quod quidē in terris fiat acceptius, quā concilia, cōtusq; hoīum iure sociati, q ciuitates appellantur. sociati ergo hoīes ciuitatē constituunt: soluta vero societate ciuitas interit. soluitur aut societas, si ea quae retulit non adsint. Et hoc est qđ ait, si compotes esse nequeant, societas soluitur. Insuper huius gratia in vnum coeunt. cuius aut gratia vnumquodq; est & sit, et substantia ipsius hæc existit. Alia p batio, qđ ciuitas sit multitudo domorū,

A mori, agro, & pecunijs sufficienter abundans ad bene viuendū. Coeſit .n. homines ſimul i ſocietate cōem, vt ſufficienter abundant ad bene viuendū, vt ſupra diximus. quia qđ alijs deest, alijs aſſert i cōi ſocietate. cum igit huius gratia ſint ſociati ſimul hoſes, & niſi huius ſufficientię competes ſint diſſoluat ſocietas, merito dici pōt hanc eſſe ſubſtantia ciuitatis. nam hęc faciunt vt ſubſiſtat ciuitas. quo autē aliud ſubſiſtit id eius ſubſtantia eſt. Sed quæro, cur poſuerit vnumquodq; eſt, & fuit. Rñdeo vt ſignificet cām permanēte, vt eſt hic. nā huius gſa cōſtitutę ſunt ab initio ciuitates, & huius gſa durant, & in cōi ſocietate. merito ergo dſ, cuius aut gſa vñquodq; eſt & fuit, & ſubſtātia eius hęc exiſtit. Itaq; patet priorē eſſe rem familia- rē. q̄ tempu. nā domus, quę eſt rei fami. opus prior eſt tēpore, quā ciuitas, quę ex domorū multitudine cōſtituitur. pars .n. ciuitatis eſt domus. huius aut materię partes priores ſunt quā totū: quēadmodum & ouis prius quam grex, qui ex multitudine ouium ſit.

Conſyderandū eſt igitur de re fami- liari. Iam aggreditur diſcuſſio- nem rei. nā præcedētia locū proce- raij. magis tenuere ad docilitatem quandā auditorū pertinentia, & qđ ſit eius opus. Finis in re fami. ſunt diuitiæ, vt Ariſtot. ipſe in principio Ethicorum offendiſt. opus autē eius eſt recta familiæ gubernatio.

P. 2. Domus quidē partes ſunt hō & poſſeſſio. Hęc eſt definitio domus, quā recte p̄mittit: vt & quid ſit id, de quo tractaturus ē intelligamus: & materiā paret ſibi ad doctrinam tradēdem. Simile quiddā eſt apud

Ciceronem in Libro de officijs. in- quit. n. Omnis. quę de aliqua re ha- betur inſtitutio, à definitione inci- pere debet, vt intelligat quid ſit il- lud, de quo diſputandū: deinde de- finitionē ſubijcit in hunc modum. Oſ de officio duplex eſt qđ. Vnum genus eſt quod pertinet ad finē bo- norum. Alterum quod eſt poſitū, in præceptis, quibus in oēs partes vſus, vitæ confirmari poteſt. Ita hic Ari- ſto. diuidendo definit Nam defini- re nihil aliud eſt, quam determina- re: determinat autē rē, qui totā in ſuas diuidunt partes. vnde ſpecies definitionis eſt partiū conſignatio. domus ergo partes ſunt hō & poſ- ſeſſio. Idē aut hic ſignificat dom⁹. qđ familia: vnde rei familia. nomē tractum eſt. Conſueuerunt. n. Latini p hoc nomē res cū qualitate ali- qua iunctū diſciplinas ſerē ſignifi- care. Vt res militaris, reſpub. res fami. res ruſtica, res domeſtica: qđ idē ſignificat, quod res fami. qm̄ do- mus & familia idem ſunt: vnde pa- ter familias dictus eſt, qui domum gubernat & regit. Significare autē familiæ nomen non homines ſolū, verumēt res, quæ noſtro acquirun- tur dominio, iura teſtantur ciuilia: vbi tota patrimonia i iudiciū fami- lię herciſcundæ venire cōſtat. dicit ergo domus, id eſt familiæ partes ſunt homo & poſſeſſio. quaſi dicat hęc duo complectitur domus: ho- mines ſcilicet & poſſeſſiones. & de homine quid ſit nemo dubitat.

Poſſeſſio autē quid in hoc loco ſignificet, declaratione indiget. Vi- detur autem hoc nomē poſſeſſio ēt duo ſignificare. nam & res omnes quas poſſidemus, puta fundos, pecus, naues, & cætera hmōi, quę no- ſtri

Oeconomicorum

- E**stri domini sunt: hæc. n. habentes possidere dicimur. significat et non illa quæ iam possidemus, sed quæ acquirimus. & in hac secunda significatione possessio idē significat qđ questus. Idēq; videtur magis proprium in hoc loco. nam & verbum Græcum κτήσις, quod est hic positū, utrunq; significat. sed hoc magis q̄ primum. Vt etiam Xenophon in Oeconomico suo ostendit, & Arist. in Ethicis inquit. Liberaliores videtur, qui non quæsiuerunt ipsi, sed ab alijs acceperūt. & huius rationē assignat: sed quod ibi dicit quæsiuerunt eodem verbo vti, ἡ κτήσις, à quo κτήσις est. Significat ergo nō res possessas solum, sed et quæstū. & circa primum diligentia patrisfamilias est in conseruando, circa secundum diligentia est in acquirendo. quo in genere agriculturā paulo post præferet: omnibus alijs questibus anteponeñs illam. nec tñ istę duę significationes multum distāt, si recte perpendantur. Qm̄ vero primum in minimis cuiusq; natura inspicitur, sic etiam in libris de reip. facit Plato, vt à minimis inchoet ciuitatem si igitur in minimis cuiusque natura inspicitur, in domo certe sic se habebit, & vt eius naturam in minimis & primis (vt ita dixerim) elementis inspicere, ac discerni possit. Vnde statim illa minia subiicit ex Hesiodi sententia. Quare scilicet Hesiodū. Hesiodus poeta fuit Homero (vt tradit) aliquāto posterior. hic in eo libro, cuius titulus est Opa & dies, quæ ad Persæ fratrem scripsit, docens quæ facere quæue habere patrē familias oportet, hūc versum posuit, quasi elementa domus continentē: quem nunc Arist. ad propositū suū inducit. Domiciliū in primis, mulieremq; , & bouem aratorem. Significat. n. dum dicit mulierē, dein de possessionē, id est questum cum de agricultura dicit, ad quā bos arator est utilis. hæc sunt veluti prima elementa familię. & reddit rationē, quia alterū est primum in liberis, scilicet mulier: alterū in victu, scilicet opus rusticum, quod in arando consistit. De domicilio autē tāq; de re nota omittit, sed postea in fine quale esse debeat, tradet. Vel ea quæ sequuntur distributiuè ponit: quasi dicat domiciliū in primis, id est mulierē, & bouem aratorem: vt hæc sint partes illi, qđ supra dixit domiciliū, vel domū. Nā vt diximus hæc hominem & possessionē significat. in quæ duo tota domus diuiditur. Itaque opus ea qđ ad vxorē spectant, recte disposuisse. Post assignatas duas partes, scilicet hominē & possessionē, incipit iā ab homine aliud dicere, vt postea veniat ad questum. Dicit ergo, cum mulier sit primum in liberis, & quasi quoddam elementū familię, necessarium est ea, quæ ad vxorem pertinet recte disposuisse, hoc est prouidisse, vt talis sit, qualis esse debet. Et quod dicit prouidisse, id est, anie oīa illud prouidisse oportuit, vt vxor sit recte disposita, & talis qualis esse debet. Sciendum tñ est, qđ hic dicit de vxore, violenter tractum esse ab Hesiodo. nō. n. Hesiodus de vxore intellexit, sed de ancilla. Nā cū dixisset mulierē, ita subiicit in sequenti versu, non coniugio acceptā, sed pretio partam: qđ & si opus fuerit boues sequatur. patet ergo de ancilla eū sentire. Sed Arist. sanius & melius interpretat. nā ancilla nō ē primum in liberis, sed vxor. Possessio-

A. Possessionis aut prima cura est. Perinde est dicere possessionis prima cura est, ac si diceret in acquirendo præcipua, & maxime laudabilis cura est. quasi dicat, in nulla re tam laudabiliter acquirimus, quàm in opere rustico, id est in agricultura probavit. n. Hesiodi dictum in vxore & opere rustico, quoniam alterum primum est in liberis, alterum in victu. & de vxore quoddam dixit: nunc vero de opere rustico resumit, laudans illud, & præferens alijs quæstibus. Rationes, quare agriculturam cæteris quæstibus anteposit, multæ sunt, sed præcipue quia est secundum naturam, & quia utilis ad fortitudinem. Ceu metallorum. Vt auri & argenti fodiendi: & quod de chalybe scripsit Vir.

Metal. **I**nsula inexhaustis chalybum generosa metallis. Et si qua alia hominibus. Vt lapidicina & sylua cædua. sed hæc non ita humaniter sunt, vt agricultura: cum in metallis fodiendis terræ veluti parenti afferantur manuseius viscera fodiendo. In agricultura vero foditur benigne. Itaque nostræ quoddam humanitatis institutum esse à maioribus scribit Plinius secundus: ne in Italia metalla foderentur. quam obrere subdit. Sed agricultura præcipue, quoniam iusta. id est, non iniuriosa, non violenta, sed mitis & pia: quoniam non inhumaniter, neque ab iniuris extorquet. Natura. n. omnis educatio est à matre; quare & hominibus à terra. Hic terra deus parens, quia nos educat. Prodest et hoc plurimum ad fortitudinem. Fortitudo est virtus animi. vires autem & robur sunt corporis. ad utrumque prodest agricultura. nam & corpora facit robusta per tolerantiam laborum, & animum firmat cõ-

tra pericula per exercitationem tuendam res suas, quæ vt plurimum sunt extra munitiones, & periculis subiacent. Non enim quemadmodum viles artium. De opificinis dicit, vt conlirina, & sutrina, & sigillaria, & argentaria, et alijs hominibus, in quibus sedulitas est muliebris, & nullus virilis labor. Sub diuo consistore: id est, sub aperto celo ad æstum & frigus sine cameris & fenestris pannatis: quæ omnia intelligenda sunt, non de his solum, qui manibus suis opus rusticum faciunt: sed de his quoque, qui curant faciendum: ceu dominus prædij intectus, quod Oeconomico profequitur Xenophorus.

CAP. 3. Sed eius diligentie, quæ est circa homines. Quoniam de cura & diligentia, quæ est circa quæstum dicit, in quo posuit agriculturam: nunc de ea, quæ est circa homines adhibenda dicit, in qua præfert maxime vxorem. & rationes duas assignat: sed videbatur supra dixisse de vxore. Responso deo ita in genere. dixit. n. providendum vt sit talis qualis esse debet, sed hoc parum erat. itaque nunc magis trite & particulariter discutit.

Præmissum est. n. à nobis, & alijs locis desiderare naturam multa esse fere talia. Ratio, quare mari & feminæ sit communio maxima secundum naturam, præmissum est inquit, id est præsuppositum alibi, vbi de generatione tractauit, naturam desiderare multa efficere talia, vt homo homines, leones, equus equos. Natura. n. desiderat omne animal sibi simile producere. Hoc autem non potest nisi sine femina, aut femina sine mare desiderium adimplere, sed ambo simul concurrant necesse est. itaque eorum societas est secundum naturam: & quidem ex necessitate constituta.

Moral. cum cõ. Auct. R. R.

Oeconomicorum

- G** Enimvero in cæteris animalibus absq; rōne id fit. Desyderiū pcreādi cōe quidē est oībus aīalibus, sed distinguit in ipsīs, prout alia magis, alia minus ab immanitate remota sunt, capaciaq; prudentiæ. Nā alia quidem indistincte coeunt sine aliquo respectu, sed qñ naturali movent desyderio. Alia vero se cōiungunt, non tm procreandi grā, verū etiā vt ope mutua se coadiuuet: qđ in cicuribus et prudentioribus bestiis videmus. dicunt. n. cicures illæ bestiæ, q̄ remotæ sunt à beluina feritate. prudentiores aut vocat, quæcunq; prouidentia habent circa vitum, vt formicas, apes, &c. quæ futuri memores cibū colligunt, & conseruant. In his igitur mutua qđam auxilia coniunctionis apparēt, nec tm conuenire in societatem vt procreent, sed mutua sese ope tueant. Sed in homine maxime omniū id conspicitur. patet. n. in hominibus cōiunctionē fieri inter marē & feminā, non solū vt sint, hoc est non solū vt procreent ac perpetuent genus suum: verumēt vt bene sint. principiū ergo cōiunctionis in hominibus est à natura: forma vero
- I** est à lege & ratione, qđ matrimoniū appellamus. Tributum ferant. Translatio est ab eo, qđ quis superioribus soluere astringit. vt. n. tributum penditur regi ex indictōe: sic à natura nobis indictum est, vt alios procreemes. Valentes. n. ipsi, s. vir, & vxor. Imbecillos, id est inualdos paruos filios. Mox imbecilli ob senitiū facti, s. vir & vxor: à valētibz s. filiis. Eadē reportant, s. alimoniā & tuitionē. Hinc est qđ filio patrem abdicare non licet, quia iure naturæ obligatus est. Et simul natura p hunc circuitū. Quod dicit & simul, **E** duo implicat: qđ & grā cōmodi facit qui pcreat, & grā perpetuitatis, & hoc in hoībus. Qđ autē inq̄r per hūc circuitum, s. de parente in filio, & de filia in parentē. Adimplet sempiternitatē, id est adimplet desyderiū suum, videlicet vt homines semper sint fm speciē, ex quo secundū numerū esse non possunt. Tendūt. n. eorū oīa in idem vtilitatis. Sic. n. ordinati sunt diuinitus vir, & vxor ad societate, vt oīa eorum tendant in idē vtilitatis: licet contraria qđā videant. Quomodo autē contraria & quō in idē tendentia, explicat. **I** nquiens alterū quidem robustissimū, & cætera quæ sequuntur. Dic ergo alterū, s. virum, alterum, s. vxorē, & vtitur neutro genere, qđ non est inconueniens, cum hō sit aīal. Quod vero dicit, fecit, dicit, s. natura, vel diuina prouidentia. Itē qđ dicit ob timorem cautius, s. ad custodiam rerū suarum. Alterū ad sedulitatem deterius. Vir. n. ad quietem intra limen agenda ineptus est. Generatio propria est, id est præcipua mulieris, & expone generatio, id est effectio siue partus. Vtilitas autē cōe quantū ad filiū. Non. n. hic loquitur **M** de vtilitate parētū, sed de ea, quam parentes conferunt in filium. Itaq; subdit alterius nutrire est, alterius erudire. educatio. n. est à matre, vt supra dixit: eruditio vero à patre. & sic vtilitas cōis est amborum.
- Primum igitur leges sint viro ad vxorē, vt iniuria cesset. Cū sit ope mutua inter virū & vxorē ad bene viuendū contracta societas: primū hoc præcipiendū est vt sint leges viro ad vxorem. sed quid est qđ dicit sint leges viro ad vxorē, an forte ad alios

Alios nō sunt leges? Rñdeo. Vir est pater familias, domus suæ (vt ita dixerim) rex. hic pro arbitrio familiam gubernat, castigat, punit, potestatemq; habet in seruos, & filios, & res possessiones, nec vlla lege vetusta prohibet, quo minus hanc potestatem in seruos & filios exerceat. Non putet ergo vir, inquit Arist. eodē mō habere imperiū i vxorē, sed sint leges quā viro ad vxorē, quas seruare debet: & quas si transgredit, iniuriā facit, nec in arbitrio suo positū existimet, vt totū sibi liceat, se cognoscāt se lege teneri, & iniuria cesset.

Nam ius est fin leges: iniuria contra leges. Sic n. nec ipse iniuriā patiet, ab vxore videlicet, quæ pp iniurias viri, aut infida sit, aut adultera, nonnunquā et venefica. & expone exempla in Clytemnestra, & Penelope: quarū altera pp iniurias viri adultera & cædis conscia fuit: altera pp fidem coniungis castitatem seruauit. Hoc n. cōislex. Pythagorici censebant, sancte quidē & bene, qui communi quodā humanitatis iure abstinendū esse ab iniuria etiā erga seruos. nam & si seruus, hō tñ est, qui cū in tuā domū peruenit, quasi ad larē familiarem confugisse vñ, ne iniuriā patiat. fuit namque religio antiqua, vt quicunq; ad larē alicuius confugisset, et si is inimicissimus esset, violare eū nō liceret. qđ Themistocle fecisse scribunt: cū Athenis pulsus domū inimici, & a se quidē magnifice offensus, quē vita re nō poterat introiſſet. fugiens n. ad larem supplex, et apud infestissimum inuiolatus permanſit. Est autem lar vestæ sacrum: & quæuis domus id sacrum habet. Sedes autem eius sacri est, vbi principaliter ignis

fit. Pythagorici ergo dicebant oportere nos existimare seruos nostros esse ab lare, id est ab illo loco, ad quē confugiens violare nō est fas: quā ipsi serui cū in domū tuā venerint, ad larē familiarem tuū confugisse vident. Si ergo seruis id humanitatis tribuitur, multo magis id tribuēdū est vxori. Et iniuria cesset, & cōislex, & ratioe domesticæ sacri. est. n. cōislex, vt confugietibus ad larem iniuriari fas non sit. mulier autē est ex his, qui in domū tuā veniunt, & ad larem cōfugisse videntur. Nō solum ergo priuata lege, qđ est viro ad vxorem, verum etiā cōislex, qđ ad oēs confugiens ad larē, abstinendū est ab iniuria vxoris. & hoc qđ inquit, et cōislex inducit, vt Pythagorici tradunt. Est autem viri iniuria. Inter cæteras leges, quæ sunt viro ad vxorē, illa quoq; numeratur, vt sua cōtentus esse debeat, neq; cū alijs coeat. quā si transgreditur vir, iniuriā facit. Itaq; dicit: iniuria viri est externarum mulierum coitus. Sunt n. externæ oēs pter vxorem. illa n. est sua & domestica, alię externæ & alienæ. In vsu vero, vt neq; desit. Hoc præceptum cōmune est viro & vxori: & sententia est hæc. Dictū est supra proxime virū vxore sua contentū esse debere, & illā viro. Vnde nascitur dubitatio, quō facient isti in absentia, si non pnt cum alio coire. Responderi ita assuescendum est, vt neque quando sunt præſentes, desit eis coitus: neque quando sunt absentes, impotentes sint acquiescere & abstinere. sic ergo est assuescendum, vt sufficienter se habeant in præſentia, & absentia. Recte vero se habet & illud Hesiodi: pnellam accipere de-

R R ij bere.

Oeconomicorum

- E**bere. Quod in masculo dicitur puer, in femina dicitur puella. & in utroque ætatem significat ab ingressu pubertatis usque; ad finem annorum crescentium. hoc est quod inquit Ouid.
- Seu caperis primis, & adhuc crescentibus annis, (tuos.
- Ante oculos veniet vera puella
- Ut gratis moribus eam imbueres possis. gratis, scilicet. Nam grandioris femine si duces, non facile in tuos mores illam traduxeris: præsertim si alium habuerit virum. erit ergo dissimilitudo morum: qua stante nec pax tibi domestica fuerit, nec amor coniugal. nam morum diuersitates amorem impediunt. Circa ornatum vero. Aliud præceptum salutare circa ornatum uxoris: quod Xenophon in Oeconomico suo, persequitur latius. Sed quicquid ibi proluxa illa interrogandi respondendi; festiuitas habet, hic breui præcepto comprehenditur. summa. n. totius præcepti est, quemadmodum in moribus fictio esse non debet, sic etiam nec in corpore debet esse fictio per fucos, & alia quæ ad apparentiam pertinent, & non ad veritatem. nam talis ostentatio, inquit, nihil differt ab histriionum usu, qui prodeunt ex aula tanquam reges ornatu. sunt autem re vera viles homines, non reges, ut apparebant. Intelligendum est duplicem esse fictionem: unam in plus quam re vera sit, & dicitur ostentatio: altera in minus, & dicitur ironia. hic ergo de prima loquitur, quæ est ostentatio. hæc. n. ut in moribus cessare debet, sic etiam in corpore. Plato quoque de hac de ipsa fictione ornatue in Gorgia loquitur, quem totum refert in adulatione & fictione ingenerosam & fallacem esse permutationem veri deco-
- ris. Si appropinquare debeat simul, scilicet vir & uxor. & dicit appropinquare id est coire vel convenire simul. Quod autem inquit Tragedias in scena agendum: ideo posuit Tragedias, & non Comedias: quia in Tragedia reges & tyranni finguntur: in Comedia autem lenones & parasiti, qui sunt viles personæ. plus igitur interest in Tragediis inter personam veram & fictam, quod magis facit ad propositum suum ornamenti mulierum. Nam ut inquit Iuvenalis.
- Quare decusterum si coniugis auctio fiat.
- Baltheus, & cristæ, & cætera quæ prosequitur. tandem concludit:
- Exigua pars est ipsa puella sui. nec tamen ferebantur pœnas, ut nunc ferre cœperunt.
- Possessionum autem prima quidem, ac maxime necessaria est illa, quæ optima. Admirabitur quis non immerito ordinem huius progressus, cum videat nunc idem omittere, nunc reassumere & interponere quiddam, ut nunc de uxore, nunc de agricultura, nunc de servis. Sed omnia sunt plana, & optima ratio ab Aristotele digesta. Primo. n. dixit domus esse partes hominem & possessionem: mox inducta Hesiodi sententia, prout mulier uxorem tanquam primum in liberis, & rem rusticam tanquam primum in victu: dixitque in primis curam nos habere debere, ut uxor sit qualis esse debeat, & rem rusticam alijs quæstibus esse præferendam. hoc perfecit usque; ad eum locum, ubi dicit: sed eius diligentiam. Ibi resumptis divisione primo facta, incipit tractare de homine, aperiens præcepta circa uxorem magis trite quam supra fecerat, usque; ad hunc locum possessionum, ubi incipit tractare de servis. Sed quæro, utrum servi sint homines, an posses-

CAP. 5.

M

A possessionis. cum. n. sint partes domus, in altera istarum sunt computandi. Dubitationem autem facit, id quod inquit: Possessionem autem prima quidem, & ubi sexum numerat in possessionibus, postea dicit esse hominem. Ad hoc respondendo, videri quoddam genus mixtum. nam & homo est servus: & tamen acquiritur dominio nostro. Aristoteles quoque, alio loco inquit: servus est animatum instrumentum: instrumentum vero inanimatum est servus, ergo alterutrum quiddam esse videtur: sed certe homo est a nobiliori parte. Si igitur diligentia nostra in acquirendo attendit, potissima est circa agriculturam, in qua servorum opera maxime vimur. Sicut dignitas rei, quae acquiritur & dominio nostro subijciatur, preciosissimus est servus, quia homo est. Quapropter oportet primo servos parare studiosos. parare, id est acquirere. studiosos, id est frugis & diligentes. Servorum autem species dux, curator, & opifex. Curatorem vocat servum, qui negotiis praeficitur, & curam eorum habere iubetur. Opifex vero, qui suis manibus opus faciat, ut fodere, arare, ferere, & alia opera. nam maxime de opere rustico sentire videtur. Disciplina tales aliquos faciunt iuvenes: ut musica mulicos, moralis moratos. Necessum est postquam paraveris, i. acquiveris: servos imbuiere, i. docere: & erudire illos quibus liberalia negotia fuerint committenda. Cum servus autem ita versetur, s. dominus. neque n. pati debet eos superbire: neque rursus ita deprimere, ut vilissimi efficiantur. Et liberalioribus quidem honoris. i. curatoribus: quibus negotia liberalia committuntur, qui proprie dicuntur vicarii: quam vices domini in curando, sollicitudoque; exercent. Istis ergo honorem tribuere

debet, illis vero qui opus suis manibus faciunt, non tam honor, quam cibis tribuendus est: ut & Caro inquit: Familiam bene pascere. Et qui vini potus. Pone utilitatem, quae est in abstinendo, & possibilitatem praeccepti. non est. n. putandum nimis durum praecceptum, ut vinum interdicaretur servis, cum apud multas nationes ingenui quoque abstineant. ut de Persis scribit Xenophon in libris de Cyri infantia: cardamum & aquam ad penam adiungere: Aristoteles tamen Carthaginensium virtutis exemplo, quibus militum abstinere vino mos fuit. Vide igitur aurea verba de vini potu, & a nobis quoque observanda: verum ministri germani, qui nobis serviunt, ab hac Aristoteles longe aberraverunt. Quod autem dicitur, aut nihil, aut valde raro, expone, aut nunquam, aut raro: ut sic ad tempus totum referatur. Tria vero cum sint. Tria maxime attenduntur in cura servorum, opus, castigatio, & cibis: opus ad commoditatem domini pertinet: cibis ad victum servi: castigatio ad correctionem. Cum ergo sint tria, cibis sine castigatione & opere petulantem facit. de quo Terentius. Videndum ocium, & cibis quid facit alienus. castigatio rursus & opus sine cibo est res violenta, & infirmum facit servum, i. enervat, & robur aufert. nam firmum est robustum: infirmum sine robore. haec si ita sunt, inquit, restat ut opus illi tribuat, & cibum sufficientem: quoniam nec opus fieri potest sine cibo deficientibus viribus, nec rursus sine opere cibis prodest, cum petulantia gignat. Castigatio quoque inter haec fortitur locum. Nam sine cibi exhibitione castigari non debet servus, & sine opere

Oeconomicorum

Ere attributo se castigare non pmit-
tit, cum petulans fiat p cibū & ociū,
nec iam domi imperiū ferre velit.
Verū, vt alī dixi supra, liberaliori-
bus seruis pstandū esse honorē, pu-
ta vestem, et laudē aliquam verbo-
rū, & cubiculum non oīno vile. His
vero seruis, qui in opere faciendo la-
borant, cibū esse pstandū sufficiē-
tem. Nunc de vtroq; genere seruo-
rum simul transigit, dicens meliori-
bus eē plus tribuendū, & deteriori-
bus minus. Nam si prēmia tollant,
virtutū & vinorum deteriores effi-
cient. qđ & in alijs contingit. Indul-

Hgere illis & permittere. quasi dicat
oportet relaxare aliquid de seuerio-
ri disciplina. nā indulgere est igno-
scere & cōcedere aliqd, qđ iure ne-
gari queat. Genera vero seruorū.
Duo genera seruorū probat ad op-
faciendū apta, videlicet non minus
fortes neq; timidos. & rōnē vtriuf-
que reddit. quia timidi pp imbecil-
litatem naturæ nequeunt laborem
pferre: & nimis fortibus non com-
mode imperat. qđ igitur dicit for-
tia nimis, excessum significat in for-
titudine, qui est ferrox. ideo subijcit
postea, ferocibus: qđ idem signifi-
cat qđ nimis fortibus nō commode

Iimperat: sunt. n. cōtēptores, qđ au-
daces, vt inq̃t in Ethicis de magna-
nimo. Contemptor est, qm audax,
audax vero ideo cōtēptor. cōtēp-
tor aut, & cōrumax idē est. nā vter
q; dicitur a cōtēnendo, id est, sper-
nendo superioris imperiū. hoc est
qđ ait: nō cōmode imperat. Opor-
tet quoq; finē. Aliud pceptū conti-
nēs vtilitatē & equitatē. Nā & equū
ē remunerare bñ agentē, & vtile p-
mio pposito ad beneficiū allicere.
Si & ppositū pmiū: Libertatis,

et tēpus definitū. puta, si decennio
mihi fideliter serueris, vtī Andria
est. Feci ex seruo ut esses liber, pro-
pter qđ mihi seruieras liberaliter:
quod habui summū precium per-
solui tibi. Sunt et procreatis filijs.
Aliud pceptū in seruis, quo ad fidē
stabilitatemq; disponuntur. Serui
aut nonnunq; fugam arripere solēt.
vnde & iura plena sunt seruorū fu-
gitiuorum. Superiora igitur præce-
pta, tum ad alia multa, tū ad hoc vti-
lia sunt, vcz, si bene pascas, si præ-
miū constituas. Est & aliud præce-
ptum vtile ad prohibendū fugā, id
est, si filios habere patiaris. Illis. n. filijs
pinde obligatos habebis seruos, L
quasi obsidibus quibusdā. Solēt. n.
dñi, si plures habeāt seruos, pati, vt
cōtubernia fiant mariū & femina-
rū. qđ. n. in liberis matrimoniū vo-
camus, in seruos contuberniū dici-
mus. Inq̃t ergo Arist. serui sunt ob-
ligandi interdū, id est, ligandi p fi-
lios. Si. n. filios ex illis natos apud te
habueris, nō fugient: quia filij erūt
tanq̃ obsides. Nec plures habendi
sunt eiusdē generis. non. n. expedi-
habēdi plures eiusdē generis, vt Cha-
ras, vel Dalmatas, vel Theutones.
qđ sectas faciunt in familia, & diui-
sionē inducunt, & sua lingua collo-
quunt alij nō intelligētibus, & ma-
lorū inter se conscij cōiurant. Sacra
quoq; & largiores epulas Sacra fa-
ciebant Gentiles per mactationem
ouium vel iuuenecorū, & simul po-
stea vesebant. hoc ex poetis intel-
ligi potest, qui rerum vetustarum
fidi relatores sunt. vt apud Teren-
tium, q inuitat vicinū, inquit Dio-
nyfia sunt hodie apud me, id ē, bac-
cho sacra facio. & Virgilius in adue-
tu Æneē, Euandrū lingit sacra fa-
cien-

Aciētē Herculi, & sacris dapibus Æneā accipit. Largiores quoq; epulæ præter sacra fiunt, vt cōiuiua, & exhilaratiōes cū aliqua profusiori copia ciborū. Hęc igit inquit Aristot. faciēda sunt non tā gratia libetorum, q̄ seruorum: Nam licet principiū videatur vel ob honorē Deorū vel hospitum: tū finis est ad cōmodū seruorum, qui plura habent ex illa copia ciborum q̄ habeant liberi. parū est. n. quod mensis consumitur, multū quod remanet seruis. itaq; illorum grā constitutū magis vī, vt hæc talia cum largitate fiant.

SAP. 6. **B** Quatuor habere patrem familias oportet circa pecunias. Dictum est, quō circa hoīem in vxore & seruis patris familias diligentia versari debet: nunc vero quō circa possessionē, id est, qualis in acquirēdo & cōseruando erogandoq; esse debet, adiungit. Dicit ergo, quatuor hęc patris familias circa pecunias oportet: Primū, vt sit q̄sitor. Secundū, vt q̄sitorū cōseruator. Tertiū, vt ornari per illa sciat. Quartū, vt fruatur. Qd̄ aut̄ dicit circa pecunias, appellatiōe pecuniarū oīa veniunt, q̄ æstimant nūmo, vt ipse inq̄t in Quarto Ethicorum. Sed qd̄ primo loco dicit, vt sit quæsitōr, necessariū est. nā quantum est, nisi hoc agatur. Debet igit cōquæstuosus pater familias, id ē prōptē, ac solerter quæstū facere, quo in genere prætulit agriculturā oībus alijs quæstibus, qm̄ iusta est, & non ab inuitis extorquet, ac eius exercitatio prodest ad virtutē. Eodē modo accipiendum est de alijs quæstibus, qui cum honestate & sine iniuria fieri possunt. nam amplificatio patrimonij nemini nocens semper laudanda est. Hęc igitur ante

omnia habere debet pater familias, D vt acquiratur in fructibus prædiorum, & alijs rebus. Secundum, vt sit quæsitōrum cōseruator. hoc etiā necessariū est. Nā quid p̄dest acquirere nisi cōseruetur? Illud ē sciendum non videri quibusdam minoris diligentiz seruare quā acquirere. De quo præclare Ouidius:

Non minor est virtus q̄ quærere patta tueri.

Casus inest illis, hic erit artis opus.

Nam cribro haurire. Sc̄d faciūt illi qui tales sunt, vt acquirāt quidē sed nō cōseruent: Id. n. nihil prodest, nec aliud est q̄ perforatum illud vas, de quo solent poetæ loqui, q̄ forores illæ frustra implere nituntur. Esse p̄terea talē. Pōnit reliqua duo, quæ habere debet pater familias, s. vt ornari p̄ diuitias, & vt frui sciat. Ad hęc. n. duo vtiles sunt diuitiz, nec vt multi peruerse faciunt, illarū seruos esse decet, sed eas in nostrum seruiciū vertere. Erūt autē diuitiz nobis ornamento & honorari. id. n. est, quod Arist. inquit ornari per illas sciat, si sumptus opportune cum decore faciamus. huius partes sunt ædes parare diuitijs cōgruētes, familiam honestā habere, supellectilem abundantem, equorum & vestium decentem apparatus. huius quoq; est beneficentia in amicos, & in publicis rebus magnificētia, vt ludi circenses, vt munus gladiatorum, vt epulum publicum, q̄ tamen oīa faciēda sunt pro qualitate diuitiarum, & decentia hominis. Fruemur autē diuitijs, si ea quæ pertinent ad victum, & ad cōmoditatem nostram inde susceperimus. Nō. n. ita perceptū est rebus quæstis, vt in abundātia egeamus. puta q

R R iij vinū

Oeconomicorum

G vinum bibit acerbum, ut maturum vendit: ac edibus inhabitat fordidis, ut splendidas locet, & cetera quae sunt homini. Ex quatuor ergo, quae patre familias habere oportet, duo ad rei familiaris amplificationem pertinent, quere scilicet, & seruire: duorum ad usum, scilicet in ornatum nostrum diuitias conuertamus; & ut illis fruamur. Sed ut contraria, & iter se pugnantia praecipere. si quidem querere & erogare, item seruire & frui contraria sunt. Respondeo quod istum facere oportet, & seruire quod sita, ut habeas quid eroges deceter;

H & decenter fruaris. qui. n. non querit neque conseruat, erogare non potest. Itaque in his consistunt liberalitatis, & extremorum eius fundamenta. Distinguenta quid sunt singula. D. quatuor habere oportet patrefamilias, quorum primum fuit, ut sit quaesitor. ad hoc igitur sunt ista praecipua, ut non trahat res in confusione, sed distinguat singula, & inspicat diligenter prouidentia adhibita, ut semper plura habeat fructuosa quam infuctuosa. nam si octo millia habeat in bonis, non debet habere aedes quinque nullius, neque praedia suburbana, quae maximi praecipui, & exigui sunt fructus; nec vestem magnam patrimonii parte occupantem, sed negocia, rustica, vel negocia, ut mercaturam, & societates. Ista sunt diuidenda, ne omnia uni periculo subiacent: ut si mercator in eadem nauis totum patrimonium imponat: haec sunt quae dicunt de quaestu faciendo in genere. In specie tamen laudauit agriculturam: cuius & particularia praecipua in libris de re Rustica leguntur, nec huius sunt disciplinae, sed rei rusticae. Circa tuendum autem quaesita. Haec sunt praecipua circa

finem partem, hoc est circa tuitionem quaesitorum, ad quos utiles esse dicit Pericles, & Laconicas administrationes, utile est Atticam. Sunt autem haec administrationes quidam modi certis in locis consueti, quos refert ad imitationem faciendam. Nos vero de singulis dicam, sed primum de Attica. Pericles Atheniensis vir & in rebus bellicis, & in cura rei publicae osum aetatis suae excellentissimus, in re quoque familiaris solers, ac frugi fuisse perhibetur. Is in eius domo hoc obseruasse traditur, ut quot annis fructus praediorum suorum integre venundaret: ipse vero quicquid necessaria ad victum familiae erat seorsum emeret. ita & redditum praediorum extabat ratio ex illis redacta pecunia, & sumptuum domesticorum magnitudo non latebat: quod maxime ad diligentiam & frugalitatem pertinere videbatur, nec solum Pericles, sed & ceteri Athenienses hoc factitarunt. Hic itaque est atticus administrandi modus, quem dicit Aristoteles esse utilem ad conseruationem. Et hoc est, quod inquit, vendentes emunt. dic ergo vendentes fructus collectos ex praedijs emunt, scilicet quae pertinent ad victum familiae. Si enim vendas fructus, nullus per annum illos tibi surripit, nullus fraudat, nullus furat. Nec tam facile absunt quae emptum est, quam quae peruenit ex praedijs nostris. Et penae institutio non est in exiliis tribus administrationibus. Quod dixit in exiliis administrationibus non esse institutionem penae, id est quod in magnis. nam Attici nec in magnis, nec in exiliis penus habere consueuerunt. Sed hoc, quod de exiliis & maioribus dicit ad distinctionem Aristoteles refert: quam postea faciet. Est autem penus, vinum, & triticum, & cetera omnia, quae ad victum pertinent,

Pater familias.

ut

A ut caseus, ut perna, ut oleū. cū enim venderent hæc oīa, non instituebāt penſū, ſed dierim emebant. Eſt autē perſica. Quid ſit modus Atticus diximus, nunc quid ſit Perſicus aperit. Eſt enī Perſicus adminiſtrandi modus, ut dñs ipſe omnia videat, oīaq; inſpiciat, quod paulo poſt per exempla oſtendit. Ipſum omnia videre, ſcilicet dominū. Et quod de Dionyſio inquit Dion. Dion Syracuſanus Platonis auditor fuit, hic de Dionyſio familia ferē dicit. nullū enim parem diligētiā habere alienorum & ſuorū. Itaq; quocūq; Ex quo
N ullus parem diligētiā præſtat rebus alienis & ſuis, ſed multo magis ſuis: debet ergo pater familias quocūq; per ipſum geri poſſunt, circa illa cū diligētia intendere. In quo Perſicū ſimul, & Libycū. Vide frugi dictū de oculo dñi & de veſtigio, Perſa enim. Perſa nomen eſt à provincia, veluti ſiquis dicat Italus, vel Gallus. nā Perſia regio eſt, ut Italia, & Gallia. eodē modo Libycus, & Italicus. Inſpiciēda ſunt igit, cōcludit ſm præmiſſa. Si enim oculus dñi multū valet in rebus, multū & veſtigium, & peſcius, ſi accedat ad rem.
S ed hæc ita ſunt inſpiciēda. Sūt igit negotia diligēter à viro inſpiciēda. inſpiciēda ēt ab vxore, prout inter eos diſtinctæ ſunt curæ. nā alia ſunt q̄ vir curare debet, alia quæ vxor. Mulier enim pānos, ſuppellectilē, & alia quæ intra limen ſunt curare debet. Vir autē circa agriculturā, & alia, q̄ virilia ſunt officia, cū frugalitate intēdar. Et hoc faciendū eſt. Vir debet inſpicere negotia diligenter, pſertim in magnis adminiſtrationib⁹, quarū cura alteri cōmittit, nā in exilioribus non tanta diligētia

inſpectionis ſlagitat. Et hoc eſt qd̄ ait, in grādiōrib⁹ ſæpe, in exiliorib⁹ raro. Niſi enim quis. Ratio, quare ſæpe inſpiciendū eſt à dño in grādiōrib⁹ adminiſtrationibus, quia illorū cura alij cōmittitur. itaq; niſi dñs bonum exemplum de ſe, id eſt de propria diligētia præbuerit, nō habebit imitatores. Habirurū nō exiſtimant, ſ. ſapientes homines, vel ipſi qui curant. Quasi impoſſibile ſit non diligētis homini diligētes eſſe vicarios. Vicarij ſunt, qui vices alicuius gerūt. cū ergo curatores gerant vices dñi, impoſſibile eſt niſi ipſe ſit diligens, habere diligētes vicarios. Cū vero hæc & ad virtutem. Hæc eſt cohortatio & præceptū ad diligētiā. debet, inquit, primo dñs ſurgere, q̄ ſeruus, & cubitū ite poſterius: cū hæc ad vtilitatē honeſtam, & ad rem familiarem vtilia ſint. nec vnquā dimittere domū incuſtoditā. & ante lucē ſurgere: quod predeſt ad ſalubritatē & ad rem familiarem, & ad ſtudia philoſophiæ.
 In paruis igit adminiſtrationibus Attica regula. Retulit ſupra duos adminiſtrandi modos, Atticū, & Perſicū: & de perſico hucusq; trāſegit, hoc ē; ut domū inſpiciat, & vigilet, ac oīa cū diligētia diſcutiat. Poſtquā hoc dixit, reuertit ad Atticū & illū diſtinguit, probans eum in exilioribus adminiſtrationib⁹: ſed in magnis putat nō venditionem fructuum eſſe faciendū: ſed ſequeſtrationē eorū quæ in annū, & eorum quæ in menſes ſingulos conſumere oportet. quæ enim in pſentia conſumenda ſunt, ponunt ad man⁹, quæ nō in præſenti ad tempus deponuntur. ſic idem ferē exit effectus, ut in Attica, & penoris iſtitutio ceſſabit.
 Eodēq;

Oeconomicorum

Eodemq; modo & in instrumentis. Instrumenta sunt, quibus fundus instruitur: ut ligones, sarculi, falces, dolabrae, securis. hic et sequestranda esse dicit, ut supra de fructibus. & quae quotidiano in usu versantur, ad manus ponenda illorum, quibus opus commiseris: quae vero ad tempora expediunt, seponenda sunt. Horum quoque, si instrumentorum: vel horum quoque, si quorum rarus est usus, & ad tempora seponuntur.

Aedes quoque. Nunc de aedibus dicit: quarum Hesiodus quoque mentionem fecerat. Dicite ergo ad tria nos debere respicere in aedibus paradis: ut sint utiles, ut sint salubres, ut sint commodae. Utilitatis respectus habebitur, considerata qualitate rerum in illis ponendarum: ut utiles ad frumentum, ad pannos, ad fructus conservandos: ad personas quoque, quae in illis versari debent. Commoditatis rursus & salubritatis habet respectus, providendo, ut aestate quidem assabiles vento, hyeme vero Sole recipiant. Erunt autem (inquit) homines, si averso borea fuerint, nec aequaliter late. Averso borea non significat contra boream, sed secundum boream, id est ad eas partes versus, ad quas boreas perflant. & sic ad meridiem erunt versus. Sic enim Sole habebunt hybernum, & umbram aestate, & ventum, qui plurimum per tempus aestatis inde perflant. Nec aequaliter late. Nam si equa liter late, versus essent ad omnes partes. sed si erunt oblongae aedes, & ad meridiem spectantes, tunc habebunt scriptas commoditates Solis, & venti, & umbram. nam Sol in aestate altius incedens domos ad meridiem versus non intrat: hyeme vero longius vadens totus per fenestras infunditur. ita aestate umbram, hyeme Sole habebunt, praeterea aestate flatu

ventorum, hyeme a ventis quietem. Videtur quoque, tanquam ponendus in magnis aedibus pro observatione importandorum & exportandorum. debet vere esse inutilis ad cetera, seu claudus vel macus. in hoc. n. & minor iactura fit, quia minus laborare posset: & erit magis sedulus pro impotentiam corporis. Ad rectum vero usum institorum. Quae sint institorum supra diximus. Illud Laconicum valet. Nunc ex Laconico modo vel regula, cuius supra mentionem fecit, dum inquit: Persicae, & Laconicae, & Atticae. sed nihil de eo modo tunc explicuit. Hic ponit singula suo loco iacere oportere: quod utile est ad usum institorum. quoniam parata non requiruntur. sed hoc Laconicum non ad hoc solum, sed ad cetera quoque, ut separationem fructuum & aliarum rerum: puta vestium virilium a mulieribus, & ceteris, homini dictum valet.

ARISTOTELIS

OECONOMICORVM

LIBER SECVNDVS.

SVMMA LIBRI.

De officiis & legibus, tum proprijs, tum communis viri & mulieris.

Leges probae mulieris. Cap. I.

Robam mulierem omnibus quae sunt intus, domini oportet, curamque habere omnium secundum praescriptas leges. non permittere tamen quinquam ingredi sine praeecepto viri, veritatem maxime verba, quae de mulierum corruptela circumscribunt.

et

A & siquid int⁹ accidat, vt sibi no-
tum sit soli. & si quod malū ab
ingredientibus cōmittatur, vt
penes virū sit culpa. Dominā
vero impenfarū ad festos dies,
quos permiserit vir. Sumptu,
& vestitu, & apparatu minori
ēt vtatur, q̄m leges permiserint
ciuitatis: consyderans, q̄ nec ve-
stimentorū nitor, nec excellētia
formæ, nec auri magnitudo tan-
tum valet ad mulieris laudem,
quantū modestia in reb⁹, ac stu-
dium honeste decoreq; viuēdi.

B etenim omnis hmōi ornat⁹ ani-
mi optabilis ē, multoq; firmiter
ad senectutē vsq; veras laudes
sibi natisq; asserre. Se igitur ip-
sam in his virtutibus inanimet
mulier, pergatq; laudabiliter re-
bus præesse, nā viro quidē inde
cens videtur ea scire, quæ intra
ædes fiunt. In cæteris vero osb⁹
parere mulier viro contendat.
Nec audiens quicquā de repu-
blica, nec tractās quicquā eorū
quæ ad cōnubia spectare viden-
tur. sed cūm tēpus poscet, aut si-

C lias tradere nuptui, aut nur⁹ ac-
cipere, obediat penit⁹ in his vi-
ro: atq; sic vna deliberet, vt sen-
tentia viri sequat̃: intelligēs non
ita turpe viro esse quicquā eo-
rum quæ domi sunt facere, sicut
mulieri q̄ foris pquirere. Exi-
stimare autē debet mulier bene
cōposita, mores viiri eē legē suæ
vitæ impositā sibi à Deo, p con-
iunctionē matrimonij atq; con-
fortij. quos si quidē æquo ferat
animo, perfacile reget domum;

sin contrā, difficilior. Quapro-
pter decet non solū in prosperis
rebus, secūdaq; fortuna unani-
mem se uiro p̄stare, & inseruire
uelle, uerū etiā in aduersis. Si sit
in reb⁹ defect⁹, uel corpis egro-
tatio, uel alienatio mētis, æquo
ferat animo, & obsequat̃: nisi for-
te turpe aliquid sit, uel indignū.

Ne si qd perturbatione animi
uir deliquerit, memoriter ser-
uet, sed ægritudini ignorantieq;
adscribat. nā quāto in his dilige-
tius obsequet̃, tanto sibi maiore
gratiā habebit, cūm ab ægritu-
dine fuerit liberatus. & si iubēti
aliquid turpe nō paruerit, me-
lius recognoscet ad sanitatē re-
uersus. quapp ab his cauere de-
bet mulier. In alijs autem multo
magis obtemperare, q̄m si empta
uenisset in domū. magno enim
pretio empta fuit, societate uitæ,
& procreatione liberorū: quib⁹
nec mai⁹, nec sanctius quicquā
esse pōt. Præterea, si cū fortuna-
to uixisset uiro, non usq; adeo
uirt⁹ eius illustrata esset. Nō est
sanē parū secūdis reb⁹ bene uti:
attamen aduersas moderate per-
ferre, multo maius est existimā-
dū. nāl in magnis calamitatib⁹
& iniurijs, nihil abiecte facere,
celsi ē animi. Præcandū est igit̃,
ne qd tale accidat uiro. q̄ si qd
accidat aduersi, putare debet
hinc optimā sibi laudē, si recte
se gesserit, puenturā: secū ipsā re-
petēs, quia nec Alceste tantā sibi
gloriā cōparasset, nec Penelope
tot tantaq; meruisset laudes,
si cum

Oeconomicorum

G si cū fortunatis viris vixissent: verū Admeti, & Vlyssis aduersitates parauerūt illis memoriā sempiternam. In aduersitatibus enim virorū suorū fidē ac iustitiā erga illos seruātes, gloriā nō immerito sunt cōsecutæ. nā pro speritatis quidē facile ē reperire participes: aduersitatis vero, ni optæ sint mulieres, participes esse renuūt. Ob q̄ oīa, multo magis decet virū in honore habere, nec illū contēnere, si sacra pudicitia, & opes animositatis filig fm Herculem non sequantur. Mulier igit huiusmodi sese morib⁹ ac legibus custodire debet.

Leges viri ad uxorem. Cap. 2.

Vir autē viceuersa, leges sibi reperiāt ad vxoris vsum, q̄ tanquā filiorū vitæq; socia in viri domū peruenit: natos relictura, genitorū, viri suiq; nosa habituros, quibus qd sanctū eē pōt, aut circa q̄ magis studeret vir sanę mētis, q̄ lex optima laudabilissimaq; muliere filios, pcreare, senectutis pastores q̄ si optimos, ac reuerētes, patris matrisq; custodes, ac totius domus seruatores. Educati siq; recte ā parētibus p sanctos & iustos mores, boni merito euadēt. cōtra vero si fiat, sentient detrimentū. Nisi, n. parētes exēplum vitæ filijs p̄stent, eisdentē excusationis cām erga se illis relinquūt. ac timendū est, ne cōtēpti ā filijs, quasi nō bene vixerint, i senectute deserant. Quapp nihil p̄termittendū est, qd ad vxor-

is ptineat disciplinā, vt ex quā maxime fieri pōt, optima filios generet. Nā agricola qdē nihil omittit, quō semen i optima terra, ac maxime exculta ferat, sperans ita demū fruct⁹ optimos inde se recepturū, at si qua vis iminet, mori p̄liādo magis vult aduersus hostes, q̄ illi⁹ vastationē pati. & hmoi mors laudat maxime. Cū ergo tāta adhibeat cura, pro corpis esca, qd pro liberis, et matre educatrice: nōne, p̄tin⁹ oē studiū fuerit adhibedū? Hoc enim solo, hominū cōditio mortalitatis p̄ successionē sempiternitate cōsequit: oīaq; parentū vota huc tendūt. quāobrē qui ista negligit, & Deos ipsos vī negligere, p̄ Deos igit, quib⁹ p̄sentib⁹ sacra fecit, & vxorem duxit, ac multo magis se post parētes, vxori tradidit ad honorē. Maxim⁹ aut honor ē sobrię mulieri, si ceruat virū suū obseruantē sibi castitatē, nec de vlla muliere magis cogitantē, sed prae ceteris oībus hāc, & suā, & fidā tibi existimantē. tanto enim magis studebit mulier, se talē p̄stare, quanto se cognouerit fidele, atq; iuste ā viro diligī. Ergo prudentē ignorare nō decet, q parētib⁹, quide vxori et filijs honores cōueniāt, vt tribuēs vniciq; q̄ suā sunt, iust⁹ & sanct⁹ habeat. p̄grauiter enim vnusq; fert honore suo priuari, nec si aliena q; p multa tribuat, cōtentus erit, si sua sibi auferant. Nihil vero magis suū est vxori, nec magis illi ā viro prae-

Praestandū, q̄ sancta & intem-
rata societas. Quapp non decet
hosē sanæ mentis, vbi cūq; cō-
tigerit semen exponere: nē de vi-
libus & iniquis similes liberis le-
gitimis pcreent, ex quo & vxor
honore suo priuat, & filijs iniu-
ria fit ac sibi pro his oībus dede-
cus incūbit. Appropinquādū
vero est vxori cū magna tempe-
rātia atq; modestia: sitq; pudor
in verbis, in opib⁹ vero fas atq;
honestas, in conuersatione fides
& moderatio. parua quidē pec-
cata etsi volūtaria fuerint, igno-
scendo: siq; vero pignorātiā
deliquerit, cōmonefaciēdo. Nec
metū ineutiat sine verecūdia &
pudore: hęc enim meretrices ad
mechos pati decet. at vero cum
verecūdia & pudore iusta dili-
gere & timere, id ingenuæ ē mu-
lieris erga ppriū virū. Duplex
est enim timoris spēs, vna cū re-
uetentia & pudore, qua vtūtur
ad patres filiū modestū, & ciues
bene morati ad beneuolos gu-
bernatores, altera cū inimicitia
& odio: sicut serui ad dños, & ci-
ues ad tyrannos iniustos & ini-
quos. Ex his quoq; oīb⁹ melio-
ra eligēs, vxorē sibi conciliet, ac
fidelē probamq; efficiat, vt siue
psens sit vir, siue absens, nō mi-
nus vtilis sit, q̄ si semp adesset,
tanquam rerū communiū cura-
tor. & qñ vir abest, vt sentiat
vxor nullū sibi, neq; meliorem
neq; cōmodiorē, neq; magis suū
esse q̄ virum, ostendatq; hoc ab
ipso initio, ad commune bonū

semper intē dens, quāuis puella D.
sit ac noua in talibus.

Testimonia superiorum preceptorum
ex Homero. Cap. 3.

Etsi ipse sibi maxime domi-
nēt, optimus totius vitę re-
ctor existet, & vxorē talib⁹
vti docebit. Nā neq; amorē, neq;
timorē absq; verecūdia lauda-
uit Homerus, sed vbiq; amare
pcepit cū modestia, & pudore.
Eo quidē modo Helenā timere
Priamum, inquit, ita dicentem:

O metuende mihi semper, sem-
perq; tremende,

Chare socer, nihil aliud dicēs,
q̄ eā cū pudore diligere. Rursus
vero Vlisses ad Nausicā inq̄:

Te mulier valde equidē admi-
ror & metuo. Censet autē Home-
rus, virū & vxorē sic inuicē se
habere debere, nā nemo deterio-
rē se admirat ac verēt. sed hmōi
affectus accidūt inuicē meliori-
bus, & natura benignis, minori-
bus ē sapientia, ad se meliores.
Hunc animū Vlysses erga Pene-
lopē gerēs absens licet, nihil deli-
quit. Agamemnon autē pp Chri-
seidē erga propriā peccauit vxorē,
ausus dicere i cōcione Grę-
corū, Captiuā mulierē, nec natu-
ra pstantē, immo vt plane dixe-
rim Barbarā, in nullo Clytemne-
stra deteriorē esse, ex qua cum li-
beros haberet, nō recte sese gere-
re visus est. Quō enim recte, qui
antequā sciret, qualis erga se fo-
ret, vi ductā sibi illā cōiuxerat.
At Vlysses, rogāte Atlantīs filia,
vt secū maneret, ac sempiterni-
tate

Oeconomicorum

- G** Enimvero in ceteris animalibus absq; rōne id fit. Desyderiū pcreā- di cōe quidē est oībus aīalibus, sed distinguit in ipsīs, prout alia magis, alia minus ab immanitate remota sunt, capaciq; prudentiæ. Nā alia quidem indistincte coeunt sine aliquo respectu, sed qñ naturali mouent desyderio. Alia vero se cōiungunt, non tm̄ procreandi grā, verū etiā vt ope mutua se coadiuuent: qđ in cicuribus et prudentioribus bestiis videmus. dicunt. n. cicures illæ bestiæ, q̄ remotæ sunt à beluina feritate. prudentiores autē vocat, quę cunq; prouidentia habent circa vitum, vt formicas, apes, &c. quę futuri memores cibū colligunt, & conseruant. In hisigitur mutua qđam auxilia coniunctionis apparēt, nec tm̄ conuenire in societatem vt procreent, sed mutua sese ope tueant. Sed in homine maxime omniū id conspicitur. patet. n. in hominibus cōiunctionē fieri inter marē & feminā, non solū vt sint, hoc est non solū vt procreent ac perpetuent genus suum: verumet vt bene sint. principiū ergo cōiunctionis in hominibus est à natura: forma vero
- I** est à lege & ratione, qđ matrimoniū appellamus. Tributum ferant. Translatio est ab eo, qđ quis superioribus soluere astringit. vt. n. tributum penditur regi ex indictōe: sic à natura nobis indictum est, vt alios procreemes. Valentes. n. ipsi, f. vir, & vxor. Imbecillos, id est inualdos paruos filios. Mox imbecilli ob senitiū facti, f. vir & vxor: à valētibus f. filiis. Eadē reportant, f. alimoniam & tuitionē. Hinc est qđ filio patrem abdicare non licet, quia iure naturę obligatus est. Et simul natura p-
- hunc circuitū. Quod dicit & simul, duo implicat: qđ & grā cōmodi facit qui, pcreat, & grā perpetuitatis, & hoc in hoībus. Qđ autē inq; per hūc circuitum, f. de parente in filio, & de filia in parentē. Adimplet sempiternitatē, id est adimplet desyderiū suum, videlicet vt homines semper sint fm̄ speciē, ex quo secundū numerū esse non possunt. Tendūt. n. eorū oīa in idē vtilitatis. Sic. n. ordinati sunt diuinitus vir, & vxor ad societate, vt oīa eorum tendant in idē vtilitatis: licet contraria qđā videant. Quomodo autē contraria & quō in idē tendentia, explicat. Inquiens alterū quidem robustissimū, & cetera quę sequuntur. Dic ergo alterū, f. virum, alterum, f. vxorē, & vtitur neutro genere, qđ non est inconueniens, cum hō sit aīal. Quod vero dicit, fecit, dic, f. natura, vel diuina prouidentia. Itē qđ dicit ob timorem cautius, f. ad custodiam rerū suarum. Alterū ad sedulitatem deterius. Vir. n. ad quietem intra limen agenda ineptus est. Generatio propria est, id est p̄cipua mulieris, & expone generatio, id est effectio siue partus. Vtilitas autē cōe quantū ad filiū. Non. n. hic loquit de vtilitate parētū, sed de ea, quam parentes conferunt in filium. Itaq; subdit alterius nutrire est, alterius erudire. educatio. n. est à matre, vt supra dixit: eruditio vero à patre. & sic vtilitas cōis est amborum.
- Primum igitur leges sint viro ad vxorē, vt iniuria cesset. Cū sit ope mutua inter virū & vxorē ad bene viuendū contracta societas: primū hoc p̄cipiendū est vt sint leges viro ad vxorem. sed quid est qđ dicit sint leges viro ad vxorē, an forte ad alios

Alios nō sunt leges? Rñdeo. Vir est pater familias, domus suā (vt ita dixerim) rex. hic pro arbitrio familiam gubernat, castigat, punit, potestatemq; habet in seruos, & filios, & res possessas, nec vlla lege vetusta prohibet, quo minus hanc potestatem in seruos & filios exerceat. Non puter ergo vir, inquit Arist. eodē mō habere imperiū vxorē, sed sint leges qdā viro ad vxorē, quas seruare debet: & quas si transgredit, iniuriā facit, nec in arbitrio suo positū existimet, vt totū sibi liceat, se cognoscāt se lege teneri, & iniuria cesset.

Nam ius est fin leges: iniuria contra leges. Sic n. nec ipse iniuriā patiet, ab vxore videlicet, quā pp iniurias viri, aut infida sit, aut adultera, nonnunquā ēt venefica. & expone exempla in Clitemnestra, & Penelope: quarū altera pp iniurias viri adultera & cedis conscia fuit: altera pp fidem coniungis castitatem seruauit. Hoc n. cōis lex. Pythagorici censebant, sancte quidē & bene, qui communi quodā humanitatis iure abstinendū esse ab iniuria etiā erga seruos. nam & si seruus, hō tñ est, qui cū in tuā domū peruenit, quasi ad larē familiarem confugisse vñ, ne iniuriā patiat. fuit namque religio antiqua, vt quicunq; ad larē alicuius cōfugisset, ēt si is inimicissimus esset, violare eū nō liceret. qd Themistocle fecisse scribunt: cū Athenis pulsus domū inimici, & a se quidē magnifice offensus, quē vitare nō poterat introisset. fugiens n. ad larem supplex, ēt apud infestissimum inuiolatus permanfit. Est autem lar vestē sacrum: & quāuis domus id sacrum habet. Sedes autem eius sacri est, vbi principaliter ignis

fit. Pythagorici ergo dicebant oportere nos existimare seruos nostros ēē ab lare, id est ab illo loco, ad quē confugiens violare nō est fas: qñ ipsi serui cū in domū tuā venerint, ad larē familiarem tuū confugisse vident. Si ergo seruis id humanitatis tribuitur, multo magis id tribuēdū est vxori. Et iniuria cesset, & cōis lege, & ratioe domestici sacri. est. n. cōis lex, vt confugiētibus ad larem iniuriari fas non sit. mulier autē est ex his, qui in domū tuā veniunt, & ad larem cōfugisse videntur. Nō solum ergo priuata lege, q est viro ad vxorem, verum etiā cōis lege, q ē ad oēs confugiētes ad larē, abstinendū est ab iniuria vxoris. & hoc ē qd inquit, ēt cōis lex inducit, vt Pythagorici tradunt. Est autem viri iniuria. Inter ceteras leges, quā sunt viro ad vxorē, illa quoq; numeratur, vt sua cōtentus esse debeat, neq; cū alijs coeat. quā si transgreditur vir, iniuriā facit. Itaq; dicit: iniuria viri est externarum mulierum coitus. Sunt n. externæ oēs pter vxorem, illa n. est sua & domestica, alię externæ & alienæ. In vsu vero, vt neq; desit. Hoc præceptum cōmune est viro & vxori: & sententia est hæc. Dictū est supra proxime virū vxore suā contentū esse debere, & illā viro. Vnde nascitur dubitatio, quō facient isti in absentia, si non pnt cum alio coire. Responderi ita assuescendum est, vt neque quando sunt præsentes, desit eis coitus: neque quando sunt absentes, impotentes sint acquiescere & abstinere. sic ergo est assuescendum, vt sufficienter se habeant in præsentia, & absentia. Recte vero se habet & illud Hesiodi: puellam accipere de-

R R ij bere.

Oeconomicorum

¶ bere. Quod in masculo dicit puer, in femina dicit puella. & in utroque aetatem significat ab ingressu pubertatis vsq; ad finem annorū crescentiū. hoc est qđ inquit Ouid.

„ Seu caperis primis, & adhuc crescentibus annis, (tuos.

„ Ante oculos veniet vera puella

Vt gratis moribus eam imbuere possis. gratis, tibi. Nam grandiorē fecminam si duces, nō facile in tuos mores illam traduxeris: praefertim si alium habuerit virū. erit ergo dissimilitudo morū: qua stan

H amor coniugalis. nam morū diuersitates amorem impediunt. Circa ornatū vero. Aliud pceptū salutare circa ornatū vxoris: qđ Xenophon in Oeconomico suo psequitur latius. Sed quicquid ibi proluxa illa interrogandi respondendiq; festiuitas habet, hic breui pcepto comprehendit. summa. n. totius pcepti est, quemadmodum in moribus fictio esse non debet, sic etiam nec in corpore debet esse fictio per fucos, & alia quae ad apparentiā pertinet, & non ad veritatē. nā talis ostentatio, inquit, nihil differt ab histriorum vsu, qđ prodeunt ex aula tanq̃ reges ornati. sunt autem re vera viles hoīes, non reges, vt apparebāt.

Intelligendū est duplicē esse fictionē: vnā in plus q̃ re vera sit, & dicitur ostentatio: alterā in minus, & dicitur ironia. hic ergo de prima loquitur, quae est ostentatio. haec. n. vt in moribus cessare debet, sic etiā in corpore. Plato quoq; de hac de ipsa fictione ornatue in Gorgia loquitur, quem totū refert in adulatione & fictione ingenerosam & fallacem esse permutationē veri deco-

ris. Si appropinquare debeat simul, & s. vir & vxor. & dic appropinquare id est coire vel cōuenire simul. Qđ aut inquit: Tragedias in scena agētū: ideo posuit Tragedias, & non Comedias: quia in Tragedia reges & tyranni fingunt: in Comedia aut lenones & parasiti, qui sunt viles personae. plus igit̃ interest in Tragedijs inter personā veram & fictā, qđ magis facit ad propositum suum ornamentū mulierum. Nam vt inquit Iuuenalis.

Quare decus rerum si coniugis auctio fiat.

Baltheus, & cristae, & caetera quae l. prosequitur. tandem concludit: „

Exigua pars est ipsa puella sui. „ nec tamen ferebant poenas, vt nunc „ ferre coeperunt.

Possessionū aut̃ prima quidē, ac maxime necessaria ē illa, qđ optima. CAP. 5. Admirabit quis nō immerito ordinē huius pgressus, cū videat nunc idem omittere, nunc reassumere & interponere qđā, vt nunc de vxore, nunc de agricultura, nūc de seruis. Sed oīa sunt plana, & optima rōne ab Arist. digesta. Primo. n. dixit domus esse partes hoīem & possessionē: mox inducta Hesiodi sententia, p̃tuit **M** vxorem tanq̃ primū in liberis, & rē rusticā tanq̃ primū in victu: dixitq; in primis curā nos habere debere, vt vxor sit qualis esse debeat, & rē rusticā alijs quāstibus esse p̃ferendā. hoc perfecit vsq; ad eū locū, vbi dicit: sed eius diligentia. Abi resūmēs diuisionē primo factā, incipit tractare de hoīe, aperiens pcepta circa vxorē magis trite quā supra fecerat, vsq; ad hūc locū possessionū, vbi incipit tractare de seruis. Sed q̃to, vt rum serui sint hoīs, an posses-

A possessionis. cum. n. sint partes domus, in altera istarū sunt cōputādi. Dubitationē autē facit, id qđ inq̃t: Possessionū autē prima quidē, &c: vbi sexū numerat in possessionib⁹, postea dicit esse hōiem. Ad hoc rñdeo, videri quoddā genus mixtū. nā & hō est seruus: & tñ acquiritur dominio nfo. Arist. quoq; alio loco inquit: seruus est animatū instm: instm vero inanimat⁹ ē seruus, ergo alterutrū quiddā esse vř: sed certe hōiesset ā nobiliore parte. Si igitē diligentia nostra in acquirendo attendit, potissima est circa agricul-

B turā, i quā seruorū opera maxime vtimur. Si autē dignitas rei, q̃ acquirit & dominio nfo subijcit, p̃ciolissimus est seruus, quia hō ē. Quapp̃ oportet p̃rio seruos parare studiosos, parare, id est acquirere. Studiosos, id est frugi & diligentes. Seruorū autē species duæ, curator, & opifex. Curatorē vocat seruū, qui negotijs p̃æficitur, & curā eorū habere iubetur. Opificē vero, q̃ suis manibus opus faciat, vt fodere, arare, ferere, & alia opera. nam maxime de opere rustico sentire vř. Disciplinæ tales aliquos faciunt iuuenes: vt

C musica mulicos, moralis moratos. Necessē est postq̃ paraueris, i. acquiseris: seruos imbuerē, i. docere: & erudire illos quibus liberalia negotia fuerint committēda. Cū seruus autē ita versetur, s. dominus: neque n. pati debet eos superbire: neq; rursus ita deprimere, vt vilissimi efficiantur. Et liberalioribus quidem honorē. i. curatoribus: quibus negotia liberalia committuntur, qui proprie dicunt vicarij: qm̃ vices domini in curādo, sollicitādoq; exercent. Istis ergo honorē tribuere

debet, illis vero qui opus suis manibus faciunt, non tā honor, q̃ cibis tribuendus est: vt & Cato inquit: Familiam bene pascere. Et quā vini potus. Pōnit vtilitatē, q̃ est in abstinentia, & possibilitatē p̃cepti: non est. n. putandū nimis durū p̃ceptum, vt vinum intet dicatur seruus, cū apud multas nationes ingenui quoq; abstineant. vt de Persis scribit Xenophon in libris de Cyri infantia: cardamū & aquā ad p̃enam adiungere. Aristoteles tñ Carthaginēsiū vtitur exemplo, quibus militiæ abstinere vino mos fuit. Vide igitur aurea verba de vini potu, & ā nobis quoq; obseruanda: verū ministri germani, q̃ nobis seruiūt; ab hac Arist. sūsa longē aberrauerunt. Quod autē dicit, aur nihil, aut valde raro, expone, aut nunquam, aut raro: vt sic ad tēpus totum referatur. Tria vero cum sint, Tria maxime attenduntur in cura seruorū, opus, castigatio, & cibis: opus ad commoditatē domini p̃tinet: cibis ad victum serui: castigatio ad correptionē. Cū ergo sint tria, cibis sine castigatione & opere petulantē facit. de quo Terentius. Viden ocium, & cibis quid facit alienus. castigatio rursus & opus sine cibo est res violenta, & infirmū facit seruū, i. enervat, & robur aufert: nam firmum est robustum: infirmū sine robore: hæc si ita sunt, inquit, restat vt opus illi tribuat, & cibum sufficientem: qñquidē nec opus fieri potest sine cibo deficientibus viribus, nec rursus sine opere cibis prodest, cū petulantiā gignat. Castigatio quoq; inter hæc fortitur locū. Nam sine cibi exhibitione castigari nō debet seruus, & sine ope-

seruus.

Oeconomicorum

Ere attributo se castigare non pmit-
tit, cum petulans fiat p cibū & ociū,
nec iam domi imperiū ferre velit.
Verū, vñ alī dixiſupra, liberaliori-
bus ſeruis pſtandū eſſe honorē, pu-
ta veſtem, et laudē aliquam verbo-
rū, & cubiculum non oīno vile. His
vero ſeruis, qui in opere faciendo la-
borant, cibū eſſe pſtandū ſufficiē-
tem. Nunc de vtroq; genere ſeruo-
rum ſimul tranſigit, dicens meliori-
bus eē plus tribuendū, & deteriori-
bus minus. Nam ſi prēmia tollant,
virtutū & vitiorum deteriores effi-
cient. qđ & in alijs contingit. Indul-

Hgere illis & permittere. quaſi dicat
oportet relaxare aliquid de ſeuero
rī diſciplina. nā indulgere eſt igno-
ſcere & cōcedere aliqd, qđ iure ne-
gari queat. Genera vero ſeruo-
rū. Duo genera ſeruo-
rū probat ad op-
faciendū apta, videlicet non minus
fortes neq; timidos, & rōnē vtriuf-
que reddit. quia timidi pp imbecil-
litatem naturæ nequeunt laborem
pferre: & nimis fortibus non com-
mode imperat. qđ igitur dicit for-
tia nimis, exceſſum ſignificat in for-
titudine, qui eſt ſerox. ideo ſubijcit
poſtea, ferocibus: qđ idem ſignifi-
cat qđ nimis fortibus nō commode
imperat: ſunt. n. cōtēptores, qđ au-
daces, vt inq̃t in Ethicis de magna-
nimo. Contemptor eſt, qm̃ audax,
audax vero ideo cōtēptor. cōtem-
ptor autē, & cōtumax idē eſt. nā vter
q; dicitur à cōtēnendo, id eſt, ſper-
nendo ſuperioris imperiū. hoc eſt
qđ ait: nō cōmode imperat. Opor-
tet quoq; ſinē. Aliud pceptū cōtē-
nēs vtilitatē & æquitatē. Nā & æquū
ē remunerare bñ agentē, & vtile p-
mio ppoſito ad beneficiū allicere.
Si & propoſitū pmiū: Libertatis,

et tēpus definitū. puta, ſi decennio
mihi fideliter ſeruieris, vt Andria
eſt. Feci ex ſeruo ut eſſes liber, pro-
pter qđ mihi ſeruieras liberaliter:
quod habui ſummū precium per-
ſolui tibi. Sunt et procreatis filijs.
Aliud pceptū in ſeruis, quo ad fidē
ſtabilitatemq; diſponuntur. Serui
autē nonnunq̃ fugam arripere ſolēt.
vnde & iura plena ſunt ſeruo-
rū fugiuorum. ſuperiora igitur præce-
pta, cum ad alia multa, nū ad hoc vti-
lia ſunt, vñ, ſi bene paſcas, ſi pr-
miū conſtituas. Eſt & aliud præce-
ptum vtile ad prohibendū fugā, id
eſt, ſi filios habere patiaris. Illis. n. ſi
lijs pinde obligatos habebis ſeruos,
quaſi obſidibus quibuſdā. Solēt. n.
dñi, ſi plures habeāt ſeruos, pati, vt
cōtubernia fiant mariū & ſceminarū.
qđ. n. in liberis matrimonio vocamus,
in ſeruis contuberniū dici-
mus. Inq̃t ergo Ariſt. ſerui ſunt ob-
ligandi interdū, id eſt, ligandi p fi-
lios. Si. n. filios ex illis natos apud te
habueris, nō fugient: quia filij erūt
tanq̃ obſides. Nec plures habendi
ſunt eiufdē generis. non. n. exped-
habēdi plures eiufdē generis, vt Cha-
ras, vel Dalmatas, vel Theutones.
qđ ſectas faciunt in familia, & diui-
ſionē inducunt, & ſua lingua collo-
quunt alijs nō intelligētibus, & ma-
lorū inter ſe conſcij cōiurant. Sacra
quoq; & largiores epulas ſacra fa-
ciebant Gentiles per maſtationem
ouium vel iuuenecorū, & ſimul po-
ſtea veſcebant. hoc ex poetis intel-
ligi poteſt, qui rerum vetuſtarum
ſidi relatores ſunt. vt apud Teren-
tium, q̃ inuitat viciniū, inquit Dio-
nyſia ſunt hodie apud me, id ē, bac-
cho ſacra facio. & Virgilius in adue-
tu Æneę, Euand-ū ſingit ſacra fa-
cien-

Acientē Herculi, & sacris dapibus Aeneā accipit. Largiores quoq; epulæ præter sacra sunt, ut cōiuiua, & exhilaratiōes cū aliqua profusiori copia ciborū. Hęc igit inquit Aristot. faciēda sunt non tā gratia liberiorum, q̄ seruorum: Nam licet principii videatur vel ob honorē Deorū vel hospitum: tñ finis est ad cōmodū seruorum, qui plura habent ex illa copia ciborum q̄ habeant liberi. parū est. n. quod mensis consumitur, multū quod remanet seruis. itaq; illorum grā constitutū magis vī, ut hæc talia cum largitate fiant.

CAP. 6. **B** Quatuor habere patrem familias oportet circa pecunias. Dictum est, quō circa hoīem in vxore & seruis patris familias diligentia versari debet: nunc vero quō circa possessionē, id est, qualis in acquirēdo & cōseruando erogandōq; esse debet, ad iungit Dicit ergo, quatuor hęc patet familias circa pecunias oportet: Primū, ut sit q̄sitor. Secundū, ut q̄sitorū cōseruator. Ternū, ut ornari per illa sciat. Quartū, ut fruatur. Qd̄ aut̄ dicit circa pecunias, appellatiōe pecuniarū oīa veniunt, q̄ æstimaunt nūmo, ut ipse inq̄t in Quarto Ethicorum. Sed qd̄ primo loco dicit, ut sit quæsitōr, necessariū est. nā quanti est, nisi hoc agatur. Debet igit eē quæstuosus pater familias, id ē prōptē, ac solerter quæstū facere. quo in genere prætulit agriculturā oībus alijs quæstibus, qm̄ iusta est, & non ab iniuriis extorquet, ac eius exercitatio prodest ad virtutē. Eodē modo accipiendum est de alijs quæstibus, qui cum honestate & sine iniuria fieri possunt. nam amplificatio patrimonij nemini nocens semper laudanda est. Hęc igitur ante

omnia habere debet pater familias, D ut acquiratur in fructibus prædiorum, & alijs rebus. Secundū, ut sit quæsitōr cōseruator. hoc etiā necessariū est. Nā quid p̄dest acquirere nisi cōseruetur? Illud ē sciendum non videri quibusdam minoris diligentie seruate quam acquirere. De quo præclare Ouidius:

Non minor est virtus q̄ quære-
re parca tueri.

Casus inest illis, hic erit artis op̄.

Nam cribro haurire. Sqd̄ faciūt illi qui tales sunt, ut acquirāt quidē sed nō cōseruent. Id. n. nihil prodest, nec aliud est q̄ perforatum illud vas, de quo solent poetæ loqui, q̄ sorores illæ frustra implere nituntur. Esse p̄terea talē. Pōnit reliqua duo, quæ habere debet pater familias, s. ut ornari p̄ diuitias, & ut frui sciat. Ad hęc. n. duo vtilēs sunt diuitiæ, nec ut multi peruerse faciunt, illarū seruos esse decet, sed eas in nostrum seruitium vertere. Erūt aut̄ diuitiæ nobis ornamento & honori. id. n. est, quod Aristot. inquit ornari per illas sciat, si sumptus opportune cum decore faciamus. huius partes sunt ædes parare diuitijs cōgruētes, familiam honestā habere, supellectilem abundantem, equorum & vestium decentem apparatus. huius quoq; est beneficentia in amicos, & in publicis rebus magnificētia, ut ludi circenses, ut munus gladiatorum, ut epulum publicum, q̄ tamen oīa faciēda sunt pro qualitate diuitiarum, & decentia hominis. Fruemur aut̄ etiā diuitijs, si ea quę pertinent ad victum, & ad cōmoditatem nostram inde susceperimus. Nō. n. ita perceptū est rebus quæsitis, ut in abundantiā egeamus. puta q̄

R R iij vinū

G vinum bibit acerbi, vt maturū vendit: ac edibus inhabitat sordidis, vt splendidis loctet, & cætera q̃ sunt hominū. Ex quatuor ergo, quæ patrē familias habere oportet, duo ad rei familiaris amplificationē pertinent, q̃terere scilicet, & seruare: duo rursus ad vsum, s. vt in ornatum nostrū diuitias conuertamus, & vt illis fruamur. Sed vñ cōtraria, & iter se pugnantia præcipere. si quidem querere & erogare, item seruare & frui contraria sunt. Respondeo q̃ istam facere oportet, & seruare quæ sita, vt habeas quid eroges decet; & decenter fruaris. qui. n. non querit neq; conseruat, erogare non potest. Itaq; in his consistunt liberalitatis, & extremorū ei' fundamēta: Distinguenta quidē sunt singula.

Pater familias.

Hic in his consistunt liberalitatis, & extremorū ei' fundamēta: Distinguenta quidē sunt singula. D. quatuor habere oportet patrē familias, quorū primum fuit, vt sit quæstior. ad hoc igitur sunt ista præcepta, vt non trāseat res in confusione, sed distinguat singula, & inspicat diligenter providentia adhibita, vt semp̃ plura habeat fructuosa q̃ infuctuosa. nā si octo millia habeat bonis, non debet habere & des quinque nullū, neq; prædia suburbana, q̃ maximi præcij, & exigui sunt fructus, nec vestē magnā patrimonij partē occupantē, sed negocia, rustica, vel negocia, vt mercaturā, & societates. Ista sunt diuidenda, ne oīa vni periculo subiacē: vt si mercator in eadē nauī totum patrimonium imponat, hæc sunt q̃ dicunt de quæstu faciendo in genere. In specie tñ laudauit agriculturā: cuius & particularia præcepta in libris de re rustica legant, nec hui' sunt disciplinæ, sed rei rusticæ. Circa tuēdū autē q̃ sita. Hæc sunt præcepta circa

fm partē, hoc est circa tuitionē q̃ sita. torū, ad quos vtilēs eē dicit Pericas, & Laconicas administrationes, vtilē ēt Atticam. Sunt autē hi administrationē quidam modi certis in locis consueti, quos refert ad imitationē faciendam. Nos vero de singulis dicam, sed primū de Attica. Pericles Atheniēsis vir & in rebus bellicis, & in cura reipublicæ oīum ætatis suæ excellentissimus, in re quoq; familiaris solers, ac frugi fuisse perhibet. Is in eius domo hoc obseruasse traditur, vt quorū annis fructus prædiorū suorū integre vendaret: ipse vero q̃cunq; necessaria ad victū familiæ erat seorsū emeret. ita & reditū prædiorū extabat rō ex illis redacta pecunia, & sumptū domesticorū magnitudo nō latebat: q̃ maxime ad diligentiā & frugalitatē pertinere videbant. nec solū Pericles, & ceteri Atheniēses hoc factitarūt. Hic itaq; est atticus administrandi modus, quē dicit Arist. esse vtilē ad cōseruationē. Et hoc est, qd̃ inquit, videntes emunt. dic etgo videntes fructus collectos ex prædijs emunt, scā q̃ pertinent ad victū familiæ. Si. n. vendas fructus, nullus p̃ annū illos tibi surripit, nullus fraudat, null' furat. Nec tā facile absumit qd̃ emptū ē, quā qd̃ puenit ex prædijs nostris. Et penoris institutio nō est in exilioribus administrationibus. Quod dixit in exiliorib' administrationibus nō esse institutionē penoris, idē est qd̃ in magnis. nā Attici nec in magnis, nec in exilioribus penus habere cōsueuerūt. Sed hoc, qd̃ de exilioribus & maiorib' dicit ad distinctionē. Arist. refert: quā postea faciet. Est autē penus, vinū, & critici, & cetera oīa, quæ ad victum pertinent,

vt

A ut caseus, ut perna, ut oleū. cū enim venderent hæc oīa, non instituebāt penū, sed dietim emebant. Est aut perſica. Quid ſit modus Atticus diximus, nunc quid ſit Perſicus aperit. Est enī Perſicus adminiſtraudi modus, ut dñs iſe omnia videat, oīaq; inſpiciat, quod paulo poſt per exempla oſtendit. Ipſum omnia videre, ſcilicet dominū. Et quod de Dionyſio inquit Dion. Dion Syracuſanus Platonis auditor fuit. hic de Dionyſio ſimilia ferē dicit. nullū enim parem diligētiā habere alienorum & ſuorū. Itaq; quotcunq; Ex quo nullus parem diligētiā præſtat rebus alienis & ſuis, ſed multo magis ſuis: debet ergo pater familias quotcunq; per ipſum geri poſſunt, circa illa cū diligētia intendere. In quo Perſicū ſintul, & Libycū. Vide frugi dictū de oculo dñi & de veſtigio. Perſa enim. Perſa nomen eſt à provincia, veluti ſiquis dicat Italus, vel Gallus. nā Perſia regio eſt, ut Italia, & Gallia. eodē modo Libycus, & Italicus. Inſpiciēda ſunt igit. cōcludit ſm præmiſſa. Si enim oculus dñi multū valet in rebus, multū & veſtigium, & pes eius, ſi accedat ad rem. Sed hæc ita ſunt inſpiciēda. Sūt igit negotia diligēter à viro inſpiciēda. inſpiciēda ēt ab vxore, prout inter eos diſtinctæ ſunt cūræ. nā alia ſunt q̄ vir curare debet, alia quæ vxor. Mulier enim pānos, ſuppellectilē, & alia quæ intra limen ſunt curare debet. Vir autē circa agriculturā, & alia, q̄ virilia ſunt officia, cūm frugaliſſime intēdat. Et hoc faciendū eſt. Vir debet inſpicere negotia diligenter, pſerim in magnis adminiſtrationib⁹, quarū cura alteri cōmittit. nā in exilioribus non tanta diligētia

inſpectionis flagitat. Et hoc eſt qd ait, in grādiōrib⁹ ſæpe, in exiliorib⁹ raro. Niſi enim quis. Ratio, quare ſæpe inſpiciendū eſt à dño in grādiōrib⁹ adminiſtrationibus, quia illorū cura alij cōmittitur. itaq; niſi dñs bonum exemplum de ſe, id eſt de propria diligētia præbuerit, nō habebit imitatores. Habiturū nō exiſtimant, ſ. ſapientes homines, vel ipſi qui curant. Quasi impoſſibile ſit non diligētis homini diligētes eſſe vicarios. Vicarij ſunt, qui vices alicuius gerūt. cūm ergo curatores gerant vices dñi, impoſſibile eſt niſi ipſe ſit diligēs, habere diligētes vicarios. Cūm vero hæc & ad virtutem. Hęc eſt cohortatio & præceptū ad diligētiā. debet, inquit, primo dñs ſurgere, q̄ ſeruus, & cubitū ire poſterius: cūm hæc ad vtilitatē honeſtam, & ad rem familiarem vtilia ſint. nec vnquā dimittere domū incuſtoditā. & ante lucē ſurgere: quod prodeſt ad ſalubritatē & ad rem familiarem, & ad ſtudia philoſophiæ. In paruiſſigē adminiſtrationibus Attica regula. Retulit ſupra duos adminiſtrandi modos, Atticū, & Perſicū: & de perſico hucusq; trāſegit, hoc ē, ut domū inſpiciat, & vigilet. ac oīa cū diligētia diſcutiat. Poſtquā hoc dixit, reuertit ad Atticū & illū diſtinguit, probans eum in exilioribus adminiſtrationib⁹: ſed in magnis putat nō venditionem fructuum eſſe faciendū: ſed ſequeſtrationē eorū quæ in annū, & eorum quæ in mēſes ſingulos conſumere oportet. quæ enim in pſentia conſumenda ſunt, ponunt ad man⁹, quæ nō in præſenti ad tempus deponuntur. ſic idem ferē exit effectus, vt in Atica, & penoris iſtitutio ceſſabit. Eodēq;

Oeconomicorum

Eodemq; modo & in instrumentis. Instrumenta sunt, quibus fundus instruitur: ut ligones, sarculi, falces, dolabrae, securis. hic et sequenda esse dicit, ut supra de fructibus. & quae quotidiana in usu versantur, ad manus ponenda illorum, quibus opus commiseris: quae vero ad tempus expediunt, seponenda sunt. Horti quoque, instrumentorum: vel horum quoque, quorum rarus est usus, & ad tempus seponuntur.

Aedes quoque. Nunc de aedibus dicit: quarum Hesiodus quoque mentionem fecerat. Dicit ergo ad tria nos debere respicere in aedibus paratis: ut sint utiles, ut sint salubres, ut sint commodae. Utilitatis respectus habebitur, considerata qualitate rerum in illis ponendarum: ut utiles ad frumentum, ad pannos, ad fructus conservandos: ad personas quoque, quae in illis versari debent. Commoditatis rursus & salubritatis habet respectus, providendo, ut aestate quidem affabiles verno, hyeme vero Sole recipiant. Erunt autem (inquit) homines, si averso borea fuerint, nec aequaliter latere. Averso borea non significat contra boream, sed secundum boream, id est ad eas partes versae, ad quas boreas perflat. & sic ad meridiem erunt versae. Sicut enim Sole habebunt hybernum, & umbram aestate, & ventum, qui plurimum per tempus aestatis inde perflat. Nec aequaliter latere. Nam si aequaliter latere, versae essent ad omnes partes. sed si erunt oblongae aedes, & ad meridiem spectantes, tunc habebunt suas praescriptas commoditates Solis, & venti, & umbrae. nam Sol in aestate altius incedens domos ad meridiem versas non intrat: hyeme vero longius vadens totus per fenestras infunditur. ita aestate umbram, hyeme Sole habebunt, praeterea aestate flatu

ventorum, hyeme a ventis quiete. Videtur quoque: ianitor esse ponendus in magnis aedibus pro observatione importatorum & exportandorum. debet vere esse inutilis ad caetera, seu claudus vel mactus. in hoc enim. & minor iactura sit, quia minus laborare posset: & erit magis sedulus pro impotentiam corporis. Ad rectum vero usum instrorum. Quae sint infra supra diximus. Illud Laconicum valet. Nunc ex Laconico modo vel regula, cuius supra mentionem fecit, dum inquit: Perfice, & Laconice, & Attice. sed nihil de eo modo tunc explicuit. Hic ponit singula suo loco iacere oportere: quod utile est ad usum instrorum. quoniam parata non requiruntur. sed hoc Laconicum non ad hoc solum, sed ad caetera quoque, ut separationem fructuum & aliarum rerum: puta vestium virilium a mulieribus, & caeteris, homini dictum valet.

ARISTOTELIS

OECONOMICORVM

LIBER SECVNDVS.

SVMMA LIBRI.

De officiis & legibus, tum propriis, tum communis vici & mulieris.

Leges proba mulieris. Cap. I.

Robam mulierem omnibus quae sunt intus, dominari oportet, curamque habere omnium secundum praescriptas leges. non permittentem quenquam ingredi sine praeepto viri, veritatem maxime verba, quae de mulierum corruptela circumscribunt.

et

A & si quid int⁹ accidat, vt sibi no-
tum sit soli. & si quod malū ab
ingredientibus cōmittatur, vt
penes virū sit culpa. Dominā
vero impensarū ad festos dies,
quos permiserit vir. Sumptu,
& vestitu, & apparatu minori
Et vtatur, q̄ leges permiserint
ciuitatis: confyderans, q̄ nec ve-
stimentorū nitor, nec excellētia
formæ, nec auri magnitudo tan-
tum valet ad mulieris laudem,
quantū modestia in reb⁹, ac stu-
dium honeste decoreq; viuēdi.

B etenim omnis hmōi ornat⁹ ani-
mi optabilis ē, multoq; firmior
ad senectutē vsq; veras laudes
sibi natisq; affert e. Se igitur ip-
sam in his virtutibus inanimet
mulier, pergatq; laudabiliter re-
bus præesse. nā viro quidē inde-
cens videtur ea scire, quæ intra
ædes fiunt. In cæteris vero oib⁹
parere mulier viro contendat.

C Nec audiens quicquā de repu-
blica, nec tractās quicquā eorū
quæ ad cōnubia spectare viden-
tur, sed cōm tēpus poscet, aut fi-
lias tradere nuptui, aut nur⁹ ac-
cipere, obediat penit⁹ in his vi-
ro: atq; sic vna deliberet, vt sen-
tentia viri sequat̄: intelligēs non
ira turpe viro esse quicquā eo-
rum quæ domi sunt facere, sicut
mulieri q̄ foris pquirere. Exi-
stimare autē debet mulier bene
cōposita, mores viroi cē legē suæ
vitæ impositā sibi à Deo, p con-
iunctionē matrimonij atq; con-
fortij. quos si quidē æquo ferat
animo, perfacile reget domum;

sin contrā, difficilius. Quapro. **D**
pter decet non solū in prosperis
rebus, secūdaq; fortuna unani-
mem se uiro p̄stare, & inseruire
uelle, uerū etiā in aduersis. Si sit
in reb⁹ defect⁹, uel corpis egro-
tatio, uel alienatio mētis, æquo
ferat animo, & obsequat̄: nisi for-
te turpe aliquid sit, uel indignū.

Ne si qd perturbatione animi
uir deliquerit, memoriter ser-
uet, sed ægritudine ignorantiq;
adscribat. nā quāto in his dilige-
tius obsequet̄, tanto sibi maiore
gratiā habebit, cū ab ægritu- **E**
dine fuerit liberatus. & si iubēti
aliquid turpe nō paruerit, me-
lius recognoscet ad sanitatē re-
uersus. quapp ab his cauere de-
bet mulier. In alijs autem multo
magis obtemperare, q̄ si empta
uenisset in domū. magno enim
pretio empta fuit, societate uite,
& procreatione liberorū: quib⁹
nec mai⁹, nec sanctius quicquā
esse pōt. Præterea, si cū fortuna-
to uixisset uiro, non usq; adeo
uirt⁹ eius illustrata esset. Nō est
sanē parū secūdis reb⁹ bene uti: **F**
attamen aduersas moderate per-
ferre, multo maius est existimā-
dū. nā in magnis calamitatib⁹
& iniurijs, nihil abiecte facere,
celsi ē animi. Præcandū est igit̄,
ne qd tale accidat uiro. q̄ si qd
accidat aduersi, putare debet
hinc optimā sibi laudē, si recte
se gesserit, puenturā: secū ipsa re-
petēs, quia nec Alceste tantā sibi
gloriā cōparasset, nec Penelope
tot tantaq; meruisset laudes,
si cum

Oeconomicorum

G si cū fortunatis viris vixissent: verū Admeti, & Vlyssis aduersitates parauerūt illis memoriā sempiternam. In aduersitatibus enim virorū suorū fidē ac iustitiā erga illos seruātes, gloriā nō immerito sunt cōsecutæ. nā pro speritatis quidē facile ē reperire participes: aduersitatis vero, ni optæ sint mulieres, participes esse renuūt. Ob q̄ oīa, multo magis decet virū in honore habere, nec illū contēnere, si sacra pudicitia, & opes animositatis filię sūm Herculem non sequantur. Mulier igit̄ huiusmodi sese morib⁹ ac legibus custodire debet.

Leges viri ad uxorem. Cap. 2.

V ir aut̄ viceuersa, leges sibi reperiat ad vxoris vsum, q̄ tanquā filiorū vitæq; socia in viri domū peruenit: natos relictura, genitorū, viri suiq; nōsa habituros, quibus qd sanctū eē pōt, aut circa q̄ magis studeret vir sanę mētis, q̄ lex optima laudabilissimæq; muliere filios, pcreare, senectutis pastores q̄ si optimos, ac reuerētes, patris matrisq; custodes, ac totius domus seruatores. Educati siqdē rectē a parētibus p sanctos & iustos mores, boni merito euadēt. cōtra vero si fiat, sentient detrimentū. Nisi, n. parētes exēplum vitæ filijs pstant, euidentē excusationis cām erga se illis relinquūt, ac timendū est, ne cōtēpti a filijs, quasi nō bene vixerint, i senectute deserant. Quapp nihil ptermittendū est, qd ad vxorē

ris ptineat disciplinā, vt ex quā maxime fieri pōt, optima filios generet. Nā agricola qdē nihil omittit, quō semen i optima terra, ac maxime exculta serat, sperans ita demū fruct⁹ optimos inde se recepturū, at si qua vis imānet, mori p̄liādo magis vult aduersus hostes, q̄ illi⁹ vastationē pati. & hmoi mors laudat maxime. Cū ergo tāta adhibeat cura, pro corpis esca, qd pro liberis, et matre educatrice: nōne, ptin⁹ oē studiū fuerit adhibēdū? Hoc enim solo, hominū cōditio mortalis p successionē sempiternitate cōsequit̄: oīaq; parentū vota huc tendūt. quāobrē qui ista negligit, & Deos ipsos v̄r negligere, pp Deos igit̄, quib⁹ pstantib⁹ sacra fecit, & vxorem duxit, ac multo magis se post parētes, vxori tradidit ad honorē. Maxim⁹ aut̄ honor ē sobrię mulieri, si cernat virū suū obseruantē sibi castitatē, nec de vlla muliere magis cogitantē, sed præ ceteris oībus hāc, & suā, & fidā tibi existimantē. tanto enim magis studebit mulier, se talē p̄stare, quanto se cognouerit fidei, atq; iuste a viro diligi. Ergo prudentē ignorare nō decet, q parētib⁹, quidē vxori et filijs honores cōueniāt, vt tribuēs vniciq; q̄ sua sunt, iust⁹ & sanct⁹ habeat. pgrauiter enim vnusq; fert honore suo priuari, nec si aliena q̄s p multa tribuat, cōtentus erit, si sua sibi auferant. Nihil vero magis suū est vxori, nec magis illi a viro prae-

A præstandū, q̄ sancta & inteme-
rata societas. Quapp non decet
hosẽm sanæ mentis, vbi cūq; cõ
tigerit semen exponere: ne de vi
libus & iniquis similes liberis le-
gitimis, pcrent, ex quo & vxor
honore suo priuat, & filijs iniu-
ria fit ac sibi pro his oĩbus dede-
cus incūbit. Appropinquādū
vero est vxori cū magna tempe-
rātia atq; modestia: sitq; pudor
in verbis, in opib⁹ vero fas atq;
honestas, in conuersatione fides
& moderatio, parua quidẽ pec-
cata etſi volūtaria fuerint, igno-
scendo: siqđ vero pignorātiā
deliquerit, cõmonefaciẽdo. Nec
metū ineutiat sine verecūdia &
pudore: hęc enim meretrices ad
mechos pati decet, at vero cum
verecūdia & pudore iusta dili-
gere & timere, id ingenuæ ē mu-
lieris erga ppriū virū. Duplex
est enim timoris spēs. vna cū re-
uerentia & pudore, qua vtūtur
ad patres filij modesti, & ciues
bene morati ad beneuolos gu-
bernatores, altera cū inimicitia
& odio: sicut serui ad dños, & ci-
ues ad tyrannos iniustos & ini-
quos. Ex his quoq; oĩb⁹ melio-
ra eligēs, vxorẽ sibi conciliet, ac
fidelẽ probamq; efficiat, vt siue
p̄sens sit vir, siue absens, nō mi-
nus utilis sit, q̄ si semp adesset,
tanquam rerū communiū cura-
tor. & qñ vir abest, vt sentiat
vxor nullū sibi, neq; meliorem
neq; cõmodiorẽ, neq; magis suū
esse q̄ virum, ostendatq; hoc ab
ipso initio, ad commune bonū

semper intē dens, quāuis puella D.
fit ac noua in talibus.

Testimonia superiorum preceptorum
ex Homero. Cap. 3.

E T si ipse sibi maxime domi-
nẽ, optimus totius vitę re-
ctor existet, & vxorẽ talib⁹
vti docebit. Nā neq; amorẽ, neq;
timorẽ absq; verecundia lauda-
uit Homerus, sed vbiq; amare
p̄cepit cū modestia, & pudore.
Eo quidẽ modo Helenā timere
Priamum, inquit, ita dicentem:
O metuende mihi semper, sem-
perq; tremende,
Chare focer, nihil aliud dicēs,
q̄ cā cū pudore diligere. Rursus
vero Vlysses ad Nausicaā ingit:
Te mulier valde equidẽ admi-
ror & metuo. Censet aut̃ Home-
rus, virū & vxorẽ sic inuicẽ se
habere debere, nā nemo deterio-
rẽ se admirat ac verecẽ, sed hmōi
affectus accidunt inuicẽ meliori-
bus, & natura benignis, minori-
bus ẽt sapientia, ad se meliores.
Hunc animū Vlysses erga Pene-
lopẽ gerēs absens licet, nihil deli-
quit. Agamemnon aut̃ pp Chri-
seidẽ erga propriā peccauit vxo-
rem, ausus dicere ī cõcione Grę-
corū, Captiuā mulierẽ, nec natu-
ra p̄stantẽ, immo vt plane dixe-
rim Barbarā, in nullo Clytemne-
stra deteriorẽ esse, ex qua cum li-
beros haberet, nō recte sese gere-
re viuis est. Quō enim recte, qui
antequā sciret qualis erga se fo-
ret, vi ducta sibi illā cõiuxerat.
At Vlysses, rogāte Atlantis filia,
vt secū maneret, ac sempiterni-
tate

Oeconomicorum

Gtatem pollicente ne ob id quidē prodere uoluit uxoris affectū, & amorē & fidem: maximū sibi supplicium arbitratus, si malus dum esset, immortalitatē haberet. Cūm Circe etiā manere noluit, quāquam insuper sociorū salutē pollicente, immo respondit, nihil sibi dulcius uideri posse, q̄ patriā incultā & asperam. magisq; optauit mortālē uxore filiūq; uidere, q̄ fieri ipsum immortalē. sic ille firmā stabiliq; uxori fidē seruabat, pro quibus **H** merito ab uxore eadē reportabat. In oratione quoq; illa, quā habuit ad Nausicaam, apparet Poetā maxime probare uiri & uxoris pudicā societate. precatus est enim Deos, ut darent illi uirū, & familiā, & unitatē cū uiro, non quālibet, sed honestam. Inquit enim: nihil melius esse posse hominibus, q̄ si concordī uoluntate uir & uxor domum gubernarēt. & hic igitur, ut patet, laudat poeta unitatē mutuā uiri & uxoris, nō **I** eam quidē quæ circa improba obsequia, sed eā quæ animo & prudentia iuste coniuncta est. nam uoluntate domū gubernare, hoc designat. Idem etiam inquit, q̄ cū huiusmodi inter uirū & uxore uiget concordia, inimici quidē eorum anguntur plurimū, amici uero permagna suscipiunt gaudia: quē tanquā uera dicentē probāt. Nam uiro quidē atq; uxore circa res optimas concordī studio uacātibus

necessē est utriusq; animos idē sentire. deinde propter concordiam potentes facti, & inimicis spem auferunt, & amicis profunt. q̄ si ipsi dissideant, amicū quoq; dissidebunt, & infirmitatem ipsi sentient maxime.

Communes leges Viri, & Uxoris.

Cap. 4.

Itaq; manifeste præcepit poeta. Virū & uxore in his quæ improba & impudica sunt, sibi inuicē consentire nequaquā debere. In his uero, quæ q̄ maxime fieri potest, pudica sunt et iusta, concorditer sibi inuicē inferuire. Studentes primo quidem curā omnē parētibus exhiberes uir quidē uxoris parentibus nō min⁹, q̄ proprijs: uxor aut uiri. Deinde filiorū & amicorū & rerū, domusq; totius tanquam cōmunis curā habeant, seipso studio & diligentia superare ceteros. & quisq; plurimorū bonorum sit author & causa, meliorq; existat & iustior. Deposita quidē superbia, industria uero suscepta, cū benignitate & mansuetudine gubernantes: ut cū ad senectā peruenerint, deposito administrationis onere, & concupiscentijs liberati, possint & sibi ipsis inter se, ac filijs suis rationē reddere, ut eorū magis profecerit in familiæ gubernatione, ac statim scire, aut per fortunā malum, aut per uirtutē bonum. In quibus qui superauerit maximū præmiū à Dñs consequitur, ut Pindarus inquit, Dulce

A Dulce enim sibi cor, et spes mor-
taliū multiplicē alit voluntatē.
secūdū vero ā filijs in senectutē
felicitatē educari. Quapropter et
priuatim & publice decet eū, q
vitā gerit, ad oēs Deos hōiesq;
respicere, multumq; & ad vxorē,
& ad filios, & parentes.

*Præcedens liber, siue his Secundus, siue
Primi pars sit, in Græcis exemplaribus
(quod notum sit) minime reperitur.*

LEONARDI ARETINI

Explanatio in Secundum,

seu Primi partem Occo-
nomicorum.

LP. 1.

Robam mulierem om-
nibus. In rei familiaris
disciplina cōsideratio
habetur personarū. &
rerū personæ sunt, ex quibus cōstat
domus, vir & vxor, parentes & filij,
dñs & seruus. hæc potissima est pars:
magisq; oportet patrē familias curā
personarū habere quam rerū: nam
illæ personarum gratia comparant.
res igitur acquirimus vel p agricul-
turam, vel per alios naturales mo-
dos ad familiæ indigentia: permu-
tamus etiam & miscemus exercitia,
supplentes defectum. Et hucusq; ve-
ræ sunt diuitiæ, certæq; & termina-
tæ: supra vero has nullus est termi-
nus diuitiarū, cū illæ iam non in
supplenda indigentia, sed in patri-
monio augendo versentur. Placet
tamen sapientibus hanc patrimonij
amplificationē (si nemini noceat)
non esse vituperandam: nam ad ma-
gnificentia & liberalitatis opus pro-
sunt, rei q; publicē cōducunt. Acqui-
rendarum igitur præcepta rerum su-

pra dedit: de seruus etiam & de domi-
nis expedit. Nunc aut in hoc, siue
libro, siue libri parte, de viro & vxorē
Aristo. transigit, quādā et inter-
miscens de filiis. Oportet ergo mu-
lierē probā dominari de oībus quæ
sunt intra eades, curamq; habere om-
nium secundum præscriptas leges.
Præscriptas leges dicit: quia supra
dictū est ita naturam instituisse, vt
vir quærat foris, vxor parta domi
cōseruet. Non permittentē quen-
quā ingredi sine pcepto viri. Huius
pcepti tres subiicit rōnes. Prima, vt
vitent obloquia Secūda, ne efferan-
tur secreta dom⁹. Tertia, ne sibi im-
putari quæat, si quid mali p ingre-
dientē cōmittat: sed imputeť viro q.
præcepit. Sumptu autē & vestitu.
Optimo pcepto domestica ratio su-
biicit. Duplex est ornatus, corpis, &
animi. corpis, vestes, aurū, & forma:
animi vero, honestas & decus, quib⁹
virtutes cōtinent. Hic animi orna-
tus ad senectā vsq; perdurat, immo
tunc et magis florēt: ille vero alter
cito deficit. Cōsortij, q a quæ fortu-
na ē vni & alteri. Sors enī fortuna.
Si sit in rebus defect⁹: scilicet exter-
nis, vel corp⁹is egrotatio vel aliena-
tio mentis. quia sic sunt tria bonorū
genera, externa animi, & corporis.
Præcandū est igit. Nā fortuna non
est in nrā potestate. ideo dicit pcan-
dum: nō aut prouidendū. Vt autē
de muliere superius, nunc de viro,
Quando filiorū tanq vitæq; so-
cia. Et sic duplex est cura viri circa
vxorē, vna pro filiorum bonitate,
altera pro vitæ commoditate. Hoc
enim solo, procreatione filiorum,
Ergo prudētē ignorare nō decet.
Hoc est quasi caput hui⁹ doctrinæ,
non ignorare quid cuiq; debeat. Iustus,

Oeconomicorum Lib. II.

G Iustus, & sanctus. Iustitia est, q̄ vnicuiq; tribuit ius suum. Nihil vero magis suū est vxoris. Hæc ē minor p̄pō, ad illā superiorē vnicuiq; tribuendū eē ius suū. Nec metū incutiat sine verecundia & pudore. Duplex est timoris spēs, vt subiicit: vna cū verecūdia & pudore, altera q̄ est sine verecūdia, quā non inferat vir vxori: q̄a nō cōuenit. Et si ipse sibi maxime dñeē, vt inq̄t Tullius. Tūc incipiat alijs imperare: cū ipse turpissimis dominis dedecori ac turpitudini seruire desierit.

CAP. 3. Nā neq; Probat superius dicta p

H Homeri testimonium p̄ diuersos act⁹ Vlyxis & Agamēnonis. Propter Chryseidē. Chryseis Agamēnonis ancilla fuit: p̄p̄ quā orta ē discordia Inter Achillē & Agamēnonē. Nā cū Achilles suaderet reddendā eē patri Chrysidē, q̄ erat sacerdos Apollinis, Agamēnon irat⁹ in maledicta, prupit atq; in cōcione Grēcōrū dixit se nūquā dimissurū: qm̄ ēt Clitemnestræ vxori illā p̄ferebat: nec certe illam eē vlla Ire inferiorē Clitemnestra, nō corpore, nō īgenio, nō opa. ob hoc reprehēdit ab Arist. q̄a parum cogitauit de vxoris honore, ex

I qua liberos hēbat. Q̄sio. n. recte. Resumptio ē oratoria. qualis erga se foret Chryseis. quasi dicat, nō se excuset Agamēnon, q̄a sit virtuosa, iō illā hēre: nā primo sibi illā cōiūxit, quā sciret qualis eēt erga se. dum. n. eēt bello capta, & p̄ vim nō potuit aī scire qualis eēt. At Vlyxes. Ad cōtrariū exēplū reuertit. Maximū sibi supplicii arbitrat⁹. Sapiētissimum dictū. Maximū. n. detrimētū eē putādū ē male agētī, vt viuat diutissime. Cū Circe. Fabula Circes, nota est et p̄teris. In ofōne quoq;

Hæc oīa sunt apud Homerū, quem optime Arist. sciebat cōtra cōsuetudinē corū, q̄ se nūc Philosophos appellant. Nullū maius bonū. Nota laudē cōiugij ex Homeri Aristotelisq; snia, cōtra vituperatores huius sanctissimi vinculi. Nā sine bono cōiugali, nec domus, nec ciuitas, nec vita q̄ dē hūana stare pōt. Nā volūtate domū gubernare voluntas est boni. malus autem facit, quæ sibi videtur: non tamen quæ vult: nihil enim vult, nisi bonum.

Ac statim scire. Duo inq̄t sunt p̄-

CAP. 4. mia parētibus, si recte se gesserint. vnū statim ex ipsa cōsciētia recte factōrū: & hoc ē maximū p̄miū a Deo nobis datū. alterū postea a filiis nobis exhibet ī senectute, alēdo atq; colēdo. Dic ergo, ac statim scire, id est, hoc ipso qd̄ scit, & sibi ipsi cōsci⁹ ē, recte factorū maximū p̄tēmiū a Dijs cōsequit. & hoc p̄bat ex Pindari auctoritate, cuius est illud carmen. Dulce sibi cor, & cide est cor sibi ipsi placēs, & ī se gaudēs. nā vt q̄ male agit, stimulat cōsciētia & metuit: sic qui bene facit, gaudet aīo & bene sperat. Secūdm̄ vero a filiis, hoc ē alterū p̄miū. & dicit fm̄, q̄a su pra in primo cū statim scire, dixit pro primo. & ideo dicit, nunc secundum, referendo ad illud statim scire, quod antecessit in litera.

Librorum Oeconomicorū, Aretino interprete, ac explanatōre finis.

Hos eosdem libros a Donato etiā in Latinū vel uersos, vel explanatos, nūā cū alitero ab eo addito, hic apposuimus: cū ex eorū altera tantum translatione, Aretini scilicet, aut Donati, negotio huic plene satisfieri posse minime uideretur.

RQDVLEO

Philosophi neoterici posuū
Circosophi, q̄ potētā cōtēnū

RODOLFO PIO CARP. ETC.

VIRO ILLVSTRISS. EPISC. FAVENTINO,

apud Christianissimum Regem Apostolicum nuncium
agenti, Patrono optimo. S.*Bernardinus Donatus Veronensis.*

I quantum amplitudini liberalitatis; tue, Rodulfe Illustriss. & ego
& mei omnes debent, tantum ipse ad dicendum facultatis mihi com-
parasset, non tibi hac aliena potius, quam ex ingenio meo deprom-
pta misissem, sed dum me quoquo modo non ingratum tue animi ma-
gnitudini probare cupio, malui pro tempore tibi prestare quod potui;
quam difficilius quidpiam conari, & in ipso conatu deficere, quam enim nuper, quum
alia nonnulla, tum in primis Eusebii Casariensis Evangelicam demonstrationem, &
præterea Socratici Xenophontis de re familiarum Dialogum in Latinum sermonem con-
vertissem: viderem; huic ipsi Xenophontis libello nihil aptius herere, quam ea quæ
Aristoteles eadem de re scripta reliquit, hæc item ipsa Latina facere institui, hoc con-
silio, ut quaecunque futurum esset munusculum, eo tibi animam erga te meum decla-
rarem. adiunxi hoc amplius ex eadem inopia dicendi mea: quod quum eam libri Prio-
ris partem, quæ ad officia uxoris erga virum, & viri erga uxorem pertinet, post Leo-
nardi Arelini interpretationem apud Græcos aut interijisse, aut ita latere animaduerte-
rem, ut vix vlla amplius reliqua esset spes redeundi in lucem: Græcis eam reddere non
alienum eodem instituto meo putavi: vsque si quis eam veluti auari solent, quasi quandam
thesaurum occultet, invidia quadam commotus, in lucem aliquando proferat, quo fa-
cilis me ab aureo illo genere dicendi longius abijisse demonstrat. nam a sensu Philoso-
phi & rebus ipsis, qui poterit, nisi Arretinum quoque ipsum ostendat? neque tamen
ob hoc ipsum me contemnendum putauerim, quod quæ & Arretinus & alij tracta-
uerint, eadem ipse attingere, & quasi rem actam agere non veritus sim. nam si cui pla-
cent illi viri, huic me non displicere æquum est, qui illorum iudicium non contempse-
rim, dum eadem digna auribus Latinis pæpo; quæ illi. legat ergo hæc quoque & vi-
deat, num labori nostro illi quidquam reliquerint, neque indicta causa nos damnet.
sui contra, illi displicent, non debeo huic rem ingratis videri fecisse, cuius ergo iud-
icium hoc meo facto videat comprobasse. Ceterum quod ad tua merita attinet, patrona
mi optime, tu quidem & longe ampliori munere, & non huiusmodi generis etas dignus.
quasi vero non & Græce eundem Philosophum legere soleas: & quæ ad rem familia-
rem spectant, non domestica potius quam hac tralatitia disciplina comperta habeas.
alioqui cur tibi potissimum omnium Beatissimus hic pater Paulus III. Pont. Max.
rem Christianorum publicam apud Christianissimum Regem curandam cõmisisset?
notum est vetus illud: ei bene aliena committi, qui sua non tractet diligenter. Et
hæc quidem alia; multa, quæ ad idem prudentia genus pertinent, te non modo hoc ip-
so munere nostro, verum ipso quoque Aristotele plene superiorem efficiunt, quippe cui
Moral. cū cō. Aucr. S S dum

*Cum vixerit, nunquam talis fuit provincia delegata. Illa autem quid tandem? quod an-
 tiqvisissima & celeberrima Italicorum omnium familia ortus, illi tu potius ornamento
 fueris quàm tibi illa? quod Albertum Pium patrum tuum, vitæ omniumq; actionum
 tuarum moderatorem institutoremq; habueris? de cuius viri, ac potius Heroi clarissi-
 mi laudibus non vna epistola sed pluribus historiis esset dicendum. quod bea-
 tissima memoria Clemens Septimus Pont. Max. cum alia multa, tum & Fauentinam ecclesiam
 nulli, neque sanctius, neque iustius committendam esse indicauerit? sic quidem quasi
 omnis quodam significans, te dignum esse, cui vni omnes Christianorum ecclesia olim
 rem ipsorum publicam gerenti faueant. Quid porro? quod sub ea disciplina quondam
 cum esses puer, tale harum omnium virtutum specimen dedisti, tanta modestia, tanta
 veretundia, tanta morum suauitate erigisti, tam facile didicisti omnia quæ ad bonæ
 literas pertinent, ut ego vere possim affirmare, mihi nihil unquam in vita neque opta-
 bilius, neque iucundius accidisse, quàm tuam eruditionem tuosq; mores? nihil unquam
 neq; tristius neque horribilius quàm illud tempus, quò a te disungi mihi necesse fuit?
 nonne & hæc & alia innumerabilia faciunt, ut omnibus & historiis & poematibus
 dignum esse videaris? Quid ergo (dixerit aliquis) tralatitio isto opusculo te tandem esse
 clurum sperasti? nimirum id vnum patrone amplissime, quod potui: quod quidem &
 apud Cæsarem Augustum olim nescio quem præstitisse accepimus, dum illi pauculos
 denarios porrigis, neque tamen eodem nummo quo ille: sed quo lepore potius quàm
 necessitate præfectus adiunxit: si quidem non potuisse illius fortuna ra-
 tionem habere in munere afferendo ob inopiam: debere tamen illum
 eo quod ipse daret contentum esse, plus enim daturum fuisse,
 si plus habuisset. etenim ne eodem animo hoc ipse nunc
 faciam, quo ille illud fecit, longe mihi præcla-
 rius quiddam contigit, quàm illi. nam
 ille postquam dedit, ea quæ spera-
 bat consecutus est: ego autem
 ea quæ nullo meo me-
 rito sperare po-
 teram,
 tanto voto
 accepi.*

ARIST.

ARISTOTELIS

DE RE FAMILIARI

LIEBR PRIMVS.

Bernardino Donato Veronensi interprete.

De dñia & aduenien-
tia Rei fa-
miliaris &
publice, &
ordine ea-
rū. Cap. I.

B

Res familiaris et publica nō modo ita differunt vt domus & ciuitas: (has enim sibi res illę habent subiectas): sed et, quod publica ex multis cōstat principibus: familiaris autē unū duntaxat principē habet. Quum igit nōnullę artes inter se diuisę sint, nec omnino eiusdē sit & consi- cere, & eo quod confectū sit uti: quęadmodū usū uenire in lyra & tibijs uidemus: reipub. tamē est, & cōstituere ab initio ciuitatem, & constituta uti pręclare. proinde haud dubium, quin rei quoq; familiaris sit & domum, hoc est, rem ac familiā parare, et eadē bene uti. Quod aut ciuitas sit & domorū, & regionis & possessionū multitudo tanta, quāta ad bene uiuendū sit satis, appareat perspicue. nā si qñ contingit ut ipsum hoc obtinere non possint, societas et ipsa dissoluitur. Pręterea huius ipsius rei gratia cōueniūt, & qua gratia est unū quodq; hac item ipsa extitit ab initio, ab eadēq; habet ut sit id-

ipsum quod est, ex quo haud dubiū relinquitur, quin ortu ipsos res familiaris publicam antecēdat, qñ huius itē op^o antiquius est enim particula ciuitatis, domus. Quum ergo rem familiārē considerandam susceperimus, tum eiusdem opus quodnā sit, uidendum putamus.

Domus autē partes illę sunt, homo atq; possessio. quare cū in his primo quę minima sunt uni uscuusq; rei natura spectet, etiā ea quę ad domū pertinet, similiter rōne constabunt. Itaq; ut Hesiodus ait, oportebit quidem ut in primis domus, & mulier, bosq; adsit arator. nā alterū in his quę uitā alunt, alterū in his qui liberi sunt, obtinet principatū. quocirca quę ad consuetudinē cū muliere pertinent, ea optime consistuere necesse fuerit. hoc ipsum porro ē incūbere, ut cuiusmodi hanc esse oporteat, promptū habeatur. At ex possessionib⁹, quę secundū naturā sit, ea principē curā merebitur. quare sūm naturā res rustica antecedet, sequentē quęcunq; ad terrā ipsam pertinent: cuiusmodi est quę metalla exquirat, & si qua est alia eiusdē

De partib⁹ dom⁹, & vnde sumēda possessio. C. 1.

Agriculturae doctes.

SS ij generis.

Oeconomicorum

G generis, res aut rustica maxime, propterea quia iusta est, nam neque a volentibus aufert, ut caupones, & quae mercenarias operas exercent: neque ab inuitis, ut quae bello atque armis videntur: sed ab ipsa protinus sumit natura. omnibus quippe a matre alimentum certo naturae instituto suggeri consuevit. quocirca hominibus ite ab ipsa terra, strenuitati praeterea hominum ac fortitudinis maxime conducit: non enim quem admodum ex artes, quae sordidae

H vocantur, corpora exercitum inutilia reddit, sed idonea quae & assidue foris excubent, & labores tolerent: praeterea quae aduersus hostes periclitentur. nam eorum tantummodo possessiones extra septa et munitiones habent.

In his autem quae ad homines spectant prima fuerit vxoris cura, si quidem inter mare ac feminae societas in primis est. namque

alibi apud nos pro concessio habetur, naturae hunc esse appetitum ut eiusdem generis multa efficiat, veluti item ex animalibus unum quodque fieri autem non potest, ut vel semina sine mare, vel mas sine femina, hoc ipsum per se compleat munus. quare amborum societas necessario constituta est.

Ceterum hoc in alijs, quidem est animalibus temere, & eatenus quoad eis natura seipsam impertit, & sobolis duntaxat gratia propagandae. in his autem quae & mitiora sunt & prudentiora, distinctum est magis, apparent

enim magis adiumenta quae praestantur & charitates, & operum societates inter ipsa: idque in homine maxime, propterea quod in hoc genere mas & femina sociata inter se sunt non modo ut ipsa sint, sed etiam ut ipsis beneficiat, & liberorum possessio non ea modo de causa huic generi data est a natura, ut habeatur qui ministraret, sed ut etiam qui adiuuent, quae enim ipsi valentes conferent in infirmos, ea vicissim post a valentibus accipient, cum ob senectutem imbecilles facti erunt. Hoc ipso praeterea circuitu natura id consequitur atque explet, ut quando numero non potest, at saltem specie sit semper. sic ab ipso Deo utriusque & maris & semine natura ad societatem prouisa atque instituta est. haec enim ipsa in eodestincta sunt, quod non omnia ad eadem res vtilem habent vim, sed nonnulla ad contrarias quidem, attamen quae eundem finem spectent, eodemque contendant. nam eorum alterum robustius, alterum imbecillius efficit, ut illud esset magis ad cauendum idoneum ob timiditatem, hoc ad propulsandum atque vlciscendum ob fortitudinem: & hoc quidem ea foris suppeditaret, quae necessaria sunt, illud autem intus eadem conseruaret, itemque ad opus faciendum, quum illud sedendo posset durare, esset tamen ad labores foris tolerandos imbecillius: hoc vero contra, quum ad quietem atque otium esset minus aptum, tum autem ad omnem motum

Qualis vitis & mulieris oeconomica societas, C.

Officia eorum, M.

utrinque

Motum existeret valentius. nec non in sobole, vt procreatio am-
borum esset cōis, adiumentum
singuli suū propriū pręstarent.
nam horū quidem alere est, il-
lorum autem instituire.

Leges viri
ad vxorē.
Cap. 4.

Primū igitur leges erga vxorē
habeantur: in quibus etiā
illa, ne vir cā afficiat iniuria: sic
enim ne ipse quidem afficiatur:
hoc ipsum porro etiā cōmunis
lex pręcipit, vt Pythagorici di-
cunt, quasi supplicē & ab ara &
foco abductam, ita videri, mini-
me oportere illam afficere iniu-
ria. a viro autē iniurię, si foris
cū alijs feminis cōsuescat. Porro
conuictus & consuetudo sit ta-
lis, vt neuter alterius cōgressum
reformidet, vel absentis desyde-
rium ferre nequeat: sed ita affue-
scat, vt vel pręsente vel contra,
secum bene agi arbitretur. Etiā
Hesiodus pręclare illud:

Virginem habeto, tuos vt di-
scat sedula mores. nā dissimili-
tudines morū minime ad conci-
liandas voluntates, idoneę. De
ornatu vero, quęadmodum in
moribus non oportet falsa quę-
dam profitētes ad se mutuo in-
ter ipsos accedere, ita ne corpo-
ribus quidem. qui autē cū orna-
tu & fuco inter se consuescunt,
in nulla re differunt ab Histrio-
nib⁹, qui cū scēnicis indumētis
vitā vna degere assidue solent.

Leges dñi
ad seruos.
Cap. 5.

At eorum quę possidentur,
primum quidē illud, maximeq;
necessarium, quod & optimū,
& ad imperādum aptissimum,

hoc vero ipsum hominē esse me-
minimus. proinde seruos cōpa-
rare sedulos oportet. sunt autē
seruorū duo genera, villicus, &
operarius. verū quum discipli-
nis videamus adolefcentes, no-
uos quosdam habitus accipere,
operę precii fuerit & parare &
alere etiam eos, quibus liberalia
officia recte credantur. Cum ser-
uis autē ita est consuescendum,
vt neq; in petulantia euadere,
neq; in legnitiem declinare per-
mittantur. & hīs quidē qui ma-
gis ingenui sint, honores imper-
tendi: operarij autē cibi copia
subministranda videtur. & qñ
vini vsus etiam eos qui ingenui
sunt, contumeliosos atq; insolē-
tes efficere solet, multaq; liberę
gentes eo abstinent, vt Cartha-
ginenses cū militię degunt,
haud dubium quin ex eo, aut ni-
hil prorsus, aut perexiguū quid-
dam sit cōcedendum. Verū tria
quū sint, opus, castigatio, cib⁹,
si quis cibum quidem prębeat,
nunquā autem neq; opus facere
cogat, neq; castiget, reddet petu-
lantes. sin contra, & ad opus co-
gat & castiget, cibum vero non
prębeat, rem violentā inducet,
ipsoq; imbecillos efficiet. super
est igitur vt & opere faciundo
exerceat, et abunde pascat. etenim
fieri nequaquā potest, vt homi-
nibus nullam accipiētib⁹ mer-
cedem quis imperet. serui autē
merces cib⁹. Porro quod in alijs
contingit, vt si hīs, qui meliores
sint, melius nihil fiat, neq; sint

Abstinentia
a potu vi-
ni.

Oeconomiconum

C virtuti vitioque vlla proposita
præmia, deteriores euadant, idē
in seruis quoq; vsu venit. quare
& inspicere ac cognoscere diligē
ter quid ab ijs agat oportebat,
& iisdem pro meritis singula, ci
hum, vestimenta, otium, suppli
tia, tum verbo, tum re & tribue
re & remittere, medicorum ar
tem imitantes, & conyderan
tes, vt medicamēti locū obtinet
cibus: nō est autem medicamen
tum propter assiduum vsū.
H Seruorum autē ad opus facien
dum optimum fuerit genus eo
rum, qui neq; timidi, neq; for
tes sint supra modum. in vtriusq;
enim offensio est. nam timidio
res, laboris onus non sustinent:
animosioribus non facile impe
ratur. Oportet autem finem ali
quem statuere omnibus: & ius
tum quippe est, & expedit, li
bertatem illis præmij loco esse
propositam. tunc enim sunt ad
laborē promptiores, quum ali
quod laboris, quasi certaminis
præmium expectant. tempus
quoq; definitum habeatur. ope
ræ etiā precium fuerit, illos pro
creatione filiorum quasi pigno
re quodam obligare. nec eiusdē
nationis multos possidere, sicut
ne in ciuitatibus quidem. sacra
autem facere, & conuiuiorū vo
luptatibus operam dare, seruo
rum potius gratia q̃ liberorū.
plus enim hi decerpunt ex eo,
cuius gratia illa instituta sunt.

Leges Oe
conomi
corū. C. 6.

Quatuor porro sunt, quæ pa
trem familias habere oporteat

in re pecuniaria. nam non mi
nus ad seruandum q̃ ad compa
randum idoneum esse oportet:
alioqui vanus fuerit omnis cō
parandi labor. cribro enim hau
rire hoc ipsum fuerit, & perfo
ratum, quod dicitur, dolium.
Præterea & ordinis adhibendi
rebus quæ possidentur ac supel
lectilibus, & iisdem vtendi peri
tum. horum quippe gratia, reli
quis quoq; illis indigemus. Etiā
quæ possidentur, ita singula di
uidere oportet, vt quæ fructum
ferant, plura sint, q̃ cōtra. quid
quid vero operis faciendi fue
rit, ita distribuendum, vt non
omnibus simul periculū impen
deat. Ad conseruandum autem
rōne & Persica & Laconica vt
commodum est. etiā Attica vti
lis, vendunt enim vicissim atq;
emunt. ac ne penuria quidem
rationis constitutio in ijs quæ
ad rem familiārē pertinent, mi
nimum obtinet locum. est autē
Persica ratio, vt ipse per se vnus
quisq; & disponat omnia & in
spiciat. nam (quod de Dionysio
referebat Dion) nemo æque dili
genter suam atq; alienā rem so
let curare. quare quo ad ci⁹ fieri
poterit, vnumquemq; per scip
sum adhibere diligentiam opor
tet. & quod Persæ cuiusdā atq;
Asri dictum fertur, ad hanc rem
cōmode applicabitur. ille quip
pe interrogatus, quidnam esset,
quod maxime equum pinguē
efficeret, domini oculum esse re
spondit. Asfer autem rogāti cui
piam,

Care & p
sentia dā
vilitate.

M

A piam, quod nā stercus optimū, ipsius, inquit, domini vestigia. Ergo alia erunt ā viro, alia autē ab vxore inspicienda, prout inter vtrūq; domestica fuerint munia distributa. hocq; ipsum in paruis quidem curationib⁹, rarius est faciendum: in ijs autē quæ alijs cōmissæ sunt, sæpius. neq; enim fieri potest, vt, nisi q; pulchre exemplū præbeat, pulchre alius quispiā imitetur, neq; in alijs reb⁹, neq; in procuratio-
B ne domestica, quare non est putandum fieri posse, vt sine diligentia dominorum, procuratores, seu villici sint diligentes. Et quoniam hæc ipsa & ad virtutem egregia, & ad rationem domestica vtilia sunt, ipsis prius dominis quam seruis, e lecto surgendum, posteriori dormiendū, nunquā domus sine custode relinquenda, quasi ciuitas: & quæcūq; facienda sunt siue noctu, siue interdiu, eorum nihil prætermittendum. De nocte etiam surgendum, quando hoc & ad bonam valitudinem, & ad rem familiarem, & ad philosophicā vitam vtile. In paruis igitur facultatibus, Attica disponendarum frugum ratio vtilis in magnis autem, seorsum ea quæ in totum annum ab ijs quæ in singulos menses impēdi solent, habenda erunt. similis est in vasis & suppellectilibus ratio. nā qui bus, singulis utimur diebus, separāda sunt ab ijs, quib⁹ rarius, hocq; muneris genus ijs est assi-
D gnandum, qui rebus domesticis præsent. ad hæc eorum inspectio repetenda est certo tempore, ne nos lateat quidquam, siue quod cōseruatum sit, siue quod perierit. In construenda autem edificandaq; domo habenda est ratio rerum quæ in ea collocandæ sunt, non modo incolumitatis earum gratia, verum etiam commoditatis. Dico autem res collocandas, vt si dicā, quæ fructibus sint ac vestimentis conducibilia. in ipsis autē fructibus, quæ aridis sint, quæue humidis vtilia magis. in ceteris autē quæ possidentur, quæ sint animalibus, quæ inanimis, quæ seruis & liberis, quæ feminis & viris, quæ hospitibus & ciuib⁹ aptiora. Præterea ad commoditatem salubritatemq; æstate quidem salubrioribus vêtis patere oportebit, hyeme vero apricam esse. hoc autem continget, si parte altera pressior angustiorq; fuerit, nec longitudini æqualē habuerit latitudinem. Videtur autem, vbi magna quædam est res familiaris, ibi seruus hostiarius is esse apprimè vtilis, qui reliquis inutilis sit muneribus, vt quæ intro, quæue foras feruntur, salua habeantur. Ad vsum autem vasorum, Laconicus mos erit vtilis. singula enim oportet suis sedibus collocata esse. ita in promptu sita nulum afferēt quærentibus laborem.

SS iij

Que

Quid agere debeat dñs quoad vilicias

Oeconomicorum

G *Qua sequitur particula de officio uxoris
erga virum, & viri erga uxorem, tam nos
eo genere interpretatōis, quam Graeci pa-
raphrasim vocant, expressimus, inter-
presem Aretinum seculi: quando-
quidem illam apud Græcos
nūquam invenire
potuimus.*

Primi pat.
Leges pbe
mulieris.
Cap. 7.

H Gregiam & frugi mul-
tierē eorū, quæ in ædi-
bus sint, dominam esse
oportet, oīaq; ea certis
legibus curare: nec permittere quē-
quam ingredi nisi maritus iusserit.
est autē ei vitanda in primis, vulga-
ris mulierū infamia: enitendūq;
ut si quid forte intus acciderit, vni ipsi
sit notū: nec cōmittendum ut si qd
ingredientes peccauerint, ipsa iure
accusari possit, sed i viro omnis cul-
pa resideat. Sane præterea in pote-
state quidquid impendendū fuerit
in dies festos, quos ipsi p virum cele-
brare licitū sit, & sumptu, & vestim,
& reliquo ornatu utat, minori et q̄
leges civitatis permittāt. cōsideran-
dum quippe illi est ad fœminæ cō-
mendationē & laudē: modestiā, ho-
nestatisq; studiū, atq; oīs vitæ dec^o,
multo esse præstantiora, q̄ sint, aut
vestimēta prætiōsa, aut forma egre-
gia, aut oē aureū ornamentū. quæ
enim hoc animo est mulier, optabi-
lior esse cōsuevit, multoq; certiores
ac veriores laudes & sibi ipsi & libe-
ris parere, easq; ad senectutem vsq;
perferre cōstantius, q̄ quæ fuerit ah-
ter animata. ergo ipsa mulier sibi ip-
sī hunc animum cōparet, & cōstanter
reb^o domesticis præsit, ex eaq; te lau-
dem sibi quærat. neq; enim satis de-
ceat virū ea singula nosse quæ intus
gerant. At in cæteris vxor omnino
assuescat viro obtemperare. nec vero

negocijs implicet se quæ ad tempu.
pertineāt, aut sui muneris esse existi-
met, matrimonia cōciliare, seu tra-
ctare cōnubia. q̄ si tempus postula-
bit, ut vel filias nobiles colloquet, vel
filijs iam adultis accipiat vxores, qd
marito placuerit, id sibi rectum eē
persuadeat, vsq; adeo, ut et si vna cū
illo deliberet quid agendū, senten-
tiam tñ vni semper anteponat suæ,
nec dubitet, aliquāto absurdus eē;
ab vxore sollicitè curari ea quæ foris
gerenda sint, q̄ a viro quidquā eorū
quæ intus fieri solent, tractari. Etiā
quæ bene animata beneq; instituta
erit mulier, ad mores mariti se accō-
modabit, eosq; pro lege habebit,
quā ipsi Deus, omnis vitæ modera-
trix ex matrimonij necessitudine
imposuerit. eos sane mores, quales-
cunq; fuerint, si sibi æquo animo se-
rendos duxerit, tum ipsa nullum in
domo regenda sentiet laborem. sin
ægrius feret, utiq; laborabit, ex quo
illud cōfiscitur, ut vxorē maxime de-
ceat; nunq̄ cum viro suo discorda-
re, semper illi esse obsequentem nō
modo in p̄speris rebus & ad volun-
tatē fluentibus, sed et in aduersis &
tristibus. Itē si quid ille patiat detri-
menti vel in rebus externis, vel i cor-
pore, vel in aīo, ipsa ne molestius fe-
rat, sed dicto audiēs sit, nisi forte sit
in aliqua re turpi atq; indigna obse-
quendū. nec vero diutius in memo-
ria habeat, si quid vir deliquerit, dū
animi sui cōpos nō est, sed ægritudi-
nem potius illius aut imprudentiæ
excuset. quo enim in hūmōi reb^o ma-
gis illi sedulo morē geret, eo sibi gra-
uiorē illū sentiet, vbi animo conua-
luerit. quā et longe meliorē in par-
tem accipiet, quod sibi aliqd turpe
iubetū nō sit, obsecuta, si qñ ad sani-
tatem

Atatem teduerit. hæc igitur sedulo
caueat mulier, at in cæcis obsequa-
tur, ac multo quidem diligentius, q̃
si ab illo emptā in familiā venisset.
quin et cogitet se vera se emptā ma-
gno precio. nā & vitæ societas, & li-
berorum procreatio, ad quæ duo &
multo maxima & sanctissima mu-
nera vocata est, magni culusdā præ-
cij loco habenda sunt. Etia illud in-
telligat, se non adeo illustrem futu-
ram, necrū virtutis preconium ha-
bituram fuisse, si cū eo viro vixis-
set, qui semp fortuna secunda vsus
esset. fateor quippe in magna lau-
de versari, si qui in rebus prosperis
sibi temperare potuerint, at in lon-
ge maiore si qui aduersas æquo ani-
mo tulerint. magnis. n. calamitati-
bus atque iniurijs non turbati, nec
submissus quidq̃ ostendere ad ani-
mi celsitudinē ac magnitudinē per-
tinet. optabit ergo à Dijs ne qd vi-
ro accidar aduersi. quod si forte ac-
ciderit, existimet in eo se vberē lau-
dis materiam nactam esse. exēplaq̃
sibi proponat & Alcestidis & Pene-
lope, quarum neutra fuisse tā ce-
lebris, si cum viro vtraq̃ fortuna-
to vixisset: & illi quidem Admeri,
huic autem Vlyssis res aduersas im-
mortale gloriā peperisse. quum. n.
maritis ambē et in aduersa fortuna
fidem constantiaq̃ præstiterint, il-
lustres merito gloriaq̃; insignes eua-
sere. si quidē q̃ se rerum ad volun-
tatē fluentis socias maritis præstet,
facile reperias. at in aduersis dura-
re non solent, nisi q̃ singulari boni-
tate præditæ sint. quæ sane cuncta id
conficiunt, vt multo et amplius ma-
ritum reuereri conueniat, nec eun-
dē ideo cōtemnere, qd neq; sacram
pudiciā, vt ait Orpheus, neq; au-

daciæ filiā, opulentiam, comites se-
cum adduxerit. & hisce quidē mo-
ribus ac legibus institutam esse mu-
lierem oportet.

At maritus vicissim excogitare
debet eas leges, quibus et vxor faci-
le vti possit. eā. n. ideo in familiam
venit, vt cum viro sibi essent & libe-
ri cōes, & vita cōis. quæ quum reli-
ctura sit filios, qui parentum & viri
suorū nomina gerant, quid ijs q̃so
sanctius quispiā in cōe cōferre pos-
sit? aut cuius tandē rei virtum inte-
grā mente peditū, magis studiosum
esse oportet, q̃ vt quū filios quærat,
qui & ipsius senectutē quondā sint
nutrituri, & vtiulq̃ parentistū of-
ficia ac reuerēda futuri custodes,
domustq̃; vniuersam seruaturi, eos
ex femina lectissima atq; honestis-
sima suscipiat? Nā si quædamodū
oportet, ita illi a parentibus educa-
buntur, & sanctis plijsq̃; moribus im-
buent, bonitatis laudē facile obti-
nebunt. sin cōtra, magnū in bonis
animi merito facturi sunt damnum.
Nisi. n. parentes exēplo sint filijs ad
recte viuendū, certissimam illis ex-
cusandi seipsos, si quid aduersus pa-
rentes deliquerint, materiā præbe-
būt et periculū erit, vbi nequiter vi-
xerint, ne contemnātur à filijs, atq;
vbi iā consenuerint, ne deserantur.
Quapp nihil oīno prætermittat q̃
vult fieri marit⁹ qd ad vxoris insti-
tutionem pertinere arbitretur, stu-
deatq̃; p viribus ex q̃ optima & p-
batissima filios suscipere. & bonum
agricolā mittere, qui nulli diligen-
tiæ parcat, dum semē suū in terram
& optimā, & optime excultā iaceat,
sperans nimirū ex optima optimos
se fructus percepturū: cui quidē si
quia inimica vis perniciem intētet,

Leges viri
ad vxorē.
Cap. 2.

E

F

armat

Œconomicorum

Gratias se aduersus eam, dumq; illam conferret ab hostibus quā ipse excoluit, ne mori quidē dimicādo recusat. & q hoc animo sunt, in primis ad cælum laudibus ferri solēt. quod si ea q vni corpori nutriendo conducunt, tam sollicitē curantur, quantū erit tandē in ijs quē ad liberos, quēq; ad matrē pertinent, quā ipsos liberos sit educatura studium adhibendum? **S**i **Q**UIDEM hoc vno remedio hominum mortalis conditio perperitatē cōsequitur, dum propagatione liberorum seipsam conseruat. & qui parentes facti

H sunt, quidquid optant huc dirigere consueuerunt. proinde si quis parui hæc facit, Deos quoq; ipsos parui facere videtur. nam et pp Deos q bus præsentiū sacra fecit, vxorem duxit. eadēq; ratione vxori se multo magis addixit, vt illi secundos à parentibus honores tribueret.

Mulier porro quē mentem non amisit, **N** V L L V M sibi maiorem honorem tribui putabit à viro suo, q si castū corpus exhibeat, nec aliā magis in animo feminam q se, habeat, seq; vnā præter ceteras & suā & sibi fidam existimet. quod si ille

I fecerit, ipsa quoq; vicissim dabit p vitibus operam, ne mariti opinionem fallat: ac tanto magis quanto se & iustius & fidelius ab illo diligere animaduertit. Viri ergo prudentis officium fuerit scire, quo sint cultu patientes, quo vxor, quo liberi psequendi: vt quum meritis cuiq; honores tribuerit, iustitię sanctitatisq; nomē obtineat. **N** I H I L. n. ferre solēt molestius hostes, q se priuari suis honoribus, nec vero quisq; ē, q dū sua sibi auferri videt, alienis q sibi quamuis multa tribuant, possit

eē cōtētus. at vxori nihil magis suū ē à viro tribui pōt, q incorrupta, & sancta nō mō corporis, sed et totius vitę societas. Ex quo illud conficitur, **V** T T V R P E sit, hostem integrā mētē pdirū, ex quauis matrē sobolē pparare, ne vc; aduersus leges filij liberis & ingenuis similes suscipiant ex ignobilibus feminis. qd si fiat, & vxor pprio honore spoliatur, & filij iniuria afficiunt, & maritus ignominia ex hisce vniuersis cōtra hit. Porro ad vxorē quū accedit maritus, nihil intēperantię, nihil procacitatis p se ferat. verecūde et loquatur, & qd qd agit, sancte honesteq; agat, & cū fide ac moderatōe consuecat. peccata autē q parui momenti fuerint, tametū volēs peccauerit, illi cōdonet. q si impudēs quidpiā offenderit, errorē illi suū ondat, si ne oī acerbitate, q si metū illi incutere oporteat, adhibeat verecundia & pudorē. alioqui meretrici potius id gen^o, q ingenuę vxori cōueniet. nā vt iusta de cā virtū adhibito pudore & amet vxor & meruat, eius ē vnus ppriū, q liberaliter sit instituta. Duo. n. sunt genera eorū q alios metuunt: vnū eorū q bus & verecūde & pudētē id accidit pati: cuiusmodi & filiorū q ad modestiam cōparentis timorē esse op; erga patres, & ciuū q bōis morib⁹ gaudeāt, erga eos qui diligētē amātēq; p sunt. alterū eorū, q inimico offensoq; aīo id faciūt. qd genus & seruus accidere solēt aduersus dominos, & ciuib⁹ aduersus tyrānos. Ex his ergo oībus, q optima cognouerit, maritus eligat, vxorēq; sibi cōciliet, atq; ad fidē pbitatēq; instituat, vt nō min^o absēs q p sēs pvideat, ipsaq; efficacia iuuādū sem p adē, nec suā vnus

A vnus rē, sed vtriusq; eōdem curare videat. & si qñ illi cōtingat vt absit, tū vxor sentiat, nullū se ex oīb' viro suo, aut meliorē, aut magis sibi vtilē et cōmodū, aut magis suū p- priū reperire posse. & quāuis puel- lā, taliumq; institutorū rudē offen- derit, hæc ipsa tñ ille initio statim aggrediat, et se cōe vtriusq; bonū semp spectare significet. qđ si hanc rōnē protinus inibit, ipseq; sibi ma- xime imperare incipiat, tū & oīs vi- tē suę optimus gubernator existet, & vxorē idoneā reddet, qđ iisdē insti- tutis gaudeat. Siquidē ne Homerus quidē inuerecundū, aut amorē, aut timorē p- baste inuenitur: sed amo- rē cū verecundia & modestia semp cōiungit. sic Helenę Priamū timē- tis personā inducit, his verbis vtēt:

„ Et venerandus es, o socer, & mihi, chare timendus.

Vbi nihil aliud vñ dicere, qđ amare quidem illā, sed verecunde, & pudē- ter. idē rursus ostendit ex persona Vlyssis ad Nausicaam dicentis:

„ Sic nūc te admīro, multū, metuoq;. Est autē peculiaris hæc Homeri sen- tentia, vt maritus & uxor se mutuo inter ipsos his rōibus prosequant. **N**emo est. n. qui deteriorē se quem- piā, aut admīret, aut vereat. & hoc, quidē genere affectus erga se uici- ssum uti solent, qđ seipsi s inter se me- liores sunt, & suapte natura mites at- que humani: Et minus sapiētes, er- ga pstantiores se ipsis sapiētia. si q- dem quum hoc animo esset Vlyf- ses erga Penelopem, quāuis absens, nulla tamē in re illam offendit un- quam. At Agamemnon erga ux- orem Clytemnestram non item ta- lis extitit, sed iniuria illam maxi- ma affectit: qui dum in concione

Græcos alloquitur, ausus est & cæ- **D** priuā & nulla pstanti natura pēdi- tā, ac potius, ut vere dicā, Barbarā, Clytemnestrē cōferre, & nullis par- tibus inferiorē illa, ex quaiam tū susceperat liberos, iactare. non her- de hoc rectē Agamemnon, sed ad- modū prauē & iniquē: qui feminā à se captam ui, protinus sibi adiun- xit, priusq; exploratū haberet, quo illa eēt erga se animo. At uero Vlyf- ses quū apud Atlantis filiā, à qua ro- gabat, manere posset, atq; immor- talis euadere, ne tanta quidē merce de capi potuit, ut charitatem pīa- tēq; coniugale proderet. quin etiā **E** pro maxime supplicio habuit, se sic ri, immortale, amisso tanto animi bono. ac ne à Circe quidem potuit adduci, ut apud se maneret, tamen si ea socios præterea incolumes illi se reddituram polliceret. sed cōtra po- ti⁹, **NIHIL SIBI** sua patria, quāq; inculta & aspera, dulcius uideri re- spondet. itaq; maluit ad uxorē & si- liū mortales reuerti, qđ ipse fieri im- mortalis. sic tanē ille uxori suę in- corruptā fidem præstabat. qua ex re meruit, ut eandem omnia ab ux- ore uicissim acciperet. Præterea si q- s orationem illam diligentius atten- derit, quam idem Vlysses ad Nau- sicaā habuit, planē intelliget, à poe- ta illam uitæ societatem in primis inter maritum & uxorem probari, quæ coniuncta sit pudicitia. à Dijs enim optauit, ut ei & uirum, & do- mum, & concordiam cum uiro „ non uulgarem & inuentu facilem, „ sed raram & frugi præberent. Si „ quidem ait: „ Melius nihil ac præstantius esse „ Possē hominum generi, quā si „ uir regat & uxor „

Vna

Quorūda
hūi legū
uolūmā
α Homē-
w. Cap. 3.

Oeconômîcorûm

G Vna mente domum. quo et loco appareat perspicue, poetam, non eum mariti vxorisq; inter se consensum probare, quo vterq; alteri improbe ac turpiter inferuat, sed eum, quē vtriusque animus prudens, iuste recteq; consauerit. hoc quippe sibi vult illud quod ait: **R E G E R E** vna mente domum. cui loco idem poeta adiungit: quoties inrer maritū & vxorem talis existat concordia, id solere contingere, vt si qui inimici sint, ij summopere angantur: si qui amici, contra: maximis afficiantur gaudijs. poetam porro euentus p-

H bat, hæc vera dixisse. nam quoties maritus & vxor inter se concordēs, rebus honestissimis student, necessario fit, vt amborum vnus & idem sit animus. deinde vbi ex eadem cōcordia potentiores euaserunt, tum & inimicis lædendi spem auferunt, & amicis vtilēs existunt. at ijdem si inter se discordent fit, ex eo vt amiei quoq; ipsorum discordent, & ipsi præterea maximam ferant imbecillitatem. itaq; haud obscure præcipit idem poeta, virum & vxorem nequaquā sibi inter se obsequi oportere in ijs rebus, quæ improbe impudicq; sint. At in ijs, q̄ quoad fieri pōt, omnem & pudicitiam & iustitiā sibi coniunctā habeant, q̄ maxime concordibus animis inferuire: & primā interim operā præbere parentibus, vir quidē vxoris nō minus q̄ suis, vxor autē viri: secundā filijs & amicis. tum terū quas possidet, domusq; vniuersæ, tanq̄ ea cōmunis amborum sit, ita curā sustineāt, vt vterq; alterū studio ac diligentia conet uincere, idemq; certam plurimorum bonorum esse auctor. Ita omni quidem superbia de-

posita, contra autem, omni pro uiribus assumpta industria, præstet seipsum & meliorē altero & iustiorē. tum ambo in omni rerum curatione ac dispensatione, & bonitatem, & animi æquitatem in primis adhibeant: ut extrema ætate, postq̄ administrande rei onus deposuerint, & omni cupiditate fuerint liberati, possint non modo communibus filijs, sed etiam sibi ipsis mutuo inter se rationem administratæ familiaritæ reddere, & ostendere uter ipsorum in eam plus sedulitatis atq; industræ contulerit, ac sine mora cognoscere uel ex fortuna quātum traxerit mali, uel ex uirtute quantum attulerit boni. In quo certamine qui superior extiterit, unum consequetur præmium, quod & potissimum est habendum, ut Dijs ipsis charus existat. nam ut ait Pindarus, hominibus sibi iuste pieq; actæ ætatis conscijs, dulcis quædam spes cor ale re consuevit, nutritq; esse oīs generis uoluptatum. alterum, quod felicitati euidam ascribendum esse uideatur, ut à proprijs filijs ubi conseruerit, sedulo nutriatur. Quas ob res quicumque uel priuatim, uel publice uitam degit, hunc conuenit

rationem habere omnium
tam Deorum, quā hominum . in primis
autem & uxoris & filiorum, & parentum.

Qui sequitur liber in Græcis codicibus pro secundo habetur.

Quædam
cōs viri
& vxoris
leges.
Cap. 4.

ARISTOTELIS

DE RE FAMILIARI

LIBER SECVNDVS,

Qui continet ea, quæ ad rationem rei
comparandæ atque admini-
strandæ pertinent.

Quibz in-
strutū eē
oporteat
negocian-
tem.

Vi res aliquas cer-
ta ratione est cura-
tur, hunc neque
locorum, in qbus
negocia sunt geren-

da imperitum esse, & suapte na-
tura solertem, atq; industrium,
& ipso vitæ proposito strenuū,
ac iustum oportet. harū enim
partium vbi quæuis vna defue-
rit, tum in eo negocij genere qd
tractandum assumpserit, multa
peccata committet. Curationū
autem domesticarū genera (vt
summatim ea distribuamus,) **B**
sunt quatuor, nam si qua forte
alia proferentur, ea in hæc ipsa
recidere facile reperiemus: Re-
gium, Satrapicum, Ciuile, Pri-
uatum. ex quibus Regium &
C amplissimum & simplicissimū
esse consuevit. Ciuile autem tū
maxime varium, tū facillimū,
at veso & perexiguum, & ap-
prime varium quod Priuatum
appellauimus, porro his omni-
bus communia inter se multa
sunt necesse est. nobis autem ea
nunc consideranda assumpsi-
mus, quæ per se maxime vni-
cuique contingunt.

Primum igitur videamus id
quod Regium diximus, Est au-

tem regia quidem administra-
tio, ea quæ summam rerum ob-
tinet potestatem: sed in partes
distributa ē quatuor, aut enim
nummi rationem habere con-
suevit, aut rerum quæ expor-
tantur, aut earum quæ impor-
tantur, aut impēsarum. horum
singula suum proprium habēt
munus. Nummi quippe ratio-
nem haberi tunc dico, quum ex
quo genere, & quo tempore il-
li precium, vel addendum, vel
minuendum sit consideratur.
Eorum autem quæ exportant **E**
aut importantur, quum, & qñ,
& quænam ex his a præfectis ac-
cepta, qui Satrapæ appellantur,
Regi ipsi disponere expedit.
Impēsarum autem quum quæ-
nam ex his subducendæ sint: et
quo tempore in sumptus ipsos,
siue in ea quæ nummo parari so-
lent, erogandus sit nummus:
& an omnino erogandus.

Secūdo autem loco id quod
Satrapicum appellauimus, cu-
ius sanè generis partes sunt sex:
quæ omnes penes ipsos prouen-
tus cōsyderātur, aut. n. hi capiū-
tur a terra, aut ab ijs q̄ regionis
ipsius propria sunt, aut a merca-
toribus, aut a tributis; aut ex re-
pecuniaria, aut ex relijs rebus.
Horum autem ipsorum & pri-
mus & optimus, qui a terrap-
cipitur, hic porro est, qd alij fru-
ctuarium, alij decimam vocāt.
Proximus is qui de rebus pro-
prijs comparatur: alibi enim gi-
gnitur aurum, alibi argentum,
alibi

dum vixerit, nunquam talis sit provincia delegata. Illa autem quid tandem? quod anti-
 quissima & celeberrima Italicorum omnium familia ortus, illi tu potius ornamento
 fueris quam tibi illa? quod Albertum Pium patrum tuum, ut a omniumq; actionum
 tuarum moderatorem institutoremq; habueris? de cuius viri, ac potius Heros clarissi-
 mi laudibus non una epistola sed pluribus historijs esset dicendum. quod beatissima me-
 moria Clemens Septimus Pont. Max. cum alia multa, tum & Faventinam ecclesiam
 nulli, neque sanctius, neque iustius committendam esse indicaverit? sic quidem quasi
 omne quodam significans, te dignum esse, cui vni omnes Christianorum ecclesia olim
 rem ipsorum publicam gerenti faveant. Quid porro? quod sub ea disciplina quondam
 cum esses puer, tale harum omnium virtutum specimen dedisti, tanta modestia, tanta
 verecundia, tanta morum suavitatem enutristi, tam facile didicisti omnia quae ad bona
 literas pertinent, ut ego vere possim affirmare, mihi nihil unquam in via neque opta-
 bilius, neque iucundius accidisse, quam tuam eruditionem tuosq; mores? nihil unquam
 neq; tristius neque horribilius quam illud tempus, quia à te disjungere mihi necesse fuit?
 nonne & hac & alia innumerabilia facimus, ut omnibus & historijs & poematibus
 dignum esse videaris? Quid ergo (dixerit aliquis) Italiam isto opusculo te tandem esse
 elucrum sperast? nimirum id vnum patrone amplissime, quod potui: quod quidem &
 apud Caesarem Augustum olim nescio quem praestitisse accepimus, dum illi pauculos
 denarios porrigit, neque tamen eodem animo quo ille: sed quo lepore potius quam
 necessitate profectus adiunxit: si quidem non potuisse illius fortuna ra-
 tionem habere in munere afferendo ob inopiam: debere tamen illum
 eo quod ipse dari contentum esse, plus enim dari nunc fuisse,
 si plus habuisset. etenim ne eodem animo hoc ipse nunc
 faciam, quo ille illud fecit, longe mihi praecla-
 rius quiddam contigit: quam illi. nam
 ille postquam dedit, ea quae spera-
 bat consecutus est: ego autem
 ea quae nullo meo me-
 rito sperare po-
 tui, seram,
 tanto magis
 accipi.

ARIST.

ARISTOTELIS

DE RE FAMILIARI

LIBR PRIMVS.

Bernardino Donato Veronensi interprete.

De dñia &
aduenien-
tia Rei fa-
miliaris &
publice, &
ordine ca-
pi. Cap. I.

B

Es familiaris et publica nō modo ita differunt vt domus & ciuitas: (has enim sibi res illę habent subiectas:) sed et quod publica ex multis cōstat principibus: familiaris autē unū duntaxat principē habet. Quū igit nōnullę artes inter se diuise sint, nec omnino eiusdē sit & conficere, & eo quod confectū sit uti: quęadmodū usu uenire in lyra & tibijs uidemus: reipub. tamē est, & cōstituere ab initio ciuitatem, & constituta uti pręclare, proinde haud dubium, quin rei quoq; familiaris sit & domum, hoc est, rem ac familiā parare, et eadē bene uti. Quod autē ciuitas sit & domorū, & regionis & possessionū multitudo tanta, quāta ad bene uiuendū sit satis, appareret perspicue. nā si qñ contingit ut ipsum hoc obtinere non possint, societas et ipsa dissoluitur. Pręterea huius ipsius rei gratia cōueniūt, & qua gratia est unū quodq; hac item ipsa extitit ab initio, ab eadēq; habet ut sit id

ipsum quod est, ex quo haud dubiū relinquitur, quin ortu ipsę res familiaris publicam antecēdat, qñ huius itē op⁹ antiquius est enim particula ciuitatis, domus. Quū ergo rem familiārē cōsyderandam suscepimus, tum eiusdem opus quodnā sit, uidendum putamus.

Domus autē partes illę sunt, homo atq; possessio. quare cū in ijs primo quę minima sunt unicuiusq; rei natura spectet, etiā ea quę ad domū pertinet, similiter cōstabunt. Itaq; ut Hesiodus ait, oportebit quidem ut in primis domus, & mulier, bosq; adsit arator. nā alterū in ijs quę uitā alunt, alterū in ijs qui liberi sunt, obtinet principatū. quocirca quę ad consuetudinē cū muliere pertinent, ea optime cōstituere necesse fuerit. hoc ipsum porro ē incūbere, ut cuiusmodi hanc esse oporteat, promptū habeatur. At ex possessionib⁹, quę secundū naturā sit, ea principē curā merebitur, quare sūm naturā res rustica antecēdet, sequentē quęcunq; ad terrā ipsā pertinent: cuiusmodi est quę metallā exquirat, & si qua est alia eiusdē

De partib⁹ dom⁹, & vnde sumēda possessio. C. 1.

Agricultura docet.

SS ij generis.

Oeconomicorum

G generis, res aut rustica maxime, propterea quia iusta est, nam neque a volentibus aufert, ut caupones, & quae mercenarias operas exercent, neque ab inuitis, ut quae bello atque armis vtuntur, sed ab ipsa protinus sumit natura. omnibus quippe a matre alimentum certo naturae instituto suggeri consuevit, quocirca hominibus item ab ipsa terra, strenuitati praeterea hominum ac fortitudini maxime conducit, non enim quem admodum ex artes, quae sordidae

H vocantur, corpora exercitium inutilia reddit, sed idonea quae assidue foris excubent, & labores tolerent: praeterea quae aduersus hostes periclitentur. nam eorum tantummodo possessiones extra septa et munitiones habent.

In his autem quae ad homines spectant prima fuerit vxoris cura, si quidem inter mare ac feminam societas in primis est, namque alibi apud nos pro concessio habetur, naturae hunc esse appetitum ut eiusdem generis multa efficiat, veluti item ex animalibus vni quodque fieri autem non potest, ut vel femina sine mare, vel mas sine femina, hoc ipsum per se compleat munus, quare amborum societas necessario constituta est. Ceterum hoc in alijs, quidem est animalibus temere, & eatenus quoad eis natura seipsam imperit, & sobolis duntaxat gratia propagandae, in his autem quae & mitiora sunt & prudentiora, distinctum est magis, apparent

enim magis adiumenta quae praestantur & charitates, & operum societates inter ipsa: idque in homine maxime, propterea quod in hoc genere mas & femina sociata inter se sunt non modo ut ipsa sint, sed etiam ut ipsis bene sit, & liberorum possessio non ea modo de causa huic generi data est a natura, ut habeatur qui ministrat, sed ut etiam qui adiuuent, quae enim ipsi valentes conferent in infirmos, ea vicissim post a valentibus accipient, cum ob senectutem imbecilles facti erunt. Hoc ipso praeterea circuitu natura id consequitur atque explet, ut, quando numero non potest, at saltem specie sit semper, sic ab ipso Deo utriusque & maris & feminae natura ad societatem prouisa atque instituta est, haec enim ipsa in eo distincta sunt, quod non omnia ad eandem res vtilem habent vim, sed nonnulla ad contrarias quidem, attamen quae eundem finem spectent, eodemque contendunt, nam eorum alterum robustius, alterum imbecillius effecit, ut illud esset magis ad cauendum idoneum ob timiditatem, hoc ad propulsandum atque vlciscendum ob fortitudinem: & hoc quidem ea foris suppediret, quae necessaria sunt, illud autem intus eadem conseruaret, itemque ad opus faciendum, quum illud sededo posset durare, esset tamen ad labores foris tolerandos imbecillius, hoc vero contra, quum ad quietem atque otium esset minus aptum, tum autem ad omnem motum

Qualis vituli demulheris oeconomica societas, C.

Officia eorum, M.

Amotum existeret valentius. nec non in sobole, vt procreatio amborum esset cōis, adiumentum singuli suū propriū pręstarent. nam horū quidem alere est, illorum autem instituere.

Leges viri
ad vxorē.
Cap. 4.

Primū igitur leges erga vxorem habeantur: in quibus etiā illa, ne vir eā afficiat iniuria: sic enim ne ipse quidem afficietur. hoc ipsum porrō etiā cōmunis lex pręcipit, vt Pythagorici dicunt, quasi supplicē & ab ara & foco abductam, ita videri, minime oportere illam afficere iniuria. a viro autē iniurię, si foris cū alijs feminis cōsuescat. Porro conuictus & consuetudo sit talis, vt neuter alterius cōgressum reformidet, vel absentis desyderium ferre nequeat: sed ita assuescat, vt vel pręsente vel contra, secum bene agi arbitretur. Etiā Hesiodus pręclare illud:

Virginem habeto, tuos vt discas sedula mores. nā dissimilitudines morū minime ad conciliandas voluntates, idoneę. Deornatu vero, quęadmodum in moribus non oportet falsa quędam profitētes ad se mutuo inter ipsos accedere, ita ne corporibus quidem. qui autē cū ornatu & fuco inter se consuescunt, in nulla re differunt ab Histriōnib⁹, qui cū scenicis indumētis vitā vna degere assidue solent.

Leges dñi
ad seruos.
Cap. 5.

At eorum quę possidentur, primum quidē illud, maximeq; necessarium, quod & optimū, & ad imperādum aptissimum.

hoc vero ipsum hominē esse me minimus. proinde seruos cōparare sedulos oportet. sunt autē seruorū duo genera, villicus, & operarius. verū quum disciplinis videamus adolēscētes, no uos quosdam habitus accipere, operę precii fuerit & parare & alere etiam eos, quibus liberalia officia recte credantur. Cum seruis autē ita est consuescendum, vt neq; in petulantia euadere, neq; in legnitēie declinare permittantur. & hīs quidē qui magis ingenui sint, honores imperiendi: operarijs autē cibi copia subministranda videtur. & qñ vini vsus etiam eos qui ingenui sunt, contumeliosos atq; insolētes efficere solet, multaq; liberę gentes eo abstinēt, vt Carthagenēses cū militię degunt, haud dubium quin ex eo, aut nihil prorsus, aut perexiguū quiddam sit cōcedendum. Verū tria quū sint, opus, castigatio, cibus, si quis cibum quidem prębeat, nunquā autem neq; opus facere cogat, neq; castiget, reddet petulantes. sin contra, & ad opus cogat & castiget, cibum vero non prębeat, rem violentā inducet, ipsosq; imbecillos efficiet. super est igitur vt & opere faciundo exerceat, et abunde pascat. etent fieri nequaquā potest, vt hominibus nullam accipiētibus mercedem quis imperet. serui autē merces cib⁹. Porro quod in alijs contingit, vt si hīs, qui meliores sint, melius nihil fiat, neq; sint

Abstinētia
a potu vi-
ni.

Oeconomiconum

Virtuti vitioque vlla propofita
præmia, deteriores euadant, idē
in feruis quoq; vfu venit, quare
& infpicere ac cognofcere diligē
ter quid ab his agat oportebat,
& hīdem pro meritis fingula, ci
hum, veftimenta, otium, fuppli
tia, tum verbo, tum re & tribue
re & remittere, medicorum ar
tem imitantes, & conyderan
tes, vt medicamēti locū obtinet
cibus: nō eft autem medicamen
tum propter afiduum vsum.

H Seruorum autē ad opus facien
dum optimum fuerit genus eo
rum, qui neq; timidi, neq; for
tes fint fupra modum, in vtrifq;
enim offenfio eft, nam timidio
res, laboris onus non fufiinent:
animofioribus non facile impe
ratur. Oportet autem finem ali
quem ftatuere omnibus: & iu
ftum quippe eft, & expedit, li
bertatem illis præmij loco efle
propofitam. tunc enim funt ad
laborē promptiores, quum ali
quod laboris, quali certaminis
præmium expectant. tempus
quoq; definitum habeatur, ope
ræ etiā precium fuerit, illos pro
creatione filiorum quali pigno
re quodam obligare. nec eiuſdē
nationis multos poſſidere, ſicut
ne in ciuitatibus quidem. ſacra
autem facere, & conuiuiorū vo
luptatibus operam dare, ſeruo
rum potius gratia q̃ liberorū.
plus enim hi decerpunt ex eo,
cuius gratia illa inſtituta funt.

Quatuor porro funt, quæ pa
trem familias habere oporteat

in re pecuniaria, nam non mi
nus ad ſeruandum q̃ ad compa
randum idoneum efle oportet:
alioqui vanus fuerit omnis cō
parandi labor, cribro enim hau
rire hoc ipſum fuerit, & perfor
ratum, quod dicitur, dolium.
Præterea & ordinis adhibendi
rebus quæ poſſidentur ac ſupel
lectilibus, & hīdem vtendi peri
tum, horum quippe gratia, reli
quis quoq; illis indigemus. Etia
quæ poſſidentur, ita ſingula di
uidere oportet, vt quæ fructum
ferant, plura ſint, q̃ cōtra, quid
quid vero operis faciendi fue
rit, ita distribuendum, vt non
omnibus ſimul periculū impen
deat. Ad conſeruandum autem
rōne & Perſica & Laconica vt
commodum eſt, etiā Attica vti
lis, vendunt enim viciffim atq;
emunt, ac ne penuriæ quidem
rationis conſtitutio in his quæ
ad rem familiarē pertinent, mi
nimum obtinet locum, eſt autē
Perſica ratio, vt ipſe per ſe vnus
quiſq; & diſponat omnia & in
ſpiciat, nam (quod de Dionyſio
referebat Dion) nemo æque dili
genter ſuam atq; alienā rem ſo
let curare, quare quo ad ei⁹ fieri
poterit, vnumquemq; per ſeip
ſum adhibere diligentiam opor
tet, & quod Perſæ cuiuſdā atq;
Afri dictum fertur, ad hanc rem
cōmode applicabitur, ille quip
pe interrogatus, quidnam eſſet,
quod maxime equum pinguē
efficeret, domini oculum efle re
ſpondit. Aſer autem rogātī cui
piam,

Cure & p
ſentire dñi
vultus.

Leges Oe
conom
icord. C. 6.

Apiam, quod nā sterus optimū, ipſius, inquit, domini veſtigia. Ergo alia erunt ā viro, alia autē ab vxore inſpicienda, prout inter vtrunq; domeſtica fuerint munia diſtributa. hocq; ipſum in paruis quidem curationib⁹, rarius eſt faciendum: In ijs autē quæ alijs cōmiſſæ ſunt, ſæpius. neq; enim fieri poteſt, vt, niſi q̄s pulchre exemplū præbeat, pulchre alius quiſpiā imitetur, neq; in alijs reb⁹, neq; in procuratio- ne domeſtica. quare non eſt pu- tandum fieri poſſe, vt ſine dili- gentia dominorum, procurato- res, ſeu villici ſint diligentes. Et quoniam hæc ipſa & ad virtu- tem egregia, & ad rationem do- meſticam vtilia ſunt, ipſis prius dominis quam ſeruis, e lecto ſur- gendum, poſterius dormiendū, nunquā domus ſine cuſtode re- linquenda, quaſi ciuitas: & quæ- cunq; facienda ſunt ſiue noctu, ſiue interdiu, eorum nihil præ- mittendum. De nocte etiam ſurgendum, quando hoc & ad bonam valitudinem, & ad rem familiarem, & ad philoſophicā vitam vtile. In paruis igitur fa- cultatibus, Attica diſponenda- rum frugum ratio vtilis in ma- gnis autem, ſeorſum ea quæ in totum annum ab ijs quæ in ſin- gulos meſes impēdi ſolent, ha- benda erunt. ſimilis eſt in vaſis & ſuppelleſtilibus ratio. nā qui- bus, ſingulis vtimur diebus, ſe- parāda ſunt ab ijs, quib⁹ rarius, hocq; muneris genus ijs eſt aſſi-

gnandum, qui rebus domeſti- cis præſint. ad hæc eorum inſpe- ctio repetenda eſt certo tempo- re, ne nos lateat quidquam, ſiue quod cōſeruatum ſit, ſiue quod perierit. In conſtruenda autem edificandæq; domo habenda eſt ratio rerum quæ in ea collocan- dæ ſunt, non modo incolumita- tis earum gratia, verum etiam commoditatis. Dico autem res collocandas, vſi dicā, quæ fru- ctibus ſint ac veſtimentis con- ducibilia. in ipſis autē fructibus, quæ aridis ſint, quæue humidis vtilia niſi agis. in ceteris autē quæ poſſidentur, quæ ſint animali- bus, quæ inanimis, quæ ſeruis & liberis, quæ feminis & viris, quæ hoſpitibus & ciuib⁹ aptio- ra. Præterea ad commoditatem ſalubritatemq; æſtate quidem ſalubrioribus vêtis patere opor- tebit, hyeme vero apricam eſſe. hoc autem continget, ſi parte al- tera preſſior anguſtiorq; fuerit, nec longitudini æqualē habue- rit latitudinem. Videtur autem, vbi magna quædam eſt res fa- miliaris, ibi ſeruus hoſtiarius iſe eſſe apprime vtilis, qui reliquis inutilis ſit muneribus, vt quæ intro, quæue foras feruntur, ſal- ua habeantur. Ad vſum autem vaſorum, Laconicus mos erit vtilis. ſingula enim oportet ſuis ſedibus collocata eſſe. ita in promptu ſita nul- lum afferēt quæ- rentibus la- bore.

Quid age-
re debeat
dñs quo
ad vigilias

Oeconomicorum

G *Quæ sequitur particula de officio vxoris*
erga virum, & viri erga vxorem, eam nos
eo genere interpretatoinis, quam Græci πα
ραφρασίμ uocant, expressimus, inter-
pretem Aretinum secuti: quando-
quidem illam apud Græcos
nusquam inuenire

Primi pte
 Leges pbq
 mulieris.
 Cap. 7.

potuimus.
 Gregiam & frugi mu-
 lierē eorū, quæ in ædi-
 bus sint, dominam esse
 oportet, oīaq; ea ceteris
 legibus curare: nec permittere quē-
 quam ingredi nisi maritus iusserit.

H *est autē vitanda in primis, vulga-*
ris mulierū infamia: enitendūq; vt
si quid forte intus acciderit, vni ipsi
sit notū: nec cōmittendum vt si qd
ingredientes peccauerint, ipsa iure
accusari possit, sed i viro omnis culpa
resideat. Habens præterea in pote
state quidquid impendendū fuerit
in dies festos, quos ipsi p virum cele
brare licitū sit, & sumptu, & vestitu,
& reliquo ornatu vta, minori ēt q̄
leges ciuitatis permittūt. cōsideran
dum quippe illi est ad fœminæ cō-
mendationē & laudē: modestiā, ho-
nestatisq; studiū, atq; oīs vitæ dec,
multo esse præstantiora, q̄ sint, aut

Vetus ho-
 nē matro-
 nē ornar.

I *vestimēta pretiosa, aut forma egre-*
gia, aut oē aureū ornamentū. quæ
enim hoc animo est mulier, optabi-
lior esse cōsuevit, multoq; certiores
ac veriores laudes & sibi ipsi & libe-
ris parere, easq; ad senectutem vsq;
perferre cōstantius, q̄ quæ fuerit ali-
ter animata. ergo ipsa mulier sibi ip-
sā hunc animū cōparet, & cōstanter
reb^o domesticis præsit, ex eaq; re lau-
dem sibi quærat. neq; enim satis de-
ceat virū ea singula nosse quæ intus
gerant. At in cæteris vxor omnino
assuescat viro obtemperare. nec vero

N *negocijs implicet se quæ ad tempu*
pertrahant, aut sui muneris esse existi-
met, matrimonium cōciliare, seu tra-
ctare cōnubia. q̄ si tempus postula-
bit, vt vel filias nobiles collocet, vel
filij iam ad ultis accipiat vxores, qd
marito placuerit, id sibi rectum ēē
persuadeat, vsq; adeo, vt et si vnā cū
illo deliberet quid agendū, senten-
tiam tū viri semper anteponat suæ,
nec dubitet, aliquāto absurdus eē,
ab vxore sollicitè curari ea quæ foris
gerenda sint, q̄ a viro quidquā eorū
quæ intus fieri solent, tractari. Etia
quæ bene animata beneq; instituta
erit mulier, ad mores mariti se accō
L *modabit, eosq; pro lege habebit,*
quā ipsi Deus, omnis vitæ modera-
tricē ex matrimonij necessitudine
imposuerit. eos sane mores, qualesc-
unq; fuerint, si sibi æquo animo se
rendo duxerit, tum ipsa nullum in
domo regenda sentiet laborem. sin
ægrius feret, vtiq; laborabit. ex quo
illud cōfiscitur, vt vxorē maxime de-
ceat, nunq̄ cum viro suo discorda-
re, semper illi esse obsequentem nō
modo in p̄speris rebus & ad volun-
tatē fluentibus, sed et in aduersis &
tristibus. Itē si quid ille patiat deri-
menti vel in rebus externis, vel i cor
M *pore, vel in alio, ipsa ne molestius fe-*
rat, sed dicto audiēs sit, nisi forte sit
in aliqua re turpi atq; indigna obse-
quendū. nec vero diutius in memo-
ria habeat, si quid vir deliquerit, dū
animi sui cōpos nō est, sed ægritudi-
nem potius illius aut imprudentiæ
excuset. quo enim in hmoi reb^o ma-
gis illi sedulo morē geret, eo sibi gra-
tiorē illū sentiet, vbi animo conua-
luerit. quin et longe meliorē in par-
tem accipiet, quod sibi aliqd turpe
iubeti nō sit, obsecuta, si qn ad sani-
tatem

Atatem redierit. hæc igitur sedulo caueat mulier, at in cæcis obsequatur, ac multo quidem diligentius, q̃ si ab illo emptā in familiā venisset. quin et cogitet se vera se emptā magno precio. nā & vitæ societas, & liberorum procreatio, ad quæ duo & multo maxima & sanctissima munera vocata est, magni cuiusdā precij loco habenda sunt. Etia illud intelligat, se non adeo illustrem futuram, nec tm̃ virtutis pteconium habituram fuisse, si cū eo viro vixisset, qui semp fortuna secunda vsus esset. fateor quippe in magna laude versari, si qui in rebus prosperis sibi temperare potuerint, at in longe maiore si qui aduersas quo animo rulerint. magnis. n. calamitatibus atque iniurijs non turbati, nec submissus quidq̃ ostendere ad animi celsitudinē ac magnitudinē pertinet. optabit ergo à Dijs ne qd viro accidat aduersi. quod si forte acciderit, existimet in eo se vberē laudis materiam nactam esse. exēplaq̃ sibi proponat & Alcestidis & Penelope, quarum neutra fuisset tā celebris, si cum viro utraq̃ fortunato vixisset: & illi quidem Admeti, huic autem Vlyssis res aduersas immortālē gloriā peperisse. quum. n. maritis ambē et in aduersa fortuna fidem constantiāq̃ præstiterint, illustres merito gloriaq̃ insignes euasere. si quidē q̃ se rerum ad voluntatē fluentiū socias matris præstet, facile reperias. at in aduersis durare non solent, nisi q̃ singulari bonitate præditæ sint. quæ sane cuncta id conficiunt, vt multo et amplius maritum reuereri conueniat, nec eundē ideo cōtemnere, qd̃ neq; sacram pudicitia, vt ait Orpheus, neq; au-

diæ filia, opulentiam, comites se-
cum adduxerit. & hisce quidē moribus ac legibus institutam esse mulierem oportet.

At matris vicissim excogitare debet eas leges, quibus et vxor facile vti possit, ea. n. ideo in familiam venit, vt cum viro sibi essent & liberi cōes, & vita cōis. quæ quum relictura sit hlios, qui patrum & viri suorum nomina gerant, quid hys q̃so sanctius quispiā in cōe cōferre possit? aut cuius tandē rei virtum integra mente p̃ditū, magis studiosum esse oportet, q̃ vt quū filios quærat, qui & ipsius senectutē quondā sint nutrituri, & utriusq̃ parentis cū opietate ac reuerēda futuri custodes, domusq̃; vniuersam seruaturi, eos ex femina lectissima atq; honestissima suscipiat? Nā si quæ admodū oportet, ita illi à parentibus educabūtur, & sanctis pijsq̃; moribus imbuent, bonitatis laudē facile obtinebunt. sin cōtra, magnū in bonis animi merito facturi sunt damnū. Nisi. n. parentes exēplo sint filijs ad recte viuendū, certissimam illis excusandi seipsos, si quid aduersus parentes deliquerint, materiā præbent et periculū erit, vbi nequiter vixerint, ne contemnātur à filijs, atq; vbi iā consenserint, ne deserantur. Quapp̃ nihil oīno prætermittat q̃ vult fieri marit⁹ qd̃ ad vxoris institutionem pertinere arbitretur, studeatq̃; p̃ viribus ex q̃ optima & p̃batissima filios suscipere. & bonum agricolā imitetur, qui nulli diligentē parcit, dum semē suū in terram & optimā, & optime excultā iaceat, sperans nimirū ex optima optimos se fructus percepturū: cui quidē si quia inimica vis perniciem intētet,

armat

Leges viri
ad vxorē.
Cap. 2.

B

F

2

Oeconomicorum

Garmat se aduersus eam, dumq; illam conferret ab hostibus quā ipse excoluit, ne mori quidē dimicādo recusat. & q hoc animo sunt, in primis ad cælum laudibus ferri solēt. quod si ea q vni corpori nutriendo conducunt, tam sollicitē curantur, quantū erit tandē in ijs quē ad liberos, quēq; ad matrē pertinent, quā ipsos liberos sit educatura studium adhibendum? **Q**UIDEM hoc vno remedio hominum mortalis conditio perpetuitatē cōsequitur, dum propagatione liberorum seipsum conseruat. & qui parentes facti

Hsunt, quidquid optant huc dirigere consueuerunt. proinde si quis parui hæc facit, Deos quoq; ipsos paruificare videtur. nam ē pp Deos q bus præsentibus sacra facit, vxorem duxit. eadēq; ratione vxori se multo magis ad dixerit, v illi secundos à parenibus honores tribueret.

Mulier porro quē mentem non amiserit, **N** V L V M sibi maiorem honorem tribui putabit à viro suo, q si castū corpus exhibeat, nec aliā magis in animo feminam q se, habeat, seq; vnā præter ceteras & suā & sibi fidam existimet. quod si ille

I fecerit, ipsa quoq; vicissim dabit p vitibus operam, ne mariti opinionem fallat: ac tanto magis quanto se & iustius & fidelius ab illo diligere animaduertit. Viri ergo prudentis officium fuerit scire, quo sint cultu parentes, quo vxor, quo liberi psequendi: vt quum meritis cuiq; honores tribuerit, iustitię sanctitatisq; nomē obtineat. **N** I H I L. n. ferre solēt molestius hostes, q se priuari suis honoribus. nec vero quisq; ē, q dū sua sibi auferri videt, alienis q sibi quamuis multa tribuant, possit

ē cōtētus. at vxori nihil magis suū à viro tribui pōt, q incorrupta, & sancta nō mō corporis, sed ē totius vitę societas. Ex quo illud conficitur, **V** I T V R P E sit, hostem integramē pditū, ex quauis matre sobolē ppagare, ne vc; aduersus leges filij liberis & ingenuis similes suscipiant ex ignobilibus feminis. qd si fiat, & vxor pprio honore spoliata, & filij iniuria afficiunt, & maritus ignominia ex hisce vniuersis cōtrahit. Porro ad vxorē quū accedit maritus, nihil intēperantię, nihil procacitatis p se ferat. verecūde ē loquatur, & qd qd agit, sancte honesteq; **L** agat, & cū fide ac moderatiōe consuecat. peccata autē q parui momenti fuerint, tamen si volēs specauerit, illi cōdonet. q si impudēs quidpiā offenderit, errorē illi suū ondat, si ne oī acerbitate. q si merū illi incutere oporteat, adhibeat verecundia & pudorē. alioqui meretrici potius id gen^o, q ingenuę vxori cōueniet. nā vt iusta de cā virū adhibito pudore & amet vxor & metuat, eius ē vnus ppriū, q liberaliter sit instituta. Duo. n. sunt genera eorū q alios metuunt: vnū eorū q bus & verecūde & pudētē id accidit pati: cuiusmodi & filiorū q ad modestiam cōparent timorē esse op; erga patres, & cuius q bōis morib⁹ gaudeat, erga eos qui diligētē amātēq; p sint. alterū eorum, q inimico ostensūq; alio id faciūt. qd genus & seruus accidere solet aduersus dominos, & ciuib⁹ aduersus tyrānos. Ex his ergo oībus, q optima cognouerit, maritus eligat, vxorēq; sibi cōciliat, atq; ad fidē pbitatēq; instituat, vt nō min⁹ absēs q pñs pvideat, ipsaq; efficaciam iuādū semp adē, nec suā vnus

Vniusrē, sed vtriusq; eōdem curare videat. & si qñ illi cōtingat vt absit, tū vxor sentiat, nullū se ex oīs viro suo, aut meliorē; aut magis sibi vtilē et cōmodū, aut magis suū propriū repetire posse. & quāuis puellā, taliumq; institutorū rudē offenderit, hęc ipsa tñ ille initio statim aggrediat, et se cōe vtriusq; bonū semp spectare significet. qđ si hanc rōnē protinus inibit, ipseq; sibi maxime imperare incipiat, tū & oīs vi tē suę optimus gubernator existet, & vxorē idoneā reddet, qđ iisdē insti

Quorū dā
hūi legū
estimōia
a Homē
no. Cap. 3.

tutis gaudeat Siquidē ne Homerus quidē inuerecundū, aut amorē, aut timorē p̄basse inuenitur: sed amorē cū verecundia & modestia semp cōiungit. sic Helenę Priamū timētis personā inducit, his verbis vrētē:

Et venerandus es, o focer, & mihi, chare timendus.

Vbi nihil aliud vī dicere, qđ amare quidem illā, sed verecunde, & pudē aet. idē rut̄sus ostendit ex persona Vlyssis ad Nausicaam dicentis:

Sic nūc te admiror, mult, metuoq;. Est autē peculiaris hęc Homeri sententia, vt maritus & uxor se mutuo inter ipsos his rōibus prosequant.

Nemo est. n. qui deteriorē se quempiā, aut admiret, aut vereat. & hoc, quidē genere affectus erga se vicissim uti solent, qđ se ipsi s inter se meliores sunt, & suapte natura mites at que humani: ēt minus sapiētes, erga p̄stantiores se ipsis sapiētia. si qđem quum hoc animo esset Vlysses erga Penelopem, quāuis absens, nulla tamē in re illam offendit unquam. At Agamemnon erga uxorem Clytemnestram non item talis extitit, sed iniuria illam maxima affecit: qui dum in concione

Græcos alloquitur, ausus est & cetera: D priuā & nulla p̄stanti natura p̄dictā, ac potius, ut uere dicā, Barbarā, Clytemnestrē cōferre, & nullis partibus inferiorem illa, ex qua iam tū susceperat liberos, iactare. non herde hoc rectē Agamemnon, sed admodū prauē & iniquē: qui feminā a se captā ui, protinus sibi adiunxit, priusq; exploratū haberet, quo illa ceterga se animo. At uero Vlysses quū apud Atlantis filiā, a qua rogabat, manere posset, atq; immortalis euadere, ne tanta quidē merce de capi potuit, ut charitatem pietatēq; coniugale proderet. quin etiā pro maxime supplicio habuit, se fieri, immortalē, amisso tanto animi bono. ac ne a Circe quidem potuit adduci, ut apud se maneret, tametsi ea socios p̄tetea incolumes illi se reddituram polliceret. sed cōtra potū, **N I H I L** sibi sua patria, quāq; inculta & aspera, dulcius uideri respondet. itaq; maluit ad uxorē & filium mortales reuerti, qđ ipse fieri immortalis. sic sanē ille uxori suę incorruptā fidem p̄stabat. qua ex remeruit, ut eandem omnia ab uxore vicissim acciperet. P̄tetea si qs orationem illam diligentius attenderit, quam idē Vlysses ad Nausicaā habuit, planē intelliget, a poeta illam uitę societatem in primis inter maritum & uxorem probari, quę coniuncta sit pudicitiz. a Dijs enim optauit, ut ei & uirum, & domum, & concordiam cum uiro non uulgarem & inuentu facilem, sed raram & frugi p̄tērent. Si quidem ait:

Melius nihil ac p̄stantius esse Possē hominum generi, quā si uir regat & uxor

Vna

Oeconomicorum

G Vna mente domum. quo et loco apparet perspicue, poetam, non cum marito vxorisq; inter se consensum probare, quo uterq; alteri improbe ac turpiter inferniat, sed eum, quē vtriusque animus prudens, iuste recteq; constauerit. hoc quippe sibi vult illud quod ait: **REOERE** vna mente domum. cui loco idem poeta adiungit: quoties inter maritū & vxorem talis existat concordia, id solere contingere, vt si qui inimici sint, ij summo opere angantur: si qui amici, contra: maximis afficiantur gaudijs. poetam porro euentus p-

H bar, hæc vera dixisse. nam quoties maritus & vxor inter se concordēs, rebus honestissimis student, necessario fit, vt amborum vnus & idem sit animus. deinde vbi ex eadem concordia potentiores euaserunt, tum & inimici lædendi spem auferunt, & amicis viles existunt. at ijdem si inter se discordent fit, ex eo vt amici quoq; ipsorum discordent, & ipsi præterea maximam ferant imbecillitatem. itaq; haud obscure præcipit idem poeta, virum & vxorem nequaquā sibi inter se obsequi oportere in ijs rebus, quæ improbæ impudicæq; sint. At in ijs, quæ quoad fieri pōt, omnem & pudicitiam & iusticiā sibi coniunctā habeant, quæ maxime concordibus animis insere: & primā interim operā præbere parentibus, vir quidē vxoris nō minus quā suis, vxor autē viri: secundam filijs & amicis. tum rerū quas possidet, domusq; vniuersæ, tanquā ea communis amborum sit, ita curā sustineāt, vt uterq; alterū studio ac diligentia conet vincere, idemq; certarim plurimorum bonorum esse auctor. Ita omni quidem superbia de-

posita, contra autem, omni pro viribus assumpta industria, præstet seipsum & meliōre altero & iustiorē. tum ambo in omni rerum curatione ac dispensatione, & bonitatem, & animi æquitatem in primis adhibeant: ut extrema ætate, postquā administrande rei onus deposuerint, & omni cupiditate fuerint liberati, possint non modo communibus filijs, sed etiam sibi ipsis mutuo inter se rationem administratæ familiaris reddere; & ostendere uter ipsorum in eam plus sedulitatis atq; industræ contulerit, ac sine mora cognoscere uel ex fortuna quātum traxerit mali, uel ex uirtute quantum attulerit boni. In quo certamine qui superior extiterit, unum consequetur præmium, quod & potissimum est habendum, ut Dijs ipsis charus existat. nam ut ait Pindarus, hominibus sibi iuste pieq; ætæ ætatis conscijs, dulcis quedam spes cor alere consuevit, nutritq; esse oīs generis uoluptatum. alterum, quod felicitati euidam ascribendum esse uideatur, ut à proprijs filijs ubi conseruerit; sedulo nutriatur. Quas obres quicunque uel priuatim, uel publice uitam degit, hunc conuenit rationem habere omnium

tam Deorum, quam hominum. in primis autem & uxoris, & filiorum, & parentum.

Qui sequitur liber in Græcis codicibus pro secundo habetur.

Quædam
cōs viri
& vxoris
leges.
Cap. 4.

ARISTOTELIS

DE RE FAMILIARI

LIBER SECVNDVS,

Quis continet ea, quæ ad rationem rei
comparande atque admini-
strande pertinent.

Vi res aliquas cer-
ta ratione est cura-
tur, hunc neque
locorum, in qbus
negocia sint geren-

Quib⁹ in-
sumit⁹ es
oporteat
negocian-
tem.

da imperitum esse, & suapte na-
tura solertem, atq; industrium,
B & ipso vitæ proposito strenuū,
ac iustum oportet. harū enim
partium vbi quæuis vna defue-
rit, tum in eo negotij genere qd
tractandum assumpserit, multa
peccata committet. Curationū
autem domesticarū genera (vt
summatim ea distribuamus,)
sunt quatuor, nam si qua forte
alia profereatur, ea in hæc ipsa
recedere facile reperiemus: Re-
gium, Satrapicum, Ciuile, Pri-
uarum, ex quibus Regium &
C amplissimum & simplicissimū
esse consuevit. Ciuile autem tū
maxime varium, tū facillimū,
at vto & perexiguū, & ap-
prime varium quod Priuatum
appellauimus, porro his omni-
bus communia inter se multa
sint necesse est, nobis autem ea
nunc consyderanda assumpsi-
mus, quæ per se maxime vni-
cuique contingunt.

Primum igitur videamus id
quod Regium diximus, Est au-

tem regia quidem administra- D
tio, ea quæ summam rerum ob-
tinet potestatem: sed in partes
distributa ē quatuor, aut enim
nummi rationem habere con-
suevit, aut rerum quæ expor-
tantur, aut earum quæ impor-
tantur, aut impēsarum, horum
singula suum proprium habēt
munus. Nummi quippe ratio-
nem haberi tunc dico, quum ex
quo genere, & quo tempore il-
li precium, vel addendum, vel
minuendum sit consyderatur.
Eorum autem quæ exportant⁹ E
aut importantur, quum, & qñ,
& quænam ex his à præfectis ac-
cepta, qui Satrapæ appellantur,
Regi ipsi disponere expediat.
Impēsarum autem quum quæ-
nam ex his subducendæ sint: et
quo tempore in sumptus ipsos,
siue in ea quæ nummo parari so-
lent, erogandus sit nummus:
& an omnino erogandus.

Secūdo autem loco id quod
Satrapicum appellauimus, cu-
ius sanè generis partes sunt sex:
quæ omnes penes ipsos prouen- F
tus cōsyderātur, aut. n. hi capiū-
tur à terra, aut ab ijs q̃ regionis
ipsius propria sunt, aut à merca-
toribus, aut à tributis, aut ex re
pecuniaria, aut ex relijs rebus.
Horum autem ipsorum & pri-
mus & optimus, qui à terrap-
cipitur, hic porro est, qd alij fru-
ctuarium, alij decimam vocāt,
Proximus is qui de rebus pro-
prijs comparatur: alibi enim gi-
gnitur aurum, alibi argentum,
alibi

Oeconomicorum

G alibi æs, alibi alia quæcunque gigni possunt. Tertius qui ex mercatibus. Quartus qui ex his conficitur tributis, quæ et ad terrâ et fora pertinent. Quintus ex pastione, quæ & fructuositas & de cima appellatur. Sextus ex alijs rebus, qui quidem singula capita ipsosque operarios attingit: unde et nomen apud Græcos accepit. *ἡ παρασκευὴ τῶν ἀνθρώπων, ἢ τῶν ζώων*

Tertio loco Civile quod nominauimus genus exequamur. Huius optimus est prouentus ille, qui de his, quæ propria sunt regionis, percipitur. Proximus, qui de mercatibus, et his quæ ad certamina ludosque pertinet. Postremus, quæ ex annuis et in orbem redeuntibus.

Quarto autem atque extremo loco Priuatum quod vocauimus. quod genus inæquale quidem est, propterea quod non vnum quiddam spectari ab administrante oportet: minimum autem idcirco, quod & prouentus & sumptus modici existunt. Ceterum huius ipsius generis prouentus is maximus

me probabilis qui de terra colligitur. proximus is, qui ab alijs in orbem redeuntibus rebus. Tertius qui ex argento. Præter hæc autem, quod of domesticæ curæ tamen quam fastigium imponi debet, eius ratio in cæteris quidem generibus est habenda non negliger, in hoc autem ipso præcipua, ut prouentibus ipsis maiores sumptus non fiant. Quum ergo ipsas partitiones exposuerimus, tum rursus nobis id fue-

rit considerandum, siue regia sit præfectura, siue ciuitas, quæ curandâ susceperimus. & si omnes illas partes, quas proxime numerauimus, vel earum præcipuas & maximas ferre possit, utrum tamen his omnibus sit utendum. deinde quænam genera prouentuum, aut non adsint omnino, possint tamen parari: aut exigua quum sint, in maius augeri: vel impensarum quæ nunc fiant, quænam & quot si totæ subtrahantur, nihil offendant.

Ita nos quidem hætenus quum ea quæ ad curationes domesticas, tum ea quæ ad harum ipsarum partes attinent, iam diximus. Sequitur deinceps ut huic parti in vnum collecta subiungamus, quæ nonnulli priorum ætatem ad prouentum pecuniarum parandum, fecerunt, aut et artificiose moderati sunt: ea duntaxat quæ memoratu digna iudicauimus: quippe quæ, ne hæc quidem historiam inutilem fore censeamus, erunt. nonnulla ex his, quæ quispiam his facile accommodabit, quæ ipse administranda susceperit.

CYPSELLVS Corinthius, quum Ioui vouisset, si deus fieret ciuitatis, se illi omnia quæcunque essent Corinthijs, dicaturum, eos quæcunque haberet, iussit describere. deinde à singulis, ubi adhuc modum descripta habuit, de cimâ partem accepit, reliquis autem partibus eos ad lucrum exerceri iussit, tum anno vertente, rationem

can-

et edictum
de l. i. c. 1.
de l. i. c. 2.
de l. i. c. 3.

L

M

Variis
causis,
quæ
esse possunt.

A eandem seruauit. ita decē anno
rū spatio cōtiguit, vt et ille habe
ret ofa, q̄cūq; sacraffet, alia Co
rinthi, q̄adepti erāt, possiderēt.

2. LYGDAMIS Naxius quū
exules eiecisset, nec qui illorum
res vellet emere, nisi paruo pre
tio, inueniret, ipsis exulibus vē
didit. Statuas quoq; et alia eius
dē generis dona Dñs immorta
libus dicēda, q̄cūq; illi in qui
busdā officinis imperfecta reli
querant, partim ipsis exulibus,
partim cæterorū cuiq; volenti
ita vendidit, vt ementis nomen
vnicuiq; rei sic ēptē inscriberet.

3. AT Bizanti quum pecunia
rum indigerent, loca sacra quæ
apud ipsos publicauerant, ven
diderunt, fructuosa quidem ad
certum tēpus, nullum autem fe
rentia fructum, in perpetuum.
eadem ratiōe vsi sunt in iis, quæ
sodalitia, & quæ tribuum sin
gularum propria erāt, itē quæ
cūq; in priuatis locis sita. ma
gno. n. pretio emebant n̄ quorū
erat reliqua possessio. ipsi autē

C sodalibus alia publica p̄rio ad
dixerunt, quæcūq; vel gymna
sium, vel forum, vel portum at
tingerent. loca autē in foro vbi
cūq; quid quis venderet, nec
non ex mari piscationē, oēm q;
ex salis venditione prouētum,
loca præterea vbi & præstigia
rum ostentatores, & qui diuini
appellantur, & pharmacopole,
aliq; eiusdē generis hōes suas
artes exercerent, tertie partis
eius, q̄d in ipsis conficeretur, tri

buto onerantur: ius vero com
mutandæ pecuniæ vni mensæ
addixerunt. alias autē aut alteri
vendere, aut emere ab altero ne
mo prorsus poterat. alioqui il
lis ipsis multabat bonis. Rur
sus quū apud eosdem lex eēt, vt
ne quis ciuis haberetur, qui nō
vtroq; ex ipsis parente progeni
tus foret, ipsi vero pecuniarum
indigerent, decreto sanxerunt;
vt qui ex vno duntaxat ipforū
natus esset, si tricenās minas cō
ferret, ciuis existeret. Rursus
quū vno eodemq; tpe & anno
næ caritate, & pecuniarum in
digentia præmerentur, nauigia
quæ ex Ponto venerāt, deduxe
rūt in portū. quū autē post ali
q̄d tēp⁹, mercatores molestus
eā rē ferrēt, vsus illis decimas
pro tributo imposuere. ementi
bus autē quidpiam, id oneris im
posuerūt, vt decimā partē seor
sum à pretio penderēt. apud eos
dem vero quum inquilini nō
nulli possessiones scēnore obli
gatas haberent, soluendoq; non
essent, statuerunt, vt quicūq;
tertiam scēnoris partem attulis
set, oī obligatione solutus, pro
prium ius possidendi retineret.

HIPPIAS Atheniensis cœ
naculorū eas partes, q̄ i vias pu
blicas eminebāt, ipsosq; ascēsus,
sepimētaly ante domos vestib
lis similia, itē ianuas q̄ foras ape
rissent, venire iussit. emebāt et
go n̄ quorū possessiōes ip̄e erāt.
itaq; magnā pecuniarum vim
coegit: nummū vero qui tunc

Athe

Oeconomicorum

- G** Atheniēſibus in vſu erat ab vſu amouit: certoq; illo pretio cōſtituto, iuſſit iterum ad ſe referri. quū aut conueniſſent, vt nouū monetę genus excuderent, idē argētū expoſuit. ſi qui vero aut nauibus præficiendi, aut tribuū ſuarum duces futuri, aut choris ſumptum ꝑbituri erant, aut alia ei⁹ generis munia obituri; in q̄ eſſet aliquid impendendū, hīs primū tolerabilem ac modicā irrogauit multā: deinde iuſſit, volentē vnūquenq; vbi **E** cam multā perſoluiffet, numero corū adſcribi, qui ſuo munere perfuncti eſſent. Mineruę autē ſacerdoti, cuius tēplū erat in arce, afferri pro quolibet morſu tuoſi menſurā vnā, & tritici alterā, & obolum vnum, ſi cui vero puer, aut puella naſceret; hoc ipſum nihilominus.
- A**THENIENſES vero, q̄ Potidam incolebāt, quum pecuniarum ad gerendū bellū indigerent, iuſſerunt res quę poſſiderent ab oībus conſcribi, nō coniunctim apud ſuum cuiuſq; populū, ſed ſingillatim, in quo quiſq; loco eſſet, vt qui pauperes eſſent, ipſi quoq; cenſeri poſſent, cuiuſque aut nullum oīno erat poſſeſſiōis genus, huius corpori multā indicebāt, minas duas. ab his igitur rebus qđ conſcriptū fuerat, integrum quiſq; ciuitati repræſentabant.
- A**NTISSAENS aut quum ciuitas indigeret pecunijs, ſolitiq; eſſent Dionyſia quę dicuntur ſacra ſplendide celebrare, in quę quū alia multa inſumebāt, q̄ p annū comparabant, tum ēt victimas ingenti pretio, iamq; inſtare hic ſolennis dies: tū illis perſuaſit, vt, & vouerent in proximū annū Dionyſio ſe eadem duplicata reddituros, et ea ipſa quę collegiſſent, nunc venderent. ſic igitur ab illis nō mediocris pecuniarū ſumma, quā pro tpe vti poſſent, coacta eſt.
- L**AMPSACENI aut quum magnus apud ipſos triremium numerus expectaretur, & farinae medimnus quaternis drachmis veniret, hīs q̄ in foro vendebant, imperarūt, vt ſenis drachmis venderent, olei quoq; menſurę quę triobolo amplius quaternis veniebat, viniq; atq; aliarum eiufmodi rerū, eadē rōne precium auxere. ita ſuum is recipiebat, q̄ priuati rei ipſius dominus erat; quod autem eo amplius ſupererat, ipſa ciuitas, itaque pecunijs abundauit.
- H**ERACLIENſES quosēpore hīs, q̄ apud Boſphorū erāt tyrannis, nauis miſerunt quadraginta pecunijs indigebāt, ergo a mercatoribus et fragmentū oī, & olēum, & vinū, et ſi quid aliud in foro venale habere ſolent, coemerunt. quum aut inſtaret tempus, quo iam pretiū ſolui oportebat: & mercatoriis optimū factū viſum eſt, ab iplis non ſingillatim dimenſa, ſed conſertim oīa venundari onera: & illi alia rōne tribuētes,

Ates, non mercedē, sed ipsum for-
rū onerarijs nauibus imposue-
runt: & q̄storē singulis nauib⁹
præfecere, quū aut in hostilē re-
gionem peruenissent, emebant,
scilicet ab illis milites. omneq;
prius coactum est, q̄ imperato-
res pro mercede argentū iterū
redderent. quare cōtigīt vt idē
argentum impēderetur, donec
domum redirent.

9 **L**ACEDEMONII vero pe-
cunias sibi ad reditum in patriā
postulantibus Samiis, decreto
Bsanxerunt vnum diem & se, &
seruos, et iumēta nihil omnino
gustare. quantumq; in cibū so-
litus esset vnusquisq; impende-
re, tantum Samiis dare.

10 **A**T Carthaginenses, quū mul-
tos in ciuitate haberent merce-
narios milites, nec mercedem,
quam illis debebant, dissoluere
possent, edixerunt, vt cuiusq;
ciui, aut inquilino ius esset rapi-
næ aduersus ciuitatē aut priua-
tū quempiā, si vellent recipere, is
describeret. ita quum frequen-
Ctes descripti essent, nauigia que
in Pontū nauigabant, probabi-
li quadā obiecta causa diripue-
runt: certūq; constituerunt tē-
pus, in quo se ius reddituros de
iis ipsis rebus dicerent. quum
ergo multa eēt coacta pecunia,
ipso quidē milites dimiserunt,
de direptiōibus autem iudicio
disceparunt. iis autem qui in-
iuste direpti fuerant, ciuitas ip-
sa de suis prouētib⁹ satisfecit.

11 **C**YZICENI autē seditiōe or-

ta inter ipsos, & in ea seditione **D**
victoriā obtinēte plebe diuiti-
bus comprehensis, quū pecu-
nias deberent militibus, decre-
uerunt, non morte afficere eos
quos cōprehēderant, sed mul-
ctatos pecunia ī exiliū mittere.

CHII vero pecunijs indigen- **12**
tes, quum apud ipsos lex esset,
vt æs alienum publice scriptu-
rē mandaretur, decreuerūt, vt
qui quidem deberent, id ipsum
qd deberent, ciuitati represen-
tarent: ciuitas vero ipsa ex suis
prouentibus vsuras iis qui scē **E**
nerauerant, redderet, donec for-
tem adæquarent.

MAVSOLVS Carię tyrānus **13**
rege à se tributū p nuncios exi-
gente. regionis opulentissimos
coegit, ac regem tributū flagi-
tare indicauit, sibi vero nō esse
vnde illud dissolueret. tū qui-
dā ad hoc ipsum cōparati viri
ē vestigio illi polliciti sunt quā-
tum quisq; esset collaturus. qui
quum hoc fecissent, opulentio-
res qui erāt, partim pudore ad-
ducti, partim metu, longe illis **F**
plura polliciti sunt. idq; ipsum
p̄stirere. Iterū pecunijs indigēs
Mylasenses congregauit, eisq;
dixit: ciuitatē quidē illam, quæ
ipsius esset mater, sine muro eē:
à rege autē exercitū duci aduer-
sus eā. velle ergo se à Mylasen-
sibus conferri pecunias ab vno
quoq; quā plurimas. hisce, inq;
pecunijs quas nunc in medium
cōferetis, et eas q̄ vobis supere-
runt conferuabitis. quum autē

Moral. cū cō. Auer. T T

- G** multi contulissent, ipse quidem pecunias habuit, murum autem condi in praesentia Deo, inquit, non placet.
- 14** **CONDALVS** Mausoli legatus, ubi ipsi iter per provinciam facienti pecudem quispiam, aut vitulum attulerat, describebat & nomen eius qui dedisset, et tempus quo dedisset, tum eum ipsum alere iubebat, donec ipse reuertetetur. at vero ubi satis diu se commoratum putauerat, retinebat quantum interim fructus ex eo percipi potuisset: & utrumque tum animal ipsum, tum fructum ab eo qui nutritiuerat, exigebat. Arborum et quae in vias regias, aut impendebant, aut cadebant fructum precio addicebat. quod si quis miles decessisset, vectigale drachmam pro corpore effere do imperabat. in de ergo simul ipse argentum capiebat, simul duces eundem fallere non poterant, quo tempore miles occidisset. Idem quum Lycios animaduerneret capillo impensius gaudere, literas a rege dixit venisse, quae iuberet capillos ad capitum ornamenta ex his consecranda submittere. itaque sibi a Mausolo esse imperatum, ut eos tonderet. se tamen si certam pro singulis capitibus pecuniam velint pendere, aduecturum ex Graecia capillum. illi vero libenter quod petebat tribuerunt multumque ex fregenti turba coacti sunt pecuniae.
- 15** **ARISTOTELES** Rhodius Phocae sperio obtinens quum pecuniae indigeret, duasque Phocorum cerneret factiões, ad alteram eorum secreto verba fecit, affirmans sibi alteros pecuniam polliceri, si reipublica inclinaret ad ipsos mallet: se autem malle ab his accipere, & ciuitatis curam ad eos administrationemque transferre, ubi ergo hoc audiuerunt qui tum aderant, illico quantum postulauerat pecuniarum praebere. tum ille rursus alteris indicauit, quod ab illis prioribus tulisset. itaque hi quoque dederunt non pauciora. quum ergo ab utroque accepisset, tum utroque alteris concilians, ad concordiam reuocauit. ipsos autem ciues copuluribus controuersis cernens implicitos, magnasque inter se ex multo tempore habere illatas acceptasque iniurias, forum his constituit, quo posthac tanquam bello decertarent: praemonuitque si qui iudicio foroque illo vili non essent, (legem autem tulic quatenus vterent) nulla his amplius fore de prioribus criminibus iudicia. tum multarum carum temerariam vel aggressionem vel omissionem, item eas quarum crimina mulcarentur pecunia ad seipsum reuocans, & ab utroque per alteros capiens, pecuniarum non exiguam summam coegit.
- CLAZOMENII** autem quum eodem tempore & annonae & pecuniarum indigentia premerent, decreuerunt, ut quibuscumque apud ipsos oleum esset priuatim, hi foenerarent illud ciuitati. nam huiusmodi generis fructus magna est in regione eorum copia. ubi ergo illi foenerati sunt, tum hi conducta mercede

Accede nauigia ad mercatus emise
rūt, vnde ipsis veniret frumētū
olei pretiū pignoris loco obligā
tibus: rursus talēta viginti mer
cedem militibus debentes: nec
habentes vnde tātam summam
dissoluerent, ductoribus annuū
vsuram quaterna talenta consti
tuerunt: sic vero quum nihil
amplius de sorte ipsa detraherēt
semper autem in cassum impen
derent, nummum pro argenteo
ferreum excuderunt, ad viginti
talētorū summā: quē deinde ihs
Bq opulētissimi in ciuitate erāt,
singulis tñ pro rata portioni tri
buētes, ab illis ipsis tantundē re
cepere: hac rōne & vnusquisq;
ex priuatis ciuibus habuit, qd
i quotidianū vsū impēderet,
& ciuitas ipsa ēre alieno libera
ta est, post aut quum ex prouen
tibus vsurā illis detulissent, atq;
vnicuique semp diuidentes pro
rata parte distribuisent, ferreos
nummos retulerunt.

17 **SELYBRIANI** vero egesta
Cte pecunię laborātes, quū apud
iplos lex eiſet, ne frumētū ab ip
sis ad eos qui fame premerent,
exportari liceret, frumētōq; ve
tere abundarēt, decreto sanxe
runt, vt ā priuatis frumentū ci
uitati preberetur certo constitu
to precio, ita quidē vt apud sin
gulos annuus relinqueretur vi
ctus, deinde vbi qd ipsis precii
rectū visum est, constituerunt,
exportandi potestatem vnicui
que volenti fecere.

18 **ABYDENI** aut quū pp sedi

tionē, agrū incultū atq; inertē **D**
haberēt, nec inquilini quidquā
ipsis cōcederēt, ppta qd ēt tum
ipsis deberent, seiuerit, vt cuiq;
volēti liceret, rusticiſcenerari,
q suū op⁹ facerēt, primi q; ipsi ex
eo fructu emolumētū pciperēt,
ceteri vero ex ihs q reliq; essent.

19 **AT** Ephesij in pecuniarū ino
pia legē tulerūt, ne femine apud
iplos aurū gestarēt, & qdēunq;
in pſentia haberēt, ciuitati mu
tuū darent. Colūnis autē quę in
templo erant, certo argenti defi
nito numero, quē cōferre oport
teret, nomen eius qui argētum
dedisset, inscribi permisit, tan
quam is dedicasset.

20 **AT** Dionysius apud Syracusa
nos, dñ pecuniā cogere vult, cō
ciōe aduocata, dixit, visam sibi
eē Cererē, q oēm muliebrē orna
tū ferri in tēplū iuberet, ac se q
dē primū oīum, suarū femina
rū ornatū iā attulisse, postulare
ergo vt ceteri quoq; idē faciāt,
ne qua Deę s dignatio aduersus
ciuitatē oboriat. qd si quis hoc
sibi faciendū nō putauerit, hūc
se, pſacrilegij reo habiturū, itaq;
quū oēs quę apud se erāt, & pp
Deā & pp illū, attulissent, Deę
quidem rem sacrā fecit, at orna
tū oēm ipse abstulit, tanquā ab
ipsa Dea mutuat⁹, quū aut pro
gressu tēporis, femine rursus ge
starēt, idē iussit si qua vti vellet
aureo gestamēto, ab ea res qual
dā, certas ac definitas i tēplo di
cari. Idē edificaturus triremes,
quū sciret futurū vt s digeret pe

TT ij cunq;

Oeconomicorum

Grunus, concione aduocata, dixit, quandā sibi, tunc prodi ciuitatem, ad quā accipiendā pecunia esset opus. ergo & ille postulat ut singuli ciues ad se binos afferrent stateres, & hi quod iussu sunt attulerunt. post autē bidui siue tridui intervallo iteriecto, quū diceret se ab incepto aberrasse, neque rem ad exitū potuisse pducere, hofes laudauit, singulisque quod attulerant reddidit. quo facto & animos sibi ciuiū reconciliauit, & illi haud ita multo post, quū iterum se recepturos sperarent, iterū attulerunt: quod ille ad naues cōstruendas retinuit. Itē Dionysius dum argenti copiam non habet, plumbeum nummū percussit. deinde quū aduocasset concionē, multa de percusso nummo verba fecit. illi autē quamuis inuiti, tū quod ab illo propositum est, sciuerūt. ita vnusquisque ut quod plumbeū erat pro argenteo haberet, animū induxit. Rursus idē pecuniarū inopia laborans, postulabat ut ciues sibi afferrēt. quod quū se habere negarent, tū illarū quod domi habebat suppellectilia, pducere coepit ac vendere, tanquā si inopia coactus hoc faceret. quare dū Syracusani emunt, ille interrim quid quisque emeret, cōscribebat. vbi autē precium ad singulis suppellectilē emisset, eā ad se ab his idē iussit referri. Quum autē ciues propter huiuscemodi tributa pecora siue iumenta non alerent, dixit, sibi ea satis esse, quare hactenus contulissent: quod si qui nūc acquirerent, ea fore hisque acquisiuisent immunia. ita quum multi breui tpe tanquā habituri immunem, rem multā pecuniariā cōparassent, vbi tēpus esse iudicauit, ea censeri iussit, tributumque imposuit. ciues ergo indignati, quod se deceptos animaduernerēt, ea mactabant & vdebāt. sed vbi aduersus hoc, ille ea mactari iussit dū taxat quibus in diem opus eēt. tū illi ea sacris offerebant occidenda. at cōtra ille edicto prohibuit, ne feminini generis vllę hostię caderent. Idē rursus quū pecuniarū indigeret, iussit omnium apud se describi pecunias quicūque domi suę pupilli eēnt. vbi vero horū pecuniarū ab alijs quibusdā descriptę sunt, his ipse tā diu est abusus, quoad illorū quisque ad legitimā peruenit aetate. Rhegi vero à se capto, concionē coegit, dixitque, à se qui dē illos iure optimo venire possent: tū si ab illis nunc ea recipiat, quare in bellū illud impenderit, ternasque pro singulis corporibus minas, dimissurum illos. Rhegini ergo hęc audiētes, quęcūque apud se vnquā occulta habuerant, ea in apertū protulerūt. & qui pauperiores erant partim à ditioribus, partim ab hospitibus suis mutuantes, pauerunt quātū ille rei pecuniarię postulatauerat. quod quū ab illis accepisset, eorū nihilominus corpora venire

A venire iussit. necnō q̄cunq; ab illis tunc ē latebris prolata fuerāt suppellectilia, oīa omnino p̄hendit. Mutuatus ē t̄ a ciuib; pecunias, quod diceret eas se illis redditurum, vbi illi quod dederant, rēpetere cōperūt, iussit singulos quātū quisq; haberet argenti, ad ipsum ferre, q̄ si q̄s nō tulisset, multā huic irrogauerat mortē, quū ergo allatum esset argentū, monetā percussit atq; edidit, drachmā vcz q̄ duabus drachmis valeret. ita factū **B** est, vt illud quoq; ipsum, qđ antea debebatur, ad eundē referrent. Idē nauibus centū in Heruriā aduectus, ex matris Martē fano, et auri & argenti magnū numerū, itemq; reliquum ornatū non exiguum diripuit. Deinde aut ignorās a nautis itē haberi nō pauca per p̄conem edixit, vt singuli eius qđ quisq; haberet, dimidiū apud se representarēt, reliquū vero dimidiū illius foret, qui illud p̄ghēsum haberet. q̄ si quis dicto audiēs **C** nō fuisset, mortē ei dixerat promulcā futurā. nautæ igitur rati si dimidium attulissent, reliquū se habituros impune, id ipsum attulerunt, at ille vbi priora accepit, reliqua nihilominus afferri ad se iussit.

21 **M**ENDACI vero, quē e portubus reliq; vectigalibus capiebāt, prouentū, hunc in ciuitate administrāda vsurpabant. quæ aut ipsi vel a terra, vel ex domicilijs pendebant tributa, ea non

exigebāt, sed eos q̄ haberēt describebāt, q̄ si qñ pecuniarū alia qua indigentia euenisset, tū vero debētes, qui erāt, eā ipsam soluebāt. ita fiebat, vt p̄teritum illud tēpus, quo oī eadē pecunia abusi fuerant sine vsura, lucrarent. Idē cū Olynthijs bellū gerētes indigētesq; pecunijs, quū abundarent mācipijs, sciuerūt, vt relictis vnicuique mare vno & femina vna, cūcta alia venderent, vt priuati q̄ essent, possent ciuitati commodare pecunias.

CALISTRATVS aut in Macedonia, quū portoriū si qñ maximi veniebat, vicenis nō amplius talentis veniret, effecit, vt eius summę duplū inueniretur, animaduertens enim nullos vnquā emere nisi opulentiores, p̄pterea q̄ vicenū talentorū sponsores dare oportebat maximi census viros, p̄ p̄conē edixit, vt qui vellet emeret, sp̄soresq; tertię partis exhiberet, aut quāti quisq; p̄suadere alteri posset.

TIMOTHEVS Atheniensis, quū bellū aduersus Olynthios gereret, argentoq; indigeret, a se percussit distribuitq; militib; indignatibus aut illis affirmauit & mercatores, & quicūq; in foro vēderent, eadē rōne vendituros, ipsis aut mercatoribus p̄dixit, q̄cunq; æreū nūmū quis accepisset, eodem vt rursus ea q̄ regio ferret venalia, quęq; producerent ex p̄da, mercaret, quibuscunq; aut ipsis æreus relinq̄ret nummus, q̄ vt hūc ad se re-

TT in fer...

Oeconomicorum

Gerrent, & pro gre, argenti tantu-
de acciperent. Idē apud Corcy-
rā bellū gerens laboransq; ino-
pia, militibus stipendiū flagitā-
tibus, nec iā ipsi fidē habētibus
sed minitātibus se ad hostes trā-
sire, concionē aduocauit, di-
xitq; argentū propter aduersas
tēpestates ad se ferri nequiuisse.
sed qđ antea illis triū mensiū sti-
pendiū dedisset, hoc se nūc illis
impune gratisq; remittere, tan-
tā sibi eius copiā adesse. itaq; sus-
picati milites nunquā illum tā-
tā pecuniā summā ipsis tā pro-
dige elargiturū, nisi re vera ī ex-
pectatiōe haberet quas dicebat
pecunias, geuere post hac, nec
efflagitanda mercede molestio-
res ei fuerūt, donec ille gesit qđ
voluit. post aut dum Samū ob-
sidet, fructus oēs, omnemq; ex
agris prouentū Samiis ipsis vē-
didit. ita ad mercedē militibus
soluendam pecunijs abūdauit.
Idē quum rerum qđ ad viuendū
necessariæ sunt, in castris penu-
riam cerneret pp eos qui adue-
niebant, quicquid tritici venā-
le habēdum erat, molere vetuit:
nec idē dimensum vendere me-
dimno minus: neq; itē de liquo-
ribus partem vllam ea mēsurā
minorē, qđ proprie metreta vo-
cat. ergo ipforum ordinum du-
ces, qđ manipulis præerant, qđ
aceruatim congesta emerant, ea
minutatim, postea militibus di-
stribuebāt. et qđ ventitabant, se-
cū ferebāt, qđ necessaria sibi pu-
tarent, ad victū, qđ deinde abeu-

tes vendebāt, si quid residui ip-
sis foret. ex quo id euenit, vt mi-
lites victu abundarent.

DIDALES Persa quū habe-
ret milites, ea quidē qđ ad quoti-
dianū victū necessaria erāt, illis
ex hostili terra suppedibat.
sed quū ab hīdē militibus num-
mos flagitaret, nec haberet vnde
dissolueret, iamq; dissoluenti
di tēpus adesse, tale quiddā ma-
chinatus est. cogit ad concionē
milites, aitq; sibi quidē pecunia-
rū nunc copiā nunc suppetere,
verū eas adesse in quodā loco:
& locū ipsum vbi essent, nomi-
nabat. quineniā motis castris il-
luc ire cepit. deinde vbi ad lo-
cū propius accessit, progressus
in illum, accepit ex hīs qđ in loco
erant fanis, quidquid vasorum
argenteorum deprehēdit. dein-
pe stratis iumentis tanquā argen-
tū gestantibus, taliaq; prę se fe-
rentibus, procedebat. qđ mili-
tes conspicati, ratiq; oē illud ar-
gentū esse, qđ vchere, animis qđ
dē ipsi confirmati sunt, tanquā
mercede recepturi. at ille dixit
oportere ad Amisum puenire,
ibiq; ipsos authorari. iter porro
ad Amisum et multorū erat die-
rū, & hyberno tēpo re faciēdū.
itaq; toto hoc ipso tēpore eodē
exercitu facile est abusus: quip-
pe qđ illi ad victū necessaria tan-
tūmodo pberet. ipse aut tū opi-
fices, tum caupones, atq; instito-
res, apud quos quidpiā cōmu-
tari posset, in suis castris habe-
bat: alij vero nulli qđquā prorsus

12

Aus talium rerum facere licebat. **25** **CHABRIAS** Atheniensis Tauri regi Aegyptiorum exercitum quidem habenti, sed pecunijs indigenti, hoc consilium dedit, ut sacerdotibus diceret oportere tum ex sacris nonnulla, tum et sacerdotum multitudinem propter sumptum amoueri. quod quum audiissent sacerdotes, & vellent omnes suum penes se quisque sacrum manere, pecunias, tam cōes quam priuatas illi afferebant. verum ubi ab omnibus accepit, tum iussit illis imperari decimam duntaxat partem eius, quod ante hac soliti essent, tam in seipsum, quam in sacrum impendere: reliquas vero nouae partes sibi ipsi foenerarentur, donec quod aduersus regem Persarum gererent bellum, finem acciperet. Quicquidque autem aedes aut domicilia haberet, ab ijs omnibus cōferri iussit, quantum ipse oportere constituisset. singulis item corporibus eadem ratione tributum imposuit. quod vero frumentum, aut vendebant, aut emebant, hos ultra pretium ipsum, obolum vnum pendere in singulas mēsuras iussit. ad haec in singula nauigia singulasque officinas, aliaque ite quoduis aliud opificij genus praeferebat, decimam operis effectum partem tributum loco soluendam imperauit. Idem extra fines ducturo exercitum iussit quicquid ab vnoquoque non signati argenti aut auri possideretur, id a singulis ad illum allatum representari. quum autem quāplurimi attulissent, argento quidem ipse

se uti illum iussit, eos vero qui illud dedissent, commendari nauium praefectis, ut his illi ex tributis satisfacerent.

IPHICRATES Atheniensis **26** quum Cotys militiam coegisset, ei pecunias suppeditauit ad hunc modum. iussit imperare hominibusque sub imperio suo essent, uti tum sibi terrae singuli sererent quantum terna medimna caperet. quo facto magna frumenti copia coacta est. hoc ille ad loca ubi mercatus agerent missum subuen-

27 didit. itaque pecunijs abundauit. **COTYS** Thrax cogendi exercitus cum mutuabatur Perinthijs pecunias. Perinthij autem eas illi non dabant. postulauit ergo ut e ciuibus suis saltē aliquos daret in quorundam locorum custodiam, ut ipse interim iis quos tunc in praesidijs habebat, militibus, liberis uti posset. tum vero Perinthii se dominos locorum futuros rati, ē vestigio quod iuebantur fecere. at Cotys eosque miseri fuerant sub custodia asseruatos retinuit iussitque quas mutuabatur ab illis pecunias missis dānum qui acciperent, ad se referre.

MENTOR filius quum Hermeam **28** comprehēdisset, eius loca obtineret, curatoresque cum Hermias ipse praefecerat, suis se tenere locis iussit. ubi vero afo confirmati sunt omnes, et quod prius apud se habuerant, non amplius aut occultum, aut exportatum haberi oportere rati sunt, tum vero correptis illis, omnia pariter quae illis erant, comprehendit.

TT iij Memnon

Oeconomiarum

- G** **MEMNON** Rhodius Lampsa-
 29 cū imperio obtinēs atq; idigēs
 pecuniarū, ditissimo cuiq; cer-
 tā argenti summā conferēdam
 adscripsit. his porro ab alijs ci-
 uibus satisfactū iri affirmabat:
 vbi vero alij ciues contulere, tū
 idem hāc quoq; pecuniam sibi
 ad tēpus iussit cōmodari: et lin-
 gua nūcupauit ad qd vscq; tēp⁹
 illis esset redditurus. Idē rursus
 quā pecuniarum indigeret, po-
 stulauit vt illi afferret: receptu-
 ros aut ex prouentibus tantun-
 dē addebat, itaq; illi attulerunt
 sperātes e vestigio satisfactionē
 futurā. quum vero iā percipiē-
 dorum prouentuum tēpus ad-
 esset, sibi his itē pecunijs eē op⁹
 affirmauit, illis autē post reddi-
 turū cū scōnore. Idē militātibus
 mercedem ac stipēdia sex anni
 dierū denegabat, illos dictians
 p hōse dies, neq; i custodia, ne-
 q; i itinere vllō eē, neq; sumptū
 facere cōsueuisse. dicebat autē
 priuatim libertati dicatos, atq;
 ex intercalatione vacātes dies.
 I Idē militibus antehac pximo ā
 calēdis die stipēdia dare solit⁹,
 tres primi mēsis dies pterijt, se-
 quētis quinq; atq; ad hūc mo-
 dum progressus peruenit tan-
 dem ad tricesimum.
 30 **CHARIDEMVS** Oreitanus
 AEolidis qdā obtinēs loca, Ar-
 tabazo exercitū cōtra ipsū du-
 cēte, pecuniarū qbus militi sa-
 tisfaceret, indigebat. initio igit
 proferebant, postea se amplius
 habere dixerunt, at vero Cha-
 ridemus quē maximi prouētus
 locū esse censebat, huius incolae
 siue nūmorū qdpiā siue aliud
 suppellectilis genus praeiosius
 haberēt, iubebat in aliū locum
 transmittere. se illis transmittē-
 tibus praebiturum comitatum.
 ipseq; princeps hoc ipsum palā
 faciebat. itaq; quū hominibus
 persuasisset, eosq; ad hunc mo-
 dū ab vrbe paululū abduxisset,
 scrutatus quēcunq; ferebāt, ab-
 stulit quantū sibi opus esse pu-
 tauit. illosq; rursus in suū locū
 reduxit. Idē quū per p̄conem
 edixisset, vt quibus ciuitatibus
 ipse imperaret, in iis nemo vlla
 arma domi possideret. qd si q⁹
 dicto audiens non fuisset, huic
 dependēdum fore argenti pro
 mulcta, qd edixerat negligebat
 nec vlli prorsus curā sibi esse si-
 gnificabat: at hōses quū existi-
 marent illū temere edixisse, q
 singuli forte possidebant suis lo-
 cis immota tenuere. sed ille re-
 pente vniuscuiusq; suppellecti-
 lē scrutatus, apud quoscūq; ar-
 morū vllū gen⁹ deprehēdit, ab
 his mulctā quā i dixerat exegit.
PHILOXENVS quidā Rho-
 dius quū Cariae prouinciā p̄se-
 set, pecunijsq; indigeret, dixit se
 Dionysia celebraturū: & q cho-
 ris sumptū suggererēt homines
 conscripsit maxime omniū fru-
 ctibus abundantes: quibus etiā
 quae apparare opus esset, impe-
 rauit. sed eos videns hanc rem
 egregius ferentes, per certos
 homines quibus internunciis
 vte

- A** vtebat, rogabat, qd tandē spōderēt se daturos, quo illi? administratiōis molestia liberarent: tū vero illi eo sumptu, quē se facturos sperabāt, multo amplius dare pollici sunt, vt sic & ea molestia carerēt, neq; a suis, pcul ab essent: at ille & ab his quidquid datū ē accepit, & alios loco illorū cōscripsit, quoad & ab his ip sis accepit qd voluit: & ab oib⁹ singillatim repēntatū ē aliqd.
- 32** **E** V A E S E S. Syrus, Egypti, p uincię pręposit⁹, quū Pręfectos singularū terrā Egypti partiū a se defecturos sensisset, cōuocatos ī aulā oēs suspēdit, familiari bus at ac domesticis eorū iussit renūciari, a se illos haberi in cus todia, ergo ex necessarijs quisq; pecunias comparabat, vt pecu nijs redimeret cōprehensos. ille aut vbi popōdit se singulos red diturū, ac pro singulis qd qsq; profitebat accepit, tū vero vni cuiq; suum mortuum reddidit.
- 33** **C** L E O M E N E S. Alexandrin⁹ Egyptū prouinciā imperio ob tinēs, fame ī alijs quidē locis ve hemēti exorta, ī Egypto aut sa nē tolerabili, frumentū exporta ri vetuit. sed quū nō qui singuli Egypti partiū pręfecti erāt, ia ctarēt, nequaquā futurū vt tri buta pēdere possēt, nisi frumētū exportari liceret, exportatio nē quidē illis cōcessit, sed ingēs tributum frumēto imposuit, ex quo euenit ut ex frumēti exigua summa q̄ exportarēt, ingēs tri butū acciperet, & p̄fecti excusa
- tione destituerent. Idē dū nauī p eā vehitur pręfecturā, in qua pro Deo colit Crocodilus, rapt⁹ est vnus ex pueris ei⁹. cōuocatis igit sacerdotib⁹, dixit, quū ipse prior laesus esset, velle se Croco dillos ylcisci. itaq; venationē eo rum imperauit, at sacerdotes, ne ipsorū Deus ludibrio haberet, argēti summā quantūcūq; co gere potuere, illi attulerūt. itaq; ille quieuit. Idē ab Alexandro re ge iussus apud Pharū, vrbe con dere, & mercatorū conuentum, qui prius apud Canobū agebat. **E** i bi cōstituere, ad Canobū naue peruenit: cōuocatisq; sacerdoti bus, & nō q; possessiones hēbāt, dixit, se ea de cā venisse, vt eos migrare iubebat. sacerdotes aut ceteriq; locū incolentes, vt mer catū ille apud se eodē loco relin queret, pecuniā illi a se coactam attulerūt. qua accepta tūc quī dem ille abiit, at idē nō ita mul to post, vbi quæ cōdendæ vrbi: necessaria erant parata habuit, naue ad illos reuect⁹, immēsam quādam ab nōdē & immodicā **E** postulauit pecuniā, tanti dicens: sua interesse apud se mercatum illū agi potius q̄ apud illos. qui quū dicerēt se nō posse tantam summā pręstare, tū vero ab eo nihilomin⁹ traducti sunt. Idem quum quendā misisset, vt sibi venalia quædā emeret, sentiens illū quāquā ea nactum quæ par uo p̄tio venirēt, ad se tñ vt ma gno empta relaturū, allocutus est illi⁹ emptoris notos ac fami liares,

Oeconomicorum

- G**liares, audiuisse se illū immoderato pretio emisse, haud tñ futurum vt ipse animū aduertat, si mulq; stoliditate illius cū quadam simulatione iræ insectabatur atq; obiurgabat. illi aut quum hæc audiuisent, responderūt, nō oportere illum n̄s, qui aduersus hūc aliqd dicāt, credere, priusq; ipse reueniat, rationeq; illi reddat. ita quū empror reuenisset, renunciauerūt ei familiares sui, quæ à Cleomene audiuerāt. ille aut dū & illis & Cleomeni operā suā probare vult, quāti vere emerat, indicauit. Idē quū frumentū ī illa regiōe denis drachmis veniret, cōuocatos ad se cultores interrogauit, quāti vellēt sibi operā frumētariam locare. qui tū responderūt, minoris q̄ soliti essent mercatorib⁹ vendere. at ille iussit illos quidē sibi tantidē præbere, quāti alijs venderent, ipse aut frumento binas & tricenas drachmas pretiū cōstituens, tāti alijs vēdebat. Idem sacerdotib⁹ cōuocatis dixit: & immoderatos & multos ī sacra sug ipsorum regionis fieri sumpt⁹, oportere igit & ex sacris nōnulla, & ex sacerdotib⁹ q̄ plurimos dissolui. tū vero ipsi sacerdotes existimātes hoc illū vere facturū, & priuatim quisq; & cōiter vniuersi sacras præbuere pecunias, quū & quisq; vellet suum apud se sacrū immobile seruari, nec ipse sacerdos esse desinere.
- 34 ANTIMENES** Rhodi⁹ quū Alexādrī itineribus ex dimidia parte præesset, pecuniarū copiā K hoc mō apud Babylonē fuenit. vet⁹ ī terra Babylonia lex erat, vt earū rerū quæ importarētur decima soluere⁹ pars, nec ea lege quisquā vtēbat. obseruauit ergo & satrapas oēs qui in expectatione erāt, & milites, & legatos nō paucos, itē artifices alium de arcessitos, q̄ alios secū adducerēt, & qui priuatim peregrinarent, & dona cōplura quæ aferebant: à quib⁹ oībus īmprimam legē decimā exegit. Idē rursus dū mācipia promittin castris erāt, iussit cuiusq; libitū esset, profiteri quāti vellet, eundēq; octonas drachmas annuas soluere. q̄ si mancipiū fugisset, pretiū quod professus esset, reciperet. cōplurib⁹ ergo descriptis mācipiis, nō exigua summa argenti cōfecta est. si qd vero mancipiū fugæ se dedisset, satrapam iubebat eū, in cuius puincia castra posita eēnt, illud p̄stare, aut representare ipsi dño pretium.
- OPHELAS** Olynthius quū 35 curatorē cōstituisset in eā præfecturā quæ Nomus Arthridites vocat, & ad ipsum eius p̄fecturæ principes accessissent, qui se longe plura collaturos pollicerent, si modo eū quē nūc curatorem cōstitueret, amoueret, interrogauit illos, num ea p̄stare possent, quæ p̄stebant: qui quū se posse dixissent, ille nihilomin⁹, & curatorē eodē loco reliquit, & ab illis tñ tributi exigī iussit, quantum ip si professi erant. [neq;

A neq; igit quem cōstituerat ignominia afficere voluit, neq; tributis illis plus imponi, q̄ quāti ipsi se ipsos cōfuisset. ipse vero ex ea re multiplicē pecuniā cōparauit.

36 PYTHOCLÉS Atheniensis Atheniēsis⁹ suasis, vt plūbū qđ à Tyrīs subuehebatur, ciuitas à priuatis quo p̄tio illi vendebāt, binis vq; drachmis caperet. deinde cōstituto illi senarū drachmarū p̄tio ea rōne diuenderet.

37 CHABRIAS supplementis centū & viginti naues coactis,

B quū ipsi sexaginta dūtaxat op⁹ esset, imperalle dī īs qui in alteris sexaginta erāt, q̄ videlicet remanebāt, aut frumentū in duorum mensiū stipendiū prēbere, aut ipsos nauigare. at illi dū in suis reb⁹ versari potius volunt, dederunt quæ illi imperauerat.

38 ANTIMENES thesauros, hoc est, rerū magis necessariarū acervos, qui ppe regias vias habebant, à Satrapis fm regionis legē cōpleri iussit. quum aut indigere se diceret exercitus, aut aliud multitudinis gen⁹ sine rege, eo mittebat aliquē, & sic ex thesauris deprompta vēdebat.

39 CLEOMENES quum iā calendæ adessent, ac militibus stipendiū dimetiri oporteret, nauigauit de industria nescio quo. vbi vero mensis abijt, tū naui reuect⁹ dissoluit stipēdiū. ac deinde altero mense ineunte ac pgreddiente intermisit solutionē vsq; ad p̄ximas calēdas. milites ergo propterea qđ recēs stipendium

acceperant, quiescebant. illē autē^D tem vno totius anni mense intermisso, menstruatū semp mercedem auferbat.

STABELIVS Myfiæ p̄fectus, quū mercedē militibus deberet, cōuocatis ducibus, dixit, priuatis sibi nusquā eē opus militibus. q̄ si qñ illis indigeret, tū se ductorib⁹ singulis erogare solitū argentū, eosq; ad cogēdam militiā mittere. mercedem vero quā illis deberet, libentius ipsis ductoribus soluere. iussit ergo vnūquēq; quidquid descriptorum militū haberet, extra regionem emittere. at duces rati sibi ipsis ex ea re quæstuosam pecuniā fore, milites ipsos, quēadmodum ille iusserat, emiserūt. dein de breui interiecto tpe, vbi eodēdem coegit, dixit videri sibi, **NEQVE SINE CHORO** tibi cinem, neq; sine priuatis militibus duces vtilitatis quidquam habere. itaq; illos migrare ē pro uincia imperauit.

DIONYSIVS quum sana⁴¹ Deorū circūiret, sicubi boni dæ^F monis aureā aut argenteā mensam appositā vidisset, libari illi Deo imperabat: ac deinde mensam auferri. si quod vero simulachrū porrecta manu phialam sustineret, dicebat se accipere: & sic auferri iubebat. Idem aurea amicula, & coronas simulachrorum tollebat, dicēs se & leuiora & odoratiora daturum. ita illis amiculū quidē albū, coronas autem populeas circūdabat.

PAVLO

PAVLO III. PONTIFICI MAX.

Iacob Martinus Hebraeus S.

Inter omnia imperandi nomina, Pater beatiſſ. hoc Vñ
pastoris nomen tum antiquiſſimum, tum diuinum, tum
ſanctum, omnibusq; orbis terrarum populis pergratum
fuiſſe nemo ambi git: ea ſiquidem imperandi facultas mi
ſericordia, & manſuetudine fide, & pietate eſt reſerta. Itcirco nedum
Graeci vbiq; pastorem populorum regem appellant, Verum & ſacri an
tiqua legis codices paſſim Reges, ſummoſq; Sacerdotes, iudices, egre
gioſq; Prophetas, ac aliorum moderatores, pastores vocant: nec me her
cule iniuria, cū Deus Opti. Maxi. Paſtor Iſraelis à Davide fuerit nun
cupatus, quam inter ceteras præcipuam artem, & primi omnium pa
rentes, & ſuperis acceptiſſimus Moſes legiſlator equiſſimus accurate
excoluerunt. Quod nomen Chriſtianus adeo venerandum, & mirificū
fuiſſe cernimus, vt qui ad ſummi ſacerdotij apicem, dignitatem iue fue
runt perlati, illico paſtoris nomine decorentur, quo nihil apud eos ſan
ctius, nihil diuinus, nihil deniq; præſtantius reperiri poſſe exiſtitem.
Quod non ſolum hominum opinione, quam ſummis tuis virtutibus tibi
comparaueras, ſed diuina quadam ratione tibi deberi ſignificabatur.
Nam qui primus Farneſiorum cognomen in gentem tuam intulit, is
(mea quidem ſententia) nescio quo numine aſſectus prænuntiaſſe vide
tur, aliquando fore, vt eius nominis ratio in ſempiterna temporum ſe
rie inuoluta, inſigni aliquo dignitatis gradu immortalis efficeretur.
Pharnes enim Hetruſcorum lingua, quæ meo iudicio Aſſyria eſt, &
vt patria Hebræis recepta, pastorem, atq; gubernatorem ſignificat:
& ſic Deus Pharnes Iſraelis apud eos vocatur. Salomon quoq; in gra
uiſſimo ſuo poemate, populum in hunc modum introducit loquentem:
Amicus meus mihi, & ego illi Pharnes inter lilia, id eſt paſtor, vt
iam non obſcure ad gentilitia tua inſignia alluſiſſe intelligatur. Quod
nomen ex antiquiſſima Hetruſcorum origine in tuæ Beatitudinis ſa
milia, ceu diuinum quoddam oraculum relictum exiſtit. quo tibi ſum
mum in Chriſticolas imperium promittebatur. Cū igitur Dys, ho
minibusq; ſauentibus in cuſtodia quadam totius Chriſtiani gregis ſis
conſtitutus

constitutus Beatiſſ. Pater diu mecum conſideraui, quidnam in publica letitia tibi afferrem, quod animum meum Sanctitati tue deuotiſſimum, mirificumq; deſiderium ratione aliqua declararet. Quāquam vero intelligerem nihil in me eſſe, quod tanta Sanctitatis tue maiestate dignum videretur, tamen minus culpæ in me reſidere putauī, ſi vel minimo quopiam argumento voluntatem meam illi aperierim, quam ſi nullas omnino voces ederem, quibus me ab ingratiſſimæ ſuſpicionis penitus vindicarem. malle etenim ineptus videri, quā in-gratus, optimus quiſq; debet. nam dilui hoc peccatum nunquam poteſt, illud humanitate eius, cui debetur gratia, corrigitur. Quocirca conſtitui Sanctitati tue hos Auerrois Cordubeniſis in Platonis Rem-pub. commentarios, à me nunc primum latinitate donatos dicare: non quod putem eos ad Sanctitatis tue rationes pertinere, quam ſciunt omnes literis à pueritia deditam, cum per ætatem licuit in gerenda Reipub. ſcientia mirifice profeſſiſſe: ſed ut culpa vacarem, quæ profeſſo mihi inhaſſet grauiffima, ſi optimo, & ſapientiſſimo principi ſtudioſiorum meorum rationem non redderem: quæ ab ineunte ætate tibi debita fore ſemper ſperaui, cui literæ omnes earumq; profeſſores ſe plurimum debere fateantur. Quod meum conſilium à Sanctitate tua improbatum non iri adeo conſido, ut etiam laudem, quæ mihi ex ratione ſtudy mei dubia certe eſſet, certiſſimam ſola Sanctitatis tue humanitate putem conſecuturum. Caterum quid cauſa homini Peripatetico fuerit, ut Platonis de Repub. dialogos ſuſciperet interpretandos, in ipſo ſtatim operis initio explicabitur.

Reliquum eſt Beatiſſ. pater ut tibi me ipſum, atq;
oty mei rationes, quæ in ſacrorum librorum

interpretationibus, & rei Medica

conſumuntur, ſtudio diligenter

commendem: optemq;

ut ſanctiſſimus tuus

de Republica

negoty,

atq; deſiderio tuo felix

exitus conſentiat.

Vale.

AVER-

AVERROIS CORDVBENSIS

PARAPHRASIS IN LIBROS DE REPUBLICA PLATONIS SPECVLATIVOS:

Et est secunda pars scientia Moralis:

Iacob Mantino Hebræo Medico interprete.

TRACTATUS PRIMVS.

H Resentis operis
propositum est
summatim ex-
cerpta ea, quæ
Plato sub de-
monstrandi ra-
tione in libro de
Republica explicauit: his tñ præter-
missis, quæ probabilia videntur. Verū
ut ordo doctrinæ seruetur, nonnulla
exordiri oportet, quibus doctrina
ipsa quodā ordine deinceps tradetur.
I nam Plato in quosdam alios eiusdē
scientiæ libros hunc etiam postea
collocauit. Quædam præterea de
huius scientiæ vsu, eiusque instituto,
ac partibus docebimus.

*Dicitur huius
scientiæ ad ali-
as ex subie-
cto, & prin-
cipijs.*

Dicendum est ergo, hanc scien-
tiā, quæ apud omnes practica esse
videtur, ex se à contemplatiua differre.
Idque in primis ex ipsius subiecto vi-
detur manifestum, cum à cuiusvis cō-
templatiuæ scientiæ subiecto discrepet.
Huiusque et principia longè ab illa-
rum principijs distet. nam res ipsæ vo-
luntariæ, subiectum huius scientiæ sunt:
quas scilicet, dum operamur ex no-

stro arbitrio ipsæ pendet, earumque
principium ipsa voluntas, & electio est:
quæ admodum Naturalis scientiæ ipsa
natura principium est, & ipsius subie-
ctum res naturales: ite Diuinæ scientiæ
principium Deus, & eius subiectum res
ipsæ diuinæ. Præterea præsens scientia
à cōtemplatiua seiungitur, quan-
doquidem illarum finis est tantummodo
scientia: ac siquid in his operamur,
id quidem præcedens fit, utpote in mul-
tis rebus, quas Mathematici cōsyde-
rant euenire solet: sed præsentis scientiæ
finis est sola praxis. Huius tñ scientiæ
partes inter se differre videntur, quæ
quædam facilius, quædam difficilius ip-
sam praxim tradunt. nam regulæ, quæ
in hac scientia traduntur, quo cōiores ex-
titerint, eo minus ad præstandā pra-
xim conducunt: & quo minus cōtes
fuerint, eo magis ipsam praxim do-
cere, & ostendere possunt. Idque in Me-
dicina liquido patet, cuius vna à Me-
dicis speculatiua, altera vero actiua
pars appellatur. Itidem hæc ars in duas
diuiditur partes. Prior quidem cōibus
quibusdā rationibus habetur, & actiones
volun-

Ex fine

M

*Civilis ar-
tis diuisio*

- A** voluntarias, necnon Reipublicę gubernationem in genera describit. itemq; explicat, quęnā sit vnus ad alterā parte ratio, atq; etiam quidnam ex his alterius gratia sit adinuentū. Altera, quonam pacto habitus eiusmodi in aīo firmi, stabilesq; reddant exponit. tū qualis habitus sub alio collocet: vt scilicet actio ex habitu pposito proueniens perfectissima existat. docet quoq; & quis habitus, a quo impediatur. atq; (vt in summa rē cōplectar) ea in hac parte tradunt, quę si fuerint cū vniuersalibus reb⁹ coniuncta, tanquā fundamenta, fieri poterit, vt actiones inde proueniant. Atq; ita huius scē pars prior ad alterā sic se habet, vt libri de sanitate, & agitudine, ad libros, qui de ruenda sanitate, deq; morbis curandis inscribunt. Præterea pars prior huius artis in eo opere continet, qđ Aristoteles ad Nicomachū scripsit altera in Politicorum libris, de qua & in hoc quoq; Platonis libro, quē exposuiti sumus, agetur. nondū enim Arist. Politicos libros vidim⁹. Sed ante declarādę materię exordiū, operæpretiū est, vt de his reb⁹ primū sermonē faciamus, qđ in prima parte declaratz sunt, & qđ veluti fundamēta quxdā ad id, quod dicturi sumus, subiiciendā sunt.

Quatuor
humanarū
pfectionū
genera.

Dicēdum est ergo (vt in prima huius scē parte explicatū est) quatuor esse humanarū perfectionum genera contēplatiuas, sc. virtutes, & excogitatiuas, seu industrias (Mechanicas Gręci vocāt) itēq; morales, & artes practicas seu operarias vel manuales dixeris: quę oēs contēplatiuarū gratia adinuentę sunt, ad easq; veluti præludia quxdā, & apparatus habent. nā qđ ante finē sunt,

illius gratia expetunt. Ostēsum præterea in ea parte est, neminem posse has oēs virtutes adipisci, vel si id fieri possit, difficillimū tñ esse: in multis vero, varijsq; hominib⁹ eas multoties reperiri posse. Quin et nemo aliquā ex his virtutib⁹ pfecte, nisi ceterorū hominū opera, & auxilio obtinebit. proptereaq; vnusquisq; ad eā, quā sibi proposuit virtutē assequendā, alterius opē vitur: ideoq; natura ciuilis est. sed ad reliquas et res vitę necessarias cōparandas, quę quidē hominibus & animātibus reliquis quodammodo cōes habent, vt pote victū, vestē, & habitādā loca inquirete, & (vt in pauca rē cōferā) cuncta, quę vis in homine concupiscendi viuendiq; exposcit. Quodq; hęc necessitas multifariā inuenitur: nempe, vel ā qua nullū sit effugiū: quēadmodum fieri nō potest, vt solus quilibet homo, quæ ad victū, vestemq; & domicilia necessario acquirenda sunt assequat. vel quę rei cōmoditatem præstat: velut si ita dixerim, possibile est hoīem quēuis viuere, vt nec terrā colat, nec lērat frumenta: sed qđ hæc fecerit, cōmodius viuet, vel præsidij seu melioris notę grā id fiet, vt si ā teneris annis quispīam aliquā artē elegerit, ī qua diutius versat⁹ fuerit, illius quidē opus in arte eiusmodi præstantius erit. Ea de causā intet cetera adduct⁹ est Plato, vt crederet neminem debere, nisi vnice tñ arti operā dare, idq; a nobis paulo post explicabit. Propterea cōplures artes, quę mpiā exerceant, vel est oīno impossibile: vel si fieri quidē poterit, id minime egregie erit. Ac qm̄ humanę perfectiones non nisi separatę quidē ipsę, aliqua tñ definita multitudine deprehendi

Quo ex
oēs virtutes
nō adipisci
vel
adipisci
cū difficultate
possunt.

E

F

Paraph. In lib. de Repu. Plat.

Ghendi oēs possunt: ideo singuli homines in suo ortu, & creatione fm dictarū perfectionū diuersitatē inter se differunt. Nā si singuli humanaes pfectiones assequi possent, natura quidē temere, ac frustra qd egisset. Siquidem imposse est, vt de quicquā possibile, quod reduci ad actū non possit. idq; iā in Naturali Philosophia explicatum est. Sensu quoq; cōprobatur, singulos homines ita se habere, quod sanē euidentissime patet in virtutibus prāstantiorib⁹: propterea qd nō quilibet natura accommodatus est, vt vel Bellicosus, vel Orator, vel Poeta, pferimq; Philosoph⁹ euadat. Quod si ita res (vt diximus) se habet, rationi consonum est, vt humanæ oēs perfectiones in aliquo hominum cōtu inueniantur: atq; illi vicissim sic ad perfectionē adiuuent, vt videlicet is, qui imperfecte aliquā virtutē obtinet, ad eū confugiat, qui hanc ipsam virtutem exactissime adeptus est, non secus atq; præludiū quoddā suę perfectionis acquirendę. Sift qui huiusmodi virtutē absolutissime possidet, illi adiumento eē debeat, qui minus illā perfectā habet, ostēdens illi videlicet suę pfectionis principia. v.g. artiequestris ars conficiendorū frenorū inseruit, tanquā eius præparatio quædā: illa quidē hanc docet quonā pacto frenū aptius commodiusq; esse debeat, et quo modo in eandem intētionē cocant. In prima autē parte declaratum est, quot modis vnaquęq; ars aliarū principatū obtineat. Si ergo talis hominū conuentus non reperiret, neq; et humanæ virtutes reperirent: vel si reperirent, illę quidem essent imperfectę. Ac postremo hæc oēs virtutes ita ad

partes huius Reipū. se habent, sicut **K** animæ potētīæ ad partes vnius aīæ. Namq; hmōi Reipub. parte quidē, qua contemplat, sapiens erit, ac reliquis partibus dominabit: sicuti hō parte, qua rōne fungitur, sapiēs est, ac cæteris animæ viribus imperat. Intelligo autē per has vires eam partem, quæ rationali adheret, annectiturq; vtpote pars irascibilis, atq; et concupiscibilis. hoc enim pacto morales habebit virtutes: ad ea enim se tradet, ac mouebit, quę & iudicio intellectus, ac tēpori ab eo cōstituto, & cōsiderato cōueniant, correspondantq;. Ad hæc, fortis quoq; ea parte erit, qua irascit: non nisi tñ vbi, quatenusq; sapientia statuerit, nec nisi quo tpe illa idipsum exegerit. Quēadmodū & homo ipse ea, qua irascit, parte fortis est, dū ea vtatur, prout intellectus pcepit, modūq; ac tempus præscripserit. Idē quoq; de tēperantia, & alia quauis virtute dicendū est: Sic deniq; ille oibus tū rationalibus, tū moralibus virtutibus pditus erit, prāstantiorq; habebitur, si pstantiores virtutes fuerit assecutus, & hæc est illa iustitia, quam inuestigat Plato i Primo libro hui⁹ operis, declaratq; i Quarto: qd nihil aliud est, q̄ vt vnusquisq; in Reipū suo fungat naturalī munere q̄ optime quisquis poterit. hoc autē intelligi debet, cū partes Reipū. mādato cōtemplatiuę sciētię, & ei p̄sidentibus obtemperant. Atq; hinc manifestum est, hanc in ea excellere partē, quæ professores cōtemplatiuarum sciētiarū continet: omnibusq; dominari, quēadmodū iustitia in vnica anima est, quo vnaquęq; ipsius pars i suo sit officio: scilicet vt decet, & qñ decet. Nec aliter hoc i partib⁹ animę

H
In quib⁹ di
ctę pfectio
nes inue
nianur.

L

M

A animæ fieri potest, nisi si dominat
eis intellectus. quo etiā modo res se
habet in Repu. Neq; vero telatere
debet, harū virtutū nōnullas inesse
Reipu. dici, q̄ in quadam eius parte
sint, sicuti est Sapiētia, & Fortitudo:
nonnullas vero, propterea q̄ in om
nibus ipsius partibus existāt, vti Iu
stitia, & tēperātia: quod ipsum qui
dem p se patet. Nunc, vtrum virtus
Liberalitatis in oībus huius Reipu.
partib⁹, an in vna tantū reperiatur,
post hac inuestigabit: indiget enim
cōsideratione quadam. Cū igit
res ita habeat, fueritq; i priore hui⁹
scientiæ parte monstratū, quidnam
sint simplt hmoi virtutes: reliquū
certe est, vt ad earū exactiorē cog
nitiōē, aliqua amplius de eis dē dica
mus. Primum est, vt ex cōditiones
seruē, quæ si in aliqua illarū con
cessæ prius fuerint, possit quispiam
operari. vt gratia exempli, si quærit
quid sit Fortitudo, simplt responde
bimus quidē, eā esse in anima quen
dam affectū, mediū inter audaciam
& timiditatē, habitumq; per quem
quis, vbi, quatenusq; & qñ opus est
fortiter se gerit. Hæc nihilominus
definitio nō satiseft, quin et defunt
insuper propria quædam præcepta,
quæ rei agendæ tpe necessaria sunt,
cū alioqui nō possit actio fieri. At
qui, vt Arist. placuit, huius cognitio
nis finis actio quidē est, non sciētia.
Secundum est, quonā pacto virtu
tes huiusmodi in adolescentiū ani
mo instituantur, & sensim in eis co
alescant, donec perficiant ipse: tum
quæ sint perfectæ, quo pacto inte
græ seruari debeant: ac deniq; qua
cura ex prauorū animis vitia ipsa
eximant. tandemq; eadem videtur
hui⁹ negocij, & artis Medicæ ratio.

Fortitudo

nam vt illic cōtinet vltima pars, do
cetq;, quid sit educādis corporib⁹ sa
lubre, quidūē sanitatem in eis tueat,
ac si qñ à sanitate recesserint, qua ra
tione ægritudines amoueantur: sic
quoq; hic res se habet. Tertiū super
est, vt habitus, quidnā sit, describa
mus aut virtus: quæ si alteri cuius
virtuti cōiuncta sit, actus inde illius
exactior reddat: quis præterea habi
tus alteri officiat, perinde ac Medi
cus, hanc illi affectionē copulatā di
cit, sanitatē in corpora inducere, ac
seruare. Quæ oīa facile admodū in
telligent, intellectu prius sine, atq;
pposito harū omniū virtutū, quā
tenus sunt Reipu. partes: haud secus
ac valetudinis membrorum tutela,
eiusdēq; restitutio cognoscit quidē
sepissime, cognita rōne, atq; ordine
omniū inter se membrorū Quibus
in hunc modū expositis, explicāda
demū via est, qua singulas animis
cuiū virtutes, qualiterq; regiam⁹.
Et si minime hoc te fugere debet,
ad id, vt te ipsa virtutes in Repu. in
sint, si ltrq; in populis, non satiseft id,
quod oratione explicare potest, do
nec ad hoc quoq; adhibeat quædā
coniectādi facultas, vt sit in arte Me
dica. Atq; hinc colligi pōt Reipub.
gubernacula seniorib⁹ deberi: quip
pe, qui pter q̄ scientias speculatiuz
adepti sunt, obtinēt præterea experi
mentū, longo tpe acquisitū: nō aliter
q̄ Medicus cōsummat⁹ quidē
est, qui ad pcepta artis vliā, atq; im
mutabilia, adiecit etiā conijciendi
vim, qua vliā illa singulis quibusq;
agendis rebus experientia duce, ap
plicet, comparetq;. quod totū iam
in priore huius sciētiae parte deinō
stratum est. Reuertamur ergo ad
sermonem, vnde digressi sumus, dy
Moral. cū cō. Auer. VV

F
Reipu. gu
bernacula
senioribus
deben.

Paraph. In lib. de Repu. Plat.

- G**amusq; Platonē, cūm de virtutib' tractare instituit, de fortitudine primo initiū sumpsisse. enimvero (vt diximus) rō ipsa, modusq; sciendi, quibus eā perfectissimā ciues adipsanē, & seruent, ea est, vt quod primum sit operū huius virtutis, ppositum in ciuitate obseruem'. Dicendum ergo est duplicē oīno viā esse, ex qua virtutes in animis ciuiū repariantur. Alterā, si illorū animis, seu Rhetoricis, seu Poeticis orationib' altius opiniones imprimātur: quæ ppria ēt est vulgo ad speculatrices sciētiās. prætēstēs alioqui viros certiore, verioreq; via ad easdē perduciunt, vt postea dilucidius exponet. Idcirco autē vulg' Rhetoricæ, & Poeticæ opera scientiasq; attingit, q̄ ex duobus vnū necessariū sit: scilicet vt vel demonstratiuis rōnibus id sciat, vel penitus nesciat horū primū fieri non pōt, alterum planē est posse. nā ingenium cuiusq; ad illā humanam perfectionē adipiscendam, pro naturæ mēsurā, atq; promptitudine intēdi debet. Adde illud quoq; cūm inducti sint ad credendum, & persuasi de scia primi principij, atq; finis, quantū eis datū est, iuuabit id
- I** quidē: atq; eo magis, si etiam adiunctum fuerit illud alterū, nempe q̄ ad cæteras morales virtutes, & manuales artes iā dispositi sint. Confirmant autē morales virtutes, artesq; illæ practicæ in animis eorū priore (quā diximus) via, eis videlicet ducendis ad illarū artiū atq; virtutum actiones vtroq; horū generum orationis, suaforio scilicet, atq; affectiōnum excitatiuo, quæ scilicet ad bonos mores inducunt. hoc autem disciplinæ genus in eos vt plurimum cōuenit ciues, qui à teneris similib' rebus assueuerint, atq; ex his duab' disciplinæ vijs prior illa naturæ magis cōsentanea est. Posterior etenim ea est, cuius vsus in aduersariis potissimū, ac odiosos nobis est, eosq; qui virtutibus illis debitis adherere recusant, quā quidē viam quis nuncuparit, tum verberibus, tū verbis asperioribus castigatricē. Neminē autē latere debet huic posteriori vitæ, inter ciues huius Reipub. pstantissimæ locū non esse. sin autē quoquomodo esse intelligat, non saltē summo illo puniendi genere, quod Bellicæ artis ppriū est, officijq; militaris. Atqui nōnullæ aliæ gentes improbæ adeo existūt, mi nimeq; virtuti parentes, quarūq; mores inhumani sunt, vt nulla alia rōne institui possint, nisi cū illis configat, vt virtutibus oblectant. Vtranq; igit' harū viarum, quib' vulgus corrigit, naturæ haud absimilē esse manifestū est, ducto à patribus familias exēplo, qui & corripit, & increpāt familiā suā, pueros, adolescētes, seruos perinde atq; nō probasum ciuitatum custodes, suos ciues, tum cōiuijs, tum sustuario, tum capitali deniq; pœnā, coercent. verumenimvero Rempub. illā, de qua nunc nobis sermo est institutus, rarissime continget illa castigatrice via vtī. In externos vero opus quidē est, vt huiuscemodi via adhibeat, vt pote cū rebelles populi nō nisi bello emendari possint. Similib' rō est in legibus, quæ ab humanis legibus nō discrepant. Quemadmodum nostra hæc lex diuina, cū via ipsa, quæ ad Deū gloriosum ducit, sit duplex: altera quidē, quæ sermone, atq; oratione nititur: altera, quæ armis. Sed cū hæc particularis ars non nisi morali via tuto perficiat,

Aſciatur, qua ſcilicet maxime ad id, quod decet, accedimus, habita tñ & temporis, & modi rōne, hæc certe ipſa virtus fortitudo eſt, quæ circa ipſa eadē in optime inſtituta Repu. ad huiusmodi officiū adducit: quæ tñ opus ſuum perficere poſſe nō videtur aliter, q̃ arte illa propria addita. Id quod in plurib⁹ moralibus virtutibus, artib⁹q; operarijs p̃ſpicit multæ ſiquidē virtutes artium gratia acquiruntur, viciffimq; artes nō pauca ob virtutes reptæ ſunt. eſtq; quod Ariſtoteles ſenſit de præſtantiffimæ Reipu. bellis, vt Alpharabi⁹ memorat: quod tñ à Platone hoc I libro dictū videtur non in eum ſenſum, vt hæc ars ad eum finem adinuenta ſit, verum ob neceſſitatē: hoc ſcilicet p̃cipuo inſtituto, vt ab alijs ciuitatib⁹ rapiat eas facultates, quas ab eiſdem poſſideri moleſte ferant, idq; certe propter neceſſitatem, aut q̃ ita ſatius eſt, proximum etiā propoſitum eſſe poſſit, vt id cuſtodix caufa faciant, ne exteri illis in cōmōdent: quæ ſanē ſententia probabilis eſt, ſi hominum genus quoddā daret, quod proclue ad humanas perfectiones, cōtemplatiuas præſertim, eſſet. quod ipſum, etſi Plato de Græcis opinari videt, eoſq; recipim⁹ plurimum natura ad recipiendā ſcientiam habiles, negare tñ non poſſimus, alios quoq; & multos ita affectos reperiri: vt in propinquis Græciæ nationibus videre eſt, necnō in regione noſtra Vandalia, Samiaq; atq; Ægypto, certe tum in Græcia hoc ingeniū frequentius eſt. Veruntamen, vt id concedamus, poſſumus amplius dicere, in alio virtutū genere nihil obſtare, quo minus aliqua alia natio natura parata ſit (vt

ſit plerunq;) ad certā aliquam virtutem, vt verbi gratia, pars ſcientiæ capax in Græcis præſtanti⁹, in Gallis, alijsq; hmoi gentibus iracundia. Et quidē locus hic eximix quæſtionis eſt. cū vbiq; pars illa ſcientiæ addicta polleat, ibidē eo & virtutes appoſiti⁹, præſtanti⁹q; ſint, idq; naturali præſtati⁹. Vtq; vero reſe habeat, ita I maiore gentiū parte comparatū eſt, vt p̃ eas gentes virtutes huiuscemodi diſpenſent, diſfundanturq; p̃ſertim hoc in q̃nta, quartaq; regione (clima alij vocāt) quæ reliquis tēperati⁹ ſunt. Idq; pro Platone facere apparet, q̃ dicit hoſes eiſmodi virtutibus præditos eſſe poſſe, ſi à teneris (vt aiūt) vngui culis in illis fuerint & educati, & verſati, trāſactis vero his annis, ſi virtutes hæc excluſerint, nulla amplius ad eas ſpes relicta eſt. Igitur neq; ob iurgatio, neq; p̃rna in eos, qui iam ſunt p̃uecti⁹ ætate, & non in ſtudioſa admodū adminiſtratiōe educati, aliquod momentū habebit, verum qñq; id neceſſario ſit ad liberos eorū vi auferēdos, qui virtutib⁹ inſtituant. neq; vero fieri non pōt, vt à quā plurimis, quorū iuuenilis ætas eſt trāſacta, virtus aliquatenus acquirat, idq; in primis, ſi nō ſint in ea inſtitutione educati, quæ virtuti eſt maxime proxima. q̃ ſi ne id quidem eis cōtingat, tunc eis vt alterū iſtorū accidat neceſſe eſt: videlicet, aut interficiant, aut ſeruiant. ſintq; in Repu. propemodū loco animantium irrationaliū. Itaq; cū ex ſuperioribus clarū ſit, quodnam p̃poſitum ſit iſti belli, non ab re nunc vī debitor ad ſingula quæque ſermonem transferre, q̃ à Platone de eligēdis ad huiuscemodi virtutes aptis,

VV ij diſpu-

De his I ſe
eundo.
De militi-
bus & ciui-
tatis cuſto-
diis.

Paraph. in lib. de dē Rēpu. Plat.

G disputata sunt, & qua sagacitate, in illorū animo virtutes ipsæ confirmant, easq; ipsi exerceant in hunc modū, vt proficiētes ab illis virtutibus actiones optimæ sint. Ac Platonē quidem ipsum censere opinamur, neminē in ciuitate plusq; vna arte debere institui. quippe cum nemo vnus natura idoneus sit ad plures artes. Ad hæc, habitū ipsum artis sic melius adipiscit̃ quiuis, quo pfectū opus artis efficiat, si à pueris ī ea fuerit educatus, ac si nemo in equestrib; ludis, atq; cōgressionibus illis armatorū equitū hastis infestis concurrentiū id efficiat, quod optat, nisi in vtraq; re vsq; à pueris exercitatus assidue, ac plane institutus fuerit, quāto minus in arte militari id consequetur? Adde ēt complures artes, & rationē, & tempus inter se cōmunicare, quo necesse est consequens, vt eorū, qui plures artes aggressi sunt, perturbent, implicenturq; opera. Eoq; est Plato opinat̃ custodes, reliquarū artū expertes esse debere, neq; nō eius potissimū naturæ debere eligi ad hmōi officium: cui cum corporis robore in sit etiā mouendi velocitas, sensus perspicacitas, adeo vt simul ac senserit aliquid, qd̃ in rē sit, accurrat, indaget, assequaturq; id ipsum q̃ celerime: veluti est natura venatici canis, seu maris, siue scēminæ. vtriusq; siquidē, & canis, & custodis par ingenium est, quod ad ea spectat, quæ sunt custodiæ necessaria. Atq; eæ sunt custodum, militumq; corporales affectiones. Quod vero ad animi mores attinet, eos natura iracūdos esse oportet. nā quicunq; est iracūdiæ expert: effervesce nō potest, atq; ita, neq; arce re, neq; abigere hostem. Idq; in homine est haud secus, atq; in reliquis animātibus: videturq; quīquis est his moribus tum corpus, tum animi natura prædit̃, vtrāq; rem ex æquo serio, grauiterq; accipere, odiū vide licet, & amicitia. atq; in his tñ opus est, vt duo maxime discordia cōcordi nectantur, iunganturq; vinculo: quorū alterū est, vt maximo amore, studioq; ciues prosequant, alterum, vt, & maximo odio psequant̃ hostem. quid igit, an fieri nō pōt, vt homo quispā duab; his affectionibus instructus nascat̃: præsertim cum rarus oīno custos sit, qui non has duas coniunctas habeat. Quod **I** ipsum, & si fieri nō possē videatur, fieri tñ potest, quēadmodum in nō nullis animātibus perspicuū sit, veluti in cane: qui cum acres, vehemetesq; affectus habeat, natura tñ contrarios ēt admittit: cum nihil magis homini sit domesticū, ac mansuetū ei, qui cū ipso ludit, à quodue sit nutritus: vt ē cōtrario ei, quem non cognoscit: nihil infestius est. Dixit insuper Plato, iter custodis mores eē, vt naturali quodam ductu diligat aguitos, quæ ipsa quidē natura philosophica est. Qm̃ qui aliquid ob id ipsum q̃ eius notitiā, aut sciētiā **M** habeat eligit, hic natura probus esse videtur, dum ēt quem ignorat odio prosequatur: non propterea tñ q̃ aliquid prius ab eo incommodi receperit, verum natura ignorantiz; qua eum ignorat, incitante: quem admodum amor, quo prosequitur eum quē nouit, non inde est, q̃ ab eo aliquo sit beneficio affectus, sed cognitionis natura. velut ita præcipiente quod, & in eo ipso animāte, à quo paulo superius exemplum diximus, quodq; dixim̃ custodi esse simile

A simile, videre est. etenim, dum igno-
rum sibi quempia inuener, male ef-
ficatur quandiu est præsens, quâquâ
nihil antea mali ab eo acceperit: cō-
tra, si notū aspicit, adblanditur sta-
tim, etsi nihil ēt ab eo cōmodi sen-
serit. Hac autē lege prædiximus de-
bere esse custodem, vt contrarios il-
los duos affectus cōsummatissimos
habeat, quib⁹, & notos, qui ipsi sūt
ciues, deamēt, & ignotos, hostes sci-
licet externos oderit. nanq; & amici-
tia vtilitatis alicuius causā, & inimi-
ciatē ob damnum aliquod susceptæ
perfacile cessant, indeq; efficiatur,
B vt inimici sūt principes, & vicissim
principes inimici. Atq; id quidē per
se clarū est, potestq; ex superiorib⁹
videri consequens custodes, atq; de-
fensores natura debere esse philoso-
phos, videlicet scientiam, seu cogni-
tionem diligentes, ignorantiam res-
picientes, iracūdos, motu veloces, ro-
busto corpore, perspicaci sensu. Ac
rōnes quidē, quibus insitui, exerce-
riq; debent, dux esse vident, Gym-
nastica altera, altera Musica. & Gym-
nastica quidē, vt iugi exercitatione
veram, solidamq; vim adipiscatur:
Musica vero, quo animus eruditio-
C ne, virtuteq; excolat ipse. eiusmodi
tñ eruditio, per Musicā scilicet tpe
prior existit. Quoniā quidem, quæ
in intelligendo est habilitas, citior
est, præceditq; quamlibet corporis
aptitudinē, quæ Gymnastica acqui-
ritur. Intellego autem per Musicā
poeticos sermones, concentu, nume-
risq; compositos, quibus ciues insti-
tuantur, eaq; causā consonantiam
inesse voluit, quod tales sermones
altius, magisq; animum moueant.
Nanq; vt iam superius dictū, Poe-
ticæ Musica inseruit, ad illiusq; præ-

scriptum se format. Sermones verò, **D**
quibus ciues docetur (vt dictū est)
nonnulli de scientijs tractant, non-
nulli vero de rebus agendis. Sermo
num quidem illorum duo sūt gene-
ra, quorum alterum in Demon-
stratiua, alterū in probabili, Topica
scilicet, Rhetorica, & Poetica rōne
versatur. Inter has vero Poetica eru-
diendis pueris maxime propria est:
qui iā adulti, si qui idonei sūt, qui
ad aliū disciplinæ ordinē sese trans-
ferant, ea certe iā ita sūt affecti, vt,
si natura pmiserit possint ad demō-
stratiuas disciplinas pmoueri, quo
in gradu sapientes sūt. At qui, si re-
luctabit natura, eo in loco restabit,
quē transire natura nō concesserit:
aut scilicet in topicis orationib⁹, aut
vulgaribus alijs duob⁹ disciplinæ ge-
nerib⁹ Rhetorico, & Poetico, quan-
quā poeticū ipsum cōmunis, pue-
ristñ magis propriū. Res vero, quæ
in contemplationē veniunt, oībus
ferē cōs sūt, nisi forte cogere mur
certi cuiuspiam finis gratia singula-
ria, ac propria quēdā fingere ob sim-
plicem, ceu incompositam alicuius
hominis intentionē, & opinionem.
Idq; his præsertim cōuenit, de qui-
bus paulo ante sermonē fecimus, vt
potē, qui mortuos viuere dicunt,
alijsq; fabulis à vero alienissimis
vtuntur. In contemplatione vero,
quæ per virtutē fingere licet, ea iam
narravit Alfarabius in libro, quē de
rerum ordine conscripsit: quāobrē
ab ipso petenda sūt. quæ vero sūt
actiua, in hac etiam sciētia tractan-
tur ex his, quæ finguntur, vt dice-
tur, alia sūt verisimilia, alia à vero
abhorrentia, alia vera, alia falsa, vt
cū figura ex homine, & boue fin-
gitur. eiusmodi in hac Republica

De Poeti-
ca addiscē-
da ab ipsis
custodib⁹.

E

F

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

G figmenta recipi nulla debent: q̄ maxime pernicioſa ſunt. Abhorrentia quoq; a vero, quantũ fieri p̄t ſum-
moueri debet. Eſt tñ propinquis, ac ſimilibus vero figmentis oĩno hac in Republica locus: quẽ admodum, ſi primum principiũ, & ſecunda deinceps principia, principijs ſimilib⁹ ex rōne ciuili deſumptis imitemur, operaq; diuina operibus principio-
H rum illorũ ciuiliũ: effingamusq; potentiariũ, & principiorũ naturalium act⁹ ſimilitudine quadã viriũ, ac artium voluntariarũ: ſimiliterq; harũ intellectiones ſenſilium ſimilitudine, vt materiã per priuationẽ, & tenebras velut depingimus. Nec min⁹ vltimæ felicitatis genera, quæ ipſa actionibus virtutũ humanarũ finis eſt his bonis, q̄ apud nos ſumma eſſe videntur, vtq; vera referatur felicitas, eo q̄ felicitatem eſſe cenſemus. Atq; vt paucis dicam, quali ob oculos ſeries, gradusq; rerũ omniũ in vniuerſo exponuntur ſimilitudine, ac propinquitate quadã localis, temporalisq; ordinis. enimuero Platonis viſum ſe pueris nihil pernicioſius eſſe poſſe, q̄ ſi in hac ætatula, falſis fabulis imbuantur, quãdoquidẽ
I eo ipſo tpe maxime p̄ciues ſint ad quacunq; velint fictiones cõcipiendas. Quocirca eo in primis tẽpore cauendum eſt, ne falſa audiant, atq; iã inde ab educationis exordio poſſimum cuſtodiãtur: quippe cũ ſit actionis cuiuslibet initium appri-
me efficax. Cauendum quoq; eſt, vt inquit Plato, ne, aut exerceãtur, aut aſſueſcãt abſurdiſſimis fabulis. idq; diligentius, q̄ ſi tenera eorum corporũcula niuib⁹ committantur. Statim igitur nutricibus tradamus, ſimulq; dũ ſunt paruuli, pro tẽpore

erudiantur, moxq; hinc ipſi paulo maiuſculi ad ſacras ædes, & ſacrificijs dedicata tẽpla adducantur. Turpes ſiquidẽ, mendacijsq; ſcatẽtes ſermones, ad finẽ optimũ eos perducere nequeũt. Et Plato quidẽ his tractandis commemorat, quæ ſuo tpe in vſu erant, admonetq; ne illis ipſis adhæreant. Nos quoq; ipſi eum in hoc genere ſequemur, ac narrabimus id, qd̄ apud nos vulgo cõmittit̃.

Dicamusq; inter abſurdas huiusmodi fabulas, vt ſcientijs ſpeculatiuis eſt demonſtratum, hanc quoq; eſſe, quam paſſim vulgus agitatur, boni pariter, atq; mali Deum cauſam eſſe, cũ manifeſtũ ſit puram, ſimplicemq; bonitatem nihil vllõ tẽpore mali facere, atq; ideo illius cauſam non eſſe. Id præterea, quod noſtrorum tẽporum Theologi dicunt, bonum, & malum comprehendendi in Deo optimo maximo nõ poſſe. quin etiã q̄ omnia ad ipſum relata opera bonum quiddam ſint, manifeſte abſurdum eſt. propterea q̄, ſi ita eſſet, tunc nec bonũ, nec malum naturam in ſe definitam haberet: ſed eſſet boni, & mali quali quẽdam ex reſpectu conſideratio. malum itaq; ad aliud debet principiũ referri, veluti ad Aſmedai cacodæmonum principẽ, alioſq; ſimilis naturæ dæmones, & ſi ficta huiusmodi ex alia rōne exiſtant praua, nempe ſiquidẽ, cũ puerili ætate quis acceperit eſſe dæmones quosdam, qui parietes in homines euertant, nec vllõ poſſint obice cohiberi, tum qui cũ videant, minime videant, & ſc̄e quandocunq; voluerint offerant, transformentq; qualicunq; figura, tum proſecto verendum eſt, ne cuſtos optimus ille poſſit eſſi,

Quæ a vulgo cõmittant̃ errata circa Deos.

Pueri parui a fabulis cauendi.

A eo q̄ sermones huiusmodi in pueri
libus animis molliorem, pauoremq;
cōciliant, confirmantq;. Nec paulo
turpius idipsum est, quod dē trans-
formari angelos varie, quod ipsum
iter miracula reponēdū est. Ideoq;
magis cōueniebat ad rōnē figuratæ
materiæ malū referre, vt qui, vel ad
tenebras, vel ad priuationē illud re-
ferunt. Mulra aut̄ malorum genera
sunt, quæ ad Deū referri sunt solita.
at ea quidem illum non fallunt, qui
hūmōi multa in legibus perspexerit.
Inter cōmenta quoq; praua conu-
merabit̄ commentū felicitatis ipsi⁹

B ex præmio operū, quibus felicitatē
acquiri p̄sumtum est, necnō ex mer-
cede ab his operibus abstinēdi, quæ
felicitatē minime inducūt. Sic nāq;
dolor, velut pœna est inflicte negli-
gentiæ probatū actionū, ac studio
p̄auis actionibus nauato. nā si quæ
figmētis similibus acquirunt̄ virtu-
tes, vitia potius q̄ virtutes videātur,
vī sanē cōtinens nō aliter à volupta-
te se cōtineret, q̄ vt maiore aliquan-
do fruatur, nihil oīcius. Et fortis, pro-
pterea fortis nō est, q̄ bonā eē mor-
tem censuerit, sed metu mali alicui-
us grauioris. Sift neq; iustus absti-
net à reliquorū hominū facultati-
bus: putās idipsum p se honestum:
verū vt postea duplo amplius cōse-
quat̄. sic itaq; ad cōplures egregias
virtutes instinctu vitiōrū ageretur.
Sic ergo maior figmentorum pars,
quæ virtutis mercedem exprimunt
(vt inquit ipse) sensibilib⁹ illecebris
explicata est, ita certe, vt iustus sit
quispiam, fortisq;, & verax, virtuti-
busq; quibusq; præditus, vt venere-
demū, & cibo, & potu fruatur, quod
quod minime eū fallat, qui discipli-
nis se exercuit. Et sanē quidē impres-

sus animo ab huiusmodi fictionib⁹ **D**
affectus, aut dissimilis est ei, qui ita
cuiuspiā animum affecerit, vt se ille
tantū cohibeat: at nihilominus in
illo nihil inerit virtutis, verū felici-
tas ex his operibus parari credendū
est, quib⁹ par est, quo modo sanitas
ex cibis, medicaminibusq; sequit̄.
Idem quoq; de pœna, ac dolore sen-
tiendū est eodē modo, illa cām suā
sequi, quo sequit̄ scia disciplinam.
Quocirca, si ita beatitudinē effinxe-
ris, vt sanitatē animi esse facias, ip-
siusq; immortalitē, erit p̄fecto ser-
mo hūmōi nō absonus. Inq̄t insup̄

Plato, custodibus, qui sortes, pugna-
cesq; futuri sunt, nihil planē eorū,
quæ post mortē futura, & offensura
ferunt, formidinē incutere. Nā q̄-
quis imaginabit̄ talia, nō præferet,
siquādo pugna accidat, mortē capti-
uitati, aut seruituti: eoq; sermones
eiusmodi procul oīno à cōtemplati-
one reijciēdi sunt: quin et ab actione
illi, quicunq; ad vitia, aut turpitudi-
nem cōcitant, sunt excludendi: qua
rōne à muliebribus cantiunculis, vt
ne eas audiat̄ abstinēdum. Eodē mo-
do nec cuiquam credenda est mors
amici, aut socij quiddā eē, quod tri-
stina, aut molestia mortuū illū affi-
ciat, aut ob mortē cuiquā damnum
esse, p̄pterea; sit ī luctū maximū,
eiulatumq; erūpendū. At vero lon-
ge aliter custos se habere debet, vt q̄
nihil penitus tristef defuncto quo-
uis amico, uel affini: aut salte, si qua
tristitia attingit̄, ea ut minima sit,
ac velut siquid luctuosum ē ei cōtin-
gat, ferat ipsum æquo aīo. nā flere,
muliebre, abiectiq; planē animi offi-
ciū est. quod utrūq; ē à nā custodis
valde remotū. ideoq; neq; Prophe-
tis, neque magistratibus formido,

E
De sequen-
tib⁹, in Ter-
tio.
De fortitu-
dine custo-
dum.

F

Paraph. in lib. de Reputat. Plat.

De veritate,
& mendacia.

A aut metus cōueniens: quēadmodū inquit Plato, eos ipsos in risum, atque cachinnos profusiores esse nō debere. namque, si quis auium vehementi risu soluat, non modicæ obnoxius erit mutationi, ut à cōtracta iā consuetudine eximat, quo certe pbari possit summę authoritatis viros nō debere esse in immodicū risum propensos. Ad hæc inquit Plato, veritatem plurimi faciendā esse, magnāque de ea curā habendam, ac sollicitudinem. Mendaciū etenim, ut nō diuino numini, ita nec regibus, nec priuatis hominib⁹ cōuenit, quo nullo modo assuefaciendum. Ampliusque, quisquis, aut artifex, aut alius mentiens deprehendat, statim dare poenas debet: ac vulgo dicendū est, quācūque quis ex plebe magistratibus mentiat, non aliter sibi damni cōsciscere, quā ægrotū Medico falsā narrante: contra vero, qui rem publicā administrat, possunt honeste nonnunquā mendaciū dicere, quemadmodū ægrotis à Medico, qui phar-macū porrigit, dicit. Atqui, ut qui pharmacū exhibet Medicus est, sic quoque, qui in negotio regni populo mēdacia subiicit, Rex est. quæ mendacia in instituēdis ciuib⁹ persæpe necessaria sunt, neque vllus est oīum legislatorū, qui nō mendacijs utat, idque populo est pernecessarium ad suā felicitatē adipiscendā. Ante oīa autē cauere debet, ne sermones voluptatē prouocātes inter eos audiant, cuiusmodi sermones in Arabū carminibus frequētes sunt, ea autē audiant, quæ à voluptatibus potissimū auerant. Temperatīa namque (ut Platoni visum est) est, cum cōtinentia, & abstinentia illecebrarū sensualiū coniuncta: ut post hæc ex illius ver-

De Temperantia.

bis enarrabit. operū vero temperantia hoc demū præstantissimū est, superioribus suis fideliter obtemperare, ac voluptatibus dominari, nō autem parere. Quocirca, qui ad illecebras sermones alliciunt, nullis oīno auribus permittant, nec magis noxium quicquā cogitari potest, quā magistratus, principesque, vel minimo quidem tempore his illectamētis capiuntur. Nec certe potius sit eos sermonibus assuefieri, qui ad cōgerendas pecunias, & rem acquirendā incitant, his enim artib⁹ maxime (ut inquit Plato) quæstus officit, quin & adolesecētes admonēdi sunt, ne hæc, aut similia his audiāt. Neque vero te lateat Arabica poemata nefarijs his reb⁹ scaterere: ob idque perniciosius quæ esse non pōt, quā cum adolesecētes à pueris, hisce imbuti fuerint. Hactenus igitur de fabulis. Plato autē rem magnā censuit ostendere, quæ fabularū genera à custodi-b⁹ nō audiri debeat, distinctaque, quibus sermonibus illis vtendū non sit. Atque insuper dixit, narrationes, vel præteritartū, vel præsentī, vel futurartū rerum esse. Talis autē narratio, aut est simplex, aut quid fictū: & illud quidem rursum rem eā, quā tractat dupliciter explicat. nā, vel voce, seu figura, ac trāsformatione quadā, vel imitatorijs verbis. Antiqua autē illa Poësis prima vocis trās scriptus, & figuræ imitationem capiebat, donec tandē ad verborū ēt emulationem deuentum est: cuiusmodi sanē imitandi studiū arti Poeticæ magis appositū est, cum ea rationi orationis insit, non exteriori quidē rei modo poetæ Arabes postremū hoc imitationis genus vltatissimum habent. Ac postea quæ genera duo orationū

Imitationē custodibus nō cōuenire.

narra-

A narratiuarum exposuit Plato, fingentiu, seu imitantiu videlicet, & simplicium, fingentium sanè id, qd narratur per figuram, ac similitudinem, cū talia apud eos tum imitandi genera validiora essent: perquisitū ē, num liceat custodibus imitari: aut, si liceat, qualiter, quomodo, & quatenus id eis concedat. plāneq; ostendit, eis ipsis non conuenire imitationē, vtpote, cū in hac Reipub. (vr dictum est) nemo, nisi ad vnicam artem se conferre debeat. Etenim hoc pacto ita efficietur et aptior, & melior. q̄ ē ratio in imitationibus eadē est, vt, si quis bene, ac perfecte imitari velit, in vnicum se imitandi genus tradat. Natura itaque ingenio quosdam tulit ad vituperandū, quosdā ad laudandū summos: quod posterius de quodam Benaltas Arabo dicitur in laudando eum, non in vituperando valuisse. Et siquidem non eis conceditur imitationis quoduis genus, non tñ idcirco necesse est, vt vnico in genere imitandi versentur, si eis decretū sit imitari quicquam. Id quidem a pueritia, quod eis cōueniat imitentur, veluti similes se fortibus facere, necnon temperatis, ac liberalibus, si milibusq; his, vitiosis vero haud licet: qñ quidem imitationes, si a teneris annis coeptæ continuentur, abeunt certe quidem in naturam, atq; habitum: atq; id quidem nō secus in animo, q̄ corpore. Quocirca nec præstantibus illis, ac summis viris concedendum est, mulieres parturientes imitari, eoq; in dolore vociferantes: neq; vero concumbentiū, aut rixantium cū viris, dum se maxime dominio dignas contendunt, morem eos imitari decet, ea-

rumq; , aut ciulatum, aut fletum, seruôsue, aut seruas aenulari laudabile est: sicuti, neq; ebrios, nec deliros. Neq; vero id solūmodo. quin ē, neq; eis permittemus Coriario-rū, vel Calceariorum artē imitandā, sed ne aliam quidē quālibet artē, non minus. n. deforme sit, si huiusmodi artes studeant exprimere, q̄, si ipsas vere exerceant. Quanto igitur minus, aut equos hinnētes, taurôsue mugientes, fluuiorumq; , aut strepitum, aut murmur, maris fremitum, fragoremq; , ac tonitrua eos agere sit tolerabile, quia. n. id totum meræ insaniz est. Ad hæc id quoq; dicere iuuat, assolita Arabibus carmina, quibus solent hæc nugarum genera effingi, abijci procul debere. Quapropter huius Reipublicæ Poetis non cuiuslibet rei permittenda est imitatio, idq; compluribus de causis. Prima est autem, qm̄ qñquidē illius imitationis actio erit exactissima, vt sit ē in artibus, qui vnam tm̄ speciem exercuerit. Proxima est, q̄ res turpes, aut quæ nullius sunt ad inflammandū, vel deterrendum efficaciz, quales in numeræ prope in Arabico poemate, has inquam, aut imitādo exprimi, aut referre huic Reipublicæ nō est consentaneum: quanquam ē illis nonnullarum mulierum probatū quidem, & orationes, & ea, quæ ad exemplum pertinent, referre concedamus, virtutesq; ipsas, q̄ in moribus sunt imitari. & qd in Poetis cauemus, id etiā in Pictoribus huius Reipubl. curandum est, ne temere quilibet pingant, præsertim ne vitiosos homines, sed probos omnino: vt, & puerorum, & adolescentium ex pari audiri, visuiq; cōsultum

Quæ Poetis imitatio permittenda.

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

De Musi-
ca.

- G**rum sit, ac pulchri quavis rōne ac^p teneris animis affingan^t, veluti qui salubri in loco morā fecerit, oībus q̄ hic sunt, iuuant, suavi aura, florum fragrantia, herbarum salubritate, alijsq; id genus plurimis. Hæc utiq; est summa eorū, quæ de fabulis, quibus instituēdi sunt custodes, disseruit Plato. Deinde aſit aggreditur, quonam genere Musicæ, cū illis simul fabulis, disciplina illorū instruēda sit. Ac Melodia quidem (vt à Platone dictum est) si orationē comprehenderit, tribus ex partibus consistet, videlicet cōsonantia, modulatione, orationeq; ipsa modulatoria. ac, cū exposuit formulam orationū earum, quæ modulos suscipiunt, superest, vt hunc sermo nem instituat, quo genere consonantiæ, quæ harmonia vtendum sit. Plato quidē censet queros modulos, ac timore afficiētes harmonias minime recipi, quemadmodū neque hoc genere consonantiæ modulatam orationē: nihilo plus etiam eas, quæ diuersis concentibus componuntur, quales in conuiujs frequentes, ac nuptijs esse solent. Tandem conuenit, vt oēs reiiciant^r modi, qui genere ipso identidem sunt variabiles. nā cuiusmodi viri sunt in hac Repub. non habent in rebus gerendis aliqd̄ ocij. si qd̄ tñ genus illis conueniat cōcentuum, duplex id quidem est: aut. n. qd̄ animum ad fortitudinē, constantiāq; in belis inducat: aut id, qd̄ animū apparet ad eas virtutes suscipiēdas, quas potissimū sectamur facile, trāquille & q̄ere: q̄ p̄ceptiones certe actiua Musica definie^runt, quas tñ Plato definiit, virorū etate sua in hac ipsa arte celebriū exemplo, q̄ certe his nostris temporibus exoleuit. Neq; in ciuitate organū admitti debet, quo vtī assuescat, cuiusmodi tibia, & multa alia id genus istrumēta sunt: sed iubet ille & lyrā. & citharā in ciuitate recipi, ac vt (inquit) rustici prius aliquos mores hñr, ita harmonias quoq; sibi peculiaries. Est igit in delectu ipso laborādū, vt nos genus illud modulationis prosequamur, quo neq; mulieres, neq; ocio si hoīes vtant, quinimo id sanē, qd̄ fortitudinē animi, atq; magnitudinē cōciliet, eamq; rem, quā quisq; in primis concupiscat, assequi: qd̄ genus rhythmorū Platonistēpitate cognitum, nūc nostrā inuestigandū sanē est. Censet insup̄ Plato, si ex ciuib^{us} eligant^r, qui natura ipsa ad hæc virtutes accommodati sunt, ac in Musica ipsa quasi educat^r, fore, vt ij ipsi ad consummatā tēperantiam, fortitudinemq; atq; animi constantiam, ac liberalitatē perueniant, amoreq; rerū pulchrarū, & studiosarū, & iustitiæ quoque qualicunq; forma, aut elegantis licet, aut turpi ipsi fuerint, incendātur, voluptatesq; maxime repudiēt. Neq; n. voluptatibus, & tēperantiæ cōe quicquā esse pōt. siquidē voluptas mētē hominis subducit, nec secus, q̄ in furiosis fit prurbar, quoq; est ipsa validior, eo id fortius, robustiusq; agit. vt gratia exēpli, voluptas, quæ circa venerea est, inter cætera incommoda, hoīem quoq; demētissimū reddit. Igiturq; nullū esse pōt voluptati cū amore musici cōmerciū, immo amabit ille ex ipsa tēperantia pulchrū, atq; honestū. habent aut incontinētia, ac reliqua vitia cū voluptate affinitatē. At vero, & q̄ amat, & qui amat (si recte i-

ter

De Gym-
nastica, ac
viâ rōne.

A ter se perament) nihil oīno voluptatis amor continere debet, cum nihil oīno hæc inter se communicari habeant. Sic igitur in recte instituta ciuitate leges condi debent, quibus ciuium inter se amicitia, & charitas ab ea nihil differat, q̄ inter parentes, & liberos intercedit, qui sanè quidē musici operis finis est. Atq; Plato hætenus de ipsâ musica. postea Gymnasticæ, ac victus rationis tractatū aggreditur, neq; non earū rerū, quas virtus vendicat, nō quatenus tñ vera virtus simpliciter est, vt & Galenus, & reliqui Medici aiunt, sed ea quidē rōne, qua ad veram illā animi virtutē confert, quæ custodia potissimū est, estq; ipsa equidē fortitudo. proinde ars ipsâ Gymnastica, quæ hmōi custodiæ cōducit, victusq; moderatio non sanitatem solū corpori, sed animo et eam virtutē, ad quam sit paratus p̄stabit: vt simplex quidē exercitiū, supra qd̄ corpori cōmodam valetudinē cōparat, præterea etiā ex viribus animæ iracundiā concitat, redditq; validiore. Ideoq; in exercendo Plato præcipit, vt ne musicā negligamus, neq; vero doceamus sine Gymnastica Musicam. sola etenim Musica animum enervat, ac mollit, & maxime tranquillitatem, & requiē cōciliat, præsertim eo in genere, qd̄ de licatum est, & molle: contra Gymnastica animum in primis iracundū, atq; acrem efficit, minimeq; sua forijs oratiōibus acquieturū: qui nabiturum potius oēm sermonem odio, vt in his primatibus est perspicuū, qui intractabilis cuiusdam, ac rudis sunt ingenij. ea de re vtraque certe illarū artū ex animæ vinbus ei, quæ est irascendi, officit, eiq; quæ

ad Philosophiā maxime accommodata est, quousq; illarū temperatura, ac cōmixtione quadam virtus illa cōparetur, q̄ ad custodiā potissimū spectat. Id autē tale est, vt custodes diligant ciues suos, & consuetudine eorū capiantur, exteris vero vires suas obijciant. Maxime autem congruens illis exercitiū, simplex q̄dem, ac rectū, qualeq; belli expeditionibus comparetur. Cibi quoq; ipsi q̄ fieri pōt simplicissimi, qui præterquam q̄ obuij, & facile parabiles sint, corpus insuper robustius, qd̄ ipsum desideratur, efficiāt. Huius autē generis carnes sunt, nec reperaturæ equabile, nec modū excedentes, holeraq; cibus simplicissimus: vt pote qui aque, & salis, ac oleo incoquatur: nam si qñ alio forte ciborū genere vti postea prouent, facile in castris grauissimis morbis corripian-
E tur. Haud secus in exercitatioe sentiendū est, q̄ i rōne victus, animiq; affectibus: ne his consuetudinibus adhaereant, à quibus si qñ discedere cauent, egrotandi causa impendeat. Nā (vt inquit Plato) viri eiusmodi necessaria corporis salubritate opusita habent, perinde atq; canis perspicaci visu, auditu expediti-
F tissimo, ac sagacissimo ante oīa indiget. Idcirco, & illi maxie ab ebrietate caueant. neq; n. cuiquam minusquam custodi ebrietas conuenit. ridiculum enim esset custodē custode indigere. proinde, & temulentia, & varia etiam obsonia his ciuibz fugienda sunt, bellaria præterea, condimenta, & alia id genus. Circa rationem itaque victus, & exercitij, non aliter quā Musicam se habeant, vt scilicet in vtraque simplici genere vtantur. nam,

Ridiculū
est custodē
custode in-
digere.

vt

Paraph.in lib.de Repu. Plat.

De Musi-
ca.

- G**rum sit, ac pulchri quavis rōne act⁹ teneris animis affingant, veluti qui salubri in loco morā fecerit, oībus q̄ hic sunt, iuuabit, suauī aura, florum fragrantia, herbarum salubritate, alijsq; id genus plurimis. Hæc utiq; est summa eorū, quæ de fabulis, quibus instituēdi sunt custodes, disseruit Plato. Deinde aut aggreditur, quonam genere Musica, cū illis simul fabulis, disciplina illorū instruēda sit. Ac Melodia quidem (vt à Platone dictum est) si orationē comprehenderit, tribus ex partibus consistet, videlicet cōsonantia, modulatione, orationeq; ipsa modulatoria. ac, cū exposuit formulam orationū earum, quæ modulos suscipiunt, superest, vt hunc sermone instituat, quo genere consonantiæ, quæ harmonia vtendum sit. Plato quidē censet querulos modulos, ac timore afficiētes harmonias minime recipi, quemadmodū neque hoc genere consonantiæ modulatam orationē: nihilo plus etiam eas, quæ diuersis concentibus componuntur, quales in conuiujs frequentes, ac nuptijs esse solent. Tandem conuenit, vt oēs reiciantur modi, qui genere ipso identidem sunt variabiles. nā cuiusmodi viri sunt in hac Repub. non habent in rebus gerendis aliqd oīj. si qd tñ genus illis conueniat cōcentuum, duplex id quidem est: aut. n. qd animum ad fortitudinē, constantiāq; in belis inducat: aut id, qd animū apparet ad eas virtutes suscipiēdas, quas potissimū sectamur facile, trāquille & q̄te: q̄ p̄ceptiones certe actiua Musica definiēde sunt, quas tñ Plato definit, virorū q̄tate sua in hac ipsa arte celebriū exemplo, q̄ certe his nostris temporibus exoleuit. Neq; in ciuitate organū admitti debet, quo vtī assuescat, cuiusmodi tibia, & multa alia id genus istrumēta sunt: sed iubet ille & lyrā. & citharā in ciuitate recipi, ac vt (inquit) rustici prius aliquos mores hñt, ita harmonias quoq; sibi peculiare. Est igit in delectu ipso laborādū, vt nos genus illud modulationis prosequamur, quo neq; mulieres, neq; ocio si hoīes vtant, quinimo id sanē, qd fortitudinē animi, atq; magnitudinē cōciliet, eamq; rem, quā quisq; in primis concupiscat, assequi: qd genus rhythmorū Platonis tēpitate cognitum, nūc nostra inuestigandū sanē est. Censet insup Plato, si ex ciuibz eligant, qui natura ipsa ad hæc virtutes accommodati sunt, ac in Musica ipsa quasi educēt, fore, vt ij ipsi ad consummatā tēperantiam, fortitudinemq; atq; animi constantiam, ac liberalitatē perueniant, amoreq; rerū pulchrarū, & studiosarū, & iustitiæ quoque qualicunq; forma, aut elegantī scilicet, aut turpi ipsi fuerint, incendantur, voluptatesq; maxime repudiet. Neq; n. voluptatibus, & tēperantiæ cōe quicquā esse pōt. siquidē voluptas mētē hominis subducit, nec secus, q̄ in furiosis fit prurbat, quoq; est ipsa validior, eo id fortius, robustiusq; agit. vt gratia exēpli, voluptas, quæ circa venerea est, inter cetera incommoda, hoīem quoq; demētissimū reddit. Igiturq; nullū esse pōt voluptati cū amore musici cōmerciū, immo amabit ille ex ipsa tēperatiā pulchrū, atq; honestū. habent aut incontinētia, ac reliqua vitia cū voluptate affinitatē. At vero, & q̄ amat, & qui amat (si recte fer

ter

De Gym-
nastica, ac
viâ rōne.

Ater se perament) nihil oīno volup-
tatis is amor continere debet, cū
nihil oīno hęc inter se communica-
tū habeant. Sic igitur in recte insti-
tuta ciuitate leges condi debent, q-
bus ciuium inter se amicitia, & cha-
ritas ab ea nihil differat, q̄ inter pa-
rentes, & liberos intercedit, qui sanē
quidē musici operis finis est. Atq;
Plato haftenus de ipsâ musica. po-
stea Gymnasticæ, ac victus rationis
tractatū aggreditur, neq; non earū
rerū, quas virtus vendicat, nō quate-
nus tñ vera virtus simpliciter est, vt
& Galeus, & reliqui Medici aiunt,
B sed ea quidē rōne, qua ad veram il-
lā animi virtutē confert, quę custo-
diæ possissimū est, estq; ipsa equidē
fortitudo. proinde ars ipsa Gymna-
stica, quę hmōi custodiæ cōducit,
victusq; moderatio non sanitatem
solū corpori, sed animo ēt eam vir-
tutē, ad quam sit paratus p̄stabit: vt
simplex quidē exercitiū, supra qd̄
corpori cōmodam valetudinē cō-
parat, præterea etiā ex viribus ani-
mæ iracundiā concitat, redditq; va-
lidiore. Ideoq; in exercendo Plato
p̄cipit, vt ne musicā negligamus,
C neq; vero doceamus sine Gymna-
stica Musicam. sola etenim Musica
animum enervat, ac mollit, & ma-
xime tranquillitatem, & requiē cō-
ciliat, p̄sertim eo in genere, qd̄ de-
licatum est, & molle: contra Gym-
nastica animum in primis iracundū,
atq; acrem efficit, minimeq; sua
sorijs oratiōibus acquieturū: quin
habiturum potius oēm sermonem
odio, vt in his primariis est perspi-
cū, qui intractabilis cuiusdam, ac
rudis sunt ingeni. ea de re vtraque
certe illatū artū ex animæ vitibus
ei, quę est irascendi, officit, eiq; quę

ad Philosophiā maxime accōmo-
data est, quousq; illarū temperatū-
ra, ac cōmixtione quadam virtus il-
la cōparetur, q̄ ad custodiā potissi-
mū spectat. Id autē tale est, vt custo-
des diligant ciues suos, & consuetu-
dine eorū capiantur, exteris vero vi-
res suas obijciant. Maxime autem
congruens illis exercitiū, simplex q̄
dem, ac rectū, qualeq; belli expedi-
tionibus comparetur. Cibi quoq;
ipsi q̄ fieri pōt simplicissimi, qui p̄-
terquam q̄ obuij, & facile parabiles
sint, corpus insuper robustius, qd̄ ip-
sum desideratur, efficiāt. Huius au-
tē generis carnes sunt, nec tēperatu-
rā equabilē, nec modū excedentes,
E holeraq; cibis simplicissimus: vt po-
te qui aque, & salī, ac oleo incoqua-
tur: nam si qñ alio forte ciborū ge-
nere vsi postea priuent, facile in ca-
stris grauissimis morbis corripiantur.
Haud secus in exercitaciōe sen-
tiendū est, q̄ i rōne victus, animiq;
affectibus: ne his consuetudinibus
adhæreant, à quibus si qñ discede-
re cauēt, egrotandi causā impen-
deat. Nā (vt inquit Plato) viri eius-
modi necessariā corporis salubrita-
tē opusita habent, perinde atq; can-
is perspicaci visu, auditu expedi-
Ftissimo, ac sagacissimo ante oīa in-
diget. Idcirco, & illi maxie ab ebrie-
tate caueant. neq; n. cuiquam mi-
nusquam custodi ebrietas conue-
nit. ridiculum enim esset custodē
custode indigere. proinde, & te-
mulentia, & varia etiam obsonia
his ciuibz fugienda sunt, bellaria
præterea, condimenta, & alia id ge-
nus. Circa rationem itaque victus,
& exercitij, non aliter quā Musi-
cam se habeant, vt scilicet in vtra-
que simplici genere vtantur. nam,

Ridiculi
ēē custoc
custode i-
digere.

vt

Paraph.in lib. de Repub.Plat.

Iudicium,
Medicorū
q; in Rep.
vultas.

G vt multiplex, ac varia Musica in animo vitia plurima parit: itidem, & Gymnastica nō simplex in corpore simul, atq; anima egritudines excitat. Ac Musicę quidē imperitia, ac vehemēs gulę malum in ciuitate si augeantur, indigebimus, ob id frequēti, & Iudiciū, & Medicorum opera. neq; certe quidem, aut maior, aut verior de affectibus ciuium uitiatis, corruptaq; opiuiōe coniectura haberi pōt, q̃ si Medicis, Iudicibusq; opus sit, qui ipsi quidem per se nulla dignitate, aut honore censentur, nisi ob necessitatē, quan-

H toq; magis hęc duę corpori necessarię sunt artes, quoq; magis florescunt illar, & vigent, cō lōgius ciues absunt ā recto. Est ergo consequēs, vt Reipublicę huic propriū sit, neu tra istarum artium indigere, nec vl lum omnino, aut medicum, aut iudicem postulare: nisi forte vna voce diuersa significemus, differantq; illę ab his, quibus nunc in ciuitatibus vtimur. nanq; ciuium alimenta, si modo, si ordine, si tēpore, si genere temperata sunt, eodemq; modo exercitatio, consentaneū est ita institutos non habere opus tot medicis, quot hac tempestate nostra, & retroactis ēt temporibus vsi sumus. Si quidē Plato existimat genera hęc morborum in ciuitatibus oborta, noua quidē esse, neq; durāte Aesculapij dogmate itā extitisse, nouaq; perinde nomina illis fuisse imposita, ac morbos quidē eos intelligit, quos mala materię tēperatura efficit, quod genus sunt abscessus, & febres, cęteraq; eiusmodi. Atque sanē hoc modo nullus aduersus hęc mala in hac Repub. medicaminis vsus erit: quod, mea quidē

insua de his medicaminibus intelligendū est, quę non ad exteriores morbos conferunt, vt vulnera, luxationes, fracturas, aliaq; id genus. Est tñ super hęc nonnunquam ēt Medicus necessarius, puta si q̃s magno aliquo, nec tolerabili vicio deformatus nascatur, vt dignoscat curabilis sit illa naturę culpa necne, quo aliū quidem curet, aliū morti destinet. Quāquam, vt possit quis medicamine sanari, atq; ita viuere, nullo tamē in ciuitatis munere postea vtilis sit, illum inter debiles, & viriotos Plato annumerat. qm̃ qui nequit in vlla virtute cōsummatu euadere, ille certe nihil refert, vt curetur: & quęcunq; quidē res finem suum, cuius gratia est facta, indipisci nequit ipsa prorsus sit ne, an nō sit nihil īterest. Quapropter Socrates haud immerito mortem vitę ptulit, cū pręuideret vera hoīs vita, ac studiosa se frui non posse. Ad hunc modum, cū ita quis natus sit, vt huius Reipublicę sit particula, ac munus aliqd i ea exequat, si nulum officij sui vsum esse posse animaduertat, tum demū vita equidē mors potior est. Non dissimiliter quoq; id membrū, quod & putridū, & inutile est solent Medici amputare, vt digitos, dentes putrefactos. Ad hoc tales homines, si in ciuitatē recipiant, similes sui, vt scēpius sit, ac inutiles nasci faciant. Qd̃ ipsum pōtes in manualibus artificibus percipere, qui, cū ægrotant, a Medico pharmacū petunt, quo, vel aluo soluta, vel vomitu, aut venę sectione euacuentur, vt citius artis suę opus repetant. qd̃, si ille pstitierit, obtemperant ipsi eius mandato: at, si longius quoddam regimen

A men iungat, quo v; diuturniore cura, ipsi diutius à cōsuetō opere cessant, recusant profecto, veluti su peruacua vitam suā existimantes, nisi ipsi munere suo fungant. contra vero ociosi, & inertes nihilominus vitæ cupidi sunt, etsi insigni aliqua labe, atq; vitio notati sint. Qui aut vitio in aliquo nati possunt nihilominus non adhibita cura vivere, nulla tñ in Reipublicæ re roborari, ac firmitati conferant, debeant admitti, an interimini q̄stiois est. At qui eos ad aliquē vsum ciuitatis tolerandos putant, nihil equidē dicunt. Est itaque huius necessitatis. Medicum in hac Republica nō inutile fore: vt videlicet externas eggritudines, curet ac naturę defectū à non naturali dignoscat. Quin, & alioq; videre possit Medicus huic Reipublicæ necessarius: vt ciborū, & modum, & ordinē definiat pro singulorum quorūq; dñia, temporisq;, ac regionis, idq;, coniectura duce, quā ab experientia adeptus fuerit. Ideoq; Medicus professioni nunquā sufficiet, nisi præter artis ipsius studium, ac disciplinā, plurimis in morbis vitijq; periculū fecerit, eoq;, cum in seipso, tñ in alijs vsus fuerit. etenim ipse, si aduersis morbis laborauerit, assequetur inde cognitionē, quam ex aliena aggritudine percipere non possit. Estq; in hac Repub. quamobrem sit necessarius iudex: vt certe qui vitiosus sit natura, neq; curabilis idem consideret. hic autē est qui sit disciplinæ, quæ animum respicit minime capax: quem certe perimere iudicis officium est: quē admodū eum qui sit ad disciplinā idoneus, instituere. Nec sanē, nisi diuturna, longaq; experientia artis

suz iudex notitiam assequetur. prauitatis. n. causas ita demū agnoscit, si in alijs perquisitas deprehenderit. Ac iter reliquoseius mores hic nō postrem⁹ est, vt ne sit prauī animi, qn à teneris annis recta illa, & simplici musica institutus. Neq; nō tñ Iudex à Medico differt. nā medico quidem, si corpore agrotauerit nō officit: iudex vero, qui prauī fuerit animi, nemo vnquam bonus, peritusq; erit, cū animi illa puerilitas, neq; virtutem, neq; seipsam cognoscit: virtus vero, & se, & alterius cuiusvis malitiā longo experimēto in ternoscit. Hinc quoq; perspicuum est iudicem haud dubie senem esse debere: siquidē adolescentes id qd bonum est solū cognoscunt. qd de adolescentibus intelligi velim, qui & ingenue illi musice, probisq; poematis sint assoliti. Quibus sanē qdem rationibus demonstratum esse arbitror, & iudicia, & medicinā in hac Repu. esse posse. His explicatis Plato narrare aggreditur, quibus moribus custodū illorum principem ornatum deligamus, eumq; debere esse dicit custodum oīum prætantissimum, vtilitatisq; & disciplinæ ciuium cupidissimū. hoc autē ita demum accidet, si in quempiam hæc omnia conuenerint, quorum primum est, ne vnquam à grauisima illa snia quocūq; modo, nec metu, neq; dolore, neq; errore inuitis dimoueat, aut illecebris vllis peruertatur, sed nec obliuione, quæ ex maximo tēporis intervallo imminet. Opinio nanq; duplex, s. & q; volentibus elabatur, falsa s. nam vnusquisq; quod malū est lubenter abijcit: altera est, quæ inuitis eripitur, vera ipsa quidē, quis. n. mortaliū nō in-

Quib⁹ moribus orn.
r⁹ est dñs
princeps.

F

Paraph.in lib.de Repub. Plat.

G inuitus boni aliqd amittit? Sed adi-
mitur quidē hęc sana opinio, aut vi
aliqua ingruente, aut erroribus, aut
pręstigijs. quocirca ab eo genere er-
rorū cauendū illi est, nōdū opinio-
nis sententięq; suę obli- to, qua sibi
persuasum habet ea agi oportere,
quę maxime Reipu. cōducāt, dan-
dāq; opa, ne in eo ipso aliqn fallat-
tur: hisq; maxime illi assue- scendū
est, qđ animū ā voluptate auertunt,
rebusq; timorē incutientibus, & ser-
monib⁹ hmōi nrhil moueat. Quis-
quis igit corū ita penitus affectus
fuerit, nunquā de snā decedet, con-

H stabitq; suo in arbitrio, nō secus, qđ
ipso in igni aurum purissimū. At-
que is sanē est, qui dignus sit, vt Rei
publicę imperet, eamq; custodiat,
cui viuō, & mortuo honores habē-
di sint, necnō cuius sepulchrum, ac
funebria ornentur. laudesq;, qđ splē-
dide in funere dici solent, procurē-
tur. Super hęc aut reliqua, quę in
principibus desyderantur, orname-
ta virtutū, quę tū in moribus, tum
in animi quadā facultate (quā spe-
culatiuā virtutem dicunt) postmo-
dum explicabimus. Et quidem in
hac Repub. principes plane sapiētes
sunt, quibus ēē vltra sapientiā, cūm
illę virtutes, tum alię insunt, quas
enumerabimus. Qñquidē vero fie-
ri pōt, vt inter custodes nascatur cu-
stodię minime idoneus, quanquā
id quidem raro, ita nec desperandū
est, vt in reliquis ciuib⁹ aliquis ad
custodiam aptus exoriat^r, etsi hoc
quoq; perraro accidat, I primis vbi
inter similes, vni⁹que generis ma-
trimonia cōtrahunt, v; custodū
inter se, atq; aliorum, vt agricolarū
cū alijs sui generis: ijq; oēs ad id, qđ
agunt natura prompti sint, atq; ha-

biles. sic. n. filiorū natura, vt pluri-
mū nō dissimilis euadet: qñquidē
(vt sit frequentissimē) parentes sub-
stātiā, similitudinēq; suis liberis in-
fundant. Sed qm nonnunquā (vt
diximus) ea secus accidūt, neq; quic-
quā huic Reipublicę perniciosius
esse pōt ad corruptelam, & vitium,
qđ vt cuiusuis actio immilceat, eius-
que natura ad illā inepta sit: ideoq;
Plato Reipublicę orationē propo-
nit ad permu- tandos nonnunquam
inter se custodum, & reliquę plebis
liberos, vt de genere in genus ad-
optentur. Hęc aut oratio est, Vos o
egregij, probiq; viri medijs quidē
in visceribus terrę concepti estis, in
eāq; vestra aptitudine natu ræ cum
ad arma, tum ad alia quęuis, idq; sa-
nē quidem antequā essetis perfecti:
tum. n. cūm perfecti fuissetis, vos q-
dem terra, communis parens, enixa
est oēs fraterna necessitudine con-
iunctos. Snā igitur vestrū omniū
vna esse debet, Reipublicę in com-
mune consulere, eiusq; causa ita do-
ctos, institutosq; esse: vt quicunq;
eam aut inuadere, aut oppugnare
tentauerit, eo inter vos animo sitis,
quo, qui fraterno intet se amore ac-
censi sunt, vt qui eiusdē genitricis
terrę nati sitis. quid. n. nōne ex ea-
dem parēte geniti oēs in hoc ciuiū
conuentu fratres estis? vtiq;. Deus
aut optimus maximus vobis pcreā-
dis quosdā principarui destinabat,
quorū in procreatione aurū im-
miscuit purissimū, qua de re sunt, & ip-
si certe honoratissimi: at. n. horum
mihistris in ipsa generatione corū
ita prospexit, vt tēperaturę argētū
inderet. Alia fuit inferiorū, vt agri-
colarū, artificumq; generādorū ra-
tio, quippe quorū nonnullis ferri ali-
quid

Principes
sapientes.

I

M

eb
34
m

30
39

A quid insertū sit alijs vero æris non-nihil. Itaq; postquā vos ita estis edi-ti, et si eiūsdē oēs generis, ingenijs ta-men, ac moribus diuersis discerni-mini: ac ita, et si oībus penē compa-ratū est, vt sui generis, ac planē stu-dio similes vobis liberos procreetis, nihil osecius, qñ quidem ex auro ar-gentum, ac vicissim ex argento au-rū producitur, reliquisq; in generi-bus hoc modo, s. ex ære, vel aurum, vel argentum oritur, & ē contrario, illud ex his Deus principibus ip-sis mandauit, vt nihil æque, ac libero-rum naturam, & ingenium curent,

B & siquid eis deterioris immixtū sit naturæ, extrahant. Quod si illis for-te æneus filius nascatur, ne eius cu-rā negligant, at vero corripiaut, cor-rigantq; , quatenus in eū obiurga-tum profici possit, deinde opifici-bus, vel agricultoribus tradat. Rur-susq; , si ex obscuris istis contingat, vt aureus aliquis nascat, aut argen-teus, eū honoribus, ac dignitatibus promoueat, in custodes, & auxilia-rios transcribendo. Hęc ergo ille Rē-publicam curans præcipit. Nā pro-pheta si qñ Rempublicam interitu-rā prædicit, id eo accidit, cū prin-ceps illius custos, vel ferreus extite-rit, vel æneus. Hęc igitur persuasio ciuibz adhuc pueris tradet, vt alie-quoq; tradi solēt illi ætati. Deinde locū habitādi custodibus maxie op-portunum, & principibus Plato de-bere esse ait in sublimi, atq; vnde ci-uitatē oēm oculis subijciant, & qui-cunq; legi nō obedire velit, ab illis puniat. præterea ea in parte vr-bis, vnde si quis aliunde hostis ciuitatē inuaserit, & facilius arcere possint,

De habita-tione custo-dum.

In custo-des possi-

C de habitatione disseruit, quæsiuit,

nū par eēt custodes propriū aliqd, seu habitatio sit, seu aliqd quoduis pos-sidere, qd ceteri nō habeāt: dicitq; , quēadmodū nihil iniquius est, q̄ si a pastoribus canes custodes egregis ita educēt, ac doceant, vt incitan-te, vel fame, vel formidine, vel cō-suetudine, atq; istituto prauo i gre-gē ipsū irruant, ac deuorent, aut quouis afficiāt scōmodo, vt pfecto ex canib' lupi effecti videant. Simi-lis, & in custodibus rō ē, nihil absur-dius eē, q̄ eos, ita deprauata natura fieri, vt suis ciuibz sint incōmodo, ac noceāt in primis, q̄ ciuibz reli-qs, & potēiores, & validiores sint: quocirca id ipsum maxime in illis ipsis Reipublicæ propugnatoribus cauendū est. Possit autē id quiuis fa-cile ex his, quorū nūc maxima ī Re-pub. auctoritas est, perspicere. nam vt primū princeps tyrannus deces-sit, is s. qui eos cohibeat, conuertūt se potēiores illi ad eos deuorādos, qui pcepti sunt, ac velut reliquorū pastores. Est ergo danda maiorē in-modū opera, ne ita custodes affecti euadant, vt non solū optimi custo-des, sed ne vllō quidē mō custodes habeant. Est itaq; magis consenta-neū, ne quiuis eorū propriū aliqd seiunctū ab alijs possideat, seu habi-tationē, seu suppellectilem, seu aliud qudcunq; vlueris. Quæ vero ad vi-ctū, & indumentā eorū attinet, ea cer-te quidē tot, tantaq; , ab alijs ciuibz accipiat, quot, quāuisq; opus vt erit, nec desit quæquā, nec supsit. Auri ve-ro, atq; argenti vsus nullus planē eis conceditur, quin admonendi sunt hoc pacto. Satis vobis abunde esse debet, o custodes, q̄ diuinum in animo donum cōiinetis loco pecu-niarum, neq; corruptibili illo auro vobis

D dere all-qd ppiū debeant.

E

F

Paraph. in lib. de Repū. Plat.

G vobis opus est. quid. n. magis absurdum, q̄ aurum id præstantissimum, qđ vobis in genitura infusum est, auro isto mortalium cōtaminare? & vulgus siquidē pecuniaria facultate abutitur multa per inhonesta, & turpia: aurum vero, qđ vobis inest, immaculatum prorsus, ac purū existit. Sicigit̄ nec vobis fas est aurum aliud, vel argentū acquirere, aut sub tectum recipere, nec quicquam huiusmodi perquirere, sed ne aureis quidem, aut argenteis poculis uti. Cur aut̄ nocivum sit, custodem bona quævis aut pecunias possidere,

H re, eo ē, q̄, si, vel agros, vel domos, vel pecunias proprias habeat, veluti sibi ipsi quisq; possideat, cupiatq; in congerenda esse vnicus inter oēs eiues quatenus possit, sicq; , vt reliquos & odio habeat, & ab illis quoque odio habeat, ceteriq; illi inter se eodē agitentur odio, neq; illis custodibus hoc modo vllū magis necessariū bellum sit, q̄ pp̄ rē suā, non propter Rempub. eādemq; ipsasq; ciuibz reliquis, quin et ipsi inter se id inimicitiarum, odij, infidiarum mutuarum intercedet, qđ in his nostris Rebus publicis agētibz accidit. quæ sanē cā est nonnunquam, vt in Rēpub. ipsam coniurent, illamq; cōficiant, ac perdāt: ac, vt paucis dicam, eiues reliqui illis pro hostibus erunt, ac vicissim nec secus ipsi q̄ hostes externi ciuibz erunt formidabiles: neque, si qñq; cum exteris pugnant, verum hoc certamen, & naturæ suæ proprium erit, quippe pro possessionibus, pro seipsis, non pro ciuibz periclitabuntur. quāquam hi certē eiues ipsos libenter periculo eximāt, si possint. hoc tñ libentius, siquid

inde velut mercedis à ciuibz recepturi sunt, q̄ hostes à fortunis ciuiū repulerint. Super hæc possessio ē t custodes impedit, retrahitq; ab eo officio, ad qđ penitus sunt comparati. q̄ si eorum agri, aut possessiones cuiusvis generis ab hostibus infestentur, tunc certe ciues nō pro natura officij sui defendent, sed ex accidenti: pugnabuntq; maxime, dū id bonorū suorum cura exigit, pugnā vero detrectabunt, si nulla talis impēdeat necessitas. Neq; quidē certe fieri pōt, qn hoc eis accadat, si locupletes, & opulēti fuerint. Quāobrem si quales optimi esse possunt custodes, tales eos fingamus, eos oportet nihil possidere, etiā si in possessione, & opibus aliqua virtus, seu felicitas comprehendetur. custodes tñ, vt custodes sunt, diuites esse non debeant, cū nō sint pliciter quærat, vt probi, seu felices: sed ea tñ ratione, qua sunt custodes probi, seu felices. Verum enimvero, si quis ita obijciat, o viri cū se iungitis opes à custodibus, non animaduertitis rem optimam vos illis adimere: nempe illos hoc modo (vt Plato inquit) seruos, & inopes facitis, & omni possessione exuitis. Responderi potest, perinde nos facere, ac si quis (exempli grā) dicat pictori humanā figurā pingēti, ne membrū corporis præstantissimum præstantissimo colore exornaret, nempe ita alioqui oculos, si pingendi essent, exornari debere colore purpureo, non nigro: at vero ipse persuasum habeat, oculi figurā non simpliciter speciosam esse debere, aut quodlibet præstanti colore pictā, verum eo colore, quo oculi actio significatur, aut expeditissima

Quæsequitur, traditur in Tercio.

h N
26

Ama reddit. Quæ quidē ratio in custodibus eadē est, vt nō in eis desideremus simpliciter, atq; absolute felicitatem, sed quatenus custodes sunt. Id in quā ita intelligimus, si modo sumptus faciendi modus, ac moderatio pro virtute habeatur.

Analij possidere pro priū aliquā habeant.

Tandem, posteaquā custodibus nihil esse possidendū probauit, ad artifices, & reliquos operarios orationē transtulit, quærens num in hac Repu. hmoi hominibus ita permit tēda sit possessio, vt ex sua arte, vel opera quæstum faciant, & sic acquirant sibi rē, atq; augeant. Atq; in

Beam ille sniam cōuenit, vnam esse scilicet quod ad congerēdas opes attinet cultodum, & reliquorū rationem, neq; quicquam huic Repub. deterius accidere posse, q̄ si vel inopiā, vel opulentia sibi recipiant. Et quidem, si opificibus autem suā quæstuariā esse permitramus, ad eum si nē dirigent, ad quæstum scilicet & ad ea, quæcūq; congerendis opibus conducunt: ita vt non nisi casu quodā ciuibz suis vtilēs sint, sitq; eorum ars non ad id, quā obrē instituta est tractata, & agitata, quin eius (quem diximus) quæstus gratia, quo neces-

Cse sit peruersum iri, verum, legitimū finem artus, ipsum ciuiū emolumentū. Illi insuper diuites facti, cōsequens est, artē suam vt negligāt, ac contēnant, & exinde otio, ac desidā corrumpanē, vt cū necessitas artis suæ vsū repetat, carius sua oīa vendant, deterioraq; multo faciāt. Propterea in hac Repub. Plato voluit non licere cuiquā aliquid seorsum ab alijs possidere, velui ex arbitrio suo: p̄tereaq; neq; auri, neq; argenti vsū vllū eē necessariū. aurū siquidē, & argentū, quæ admo-

dū in Ethicis Arist. ad Nicomachrū d probatū est, necessaria quidem sint in his nostris Rebus publicis p̄p̄ rē inter se permutandarū difficultatē, atq; molestiam, veluti quasi mediū quiddam intercedant, rebus a se inuicē differentibus, quō equitas ea in permutatione cōseruetur, in re planē, quæ ægre admodū æquitatem admittit. Difficultas autē hæc permutandi atq; inæqualitas est huiusmodi, veluti si agricola aratorio aliquo instrumento indigeat, nihil certē habeat, qd fabro ferrario permutet, nisi qd ad victum pertineat. quid autē si faber ferrarius annona

E affluens indumento eguenit, aut ali quo alio genere, quo pacto inter istos permutatio contrahetur? nonne cogentur rē excogitare, q̄ vi sua quasi res oēs comprehendat, quam cū colon? ille fabro dederit, & acceperit inuicē aratoriū instrumentū, consultum ē sit fabro ad eam rem, qua indigeat. Itidemq; hoc ipsum in reliquis ciuibz eandē rōnē hēt, Congerent igitur agricolæ id frumētū, atq; annonæ reliquæ, quatenus ad se spectat, qd & sibi, & ciuib? necessarium est. Adhuc fabri ex sua arte, quæ ciuibz conducunt, curabunt: sic textores, sic architecti, stru ctioresq;. Et est in ciuitate genus quoddā nummariū, ad qd velut ad regulā frumentū, instrumentaq;, & reliqua inter se & comparant, & compensantur. Atq; ita facile ciuibz oībz communicantur, p̄ cuiusq; necessitate, & commodo. De his autē artibus id intellectū eē oportet, quæ ipse necessariæ sint, non quædam ad voluptatē, & delectationē adinuentæ sunt: cuius generis ars est vnguētaria, pictoria, sculptoria,

Moral. cum cō. Auer. XX

de Numi
su.

Paraph. in lib. de Repub. Plat.

G & annulorū cōficiendōrū, aliq; id genus quales in Rebus publicis nostris plurimā vsurpant. In illa autē Platonica certū ē nulla pecunia, ac nūmo opus esse. Nec numerus qui dē artificū ita temere in ipsa esse debet, vt nūc diminuat forte, nūc crescat, eo mō, vt qnq; artes ipsæ aboleri possint, ac deficere: vt in tonforibus, & alijs, q in Rebus publicis nostris artes suas exercent, manifestū est. verū singulārū artium necessariarum, atq; vtiliū oībus ciuib⁹, tot assument artifices, quot possint publice sufficere: vt in agricultura, &

H textoria arte est faciendū. Quæ vero non oībus, sed generi cuidam ciuium vtilis fuerit, eius proportiōe, ac rōne eorū, quibus prodest, artifices numerabuntur. huius autē generis est ars cōficiendōrum stenorū. Hinc quoq; rōnabile est, huius Reipublicæ ciuem nullū pro arbitrio; ac volūtate liberis procreandis opē rā dare, neq; cū qua voluerit cōgredi, sed adhibito mō, ac rōne, pro generis cuiusq; cōseruatione, cuius in Repub. certū, & definitū numerū esse volumus, vt postea dicetur planius, quo in sermone de custodiū cō-

I cubitu agetur. Postquā igitur ab hac Repub. auri, atq; argenti vsum exclusit, subdubitare visus est, qui hæc ciuitas aduersus opulentā, atq; amplā bellū sustentare possit, ac periculū vī, ne amplē illi ciuitati impar futura sit. Tandē rñdit, re diligenter cōsiderata, contrarium potius videri. siquidem diuitiæ, opesq; possessores suos tum contumaces, tum bellicæ rei imperitos, & expertes maxime efficiant. quā obrem si quo pacto diximus, custodes educati, institutiq; fuerit, & milita-

ris, bellicæq; facultatis morē, ac experientiā induerint, ad quæ etiā naturalis aptitudo accedat, haud secus se aduersus diuites illos, & opulentos gerant, q̄ lupus aduersus bene pingues, & obesas oues: adeo certe, vt nō sit alienū credere, cū duplo, triploq; pluribus illos cōgredi posse. Hoc sanē possit quis ex latronibus desertæ Arabiæ, & alijs hmōi fortibus viris egenis, q̄ nihilo secius opulentā quāuis, & diuitē gētem facile subiugant, dijudicare. Id quoq; rex Arabū aduersus Persarū regē expertus est. Præterea quōq; huic Reipublicæ bellum, si qn contingat id, necesse est, contra ciuitatē vnā, aut cōtra duas accidere. Sed sīnge duas; eo certe facilius; qn̄ quidē missa in alterutrā illarum ciuitatū legatiōe, aut exhortabitur, aut deprecabitur, hoc modo. Nobis quidē oī viri, neque auri, neq; argenti vsus vllus ē, sed neq; id leges nostræ sinunt, qd̄ ipsum vobis sanē fas est. vobis igit, ratiōibusq; vestris cōferat, nobiscū aduersus alios belli societate inire; donec facultates illorū, & pecunias diripuerimus, nōne certissimū est; qualiscūq; sit illa ciuitas, ab illa eos in amicitia, & fœdera recipi? Enim-

M uero si quispiā obijciat, timendum esse, ne cōtracta amicitia, & percussio fœdere, p̄cta ēt victoria, actis p̄dis, cumulataq; pecunia, altera illa ciuitas opulentiōr inde, ac diuīor huic ciuitati nostræ pauperi bellū inferat, ac forsā ēt superet: Huic rñdet Plato, secus rē esse atq; opina tur ille, cū nulla, ne cogitari qdē ciuitas possit vere vnā, p̄ter hāc, quā condere conamur. Aliæ qdē certe ciuitates quotq; quot sunt, ēt singulæ, multæ quidē in se sunt, & variæ, quā-

uis

A
uis
rut.
tio
rei
Rei
tis
in
part
vau
nere
sunt
quā
ctæ
toro
aut
B
con
vi
ri
me
mi
eif
de
uif
&
mu
et
uit
tū
cio
C
in
du
tes.
ciu
lo
ex
dū
ni
ne
ce
gr
de
rū
fit
ru

Auis vnus circūscriptiōe loci capiātur. illis. n. Reipublicæ administratio curæ rei familiaris inseruit, non rei familiaris cura administrationi Reip. quare in illis hoc vnus ciuitatis nomē profecto est suppositū: in vera aut, ac legitima Republ. ac partibus eius ea est ratio, quam in vniuerso corpore, & membris cernere est: partes etenim corporis, vt sunt manus, pedes, ac reliquæ; antequā corpus vniuersum cōstaret, factæ eius particule gratia sunt, quæ totò in corpore princeps est: nostris aut Rebus publicis non is est partium

Bconsensus in vniuersum: nā veluti vi quadam inter eas concursus fieri solet, eò s. vt singuli rem suam domesticā eurent custodiantq;: id qd minime eū fallere pōt, qui aliquantisper in hac scēla versatus sit. Et tandem Plato huiusmodi ciuitates bifariā diuisas asserit, in pauperes sicutidem, & opulētas, atq; vtroq; ex membro multiplices, ac varias prodire: & tū ēt; cū in pauperibus cimbis eius ciuitatis concessa fuerint bona diuitū ciuitatis eiusdē, non minus perniciosum, & exitiale bellū exoriturū

Cin ea imperita ciuitate, q̄ si re vera ducēnt ciuitates inter sese pugnātes. Proinde hæc, quā instituimus, ciuitas ampla quidē spacio erit, valorisq; ac roboris (vt inquit Plato) eximij, quāquā propugnatoribus dūtaxat mille defendat. de illis etenim hoc dicē, ex eis viginti omni negotio liberos, hostes ducētos vincere. Ad hæc, hæc ciuitas, neq; magnitudine quauis, neq; spacio esse debet, ex qua numerus hic bellatorū exeat: neq; tā exigua, paruaq; vt finitimis populis sit facilis expugnatu, neq; ēt vasta, vt in ea, & arari, &

feri facile possit. At principēs huius ciuitatis, puta de magnitudine, & exiguitate ipsius cōstituerē debere, necnō de custodiū, & cultusuis artificū generis numero. Res. n. I hac Reipub. non aliter atq; in nā se habet. velut. n. humanæ actiōes, humanaq; corpora nō mēsurā quauis persciunt, neq; exigua, vt in fabulis fert Pygmæos cubitalis, aut vnus palmi stature esse: neq; magna, atq; enormi, vt Gigantes olim fuisse ferunt altitudinis sexagita palmorū, hisq; similia mōstra: verū quadā certa magnitudine, qualis cōpluribus in hoibus reperit. Nec hoc tm̄ in natura perspicit, verū in artificialibus ēt rebus: sicut nō ex quauis vocalium mensura in Musica id harmonie resultat, qd Musicæ sit conueniens. Querat ergo fortasse aliq; qd ciuitatis huius, quātaq; magnitudo, q̄ seu stodiū n̄merus ēē debeat: cui eiq; dē, eā rōnē variari p̄ tēporis, loci, v̄ cinorūq; populorū varietate, atq; nā r̄n debimus, quocirca, vt de ea re cōstituat, propriū ipsius cinilis cōiecturæ est: q̄ facultas experiētia cōstat, & vniuersa illa, atq; generalia dispicit, quousq; singulisti reb; veluti materijs subiectis versent. At Platon quidē, dū & tēporis sui, & gentiū finitimarū rōnē hēt, huius Reipub. custodes, ppugnatoresq; mille satis futuros arbitrat. In quē rōnibus Galenus tūctus ē, dicēs, illā opinio nē Platonis, si ad etatē nostrā trāsferret, absurdā fore. Quia in re Galen; qdē, regni illius p̄statiā, qd sua etate maximū fuit, spectabat: at Plato videat quidē non ita sensissē, vt re aliter esse nō posse putaret, sicuti neq; alijs in reb; quas in vniuersum tractat, sed id tm̄ dixit, quantū & æta-

Qualis debeat esse ciuitas.

Galen; cōtra Platonem.

Paraph. in lib. de Repub. Plat.

Gtis sue rō, & generis, videlicet Græcæ conditio postulabat? quis. n. aliter intelligere possit, cum hanc Rempublicam aduersus oēs mortales pugnaturā esse certum sit? Quod igitur Platonē hoc non aduerterat minime conuenire? Forſan, & quis dicat, Platonē vniuscuiusq; ciuitatis bene institutz multitudinē nō debere esse numerosiorē, quæ vno loco, vnaq; vrbe contineatur: ad huius tñ exemplū multæ alię ciuitatis debitum, certūq; modum, numerūque ciniū habebunt. Quæ res, si ita habet, nihilominus tñ ex locorum

H varietate ratio quoq; varia erit. Ac verissimū quidē est, distinctū esse debere felicitati cuiusq; ciuitatis, & multitudinem, & magnitudinem. quis autē vnicuiq; numerus præfinitus sit, non nisi explorata, & regionis, & incolarū natura dijudicari pōt, cuius rei significationem quādam dictū illud a professoribus nostræ legis habet; Misit, aiunt, ad rubrū, atq; ad nigrum, qd quidē, etsi Platonē non censet. hæc tñ est Arist. sententia, cuius de veritate minime dubitatur. Inquit Igitur Plato, egregiam administrationē in hanc formulā

I compositam, cuiusmodi ciuitatem hanc esse diximus, definit, & magnitudinis, & multitudinis esse, qd nō paulo quidem facilius est, q̃ id, qd paulo superius diximus, oportere sicui nasci ex custodibus æneus, eum ad inferiorē ordinē traduci: cōtra, si alijs contingat aureū filium, aut argenteum gignere, inter cultu desuū coaptari. Quæ oīa ita præcipiuntur, vt oēs in hac Rep. nati in vnam rem natura magistra consentiant. si quidem vno in opere oēs, ac singuli inter se conueniunt: id autē

opus intelligo, ad qd natura quisq; **K** cōparatus est. vtq; summam cōprehendā, præcepta hæc oīa, & admonitiones, quæ ad harū legum obseruationē faciunt, neq; non aliarū ēt, quæ postea cōmemorabūtur, vt quæ de vitorū, ac forminarū copulatione, de procreandis liberis agūt, hæc inquam præcepta difficilia nō sunt, nec q̃ vitiis hūmōi, aut molesta, aut graua sint, qn potius leuia his, qui in hac, quā educandi, atq; instituendi rōnē præscripsimus, Musica videlicet, atq; Gymnastica adoleuerint. Et qd ad Musicā quidem attinet, cauendū in primis est, ne quid **L** præter constitutū prioribus legibus modum innouet. nanq; id, si cōtingat, ciuitas ipsa facile ægrotauerit, idq; erit clā oībus. Nec min⁹ ppea interim affectus, animi tranquillitate, & quiete retinebit, quousq; insinuante se magis, magisque perniciose, ad vltimū res ad legū corruptelā, & morū redierit. Est præterea manifestum, quotquot his in legibus institutionib⁹ q; vñb⁹ nutriti fuerint, suo pte ingenio ad quā plurimas priuatas leges optimas deuenire posse. quo in genere est, reuereri parentes, & corā maioribus natū, senioribusq; tacere, atq; reliquæ ēt leges, q̃ in actione versantur. Quāobrē priuata hæc officia nihil attingebit, tanquam leges atq; statuta describere, nā vniuersarū rerū leges illę, si recte atq; ordine ferant, ciues quidem ad has particulares sua sponte mouebunt, ac facile cū vnicuiq; ita cōstet puerilis educationis, & naturę, initijque rō, vt tota deinde vita sequat, & appetat qd simile sit, atq; conformē illis, seu bona fuerint, seu mala. Ac eodē, q partialibus legib⁹ mo-

ra

A res
nera
pau
nē M
cura
ta
pro
pera
med
agri
inde
& v
bitu
eme
oēs
B fidu
se fi
mu
leg
ste
qu
(v
ac
ret
cie
ne
go
lo
qu
du
C per
ca
nie
na
n
A
e
m
d
&
ri
d
b
cō

A res formare instituerit, omisiss generalibus illis, qđ ipsum quidē non pauci legū conditores fecerunt, is sane Medico similis sit, qui aegrotos curat, quorū dissoluta in cibo, & potu, & venere libido obstat, nec vlla prosit cura, quia nō cohibita intemperantia eorū, quicquid adhibetur medicinæ augebit, multiplicabitq; ægritudine, potiusquā sedabit. Proinde, & quisquis partiales has leges, & veluti singulares imponere conatur, nunquam a corrigendis his, emendandisq; quiescet, in quo vno pēs nihilominus, & accrescūt, & cō-

B fidunt. qñ ipse quoq; ea rōne putat se finē attingisse, a quo profecto per multū abest. hoc quidē nō ī paucis legū cōditionibus, quorū ad nos historia tradita est, pbatū fuit. Quisquis itaq; hmoi Respub. corrigere (vt inq̃t Plato) enitet, perinde erit, ac si vnū ex hydrē capitibus amputet, inutile quidē id, atq; absurdū faciens, qñ qđ per reliqua capita venenū nihilosecius emittat. Est ergo necesse legibus his, qđ de vniuerso genere p̃cipiūt, inniti in primis, quales a nobis nōnullæ dictæ sunt, dicenturq; in posterū. Inquit insu-

C per Plato, legē, qđ de templorū ædificatiōe, de cōstituēdis oratorijs, deniq; de precibus, de sacrificijs, de donarijs agit, docetq; qđ oīa & humanū animū subigunt, & Deum, atq; Angelos laudibus extollūt, colūtq; eā s. legem Prophete, qui diuinum mandatū referat arbitrio permittēdā: quasi rē hmoi diuinā esse velit, & quicquid eius in ciuitatibus reperit, acceptandū qualitercunq; traditū est, qñ hoc, velut legitimis oībus cōstitutionibus legibusq; ipsis cōe est. At qñquidem in huius libri

primordio de iustitiā quidnā esset Plato attētauit requirere, cōsultauitq; quicquid de iustitiā celebriorēs suæ ætate opiniones asseuerant: ac erat ipse pollicitus primū naturā iustitię in Rep. ostēdere, ob id ipsum postmodū iustitię ipsius in aliqua vna anima nām explicabit, vt fuerit in Rep. id clarius expositū, quē admodū, si qđ scriptū aliqđ exiguisimis, ac tenuissimis literis, & procul a nobis intervallo separatis, vt legamus p̃cipiat, nosq; idē illd alibi maiusculis, grandiusculisq; literis scriptū videamus, paruoq; id a nobis spatio seiungat: nobis certe cōgruentius videbit, ac cōmodū grandiusculis his characteribus primū vti: quibus facile perceptis, deinde minutulos illos nullo legemū negotio: ita res se habet, qđ ad iustitiā Reipublicæ, & alicuius vnius animę attinet. Quæ rōne ē, vt dictū a nobis prius ē, antequā iustitię naturā orōne profectus, cepit illā ipsam in moribus ac vitæ iustæ ciuitatis describere q̃lis eēt. Ac deinde, vt primū in ea disputatiōe, qđ de vitæ, & Instituto Reipub instituta ē, natura iustitię manifesta erit, iustitiā ipsam p se qualis sit ostēdere aggredietur: eadēq;

E opera ciuitatē illā sapientē esse, fortemq; ac tēperatā ostendet. De quibus virtutibus quatuor, quæ in hac Repu. inueniunt, hic inuestigat, qñ sit vniuscuiusq; natura: in qua Reip. parte singulæ eniteant. Incipitq; a SAPIENTIA disputatiōne, ac dixit neminē latere Rēp. hāc sapiētiā, & scia instructissimā nā, et quacunq; de re deliberat cōsilio valet, & prudētia in istituēdis legibus atq; sanctionibus, quarū nunc mētiōne facimus. At optima gubernatio,

De ijs, quæ ad sacra p̃tinent.

De quatuor virtutibus.

De Sapientia.

Paraph. in lib. de Repub. Plat.

Gtio, optimusq; modus, et si qdā scia omnino sit, nō possumus tñ dicere eiusmodi optimā gubernationem, atq; modū in hac Rep. reperiri, pp operarias artes, exēpli grā, pp agriculturā, vel artem tectonicā. est ergo illa quidē sapiens, ac ipsa, de qua nunc tractatur, scia. Neq; quis, nisi im merito, abnuat hāc sciam ex cognitione finis humani perfici, cū hęc administratio ad eā maxime accedat. Nec quenquā fugere pōt, humanū nō sinē scientijs cōtēplatiuis cōsiderare, cognoscereq;. Quocirca hęc Respub. duplici sciarū genere sapiēs appellabit, & eo qd ad agēdū, & eo qd ad cognoscendū institutū est. Quē tñ certe sapiētia in minima huius ciuitatis parte cōsistit, in ipsis quidē philosophis: cuius naturæ, vt plātūsimæ, sunt sem p admodū pauci, si reliquarū artū, aut fabrilū, aut qstuararū professoribus cōparent: & sapiētia quidē illa ipso in principe Reip. inesse dēt, cadēq; ciuitati dominari. Principes ergo huius Reipublicę sapientes ē oportet. Atq; ita nobis nō perperā explicatū esse putamus, quo in genere sciz hęc Respublica dicatur sapiēs, & q in pre ipsi sapiētia cōstet.

I **F**ORTITVDO aut, q ad hanc Repub. spectat, est nihil aliud, q obseruatio fortis cuiusdā opiniōis, atq; electiōis, & quasi adhibita diligētia, vt obus in hoibus natura ad eā affectis, rata sit, & pmanens, cōtraq; terrētia, ac oīa illicētia. Intellico autē per terribilia illa, timorē ipsum, atq; dolorem: per illecebras, cōcupiscētia oēs, & voluptates. Est autem perspicuum, si ita populus (vt descripsimus supra) doceat, atq; instituat, Musica s. & Gymnastica, fore,

vt, nec timoribus nec cupipatibus **K** ab eorum animo fortitudinis opinio, sententiāq; dimoueat: cōtra vero, si educati fuerint aliter, tūc illis facile animo excidet fortitudinis propositū. Quod ipsum, si vis, exēplo tibi perfacili planū (inquit Plato) faciā. Fullones quidē nosti quādocunq; purpureo colore pannum adamuulim insecturi sunt, vt color ipse deleri nequeat, eos ante oīa ex tot diuersis coloribus album deligere: quē deinde nō modicā opera ad recipiendū colorē præparant, vt q optie purpureū recipiat: atq; ita de mū cōparatū colore tingūt purpureo: ac demū, qd ita infectum est, neq; absterfio, neq; ablutiōe quauis colorē perdere potest. q si fortē pannus non fuerit ita spparatus, facile color ipse a detergentibus, aut dilui, aut deleri poterit. Quē rō, & in custodibus eadē est, si nō ea, qua diximus institutione atq; disciplina educati, & quasi præparati fuerint, neq; natura eorū ad idipsum delecta. tunc, n. magnopere verendum esset, ne fortis, ac cōstās opinio, qua si color ab eorū aīo facile fugiat, atque deleatur. Neq; quidē est qd sit ad detergendas, extirpandasq; virtutes potentius voluntate ipsa aut cupiditate, aut dolore, aut metu. At vero virtus hac fortitudinis, qua in ciuitatis parte, quo in negotio emineat, neminē latere puto: eā siquidem maxime eorū propriam esse, quorū natura, vt maximopere idonea ad custodiam delecta est, quo sanē ad hanc partem adimplendā delegimus. Est enim (vt puto) clarū, nullam ciuitatem, aut fortem, aut timidam dici, ita vt, vel in omnibus eius partibus, aut in quauis earum

De fortitudine.

A earum existat fortitudo, vel timiditas: quarum neutra, neq; in diuitiū genere, neq; in genere fabrorū inueniatur, verū custodibus ipsis illæ ipsæ sunt peculiare. Est itaq; à nobis expositū, & quid sit hæc virtus, & quam Reipub. partē spectet. supersunt igitur duæ in ciuitate virtutes examinandæ, Tēperantia, & Iustitia: tumq; quidnam ipsæ sint, & cui ciuitatis parti attributæ dicēdū.

De Tēperantia.

TEMPERANTIAM certē nō male in cibo, & potu, & venere mediocritatē quandā dixerimus: eūq; appellamus temperantē, qui per se moderationē hanc cōtinuare possit. Simile id quoq; qd de Temperantia dī, eam quidē esse abstinentiā quandā animæ, & colhibitionem à voluptatibus & cupiditatibus. Dicimus insuper, tēperatū hominem seipso potentiorē esse, & sui ipsius victorē. qui sermo in hunc sensum accipiens est, vt cū præcipuarū in homine partium altera p̄stātor sit, & nobilior, intellectus quidē ipse, altera vilior, ipsa scilicet concupiscendi pars: si p̄stātor illa præualeat, imperetq; viliori, ac viliori illi subiecta sit, dicimus tunc ipsum sibi ipsi dominari.

C E diuerso, si abiectioni parti melior illa subiecta, idq; aut pp̄ vitiosam educationē, aut pp̄ aliud quiduis in commodū ipsum, tunc sibi ipsi imparem eē, atq; seruare affirmemus. quæ ratio vtrōq; ppetua est. Hoc igitur mō dubitari non pōt, ciuitatem nostram, & sibi, & alijs imperare: eamq; virtutem non in vno tantū genere esse, velut in principibus, sed in vniuerso ēt populo. At nec in opere humano perfectū ququam vnum, atq; adeo humanum dici potest, quacunque ex virtute

acquiratur, nisi qd temperatū sit: se-
D cus in sapiētia, & fortitudine res habet: quibus virtutibus necesse est partes aliquas Reipublice carere, cū hæc temperantia per vniuersas curat, ac diffundatur. Statimq; ac primo quoq; tempore tradēda est oībus in ipsa educatione, contrariūq; vitium arcendū. Atq; in hunc modū quid ipsa esset Tēperantia, quatenus Reipub. inesset, dictum est à nobis: restat vt de quarta virtute, cuius gratia ab initio iniecta q̄stio est, sermonem instituiamus.

IUSTITIA itaq; est in hac Reipub. & Prudentia, q̄ eadē iustitiæ ipsius actus est, nihil aliud, quā qd superius diximus, cū de regimine huius Reipub. agebatur. Si quidē illic dicebamus, singulos quosque in hac ciuitate opus vnicū præstare debere, ad qd eum ipsum natura pparauisset, eamq; iustitiam esse, q̄ optimum statum ciuitatis, ac perpetuum quidem exhiberet, quandiu in eadem exerceretur, ac tres illas superiores, quarum paulo ante disputationem terminauimus, ciuitati eidem præberet. qd totum nō nisi vno, & imperantiū, & subditorū, plebisue consensu ad obseruationē, reuerentiamq; legum fieri potest: **F** tanquam hæc sanē quidem facultas promiscue in pueris, in mulieribus, in seruis, in liberis, magistratibusq; & priuatis ac demum in oībus Reipub. partibus insit. qd ita intelligitur, si vniūsq; destinatum sibi à natura opus amplectatur, nec alienum vnquam concupiscat. Erit igitur hæc Reipub. ita demum iusta, si conuentu, atq; multitudine iustorum constiterit, dū singuli propriā sibi, atq; assignatam actionē ciues

De Iustitia
E

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

G exerceat. Quo I genere ciuili quoq; æquitas cōprehēdit: sicuti in ciuitatibus iniquitatē ponimus, ipsam quidē iniustitiæ cām nō aliter esse, q̄ si singuli ciues plus vna re agēda aggrediant, ac ex alia in alia se trāsferant, ex alioq; munere in aliud, ac p̄ multos deinceps ordines, gradusq; vagent. Qā licet videri possit ciuitati minime nocere, p̄sertim, qd̄ ad eas artes attinet, q̄ opificum sunt, atq; artificū, manifestū tñ est, in his quoq; artibus eā permutatio nē Republicæ incommodare: quē admodū si quæstuarius natura, vel

H diuitijs, vel robore elat⁹; aut cuiusvis generis alio impulsus in militariē ordinē trāsire conetur, siue (qā indignius quidē est) miles in cōsulārē, & custodū ipsorū dignitatē ascendere contendat. vtrunq; n. ciuitatē magna afficit iactura. id qd̄ et tu ex ciuitatibus nostris facile comprobes. Quibus obus expositis, iustitia qd̄ sit perspicuū ē, ipsamq; in vniuersas huius ciuitatis p̄tes eē diffusam. Cuius naturā, vt in ciuitatibus esse intelligit, postquā est Plato executus, ad eā se rationē conuertit peruestigandā, an ipsa in vnica quapiā

I anima inueniri possit, quæ sit ciuili iustitiæ similis, an secus si sit, bene qdē: si non sit, se ad tractatum ciuili iustitiæ referet. Et qui dē quęcunq; fm̄ magis ac minus tantum mō differunt, vnus eē generis necesse est: nec hæcenus I vno quicquā est, qd̄ sit alteri cōtrariū: quā rōne in vnica anima iustitiā, & æquitatē nihil differre clarum est ab ea, q̄ in ciuitate ponitur. Inquit ad hæc, hmōi ciuilem esse iustitiā, si ex tribus naturis illis singulę videlicet, & quæ di-

scimus, & quæ irascimur, & quæ cōcupiscimus in officio suo sint, idq; **K** ipsum, & mō & tēpore debito agāt: ex qua et ratione hæc Rēpublicam ponimus, sapiētē, fortem, temperatā esse. Quōd si hæc tres naturę in vna quadā anima reperiant, ac perficiantur, nō aliter in ciuitate iustitia erit, & prudentia, q̄ partibus illis ita affectis, vt rō ipsa imperet, reliquę duæ iracūdia, & cupiditas obtemperent: cum neminē lateat, non poruisse has partes in ciuitate fingi, nisi in anima inuenirent. nā qualiter iustitia in ciuitate esse intelligit, nisi quatenus in ciuib⁹ est? Ac in Naturali qdē philosophia ostensum est, duas inesse nobis contrarias inter se vires, rōnem, & concupiscentiā, in duo videlicet cupiditatē, & iracūdiā. hoc scdm̄ manifestū est, cū ipsi sæpe experiamur cupiditati iracundiā repugnare, atq; imperare, veluti instrm̄ quoddam sit, quo cupiditatē retundimus: ideoq; accidit nō infrequētē, vt siqñ cupiditate p̄ter rōnē agitamur, atque distrahimur, irascamur quidē. Cū igitur res ita se habeat, ac tres illæ in anima facultates existant, quem admodum in ciuitate non sunt, nisi ea ratione, quā ipse in anima inueniuntur: erit quidem iustitia, & æquitas vnus cuiuspiam animę ita demū, si singulę illæ partes suo, ac proprio munere perfungant, quē admodum in ciuitate diximus. Ac si itaque omnes animæ partes conspirabunt, vt ratio, tanquam sapiens dominetur: irascendi vis obsequatur illi, atque subiiciatur, ac proprio incitata seruire aduersus contrarium quidlibet pugnet. Quæ sanē concordia, & velut consensus vna in anima per Musicā, & Gymnasticam

A nasticam conficitur. quandoquidem Gymnastica ipsa irascendi partem corroborat, & fortitudine instruit: Musica eā ipsam, & disciplinē capat, & rōni obsequentē facit. ac illæ duæ quidē partes, si sic cōponantur, atq; cōueniēt, tertiæ, quæ superest, parti instituendæ conferēt, atq; coaptabunt. Quamobrem eadem rōne, eadēq; parte, vnumquemlibet hominē sapientē vocamus, quia ciuitatem sibi, & temperatā, & fortē: idq;, cū cum, qui rōnis præcepta prima quæq; obseruat, ac retinet, fortē appellemus. Id vero, quod semper dixi,

B intelligo in ipso formidinis tpe, ipsoq; dolore imminēte, vel voluptate: & ita ciuitatis fortitudinē diffiniuimus. Idem, & hō ē ipse sapiens est, in quo penes rōnis partem relictū omnīū est arbitriū, cæteris partibus illi morē gerentibus, vt in ciuitate esse solet: neq; nō hic tēperatus vir est, qui est tēperatæ ciuitati similis. ob idq;, quisquis naturā huius, quæ instituitur ciuitatis fuerit assecutus, maxime is virtute erit peditas, sicut hæc quoq; ciuitas studiosissima est, & optima. Quibus oībus facile ē colligi, nō aliā esse in ciuitate æquitatē,

C & iustitiā, aliā in anima. Ex quo ipso ēt perspicuū est, eandem, & in ciuitate improbā, & in anima iniquitatē, iniustitiāq; esse. vtrobiq; enim illud ipsum vitium nihil est aliud, q̃ partē ipsarū peruersum dominiū, obsequiūq;: quēadmodum, si in anima pars iræ, aut cupiditatis dominiū obtineat. Idq; nō male sanitati, atq; ægritudini corporis cōparetur. etenim, sicut p̃sp̃era corporis valetudo in humorū æquabilitate cōsistit, ac naturæ i illos ipsos domino: cōtra ægritudo est, si illi naturā su-

perent, atq; opprimāt: ita res quoq; in anima habet. nā eius demū cōsistit sanitas, si partu rationali tota aīa cōspiret: ægritudo, si illi reliquæ partes imperēt. hoc modo virtus, sanitas quædā est, & pulchritudo: vitium vero, deformitas quædā. atq; ægritudo. ac ita sanē sanitas ē vna, vt virus, nec alia de cā proba ciuias vna est: vitia autē sic diuersa sunt, & plura, vt morbi ipsi multiplices, & varij. Ob idq;, malē institutæ ciuitates, singulæ ēt, plures quodā modo sunt, & diuersæ: quæ tñ quatuor generib⁹, vt postmodū dicet, cōprehendunt.

Vera autem, ac recta administratio duobus tm nominibus appellatur. nā vel vnus gubernatione, regnū dicet: aut plurimū optimorū, status optimarū appellabitur. Absoluto itaq; de virtutū generibus sermone, earū, quæ in hac ciuitate existūt, refert se ad ea persequenda, quæ de custodibus reliqua erāt: quo videlicet modo cū vxoribus cōgredi debeant, qualiter liberos educare, quo modo ēt generare. Ac dicam⁹ quidem id neminē latere posse, vt quandoquidē custodū naturas in ciuitate perpetuari volumus, nec id aliter q̃, vt sibi similes cū plurimū generent, hoc fieri non possit, si cū quauis muliere cōmisceantur: verū tm modo, si cū similis naturæ mulieribus similisq; educationis cōiungantur. nec id solū custodibus cōuenit, sed reliquis ēt, suo cuiq; in genere. Hinc exoriet sanē questio, num mulieres ipse sint similis naturæ, ac velut cōgruant naturæ ciuī, virorū, præferimq; custodū, an ipsarū natura à masculorū genio discrepet? Prius si dabit, feminæ eadē minnera, officiaq; explebūt, quæ maribus quoq;

De his in Quinto.
De mulieribus.

F

Paraph. In lib. de Repu. Plat.

G quoq; ipsis assignata sunt, ita ut & Militare facultatē, Philosophiāq; ac principatū, reliquaq; sibi assequi possint: sin secus, tum mulieres ipsæ nonnulla ad munera habiles erūt, ad quæ viri ipsi erūt penitus inepti, cuiusmodi sunt: nutriēdorū liberorū partes, pariediq; labor, & alia id genus. Nos vero eiusdem speciei esse, & mulieres, & viros, i humano fine adipiscēdo affirmam: nec quicquā interesse, nisi prout, aut magis, aut minus id ipsum agant: videlicet qd cōpluribus in reb⁹ vir sedulitate, ac diligētia mulierē superet (quanquā nō adeo absurdū sit) aliqñ nonnullis in actionibus mulieres viris diligentiores esse, ut in Musica practica videre est: ideoq; fertur, musicos modulos tum demū pfectos esse, si à viris excogitati, à mulierib⁹ absoluti, & consummati sint. Ita q; cū viri, ut diximus, & mulieres speciei eiusdē sint: atq; ea, quæ nā specie nō differunt, ad eundē actū in ciuitate se cōuertāt: hinc credo manifestū eē, eodem munere hac in Republica, & viros, & mulieres vti, et si suapte natura illæ ad illud quiduis imbecilliores sint: quaten⁹ bene consultū sit, si leuiores illis opæ, ac faciliora assignentur. Nec id inquitētib⁹ difficile est inuestigatu. videm⁹ enim mulieres nonnullis in artib⁹ masculis nihil esse dispares, pter qd ipsæ ad eas min⁹ valde, minusq; perferētēs sint: non tñ excluso, quin mulierum aliquot aliquā arte viris ipsis pstantiores sint, ac diligentiores, ut in arte textoria, sartoriaq; & alijs nonnullis. At vero qd militare artē, industriāq; participent, videre est cum in alijs plurib⁹, tum in his, quæ nonnullis in partib⁹ Africa habitāt, Quæ ratione colligi

potest, nihil alienū videri, si qd mulieres ingenij quadā perspicacitate, ac prudētia maxima à natura ornate fuerint, sapiētēs sint in ciuitate, & principes. Verum, qm id per raro cōtingit, ideo est, qd leges nonnullæ mulieres prohibuerunt ad sacerdotiū, præsertim pontificiā dignitatē promoueri. Ceterū, & inductione, & similitudine à brutis animātibus ducta, probabile est, quæ admodū inter custodes gregis canes feminas, nihil à masculis, quod ad custodiā attinet, ac pugnā, inimicitiasq; aduersus lupos differre, nisi quaten⁹ sunt imbecilliores: sic mulieres quoq; custodes in ciuitate esse debere, habitatiōe eius animalis, cui nos custodē ante assimilauimus. Natura vero (quanquā id raro) nonnunquā tñ aliquibus ad pugnā armis, quibus formicæ carerēt, mares instruxit, ut de suis clarū est: ea vero, quibus plm instructa sunt pugnacia aīalia, sunt certē eadē ferā, & marib⁹, & forminibus: quasi idē, quod masculus, femina agere, & exercere debeat. Enimvero in his nostris ciuitatibus nūc pspicere nō licet, quāta sit mulierū, quāq; ampla facultas, eas cum tantūmodo ad liberorū procreatiōnem habeamus, tanq̃ sint imperio mariti, liberis pariedis, lactādis, enutriendis addictæ: quæ seruitus quidem liberā illis aliarum rerū admīnistratiōem, curamq; abstulit. Eadem cū causa est, cur his in ciuitatib⁹ nullæ mulieres sint, ad aliquā humanarum virtutum paratæ, sed plantis potius similes, graues quidē, & molestæ viris ipsis. Quæ etiam ex re pōtissimū paupertas, & miseria his ciuitatibus ingruūt: qd mulieres ibi viris duplo plures sint, nec aliquid ad

Ad necessaria quæreda cōferat, neq; in illis exercitata sint, nisi perraro admodū aliquibus se operibus adhibent: quæ certe ferè, non nisi qñ necessitas cogit, suscipiunt, vt inopia suæ opem ferant, cuiusmodi nendi, & texendi artificii est. quæ omnia de se sunt manifesta. Et cū ostēsum sit, feminas bellicā artē cum maribus cōem habere, ac aliquas alias: cōueniē, vt in eis deligendis ad quamcūq; tem earū naturas spectemus: eandemq; adhibeamus diligētiā in eis, & quærendis, & erudiendis, tū Musica, tum Gymnastica, quā in viris ipsi præstitimus. Et sic mulierū corpora, quæ cū viris in gymnasio bellico exercent denudanda erunt, cū virtus illis pro optimo vestimento inducēda sit. Ac, vt primū mulieres ostēdit simul cū viris custodes esse debere, vnaq; habitare, & versari, & epulati, cū nullus in hac Repu. custodibus ad habitandū, vel epulandū assignatus sit locus, inquit insuper necessitatē quoq; virū, & mulierem custodes ad mutuā cōmixtionē impellere. Nec temerē tamen quæuis ad arbitriū congressio permittenda est, neq; cūm quocūq; voluerit, idq; ex instituto pposito. nos enim cū actum humanū quidē esse volumus, nō qualitercūq; cōmisceri cōtingat: sed ita venus instituat, vt quā optime ad generationem, ac propagationē cultodiz appositā sit, certis quibusdā, determinatisq; temporibus, s. more quoq; definito pro vniuscuiusq; ratione. Hic autē mos, etsi à reliquis ciuitatū, ac populorū legibus maximo opere discrepare videtur, idq; ex vi quadam verborum potius, atq; specie, nihilominus cōis certē reliquis om-

nibus institutis, ac consuetudinibus D
apparet. Et nos quidē breui admodum dissertatione de hac re, quid Plato sentiat, exponemus. Dicendū itaq; est horū custodum cōmiscendorum tempus obseruari debere, ac considerari, maximē ad cōtinuationē, & perpetuitatem sui generis: sistq;, & cōeūdi modus determinandus est. quod ipsum variari ex bellis superueniētibus potest, atq; multa alia interuenire possunt, quæ cōgrediendi modo, vel adiciāt, vel detrahant. Et inter priuatos quidē in hac ciuitate matrimoniū ita contrahit, vt nō nisi similes coniungant: ac boni bonis, vt hac rōne natura eorum optima in liberis sobolescat. Quis enim venatorius canes, aut aues ad venationem quoq; aptas desiderat, qui nō idem curā quā maximā præstet, vt horū generosam naturā cū generosa coniungat: vt ex eo congressū, quod natū erit parentū generositatē referat? At quantum magis in hac Repu. circa procreādos liberos cura hæc habēda est? Quocirca, qui hmoi curā in Repu. gerit, committere nō debet, vt quælibet temere atas ad coitū admittat, quin florida tū, & firma: quæ in muliere à vigesimo anno incipiēs, ad quadragimumū durat: in viris verō, à trigessimō vsq; ad quinq; & quinquaginta annos producat, quæ ī vtriusq; atas liberis procreādis attributa est. Est quoq; in his custodibus, ac plecorū (vt ipse censet) ea nuptiarum habenda ratio, vt mulieres omnib⁹ viris cōes sint, nullaq; vni tantum propria, ac sua assignetur, ita vt vno in contubernio cohabitent, vt in his nris ciuitatib⁹ fieri solet: & rursus, liberos oīum forte cōes arbitrat. Quod

Quæ atas
& ī mulie-
rib⁹ & ī
viris ad co-
itū apta.

De filiorū,
mulierū-
que cōm-
muniōne.

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

G Quod ver^o ad vxorū cōionem attineat, ita mihi sanè intelligendū videtur, vt illæ cū omnib⁹ viris habitēt, nullo, quod ad id spectat, discrimine: non tñ, vt libera eis commixtio, coitusq; permittat^r. Verūm, cū principibus necessitas videbit^r sufficendæ sobolis, videbunt vt publicæ apparent nuptiæ: tumq; hinc sponsi, inde sponsæ conueniant, sacrificia fiant, ac vota Deo nuncupabuntur, Deū opt. max. orabūt, vt sui ille mifereatur. Ad hæc quoq; præcipient, vt poetæ hymnos epithalamios, quales in nuptijs celebrari solent: conficiant: ac deniq; ex hmōi vniuersorum ciuū concursu, viri, ac mulieres ad nuptias seligunt. Tum deinde nō sine arte, atq; ingenio iudices sortem agitant inter eos qui vxores ducturi sunt. cuius sortis ea moderatio esse debet, vt quæcūq; cuiusvis vxor obuenerit, id casu non arte factum videat^r. sic itaq; cōes omnibus videbunt vxores. Neq; tñ fors, nisi inter similes, atq; vniusspeciei iniri debet, sic, vt optimā mulierū speciē ad optimum virorū genus cōferat, deteriore quoq; deteriori: dara operā in primis, vt nullus id ciuū perici

Ipiat, pter seipsos, & iudices ipsos. Gale nus autē commemorat librum se hoc genere sortiendi cōposuisse, quod ipsum appellat octogenarium. quo ex opere cōmoda duo egredientur, prius est, vid, quod putabat de mulierum cōione, ratum existimetur: alterū, vt optime ad procreationē prolis naturæ obseruent^r. & præter hunc quidē modum, possunt adhuc alij excogitari. Mox mulieres, inq; grauidæ a viris se iungēt^r, & cum prægnantibus reliquis habitabunt, donec pepererint. Post partū autem

omni opere cauendum est, ne vlla R suā prolem videat, sed continuo qd natū erit aliō ad nutrices transferat^r: ad nutrices quidem, si matres sufficienti nō abundabunt lacte. Hoc autem propterea institutū est, vt nati omnium cōes videat^r: idq; adeo, vt singuli quiq; vniuersi illius generis natos credāt esse suos, vicissimq; nati arbitrentur oēs illos parentes suos esse. quod totū ad conciliandū amorē sit. Nec in hac ciuitate vlla erit alia necessitudo, q̄ patrū, & auiorum, filiorūq; atq; filiarum, & nepotum, & fratrum, atq; sororum. Quo in genere hmōi ciuitas varios L cognationis gradus cōplectetur, in quibus vnū ordinē filij cōficiant, alij patres, alij aui, alij proauj: ita vt quiq; in filiorū ordine patrū ordinē suspiciāt, & venerent^r, colentq; ea reuerētia, quæ patribus à filiis debita est. Rursumq; ordo ille paternus, quotquot filiorū gradus cōplectit^r amabit, eo scilicet amore, quo solent filij à parentibus diligij. Propterea fratrum, sororumq; matrimonia, ac congressus legitimi sunt: parentū verō, & liberorū inter se congressus, licet hinc ascendatur, illine descendat, huiusmodi cōgressus M lerabiles nō sunt: ne dignitas illa paterna, ac reuerentia in solefcente venere cōtaminetur, & filialis ille cultus amore voluptuario confundat^r: ac demū, ne, si deposita fuerit liberorum erga parētes obseruantia, & reuerētia, ipsa ēt Respu. penitus corrumpatur. quæ causa in omni legi institutione obseruata est, & licet inter se circa huiusmodi graduum determinationē differant, sintq; & ipsæ inter se inuicē rationis diuersæ. Et atū eūā non in postremis habendus

A dus est ad venerē delectus, qui enim etatem ad generandum prefinitam egressi fue rint, non indignū est inuestigatione, an prater ea cū muliere congrēdi ad subducendū seminis excrementū liceat, cū nullum magis inter omnia superflua excretionē indigeat. Ac Plato permittit id quidē, sed ex eis siqui nati fuerint, nullo loco, nulloq; numero cē censet, nutrimentumq; eis interdicit. Verūm, & id non nisi pro rōne sanitatis concedi, ac mensurari debet. Superiores autē nuptiæ sine dubio repetuntur toties, quoties vsus, ac necessitas postulant procreandi: ita habito, & raritatis, & frequentię respectu, vt Reipub. huius, atq; ciuitatis non excedatur determinata multitudo, prout etiā mulieres ad conceptum, aut faciles, aut tardæ sunt. Huius autē loci intellectus Galenū habuit per anxiū, num, scilicet huiusmodi copulationes deberēt iterari. Hinc autē illa fuit anxietas, q̄ Platonis in hoc loco mentē non affecit est. Nam nisi renouarent nuptiæ, sed singulæ singulis coniunctæ permanerent, nimis in cōiōne illa cessaretur, cōmunisq; amor de medio tollere cessetq; longē maior pro se ipsis cōsortibus ad bona acquirēda mutua diligentia ipsorū, & cura, q̄ pro alijs: eaq; ratione familiaris potius ad ministratio, quā ciuilis ualceretur. quod manifestū est apud eū, qui in hac disciplina versat⁹ fuerit. Eo ergo absurdus esset alicui vni concedere, vt priuatim sibi ad habitan dū domū haberet. nemo enim in hac Reipub. propriū sibi quicquā obtinere debet, ac omniū rerū cōmunio perinde in hac Reipub. atq; in membris corporis se habet. Per has

quoq; nuptias tantum tempus vir vnusquisq; liberis operā dabit, quātum, vt plurimū, ad conceptū sufficere diiudicabit: & hoc mihi esse videtur, quod de cōiōne & filiorū, & vxorū Plato intellexit. Deinde demonstrationibus probat cōiōtatem huiusmodi necessariā esse: dicitq; primū huius Reipub. legislatorē in ciuitate constituenda spectare debere potissimū, quod sit ciuitatis summum bonū, non secus ac repellere à ciuitate debet, quod maximū est malum. Ac nullū profecto est perniciosius ciuitati ea gubernatione, quā pro vna plures efficit ciuitates: nihil econtrario salutaris, q̄ id, qd Rempublicā cōiungit, conglutinatq;, atq; vnā facit. Neq; quenquā latere arbitror cōmunicationem, & emolumentū, & damni ciuitatē solere colligare, atq; vnire, vt illis, & viuendū pariter, & moriendū sit, si ita fors tulerit: indēm q; valet & lætitiæ, & doloris cōitas. contrā his in rebus dissidia, & quasi abalienationes ciuitatē dissoluunt, ac perimunt. alij enim gaudentibus, alij dolebunt: quin et qñq; ex aliorū dolore alij voluptatem accipiet. Quamobrē non temerē fertur cōmercia, atq; cōmunicationes huiusmodi hominū inter se esse peruriles. Et summam vt dicam, ciuitati nihil magis officit, nihil magis perturbat, q̄ ea verba, si inter ciues euulgata fuerint, meū videlicet, & nō meum. Ac illa demum ciuitas hoc pacto cōstituta, vt nihil vnus sit, quin idem et sit omniū, id, si talis ē, vt vniuersis faciliē cōgruat, hæc certē ciuitas vnita, illigataq;, & vna radici pōt. Ciuitatis enim partium ad totā ciuitatē cōiō, non alia est, q̄ membrorū ad corpus totum animalis,

Paraph. in lib. de de Repū. Plat.

G animalis, quod ad dolorē spectat, & uoluptatē: nam, & quoties uni digito dolor est, totū huic corpus cōdollet, totūq; afficitur ita, ut ægrotum dici possit. idem etiā in gaudijs, ac uoluptatibus accidit. Res igitur ita si se habet, ut descripsi^m, huiusmodi est ciuitas, cuius ciues probos, & bonos esse uolumus. Et manifestū hinc est est, communionē illam vxorum, ac puerorū esse pernecessariā. nanq; nullum horū custodum fas erit quempiam omniū, nisi affine, atq; propinquum appellare: immo quicunq; occurrent, eum ipsum, ut

H patrem, uel auum, uel matrem, uel auiam, uel fratrem, uel sororem, aut filium, aut filiā apud se existimare debet. & in patres quidē (ut diximus) ea utentur reuerentia, quam lex in uniuersum lata præscripsit. Hoc ēt maximē ciuitati conducibile est, ut singulæ partes i lætitiā, & dolore ita eū uniuersa cōsentiant, sicut unius corporis particulæ eū corpore. Nec dissimilis est uxorū, & liberorum cōcicatio bonorum, atq; opum communioni: eratq; , quod dicebamus, nullum omnino istorū propriā habitationem obtinere, neq; quicquā

I seorsum, sed unusquisq; domū suā habeat, in qua & alij habitare possint. si se etiā reliqui faciant. Multo min⁹ equidē, aut liberi proprij, aut uxores propriæ permittendæ erūt. sic enim ppria, & mala, & bona fierent. Quin ēt huiusmodi proprietates nō raro (ut diximus) alieni mali causa est, seminatq; rixas, atq; seditiones inter ciues: quæ mala pp pecunias, pp liberos, propter uxores frequentia oriunt. E diuerso recte, & ordine administrata ciuitas, inimicitias, æmulationes inuidiā, pauper

tatē, & reliqua mala; q̄ has nostras ciuitates opprimere solent, effugiet.

In hac uerō ciuitate nihil ē, q̄ furta, & rapinæ prohibeant, reliquaq; alia, quæ his Rebus p. nostris prohibent. Et illi ēt ciues summa dignitate, summa prosperitate felices qui dem sunt, ac beati, his oibz malis liberi, atq; immunes, quæ nostrorum temporū ciuitatibus ingruūt. Idq; totū per se manifestum est, si quales nunc sunt cōuentus, quis exactē cōtemplatus fuerit. Et postq̄ ostēdit necessarias esse illas cōmunicaciones, ac uoxores custodū, non minus q̄ uiros ipsos custodiæ attentas esse oportere, seu domi foris, uidelicet belli res gerenda sit, quæ ad modū in canib⁹ fœminæ cū maribus ipsis custodiæ, & ipsæ operā præstant: tum inuestigare incipit, deeatne ita pueros militiæ, ac prælijs assuefacere, ut illo spectaculo præliorum, & tyrocinio, ac descēpse experimēto imbuantur, ut alijs in artib⁹ fit, quibus non antē operi; atq; artificij applicātur tyrones, q̄ sine frequēti inspectiōe eruditi. uerbi gratia in fabrica, & nō paucis alijs; patres dū arti suæ dant operā, præfentes filios adhibēt, ut se operātes illi aliquādiu intueantur, priusq̄ ipsi quicq; ea in arte agant. Nec parui refert, an discipuli a teneris annis artis ipsius spectatores fuerint, necne. qd̄ ipsum, si in alijs artibus cōprobabit⁹, quātō maior ea dē circa custodū liberos diligentia esse debet? cū & cupiam⁹, & expediat maximē eos peritissimos, doctissimosq; effici. Adde ēt, q̄ cōmittēdo plio, si liberi adfuerint, patres acrius multō, atq; ardentius pugnabunt: quæ ad modum reliquis ēt animantibus cernit, quoties alicui eorū præfente

An puer
miliūq; as-
suefaciēti.

L

M

A sentē prole deērtate cōtinget Itā
tū ad sint pugnātib⁹ patrib⁹ libe-
ri, vt ob eorū imbecillitatē, ac pusil-
lanimitatē mortis periculum nō
subeāt, si patrib⁹ adhaēserint: quin
ēt propter id possent parentes ipsos
in discrimen ducere. verū hoc in
arbitrio sit patentiū, ac iudicio, cū
ipsi maximē illorū naturā cogno-
scant, vt si quem illorum meticulo-
sum, atq; timidū norint, eū ad bellū
exire nō cōmittant: & e cōtrā, qui
firmiore, & validiorē afo est puer,
ad idipsum nō est alienum, si egre-
diatur, tum in primis, cū equitandi

B artē exactē est affecut⁹. Et quod ad
puerorum quidē eo in spectaculo
curā, atq; tutelam atinet, oē studiū
nauandū est, vt videlicet in equis
maturioris iā ætatis, atq; obsequen-
tioris naturæ equitent, ab ipsis præ-
lium spectent. Præterea autē huic
ciuitati ferentur leges, quæ, quicūq;
in acie desertor ordinis fuerit, aut
abiecerit arma, aut similē aliquam
ignominia ex timore, vel ignauia
admisserit, iopificū ordinē manua-
riorū eū transmittant. Quicūq; ē
apud hostes captiuus fuerit, idē ho-
stium arbitrio relinquat: idq; non

C iniuria, cū se ille in laqueos, & capti-
uitatē dederit, vt cerui se in retia ve-
cordia, atq; imprudētia coniiciunt.
Lex itidē ferēda est alia, ne quis oc-
cisos in pugna spoliēt: iā enim pluri-
mi exercitus hac causā periē. licet
tū mortuis ē arma detrahant tan-
tummodō, si quis modō idiguerit:
vt pote, quia, vel gladius, vel hasta,
aut rupta, aut inutilis fuerit. Ad hæc
Plato his custodibus concedit, quan-
diu in castris agūt, vt singuli oblatū
sibi forte captiuum ciuem recipiāt,
si velint, eumq; trucidēt, quō sint re-

liqui animosiores, pugnacioresq;. **D**
Inquit præterea Plato ex custodibus,
q; se egregie gesserint, eis summos,
ac plurimos in ciuitate honores ha-
beri debere: ac pro eorū dignitate
sacris reb⁹ operandū esse, orationi-
busq;, atq; carminib⁹ esse celebran-
dos. Atq; ex his, quicūq; in acie stre-
nue pugnātes occiderint, post eorū
obitū honorificētissime de eis ipsis
mentio, memoriaq; habenda est, ac
cōmemorāda, tanq; ipsi in Angelos
terrestres, sanctosq;, & puro trans-
mutati sint, atq; tum maxime sint
mortalium custodes, & mala illis im-
minētia auertāt, atq; vitia. Necnon **E**
sepeliēdos esse fas est singulari quo-
dam honore, ac loco maxime ad di-
gnitatē exposito: quorū quidē se-
pulchra, velut oraculorū sedes erūt
in hisq; adorabiē. secundū hos reue-
rentia quoq; illis exhibebitq; faro ē
vita cōcesserint, fuerintq; genere vi-
tæ, & ciuilib⁹ disciplinæ laudabiles.
Om nibus autē his explicatis, in eā se
cōfert inuestigationē, an hui⁹ Rei-
pub. ciues fas sit, aliū qnēpiā gene-
ris, ac linguæ societate sibi coniun-
ctum in seruitutē redigere. & p ge-
nus quidē intelligo cognationis ordi-
nē, ac seriem, præterea ē patriam. **F**
Ac illud quærit, num ex odio, quod
sit vtrinq; in bello constat, iustum
sit hos ciues illorū domos incēdere,
atq; incidere arbores: quod quidē
nemo in gen⁹ suū admittēre debet.
veluti nō est æquū, vt Græci ipsi ad-
uersus Græcos ita bellū instituāt, ut
de seruitute, atq; libertate cōtenda-
tur: neq; hoc in bello ædes cōburi
decebit, aut excidi arbores. huius-
modi enim Græcorū inter se dissi-
dium seditio potius, q; iustum bellū
appellari debet: & seditio quidē,
non

Gon nisi inter ciues, & velut familia-
res, atq; domesticos, amicosq; malū
intellinū exorit. Quocirca hæc cus-
todib' huius ciuitatis lex imponat,
ne domos Græcorū deuaſtēt, arbo-
res cōcidant, vllōsue ſeruitutē redi-
gant: quos error qdē, nō rebellis nā
in ſeditionē agit, & morbo potius,
q̄ nā peruertunt, quæ Platonis ſen-
tentia multorū opinionī cōtraria ē,
q̄ hæcenus leges cōdiderūt. Cōtra
barbaros vero oīa illa depopulationi-
s, & vaſtationis genera exercere li-
cet: ſicq; cōcluſa eſt Platonis opinio
de inſtitutione hui' ciuitatis, ipſo-
rūq; maxie cuſtodū, tū quo pacto
inter eos, qualisq; rerū cōicatio ſit.

H Neq; vero te fugere deber, maximā
eorū parte, q̄ de cōione, & iſtitutio-
ne p̄ Muſicā, & Gymnaſticā artē di-
cta ſunt, oib' in hac Repu. ordinib'
cōuenire, licet tū nō vna ſit Gymna-
ſticæ in oībus generibus formula.
Idē de fabulis quoq; putandū eſt, q̄
p̄ Muſicā tradi ſoler, affect', ſcōmō-
uentib', ac inducētib' in primis ad
eā actionē, ad quā quiſquis nā ma-
xime parat' eſt. Quā diligentia Pla-
to nō p̄ ſingula ciuiū genera execu-
tuſ eſt: cū ſit facile ex his, q̄ de cuſto-

I dib' diſſeruit, eandē rōnem ad reli-
quos ēt ciuium gradus, trāſmittere.
Eſt igit' nūc cōſequēs, vt deſ generi
ſapientū propria, & quali ſua diſpu-
tatio: & hoc quidē Plato ipſe, vt in-
ſtituerat perſicit. ſicq; dicet, quæ ra-
tione naturæ ad ſapientiā idoneæ di-
gnosci poſſint, quā diligentia ad eā
deinceps eſſingi, & formari debeāt,
tumq; deniq; quomodo iā perfectū
illi in ſapientiā viri, atq; cōſummari
ciuitati imperare debeāt. Hic tamē
huius compendij primo tractatui
modum imponemus.

Voniam Quidem, & De vita
quæ a nobis inſtituit' Philoſo-
Reſpu. ſi cōtingat, tū pho.

demū eſſe intelligit',
cū Regē habuerit
Philophū, illoq; tantūmodo præ-
ſide ſeruat, atq; permanet: vbi Pla-
toni erat propoſitū de eorū natura
diſſerere, ideo hic nō alieno loco de
Philopho tractare exordit': eūq;
ſanē ipſum eſſe dicat, qui ipſum qd'
eſt (ens vocant) ſcire cupit, cuiusdēq;
naturā à materia longiſſime ſepara-
tam cōtemplatur, cuius quidem to-
tius fundamentum in ipſis Platonis
verbis cōſiſtit. Eſt aut' ſcitu nō indi-
gnū, q̄ philoſophi nomē ipſa in pri-
ma, atq; præcipua eius notione, acci-
piē pro eo, qui ſciētias contemplati-
uas eſt aſſequutus, illis quæ uor con-
ditionibus, q̄ in libro Poſteriorum
analyticorū Ariſtorelis enumeratæ
ſunt. Earum aut' vna eſt, vt poſſit is
cas edere, atq; docere. At docere qui-
dem nō vno modo cōtingit, verū-
tamen duobus: quorū alter pſtan-
tium, atq; egregiorū ingeniorum
proprius, rationibuſq; demōſtrati-
uis innitit': alter v' vulgaris quidē ille,
& cōis, vijs quibuſdam inducētib'
probabiliter, atq; pſuadentibus poe-
ticaq; induſtria pcedit. quo eodem
modo ſiquis docere aggrediet', eum
oportet, & rerū agendarū vſu, eaq;
facultate excogitadi, quæ res adinue-
niunt, quæ in ſciētia actiua declara-
tæ ſunt, pro populis, ac ciuitatib'
inſtruatū

A instructum esse. Ad hæc et Philo-
sophia, quæ de eximijs hominū mo-
ribus & vita contempletur exornatū,
quæ administratio ciuitatū, & iusti-
tia populorū eligat. Neq; aliter Phi-
losophus optans ipse perfici, atq; cō-
summari hoc obtinebit, priusq; con-
templatiuas scientias, ac rerū agen-
darū artes simul assecutus fuerit: &
virtutes illas morales cū excogitati-
ua et facultate vnā cōtulerit: in pri-
misq; illarū omniū præstantissimas
cōplectetur. At verò quod ad Regis
quidē nomē attinet, id illum in pri-
mis significat, qui ciuitatibus domi-
nabitur; planū est, illius officiū, atq;
opus, quo ciuitatū administratiōi
præest, his oībus sibi, quas supra me-
morauim⁹ artib⁹, & virtutib⁹ pfici.
Sicr de legislatore dicendū, quāuis
noīe ipso is primo intelligi videat,
qui facultate illa excogitandi eas res,
quæ inter gētes in rebusq; publicis
actuant, & exercent præpollent: supe-
riores tñ illas virtutes necesse est, vt
habeat. Quocirca videri hæc omnia
posse eiuſdē sensus noīa, s. Philo-
sophus, Rex, Legislator, atq; Sacer-
dos. siquidē & lingua nra Arabica sa-
cerdotis nomen pro eo interpretat,
C cuius opationibus fides est adhiben-
da. hic igit, cui fides habenda est, pp
actiones eius, quib⁹ Philosophus ē,
sacerdos simplr est. Num verò pte-
rea, an et in eo pphetia desiderari,
& requiri debeat, eximie cōsidera-
tionis quidē locus ē, quē nos (si De⁹
annuerit) in prima huius scēz parte
tractabimus: interim tñ sciri debet,
si ita fortē sit, id quidē nō esse neces-
sitatis, sed, & cōmoditatis, & melio-
ris cuiusdā itar⁹ grā. Tum, posteaq;
de Philosopho quidnā esset disputa-
tū est, ac conuenit, nullū esse in hac

Repu. iure atq; natura principē, ac
dñm, nisi philosophū: consentaneū
est, vt eos mores enumeres, quibus
nā, atq; ingenio ornat⁹ esse debet,
q̄ ornāmēta, atq; insignia sunt qdē
illa Regis ipsius naturalia, & ppria.
Horū autē primū est, atq; precipuū,
vt ingenij claritate sit aptus a nā ad
eas sciētias cōprehendēdas, q̄ cōtem-
plationis tantū sunt. id autē maximē
cōtinget, si ab ipsa natura quid p se-
ipsum sit dignoscat: ac deinde id ip-
sum ab eo, qd ex accidenti est disce-
re sciat. Proximū est, vt acri, ac fi-
deli sit memoria, nō obliuioſus nā.
Quod si hæc duo ingenij bona non
obtineat, vī ille sanē ad discēdū mi-
nime apposit⁹: quando quidē conti-
nuo labore obrueat, vt tandē præ tē-
dio oēm lectionē, disciplināq; reij-
ciat. Tertiū ē accedit ornāmētū,
vt amet ipse doctrinam, ac requirat,
neq; vllā vniuersā sapiētiaz partē ne-
gligat. nā & q̄ summo opere aliqd cō-
cupierit eius, qd desiderat, oēs oīno
partes psequit, ac spēs: vt exēpli cā,
qui vini auidiores sunt oīa vini ge-
nera sedulo, ac vehemētē requirūt.
sile est et in effeminatis, & mulierū
amatorib⁹. Quartū insigne quoq;
est, vt veri illi amator sit, inimicus, **F**
aduersari⁹ usq; mēdacio. etenim, qui
ipsum, quod est, affēctat cognoscere
eo mō, quo est, veritatem diligit: neq;
veri amicus q̄ spīa mēdaciū nō odit.
nullus igit vir, cuiusmodi eū eē vo-
lum⁹, mendaciū amplectet. Quint-
um illi ē pncessariū est, vt corpo-
reas voluptates exhorreat. nā qui-
cūq; aliqua in re magna voluptate
capti sunt, eorū anim⁹ a reliqs oīb⁹
delectationib⁹ auertit: idq; i Philo-
sophis, quorū anim⁹ ad nihil aliud,
q̄ doctrinā inclināt. Sextūq; hoc
Moral. cū cō. Auer. YY etiā

De regis
moribus,
atq; orna-
mentis.

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

G etiā addit, ne vilius q̄stus cupid⁹ sit. nā, & ipse pecuniæ p se cupiditates quodāmodo sunt, q̄ oēs ab his vitis sunt oīno alienæ. Septimū est, vt pstantis, pspicaci⁹; , atq; acutæ sit rōinationis. nā q̄ vniuersa cognoscere laborat, nusq̄ se patit⁹ cognitio ne rerū defici, vt pōt vis illa cognoscendi ferre: atq; is quidē incōparabilis est ad cōtēplandū virtutis. neq; enī quicquā merito huic rōinanti aīæ cōparabit. Ad hæc Fortitudo quoq; ī hoc octauū obtinebit locū. nā sine fortitudine rōnes illas debiles, nō demfatuas, in quib⁹ eū ednari cōtingit, nec cōtēneret, neq; rescleret. qd̄ quidē magis ēt perspicuū est ī his, qui in nris ciuitatib⁹ educati sunt. Nona deniq; virtus, vt p se ipse moueat id, quodcūq; bonū, honestūq; videbit, tū iustitiæ, tū aliarū specie virtutū, ac demū hoc mō cōtinget, si aīa ipsa cōcupiscens totā se credat rationi, ac excogitationi. Adde eū insup oratorē pfectū esse debere, ita sane, vt eius ofone sua ī doctrina ad id oē qd̄ maxime desyderat feliciter pueniat. ad hęc cōprehendat breuiter, & facile mediū ī rōne (terminū quem vocant.) Hæc itaq; instra animi sunt, quibus vir hmōi instruct⁹ esse debet. Virtus at, viresq; corpis in istis, & custodibus eadē ponunt, vt sint vtiq; firmæ, salubrisq; cōstitutionis, corporeæq; tēperaturæ. Sic equidē cui ab ineunte ætate hæc ofa affuerint, cuiq; euenierit, vt in ea, quā post describit institutione, doct⁹, formatusq; fuerit, pfect⁹ is ad imperandū huic Reipub. crit idoneus. Ex quo esse vī id, q̄ tari admodū hmōi hoīes, difficilesq; inuentu sint: quā ipsa cā, Res quoq; publica huiuscemodi nō ob-

uia passim, atq; frequēs, sed inuentu rarissima. Neq; sit summo pe alienū, si quis hic addubitet, dicatq; nō posse talē ciuitatē existere, nisi, dum quales superius descripsimus, hoīes tales inuenient: nec sanē eos inueniri, nisi in hac ciuitate moribus illis educati fuerint. Quāobrē collectū esse vī, qd̄ rōnibus fieri posse à nobis ostēdebat, nūc prorsus esse nūq̄ posse. Ad id aut nō incōmode dici pōt, nō esse dissentaneū, vt nōnulli p se, ac nāli quadam affectionē his, quos pscriptimus, morib⁹ instructi sint. ad hoc ēt, naturæ ipsius institutū, legē aliquā cōem, quā certe nōnullæ gētes, vel populus eligit, accipiunt. Præterea ēt, vt propria se religione astringat, q̄ legib⁹ tū hūanis nō sit dissimilis. Sicq; nō incōgruū est, vt pcessu t̄pis in sapiētes euadāt, veluti ēt hac ætate nra, hac nra lege res habet. Ergo, si cōtingerit viros ita morib⁹, virtutibusq; instructos potentia, atq; autoritate valere, quāquā incerto, infinitoq; nobis tpe id accidar: sic vtiq; talis Respub. qualē descripsim⁹, atq; q̄rim⁹, existere poterit. Tum vero, simulatq; ab illo ostēsum est, si qn talis Respu. cōtingat, oportere eius administratores sapiētes ēē: inuestigare incipit, quā ob cām eæ, quales nūc extāt ciuitates, nihil philosophorū, & sapiētum opa adiuent. Dicitq; idipsum duabus de causis accidere: quarū altera est ex eo, q̄ hęc ciuitates nō sūt veris philosophis, sapiētibusq; credere, neq; ad monita eorū respicere: videaturq; illis iter sapiētes ipso, & ciuitatū (q̄les nūc sunt) ciues sisse quidam stercedere, qd̄ inter peritū gubernatorē sciē nauigatoris peritū, vbiq; eā artē p̄sentit, atq; offerēt, à nullo

M
Cur Philo
sophi non
admini-
strēt Res-
pub.

A à nullo tñ, q artis ipsius cupidus sit receptū, atq; impitos alios nautas, q artē quidē primū ipsā doceri debere, vel posse negāt: deinde, atq; arti ipsi tñ authoritatis, aut dignitatis adhiberi nolūt, vt eius author, atq; p̄fessor reliquorū nautarū sit princeps. Quin ēt iter eos, si forte qs artē ipsā affirmauerit doceri debere, ei oēs graues sūt, atq; inimici, ē nauig; eū expellūt: is āt toti⁹ naui⁹ gubernaculis admouet, ac p̄st, q ab illis oib⁹ de nauigadi rōne nō discrepat. idq; vel in uiuis reliq; nauigato rib⁹ nō nunq; vel alio quouis pacto,

B vt p̄cipiat⁹, & iniri, & arripi solent. Sicq; cū is nauis totius gubernator, magisterq; effect⁹ sit, inter illos filis erroris, atq; i peritiæ viros, nunq; à veri rectoris, gubernatorisq; officio discessisse aduertet, tñ i ei⁹ odiū qñq; deueniēt. Si se quidā sapiētib⁹, cū harū ciuitatū habitatoribus accidit. Nec se in cōparatione illorū sapiētes, alr q; Medici ad egrotos hñt, qui neq; Medicinā artē sanādi esse putāt, & ea ipsa de causa medicos respuit: ipsiq; asseuerātib⁹ sanitate restitui posse, ipsos lapidib⁹ vulnera re attentant. Quare cuiusq; medici

C actio nulla p̄ficiē, ac finē suū hēt, do nec totū se egrot⁹ fidei medici committat: q n potius, q aduersa ē valetudine, ad medicorū fores (vt inqt) necessario se confert. Par, inquā est, philosophorū ad eos, q nūc sunt, ciues cōparatio. Et hęc prior cā ē, quā obrē his t̄pibus sapiētes nulli reliq; ciuib⁹ vsui sint. Altera vero, qm ex his, qui se ad philosophiā cōserunt plurimi, pauci sunt, atq; pueri admodū, qd ipsū accidit, si qua ex his virtutib⁹, q̄ superius sunt, vero sapiēti attributē defecerit. neq; id mirū,

p̄sertim cū raro inueniri possit, qui harū osum numerū impleuerit: ac si qñ talem inueniri cōtingat, nō sit adeo promptū, vt hāc sciam, hoc est philosophiā p̄fectē assequat. Ille si quidē oēs enumerat⁹ virtutes magna ex pte philosophiæ officiūt, illorū maxīe, qui n̄ si i ciuitatibus nati sūt: idēq; patiunt, qd plurimi egroti, quibus morb⁹ ipse ex optimis cibis aggrauat, cumulat⁹q; idq; qd feminarijs egregiat⁹ plantarū accidit, q, cū in locū incidūt minime sibi congruentē, nec alimentū naturę suę aptū sufficiē, in pessimū plantarū genus degenerāt. Si se ergo ē in his p̄bis, generosisq; ingenuis, si in n̄ si ciuitatib⁹ educēt, & instituantur iusta, legitimāq; eruditione. nihil. n. aliud cā sit maximorū malorū ipsi i ciuitatib⁹: qñ quidē, neq; pigra, torpescēs; nā, neq; pusillus, ac debilis anim⁹ magnū aliqd, & grande adoriat, p̄stetm̄q; qui tēperatiā nō obtinuerit. Taliq; ex genere sūt n̄ fatū ciuitatū Principes, hēti quidē illi, atq; simulati, qui honesta oīa, vt sciam, & reliqua id genus vituperēt, ciuilesq; disciplinas, quotquot sunt, damnāt, turpia oīa extollūt: quorū dominiū Reipu. pestilentissimū, cā f est p̄cipua afflēt⁹ scēx, & eruditionis, luminisq; illius extincti. Et genus quidē hoc, si exactē id agaueris, hominū, in his ciuitatibus frequentissimū occurreret: quorū, quicūq; scēu tiā euaserit, hunc Deo p̄pitio vsū fuisse, diuināq; cura ita ab æterno p̄stituta, atq; p̄tectione dici potest. Quotquot āt in studiū philosophię se dabūt, nec supioribus illis virtutibus cōsummabunt, eos manifestū est nō tñ ciuitatib⁹ ēē inutiles, verū etiā sapiētię ipsi nō parum obesse:

YY ij vt-

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

G utpote, cū frequētissime accidat, vt tales viri ad voluptates, & turpia omnia, ad rapinas, ad fraudes tota se inclinatione cōferāt. quādoquidē nullam ipsi p se virtutē obtinēt, quē eos ab hmōi inhonestis reb⁹ contineat. Sed neq; sermonibus sunt veraces, quib⁹, dū ciuib⁹ auferūt sua, atq; rapiūt, ad incutiendū timorē vtūtur. Sic itaque Philosophiæ opprobrio sunt, neq; nō maxime ijs officiūt, q ad eā ipsam parati sunt, atq; idonei: velut hac nra ætate accidit p̄frequēter. Quod si forte cōtingat Philosophū in hmōi ciuitatib⁹ verū, perfectūq; educari, ei nō abūfiserit, qui iter fortis rapaces, atq; sanguinarias morā traxit: qui equidē, vt nō cogitur inuit⁹ esse, cū illis ferocissimis bestijs nocēs, ita ī tuto ipse nō est, quo min⁹ fontes illæ feræ in illū irruāt. Itaq; ad diuersum vitæ institutū se referet: nepe, vt in solitudine viuat pot⁹, ac sic frustrat⁹ sit pstantia virtutis suæ, atq; pfectione, quam certē in ea ciuitate, q̄ a nobis rationib⁹ descripta est, nancisci potuisset.

De fine hominis.

Tum, ex quo p̄bauit rationibus, cuius Philosophi nāx esse debeat, cui simplex Philosophi nomē cōueniat, dicitq; nullā viā esse, qua Respub. salua eē possit, nisi viris huiusmodi imperatib⁹: & ostēdit eām, ob quā talis Respu. inuētū difficilis sit, tū, quo inō cōtingat, nām hanc Philosophi nociuā esse p accidēs: se quē nūc locus ipse, in quo disputandum sit de eruditione hui⁹ generis hominum iter reliqua, q̄ in ciuitate sunt. Hoc at gen⁹ principū est, quorū non pōt iniri rō, neq; erudiendi, neq; educādi, nili finis ipse ī aperto sit, ob quē humano generi administratōne horū op⁹ sit: quē certe no-

bis in primis, & inuestigari, & sciri oportere par est. sic. n. & singulorū quorūcūq; q̄b⁹ erudiri quisq;, atq; institui debet, sermo fieri poterit. Nā Icognito fine, haud quaquā ei⁹ rei necessitas, quæ ad finē pducit, cognosce. Cui⁹ rei inuestigatio, etiā ad primā hui⁹ scē partē maxime p̄tinebat, nihilomin⁹ absonū nō sit, ea de re hic aliquid differere. sic igit dicam⁹, hominem, cū res qdā sit nālīs, necessariū esse finē habere, grā cuius est: siquidē quicqd nālī est, suū habeat finē, vt ē in Nālī scia expositū: in primisq; id hōi ipsū cōuenit, vt reliquis reb⁹ pstantior ē, atq; nobilior. **L** Cūq; hōi, velut a necessitate institū sit, vt ī ciuitate viuāt, iō qua rōne ciuitatis pars est, qdā, præstitutū sibi finē habet: neq; quenquā fallere potest, finē hunc, cū certe vnus rei sit, vnū quoq; eē oportere: siue specie id itelligat, ita vt a singulis p̄cipiat, sicut in illo videre ē fine, qui numero vnus est: siue rōne, vel, vt Græci vocāt, analogia, q̄ gradus quosdam hēt. Ex quib⁹ pri⁹ quiddā est, & posterius dignitate, siue attributione, & respectu quodā, ac relatione multorū ad vnū: veluti si cōplures pfectiones vnus alicui⁹ grā sint, & nō nullę ob nōnullas ali⁹. sic. n. res multę vna sūt quodā mō, alioq n hūani fines plures essent. Et si humanę p̄fectiōes hac rōne plures sint, possintq; vniuersę ī singulis quibusq; inueniri: cōsequēs erit, vt vnusq; sui grā sit: essentq; in ciuitate ea rōne non plures ordines vno, id qd fortasse nō pōt fieri. Si vero, vel oēs, vel plures nō ab oib⁹, sed ab aliqua tū pte acquiri possint, in reliquis vero deficiet nā, cū eis suarū pfectionū finē denegauerit: tūc posterius hoc gen⁹ aptū

Aptū est, quasi alieno dñio subijci, prius illud, & excellētius ad dominandū quidē aptū. & idoneū. Istorū siquidē inter se rō, atq; dignitas sifis est gradibus pfectionū, q̄ humana in aīa insunt, veluti cū aliā sint aliarū causā. At vero, q̄ possunt de humano fine à mortalib⁹ cōsiderari, penit⁹ finita esse opy: & nos quidē hac in parte id exponemus, qđ nra tempestate propalatū maxime sit.

Dicimus ergo finē (vt quorundā fert opinio) nihil eē aliud, q̄ vt vnus quisq; in sui corpis salubritate, atq; integritate, necnō sensoriorū tutela summū constituat bonum.

B Hmōi mortaliū si quis in vnum cōuentus fiat, necessitatis qđē grā ille coget: neq; illis alius est finis pposit⁹, q̄ necessitatis. Alij autē ita existimāt, ne minē quidē sibi deesse debere, ac res suę vitę necessarias negligere, verūtamen finē illustriorē, ac maiore, q̄ si necessitatē tantūmodo spectaret, oīno habere. Idq; in reb⁹ naturę per multis pspicere est. Visus siquidē nō homini ad necessitatē, verū ad p̄sēdium. Contrariū de tactu est. neq; enim vllū est animās, qđ sensus eius expers sit. Præterea tñ qui de humano fine in hunc modū arbitrati sunt, dissident inter se quā maxime: vt pote cū ex his alij in diuitias, alij in gloriā, alij in voluptates humanarum rerū finē cōferunt. Ex quibus q̄ voluptates asserūt, inter se bifariā diuidunt. Nonnulli enim ex his ipsis corporeas voluptates, sensoriasq; si nem eē autumauerūt: qui sane superiori illi primæ sentētiæ proximē accedere vñr. Alteri in intelligēdi delectatione felicitatē cōstituerunt. Præter hos ēt oēs alij summū bonum in impio constituerūt: ita sanē, vt alijs

imperaret, atq; dominarent: tumq; **D** delectabilia oīa rerū oīum genera, tū diuitiarū, tum gloriæ, tū reliquorum ēt, q̄ ipsi apud se magni eē existimāt, sibi vendicēt. Leges veto nostræ, q̄ his t̄pibus vigēt, de ea re quid sentiāt, Deus scit. verū id sola p̄phetia sciri pōt. Quod quidē, si leges inspexeris, facile apparebit, duplicem hunc esse finē. alterū siquidē ex rerum à mā liberatarū scīa esse: alterum in rerū humanarū actione existere, qui ipse ad mores, de quibus leges ipsæ admonent p̄tinet: sicq; idē, & legi, & philosophiæ genere, atque tractatione p̄positū erit: ob idq; nō desunt, qui opinati fuerint, leges ex antiqua sapiētia emanasse. Omnib⁹ ergo ex superioribus sentētijs facile possit colligi, bonū, ac malum, vtile, atq; nociuū, honestū, turpe esse nō ex sup̄pōne, sed ex nā certū quiddā. quādoquidē quicqđ ad finē pducit, id quidē & pulchrū, & bonū est: quicquid autē à fine intercludit, aut auertit, malū, & turpe: nec aliud v̄esse, quod ex religionis agūt, curātq; in hisq; nra in primis, quin ēt nō pauci ex his, qui regiones nras incolunt id ipsum de nra lege sentiūt. At vero Theologi nri, q̄ loquntū (vt vocāt) **F** sectā imitant, ex ipsa religionis cōtēplatione ducti sunt credere, qđ id, qđ Deus vult, nullā hēt p̄fixā, ac determinatā nām: & sic nihil eē, qđ nō ad diuinā voluntatē, & arbitriū redigat. At eo modo, neq; honestū quicquā, neq; turpe nisi ex positione, atq; arbitrio quodā dici poterit: ampliusq; eo modo finis humanus nullus erit, nisi sola positione. Id āt adducti sunt, vt crederent, conātes, ea, q̄ in lege Deo assignari, atq; attribui viderāt, defendere, atq; seruare,

Paraph. in lib. de de Repu. Plat.

G vt quod de eo dī posse oīa, velle oīa, voluntatemq; purent diuinā ad oīa ferri posse, cū p singula currat, feraturq; . oīa igit hoc modo possibilia sint. Sepissime aut solet idem in contemplatione legis euenire, vt videlicet primū quācūq; Deo ascribunt enumerant: deinde studeāt, vt in re ipsa ea oīa cōprobent, ac respōdeāt, pter illam hmōi attributorū positionis confusionē, & offendiculum. Enimuero nō sine maxima perplexitate dubiū illud dissoluēt, idq; ēt, si, q imaginant, sibiq; affingunt, ex eorū snā, in lege clara, manifesta;

H essent. Sed ipsi ex hac opinione in errorē, atq; hallucinationem maximā inciderūt, maximeq; ab hūana nā abhorrentē: quin ēt absurdū videri possit, legē aliquā ea d re cōmemorare. Et de hūano quidē sine, q hoīs ē beatitudo, ex sunt vulgares, magisq; tritē opiniones: q ipse apertius falsę sunt, q vt id vltius declaratur. Philosophorū vero snās tūc exequēdi loc^o erit, cū ad id, qd inter se discēptāt, rōnibus indagandū peruenierim^o. est enim eorū inter se cōtrouersia de parte aīę, q rōnem cōtinet. Nunc igit ad eū sermonē, vn

I de digressi sumus reuertamur, deq; vero sine disseram^o, si tñ prius à Naturali philosopho id, qd cōueniet, repetierim^o, ac receperim^o: sic tandē enī adipiscemur facilius, qd ex hac ipsa scīa elici pōt. Sic ergo dicimus, huius artis ciuilis p̄fessorē cū Naturali philosopho, hac ī gōne sentire. nā, & de sine (q naturalis corpis p̄fectio, seu act^o est) ipse Naturalis philosoph^o disputat. cāq; ipsam alijs p̄fectionibus cōparat, & cōfert, si plures in eo animaduertat inesse. Enimuero, cū ex hūanis p̄fectionibus nihil

planē nā, nisi p̄parationes exhibeat, **K** vel principia quēdā ad illas facile assequēdas. sic igit cū illas, nec p̄fecte nec integre natura p̄stet, si nō & electio animi, atq; diligētia adhibeat: ex eo scīę ciuilis p̄fessor non ab re de sine humano pertractat, s. quatenus electio, consiliūq; animi, atq; volūtas eū ipsum sinē efficiūt. Insuper, cū in naturā scīę iā sit probatū abūde, hominē ipsum ex corpe constare, & aīa: cāq; esse corpis ad animā rōnē, q materię ad formā: atq; ē cōtrario aīę ad corpus, qualē formę ad materiā: ipsamq; materiā esse formę grā, formā p̄terea gratia

L actionū ab ea prouenientiū, atq; af̄fectionū. humana igitur p̄fectio, humanusq; finis, ex illius actionib^o opibusq; depēdet. Inibi; satis p̄terea demonstratū, actionū humanarum nōnullas, & hominibus & reb^o ceteris, tū simplicibus tū cōpositis cōes esse, quas sane quidē ex cōibus formis necessariū est produci: nonnullas vero p̄prias, q sine cōtrouersia proprijs ex formis, siue vna, siue plurib^o insunt. Ampliusq; illic monstratū, simplicia corpa, quod habēt cum hoīe cōe, id potētīę esse, ac mo-

M menti cuiusdā ad hoc, vel illud inclinatī. quę certe inclinatio ex tali potentia coorta, atq; in hanc formam inducta, neq; aīa est, neq; ipsius aīę actiones. Illic etiā nunc expositum est, quō necessario hō id, quod hēt cū corporibus cōpositis cōe, sit ipsa anima: suntq; talia corpora bifariā diuisa, nempe aut in plantarum genus, aut in animantiū. Stirpes autē, herbę, plāre vegetatiuā, nutritiua, generatiuaq; vim animę: animantia vero sentiendi, & imaginandi facultatibus cum homine cōmunicat.

In

A In cōcupiscētia vero partim cum hoīe conueniunt, partim ab eo ipso discrepāt. Homini vero nemo ambigit vim rōnis necessario, p̄pria ē: rōnis autē potētiā in duo diuidi, in rōnē scilicet, quā actiua, seu practica: & in cōtemplatiua, quā sciētiā esse dicūt. Illic insup ostensum, est formas illas cōes ad has proprias, ac p̄cipuas eā seruare rōnem, ac p̄portionem, quā materia ad formā, & hoīem quidē ob propriā formā suā esse. Si s̄q; de vnaqua; re dicendū, ex p̄pria forma sua esse id, quod ē, ex ea; p̄prias actiones exire. Verū **B** enim uero, cum & bonū, & malū aliqua in re ita inueniant, vt in eodē actionis genere cōsistant, quē admodum ipsa in pulsatione chordarū sonus, & bonus, & malus dignoscis̄: p̄p̄sisq; actionis laus in hoīe, atq; virtutis, p̄p̄rie quidē actionis, nō alterius cuiusq; intelligit. Sicq; humanus finis, hūanaq; felicitas in hoc tota versat, vt opationes p̄p̄rie in eo ipso sint maximo p̄ bonā, & p̄bā: atq; iō definita ē felicitas, vt aīe act° sit rōnalis cū virtute cōiunctus. At qm̄ rōnalis quoq; aīe partes, vt ibidem mōstratū est, sunt duę, idcirco & virtutes nō vna sunt sp̄e, nec ip̄sae p̄fectiones etiā. Et rōnalis quidē ipsam bipartitā esse ibidē ostēsum ē, quippe ī actiua, seu practica (vt paulo an̄ dicebam) & in cōtemplatiua, cōsequens ergo est p̄fectiones ipsas, alias cōtemplatiuas quoq; alias actiuas, seu practicas ēē. Verū, cū cōcupiscibilis, seu cupiditas pars ēt ipsa sit aīe, videturq; illa in hoīe excitari, et cōcupiscere, p̄t ipsa cōtemplatiua p̄cipit, ac ei maxīe adhēret: ex quo sequit̄ et partem illā cupiditatis, ad rationalem ob hanc cām attingere.

Felicitas
quid.

C Quocirca p̄fectiones ipsas triū generū ēē apparebit, vj cōtemplatiuas, p̄tērea morales virtutes, & postremo artes ipsas effectrices, seu operarias. quā ēt ip̄sē cū bifariā diuidant. Alterū. n. est genus earū, q̄, vt munus suū in proposita mā exequant, nulla re alia indiget, q̄ sciētiā, & cognitione p̄ceptorū vniuersē artis. Alterū, quod ad agendū alia quadā virtute aduēctitia, & cōiectura p̄ter hāc vsia p̄cepta indiget, vt singula elaborent, atq; efficiant ipsa ex arte, additis p̄tērea t̄pis, loci, aliorūq; similiū circumstātijs. Quocirca hęc planē intellectus, seu rōnis pars ab altera oīno differt, & sic vtrobiq; differentes virtutes. Quatuor ergo p̄fectionū, virtutumq; genera sunt, scilicet cōtemplandi, excogitandi in artibus, atq; in eis dē, qd̄ excogitātū est ope exequendi, ac morū. Ex quibus quoq; manifestū est, humanas virtutes plures esse. quē cū vnius rei p̄fectiones sint, necesse est alias p̄ alias esse, seu eas ipsas vniuersas in singulis inueniri par sit, siue in aliquibus tm̄: at singulis quidē mortalibus vniuersē cōprehendi nō p̄nt, verū possunt earū nōnullē ī aliquo, & illo quidē diuino hominū genere inueniri. Verū ex moralib⁹ virtutibus nonnullae p̄nt esse oībus cōes, inter quas est tēperantia: & quidem p̄p̄ea hominū genera ex virtutū generib⁹ digerēda sunt. vt inferius, minusq; p̄fectum p̄stantioris grā sit nā qua rōne virtutū ordo in vnicō hoīe distinctus est, atq; dispositus, eadē in multis quoq; hominib⁹ disponet. quod quidē ei rōni consentaneū est, q̄ hoīes multis oībus virtutibus p̄ditos ad meliorē humanitatis cōditionē coire ī vniū coegit.

YY iiiij Nam

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

G Nā si singuli adipisci potuissent vniuersas virtutes, nō solū oporteret, vt vnusq; i seipso, & imperatē haberet, & obsequentē cōditionē, & velut dñm, & seruū: sed, & ipsa nā aliquid superuacaneū fecisset, cū oēs ad dominandū parau, aptiq; essent: id qđ sanē eē nequit. necesse enim ē dñm nō carere seruo, qui dominiū admittat, atq; obsequat. Et pfectiones ex vniuersis, vt vno in hoīe aggregent, id admodū difficile est, nec nisi portento quodā, p digiōq; fit. Contingit vero frequentissime, vt aliud ad alias virtutes genus hoīum aptū sit,

H atq; aspiret: idq; facile patebit, si in singulorū nām itueamur. Postea quā quid hūanā pfectiones, qđ animi virtutes essent dictū ē, declaratū ēt est, alias aliarū grā virtutes, & videri, & eē, adeo vt vna afferri possit, ad quā ceterę oēs, vt ad hñē dirigan- tur, neq; ob aliā quācunq; rē sint, ipsa aut illa pp seipsum, non pp aliam: eaq; pfectio summa hoīs, atq; suprema felicitas, de qua nobis pposita est inquisitio. Dicendū ergo i primis est, Artificia ob necessitatē pri-

Artificia
cur iucta.

I mum inuēta fuisse, pp inopiā, quā in statu humano inest: nec cōmode tñ hō citra illa, aut viuere, aut agere possit, nihilo seci^o qđ nō potuerūt in finita ppe animātia sine pprijs quibusdā, & habitib⁹ & affectib⁹ nālibus, necnō operib⁹ reperiri: quē admodū figurę illę sexangulares, & fauos struētib⁹ apib⁹, & textētib⁹ araneis, familiares sūt. Et vero illa speculandi pars vī equidē ex nāx disciplinā inuētib⁹, hominē nō inesse pp necessitatē, sed melioris cuiusdam conditionis, atq; augustioris status grā, & quidē, quod in ipso ē hōi, vt pp excellentiā, atq; dignitatē in-

fit, præstantius haud dubiē est, atq; **K** dignius his oībus, qđ necessitas, & indigentia inuenerūt. Pars igit rōnis, & effectrix, vel vtiq; artifex est, ob speculandi cōmoditatē est adinuēta: id, qđ tes ipsa manifestissime cōprobat. Quis enim nescit artes hōi, & opificia causa operū, in quibus versant, esse adinuēta: ipsaq; opa, ob rem varietatē: sed hō ipse quā rōne his in artibus versat, quasi se alieno addicit, atq; quib⁹ suppeditat necessaria, ij reuera dñi sunt: non aut pp aliud quis iure dñs est, qđ propter eū animi affectū, quo melior, ac pstantior existit eo, qđ seruitutē admittit. **L**

Affectus vero ille, quo quis præstat inter ceteros maxime, ea pars ē aīæ, quæ contemplatur, atq; speculatur. Neq; aliter qđ hæc rōnis pars cōtemplatua, alteri actiūæ domine ē eadē in anima, Dñs quoq; erit, qui est ad sciētias speculatiuas parat⁹ illi, cuius in suo ortu naturæ satisfactū est, vt artificij cuiusdā tantūmodo aptitudinē sortitus sit: & hōi quidē viri nā serui sunt, ac dominatui alieno obnoxij, eadē est istarū inter se aīæ partū ratio, quę dñi, atq; serui inter ipsos. Quanquā dubitari possit, quā de re oēs illę artes, qđ in agēda re aliqua, aut faciēda versant, ad vnā quandam artē, velut principē, quæ administrandæ Reipū. ars est, redigant, cū prius ostēsum sit, hanc ipsam artē ad speculandū ex cogitatā esse Sciētie igit speculatrices ad agēdum pparāt, iuuantq; Neq; vlla iter hās ipsas, & artes, qđ agūt, efficiuntq; dūa est, qđ ip illę effectrices artes inferiores superioribus illis inserviūt, in suo administrādo pposito: speculatiuæ vero scientiæ illis et artib⁹ authoritatē ac dominium præstant, ad

An speculatiuæ scię actiuarū grā sint, an eōrū.

M

Ad exitū, & finē suū adiuvātes, ac dis-
ponentes, veluti in reliquis artibus
principibus, q̄ inferioribus vim tri-
buūt, ducēdo ad suū cuiusq; finem:
velut agricultura quidē princeps, ac
p̄cipua ad particulare sibi subiectā
se habet. Sic igit̄ speculatiuarū scien-
tiarū, & artū effectriciū eadē eē
vident̄ partes: neq; vlla, nisi ex di-
gnitate, & ignobilitate dīta eēt. In
qua sn̄a nō pauci nostris tēporib⁹
philosophi permanent, q̄ in his re-
bus contēplandis leuiter, atq; ocio-
se versati sunt sine vllō nālī seriei
respectu, ac artificiosē doctrine cō-
sideratione. Nos aut̄ dicimus sc̄as
speculatrices cōtēplari quidē, idq; i
primis de nā Philosophiā, & de di-
uinis reb⁹ (q̄ Metaphysicā vocant.)
Nec sane illi, q̄ contēplātur, ad ope-
rationē aliquā, aut auctū referunt,
nec voluntas quicq; ad ea cōstituen-
da proficit, aut valet: idq; p se notū
est, ei p̄sertim, qui in his ipsis scien-
tijs exercitatus sit. Si igit̄ nihil nos
ad subiecti carū sc̄iarum statū, atq;
substantiā conferamus, consequens
est eas ipsas non esse ad agendū pa-
ratas, aut operandū p̄cipue, sed neq;
hoīem per eas ipsas primo propo-
sito alij cuiuspiā inferuire: insunt illi
tñ homini pp̄ melius, atq; p̄tātius
quiddā, cū alioqui in eē eas frustra,
aut temere, esse p̄absurdū. Sed ne
eē quidem hoc pacto possent, & ex
his quidē, q̄ nunc dicturi sumus, id
manifestius apparebit. Est certe. n.
i prima Philosophia statū, res oēs
difariā partitas eē, vt aliq̄ sensu, aliā
intellectu cōprehenderent: idq;, qd̄
intellectu percipiē, principū qdā
esse ei rei, quē sensibus est subiecta:
finēq;, & formā, & cām effectricem,
& siquid eius in sciētijs speculatiuis

agitat̄, in ipso genere intelligēdi cō-
tineri: propositūmq; hōis, atq; in-
stitutū, quatenus est ipse res natura-
lis ad illā intelligibilū rerū naturā,
quoad pōt, ascendere labore, & cō-
tendat: eoq; intelligi pōt, eandē eē
rōnē huius naturē humanē intelli-
gibilis, ad ea, q̄ in hōe sunt, tñ aīe,
tū corporis, quā est ipsius nā sim-
plicit̄ intelligibilis, ad eā, quē sen-
sibilis est. Eadē sūt est rō, & p̄por-
tio ipsius naturē intelligibilis, quate-
nus voluntate acquisita est, ad reli-
quas res voluntarias oīno. Sic igit̄
dominat̄ quidē rebus voluntarijs;
quēadmodū & ipsa nā intelligibilis
ipsi sensibili, rebusq; ex voluntate
nostra pendentibus principiis, q̄bus
cōstēt, p̄stat: quēadmodū, & ipsa in-
telligibilis nā ipsi sensibili essentiā,
ac consistentiā p̄stat, nō tñ ita, vt il-
la intelligibilis hunc sensibili in seruiat.
p̄batū iā est versū, qd̄ ita consequēs
sit, & velut necessario subsequatur.
Sc̄as ergo speculatiuas non parū ad
agendū iuuant, ac necessarię sunt
ipsis rebus agēdis eo mō, quo dictū
est, nām intelligibilem esse necessā-
riā ipsi sensibili: huiusq; ipsius p̄tis;
q̄ ad intelligēdū parata ē, principa-
tus, in reliquas oēs partes Reipu. ni-
hil oīno differt, ab intelligibilis nā
dominatu, quō sensibilibus rebus im-
perat. Ex dictis ergo videri pōt, ar-
tes ipsas actiuas, siue vires, & facul-
tates qdā sint, siue opificia qdā p̄ci-
palia, ac alijs p̄fecta, siue submini-
strātia, & inferuētia alijs, illas qdē
oēs ob contēplatiuas sc̄as excogita-
tas eē, atq; iuētās. Nōnulli tñ de his
agēdi artibus cōtraria senserūt his;
q̄ de speculādi sciētijs sunt opinati:
eorūq; sn̄am oīno destruunt, cūm
credāt ipsi quicq; in his artibus rel-
lectu

Paraph.in lib. de Repub.Plat.

G lectu tractatur, nō præcipuo, ac primo pposito ad sua opera dirigi, vel pp illa inueniri, sed talis oīum intentionē esse, res recte discernere, & cognoscere: & operationes, ac opera (seu operata, vt aiunt) q̄ ex huiusmodi artibus pueniūt, nō ex primo pposito, sed, veluri qd cōsequēs sint: vti n motu cēlestiū corporū pspicū est. Itaq; hac rōne artes ipsæ operarię, seu actiue essent oīno virtutes. qd quidē maxime de illis artibus suspicandū esset, q̄ rōne amplius vtunt: & p illos habitus acquiritos ex huiusmodi artibus i ducti

H sunt, vt credāt aliqui eos, q in aliq̄ vna harū artiū versati sunt, ita demū affectos esse, vt sibi psuadeāt rerū se oīum noticiā amplexos ēē. Et certe qdē id videmus i sua arte medicis accidere. Quanquā verū pfectō est, in illis ipsi artibus, si qd ē intellectuui referēdum, id præcipue ad actionē, & op̄ ipsum dirigi: i eisq; si cōtingat aliqd cōtemplari, illud qd nō nisi p accidēs fieri. Si igit id ipsum finē artis ēē cōstituam, is ipse finis alterius pfecto generis erit: ac nomē qdē, quo artes appellabunt, & quocūq; erit, q̄le hoc i nomīe Musica, qdā est. dī. n. qnq; de arte ipsa,

I q in actu, atq; opere quodā exteriorē cōsistit: neq; nō de ea qnq; quæ cōtemplat, atq; speculat. Virtutes etenim excogitatiuæ, atq; inuentiuæ manifestissime ob cōtrēplatiuas extitisse vident: si quidē ipsæ sunt pp artes illas agendi, vel frequētius, vel p̄tātius. Artes autē istæ (vt iā supradiximus) sunt pp speculationē rerū institutę: neminē. n. latet excogitatuas illas ad rōnem artiū diuidi. Et quædam modū vna quædā ars absoluate p̄iceps reliquarū artiū existit, p-

sa autē est Reip. administrandē: ita ēt **K** reperit virt̄ qdā excogitatiua p̄ncipis, & illa quidē est, qua illius p̄ncipis artis actiōes in materias inueniunt, & dirigunt. Ad hęc, virtutes morales vident quoc; pp intelligibiliū speculationē esse. idq; p̄lo ex eo, qd in sc̄a Naturali declaratum fuit, p̄clare ostendit: nēpe concupiscentiā, atq; appetitū in duo diuidi genera, quorū alterum ex imaginatiōe, alterū ex cogitatiōe, & ratione emanat. Quę igit cōcupiscētia imaginaria ē, ip̄pria oīno est hoī, sed animātib; quatenus sunt tñ animātia, pp̄ia qdē est. Posterior autē, quā cogitatiōe, & rōcinatiōe agidiximus, hoī p̄fecto pp̄ia est, & sua, neq; cuiq; alij, q̄ hoī talis attribuit. Neq; virtutes morales quicq; aliud sunt, q̄, vt hęc pars cōcupiscētię, q in nobis est id cupiat, qd ipsa cogitatio, atq; rō fieri debere iudicauerit: necnō, & modū, & tēpus, atq; locū ipsa statuerit, & p̄ixerit. & planū quidē est, ac manifestū, opus huiusmodi à nulla alia animi parte pcedere, q̄ ab ipsa cōtrēplatiua. Quocirca hęc ps cōcupiscibilis, si dignitate, ac virtutē à rōne accipit, rō, p̄pterea ipsa dignitate, & virtute insignior apparebit, p̄tātiorq; atq; electior. hac vero in pte non pauca cū hoīe animantia participāt, vt in vsecūdia Leo: q̄ cerre affectio humana ē, quaren? à rōne, & cogitatione, seu opinione existit: etenim pp qd vñquodque tale, & illud magis (vt aiunt) porro his virtutib; hō i struitus quodā mō ad inferuendū alijs videbit exēpli ḡra, iustitia ipsa non nisi pp actiones exerceat: Tēperātia, ob voluptates, q̄ honesta, & egtegia acta impediūt: Fortitudo, pp res formida-

Amidabiles, ac molestantes: Liberalitas pp opes, & pecunias reperitur. At vero scia illa cōtēplatiua nō instruit hoīem, vt alijs subijciat, & feruiat, neq; puto quēq; hoc latere. Superiores p̄terea oēs illę virtutes multo magis ad materię nām spectant: nec pnt sine corpore ipso, sineq; instrumētis, ac rebus exterioribus cōsistere. quis.n. liberalis nūmis non indiget, ad ipsa liberalitatis officia exequēda? Quis itē iustus, iisdē ad iustitię ipsius munera nō vti? Fortis quoq; vigore, ac robore corporis indiget. Scia autē speculatrices

Bsunt maxime à materię cōsortio liberę, atq; solutę, ita certe, vt quocūq; eas ppetuas esse oportere credat, & est quidē iā alibi ostensum, ea p̄stātissima eē, q̄ lōgissime à mā absint. Verū.n. genus hoc moralium virtutum in cōparatiōe facultatis speculādi, atq; p̄fectiōis, velut primordiu est quoddā, ac grad⁹ necessari⁹ ad finē obtinendū, sine quo obtineri nō pōt: & ob hęc multis vī, huiusmodi p̄fectiōne esse finē remotū, cū sit remotę illi p̄fectiōi proxima. Ex his ergo, q̄ diximus, clarū esse pōt, humanas virtutes quatuor

Cgeneribus contineri, quibus certe finis, pp quē sunt, est ipsa cōtēplatio. At verō an morales virtutes sint ob actiuas illas artes, an ē diuerso, an ps virtutū illarū pp artes, rursūq; ps artium pp virtutes, hoc quidē inuestigatione indignū nō sit. Verum nemo ambigit, quin virtus illa inter oēs morales princeps, sit necessario vi excogitatiue (seu industrie) principī adiuncta: & si virtus illa princeps, eā habeat rōnē ad vim excogitandi principē, quā potētia, seu vis ipsa excogitādi ad artē principem,

erit p̄fecto, & illa pp istā artē principē: idēq; fiet in relijs artibus nō habētibus aliqd genus huius virtutis. hac.n. rōne, & respectu se habebit ad illas artes practicas, veluti p̄paramētū, & p̄ludiū: & licet p eas illarū acquirant, id qdē nō sit, nisi vt cuiusmodi artis actiō p̄fectior, & laudabilior reddat. & hoc ex sese satis p̄spiciū est. At vero vtrūcūq; sit, seu illę artes pp virtutes, seu virtutes pp artes, vtręq; simul cōtēplatiue facultatis grā sūt. Qdēq; de rōne, ac cōparatiōe istarū p̄fectiōis humanarū iter se dixim⁹, cōstat citra vllā cōtrouerfiā apud Peripateticos. **E**

At qm̄ hęc speculādi ps nō inest nobis statim à vitę initio ī sua vltima p̄fectiōe, & actū, immo potētia nobis inest: & ī Naturali scia iā declaratū est, oīa, q̄cūq; habēt suę essentię mixtā, adiunctāq; potētiā, ea tū summe perfici, cū citra potētiā illā penitus act⁹ ille syncer⁹ repit: Eiusmodi vero & p̄fectiōe, & actū adisciscere, nostri quidē arbitri, ac offīcij est: si quidē id ipsum electiōe maxime, & voluptate comparat, qdē nā minime nobis sua spēte elargiri valet. Hęc igit p̄fectiō, ad quā totis vi-

quidā sit

F

p̄fectiō i-
la, ad quā
tous vint
cōtēdim⁹.

ribus cōtēdim⁹, & cū qua vniti maxime pficimur, quidā sit q̄rēdū ē: vtrū s. sit aliqd sciarū speculatiuarū, an ijs aliqua dignitas p̄statiōi illarū: & si nihil illarū sit, vtrū, illud in nobis ipsis existat, an qdē nos p se ipsum cōstet. Ad quā sane q̄stionē assumendū est, q̄ qui putat speculatrices scias illas qdē aternas, & nobis actu inesse, humiditatis vero cuiusdam puerilis caligine immergi: qui sic ergo opinatur, vī quidē ipse accipere eas ipsas quodā mō habere eē in potētia: siue fuerint ille formę

sepa-

An morales virtutes ob actiuas artes an diuerso sint.

Paraph.in lib.de Repu. Plat.

G separate, quas Plato posuit: siue hoc qualecūq; est, sit intellect^{us} agēs, aut quis alius dignitate i sto inferior. pla nūq; esse pōt, humanā pfectionem hoc mō, et si nō volūtate acquiri, cū iā ipsa ante volūtate insit hoī, volūtate tñ nihilominus habere in eius pfectionis definitione locū: quo pacto definitionē quoq; ipsa summarū quarunq; pfectionū ingrediē, secundū quē modū præludiū ingrediē definitionē finis. Et si dicat^{ur} quidē id, qd volūtate nos adipiscimur, s. qd acquirimus de perfectionibus illis vltimis, quātū natura nobis cō

H parare concessit, talē perfectionem nos acquirere ea rōne, ac respectu, p quem sumus quicquid sumus: scire quidē debes, q si huiuscemodi habitus ad volūtate referat, eāq; admittat, aliter hic, q illic volūtate accipi debere: cū ipsa voluntas nō ingrediā rōnē, seu nām ei^{us}, qd substantiā nostrā, atq; essentiā pręstat, facit tñ ipsa voluntas ad eā rōnem, qua intellectus agēs est nobis perfectio. Eis vero, qui speculatiuas sciētias nō æternas esse putant, verū cēsent eas esse summā, ac vltimā perfectiōnē, videbitur certe ipsammet pfectionē humana volūtas pręstare.

I Et vero, qui illas ipsas scias speculatiues æternas esse nō credūt, sed humanā pfectionē esse cognitionē intelligentiarū separatarū a materia, ijs qd duplex pfectionis gen^{us} statuēdū ē. nēpe, vt & p̄ia, & vltima sit: & p̄ia qd se ipsam adipiscat, sed v̄o adiuumento quodā, atq; aliena ope cōparet. s; q hoc exq̄site scire cupit, ad nām sciam se conferre op^{er}.

Redeamus igit^{ur} vnde sumus digressi, procedamusq; in tractatione eorū, quæ Plato de principis, erudi-

tiōe disseruit. Plato itaq; genus hoc **K** hoīum, vt sunt sciētes, & intelligētes, ipsum val
vulgo imperito, atq; rudī cōparat: dicitq; vulgus simile ēē his, q a pueris in specu educati, nūquāq; egres-
si sunt, nihilomin^{us} aspiciere ipsi sata gūt, q̄cqd in spelunca appareat, nūquā tñ facie ad ingressū speluncę conuertunt: & in illo ingressu sunt
imagines oīum generū animantiū, seu statuę: a tergo ēt earū est ignis, ita, vt ex illis statuis nihil aliud q vmbra
bras in cōcauo speluncę representatas ex aduerso illi cernere possint: & certe rerū oīum nihil p̄ter vmbra percipere
poterunt, q se illis aduersa in spelūca obtulit, opinabuntq; p̄terea
res veras ab vmbra nihil oīno differētes ēē, atq; id de vulgo ipso dictū. **L**
Sapiētes vero ij sunt, q illo ex antro egredi in vero lumine, atq; fulgore
versati sunt, vere res ipsas ad Solis splēdorē, atq; lucē inspiciētes. Tum
quēadmodū nemo statim q ē a spelūca illa egressus, si se vero lumini, atq; Soli offerat, possit eū insuetū
splēdorē sustinere, atq; intueri quā: sic hoīes huiuscemodi, q sunt
ad sapientiā parati, se habebūt, si p̄tinuus conēt aggredi ad cōtēpland^{um}
ea, q intellectu a m̄a ēgre abstrahūt^{ur}. **M**
tū, simpliciaq; inspiciunt. Verū sedulo dāda ē opa, vt illi sensim reb^{us} Ituedis
luminib^{us} assuescāt: primūq; Lunę, aliarūq; stellarū radijs cōmitant^{ur}, & tādē, velut p grad^{um} ad Solis
intuitū cōparent, resq; tandē clarissime dijudicēt. eodēq; mō paulatim philosophi instituēdi, atq; effingen
di sunt: ab hisq; eruditōis primordiū ducēdū, quæ facile ipsi p̄discere p̄nt. Cūq; Plato inuestigauisset, q
illis primū scia maxie accōmodata erat, eā certe numerorū notitiā esse
voluit.

Quæ pri
ma scia
discenda.

De his in
Septimo.
Cōparatio
sciētū ad

A voluit. Nā illi, iam simul cū custodū liberis, à pueritia Musica, atque Gymnastica institui sint atq; Gymnastica ipsa ad corpus certe magis atinet: Musica vero, q̄ illis tradit̄, ea qd̄ est, q̄ fabulis vtiē, q̄ certe nō pōt tñ efficere, vt possit intellectu sciarū cōtēplatiuarū alicui p̄stare, et tradere. Hęc aut̄ numerādī scia inter cōtēplandi facultates oīno enumerari debet, & ē doctrinarū certe oīum facillima. & huius rōnis sunt aliq̄ Mathematicę disciplinę: illę autē sunt, Arithmetica, Geometria, Astrologia, Musicaq; inter has aut̄ **B** ēt ipsa facilitate & Arithmetica p̄ticeps, cū max̄e nuda sit, atq; libera à mā. est ergo ipsa Arithmetica illis reliq; facilior, ad cunctasq; res magis cōicās: sed ō at̄ loco Geometria, deinde Astronomia, postremo vero loco Musica succedit. Neq; vero fallere quēquā debet, eas ipsas scias ante oīa à sapiētibus disci debere, ex exercitiōis, atq; assuefactiōis cā. nā earū intelligibilia, vt plurimū n̄ sunt intēta & p̄posita à nā, & iō tractat̄ in eis de infinito. Tādē earū intelligibilia sunt oīno imp̄fecta, cū nō in suis p̄ptiis subiectis deprehēdant̄, **C** sed imaginatiōe quadā, ac fictione cōcipiunt̄. Ob idq; bisatīa Plato rerū intellectu partitus est, ac priorē sanē validū ipsum, atq; potētē, intelligētīā appellat earū rerū, q̄ verę sunt: sed m̄ vero cognitionē nominat, q̄ est simulachrorū, imaginūq; rerū existentūū intelligētia (seu intellectus) atq; ea ipsa notitia scias illas mathematicas cōplectit̄, putatq; ipse similē quadā rōnē esse intellectui rerū cū sensu. nā, quēadmodū ex sensibilibus nōnulla per suā essentiā, nōnulla p̄ simulachra (seu phā-

tasmata) et spēs apprehēdunt̄: multo **D** rū siq̄ dē vmbra, atq; simulachra, siue colores assequimur sensu tārūmō: eadē qd̄ est in intelligibilibus rō. Porro, cū ipsarū mathematicarum scibilia (vt diximus) sint infinita, earumq; subiecta quoq; ignota, de quibus quidē primus cōtemplat̄ Philoſophus (qui Metaphysicus nūcupatur) idcirco Plato eas minore dignitate cōset, ad p̄standā humanā p̄fectionē, q̄ ceteras speculādī scias, dicitq; earū principia incognita ēē, fines etiā nū incognitos, atq; cōsequēter, q̄ inter principia, & finē intercedūt esse ignota. Cū igitur mathematicę scię nō primo p̄posito, nec p̄ se ad humanā perfectionē ex cogitatē sint, vt Naturalis, & Sup̄naturalis scia: quanquā hoc in genere ēt Mathematicę illę inter se differūt, vt in his videre est mathematicis, à quibus duę illę, Physica & Metaphysica scia, aliq̄ principia ad suā cōtēplationē mutant̄, veluti hęc Diuina scia ab Astronomia numerū motū accipit. nec solū hęc dīa in illarū generibus deprehēdit̄, sed ēt in partibus vnus, & eiusdē scię. Manifestissimē igit̄ possit colligi ex hoc, maximā illarū disciplinarū **F** vtilitatē, amplissimūq; atq; dignissimū p̄positū, nō esse ad exercitiōnē, ad adaptationēq; intellectus, ad duas illas vltimas scias adipiscēdas. Neq; ēt dici p̄t, harū mathematicarum sciarū institutū, ad opus, aut actionē esse, quanquā in singularibus earū inspicienti videatur ab his aliquid agi. id qd̄ ex vulgo nō paucī in Geometria, & Musica opinantur: cū eę res, de quibus ijs ipsi scura qdā instituta ē, atq; tractatio, sint & naturę, & arti cōēs. Triangulus nanq;

Paraph.in lib.de Repub.Plat.

G nāq; equilaterus (exempli cā) q̄ ne
cessario tres lineas habet, ex duob⁹
centris circularū equalium exeun-
tes: quarū duæ, q̄ supra basim exi-
stunt, cōcurrūt infu p punctū inter-
secantē utrunq; circulū: id ydē ne-
que ligneo, neq; gneo nec cuiusuis
alterius materiē circulo propriū ē,
neq; artificiali cuiquā: quin cōe est
oīno hoc ipsū & naturalib⁹, & ar-
tificialibus. Ad hęc singula q̄dā cor-
rū, q̄ a Mathematicis tractant, ī ma-
teria posita esse vident. Si igit hęc
ipsa ab illis disciplinis ita tractaren-
tur, vt q̄ materiē ineēt, horū qua-
tuor requirerent cāq; efficiens, fi-
nalis, materialis, formalis: cū ergo
sit manifestissimū disciplinas eas de
forma tātum mō, q̄ rete manifestū
igit est singula, q̄ tractant huiusce-
modi scias, si in opus transeūt, indi-
gere tūc, dū in actionē veniūt, alia
quādā vltiori notitia, q̄, q̄ ab his
disciplinis tradita est. si quispiā. n. li-
gneū sit triāgnlū equaliū laterum
confecturus, ad id, q̄d moliet non
sufficiet, q̄d ab Euclide in elemē-
torū suorū principio de rōne triā-
gnlū equilateri est ostensum, nisi ad
id ars quoq; fabrilis lignaria adhi-
beat. neq; de hoc ambiget quisquā,
qui in his sciētis exercitatus fuerit;
cū p se illis sit manifestissimū. Atq;
his in hunc modū disceptatis, appa-
ret eos, qui hmōi scientias Mathe-
maticas psequunt, primū quidē
ac propriū propositū habere cōsue-
tudinē: quanq̄ ad hāc ēt accedat (vt
inquit ille) cognitio q̄dā rerū necel-
sariarū his opibus, q̄ quisq; sibi pro-
posuit, atq; securus est. Nā, cū sint
custodes, cognitiōe nō parū nume-
rorū, & mēsurarū indigent: idq; pp
ordines hoīum ad pugnā instruē-

dos atq; aciei figuras, & formas ido
neas, necnō mēsuras, atq; modos
ponēdorū castrorū. Indiget etiā ū
tēporū, & mēsiū, diērumq; cogni-
tione nauigatores, nec p deferta tū
loca, atq; solitudinē iter faciētes, ve-
rum ēt hi, qui camelis pfecti sunt.
Musica p̄terea ea, q̄ in agendo versa-
tur, eis est p̄necessaria, cū ob alia, tū
q̄ ipsi cā in ciuitate ūstiterūt. Hęc
igit est Platonis sūta, de instituēdo-
rū illorum pri mordio: quē idcirco
illi talis est, qm̄ ars Logica tēpore il-
lius nō erat. Postea vero q̄ est p̄ce-
ptionibus, & regulis nūc tradita,
melius ē ab ea istorū disciplinā, at-
que eruditionē incipi: morq; , vt
erit tradita, ad Arithmeticā transi-
re, deincepsq; ad Geometriā, Musi-
cā, Perspectiuam, ad eamq; artem;
q̄ de rōne ponderū disierit, ad Physicā,
postremoq; ad Metaphysicā. Eni mero,
cū iuter se veteres diu, multūq; dubita-
uerint, vtrum Logi-
cā prius, an Mathematicas artes ag-
gredi vporteret: ex hisq; nonnulli
Dialecticā excogitatā arbitrent, vt
& roboraret intellectū, & ab errore
retraheret, idq; ita in interiorib⁹ ac
recōditis sciētis, quas tractare ipsa
cogit, cuiusmodi sūt, & de nā, & de
his, q̄ nām trāscendunt. Neq; Ma-
thematicę sc̄iæ ob facilitatē, & p̄pi-
cuitatē Dialectica egerēt, in primis
cū non sint ad modū cū mā cōfuse,
atq; inuolūtæ. Sed hoc, si ita est, &
non sit sanē Logica ad artes Mathe-
maticas adipiscēdas necessaria, si tū
post eas acq; sitas accedat, erit illa si-
ne dubio ad pstantiam hominis, ac
meliorē quandā conditionē. At, cū
ad doctrinā huiusce modi hominū
nihil non egreui, atq; excellēs per-
gramus, nō erit pfecto alienū eos
ā di-

A à disputandi arte incipere. Plato vero hos institui debere censuit facultate Musica, ut decimū & sextū annū, aut decimū & septimū attingerint: neq; id ē prius q̄ prauis, qui iā dicti sunt, moribus purgati sint. Tū ētequestri exercitatione ad vigesimū vsq; annū vtant, atq; iā inde superiore seruatō ordine ad Philosophiā addiscendā se conferāt. ante quā ætatē Plato eos sapientiā attendere minime permittit, p̄p̄ea quidē q̄ eorū opinio, atq; iudiciū nondū sit ad tātā rē idoneū, nec rō qdē firma, & cōstans. Accedit ad hæc, q̄ q̄

B p̄matura etate fabulis, atq; figmentis enutriti sunt poetici, illi legum constitutiōes quantū p̄nt sugillant, atq; abrogant, & ita maxime, dum, apud vulgus rōnibus suis infringere leges, atq; statuta p̄tentabūt. Neque (vt inquit ille) per fabulas illas, & fictas, quibus sunt imbuti, osones aliter afficiunt, q̄ qui, quos p̄ri⁹ parētes eē putauerat, adultus, ac iā grādiōr, validiōr; solū putati uos intelligit, & se nō legitiū illis, sed falso creditū filiū, aliosq; sibi eē parētes veros. siquidē quis eū tūc non autemet exuturū filij animū, omnēq; reuerentiā, q̄ antea habuerat erga falsos illos parētes, ita vt eō res redeat, vt plerunq; ab illo isti contēnant, & neghgant. Similiter quoq; his accidere solet, q̄ a parētibus ante maturā etatē disciplinis hmōi cōmittunt. nam q̄ in illis solertia est, atq; acumen, leges rōnibus suis eludere cupiūt, & veluti dilacerare; vt ludētes catuli solēt eorum, qui ad se propinquāt vestes dilacerare. Id qdē ēt tu in his facile philosophis eē animaduertes, q̄ in his nostris Rebus. versant: quibus ipsis nihil certe dā-

nosius esse pōt. At vero Platonicæ **D** Reip. sapiētēs futuri, iā inde ex quo sapientiā erunt aggressi, illā percurrere, atq; perlegere sciam nō intermittē ad quintū, & tricesimū vsq; annū: & tum deinde rei militaris, & bellicæ administratio eis cōmitteret, idq; continuatis annis quindecim, vt tādē quinquagenarij ad magistratū Reip; pub. administratiōne apti sint, atq; imperēt. ad qdē munus cū p̄ ætatis imbecillitatē erunt inutiles, i beatorū (vt inquit Plato) insulas trās mittant. Intelligi autē (vt opinor) p̄ insulas, cōtēplatiōne formæ boni, qdē ipsum vere eē credat. **E** q̄ si aliquis forte crederet reperiri humanū bonū p̄ se existēs, necnō aliarū virtutum vsū eius ipsius cōtēplatiōne impedire: p̄p̄ea (mea qdē snia) Plato non perperā voluerit: vt Philosophi illi ad boni illi⁹ cuiusq; cōsyderatiōne in extrema sua ætate legregent. Quin ēt, inquit, ceteros quosdā dies a ciuib; reliq; designatos hñe, debere p̄ quos, & eorū cōcelebrent virtutes, atq; res gestę, & iis sacra fiant, honoresq; habeantur, quales apud rusticos dæmonibus p̄stari solent. Eadem est mulierū, q̄ ad honores, atq; administratiōne factę sunt, & educatio, & reuerētia, cultusq;: cū iā dixerim⁹, mulieribus cū viris oīa officiorū genera cōicata esse. Plato autē huius ciuitatis administratiōne optimā existimat, & si plures, q̄ vn⁹, hmōi Philosophi hac Rep. potētiā nacti fuerint. Hæc vt Plato explicuit, modū ipse examinat, quo possit facillime, asq; optime hæc Respub. constitui. Prius siquidē ipse huius Reip. statū ita deniq; optimum prædixerat, si sapiens eiusmodi filius fuerit Reip;:

gis :

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

Ggis vel forte imperiū illi alijs rōnibus deferri debere, siue pp studij, atq; ingenij magnitudinē, seu q̄ multitudine, atq; dignitate cognatorū polleat, vel gloria, potestateq; hmoi alijs inter oēs p̄stet. Quod si contingit hoc mō Rempub. constitui, id agatur in primis, vt qui in ciuitate decem annos continuos plus minus exegerint, in agros transmittantur: istorum autē filij, omni diligētia ea educatione, quā descripsimus, instituant. Hoc. n. mō hęc, de qua nitimur, ciuitas ocyssime, facillimeq;, atq; optē exoriet. Nec tu dubites, **H** qui n mod' hic à Platone cōmemoratus, quā optimus existat. Ciuitas nihilomin' hęc pōt alio mō condi, sed nō nisi longissimo tēporis tractu: s. si accidat, vt his ciuitatib' magno successu temporis ac diuturno Reges sint optimi, qui nō ciuitates istas subinde mutato, atq; corrigere defināt, quousq; tādē ad optimū genus Reipu. res pducant. Quæ ipsa imutatio vtroq; istorū generū fiet, nanq; & populī actiōibus, atq; cōsuetudine, & ipsorū certe opinione cōmutata: eritq; tū faciliior, tū difficiior, put tēporū p̄cessu leges vniuscuiusq; tēporis rōne habita diuerse ferent, v; aliz, dū à perfectione Reip. multū aberunt, alię ob facilitatē, dū propius Reip. p̄fectæ accedēt. Atq; (vt summam rē cōprehendā) facilius ē ad p̄bas actiōes hac tēpestatē inducere, q̄ ad opiniones p̄bas, atq; optimas. cuius rei tibi facillime fides fiet, Rebuspub. q̄ nunc extat p̄p̄sis. Qd̄ ipsum nō fugiet eū, qui sapientiā oibus partibus obriuerit: & p̄p̄ea q̄ nō rectas opiniones habebant, eas à recto perueriti, ac rui. Resp. autē, q̄ operibus tm̄ p̄stāt,

sacerdotiē denominari solent, cuius modi olim à Persis antiquis (vt fertur) vsurpata fuit. Hęc autē oīa sunt, q̄ circa Reipu. institutionē, & quā ortū p̄clarissimæ s. ac de eius ordine, deq; cōstitutione legū Plato descriuit: q̄ q̄ potuimus breuissime à nobis sunt explicata. Atq; superesse tādē v̄ adhuc, vt de ciuitatibus nō perfectis quidē istis, sed aberrantibus à veritate dicamus, quo pacto cōdignosci debeant, ac q̄nō perfecta illa in istas degeneret, neq; nō istæ iter se quo pacto cōmutent. Neq; verō eorū, qui p̄fectā illā Rēpu. spectās, parum interest scire, quā rōne prauæ istæ incipiet, & procedāt ad summā vsq; insanīā, quamq; id facile, & q̄ optime fieri contingat. etenim medico quidē satis esse debere videtur, ita veneni notitiā percipisse, vt eius naturam agnoscat, & ita venenū cē intelligat, vt ab eo cauere possit, et si nihil de apparando illo, atq; cōponendo, & vtendo vnquā fuerit sollicitus. Neq; alia certe Philosopho debet esse insanarū, & errantiū ciuitatum cura, q̄ vt & illas cognoscat, & quæ mala p̄fectæ ciuitati ab eis euenire soleant, intelligat. Quo circa in hoc tm̄ Plato elaborauit, vt significaret, quonā mō p̄stans illa Respub. in istas prauas, & vitiosas verterentur: ampliusq; istæ inter se quam permutationis rationem haberent, & quam inter sese si similitudinem, atq; varietatē, quidq; eis omnibus soleat accidere: qui certe nostri sermonis finis erit, vt

Tertium inde tractatū
partis huius ingrediamur.

Auerrois

AVERROIS

Paraphrasis in Libros de
Repubblica Platonis,

TRACTATUS TERTIUS.

De his in
Octavo.
De ciuita-
tibus aber-
rantibus.

Am vero, postq̃ absol-
uit Plato sermonem,
quē de optima consti-
tutione Reip. institue-
rat, refert se ad id, qđ

ex ea, quā nunc tractamus, sc̃sa su-
perat. nepe de ciuitatibus aberranti-
bus disserere ingredit̃: quartū sim-
plicitia tantum modo genera cōme-
morat, tum quo pacto inter se cō-
mutant, tū quantū sint optio Reipub-
licae statui similes, quantumq; sibi
inuiet̃: neq; nō docet, q̃ maxie sta-
tus optime cōstitutae ciuitati aduer-
sent̃: ac tū ostēdit, q̃nā ciuitatis ad-
ministratio inter optimam hāc, &
corruptissimā, vitiōssimamq; illā
Reip. institutionē intercedat, vt so-
lent media qđā inter duas extremi-
tates incurrere: vt et inter nonnulla
alia cōtraria interueniūt plura me-
dia, atq; diuersa: exēpli grā, albo ni-
grū opponit, & inter vtrūq; plura

genera interiecta ordine quodā, atq;
rōne, prout albo alia, alia nigro pro-
piora sunt, ac magis sp̃e coniuncta:
ita sanē consequens videbit̃, duorū
extremorū, qđ maxime inuiet̃ oppo-
sita sunt, nullā mutuo posse trāsmu-
tationē esse: nisi trāsmutatio illa p̃
media ipsa ordine, atq; serie sc̃cedat,
ita vt primū ad proximū, deindeq;
ad id, qđ illud ipsum cōsequitur, su-
bindeq; ad reliqua deinceps, donec
ad extremū alterū perueniat. Idq;
latius explicabimus tū, cū ad verba
Platonis deuentū erit: comparabi-
musq; eos inter se, qui harū ciuita-

tū cuiq; p̃fecti sunt: atq; et quā d-
quiq; voluptatē ex administratiōe
capiat, expēdemus: eoq; mō sum-
mā rerū necessariū, qđ hac i pte Pla-
tonis verba cōtinēt collegerim⁹, ac
singula horū ipsorū explanabim⁹.

Et Plato quidē cōstitutiones simpli-
ces, quibus in vniuersum ciuitates
conduntur, atque formantur, quin
que esse censuit. Primā quoq; om-
niū optimā illā, de qua adhuc ver-
ba à nobis facta sūt: Proximā huic
ambitiosā: Tertiā, qđ paucorū do-
minatu continet̃: Quartā potentiā
certe questuosā, qđ principatus vi-
nosus admodū est. Quinto, eoq; po-

stremo loco ē tyrānica dominatio.
Quod si optimū genus illud Reip.
in potentiā regiā, & administratio-
nē optimatū diuidas, sic p̃cipatūū
quidē sex videbunt̃ cē g̃na. Etenim
qđ hāc optimā ciuitatis gubernatio-
nē nactus, quinq; his istrumētis pa-
ratus, & ornatus sit, qđ sunt sapientia
intelligēdi, facultas cōsummatissi-
ma, & exactissima, opulētia quantū
satis est, snia, seu imaginatiua vis, oī
in re optima, p̃seuerandi deniq; fir-
mitas, atq; cōstātia: addere et neces-
se ē, vt in corpore nihil sit qđ illi ad

vsū, atq; cōtinuationē virtutis, &
actionū ob̃sit. Qui igit̃ ita istruct⁹
ē plane, atq; ornat⁹, Rex ē, eiusq; et
administratio regia. Quod forte, si
hec sup̃iora ornāmēta, atq; instr̃a n̄
i vno aliquo, ver⁹ i certu, ac multitu-
dine quadā certa, ita vt aliq; vn⁹ ad
finē rerū sapientiā p̃stet, ali⁹ exactā
intelligētiā ei⁹, qđ ad finē maxime
cōfert, alius satis opis, satisq; faculta-
tū exhibeat, cōiiciēdi ali⁹, atq; sen-
tiēdi, seu imaginādi p̃stānā habeat,
facultatē, vimq; p̃seuerādi, cōstan-
tiāq; rebus agitādis adhibeat aliq;
Moral. cum cō. Auer. Z Z

Quorū, &
qđ ciuitatis
species.

E

F

Paraph. in lib. de Rep. Plat.

G alius, simulq; sese oēs inuicem adiuuent, vt ista administratio rerū optima, atq; tutela exoriatur: talis certe principat' penes delectos quosdā erit, vocabitq; optimatū, & egregiorū ciuū administratio. Præterea ēt hac in Rep. cōtingere pōt, vt princeps sit aliquis vnus, qui vsq; ad dignitatē regiā non peruenierit, sed tm̄ se legibus exercuerit, quas primus instituerit legislator, perspicacitatēq; conijciendi, atq; intelligendi adhibuerit: ad id ēt ex legibus eligendū, qd̄ non ab illo cōditore legis satis diserte expressum est, potissimumq; in cōtractibus, seu sanctionibus, causisq; priuatis, & iuribus: cuius certē scīz genus est ea, q̄ apud nos ars iudicandi nuncupat'. in su p̄ ēt ille habebit ad perpetuanda instituta facultatē, & potentiā. is in eū rex legū appellabitur. Neq; id ferē cōtingit, vt duo s. ista nouissima in quēpiā vnum concurrāt: quin potius ī diuersis semp sunt illē duē facultates, continuandi s. iudicādi: necessariiōq; vni cū altera rerū dominiū cōcabitur. id, qd̄ nos in cōpluribus Mahomettanorū regnis tuemur. Verum, cū p̄ter ceteras administratio qdā rerū sit voluptuosa planē, atq; illecebris ascripta, cui' spēm q̄cunq; p̄fessi sunt delectatio ne oīa, & voluptate metiunt', eorūq; finis p̄positus delectatio tm̄ est: cui gubernationi, si illā addideris, q̄ ex cōcursu hoīum necessitate cogēte simul coeuntū cōstat, iā genera octo Rerūp. effecta erūt. de p̄stātissima autē ab unde dictū esse v̄. Nūc igit' de ambitiosa. Et qd̄ de ciuitates ambitiosē sunt illz potissimū, quarū in primis ciues valēt, q̄ maxime p̄ter ceteros honoribus producunt.

De amb.
uosa Rep.

Atq; honor quidē verus hoīum māt-
me ab hoīe cōtingit eis, s. qui cū p-
fectiōis alicuius opiniōe polleat, al-
teri' animū iudiciūq; quodam mō
obnoxiiū hēt, atq; obsequēs. Præter
hoc alterū ēt honoris genus tritū q̄
de satis reperi, atq; vulgare: cū s. ho-
nor ipse nō ab alteri' obsequio tali,
aut iudicio p̄ficiat', ac nisi ob re-
muneratiōē quandā, vel honoris,
vel muneris cuiuscunq;, aut vilita-
tis, adhibito quodā mō paritatis eq-
librio, vel saltē quantū fieri pōt, eq-
tas ipsa ī eo genere desyderari ma-
xime solet. q̄ honor circūforaneus,
atq; in publico frequēs dici pōt. Ne
que illud primū honoris genus sit
p̄ excessum rerū illarū, quibus ho-
nor debet'. Qd̄ genus honoris am-
bitiosz huius potissimū expēdum
est: & ideo quosdā, quasi ordines,
gradusq; ciuū retinet, neq; mini-
mū hoc ipso optimā Remp. imitat':
ā qua tñ hactenus discrepat hac ēt
in parte, q̄ in illa virtutē honor cō-
sequē, & reseas, q̄ sine dubio dignif-
simz sunt, ita sanē, vt nō p̄ se hono-
rē p̄fectē Reip sit p̄posit', vt s. v̄ an-
nexus virtuti, atq; comes. Hæc vero
ambitiosa honorē planē p̄ seipsum
cōsecrat, q̄ honor his ex rebus ema-
nat, q̄ priā sp̄e, & velut vno aspectu
honore dignē censentur. sunt autē
ēq̄ potissimū, opes, generis claritas,
delectatiōes ēt, ludus alēq; copia for-
tunę, ita vt nō planē necessaria do-
sint, sed tm̄ suppetat, quarū necessi-
tati satis est, fortunarū, aut alijs opē
ferat. His rebus iā dictis, v̄ tñ nemi-
ni magis deberi honorē, q̄ q̄ domi-
nium, ac potentiā, ac victoriā semp
desyderare v̄, nūquamq; alijs sub-
ijci. q̄ sanē oīa honore priō digna
esse cēsent: & qui hmoi dotibus or-
nati

Anati sunt, alios magnitudine quadā animi antecellere vident, ac magni animi apud hos habentur, eō pre-ferunt, si addat facultas quedam do-minandi, ac robur, puniendiq; & re-munerandi. q̄ certe facultas, & poten-tia cū robore corporis, tū animi ēt vi, atq; ne quis quibuscūq; cōsistit, ex-terioribusq; alijs q̄būsdā cōmodis. Quocirca, q̄ tales (vt diximus) erūt, ciuitatibus istiusmodi maxime re-gēdis apti erūt, tantūq; honoris cō-sequētē, quantū superiorū rerū, q̄ honori ā pluribus tribuuntur, ha-buerint: ita vt qui nō videbit tantō

B honore dign⁹, vt sit vnus vniuerso-rū princeps, possit nihilominus pro merito dominij piculā accipere, vt aliqua in re dominet, ī aliqua vero alia alij sit obnoxius. Propter qd de Almāfore Abuhumari filio memo-riæ traditū ē, eū cōciliabula, & nu-ptias solitū frequētare: & aiebat, q̄-cūq; se p̄cipē fidelīū, p̄fitec̄ p̄cipiat mihi, vt illi subijciar, vilissimūq; me habeā, & putē: sic. n. honoratior īter illos ero. nemo. n. p̄t animā ho-norā, nisi eā demittat, & subijciat.

Iā vero in hoc ciuitatis genere nō postremus est loc⁹ vestibis nitidis, ac splēdidis, quales byssinæ sunt, & purpureæ, Regib⁹ vsurpatē p̄p̄ea: ne que ēt parū est in aurea cōsistētē ca-thedra cōspici. Sunt. n. hęc certe, q̄ p̄rio intuitū spēm quandā virtutis, aut scē p̄ferre videant: superio-raq; illa oīa qualiacūq; ornāmēta, ī quencūq; fuerint cōgesta, huic ma-xiē dominij deferri debet: idq; si p̄terea velut facultatē, atq; artem habuerit ī diuidēdis honoribus dis-partiendisq; beneficijs æqualitatis obseruādē, q̄ ipsa in hac Rep. iusti-tia existit. Sanē qdē hic ambitioſe

ciuitatis status, p̄ter optimos illos, quos dixim⁹, p̄stānilimus videbit: ī eo. n. iudiciū quoddā est, atq; contēplatio eius, qd prima apparētia, pri-moq; aspectu spēm alicui⁹ virtutis p̄ferat, aut actiōis honeste, & pul-chre. Necnō hoc ipso ī statu, q̄ ver-sanē, eas in primis actiōes sequunt, q̄ gloriā ī posterū, ac laudē efficiāt, vt eorū neq; mors, neq; vita sine ho-nore esse possit. Ergo hic ciuiū ta-lium concursus ambitioſus quidē erit, honorisq; appetentior: qui tū perraro in populo rudi, ac simplici inueniet. ideoq; nō est in prōptu in-cidere in similit̄ ciuitatē, est tñ apud

nos quidē illa frequentissima. Nūc vero de vitioſa illa, quā q̄stuoſam nominauimus, in qua principes cer-te sunt eiusmodi, vt de q̄stu p̄cipua illis sit cura, & supra q̄ certe necessi-tas, vsusq; ipse postulet, n̄ vt aliena qdā hac sumptū parimonia (seu illiberalitate) assequat. Et opū cer-te, aut ēt diuitiarū duo genera sūt, vt alterū nā ipsa sit, alterū constitu-tione, & vsu. Natura qdē opes diei p̄nt, q̄ necessitati humanę, atq; indi-gentię succurrunt: qualia sunt, & fa-cultates alię, tum indumēta, tū edes ad habitandū, aliaq; paranda, q̄bus cōmodius viuat, atq; beatus. Inſi ru-menta ēt artū, quę homini subſi-dio sunt. Materię ēt, ex quibus con-ficiuntur illa. Opes vero, quę non natura, sed ex vsu, & īpositione qua-dā inueniuntur, sunt nummi, aut quęcūq; vice eorum vsurpantur. q̄, & si necessitati humanę proprie non opitulātur, ob id enim vbique in vsu non sunt, ciuitatibus tamen eo conferunt, vt commodius con-uentus fiant, circaque res agendas, atque comunicandas modus, at-

E
De q̄stuo-
ſa seu pau-
corū Rep.

Opum ge-
nera duo.

Paraph.in lib.de Rēpub. Plat.

G que medium facilius adhibeatur : ppeaq; nummi ipsi, velut signa qdā rerum oīum p̄cium, & valorem representant, vt cū quis aliquā rem affectat, eiusq; valorem cognouerit, qd qbus n̄imis emat, cognoscere sit in p̄optu. Itaq; velut cōis omniū mensura rerū numisma ē, qua illē inter se cōmutent, atq; alienentur : eaq; rōne velut aīa opū oīum existimet ī primis, cū victui humano ad cuiusvis generis cōmercia vtilis nummus sit. est n. quasi rerū omniū facultatē potentia cōprehēdēs, & facillime cū quibuscvis reb⁹ pmutabilis. Illorū igit^r hosum princeps,

H est q reliquis est diuor, & potērior : cui: si accedat, vt rōnem gubernādi calleat, qua crecte illis, qbus dominat, facultates impertiat, setuetq; pfecto dubiū non est, qn tali in ciuitate dñs esse debeat. Inter cētera vero necessaria, qbus diuitiē acquiruntur, sunt maxie agricultura, & loca pascua, atq; venatio: deinde mercatura, & īpēdia, & reliqua id gen⁹. & is, in quā stat^r qstuaris dī. Cā autem, ob quā hoc genus maxime ēt paucorum dominiū appellet, est, q cū ipsi opulentia qrant, atq; diuitias, necesse est eos paucos ēē, maiore

I rē vero ciuiū partē paupertate p̄mi, vt post: rius amplius explicabit. Popularis vero ciuitatis stat^r ille est, ī quo oēs, cū sint liberi, vnicuiq; penes se sit vitē, & īstituti sui arbitriū, ac rei ei⁹ psequēde, ad quā animus, voluntasq; inclinabit. ppeaq; ī hac Rep. cōprehendet velut summa qdā oīum institutorū, ppositorūq; q in supioribus illis existunt: vtpote, cū in hac sint, qui ambitione ducant: alij, qui re pecuniaria, atq; qstus: alij, qui tyrānidem sibi, & priu-

cipatū pposuerint. nec est quo min⁹ inter istos sit, q p̄pria virtute ad quoddā optimū vitē genus exierit, eoq; delectet. Exoriet^r itaq; hac in ciuitate oīum artium, oīum officiorum, habitūq; genera. Et sane inepta nō erit, vt ex ea oriri possit optima illa, & pfectissima Resp. neq; nō quis ex reliquis alijs administratio nis forma: ac v⁹ nullum hic esse dominū, nisi in illos, qui sua sp̄te inseruiēdi, seu obediēdi condōne susceperunt, aut pp primas leges. Neque. n. verisimile est hac in ciuitate licere oīa, cū certe in tanta licetia

L cohiberi nō possint cēdes, rapinēq; mutū: cū p̄sertim eorū scelerū voluptas qdā nō paucis mortaliū innata sit. Ergo dubiū nō est, qn hic quoq; prima qdā īstituta ciues obseruent: q sunt, vt quē quis in principio, statim s̄q est condita ciuitas, locū sibi delegerit ad habitandum, eū cum reliqs cōmoditatibus, neq; nō p̄dia, & agros, & alia ad victū, & alimēta attinentia, q occuparit, iure retineat. Scdā quoq; īstituta sunt, q in cōmercijs emptionū, & venditionū cōtractibus setuent. Pnt etiā tertia accedere, ad motes componēdos, & regēdos, similiaq; eius generis informāda. Neminē autē ignorare arbitror, hoc ī populari statu ante oīa rē cuiusq; propriā, atq; familiarē curare, adeo vt id vnū sit hui⁹

M generis ciuitatis ppositum, s. domestica primo curare, ciuilia vero pp domestica. & ideo est vere oconomica: cōtra autē res se habet in optima illa Rep. in populari itaq; Rep. liberū est vnicuiq; quatenus possit rē suā, & diuitias p̄cipue qrere, augere, atq; tractare. Eiusmodi igitur certe sūt nostrē tēpestatis ciuitates, s. po-

De populari ciuitatis statu.

- A** .populates, quibus maxie, ac facillime dominae, qui sua opera vni cuiq; id, qd concupiscit, & quo deletur afferre possit, simulq; tueri. Vulgus aethac Rempu. inter ceteras alij dominari putat, vtpote in qua vnusquisq; prima spe putet libertate sibi deberi. Neq; temere credi potest hac esse prima, ac precipua osum ciuitatum, qd vrgente necessitate ortae sunt. Siquidem mortales, postquam qd sibi necessarium est nacti sunt, tunc demum de voluptate, & delitijs cogitant: vt non male a necessitate ipsa ita tus hmoi popularis pfectus videatur.
- B** & concursus quidem talis horum patiens, & casu quidem factus videbitur. Imperium ipsum quoq; quasi fortuitum est, cum nullo vno sine pposito ipsi congregati sint. Hoc tpe similiter apud plures Regu Mahomettanoru sunt eiusmodi horum congregationes, qd economie poti' qd ciuitatis spem referant: tamen ex oibus legib' ea retinent, qd pria illa instituta superius dicta seruat. Neq; dubium est, qd opes huius Reip. oes quidem priuatae sint, ac domesticae: pp qd necesse est aliqui, ex proprijs facultatibus & domesticis ia accumulatis aliquid expedere, velut ad milites mercede conducendos: ob qd & tributa, & indictioes imponentur. Tandem in duo horum genera ciuitas distinguitur, alterum vt plebs nominetur, alteru primates. Quales olim ciuitates in Persia erant: hodieq; durat apud nos non dissimiles illis, i qb plebs ipsa ibecillior potentiorib' p pda est, quousq; iterdu ea violentia, iniuriaq; tyrannide inducat, quae admodum hac tepestate, & hac nra Reip. oriri videtur. Crescit autem apud vulg' vt plurimum amor numi, psertim cu
- ille primae leges sint apud eos, & ipse D
populares, vti quisq; sponte se pro Rep. bello exponat, & pugnet: quo pacto neq; cogent ipsi suas facultates ad bellu gerendum infumere, qd lex haud dubie tam diu durabit, qd diu ij, quibus est ipso sita, necessitate illa, qd eos in ciuitate coegit, et compellent victum sibi vi, atq; rapto acquirere. Quod si forte per oium; vel corrupta, & vitiosa educatione voluptates obreperint, fient continuo belles, & effeminati: ac principes quidem coru ad bella gerenda tributa illis imponere cogent, qbus imponedis, si non illi equitate vtantur, eosq; vi subijcere audeant, haud dubie id populo graue, & intolerabile videbitur, ita vt consiliu ineat ipse exigendoru principu, & contra illi aduersus populu vi, atq; iniuria nitendo tyrannidem quada instituatur: ppeaq; videri possit hec ciuitas tyrannice Reip. maxie aduersa. Pecuniae vero ciuiles, qprio i gente hmoi existunt, non Reip. gra, s; familiares, ac priuatae potius sunt: transferuntur. n. in domos prima tum. & ppea hac tepestate administratio sacerdotum est mere tyrannica. Hactenus igitur de populari statu, atq; his, qd illum consequuntur, dictum sit.
- C** Tyrannis autem Resp. re vera est, cuius oes ciues eadem cura, idemq; ppositi, qd & ipse tyrannus, habet: qd quidem nihil aliud est, qd vt suu ipsius tyrannus sine sibi destinatum assequatur. tale autem est cupiditas per vim, ac tyrannide solum dominari, aut glorie, aut opulencie, aut voluptatis, aut oium istoru simul. Manifestum autem est huiusmodi ciues nihil aliud curare, nulluq; aliud consecrari finem, qd vt tyranno obediatur, & imperata ei faciant, nihil admodum seruissimiles, imo

De Tyrannide.

ZZ iij vero

Paraph.in lib.de Repüb.Plat.

G vero serui potius: quorū conuētus oībus in rebus maximā optimā ciuitati hēt dissimilitudinē. Illic n. in pfecta ciuitate, hoc vel publicum est, ppositū, vt ex oībus ciuitatibus tm̄ sibi quisq; felicitatis vendicat, quantū eius nā dignitatis, atq; virtutis pōt accipere. cuius quasi exemplā oēs artes, oīaq; probe, & bene instituta regna imitant. ē. n. his quoque cōstitutū, publicē vilitati cōstulere in artibus, exempli grā in Medicina. An non est medico ppositū principū curare egritudines, nō seipsum tantummō? In arte gubernandi, an non p̄cipua gubernatori ipsi cura est, de vectorū salute nō sua tm̄ ip̄sus? Contra vero in tyrāno est. pro se. n. tm̄ elaborans nullā ciuibusaue honorē, aut boni cuiusquā particulā impendit: quin potius ea imperare non desistit, q̄ nō illis, sed q̄ sibi maxime vsui sint, his non alia vtens rōne q̄ seruis. Neq; certe ambigi pōt hunc Reip. statū omni genere iniquitatis, & iniurię affluere. neq; .n. vt in hac ciuitate sit, vniuscuiusq; artes, atq; studia propriū magis, q̄ publicū compendū sequi debent, immo id ipsum maxie: idq;

I ex se se satis clarū est. In hac certe tyrānide singularū domorū cura, ac ciuiū labores, opificiū ē, & aliorū vniustm̄ domus, tyrannicā s. felicitati, & pfectioni laborant, supra q̄ q̄ habet etiā vnusquisq; propriū sibi ad optimā sui conditionē ppositū. Similiter in illa perfecta osum ciuium, atq; generū ppositū est, & propriū cuiusq;, & certe ad vnius quasi dominij beatitudinē cōmune. Qua in re tyrānicā Reip. pfecta quodammō est similis. enim uero tamen in vtraq; oīa ciuiū gene-

ra ad vnū quiddā cōtendant, atq; cōnitant: vtrobiq; tm̄ dīa est. nā in optima illa singula & ciuiū, & arnācū genera p̄stitutū sibi, ac propriū, cōgruumq; sine (ille autē est sua cuiusq; beatitudo) persequunt. Præterea tm̄, cū accidat, vt illud istorū ppositū Regis summū bonum respiciat, videbit eē ciuiū ille finis p̄ Regis felicitatē q̄ situs, seq; vicissim, & Rex, & populus iuuabunt ad cōem quandā beatitudinē consequendā: in quo & populus Regi ad q̄rendā sapientiā illi sine dubio familiarem vtilis est, ac Rex vicissim populo ad pfectionē populi ip̄sū quā plurimū i seruiet: nisi gubernare, ac regere id malis in rege appellare, q̄ inferuire. At vero in tyrānide res lōge alia ē. nihil. n. tyrānus populi cā, sed sua ip̄sūs oīa facit. Neq; ab hac similitudine diuersum ea, q̄ inter tyrānicā hāc ciuitatē, & sacerdotū gubernationē intercedit: eōq; perfacilis ē istius sacerdoticę in illā tyrannicā trāsmutatio. id qd nūc nostris in ciuitatibus est frequentatū, atq; adeo sacerdotij, p̄fessio tyrānicis flagitijs deformat. Ad hęc tyrānus nōnullos hēat conscios, & adiutores op̄, vt postea horū ope inuitis ciuibs domine ē istū, quos velut tyrannicos diximus, accidit nōnunq; vt dominationē tyrānicā n̄ vtant, neq; fruant, interdūq; contrā, vtroq; tm̄ modorū in vniuersū ciuitas tyrānica appellat. Nā etsi cōtingat illos tyrānidē arripe, eiusq; dignitatē exercere, ea n̄ vno mō, neq; eq̄liter vtentur, s; erit & dissimilitudo, & ineq̄litas, p̄ mō, atq; rōne vniuscuiusq; eorū dominij, vel potestatis, Qd certe gen^o multorū tyrānidis cū alias facillimū inuētū sit, tū frequentissimū est

Sacerdotū
gubernatio tyrannica est.

M

Est i ipsi tyrānidi inītijs, & hoc pacto certe exercēt illi in suos populares tyrānidē. quāq̃ fieri ēt p̃t, vt ciues ipsi nōnūq̃ cū tyrāno cōspirēt, illiq̃ auxiliē ad tyrānidē, nō i se, sed i alios, exterosq̃ populos constitutēdā. Quā in re distincti ēt inter se gradib⁹ erūt, & diuersis i signiant dignitatib⁹, vt q̃sq̃ i genio, prudētia, aut q̃cunq̃; alia re ad salutē publicā, & tyrānidis tutelā pollebit. Tyrān⁹ at ipso erit ac p̃iceps i storū oīum, q̃ inter oēs supiorib⁹ illis dotibus & i strumētis p̃stabit. haētē aut de tyrānide, & ei⁹ p̃tib⁹. Ciuitates vero, q̃

De ciuita-

tibus, cupi-
ditatib⁹ ac
voluptati-
bus dedi-
tis.

Bi voluptatib⁹ & cupiditatibus deditae sunt, i q̃bus potissimū ciues sensuū oblectamēta, & illecebras, libidinesq̃ tū cibib⁹, tū por⁹, tū venēris p̃sequūtur; ū aliter q̃ ciuitates vi, atq̃, necessitate effectē ciuib⁹ cōstāt, res sibi nū necessarias, p̃ponētib⁹: q̃ his maxie rebus q̃runē, aut agricultura, aut venatiōe, aut rapto. & agriculturaq̃ dē magis est hōi nālis ad acq̃redā necessaria. Verū iā satis dictū ēē videatur ad singularū istarū ciuitatū notitiā, iuxta primū, & p̃cipuū propōitū huius scīa, quātū oīum varietas diuersitati morū animi rōdet. Numerus ēt, atq̃; eā ab his ipsi⁹ morib⁹, quos diximus ducit. nanq̃; pars ipsa irascendi honorē quidē, atq̃; ampli tudinē ambit: q̃ ipsa, si nimia est, in tyrānnicā violentiā cōuertit. Iam vero voluptati, & opum libido ei⁹ sunt partē, quā concupiscētiā dicimus. Ex illa animē vi ambitiosa ciuitas, actyrānis educit, ex hac voluptuarius, hinc inde q̃stuari⁹ stat: popularis autē ṽt quasi ex diuersis, confusisq̃; moribus atq̃; affectionibus exprimi, his s. qui singulis quibusq̃; a natura impressi sunt, & de-

syderio quodā rei cuiuslibet, atq̃; cōditionis. Quod si animae partes ita a se iuicē separarētur, soluerēturq̃; vt nō inferior superiori, digniori i dignior subijceret, ei⁹sq̃; eā esset, quēadmodū a nōnullis existimātū est: tunc dicendū foret, oēs hōiū cōcursus libera, & populari ciuitate contineri debere. At vero, si reliq̃s oēs animē partes iracundiē morem gerere aequū esset, oīum mortalīū, aut ambitio se ciuitates, aut tyrannicā. Si cōcupiscētia princeps ēē, esset quoq̃; optimū, hōiū cōgregatiōes, aut q̃stu, aut voluptate obtineri: At. n. cū in Naturali philo-

sophia, tū in hac Ciuili, rē oīdimus aliter oīno se habere: rōnemq̃; eam esse, q̃ iure reliquis animē partibus dominet: eoq̃; efficit, vt res illa publicā, tū eadē rō dominaē, op̃ta sit. Postquam aut singularū istarū ciuitatū fines exposuimus, nunc deueniendū esse arbitror ad ea, q̃ Plato de mutua earū inter se trāsmutatione, necnō cōparatione edisserit. At primū quidem binas inter se cōfert, deinde plures, quousq̃; eadē oēs inuicem cōparet. Iis quoq̃; in harū ciuitatū principibus factitauit, s. inter duos principes illarū duarum postremo iter ipsos oēs comparat, cū id sit in Rebus. manifestius, q̃ i ipsi⁹ moribus, veluti i iustitia ipsa: q̃ in ciuitate sanē manifestior est, q̃ i vna anima, similiterq̃; & in iustitia. Dicendū igitur est ciuitatē illā optimam, si qū coniungat constitui, tamen si difficile, nihilofecius corrūpi, atq̃; dehnere oportere. quicquid etenim gignitur, vt in Phisicis probatū est, atq̃; etiam rōnibus cōmonstratū, id corruptioni obnoxīū esse necesse est. Nec dubiū ēē pōt, quin

De mutua
ciuitatum
trāsmuta-
tione.

F

De trāsmu-
tatiōe opti-
mae ciuita-
tis.

Z Z iij eius

Paraph. in lib. de Reip. Plat.

Grius Reip. Iterit^r ex ipso genere illi domināte pificat^r qñ lūpū cor rumpi, ac degenerare mixto Iter se, cōfusōq; auro, & argente cōtigerit. Qñquidem, si Reip. huius pñces nō diligentem opē adhibuerint, vt similes viri, & fœminę cōmiscētur, nascet ex ea negligentia proles varia quidē, ac dissimilis inter se, & suorum ēt parentum, q̄ ipsa, si non ex genere custodim tollat, trāsferaturq; in aliud genus, ex ea sine dubio mali sem p exoriet, qui à toto sui instituti genere, ac pceptiōe, qua imbuti fuerint, discēdent: **M**u sicā despiciet, Gymnastica vna vteretur, qua psilla irascendi ppria maxime roborēt, & coauescat, cupiditas ēt pronoueat. Hoc certe hominū genus, si qñ Iter imperātes oriatur, atq; generi corū optimo inferatur, attrahet vnusquisq; istorū aliū similem sibi, ac velut cōparem, moribusq; suis, tanq̄ cōtagine inquinabit: eritq; totū ipsum genus xneū, atq; ferreū, oī cura propensum ad rem augendā, diuitiasq; cōgerendas. Alterū vero ad virtutes, q̄s supra cōmemorauimus, maxime aspi-rabit, ac conabit. eaq; morū Iter se **I** distractio, cū aliquantisper durauerit, ī mediū aliqd dlabet, ac defluet. Id autē tēit, qd inter optimā administrationē, & q̄stuarium interuenit. Sicq; opes cōparabunt, regiōes subigēt, & territoria suis finib⁹ adiiciēt: hęcq; ipsi in vsum ppriū, sibiq;, ac suis reponunt. Ex his p̄terea, q̄ ipsi custodes acquisierint, illis id impartiēt, quantū satis est ad victum, & necessaria cētera, illis ipsis hac in pte haud secus atq; seruis abutentes, quos ī amicos olī, & liberos habuerāt: dominiūq; rerum vi quadā, & bellica potentia, & ipsa ēt glorię, atque dignitatis cupiditate arripuit. quo pacto sane media videbit esse: cta ciuitas inter q̄stuariā, vbi paucorū ē dominatio, & optimā, pñcissi-māq; illā. nā quā rōne genus illud ciuiū, qd cū illis bellorū, & periculorū est particeps, nihil ex omni q̄stuarū nihil ex oī arte emolumenti requirat, ciuitatis optimę quoddā specimē est. At n. quaten⁹ pñces ipsi nō ex optimis, quales antea defēssimū sunt, verū iā nō obscurē ad iracūdię dominiū, & tyrānicā potestātē declinat: est certe hac de cā nō pba planē, nec bñ īstituta ciuitas, quomāgis mixta quodammodo ex bona, malaq;. Atq; hęc ē illa potētia, ī quā primū (vt Plato cēset) tāq̄ ī primā ea optia degenerat, & pmutat. siquidem honoris, ac domini j cupiditas maxie Iter oēs affectus pborū aliorū qui & egregiorū animos occupat: ob idq; nōnullorū cruditorū viorū snia ē, Glorię amorē id ēē, qd maxime in dominio amicorū expectit, idq; primū eligi post sapientiā. Est n. honor velut qdā vmbra, ipsi sapientię cōiuncta, ac comes, p̄pmodumq; p̄xima: ob quē honorem probi ēt ad illd dominādī genus cōuertant. Et p̄p̄a sane raro, quicūq; sunt virtutibus p̄diti, si diu in virtutib⁹ ipsis stabiles sint, pnt vmbra carere, famēq; sibi cōciliādē cupiditate. Quod si honoris cupiditas vsq; ad tyrānidis cōcupiscētiā abūdauerit, tūc nō minus hęc ciuitas, ī q̄ optimū gen⁹ existit, distabit a vera dominādī facultate, q̄ depratū, & vitiosum illud gen⁹, qd tyrāni dñm accēpat, velqd ī eo oriat, qui ita se hēat. Simile quoq; est vno in hoīe negotiū, ē de generationis alicuius, qui

optumē

A optimè Reipub. fuisse. Idq; est qd Plato sentit de optimè Reipu. pmuatione, necnō ēt optimi viri, idest Philosophi: qui ipse nonnunq; ex Philosopho ambitiosus fuit, & ambitiose ciuitati fisis, qui quidē felicitatem ipsam i honore cōsistere cōtendit, & asserit. Ac talis certe (inquit) qui summū in honore bonū constituit, autē Gymnasticā seq; & p̄das nō dissimiles rapinē amat, negligit Musicā, dominū atq; tyrānidē concupiscit: neq; tñ eo se dñari debere arbitraē, q̄ vel dicto, vel nutui audiētes parere velit, verū pp suā in re

Bus bellicis excellendā. Subiungit p̄terea, cū ipm quādiu iuueniserit, pecunias cōtempnū: quārū amor, p̄cessu t̄pis, atq; p̄fectē etatis subingre naturā nō sit, exitu ipso tādem rei nihil erit avarē dissimilis, cū ab optimo custode iā abetit: tñ certe, vt a musicarū p̄suasionū obsequio sit diuersus, atq; remor: quib; si aīa iā inde a suo exortu adhēserit, p totā vitā, sine dubio virtutē p̄sequetur, & talis igit est honoris, & glorię assertor. Atq; quo pacto ex optimo, & p̄fecto viro talis effici possit, quē

Cri pōt. Tūc maxime certe, cū tenera quis etate optimi alioqui p̄ris fili; in malei statuta ciuitate educat; sit: in qua p̄f quidē ipse nullis munerib; nullis officijs p̄esse velit: quē ad modū solēt viri boni, atq; integri se gerere i malei statuta ciuitatib; & p̄rauis: fili; ipse, quanq̄ ita affecto p̄re, matrē audiat de viro suo t̄querentem, tanq̄ ignauo, & languido, nullusq; iter magnates n̄ieri, p̄p̄atq; ipsam ēt sine dignitate, sine vlla honoris specē abiectā viuere: ad hāc moleste ferentē, q̄ i re accumulāda

nimis sit remiss; , nimisq; negligēs. sic igit fili; n̄f admonet, tanq̄ nat; sit ab hōse parū hūani ingenij parti, cipe, parūq; acri ad rem, gloriāq; & parū strenuo: nōnullaq; alia suggerit, q̄ solent mulieres cōtemnēdis viris suis vsurpare. Adde, q̄ ferti, socij; atq; in primis coniunctissimi quiq; ex domesticis, atq; familiaribus eadē illi asfirmāt: ac si quē viderint in pauē ip̄ius iniuriū q̄nq; aut petulantē, aut retinentē iniuste pecunias, adolescētī filio paternę iniurię vindictā oī rōne cōmendāt, vt p̄p̄aces illi, & iniusti dent p̄enas: q̄ iniurię, cuius authores fuerūt, cōparatę duplicē esse videant; & hortant; ēt, ne vlla in re sit nō validior, p̄priorq; patre. Quod p̄terea, si accedat, vt videat; ea ciuitate eos, qui vtunt; p̄prio, & priuato officio, hūiles hēri, & velut insani esse, oīno inhonoratos ēē: cōtrā, qui, neq; iure dominent; neq; suū exequant; officiū, laudari ab oībus, & principes inter ceteros, primiq; vocari. Cōsequēs ergo certe erit, vt & adolescēs fili; seruet; p̄bā illā, quā ex educatione, admonitioneq; paternā cōsecutus est. nām, rōnalē virtutē, s. desup hanc irascendi, & cōcupiscendi vis accrescat, velut in qua aliena institutione sem p̄ promotus sit. Atq; ita a diuer sis in duo illa superiora diuersa ēt distact; in mediū quiddā deducet; s. qd inter eximiā voluptatē cupiditatē, & maximū virtutis amorē intercedat: quo modo se oīno ad hāc partē mediā, videlicet ad ambitiois, & honoris amorē trāsferet, atq; impellet. Est enim quoq; in aīa ps hęc, vt sepius diximus, maxime p̄xima ei, q̄ ad virtutē ducit: ex quo necesse est, vt iste, & gl̄ia sit audior, & ma

gna

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

Gna aggrediat, atq; efficiat. Hicigit
modus est, & velut norma designan-
di adolescentis, qui finē rerū gna, &
honoribus demerit: ac exposita rō,
quā se ab optima nā, & pfectissima
disiungit. q̄ oīa etiā sunt in ciuitate
ambinosa sītia, sūtq; ipsa ab opti-
ma ciuitate degenerat. Quē oīa, vt
ā Platone de ambitiosa, & optima
Repu. deq; optimo, & ambizioso vi-
ro dicta sunt, videre est in antiqua
illa Arabū Reipu. administratione,
q̄ haud dubie optimā Platonis Rē-
pub. imitari putabat: tum secuta est
mox illius ipsi Mahauīe t̄pibus in
ambitosam cōmutatō, quē adhuc
p insulas nostras durare videtur.

De trans-
mutatiōe
ambitiosae
ciuitatis.

Post hęc āt Plato de trāsmutatio-
ne hui⁹ ciuitatis inq̄rit, in quam nā
ipsa ciuitas formā, in qd̄ hominū ge-
nūs vir ambitiosus trāseat. Tum de-
mum in hāc venit sūtiā, vt sēpissi-
me ambitiosa Respu. in dñationem
paucorū cōuertat: in qua ipsa (vt iā
dixim⁹) diuites sunt illi, penes quos
rerū est administratio, nihilq; pau-
peres ī eo dñio cōiciant. In hūc mo-
dum sit, cū, s. lapsū t̄pis diuturno in
ambitiosa ciuitate principes siles vi-
xerint, & q̄ si sensu aliquē induerint
eius vtilitatis, q̄ ā pecunijs, atq; diui-
tijs p̄cipit, & demū pulchro, & hone-
sto vtile p̄posuerint, itaq; recesserint
ā virtutis cōgij: viū interiecto
gradu priore ambitionis, ad extre-
mūq; illi nephario honore pecu-
nias, diuitiasq; celebrabunt. Fortas-
sēq; qd̄ dicit Plao: verū id vidēbis,
si diligētius ciuitates ambitiosas per-
scrutabimur, & velint trāsmutatiōis
eārū normā: genus tñ hoc, qd̄ pau-
corū dñationis est, idē certe abiectis-
simū est, & viliissimū, neq; diu cōsi-
stere p̄t, leui quacūq; cā, siue īterna,

siue externa sit, cōruptibile. Error-
que ī eo ipso prim⁹ est, vt nō ei po-
tissimū dñum deferat, q; & vti opti-
me, & cōsistere in eo diuissime pos-
sit. verū n. solē hic spectant diuītiæ:
nō aut certe, neq; min⁹ absurde, q̄ si
q̄s ditiores deligēdos nauib⁹ guber-
natores velit, neq; admittendū nau-
cā peritissimū, q̄ vere nauta sit: sic et
in hoc p̄cipatu paup̄rē nō ferūt,
ob ogestatē, & quēadmodū, q̄ huius-
cemodi naurā elegerit, perniciē, ac
exitū nauī, vectoribusq; oib⁹ q̄ret-
ita, & de ipsa Repu. res se habet. Ad
hęc, ciuitas hmoi nō vna plane, sed
velut bis a tita ī tenues, & opulētos
videbit nāq; diuites illi, cū cōgregā-
dis opib⁹, tū auare et, & sordide cōti-
nendis pau pes ā se auertūt, & rema-
nent ipsi diuites. Est adhuc ciuitas
hęc pessime affecta, q̄ ad gerēdū bel-
lū nullo mō idonea ē, cū oīno prin-
cipib⁹ vnū de duobus necesse sit; aut
enī multis vti militibus, qd̄ fieri nō
pōt: eos, n. armatos nō parū, immo
q̄ p̄lm formidabūt. qua rōne et hęc
ciuitas paucorū dominij appellat.
Adde et, q̄ neq; plures milites mer-
cede, vt potē anari, & tenaces condu-
cēt, sed vel vt ipsimet sint milites, vel
ipso rū q̄ pauci. q̄ si accadat, necesse
erit, vt fugiāt in p̄clij. Quod certe
āaduertere in multis populis licet,
q̄ quiete, & pacate vixerint, si qñ ip-
sis oū paup̄iore gente bellū cooriat.
Estq; in eadē Rep. error nō minor
q̄ sup̄ius vitu paui, vt idē varia offi-
cia, variasq; artes hō exerceat: vt idē
& terrā colat, ac pecunias, opesq; ac-
cumulet. Quā et in ciuitate Princi-
pes nasci tales, malorū oīum est gra-
uissimū. nunq̄ n. illi regimē ipsum
ciuitatis puertere delibēt, atq; ad id
potissimū cōparare, qd̄ & voluptati
libi

A sibi sit, & q̄stui. Ac ex legibus quidē huic ciuitati sp̄positis illa ē, vt nullius imperio sint subditi sacerdotes: p̄terea oībus vt liceat cui velint sua erogare, oībusq; data ab alijs possidere legitimū sit, silesq; eius ḡnis leges. q̄ cā est, vt multi in hac ciuitate mendici cōuerſent, & paupes, diuitibus certe quasi infestis stimulis p̄petuo molesti, q̄ diuites numero q̄dē multo pauciores sunt. Quā in re eadem sunt huius ciuitatis incōmoda, q̄ in examine apū p̄mixti fuci inferūt, cōmedentes q̄dē mel, at neq; colligētes quicq; neq; adierētes: sicq; ab ijsdē fucis n̄ alio morbo totū examē apū afficit, q̄ hęc ciuitas ā p̄digis, & maleficiis, neq; enī dubiū est, q̄n̄ ī illa ciuitate, vbi mendici cōplures sint, ibi, & fures eē, & latrones, & oīs ḡnis scelerū authores: p̄p̄eāq; cā ipsā infiniis p̄pe malorū generibus affligi. Atq; hęc iniquitas, iniusticia, error, q̄ oīa paucorū d̄nationē cōsequunt, in ambicioſa ciuitate nusq; cōparēt. quocirca ea ipsa ciuitati optimā p̄p̄ior est, hęc verō ab eadē remotior, p̄ magnitudine, atq; varietate errorū, q̄ in ipsa cōspiciunt. His itaq; exp̄positis, q̄ de ciuitatis ambicioſe ī hāc postremā trāsitu, deq; & ḡne, & numero errorū, q̄ in hoc paucorū p̄cipatu accidūt, dicta sunt: seq̄, vt de viro ei⁹ ips⁹ paucorū d̄nationis sibi dispute: tū in qua potissimū ciuitate sit, tū aut quo mō, aut in quē trās mutet. Ambiciosus itaq; p̄f, si filiū mīatorē sui habeat, ac forte ei filio cōtingerit, vt pauper efficiat ā calumniatoribus, l. delatus, atq; accusatus, ex bellica aliqua expeditiōe, vel magistratu quopiā p̄ ip̄m acto, sicq; necessitate coactus ad lucrū se, & q̄stū cōferat, paupertatē multo min⁹ pati,

q̄ mortē cōstituēs, adeo vt deposita d̄ oī ambitione, de congerenda tñ pecunia cogitet, vt fieri solet: in hunc tandē modū ex ambicioſo pecuniā cupidus efficit, tumq; oīno sili seſt q̄stuoſe ciuitati, quē admodū, quē supra descripsimus ambicioſum, simile eē ambicioſe ciuitati diximus: estq; & auarior, & parcior, neq; illis voluptatib⁹ ciuilib⁹ nisi necessarijs indulgēs: q̄ certe abſtinentia ex virtute nō p̄ficiſcit. q̄cquid enim ex cupiditate diminuit, in altā cupiditatem trāsmittet, quā maxime velut p̄stantiorē p̄sequit: vt est amor pecuniā, & auaritiā. Ergo viri h̄mōi, si ā queſtu, & alienarū rerū acquisitiōe p̄hibebunt, nō amplius se ā voluptatib⁹ minime necessarijs cōtinebūt: eademū in hac p̄te rerū summa est, vt auaritia (sicut dictū ē) sit corruptiōni, atq; interitui p̄facile exp̄posita. Ac, vt breuius dicat, ambicioſus ille manifeste ī virū voluptatib⁹ deditū trāsīt, siue voluptatē intelligas pecuniarū oblectamentū, seu alias cuiusmodi ḡnis illecebras. Quod idē de ciuitate ambicioſa intelligēdum, vt eandē rōnē hēat ad voluptatē, quā ambicioſus hō ad voluptariū, sūt. n. ciuidē generis ciuitas q̄stuarīa, & voluptuoſa. Nec alia sanē rō est, q̄ haſtenus (vt vidimus) tot labefactauit Reges, vt sit, p̄ exēplo nū ceorū p̄cipar⁹, quos cōiuratos vocāt. Nāq; & ij primū legitimā ciuitatē imitati sunt, quādiu eorū princeps vixit: mox regnātē ei⁹ filio ambicioſe se dederunt, ita tñ, vt pecuniā ēt admisceret cupiditas: rum demum res tota c̄tate nepotiſin voluptariā ciuitatē abiit, ita vt ā nullo voluptatum genere abſtineret: eoq; pacto ciuitas ipsa funditus tpe suo deleatur.

cum

De viro paucorū d̄nationis.

C

Paraph. In lib. de Repu. Plat.

G cū eo tpe infestā illi dñatio, atq; inimica eēt, q̄ legitimę Reipū. legali ē filiis. Hic est igit̄ modus, quo vir ambitiosus i lucti, atq; pecunię cupidū trāsit: hęcq; ē dñia, q̄ inter illos ordines, & dignitates itercedit. nec. n. obsecrū esse pōt, q̄stuariū ambitioso vihorē esse, atq; deteriore, qđ ipsū ad gradū, atq; ordinem istorū attinet. Quocirca hic locus ē maxime idoneus inquiredi, quānā in Rēpu. ex se ipsa, q̄stuaria ciuitas transeat.

De transmutauōe q̄stuarie ciuitatis.

Plato at̄ hanc ipsam, in populārē statū pmurari cōset: ac virū q̄stuariū in eū, qui sit populari naturę sibi pmutari. Eo at̄ mō hęc ipsa sit pmutatio, sc̄p, cū in paucorū dominio q̄stus pecuniari⁹ solus sit, qui maxime desyderet, ideo cogunt̄ primū leges imponere, q̄ huic, pposito vtiles sint. Qua de cā primū eorū institutū est, vt cuilibet adoleſcenti sit liberū res suas, atq; pecunias in quāuis cupiditatē, aut libidinē infumere: eoq; pacto ad id tandē deueniēt, vt illorū facultates oēs distrahanēt. fieri. n. nō pōt, vt hac in ciuitate sūp gradu p̄rio honorū opes collocatz sint, & ad tēperantiā factę leges condant̄ p aliquā necessitatē: quanq̄ q̄

I p̄xima cōsequēt flex, ā virtute oīno aliena nō sit. At vero cū & sumpt⁹, & voluptates libere sint, necesse est nō paucos ēt, ex generosissimis quibusq; paupes fieri: & cū eorū multitudo quotidie i hac ciuitate angeat, parcos illos, & anaros maxioī odio, maximaq; inuidia, atq; detestatiōe apud eos ēē pat̄, qm̄ ipsi paup̄tis, atq; indigentię eorū cā sunt. Hinc certe multę, ac varię i hac ciuitate leges exorient̄ inqt: & diuites quidē certe, ut qui p̄ter accumulationē rei nihil aliud curēt, seip̄s molles plus

nimio, atq; delicatos efficiēt. Multi-
plicatis vero huiusmodi paup̄ib⁹ in ciuitate, vt solēt iter examina ap̄ fuci nō unq̄ frequentiores exoriri, dū se diuitib⁹ cōparāt, siue in re militari, siue i domesticis, vrbaniſq; negotijs, q̄ cōione ciuitatis eoq̄ ipsi obire: tunc se validiores, robustioresq; oī in re delicatis illis agnoscut, necnō illos vituperātes, diuitem eomō, & eē, & fieri p̄bosum putāt, & dedecorū. Itaq; Rēspu. hmōi haud dissimilis valetudinario corpi, & morboſo, qđ minime quaq; ex cā extrinsecus incurritē i morbos incidit: sic qđ ē, & hęc ciuitas, siquā habeat aliā aduersariā, p̄sertim populārē, ij, quos sup̄a dixim⁹ fuci populari ciuitati aduersus suos opem ferēt, simūq; in diuites illos cōiurabit, vt eos, & vita, & fortunis spoliēt, aut in exiliū pellāt, aut redigāt i seruitutē. Nec secus vero q̄ corp⁹ ipm̄ in sese, q̄si dissidentibus partib⁹ & laborare, & cōmutari pōt: ita quoq; hęc ciuitas i restino malo agitata, ac secū ipsa discordās periclitari sanē, ac trāſire in populārē poterit. Quod tū accidet, dū pau pes cōtra diuites cōiurare eos ip̄sos subigēt, ex quib⁹ partim necabūt, partim i exiliū mittēt: non aliter q̄ in his, q̄ nūc stāt ciuitatib⁹, aduersus opulentos pauperiores armari, atq; cōgregari videm⁹. Tum demū igit̄ cōstituto in ciuitate paup̄tū imperio, cō res redierit, vt oēs sint ex æquo liberi, nimiaq; libertate oīb⁹ oīa licita sint. cuiusmodi certe imperium casu quodā, & fortuna cōtinebit̄, in quo oīa sint hoīum genera cōfusa, nemo dignitate, aut honore p̄stet, lex oīb⁹ cōquabilis, vtpotē qua, nec dignitas vlla, nec probitas excellat. Nec est stat⁹ hic popularis

versū-

A versicolori pallio, atq; depicto dissimilis, quo, velut speciosissimo pp colorū varietatē in primis & mulieres, & pueri delectentē: ita hūc quoq; popularē statū multiformē in primis, & variū primā spē nō pauci pulcherrimū esse arbitrant. at nihil est pfecto primā hui⁹ Respu. spēs, q̄ppe, cū ipsa sit adeo corruptioni, atq; internicioni obnoxia, si nō virtute aliqua, aut honore fulciat, vt in his p̄sentib⁹ ciuitatib⁹ ac prioribus etiā popularibus p̄picuū est. Ex quo tñ gñe optima Respub. exoritur, & reliquē nihilomin⁹. in eo nāq; in potētia reperiuntur, cū in hac Repu. oēs animi mores reperiant. vñ enim primas ciuitates, q̄s nā p̄tulit, necessitate ipsā oīno coegisse: statimq; sunt populares cōsecutę, ex quib⁹ velut fontib⁹ reliquē oēs in suo gñe emanarūt, ac velut corruuāt sūt. p̄p̄eaq; Plato dicebat hoc ciuitatis genus sapientib⁹ curę eē debere, vt ex quo genus optimū, ac ciuitati optimā maxime correspōdēs eligi posset. Veluti si q̄s horreū oī genere rerū abundans instruat, ex hisq; reb⁹ alias vendet, alias, q̄ sibi placuerint ī suū vsū religat. Inq̄ p̄terea ille, hāc ciuitatē, cū nullis reb⁹ vtilib⁹, siue bellicis, siue domesticis munerib⁹ ciues astringant, interire facillime. nā & hic cernere ē sceleratos, atq; capitali supplicio dignissimos, humani, atq; diuini iuris cōtēptores. Hic ē nulla cura ē, nulla rō earū rerū, quas ī cōstituendo optimo ciuitatis gñe opportunas eē, & necessarias diximus. Quo errore hęc ciuitas nō parū ab optimo statu recedet, & si quis eā subito voluptarię, ac delictijs fluenti ciuitati, aut nō dissimilē, aut eādē sortasse existimet. Verum hactenus de

permutatione quasuarę ciuitatis **D** in popularem, deq; popularis ipsius differentia, atq; comparatione ad optimam, atq; ambitionem.

Nūc vero est cōsequens de hōe popularis ciuitatis sibi, eiusq; mutatione disputare. De eo itaq; dicēdū est, talē virū hoc in statu ex eo fieri popularē, q̄ pri⁹ oligarchię sibi sue rat, velut ex paucorū dñatu ciuitas nascitur popularis. siquidē hic ob eruditionis, & rectę institutionis penuriā, q̄ in paucorū administratiōe ē: p̄p̄ ignauorū p̄terea, & ocioforū copiā, quāquā ab eo nat⁹ sit, qui inter principes ipsi⁹ oligarchię sit, neq; desistat filiū suū ad suos mores, genusq; dominij, & vitę attrahere, nihilominus aliena, & ex terra ad monitiōe, tū ad absolutā libertatē, tū ad voluptates reuocatū, cuiusmodi interpellatio libertatis, atq; voluptatū cū valuerit, atq; durauerit diutius, p̄culdubio ī oēm cupiditatē, libertatēq; licentiosam se deder, sup̄ necessarias ēt voluptates, quas, velut à patre iā antea suppeditatas acceper. Nō necessariatū vero, ac sup̄uacuatū illecebratū maior cura ē, ad quas p̄ necessarias illas cupiditates trāsīt. **F** Eas at̄ itelligo, quib⁹ ad vitā necessario idigem⁹, sicuti & potus aquę, & cibi est desyderiū: quorū alterū humiditatē corpibus necessariā cōseruat, alterum vero penetrare facit, & trāsmitit ī corpus id, qd̄ restat, qd̄ iā corpi decessit, ac dissolutū est. Sic ergo iuuenis ille non necessarijs tm̄ voluptatib⁹ addictus est, quinimmo, & cupiditatib⁹ alijs, vt quęq; veniūt ī mentē: adeo, vt nō nunq̄ ita se uino ingurgitet, vt ebrius plane, ac mentis impositifficiat: tm̄ interdum aquę hauriat, vt eius frigiditate, natū

De homine popularis ciuitatis, eiusq; mutatione.

turæ

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

- G** rurē temperamētū obruat: sepe nū-
mero in exercitationib⁹ gymnasti-
cis se quolibet gñe pugne exerceat:
aliās & vitā, & instituto sit nō dissi-
milis illis, q̄ philosophiā profitent:
cōtra alias oī in re agēda socors pe-
nit⁹, atq; inersappeat. ac (ne plurib⁹)
ei⁹ mores plane sint in cōditū, atq; in
definitū: huiusq; vitę institutū nimis
delicatū, ac liberū nūcupari debet.
Quod re vera ab humano pposito
alienissimū videri f̄t. si quidē hō,
cū vnicū finē spectet, debet ei⁹ quo-
que cōsuetudo vitę, seu opano ī cer-
ta, ac determinata esse institutiōe.
- H** Iuuenis igit, qui ad hūc, quē paulo
ante dixim⁹, modū affectus fuerit,
oīno Reipu. populari s̄s̄iserit. qui,
si ita se hēre ponat, erit eadē isti⁹ ad
reliqua genera cōparatio, q̄ Reipu.
popularis ad reliquas ciuitates. Atq;
hic loc⁹ se offert quidē maxime ido-
neus, ad dispiciendū in q̄ā ciuitatis
gen⁹ populus trāserat, & q̄ illius ip-
sius cōmutatę vis sit: in quē deniq;
virū popularis iste trāseat: ac ei⁹ ip-
sius, qui ex populari exorit, quis di-
gnitatis gradus, q̄ amplitudo, q̄ felici-
tatis. Hanc igit populārē gubernā-
tionē maxima ex pte in tyrānidem
- I** deficere Plato arbitrat⁹ est. si quidē
enī ex populari statu ea rōne tyran-
nicus exorit, qua popularis ipse ex
paucorū potētia. Non. n. aff⁹ ex pau-
corū administratiōe exit popularis
gubernatio, q̄ pp̄ inexplēbilē diui-
tiarū, atq; excelsiū q̄stus appetitū:
qua ex cupidine populares ipsi non
pauci necessitate ipsa sūt paupes, s.
quos, velut inter apū examina, fucus
siles esse ostēdimus. Eadē quoq; cā-
est, q̄ populārē statū in tyrannicam
dominationē cōuertit, s. insatiabilis
& libertatis, & omnigenę licentię
- amor. quicquid. n. excessū, atq; sup-
abundātia obruit, necesse est ī diuer-
sum penit⁹ cōtrariū abeat: neq; hoc
in his, q̄ volūtate agunt, verū etiam
in nālibus videre est. Sic igit liber-
tas summa cā est, vt fuci illi in ciui-
tate cooriant, nō dissimiles his fucus,
quos in potētia paucorū nasci dixi-
mus: quāquā hic tñ īstorū nō pau-
lo maior copia est. illic. n. in pauco-
rū dñau principes ignauos huiusce-
modi hōes, ac desides, ac voluptati-
bus diffuentes nō amāt, sed ne tole-
rāt quidē, quin potius oī ope oppu-
gnāt, atq; affligūt. qua rōne in statū
eū tandem terminat, ac deficiit illa ci-
uitas, qui q̄stuariū inter, & tyrāni-
cū medius est, popularis quidē ipse,
de quo nūc agīt. Ac in eo quidē, nō
vt illic inertes, atq; pigri odiosi sūt,
aut graues, verū oībus accepti, & in
ter ceteros honoratī maxime, habi-
tiq; penē principū, atq; dñorū loco.
Est enim huius ciuitatis, vel nā, vel
cōditio, vt cū libertas publicū inua-
serit, demū in singulas familias, ī sin-
gulas domos se inferat: atq; eōsq;
pmisceat oīa, vt filiorū cū parētib⁹,
seruorū cū dñis, mulierum cū viris
gradus, atq; cōditio par sit, & labefa-
ctat⁹ leges, & pculcat⁹, vt nullus in
- M** se dñum agnoscat: atq; breuiter, ni-
hil pter absolutā, plenāq; oīno liber-
tatem, aut velit, aut sustineat, ac vt
singuli quidem, velut omniū rerū
pro libidine dñi sint, qñ scilicet, &
quō libeat. Quę necessitas certe in-
credibilem pessimi fucorū generis
multitudinem afferret, haud secus, q̄
aduersa corporis valetudo vitiosorū
humorū, velut pituitę, bilisq; & fla-
uę, & atq; copiā sufficit: sic sanē po-
pulus, hoc fucorū gñe supra modū
pullulatē, & grāsātē, trāsīt in tyran-
nicā

- A**nica administrationē. Quocirca oī cura cauere legislaiores debēt, ne genas hoc fucorū pellilens ciuitatibus oboriat: ac penit⁹ diligētius ab illis agi debet, q̄ a medicis, ne hūiores nō ciui in corpiū sexoriant. Ac, si qñ hoc genus incipere, atq; enasci aīad uerterint, radicē illud, ac funditus excidāt, & extra ciuitatē ipsam p̄ijciāt: quēadmodū pituitā quoq; de corpore hūano, & vt tanq; bilē medicus educit, p̄ijcitq;.
- Q**uāquā nō paulo minor, vt in re ēt grauiore legūlatorū, atq; principū, q̄ medicorū cura, & obleruatio eē debet. Nemo enim hac ciuitate nasci vī, qui cupiditatibus possit, & illecebris impare. Verū enim uero (vt Plato ēt inquit) hominū tria sunt gēa in hac ciuitate nascentū, quorū maxime ort⁹ ad trāsmutationē ipsī⁹ in tyrannidē cōducit. horū primū est genus fucorū, q̄les iā ante descripsimus: q̄ vq; p oēm licentiā, atq; libidinē se libertate explet, cui generi hac in ciuitate laus est maxia, honorq; p̄cipu⁹ exposit⁹. Alterū ē, idq; turpissimū, qd soli auaritiā, soli q̄stui, rei q; conquirede studet, & ex talib⁹ maximā mellis copiā exprimit. Tertiū verō, ac postremū genus eorū est, quorū cura dūtaxat in suis cōmodis v̄sat, suntq; reliquorū penit⁹ vtilitatis negligētes, neq; pecuniosi tñ admodū, neq; opulenti. Atq; hac in ciuitate illud genus opulentū reliquis illis duob⁹, velut p̄de, rapinēq; exponit: siquidē illa hoc fm quoad pnt fortunas oībus, atq; facultatibus spoliatur. Alterū quidē libertatis, atq; licentię cupiditate ductū: alter ū ea rōne potissimū, q̄ summā sibi dignitatē opibus, atq; copia constare arbitrat. Et re vera primorū illorū dignitas con-
- sistit, quaten⁹ popularis administratio produci tūq; facultatibus, quas illi vtrūq; q̄stierit, & depredati sunt iter plebs districēdas. Itaq; (vt inq; post iniurias hūmōi, & rapinas consēquēs est, vt in hac ciuitate litigia, cōtentiones, accusationesq; nascant. Ac populus quidē ipse i vnū aliquē cōuerteret, ac spectabit, qui inter eos, quos libertati, & cupiditati deditos dixim⁹ excelleret: huiusq; fortūas suas oēs, velut p̄sidio rerū suarū, ac p̄pugnaculo cōmittet, illiq; oīa necessaria suppeditabit, extollerq; in summam dignitatē. Qui vt nihilominus tādē adeo libertati publicę insensus, atq; hostis efficiet, & p̄priedetentim tñ erogabit, vt tandem pplm maxima ex pte sibi subijciat: eaq; rōne, & nām, & oīm tyranni ipse obeat. Iā enī inde a p̄ncipio dominij sui officijs, operibusq; tyrānicis cōtinēter se exercēs, eō tandē puenit, vt vere tyrānus efficit⁹ sit. Principio. n. populū planē sibi subditū, ac obnoxiiū arbitratui sui nactus, seu corripere quēpiā, seu p̄sequi, seu necare libeat, velut cōtra odiosum hostē fieri solet, id quocūq; facere non desinit: atq; ita nōnullorū hominū auxilio cōtra alios ad tyrānidē atri-
- piendā vtit, ob generū hominū diuersitatē, vt dixim⁹, q̄ in ciuitate reperiunt, & p̄sertim cōtra opulentos, qui certe populo sunt maxie odio. Neq; cessat exiria, ac cedes crudelitateq; exeq; quousq; sit maxie ciuiū parti detestabilis, vicissimq; ipse p̄iceps odiosus: itaq; cogit necessitate tyrānicū īperii i instituire, ne alioq; a cōiuratis cōtra eū i ciuitate inimicis interimat. cuius qdē rei exēplar quoddā est Cordubēsiū ciuitatis status: q; cū quingentis antea i a populo admi-

Paraph. in lib. de Rēpu. Plat.

G administrata fuerit, post hoc tps p
quadraginta annos iā transmutata
est in tyrānidem. Quibus vero gra-
dibus tyrānus hmōi ad eam seuitiq;
atq; crudelitatis rōne progrediat, &
quo ei^o tandē dñum, ac principat^o
eū deferat, quid, quātūq; ab eo dāni
ciuitas ferat, quantū ipse ēt à seipso,
rōne quidē, atq; inductiōe ostēdit.
Principio enim hō is salutationibus
facilis, ac more etiā ipso populo gra-
tus, oēs quodāmodo i officio retine-
re vī, ita vt eū nō tyrānū, sed māsue-
rū, ac iustū esse ducat, q̄ si qui equita-
ti, & rectitudini studeat, p̄sertim in-
H ter eos ciues, quibus cū pecuniis, &
bona cetera partiē: vt nihil aliud q̄
multitudinē, atq; ciuiū cōrū cura-
re, & regere appareat. Iā vero, cū ho-
stīū externorū partē sibi pace, ac fce-
dere adisi xerit, partē sultulerit bel-
lo, partē qū ocunq; represserit: cū pa-
cate possit viuere, nihilomin^o noua
sp bella sollicitat, vt ea rōne facilius
ciuiū suorū imperio abutatur. Ipsi. n.
bellicis sumptibus exhausti, minus
resistere illi, aut insidiari p̄nt: quip-
pe, cū rebus necessarijs quereendis, ac
quotidiano victui cōparādo astringan-
tur. Quale certe quiddā nostrati-
I bus accidit, qui celebris illi^o viri Iha-
niē filij im pio adheferūt. At ille p̄te-
rea putabit esse i populo nōnullos,
quos ipse timere deberet, eosq; po-
tissimū, qui inter ceteros ditissimi, ac
potentissimi sunt: vtiturq; oī arte,
& industria ad illorū exterminatio-
nem, & iteritū, ita vt eos erucidādos
hostibus p occasione subijciat, i pu-
gnāq; eos mittat, Sic. n. necesse est,
cū odio habere siles sibi viros, qui
certe apud eū auctoritate, atq; offi-
cio p̄m poterāt. Et certe his, q̄ dixi-
mus, agendis nō minima inimicitia
rum aduersus eū causā cōtrahit. **E**x **K**
quo cōsequas quoq; est, eū id tota
opa agere, vt hmōi viros potentes,
potentiaq;, & magnanimitate cete-
ris pstantes ē medio tollat, atque ita
sibi ciuitatē subiuguet: neq; hęc agēs,
cogitāsq; cessat, quousq; ab hoc ho-
minū gñe ciuitatem purgauerit. Sa-
nē quidem purgatio ea est ei corra-
ria oīno, qua medici curādis corpo-
ribus, & sapientes in cōseruādis opti-
mis Respublicis vtunt. siquidem ij,
q̄ deterrimū est ei i ciuit: tyrānus cō-
tra, q̄ optimū est extrudir. Itaq; ty-
rannū tandem, aut nō viuere oīno
necesse est: aut si viuat, cū iprobis, **L**
ac maleficis, & capir i suo infensus vi-
tā degere. Neq; dubiū est, quin quō
infensiores sibi ciues reddiderit, eō
pluribus quoq;, ac fideliorib^o ad eu-
stodiā satellitib^o indigeat: quos cer-
te sibi ex teros, ac pessimos quoq; ex
oī gētū, ac populorū colluue mer-
cede cōparabit i i quā erūt sui ami-
ci fidelissimi, qui illos priores, à qui-
bus iste fuit cōstitutus princeps po-
puli, maxime infestabūt & affligēt.
Eo deniq; res flagitij, atq; dedecoris
prorūpet, vt, cū ad exercitus alimo-
niā, atq; stipendiū, rerū copia desit,
ad sacras, siquē in ciuitate occurrāt, **M**
opes violādas, diripiendasq; cōuer-
tat: nec minus eorū facultatibus, ac
fortunis abstinebit, qui ipm dñm
cōstituerunt. Quē iniuria, si diutius
exerceat, eūq; cognouerit hmōi po-
pulus p̄ter opinionem, quā de ipso,
dū rerū dominū traderet, cōcepis-
set (neq; enim eū aliā ob cām rebus
administrādis imposuit, q̄ vt à diui-
tibus, qui, & maximi, & optimi vide-
bant, liberaret) nec certe vltius in-
solens, ac p̄teruisti dñum feret,
conabiturq; oppressorum ciuium,
oībusq;

A omnibusq; fortunis exturbatorum multitudo illū ex ciuitate detrudere ille contra, vt potentior aſtrictio ſi ſeruituti ſubijciat, arma auferens, & alia fere libertatis inſtra. neq; aliter, aut maiore ſucceſſu hic ſub hoc tyrāno ſeruitutem cōmutauerit, q̄ qui fumum fugientes imprudenter ſe in flāmas conijciunt, ac minus periculū vitātes, in deterius atq; crudelius malū incident. Ille ſiquidē eo tyrannū ſibi dñm conſtituerat, vt leuem aliquorū ſeruitutē effugeret, verū enim in duriorē, minnsq; tolerabile incurrit. Neq; vero tyrannica hæc iniquitas rōne tñ, ac ſermonibus cognita eſt his noſtris tēporib⁹, quinimmo cum ipſo ſenſu, tum ē multorum experientia, & teſtimonio. Itaq; haſtenus nobis dictum ſit, popularis Reſpu. quaſi in tyrannicā conuertatur: quæ in ibi ciuim, & fortuna, & conditio ſit.

De his
Nono.
De viro
populari
quō in ty-
rannū per-
mutetur.

Nūc de viro ipſo moris, animiq; tyrānici dicēdū, quo pacto videlicet ex populari illo in nām, ingeniūq; tyrāni deſciſcat: quærēdūq; hic vir, cuius vitę cēſendus ſit, miſere ne: & infelicis, cuiusmodi Reſpub. illa eſt, quæ tali opprimē dñio. Itaq; cum Plato eum virū deſcripſerit, vt cupiditatib⁹ minime neceſſarijs obſequentē, aut addictū melius, dicam⁹ ipſm ideo Platonē ſtatim ab his cupiditatib⁹ exprimēdis, indicandisq; incipere: moxq; ipſe reuertet ad explicandā rōnē, qua ex populari ille tyrānus efficiat: deſide q̄ miſer ſit, q̄ infelix, & quantū cū ciuitate tyrannide oppreſſa ſimilitudinis habeat.

Nō neceſſarias ergo cupiditates aſſerit, q̄ in ſomno excitant, atq; comouent. p. eas at ſerā illā, ac brutam partē intelligit, q̄ rōnali dormiente

maxie excitat, tanq̄ ſopito, atq; ſomno oppreſſo dñio. Pars etenim illa ſera, atq; inhumanā iſomno, dū velut à rōnis dñio libera ē, ab oīq; cogitatione, nulloq; reſpectu cohibita, nihil ē certe tā nefariū, qd timore vilo, aut religiōe exhorreat: q̄ duo inter vigilā dū nō paucos affectus cōnere ſolēt inhoneſtos, & voluptates nefarias. Parte igit rōnali labefaſtata, aut ſpedita, leges oēs, ac inſtitutiōes rectę maxima ex parte deperit: aut, ſi qd forte ſuperit, hoc nō niſi minimū quiddā, ac debiliſſimū eſſe p̄q. q̄ ſi hō diligenter rōnis illius curā ſuſceperit, nihil tale, quale nūc dicebam⁹ patieſcī in ſomno: qn ēt p̄s illa rōnalis p̄ ſomnum id, quod, velut p̄ maximas vigilias ager, adeo vt nihil cōtra leges, cōtra æquū, & bonū cōcipiat, aut cogiteſ. Ideoq; hūc, qui rōnē curat, virū, diuino: alterū, qui eius ipſius negligens eſt, fero, ac beſtiali homini cōparat. Ea igitur parte cupiditatē min⁹ neceſſariatū explicata, ad eā rationem ſe reſert, qua tyrānicus vir cōſciat⁹ ex populari: ſicq; inquit, populare eū eſſe, q̄ ab etatis initio ea ſit affectiōe imbutus, vt nihil voluptatis non neceſſarię requirat, neq; quicquā magis, q̄ q̄ſtus copiā, ac lucri. Verū enim uero, cū hic iuuenis iter eos verſat⁹ ſit, qui ſe totos libidiniſus, ac ſuperuacuis illecebris tradiderūt, ſitq; nā illis cōpoſitione, atq; meliore, paterq; ipſi, q̄ pōt maxime ad ſuū viuendū inſtitutū adducat, cōtra perditū illi ad vitā maxime frugalitati cōtrariā retrahāt: ita ſanē eū ipſum neceſſe ē in diuerſa tractum, mediā quādam moris vtriuſq; affectionē nanciſci, moderate quidē, vt ipſe putat illorū vtrūq; ſecutū: vt certe, neq; nō illi.

Moral. cū cō. Auer. AAA

Paraph. in lib. de de Repu. Plat.

G bere oīno, neq; dissolute viuēdo, ex paucorū potētiae sibi in populare cōmutet. Inquit rursus Plato, popularis hmoi viri, iā aetate puectionis filiū esse ponam⁹, qui ā teneris vnguiculis patrijs sub morib⁹ educat⁹, in eā fortē incidat, quā parēti ipsius cōtīgisse diximus, videlicet vt solici tet⁹ ab his, qui legis, ac morū trāsgressionē suadere solēāt, ac ad integrā libertatē trahāt, cōcurrente ex altera pte oī studio, atq; o pa ipsius genitoris, vt hmoi voluptates oriantur in eo: accedat q⁹, vel affines, vel domestici, familiaresq; nōnulli id, qd in patre nō fuit, ei⁹ cupiditatibus obsecundēt, ita sanē citra cōtrouersia vehementius, ac pter modū in voluptates hmoi se dabit non modice, vt de patre diximus, ipse enim nō hēt ē diuerso, qui se in alterū extremū retrahat: nec certe ei cōtingit ī quoscūq; incurrere, ā quibus vlla o pa reprimat⁹, quin potius oēs, quibus occurrat offendit auctores libidinis suae, atq; voluptatis, q eū ē ad dominandum inuitet, incēdantq; oī studio. quib⁹ certe rebus fuci⁹ peiorē, ac deteriore fieri planū ē ijs, ā quib⁹ solēt apū examina vexari. Ipse siquidē, **I** dū se in voluptates deuoluit supuacaneas, vt sunt ebrietas, vnguētōrū, ac rerū odoratarū inane studiū, & qd breuius dicat⁹, cuiuscūq; generis sint oblectamēta, ac maximē cōsuetē hoībus voluptates. dū igit⁹ in eas se p̄cipitat, & immergit, quasi ex se ipso, id est, ā rōne, & mente excedit: atq; ita extra se posit⁹ cupiditatib⁹ illis agit⁹, stimulatusq; fucis quidē ē triplis, furit planē, ac summe perturbat⁹ in insaniā, ac dementiā quādā demoniatā cōuertit⁹, qua etiā nump̄citus, si quas sanas intus opiniones, aut voluptates frugales reliquias offenderit, euellit penit⁹, atq; abijcit. Ergo tyrānus hmoi (eū autē intelligo, qui p̄stātoris alē paris prorsus est negligēs, (furioso, atq; ebrio intellect⁹, ac mētis oppressu plisus est. Ac sanē in hūc modū furiosus non tñ⁹ ad imperiū hominū aspirabit, sed deorū ē immortalīū dominiū, si posset, sibi acquirere conaretur. Et in hūc quidē modū tyrānus non pperā descript⁹ sit: nec q ā nobis cōmemorata ē eius ex populari cōmutatio cōtraria vī, aut aliena. erit autē qualis ā nobis descript⁹ est, tū maxime, qñ, vel nā ipsa, vel studijs in eū **L** cōcurrāt oīa, quae ā nobis enumerata sunt. Hāc autē vt sunt ā Platone explicata, mox differere incipit, huius ipsius viri, de quo dicimus, q rō sit vitē, qui mores, q cōsuetudo, vbi certe illū inter voluptatū omnium abūditātiā, & aculeū debacchari ostēdit, ad voluptates oīa cōposita, vt sūt deambulationes, porticus, balneae, spatia, gymnasia, theatra, & (ne multis) indulgere quidē oībus q amorē isti impudētē, venerēū, atq; immoderatū cōfirmāt: qui amor in ipso maxime viget, habetq; in reliquis animi partib⁹ dominiū, ac regit, vt **M** nauē gubernator ad libitū regere solet. Ac vir equidē talis, nūquā ascēndi nouas voluptates, ac prioribus adiūgēdi desistit: quin nouae in eo quotidie libidines oriunt⁹, vt in arborib⁹ alia atq; alia germina pululēt, & alia id gen⁹. Quib⁹ oībus nō sine ingēti sumptu obtēperari poterit, ac demū sit quāuis opulēt⁹, & locuples, nihilominus oē cōsēltim patrimonīū paiget: moxq; cū p̄sēnū sumptu indigeat, necesse erit pecunias fēnori accipe, & multa necessaria

Aria ab alijs medicare: cūq; senī p vltēri^o instātes cupiditates incitēt, ad ea ēt, q̄ assequi nō possit, & p̄fertim amor ille insolēs venereus vrgeat, q̄ reliqs cupiditatib^{us} ipse imperat: eo vsq; (quēadmodū inqt Plato) vt nihil sit, qd cōcupiscere ille n̄ audeat, nec se coerceat, adeo vt & colūborū educatiōe oblectari ēt nō negligat. Qua de re vnū de duob^{us} illi acciderē neceesse ē, aut eū q̄cūq; desyderat zōne qualicūq; vsurpare, aut ingēti tristitia, īmanibusq; dolorib^{us} affici, haud minorib^{us} certe, q̄ quibus vel parturiēs mulier, vel quiuis xgrot^{us} maxie cruciat^{ur}. q̄ si partē p̄monij cōcessā iā sibi à parētib^{us} p̄degerit, ampli^{us} ei si qd superit efflagitare, & ī voluptates inhonestas erogare nō verebit^{ur}. q̄ si minime illi assensū fuerint, ad blāditias primū, mox ad furta, postremo ad vim, ac paternā pietatis violatiōē se cōferet. cui īpietati aliquātō obstinatus, si se parētes opposuerint, aduersus eos ipsos tyrānū, oīs officij īmemor ager: vt neq; tādē, si res ita tulerit, p̄na cēde abstineat nefarias man^{us}. qd gen^{us} flagitij passim nos p ciuitates n̄as vidimus cōtingere. Ad hęc, tyrānic^{us} ille fili^{us}, si cui^{us} nō necessarij amore cape^{re} sit, ac eorū maxie, q̄ delinquentē eū, & adiuuāt, & celāt: illi certe videbitur nō iniquū eē eorū ḡfa amicos ipsos necessarios explodere, maiores, s. suos, auos: parētēsq; eorū ipsorum, quos min^{us} necessarios amat, nimis arbitrio, ac libidini subiiciat. Atq; ea demū eorū fortuna ē, quibus aut nā, aut morib^{us} filius tyrānus efficiē. Cōsumptis deniq; ac p̄fufis parētū facultatib^{us}, eū nihil ipse tm cōsequi possit, quo magnitudinē cupiditatū expleat, sacra, ac tēpla tādē diripiet,

infellisq; itinerib^{us} viatores, quoscūq; dent spoliabit, p̄das vnde cūq; poterit ager: ac deiceps oī t̄pis p̄cessu magis, magisq; adaugebunt cupiditates, maximeq; īmpator ille reliquarū amor venereus, inhonestus dīnabit^{ur}: adeo vt, q̄ vsq; à t̄pe pueritię, dū sub legibus paternis īstitueret, bonę opinionēs superāt, penitus euellāt. Erat at à principio in populari īstituto, ac vita educatus: nūc vero īnteruentu tot furiosarū libidinū talis ē vigilās (vt Plato inqt) qualis olim dormiēs erat, nullius rei abstinens, nulla religione, nullo cui usq; rei timore deterritus. Quoties ergo alt^{er} quor tales in ciuitate populari fuci, seu coorti sūt, seu aliū de cōfluxerit, q̄ īter ceteros potētia, atq; facultatib^{us} ad voluptates p̄ualeat à reliqs tyrannus cōstituit^{ur} oīum, ac dñs, idq; imprudēs pp̄i cōsensu, & auxilio. Sic at cōstitutus, velut sup̄ius parētē sibi, ac matrē subiecit, sic hic quoq; & patriā suā ac oīum maiorū suorū matrē ciuitatē toto conatu subiget. Si vero pauci ī ciuitate fuci tales existāt, quos p̄bi ciues īcrepēt, tunc potētissimū sibi ducē ex suo corpe cōstituūt, aut foris bellū gerunt, aut domi oē gen^{us} flagitiorū exercēt, pauciores fodiūt, ad cades, ad rapinas cōuertunt. Quicūq; p̄terea tyrān^{us} est, hac quidē nā est, vt nullū ipse ciuiū vere diligat, neq; ipsi īter sese diligere studeat. Quocirca administratio ipsa tyrānica iniqua est, & iniustissima, eū sit maxie cōtraria ei ciuitati, quā nos sup̄ius primā, atq; optimā descripsimus, à qua hęc p̄m, velut pessima distat. Est qdē certe regnū oīum statuum beatissimū, atq; optimū. Iccirco, eū nō alit^{er} ciuitas a ciuitate, q̄ vir a viro discrepet, cōsequēs

AAA ij est,

Paraph. In lib. de Repu. Plat.

G est, ut nemo, neque rege, sit optimo beator, neque tyranno miserior esse possit. Et si ciuitatis ad alia ciuitate collatio clarior sit, quod viri alicuius ad alterius, nihilominus tamen, si utrobique una, atque eadem comparatio est, ex illa ciuitatum inter se, et hec virorum comparatio clara fiet. ita. n. dñi quod ciuitatis propria sunt natura, & quod preterea accidunt, cognouerimus, facile erit viri quoque, si sibi iudicium ferre. Atqui nihil est manifestius, quam tyrannicam ciuitatem maxime osium seruitute opprimi, atque a libertate abesse quamprimum: sic quoque, certissimum est tyranni ipsius animum

H ostendit utique, in dignitate opprimi, utpote in quo pars ipsa vilissima, ac foedissima dominum obtineat, reliquis, quod presentiores sunt, seruitutibus. Serua in super ciuitas, velut alieni iuris, minime id, quod vult, aut cupit, potest agere: aut forte, si agat id, minimum quidem, ac nullius momenti esse necesse est. Tyrannorum sibi animus, velut dure, & misere seruiens, semper lamentatio, semper morore, semper tristitia, ac rerum osium inopia laborat. Etenim ciuitates tyranno subditas inopes quidem esse, neque, vnumque necessarius affluenter esse constat: ita quoque, tyrannicus au-

I mus vbiq; inopes, vbiq; famelicus, atque indiges. & quemadmodum (ut inquit Plato) ciuitas, quod sub tyrannide est, omnia formidat: sic tyrannus ipse nunquam esse sibi in tuto videtur. Et quemadmodum illic frequentiores querimoniarum, frequentiores fletus, ac gemitus, quam vltima gentium esse solent: sic nemo cupidinibus magis periculosus, magisque, luctuosus, quam tyrannus afficit. In eumque more Plato ciuitatibus ipsis viros illarum assimiles comparat. & quoniam quidem (ut dictum est) similitudo, quod inter optimam, & tyrannicam intercedit, apertior est,

quam quae inter sibi illis viros: ob id, ut ex exemplo tyranni ipsius naturam, atque conditionem exposuit. Etenim temporibus illius magno in honore, & frequentius vsu erat imperium tyrannicum: quod etiam erat poetarum carminibus decantatum, & celebratum, quasi liberum quoddam, ac legitimum dominium, iustumque esset. Ipse quoque, poetas non paucos in his nunciis ciuitatibus natos cognoui, qui hoc dominij genus optimum esse putarent, & in primis requireretur, utpote in quo sua quandam dignitatem, auctoritatemque, retineretur. Dicit preterea Plato, nihil obscurum esse tyrannum se erga ciues ita gerere, quasi erga seruos dominum: ut, si opulentum quempiam esse fingamus, & mancipij in primis esse abundare. quod ideo non sunt formidabilia isti, quia fretus sit reliquis ciuibus suis, quos duplo plures, quam seruos, eosque, liberos omnes habet. Quod si seorsum ab alijs ciuibus cum vxore, ac liberis, facultatibusque, omnibus inter tot seruos habitaret: tunc, utpote vbi nullum a liberis hominibus auxilium praesens, promptusque esset, illi nonne par fuerit de se in primis, de vxore, de liberis timere, de rebus suis omnibus, tanquam omnia illa ob seruos versentur in discrimen? Ac tandem quod faceret aliud, nisi nonnullis ex seruis ipsis ab blandiret, ac polliceretur quae praestaret, cogere tandem omnes, ut aliquos seruos claudere, eorumque, aliquos quoniamque ipsis vinculis ligare, multaque, illis necessaria parare, ac nulla apparere ratione ad id cogere, nosterat. Et certe eo se modo gerere cogit, eoque, discrimine, ac timore vivere, nisi se cum suis omnibus perire malit. Age, pro, alios circumspectaque; mortales proximos illi circūdemus, qui haud quam patienter alteri alteri dominari, quanta cum inopia, quanta angustia rerum, & difficultate astricuntur

† astrictū putabimus, qui, velut carce
re quodā clausus est? Hęc planē cō
ditio est ipsius tyranni, talisq; carce
re ppetuo coerces, semp fame, semp
timore vexatus, nunquā sibi imper
rās, nūquā vsq; eo cōposui, vt egre
di vsquā liceat, nec respicere quidē
qd placeat liberū est: verū ita inclu
sus muliebrē verius vitā agit, q̄ vi
rilē. Hęc inter cetera huius viri ma
la hoc minimū est, q̄, cū sibi ipsi im
parare nō queat, alijs dominari eni
tū. qd̄ p inde est, ac si imbecilli qs,
atq; egro corpore, suę valetudinis,
& salutis negligens, alienę sanitatis
B satagere incipiat. Qua de re qs om
niū, q̄so, grauiori seruituti illigat^o
est, q̄ tyrānus? cuius appetit^o, atq; li
bidines nulla industria, nullę opes
implere valeāt: semp in mōre, sem
p in angustia, sp in desyderio, quo
ipso anim^o maxie inops existit: ex
de iud^o, iniust^o, oīs amicitij expul
los siquidē affectus, cū tā antea acce
pisset, tūc multo magis ex obtentu
tyrannidis adeptus est: ex quo ē et est
consequens, infortunatū eū esse, &
infelicē. Adde ē, q̄ qui aut fortuna,
aut casu in sublime euehunt^r, sępe
numero miserabili ruina in īfirma
C recidūt: qd̄ adeo sua spē cōspiciū
est, nō rōne tū, verū ē et sensu. Atq;
adeo in hui^o sermonis cōpēdio, &
ciuitatū superiorū ordo, & carū ip
sarū felicitatis, in felicitatisq; grad^o,
ac series, necnō eorū, qui in his ipsis
dominant cōditio manifesta ē: ita
vt beatissimus oīum sit probus rex,
miserrimus, ac detestatissim^o tyrā
nus. Atq; haften^o de ciuitatū illarū
nā, & mutatiōe iter se, hōiūm q; et si
miliū a Platone disputatū est. Pōt
ē it aduersus ea, q̄ diximus opponi,
vt si verū sit, qd̄ a Platone dictū est,

si harū ciuitatū eā esse rōnē, vt alia B
alij cōtraria sit, quēadmodū iter se
optima ciuitas, & tyrannica sunt cō
traria: qm̄ inter talia contraria me
diū intercedere necesse est, videat^r
velle harū ciuitatū inter sese cōmu
tatiōe non nisi ordine fieri. qd̄ tū
hic non ita est, cū nō per mediā cō
mutatio fiat, vt a natura fieri solet.
Natura etenim ipsa nō, nisi p me
dia, q̄ intercurrūt cōtraria, aut cōci
liat, aut pmutat. Enimuero res ipse,
de qbus tractat, voluptatis sunt tū
nō naturę: vnde quodam mō his ip
sis in ciuitatibus ēt singuli omniū,
quas descripsimus naturę cōprehe
E dunt, ea sc̄ facultate, vt quēuis in aliā
quālibet transferri possit, atq; muta
ri. Dicimusq; hęc qualēcūq; ciui
tatū transmutationē a Platone po
sitā, ita nō intelligendā esse, tanquā
omnino necessaria sit, verū tantū
modo, q̄ ita frequentius accidat. cu
ius rei cā est, qm̄, si in ciuitate qs ab
ineunte vita instituat illius ipsius
ciuitatis morib^o, tamen si natura ip
sa sit maxime legibus illis cōtrari^o,
nihilomin^o tanta institutionis illi^o,
atq; educationis vis est, vt imbutus
ipse ciuitatis moribus a nā sua, ciui
tati illi cōtraria, recedat maxima ex F
parte: ita vt, siquid a ciuitatis mo
ribus discrepet, nō eo vsq; tū, vt nō
possit ad illius ciuitatis mores trā
ferri. q̄ ipsa ē et cā, q̄ nulla sit tant
praua, tā puerfa hōis nā, q̄ insti
tutiōe nō possit ad humanas virtutes
formari. Nonnisi quā vero, raro ad
modū tū, id prohiberi pōt: qd̄ qdē
in prima huius sc̄e parte iā proba
tū est: ibi ē et cōprobatū est, viam ad
actiuas virtutes assequēdas viā, cō
suetudinē sc̄ esse: quēadmodū ad spe
culatiuas sc̄as doctrinā ipsam, seu
disci

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

Quod disciplinā. Ergo hō, si i mores alios, q̄ quibus imbutus est redigēt, hoc nū cōsuetudine, legib⁹, atq; institutis variatis fieri non pōt. At vero in Rep. p̄sertim quidē in optimā illa, nō statim leges, cōsuetudinesq; mutant, ob vsum s. diutinum virtutis, moresq; ipsos optimos, confirmatosq;, in q̄bus sunt ciues exercitati, atq; instituti: immo vero dū mutant, sensim id fit, nec nisi in similiores, ac p̄piores primū trāscunt: ac ita necesse est affectus ipsos, atq; habitudines, seruatō deinceps ordine subinde immutari, quousq; ad supremā corruptionē puentū sit, i q̄, velut in extremo oīum graduū pessimi, & p̄ditissimi mores insunt. Exēplū aut̄ horū oīum facile est ex his morib⁹ colligere, q̄ haud ita pridē ap̄d nos cōpere, & iā annū quadragēsīmū progressū, in primisq; p̄ potētissimos quosq;, ex quo n. status ambiguos irrep̄sit, in quo enutriti illi sunt, iā, et si in paucissimis eorū, optimē ciuitatis mores, ac studia remāserint, p̄sertim in viro virtute iustitutorū legalīū p̄dito. Deniq; cū supiora illa Plato absoluit, cupiditates quidē ipsas iter se ita cōparat, vt i palā sit, q̄ quēq; istorū cōsequat: q̄ sanē cōparatio sic absolutior est, & plenior. Quibus explicatis demū ip̄sius de p̄tib⁹ huius sc̄iā necessarijs sermo terminat, qd̄ nos declarare i animo habuimus. Itaq; inq̄t Plato cū vires (seu mores) animē trib⁹ videant cōprehēdi generib⁹, quot sunt et ciuitatū distincta iter se genera: Prima est p̄s animē, qua hō sapiētiā amat, & affectat: Sc̄da, qua finē diligit, p̄im moderate, vt ambitiosus: partim nimīū, & i excessū, vt tyrān⁹. Tertia addit, q̄ cōcupiscētia est, vtilitatē maxime affectans: K. Voluptatū idcirco genera tria esse necesse est, q̄ vnicuiq; horū correspondēt: cū nemo ambigat ipsas voluptates, veluti quandā vmbra corpus i sequentē, eas illa in seq. Hic aut̄ Plato ad harū voluptatū indagatiōnē, q̄ vcz earū eligibilior sit, vtrū atq; gūmētatiōe topica. Ita. n. inquit, si ex istis tribus hōsum generib⁹ vnū quēuis iterroges, q̄ voluptas illarū triū dulcissima esset? equidē suam quisq; duab⁹ reliq; santerponet. Deinde subdit ipse insignē quendā locū, qui in sc̄do Topicorū libro ad Aristot. explicatus est, dicitq; i hūc modū, Delectū, atq; iudiciū sapientis ceterorū snia verius esse, atq; p̄stantius. Idq; sic probat, q̄ duo p̄stantissima ad iudicandū, ac examinandū instrumēta penes sapientē solū sint. ea aut̄ experientia, & rō appellat. ergo philosopho in dijudicandis, diligendisq; voluptatibus, tū rōne, tū experientia credendū est. Et experientia sanē voluptatum, quam iā inde a pueritia sump̄sit, dotatus est, reliqui duo nullam oīno sapientiz experientiam, nullam voluptatis illius sensum perceperunt: atq; id de experientia. De ratione quis omnīū tandem ratione, nisi Philosophus res inspicit? nā vulgus ip̄sum quotidē mō oblectamenta maxime p̄cipit, nisi cū doloris aliqd̄ contrarij sustinet? vt egrotos tandē ita sanitate laudare videmus, vt nihil dulci⁹, nihil amabili⁹ esse fateant: vt sanitatis ip̄sius sensum, tū demū habere videant, dū morbo aliquo laborāt. Similr opulentię summę sunt i paupertate extrema laudes: & tū nihil magis necesse ē rebus suauibus q̄ se, vt tales sint, aliqd̄ contrariū, atq; molestum

Voluptatū genera tria.

L

M

A molestū antecedere, velut palā I vidēdi, audiēdiq; sensu, ac ceteris fieri videmus cā multo ēt pstantiōra ea delectamēta putanda sunt, q̄ ipsa, vt sentiant cōtrario aliquo pcedente nō indigent. Hūc vero sermonē ali quāto proluxi? Plato extrahit, id tm vt probet quātū ignorantia oēs ho mines, pter Philolophū, vel ipsis in voluptatibus cstimādīs hallucinātur, quātūq; ea in parte ceteris philolophi prēstēt. Verū ea rō, qua vti- tur, nihil habet cū demōne cōe: ob idq; est ā nobis magna ex parte p- termisā, & tm ex rōnibus ipsius ex-

B ponendū accepimus, quantū nobis demōnis specie habere videbatur. Est. n. post aliqđ fteruallū hac rōne vsus, fames, & sitis, quēadmodū cor poralis habitudinis qdam exinani- tiones sunt: ita ignorantia, atq; im- prudētia sunt qdā animi vacuitas, & inanitio. Neq; aliter animi peria, atq; intelligētia replentur, q̄ ali- mentis corpora reficiunt. Ea autē merito prēstantior, atq; solidior re- pletio est: q̄ ex eo qd pstantius est, & melius conficiē: id. n. qd ita prē- stat, aliquanto verius, aliquāto ma- ius esse vī. Atqni res ipse tāto excel-

C lēiores sunt, ac verioris, puriorisq; subltātis, quo magis ad res appro- pinquat, q̄ sunt ēternę, infinitę, im- mortalisq; veritatis, & ppetuo ma- nēt: cōtra de his, q̄ maxime distant sentiendū est. qua rōne id, quo ani- mę defectus, & vacuū illud q̄lectūq; est, explet, multo veri* qd ēē, & me- li*, q̄ id, qd corporis euacuatiōi sum- minit. Neq; id sanē iniuria, cū ani- ma ipsa sit ēternarū rerū subltātis: multo magis cognata, multo magis propinqua, q̄ corpus, eo ipso, q̄ illi ad cognitionē, atq; voluptatē subie-

ctū est, ēterno atq; immortali. nam hic in aīa repletionē sapiētiā intelli- gimus, atq; cognitionem. Ad hęc, quō qd veri* est, quo pstantius, atq; durabilius qd est, eo hui* ipsius vo- luptas est optabilior, siue de intel- lectus delectatiōe intelligam*, siue de alia quauis. Iā vero alię oēs de- lectatiōes momentaneę sunt, & quasi puncto tēpotis corrūpūt, ppea q̄ sunt cōtrariis suis vbiq; permixtę: intellectus voluptas nihil, qd vsquā sibi aduersē reperit, ea; rōne, aut ēterna est, aut, si forte intereat, non ex cōtrario id fit, sed ex variatione quadā, ac mutatione, q̄ ei oboritur.

E Hęc aut Platonis rō oīno (ita me Deus amet) demōstratiua est. Dicē pterea voluptates ipsius intellectus iō pro maiori parte pstantiores red- di, q̄a intellectus eas efficit. id vero qd est cā, vt aliquid sit pstant bonū, idipsum quidē lōge pstantius erit, & melius cōsequens ergo est, vt iudex (s. intellect*) adipiscat, & cognoscat maxime, atq; optime oēs volupta- tes: hoc aut verū est. At rō illa, qua vtiē, s. q̄ id, qd est cā vt aliquid sit p- stās, illud idē pstantius erit, probabi- lis quidē rō ē, & celebris, nō demō- stratiua, vt Galen. putabat Dialecti

F cę imperitiā decēptus: q̄ has oēs Pla- tonis rōnes demōstratiuas esse asserit; eū vnatm, quā ostendimus, demō- stratiua sit inter oēs, quibus compa- randis, dijudicandisq; inter se volu- ptatibus vtiē. Deus tibi optimus ma- ximus vitā diu proferat, ac honorē, vit pstantissime. Hęc vero est sniārū ad sciam huius ciuilis disciplinę spe- ctatiū summa, earumq; necessana- rū in hac parte explicanda, quā tres nostri compendij partes Platonice Reipu. attributę sunt cōplex. Idq; totū,

Rō demō-
stratiua
Platonis,
de animo
rū imorta-
litate, i. De
cino lib.

Paraph. in lib. de Repub. Plat.

G totū, in quā potuimus breuissimā orationē contulimus, q̄ nobis temporis quoq; facultas fuit angustissima. Idq; meo iudicio sumus assequuti, verūq; Platonici sensus intellectū, vestro in primis auxilio, quorū hac in arte societas, vbiq; op^o erat, fuit mihi (vt semp aliās) p^oportuna. Neq; n. hac solū in re, vestra fuit mihi opera vtilis: ne id q^o dē quicqd ē, qd Dei immortalis benignitate sortitus sum humanę, vel facultatis, vel honestatis, sine adiumento vestro, sine studio mihi vsq̄ cōstitisset. Qd autē vos itelligere velim viri p̄stantissimi, quorum splendore, ac gloriā Deus q̄ longissime proroget: decimus Platonis liber huic ciuili, quā tractamus disciplinę, nihil admodū cōferat. Quid Poeticę primordia ad hanc ipsām possint cōducere, quibus neq; finis vllus constat, neq; per ipsā verā adipiscimur sciam: idq; ita alibi, & hic lucidius explicatū est. Mox paulo ille suasorias inductiōes, ac rōnes locis quibusdā probabili bus de promptas subdidit, quibus animā immortalē eē probaret. Et infert deinde fabulā, quę designata eorū animis loca describat, quorū in gustus, ac tactus, reliquorūq; sensuū illecebris, dū viuerent, (spectabilis fuit cōtinē-

tia. Rursus vbi voluptuariorum, & vbi flagitiosorū animę, vbi fraudes, vbi scelera puniant. Eni muero iam nos antea sępius p̄diximus, istiusmodi fabulas nō eē alicuius mōētū. His n. quęcunq; videntē virtutes cōparari, aut verę virtutes nō sunt, aut si virtutes dici debēt, virtutis ipsius nomen equiuocū esse oportebit. Adde ēt, q̄ limōi figmēta q̄ maxime ā cōi rōne absunt: qd iam factis ā nobis dictū esse arbitror, quo loco de toto imitandi genere diximus. Etenim Platonem videri eā fictam, fabulosāq; rōnē ingerere, quę it̄ nihil ad humanā probitatē necessaria sit: neq; vero ita vtilis, vt facilius ad virtutem mortalibus iter aperiat. Quippe q̄ hos nō paucos cognoscimus, qui suis ipsi legibus, atq; monibus freti expertes planē, & rudes istarū fictionum, nihil virtute, nihil vitę instituto professoribus talū historiarum cōcesserint. Sunt tandē hoc in genere (fateor) veteres illi inter se cōficti: sed in eo ēt anxie (nec mirū) & perplexe Plato versatus ē. At vero, neq; p̄iō Reipub. libro rē, nisi localib^o argumētis agit haud vnquā, nisi vbi forte accidat rōnibus demofatiuis vsus: & idē ipse facit i scđi libri p̄fatiōe, q̄ de re nihil eorū p̄sus attingimus.

Paraphrasis in libros de Republica Platonis finis.

